
1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

880
D6

Gonzalez Lodge
Bryn Mawr 1897

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE

ARGENTORATENSES

SELECTAE

VOLVMEN VIII.

ARGENTORATI

APVD CAROLVM I. TRVEBNER.

MDCCCLXXXV.

Aulae Vimariensis officina typographica.

Hoc octavo volumine continentur hi libelli:

Commentationis a L. SCHEELE scriptae solae paginae 177—216 continentur eis exemplaribus, quae auspiciis amplissimi philosophorum ordinis academiae Wilhelmae Argentinensis prodierunt.

DE GRAECORUM SACRIFICULIS

QUI ΙΕΡΟΠΟΙΟΙ DICUNTUR.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

GUILELMUS DOERMER

SARAEPONTANUS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXIII.

Aulae Vimariensis officina typographica.

Apud omnes Graecorum gentes inde ab eo tempore quo civitatibus constitutis legibusque temperatis utuntur ad cultum deorum curandum praeter ipsos sacerdotes magistratus quoque publice instituti inveniuntur. Cum enim arte inter se cohaererent Graecorum res sacrae et publicae, sacerdotes certis deis sacra in singulis templis faciebant ex more certo et a maioribus tradito, magistratuum erat non solum publica sacra diesque festos iussu civitatis administrare, sed omnes eas res divinas procurare quae ut rite perpetrarentur rei publicae intererat. Itaque iam antiquissimis temporibus reges ipsos pro universa civitate sacrificare videmus — id quod significat Aristoteles polit. III 9, 7: *Κύριοι δ' ἦσαν* (sc. *οἱ βασιλεῖς*) *τῆς τε κατὰ πόλεμον ἡγεμονίας καὶ τῶν θυσιῶν, ὅσαι μὴ ἱερατικαί· πρὸς τούτοις τὰς δίκας ἔκρινον.* Neque secus insequentibus temporibus summi rei publicae magistratus deorum cultui operam navant, de qua re idem Aristoteles polit. IV 5, 11: *Ἐχομένη δὲ ταύτης* (sc. *τῆς ἐπιμελείας*) *ἡ πρὸς τὰς θυσίας ἀφωρισμένη τὰς κοινὰς πάσας, ὅσας μὴ τοῖς ἱερεῦσιν ἀποδίδωσιν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς κοινῆς ἑστίας ἔχουσι τὴν τιμήν· καλοῦσι δ' οἱ μὲν ἄρχοντας τούτους, οἱ δὲ βασιλεῖς, οἱ δὲ πρυτάνεις.*

Postea vero quam magis magisque amplitudine et magnificentia auctae sunt Graecorum res sacrae ita ut ordinarii magistratus summi non sufficerent, certi ad id ipsum instituti sunt magistratus qui omnia quaecunque ad cultum publicum pertinerent administrarent. Hoc quoque idem Aristoteles exponit ibid.: *Ἄλλο δ' εἶδος ἐπιμελείας ἡ περὶ τοὺς θεοὺς οἷον ἱερεῖς τε καὶ ἐπιμεληταὶ τῶν περὶ τὰ ἱερὰ τοῦ σώζεσθαί τε τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἀνορθοῦσθαι τὰ πίπτοντα τῶν οἰκοδομημάτων καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τέτακται πρὸς τοὺς θεούς.*

Συμβαίνει δὲ τὴν ἐπιμέλειαν ταύτην ἐνιαχοῦ μὲν εἶναι μίαν, οἷον ἐν ταῖς μικραῖς πόλεσιν, ἐνιαχοῦ δὲ πολλὰς καὶ κεχωρισμένας τῆς ἱερωσύνης, οἷον ἱεροποιοὺς καὶ ναοφύλακας καὶ ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων.

Eiusmodi magistratuum in inscriptionibus Graecis, uberrimo antiquitatum rerum divinarum fonte, cum permultae notiones afferuntur, tum saepissime inveniuntur quos primo loco Aristoteles enumerat *ἱεροποιοί*. De quibus quaecunque et in titulis et apud scriptores leguntur colligere et disponere, disposita explicare mihi proposui, ut, quaenam qualiaque fuerint eorum apud Graecos munera, accuratius cognoscatur.

Atque de *ἱεροποιοῖς* nonnulla iam composuerunt viri docti hi:

K. Fr. Hermann, antiquit. Gr. I § 150; II § 11 adn. 10. 12. sqq.

A. Boeckh, oec. publ. Athen. I p. 302d al.

A. Mommsen, Heortologie p. 242. 314. 453 etc.

Gilbert, antiquit. Gr. publ. I p. 249 n. 1.

Ussing, inscr. Gr. ined. p. 47—48.

Rangabé, antiq. hell. ad tit. n. 814.

Jebb, Journal of hellenic studies 1880 vol. I p. 30 sqq.

Homolle, Bulletin de correspondance hellénique VI p. 57 sqq.

Attigerunt etiam alii viri docti, si qui inscriptiones in quibus *ἱεροποιοί* memorantur tractaverunt. Hi tamen omnes ex paucis tantum locis iudicium fecerunt, non paucas inscriptiones recentiore tempore inventas ignorabant: rem omnem testimoniis in unum congestis explicare nemo conatus est.

Ita vero disquisitionem instituere consilio optime convenit, ut in parte priore de sacrificulorum munere in universum, in altera de singulis eorum officis verba faciam.

Priusquam autem rem ipsam aggrediar, Rudolfo Schoellio, praeceptori carissimo, me hoc in opusculo conficiendo multum debere quin grato animo profitear praetermittere non possum.

Pars I.

DE SACRIFICULORUM MUNERE IN UNIVERSUM.

Cap. I.

DE SACRIFICULORUM APUD GRAECOS GENERIBUS.

§ 1.

Sacrificuli Attici.

Significationem vocis *ἱεροποιός* satis late patere apparet ex iis quae Strabo VIII 7, 1 de quattuor tribubus Ionicis ab Ione Xuthi vel potius Apollinis et Creusae filio constitutis narrat: illum cum rebus contra Thraces fortiter gestis de Atticae incolis praeclare meritus esset, ab iis res publicas in ordinem redigere iussum quattuor ex ratione vivendi partes multitudinis Atheniensium fecisse: *γεωργούς*, *δημιουργούς*, *ἱεροποιούς*, *φύλακας*: — *Ἴων δὲ τοὺς μετ' Εὐμόλπου νικήσας Θρᾷκας οὕτω ηὐδοκίμησεν, ὥστ' ἐπέτρεψαν αὐτῷ τὴν πολιτείαν οἱ Ἀθηναῖοι. ὁ δὲ πρῶτον μὲν εἰς τέτταρας φυλὰς διεῖλε τὸ πλῆθος, εἶτα εἰς τέτταρας βίους· τοὺς μὲν γὰρ γεωργοὺς ἀπέδειξε, τοὺς δὲ δημιουργούς, τοὺς δὲ ἱεροποιούς, τετάρτους δὲ φύλακας· τοιαῦτα δὲ πλείω διατάξας τὴν χώραν ἐπώνυμον ἑαυτοῦ κατέλιπεν.*

Qua in narratione tantum abest ut *ἱεροποιοί* certum sacerdotum ordinem significent, qualis apud nullam unquam Graecorum gentem fuit (cf. Isocr. ad Nicocl. § 5: *ἱερωσύνην παντὸς ἀνδρὸς εἶναι νομίζουσιν*), ut omnes eos qui et publice et privatim religiones colere soleant fabellae auctor hoc nomine notari sine dubio voluerit.

Ceterum quattuor illa nomina apud solum Strabonem memorantur: quae tribuum nominibus vere Atticis *Ὅπλητες*, *Ἀργαδεῖς*, *Αἰγικορεῖς*, *Γελέοντες* ab auctore eius male substituuntur.

Iis vero temporibus quae ad historiam ipsam spectant sacrificulorum discernenda sunt haec genera:

A) publici sacrificuli.

1. collegium sacrificulorum decem populi Atheniensium commemoratur in lexicis s. v. *ἱεροποιοί*: Phot.; Lex. Seguer. (in Bekkeri anecd.) p. 265; Etymol. M. p. 469: *κληρωτοὶ ἄρχοντές εἰσι δέκα τὸν ἀριθμὸν, οἳ τά τε μαντεύματα ἱεροθυτοῦσι, κἄν τι καλλιερῆσαι δέῃ, καλλιεροῦσι μετὰ τῶν μάντεων, καὶ θυσίας τὰς νομιζομένας ἐπιτελοῦσι, καὶ τὰς πενταετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων*; fontem addit Etymol. M.: *ταῦτα δὲ Ἀριστοτέλης ἱστορεῖ ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ*. Pollux VIII 107: *ἱεροποιοί· δέκα ὄντες οὗτοι ἔθυον θυσίας τὰς πεντετηρίδας τὴν εἰς Δῆλον, τὴν ἐν Βραυρῶνι, τὴν τῶν Ἡρακλείων* (*Ἡρακλειδῶν* codd., corr. Iungermann.), *τὴν Ἐλευσῖνι.*

In titulis appellantur *ἱεροποιοὶ κατ' ἐνιαυτόν*: C. I. A. I. 188 = Boeckh, oec. publ. Athen. II tit. I = Rose, inscr. vet. tab. XIX p. 123 sqq. vs. 5 — 7 (Olymp. $93,_2$ = a. Chr. n. 40$^7/_6$). — Boeckh, oec. publ. Athen. II tit. VIII = *Ἐφημ. ἀρχ.* 3266 vs. 35 (Olymp. $111,_4$ = 33 $^3/_2$ a. Chr. n.).

Ceteri tituli in quibus solo nomine *ἱεροποιοί* appellantur sunt

1. C. I. A. I 9 = C. I. G. 73b (Cimonia fere aetate conscriptus).

2. C. I. A. II 163 = Le Bas, Attique n. 401 = *Ἐφημ.* 1064 = Rangabé, ant. hell. II 814 = Ussing, inscr. Gr. ined. n. 54 = Michaëlis, Parthenon p. 332 (scr. Lycurgi tempore).

3. Boeckh, oec. publ. Athen. II tit. VIIIb = Rangabé, II 842 (eodem tempore).

4. *Ἐφημ.* 3451 (eod. temp.).

5. Rangabé, II 1059 (Olymp. $109,_1$ = 34$^4/_3$ a. Chr. n.).

Ad eosdem spectat Dem. Phil. I § 26; [Dem.] c. Theocr. § 29; Athen. IV 14 p. 137f. — Qui cum in universum civitatis in rebus sacris mandata exequantur,

2. diversi sunt singulorum templorum vel singulorum deorum publici sacrificuli.

C. I. A. I 32 A = Rangabé, ant. hell. I n. 118 = Boeckh, oec. publ. Athen. II tit. III A (a. Olymp. $86,_2$ = a. Chr.

n. 43⁵/₄ [1])) vs. 18 sqq.: *παρὰ δὲ τῶν νῦν ταμιῶν καὶ τῶν ἐπιστατῶν καὶ τῶν ἱεροποιῶν τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς, οἳ νῦν διαχειρίζου[σι]ν, ἀπαριθμησάσθων καὶ ἀποστησάσθων τὰ χρήματα κ. τ. λ.*

Quo referendi sunt

a) sacrificuli Eumenidum qui vocantur *ἱεροποιοὶ τῶν Σεμνῶν Θεῶν.* De quibus nihil ex titulis novimus: innotuerunt ex duobus locis Dem. c. Mid. § 115: *εἴασε δ' ἀρχιθεωροῦντα ἀγαγεῖν τῷ Διῒ τῷ Νεμείῳ τὴν κοινὴν ὑπὲρ τῆς πόλεως θεωρίαν, περιεῖδε δὲ ταῖς Σεμναῖς Θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντ' ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων τρίτον αὐτὸν καὶ καταρξάμενον τῶν ἱερῶν* (quae verba non satis accurate sunt exscripta in Etymol. M.), et ex Dinarchi oratione in Lycurgi rationes habita (Etym. M. l. c.): *καὶ τὰς Σεμνὰς Θεὰς αἷς ἐκεῖνος ἱεροποιὸς καταστὰς δέκατος αὐτός* (cf. Photius s. v. *ἱεροποιοί*).

b) sacrificuli Eleusinii quorum duo extant collegia inter se diversa:

α) *ἱεροποιοὶ οἱ Ἐλευσινόθεν*: Bull. de corresp. hell. IV p. 226 sqq. = *Ἀθήναιον* VIII p. 405 sqq. (c. 445—435 a. Chr. n.), sive *ἱεροποιοὶ Ἐλευσινίων*: C. I. A. I 5 = Lenormant, recherch. archéol. à Eleusis n. 25 p. 70 sqq. = *Ἐφημ.* 3798 = Mommsen, Heortol. p. 257 (tit. Periclis tempore conscriptus); iidem solo nomine *ἱεροποιοί* afferuntur C. I. A. I 1 (IV 1) = Rose, inscr. vet. tab. XXX p. 242 sqq. = Le Bas, Attique n. 391.

β) *ἱεροποιοὶ οἱ τὰ μυστήρια ἱεροποιοῦντες*: Bull. V. p. 361 sqq. = Gollob, stud. Vindob. 1881 (III) p. 209 sqq. (a. Chr. n. 34¹/₀).

3. sacrificuli extraordinarii: *Ἀθήναιον* VI p. 482 n. 3 vs. 3: *οἱ ἱεροποι]οὶ οἱ αἱρε[θ]έντε[ς ὑπὸ τῆς βουλῆς τῶν ἱερῶν ὧν ἔ]θυον τῷ Διονύσῳ και [τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς προσ]ῆκε θύειν ὑπὲρ τῆς βουλῆς κα[ὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναί]ων* (saec. a. Chr. n. III).

---

[1]) Cf. Kirchhoff, Die Schatzmeister der andern Götter, in Comment. acad. Berol. cl. histor.-phil. 1864 p. 8 sqq.; idem, Zur Gesch. des athen. Staatsschatzes im 5. Jahrh., in Comment. acad. Berol. cl. histor.-phil. 1876 p. 21 sqq.

Alii extraordinarii intellegendi sunt C. I. A. II 329 in decreto altero (Eubulo archonte facto, cf. Koehleri adn.) vs. 14: *καὶ ταμίας αἱρεθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς εἴς τε τὰς θυσίας τοῖς .... σιν μεμέρικεν τοῖς ἱεροποιοῖς.*

B) Privati sacrificuli pagorum et collegiorum sacrorum.

1. sacrificuli tetrapolis Atticae: Mittheil. des deutschen archäol. Instit. III p. 261 (c. 360 a. Chr. n.); Lenormant, rech. arch. à Eleusis p. 280 (cf. huius commentationis part. II § 1).

2. sacrificuli pagorum:

a) pagi Aexonae sacrificuli: C. I. A. II. 581 = C. I. G. 214 = Le Bas, Attique 425 = Ἐφημ. 3545 (a. Chr. n. 3 $^{20}/_{19}$); Mitth. d. arch. Inst. IV 201.

b) pagi Scambonidarum sacrificulos significari in decreto de sacris pagi rite instituendis C. I. A. I 2 (IV 2) = Le Bas, Attique 422 = Rose, inscr. vet tab. XXXI p. 249 recte Kirchhoffius statuit. Quam rem uberius persequar ubi de sacrificiis pagorum disputabo.

3. Frequens est sacrificulorum mentio in decretis collegiorum:

a) orgeonum: C. I. A. II 610 = Ἀθήναιον I p. 14 = Foucart, associat. relig. chez les Grecs p. 189 n. 2 (altera saec. IV parte).

b) thiasotarum: C. I. A. II 611 = Archäol. Anz. 1865 p. 109 = Foucart, ass. rel. p. 212 n. 30 = Lueders, die dionys. Künstler p. 157 n. 22 (a. $^{300}/_{299}$ a. Chr. n.).

c) thiasotarum Veneris: Bull. III p. 510 sqq. = Ἀθήναιον VIII p. 296 sqq. cf. Jahrb. für Philol. 1880 t. 121 p. 425 (a. Chr. n. 301 et 300).

d) eranistarum C. I. A. II 615 = Rangabé II 810 = Ἐφημ. 1408 = Le Bas, Attique 385 = Foucart, ass. rel. p. 215 n. 32 = Lueders, die dionys. Künstler p. 151 n. 2.

C. I. A. II 616 = Wescher, Revue arch. N. S. XI (1865) p. 497 sqq. = Foucart, ass. rel. p. 210 n. 27 = Lueders

p. 152 n. 7 (Keil, sched. epigr. p. 39—40) (c. med. saec. III. a. Chr. n.).

e) Sarapiastarum: C. I. A. II 617 = Hicks, inscr. Gr. mus. Brit. I n. XXI = Le Bas 381 = Foucart p. 207 n. 24 = Lueders p. 159 n. 26 (c. a. 250 a. Chr. n.).

Incertior res est in duobus titulis a Rossio publicatis, de quibus paulo copiosius agendum est.

1. Donarii basis in Piraeo inventa (saec. III. a. Chr.): Ross, de demis Att. n. 21 p. 53 = Rangabé II 1060:

Ἱε]ροποιοὶ οἱ ἐπὶ Φιλιππίδου Ἀρτέμ[ιδι
Πολύευκτος Ἀχαρ(νεύς). Βόηθος Ἀγκυ[λῆθεν —
Χαβρίας ἰσοτε(λής).
Παιδέας Σολεύς.

Ubi ad *ἐπὶ Φιλιππίδου* non *ἄρχοντος* sed *ἱερέως* supplendum ducunt Wescherus (Rev. arch. a. 1865 p. 352 sq.) et Kirchhoffius (Herm. II p. 172) ex inscriptione aequali fere nuper in Piraeo et ipsa reperta quae locationis instrumentum societatis cuiusdam Cytheriorum (i. e. ex Cythero pago Attico) continet factum *ἐπὶ Φιλιππίδου ἱερέως;* cumque Dianae Munichiae sacerdotem intellegit Kirchhoffius: cui deae publica fuisse sacra res est satis nota (cf. Mommsen, Heortol. p. 403 sq.).

Verum Cytheriorum titulum non ad Dianae, sed ad herois nescio cuius fanum pertinere iam constat vera lectione vs. 25 *ἀναγράψαι [δὲ τάσ]δε τὰς συνθήκας Εὐκράτην ἐν στήλει λιθίνει καὶ στῆσαι παρὰ τὸν ἥρω* (ubi *ἐν τῷ ἱερῷ* coniecerat Kirchh.) a R. Schoenio Gr. Reliefs n. 115 prolata, a Lollingio confirmata (Deutche Lit.-Zeit. 1882 n. 3 cf. *ἱερεὺς ἥρω ἀρχηγέτου κ. τ. λ.* in inscr. Rhamnusia Mitth. d. arch. Instit. IV 281.).

In donarii inscriptione autem quominus publicos Dianae sacrificulos intellegamus, praeter ipsum numerum (cf. cap. seq.) impedit quod metoeci duo in sacrificulorum numero recensentur *Χαβρίας ἰσοτελής* et *Παιδέας Σολεύς*: quibus publicum magistratum patuisse credibile non est. Itaque privati collegii, qualia multa in Piraeo erant, *ἱεροποιούς* agnosco Dianae tutelari deae donarium offerentes.

2. Columna prope Parthenonem eruta: Ross, de demis Att. n. 12 p. 40 = Rangabé II 1245 = Ἐφημ. I n. 175:

Ἐπὶ Καλ[λ . . . .]ου[1]) *ἄρχοντος οἵδε*
ἱεροποίησ[α]ν τὰ Ἀθήναια·
Ἐξάκεστο[ς] Λακιάδης.
Εὔανδρος [Σ]ουνιεύς.
Τιμόθεος [Ἁ]γνούσιος.
Ἐπικράτη[ς Σο]υνιεύς.
Τηλεφάν[ης Ἀλ]ωπεκῆθεν.
Μείδων Χο[λαρ]γεύς.
Ἅβρων Βα[τῆθ]εν.
Ἡρακλείδ[ης Μυῤ]ῥινούσιος.
Θεόφραστ[ος Ἁγ]νούσιος.
Ἱέρων Διο[μεύς].
Εὔνομος Κ . . . . . ινος.
Ἀρισ]τομέν[ης . . .]ρνασσεύς.
. . . . ος Ἀ . . . . . . ος
. . . . . ος . . . . . νος.

Verbum *ἱεροποίησ[α]ν* de ipsis publicis sacrificulis dictum esse senserunt praeter ipsum Rossium Mommsenius, Heortol. p. 314 adn. 1; p. 453 al. et Boeckhius, oec. publ. Athen. I p. 303. Quorum sententiam facere non possum quin reiciam. Ubicunque enim de eo munere verba fiunt ipsa muneris notio *ἱεροποιοί* addita est: Bull. V p. 361 *τοὺς ἱεροποιοὺς τοὺς τὰ μυστήρια ἱεροποιήσαντας* (cf. C. I. A. II 163: *τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς τοὺς διοι[κοῦντας τ]ὰ Παναθήναια*), titt. Delii: *λόγος ἱεροποιῶν τῶν ἱεροποιησάντων.*

Solum *ἱεροποιεῖν* verbum ubi usurpatur non habet nisi universam sacra faciendi vel rerum divinarum curandarum significationem neque ad certum munus respicit. Hoc apparet ex C. I. A. II 607 ubi collegium *τῶν συλλογέων τοῦ δήμου* — de quo nuper docte disputavit U. Köhlerus, Mitth. des arch. Instit. VII p. 105 — honoribus ornat ex collegis duobus alterum quia [*καλῶς καὶ δικαίως καὶ προθύμως ἐπεμελ*]*ήθη*

---

[1]) *Καλ[λιμάχ]ου* (ol. 107,4 = $34^{7}/_{8}$) vel *Καλ[λιάρχ]ου* (ol. 119,4 = $30^{1}/_{2}$) supplendum videtur Rossio. Verum archon a. ol. 119,4 non *Καλλίαρχος* sed *Κλέαρχος* audit: cf. C. I. A II 611; Bull. de corr. hell. III p. 513.

πάντων ὧν αὐ[τῷ ἐπέταττον οἱ συνάρχοντες καὶ ἱ]εροποίησεν τῇ Ἀθ[ηνᾷ], alterum, quia [*ἱεροποίησεν τῷ Διῒ*] *τῷ Ὀλυμπίῳ*. Neque aliter haec vox est intellegenda apud Platon. Lys. 207 D: *μεταξὺ οὖν τις προσελθὼν ἀνέστησε τὸν Μενέξενον, φάσκων καλεῖν τὸν παιδοτρίβην· ἐδόκει γάρ μοι ἱεροποιῶν τυγχάνειν*, ubi improbabiliter C. Fr. Hermannus, ant. rel. § 11, 13 privatos sodaliciorum sacrificulos statuendos existimavit. Agitur de Hermaeis in palaestra celebratis. Praeterea de prytanibus dictum est et Antiph. de choreut. § 45: *καὶ εἰς τἆλλα πάντα ἱερὰ εἰσιὼν μετὰ τῆς βουλῆς καὶ θύων καὶ εὐχόμενος ὑπὲρ τῆς πόλεως ταύτης καὶ πρὸς τούτοις πρυτανεύσας —— καὶ ἱεροποιῶν καὶ θύων ὑπὲρ τῆς δημοκρατίας*, et Dem. c. Mid. § 114: *εἴασε μέν με εἰσιτήρια ὑπὲρ τῆς βουλῆς ἱεροποιῆσαι καὶ θῦσαι καὶ κατάρξασθαι τῶν ἱερῶν ὑπὲρ ὑμῶν καὶ ὅλης τῆς πόλεως*.

Accedit quod *τὰ Ἀθήναια* non possunt intellegi Panathenaea, id quod Rangabé putavit, quibus sacris nomen illud non ante imperatorum Romanorum aetatem adhibitum esse constet (Athen. XIII 12 p. 561 c; Paus. VIII, 2 1; cf. Boeckh. ad C. I. G. I n. 245). De Chalceis cogitavit Mommsenius in honorem Vulcani et Minervae Erganae quotannis celebratis; de quibus Suidas: *Χαλκεῖα· ἑορτὴ Ἀθήνησιν, ἅ τινες Ἀθήναια καλοῦσιν· οἱ δὲ Πάνδημον διὰ τὸ ὑπὸ πάντων ἄγεσθαι*. Addit idem huius festi sollemnia, cum primitus ab universo populo acta essent, paullatim ita deminuta esse ut postea a solis fabris celebrarentur (*ἑορτὴ ἀρχαία καὶ δημώδης πάλαι, ὕστερον δὲ ὑπὸ μόνων ἤγετο τῶν τεχνιτῶν κ. τ. λ.*). Atqui fabris solis sacrificulos publicos sacra fecisse aegre crediderim. Neque enim assentiri possum Mommsenio satis audacter contendenti die proximo ante Chalceorum diem festum proprium ab omnibus Atheniensibus semper celebrato sacrificulos Vulcano et Minervae res divinas obtulisse.

Denique decem sunt civitatis sacrificuli, quattuordecim nomina in titulo Rossiano habes. Quorum quattuor ultima[1])

---

[1]) *Κ[υκαλ]ῖνος* demoticum a *Κύκαλα* derivatum quod vs. 13 Rossius supplevit nusquam extat; requireretur formam *Κυκαλεύς*. Nec v. 15 recte proposuit idem *Ἀ[ραφήνι]ος*.

Rossium et Mommsenium non fugit ad metoecos referenda esse: quos ad hoc munus publicum suscipiendum esse admissos a probabilitate abhorret. Nam titulum Rossianum n. 21 ad prorsus diversos ἱεροποιούς spectare modo vidimus. Quodsi Mommsenio concedis quattuor illos peregrinos non esse nisi adiutores decem sacrificulorum (Heortol. p. 314 adn.), utique offendimus in eo, quod decemviri Athenienses non ex singulis tribubus singuli sunt creati; nam bini ex Leontide et Aegeide tribubus, tres ex Acamantide, singuli ex Oeneide, Antiochide, Pandionide petiti sunt (cf. cap. III).

His omnibus perpensis eo ducimur ut neque publicos ἱεροποιούς neque omnino certos ἱεροποιούς agnoscamus, sed collegium aliquod Minervae certa sacra facientium ex civibus et peregrinis mixtum. Quamquam confitendum est quod utroque titulo Rossiano statuimus exhiberi cives una cum metoecis in certas societates contributos, id exemplo prorsus idoneo carere[1]).

§ 2.

Sacrificuli aliarum civitatem.

Praeter Atticam civitates quae sacrificulorum munere usae sint ex inscriptionibus innotuerunt hae:

1. Maris Aegaei insulae:

a) Euboea: Rangabé, ant. hell. II 957, ubi vs. 7 nomen ἱεροποιοί mutatum est in ἱεροπωοί (ante saec. IV.). — De tit. Ἐφημ. IV 1628 vs. 5 sqq.: ἱεροποιήσαντες ἀνέθεσαν [τ]ὴν κρήνην Ἀσκληπιῷ κ. τ. λ. cf. quae p. 10 sq. de verbi ἱεροποιεῖν significatione disputavi.

b) Delus: C. I. G. 2266—2269. 2953 b (quem titulum cum Corsinius, notae Gr. dissert. VI p. 126 sqq. Smyrnae tribuat, Boeckhius Epheso, Delium esse Homollius, Bull. II p. 333 sqq. ita ostendit ut vix dubitationi locus sit); Bull. I p. 279 sq. (I—III); II p. 340—343, 570 sqq.; III p. 113; IV p. 349, 473 sq.; V p. 25 sqq., 465; VI p. 6—54, 135. Eodem spectat ex Homollii probabili sane sententia (ibid. p. 341 sqq.) Le Bas-Waddington II part. IV (insul.) n. 2092, quem

---

[1]) Ceterum cf. C. Schaefer, Jahrb. f. Phil. 1880 p. 418.

Le Bas Paro insulae adscripsit. Omnes hi tituli saec. a. Chr. n. III. et II. compositi sunt, i. e. liberae Deli tempore, cuius libertatis finis erat annus 166 (cf. Homolle, Bull. II p. 582; VI p. 1; Jebb, Journ. of hell. stud. 1880 I p. 32).

c) Myconus: Le Bas-Waddington II (insul.) 2057 (B), 2058 = Ἀϑήν. II p. 237 (ca. I. a. Chr. saec.).

d) Ius: Ross, inscr. Gr. ined. n. 94 = Rangabé II 752; cf. Keil, sylloge inscr. Boeot. p. 33.

e) Chius: C. I. G. II add. 2221 b (scr. Romani imperii tempore).

f) Rhodus: Ross, inscr. Gr. ined. n. 276. Camirus: Bull. V p. 336 sqq.; Newton, transact. of the royal soc. of lit. XI p. 435 sqq. Lindus: Foucart, inscr. ined. ins. Rhod. n. 60 = Rev. arch. XV p. 207; Foucart, ibid. n. 61 = Rev. arch. XV p. 219.

In Amorgi insulae tit. C. I. G. II add. 2264 l extr. non recte Boeckhius *ἱεροποιούς* agnovit *ἐπιμεληϑῆναι δὲ τῆς ἀναγραφῆς τοὺς πρυτάνεις τοὺς περὶ Ἀ . . . . ον . ε . . . . ανημ . . . . . [ἀναστ]ῆσαι τοὺς [ἱερο]ποι[ούς*: ubi vocis [*ν*]*ε*[*ω*]*ποι*[*ούς* vel rectius [*ν*]*ε*[*ω*]*ποί*[*ας* vestigia certa servantur' *ΤΟΥΣΜΕΘΠΟΙ* . . (cf. Ross, act. societ. Gr. Lips. II p. 75 sqq.). Idemque confirmatur aliis eiusdem insulae titulis; cf. Mitth. I p. 335 vs. 23 sqq.: *ἀναγράψαι δὲ αὐτοῦ τὴν προξενίαν τοὺς νεωποίας τοὺς περὶ Φανὸν εἰς τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ Δηλίου καὶ τὸ δαπάνημα δοῦναι ἀπὸ τῶν προσόδων*. ibid. p. 342 vs. 13 sqq.: *ἀναγράψαι δὲ τόδε τ[ὸ ψή]φισμα πρὸ τῶν ϑυ[ρῶν], ἐπιμεληϑῆ[ναι] δὲ τοὺς νεωποίας*.

In Lesbiaco titulo C. I. G. II 2166 incertissimum est Boeckhii supplementum vs. 37 [*τ*]*ο*[*ὶς δ*]*ὲ ἱρῆας* [*τε καὶ ἱροποίοις πάντας καὶ*] *ταὶς ἱρείαις* [*τα*]*ὶς ἐν τοῖς ναύοις* [*παίσαις πρὸς τὰν εὐχὰν συνέλ*]*ϑην*.

Magis etiam improbandum est quod in titulo Cretico Rangabé II 2478 vs. 6 vocem [*ἱε*]*ρο*[*πο*]*ιῶ* posuit, cui opinioni ne litterae quidem ullo modo conveniunt (cf. Vischer, kl. Schr. II p. 106).

2. Ionia et coloniae Ionicae:

a) Teus: LeBas-Wadd. Asie min. n. 88 (saec. II. a. Chr.).

b) Erythrae: *Μουσεῖον καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολῆς ἐν Σμύρνῃ* a. 1875 n. 108 p. 103 = Rev. arch. N. S. 1877 p. 107 sqq.; idem *Μουσ.* 1875 p. 128 *μσ'*; 1878 p. 54 n. 126, p. 63 n. 148; 1880 p. 122 n. 156 = Bull. de corr. hell. III p. 388 sqq. (saec. III); Le Bas-Wadd. Asie min. n. 1536 (cf. Hamilton, Asia min. II n. 226), 1541 cf. Barth, Mus. Rhen. 1850 p. 26 (saec. II); Foucart, inscr. ined. ins. Rhodi p. 19 sqq. n. 5 (saec. III); Gurlitt, arch. epigr. Mitth. aus Oesterreich I p. 111: *ἐπὶ [ἱερο]ποιοῦ* (*[νεω]ποιοῦ* editor male).

c) Cyzicus: C. I. G. II 2157; Conze, Hauser, Niemann, Explor. Samothrac. I p. 43. Ibi feminae hoc munus gerunt: C. I. G. II 3657, quae vocantur *ἱεροποιοὶ θαλάσσιαι;* cuius generis sacrificulorum nulla alibi fit mentio. (cf. Marquardt Cyzicus p. 100 sqq.)

d) Cius: C. I. G. II 3723.

e) Odessus: C. I. G. II 2056 = Le Bas-Wadd. II (Béotie, Phocide etc.) n. 1569 (saec. II).

Cyzicum Cium Odessum colonias Milesias ex urbe Mileto ipsa hoc munus repetisse facile colligimus.

f) Naucratis in Aegypto: Athen. IV p. 149 d ex Hermiae *περὶ τοῦ Γρυνείου Ἀπόλλωνος* libro II.

Praeterea in Aegypti urbium nonnullis titulis qui sub Romanorum imperio prioribus p. Chr. n. saeculis exarati sunt *ἱεροποιοί* commemorantur.

α) Alexandria: C. I. G. III 4683 = Letronne, rech. p. serv. à l'hist. de l'Egypte p. 473 sqq. (saec. p. Chr. n. II).

β) Lycopolis: C. I. G. III 4707.

γ) προσκύνημα ἱεροποιοῦ Πτολεμαιέων C. I. G. III 5012 (saec. III p. Chr.): cives urbis Ptolemaidis (de ethnici forma cf. Steph. Byz. s. v. *Πτολεμαΐς*) Graecis institutis usos esse notum est (cf. Boeckhium ad C. I. G. III 4989).

Contra Ithacensis lapis vetustissimus nuper post Comparettium editus a Roehlio, inscr. Gr. ant. 336 in censum non venit: ubi quod editores restituunt *[Τᾶς?] Ἀθάνας τᾶς Ῥ[έας] κα[ὶ τᾶ]ς Ἥρας τὰ [ἔ]τεια· τοὶ [ἱ]εροπο[ο]ί με*

ἐ[πό]ησ[αν — —: ultima neque ex litterarum vestigiis detritis recte eliciuntur neque sententiam idoneam praebent.

Iam his quae congessimus in rationem vocatis cognoscimus omnes eas civitates quarum ἱεροποιοί memorantur ad Ionicam gentem pertinere excepta insula Rhodo. Nam quod in illis Aegypti urbibus quarum instituta ex imitatione Graecorum Asiae minoris efficta erant sacrificuli imperatorum Romanorum tempore inveniuntur, non moramur. Ionicum igitur nomen est magistratus; Ionum autem vicinorum institutum Rhodii quoque receperunt.

Cap. II.

DE COLLEGIIS SACRIFICULORUM.

Ἱεροποιούς collegia numero inter se diversa effecisse tituli docent. Raro unius tantum ἱεροποιοῦ fit mentio.

1. Amplissimum sacrificulorum collegium de quo constet Camiri est in urbe Rhodi, cuius duodecim nominantur Bull. de corr. hell. V p. 336 sqq., qui simul cum aliis urbis magistratibus et sacerdotibus subscripti sunt donario deis oblato. — In altera magistratuum tabula apud Rossium, inscr. ined. n. 276 sex recensentur eiusdem loci sacrificuli, qui alterum collegium effecisse videntur. Neque a vero abhorrere mihi videtur quod Rossius iudicavit hoc collegium ad Apollinis Erethimii fanum pertinere, quoniam inter eius rudera titulus repertus est. Ex reliquis vero Rhodi titulis certus sacrificulorum numerus erui nequit.

De Lindo tamen si coniecturam periclitari licet, quattuordecim ibi sacrificulos fuisse opinor, quia quattuordecim ex quibus Lindiorum civitas constabat pagi nobis noti sunt, qui nescio an singuli singulos sacrificulos praestiterint. Et undecim quidem pagos habes apud Foucartium, inscr. ins. Rhod. n. 60, de ceteris cf. Foucartium l. c. p. 68. Addas quod idem genus creationis ad ἱεροθύτας eiusdem urbis accommodatum esse veri haud dissimile est: quindecim extant in

titulo apud Rossium, Mus. Rhen. IV p. 161: ex quibus unum ἀρχιεροθύταν (cf. ibid. n. 16) separatim esse electum si facis, quattuordecim Lindi ἱεροθύτας fuisse ipsos quoque singulis ex pagis singulos creatos efficitur.

2. Decem publicorum sacrificulorum collegium est Athenis. Qui numerus plurimis Atheniensium magistratibus proprius ad decem tribus Atticas spectat, ex quarum singulis singuli sorte capi solebant. Tenebant hunc numerum Athenienses in aliis quoque sacrificulorum collegiis constituendis. Nam et Eleusiniorum qui mysteriorum sacra moderantur (Bull. de corr. hell. V 364) numerus et extraordinariorum Baccho aliisque deis res faciunt divinas (Ἀθήν. VI 482 n. 3) denarius est.

Neque vero recte Mommsenius (Heortol. p. 453, 314 adn., 174 adn.) titulo apud Rossium, de demis Att. n. 12 collato cum tit. Rangabé II 794 = C. I. A. II 305 statuit quattuordecim publicos sacrificulos Athenis fuisse. Nam in illo Rossiano titulo de ipsis sacrificulis non agi supra docui p. 10 sq.: in altero autem ne ipsum quidem nomen ἱεροποιῶν extat (vs. 9: ἐπειδὴ ο[ἱ ἱεροποιοί κ. τ. λ. supplevit editor Graecus; parum accurate Mommsenius p. 453 ο[ἱ ἱερο]ποιοί), neque est cur credamus sacra τῷ [Διῒ τῷ Σωτῆρι καὶ τ]ῇ Ἀθην[ᾷ τῇ Σω]τείρ[ᾳ (vs. 9) administrasse ἱεροποιούς, cum ex incriptione Boeckhii oec. publ. Athen. II tit. VIII § 2 vs. 10 (ex Boeckhii numeris): Ἐκ τῆς [θ]υσίας τῷ Διῒ τῷ Σωτῆρι παρὰ βοωνῶν· (χίλιαι πεντήκοντα) ad βοώνας id munus videatur pertinuisse. Denique illo loco non quattuordecim nomina sunt, sed tredecim: videntur duodecim curatores sacrorum ex singulis tribubus singuli electi esse eisque scriba additus.

Praeterea hac in re omittendos puto titulos Rangabé 1246, 1272; Ἐφημ. III 884 (ἱεροπο]ιοί), quibus nimis ambigua continentur.

Incerta res est de Eumenidum sacrificulorum numero: decem fuerunt, si quidem Etymol. M. audimus, ubi ex Dinarchi oratione in Lycurgi rationes habita refertur: καὶ τὰς Σεμνὰς Θεὰς αἷς ἐκεῖνος ἱεροποιὸς καταστὰς δέκατος αὐτός. Contra Dem. c. Mid. § 115 exhibet: περιεῖδε δὲ

ταῖς Σεμναῖς Θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντα ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων τρίτον αὐτὸν καὶ καταρξάμενον τῶν ἱερῶν. Cuius numeri scholion ad haec verba adscriptum causam affert infeliciter excogitatam: *τρεῖς δὲ ἴσως ἐπέστησαν ἐπεὶ καὶ τρεῖς δοκοῦσιν εἶναι αἱ θεαί:* omnino Ulpiani qui dicitur ad Demosthenis orationes scholia sublestae fidei esse constat. Atque ex ipsa auctorum discrepantia prodiit adnotatio Photii incertum horum numerum esse affirmantis: *εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλοι ἱεροποιοὶ τῶν Σεμνῶν Θεῶν, οἳ τὸν ἀριθμόν εἰσιν ἀόριστοι.* Certe nihil relinquitur nisi ut Boeckhii sententiam (oec. publ. Athen. I p. 302d) amplectamur, diversum illorum diversis temporibus numerum fuisse.

3. Quattuor sacrificulorum collegium occurrit in pagi Aexonae decreto C. I. A. II 581: *στεφανῶσαι αὐτῶν ἕκαστον θαλλοῦ στεφάνῳ: Ἀντίχαρ[μ]ον Ναύσωνος, Κα[λλί]αρχον (?) Χαιριγένους, Θεόδοτον Αἴσχρωνος, Ἀριστοκλέα (Κ)αλλιφῶντος.* Idem extat numerus in tetrapoli Attica: Mitth. III p. 261; quattuor sunt ex singulis oppidis ut par est singuli: *Μαραθώνιος, Τρικορύσιος, Οἰναῖος, Προβαλίσιος.* Nihil de numero docemur ex alio pagi titulo Mitth. IV 201.

Etiam in titulo Rossiano de demis Att. n. 21, de quo supra p. 9 dixi, licet dextra pars marmoris deficiat, quattuor recenseri videntur sacrificuli, si quidem omnium quae vss. 3 et 4 olim scripta fuerunt nominum vestigia sunt servata. Nam vs. 1 *Ἀρτέμ[ιδι]* rectius quam nomen proprium sacrificuli (velut *Ἀρτεμίδωρος*) explendum Rossius statuit; ibidem addito *ἀνέθηκαν* facile caremus.

Denique quattuor sunt sacrificuli Delii. De quibus cum alia testimonia sunt servata, tum rationes bonorum sacrorum: C. I. G. II 2953b, LeBas-Wadd. II 2092, Bull. II p. 570 sqq. VI p. 6 sqq. Tituli ultimo loco enumerati vs. 1: *Λόγος] ἱεροποιῶν τῶν ἱεροποιησάντων τὸν ἐνιαυτὸν τὸν ἐπ' ἄρχοντος Δημάρου, Ἀμφοτέρου τοῦ Ἀριστέου, Πολυξένου τοῦ Παρμενίωνος, Σιληνοῦ τοῦ Σιληνοῦ, Φιλίππου τοῦ Ἀκεσιμβρότου κ. τ. λ.*; iidem sunt vss. 39. 51. 72. 164. — Bull. II p. 570 vs. 11: (sc. *στάμνον*) *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ] ἄρχοντος Δημά[κ]ο[υ] Πολύξενος, Ἀμφότερο[ς], Σιληνός,*

Φίλιππος· vs. 12: — *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ Πολύβου Ἀριστόβουλος, Ἀκριδίων, [Κραταίβιος, Ἀντίγονος ....]*; iidem vss. 15. 25. 67; vs. 16: — *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ Οἰνέως Ἄμνος, Ἀγόραλλος, Χαρίλας, Χαρικλ[είδης ......*, iidem vs. 65; vs. 17—18: — *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιο[ὶ οἱ ἐπὶ ἄρχοντος Φωκαιέως, Ἀριστόβου]λος, Λύσης, Δημοχάρης, Δημόδοκος*· iidem vss. 38. 63. 71—72.

Quamquam his parum convenit quod aliis locis idem titulus duos profert sacrificulos: vs. 1: *λ]όγος [....... ἱεροποιῶν τῶν ἱεροποιησάντων ἐπὶ] ἄρχοντος Ἀμφικλέους, Ἀναξιθέμιδος τοῦ Πάχητ[ο]ς, Διογένου τοῦ Χ (?) ..... [τάδ]ε παρελ[άβομεν κ. τ. λ.* vs. 19: (sc. *στάμνον*) *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ Πολυξένου Θεόδωρος καὶ Τιμόξενος*· vs. 32: — *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐ]πὶ Παρμενίωνος Γλαύκων καὶ Ἀνδρομένης*· cf. vss. 68. 73. vs. 56: — *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ Περιάνδρου Χαρίστιος καὶ Φωκίων.*

In eiusdem lapidis altero latere (cf. Bull. II p. 338): *Τάδε παρ]ελάβομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ ἱεροποιῶν Λυκομήδου καὶ Ἑρμ[ωνος καὶ] παρεδ[όσαμεν (?) .. ἐπ' ἄρχοντος ..]ους Εὐέλθοντι καὶ Παρμενίωνι κ. τ. λ.*

Bull. VI p. 6 vs. 3: (sc. *τόδε παρελάβομεν*) *παρ' ἱεροποιῶν Συνωνύμου καὶ Κρίττιος*· vs. 73—74: *τὸ δὲ λοιπὸν παρεδώκαμε[ν] τοῖς μεθ' αὐτοὺς ἱεροποιοῖς Δημητρίῳ καὶ Μειλιχίδη(ι)*; cf. 139—140. 238; p. 29 sqq. vs. 2. 216; sescenties in hoc titulo duo afferuntur, qui urnas in templo collocant (*στάμνον ἔθεσαν*).

C. I. G. II 2953 1 vs. 2 quidem omissa sunt nomina (cf. Boeckhii adn.), vs. 4 qui numerus fuerit agnosci nequit: — *ἀργύριον ἐν Ἀρτεμισίῳ παρὰ ἱεροποιῶν [τῶν] ἐ[π'] Ἀ* — — — — — —; at vs. 22: *τοῦτο παρέδομεν ἐν Ἀρτεμισίῳ ἱεροποιοῖς Εὐκλείδ[η* — — — *παρόντων κ. τ. λ.* plus duobus scriptos fuisse vix autumare licet. Perinde duo leguntur Le Bas-Wadd. II 2092 B vs. 46: .. *ΕΠΙΙΕΡΟΠΟΙΟΙ. ΑΡΙΣΤΕΑΙΚΑΙΔΙΑΚΡΙΤΩΙ κ. τ. λ.*

Itaque in titulis cum multo saepius duo quam quattuor recenseantur sacrificuli, Homollius Bull. VI p. 58 opinatur numerum quaternarium fuisse, binos sacrificulos negotia

perficere solitos esse. Quod quominus credamus obstant tituli Bull. II 570 vss. 1. 19. 32. 56 supra exscripti. Sed refutare hanc opinionem facilius est quam alia ratione rem satis difficilem explicare. Neque aliud quidquam ex titulis erui posse mihi videtur quam Deli modo quattuor modo duos sacrificulos prout civitas decrevisset electos esse.

Ipsius vero numeri quaternarii originem si quis revocandum putat ad quattuor populi partes tales quales olim communes gentium Ionicarum fuerunt (cf. Hermann, ant. publ. Gr. I § 94), non habeo quod opponam in tanta rei obscuritate.

4. Duo extant Cyziceni sacrificuli. C. I. G. II 2157 in titulo Samothracio donario quod a Cyzicenorum *ἱεροποιοῖς* iisque qui mysteriis Samothraciis initiati sunt in delubro Samothracae dedicatur subscripta sunt duo *ἱεροποιῶν* nomina, tria *μυστῶν*: *Κυζικηνῶν ἱεροποιοὶ καὶ μυστηρίων εὐσεβεῖς ἐπὶ Ἀντιγένους τοῦ Ἑρμαγόρου ἱππάρχεω*, [*ὡς δὲ*] *Σαμοθρᾷκες ἐπὶ βασιλέως Ἀριδήλου* [*τοῦ*] — — *ιχος*,

Παρμενίσκος Ἀρίστεω [*μύσ*]*ται εὐσεβεῖς*
Ξένος Φιλοξένου *Ἀσκληπιάδης Ἀ*[*ττ*]*άλου*
Θερσίων Ἡρογείτ[*ονο*]*ς* (?)
Κυβερνήτης Μηνοφίλου.

Alter eiusdem numeri testis est titulus descriptus apud Conze, Hauser, Niemann, Explor. Samothr. I p. 43 n. 21, ubi similis est ratio inter Cyzicenos et Samothraces. Legimus enim: *Ἐπὶ βασιλέως Εὐμάχου τοῦ Τημένου, ὡς δὲ Κυζικηνοὶ ἄγουσιν ἐπὶ Ἱππονίκου τοῦ Λυσαγόρου ἱππάρχεω· ἱεροποιο*[*ί*] *οἱ ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Κυζικηνῶν* [*Δ*]*ιογένης Ἀττάλου, . . . γος Θεοχάρου* . . . . His duobus nominibus alia addita non fuisse videntur.

5. Unus sacrificuli munere fungitur Odessi: C. I. G. II. 2056 (Ross, inscr. Gr. ined. p. 292): *τὸν δὲ ἱεροποιὸν ἀναγράψαι τὸ ψήφισμα τοῦτο εἰς τελαμῶνα καὶ θεῖναι εἰς τὸ ἱερόν.*

Denique unus est eponymus Erythrarum urbis sacrificulus: Bull. III p. 388 sqq.; Le Bas-Wadd. III 1536 et 1541 add.; Foucart, inscr. ins. Rhod. n. 5; Rev. arch. N. S. XXIII, p. 105 sqq.; *Μουσ. καὶ βιβλ. εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* a. 1875 p. 128 *μσ'*, 1878 p. 54 n. 126, p. 63 n. 148.

In plerisque titulis nihil nisi simplex pluralis *οἱ ἱεροποιοί* apparet numero non addito. Nonnunquam usurpatur vox *συνιεροποιοί*: Bull. III p. 513: *ἱεροποιὸς λ[αχ]ὼν μετὰ τῶν ἄλλων συνιεροποι[ῶ]ν* in thiasotarum Atticorum decreto. Cf. titulum Delium ex adnotatione (2) Homollii Bull. VI p. 58: *ἱεροποιοὶ οἱ ἐπ' ἄρχοντος Λυσιξένου Ἐλπίνης Ἀνδρία καὶ οἱ συνιεροποιοί.*

Cap. III.
DE SACRIFICULORUM CREATIONE.

A) Graecorum magistratus partim sorte ducuntur partim suffragiis adhibitis eliguntur. Utrumque creandi genus in magistratibus de quibus agimus instituendis usu venit. Nam saepissime vocantur aut *κληρωτοί* vel *λαχόντες* aut *αἱρεθέντες* sive *χειροτονηθέντες*.

I. Sortito captos esse

1. decem Athenis sacrificulos publicos *κατ' ἐνιαυτόν* ex lexicorum locis compertum habemus: *κληρωτοὶ ἄρχοντες κ. τ. λ.* Phot. Etymol. M. s. v. Lex. Seguer. p. 265. — Aliud testimonium exhibetur apud [Dem.] c. Theocr. § 29: *καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἣν ἐκεῖνος ἄρχων ἐτελεύτησεν, ἱεροποιὸς ὤν, παρὰ τοὺς νόμους ἦρχεν οὗτος, οὔτε λαχὼν οὔτ' ἐπιλαχών*, unde confirmatur una cum decem sacrificulis decemviros creatos esse, ut, si quis illorum in examine quod *δοκιμασίαν* Graeci vocant reiectus sive mortuus esset, eius in locum alter substitueretur.

De Eleusiniorum sacrificulis infra accuratius exponendum erit.

2. Idem valere de paganorum sacrificulis testatur C. I. A. II 581: *ἐπειδὴ οἱ λαχόντες ἱεροποιοὶ εἰς τὸ τῆς Ἥβης ἱερὸν δικαίως καὶ φιλοτίμως ἐπε[μ]ελήθησαν κ. τ. λ.*

Neque aliud de privatarum societatum *ἱεροποιοῖς* docent thiasotarum decreta Bull. III p. 510 = *Ἀθήν.* VIII p. 296 sqq.: *ἱεροποιὸς λ[αχ]ὼν* (*α[ὐτ]ῶν* minus recte *Ἀθήν.* l. l.) *μετὰ τῶν ἄλλων συνιεροποι[ῶ]ν*, et C. I. A. II 611 vs. 38—39: *τοὺς ἱεροπο(ι)οὺς τοὺς ἀεὶ λαγχάνοντας ἱεροποεῖν.*

Omnino omnium collegiorum sacrificulos sortito creatos esse sumendum est; eodemque referendum verbum *γενόμενος* quod in eadem inscriptione extat Bull. III p. 513 vs. 46, ubi notio sortiendi in praecedentibus clare expressa est; item C. I. A. II 615 vs. 5: *ἱε]ροποιὸς γενόμενος*. Contra in dubio relinquenda eiusdem vocis significatio in titulo Aegyptio C. I. G. III. 4707 vs. 1 sqq.: *Ἀπολλώνιος Ἑρμογένους γυμνασιαρχήσας καὶ ἀγορανομήσας καὶ ἀρχιερεὺς γενόμενος καὶ ἱεροποιὸς γενόμενος κ. τ. λ.*

II. Suffragiis ad sacrificulorum munus suscipiendum electi sunt

1. Eumenidum *ἱεροποιοί:* Dem. c. Mid. § 115: *περιεῖδε δὲ ταῖς Σεμναῖς Θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντα ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων.* De iisdem igitur in eiusdem orationis § 171 agitur: *ἐχειροτονήσατε μυστηρίων ἐπιμελητὴν καὶ ἱεροποιόν ποτε καὶ βοώνην κ. τ. λ.* Parum definita est notio creandi in loco Dinarchiano: *καὶ τὰς Σεμνὰς Θεὰς αἷς ἐκεῖνος ἱεροποιὸς καταστὰς δέκατος αὐτός.*

2. Extra ordinem a senatu creantur *ἱεροποιοί* qui sacra conficiant propter salutem totius populi Atheniensium eiusque rerum omnium *Ἀθήν.* VI 482 vs. 3. 23: *οἱ ἱεροποιοὶ οἱ αἱρεθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς· ὑπὲρ τῶν ἱερῶν κ. τ. λ.*

Non minus a senatu institutos esse qui C. I. A. II 329 (in decreto altero) cum senatus quaestore sacrificare dicuntur pro certo habeo.

3. Idem creandi genus adhibetur in Lindiorum civitatis sacrificulis: Foucart, inscr. ined. ins. Rhodi n. 60:

Ἔδοξε μάστροις καὶ Λινδίοις, ἐπιστατᾶν [γνώμη·]
Ἐπειδὴ ἐπιστάται αἱρεθέντες ὑπὸ Λινδίων Ἀνάξανδρος Ἐ[ρ]ά-
[τω]νος Κα[μ]ύνδιος, Λυσίας Λυσικράτεος Δαδάρ[μι]ος
καὶ τοὶ αἱρεθέντες ἄνδρες
συναγωνίσασθαι ταῖς δίκαις
(sequuntur triginta nomina)
ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐγένο[ν]το, [ε]ὖ δ[ὲ] φυλά[ξ]αντες Λινδίο[ι]ς ὅπως ταὶ αἱρέσιες γίνωνται ἐν Λίνδῳ τῶν ἱερέων καὶ

ἱεροθυτᾶν καὶ ἱεροποιῶν καὶ τῶν ἄλλων [ἐ]πὶ τὰ [κ]οινὰ τασσομένων [εἰς εὐαρ]έσ[τησιν αὐτῶν Λινδίων κ. τ. λ.

Nimirum magistratus Lindiorum omnes, et qui ad deorum cultum pertinent et qui munera civilia gerunt, suffragiis factos esse ex hoc titulo cognoscitur, cf. verba *ἐπιστάται αἱρεθέντες, αἱρεθέντες ἄνδρες συναγωνίσασθαι ταῖς δίκαις*, deinde vs. 40 *καὶ τῶν ἄλλων [ἐ]πὶ τὰ [κ]οινὰ τασσομένων* (cf. Foucarti ad hunc tit. adn.).

In aliis civitatibus qualis sacrificulorum fuerit creatio ex titulis non cernitur.

B) Postquam quomodo sacrificuli creari soleant vidimus, nunc est quaerendum, ex quibus electi sint. Qua de re quod quidem ad decem publicos Atheniensium attineat nihil titulis continetur. Ex civibus eos creatos esse consentaneum est: certe quod ex titulo Rossiano de demis Att. n. 12, ubi quattuor ultima nomina peregrinorum sint, peregrinis quoque ad hunc magistratum aditum fuisse Rossius et Boeckhius oec. publ. Athen. I p. 302 contenderunt, eum titulum huc omnino non pertinere supra p. 10 sqq. demonstravimus. Atque recte H. Sauppius [1]) in numero eorum magistratuum denariorum quorum singuli ex singulis tribubus creati sint enumerat cum multos alios tum sacrificulos.

Pariter singuli ex singulis tribubus destinati sunt sacrificuli extraordinarii *Ἀθήν.* VI 482, quod demotica probant.

Contra tribuum ordine non observato ex omnibus Atheniensibus ut solet fieri in magistratu suffragiis creando eliguntur Eumenidum *ἱεροποιοί*: Dem. c. Mid. § 115: *περιεῖδε δὲ ταῖς Σεμναῖς Θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντα ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων κ. τ. λ.*

Iam singulari modo eliguntur sacrificuli ii qui sacris Eleusiniis operam dant. Qui cum in antiquo titulo C. I. A. I 5 *ἱεροποιοὶ Ἐλευσινίων* iidemque in inscriptione gravissima Eleusinia aetatis Pericleae nuper reperta (Bull. de corr. hell. IV p. 226 sqq.), qua de rebus

---

[1]) Commentatio de creatione archontum Att. Gotting. 1864 p. 22.

sacris templi Eleusinii administrandis praecipitur, *οἱ ἱεροποιοὶ οἱ Ἐλευσινόθεν* appellentur, quo a decem publicis ἱεροποιοῖς distinguantur: non sine causa Foucartus (l. c. p. 233) eos ex ipsis Eleusiniis eligi solitos fuisse suspicatus est. Ea sententia nititur loco Paus. I 38, 3 de Eleusiniorum antiquissimo cum Atheniensibus pacto: *γενομένης δὲ Ἐλευσινίοις μάχης πρὸς Ἀθηναίους ἀπέθανε μὲν Ἐρεχθεὺς Ἀθηναίων βασιλεύς, ἀπέθανε δὲ Ἰμμάραδος ὁ Εὐμόλπου· καταλύονται δὲ ἐπὶ τοῖσδε τὸν πόλεμον, ὡς Ἐλευσινίους ἐς τὰ ἄλλα Ἀθηναίων κατηκόους ὄντας ἰδίᾳ τελεῖν τὴν τελετήν.* Quod etsi ante omnia ad sacerdotia religiones sollemniaque ipsorum mysteriorum quorum cura nobilibus familiis Eleusiniis delata erat referendum est[1]), tamen etiam sacrificia administrationemque sacrorum Eleusiniis in Atticam civitatem receptis per privilegium relictam esse facile statuimus[2]). Neque inter fana a quaestoribus *τῶν ἄλλων θεῶν* administrata Eleusinium templum memoratur. Ceterum quo modo isti sacrificuli electi sint parum liquet: sorte creatos esse eos exemplum publicorum sacrificulorum persuadere videtur.

Ab his autem Eleusiniorum sacrificulis omnino discernendi sunt qui in titulo Attico recens reperto exhibentur decem *ἱεροποιοὶ οἱ τὰ μυστήρια ἱεροποιοῦντες* (Bull. de corr. hell. V 361 sqq.). Ii omnes ex prytanibus sunt et a contribulibus prytanibus propter negotia bene gesta collaudantur. Hinc docemur praeter collegium sacrificulorum Eleusiniorum quibus templi et sacrarum rerum administratio obtigit etiam proprios ab Atheniensium senatu ἱεροποιούς ad mysteria celebranda destinari solere ex prytanibus eligendos eius tribus quae festorum Eleusiniorum tempore (i. e. mense Boëdromione) senatui praeerat. Qui quidem num sorte creati sint an suffragiis prorsus incertum est.

---

[1]) Cf. Lobeck, Aglaoph. Eleus. § 16 init., p. 213 sqq.

[2]) Idem iudicandum de *ἐπιστάταις Ἐλευσινόθεν* qui innotuerunt ex titulo a. 329/8 cum maxime a Foucarto edito Bull. de corr. hell. VII 388 sqq.: *Λόγος ἐπιστατῶν Ἐλευσινόθεν καὶ ταμιῶν τοῖν Θεοῖν κ. τ. λ.* Quaestores duos ex omnibus Atheniensibus creari Foucartus putat.

Sacrificuli paganorum ex paganis, collegiorum sacrorum ex collegis ipsis creantur: in quibus si cives et metoeci mixti erant, utriusque generis sacrificuli esse poterant. Quod efficitur ex titulo de quo supra p. 9 egimus: ubi primus *ἱεροποιός* Polyeuctus ad Acharnas pagum Oeneidis tribus pertinet, alter Boethus civis est pagi Ancylae Aegeidis tribus. Nam *Ἀγκυ[λῆθεν* rectius quam *Ἀγκυ[ρανός* supplevit Rossius: tertio enim loco sequitur *ἰσοτελής* Chabrias, agmen claudit inquilinus Paedeas Solensis.

C) Restat ut paucis explicem, a quo electi sint sacrificuli qui sortitione non ducuntur. Eumenidum *ἱεροποιούς* a populo ipso in contione electos esse ea quae supra attuli evincunt. Contra ab Areopago eos electos esse legimus in scholio ad Dem. c. Mid. § 115 adscripto: *Ἡ ἐξ Ἀρείου δὲ πάγου βουλὴ τὸν ἱεροποιὸν ᾑρεῖτο. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν Ἀρείῳ πάγῳ τὰ τῶν ἱερῶν τῶν Εὐμενίδων ἐπετέτραπτο καὶ πλησίον ἵδρυτο τῆς βουλῆς κ. τ. λ.* Atqui neque in ipsa oratione neque alibi usquam creationis ab Areopago institutae fit mentio: unde non dubito scholio omnem fidem denegare. Improbanda igitur quae O. Muellerus, Aeschyl. Eum. p. 179 statuit: adeo rem publicam Atheniensium Dearum cultum observasse ut proprios iis sacrificulos institueret per Areopagum ex populo eligendos: quamquam placuerunt Schoemannio, ant. iur. publ. Gr. p. 301.

A senatu electi sunt sacrificuli extraordinarii *Ἀθήν.* VI 482 vs. 3. 23: *οἱ ἱεροποιοὶ οἱ αἱρεθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς κ. τ. λ.* et C. I. A. II 329; cf. supra p. 21 [1])

De ceterarum civitatium sacrificulis nihil certius docemur, nisi quod Lindi quoque per populi comitia creatos esse *ἱεροποιούς* qui memorantur apud Foucart, inscr. ined. ins. Rhodi n. 60 curantibus duobus epistatis trigintaque iudicibus ex his verbis luculenter perspicitur: *ἐπειδὴ — ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐγένο[ν]το [ε]ὖ δ[ὲ] φυλά[ξ]αντες Λινδίο[ι]ς*

---

[1]) De cura rerum sacrarum senatui commissa cf. quae disseruit V. Heydemann, de senatu Athen. quaest. epigraph. sel. (diss. Argentor. a. 1880) p. 49 sqq.

ὅπως ταὶ αἱρέσιες γίνωνται ἐν Λίνδῳ τῶν ἱερέων καὶ ἱεροθυτᾶν καὶ ἱεροποιῶν κ. τ. λ.

Cap. IV.
DE MUNERIS TEMPORE.

A) In annum Athenis decem civitatis sacrificulos creatos esse adiecta muneri *κατ' ἐνιαυτόν* notio probat. Cuius gravissimum extat testimonium C. I. A. I 188 = Boeckh, oec. publ. Athen. II tit. I., quo titulo rationes continentur expensarum archonte Glaucippo (Ol. 92,3 = 410/9) factarum. Atque in secundae prytaniae expensis haec recensentur vs. 5—7: *Ἐπὶ τῆς Αἰγηΐδος δευτέρας πρυτανευούσης ἀθλοθέταις παρεδ[ό]θη εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα Φίλωνι Κυδαθηναιεῖ καὶ συνάρχουσιν Ἀθηναίας Πολιάδος (πέντε τάλαντα χίλιαι), ἱεροποιοῖς κατ' [ἐ]νιαυτὸν Διύλλῳ Ἐρχιεῖ καὶ συνάρχουσιν εἰς τὴν ἑκατόμβην (πεντακιςχίλιαι ἑκατὸν τέσσαρες καὶ δέκα).* Eodem modo vocantur apud Boeckhium l. c. tit. VIII, cuius vs. 35 recte Boeckhius (§ 3 vs. 3) supplevit *[ἐκ Πανα]θηναίων παρὰ [ἱεροποιῶν κατ' ἐνιαυτὸ]ν [(πεντακόσιαι ἕνδεκα δρ. εἰς ὀβ.).*

Per idem temporis spatium Eleusinios sacrificulos munere functos esse puto eam ob rem quia iis sacrorum bonorum in templo Eleusinio administratio delata est: C. I. A. I 1, Bull. IV p. 226.

Ad civitatis exemplum collegia quoque annuos sacrificulos habebant. Etenim Bull. III 570 sqq. honoribus ornatur a thiasotis Stephanus quidam, qui *ἐπὶ Νικοκλέους ἄρχοντος* (a. 302/1 a. Chr. n.) munere *ἐπιμελητοῦ* functus est, sequenti anno *ἐπὶ Κλεάρχου ἄρχοντος* munere *ἱεροποιοῦ*, proximo anno *ἱεροποιοῦ* iterum *ἐφ' Ἡγεμάχου ἄρχοντος*. Aliud exemplum praestat tit. Ross, de demis Att. n. 21, ubi *ἱε]ροποιοὶ οἱ ἐπὶ Φιλιππίδου* significat sacrificulos per eum annum munere functos quo Philippides sacerdotio praeerat.

Idem de orgeonibus inde sequitur quod sacrificuli C. I. A. II 610 altero cuiusque mensis die collegarum contionem

una cum curatoribus convocare iubentur vs. 16 sqq.: *ἀγο[ρὰν δὲ κ]αὶ [ξ]ύ[λλ]ογον ποιεῖν τοὺς ἐπιμελητὰς καὶ τοὺς ἱεροποιοὺς ἐν τῷ ἱερ[ῷ] πε[ρὶ τῶν κοιν]ῶν τῇ δευτέρᾳ ἱσταμένου τοῦ μηνὸς ἑκάστου.* — Simile est quod praescribitur iis in Sarapiastarum decreto C. I. A. II 617 vs. 13 sqq.: *ἀναγορεύειν [αὐ]τῶν τὰ ὀν[όματα τ]οὺς ἱεροποιοὺς ἀεὶ κα[θ' ἑ]κάστην θ[υσίαν μετ]ὰ τὰ ἱερά*[1]).

Etiam in aliis civitatibus annuos hos magistratus fuisse ex nonnullis titulis potest evinci. Veluti Deli in insula constanter notatur quo archonte sacrificuli munus administraverint, e. g. Bull. II 570 init.: *λ]όγος [....... ἱεροποιῶν τῶν ἱεροποιησάντων ἐπὶ] ἄρχοντος Ἀμφικλέους*; idem fere C. I. G. 2953 b; saepissimeque in rationibus legimus verba *ἱεροποιοὶ οἱ ἐπὶ ἄρχοντος (τοῦ δεῖνος)*. Denique recensentur rationes et expensi et accepti uniuscuiusque duodecim anni mensium, e. g. Bull. V p. 25: *καὶ τάδε εἰσήκει ἐκ τῆς φιάλης Ληναιῶνος (τρεῖς δρ. τρεῖς ὀβ.), μηνὸς Ἱεροῦ (δύο δρ. ... ὀβ.)*, cf. Bull. VI 6 sqq. 61 sqq. al.

Erythrarum sacrificulum eponymum per annum muneri praeesse ut per se intellegitur ita inde quoque agnoscitur quod haud raro mensis alicuius notio additur notioni magistratus, qualia habes Rev. arch. N. S. XXXIII p. 105 sqq. vs. 23: *Ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἑρμο[κλ]είτου, μηνὸς Ληναιῶνος*,

vs. 36: *ἐφ' ἱεροπο[ιοῦ] Φανοτίμου, μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος.*

ibid. p. 114 sqq. vs. 45: *ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου, μηνὸς Ληναιῶνος*, cf. vs. 50. ibid. p. 118 vs. 7—8.

Bull. III p. 390: *ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου, μηνὸς Ἀρτεμισιῶνος.*

Adde praescripta saepe repetita Bull. III p. 390 vs. 3—4: *οἱ στρατηγοὶ οἱ στρατηγήσαντες τὴν πρώτην τετράμηνον ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἡγησαγόρου κ. τ. λ.* — *Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* a. 1875 p. 128: *τοὺς στρατηγήσαντας ἐπὶ ἱεροποιοῦ Χρυσογόνου τὴν δευτέραν τετράμηνον* al.

Idem valet de Cyzici sacrificulis C. I. G. 2157: *Κυζικηνῶν ἱεροποιοὶ καὶ μυστηρίων εὐσεβεῖς ἐπὶ Ἀντιγένους τοῦ*

---

[1]) Cf. Foucart, ass. relig. p. 28 sq.

Ἑρμαγόρου ἱππάρχεω, [*ὡς δὲ*] *Σαμοθρᾷκες ἐπὶ βασιλεως Ἀριδήλου*; et de Lindi *ἱεροποιοῖς*, de quibus conferendus est Foucartus, inscr. ined. ins. Rhodi p. 74.

Denique in universum omnes sacrificulos qui pariter atque Eleusinii et Delii sacrorum administrandorum officia praestant annuos fuisse non est cur pluribus explicemus (cf. commentationis huius cap. seq. et part. II § 2).

B) Contra in certum datumque brevius temporis spatium creantur Athenis Eumenidum sacrificuli, *ἱεροποιοὶ οἱ τὰ μυστήρια ἱεροποιοῦντες* ex prytanibus delecti, extraordinarii quos memorat tit. *Ἀθήν.* VI p. 482. Certa scilicet negotia his mandantur, quae ubi perfecerunt rationemque pecuniae publicae sacrificando consumptae reddiderunt magistratu abeunt.

Ceterum qui ad certas res sacras peragendas creantur ab annuis *ἱεροποιοῖς* distingui appellatione *ἐπιμήνιοι* Boeckhius statuit (oec. publ. Athen. I p. 302; cf. C. I. G. 3641 b II p. 1133)[1]: cum *ἐπιμήνιοι* designari soleant qui aut per totum annum certis uniuscuiusque mensis diebus aut per singulos menses fungantur rebus sacris. Pariter C. F. Hermannus (antiq. relig. § 11, 14) nisus Hesychii glossa *ἐπιμήνιοι· οἱ ἱεροποιοί κ. τ. λ.* ipsos *ἱεροποιούς*, si in singulos menses instituantur, *ἐπιμηνίους* appellari opinatur *ἱεροποιοῖς τοῖς κατ' ἐνιαυτόν* opponendos. Cui opinioni repugnat quod neque vox *ἱεροποιοί* cum notione *ἐπιμήνιοι* coniuncta usquam reperitur — apud Athenienses ne comparent quidem *ἐπιμήνιοι* — neque ipsa *ἐπιμηνίων* officia qualia ex inscriptionibus innotuerunt omni ex parte conveniunt *ἱεροποιῶν* muneri. Quod accuratius apparebit ex eis quae de *ἐπιμηνίων* natura deque eorum cum *ἱεροποιοῖς* ratione in appendice huius commentationis singillatim exponentur.

---

[1]) Cf. Barthelemius, Mém. d. l'Acad. des inscr. XLVIII p. 337 sqq., Seldenus, Marm. Oxon. p. 163 Maitt.

Cap. V.
DE MUNERIS GENERE ET NATURA.

Munus sacrificulorum publicorum Atheniensium *ἀρχή* est, cuius rei iam in eis quae exposuimus indicia satis manifesta deprehenduntur. Habent enim omnes *ἀρχῆς* quam Graeci vocant notas proprias: sorte ducuntur, in annum creantur, collegium decem virorum efficiunt. Idem diserte probat [Demosth.] c. Theocr. § 29: *καὶ τὴν μὲν ἀρχὴν ἣν ἐκεῖνος ἄρχων ἐτελεύτησεν ἱεροποιὸς ὢν κ. τ. λ.* Quapropter Pollux VIII 114 *καὶ τειχοποιοὶ δὲ καὶ ἱεροποιοὶ καὶ βοῶναι ὑπηρεσιῶν ὀνόματα* non rectius de *ἱεροποιοῖς* valet vox *ὑπηρεσία* quam de boonis[1]) et *τειχοποιοῖς*.

Confirmatur vero ea res aliis argumentis ex ipsis titulis depromptis.

Atque in inscriptione Panathenaica C. I. A. II 163 in numero summorum Athenis magistratuum, post prytanes archontes Deae quaestores, ante strategos et taxiarchos recensentur vs. 8: *ϑ]ύειν δὲ τοὺς ἱεροποιοὺς νείμαντ[ας τοῖς πρυτάν]εσιν πέντε μερίδας καὶ τοῖς ἐννέα ἄρ[χουσιν .....] καὶ ταμίαις τῆς ϑεοῦ μίαν καὶ τοῖς ἱερ[οποιοῖς μίαν] καὶ τοῖς στ[ρατ]ηγοῖς καὶ τοῖς ταξιάρχ[οις ..... καὶ τ]οῖς πομπ[εῦσι]ν τοῖς Ἀϑηναίοις καὶ τα[ῖς κανηφόροι]ς κατὰ (τὰ) εἰω[ϑότα], τὰ δὲ ἄλλα κρέα Ἀϑηναίο[ις μερίζειν.*

Idem significatur verbis tituli C. I. A. I 188 vs. 5—7: — *ἱεροποιοῖς κατ' [ἐ]νιαυτόν, Διύλλῳ Ἐρχιεῖ καὶ συνάρχουσιν. Ἄρχοντες* enim etsi nonnunquam ii quoque dicuntur quibus curatio quaedam commissa est, tamen in sermone sollemni non intelleguntur nisi magistratus qui alicuius rerum publicarum partis administrationi per annum praefecti sunt.

Certe autem ad magistratum iustum referendum est quod *ἱεροποιοί* iure coercitionis utuntur. Cum enim in Panathenaeorum die festo pompam ducant sollemnibusque

---

[1]) Cf. de boonis praeter Dem. c. Mid. § 171 Harpocratio: *ὅτι λαμπρὸς ἦν ὁ βοώνης καὶ αἱ μέγισται ἀρχαὶ ἐπὶ τούτῳ ἐχειροτονοῦντο*, Suidas s. v., Lex. Seguer. p. 219. Boeckhius, oec. publ. Athen. I p. 303.

nocturnis operam dent, iis mandatur, ut eos qui ipsis non obtemperaturi sint poenis afficiant lege constitutis: C. I. A. II 163 vs. 31: *τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς τοὺς διοι[κοῦντας τ]ὰ Παναθήναια τὰ κατ' ἐνιαυτὸν ποεῖν τὴν πα[ννυχίδα] ὡς καλλίστην τῇ θεῷ καὶ τὴν πομπὴν πέμπε[ιν ἅμα ἡ]λίῳ ἀνιόντι ζημιοῦντας τὸν μὴ πειθαρχο[ῦντα ταῖς ἐκ] τῶν νόμων ζημίαι[ς].* Voces *ζημιοῦντας* et *ζημίαις* cum ad multas referendae sint, *ἐπιβολῆς* ius quod proprium est magistratuum Atheniensium non defuisse sacrificulis probabile est. Et Rangabis quidem titulum illum explicans eos a sacrificulis punitos esse censet qui, cum sacra sumptibus suis ornare et ampliora reddere publice iussi sint, participes pompae ducendae esse noluerint. Quod mihi a simplici interpretandi ratione videtur abhorrere: immo veri similius esse magisque sententiarum nexui convenire in ipsa pompa ducenda ludisque administrandis eorum fuisse ut disciplinam servarent eosque qui dicto audientes non essent in ordinem cogerent. Cuius rei similitudinem agnoscimus in nobilissima inscriptione de mysteriis Andaniae celebrandis ap. Le Bas-Foucart. II 326 a (cf. Sauppius die Mysterien-Inschrift aus Andania Gott. 1860) vs. 40 sqq. ubi *ῥαβδοφόροις* haec negotia mandantur: *ῥαβδοφόροι δὲ ἔστωσαν ἐκ τῶν ἱερῶν εἴκοσι, καὶ πειθαρχούντω τοῖς ἐπιτελοῦντοις τὰ μυστήρια καὶ ἐπιμέλειαν ἐχόντω ὅπως εὐσχημόνως καὶ εὐτάκτως ὑπὸ τῶν παραγεγενημένων πάντα γίνηται καθὼς ἂν παραγγέλλωντι οἱ ἐπὶ τούτων τεταγμένοι, τοὺς δὲ ἀπειθοῦντας ἢ ἀπρεπῶς ἀναστρεφομένους μαστιγούντω κ. τ. λ.* — Eodem officio in titulo Iliensi C. I. G. II 3599 funguntur homines ad disciplinam in pompa Minervae custodiendam instituti vs. 27 sqq.: *καθιστάναι [δὲ καὶ ἄνδρας — — —] τοὺς τῆς εὐταξίας ἐπιμελησομένους, καὶ τοὺς κατασταθέντας ἔχειν [ἐξουσίαν τοὺς ἀτακτ]οῦντας τῇ ῥάβδῳ κολάζειν.*

Quae potestas qualis in publicis epulis Atheniensium fuerit illustratur loco Athenaei IV 14 p. 137 f ex Chrysippi libro quarto *περὶ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἡδονῆς* petito: *Ἐν Ἀθήναις δὲ ἱστοροῦσιν οὐ πάνυ ἀρχαίων δυοῖν γενομένων δείπνων, ἐν Λυκείῳ τε καὶ Ἀκαδημείᾳ, τοῦ μὲν εἰς τὴν*

Ἀκαδήμειαν εἰσενέγκαντος ὀψοποιοῦ λοπάδα πρὸς ἑτέραν τινὰ χρείαν τὸν κέραμον κατᾶξαι πάντα τοὺς ἱεροποιούς, ὡς μακρόθεν οὐκ ἀστείας παρεισδύσεως γενομένης, δέοντος ἀπέχεσθαι τούτων τῶν μακρόθεν· τὸν δ' ἐν τῷ Λυκείῳ κρέας ταριχηρὸν εἰς τάριχος διασκευάσαντα μαστιγωθῆναι ὡς παρασοφιζόμενον πονηρῶς.

Ut ceteri magistratus ita sacrificuli munere perfuncti rationes publice reddunt: id quod de extraordinariis quoque *ἱεροποιοῖς* valet qui quidem publicam pecuniam in publico negotio exequendo consumpserint *Ἀθήν.* VI p. 482 n. 3 vs. 34: — *καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν χρυσῷ στεφάνῳ ἀπὸ . . [δ]ραχμῶν [ἐπ]ε[ι]δὰν τὰς [ε]ὐθύνας δῶ[σι].*

Civitatis exemplum in hac quoque re sequuntur pagani, cf. C. I. A. II 581 vs. 1 sqq.: *ἐπειδὴ οἱ λαχόντες ἱεροποιοὶ εἰς τὸ τῆς Ἥβης ἱερὸν δικαίως καὶ φιλοτίμως ἐπε[μ]ελήθησαν τῆς θυσίας τῇ Ἥβῃ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς ἔδει αὐτοὺς θῦσαι, καὶ λόγον καὶ εὐθύνας δεδώκα[σ]ιν κ. τ. λ.* Quo pertinet formula iurisiurandi quod iurant Scambonidarum sacrificuli C. I. A. I 2 — *καὶ τὰ κοιν[ὰ] τὰ Σκαμβωνιδῶν σιωῶ καὶ ἀποδώσω παρὰ τὸν εὔθυνον τὸ καθῆκον.*

Quemadmodum autem rationes reddunt sacrificuli, ita probationi quoque quam subire solent magistratus Atheniensium priusquam ad munus ipsum accedant, *δοκιμασίαν* intellego, obnoxios eos esse censendum est, quamquam nulla eius rei neque in titulis neque apud scriptores mentio fit. Neque minus certum est, ut alia missa faciam, sine ulla mercede sacrificulos munus gessisse, quod et ipsum ad iustum magistratum pertinet.

Sacrificulorum Eleusiniorum quoque munus notas *ἀρχῆς* peculiares prae se fert. Qui quamquam certo templo, Eleusinio dico, praeficiuntur, tamen decretis senatus populique Atheniensium parent. C. I. A. I 5 iubentur suas cuique deo hostias immolare; ubi vs. 1 facile agnoscitur formula populisciti *ἔδοξεν τῇ βουλῇ] καὶ [τ]ῷ δήμῳ.* Etiam C. I. A. I 1 praecepta leguntur quae spectant ad eorum administrandi munia. Denique Bull. de corr. hell. IV p. 226 sqq. praecepta de utriusque generis officiis dantur, sacrificandi

vs. 36 sqq., administrandi maxime vs. 10 sqq. 40 sqq. Itaque, ut hoc utar, una cum senatu donaria deis iubentur ponere talia qualia populo Atheniensium placitura sint. Atque etiam poena pecuniaria hoc decreto constituitur sacrificulis irroganda, nisi rite mandata perfecerint vs. 18 sqq. Quae omnia publicum Atheniensium magistratum designant.

Idem de plurimis aliarum civitatum sacrificulis statuendum. Atque Deli quidem *ἱεροποιούς* publicum magistratum fuisse qui rationes muneris reddere iubetur ipsae tabulae docent. Quibus ut aliis collegiis publicis scriba praesto erat: C. I. G. II 2953b vs. 5, C. I. G. II 2266 cf. Herm. XVII p. 4—5 vs. 28, Bull. de corr. hell. II 570 vs. 3, VI p. 6 sqq. vs. 3, cf. vs. 38. 55. 76. 100. 122. ibid. p. 29 vs. 2. 180. Eorundum *ἱεροποῖον* occurrit Bull. VI p. 6 sqq. vs. 182 sqq.

Camiri in urbe Rhodi *ἱεροποιοί* una cum aliis urbis magistratibus et sacerdotibus enumerantur Bull. de corr. hell. V p. 336, ubi agmen ducit summus Camiri magistratus[1]) *δαμιουργός* (vs. 1 *δαμιουργήσας*), quem proximi sequuntur duodecim sacrificuli (vs. 2 sqq.), tertio loco sacerdotes (vs. 16 *ἱερεῖς*), postremo *ἀγωνοθέται* vs. 26. Quam rem luculentius confirmat tit. apud Newton. transact. of the royal society of lit. XI p. 435, ubi *μάστροις τᾶν κτοινᾶν* i. e. pagorum magistris diserte opponuntur *ἱεροποιοί* qui publica sacrificia administrant: *τοῦτοι δὲ* (sc. *οἱ μάστροι*) *συνλεγέσθων ἐν Καμίρῳ εἰς τὸ ἱερὸν τᾶς Ἀθαναίας ὄκκα τοὶ ἱεροποιοὶ παραγέ[ν]ωντι καὶ ἀθρεόντω τὰ ἱερὰ τὰ Καμιρέων [τὰ δαμο]τελῆ πάντα κ. τ. λ.*

In titulis Lindiis cum sacerdotibus et *ἱεροθύταις* coniuncti inveniuntur: Foucart inscr. ined. ins. Rhodi n. 60 et 61: quorum magistratuum non levis fuit auctoritas in ea urbe, quae omnem fere vitam publicam in rebus sacris curandis consumeret[2]). Recte igitur adnotavit Foucartus tituli prioris verba vs. 39 *τῶν ἄλλων [ἐ]πὶ τὰ [κ]οινὰ τασσομένων* ad ceteros magistratus sacerdotales veluti ad *ἱεροκήρυκα* et

[1]) v. Foucart. inscr. ined. ins. Rhodi p. 58.

[2]) Foucart l. c. p. 69.

ἱεροταμίαν esse referenda, praesertim cum in sequentibus ii qui creationi praefecti erant collaudentur „*ὅτι ἄνδρες ἀγαθοὶ ἐγένοντο περὶ τὰ ἱ[ε]ρὰ τὰ Λινδίων*“.

De Teorum sacrificulis idem probat tit. apud Le Bas-Wadd. Asie min. III n. 88 vs. 6 — *καὶ τὸν πρύτανιν καὶ τοὺς ἱεροποιοὺς καὶ τὰς [ἄ]λλας συναρχίας*[1]). Pariter *συνάρχοντες* vocantur *ἱεροποιοί* Chii C. I. G. II add. 2221b; ibidem munus *ἀγωνοθέτου* cum *ἱεροποιοῦ* coniunctum penes unum eundemque est virum: isque prius militum dux fuit quam alia munera subiret.

Ne Aegyptii quidem *ἱεροποιοί* (C. I. G. III 4683. 4707) publica carebant auctoritate. Itaque in titulo altero Apollonius post summum sacerdotium *ἱεροποιοῦ* munus administrasse dicitur: *Ἀπολλώνιος Ἑρμογένους γυμνασιαρχήσας καὶ ἀγορανομήσας καὶ ἀρχιερεὺς γενόμενος καὶ ἱεροποιὸς γενόμενος ὁμοίως τῆς Λύκων πόλεως καὶ τὰς ἄλλας ἀρχὰς διῆλθεν.*

Omnino sacrificulos ubicunque sacra publica sollemniter sacrificanda curant vel pecuniam sacram administrant publica auctoritate praeditos esse consentaneum est. Quemadmodum Myconi *Ἀθήν.* II p. 237 vs. 3: *τάδε ἔδοξεν Μυκονίοις θύειν πρὸς τοῖς πρότερον καὶ ἐπηνωρθώθη περὶ τῶν προτέρων κ. τ. λ.* vs. 17: *ταῦτα διδόντων οἱ ἱεροποιοὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου.* Ibidem officia eorum non differunt ab *ἀρχόντων* officiis (vs. 13 sqq.): utrique victimas aliasque res ad sacrificandum necessarias comparare iubentur.

Idem valet in insulis Euboea (Rangab. II 957 vs. 5—8) et Io (Ross inscr. Gr. ined. n. 94, cf. Keilium in syll. inscr. Boeotic. p. 33, ubi si Keilii supplementis fidem habemus, memoratur *κῆρυξ* sacrificulorum vs. 6: *ὅσας δ' ἂν μὴ ὁμο[λογήσῃ] ἡμερῶν γ' κήρυ[κι τῷ τῶν] ἱεροποιῶν, ὀφειλέτω ἑκατὸν δραχ[μὰς τῷ] δημοσίῳ*).

Ceterum privati collegiorum *ἱεροποιοί* publicorum sacrificulorum auctoritatem imitantur. Velut Bull. de corr. hell.

---

[1]) De *συναρχίαις* cf. Heydemann de senatu Atheniensium diss. Argentorat. 1880 p. 42 sq.

III 510 sqq. Stephanus primum ἐπιμελητής, deinde aucto certe honore ἱεροποιός factus est: vs. 26 sqq. ἐπειδὴ Στέ-[φα]νος πρότερόν τε ἐπιμελητὴς [γε]νόμενος καὶ νῦν ἱεροποιὸς λ[αχ]ὼν κ. τ. λ.

Extraordinariorum sacrificulorum munus etsi proprie non ἀρχή sed ἐπιμέλεια erat — in certum enim tempus eliguntur certaque iis negotia mandantur —, tamen illi neque auctoritate neque ipsis negotiis ab ordinariis eius generis magistratibus discrepant. Quemadmodum collegio ἱεροποιῶν Bacchi a senatu extra ordinem creato muneris rationem rite reddendam esse, ratione reddita eos publice coronari iam vidimus p. 29—30.

Hoc vero commune habent ἱεροποιοί cuiusvis generis cum reliquis magistratibus, quod cum magistratu recte gesto abierunt publice laudari et corona oleagina *(στεφάνῳ θαλλοῦ)* ornari solent. Quo pertinet magna pars titulorum de quibus agimus. Atque de Atheniensium sacrificulis testimonio est tit. ap. Rangabé ant. hell. II n. 1059: Ἱεροποιοὶ ἀνέθεσαν τῷ Θησεῖ ἐπὶ Λυκίσκου ἄρχοντος, ἐπαινεθέντες καὶ στεφανωθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων δικαιοσύνης ἕνεκα.

De Eleusiniis sacrificulis Bull. de corr. hell. V 361 sqq.: ἐπαινέσαι τοὺς ἱεροποιοὺς τοὺς τὰ μυστήρια ἱεροποιήσαντας Ἐλευσῖν[ι] καὶ στεφανῶσαι αὐτῶν ἕκαστον θαλλοῦ στεφάνῳ ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τοὺ[ς] φυλέτας. Neque solum a contribulibus sed etiam a senatu populoque eadem ratione eos honoratos esse inde perspicere licet quod sub ipso decreto duae coronae in lapide insculptae sunt, quarum in una inscriptum est: „ὁ δῆμος", in altera „ἡ βουλή" [1]).

De extraordinariorum ἱεροποιῶν collegio Ἀθήν. VI p. 482 vs. 27 sqq.: — ἐπαινέσ]αι τοὺς ἱεροποιούς — sequuntur nomina — ἀρετῆς ἕνεκα καὶ δικαιοσύνης τῆς εἰς τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον τὸν Ἀ[θ]ηναίων κα[ὶ] ἐπιμ[ε]λ[εί]α[ς] τῆς περὶ τὰ ἱερ[ὰ] καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν χρυσῷ στεφάνῳ ἀπὸ . . [δ]ραχμῶν [ἐπ]ε[ι]δὰν τὰς [ε]ὐθύνας δῶ[σι].

De paganorum sacrificulis C. I. A. II 581 vs. 7 sqq.:

[1]) cf. C. I. A. II 567.

στεφανῶσαι αὐτῶν ἕκαστον θαλλοῦ στεφάνῳ ..... δικαιοσύνης ἕνεκα [κ]αὶ φιλοτιμίας τῆς εἰς τοὺς δημότ[α]ς; de collegiorum C. I. A. II 615; 616 vs. 21 sqq.: *ἐπ[αι]νέσαι δὲ καὶ τοὺς ἐπιμελητὰς καὶ τοὺς ἱεροποιοὺς τῷ Διὶ τῷ Σωτῆρι καὶ τῷ Ἡρακλεῖ καὶ τοῖς Σωτῆρσιν καὶ στεφανῶσαι ἕκαστον αὐτῶν θ[αλλ]ο[ῦ στ]εφάνῳ ἀρετῆς ἕνεκα καὶ φι[λοτι]μ[ία]ς τῆς ε[ἰς τὸ κο]ιν[ὸν τῶν ἐρανι]στῶν.* Quid? quod in thiasotarum Veneris collegio Bull. de corr. hell. III 513 vs. 39 sqq. sacrificulo praeter coronam praemium pecuniae decernitur decem drachmarum: *καὶ στεφανῶσαι θαλλοῦ στεφάνῳ, δοῦναι δὲ αὐτῷ Δ δρα[χμάς]*, atque eidem in sequenti decreto viginti drachmae donantur ad donarium parandum in quo decretum in ipsius honorem factum inscribat vs. 49: *καὶ στεφανῶσαι θαλλοῦ στεφάνῳ καὶ δοῦναι αὐτῷ ἀπὸ τοῦ κοινοῦ ΔΔ δραχ[μάς], τὸν δὲ λαβόντα ἀναθεῖναι ἀνάθημα ἐν τῷ ἱερῷ ἐπιγράψαντα τόδε τὸ ψήφισμα κ. τ. λ.*

Contra ubi officia aut neglexerunt aut non ex senatus populique sive societatis voluntate peregerunt, poena pecuniaria afficiuntur. Quamquam id nisi de Eleusiniorum et collegiorum sacrorum sacrificulis tituli non testantur: Bull. de corr. hell. IV p. 226 vs. 18: *ἐ[ὰ]ν δὲ μὴ παραδέξωνται πέντε ἡμε[ρ]ῶν .... ἐπειδὰν ἐπαγγελῇ, παραδιδόντων τῶν ἐκ τῆς πόλεως [ὅ]θεν ἂν [ῇ] ὁ κα[ρπ]ός, εὐθυνόσθων οἱ ἱεροποιοὶ χιλίαισιν δραχμῆσι [ἕ]κ[ασ]τος.*

C. I. A. II 611 vs. 13 sqq.: *ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσι* (sc. *τὸν στέφανον οἱ ἱεροποιοί*), *ἀποτινέτωσαν τῷ κοινῷ* (*πεντήκοντα*) *δραχμάς.*

C. I. A. II 617 vs. 15 sqq.: *ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσ[ιν ἢ μὴ στεφα]νώσωσιν, ἀποτεισάτω ἕκαστος αὐ[τῶν .... δ]ραχμὰς ἱερὰς τοῖς Σαραπιασταῖς.*

Eodem pertinet quod Naucratitarum *ἱεροποιοί* nisi in epulis sacris parandis frugalitatem legitimam servaverint multantur: *καὶ ὃς ἂν ἔξω τι τούτων ἱεροποιὸς παρασκευάσῃ ὑπὸ τῶν τιμούχων ζημιοῦται* Athen. IV p. 149f.

Postremo verbo commemoro eponymos Erythraeorum *ἱεροποιούς*. Quae res non est confundenda cum noto more sacerdotis nomen inscribendi titulis in sacro loco collocatis.

Is enim mos non valet nisi aut de actis privatis veluti manumissione (cf. Wescher et Foucart inscr. de Delphes), conductione in perpetuum facta (Rev. arch. a. 1865 p. 352 sqq.) aliis, aut de rebus sacris, sicuti donariis, laudibus honoribusque sacerdoti templi tributis (Ἀθήν. VI p. 134 n. 9)[1]).

Contra in titulis Erythraeis et magistratuum tempora ex anno eponymi sacrificuli numerantur et civilibus, non sacris negotiis eius nomen praescribitur. Ac maior quidem pars horum titulorum populiscita sunt quibus praetores honoribus afficiuntur: Bull. de corr. hell. III p. 390 vs. 1 sqq: *ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου, μηνὸς Ἀρτεμισιῶνος, ἔδοξεν τῷ δήμῳ, Πολύκριτος Ἰατροκλείους εἶπεν· ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ οἱ στρατηγήσαντες τὴν πρώτην τετράμηνον ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἡγησαγόρου κ. τ. λ.* cf. vs. 22. Foucart. inscr. ined. ins. Rhodi n. 5 p. 19 sqq; *Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* a. 1875 p. 128, a. 1878 p. 54 n. 126, LeBas-Wadd. Asie min. n. 1556.[2]) 1541: *Ξενοκράτης Δημοδίκου ἀγορανομήσας ἐ[πὶ] ἱεροποι[οῦ] Κα[λ]λί[ου] τὴν δευτέραν τετράμηνον, τὸν Ἑρμῆ καὶ τὸ ζυγὸν καὶ τὰ σταθμία τῷ δήμῳ. Μουσ. καὶ βιβλ.* a. 1878 p. 63 n. 148: *Ἐφ' ἱεροποιοῦ Δαμάλου τειχῶν ἐπιστάται τῆς ἀντιπλάδης τοῦ τείχο[υ]ς.* Rayet Rev. archéol. a. 1877 (XXXIII) p. 105 sqq. ubi agitur de sacerdotiorum venditione vs. 13: *Διασ[υστάσεις ἱ]ερητειῶν ἐφ' ἱεροποιοῦ Φανοτίμο[υ,* vs. 23: *Ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἑρμο[κλ]είτου, μηνὸς Ληναιῶνος, αἵδε ἐπεπρά[θησ]αν ἱερητεῖαι.* item vs. 36. 42. 44: *ἱερητεῖαι αἱ ἐπιπωλη[θεῖσ]αι ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἑρμοστράτους,* p. 114 sqq. vs. 1. 14. 45. 50. 60; p. 118 vs. 7. 13. 45. Qui titulus etsi res cum cultu deorum coniunctas exhibet, tamen publice acta eaque publice inscripta persequitur.

---

[1]) v. Kirchhoffium in Herma II p. 161 sqq. conferendus est C. I. G. II 3595.

[2]) Ad hunc titulum parum probabiliter editor monuit Herculis intellegendum esse sacrificulum, quippe qui sit summus Erythraeorum deus. Quod si ita se haberet, expectes diserte *ἐφ' ἱεροποιοῦ τοῦ Ἡρακλέους* praescribi, ut Philistor. a. 1862 *τόμ.* III p. 346 vs. 7: *ἐπὶ ἱερέως τοῦ Ἀσκληπιοῦ Ἑρ[μαγ]όρα.*

Ceterum ad eam rem illustrandam nonnullos alios eius generis magistratus eponymos affero:

ἱεροθύτης eponymus est Agrigenti C. I. G. III 5491, Segestae ib. 5546, Melitae 5752, apud Oetaeos Bull. de corr. hell. V p. 137 sqq.

ἱεραπόλος apud Acarnanes Ἀθήν. I p. 253 sqq. Le Bas-Foucart 1042. 1043 = C. I. G. 1793, ibid. n. 194 d, Gelae C. I. G. III 5475 cf. Mueller Dor. II p. 161, Lescatae s. Alicatae ib. 5476.

ἱερομνήμονες non amphictionici Byzanti Polyb. IV 52, 4, Perinthi in Thracia Dumont. inscr. de la Thrace n. 72 C, Chalcedone C. I. G. II 3794, Spalati in Illyrico C. I. G. II add. 1830 b (cf. Boeckhi adn.).

στεφανηφόρος in Asiae minoris civitatibus: in Caria Le Bas-Wadd. Asie min. n. 251 sqq., Bull. de corr. hell. V p. 497, Hieropoli (in Phrygia magna) ib. 741 = C. I. G. 3912 a.

ἐπιμήνιος cf. infra p. 71 sq.

Pars II.

DE SINGULIS SACRIFICULORUM OFFICIIS.

§ 1.

DE SACRIFICIORUM ET FESTORUM CURA.

A) Athenis.

I. Sacrificuli publici Athenis operam dant publicis sacris atque diebus festis administrandis. Atque sacrificia ab iis curata in universum distinguuntur anniversaria sollemniaque et extraordinaria quae ex oraculo deis offerenda sunt. Et. M. p. 469 *τά τε μαντεύματα ἱεροθυτοῦσιν — καὶ θυσίας τὰς νομιζομένας ἐπιτελοῦσι*: ubi cum *μαντεύματα* usurpari pro *τὰ ἐκ μαντεύματος προσταχθέντα* probabile non sit, lectionem *τὰ μαντευόμενα*[1]) codicis Vossiani ex fonte optimo derivati[2]) recipere malim et ad sacrificia ab oraculo mandata referre.

Quibusnam maxime festis sacrificuli destinati fuerint titulis docemur qui rationes a Lycurgo de pecuniis in aerarium publicum traditis factas continent. Enumerantur enim in iis persaepe pecuniae ex pellibus hostiarum in festis singulis immolatarum redactae. Hinc autem maiora tantum sacra publica ab iis administrata esse apparet. Nam in minoribus sacrificiis publicis ut in privatis pelles vel pecuniam pro eis publice constitutam iis ipsis qui sacrificaverint dari solere satis constat[3]).

Sunt autem festa illa:

α) Panathenaea: Boeckh. oec. publ. Athen. II tit. VIII § 3 vs. 3 (= C. I. A. II 741 a 34) [*Ἐκ Πανα*]*θηναίων παρὰ* [*ἱεροποιῶ*]*ν* (*ἑξήκοντα μία δρ. τρεῖς ὀβ.*). *Ἐφημ.* VI 3351 (= C. I. A.

---

[1]) activum *μαντεύω* usurpant Xenophon Ephes. I 7: *ἐφόβει δ' αὐτὸν οὐδὲν τὰ μεμαντευμένα*, et Pseudo-Plut. de proverbiis quibus Alexandrini utebantur 9 (in Leutschii corp. paroemiogr. Gr. I p. 322): *Βοιωτοῖς μαντεύσειας*.

[2]) cf. Gaisfordi praef. ad Et. M. p. 4 sqq.

[3]) cf. Boeckhium in oec. publ. Athen. II p. 120—121.

II 741 c 8): *ἐκ Πα]ναθηναίων παρὰ ἱερο[ποιῶν*. Utrumque testimonium ad minora Panathenaea spectat. Hoc autem in festo magnas partes sacrificulos egisse ex hisce titulis elucet:

1. C. I. A. I 9 in titulo Cimonis aetate exarato officia eorum memorantur perficienda in maioribus Panathenaeis, si quidem recte vs. 2 ex Kirchhoffi supplementis legitur [*Ἐρυθραί]ους ἀπάγειν - - ἐς Παναθήναια τὰ μεγάλα - - - - τριῶν μνῶν· καὶ νέμειν Ἐρυθραίων [τ]ο[ῖ]ς παροῦσι [τῶν κρεῶν τ]οὺς ἱεροπο[ι]οὺς δραχμὴν ἑκάστῳ*.

2. C. I. A. I 188 (Olymp. 93,3 = a. Chr. n. 40 7/6): *Ἐπὶ τῆς Αἰγηΐδος δευτέρας πρυτανευούσης ἀθλοθέταις παρε-δ[ό]θη εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα Φίλωνι Κυδαθηναιεῖ καὶ συνάρχουσιν, Ἀθηναίας Πολιάδος (πέντε τάλαντα χίλιαι δρ.), ἱεροποιοῖς κατ' [ἐ]νιαυτόν, Διύλλῳ Ἐρχιεῖ καὶ συνάρχουσιν εἰς τὴν ἑκατόμβην (πεντακισχίλιαι ἑκατὸν τετταρεςκαίδεκα)*. Quam hecatombam ad Panathenaea maiora in antecedente versu commemorata esse referendam recte vidit Boeckhius (oec. publ. Athen. II p. 9). Etenim si ad alia sacra anniversaria eodem mense quo illa celebrata spectaret, ea sacra ipsa expressis verbis allata esse expectaremus. Addas quod athlothetae operam non dant nisi certaminibus in Panathenaeis instituendis [1]).

3. Testimonium gravissimum est C. I. A. II 163 (= Rangabé ant. hell. II 814, LeBas Attique n. 401, Ussing inscr. Gr. ined. n. 54, Ἐφημ. 1064, Michaelis de Parthenone p. 332), qui titulus Lycurgo reditus publicos administrante conscriptus est (cf. Koehleri adn.). Quamquam utrum ad Panathenaea maiora an ad minora referendus sit, inter se dissentiunt viri docti. Atque plurimi eorum ut Boeckhius, Koehlerus, Hermannus (antiquit. relig. § 54. 11), Rangabis alii minora intellegunt inde quod vs. 31 scriptum est *τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς τοὺς διοι[κοῦντας τ]ὰ Παναθήναια τὰ κατ' ἐνιαυτόν*: contra Michaelis ipsum additamentum *τοὺς διοι[κοῦντας τ]ὰ Παναθήναια τὰ κατ' ἐνιαυτόν* otiosum esse si minora intellegamus contendit.

[1]) Pollux VI 93 *ἀθλοθέται — δοκιμασθέντες δὲ ἄρχουσιν ἔτη τέτταρα ἐπὶ τῷ διαθεῖναι τὰ Παναθήναια, τόν τε μουσικὸν καὶ τὸν γυμνικὸν καὶ τὴν ἱπποδρομίαν*.

At parum favent huic opinioni verba quae sunt in prioribus decreti versibus [*ὅπως ἂν* - - - *εἰ*]*σ*[*εβ*]*ῶς κα*[*ὶ*] - - - - *κατ᾽ ἐνιαυτὸν κ*[*αὶ τελεσθῇ ἡ πομπὴ π*]*αρεσκε*[*υασμ*]*ένη ὡς ἄριστα τῇ Ἀ*[*θηνᾷ καθ᾽ ἕκαστο*]*ν τὸν ἐνιαυτὸν ὑπὲρ τοῦ δήμου τοῦ Ἀ*[*θηναίων καὶ τἆλ*]*λα ὅσα δεῖ διοικῆται περὶ τὴν ἑορτὴ*[*ν τὴν ἀγομένην τ*]*ῇ θεῷ καλῶς ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν εἰς* [*τὸν ἀεὶ χρόνον?, ἐ*]*ψηφίσθαι τῷ δήμῳ κ. τ. λ.* unde ea quae in sequentibus constituta sint nisi ad Panathenaea quotannis sollemniter agenda non esse revocanda apparet.

Atqui his titulis prorsus oppositum esse videtur testimonium quod ex Aristotele se sumpsisse affirmant auctores lexicorum: *θυσίας τὰς νομιζομένας ἐπιτελοῦσι καὶ τὰς πενταετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων.* Quaeritur igitur, qui factum sit, ut aliud doceant secundum Aristotelem lexica, aliud ipsi tituli. Qua in re frustra fuerit qui coniecerit ita probanda esse lexicorum verba ut ad maiora Panathenaea referantur, quippe cum illae inscriptiones saeculi quarti omnes ad minora Panathenaea spectent. Id enim cum casui potius tribuendum videtur, tum adeo inter se seiungenda non sunt maiora et minora quae dicuntur Panathenaea. Immo maiora praeterquam quod quinto quoque anno cum certaminum apparatu atque maiore et splendore et magnificentia celebrabantur ab annuis non diversa erant[1]). Qua de re apte disseruit Mommsenius in heortol. p. 118 qui sacrificulos suo munere etiam in maioribus sacris functos esse, sed ab ipsis quinquennalibus sollemnibus moderandis alienos fuisse statuit: certe ad certamina quae nisi in maioribus non celebrabantur eorum officia non pertinebant. Quamquam hac interpretandi ratione offensio non tollitur quae inest in verbis *καὶ τὰς πενταετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι πλὴν Παναθηναίων.*

Equidem nescio an alio modo ea tolli possit. Constat enim verba illa Etymologici M. ex Photio nondum in brevius contracto manasse[2]). Photius vero vel eius interpolator

---

[1]) Mommsen heortol. p. 117, Schoemann antiquit. Gr. II p. 471 adn. 1.

[2]) cf. Stojentin de Iulii Pollucis in publ. Athen. antiquit. enarrandis auctoritate p. 36 adn. 43.

nescio quis — nam multa post Photium in lexico eius ex aliis scriptoribus addita mutatave esse nemo negat — loco Aristoteleo exscripto suo arbitrio verba *πλὴν Παναθηναίων* addidit, nempe ex comparatione loci Pollucis VIII 107 ubi Panathenaea non afferuntur: *ἱεροποιοί· δέκα ὄντες οὗτοι ἔθυον θυσίας τὰς πεντετηρίδας, τὴν εἰς Δῆλον, τὴν ἐν Βραυρῶνι, τὴν τῶν Ἡρακλείων, τὴν Ἐλευσῖνι.* Itaque Aristotelem nihil nisi *καὶ τὰς πενταετηρίδας ἁπάσας διοικοῦσι* scripsisse opinor, Pollucis auctorem haec interpretaturum aut per imprudentiam Panathenaea omisisse aut sola ea quinquennalia enumerare voluisse quae ex urbe rus vel peregre deduci solita sint (de Heracleis cf. quae infra p. 41 sq. disputabimus.

β) Asclepiea: Boeckh. oec. publ. Athen. II tit. VIII (C. I. A. II 741 a 14) *Ἐξ Ἀσκληπιείων πα[ρὰ] ἱεροποιῶν (διακόσιαι ἐνενήκοντα μία).*

ibid. VIII b (C. I. A. II 741 b 8) [*Ἐξ Ἀσκληπι*]*είων πα*[*ρὰ ἱεροποιῶν*] (*διακόσιαι . . . .*)

γ) Bendidea: ibid. VIII (C. I. A. II 741 a 22) *Ἐγ Βεν*[*δ*]*ιδέων παρὰ ἱεροποι*[*ῶν*]· (*τετρακόσιαι πεντήκοντα ἑπτά*), VIII b (C. I. A. l. c. b 16) [*Ἐγ Βενδιδ*]*έων παρὰ ἱε*[*ροποιῶν·*] — —

δ) sacra Bonae Fortunae facta: ibid. VIII (C. I. A. II 741 a 12): *Ἐκ τῆς θυσίας τῇ*[*ι Ἀγαθ*]*ῇ Τύ*[*χῃ παρὰ*] *ἱεροποιῶν·* (*ἑκατὸν ἑξήκοντα . . .*). VIII b (C. I. A. II 741 b 6): [*Ἐκ τῆς θυσ*]*ίας τῇ Ἀγαθῇ Τύχη*[*ι παρὰ ἱεροποιῶν·*] (*ἑκατὸν μία δρ. τρεῖς ὀβ.*).

Hinc probabile fit quod Koehlerus in inscriptione ab ipso in Herma I p. 312 sqq. edita supplevit vs. 15—17 (p. 316) *θύσασθαι δὲ καὶ τῇ Ἀγαθῇ Τύχῃ* [*τοὺς ἱεροποιοὺς μετὰ τῶν ἐπι*]*στατῶν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀγαθῆς Τ*[*ύχης*] *κ. τ. λ.* Nam ea ipsa quoque ad Lycurgi administrationem spectat. In eodem autem titulo vs. 8—9 num sacrificuli memorati fuerint qui sacra Iovi Servatori et Iovi Olympio peregerint, incertum est (cf. quae in parte I cap. II de tit. Rangab. II 794 diximus).

His festis adicienda sunt

ε) sacra Theseo oblata: quorum curam sacrificulos habuisse satis perspicue significatur tit. Rangab. II 1059 (cf. Mommsen heortol. p. 284) *ἱεροποιοὶ ἀνέθεσαν τῷ Θησεῖ ἐπὶ*

Λυκίσκου ἄρχοντος ἐπαινεθέντες καὶ στεφανωθέντες ὑπὸ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναίων δικαιοσύνης ἕνεκα. Inde non dubito quin recte C. I. A. II 741c 13 a Koehlero insertum sit [*Ἐχ Θησ]έων παρὰ [ἱεροποιῶ]ν (χίλιαι ἑκατὸν ὀγδοήκοντα τρεῖς* - -), idemque ib. d 6 supplendum sit *Ἐχ Θησέων [παρὰ ἱεροποιῶν.]*

ζ) Quinquennalia sacra ab *ἱεροποιοῖς* procurata enumerat Pollux VIII 107, quem locum supra p. 6 exscripsi. De his fusius verba facienda sunt. Atque ultima verba *τὴν Ἐλευσῖνι* minime ad magna mysteria utpote quae annua fuerint referenda esse recte exponit Mommsenius in heortol. p. 243. Idem inde agnoscitur quod reliquis quae enumerantur sacris quinquennalibus auctoritas erat illorum auctoritate multo inferior. Iam Proerosia, quae ipsa quoque Eleusine celebrabantur, statuenda esse probabiliter opinantur Mommsenius ibid. p. 219 adn. 243 eumque secutus Stoientinius de Iulii Pollucis in publ. Athen. ant. enarrand. auctoritate p. 36. Atque Mommsenius haec sacra cum eodem modo quo Delia primitus quotannis acta sint paullatim quinquennalia facta esse coniectat. Neque a vero mihi abhorrere videtur hoc die festo immolasse sacrificulos eas hostias quibus reducendis ephebos Atticos operam dedisse docent titt. C. I. A. II 471 vs. 9—10, 467 vs. 28.

Sacra *τῶν Ἡρακλείων* in Heracleo Marathonio facta esse post Corsinium fast. Attic. II p. 336 arbitratur Lenormantius recherch. archéol. à Eleusis p. 280 eam ob rem, quia in inscriptione Marathone reperta *ἱεροποιοί* leguntur:

...... καὶ Δικαίου
ὁ δεῖνα] Ἰσοκλείδου ....
ὁ δεῖνα] ...... νος Τρικορύσιος
ὁ δεῖνα Ἀνδ]οκίδου (?) Μαραθώνι[ος
ὁ δεῖνα] .... σάλου Οἰναιήσιο[ς
.... τοὺς] ἱεροποιοὺς [καὶ Παν]έλλ[ηνας] νικα ...

Sed cum versu altero vocem *ΠΡΟΒΑΛΙΣΙΟΣ* supplendam esse credibile sit ex Lenormanti opinione, hominum quattuor demotica hic extant quae ad pagos tetrapolis Atticae pertinent. Quos suos sacrificulos habuisse iam constat ex tit. Mitth. III p. 261: qui iidem quin hoc in

documento intellegendi sint, non publici Atheniensium, dubitare non licet. Nihilo minus autem mihi veri non prorsus dissimile esse videtur sacrificulos Athenienses Heraclea Marathone curasse, quoniam ibi summa Herculis sacra eaque cum armorum certaminibus coniuncta [1]) fieri solebant, neque alia nisi extra urbem acta quinquennalia locus Polluceus exhibet. Quae sacra praeter illa a tetrapolitarum sacrificulis instituta publice fieri statuendum est.

Denique sacra Brauronem et Delum quinto quoque anno deducenda curant, de quibus cf. Mommsen heortol. p. 409. 415. Hermann antiquit. relig. § 62, 18. O. Mueller Orchomenos I² p. 303 adn.

η) Eleusinia sacra a sacrificulis Eleusiniis administrata: Ἐφημ. VI 3451 = C. I. A. II 741 c 9 Ἐξ Ἐλε]υσινίων παρὰ ἱεροποιῶ[ν. Ib. d 1 sq. [Ἐξ Ἐλευσινίων παρὰ] ἱεροπ[οιῶν·] [2]).

ϑ) Eumenidum sacra quorum curam proprii earum sacrificuli habent. De his cf. p. 47.

Accuratius nunc describenda sunt

Singula sacrificulorum officia.

De his nonnulla quidem certi festi ratione non habita lexicorum auctores tradunt. Secundum illos non tantum hostias sacrificant in sacrificiis, verum etiam omina petunt una cum vatibus ex immolatarum hostiarum extis: Et. M. l. c. κἄν τι καλλιερῆσαι δέῃ καλλιεροῦσι μετὰ τῶν μάντεων. Quam ad rem illustrandam idoneum est testimonium de sacrificulis Myconiis Ἀϑήν. II p. 237 vs. 20 ἐὰν δέ τι δέῃ καλλιερεῖν, ἱεροποιοὶ διδόντων. Quapropter ne Athenis quidem quin simile eorum officium aliquatenus extiterit dubitandi causa est. Accuratius idem persequuntur scholiastae, cum dicunt sacrificulos custodire vatum sacrificia atque

---

1) C. Fr. Hermann antiquit. relig. § 62, 21—22.

2) In eiusdem tituli fr. b v. 20 [Ἐκ .... ω]ν π[αρὰ ἱ]εροπο[ιῶν] qualia sacra lateant mensis Scirophorionis, incertum est. Ib. v. 4 [Ἐγ Διονυσίω]ν τῶν ἐπὶ Ληναίῳ [παρὰ] .... (ἑκατὸν ἕξ) Rangabis (II 842) ponere vult [παρὰ ἱεροποιῶν], quod supplementum lacunae convenire concedendum est. Sed recte iudicavit Boeckhius requirendum μυστηρίων ἐπιμελητῶν, quippe quos in titulo antecedente (a 10) ex Lenaeis τὸ δερματικὸν contulisse videamus. Mihi nihil supplendum videtur nisi ἐπιμελητῶν.

cavere ne quid illi in sacrificiis contra ritus sacros committant: schol. Dem. c. Mid. § 115 *ἱεροποιὸν δὲ καλοῦσι τὸν ἐποπτεύοντα τοὺς μάντεις ὅτε θύουσι μή πού τι κακουργῶσιν ἐν ταῖς θυσίαις.* Schol. eiusdem orationis § 171 *ἱεροποιὸν τὸν ἐπισκοποῦντα τὰ θύματα μὴ ἀδόκιμα καὶ πηρά.* Quod etsi per se non absonum est, tamen cum neque ab ullo alio veterum auctore tradatur neque titulis significetur, huic testimonio non nimiam fidem tribuo.

In ipsis sacrificiis quibus officiis sacrificuli functi sint abunde demonstrant tituli.

1. decem civitatis sacrificuli.

Eorum ad singula officia agnoscenda plurimum valet titulus Panathenaicus C. I. A. II 163, pauca praebet C. I. A. I 9.

a) hostias emunt una cum boonis publica pecunia C. I. A. II 163 vs. 16 sqq. *ἀ]πὸ δὲ τῶν τε[τταρ]άκοντα μνῶν καὶ τῆς μι[ᾶς τῶν ἐκ τῆς μ]ισθώσεως τῆς νέας βοωνήσαντες οἱ ἱερ[οποιοὶ μετὰ τ]ῶν βοωνῶν κ. τ. λ.* De communi hoc sacrificulorum et boonarum negotio cf. Dem. c. Mid. § 171 *ὑμεῖς γάρ, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἐχειροτονήσατε τοῦτον — καὶ μυστηρίων ἐπιμελητὴν καὶ ἱεροποιόν ποτε καὶ βοώνην καὶ τὰ τοιαῦτα δή* et quae infra sub e) proferemus.

b) pompam ducunt atque ritibus diei festi noctu agendis praesunt. Dem. Phil. I § 26 *οἱ λοιποὶ* (sc. *στρατηγοὶ καὶ ταξίαρχοι*) *τὰς πομπὰς πέμπουσιν ὑμῖν μετὰ τῶν ἱεροποιῶν*; tituli II 163 vs. 1 sqq. *[ὅπως ἂν - - - εὐ]σ[εβ]ῶς κα[ὶ] - - - - κατ' ἐνιαυτὸν κ[αὶ τελεσθῇ ἡ πομπὴ π]αρεσκε[υασμ]ένη ὡς ἄριστα τῇ Ἀ[θηνᾷ καθ' ἕκαστο]ν τὸν ἐνιαυτὸν — ὑπὸ τῶν ἱεροποιῶν*; vs. 17 sqq. *βοωνήσαντες οἱ ἱερ[οποιοὶ μετὰ τ]ῶν βοωνῶν πέμψαντες τὴν πομπὴν τῇ θε[ῷ κ. τ. λ.* Denique versus finem haec illis mandantur: *τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς τοὺς διοι[κοῦντας τ]ὰ Παναθήναια τὰ κατ' ἐνιαυτὸν ποεῖν τὴν πα[ν ν υ χ ί δ α] ὡς καλλίστην τῇ θεῷ καὶ τὴν πομπὴν πέμπε[ιν ἅμα ἡ]λίῳ ἀνιόντι κ. τ. λ.* Proinde, ut de aliis taceam, saltationes, quae magnam *παννυχίδος* partem efficiunt, instituenda curant, cf. Athen. XV. 7 *παννυχίδες ἐν αἷς πλεῖστον ὅσον χρόνον διηγρύπνουν χορεύοντες* (de ceteris sollemnibus cf. Mommsen heortol. p. 169 sqq.).

c) cum alia sacra perficiunt, tum hecatombam immolant. Primum enim duo sacrificia peragunt, alterum Minervae Hygieae, alterum ni fallimur in Areopago: vs. 8 sqq. *θ]ύειν δὲ τοὺς ἱεροποιοὺς τὰς μὲν δύο [θυσίας τήν τε τῇ] Ἀθηνᾷ τῇ Ὑγιείᾳ καὶ τὴν ἐν τῷ Ἀρ............μένην καθάπερ πρότερον.* Lacunam parum apte explevit Ussingius *ἀρ[χαίῳ νεῷ θυο]μένην* vel *Ἀρ[τεμισίῳ γενο]μένην*. Michaelis de Minerva Area cogitavit. Praestat sine dubio quod Rangabis proposuit: *τὴν ἐν τῷ Ἀρ[είῳ πάγῳ τελου]μένην*. Quamquam hac de re diiudicare cum testimonia deficiant satis difficile est[1]).

Deinde hecatombam boum sacrificant in magna Minervae Poliadis ara, nisi quod bovem unam forma eximiam in ara Minervae Victoriae immolant: *θυόντων τα]ύτας τὰς βοῦς ἁπάσας ἐπὶ τῷ βωμῷ τῆς [Ἀθηνᾶς τῷ με]γάλῳ, μίαν δὲ ἐπὶ τῷ τῆς Νίκης προκρί[ναντες ἐκ τῶν] καλλιστευουσῶν βοῶν καὶ θύσαντες τῇ[ι Ἀθηνᾷ τῇ] Πολιάδι καὶ τῇ Ἀθηνᾷ τῇ Νίκῃ ἁπασῶ[ν τῶν βοῶν τῶ]ν ἀπὸ τῶν τετταράκοντα μνῶν καὶ μιᾶς ἐω[νημένων κ. τ. λ.* Adduntur quae ad eandem curam pertinent vs. 28 sqq. *εἰς δὲ τὰ μι]σθώματα τῆς πομπῆς καὶ τὸ μαγειρικὸν κα[ὶ κόσμησιν] τοῦ βωμοῦ τοῦ μεγάλου καὶ τἄλλα ὅσα προσ[δεῖ ......]εῖσθαι περὶ τὴν ἑορτὴν καὶ εἰς παννυχίδα [διδόναι] (πεντήκοντα) δραχμάς.* Certe mea quidem sententia haec omnia ad sacrificulorum munia pertinent, cf. verba antecedentia *ὅπως — καὶ τἄλ]λα ὅσα δεῖ διοικῆται περὶ τὴν ἑορτή[ν —*. Post verbum *προσ[δεῖ* positum fuisse suspicor *ἐπιμελ]εῖσθαι* (non *ἐπιτελ]εῖσθαι* quod vult Rangabis), quod verbum sescenties de festis administrandis in titulis usurpatur. Koehlerus ante *EI* scriptam fuisse videri *Ω* litteram testatur, ex qua nullo negotio *Λ* efficitur.

De sacrificiis quae alter titulus I 9 praescripserit, non iam intellegitur cuius generis fuerint.

d) *κρεανομίαν* quae vocatur curant. Iubentur enim praecipua ex hostiis Minervae Hygieae et in Areopago immolatis distribuere magistratuum collegiis iis quibus ne-

---

1) Sacrorum Minervae in Areopago factorum vestigia quaedam licet incerta notavit Iosephus Starker de nomophylacibus Atheniensium diss. Vratislav. 1880 p. 16 sqq.

gotia sacra in illo festo efficienda sunt — quorum in numero ipsi sacrificuli recensentur — iisque quibus aliquae in pompa ducenda partes tribuuntur aliis: *νείμαντ[ας τοῖς πρυτάν]εσιν πέντε μερίδας καὶ τοῖς ἐννέα ἄρ[χουσιν .....] καὶ ταμίαις τῆς θεοῦ μίαν καὶ τοῖς ἱερ[οποιοῖς μίαν] καὶ τοῖς στ[ρατ]ηγοῖς καὶ τοῖς ταξιάρχ[οις ..... καὶ τ]οῖς πομπ[εῦσι]ν τοῖς Ἀθηναίοις καὶ τα[ῖς κανηφόροι]ς κατὰ (τὰ) εἰω[θότα], τὰ δὲ ἄλλα κρέα Ἀθηναίο[ις μερίζειν.* Rangabis *νείμαντ[ας τοῖς μάντ]εσιν* supplevit ex Et. M. p. 469; sed vates ipse ordo magistratuum respuit. Comprobandum haud dubie quod Schoellius in Herma VI p. 50 adn. 1 suppeditavit et Koehlerus recepit: *τοῖς πρυτάν]εσιν.* Numerum praecipuarum partium archontibus tributarum *τρεῖς* fuisse iam Rangabis recte statuit. Refutandum vero quod idem post *ταξιάρχοις* supplevit *μίαν*, ut taceam huic voci lacunae spatium non convenire; hoc quoque loco coniunctis denorum strategorum et taxiarchorum collegiis *τρεῖς* aptum esse existimo. Praeterea populo Atheniensium ex hecatomba peracta *κρεανομίαν* instituunt eamque ita ut certo numero paganorum ex uno quoque pago electo viritim distribuant carnem: *νεμ]όντων τὰ κρέα τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων ἐν [Κεραμεικῶ]ι καθάπερ ἐν ταῖς ἄλλαις κρεανομίαις· ἀ[πονέμειν δὲ] τὰς μερίδας εἰς τὸν δῆμον ἕκαστον κατὰ [ἄνδρα νέμον]τας ὁπόσους ἂν παρέχῃ ὁ δῆμος ἕκαστος.* Huic rei finitimum est quod altero titulo I 9 docemur: ubi praeter pretium hostiarum quas paraverant Erythraeorum legatis carnem suppeditant: *καὶ νέμειν Ἐρυθραίων [τ]ο[ῖ]ς παροῦσι [τῶν κρεῶν τ]οὺς ἱεροπο[ι]οὺς δραχμὴν ἑκάστῳ* et *τῶν δὲ κ]ρεῶν - - - [νέμει]ν τῷ βουλομένῳ*[1]). Ceterum conferenda quae infra de Naucratitarum epulis sacris a sacrificulo curatis memorabuntur p. 50.

e) sacrificiis perpetratis *ἱεροποιοί* pelles hostiarum vendunt, pecuniam inde redactam in publicum aerarium referunt, cf. titt. supra p. 37 sqq. allatos qui *δερματικά* recensent. Hoc

[1]) Cf. decretum pagi Plothensium C. I. A. II 570 vs. 33 sqq. *[καὶ ἐ]ς τὰ ἱερὰ τὰ κοινὰ ἐν ὅσοισιν ἑ[στιῶν]ται Πλωθῆς οἶνον παρέχειν ἡδὺ[ν ἐκ τοῦ] κοινοῦ εἰς μὲν τἄλλα ἱερὰ μέχρ[ι ..... ἑ]κάστῳ τοῖς παροῦσι Πλωθ[έων κ. τ. λ.*

observatione dignum est similibus officiis functos esse cum alios magistratus (veluti *συλλογεῖς τοῦ δήμου* [1]) et *ἐπιμεληταί*) tum boonas. Quin etiam iisdem sacris, Aslepieis dico, modo hi modo illi id munus curant; cf. *Ἐφημ.* VI 3451 = C. I. A. II 741 c 12 *ἐξ Ἀσκλ]ηπιείων παρὰ βοωνῶν X.*

2. *ἱεροποιοί* praeter illos publici.

a) Eleusinii.

Ad sacrificia Eleusiniorum pertinet tit. C. I. A. I 5 vs. 2 - - *ν τοὺς ἱεροποιοὺς Ἐλευσινίων καὶ* - - 3. *Ἑκάτ]ῃ* [2]), *Ἑρμῇ Ἐναγωνίῳ, Χάρισιν αἶγα* - - 4. - - *ν, Ἀρτέμιδι αἶγα, Τελεσιδρόμῳ* [3]) *Τρι[πτολέμῳ* - - 5. - - *Ἰάκ]χῳ Θεοῖν τριττόαν βούαρχον ἐν τῇ ἑορ[τῇ]*. Ubi perperam Lenormantium rech. archéol. à Eleus. p. 87 intellexisse sacra illa quinquennalia a Polluce enumerata eaque a decem civitatis sacrificulis Eleusine facta non opus est multis demonstrare. Immo accuratius hac in inscriptione definiuntur sacra ab Eleusiniis sacrificulis deis heroibusque Eleusiniis oblata. Vs. 2 post particulam *καί* Lenormantius l. c. p. 75—76 [*Δηλίων*] inseruit. Quod merito improbat Mommsenius in heortol. p. 242: quid enim in inscriptione Eleusinia sibi velint sacrificuli qui sacra Delia curant frustra quaeras. Nec vero minus refutandum censeo quod ipse Mommsenius supplevit [*Ἀθηναίων*], qua voce significari voluit sacrificulos qui simul et pro Eleusiniis et pro Atheniensibus rebus divinis operam dant. Nempe suos *ἱεροποιούς* Athenienses ad mysteria curanda instituere vidimus ex Bull. de corr. hell. V. p. 361 *τοὺς ἱεροποιοὺς τοὺς τὰ μυστήρια ἱεροποιήσαντας Ἐλευσῖν[ι]*. Ante omnia sacrificandi notionem (*θύειν*) loco de quo agitur positam fuisse expectamus. Ceterum summum sacrificium Deae utrique et Iaccho faciendum ultimo loco positum esse trium hostiarum quarum prima bos est, viros doctos non fugit

---

[1]) Cf. Boeckh. C. I. G. I p. 138, Mommsen heortol. p. 414, Froehner les inscr. Gr. (Mus. nat. du Louvre) ad tit. n. 99, Koehler Mittheil. d. arch. Instit. VII p. 105.

[2]) Cf. Robert in comm. Mommsenianis p. 147.

[3]) Cf. quod de nominis significatione coniecit Lenormant rech. archéol. à Eleusis p. 78.

(de significatione verborum *τριττόαν βούαρχον* v. Lenormant. l. c. p. 81 sqq.).

Similiter in altero titulo Eleusinio Bull. IV p. 226 sqq. ex primitiis sacra parare iubentur sacrificuli partim eisdem partim aliis deis heroibusque vs. 36 sqq. *θύειν δὲ ἀπὸ μὲν τοῦ πελάνου καθ' ὅτι ἂν Εὐμολπίδαι ἐ[ση]γή[σω]νται, τρίττοιαν δὲ βούαρχον χρυσόκερων τοῖν Θεοῖν ἑκα[τέρᾳ ἀ]πὸ τῶν κριθῶν καὶ τῶν πυρῶν καὶ τῷ Τριπτολέμῳ καὶ τῷ Θεῷ καὶ τῇ Θεᾷ καὶ τῷ Εὐβούλῳ ἱερεῖον ἑκάστῳ τέλειον καὶ τῇ Ἀθηναίᾳ βοῦν χρυσόκερων*, unde simul apparet editores alterius tituli vs. 4 recte nomen *Τρι[πτολέμῳ]* restituisse.

Denique eiusdem generis sacra praescribuntur C. I. A. I 533 B (534) vs. 2 *Κηρύ[κ]οιν]* vs. 3 - - *ου Ἐλευσιν* - - vs. 4 *Οἰνόησι Ἀρτ[έμιδι* vs. 5 *τριττό[αν] β[ούαρχον]* vs. 7 *ἱερέα* vel *ἱερεῖ Ἀπόλλ[ωνος* vs 8 — 9 *Δήμ[ητρι] τρ[ιττόαν] βού[α]ρχο[ν]*, vs. 10 *Ἀθηναίᾳ οἶ[ν* - - - quae ipsa quoque ad Eleusinios sacrificulos pertinere existimo.

b) Eumenidum sacrificuli.

De eorum sacrificandi cura singulare est quod legimus apud Dem. c. Mid. § 115 *περιεῖδε δὲ ταῖς Σεμναῖς Θεαῖς ἱεροποιὸν αἱρεθέντα ἐξ Ἀθηναίων ἁπάντων τρίτον αὐτὸν καὶ καταρξάμενον τῶν ἱερῶν*. Auspicabantur igitur sacra i. e. eas faciebant caerimonias quae sacrificiis ipsis antecedebant: veluti pilos ab hostiae capite detondebant atque iis qui rebus divinis intererant distribuebant, ut in ignem inicerent. De aliis eiusmodi ritibus cf. Hom. Od. *γ* 444—445 *γέρων δ' ἱππηλάτα Νέστωρ χέρνιβά τ' οὐλοχύτας τε κατήρχετο* et Hesych. s. v. *οὐλοχύτα· τὰ κατάργματα*. Qualia negotia auspicandi causa perpetrata de solis Eumenidum sacrificulis diserte memorantur. Quamquam praeter haec ab iisdem ipsa quoque sacra peragi solita esse facile statuas.

c) Sacrificuli extraordinarii

a senatu ut fausta rei publicae procurent electi *Ἀθήν.* VI p. 482 n. 3 sacra aliasque res divinas (*ἱερὰ καὶ θυσίας*) una cum sacerdotibus faciunt in salutem senatus populique Atheniensium Baccho potissimum, praeterea Neptuno Mari-

timo, Iovi Servatori, Iovi Ammoni. Atque in initio legimus *ὁ ἱερεὺ[ς] τοῦ Διονύ[σου ..... καὶ οἱ ἱεροποι]οὶ οἱ αἱρε[θ]έντε[ς ὑπὸ τῆς βουλῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν ὧν ἔ]θυον τῷ Διονύσῳ καὶ [τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς προσ]ῆκε θύειν ὑπὲρ τῆς βουλῆς κα[ὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἀθηναί]ων*, vs. 22 sqq. *ἐπ[ε]ιδὴ δὲ οἱ ἱεροποιοὶ οἱ αἱρεθέντες ὑπὸ τῆς βουλῆς καλῶ[ς] καὶ φιλοτίμω[ς] ἐπεμελήθη[σα]ν τῆς ΤΕΝΤΩΓ . Ι .. ς τῶν ἱερῶν καὶ τῶν θ[υ]σιῶν .... Ο .. καὶ .... ΗΡΙΩΝ καὶ [τ]ἄλλα τὰ περὶ τὴν Ι .... Μ ... ΙΩΙΩ......... ΤΛΙ ἐπιμ[εμ]έληνται κ. τ. λ.* [1])

Sacrificia extraordinaria quae sacrificuli cum senatus quaestore procurant notantur C. I. A. II 329 in decreto altero — *καὶ ταμίας αἱρεθεὶς ὑπὸ τῆς βουλῆς εἴς τε τὰ[ς] θυσίας τοῖς .... σιν μεμέρικεν τοῖς ἱεροποιοῖς.* In sequentibus unus versus excidit ex Boeckhii sententia, qui haec restituit: *καὶ αὐτὸς συνεπιμε[μέ]λ[η]τα[ι], ὡς τὰ τῶν πα[τρίων θεῶν - - - - πά]σας τὰς θυσίας ἔθυσεν κ. τ. λ.*

II. Sacra pagorum et collegiorum.

Pagi Aexonae sacrificuli Iuventati aliisque quibus iubentur deis sacra offerunt C. I. A. II 581 *ἐπειδὴ οἱ λαχόντες ἱεροποιοὶ εἰς τὸ τῆς Ἥβης ἱερὸν δικαίως καὶ φιλοτίμως ἐπε[μ]ελήθησαν τῆς θυσίας τῇ Ἥβῃ καὶ τοῖς ἄλλοις θεοῖς οἷς ἔδει αὐτοὺς θῦσαι κ. τ. λ.*

C. I. A. I (IV) 2 Scambonidarum curatores sacrorum cum aliis officiis quae ad sacrificia spectant funguntur tum ipsam *κρεανομίαν*, ni fallor, administrant: Pars C vs. 16 *σῦν θή[λειαν]*, vs. 18 sqq. *[τ]ὰ [δὲ] κρέα ἀπο[λοῦσθ]α[ι] ὠμά.* Pars A vs. 3 - - *νέμειν δ[ὲ - - μέχρι ἡλ]ίου δύνοντος*, vs. 13 - - *τοῦ δημά[ρχου.* In sequentibus - - *ίαν* (fortasse *μίαν* sc. *μερίδα*) *διδόνα[ι - -]ιείοις καὶ [Παναθ]ηναίοις νέμ[ειν ἐν ἀ]γορᾷ τῇ Σκ[αμβω]νιδῶν.* vs. 22 - - *ἡμι* - -

---

[1]) Huic titulo persimilis est alter apud Lenormant. rech. archéol. à Eleusis p. 64 sqq., ubi agitur de *ἐπιμεληταῖς τῶν μυστηρίων* qui ipsi quoque pro senatus populique salute in mysteriis quae *τὰ πρὸς Ἄγραν* dicuntur sacrificant. Facile apparet in eiusmodi sacris faciendis curatoribusque eorum creandis certas normas ab Atheniensibus observari.

(*ἥμισυ*?). Unde sacrificulos intellegendos esse non dubito, praesertim cum pari modo quo in Aexonensium decreto (C. I. A. II 581) de rationibus ab iis reddendis verba fiant in parte B vs. 1—12 - - - *ἐπαγγελθῇ, καὶ τὰ κοιν[ὰ] τὰ Σκαμβωνιδῶν σωῶ καὶ ἀποδώσω παρὰ τὸν εὔθυνον τὸ καθῆκον*[1]).

De sacris ab *ἱεροποιοῖς* collegiorum sacrorum curatis multa extant testimonia (cf. Foucart associat. relig. chez les Gr., maxime p. 24. 28. 29.). Eius generis curationem habent

α) orgeonum sacrificuli C. I. A. II 610 vs. 17 *διδόναι δὲ [τοῖς ἱ]εροποιοῖς εἰς τὴν θυσίαν (δύο) δραχμὰς ἕκαστον τῶν ὀργεώνων οἷς μέτεστι [το]ῦ [ἱε]ροῦ τοῦ Θαργηλιῶνος πρὸ τῆς ἕκτης ἐπὶ δέκα.*

β) thiasotarum C. I. A. II 611 libationem faciunt (*σπονδάς*) vs. 37 *ἀναγορεύειν δὲ τόνδε τὸν στέφανον τοὺς ἱεροπο(ι)οὺς τοὺς ἀεὶ λαγχάνοντας ἱεροποεῖν μετὰ τὰς σπονδάς*. Thiasotarum Veneris Bull. de corr. hell. III p. 510 (tit. alter) vs. 28 *καὶ νῦν ἱεροποιὸς λ[αχ]ὼν μετὰ τῶν ἄλλων συνιεροποι[ῶ]ν ἀνὴρ ἀγαθὸς γέγονεν καὶ τὰς [θ]υσίας ἔθυσε τοῖς θεοῖς ἃς πάτ[ρ]ιον ἦν αὐτοῖς.* Ib. in decreto tertio vs. 45 sqq. *ἐπειδὴ Στέφανος ἱεροποιὸς γενόμενος εὖ ἐπεμελήθη τῆς θ[υ]σίας τῆς Ἀφροδίτης κ. τ. λ.*

γ) eranistarum C. I. A. II 616 vs. 22 sacris operantur Iovi Servatori, Herculi, Servatoribus: *τοὺς ἱεροποιοὺς τῷ Διῒ τῷ Σωτῆρι καὶ τῷ Ἡρακλεῖ καὶ τοῖς Σωτῆρσιν.*

δ) Sarapiastarum C. I. A. II 617 vs. 13 sqq. *ἀναγορεύειν [αὐ]τῶν τὰ ὀν[όματα τ]οὺς ἱεροποιοὺς ἀεὶ κα[θ' ἑ]κάστην θ[υσίαν μετ]ὰ τὰ ἱερά.*

B) In aliis civitatibus.

1. Myconi: *Ἀθήν.* II p. 237 = Le Bas-Wadd. II (insul.) n. 1058 recensentur sacra publica singulis mensibus sollemniter facienda. Ubi primum quidem omnes quae ad ea curanda necessariae sunt res praeparant *ἱεροποιοί*, i. e.

[1]) Curam sacrorum aliis in Atheniensium pagis aliis magistratibus commissam fuisse testatur C. I. A. II 580, ubi *μεράρχαι* laudantur qui *καλῶς καὶ φιλοτίμως τῶν θυσιῶν ἐπεμελήθησαν*. De rationibus cf. II 570.

hostias sacra pecunia emunt, ligna, molam ad sacrificandum suppeditant; deinde sacrificia ipsa eos perpetrasse custodientibus archontibus et sacerdotibus (v. tituli verba infra exscripta), etiamsi diserte titulus non doceat, sumendum est. Proinde si opus est extispiciis uti, iidem quae necessaria sunt procurant: vs. 15 *Ληναιῶνος δεκάτῃ ΕΠΙΟΓΔΙ-Ι ὑπὲρ καρποῦ Δήμητρι ὗν ἐγκύμονα πρωτότοκον, Κόρῃ κάπρον τέλεον, Διὶ Βουλεῖ χοῖρον· ταῦτα διδόντων ἱεροποιοὶ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου, καὶ ξύλα διδόντων καὶ ὀλάς· ἐπιμελέσθων δὲ τῶν ἱερῶν ὅπως [καλ]ὰ [ἦ]ι ἄρχοντες καὶ ἱερεῖς· ἐὰν δέ τι δέῃ καλλιερεῖν, ἱεροποιοὶ διδόντων· εἰς δὲ τὴν ἑορτὴν θυέτω Μυκονιάδων ἡ βουλο[μ]έ[νη] κ. τ. λ.* In sacris Baccho offerendis capri immolandi pretium dare — nam hanc vim verbo *τιμήν* tribuendam iudico — atque epularum ex carne populo comparandarum participes esse iidem iubentur vs. 26 *Βακχιῶνος δε[κά]τῃ ἑνδεκάδι Διονύσῳ Βακχεῖ χίμαρος καλλιστεύω[ν]· τὴν τιμὴν ἱεροποιοὶ διδόντων καὶ συνεστιάσθων, δ[αι]νύσθων δὲ αὐτοῦ.*

2. Naucratide similes eorum partes in epulis sacris diebus festis Vestae Bacchi Apollinis in prytaneo parandis fuisse notavit Hermeas in libro II de Apolline Gryneo apud Athenaeum IV p. 149f: ubi ciborum generibus portionibusque singillatim descriptis additur *καὶ ὃς ἂν ἔξω τι τούτων ἱεροποιὸς παρασκευάσῃ ὑπὸ τῶν τιμούχων ζημιοῦται.*

3. Camiri *ἱεροποιοί* omnes res sacras religionesque, quae quidem ad rem publicam spectant, administrant: Newton transact. of the royal soc. of lit. XI p. 435 *τοῦτοι δὲ* (sc. *κτοινῶν* i. e. pagorum *μάστροι*) *συνλεγέσθων ἐν Καμίρῳ εἰς τὸ ἱερὸν τὰς Ἀθαναίας, ὄκκα τοὶ ἱεροποιοὶ παραγέ[ν]ωνται, καὶ ἀθρεόντω τὰ ἱερὰ τὰ Καμιρέων [τὰ δαμο]τελῆ πάντα ....*

Idem existimandum est de Lindiorum sacrificulis. Ibi enim cum duo magistratuum sacerdotalium collegia habeantur, *ἱεροθύται* et *ἱεροποιοί*, atque illis curam *τῆς κοινῆς ἑστίας* commissam fuisse ex titulis appareat [1]), sacrificulorum fuisse publica sacra iussu civitatis curare iudicabimus.

1) Cf. Foucart inscr. ined. ins. Rhodi p. 71. Newton anc. gr. inscr. in the Br. Mus. II p. 134.

4. Tei in Ioniae urbe sacrificuli una cum sacerdotibus et magistratibus rebus divinis (*κατευχαῖς*, [*σπ*]*ονδαῖς*, *θυσίαις*) operantur in consecrando templo quod Attalus II rex Apollonidi matri aedificavit: Le Bas-Wadd. Asie min. n. 88 vs. 4 sqq. *τῶν δὲ θυσιῶν ἐπιμεληθῆναι τὸν ἱερέα* [*Ἀτ-τάλου Εὐσεβοῦ*]*ς κα*[*ὶ*] *θεᾶς Ἀπολλωνίδος Εὐσεβοῦς καὶ τὴν ἱέρειαν αὐτῆς κα*[*ὶ βα*]*σιλίσσης Στρατονίκης καὶ τὸν πρύτανιν καὶ τοὺς ἱεροποιοὺς καὶ τὰς* [*ἄ*]*λλας συναρχίας. καὶ μετὰ τὸ συντελεσθῆναι τὰς κατευχὰς καὶ τὰς* [*σπ*]*ονδὰς καὶ τὰς θυσίας, ᾆσαι τοὺς ἐλευθέρους παῖδας παραβώμιον.*

5. Prorsus singulares sunt *ἱεροποιοί* feminini generis Cyzici in urbe quae dicuntur *ἱεροποιοὶ αἱ προσαγορευόμεναι θαλάσσιαι*, quippe quae adiutrices sacerdotum Matris Placianae (*αἱ συντελοῦσαι τοὺς κόσμους παρὰ τῇ Μητρὶ τῇ Πλακιανῇ*) imaginem deae in mari lavent. De quibus non habeo quod addam iis quae disputavit Marquardt in libro de Cyzico urbe p. 100 sqq.

Ex aliarum urbium titulis certi quidquam his de officiis enucleari nequit[1]): tamen a nullis civitatum Graecarum sacrificulis haec sacrificandi officia aliena fuisse, utpote quae muneris ex ipsius vocis notione propria sint, facile intellegitur.

§ 2.
DE RERUM SACRARUM ADMINISTRATIONE.
I. Athenis.

Administrationis sacrarum pecuniarum quae ad peculiares magistratus (*ταμίας τῶν ἱερῶν χρημάτων*) pertinet ipsi decem *ἱεροποιοὶ κατ' ἐνιαυτόν* expertes sunt. Qui cum non certis deorum templis sed summis rei publicae festis sacrisque publice celebrandis destinati sint, populi iussu a quaestoribus rerum sacrarum Minervae pecuniam accipiunt, qua

---

[1]) Deliorum *ἱεροποιῶν* officia cum omnia fere ad administrandas pecunias sacras pertineant, eorundem sacrificia in tanta titulorum copia nunquam memorantur: nisi quod expensae ab eis in sacrificia factae recensentur: Bull. de corr. hell. VI p. 22 vs. 180 *τάδε ἀνήλωται* ..... *εἰς θυσίαν Ἀπόλλωνι, Ἀρτέμιδι, Λητοῖ, Διὶ Σωτῆρι, Ἀθηνᾷ Σωτείρᾳ* ..... *ξύλα ἐπὶ βωμούς, Πύθιον, ἱεροποῖον* sim.

sumptus sacrificiorum sustineant. Exemplo est C. I. A. I 188, ubi vs. 5 sqq. summae pecuniarum recensentur in secunda prytania anni 40 7/6 a. Chr. n. ad Panathenaea agenda et *ἀθλοθέταις* et *ἱεροποιοῖς* datae: *Ἐπὶ τῆς Αἰγηίδος δευτέρας πρυτανευούσης ἀθλοθέταις παρεδ[ό]θη εἰς Παναθήναια τὰ μεγάλα, Φίλωνι Κυδαθηναιεῖ καὶ συνάρχουσιν Ἀθηναίας Πολιάδος* (*πέντε τάλαντα χίλιαι δρ.*), *ἱεροποιοῖς κατ' [ἐ]νιαυτόν, Διύλλῳ Ἐρχιεῖ καὶ συνάρχουσιν, εἰς τὴν ἑκατόμβην πεντακισχίλιαι ἑκατὸν τετταρεςκαίδεκα*). Hanc pecuniam consumunt in emendis hostiis apparandisque sollemnibus, i. e. pompaducenda, aris deorum quibus sacra offerenda sunt ornandis, ministris qui ipsos in sacrificiis adiuvent instituendis (cf. C. I. A. II 163). Diebus festis peractis pecunias ex pellibus immolatarum hostiarum publice venditis paratas ad quaestores Minervae deferunt (cf. § 1), de pecuniis sibi commissis rationem populo reddunt. Verum praeter haec noli putare eorum custodiae pecuniam sacram administrandam commissam fuisse.

Contra templorum res sacras administrabant

1. *ἱεροποιοί* quorum officia certorum templorum curae certorumque deorum cultui destinantur.

Quod luculenter perspicitur ex tit. C. I. A I 32 (anni Ol. 86,2, a. Chr. n. 43 5/4). Agitur de solvendo aere alieno a re publica singulorum praeter Minervam deorum templis debito. Quam ob rem prytanes et senatores indices rationum sacrae pecuniae in templis servatae petere iubentur a sacerdotibus, sacrificulis, aliis: *ἀποδόντων [δὲ τ]ὰ χρήματα οἱ πρυτάνεις μετὰ τῆς βουλῆς καὶ ἐξαλειφόντων, ἐπει[δὰν] ἀποδῶσιν, ζητήσαντες τά τε πινάκια καὶ τὰ γραμματεῖα καὶ ἐάμ π[ου ἄλ]λοθι ᾖ γεγραμμένα· ἀποφαινόντων δὲ τὰ γεγραμμένα οἵ τε ἱερ[ῆς κ]αὶ οἱ ἱεροποιοὶ καὶ εἴ τις ἄλλος οἶδεν.* Itaque singulorum deorum *ἱεροποιοί* intelleguntur pecuniae sacrae administratores (cf. infra), qui quae deorum templis debentur referunt in tabulas expensi et accepti. Iam pecuniis debitis redditis illo decreto qui usque adeo bona sacra administraverant in arce ea coram senatu accurate numerare et appendere iubentur novis quaestoribus tunc primum a populo creatis (*ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν*) qui illa recipiant, recepta in opi-

sthodomo deponant atque in futurum administrent vs. 13 sqq. ταμίας δὲ ἀποκυαμεύει[ν το]ύτων τῶν χρημάτων, ὅταμπερ τὰς ἄλλας ἀρχάς, καθάπερ τοὺς τῶν ἱ[ερῶ]ν τῶν τῆς Ἀθηναίας· οὗτοι δὲ ταμιευόντων ἐμ πόλει ἐν τῷ ὀπισθ[οδό]μῳ τὰ τῶν θεῶν χρήματα κ. τ. λ. παρὰ δὲ τῶν νῦν ταμιῶν καὶ τῶν ἐπιστατῶν καὶ τῶν ἱεροποιῶν τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς, οἳ νῦν διαχειρίζου[σι]ν, ἀπαριθμησάσθων καὶ ἀποστησάσθων τὰ χρήματα ἐναντίον τῆς βουλ[ῆ]ς ἐμ πόλει καὶ παραδεξάσθων οἱ ταμίαι οἱ λαχόντες παρὰ τῶν νῦ[ν] ἀρχόντων κ. τ λ. Unde manifestum est hoc sacrificulorum pecuniae sacrae administrandae officium ipso illo decreto Ol. 86,2 facto sublatum esse instituto communi reliquorum deorum (τῶν ἄλλων θεῶν) aerario[1]).

Accuratiora docent de Eleusiniorum sacrificulis duo tituli Eleusinii Periclis aetate conscripti: C. I. A. I (IV) 1 et Bull. de corr. hell. IV p. 226 sqq.

Ac priore titulo, qui aetate Ol. 81 longe superat (cf. Kirchhoffi adn.), praecepta continentur de rebus quae ad cultum deorum Eleusiniorum pertinent ordinandis. Inde a vs. 24 de sacris pecuniis administrandis agitur: [τ]οῦ δὲ [ἱε]ροῦ ἀργυρί[ου τὸ μὲν ... Quae pecunia in duas partes divisa esse videtur, quarum ut in suo quaeque templo, et altera quidem in Minervae ipsa in urbe, altera in sacro Eleusinio quod Eleusine est deponatur et ab sacrificulis administretur senatus populusque decernit: vs. 28 sqq.

εν τοῦ τῆς Ἀθηναία[ς ἀρχαίου ν]-
[ε]ὼ ἐμ πόλει· τὸ δὲ ἀρ[χαῖον τοῖ]-
[ς] ἱεροποιο[ῖσι] το[....... ἐ]-
[μ] πόλει ταμιεύεσθ[αι ὥσπερ]
[κατὰ ἀρ]χὴν? ἐν τῷ ʿ[ιερῷ ...

quibus verbis docemur hoc sacrificulorum munus olim usitatum fuisse.

De eadem autem administratione etiam copiosius agitur

---

[1]) Cf. Kirchhoff Bemerkungen zu den Urkunden der Schatzmeister der andern Götter (ταμίαι τῶν ἄλλων θεῶν) p. 1.

in decreto pretiosissimo nuper reperto, quod ad Ol. 83 finem pertinere videtur. Quo primitias frumenti deis Eleusiniis oraculi iussu[1]) et ab Atheniensibus eorumque sociis et a reliquis Graecorum civitatibus offerendas Eleusiniorum sacrificuli iubentur accipere, acceptas condere et servare in tribus fossis frumentariis ex pecunia sacra dearum exstruendis loco ex ipsorum et architecti arbitrio eligendo: vs. 10 sqq. *οἰκοδομῆσαι δὲ σιροὺς τρεῖς Ἐλευσῖνι κατὰ τὰ πάτρια ὅπου ἂν δοκῇ τοῖς ἱεροποιοῖς καὶ τῷ ἀρ[χ]ιτέκτονι ἐπιτήδειον εἶναι ἀπὸ τοῦ ἀργυρίου τοῦ τοῖν Θεοῖν· τὸν [δὲ κα]ρπὸν ἐνθαυθοῖ ἐμβάλλειν ὃν ἂν παραλάβωσι παρὰ τῶν δημάρ-[χων.* Ubi sacra ex his frugibus deis facta sint (vs. 36 sqq. cf. § 1), praecipitur ut reliquum frumentum sacrificuli cum senatu vendant, e pecunia ita parta donaria conficienda curent talia qualia praescripturus sit ipse populus Atheniensium, inque donariis inscribant nomina dedicantium: vs. 40 sqq. *τὰς δὲ ἄλλας κριθὰς καὶ πυροὺς ἀποδομένους τοὺς ἱεροποιοὺς μετὰ τῆς βουλῆς ἀναθήματα ἀνατιθέναι τοῖν Θεοῖν, π[ο]ιη[σ]αμένους ἅττ' ἂν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοκῇ, καὶ ἐπιγράφειν τοῖς ἀναθήμασιν, ὅτι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς ἀνεθέθη, καὶ Ἑλλήνων τὸν ἀπαρχόμενον.*

Ex his quae de Eleusiniorum sacrificulis diserte traduntur coniecturam capere licet, cuius generis fuerit illa rerum sacrarum administratio qua usque ad quaestores reliquorum deorum institutos usi sint *ἱεροποιοί* certorum templorum. Qua administratione populi decreto a. 435 sublata ipsi quoque *ἱεροποιοί* sublati esse videntur: quorum nulla amplius vestigia comparent. Nisi quod sacrificuli Eleusinii suo et honore et munere privati non sunt: nimirum ut erat peculiaris sacrorum Eleusiniorum in re publica Atheniensium condicio, ne pecuniae quidem sacrae Dearum Eleusiniarum videntur unquam ad quaestorum *τῶν ἄλλων θεῶν* administrationem revocatae esse.

---

[1]) De sacrificii causa cf. Isocr. Paneg. § 31 *ταῖς δ' ἐκλειπούσαις πολλάκις ἡ Πυθία προσέταξεν ἀποφέρειν τὰ μέρη τῶν καρπῶν καὶ ποιεῖν πρὸς τὴν πόλιν τὴν ἡμετέραν τὰ πάτρια.*

2. In pagis Atticis.

Unum nobis testimonium sacrificulorum paganorum administrationis exhibet tit. Mitth. IV 201: qui quamquam valde mutilatus est, constat tamen verba fieri de pascuis Aexonensium locandis, reisque faciendis iis qui pretium non solverint. Quae pascua ex dei alicuius pagani possessione esse ipsa *ἱεροποιῶν* mentio innuit: vs. 3 *σ]ὺν τῷ - - - - δικαστηρίῳ [- - - - δικ]άζει - τὰς - - - - καὶ τὸν δήμαρχον δωρ[- - - - ἱερ]οποιοῖς ὅτι - ἀναλώσει? - - - δικάζεσθαι δὲ τὸν δήμαρ[χον - - -] ἀποδεδωκόσιν καὶ τῷ τοῦ ἐννο[μί]ου τὴν τι[μὴν] οὐκ ἀπο[δεδωκότι - - κ. τ. λ.* cf. infra III.

II. Deli.

De Deliorum templorum administratione iam accuratissima notitia peti potest ex larga titulorum segete cum maxime facta. Atque in rationem vocandi sunt hi tituli: C. I. G. II 2266, quem titulum iterum edidit et restituit Fabricius in Herma XVII p. 4—5; C. I. G. II 2953 b; Le Bas-Wadd. II (insul.) 2092; Homollius in Bull. de corr. hell. II p. 333 sqq. 340. 341. 343. 570 sqq. V p. 25 sqq. 465. VI p. 6—54. De sacrificulis Deliis nonnulla disseruerunt Jebbius in journ. of hell. stud. a. 1880 I p. 30 sqq., Fabricius l. c. p. 21, plura Homollius in Bull. VI p. 57 sqq. Tituli omnes tempori liberae Deli adscribendi sunt. Nam quibus temporibus Delus Atheniensibus subiecta erat primum[1]) amphictiones Athenienses, deinde magistratus qui vocantur *οἱ καθιστάμενοι ἐπὶ τὴν φυλακὴν τῶν ἱερῶν χρημάτων καὶ τῶν ἄλλων προσόδων τῶν τοῦ θεοῦ* sacris bonis insulae administrandis praeerant, cf. Homolle in Bull. II p. 581, VI p. 1—2; Jebb l. c. p. 30.

Complectuntur tituli sacrificulorum rationes publice redditas pecuniarum non solum sacrarum, verum etiam publicarum in Apollinis et Dianae templis depositarum (*ἐν τῇ κιβωτῷ τῇ ἱερᾷ — ἐν τῇ δημοσίᾳ κιβωτῷ*), praeterea donariorum Apollini oblatorum ceterisque deis cum Apollinis

---

[1]) ca. 454—320 a. Chr. n. cf. Homolle Bull. de corr. hell. VI p. 1.

templo coniunctis vel intra eosdem fines sacros conditis[1]). Itaque collegium *ἱεροποιῶν* Delium simile fuisse apparet Atheniensium *ταμίαις τῶν ἱερῶν χρημάτων*, quibus praeter pecunias sacras et donaria publici quoque thesauri custodia commissa erat. — Hinc explicatur, quod non intra unius templi certi administrationem sacrificulorum munera sese continent. Certe pecuniae sacrae et publicae non solum in Apollinis fano sed etiam in Artemisio custodiebantur[2]) (cf. Homolle in Bull. VI p. 59 qui de ratione inter ea templa statuenda diversas easque satis incertas coniecturas profert II p. 339 et VI p. 60), donaria et in utroque templo et praeterea in aliis fanis thesaurisve, velut *ἐν τῷ ναῷ οὗ τὰ ἑπτά* Bull. VI p. 29 vs. 177; *ἐν τῷ πωρίνῳ οἴκῳ* ib. vs. 178 sqq.; *ἐν τῷ Ἀνδρίων οἴκῳ* ib. vs. 155 et p. 135; quibus accedunt *ὁ Δηλίων οἶκος, ὁ Ναξίων οἶκος*, aliae aedes sacrae, de quibus cf. Homolle Bull. VI p. 87.

His praemissis iam per singula quae ad *ἱεροποιῶν* administrationem pertinent ex monumentorum auctoritate persequamur: qua in re summam rem attigisse satis habemus, quoniam plurima Homollius docte exposuit l. c. VI p. 59 sqq.

a) Pecuniae acceptae.

Reditus sacri maximam partem efficiuntur vectigalibus ex agris pascuis aedificiis portubus etc. exactis:

---

[1]) Cf. Homolle Bull. de corr. hell. VI p. 87 sqq.

[2]) Bull. VI p. 6 vs. 2 *Τόδε παρελάβομεν ἀργύριον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐν τεῖ κιβωτῷ τεῖ ἱερᾷ κ. τ. λ.* Idem legendum II p. 570 vs. 2 ubi Homollius non recte supplevit *τάδε παρελ[άβομεν ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ . . .] ἐν τῇ ἱερᾷ κιβωτῷ.* Nec rectius, ut hoc obiter moneam, C. I. G. 2953 b vs. 7 — 8 [*ἐκ δὲ τῶν ὀφ*]*ειλομένων χρημάτων τῷ θεῷ* Boeckhius Dianam Ephesiam intellegendam ratus *τῷ* in *τῇ* mutavit. — Bull. VI p. 12 vs. 75 *Καὶ τόδε ἄλλο ἀργύριον παρελάβομεν παρ' ἱεροποιῶν Συνωνύμου καὶ Κρίττιος ἐν τῇ δημοσίᾳ κιβωτῷ κ. τ. λ.* cf. vs. 98 sqq. 121 sqq. — C. I. G. 2953 b vs. 3 [*Τόδε παρελάβομεν*] *ἀργύριον ἐν Ἀρτεμισίῳ παρὰ ἱεροποιῶν κ. τ. λ.* Bull. VI p. 60 vs. 2 *τάδε παρελάβομεν . . . ἐν τῷ Ἀρτεμισίῳ*, cf. Bull. II p. 340 vs. 12 *ἐξέδομεν ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου*, p. 341 [*εἰς τὸ Ἀρτε*]*μίσιο*[*ν. . . . ἐξέδομεν*] *ἐκ τοῦ Ἀρτεμισίου.* Simili modo donaria in utroque templo asservata recensentur Bull. VI p. 29 vs. 1 *Τάδε παρελάβομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλω-*

α) *ἐνηρόσια* (de nomine cf. Homolle Bull. VI p. 62) veluti *λειμῶνος, φυταλιᾶς, ἱπποδρόμου* C. I. G. 2953b vs. 24 sqq. Le Bas-Wadd. 2092 vs. 4 sqq. Bull. II p. 341. 570. VI p. 19 vs. 145 sqq.

β) *ἐνοίκια* (veluti *ἀνδρώνων, τῶν οἰκημάτων τῶν ἐν τῇ ἀγορᾷ*) C. I. G. 2953b vs. 36. Le Bas-Wadd. 2092 vs. 16 sqq. Bull. II 570, 14. 50. VI 18 vs. 140 sqq.

γ) *τέλη* (inter quae *πορθμεῖα, ὁλκός, πορφύρα* al.) C. I. G. 2953b vs. 40 sqq. Le Bas-Wadd. 2092 vs. 28 sqq. Bull. II 341 sqq. VI 19 vs. 152 sqq.

δ) *δάνεια* vel *τόκοι* (e. g. *τῶν κληρονόμων*) Le Bas-Wadd. 2092 col. II vs. 1 sqq. Bull. II 570 vs. 24 sqq. VI p. 20 vs. 159 sqq.

Saepe haec quattuor genera comprehenduntur in rationibus: Bull. VI p. 10 vs. 48 *τὸ πραχθὲν ἐνηροσίων, ἐνοικίων, τελῶν, τόκων* cf. vs. 50. 70. Bull. II p. 570 vs. 11. 15. 18. 45.

ε) reditus peregre exacti: *τὸ ἀπελθὸν ἐκ Τήνου, τὸ ἐν τῇ Μινόῃ φανέν* Bull. II p. 570 vs. 5. 6. VI p. 6 vs. 4. 6, alia. Cf. VI p. 75.

De reditibus aliis minoris momenti ib. p. 70 sqq.

Ceterum vectigalia non per ipsos sacrificulos exigebantur, sed per *διοικητάς* exacta ad illos deferebantur: cf. Bull. VI p. 71 sqq.

b) Pecuniae expensae.

α) in res divinas singulis mensibus faciendas cf. Bull. VI p. 22 vs. 180 sqq. *Τάδε ἀνήλωται εἰς τὰ* |||||||| *κατὰ μῆνα· Ληναιῶνος· χοῖρος τὸ ἱερὸν καθᾶ[ραι* |||||||||· *πεύκη κληματίς·* |||· *στεφανώ]ματα ἐπὶ βωμοὺς καὶ Πύθιον καὶ πρόπυλα Δ* ||| · *τῷ τοὺς στεφάνους πλέξαντι* ||||||||· *εἰς θυσίαν Ἀπόλλωνι, Ἀρτέμιδι, Λητοῖ, Διὶ Σωτῆρι, Ἀθηνᾷ Σωτείρᾳ* [. . . . . · *ξύλα ἐπὶ βωμούς*], *Πύθιον, ἱεροποῖον κ. τ. λ.*, sim. alias passim.

β) in aedificia sacra exstruenda vel reficienda: C. I. G. 2953b vs. 18 *ἄλ[λο] ἐξείλομεν εἰς τὰ ἔργα μηνὸς* . . . Bull.

νος κ. τ. λ. cf. p. 44. 142. II p. 338. — VI p. 48 vs. 179 *Καὶ τάδε παρελάβομεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀρτέμι[δος παρὰ ἱεροποιῶν] κ. τ. λ.*.

II 340 vs. 6 sqq. 13. VI p. 10 vs. 55. 61 sqq. 67 *ἀπὸ τούτου ἀφείλομ(εν) ἱεροποιοὶ οἱ ἐπ' ἄρχοντος Δημάρου εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ναοῦ τῆς Ἀρτέμιδος κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ δήμου XXHH*, al.

γ) ex aerario publico populi iussu in frumentum emendum (*εἰς τὴν σιτωνίαν κατὰ τὴν διάταξιν*): Bull. VI p. 17 vs. 123 sqq. 131 sqq.

δ) indidem in ludorum apparatum ib. 128 sq. *τοῖς αὐληταῖς XXX καὶ τὸ σιτηρέσιον καὶ τὰ χορηγήματα καὶ τὸ νικητήριον HHHHΠΔΔ. τοῦτο παρέδομεν τοῖς ταμίαις* . . .

ε) expensae publice extra ordinem factae, velut Bull. VI p. 11 vs. 60 sqq. *ἀπὸ τούτου ἀφείλομεν εἰς τὸν στέφανον τῷ βασιλεῖ Φιλίππῳ XHHHΠ*, et alia *κατὰ ψηφίσματα* expensa, cf. Bull. II 570 vs. 195 sqq.

ζ) indidem *ἐκ τῶν ἀκατατάκτων* ib. vs. 136 sqq.

Praeterea *ἱεροποιοί* ex sacro aerario pecunias fenore collocare solent apud civitatem eiusque quaestores, saepe etiam apud privatos homines locupletes: C. I. G. 2953b vs. 9 sqq. *τοῦτο ἐδανείσ[α]μεν τῇ πόλει κ. τ. λ.* vs. 15 *καὶ τοῖς ταμίαις*. LeBas-Wadd. 2092 vs. 41 sqq. *δανείου ἱεροῦ*. Bull. II p. 570 sqq. *τὸ παρὰ Φιλοκλέους τοῦ Φιλοκλέους τὸ δάνειον ὃ ὤφειλε τοῦ ἱεροῦ ἀργυρίου*, cf. vs. 32 sq. 58. 84 *ε]ἰς ἀπό[δοσιν τῷ θε]ῷ[ι τῶν δ]ανείων [τ]ῶν ὀφειλομένων παρὰ τεῖ πό[λει* —

VI p. 8 vs. 30 *τὸ [πε]σὸν παρ' Ἀριστοφάνου δάνειον ὃ ἐδάνεισαν αὐτῷ ἱεροποιοὶ Εὐβοεὺς καὶ Παρμενίων*, cf. vs. 51. 71 sqq. 160. 168. 174. 178. 212 sqq. De pecunia civitati fenori data agitur in eiusdem tituli vss. 27. 42 sqq. 64 sqq.

c) Locationes.

α) Vectigalia ab ipsis sacrificulis locantur: Bull. II p. 343 . . . . . . *Ἐ]πὶ Φίλωνος* . . . . . *ἱεροπο[ιοὶ* . . . . . .] *ἀπεμισθ[ώσα]μεν* . . . . *πορθμεῖον τὸ εἰς τὴν [Μύκονον* . . . .] *τὸν ὁλκὸν τὸν ἐν τεῖ [ἰσθμῷ τεῖ ἐν Μυκόνῳ* . .] . . . *τὰ στροφ[εῖα* . . . . *τὸ πορθμεῖο]ν τὸ ἐς [τὴν] Μύκονον* [. . . . . . . *ἡ]μιωβέλια* . . vs. 11 sq. fortasse legendum *πορφ]ύραν*.

β) Opera facienda una cum epistatis locant C. I. G. II 2266[1]), ubi vs. 12 sqq. definitur ratio pecuniae a sacrificulis et epistatis redemptori templi solvendae: ἐπειδὰν δὲ τοὺς ἐγγυητὰς καταστήσῃ ὁ ἐργώνης [ἀξι]ο[χρέους?, ἀφελόντες οἱ ἱεροποιοὶ καὶ οἱ ἐπιστάται ἀπ]ὸ τοῦ ἀλφήματος παντὸς τὸ ἐπιδέκατον τοῦ λοιποῦ ἀργυρίου ἀποδόντων τὸ ἥμισυ τῷ ἐργώνῃ· ἐπειδὰν δὲ μέρη [δύο λοιπὰ ᾖ τῶν ἔργων, ἀποδόντων τοῦ ἡμίσεος τ]ὸ ἥμισυ· ἐπειδὰν δὲ τὸ τρίτον μέρος λοιπὸν ᾖ τῶν ἔργων, ἀποδόντων τὸ λοιπόν. ἀπὸ [δ]ὲ . . . τοῦ? ἐπιδεκάτου τοῦ ἀ[φαιρεθέντος ἀπὸ τοῦ ἀλφήματος ἀφελό]ντων?, ἐπειδὰν συντελεσθῇ τὸ ἔργον ἅπαν καὶ δοκιμασθῇ κατὰ τὴν συγγραφ[ὴν ταύ]την, ἐπιτίμημα [ὅτ]ῳ ἂν [- - - -. τὸ δὲ λοιπὸν ἀργύ]ριον ἀποδόντων τῷ ἐργώνῃ — vs. 16 sqq. ἐὰν δὲ μὴ διδῶσιν οἱ ἱεροποιοὶ καὶ ἐπιστάται [τ]ὸ [ἀ]ργύριον, ὡς γέγραπται, ἢ ἄλλο [τι - - - -]ν ὀφειλόντων οἱ ἱεροποιοὶ καὶ οἱ ἐπιστάται τῷ ἐργώνῃ τὴν ἴσην ἐπιφοράν, καὶ ὁ [ὦ]νος ἐπίμονος ἔστω καὶ ἡ πρᾶξις ἔστω.

Similia continentur Bull. VI p. 29 sqq. vs. 216 sqq. [Καὶ τάδε ἔργα ἐξέδομεν μετὰ τῶν ἐπιμελητῶν κατὰ τὸ ψήφισμα τοῦ δή]μου, καὶ τὰς δόσεις ἔδομεν, κελεύοντος καὶ τοῦ ἀρχιτέκτονος: ubi non secus atque in illo titulo tres δόσεις praecipiuntur. Cf. Bull. II 340 sq. vs. 13 sqq.

d) Donariorum cura.

Praeter pecunias sacras publicasve donaria quae ad thesaurum Apollinis et Dianae pertinent ἱεροποιῶν custodiae commissa sunt: qui ea ex indicibus accipiunt et recognoscunt, nova donaria in indices redigunt, omnem anathematum copiam per aedes sacras ei rei destinatas disponunt eamque integram servant, de vasis fragmentisve conflandis ad senatum referunt atque donariis novis populi iussu conficiendis operam dant. Plura ea de re Homollius exposuit Bull. VI p. 87 sqq.

e) Tabulae atque traditiones rerum sacrarum.

Sacrificuli ante muneris annum exactum tabulas accepti et expensi conficiunt in quibus etiam residuae pecuniae si

---

[1]) Cf. Fabricius in Herma XVII p. 4—5; id. de architectura Gr. comment. epigraph. Berol. 1881, p. 17 sqq.

quae sunt accurate perscribuntur: cf. Le Bas-Wadd. 2092 extr. et Bull. II p. 570 *τὸ περιὸν ἐκ τῆς στήλης* 47. 65. Bull. V p. 465 *ἐγγράφομεν ...... καὶ Ἀντίγονον Χαριστίου καὶ τοὺς ἐγγύους ᾧ ἔλασσον ἀπέδωκεν τοῦ τέλους τοῦ λιμένος ΔΠ* |||/. VI p. 21 vs. 164 *τόκον ὃν ἔφη ἐγγράψαι ἱεροποιοὺς τοὺς ἐπ᾽ ἄρχοντος Ἐμπέδου κ. τ. λ.* 170. 175. 250 *[ἐγ]γράφομεν ὀφείλοντας τῷ θεῷ* ... p. 28 vs. 2 sqq.

Ipsas pecunias in urnis conditas, quibus unde pecunia collata sit inscribitur (*ἐπιγραφή*) [1], in templis Apollinis et Dianae deponunt: *στάμνον* (sive *κοτύλην*) *ὃν ἔθεσαν ἱεροποιοί*.. Bull. II 570 sqq. VI p. 6 sqq. sescenties. Servantur urnae in arcis sacra et publica (*ἱερὰ κιβωτός* et *δημοσία κιβωτός*).

Omnium autem et pecuniarum utriusque aerarii et donariorum accuratissimum inventarium proponunt: in quo perscribitur primum quas pecunias acceperint a decessoribus (*παρελάβομεν*), deinde quae suo anno acces serint (*εἰσῆκει, ἐτέθη, προσετέθη*) [2] quidque ipsi singulis mensibus ex thesauro deprompserint (*ἀπὸ τούτου ἐξείλομεν*) [3], denique summis perscriptis (*κεφαλὴ οὗ παρελάβομεν, κεφαλὴ τοῦ τεθέντος ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς*) calculos subducunt eorum quae ipsi abituri successoribusondituri sint (*παρέδομεν* vel *παρεδώκαμεν*). Similiter donaria in laterculum referunt, cf. Bull. II p. 338. p. 582. VI p. 29.

Munere perfuncti et pecunias in urnis conditas et donaria in Apollinis templo reliquisque aedibus sacris asservata successoribus tradunt coram senatu, scriba civitatis Deliorum, sacrificulorum scriba [4]: C. I. G. 2953b vs. 3 *[παρελάβομεν ----] ἀργύριον ἐν Ἀρτεμισίῳ παρὰ ἱεροποιῶν*

---

[1]) Cf. titulum Eleusinium supra p. 54 allatum: — *καὶ ἐπιγράφειν τοῖς ἀναθήμασιν ὅτι ἀπὸ τοῦ καρποῦ τῆς ἀπαρχῆς ἀνεθέθη κ. τ. λ.*

[2]) Bull. VI p. 9 vs. 38 *καὶ τόδε ἄλλο ἀργύριον ἐτέθη ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς, εἰς τὴν ἱερὰν κιβωτόν* ... 140 *καὶ τόδε ἄλλο ἀργύριον εἰσῆκει τῷ θεῷ ἐνοικίων*. 148. 152. 159. II p. 576 vs. 78 *[Τάδε] πρ[οσετέθ]η ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς*.

[3]) vel *ἀφείλομεν, προείλομεν* (cf. Bull. VI p. 11 vs. 60 sqq. 67 sqq. *Τάδε ἀνήλωται* p. 22 vs. 180).

[4]) Cf. similem rationem praescriptam in decreto Attico de rebus sacris deorum quaestoribus *τῶν ἄλλων θεῶν* delatis C. I. A. I 32.

[τῶν] ἐ[π'] Ἀ - - - - - - παρούσης βουλῆς καὶ γραμματέως τοῦ τῆς πόλε[ως καὶ γραμματέως τοῦ τῶν ἱερο]πο[ι]ῶν Σκύλακος τοῦ Λεονταίου δραχμὰς M[ꟾ] HHH cf. vs. 22. Bull. II 570 vs. 2 παρε[λάβομεν ἀργύριον ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος] ἐν τῇ ἱερᾷ κιβωτῷ παρὰ ἱεροποιῶν Ἕρμωνος καὶ Λυκομήδου, παρούσ[ης βουλῆς καὶ τοῦ] γραμματέως τοῦ τῆ[ς πόλεως τοῦ δεῖνος τοῦ .....] καὶ τοῦ τῶν ἱεροποιῶν Πολύβου τοῦ Μενύλλου — στάμνον κ. τ. λ. Bull. II 340 vs. 4—5. Praeterea in tradendis pecuniis Apollinis et publicis civitatis Deliorum adsunt archon et prytanes menstrui Bull. VI p. 6 vs. 2—3 — παρούσης βουλῆς, καὶ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τῆς πόλεως Δημάρου, καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ τῆς πόλεως Ποσειδίκου, καὶ τῶν πρυτάνεων τῶν κατὰ μῆνα, καὶ τοῦ γραμματέως τοῦ τῶν ἱεροποιῶν Νεοκροντίδου κ. τ. λ. cf. vs. 75—76. Etiam ubi singulae summae sive promendae sive reponendae sunt, eorundem praesentia non raro requiri videtur[1]).

In donariis tradendis neque archontis neque prytanum unquam fit mentio. De quibus cf. Bull. II p. 338 Τάδε παρ]ελάβομεν ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ ἱεροποιῶν Λυκομήδου καὶ Ἕρμ[ωνος καὶ] παρεδ[ώκαμεν ἐπ' ἄρχοντος ....]ους ἱεροποιοῖς Εὐέλθοντι καὶ Παρμενίωνι παρούσης βουλῆς καὶ τοῦ γραμμ[ατέως] τοῦ τῆς πό[λεως τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ τ]ῶν ἱεροποιῶν Τιμησιέργου κ. τ. λ. Bull. VI p. 29 in.

Postremo rebus sacris traditis sacrificuli rationes accurate perscriptas publice referunt: qualis est λόγος ἱεροποιῶν tabulis lapidi incisis praescriptus.

III. **Aliis in civitatibus**

similiter atque apud Delios et Atticos (cf. p. 55) certae ἱεροποιῶν partes fuerunt in agris pascuisve sacris locandis.

---

1) Bull. VI p. 10 sq. vs. 55. Μηνὸς ἱεροῦ ἐξείλομεν εἰς τὰ ἔργα, παρόντος ἄρχοντος τοῦ τῆς πόλεως καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρυτάνεων τῶν κατὰ μῆνα, στάμνον κ. τ. λ. Cf. p. 16 vs. 122—123, p. 9 vs. 38 Καὶ τόδε ἄλλο ἀργύριον ἐτέθη ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς εἰς τὴν ἱερὰν κιβωτόν, παρόντος ἄρχοντος τοῦ τῆς πόλεως καὶ τῶν γραμματέων καὶ τῶν πρυτάνεων τῶν κατὰ μῆνα. C. I. G. 2953b vs. 9 sq. et 18 sq. in simili causa non memorantur nisi senatus et scribae.

α) In insula Euboea sacrificuli agros sacros locandos curant, locatorum mercedes debitas exigunt Rangabé ant. hell. II 957 vs. 5—8

Τ]ὰς πενταμυρίας δραχμὰς [ἀ-
ποτινέτω· ἐκπρηττόντων
δὲ οἱ ἱεροπωοὶ [ἐκ] τῶν ὀφε[ι]-
λόντων διπλῆ[ν.

Praeterea cavetur, ne qui praeter conductores sacris pascuis utantur. Atque poenam pecuniariam irrogant, si qui ligna in illis caedunt auferuntve, eisque qui greges in illis pascunt pecora auferunt vs. 9—12

ἀποτίνειν δὲ ἐὰμ μὲν κείρω[ν
ἢ φέρων ἁλῷ ἑκατὸν δραχ-
μάς, ἐὰν δὲ βόσκων ἤ τι [ἀ]φελὼν
στερέσθω τοῦ βοσκήματος.

β) Io in insula secundum tit. Ross inscr. Gr. ined. n. 94 = Rangabé II 752, quem ex parte restituit Keilius in sylloge inscr. Boeotic. p. 33, et nomina eorum qui pascua conducunt et agrorum partes ab iis redemptae inscribi solent in tabulis quae penes sacrificulos sunt, iisque solvuntur scripturae. Vs. 2 *κ]αταθεῖν[αι τὸ ἐννόμιον τοὺς νέμο]ντας ὁ[π]ό[σ]ων νέμει [ἕ]κασ[τος· πρὸς] δὲ τοὺς ἱεροποι[οὺς] ἀπο[γράφεσθαι το]ὺς νέμοντας ἱερά.* Verba quae insequuntur nimis sunt ambigua; Keilius supplet: *καύσα[ντας τὰ θρέμματα κα]ὶ νέμειν ὁ[π]όσα [ἕκαστος ὁμολ]ο[γεῖ] νέμειν· ὅστις δ' ἂν μὴ ὁμο[λογήσῃ] ἡμερῶν γ' κήρυ[κι τῷ τῶν] ἱεροποιῶν, ὀφειλέτω ἑκατὸν δρα[χμὰς τῷ] δημοσίῳ· φαίνειν [δὲ τ]ὸμ [βουλόμ]ε[ν]ον π[ρ]ὸς τοὺς ἱεροποιο[ὺς ἐπὶ τῷ] ἡμίσει.*

γ) Myconi similis condicio videtur esse sacrificulorum tituli apud Le Bas-Wadd. II 2057 B. Quamquam pauca nec certa erui possunt: vs. 1 *τόκους ἀπέδοσαν.* vs. 30 *ἀπε-νέγκ[ω]σι τὴν [σ]τήλην εἰς ἱεροποι[ούς]* vel *ἱεροποῖ[ον].*

§ 3.
DE ALIIS SACRIFICULORUM NEGOTIIS.

In nonnullis diversorum locorum titulis sacrificuli iubentur senatus populique decreta honoraria in columnis inscribere, inscriptas in delubro publicove aliquo loco collocare, honores ipsos publice pronuntiare.

1. In Deliorum decretis quibus laudantur et honoribus, quales sunt proxenia proedria al., ornantur si qui de Apollinis templo Deliorumque rebus bene meriti sunt, sub finem plerumque formula additur *ἀναγράψαι δὲ τὸ ψήφισμα τὴν μὲν βουλὴν εἰς τὸ βουλευτήριον, τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς εἰς τὸ ἱερόν* (*εἰς στήλην λιθίνην* add. C. I. G. 2268) Bull. I. p. 279 sqq. titt. I—III; III p. 113; IV p. 349; C. I. G. II 2267. 2268. 2269. Eodem illud quoque referendum quod in titulo Bull. IV p. 472 sqq. Cyzicenis theoris a Deliis petentibus, ut sibi locus detur intra Apollinis sacros fines ubi oraculum in columna inscriptum deponant, ex Deliorum decreto sacrificuli una cum senatu locum idoneum valdeque conspicuum adsignare iubentur: vs. 10 sqq. *δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δή[μῳ ἐπι]μεληθῆναι τοὺς ἱεροποιοὺς μετὰ τῆ[ς βουλ]ῆς ὅπως δο[θῆ]ι τόπος ἐν ᾧ σταθήσε[ται ἡ] στήλη ἐν τόπῳ ὡς ἐπιφανεστ[άτῳ καθὼς ἀ]ξιοῦσι Κυζικηνοί.*

2. Cii in decreto C. I. G. II 3723 vs. 13 sqq. *ἀναγρ]ά-[ψα]ι δὲ τὴν προξεν[ίαν ταύτη]ν εἰς στήλην λιθίν[ην καὶ στῆσα]ι τοὺς ἱε[ρ]ο[ποιοὺς ἐν τῷ τῆς] Ἀθη[ν]ᾶς [ἱερῷ ------.*

3. Odessi: C. I. G. II 2056 uni sacrificulo ut decretum inscribendum curet praecipitur: vs. 22 *τὸν δὲ ἱεροποιὸν ἀναγράψαι τὸ ψήφισμα τοῦτο εἰς τελαμῶνα καὶ θεῖναι εἰς τὸ ἱερόν.* De significatione vocis *τελαμών* cf. Boeckhii adn.

4. In Atticis titulis publicis huius rei testimonia frustra quaeras. Neque id mirum, cum templorum curatores Athenis non sint sacrificuli (cf. C. I. A. I 32). Contra collegiorum sacrificulis similia committuntur: ut coronis ornent magistratus bene meritos eorumque nomina in sollemnibus collegii sacris cum laude pronuntianda curent: qui si ei officio defuerint, multam committunt.

a) C. I. A. II 617 in Sarapiastarum decreto, quo collegarum scriba et curator munere perfuncti collaudantur, inde a vs. 10: *δεδόχϑαι τοῖς [Σαρα]πιασταῖς, ἐ[παινέσαι α]ὐτοὺς καὶ [σ]τεφ[ανῶσ]αι ϑαλλοῦ [στεφάνῳ ἐν - -]αιπιδίῳ*[1]) *ὅταν πρ[ῶ]το[ν] ϑύωσιν ο[ἱ Σαραπιαστ]αὶ καὶ ἀναγορεύειν [αὐ]τῶν τὰ ὀν[όματα τ]οὺς ἱεροποιοὺς ἀεὶ κα[ϑ' ἑ]κάστην ϑ[υσίαν μετ]ὰ τὰ ἱερά· ἐὰν δὲ μὴ ἀναγορεύσωσ[ιν ἢ μὴ στεφα]νώσωσιν, ἀποτεισάτω ἕκαστος αὐ[τῶν δ]ραχμὰς ἱεράς κ. τ. λ.*

b) C. I. A. II 611 ubi agitur de corona scribae Demetrio a thiasotis data vs. 35 *στεφανῶσαι δὲ αὐτὸν καὶ ϑαλλοῦ στεφάνῳ ἤδη, ἀναγορεύειν δὲ τόνδε τὸν στέφανον τοὺς ἱεροπο(ι)οὺς τοὺς ἀεὶ λαγχάνοντας ἱεροποιεῖν μετὰ τὰς σπονδάς, ὅτι στεφανοῖ τὸ κοινὸν τῷδε τῷ στεφάνῳ Δημήτριον ἀρετῆς ἕνεκα καὶ εὐνοίας ἧς ἔχων διατελεῖ εἰς τοὺς ϑιασώτας.*

Denique — quod praeterea sine exemplo est — in orgeonum lege C. I. A. II 610 sacrificuli una cum curatoribus collegii contionem convocare iubentur, ubi de communibus rebus quae ad sacra maxime spectant deliberetur: vs. 16: *ἀγο[ρὰν δὲ κ]αὶ [ξ]ύ[λλ]ογον ποεῖν τοὺς ἐπιμελητὰς καὶ τοὺς ἱεροποιοὺς ἐν τῷ ἱερ[ῷ] πε[ρὶ τῶν κοιν]ῶν τῇ δευτέρᾳ ἱσταμένου τοῦ μηνὸς ἑκάστου.*

Omnium vero quae composui de *ἱεροποιῶν* officiis ratione subducta munus eorum in rerum sacrarum administratione late patuisse nemo negabit.

---

[1]) *ἐν Σαρ]αιπιδίῳ* Hicks inscr. Gr. mus. Brit. I. n. XXI.

APPENDIX.

ΕΠΙΜΗΝΙΟΙ.

Cum sacrificulis *ἱεροποιοῖς* componi solent qui saepius reperiuntur *ἐπιμήνιοι*. De quibus Hesychius: *ἐπιμήνιοι· οἱ ἱεροποιοί. ἐκαλεῖτο δὲ καὶ θυσία τις ἐπιμήνια, ἡ κατὰ μῆνα τῇ νουμηνίᾳ συντελουμένη.* (Idem *ἱεροποιοί· ἐπιμήνιοι*, quod ex altera glossa fluxisse recte Stojentinus exponit, de Iulii Pollucis in publ. Ath. antiq. enarrandis auctoritate a. 1875, p. 101 sq.). Boeckhii aliorumque de eis sententias supra attuli p. 27. Iam quo iure *ἐπιμήνιοι* cum *ἱεροποιοῖς* sive comparentur sive confundantur examinandum erit testimoniis de *ἐπιμηνίοις* quae permulta sunt in censum vocatis.

Atque in inscriptionibus Atticis quantum equidem vidi nulla omnino fit eorum mentio. In aliis vero civitatibus epimeniorum non secus atque sacrificulorum duo inprimis genera sunt inter se discernenda: publici civitatis et collegiorum *ἐπιμήνιοι*.

I. publici civitatis *ἐπιμήνιοι*.

1. Lampsaci: C. I. G. II add. 3641 b p. 1130 sqq. ubi memorantur et civitatis epimenii (vs. 5 sqq. 41 sqq.) et senatus: vs. 85 *οἱ δὲ ἐπιμήνιοι τῆς βουλῆς*.

2. Ilii: C. I. G. II 3595 = Hicks, historical inscriptions n. 165.

3. Nasi: *Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* 1876, 128 sqq. = Hicks 138.

4. Smyrnae: C. I. G. II 3137 senatus epimenii. Ib. (*Γενὶ Λιμάνι*): *Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολῆς ἐν Σμύρνῃ* 1875 p. 98 n. 97.

5. Cii in Bithynia: C. I. G. II 3723 *Ἐπιμηνιεύο]ν[τ]ος Φρο[ύ]ρου κ. τ. λ.* — Le Bas-Wadd. Asie min. n. 1140 (= Hicks 99), 1141. Ibidem etiam *ἱεροποιοί* fuerunt (C. I. G. II 3723) sine dubio ab illis diversi.

6. Odessi: Rev. arch. N. S. XXXV p. 111 duo gymnasii epimenii.

7. Istropoli *(Karaharman)*: Archaeologisch-epigr. Mitth. aus Oesterreich VI (1882) p. 36 n. 78: *ἐπιμηνιεύοντος τῆς ἐκκλησίας Ἀθηνάδου κ. τ. λ.*

8. Co: Bull. V p. 221 n. 9 vs. 2 *οἱ ἀεὶ ἐπιμηνιεύοντες.*

II. Collegiorum et communium *ἐπιμήνιοι.*

1. Co: Bull. de corr. hell. VI p. 257.

Tribuum *ἐπιμήνιοι*: Ross, inscr. Gr. ined. n. 175 = Rayet inscr. de l'île de Kos n. 7 duo *ἐπιμήνιοι τοῦ κοινοῦ τῶν συμπορευομένων παρὰ Δία Ὑέτιον* (vs. 2 sqq.).

Ross, inscr. Gr. ined. 311 (in sacris Herculis *Διομεδοντείου* a Diomedonte institutis) B 25 *ἐπιμηνίους δ' αἱρεῖσθαι τρεῖς κατ' ἐνιαυτόν κ. τ. λ.* D vs. 28 sqq.

2. Therae: C. I. G. 2448 in testamento Epictetae quod vulgo vocatur tres epimenii *τοῦ κοινοῦ τοῦ ἀνδρείου τῶν συγγενῶν* singuli in singulos dies creati.

3. Cii: Le Bas-Wadd. Asie min. n. 1143, quem titulum Foucartus ass. relig. chez les Gr. p. 240 sqq. (n. 66) sodalitati alicui thiasotarum probabiliter adscribit, unde initium admodum corruptum idem sic restituit: *ο[ἱ θιασῶται ἐτ]ίμ[ησαν] Ἀνουβίωνα κ. τ. λ.* vs. 9: *τὸν αὐτὸν Ἀνουβίωνα καὶ ἐπιμηνιεύσαντα [εἰκό]νι γραπτῇ.*

Itaque si a Thera insula discesseris *ἐπιμήνιοι* non inveniuntur nisi Graecorum orae Asiaticae civitatium, Aeolensium Lampsaci Ilii Nasi, Ionicarum Smyrnae et coloniarum Milesiarum Cii Odessi Istropolis, Doricae Co insulae.

Nomen *ἐπιμήνιος* (*ἐπιμηνιεύειν*, cf. *ἐπιμηνιεία* CIG 2448) satis late patet: quod et ad res sacras et ad rem publicam pertinere recte observavit Waddingtonius ad Le Bas, Asie min. 1140. Atque civilia esse arbitror officia eorum qui *ἐπιμήνιοι τῆς βουλῆς* et *ἐπιμήνιοι τῆς ἐκκλησίας* vocantur, de quibus infra dicetur: reliqui *ἐπιμήνιοι*, ni fallor, sacrificulorum munus exsequuntur eique non tam inde *ἐπιμήνιοι* dicuntur, quod per singulos menses magistratu funguntur, quam quod officia eorum certis negotiis continentur quae

certis mensibus diebusve festis certorum mensium absolvenda sint[1]). Certe qui in titulis Lampsaceno atque Coo (Bull. de corr. hell. V p. 221) nominantur itemque privati collegiorum quae Therae et Co in insulis sunt (CIG 2448 Ross inscr. Gr. ined. n. 311) eorum munus intra paucos tantum unius mensis dies festos continetur, quamquam non minus dicuntur creari κατ' ἐνιαυτόν (cf. Ross. l. c. B 24 sq. CIG. 3641[b] vs. 38) quam ei quorum officia ad annum integrum pertinent, velut eponymorum ἐπιμηνίων qui comparent Cii et Ilii.

Iam quae ἐπιμηνίοις cum ἱεροποιοῖς intercedat sive similitudo sive dissimilitudo paucis exponam.

Ἐπιμήνιοι sacra Dis faciunt diebus festis epulasque sacras instituunt:

a) C. I. G. II add. 3641 b ἐπιμήνιοι Lampsaceni sacra Aesculapi procurant. Ubi verba vs. 5 τοῖς ἐπιμηνίοις τοῖς ἐπιμηνιεύσουσι ἐν τῷ καθ' ἔτος ἐνι[αυτῷ] (cf. vs. 38) interpretatur Boeckhius tempus annuum id, quod quoque anno

---

1) Recte Boeckhius C. I. G. II p. 1133: „ἐπιμήνιοι sunt sacrificuli, qui menstrua sacra curant; ii quidem in certum annum constituuntur, sed quod tantum definitis mensibus sacra Aesculapii curant, iure vocantur menstrui. — Neque alia huius vocis ratio est in testamento Epictetae (T. II p. 361 sqq.), ex quo Seldenus Marm. Oxon. p. 163 ed. Maitt. demonstratum ibat, ἐπιμηνίους simpliciter esse ἱεροποιούς: sacrificium enim ibi uno anni mense instituendum praecipitur, et qui hoc sacrificium curant, ἐπιμήνιοι et ἐπιμηνιεύειν dicuntur. Neque ex Hesychii glossa, quae ἐπιμηνίους interpretatur ἱεροποιούς, patet quoslibet ἱεροποιούς esse ἐπιμηνίους vocatos." Qui quod addit: „Quamquam non nego ἐπιμηνίους posse etiam eos dictos esse, qui per universum annum sacra ea curarent, quae ad menses ipsos pertinent, sicuti quae in noviluniis facta sunt": eius generis ἐπιμήνιοι in titulis diserte nusquam proferuntur. Quamquam sacra ἐπιμήνια ea notione dici certum est: Herodot. VIII 41, ubi verba fiunt de sacris serpenti in Atheniensium arce versanti singulis mensibus oblatis, λέγουσί τε ταῦτα, καὶ δὴ καὶ ὡς ἐόντι ἐπιμήνια ἐπιτελέουσι προτιθέντες (cf. VI 57); Et. M. s. v. τὰ καθ' ἕκαστον μῆνα θυόμενα· ἢ τὰ ὑπὲρ ὅλου τοῦ μηνὸς ἅπαξ ποτὲ γενόμενα θύματα [ὑπὲρ τῆς πόλεως]; cf. Hesychii glossae supra exscriptae verba ἐκαλεῖτο δὲ καὶ θυσία τις ἐπιμήνια, ἡ κατὰ μῆνα τῇ νουμηνίᾳ συντελουμένη.

de quo agitur futurum sit. Est igitur annuus magistratus, sed qui tantummodo statis unius mensis diebus munus obeat.

b) In Co insula *ἐπιμήνιοι* publici Bull. V p. 221 n. 9 sacra die undevicesimo certi mensis (aut certorum mensium?) perficiunt: vs. 2 *οἱ ἀεὶ ἐπιμηνιεύοντες* ...., 3 *τῷ Ἀσκλαπιῷ καὶ Ὑ[γιείᾳ*, 6 *καὶ βασιλεῖ Νικομή[δει*, 7: *τᾷ δὲ ιθ' ἀποθ*...

c) Tribuum *ἐπιμήνιοι* in eadem insula una cum archontibus *κρεανομίαν* in sacrificiis tribulibus instituere iubentur Bull. VI p. 256 sq. vs. 84 *τοὶ δὲ ἀρχεύοντες καὶ τοὶ ἐπιμήνιοι διδόντω τὰς μερίδας ἀντεφορῶντες ἐκ τοῦ λευκώματος κ. τ. λ.*

d) Ibidem in societate quae Iovi Pluvio certis diebus res divinas facere solet (Ross inscr. Gr. ined. n. 175, qui id singulis mensibus fieri non debebat ex nomine *ἐπιμήνιοι* efficere) cura menstruorum sacrorum *ἐπιμηνίοις* commissa est. Eorundem est multitudinem quae ad sacrificandum convenit lauta liberalitate excipere i. e. et sacrificia et epulas populo parare[1]): vs. 7 sqq. *ἐ[πει]δὴ Νικαγόρας Θευδώρου κ[αὶ] Λύκαιθος Λευκίππου γενόμ[ε]νοι ἐπιμήνιοι αὐτεπάγγελτοι τά τε ἱερὰ ἐξέθυσαν τῷ Διὶ καὶ ἀνενεώσαντο τὰν θυσίαν τοῦ Διὸς καὶ τὰν ὑποδοχὰ[ν ἐ]ποήσαντο τῶν δαμοτᾶν καὶ [τ]ῶν ἄλλων πάντων ἀξίως τῶ[ν θ]εῶν σπουδᾶς καὶ προθυμίας [ο]ὐθὲν ἐλλείποντες, ὅπως οὖν κ[αὶ τοὶ] μετὰ ταῦθ' αἱρούμενοι ἐπιμήνι[οι α]ὖ προθυμοτέρος αὐτὸς παρέχ[ωντ]αι — δεδόχθαι κ. τ. λ.*

e) Prorsus eadem sunt negotia epimeniorum qui ibidem ad sacra Herculis Diomedontei perficienda in annum creari solent: Ross, inscr. Gr. ined. 311 B vs. 25 sqq. *ἐπιμηνίους δ' αἱρεῖσθαι τρεῖς κατ' ἐνιαυτόν, οἵτινες ἐχθυσεῦ[ντ]αι τὰ ἱερὰ μετὰ τοῦ ἱερέως· ἐπιμελέσθων δὲ τοὶ ἐπιμήνιοι ὧγ κα δέῃ ποτὶ τὰν δεξ[ίωσιν·* D vs. 31 sqq. *ἐπιμηνίους δὲ αἱρεῖσθ[αι τοὺς] ἐγ Διομέδοντος καὶ τοὺς ἐ[κ]γ[όν]ους αὐτῶν· ἂν δέ τις νόθος ὢν κρ[ιθ]εὶς γνωσθῇ μετέχειν τῶν ἱερῶ[ν,] μὴ ἐξέστω*

---

[1]) *Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* a. 1880 p. 141 n. 186 in re simili *ἱερονόμοι* curatores sunt rerum sacrarum, vs. 20: *τὴν δὲ θυσίαν* (debebat scribi *τῆς δὲ θυσίας*) [*κα*]*ὶ τῆς ὑποδοχῆς ἐπιμελείσθωσαν οἱ ἱερονόμοι.*

αὐτῷ μετέχειν τῶν [ἱε]ρωσυνῶν· λαμβάνετε δὲ ἀπ[ὸ] τῆς προσόδου ὥστε τῷ Πασίῳ [ε]ἰς θυσίαν δραχμὰς πεντήκο[ν]τα, ταῖς δὲ Μοίραις τεσσαράκο[ν]τα· θυόντω δὲ τῷ Πασίῳ [καὶ] ταῖς Μοίραις οἱ κατ' ἀνδρογένε[ιαν].

f) C. I. G. 2448 in testamento Epictetae tres epimenii singuli singulis unius mensis diebus et sacra curare et alia quae ad ea spectant officia exsequi iubentur II vs. 30 sqq. *ὁ δὲ ἀνδρεῖος* (sc. *σύλλογος*) *τῶν συγγενῶν συναγέσθω ἐν τῷ Μουσείῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐμ μηνὶ Δελφινίῳ λαμβάνων παρὰ τῶν διαδόχων μου τὰς διακοσίας δεκαδραχμάς, ἄ[νδ]ρας τρεῖς ἀποδείξας ἐπιμηνίος ἐξ αὐτῶν, καὶ θυέτω τᾷ μὲν ἐννεακαιδεκάτᾳ ταῖς Μούσαις, τᾷ δὲ εἰκάδι τοῖς ἥρωσιν Φοίνικι καὶ Ἐπικτήτᾳ, τᾷ δὲ ἀμφεικάδι Κρατησιλόχῳ καὶ Ἀνδραγόρᾳ.* IV 15 *καὶ θύεν τὸν μὲν τὰν πρᾶταν ἐπιμηνιεύοντα ταῖς Μούσαις, τὸν δὲ τὰν δευτέραν τοῖς ἥρωσι Φοίνικι καὶ Ἐπικτήτᾳ, τὸν δὲ τὰν τρίταν τοῖς ἥρωσι Κρατησιλόχῳ καὶ Ἀνδραγόρᾳ,* cf. II 35 sqq., V 35 sqq. Accuratiora docent VI 15 sqq. *οἱ δὲ ἐπιμήνιοι θύοντες τὰς θυσίας ταύτας ἀποδώσοντι τῷ κοινῷ τός τε ἐλλύτας πάντας καὶ τῶν σπλάγχνων τὰ ἡμίση, τὰ δὲ λοιπὰ ἑξοῦντι αὐτοί.* — Idem de *ἱεροποιοῖς* valet: cf. supra part. II § 1.

Atque cum sollemnibus agendis praesint *ἐπιμήνιοι*, etiam eis qui participes sunt sacrificiorum et epularum prospiciunt, sacraque ab iniuriis defendunt. Certe Lampsaci indicem eorum qui sacris interfuturi sint conficere iubentur in parte tituli quantumvis nunc mutila et ambigua: vs. 37 *ἀπογραφὴ τῶν πολιτῶν τῶν παρεπομένων ε[ἰς τὴν ἑορτήν,* 38 .. *εἰς μὲν τὸν καθ' ἔτος ἐνιαυτὸν ἐν τῇ ἐκλησίᾳ* .... 40 *τοὺς πολίτας πάντας κατὰ φυλὰς καὶ ἑκατοστῦς* .... 41 *τοὺς ἐπι]μηνίους ἀρξαμένους ἀπὸ μηνὸς Ἀρτεμισιῶνος ἕως τῆς ὀ[γδόης? -] ---- ποιησα]μένους τὴν ἀπογραφὴν εἰσόβδην.* 45 *καὶ οἱ ἐπιμήνιοι διδότωσαν τὸ δε[λτίον - - - - - -]μασιν, οἱ δὲ ἄνδρες τὰς ἀπογραφὰς διδότωσαν κ. τ. λ.*

In Co insula collegarum Herculis Diomedontei *ἐπιμήνιοι* etiam iudicium instituere iubentur de eis qui quid contra leges Diomedontis egerint vel sacris iniuriam fecerint: Ross inscr. Gr. ined. 311 D vs. 17 sqq. *εἰὰ[ν δ]έ τις τολμήσῃ καταλύειν τ[ι*

τῶ]ν ὑπὸ Διομέδοντος συν[τε]ταγμένων ἀδικῶν τὰ ἱερὰ [καὶ] τοὺς προγόνους ὑπὲρ ὧ[ν γέ]γραπται ἐν τῷ βωμῷ καὶ ἐ[ν τῇ] στήλῃ, μὴ ἐπιτρέπειν τοὺ[ς ἐγ] Διομέδοντος - -γ]εγενημένους καὶ τοὺς ἐπι[γόν]ους αὐτῶν, ἀλλὰ βοηθεῖν [τ]οῖς ἱεροῖς καὶ τοῖς προγόνοι[ς· ἐ]νάγειν δὲ τοὺς ἐπιμην[ίου]ς καὶ εἰς τὴν αὔριον παρα[λα]νβάνοντας οὓς ἂν αὐ[τ]οῖς δοκῇ· ἐπιμηνίους δὲ αἱρεῖσθ[αι τοὺς] ἐγ Διομέδοντος καὶ τοὺς ἐ[κ]γ[όν]ους αὐτῶν. Simili officio ἱεροποιούς fungi vidimus supra p. 29.

Denique Smyrnae epimeniis mandatur ut honores a civitate tributos publice pronuntient: *Μουσ. κ. βιβλιοθ. τῆς εὐαγγ. σχολ. ἐν Σμύρνῃ* a. 1875 n. 97 καὶ τὸ ψήφισμα [ἀναγράφο]υσιν εἰς στήλην· τὰς (leg. τῆς) δὲ ἀν[αγγε]λίας ἐπιμελεῖσθαι ἐπιμηνίους [καὶ] ἐξεταστὰς τοὺς καθέκαστον γινομένους. Quod idem de ἱεροποιοῖς vidimus p. 63.

De ipsis epimeniorum collegiis — nam collegia sollemnis pluralis οἱ ἐπιμήνιοι prodit neque obstat quod ex eisdem singuli ut eponymi memorantur Ilii et Cii[1]) — pauca docemur: Lampsaci, sicuti Athenis ἱεροποιῶν (cf. p. 16), numerus ἐπιμηνίων tribuum numero accommodari videtur (si modo Boeckhii supplementa probamus): nisi quod singulari modo epimenii magistratu perfuncti ipsi singulos ex sua quisque tribu designare videntur qui in proximum annum munus obeant: C. I. G. 3641 b vs. 6 sqq. [οἱ δὲ ἐπιμηνιεύ]σαντες ἀποδειξάτωσαν τοῦ ἐχομένου ἔτους ἐν τῇ τρί[τῃ ἐκκλησίᾳ?] τοῦ μηνὸς τοῦ Βαδρομιῶνος, ἀ[π]οδεικνύντες ἕκαστοι ἐκ τῆς [ἑαυτῶν φυλῆς ἕνα, οἱ] δὲ ἀποδειχθέντες ἐπιμηνιευ[έ]τωσαν καθότι καὶ τοῖς πρώτοις [ἐπιτέτακται κ. τ. λ.

De creandi more qui alibi fuerit non constat praeter privata collegia: a quibus non sorte sed s u f f r a g i i s creantur ἐπιμήνιοι Ross inscr. Gr. ined. II 175 (Co) vs. 17 sqq. ὅπως οὖν κ[αὶ τοὶ] μετὰ ταῦθ' αἱρούμενοι ἐπιμήνιοι κ. τ. λ. ibid. III 311 (epimenii Herculis Diomedontei) B vs. 25 ἐπιμηνίους δ' αἱρεῖσθαι τρεῖς κατ' ἐνιαυτόν D vs. 31: ἐπιμηνίους δὲ αἱρεῖσθ[αι τοὺς] ἐγ Διομέδοντος κ. τ. λ. S p u r i i exclu-

[1]) T r e s ἐπιμήνιοι sunt Therae corporis cognatorum Epictetae et Co sodalium Herculis Diomedontei; d u o Co collegii *τῶν συμπορευομένων παρὰ Δία Ὑέτιον* et publici ἐπιμήνιοι Odessi (rev. arch. XXXV p. 111).

duntur ib. 33 sqq. ἂν δέ τις νόθος ὢν κρ[ιθ]εὶς γνωσθῇ μετέχειν τῶν ἱερῶ[ν], μὴ ἐξέστω αὐτῷ μετέχειν τῶν [ἱε]ρωσυνῶν. C. I. G. 2448 (Therae) II vs. 30 sqq. ὁ δὲ ἀνδρεῖος τῶν συγγενῶν — ἄ[νδ]ρας τρεῖς ἀποδείξας ἐπιμηνίος ἐξ αὐτῶν κ. τ. λ. De sacrificulis eodem modo creandis cf. p. 21. Epimenii nonnunquam sponte sacerdotium subeunt: Ross 175 (Co) vs. 8 γενόμ[ε]νοι ἐπιμήνιοι αὐτεπάγγελτοι κ. τ. λ. Ἐπιμηνιεία δωρεὰν administranda est Therae C. I. G. 2448 IV 25 sqq. τὰν δὲ συναγωγὰν τοῦ ἀνδρείου τῶν συγγενῶν γίνεσθαι ἐμ μηνὶ Δελφινίῳ ἐν τῷ Μουσείῳ καθ' ἕκαστον ἔτος ἁμέρας τρεῖς, καὶ λειτουργὲν ἅπαξ ἀνὰ πρεσβύτατα δωρεὰν πάντας, ὁμοίως δὲ καὶ τὸς ἐκ τούτων γενομένος καὶ παραγινομένος ἐς τὸ κοινεῖον λειτουργέν, γενομένος ἐκ τῶν ἐφήβων, τὰν πράταν ἐπιμηνιείαν δωρεάν· παρεξοῦντι δὲ οἱ δωρεὰν ἐπιμηνιεύοντες οἶνον ξενικὸν ἱκανόν κ. τ. λ. VI 20 sqq.

Officiis bene gestis epimenios eodem modo atque sacrificulos (cf. p. 33) publice laudari et honorari videmus Rev. arch. N. S. XXXV p. 111 (Odessi) in. οἱ πρυτάν[εις] ἐστεφάνω[σαν] ἐπιμηνιεύσα[ντας] κ. τ. λ. Ross inscr. Gr. ined. 175 (Co) vs. 20 sqq. δεδόχθαι Νικαγόραν μ[ὲν κ]αὶ Λύκαιθον ἐπαινέσαι ἐπί τ[ε] τᾷ αἱρέσει καὶ εὐσεβείᾳ ἃν [ἔ]χοντι ποτὶ τὸς θεὸς καὶ τ[ὸς δ]αμότας καὶ στεφανῶσαι [αὐ]τὸς ἀπὸ χρυσῶν δέκα κ. τ. λ. Cf. Le Bas-Wadd. Asie min. 1143 vs. 9.

Contra multa irrogatur eis, si praecepta non bene exsecuti sint in tit. Lampsaceno vs. 59 ἐὰν δέ τις τῶν ἐπιμηνί]ων μὴ ποήσῃ τὰ ἱερά, ἀποτεισάτω στα[τῆρας κ. τ. λ. Sim. in testam. Epictetae C. I. G. 2448 IV 35 εἰ δέ κά τις μὴ ἐπιμηνιεύσῃ κατὰ τὰ γεγραμμένα, ἀποτεισάτω τῷ κοινῷ δραχμὰς ἑκατόν. VI 31. 36 sqq. De ἱεροποιοῖς cf. p. 34.

Denique ut Erythris ἱεροποιοί (cf. p. 34 sq.), ita ἐπιμήνιοι nonnullis in civitatibus eponymi sunt. Id Cii in Bithynia usu venisse ex titulis a Waddingtonio recte suppletis tribus efficitur: Le Bas-Wadd. Asie min. 1140 Ἐπὶ ἐπιμη]νίου Φρούρου, Ληναιῶνος εἰκάδι [ἐν κυρίᾳ] ἐκκλησίᾳ, Κόνων ἐπρυτάνευε, γνώμη [τῶν ἀρχόν]των καὶ τῶν στρατηγῶν: sequitur decretum de Athenodoro Atheniensi honoribus ornando. C. I. G. 3723 Ἐπιμηνιεύο]ν[τ]ος (Ἄρχοντος Boeckhius)

Φρο[ύ]ρο[υ] Ἀνθε[σ]τηρι[ῶνος...., Αὐτονόμου πρυτανεύον-[τος, κυρία ἐκ]κλησία κ. τ. λ., sequitur decretum honorarium. Non fugit Waddingtonium duo haec eiusdem anni esse decreta sub eodem epimenio Phruro perscripta diversis mensibus; quamquam miramur in praescriptis eiusdem anni usum non sibi constare. Adde Wadd. 1141 Ἐπὶ ἐπιμην]ίου Καλλιππίδου.

Eodem modo Ilii ἐπιμήνιοι eponymi fuerunt: C. I. G. II 3595 Ἐπιμηνιεύοντος Νυμφίου τοῦ Διοτρέφους, ἐπιστατοῦντος δὲ Διονυσίου τοῦ Ἱππομέδοντος, Δημήτριος Διοῦς εἶπεν. Ubi Boeckhius adnotat: „cave ἐπιμήνιον putes eponymum esse anni" respecto titulo ibid. 3597, ubi ἱερεύς est eponymus, quem intellegit ἱερέα τῶν πάντων θεῶν ibid. 3599 vs. 1 allatum. Verum animadvertendum est titulum 3597 res sacras continere, quem in sacro cui ἱερεύς ille praeerat collocandum fuisse par erat[1]). Conceduntur enim Scamandrensibus in hac conventione (ὁμολογία) Ἰλιέων (vs. 1) iura certa quae maxima ex parte ad Iliensium cultum deorum pertinent (cf. inprimis partis b vs. 7 αἱρεῖσθα]ι δὲ καὶ ἱερονόμον τῶν οἰκούντων ἐ[ν Σκαμάνδροις.) Itaque vix est cur miremur tali decreto sacerdotem ut eponymum praescribi (cf. p. 34 sq.). Contra alter titulus 3595 senatus populique decretum (vs. 19) exhibet in honorem Antiochi I Soteris datum, quo constituitur, ut propter eximia eius de Ilio urbe merita in omnibus templis res divinae deis offerantur, in Minervae Iliadis templo imago regis ponatur et id genus alia. Nihil igitur impedit quominus anni eponymum ἐπιμήνιον intellegamus, qualem Cii fuisse duo tituli eiusdem anni modo citati demonstrant. (Cf. in tit. Istropolitano quem statim afferemus Ἱερωμένου Ἀρισταγόρου τοῦ Ἀπατουρίου τὸ τέταρτον ..... ἐπιμηνιεύοντος τῆς ἐκκλησίας Ἀθηνάδου τοῦ Ἀπολλοδώρου).

Attamen quod iam supra notavi latius patere ἐπιμηνίων notionem, in eo summum discrimen est positum: cum etiam civilia nonnullis in locis officia eorum esse appareat.

[1]) Cf. Kirchhoffium in Herma II p. 171.

Atque Lampsaci C. I. G. 3641[b] praeter ἐπιμηνίους Asclepieorum curatores sub finem tituli proferuntur ἐπιμήνιοι τῆς βουλῆς (vs. 85), quibus praescriptum esse videtur ut decretum in lapide inscribendum ac publice servandum curent: si quidem id vestigia verbi ἐπιμελεῖσθαι servata vs. 86 (ἐπιμ[ελε-) innuunt. Quae res ut a sacris officiis plane aliena est, ita scribae senatus curatorisve cuiuslibet muneri convenit. Eidem exstant Smyrnae C. I. G. 3137, ubi mandatur eis a senatu, ut legatos ad prytaneum vocent vs. 30 sqq. καλεσάτωσαν δὲ οἱ ἐπιμήνιοι τῆς βουλῆς καὶ τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παραγεν[ομένους] ἐγ Μαγνησίας ἐπὶ ξενισμὸν εἰς τὸ πρυτανεῖον: quo officio ἱεροποιοί certe carebant. Sane nihil impedimur quominus prytanes hos epimenios fuisse iudicemus.

His autem senatus ἐπιμηνίοις opponitur qui nuperrime demum ex decreto Istropolitano innotuit ἐπιμήνιος τῆς ἐκκλησίας: Arch. epigr. Mitth. aus Oesterreich VI p. 38 n. 78 Ἱερωμένου Ἀρισταγόρου τοῦ Ἀπατουρίου τὸ τέταρτον μηνὸς Ἀρτεμεισιῶνος δεκάτῃ ἱσταμένου, ἐπιμηνιεύοντος τῆς ἐκκλησίας Ἀθηνάδου τοῦ Ἀπολλοδώρου, Ξενοχάρης Ἑκαταίου εἶπεν.

Idque confirmatur testimonio decreti de Thersippo Nasi ca. a. 318 scripti quod post Earinum Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς εὐαγγ. σχολ. 1876 p. 128 edidit Hicksius histor. inscr. n. 138b 15 κα[ὶ μὴ] ἔμμεναι [πὰρ τ]αὖτα μήτε [ἄρ]χοντι προθ[ήμ]εναι μήτε ῥ[ή]τορι εἶπαι μ[ή]τε ἐπιμηνί[ῳ ἐ]σενῖκαι· αἰ δ[ὲ] κέ τις ἢ ῥήτω[ρ] εἴπῃ ἢ ἄρχων [εἰσ]αγάγῃ ἢ [ἐπι]μήν[ι]ος εἰσ[ενίκ]ῃ: ubi describitur prytanis vel epistatae τοῦ ἐπιψηφίζοντος munus[1]). Atque hos quidem ἐπιμηνίους civiles per singulos menses munere fungi indeque nomen habere certum videtur.

His autem malo quam illis epimeniis sacris adiungere duos ἐπιμηνίους gymnasii Odessi (Varnae) tituli rev. arch. N. S. XXXV p. 111:

---

[1]) Cf. Dittenberger in Jen. Lit.-Zeit. 1877 n. 538 et in Herma Berol. XVI p. 173; Blass in Mus. rhen. XXXVI p. 609.

ONΔK
οἱ πρυτάν[εις
ἐστεφάνω[σαν
ἐπιμηνιεύσα[ντας
Ἀπολλώνιον
Σίμωνος
Καλλίμαχον
Φανέρου
καὶ γραμματέ[α
Θέσσαλον
Ἀρτεμιδώρου,

quae sequuntur expediri nequeunt. Certe Mordtmannus qui hunc titulum edidit sine iusta causa comparat titulum Sesti urbis a Curtio editum in Herma VII p. 114 sqq. (= Jerusalem in Wiener Stud. I 32), ubi qui sacrificia curat Menas quidam non *ἐπιμήνιος* est, sed sacra alia administrat ut sacerdos (vs. 26—27), alia ut gymnasiarchus (vs. 31 sqq.). Epimenios autem duos i. e. epistatas una cum scriba a prytanibus laudari et coronari decet.

Addenda.

p. 4 post v. 23 add.: Newton Ancient greek inscriptions in the British Museum II p. 126 ad n. 352.

p. 6 v. 17. In titulo Boeckhiano VIII v. 35 non recte suppleri *κατ' ἐνιαυτόν* nunc docemur accuratiore Koehleri apographo C. I. A. II 741.

ib. v. 26 sqq. n. 3 et 4 pertinent ad eundem titulum C. I. A. II 741, cuius alia quoque fragmenta duo *ἱεροποιῶν* mentionem faciunt.

p. 9 v. 16 sq. cf. nunc C. I. A. II 1058.

p. 10. Titulus nunc repetitur C. I. A. II 954 'medio saeculo II vix recentior' secundum Koehlerum, qui *ἐπὶ Καλ[λιστρά]του* supplendum censet. Ceterum prorsus similis res est in inscriptione eiusdem fere temporis 953 *['Ε]πὶ Λυσιάδου ἄρχοντος οἵδε ἱεροποίησαν Ῥωμαῖα* (duo nomina), *Πτολεμαῖα* (plus quam sexaginta nomina).

p. 13 v. 13 add. titulum honorarium Camirensem Newton Ancient greek inscr. p. 130 n. 353 vs. 5 *καὶ ἱεροποιήσαντος* — vs. 13 *κ]αὶ ἀποσταλέντος ἱεροποιοῦ εἰς .... καὶ εἰς Λῆμνον καὶ Διδυμεῖον.*

ib. post f) add.:

g) Cos: Rayet inscr. de l'île de Kos (Annuaire de l'association pour l'encouragement des études grecques en France 1875) p. 280. 288 sq. 321.

p. 15 v. 5 scr.: exceptis insulis Rhodo et Co.

p. 17 ante n. 3 add.: Octo *ἱεροποιοί* sunt in Co insulae pago qui Isthmus vocatur: Rayet l. c. p. 321 n. 11: qui praeter *μόναρχον* recensentur.

Sex *ἱεροποιῶν* collegium in eiusdem insulae pago cui Halasarnae nomen est fuisse duobus titulis probatur ap. Rayet l. c. p. 288. 290 n. 9, ubi praecedit nomen sacerdotis Apollinis. Ipsa *ἱεροποιῶν* nomina eam dignitatem in certis familiis hereditariam fuisse confirmant: cf. Rayet p. 289. 322.

DE
CHORIAMBO ET IONICO A MINORE DIIAMBI LOCO POSITIS

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

IOHANNES LUTHMER

HANNOVERANUS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXIV.

Aulae Vimariensis officina typographica.

Ante hos decem annos, cum Argentorati Guilelmi Studemundi scholis metricis interessem, ille vir doctissimus auditores docere solebat ab iis hominibus doctis, qui nuper metricae disciplinae operam dedissent, in explicandis poetarum Graecorum canticis quantitatem quidem syllabarum satis respici, non pari modo ictum totius coli periodive, ut e. g. tetrameter iambicus acatalectus, cui saepe hos ictus tribuendos esse docuit

⏑ –̀ ⏑ –́ ⏑ –̏ ⏑ –̋, ⏑ –̀ ⏑ –́ ⏑ –̏ ⏑ –̋,

confunderetur cum tetrametro trochaico catalectico praecedente anacrusi

[⏑] – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏑ –,

quamvis ad hunc versum vulgo non iidem ictus quadrent, qui ad tetrametrum iambicum

[⏑] –̀ ⏑ –́ ⏑ –̏ ⏑ –̋ ⏑ –̀ ⏑ –́ ⏑ –̏ ⏑ –̋,

sed hi potius[1]):

–̋ ⏑ –̏ ⏑ –́ ⏑ –̀ ⏑ –̋ ⏑ –̏ ⏑ –́ ⏑ –̀

Maximi autem momenti in pertractanda hac quaestione id quoque esse docuit Studemundus, quod pro duobus iambis apud poetas Graecos haud raro legatur modo choriambus – ⏑ ⏑ – modo ionicus a minore ⏑ ⏑ – –. Qui pedes cur immixti sint versibus iambicis, explicari nullo modo posse, nisi saepe hos ictus ⏑ –̀ ⏑ –́ iustos fuisse putaris, non ⏑ –́ ⏑ –̀ trochaico metro aptos.

Et profecto leguntur choriambi non solum in canticis, sed etiam in diverbii trimetrorum initio. Veluti Aesch. sept. 547[2]) (= 530 ed. Kirchhoff)

---

[1]) cf. ea, quae Studemundum secutus nuperrime exposuit F. Vogt: de metris Pindari quaestiones tres; in diss. philol. Argent. vol. IV p. 8 sq.

[2]) Poetas scaenicos (Aeschylum, Sophoclem, Euripidem, Aristophanem) citavi secundum Dindorfii editionem quintam Lipsiae 1869; poetas

Παρθενοπαῖος Ἀρκάς. ὁ δὲ τοιόσδ' ἀνὴρ

syllabae Παρθενοπαῖ- diiambi locum explent.

Ab eodem nomine trimetrum iambicum incohavit Euripides suppl. 889

Παρθενοπαῖος εἶδος ἐξοχώτατος.

Praeterea primi diiambi locum in trimetro choriambus occupat Aesch. sept. 488

Ἱππομέδοντος σχῆμα καὶ μέγας τύπος

et Soph. fr. 785

Ἀλφεσίβοιαν, ἣν ὁ γεννήσας πατήρ.

Nec tamen intra celeberrimam illam, quam nominibus propriis in omni metrorum genere vindicabant, licentiam cohibuerunt poetae scaenici hunc choriambi usum. Itaque initio trimetri iambici bis legitur: εἶεν, ἀκούω: Aesch. Choeph. 657

εἶεν, ἀκούω· ποδαπὸς ὁ ξένος; πόθεν;

et Aristoph. pac. 663

εἶεν, ἀκούω· ταῦτ' ἐπικαλεῖς; μανθάνω.

Praeterea Aesch. Choeph. 1049 hic trimeter legitur:

φαιοχίτωνες καὶ πεπλεκτανημέναι.

Nec dissimiliter Alcaeus dixisse videtur fr. 18, 1

ἀσυνέτημι τῶν ἀνέμων στάσιν

– ◡◡ –, ◡ – ◡◡ – ◡ ⏓

Hic locis alii alio modo choriambum explicare vel removere conati sunt. Velut Priscianus[1]) Heliodori nisus auctoritate a trochaeo pro iambo incepisse trimetros apud Aeschylum (sept. 488) et Sophoclem (fr. 785) tradit. Choeph. 657 et Pac. 663 extiterunt qui aut εἶεν γ' legendum aut interpunctionis vi effectum esse putarent ut syllaba brevis -εν produceretur. Similiter Alc. fr. 18, 1 modo ἀσυννέτημι modo εὖ συν(ν)έτησα lectionem commendavit Bergkius.

lyricos secundum Bergkii editionem quartam Lipsiae 1878—1882; poetarum tragicorum fragmenta secundum Nauckii editionem Lipsiae 1857; comicorum antiquorum fragmenta secundum Kockii editionem (vol. I) Lipsiae 1880.

[1]) vol. II ed. Hertz pag. 427 sq.

Ab his locis ordienti mihi operae pretium esse visum est accuratius perscrutari, a quibus poetis et quibus condicionibus diiambus choriambo aut ionico admisso variatus sit. Nec tamen omnes quaestiones, quae in hac disputatione attingi possunt, solvere mihi proposui, sed satis habui materiam undique collectam in medio posuisse, qua spero fore ut ii homines docti utantur, qui posteriore tempore his disquisitionibus operam impertient.

Cap. I.
DE USU CHORIAMBI.
§ 1.

Plerique hodie consentiunt choriambum nihil aliud esse quam dipodiam dactylicam catalecticam, id est – ⏑ ⏑ – positum esse volunt pro –́ ⏑ ⏑, –́. Satis est unius Westphalii [1]) exemplum proferre, qui – ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – primum glyconeum catalecticum vocat atque – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – aeque ac – ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – iis numeris attribuit, quibus a scriptoribus de re metrica logaoedorum nomen datum est. Aliorsum ducimur Studemundi sententia, qui non pauca quidem cola formae – ⏑ ⏑ – ita ad logaoedos referenda esse concedit, ut schema – ⏑ ⏑ – dipodiam logaoedicam catalecticam efficiat; alibi tamen, ac maxime in iamborum vicinia, cum in multis versibus iambicis *κατὰ συζυγίαν* compositis levior ictus –̀ priorem, fortior –́ posteriorem dipodiae iambicae (⏑ –̀ ⏑ –́) locum occupet, facile fieri potuisse censet, ut, mutatis syllabis ⏑ –̀ in –̀ ⏑, ex diiambo efficeretur choriambus –̀ ⏑ ⏑ –́ (quem ascendentem nominare solebat, ne cum descendente –́ ⏑ ⏑ –̀ ac trochaicis numeris cognato confunderetur), itemque ut, syllabis –̀ ⏑ mutatis in ⏑ –̀, ex diiambo efficeretur ionicus a minore ⏑ ⏑ –̀ –́, fortioris metrici ictus sede neque hic neque illic mutata.

Videamus nunc, quomodo ad hanc sententiam quadrent ea, quae de choriambo protulit Hephaestion saeculo p. Chr.

---

[1]) Westphal, griechische Metrik II² (1868) p. 718.

n. altero, qui de choriambo in nono capite enchiridii egit atque his verbis initium capitis fecit:[1]) *τὸ χοριαμβικὸν συντίθεται μὲν καὶ καθαρόν, συντίθεται δὲ καὶ ἐπίμικτον πρὸς τὰς ἰαμβικάς*, ad quae verba scholia vetustiora A haec exhibent:[2]) *τὸ χοριαμβικὸν δέχεται τὸν χορίαμβον καὶ τὰς ἰαμβικὰς συζυγίας· . . . Γίνεται δὲ καὶ διαλυομένης τῆς πρώτης μακρᾶς εἰς δύο βραχείας πεντασύλλαβος ἐκ χορείου καὶ ἰάμβου· ὅθεν ἴσως καὶ χοριαμβικὸν ἐκλήθη*. Conf. etiam schol. ad cap. 16 *περὶ πολυσχηματίστων:*[3]) *ὑπερτιθεμένου γὰρ τοῦ τῆς μακρᾶς χρόνου ἐν τῷ ἰαμβικῷ γίνεται χοριαμβικὸν σχῆμα*. Hanc explicationem Studemundus suam esse voluit, nisi quod Hephaestionem in eo vituperavit, quod choriambum ex ⏑⏑⏑⏑– ortum esse contendit; figuram ⏑⏑⏑⏑– enim non tam ⏑⏑⏑⏑– intellegendam esse quam ⏑⏑⏑⏑–, ut esset solutio diiambi ⏑–⏑–.

Optime quadrat ad haec Hephaestionis verba poetarum usus. Prima inter eos poetas, quorum carmina adhuc extant, Sappho usa est choriambo atque *ἐπιμίκτῳ πρὸς τὰς ἰαμβικάς* in tetrametro catalectico: fr. 60[4])

Δεῦτέ νυν ἄβραι Χάριτες καλλίκομοί τε Μοῖσαι.
–⏑⏑–, –⏑⏑–, –⏑⏑–, ⏑––;

⏑–– enim nihil aliud est nisi dipodia iambica catalectice ⏑–– pro ⏑–⏑– cadens.

Item fr. 61

Πάρθενον ἀδύφωνον
–⏑⏑–, ⏑–⏑

choriambus cum dipodia iambica catalectica coniunctus est; secundum Bergkii sententiam hoc fragmentum ad idem carmen pertinet ad quod fr. 60.

Quater iste versiculus –⏑⏑–, ⏑–– usurpatus est in fr. 99

Ὄλβιε γάμβρε, σοὶ μὲν
δὴ γάμος, ὡς ἄραο,

---

[1]) Hephaest. p. 30 ed. Westphal, quam editionem in laudando Hephaestione ubique secutus sum.

[2]) Hephaest. p. 179.

[3]) Hephaest. p. 212.

[4]) Hephaest. p. 31. Westphal II² p. 766.

ἐκτετέλεστ', ἔχῃς δὲ
πάρθενον, ἂν ἄραο.

Cuius fragmenti binis versiculis singulos versus longiores effici voluerunt Gaisfordius et Westphalius (in ed. Hephaest. p. 57) et Bergkius (poet. lyr. III p. 123), quamquam Hephaestion ipse *ἐκ χοριαμβικῶν ἑφθημιμερῶν τῶν εἰς τὴν ἰαμβικὴν καταληκτικὴν* fragmentum illud compositum appellat, consentiente scholio Hephaestioneo p. 211 (ubi pro *πέντε* legendum est *τέσσαρα*).

Sane quidem duo eiusmodi cola uno versu comprehunduntur in fr. 100 [1])

Μελλίχροος δ' ἐπ' ἱμέρτῳ κέχυται προσώπῳ,

ubi non congruit finis vocabuli cum fine coli.

In Alcaei fragmentis duo extant ex solis choriambis composita: fr. 88

Μηδ' ὀνίαις τοῖς πέλας ἄμμεων παρέχην
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –

et fr. 90 *Ἐρραφεώτου γὰρ ἄναξ*
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

quae ex veris choriambis constare, non logaoedica esse et Sapphonis exemplo docemur et multis Anacreontis versibus.

Leguntur enim inter Anacreontis fragmenta choriambi pro diiambo *ἐπίμικτοι πρὸς τὰς ἰαμβικάς*: fr. 22 [2])

Σίμαλον εἶδον ἐν χορῷ πηκτίδ' ἔχοντα καλήν
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –;

fr. 23 [3])

Ἐκ ποταμοῦ 'πανέρχομαι πάντα φέρουσα λαμπρά
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓;

fr. 26 *Χεῖρά τ' ἐν ἠγάνῳ βαλεῖν*
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –;

fr. 27 *Ἥλιε καλλιλαμπέτη*
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –;

---

1) Cf. Hephaest. p. 57. schol. A p. 211.
2) Hephaest. p. 56. Westphal II [2] p. 769, 770.
3) Hephaest. p. 31.

fr. 29 ...... ἐγὼ δ' ἀπ' αὖτις φύγον ὥστε κόκκυξ
[⏓ ⏓ ⏓ ⏓], ⏑ – ⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – –;

fr. 57

Φίλη γὰρ εἶ ξένοις, ἔασον δέ με διψῶντα πιεῖν
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –.

Ex solis choriambis adiecta dipodia iambica catalectica hi praeterea versus constant:

fr. 28 [1])

Ἀσπίδα ῥίψας ποταμοῦ καλλιρόου παρ' ὄχθας
– ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – –;

fr. 31 (trim. choriamb. catalect.) [2])

Δακρυόεσσάν τ' ἐφίλησεν αἰχμάν
– ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – –;

fr. 34 Εἶμι λαβὼν ἐς Ἥρης
– ⏑⏑ –, ⏑ – –.

In fr. 33 [3])

οὐδ' ἀργυρέη κω τότ' ἔλαμπε πειθώ
[⏓ ⏓ ⏓]–, – ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – –

prima versus syllaba certo ad priorem versus partem, quae servata non est, pertinuit; item fr. 60

Καί μ' ἐπίβωτον κατὰ γείτονας ποιήσεις
– ⏑⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – ⏑ –, –[⏓ ⏓ ⏓]

post syllabam ultimam vel anapaestus excidit vel creticus.

Ex poetis Alexandrinis pauca exempla proferenda sunt:

Callimachus carmen, cui titulus erat Βράγχος, totum pentametris choriambicis catalecticis constare voluit; cuius

---

[1]) Christ, die rhythmische Continuität der griechischen Chorgesänge (München 1878) p. 14 secundum α in ἀσπίδα productum esse opinatur totumque versum logaoedicis attribuit his verbis: 'wie sich denn in der That mehrere choriambische Verse ganz deutlich als synkopirte Logaoeden kundgeben, z. B. ἀσπίδα κτλ.

– ⏑ – ⏑̆ | – ⏑ ⏑ ⊔ | – ⏑ ⏑ – ⏑ | – –'.

Eodem modo idem Anacreontis fr. 22 tractandum esse arbitratur. At nisi quis omnes choriambos generi logaoedico attribuendos esse censeat, Christius vix inveniet qui sibi adstipuletur.

[2]) Westphal II [2] p. 765.

[3]) Westphal II [2] p. 765.

hic servatus est versus primus (cf. editionis Schneiderianae tom. II fr. 36):

Δαίμονες εὐυμνότατοι, Φοῖβέ τε καὶ Ζεῦ, Διδύμων γενάρχαι
– ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, ◡ – –

Simmias in carminibus figuratis, quae inscribuntur *αἱ πτέρυγες Ἔρωτος* et *ὁ πέλεκυς*, choriambis usus est ita, ut non immisceret dipodias iambicas nisi in versuum clausula, quam constanter effici voluit dipodia iambica catalectica; itaque satis erit e. g. Alarum versum longissimum laudare:

Λεῦσσέ με τὸν Γᾶς τε βαθυστέρνου ἄνακτ' Ἀκμονίδαν τ' ἄλλυδις ἑδράσαντα
– ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, ◡ – ◡̄

id est hexametrum choriambicum catalecticum, a quo poeta per pentametrum tetrametrum trimetrum dimetrum ad hunc descendit versiculum:

δι' αἴθρας
◡ – –

id est ad dipodiam iambicam catalecticam.

Philisci servati sunt versus hi:

Τῇ χθονίῃ μυστικὰ Δήμητρί τε καὶ Περσεφόνῃ καὶ Κλυμένῳ τὰ δῶρα

et

Καινογραφοῦς συνθέσεως τῆς Φιλίκου, γραμματικοί, δῶρα φέρω πρὸς ὑμᾶς.
– ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡◡ –, – ◡ ⏓.

Accidit in paucis ex Anacreonteis, quae appendicis loco adiecta sunt Anthologiae Palatinae, ut hemiiambis, si codici fides habenda est, immiscerentur choriambi. Confer carmen 37 (codicis Palatini numeros servo):

[Φιλῶ γέροντα τερπνόν,
φιλῶ νέον χορευτήν·]
ἂν δ' ὁ γέρων χορεύῃ,
[τρίχας γέρων μέν ἐστιν,]
τὰς δὲ φρένας νεάζει.

◡ – ◡ –, ◡ – ⏓
◡ – ◡ –, ◡ – –
– ◡◡ –, ◡ – –
◡ – ◡ –, ◡ – ⏓
– ◡◡ –, ◡ – – an – – ◡ –, ◡ – –.

Difficilius iudicium est de carminibus 45 et 49, quae librariorum neglegentia deformata esse videntur.

Etiam maior est numerus stropharum ex poetarum TRAGICORUM et COMICORUM fabulis petitarum, quae diiambi loco choriambum admissum habent. Nam ut omittam duas illas strophas, quarum metrum valde dubites num numero ascendenti aptum sit:

Aesch. Prom. 545—552 = 553—560 [1]) et
Aesch. Pers. 633—639 = 640—647 [2]),

nec non Aesch. Eum. 381—388 = 389—396,[3]) tamen haec certa exempla proferenda sunt:

Primo loco commemorandi sunt AESCHYLI Agamemnonis versus 445—451 = 464—470:

στένουσι δ' εὖ λέγοντες ἄν-
δρα τὸν μὲν ὡς μάχης ἴδρις,
τὸν δ' ἐν φοναῖς καλῶς πεσόντ'
ἀλλοτρίας διαὶ γυναι-
κός. τάδε σῖγά τις βαΰ-
ζει. φθονερὸν δ' ὑπ' ἄλγος ἕρ-
πει προδίκοις Ἀτρείδαις.

⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓ [4]),

in quibus choriambi dipodiis iambicis puris admixti leguntur.

---

[1]) Christ, Metrik der Griechen und Römer[2] p. 568 metrum versus 551 = 560 dactylo-trochaicum esse vult. Conradt, die Abtheilung lyrischer Verse im griechischen Drama etc. I (Berolini 1879) p. 145 metrum logaoedicum mavult.

[2]) Logaoedicam hanc stropham appellat Westphal II[2] p. 833. Cf. etiam Conradt, lyr. Verse, p. 129; Bernhardi, de tones in mediis syncopatis usu Aeschyleo (Progr. Chemnitz. 1879) p. 16; J. H. Heinr. Schmidt, die Eurhythmie in den Chorgesängen der Griechen (Leipzig 1868) p. 356.

[3]) Huius strophae duo versus ultimi in unum coniungendi mihi videntur.

[4]) Aliam metri formam malunt Christ, Metrik[1] p. 553, qui glyconeos statuit, similiter idem: die Continuität etc. p. 55; Westphal II[2] p. 523

Praeter hanc nullam deprehendi in Aeschyli fabulis stropham, in qua choriambus cum iambicis dipodiis integris consociaretur. Multa autem extant exempla, quibus aliis versibus intermixti sunt choriambi, quorum tamen partem pro logaoedicis dipodiis catalecticis haberi posse concedendum est. Notavi hosce:

suppl. 538—546 = 547—555.

[παλαιὸν δ' εἰς ἴχνος μετέσταν
ματέρος ἀνθονόμους ἐπωπάς,
λειμῶνα βούχιλον, ἔνθεν Ἰὼ 540
οἴστρῳ ἐρεσσομένα
φεύγει ἁμαρτίνοος,
πολλὰ βροτῶν διαμειβομένα]
φῦλα, διχῇ δ' ἀντίπορον 544
γαῖαν ἐν αἴσᾳ διατέμνουσα πόρον κυματίαν ὁρίζει·

Exit igitur haec stropha logaoedica in hos versus:

– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – –,

quos Westphalius II[2] p. 831 et Christius [2] p. 466 choriambicos i. e. logaoedicos esse volunt.

Hos quoque versus

Agam. 770—771 = 780—781

θράσος μελαίνας μελάθροισιν Ἄτας, 770
εἰδομέναν τοκεῦσιν

∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ⏓
– ∪ ∪ –, ∪ – ⏓

Westphal,[1]) J. H. Heinr. Schmidt,[2]) Bernhardi [3]) logaoedicos vocant, quamvis choriambos ascendentes statuere vix minore iure liceat, cum praesertim iambi praecedere videantur.

Agam. 437, 7—9 ionicos ordines iambicis admixtos esse putat. Hermannus, Enger, J. H. H. Schmidt ionicos refractos subesse suspicantur, Bernhardi (de tones usu p. 21) glyconeos. At verisimile non est in tam parvo systemate descendentes versus cum iambicis et ionicis dipodiis esse mixtos.

[1]) Metrik II[2] p. 538.

[2]) Eurhythmie p. 175.

[3]) De tones usu p. 13.

Inter versus ex iambis maximam partem compositos choriambus pro diiambo legitur

Choeph. 42—53 = 54—65:

[τοιάνδε χάριν ἀχάριτον ἀπότροπον κακῶν,
ἰὼ γαῖα μαῖα, μωμένα μ' ἰάλλει
δύσθεος γυνά· φοβοῦμαι δ' ἔπος τόδ' ἐκβαλεῖν.
τί γὰρ λύτρον πεσόντος αἵματος πέδοι;
ἰὼ πάνοιζυς ἑστία,
ἰὼ κατασκαφαὶ δόμων.
ἀνήλιοι βροτοστυγεῖς]
δνόφοι καλύπτουσι δόμους
[δεσποτῶν θανάτοισι.]

cuius strophae versus 52 = 64 a Westphalio[1]) et Bernhardio[2]) aeque atque versus ultimus logaoedicus nominatur.

Eum. 550—557 = 558—565.

[ἑκὼν δ' ἀνάγκας ἄτερ δίκαιος ὢν οὐκ ἄνολβος ἔσται,
πανώλεθρος [δ'] οὔποτ' ἂν γένοιτο.
τὸν ἀντίτολμον δέ φαμι παρβάταν
[◡ –]τὰ πολλὰ παντόφυρτ' ἄνευ δίκας
βιαίως ξὺν χρόνῳ καθήσειν,]
λαῖφος ὅταν λάβῃ πόνος θραυομένας κεραίας.

Hoc loco finis strophae ex iambis constantis, qui tones artificio variati sunt, hoc versu efficitur:

– ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – – ,

quem scholiasta quoque χοριαμβικὸν vocat.[3])

Simili quo Aeschylus modo Sophocles choriambo usus est in strophis componendis. Cuius poetae nulla quidem stropha iambica extat, quae nullam aliam formam diiambi variati praebeat nisi choriambum. Unius tamen strophae male traditae maior pars iambis constat, quibus choriambi intermixti sunt, siquidem contextui verborum a Dindorfio audacter constituto fides habenda est:

---

[1]) Metrik II[2] p. 534.
[2]) De tones usu p. 13.
[3]) Schol. περὶ μέτρων III p. 530 in ed. Dind. Oxon. 1851.

Oed. Col. 1688—1696 = 1715—1723.[1])

ΙΣ. [*οὐ κάτοιδα. κατά με φόνιος Ἀΐδας ἕλοι πάρος*]
τάλαιναν· ὡς ἔμοιγ' ὁ μέλλων βίος οὐ βιωτός.
ΧΟ. *ὦ διδύμα τέκνων ἀρίστα, τὸ φέρον ἐκ θεοῦ καλῶς*
μηδὲν ἄγαν φλέγεσθον· οὔ τοι κατάμεμπτ' ἐβήτην.

– ⏑ –, ⏑ ⏑͡⏑ ⏑ ⏑͡⏑, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – ⏓
– ⏑⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑͡⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑⏑ –, ⏑ – –.

Uno versu comprehendendi sunt in hac stropha versus 1692 et 1693 (contra sentiente Dindorfio); Brambachius praeter versum 1692 antecedentem quoque et insequentem in binos versus dividit finibus colorum post *μελ* | et *οὔ* | indicatis.

Ceteri choriambi, quos in Sophoclis strophis deprehendi, aliis versibus admixti sunt, ut compluribus locis dubitari possit, an vere diiambi loco positi sint:

Aiac. 364—378 = 379—393:

Constat stropha dochmiacis, iambicis, logaoedicis versibus, choriambis autem variatos esse iambos censeo hos:

μεθῆκα τοὺς ἀλάστορας
ἐν δ' ἑλίκεσσι βουσὶ καὶ κλυτοῖς πεσὼν αἰπολίοις
ἐρεμνὸν αἷμ' ἔδευσα.

⏒ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏓
– ⏑⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑⏑ –
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏓.

Duos versus ultimos iambicochoriambicos esse, syllaba longa, quae in antistropha brevi strophae syllabae respondet, probatur:

-*σὶ καὶ κλῠτοῖς πεσὼν αἰπολίοις*
-*τε δι⟨σ⟩σάρχας ὀλέ⟨σ⟩σας βασιλῆς*
. . . ⏑ –, ⏒ – ⏑ –, – ⏑⏑ –.

Philoct. 687—690 = 702—705

πῶς ποτε πῶς ποτ' ἀμφιπλήκτων ῥοθίων μόνος κλύων,
πῶς ἄρα πανδάκρυτον οὕτω βιοτὰν κατέσχεν·[2])

[1]) Westphal II² p. 551, 552; Brambach p. 28.

[2]) Hos versus logaoedicos vocant Westphal² p. 835, Brambach p. 164, Christ Metrik² p. 538.

in fine strophae maximam partem logaoedicae haec metrica forma usurpata est

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓,

quae nescio an logaoedicis potius numeris dimetienda sit.

Antig. 604—614 = 615—625

[τεάν, Ζεῦ, δύνασιν τίς ἀνδρῶν
ὑπερβασία κατάσχῃ,
τὰν οὔϑ' ὕπνος αἱρεῖ ποϑ' ὁ παντογήρως]
οὔτ' ἄκοποι ϑεῶν νιν
μῆνες, ἀγήρως δὲ χρόνῳ δυνάστας
[κατέχεις Ὀλύμπου]
μαρμαρόεσσαν αἴγλαν

post versus logaoedicos ascendentes in versibus quarto et septimo haec forma admissa est:

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –, in versu quinto haec:
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.[1])

In epodi Philoct. 1170—1185 ex ascendentibus versibus (iambicis et logaoedicis) constantis exitu leguntur hi versus:

ΦΙ. μὴ πρὸς ἀραίου Διός, ἔλϑῃς, ἱκετεύω. ΧΟ. μετρίαζε.[2])
ΦΙ. ὦ ξένοι,
μείνατε, πρὸς ϑεῶν. ΧΟ. τί ϑροεῖς;

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ | – ⏑ –
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.

In initio strophae, e glyconeis versibus qui dicuntur formatae, choriambus legitur

Antig. 781—790 = 791—800, ubi

versibus logaoedicis ascendentibus praemittuntur hi versiculi:

Ἔρως ἀνίκατε μάχαν,
Ἔρως, ὃς ἐν τ' ἀνδράσι πίπτεις,
[ὃς ἐν μαλακαῖς παρειαῖς
νεάνιδος ἐννυχεύεις, κ. τ. λ.

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, –.

---

[1]) Ceterum cf. Christ, Metrik [2] p. 465 „selbständiger choriambischer Trimeter mit logaoedischem Ausgang". Brambach p. 127.

[2]) Aliter de hoc versu iudicat Christ, Metrik [2] p. 461.

Westphalius II[2] p. 842 hos versus choriambicodiiambicos appellat. Syllaba autem longa, quae abundat in fine versus secundi, docemur maiorem pausam locum habuisse.

Philoct. 1095—1100 = 1116—1121

post versus logaoedicos ascendentes, ut videtur, sequitur versus hic:

τοῦ πλέονος δαίμονος εἷλον τὸ κάκιον ἀντί 1100
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Philoct. 1123—1145 = 1146—1168

in media stropha, quae ex versibus logaoedicis maximam partem constat, hi occurrunt versus:

ὁρῶν μὲν αἰσχρὰς ἀπάτας, στυγνὸν δὲ φῶτ᾽ ἐχθοδοπόν, 1136
μυρί᾽ ἀπ᾽ αἰσχρῶν ἀνατέλλονθ᾽ ὃς ἐφ᾽ ἡμῖν κάκ᾽ ἐμήσατ᾽, ὦ Ζεῦ.[1])
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓.

Non discrepat cum hac Aeschyli et Sophoclis consuetudine Euripidis usus in adhibendis choriambis. E choriambis et diiambis solis fragmentum 432 (ad Hippolytum pertinens) compositum est

ἀντὶ πυρὸς γὰρ ἄλλο πῦρ
μεῖζον ἐβλάστομεν γυναῖκες πολὺ δυσμαχώτερον.
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏓.

Ceteris locis, quibus choriambo usus est, Euripides aut in initio strophae hoc fecit aut versus choriambicos aliis versibus admiscuit; nullum legitur exemplum choriambi in fine strophae positi.

Initium strophae versus choriambici faciunt:

Alcest. 86—92 = 98—104[2])

κλύει τις ἢ στεναγμὸν ἢ χερῶν κτύπον κατὰ στέγας
ἢ γόον ὡς πεπραγμένων;

---

[1]) In antistropha legitur
μηκέτι μηδενὸς κρατύνων ὅσα πέμπει βιόδωρος αἶα
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓.

[2]) Christ, Metrik [2] p. 140, 222 dactylicum numerum esse suspicatur.

[οὐ μὰν οὐδέ τις ἀμφιπόλων στατίζεται ἀμφὶ πύλας.
εἰ γὰρ μετακύμιος ἄτας,
ὦ Παιάν, φανείης.]
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –.

Reliquos tres versus numero ascendenti aptos esse non arbitror, quia, nisi ionicum a minore ⏑ ⏑ – inseras, hi versus ascendentes fieri vix possunt; descendenti igitur rhythmo attribuo, praesertim cum interpunctione in stropha post πεπραγμένων, in antistropha post πύλαις v. 100 posita prior pars strophae a posteriore distinguatur.

Med. 643—651 = 652—662[1])

ὦ πατρίς, ὦ δώματα, μὴ δῆτ' ἄπολις γενοίμαν
[τὸν ἀμαχανίας ἔχουσα δυσπέρατον αἰῶν'
οἰκτροτάτων ἀχέων.
θανάτῳ θανάτῳ πάρος δαμείην
ἁμέραν τάνδ' ἐξανύσασα· μό-
χθων δ' οὐκ ἄλλος ὕπερθεν ἢ
γᾶς πατρίας στέρεσθαι.]

primus versus strophae est

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –

sequente stropha e versibus ascendentibus logaoedicis composita.

Hel. 1337—1352 = 1353—1368

ἐπεὶ δ' ἔπαυσ' εἰλαπίνας
θεοῖς βροτείῳ τε γένει,
[Ζεὺς μειλίσσων στυγίους
ματρὸς ὀργὰς ἐνέπει,
βᾶτε, σεμναὶ Χάριτες,
ἴτε, τᾷ περὶ παρθένῳ
Δηοῖ θυμωσαμένᾳ
λύπαν ἐξαλλάξατ' ἀλᾶν,
Μοῦσαί θ' ὕμνοισι χορῶν,
χαλκοῦ τ' αὐδὰν χθονίαν
τύπανα λάβετε βυρσοτενῆ.

[1]) Westphal II ² p. 842 hypermetrum choriambicum esse contendit v. 643.

καλλίστα τότε πρῶτα μακάρων
Κύπρις γέλασεν θεὰ
δέξατό τ' ἐς χέρας
βαρύβρομον αὐλὸν
τερφθεῖσ' ἀλαλαγμῷ.]

initium faciunt hi versus

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

sequente stropha generis logaoedici. In antistropha v. 1354 legitur

ἐπύρωσας ἐν γᾶς θαλάμοις
⏑ ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

quae verba non respondent metro versus secundi strophae ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –; qua de causa legendum esse censeo aut *ἐπώρσας* cum Dindorfio, aut *πύρωσας* cum J. H. Heinr. Schmidtio, ut integrum diiambum ⏑ – ⏑ – efficias.

Heraclid. 353—361 = 362—370

εἰ σὺ μέγ' αὐχεῖς, ἕτεροι σοῦ πλέον οὐ μέλονται,
[⟨ὦ⟩ *ξεῖν' Ἀργόθεν ἐλθών·*
μεγαλαγορίαισιν δέ γ' ἐμὰς
φρένας οὐ φοβήσεις.
μήπω ταῖς μεγάλαισιν οὕτω
καὶ καλλιχόροις Ἀθάναις
εἴη. σὺ δ' ἄφρων ὅ τ' Ἄργει
Σθενέλου τύραννος.]

eodem modo atque in exemplo ex Helena fabula petito initium facit strophae logaoedicae

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Nec solum in initio positi sunt choriambi, sed insertum quoque legitur choriambicum hypermetrum versibus logaoedicis in Phoenissarum monodia 1509—1537

ΑΝΤ. ἰώ μοι, πάτερ,
τίς Ἑλλὰς ἢ βάρβαρος ἢ τῶν προπάροιθ' εὐγενετᾶν
[*ἕτερος ἔτλα κακῶν τοσῶνδ'*
αἵματος ἁμερίου 1512
τοιάδ' ἄχεα φανερά; τάλαιν'
ὡς ἐλελίζω. τίς ἄρ' ὄρνις δρυὸς ἢ ἐλάτας

ἀκροκόμοις ἀμφὶ κλάδοις
ἑζομένα μονομάτορος ἐμοῖς
ἄχεσι συνῳδός;]
αἴλινον αἰάγμασιν ἃ τοῖσδε προκλαί | ω
μονάδ' αἰῶνα διάξουσα τὸν ἀ | εὶ
χρόνον ἐν λειβομένοισιν δάκρυσιν.
[τίν' ἐπὶ πρῶτον ἀπὸ χαίτας σπαραγμοῖς ἀπαρχὰς βάλω,
ματρὸς ἐμᾶς διδύμοισι γάλακτος παρὰ μαστοῖς,
ἢ πρὸς ἀδελφῶν
οὐλόμεν' αἰκίσματα δισσῶν;
ὀτοτοῖ ὀτοτοῖ,
λεῖπε σοὺς δόμους,
ἀλαὸν ὄμμα φέρων,
πάτερ γεραιέ, δεῖξον,
Οἰδιπόδα, σὸν αἰῶνα μέλεον, ὃς ἐπὶ δώμασιν
ἀέριον σκότον ὄμμασι σοῖσι βαλὼν ἕλκεις μακρόπνουν ζόαν.
κλύεις, ὦ κατ' αὐλὰν ἀλαίνων γεραιὸν
πόδα δεμνίοις
δύστανον ἰαύων;]

In initio huius stropha legitur

⏑ – – ⏑ –
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

atque paullo post interpunctione graviore in initio et in fine posita divisum a ceteris strophae versibus sequitur hypermetrum choriambicum 1519—1521 [1])

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

quos versus Dindorfius quidem in editione ita disponit, ut primus et secundus hypercatalecti fiant

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, –
⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, –
⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

secundus et tertius syllaba brevi incipiant. Dubium autem esse non potest, quin hi versus contextu sermonis aeque ac metri artius inter se cohaereant, itaque sic disponere malim,

[1]) Christ. Metrik ^{2} p. 461, 466 choriambos esse putat.

ut fine coli post *προκλαι* | et *ά* | facto tres integri trimetri choriambici efficiantur.

In media strophae parte duobus tantum locis Euripides choriambis usus esse videtur:

Bacch. 105—119 = 120—134

[ὦ Σεμέλας τροφοὶ Θῆβαι στεφανοῦσθε κισσῷ·
βρύετε βρύετε χλοήρει μίλακι καλλικάρπῳ,
καὶ καταβακχιοῦσθε δρυὸς ἢ ἐλάτας κλάδοισι,
στικτῶν τ' ἐνδυτὰ νεβρίδων
στέφετε λευκοτρίχων πλοκάμων μαλλοῖς·]
ἀμφὶ δὲ νάρθηκας ὑβριστὰς ὁσιοῦσθ'· αὐτίκα γᾶ πᾶσα χορεύσει,
[Βρόμιος εὖτ' ἂν ἄγῃ θιάσους
εἰς ὄρος εἰς ὄρος, ἔνθα μένει
θηλυγενὴς ὄχλος
ἀφ' ἱστῶν παρὰ κερκίδων τ'
οἰστρηθεὶς Διονύσῳ.]

Versus sexti huius strophae haec est forma metrica

– ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –, –

cuius versus syllaba longa in fine posita per continuationem numeri ad sequentes versus logaoedicos pertinere videtur, quo facilius a choriambis ad logaoedos transeatur.[1])

Suppl. 598—607 = 608—617

HMIX.A. *[ὦ μέλεαι μελέων ματέρες λοχαγῶν,*
ὥς μοι ὑφ' ἥπατι δεῖμα χλοερὸν ταράσσει.
HM.B. *τίν' αὐδὰν τάνδε προσφέρεις νέαν;*
HM.A. *στράτευμα πᾶ Παλλάδος κριθήσεται.*
HM.B. *διὰ δορὸς εἶπας, ἢ λόγων ξυναλλαγαῖς;*
HM.A. *γένοιτ' ἂν κέρδος· εἰ δ' ἀρείφατοι]*
φόνοι μάχαι στερνοτυπής τ' ἀνὰ πτόλιν
πάλιν κτύπος φανήσεται,
[τίν' ἂν λόγον τάλαινα,
τίν' ἂν τῶνδ' αἰτία λάβοιμι;]

---

[1]) Westphal II^2 p. 842 hypermetrum choriambicum hunc versum esse vult.

Hoc loco septimus et octavus strophae versus

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,

choriambum iambicis dipodiis admixtum continent; versus strophae vicini generi ascendentium sunt attribuendi.

Hic praeterea mentio habenda est fragmenti tragici cuiusdam poëtae

fr. adesp. 149 ed. Nauck:

αἳ Κυθερείας ἐπιπνεῖτ' ὄργια λευκωλένου

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ –.

Facile quidem accidere potuit, ut *ου* diphthongus ante syllabam vocali incipientem corriperetur. Monendum tamen est hoc fragmentum ab Hephaestione p. 30 iis attribui, quae cretico finiantur, ut illum – ⏑ – in fine legisse manifestum sit. Idem fragmentum a Bergkio in editionem poetarum lyricorum Graecorum III p. 708 fr. adesp. 71 receptum est. Fortasse choriambi descendentes (⏑́ ⏑ ⏑ ⏑̀ pro ⏑́ ⏑ ⏑̀ ⏑) agnoscendi sunt catalectice in ⏑́ ⏑ ⏑̀ (pro ⏑́ ⏑ ⏑̀ ⏑) cadentes.

Haud aliter quam tragici poetae COMICI choriambo usi sunt in variando diiambo; rarius in iambicis strophis praeter iambos unum choriambum ad variandum iambicum rhythmum adhibuerunt. In primis poetis veteris, quam dicunt, comoediae ECPHANTIDES est, qui fr. 3 haec profert [1])

Εὔιε κισσοχαῖτ' ἄναξ, χαῖρε,

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑,

ubi syllabae ⏑ – in fine desideratae facile supplentur. Hoc fragmento usus est Cratinus fr. 324 a ed. Kock.

Haud multo post Ecphantidem CRATINUM vixisse traditum est, cuius fr. 9 memorandum est:

ὠμολίνοις κόμη βρύουσ', ἀτιμίας πλέως

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ –;

de supplendis syllabis ⏑ – vid. Ecphant. fr. 3 supra laudatum.

[1]) Hephaest. p. 55. Kock, fragm. com. att. p. 10. Bernhardy, griechische Litteraturgeschichte II² p. 515.

Eupolidis duo exstant exempla: fr. 38

καὶ ξυνεγιγνόμην ἀεὶ τοῖς ἀγαθοῖς φάγροισιν
– ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – ⏓,

et fr. 163, eodem metro compositum, quo Sapphonem usam esse fr. 61, 99, 100 et Anacreontem fr. 34 supra commemoravi pp. 6, 7, 8:

ὃς χαρίτων μὲν ὄζει, – ◡ ◡ –, ◡ – –
καλλαβίδας δὲ βαίνει, – ◡ ◡ –, ◡ – –
σησαμίδας δὲ χέζει, – ◡ ◡ –, ◡ – –
μῆλα δὲ χρέμπτετ' ἀεί. – ◡ ◡ –, ◡ – –

Tacere mihi liceat de Hermippi fr. 58, cuius forma metrica adeo corrupta esse videtur, ut sanari vix possit.

Transeamus nunc ad Aristophanem, qui quamquam paucis locis nihil nisi choriambum inter iambos admisit, tamen non plane abstinet strophis hoc modo compositis:

nub. 563—574 = 595—605:

ὑψιμέδοντα μὲν θεῶν Ζῆνα τύραννον ἐς χορὸν πρῶτα μέγαν κικλήσκω·
τόν τε μεγασθενῆ τριαίνης ταμίαν,
γῆς τε καὶ ἁλμυρᾶς θαλάσσης ἄγριον μοχλευτήν·

– ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – –
– ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –,
– ◡ ◡ –, ◡ – ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – –

Qui sequuntur: *καὶ μεγαλώνυμον ἡμέτερον πατέρ' κτλ.* versus sunt dactylici.

In stropha Thesmophor. 953—958 in modum proodici strophis sequentibus anteposita haec scripsit poeta:

ὅρμα, χώρει
κοῦφα ποσὶν, ἄγ' ἐς κύκλον,
χειρὶ σύναπτε χεῖρα,
ῥυθμὸν χορείας ὕπαγε πᾶσα· βαῖνε
καρπαλίμοιν ποδοῖν.
ἐπισκοπεῖν δὲ πανταχῇ
κυκλοῦσαν ὄμμα χρὴ χοροῦ κατάστασιν.

⏗ ⏗ ⏗ ⏗
⏗ ⏑ ⏕, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏒
⏑ – ⏑ –, – ⏕ ⏑ –, ⏑ – ⏑
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⋏̄
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –

Negari non potest haud vulgarem licentiam poetam adhibuisse in conscribenda hac stropha; nam cum iure statuere videamur choriambum in versu tertio, in versu quinto huic metro repugnare videntur syllabae ⏑ –, quae sequuntur. Sed quoniam dubium non est, quin sextus et septimus sint iambici versus, praecedentes quoque ad iambos pertinere credendum est. Quare primas quinque syllabas huius strophae tone productas esse verisimile est, ut duo eveniant integri dimetri iambici. Tone autem in strophae initio statuta, nihil impedit, quominus similem licentiam a poeta in versu quinto admissam esse putemus atque trium temporum intervallum suppleamus, quod eo facilius fieri potest, quia post verbum *ποδοῖν* puncto sermo finitur et transitur ad integros iambos; nisi forte in hoc quoque versu syllabam *δοῖν* ad quinque temporum potestatem tone productam esse credere malis.

Praeterea in his fragmentis Aristophanes choriambis usus est:

fr. 96 ed. Dindorf: [1])

οἶδα μὲν ἀρχαῖόν τι δρῶν κοὐχὶ λέληθ' ἐμαυτόν

– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏒;

fr. 117 ed. Dindorf:

καὶ δι' ὀπῆς κἀπὶ τέγους

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –;

fr. 533 ed. Kock:

ἀλφιτόχρωτος κεφαλῆς

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.

Neque enim opus videtur esse cum Kockio existimare ex trimetro excerpta haec vocabula esse inserta inter utrum-

[1]) Westphal II² p. 770 priapeum primum hoc fragmentum appellat.

que nomen voce monosyllaba. Sane leguntur versiculi duobus tantum choriambis compositi e. g. vesp. 526, 2. 15 = 631, 2. 15; Lysistr. 321, 10. 11. 12. 13 = 335, 10. 11. 12. 13.

Versus, qui leguntur fr. 163 b et d ed. Dind.:

γάρ ποτ' ἐμοὶ παυσαμένῳ τοῦ πολέμου γένοιτο
τῆς τρυγὸς ἄρτον λιπαρὸν καὶ ῥάφανον φέροντι
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓,

sequuntur versus logaoedicos huius formae:

– – – ⏑ ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ –;

itaque dubitandum est, num illi choriambicis versibus iure attribuantur.

Omittam fr. 190 ed. Dindorf (141 ed. Kock), 192 ed. Dindorf (142 ed. Kock), quorum metrum tam incertum exhibetur in codicibus, ut iure quaeratur utrum logaoedici sint versus an choriambici.

Commemorandum denique est carmen illud, quod inter carmina popularia recepit Bergkius:

carm. popul. 11
τίς τῆδε; πολλοὶ κἀγαθοί.
Ἐκκέχυται· κάλει θεόν.
– – ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –.

§ 2.

Demonstrare studui in prima paragrapho a poetis veteribus choriambum diiambo parem esse adhibitum; quare, si licentiam quandam in admisso hoc pede non senserunt poetae, exspectes in vicinia choriambi etiam alias formas diiambi variati tolerari posse: ⏑ ⏖ ⏑ –, – – ⏑ –, ⏖ – ⏑ –, ⏓ – ⏖ –, ⏖ – ⏖ –, – ⏖ ⏑ –. Perquirenda igitur sunt carmina, num revera poetae hac quoque licentia usi sint.

Primo loco eas strophas afferam, quibus praeter choriambum solus tribrachys cum iambo insertus est, quae diiambi variatio, quippe quae aeque ac diiambus sex temporum

spatium expleat, facilius toleranda videtur, quam – – ⏑ – aut ⏑⏑ – ⏑ – aut – ⏖ ⏑ – diiambi loco posita.

Admissus est tribrachys praeter choriambum ab Anacreonte

fr. 24:[1])

Ἀναπέτομαι δὴ πρὸς Ὄλυμπον πτερύγεσσι κούφαις
διὰ τὸν Ἔρωτ᾽· οὐ γὰρ ἐμοὶ παῖς ἐθέλει συνηβᾶν.
⏑ ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –

fr. 25:

ὥς μ᾽ ἐσιδὼν γένειον
ὑποπόλιον χρυσοφαέννων πτερύγων ἀήταις
παραπέτεται
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑
⏑ ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ⏖ ⏑ –.

Anacreontem *ὅλα ᾄσματα* his versibus conscripsisse Hephaestion docet p. 31, 6: *Ἀνακρέων δὲ ἐπετήδευσε τὴν πρώτην συζυγίαν δι᾽ ὅλου ᾄσματος ἐκ τριβράχεος καὶ ἰάμβου ποιῆσαι, ὡς εἶναι κοινὴν λύσιν τῆς τε χοριαμβικῆς καὶ τῆς ἰαμβικῆς·ʿ ἀναπέτομαι κτλ.*

Cum non appareat, utrum ⏖ ⏑ ⏑ – an ⏑ ⏖ ⏑ – Hephaestion dividere voluerit, haud parvi momenti illud est, quod scholiasta A ad hunc locum haec adnotat p. 181, 20: *Γίνεται οὖν* (*τῆς ἀναπέτομαι λέξεως*) *τὸ* (*πρὸ τοῦ*) *τομαι τρίβραχυς, τῆς μα*(*κρᾶς συλλαβῆς*) *τοῦ ἰάμβου* [*τῆς μαι τοῦ ἰαμβικοῦ* codd.] *διαλυομένης εἰς δύο βραχείας.* Quibus verbis perlectis nemini dubium erit ⏑ ⏖ ⏑ – non ⏖ ⏑ ⏑ – esse dividendum.

Tertius locus extat apud Euripidem

Iph. Aul. 1036—1047 = 1058—1070:[2])

τίς ἄρ᾽ ὑμέναιος διὰ λωτοῦ Λίβυος
μετά τε φιλοχόρου κιθάρας

[1]) Westphal II [2] p. 766 dimetrum choriambicum et primum pherecrateum cum solutione vocat.

[2]) Westphal II [2] p. 842 hypermetrum choriambicum, Christ (Metrik [2] p. 472) choriambos intermixtos esse putat. Euripidem in trimetro quoque diverbii maiore numero pedum solutorum usum esse quam Aeschylum et Sophoclem cum alii docuerunt tum Rumpelius, die auflösungen im trimeter des Euripides (Philolog. vol. XXIV p. 407—421).

[*συρίγγων θ' ὑπὸ καλαμοεσσᾶν ἔστασεν ἰακχάν,*
ὅτ' ἀνὰ Πήλιον αἱ καλλιπλόκαμοι
Πιερίδες παρὰ δαιτὶ θεῶν
χρυσεοσάνδαλον ἴχνος
ἐν γᾷ κρούουσαι
Πηλέως ἐς γάμον ἦλθον,
μελῳδοῖς Θέτιν ἀχήμασι τόν τ' Αἰακίδαν
Κενταύρων ἀν' ὄρος κλέουσαι
Πηλιάδα καθ' ὕλαν.]

ubi in initio strophae logaoedicae hi versus leguntur

⏑ ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ⏖ ⏑ ⏖, – ⏑ ⏑ –.

Quartus locus est Herc. fur. 637—649 = 655—666:

ἁ νεότας μοι φίλον· ἄχθος δὲ τὸ γῆρας ἀεὶ
βαρύτερον Αἴτνας σκοπέλων
[*ἐπὶ κρατὶ κεῖται,*
βλεφάρων σκοτεινὸν
φάος ἐγκαλύψαν.
μή μοι μήτ' Ἀσιήτιδος
τυραννίδος ὄλβος εἴη
μὴ χρυσοῦ δώματα πλήρη
τᾶς ἥβας ἀντιλαβεῖν,
ἃ καλλίστα μὲν ἐν ὄλβῳ,
καλλίστα δ' ἐν πενίᾳ.]

qui in initio strophae hos versus praebet

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –. [1])

Multo maior est numerus eorum locorum, quibus choriambus cum – – ⏑ – aut – ⏖ ⏑ – consociatur. Cum in initio et stropharum et versuum maiore licentia usi sint poetae, in ipso initio versuum et stropharum non raro leguntur pro

[1]) Westphal II² p. 842 cum hypermetrum choriambicum hos versus nominet, ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ – pro choriambo soluta prima thesi habere videtur; at haec forma non ex – ⏑ ⏑ – sed ex ⏑ – ⏑ – explicanda est.

diiambo eae formae, quas modo commemoravi, – – ⏑ – et –⏕ ⏑ –, quae retardant iamborum incessum. Verisimile igitur esse videtur, has duas formas – – ⏑ – et – ⏑ ⏑ – coniunctas in initio tantum stropharum legi, quippe quae magis etiam quam versus singuli variatorum pedum genera admittant.

Cum lyricorum poetarum fragmenta nihil valeant in hac quaestione tractanda, iam incipiam a poetis tragicis.

Aeschylus nullum exemplum huc pertinens praebuit; Sophocles unum tantum

Trachin. 116—121 = 126—131:

οὕτω δὲ τὸν Καδμογενῆ τρέφει, τὸ δ' αὔξει βιότου
πολύπονον, ὥσπερ πέλαγος Κρήσιον· ἀλλά τις θεῶν
αἰὲν ἀναμπλάκητον Ἅιδα σφε δόμων ἐρύκει·

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ⏕ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Praecedunt hi duo versus (112 seqq. = 122 seqq.):

πολλὰ γὰρ ὥστ' ἀκάμαντος ἢ νότου ἢ βορέα τις
κύματ' ἐν εὐρέϊ πόντῳ βάντ' ἐπιόντα τ' ἴδῃ,

– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – –
– ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – – – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ –,

quos Christius Metrik ^{2} p. 627 sq. quattuor tripodias dactylicas nominat aeque ac Westphalius II ^{2} p. 842 et Brambachius p. 138.

Unum exemplum apud Euripidem legitur

Helen. 1451—1464 = 1465—1477: [1])

Φοίνισσα Σιδωνιὰς ὦ
ταχεῖα κώπα, ῥοθίοισι μάτηρ,
εἰρεσίᾳ φίλα,
χοραγὲ τῶν καλλιχόρων
[δελφίνων, ὅταν αὔραις πέλαγος νήνεμον ᾖ,
γλαυκὰ δὲ Πόντου θυγάτηρ
Γαλάνεια τάδ' εἴπῃ,
κατὰ μὲν ἱστία πετάσατ' αὔραις λείποντες εἰναλίαις,

[1]) Westphal II ^{2} p. 842 dimetra choriambico-diiambica statuit.

λάβετε δ' εἰλατίνας πλάτας,
ἰὼ ναῦται, ἰὼ ναῦται,
πέμποντες εὐλιμένους
Περσείων οἴκων Ἑλέναν ἐπ' ἀκτάς.]

Strophae logaoedicae haec praeposita sunt:

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⊼
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.

Dubitatione non carent verba v. 3 *εἰρεσίᾳ φίλα* – ⏑ ⏑ –, ⏑ –, quibus in antistropha respondent *Παλλάδος ἂν λάβοις* – ⏑ ⏑ –, ⏑ –. Nam etsi in Thesmophor. v. 957 p. 22 eundem versum admixtum legerimus, tamen hoc loco in ceteris versibus tone aut intervallo supplendo poeta usus non est, ut non omni ex parte hunc locum illi exaequare debeamus. Nec tamen ideo sequentibus logaoedis versus 3 et 4 adscripserim.

Numerus stropharum ex Aristophanis fabulis petitarum atque huc pertinentium maior est:

Primum exemplum est vesp. 526—545 = 631—647: [1])

ΧΟ. νῦν δὴ τὸν ἐκ θἠμετέρου
γυμνασίου δεῖ τι λέγειν
καινόν, ὅπως φανήσει.
ΒΔ. ἐνεγκάτω μοι δεῦρο τὴν κίστην τις ὡς τάχιστα.
ἀτὰρ φανεῖ ποῖός τις ὤν, ἢν ταῦτα παρακελεύῃ;
ΧΟ. μὴ κατὰ τὸν νεανίαν
τονδὶ λέγειν. ὁρᾷς γὰρ ὡς
σοὶ μέγας ἐστὶν ἀγὼν
καὶ περὶ τῶν ἁπάντων,
εἴπερ, ὃ μὴ γένοιθ', οὗ-
τός σ' ἐθέλει κρατῆσαι.
ΒΔ. καὶ μὴν ὅσ' ἂν λέξῃ γ' ἁπλῶς μνημεῖα γράψομαι 'γώ.
ΦΙ. τί γὰρ φάθ' ὑμεῖς, ἢν ὁδί με τῷ λόγῳ κρατήσῃ;
ΧΟ. οὐκέτι πρεσβυτῶν ὄχλος
χρήσιμος ἔστ' οὐδ' ἀκαρῆ·

[1]) Westphal II² p. 733, 736, 842.

σκωπτόμενοι δ' ἐν ταῖς ὁδοῖς
φαλλοφόροι καλούμεθ', ἀν-
τωμοσιῶν κελύφη. 545

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⋀̄
⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ ⏑͡⏑, ⏑ – –
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

In versu 12 huius strophae pro *μνημεῖα γράψομαι 'γώ* libri *μνημόσυνα γράψομαι 'γώ* vel *μνημόσυνα γράψομ' ἐγώ* praebent, neutra tamen lectio metro apta est, neque per se verisimile est choriambum inseri iambicis inter dimetra huius strophae occurrentibus tetrametris, qui neque in stropha neque in antistropha ullo alio loco choriambum admiserint. Probabilius igitur mihi visum est pro *μνημόσυνα* in textum recipere *μνημεῖα*, cum eiusdem fabulae v. 560 pro *μνημεῖον* legatur *μνημόσυνον*. Ita cum antistrophae versu noster optime congruit:

642 *ὡς οὗτος ἤδη σκορδινᾶται κἄστιν οὐκ ἐν αὑτοῦ*
– – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – –,
537 – – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – –.

Versus 14 strophae et antistrophae insolitam formam dimetri iambici offerunt, choriambum exceptum diiambo retardata prima diiambi sede variato:

540 *οὐκέτι πρεσβυτῶν ὄχλος*
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –
644 *δεῖ δέ σε παντοίας πλέκειν.*
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –.

Nec secus de versu 16 strophae et antistrophae iudicandum est. Minor est illa licentia, ubi – – ⏑ – praecedit

choriambo. Praeter hunc locum nullo alio nisi equit. 552 legitur – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, ubi tamen versus antistrophae – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ – exhibet. Hoc autem loco neque in stropha neque in antistropha quinta dimetri syllaba corripi potest. Nam *πρεσβύτης* *υ* longam servat per omnia saecula usque ad alexandrinos qui vocantur poetas, in *παντοίας* autem syllaba *οι* ante vocalem non corripitur ut fit in *ποιῶ.*[1]) Itaque statuendum est Aristophanem in his versibus licentiam antea non concessam in formandis diiambis usurpasse.

Nec minori licentia insignis est stropha

vesp. 1450—1461 = 1462—1473:[2])

ζηλῶ γε τῆς εὐτυχίας
τὸν πρέσβυν, οἷ μετέστη
ξηρῶν τρόπων καὶ βιοτῆς·
ἕτερα δὲ νῦν ἀντιμαθὼν
ἦ μέγα πείσεταί τι
ἐπὶ τὸ τρυφῶν καὶ μαλακόν.
τάχα δ' ἂν ἴσως οὐκ ἐθέλοι.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –
– – ⏑ –, ⏑ – –
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ⏑͡⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑
⏑ ⏑͡⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ⏑͡⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.

Reliqui quinque versus et in stropha et in antistropha tam incerti sunt metri, atque adeo sibi non respondent, ut nihil effecerint viri docti, qui curando huic loco operam dederunt. In primo versu – – ⏑ – ante choriambum legitur: item in stropha in versibus 2 et 3, in antistropha in versu 2 solo. Cum primi duo versus, si coniungas, tetrametrum catalecticum efficiant

ζηλῶ γε τῆς εὐτυχίας τὸν πρέσβυν, οἷ μετέστη
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – –,

paulo minus offensionis habet schema – – ⏑ – pro ⏑ – ⏑ –

---

[1]) Kühner, ausführliche Grammatik der griechischen Sprache I² p. 241. Krüger, griechische Sprachlehre für Schulen II p. 7.

[2]) Westphal, II² p. 841.

positum. Ex versu 1450 eadem licentia irrepsisse videtur in dimetrum v. 1452. Hanc quoque diiambi formam ⏑ ∽ ⏑ – pro ⏑ – ⏑ – admissam esse v. 4. 6. 7 mirum non est in stropha graviores licentias exhibente.

Fere eadem dicenda erunt de Lysistratae carmine
319 (321)—334 = 335—349.

ΧΟ. λιγνὺν δοκῶ μοι καθορᾶν καὶ καπνόν, ὦ γυναῖκες,
ὥσπερ πυρὸς καομένου· σπευστέον ἐστὶ θᾶττον.
πέτου πέτου, Νικοδίκη,
πρὶν ἐμπεπρῆσθαι Καλύκην
τε καὶ Κρίτυλλαν περιφυσήτω
ὑπό τε νόμων ἀργαλέων
ὑπό τε γερόντων ὀλέθρων.
ἀλλὰ φοβοῦμαι τόδε. μῶν ὑστερόπους βοηθῶ;
νῦν δὴ γὰρ ἐμπλησαμένη τὴν ὑδρίαν κνεφαία
μόλις ἀπὸ κρήνης ὑπ᾽ ὄχλου καὶ θορύβου καὶ πατάγου χυτρείου,
δούλαισιν ὠστιζομένη
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –
στιγματίαις θ᾽, ἁρπαλέως
ἀραμένη ταῖσιν ἐμαῖς
δημότισιν καομέναις
φέρουσ᾽ ὕδωρ βοηθῶ.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – ⏓,
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏒
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⎵ ⎵
⏑ ∽ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ∽ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ∽ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – –.[1]

Primis duobus versibus 319. 320 nihil respondet in antistropha. Ad ea, quae modo dixi de vesp. 1452, bene

[1]) Westphal, II² p. 840, 842. Christ, Metrik² p. 482.

illud quadrat, quod v. 320 aeque ac primus schema – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – in initio praebet. Deinceps etiam versibus strophae 9 et 11 et antistrophae v. 9 – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – pro dimetro poeta adhibuit. Convenit strophae tam libere compositae schema – ⏕ ⏑ – in duobus colis diiambi locum occupans: v. 5 et 8 antistrophae *δεινόταῖ ἄπει* | – ⏕ ⏑ – et *ἀλλὰ πολέμου* – ⏕ ⏑ –, cui utroque loco in stropha respondet ⏑ ⏕ ⏑ –. Quo collato et minus soloecus videbitur esse dactylus pro iambo admissus, et optime probatur formam ⏑ ⏕ ⏑ – non choriambi sed diiambi esse solutionem; – ⏕ ⏑ – enim, cui illud respondet, non solutum esse ex – ⏑ ⏑ – apparet. Spondeus v. 324 = 338 producta utraque syllaba longa — — diiambi loco extra ordinem adglutinatus in hoc carmine liberius composito minus offendit [1]).

nub. 949—958 = 1024—1033 [2])

ΧΟ. νῦν δείξετον τὼ πισύνω τοῖς περιδεξίοισι
λόγοισι καὶ φροντίσι καὶ γνωμοτύποις μερίμναις,
ὁπότερος αὐτοῖν λέγων ἀμείνων φανήσεται.
νῦν γὰρ ἅπας ἐνθάδε κίνδυνος ἀνεῖται σοφίας,
ἧς πέρι τοῖς ἐμοῖς φίλοις ἐστὶν ἀγὼν μέγιστος.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ , – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ⏕ ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – —, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑.

In hac stropha cum tertius versus, qui, nisi tonen statueris, iambicis exaequari non potest, difficultatem praebeat, Bergkius

λέγειν ἀμείνων πότερος φανήσεται
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –

legendum esse censet; sed quibus verbis usus sit poeta, vix certo poterit enucleari, cum antistrophae versus corrector metricus sic interpolaverit, ut exaequarentur ver-

---

[1]) vid. Oed. rex 493 = 503 et ea quae supra dixi de Thesmophor carminis initio v. 953 p. 22.

[2]) Westphal, II [2] p. 736. 842.

sibus strophicis, nec tamen omni ex parte, metraque efficerentur parum probabilia. Haec enim illis respondent in antistropha:

ὦ καλλίπυργον σοφίαν κλεινοτάτην ἐπασκῶν, 1024
ὡς ἡδύ σου τοῖσι λόγοις σῶφρον ἔπεστιν ἄνθος.
εὐδαίμονες δ' ἦσαν ἄρ' οἱ ζῶντες τότ' ἐπὶ τῶν προτέρων.
πρὸς οὖν τάδ', ὦ κομψοπρεπῆ μοῦσαν ἔχων, 1030
δεῖ σε λέγειν τι καινόν, ὡς ηὐδοκίμηκεν ἀνήρ.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑,
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ ⏖, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

In his verbis et – – ⏑ ⏖ offendit pro – – ⏑ – positum, quae sane quidem in maximis licentiis numeranda est, etsi non caret exemplis (vesp. 530. Acharn. 1158. Anacr. fr. 32, 2), neque probabile est formam – – ⏑ – in initio trium versuum se excipientium positam esse. Verisimillimum esse mihi videtur credere cum Dindorfio, stropham imperfectam relictam esse a poeta, cui postea corrector antistropham exaequare studuerit, nisi malis suspicari eandem licentiam in antistropha sola poetam sibi indulsisse, quam in Lysistratae carmine modo laudato.

Similia cadunt in Nubium carmen 700—705 = 804—810, de quo vide infra, atque in Ecclesiazusarum carmen 969—972 = 973—976, de quo in capite III plura dicam.

Tribus locis non in initio strophae, sed in media strophae parte – – ⏑ – cum choriambo coniunxit Aristophanes: in carmine illo simplicissimae ac dilucidae formae

equit. 551—558 = 581—588 [1])
ἵππι' ἄναξ Πόσειδον, ᾧ
χαλκοκρότων ἵππων κτύπος
καὶ χρεμετισμὸς ἁνδάνει,
καὶ κυανέμβολοι θοαὶ

[1]) Westphal, II ² p. 835. Christ, Metrik ² p. 534.

μισθοφόροι τριήρεις,
μειρακίων θ' ἅμιλλα λαμ-
πρυνομένων ἐν ἅρμασιν
καὶ βαρυδαιμονούντων,

– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, – – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – –,

versus 2 eandem coniunctionem choriambi cum – – ∪ – exhibet atque vesp. 540. 542 = 644. 646 et Aristoph. fragm. 96; de qua cf. supra pag. 28. 29.

Choriambum et – – ∪ – in eodem versu invenies praeterea nub. 512—516:

εὐτυχία γένοιτο τἀνθρώπῳ, ὅτι προήκων
ἐς βαθὺ τῆς ἡλικίας
νεωτέροις τὴν φύσιν αὑτοῦ πράγμασιν χρωτίζεται
καὶ σοφίαν ἐπασκεῖ.

– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –. ∪ – –
– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, – – ∪ –, – – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – –.

Eidem igitur versui quidem, non eidem, cui choriambum, colo – – ∪ – admixtum haec stropha habet; quo ut minus offenderemur, in binos versus v. 513. 515 discerpserunt Hermannus, Meinekius, Bergkius.

Restat, ut de Ranarum carmine 209—221 pauca adiciam:[1])

[βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ,
βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ.
λιμναῖα κρηνῶν τέκνα,
ξύναυλον ὕμνων βοὰν]
φθεγξώμεθ', εὔγηρυν ἐμὰν ἀοιδάν,
[κοὰξ κοάξ,
ἣν ἀμφὶ Νυσήιον
Διὸς Διώνυσον ἐν
Λίμναισιν ἰαχήσαμεν,

[1]) Westphal, II [2] p. 840.

ἡνίχ᾽ ὁ κραιπαλόκωμος
τοῖς ἱεροῖσι χύτροισι
χωρεῖ κατ᾽ ἐμὸν τέμενος λαῶν ὄχλος.
βρεκεκεκὲξ κοὰξ κοάξ.]

Propter versus 218 sqq. *ἡνίχ᾽ ὁ κραιπαλόκωμος κ. τ. λ.* credibilius est hanc stropham glyconeis constare, quamvis eos versus, qui praecedunt, iambis quoque dimetiri possis, admissa tone in prima sede alterius iambi. Cui strophae admixtus est versus 5 huius schematis

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Metricae formae solius si rationem habueris, hunc versum iis, de quibus supra dixi, adiungere licebit; sed si reputaveris – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – non legi nisi in initio stropharum aut in iis strophis, quae a – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – incipiunt, probabilius eum cum glyconeis strophae coniunges, praesertim cum antistropha nulla lucem afferat.

Inter reliquias eorum poetarum, quorum poematum fragmenta tantum servata sunt, primo loco nominanda est stropha illa Anacreontis fr. 21:

ξανθῇ δέ γ᾽ Εὐρυπύλῃ μέλει
ὁ περιφόρητος Ἀρτέμων·
πρὶν μὲν ἔχων βερβέριον, καλύμματ᾽ ἐσφηκωμένα,
καὶ ξυλίνους ἀστραγάλους ἐν ὠσὶ, καὶ ψιλὸν περὶ
πλευρῇσι (δέρμ᾽ ᾖει) βοός,
νήπλυτον εἴλυμα κακῆς ἀσπίδος, ἀρτοπώλισιν
κἀθελοπόρνοισιν ὁμιλέων ὁ πονηρὸς Ἀρτέμων,
κίβδηλον εὑρίσκων βίον·
πολλὰ μὲν ἐν δουρὶ δεθεὶς αὐχένα, πολλὰ δ᾽ ἐν τροχῷ,
πολλὰ δὲ νῶτον σκυτίνῃ μάστιγι θωμιχθεὶς, κόμην
πώγωνά τ᾽ ἐκτετιλμένος.
νῦν δ᾽ ἐπιβαίνει σατινέων, χρύσεα φορέων καθέρματα
πάϊς Κύκης, καὶ σκιαδίσκην ἐλεφαντίνην φορεῖ
γυναιξὶν αὔτως.

– – ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏓
⏑ ⏑͡⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –,
– – ⏑ –, – – ⏑ –,

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– – ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –,
– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏓,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, –.

Non integrum traditum est hoc carmen; ergo addendum in fine ad – est ⟨– ⏑ –⟩, ut dimeter iambicus prioribus dimetris, qui praecedentibus tetrametris epodi modo adiecti sunt, adaequetur. Initium carminis vix recte traditum est, nisi forte nominis proprii (*Εὐρυπύλῃ*) licentia anapaestus excusatur; desideratur clausula tetrametri iambici huius formae ⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –, aut – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, aut – – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, quales leguntur in v. 3. 6. 9. 12. Westphalii sententia, quam profert II² p. 733: *ξαν | θῇ δέ γ' Εὐρυπύλῃ μέλει* respondere colo *ἀσπίδος ἀρτοπώλισιν* v. 6 – ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – = – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – atque mutationem primi et secundi glyconei, qui dicuntur, hyperthesi effectam inesse in his verbis, probari non potest ab iis, qui cum iambicis, non cum logaoedicis versibus choriambos coniungere soleant. Bergkius duos primos versus ad aliud carmen referendos esse putat. In v. 12 in *χρύσεα* et in *φορέων* synizesis admissa est.

Eadem licentia, qua Aristophanes (nub. 1026; vesp. 530; Acharn. 1158 = 1170), idem Anacreon usus est fr. 32 [1])

Ὠινοχόει δ' ἀμφίπολος μελιχρὸν
οἶνον, τρικύαθον κελέβην ἔχουσα.
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
– – ⏑ ⏑͡⏑, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑.

Idem fr. 56 hanc, quae in Aristophanis, Euripidis, Sophoclis strophis occurrit, dimetri iambici formam usurpavit – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –:

Οὐδ' αὖ μ' ἐάσεις μεθύοντ' οἴκαδ' ἀπελθεῖν;
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, –

ubi in fine desideratur ⟨⏑ ⏑ –⟩ ad explendum choriambum.

[1]) Westphal, II² p. 765.

At fortasse omnino alienum est hoc fragmentum ab illis metris atque sic potius dividendum:

– – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

de qua forma infra dicam ad Aesch. Prom. 128—135.

Fortasse huc pertinet TELESTIS quoque fragmentum 5, quod ita legitur in libris:

Πρῶτοι παρὰ κρατῆρας Ἑλλάνων ἐν αὐλοῖς
συνοπαδοὶ Πέλοπος ματρὸς ὀρείας
Φρύγιον ἄεισαν νόμον·
τοὶ δ' ὀξυφώνοις πηκτίδων ψαλμοῖς κρέκον
Λύδιον ὕμνον.

– – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, –
⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – –
⏑ ⏑ ⏑ – – – ⏑ –
– – ⏑ – – – ⏑ – – – ⏑ –
– ⏑ ⏑ – –.

Epitritos hos versus esse voluit Christius Metrik[1] p. 166, at melius sic coniunguntur, ut primus versus post *Πέλοπος* finiatur, secundus post *νόμον*:

– – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑͡⏑ ⏑ –, – – ⏑ –,
– – ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, –,

quamquam concedendum est poetam paene migrasse fines licentiarum.[1])

Ex COMICORUM FRAGMENTIS haec notavi:

CRATINI fr. 172:

ἄνδρας σοφοὺς χρὴ τὸ παρὸν πρᾶγμα καλῶς εἰς δύναμιν τίθεσθαι·

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,

ubi – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ – in initio versus legitur, quamquam incertum est, num initium hoc fuerit strophae.

Fortasse etiam fragmenti 240 primus versus his adnumerandus est:

στάσις δὲ καὶ πρεσβυγενὴς Κρόνος ἀλλήλοισι μιγέντε;

sed cum totum fragmentum vario modo explicari possit, dubium est, num recte hoc loco commemoretur.

1) Bernhardy, griech. Litteraturgeschichte II, 1[2] p. 757.

Eadem valent de PLATONIS fragmentis 154. 211, quae nisi coniectura admissa huc non pertinent:

fr. 154

ἢ 'ξ Ἀρκαδίας οὕτω δριμυτάτην ὀρίγανον

‒ ‒ ⏑ ⏑ ‒ ‒ ‒ ‒ ⏑ ⏑ ‒ ⏑ ‒ ⏑ ‒

quod tolerari non potest. Meinekius in editione fragmentorum comicorum Graecorum II p. 666 haec legit: *ἢ 'ξ Ἀρκαδίας τοι δριμυτάτην ὀρίγανον* atque haec adnotat: „Athenaeus II p. 68 c: *θηλυκῶς (τὴν ὀρίγανον λέγει) Πλάτων ἢ Κάνθαρος Ἢ ἐξ Ἀρκαδίας οὕτω δριμυτάτην ὀρίγανον.* Correxit Porsonus etc." Recte quidem Porsonus *οὕτω* post *Κάνθαρος* transposuit, sed neque *τοι*, quod Porsonus eumque secutus Meinekius, neque *οὐ*, quod Kockius fragm. com. attic. I p. 641 post *Ἀρκαδίας* interpolandum esse censent, opus est, quia iustum schema metricum verbis ita dispositis efficitur

ἢ 'ξ Ἀρκαδίας δριμυτάτην ὀρίγανον.

[‒ ⏑ ⏑] ‒, ‒ ⏑ ⏑ ‒, ‒ ⏑ ⏑ ‒, ⏑ ‒ ⏑ ⏓.

Ad fr. 211

ὅτι δ' ἂν ᾖ συβώτρια, μηδ' ἀγαθὴ γένοιτό μοι.
ἔχει δὲ μόνον δακτύλους αὐλητικούς.

⏑ ⏑ ⏑ ‒ ⏑ ‒ ⏑ ⏑ ‒ ⏑ ⏑ ‒ ⏑ ‒ ⏑ ‒
⏑ ‒ ⏑ ⏑ ‒ ‒ ⏑ ‒ ‒ ‒ ⏑ ‒

Kockius fragm. com. att. I p. 659 haec adnotat: „et metrum et verba incerta sunt. Itaque manum abstinere satius videtur, quamquam proclive est scribere

οὐτιδανὴ συβώτρια, μηδ' ἀγαθὴ γένοιτό μοι.
ἔχει δὲ φωνὴν δακτύλους τ' αὐλητικούς."

ex quibus verbis hos versiculos efficere possis:

‒ ⏑ ⏑ ‒, ⏑ ‒ ⏑ ⏑̆,
‒ ⏑ ⏑ ‒, ⏑ ‒ ⏑ ‒,
⏑ ‒ ⏑ ‒, ‒ ‒ ⏑ ‒, ‒ ‒ ⏑ ‒.

§ 3.

Venio nunc ad eas strophas stropharumque fragmenta, in quibus praeter choriambum tone usi sunt poetae, per quam *μακραὶ τρίσημοι* ita efficiuntur, ut huiusmodi versus et iambis et trochaeis compositi esse prima specie videantur.

Itaque vix expectes choriambum a poetis severiores leges sequentibus in iis strophis poni, in quibus tones artificium admissum est. Haud pauca tamen exempla inveniuntur; ita autem plerumque choriambus cum diiambo tone syncopato coniungitur, ut altera licentia priori, altera posteriori colo attribuatur. Inspicias exempla:

Anacreontis fr. 30 [1])

Τὸν μυροποιὸν ἠρόμην Στράττιν εἰ κομήσει.

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏗ ⏑ –, ⏑ – –.

Hephaestion, cui Westphalius et Christius hoc loco assentiuntur, versum in asynartetorum sive in conexorum metrorum numero ita posuit, ut haec verba in explicatione adderet: [2]) *Ἀνακρέων δὲ οὐκ ἰαμβικῷ ἀλλὰ χοριαμβικῷ ἐπιμίκτῳ πρὸς τὰς ἰαμβικὰς ἐπήγαγε τὸ ἰθυφαλλικόν.* Verba *Στράττιν εἰ κομήσει* igitur ithyphallicum sive tripodiam trochaicam nominat, ut totus versus compositus sit e dimetro iambico choriambum primo loco continente et tripodia trochaica. Quod eo potissimum refellitur, quod raro in eadem stropha, nunquam autem in eodem versu descendentes et ascendentes rhythmi consociantur. Itaque nonam syllabam suppressam esse decimamque productam ad trium brevium potestatem credendum est. Ceterum choriambus, ut supra monui, non in eodem colo quo tone legitur.

Plura exempla suppeditant Aeschyli fabulae:

Incertum est num huc pertineat Prom. 567—573 [3])

χρίει τις αὖ με τὰν τάλαιναν οἶστρος,
εἴδωλον Ἄργου γηγενοῦς, ἄλευ δᾶ,
τὸν μυριωπὸν εἰσορῶσα βούταν.
ὁ δὲ πορεύεται δόλιον ὄμμ᾽ ἔχων,
ὃν οὐδὲ κατθανόντα γαῖα κεύθει,
ἀλλά με τὰν τάλαιναν

---

[1]) Westphal, II ² p. 771. Christ, Metrik ² p. 510.

[2]) Hephaest. p. 55.

[3]) Conradt, lyrische Verse p. 48. Christ, Metrik ¹ p. 478.

ἐξ ἐνέρων περῶν κυναγετεῖ,
πλανᾷ τε νῆστιν ἀνὰ τὰν παραλίαν ψάμμαν.

– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
– – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏑ – –
– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –
⏑ ⏑͡⏑ — ⏑ –, ⏑ ⏑͡⏑ — ⏑ –
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ –
⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ ⏑ – – –.

vv. 7 et 8 artius inter se cohaerere videntur, ut metrica forma fere haec fuerit:

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑͡⏑ ⏑ –, ⏑ ⏑͡⏑ – – –.

Quamquam ultimi versus pes prior ⏑|–⏑|⏑⏑|–, nisi corruptela latet, contradicit legi a Pickelio dochmiacis colis constitutae, dochmios in v. 8 agnoscendos esse suspicor; itaque v. 4 quoque ex duobus dochmiis constare putaverim.

Sept. 911—921 = 922—933

ΑΝ. *σιδαρόπλακτοι μὲν ὧδ' ἔχουσι,*
σιδαρόπλακτοι δὲ τοὺς μένουσι,
τάχ' ἄν τις εἴποι, τίνες;
τάφων πατρῴων λαχαί.
ΧΟ. *δόμων μάλ' ἀχὰν ἐς οὓς προπέμπει* 915
δαϊκτὴρ γόος αὐτόστονος, αὐτοπήμων,
δαϊόφρων, οὐ φιλογαθὴς, ἐτύμως δακρυχέων ἐκ φρενὸς, ἃ 919
κλαομένας μου μινύθει τοῖνδε δυοῖν ἀνάκτοιν. 921

⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Metro apta non sunt, quae in codicibus leguntur in confinio versuum 5 et 6: *δόμων μάλ' ἀχάεσσα τοὺς* (pro *ἀχὰν ἐς οὓς*) *προπέμπει δαϊκτὴρ*; quibus in antistropha respondent in vv. 927. 928 haec: *δυσδαίμων σφιν ἡ τεκοῦσα πρὸ*

πασᾶν γυναικῶν. Locum gravius corruptum esse apparet quam qui certa coniectura sanari possit. Probabile autem est ea cola, quae choriambis constant, a ceteris distinctius separata fuisse.[1])

Pers. 1014—1018 = 1026—1030:[2])

ΞΕ. *πῶς δ' οὔ; στρατὸν μὲν τοσοῦτον τάλας πέπληγμαι.* 1014
ΧΟ. *τί δ' οὔκ; ὄλωλεν μεγάλως τὰ Περσᾶν.*
ΞΕ. *δρᾷς τὸ λοιπὸν τόδε τᾶς ἐμᾶς στολᾶς;*

– – ∪ –, — ∪ –, — ∪ –, ∪ – –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –.

Suppl. 95—102 = 103—110:

ἰάπτει δ' ἐλπίδων 95
ἀφ' ὑψιπύργων πανώλεις βροτούς,
βίαν δ' οὔτιν' ἐξοπλίζει,
τὰν ἄπονον δαιμονίων· μνῆμον ἄνω φρόνημά πως
αὐτόθεν ἐξέπραξεν ἔμπας ἑδράνων ἀφ' ἁγνῶν. 101

∪ – —, — ∪ –,
∪ – ∪ –, — ∪ –, — ∪ –,
∪ – —, ∪ – ∪ – –
– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – –.[3])

En dilucide secreta cola choriambica ab iis, quae tones artificio sunt variata. Vix convenit simplici metro iambico syllaba longa in fine versus 3 posita, nisi de penthemimere iambico cogitaveris, quod per *λεῖμμα* dimetri iambici spatium expleverit.

Agam. 192—204 = 205—217:[1])

πνοαὶ δ' ἀπὸ Στρυμόνος μολοῦσαι

---

[1]) Westphal, II[2] p. 523. 833. Bernhardi, de tones usu p. 5. Conradt, über Zahlenverhältnisse in dem Bau der aeschyleischen Tragoedie „die Sieben gegen Theben." Progr. Schlawe 1874, p. 13.

[2]) Westphal, II[2] p. 523. Conradt, lyr. Verse, p. 88.

[3]) Westphal, II[2] p. 510. Christ, Metrik[1] p. 254. Bernhardi, de tones usu p. 4, 18, 19.

κακόσχολοι, νήστιδες, δύσορμοι,
βροτῶν ἄλαι, νεῶν τε καὶ πεισμάτων ἀφειδεῖς,
παλιμμήκη χρόνον τιθεῖσαι 196
τρίβῳ κατέξαινον ἄνθος Ἀργείων.
ἐπεὶ δὲ καὶ πικροῦ
χείματος ἄλλο μῆχαρ
βριθύτερον πρόμοισιν
μάντις ἔκλαγξεν προφέρων Ἄρτεμιν, ὥστε χθόνα βάκ- 202
τροις ἐπικρούσαντας Ἀτρείδας δάκρυ μὴ κατασχεῖν·

⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⊔, ⊔ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – $\overline{\wedge}$
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

v. 5 -θος Ἀργείων ⏑ – ⏑ – metiendum videtur, ει diphthongo ante vocalem correpta, nisi malis cum Weilio Ἄργεος scribere. v. 6 ⏑ – in fine λεῖμμα trium temporum indicandum esse, similiter atque Suppl. 97 = 105 statuimus, probabilius mihi videtur, quam hanc tripodiam in stropha et in antistropha a praecedentibus versibus puncto divisam proodi loco habendam esse (quod voluit Christius, Continuität p. 31).

Agam. 218—227 = 228—237:

ἐπεὶ δ' ἀνάγκας ἔδυ λέπαδνον
φρενὸς πνέων δυσσεβῆ τροπαίαν
ἄναγνον ἀνίερον, τόθεν 220
τὸ παντότολμον φρονεῖν μετέγνω.
βροτοὺς θρασύνει γὰρ αἰσχρόμητις
τάλαινα παρακοπὰ
πρωτοπήμων. ἔτλα δ' οὖν
θυτὴρ γενέσθαι θυγατρὸς, γυναικοποίνων πολέμων ἀρωγὰν 226
καὶ προτέλεια ναῶν.

---

[1]) Westphal II [2] p. 508. 510. 523. 528. 529. 833. Christ, Metrik [2] p. 308. Bernhardi, de tones usu p. 6. 7. 19.

⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ ⏑͡⏑, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ ⏑͡⏑, ⏑ –
—, ⏑ – –, ⏑ – –
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

Comprehendendi sunt versus 6 et 7, ut amoveatur ⏑ – in fine versus iambici non tolerandum atque ut melius inter se cohaereant cola
⏑ – ⏑ ⏑͡⏑, ⏑ – —,
⏑ – —, ⏑ – –.[1])

Agam. 1530—1532 = 1560—1562:

XO. ἀμηχανῶ φροντίδος στερηθεὶς
εὐπαλάμων μεριμνᾶν
ὅπα τράπωμαι, πίτνοντος οἴκου.

⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, — ⏑ –, ⏑ – –.

Tria praeterea sunt exempla Aeschylea, quae incertius metrum disquisitioni offerunt, quam quod firmo argumento esse possit: Sept. 934—936 = 947—950. Suppl. 808—816 = 817—824.[2]) Choeph. 385—393 = 410—417.[3])

Unum exemplum apud Sophoclem deprehenditur:

Aiac. 1199—1205 = 1211—1217:[4])

ἐκεῖνος οὔτε στεφάνων
οὔτε βαθειᾶν κυλίκων
νεῖμεν ἐμοὶ τέρψιν ὁμιλεῖν,
οὔτε γλυκὺν αὐλῶν ὄτοβον
δύσμορος οὔτ' ἐννυχίαν
τέρψιν ἰαύειν.
ἐρώτων δ' ἐρώτων ἀπέπαυσεν, ὤμοι. etc.

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

[1]) Westphal, II [2] p. 508. 510. 523. 528. 529. Christ, Metrik [2] p. 308. Bernhardi, de tones usu p. 8. 20.

[2]) Westphal, II [2] p. 519. 522. J. H. H. Schmidt, Eurhythmie p. 303.

[3]) Westphal, II [2] p. 831. Christ, Metrik [2] p. 415. J. H. H. Schmidt, Eurhythmie p. 219. Bernhardi, de tones usu p. 20.

[4]) Westphal, II [2] p. 842. Christ, Continuität p. 31.

– ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –,
– ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –, –
–, – ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –,
– ◡ ◡ –, – ◡ ◡ –,
– ◡ ◡ –, —
◡ –, — ◡ –, – ◡ ◡ –, ◡ – –.

Duobus locis corruptam circumferri metri formam apparet: versibus 3—4. 5—6. Nam v. 3 abundat syllaba longa in fine, v. 4 in initio, ad quas conferas spondeos simili loco positos Lysistr. 323 = 337 (supra p. 30) et Oedip. r. 493 = 503. In v. 6 offendit syllaba longa in fine abundans. Cum choriambus cum syllaba tones artificio producta uno eodemque colo coniunctus perraro legatur, finem coli post *ἰαύ* | in stropha, post *ἐπέ* | in antistropha statuere malim syllabasque *ειν* et *σται* coniungere cum insequentibus verbis, quamvis in stropha puncto, in antistropha interrogationis signo posito prior versus a posteriore separetur. Monendum est practerea hos versus non secus atque insequentes (1206—1210 = 1218—1222)

κεῖμαι δ' ἀμέριμνος οὕτως,
ἀεὶ πυκιναῖς δρόσοις
τεγγόμενος κόμας,
λυγρᾶς μνήματα Τροίας·

logaoedicos haberi posse.

In duabus strophis Euripides choriambo simul et tone usus est:

Alcest. 213—225 = 226—237:

ΗΜ.Α. *ἰὼ* (an *ὤ*?) *Ζεῦ, τίς ἂν πόρος κακῶν*
γένοιτο καὶ λύσις τύχας ἃ πάρεστι κοιράνοις;
ΗΜ.Β. *ἔξεισί τις; ἢ τέμω τρίχα*
καὶ μέλανα στολμὸν πέπλων ἀμφιβαλώμεθ' ἤδη;
ΗΜ.Α. *δῆλα μέν, φίλοι, δῆλά γ', ἀλλ' ὅμως*
θεοῖσιν εὐχώμεσθα· θεῶν γὰρ δύναμις μεγίστα.
ΧΟ. *ὦναξ Παιάν,*
ἔξευρε μηχανήν τιν' Ἀδμήτῳ κακῶν,
πόριζε δὴ πόριζε· καὶ πάρος γὰρ
τοῦδ' ἐφεῦρες, καὶ νῦν
λυτήριος ἐκ θανάτου γενοῦ,
φόνιόν τ' ἀπόπαυσον Ἅιδαν.

– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– – ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏒
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⊔ ⏑ –, ⏑ – ⊔, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⊔ ⊔, ⊔ ⊔,
– – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –.
– ⏑ – – – –
⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ –
⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – –

Exit hoc carmen sine dubio in versus logaoedicos ascendentes, at in priore quoque strophae parte versus 3, nisi logaoedicus est, omni explicatione caret. Quaerendum igitur est, an recte versus choriambici in hac stropha statuantur.[1])

Herc. fur. 763—771 = 772—780: [2])

ΧΟ. *χοροὶ χοροὶ καὶ θαλίαι μέλουσι Θήβας ἱερὸν κατ' ἄστυ.*
μεταλλαγαὶ γὰρ δακρύων,
μεταλλαγαὶ ξυντυχίας
⏑ ⏑́ ⏑ *ἔτεκον ἀοιδάς.*
βέβακ' ἄναξ ὁ καινὸς, ὁ δὲ παλαίτερος
κρατεῖ, λιμένα λιπών γε τὸν Ἀχερόντιον·
δοκημάτων δ' ἐκτὸς ἦλθεν ἐλπίς.

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ . ⏓,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ ⏖ ⏑ ⏖, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏖, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ ⏖, ⏑ – ⏑ ⏖, ⏑ – ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, ⊔ ⏑ –, ⏑ – ⏓.

Praeter tonen in versu ultimo adhibitam abundat haec stropha pedibus solutis non secus atque in diverbio multo pluribus pedibus solutis usus est Euripides quam Aeschylus vel Sophocles.[3])

Nec dissimilis est condicio carminis Aristophanis Acharn. 1150—1161 = 1162—1173: [4])

Ἀντίμαχον τὸν Ψακάδος, τὸν ξυγγραφῆ, τὸν μελέων ποιητὴν,
ὡς μὲν ἁπλῷ λόγῳ κακῶς ἐξολέσειεν ὁ Ζεύς·

---

[1]) Westphal, II ² p. 517. 519. 520. 522. 536. 537. Christ, Metrik ² p. 629; Continuität p. 33.
[2]) Westphal, II ² p. 841. 842.
[3]) cf. supra p. 24.
[4]) Westphal, II ² p. 736. 842. Christ, Metrik ¹ p. 379. 393.

ὅς γ' ἐμὲ τὸν τλήμονα Λήναια χορηγῶν ἀπέλυσ' ἄδειπνον.
ὃν ἔτ' ἐπίδοιμι τευθίδος
δεόμενον, ἡ δ' ὠπτημένη
σίζουσα πάραλος, ἐπὶ τραπέζης κειμένη,
ὀκέλλοι· κᾆτα μέλ-
λοντος λαβεῖν αὐτοῦ κύων ἁρπάσασα φεύγοι.

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⏑̄
⏑ ⏖ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ ⏖ ⏑ –, – – ⏑ –,
– – ⏑ ⏖, ⏑ ⏖ ⏑ –, – – ⏑ –,
⏑ – ⏕, ⏕ ⏑ –
– – ⏑ –, – – ⏑ –, ⏕ ⏑ –, ⏑ – –.

Ea cola, quae choriambos continent, in hoc quoque carmine divisa sunt a ceteris; in stropha praeter syllabam ancipitem in fine versus tertii etiam punctum intercessit. De pedibus solutis in v. 4. 5. 6 eadem valent ac de Euripidis carmine modo laudato.

Difficilior alter locus est eiusdem Aristophanis nub. 700—706 = 804—810: [1])

ΧΟ. φρόντιζε δὴ καὶ δίαθρει, πάντα τρόπον τε σαυτὸν
στρόβει πυκνώσας.
ταχὺς δ', ὅταν εἰς ἄπορον πέσῃς,
ἐπ' ἄλλο πήδα
νόημα φρενός· ὕπνος δ' ἀπέστω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ – –
⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ –
⏑ – ⏑ – –
⏑ – ⏑ ⏖, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –.

Augetur difficultas eo, quod in antistropha, praeter quinque versus his quos laudavi respondentes, duo extant, qui nulli strophae versui respondent; quam ob rem Dindorfius recte coniecisse mihi videtur hoc carmen in editione secunda, qua nunc utimur, imperfectum fuisse a poeta.

Versus 811. 812 hi sunt:
γνοὺς ἀπολάψεις ὅ τι πλεῖστον δύνασαι
ταχέως· φιλεῖ γάρ πως τὰ τοιαῦθ' ἑτέρᾳ τρέπεσθαι.

[1]) Christ. Metrik [1] p. 248. 562.

– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – –.

ταχέως v. 812 per synizesin pronuntiandum est, ut evitetur anapaestus iambi loco positus. Quoniam hi antistrophae versus iambici sunt, quibus choriambi sunt admixti, atque primus praeterea et ultimus strophae versus tetrametri iambici catalectici et acatalecti vice fungantur, verisimillimum est etiam tres qui in medio positi sunt versus iambicos esse. Itaque v. 2 et 3 ita inter se coniungendos esse censeo ∪ – ∪ –, ⊔ ∪ –, ut v. 3 et 4 hanc metricam speciem praebeant:

∪ ∪ – ∪ ∪ – ∪ – ∪ – ∪ – –,

quem versum logaoedicum putes oportet, cum de ionicis a minore huius formae ∪ ∪ ⊔ propterea cogitari non possit, quia nullum certum extat exemplum ∪ ∪ ⊔ positi in stropha, quae ne unum quidem contineat integrum ionicum ∪ ∪ – –, excepto fine stropharum. Commemorandum est tamen, tones artificio non admisso hanc stropham ita explicari posse, ut v. 2 et 4 penthemimere iambica putentur ∪ – ∪ – –, quale statuimus suppl. 97 = 105 [1]) per *λεῖμμα* quattuor temporum ad dimetri iambici potestatem productum, idque binis versiculis paribus hoc modo et strophae et antistrophae insertis comprobari videtur, quamquam v. 3 hac quoque explicandi ratione adhibita, nisi logaoedos insertos statueris, explicari nequit.

Inter COMICORUM FRAGMENTA tria extant, quae huc pertinent:

CRATINI fr. 324 a. b. c. [2])

εὔιε κισσοχαῖτ' ἄναξ χαῖρ', ἔφασκ' Ἐκφαντίδης.
πάντα φορητὰ, πάντα τολμητὰ τῷδε τῷ χορῷ.
πλὴν Ξενίου νόμοισι καὶ Σχοινίωνος, ὦ Χάρων.

– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, ⊔ ∪ –, – – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, ⊔ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, ⊔ ∪ –, ∪ – ∪ –.

Hephaestion, qui hos versus in capite *περὶ ἀσυναρτήτων* servavit,[3]) metrum *καθαρὸν Κρατίνειον* vocat. Eodem modo

---

[1]) cf. supra p. 40.
[2]) cf. ECPHANTIDIS fr. 3 p. 20.
[3]) Hephaest. p. 55.

perperam explicat quo Anacreontis fr. 30, de quo quae supra[1]) dixi, eadem ad haec fragmenta quadrant.

Denique Eupolidis fr. 37

ἄνδρες ἑταῖροι, δεῦρο δὴ τὴν γνώμην προσίσχετε,
εἰ δυνατὸν καὶ μή τι μεῖζον πράττουσα τυγχάνει.
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – – ⎯, ⏑ – ⏑ ⏑̄,
– ⏑ ⏑ –, – – ⏑ –, – – ⎯, ⏑ – ⏑ –

pes tertius utriusque versus forma nusquam apud ceteros poetas usitata – – ⎯ insignis est. Quod vero Hephaestion ait p. 59, hoc metrum compositum esse *ἐκ χοριαμβικοῦ καὶ τροχαϊκοῦ πολυσχηματιστον*, non magis probandum est, quam illud quod de Anacreontis fr. 30 protulit: non enim *ἀτακτοτάτως*, ut ait, hoc metrum ab Eupolide compositum est, sed lege certa atque simili modo non raro a poetis usurpata. Commemorandum denique est, totam parabasin eius fabulae Eupolideae, e qua haec fragmenta petita sunt, hoc metro, quod *τὸ Κρατίνειον τὸ ἀσυνάρτητον* Hephaestion loco illo[2]) vocat, constitisse.

Hoc loco mentio facienda est etiam trium illorum fragmentorum, quae Hephaestion p. 30 tamquam exempla choriambicorum versuum in creticos exeuntium profert:

fr. adesp. 69 et 70[3])

Ἱστοπόνοι μείρακες.
Οὐδὲ λεόντων σθένος, οὐδὲ τροφαί.
– ⏑ ⏑ –, ⎯ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⎯ ⏑ –;

Quamquam prima specie fragmentum 69 pro dimetro, fr. 70 pro trimetro choriambico haberi potest omissa ultima syllaba utriusque versus et correpta (ante vocalem) syllaba *φαί* in *τροφαί*, – ⏑ ⏑ –, – ⏑⏑[–] et – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑⏑[–], tamen nullo modo credi potest Hephaestionem adeo neglexisse versuum fines. At quoniam choriambum cum syllaba tone producta in uno eodemque colo consociare noluerint poetae Graeci,

[1]) cf. supra p. 38.
[2]) Hephaest. p. 59; schol. A Hephaest. p. 215, 11.
[3]) Bergk. poet. lyr. III p. 708.

choriambos descendentes (⏒́ ⏑ ⏑ ⏒̀ pro ⏒́ ⏑ ⏒̀ ⏑) catalectice in ⏒́ ⏑ ⏓̀ (pro ⏒́ ⏑ ⏒̀ ⏑) cadentes item atque supra pag. 20 agnoscendos esse conicio.

Postremo monendum est, eos versus choriambicos, qui nullum aliud variandi genus admiserint nisi exitum catalecticum ⏑ – –, hac paragrapho a me tractatos non esse.

Inspectis versibus, in quibus choriambum pro diiambo positum invenimus, haec statuenda sunt de usu choriambi:

1. Exceptis poetis choricis, inde ab antiquissimis poetis lyricis (Sapphone) usque ad Alexandri Magni tempus choriambus pro dipodia iambica ab omnibus poetis usurpatus est; licentiam tamen quandam in choriambo admixto inesse eo ostenditur, quod non in quavis versus iambici parte nec magis coniuncto cum quavis diiambi variatione choriambo usi sunt poetae.

2. Choriambum autem diiambo parem ab iis adhibitum esse haec demonstrant:

a) responsio inter choriambum et diiambum admissa: Philoct. 1123, 15 = 1146, 15. vesp. 1450, 5 = 1462, 5. Acharn. 1150, 1 = 1162, 1. Lysistr. 321, 4 = 335, 4. 321, 6 = 335, 6. Anacr. fr. 21, 3 = 21, 6 = 21, 9. fr. 21, 4 = 21, 7 = 21, 13.

b) quod nihil interest, utrum prior an posterior dimetri iambici pes choriambo expleatur. Priorem enim locum choriambus explet: equit. 551, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8 = 581, 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. vesp. 526, 6. 14. 16. 17 = 631, 6. 14. 16. 17. Alcest. 86, 2 = 98, 2. Eurip. fr. 432, 1. Anacr. fr. 26. 27. | posteriorem locum: Choeph. 42, 8 = 54, 8. Aiac. 1199, 1 = 1211, 1. Antig. 781, 1 = 791, 1. vesp. 526, 1 = 631, 1. vesp. 1450, 1. 3. 4. 6 = 1462, 1. 3. 4. 6. vesp. 1450, 7. Lysistr. 321, 1. 2. 4. 5. 9 = 335, 1. 2. 5. 9. Herc. fur. 637, 2 = 655, 2. 763, 2. 3 = 772, 2. 3. Iph. Aul. 1036, 2 = 1058, 2. Helen. 1337, 1. 2 = 1353, 1. 2. Dimeter duobus choriambis efficitur: Aesch. suppl. 538, 7 = 547, 7. Aiac. 1199, 2. 3. 5 = 1211, 2. 3. 5. nub. 513, 2. vesp. 526, 2. 15 = 631, 2. 15. Lysistr. 321,

[10]. 11. 12. 13 = 335, 10. 11. 12. 13. Lysistr. 335, 4. Aristoph. fr. 117. Alcae. fr. 90.

c) quod initium stropharum iambicarum choriambo efficitur: equit. 551, 1 = 581, 1. nub. 513, 1. nub. 563, 1 = 595, 1. Dimeter choriambicus initium stropharum iambicarum facit: Acharn. 1150, 1 = 1162, 1. Anacr. fr. 21, 3. 6. 9. 12. Oedip. r. 483, 1 = 498, 1.

Idem, quod de dimetris sub b) diximus, valet etiam de tetrametris.

3. Choriambus uno eodemque colo coniungitur et cum diiambo integro et cum ⏑ ⏖ ⏑ – et cum – – ⏑ – et cum – ⏖ ⏑ –.

Ubicunque coniungitur cum ⏑ ⏖ ⏑ – vel – – ⏑ – vel – ⏖ ⏑ –, praecedit altera diiambi forma, sequitur choriambus (exceptis locis Aristophanis equit. 551, 2 et vesp. 526, 14. 16 = 631, 14. 16 et fragm. 96, ubi – ⏑⏑ –, – – ⏑ – occurrit; conf. etiam Telestis fragm. 5 supra p. 36 et Euripid. Alcest. 216 et Eupolid. fr. 37, 2).

4. ⏑ ⏖ ⏑ – apud Aeschylum nusquam, apud Sophoclem uno loco invenitur, Euripides et Aristophanes atque ex prioribus poetis Anacreon saepius hac licentia usi sunt.

5. – – ⏑ – cum choriambo coniunctum praecipue in initio stropharum legitur; in media stropha non solet legi, nisi simul initium hac arte variatum est.

6. Ubi – ⏖ ⏑ –, – ⏑ ⏑ – occurrit, nunquam simul in stropha atque in antistropha extat, sed aut in stropha aut in antistropha, ita ut altero loco semper ⏑ ⏖ ⏑ – respondeat formae – ⏖ ⏑ –.

7. Idem colon, in quo tone usurpatur, perraro praebet choriambum diiambi loco positum.

8. Adhibuerunt poetae aureae aetatis formas hasce: dimetrum catalecticum: Sapph. fr. 61, fr. 99, 1—4, fr. 100, 1. 2. Anacr. fr. 25, 1, fr. 34. Aesch. Prom. 567, 6. Agam. 445, 7 = 464, 7. Agam. 192, 7. 8 = 205, 7. 8. Agam. 218, 9 = 228, 9. Soph. Antig. 604, 5 = 615, 5. Agam. 770, 2 = 780, 2. Agam. 1530, 2 = 1560, 2. Eupol. fr. 163, 1—4. Aristoph. equit. 551, 5. 8 = 581, 5. 8. nub. 513, 4. vesp. 526, 3. 8. 9. 10. 11. 18 = 631, 3. 8. 9. 10. 11. 18. 1450, 5. Thesmoph. 953, 3.

trimetrum catalecticum: Anacr. fr. 31. fr. 32, 1. Soph. Antig. 604, 5 = 615, 5.

tetrametrum catalecticum: Sapph. fr. 60. Anacr. fr. 28. Aesch. Sept. 911, 8 = 922, 8. Agam. 192, 10 = 205, 10. Soph. (Philoct. 1081, 15 = 1102, 15). (Eur. Rhes. 360, 9 = 370, 9). Med. 643, 1 = 652, 1. Heraclid. 353, 1 = 362, 1. Herc. fur. 637, 1 = 655, 1. Aristoph. Lysistr. 321, 6. fr. 163, b. d.

pentametrum catalecticum: Aesch. Suppl. 538, 8 = 547, 8. Soph. Philoct. 1123, 15. Aristoph. Acharn. 1150, 3 = 1162, 3. Acharn. 1162, 1.

dimetrum brachycatalectum: Eur. Hel. 1451, 3 = 1464, 3. Aristoph. Thesmoph. 953, 5.

dimetrum acatalectum: Alc. fr. 90. Aesch. Suppl. 538, 7 = 547, 7. Soph. Aiac. 1199, 2 = 1211, 2. Aiac. 1199, 5 = 1211, 5. Philoct. 1185. Aristoph. nub. 513, 2. vesp. 526, 2 = 631, 2. vesp. 526, 15 = 631, 15. Lysistr. 321, [10.] 11. 12. 13 = 335, 10. 11. 12. 13. Lysistr. 335, 4. fr. 117 ed. Dind. fr. 533 ed. Kock.

trimetrum acatalectum: Alc. fr. 88. Eur. Bacch. 370, 7 = 386, 7. Phoeniss. 1519—1521. Aristoph. nub. 804, 6. Thesmoph. 352, 6.

tetrametrum acatalectum: Aesch. Agam. 192, 9 = 205, 9. Soph. Oedip. r. 483, 1. 2 = 498, 1. 2. Eur. Bacch. 370, 8 = 386, 8. Aristoph. nub. 949, 4.

pentametrum acatalectum: Aesch. Sept. 911, 7 = 922, 7. Eur. Bacch. 105, 6 = 120, 6.[1])

Ceterum moneo versuum divisionem non ubique certam esse.

Cap. II.

DE USU IONICI A MINORE.

§ 1.

Sicut choriambus ortus est e diiambo ⏑ – ⏑ – sedibus syllabarum primae et secundae inter se permutatis – ⏑ ⏑ –, ita ionicus a minore, qui dicitur, e dipodia iambica ⏑ – ⏑ –

[1]) cf. pag. 19.

ortus est permutatis sedibus syllabarum secundae et tertiae ⏑ ⏑ ⏒ ⏒. Deest huic explicationi Hephaestionis testimonium, quo sententia de choriambo iambis immixto a Studemundo prolata optime comprobatur.

Ait autem Hephaestion in cap. 12:[1]) *Τὸ δὲ ἀπ' ἐλάσσονος ἰωνικὸν συντίθεται μὲν καὶ καθαρὸν, συντίθεται δὲ καὶ ἐπίμικτον πρὸς τὰς τροχαϊκὰς διποδίας.* Haec verba *συντίθεται — διποδίας* quid sibi velint, facile est ad intellegendum, si accuratius inspicias ea quae sequuntur:[2]) *συντίθεται .... οὕτως, ὥστε τὴν πρὸ τῆς τροχαϊκῆς ἀεὶ γίνεσθαι πεντάσημον, τοῦτ' ἔστι τρίτην παιωνικὴν, καὶ τὴν τροχαϊκὴν, ὁπόταν προτάττοιτο τῆς ἰωνικῆς, γίνεσθαι ἑπτάσημον τροχαϊκὴν, τὸν καλούμενον δεύτερον ἐπίτριτον.*

Priore igitur loco ionici *ἀνακλωμένου*, quem vocant, originem explicat: nam ionicus *πεντάσημος* nihil aliud est nisi ⏑ ⏑ – ⏑, quod si anteponas dipodiae trochaicae – ⏑ – ⏓, hoc metrum efficitur: ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – ⏓. Revera autem ionicum *ἀνακλώμενον* ortum esse videri e refracto dimetro ionico, i. e. permutatis sedibus syllabarum quartae et quintae dimetri ionici, ut pro ⏑ ⏑ ⏒ ⏒ ⏑ ⏑ ⏒ ⏒ poneretur

⏑ ⏑ ⏒ ⏑ ⏒ ⏑ ⏒ ⏒,

Studemundus docuit in scholis.

Posteriore loco Hephaestion aliam dimetri ionici formam exponit: trochaica enim dipodia *ἑπτάσημος* haec est: – ⏑ – – admissa syllaba producta pro secunda brevi; quam si anteponas ionico, haec forma efficietur: – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –. At – ⏑ – – non esse dipodiam trochaicam, sed aliam formam variati diiambi docuit nos idem Studemundus: nam sicut pro ⏑ ⏒ poni potest – ⏒ in diiambi sede impari (– ⏒ ⏑ ⏒ pro ⏑ ⏒ ⏑ ⏒), ita etiam pro ⏑ ⏑ ⏒ ⏒ poni potest – ⏑ ⏒ ⏒ syllaba prima longa in utroque metro servata; et sicut – – ⏑ – est diiambus retardatus, sic – ⏑ – – est ionicus a minore retardatus. Utriusque formae exempla haud pauca extant. Sed transeam ad eos locos, quibus poetae ionicis a minore usi sunt.

---

[1]) Hephaest. p. 37.
[2]) Hephaest. p. 38.

Primus et introduxit in litteras ionicos a minore et immiscuit iambis Alcman. Cuius huc pertinent:

fr. 87

Ἀνὴρ δ᾽ ἐν ἀρμένοισιν
ἀλιτρὸς ἧστ᾽ ἐπὶ θάκω κατὰ πέτρας
δρέοντι (?) *μὲν οὐδὲν,*
δοκέοντι δ᾽ (*ἐοικώς.*)
⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ ⊼
⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –,

fr. 85 A

Ἕκατον μὲν Διὸς υἱὸν τάδε Μῶσαι κροκόπεπλοι,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

fr. 85 B

Λιγύκορτον πάλιν ἄχει.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Observatione dignissimum est, eundem poetam, qui ionico primus usus est, etiam catalectica forma ionici ⏑ ⏑ ⊔ syllaba longa in duplex tempus producta usum esse. Neque magis hoc est neglegendum, Alcmana *ὅλα ᾄσματα ἰωνικὰ* scripsisse teste Hephaestione p. 38. Alcmani ionicum parem diiambo fuisse eo demonstratur, quod uno colo diiambum integrum et ionicos coniunxit fr. 87, 2. Fragmentum 87 e carmine chorico vix petitum videtur, fr. 85 huic opinioni non obstat, quamvis ex exiguis frustulis nihil certi demonstrari possit.

Huc referenda sunt etiam Alcmanis fr. 83. 84:

Περισσόν· αἲ γὰρ Ἀπόλλων ὁ Λύκηος.
Ἰνὼ σαλασσομέδοισ᾽, ἂν ἀπὸ μάσδων.
⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏓.
– – ⏑ –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Hephaestion p. 46 epionicos hos versus nominat, a diiambo *ἑξασήμῳ* vel *ἑπτασήμῳ* incipientes. Paullo post idem p. 58 versus comicos huius formae

– – – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⊔

epionicos esse vult. Itaque dubium est, num recte Bergkius *περισσόν* notam veteris alicuius metrici esse putaverit, ab Hephaestione non perceptam.[1])

[1]) Poet. lyr. Graec. III p. 62. Cf. infra p. 66.

Sicut ille Doricus poeta, ita Lesbia quoque Sappho ionico usa est fr. 88

Τί με Πανδίονις ὦ ῎ραννα χελίδων.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Cum in Sapphonis fragmentis ionicos deprehenderimus, mirum non est quod ne Alcaeus quidem ab hoc rhythmi genere sese abstinuit. Cuius septem fragmenta extant nullo pede nisi ionico composita:

fr. 48 A

Κρονίδα βασίληος γένος Αἴαν, τὸν ἄριστον πεδ' Ἀχίλλεα.

⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Hephaestionem, cum p. 35 hoc fragmentum pentametrum antispasticum nuncuparet, errasse consentaneum est. *Ἀχίλλεα* per synizesin trisyllabum fit.

fr. 59 [1])

῎Εμε δείλαν, ἔμε πασᾶν κακοτάτων πεδέχοισαν

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏓.

fr. 60

῎Επετον Κυπρογενήας παλάμαισιν

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏓.

fr. 61

Τερένας ἄνθος ὀπώρας

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

fr. 97

Ἐλάφω δὲ βρόμος ἐν στήθεσι φύει φόβερος

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏑͡⏑.

fr. 98

Ἐπὶ γὰρ πᾶρος ὀνίαρον ἴκνηται

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

fr. 99

Πάλιν ἀ ὖς παρορίνει

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Alcaeum multa carmina ionicis a minore constantia scripsisse Hephaestion testatur p. 38.

Longe maximum numerum fragmentorum ionicis numeris scriptorum Anacreon reliquit. Nec mirum, quod ab hoc

---

[1]) Hephaest. p. 38.

poeta Ionico versus ionicus nomen traxit, quamvis centum iam annis ante eius tempus poetae Dorici et Aeolici pede ionico usi sint in carminibus componendis. Inter eos enim poetas, qui ionico rhythmo praecipue delectabantur, Anacreon ab Aristophane commemoratur Thesmophor. 160—164:

σκέψαι δ' ὅτι
Ἴβυκος ἐκεῖνος κἀνακρέων ὁ Τήιος
ἀρχαῖος, οἵπερ ἁρμονίαν ἐχύμισαν,
ἐμιτροφόρουν τε καὶ διεκλῶντ' Ἰωνικῶς,
καὶ Φρύνιχος . . . . .

Tribus locis ionicos pedes cum iambicis eodem versu consociavit Anacreon:

fr. 47

Μεγάλῳ δηὖτέ μ' Ἔρως ἔκοψεν ὥστε χαλκεὺς
πελέκει, χειμερίῃ δ' ἔλουσεν ἐν χαράδρῃ.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⌴, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⌴, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –.

fr. 48

Ἀπέκειρας δ' ἁπαλῆς κόμης ἄμωμον ἄνθος.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⌴, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏓.

fr. 49

Θρηκίην σίοντα χαίτην.
⌴, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – –.

Fr. 49 a Bergkio coniunctum est cum praecedentibus. Itaque suspicatus esse videtur vir doctissimus latere in hoc fragmento, quod propter vocem *σίοντα* citatur in Etym. magn. 714, 38, clausulam versus talis, quales sunt fr. 47. 48; quamquam concedendum est de alia quoque mensura cogitari posse.

Hephaestion, qui p. 39 fr. 47 commemorat, tetrametrum brachycatalectum appellat. Quod quid sibi velit, non facile intellegas, nisi inspicias schol. A ad Hephaest. p. 195, qui his verbis textum Hephaestionis explicat: *Ταῦτα μὲν ἐξ ἐπιμιξίας εἰσὶν ἀνακλώμενα βραχυκατάληκτα. Ἔχουσι γὰρ τὴν ἐσχάτην τοῦ ἰωνικοῦ βραχεῖαν ἀντὶ μακρᾶς. Εἴρηται δὲ κατ' ἀρχήν, ὅτι ὅταν ἐπιμίσγηται τῇ τροχαϊκῇ, πάντως ἡ πρὸ*

αὐτῆς ἔσται πεντάσημος, ὅ ἐστι παιωνική· ὡς ἡ „κοψεν ὥστε," τροχαϊκὴ συζυγία οὖσα, ἔχει τὴν πρὸ αὐτῆς τὴν „τε μ' ἔρως ε" παιωνικήν. Inde apparet Hephaestionem syllabas sic divisisse:

μεγάλῳ δηὖ | τέ μ' Ἔρως ἔ | κοψεν ὥστε | χαλκεύς
∪ ∪ – – | ∪ ∪ – ∪ | – ∪ – ∪ | – –.

Quam mensuram is excogitare poterat, qui syllabarum numerum, non rhythmum ipsum respiciebat. Manifestum enim est hos versus binis constare colis, dimetro ionico catalectico et dimetro iambico catalectico.

Ex ceteris Anacreontis fragmentis [1]) haec tantum ionicos praebent:

fr. 41

Ὁ Μεγίστης δ' ὁ φιλόφρων δέκα δὴ μῆνες, ἐπεί τε
στεφανοῦταί τε λύγῳ καὶ τρύγα πίνει μελιηδέα.
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –.

Adiectivum μελιηδέα v. 2 per synizesin fit quadrisyllabum.

fr. 42

Καθαρῇ δ' ἐν κελέβῃ πέντε τε καὶ τρεῖς ἀναχείσθων.
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –.

fr. 52

Σινάμωροι πολεμίζουσι θυρωρῷ.
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –.

fr. 55

Διονύσου σαῦλαι Βασσαρίδες.
∪ ∪ – –, – – –, ∪ ∪ ⏓.

Cum ea, quibus olim Βασσαρίδες vocabulum exceptum erat, verba servata non sint, quaeritur, num syllaba ultima fuerit producta; sane Hephaestion trimetrum catalecticum illud colon appellat p. 40.

fr. 58

Ἀπὸ δ' ἐξείλετο θεσμὸν μέγαν . . .
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ [– –]

---

[1]) Fragmentorum 37 et 38 formam ita emendavit Theodorus Bergk in poetarum lyricorum editione quarta, ut de ionicis a minore non amplius cogitari possit.

fr. 66

ἀλλὰ πρόπινε
ῥαδινοὺς, ὦ φίλε, μηρούς.

[⏑ ⏑ –]–, ⏑ ⏑ – ⏑̱,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Desideratur in initio anapaestus, eodem modo quo fr. 58 in fine spondeus est supplendus.

E numero reliquorum lyricorum poetarum Bacchylides ionicos adhibuit

fr. 42

Ἁβρότητι ξυνέασιν Ἰώνων βασιλῆες.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑̱.

Bacchylides in numero quidem poetarum choricorum habetur, at valde dubium est, num hoc fragmentum carmini chorico iure attribuatur.

Idem pertinet ad Timocreontis fr. 6 et Praxillae fr. 4, quae fragmenta licet choricorum sint poetarum, e carminibus choricis excerpta vix esse possunt:

Timocr. fr. 6

Σικελὸς κομψὸς ἀνὴρ ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
ποτὶ τὰν ματέρ' ἔφα. ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗.

Totum hoc carmen his versiculis compositum fuisse, quos *καθαρὰ ἑφθημιμερῆ* vocat, Hephaestion testatur p. 40; quam ob rem metrum Timocreontium postea est nominatum.

Praxill. fr. 4

Ὑπὸ παντὶ λίθῳ σκορπίον, ὦ 'ταῖρε, φυλάσσεο.

⏑ ⏑ ⏗, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

ubi *φυλάσσεο* per synizesin trisyllabum fit.

Non aliter iudicandum est de Timothei dithyrambici fragmentis 12. 14, quae monodicae poesi lyricae haud dubie sunt tribuenda:

fr. 12

Οὐκ ἀείδω τὰ παλαιά, – – –, ⏑ ⏑ – ⏑
καινὰ γὰρ μάλα κρείσσω· ⏗ ⏑ –, ⏑ ⏑ – –,

νέος ὁ Ζεὺς βασιλεύει, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
τὸ πάλαι δ' ἦν Κρόνος ἄρχων· ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
ἀπίτω Μοῦσα παλαιά. ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –.

In versu 1 *ἀείδω* tamquam *ᾄδω* pronuntiatum esse videtur. Versus 2 suspecta est forma metrica, quam possis etiam sic explicare, ut – ⏑ ⏗ positum sit pro – ⏑ – – (cf. p. 51); atque cum haec tradita sint: *καὶ τὰ γὰρ ἅμα κρείσσω,* fortasse legendum est: *καινὰ γὰρ πάνθ' ἅμα κρείσσω* – ⏑ – –, ⏑⏑ – –, ut dimeter ionicus integer efficiatur retardato primo pede.

fr. 14

Σὺ δὲ τὸν γηγενέταν ἄργυρον αἰνεῖς.
⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –.

Incerta est forma metrica Hipponactis fr. 91
Ὁ Κιθαιρὼν Λυδίοισιν ἐν χοροῖσ⟨ι⟩ Βακχῶν.

Bergkius quidem verba apud Plotium p. 273 (ed. Keil) servata in tetrametri ionici brachycatalecti formam redegit; at cum ipse Plotius metrum iambicum et in secundo et in ultimo pede clodum appellet, de ionicis numeris vix apte cogitasse Bergkium apparet.

Lycophronides fr. 2 scripsisse fertur:
Τόδ' ἀνατίθημί σοι ῥόδον
καλὸν ἀνάθημα καὶ πέδιλα καὶ κυνέαν
καὶ τὰν θηροφόνον λογχίδ', ἐπεί μοι νόος ἄλλᾳ κέχυται
ἐπὶ τὰν Χάρισιν φίλαν παῖδα καὶ καλάν.

Quae si quidem recte tradita sunt verba, ita explicari possunt:

⏑ ⏖ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
⏑ ⏖ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ ⏗,
⏑⏑ ⏗, ⏑⏑ ⏗, ⏑ – ⏗, ⏑ – ⏑ –,

ut v. 2 in *κυνέαν* synizesis locum habeat et v. 3 in initio molossus pro ionico substitutus sit.

Nimis incerti sunt metri ea carmina, quae Bergkius in carminum popularium numero affert: 27 et tritissimum illud carmen 43:

Ἄλει μύλα ἄλει·
καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει,
μεγάλας Μιτυλάνας βασιλεύων.

⏑ –, ∧ ⏑ ⏑, ⏑ –
– – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Ex tragicis poetis Aeschylus praecipue ionicis delectabatur, non casu adductus, sed amore Anacreontis, cuius alia quoque metra imitatus est Aeschylus.[1]) Anacreontem autem multo saepius quam ceteros poetas lyricos ionicis usum esse supra vidimus.

Pers. 65—72 = 73—80[2])

πεπέρακεν μὲν ὁ περσέπτολις ἤδη
βασίλειος στρατὸς εἰς ἀντίπορον γείτονα χώραν,
λινοδέσμῳ σχεδίᾳ πορθμὸν ἀμείψας
Ἀθαμαντίδος Ἕλλας,
πολύγομφον ὅδισμα ζυγὸν ἀμφιβαλὼν αὐχένι πόντου.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Aeque atque in hac stropha ionici integri vel catalectici leguntur:

Pers. 102—107 = 108—113[3])

θεόθεν γὰρ κατὰ Μοῖρ' ἐκράτησεν τὸ παλαιόν, ἐπέσκηψε δὲ Πέρσαις 102—104
πολέμους πυργοδαΐκτους 105
διέπειν ἱππιοχάρμας τε κλόνους πόλεών τ' ἀναστάσεις. 106. 107

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ – ⏑ –.

Versu primo hypermetron efficitur. Versus 3 qui clausulam

---

[1]) cf. e. g. scholiastam ad Aesch. Prom. 128, quem locum excripsi infra p. 83.

[2]) Westphal, II^3 p. 208. Christ, Metrik^2 p. 235. Conradt, lyr. Verse p. 61 ff.

[3]) Christ, Metrik^2 p. 445 Continuität p. 15. Conradt, lyr. Verse p. 65. 66.

efficit diiambus cum praecedentibus duobus ionicis catalecticis ephymnii locum videtur tenere. Oberdickius et Weilius in stropha synizesin in *πόλεων*, in antistropha in *λεωπόροις* pro *λαοπόροις* posito inesse pro certo habent; at ne synizesi quidem admissa alius versus efficitur nisi hic

⏑ ⏑ ⏗ ⏑ – ⏑ – ⏑ –,

quo quidem schemate non efficiuntur numeri probabiliores.

Difficilius est Aeschyli Supplicum carmen

866—872 = 876—881 [1])

ΧΟ. *αἰαῖ αἰαῖ*
εἰ γὰρ δυσπαλάμως ὄλοιο
δι' ἁλίρρυτον ἄλσος,
κατὰ Σαρπηδόνιον χῶμα πολύψαμμον ἀλαθεὶς
εὐρείαις εἰν αὔραις.

– – – –
– – –, ⏑ ⏑ ⏗, ⏑ – ⏒
⏑ ⏑ ⏗, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
– – –, – – –.

Quodsi recesseris a primo versu interiectiones continente, in v. 2 praeter molossum ionici loco insertum clausula ⏑ – ⏒ *ὄλοιο* notanda est, praecipue autem *εὐρείαις εἰν αὔραις* – – –, – – – in fine strophae. Pro quibus verbis cum in antistropha -*ψειεν ἄϊστον ὕβριν* – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓ legatur, quaeritur, utra verba sint mutanda; strophae verba sic fere mutare liceat: *εὐρεῖαις ἐν αὔραις* – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –, sed ne haec quidem lectio graviore offensione caret.

Severissima autem lege composita est stropha Aeschyli Supplicum 1053—1057 = 1058—1062 [2])

ΗΜ.Α. *ὁ μέγας Ζεὺς ἀπαλέξαι*
γάμον Αἰγυπτογενῆ μοι.
ΗΜ.Β. *τὸ μὲν ἂν βέλτατον εἴη.*
ΗΜ.Α. *σὺ δὲ θέλγοις ἂν ἄθελκτον.*
ΗΜ.Β. *σὺ δέ γ' οὐκ οἶσθα τὸ μέλλον.*

[1]) Conradt, lyr. Verse p. 19. 20.
[2]) Christ, Metrik [1] p. 527.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Choeph. 789—793 = 827—830

πρὸ δὲ δὴ 'χθρῶν ⏑ ⏑ – –
τὸν ἔσωθεν μελάθρων, Ζεῦ,
θὲς, ἐπεί νιν μέγαν ἄρας
δίδυμα καὶ τριπλᾶ παλίμποινα θέλων ἀμείψει. 793

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – ⏑ – –

In antistropha duo ultimi versus hi sunt:

πατρὸς ἔργῳ, θροούσᾳ
πρὸς σὲ, τέκνον, πατρὸς αὐδὰν, καὶ περαίνων ἐπίμομφον ἄταν,

id est: ⏑ ⏑ – –, ⏑ – –
– ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, – ⏑ – –, ⏑ ⏑ –, ⏑ – –

Neutra harum formarum genuina videtur esse. Sententia horum locorum dubia non est, quae in stropha haec est: dupliciter et tripliciter tibi libenter reddet; in antistropha haec: reclamans, mi fili, operi patris et ei, qui patris vocem te audire facit, perficias diram caedem. Itaque loco desperato fere hoc pacto succurri posse conieci: in stropha:

δισσὰ καὶ τριπλᾶ παλίμποινα θέλων ἀμείψει.
– ⏑ – –, – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –

(*δισσὰ καὶ τριπλᾶ* legitur in Lycophronis Alexandra v. 69), in antistropha:

πατρὸς ἔργῳ, πατρὸς αὐδὰν
πρός σε θροοῦσᾳ, καὶ περαίνων ἐπίμομφον ἄταν.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
– ⏑ – –, – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –.

De clausula ⏑ ⏑ – ⏑ – – infra p. 81 verba facienda erunt.

Duo exempla in fragmentis Aeschyli inveni:

fr. 66 ed. Dindorf

ἔνθ'
ἐπὶ δυσμαῖσι τεοῦ
πατρὸς Ἡφαιστοτυκὲς

δέπας, ἐν τῷ διαβάλλει
πολὺν οἰδματόεντ' αὐρίδρομον πόρον συθεὶς
μελανίππου προφυγὼν
ἱερᾶς νυκτὸς ἀμολγόν.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⎵, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵, ⏑ – ⏑ –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏓.

In v. 4 verba, quae clausulam efficiunt: *-ρίδρομον πόρον συθεὶς* integra esse non videntur.

fr. 67

Ἀδριηναί τε γυναῖκες τρόπον ἕξουσι γόων.
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵.

Omisi Pers. 694—696 = 700—702,[1]) quia probabilius est anapaestos quam ionicos ibi statuendos esse.

Unum **Sophoclis** exemplum in promptu est:[2])

Oed. Col. 212—215

ΧΟ. τί τόδ'; ΟΙ. αἰνὰ φύσις. ΧΟ. αὔδα.
ΟΙ. τέκνον, ὤμοι, τί γεγώνω;
ΧΟ. τίνος εἶ σπέρματος, ὦ ξένε, φώνει, πατρόθεν;
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏓.

Quater **Euripides** simplicissime compositis ionicis usus est:

Bacch. 64—67 = 68—71

Ἀσίας ἀπὸ γαίας
ἱερὸν Τμῶλον ἀμείψασα θοάζω Βρομίῳ πόνον ἡδὺν
κάματόν τ' εὐκάματον, Βάκχιον ἀζομένα θεόν. 67
⏑ ⏑ ⎵, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⎵, ⏑ ⏑ – –.

Bacch. 557—570

πόθι Νύσας ἄρα τᾶς θηροτρόφου θυρσοφορεῖς
θιάσους, ὦ Διόνυσ', ἢ κορυφαῖς Κωρυκίαις;

---

[1]) Westphal, II² p. 428. Conradt, lyr. Verse p. 73.

[2]) praeterea Oedip. r. 483—497 = 498—512, de quo loco cf. p. 78. 79.

τάχα δ' ἐν ταῖς πολυδένδροισιν Ὀλύμπου
θαλάμαις, ἔνθα ποτ' Ὀρφεὺς κιθαρίζων
ξύναγεν δένδρεα Μούσαις, ξύναγεν θῆρας ἀγρώτας.
μάκαρ ὦ Πιερία,
σέβεταί σ' Εὔιος, ἥξει τε χορεύσων
ἅμα βακχεύμασι, τόν τ' ὠκυρόαν
διαβὰς Ἀξιὸν εἱλισσομένας μαινάδας ἄξει,

∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –.

(Quinque versus proximi cum his non cohaerentes, cum de metrica forma hic agatur, certe praetermittendi sunt).

Eur. Suppl. 42—47 = 48—53[1])

ἱκετεύω σε, γεραιά, γεραρῶν ἐκ στομάτων πρὸς γόνυ πίπτουσα τὸ σόν,
ἄνα μοι τέκνα λῦσαι φθιμένων
νεκύων, οἳ καταλείπουσι μέλη
θανάτῳ λυσιμελεῖ θηρσὶν ὀρείοισι βοράν·

∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⏓ ⋀
∪ ∪ ⊔, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔,
∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ – –, ∪ ∪ ⊔.

In fine versus 1 in antistropha in *πολιᾶν* exeuntis *λεῖμμα* duarum brevium indicandum est.

Eur. Suppl. 54—62 = 63—70[2])

ἔτεκες καὶ σύ ποτ', ὦ πότνια, κοῦρον φίλα ποιησαμένα λέκτρα πόσει σῷ· μετά νυν
δὸς ἐμοὶ σᾶς διανοίας, μετάδος δ', ὅσσον ἐπαλγῶ μελέα 'γὼ φθιμένων οὓς ἔτεκον·
παράπεισον δὲ τὸ σόν, λισσόμεθ', ἐλθεῖν
τέκνον Ἰσμηνὸν ἐμάν τ' ἐς χέρα θεῖναι
νεκύων θαλερῶν σῶμα ταλαίνας ἄταφον·

---

[1]) Christ, Metrik [2] p. 505.
[2]) Christ, Metrik [2] p. 505.

⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⊔,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⊔,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑⊔, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⏓.

Apud Phrynichum tragicum haec inveni fr. 14 [1])

τό γε μὴν ξείνια δοῦσαις, λόγος ὥσπερ λέγεται,
ὀλέσαι κἀποτεμεῖν ὀξέι χαλκῷ κεφαλάν.
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⊔,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⊔.

Trag. fr. adesp. 395 verba incertius tradita sunt, quam quibus fretus ionicos numeros statuas.

Trag. fr. adesp. 402

νῦν οὐκέτι μοι δίχα θυμός, ––⏑⏑–⏑⏑–⏑
ἀλλὰ σαφὴς ὅτι καὶ τὰ βροτοῖς –⏑⏑–⏑⏑–⏑⏑–
Ζεὺς ἐπικάρσια τέμνει, –⏑⏑–⏑⏑––
καθελὼν μὲν δοκέοντ᾽, ⏑⏑––, ⏑⏑⊔,
ἀδόκητον δ᾽ ἐξαείρων. ⏑⏑––, –⏑––

ultimi duo versus num ionicis attribuendi sint, propter tres qui praecedunt versus parum constat.

Aristophanis nulla stropha integra ionicos non *ἀνακλωμένους* exhibet. Ionici puri in initio tantum stropharum duobus locis reperiuntur:

vesp. 273—281 = 282—290

τί ποτ᾽ οὐ πρὸ θυρῶν φαίνετ᾽ ἄρ᾽ ἡμῖν ὁ γέρων οὐδ᾽ ὑπακούει;
[μῶν ἀπολώλεκεν τὰς
ἐμβάδας, ἢ προσέκοψ᾽ ἐν
τῷ σκότῳ τὸν δάκτυλόν που,
εἶτ᾽ ἐφλέγμηνεν αὐτοῦ
τὸ σφυρὸν γέροντος ὄντος;
καὶ τάχ᾽ ἂν βουβωνιῴη.
ἦ μὴν πολὺ δριμύτατός γ᾽ ἦν τῶν παρ᾽ ἡμῖν,
καὶ μόνος οὐκ ἂν ἐπείθετ᾽,
ἀλλ᾽ ὁπότ᾽ ἀντιβολοίη

[1]) Hephaest. p. 38.

τις, κάτω κύπτων ἂν οὕτω
„λίθον ἕψεις“ ἔλεγεν.
ὕπαγ᾽, ὦ παῖ, ὕπαγε.] 281

Versus primus quidem ionicos numeros continet: ⏑⏑⏗, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –. Sed cum verba, quae sequuntur, alios numeros aperte prodant, valde dubium fit, num versus ultimi

„λίθον ἕψεις“ ἔλεγεν.
ὕπαγ᾽, ὦ παῖ, ὕπαγε.
⏑⏑– –, ⏑⏑⏓ ⩘ (in antistr.: ⏑⏑– –, ⏑⏑⏗)
⏑⏑– –, ⏑⏑⏓ ⩘

ionici habendi sint.

Thesmophor. 101—129 [1]) in initio leguntur:

ΑΓΑΘ. ἱερὰν χθονίαις δεξάμεναι λαμπάδα κοῦραι
⏑⏑–⏑⏑– –⏑ χορεύσασθε βοάν.
⏑⏑⏗, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –,
[⏑⏑⏗, ⏑⏑– –, ⏑]⏑– –, ⏑⏑⏗.

Carmen, quod sequitur, quo Euripidis versus liberius compositos irridet, tanta copia metrorum discrepantium neque ullo ordine accumulatorum extruxit Aristophanes, ut labor hominum doctorum, qui perscrutando huic carmini operam dederunt, verendum sit ne ex parte frustra fuerit.

Quattuor denique exempla ionicorum ex comicorum fragmentis expiscatus sum:

Eupolis fr. 192

πεπέρακεν μὲν ὁ περσέπτολις ἤδη Μαρικᾶς
⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑⏗.

Manifesto significat poeta versum illum Aeschyli e Persis fabula v. 65 petitum, quem vid. supra p. 58.

Phrynichus comicus fr. 70 [2])

ἃ δ᾽ ἀνάγκα ᾽σθ᾽ ἱερεῦσιν καθαρεύειν φράσομεν.
⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑– –, ⏑⏑⏗,

ἃ syllabam in initio positam brevem esse ostendit schol. A Hephaestionis p. 194: *Τὸ δὲ ἃ δ᾽ οὐδέτερόν ἐστιν ἄρθρον, ἐν συστολῇ τὸ α ἔχον, ἀντὶ τοῦ ἅ τινα.*

Cratinus fr. 342

ἀπορεῖν καὶ σφακελίζειν τῷ δειγῷ
⏑⏑– –, ⏑⏑⏖ –, – – –.

---

[1]) Christ, Metrik [1] p. 140.

[2]) Hephaest. p. 39.

et fr. 356

ἀναπηδᾶν ἐν δήμῳ

⏑ ⏑ – –, – – –,

ionicos composuisse alicui videbitur, quamvis non appareat, quam versus sedem molossus occupaverit.

§ 2.

Supra p. 51 iam dixi, sicut e mutatis diiambi syllabarum secundae et tertiae sedibus ionicus a minore ortus sit, ita ex dimetro ionico oriri posse colon *ἰωνικὸν ἀνακλώμενον* quod vocatur. Coniunctis enim duobus ionicis ⏑ ⏑ $\overset{1}{-}$ $\overset{2}{-}$ ⏑ ⏑ $\overset{3}{-}$ $\overset{4}{-}$, si quarta et quinta syllaba locum mutant, ionicus *ἀνακλώμενος* ⏑ ⏑ $\overset{1}{-}$ ⏑ $\overset{2}{-}$ ⏑ $\overset{3}{-}$ $\overset{4}{-}$ fit. Hephaestionem hunc versum male explicasse supra ostendi, recta tamen explicatio a scholiasta A Hephaestionis affertur, qui p. 194 *τὸ ἀνακλώμενον μέτρον*, inquit, *τοιοῦτόν ἐστιν ὡς ἰωνικὸν εἶναι τὸ ἀπ' ἐλάσσονος τὸ ααβαβαββ* (*τὸ δὲ δαββαβῆβ* habet codex Ambrosianus a Studemundo excussus). *⟨Λέγεται δὲ οὕτως, ὅτι ἡ⟩ τελευταία τοῦ πρώτου ποδὸς ἀνακλᾶται ἐπὶ τὴν τοῦ δευτέρου ἄρχουσαν βραχεῖαν· ὡς εἶναι τὸ πρῶτον ἀντὶ ἰωνικοῦ παίωνα τρίτον, τὸ δὲ δεύτερον ἐπίτριτον δεύτερον.*

Haec ipsa origo prohibuit, ne maiores licentias admitteret colon ionicum *ἀνακλώμενον*. Ac profecto si accuratius inspexeris eos versus, qui ionicos *ἀνακλωμένους* continent, apparebit paene omnes secundum severissimas leges esse compositos.

Prima ionico *ἀνακλωμένῳ* usa est Sappho:

fr. 58

Ἔχει μὲν Ἀνδρομέδα κάλαν ἀμοίβαν.

⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

fr. 59

Ψάπφοι, τί τὰν πολύολβον Ἀφρόδιταν;

– – ⏑ –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

Hephaestion, qui in extremo capite *περὶ τῶν κατ' ἀντιπάθειαν μίξεων* p. 46. 47 hos versus tradit, epionicos trimetros acatalectos vocat: *ἀνακλωμένου δὲ ὄντος αὐτοῦ, προταχθεῖσα ἰαμβικὴ ἑξάσημος ἢ ἑπτάσημος ποιεῖ τὸ τοιοῦτον* (scil. *τὸ ἀπ' ἐλάττονος ἐπιωνικὸν τρίμετρον ἀκατάληκτον*, de quo modo dixit), *οἷον παρὰ Σαπφοῖ* seqq. fr. 58. 59; paullo

post autem p. 58 in capite *περὶ πολυσχηματίστων* idem Hephaestion hos versus epionicos appellat:

– – – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⏗.[1])

Epionici vero non secus atque epichoriambici ii vocantur versus, qui ab aliis metris incipientes transeunt ad ionicos vel choriambos. Eodem modo epionicos Hephaestion Alcmanis fr. 83. 84 vocat, quibus ionici iambicis dipodiis subiuncti continentur, quam pedum societatem eundem Alcmana fr. 87 quoque, Anacreontem autem fr. 47—49 composuisse supra demonstravi.[2]) Nos istos versus rectius trimetros ionicos vocabimus admisso in prima sede diiambo, utpote primitiva ionici forma, insignes.

Ionici *ἀνακλώμενοι* vulgo statuuntur etiam in fr. 87 Sapphonis:

Ζὰ ⟨δ'⟩ ἐλεξάμαν ὄναρ Κυπρογενήᾳ.

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

Verum cum hac mensura non consentiunt Hephaestionis verba:[3])

Τῶν δὲ τριμέτρων (scil. *ἰωνικῶν ἀπ' ἐλάττονος*, non *ἀνακλωμένων*) *τὸ μὲν ἀκατάληκτον*

ζαελεξάμαν ὄναρ κυπρογέννα

παρὰ τῇ Σαπφοῖ (fr. 87)·

παρὰ δὲ Ἀνακρέοντι (fr. 50) *ἑτέρως ἐσχημάτισται*

ἀπό μοι θανεῖν γένοιτ'· οὐ γὰρ ἂν ἄλλη

λύσις ἐκ πόνων γένοιτ' οὐδαμὰ (cod. *οὐδάμα*) *τῶνδε.*

Sic hunc locum exhibet optimus Hephaestionis codex Ambrosianus teste Studemundo. Verba fragmenti Sapph. 87 perperam ab hominibus doctis constituta esse eo apparet, quod schema metricum huius fragmenti idem est atque duorum Anacreontis versuum, qui tamen *ἑτέρως ἐσχηματισμένοι* ab Hephaestione dicuntur. Quid Sappho scripserit, difficile est dictu; fortasse haec dederat:

ζὰ ⟨δ'⟩ ἔλεξ' ἄμμον ὄναρ Κυπρογενήᾳ

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

---

[1]) cf. Eupolid. fr. 290—292 p. 75. 76.

[2]) p. 52. p. 54.

[3]) Hephaest. p. 39.

quamquam pronomen plurativi numeri et activum pro medio positum non carent offensione.

Longe plurimis autem locis Anacreon ionico *ἀνακλωμένῳ* usus est, itaque dimeter ionicus *ἀνακλώμενος* haud immerito versus Anacreontius est nominatus. Ceterum legitur dimeter ille ionicus *ἀνακλώμενος* aut *κατὰ στίχον* compositus aut ionicis integris admixtus:

fr. 38

Ἀσήμων ὑπὲρ ἑρμάτων φορεῦμαι.

[⏑ ⏑ – ⏑ –]⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

In initio addidi ⏑ ⏑ – ⏑ –, ut prior dimeter ionicus *ἀνακλώμενος* integer fieret.

fr. 43

Πολιοὶ μὲν ἡμὶν ἤδη κρόταφοι κάρη τε λευκόν,
χαρίεσσα δ' οὐκέθ' ἥβη πάρα, γηράλεοι δ' ὀδόντες.
γλυκεροῦ δ' οὐκέτι πολλὸς βιότου χρόνος λέλειπται·
διὰ ταῦτ' ἀνασταλύζω θαμὰ Τάρταρον δεδοικώς.
Ἀΐδεω γάρ ἐστι δεινὸς μυχὸς, ἀργαλέη δ' ἐς αὐτὸν
κάθοδος· καὶ γὰρ ἑτοῖμον καταβάντι μὴ ἀναβῆναι.[1])

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

Synizesis adhibita est v. 2 in *γηράλεοι*, v. 5 in *Ἀΐδεω* et in *ἀργαλέη*; v. 6 syllabae *μὴ ἀναβῆναι* epitritum alterum efficiunt.

fr. 44

Ἔραμαι ⟨δέ⟩ τοι συνηβᾶν· χαριτεῦν ἔχεις γὰρ ἦθος.

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

fr. 45

Ἐμὲ γὰρ ⟨νέοι⟩ λόγων εἵνεκα παῖδες ἂν φιλοῖεν·
χαρίεντα μὲν γὰρ ᾄδω, χαρίεντα δ' οἶδα λέξαι.

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

In hoc fragmento contra usum sollemnem finis prioris dimetri ionici *ἀνακλωμένου* incidit in vocabulum *εἵ | νεκα* v. 1, cum plerumque dimetri finis congruat cum fine vocabuli.

---

[1]) Christ, Metrik [2] p. 135.

fr. 46 [1])

Ἀστραγάλαι δ' Ἔρωτός εἰσιν μανίαι τε καὶ κύδοιμοι.

–, ⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––.

Deficit in initio aut [⏑⏑–⏑–⏑–] aut [⏑⏑––⏑⏑–].

Ionicis integris *ἀνακλώμενοι* admixti sunt:

fr. 50 (conf. supra p. 66)

Ἀπό μοι θανεῖν γένοιτ'· οὐ γὰρ ἂν ἄλλη
λύσις ἐκ πόνων γένοιτ' οὐδαμὰ τῶνδε.

⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑̆.

fr. 51

Ἀγανῶς οἷά τε νεβρὸν νεοθηλέα,
γαλαθηνὸν, ὅστ' ἐν ὕλης κεροέσσης
ἀπολειφθεὶς ὑπὸ μητρὸς ἐπτοήθη.

⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––.

νεοθηλέα v. 1 per synizesin quadrisyllabum fit.

fr. 53

Σικελὸν κότταβον ἀγκύλῃ παΐζων.

⏑⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––.

fr. 54

Ἐπὶ δ' ὀφρύσιν σελίνων στεφανίσκους
θέμενοι θάλειαν ὀρτὴν ἀγάγωμεν
Διονύσῳ.

⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––.

fr. 59 [2])

Ἐκδῦσα χιτῶνα δωριάζειν.

––, ⏑⏑–⏑–⏑––.

Desideratur in initio aut [⏑⏑] aut [⏑⏑–⏑–⏑].

Multi praeterea versus Anacreontium, quod proprie dicitur, metrum exhibent, i. e. ionicum *ἀνακλώμενον*, quod *πολὺ παρὰ τῷ Ἀνακρέοντί ἐστι* teste Hephaestione p. 40:

fr. 61

Παρὰ δηὖτε Πυθόμανδρον
κατέδυν Ἔρωτα φεύγων.

⏑⏑–⏑–⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––.

---

[1]) Westphal, II [2] p. 773 et Christ, Metrik [1] p. 563 hoc fragmentum logaoedicum appellant.

[2]) Westphal, II [2] p. 773.

fr. 62

Φέρ' ὕδωρ, φέρ' οἶνον, ὦ παῖ,
φέρε δ' ἀνθεμεῦντας ἡμὶν
στεφάνους, ἔνεικον, ὡς δὴ
πρὸς Ἔρωτα πυκταλίζω.
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏑́ –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

fr. 63

Ἄγε δή, φέρ' ἡμὶν, ὦ παῖ,
κελέβην, ὅκως ἄμυστιν
προπίω, τὰ μὲν δέκ' ἐγχέας
ὕδατος, τὰ πέντε δ' οἴνου
κυάθους, ὡς ἀνυβριστὶ
ἀνὰ δηὖτε βασσαρήσω.
. . . .
Ἄγε δηὖτε μηκέθ' οὕτω
πατάγῳ τε κἀλαλητῷ
Σκυθικὴν πόσιν παρ' οἴνῳ
μελετῶμεν, ἀλλὰ καλοῖς
ὑποπίνοντες ἐν ὕμνοις.
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –.

ἐγχέας v. 3 per synizesin bisyllabum fit.

fr. 64

Χθόνιον δ' ἐμαυτὸν ἦρεν.
⏑ ⏑ –́ ⏑ – ⏑ – ⏑̱.

fr. 91

Διὰ δηὖτε Καρικευργέος
ὀχάνοιο χεῖρα τιθέμεναι.
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ ⏑ ⏑ ⏑ –.

Καρικευργέος per synizesin quadrisyllabum fit. v. 2 corruptus

est; sane forma metrica, qualis tradita est, ad ionicos nullo modo quadrat.

Anacreontea, quae dicuntur, carmina, utpote recentiore tempore composita, hic omittenda esse censui.

Commemorandum autem est scolion 8 (ed. Bergk), cuius initium hoc est

Ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

Sed cum tres, qui sequuntur, versus hendecasyllabis sint attribuendi, verisimile est versum 1 quoque ad hoc genus pertinere.

Ut integris ionicis ex tragicis poetis maxime Aeschylus usus est, ita *ἀνακλωμένους* quoque idem multo saepius usurpavit quam Sophocles, cuius nullum extat exemplum, aut Euripides. Sex strophae Aeschyleae ionicos *ἀνακλωμένους*, puris plerumque ionicis admixtos, praebent:

Pers. 81—86 = 87—92

κυανοῦν δ' ὄμμασι λεύσσων φονίου δέργμα δράκοντος, 81. 82
πολύχειρ καὶ πολυναύτας, Σύριόν θ' ἅρμα διώκων,
ἐπάγει δουρικλύτοις ἀνδράσι τοξόδαμνον Ἄρη. 85. 86
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –.

Pers. 93—100

δολόμητιν δ' ἀπάταν θεοῦ τίς ἀνὴρ θνατὸς ἀλύξει;
τίς ὁ κραιπνῷ ποδὶ πηδήματος εὐπετοῦς ἀνάσσων; 95. 96
φιλόφρων γὰρ παρασαίνει βροτὸν εἰς ἄρκυας Ἄτα, 97
τόθεν οὐκ ἔστιν ὑπὲκ θνατὸν ἀλύξαντα φυγεῖν. 100
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔.

v. 1 *θεοῦ* per synizesin monosyllabum fit.

Suppl. 1018—1025 = 1026—1034 [1])

ἴτε μὰν ἀστυάνακτας μάκαρας θεοὺς γανάοντες
πολιούχους τε καὶ οἳ χεῦμ' Ἐρασίνου 1020
περιναίονται παλαιόν.
ὑποδέξασθε δ' ὀπαδοὶ

---

[1]) Christ, Metrik [2] p. 505.

μέλος. αἶνος δὲ πόλιν τάνδε Πελασγῶν 1024
ἐχέτω, μηδ' ἔτι Νείλου προχοὰς σέβωμεν ὕμνοις·

◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, – ◡ – ⏓,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – ◡ – ◡ – –.

v. 1 *θεοὺς* per synizesin monosyllabum fit; v. 3 pro ionico et in stropha et in antistropha positum est – ◡ – –, ex diiambo retardato – – ◡ – eodem modo derivatum, quo ex integro diiambo ◡ – ◡ – integer ionicus ◡ ◡ – – derivatus est; cf. p. 51.

Suppl. 1035—1043 = 1044—1052 [1])

Κύπριδος δ' οὐκ ἀμελεῖ θεσμὸς ὅδ' εὔφρων.
δύναται γὰρ Διὸς ἄγχιστα σὺν Ἥρᾳ· 1036
τίεται δ' αἰολόμητις θεὸς ἔργοις ἐπὶ σεμνοῖς.
μετάκοινοι δὲ φίλᾳ ματρὶ πάρεισιν
Πόθος ᾇ τ' οὐδὲν ἄπαρνον τελέθει θέλκτορι Πειθοῖ.
δέδοται δ' Ἁρμονίᾳ μοῖρ' Ἀφροδίτας 1041
ψεδυραὶ τρίβοι τ' ἐρώτων.

◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
◡ ◡ – ◡ – ◡ – –.

Agam. 744—749 = 757—762

παρακλίνασ' ἐπέκρανεν δὲ γάμου πικρὰς τελευτάς,
δύσεδρος καὶ δυσόμιλος συμένα Πριαμίδαισιν, 745
[*πομπᾷ Διὸς ξενίου,*
νυμφόκλαυτος Ἐρινύς.]

◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – ◡ – ◡ – –,
◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –, ◡ ◡ – –,
[– – ◡ – ◡ ◡ –
– ◡ – ◡ ◡ – –]

Ultimi duo versus haud dubie logaoedici sunt.

Choeph. 327—331 = 358—362

ὀτοτύζεται δ' ὁ θνῄσκων, ἀναφαίνεται δ' ὁ βλάπτων.
πατέρων τε καὶ τεκόντων γόος ἔνδικος ματεύει

[1]) Christ, Metrik ² p. 505.

τὸ πᾶν ἀμφιλαφὴς ταραχθείς. 331

⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––,
⏑–⌴, ⏑⏑⌴, ⏑––.

De clausula ⏑⏑–⏑–– infra pluribus dicendum erit p. 81.[1])

Sophoclis, ut supra (p. 70) dixi, nulla stropha versum ionicum *ἀνακλώμενον* continet.

Ac ne **Euripides** quidem saepe usus est ionico *ἀνακλωμένῳ;* quem in duabus tantum strophis locum habere constat:

Bacch. 519—537 = 538—555 [2])

ΧΟ. ⟨– – – – – –⟩ *Ἀχελῴου θύγατερ,*
πότνι', εὐπάρθενε Δίρκα, σὺ γὰρ ἐν σαῖς
ποτε παγαῖς τὸ Διὸς βρέφος ἔλαβες,
ὅτε μηρῷ πυρὸς ἐξ ἀθανάτου Ζεὺς
ὁ τεκὼν ἥρπασέ νιν, τάδ' ἀμβοάσας
„ἴθι, Διθύραμβ', ἐμὰν ἄρσενα τάνδε βᾶθι νηδύν·
ἀναφαίνω σε τόδ', ὦ Βάκχιε, Θήβαις ὀνομάζειν.“
σὺ δέ μ', ὦ μάκαιρα Δίρκα, στεφαναφόρους ἀπωθεῖ
θιάσους ἔχουσαν ἐν σοί. τί μ' ἀναίνει; τί με φεύγεις;
ἔτι ναὶ τὰν βοτρυώδη Διονύσου χάριν οἴνας ἔτι σοι
τοῦ Βρομίου μελήσει.

–––, –––, ⏑⏑––, ⏑⏑⌴,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑–⏕, ⏑⏑⏒,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––, (in antistr.: ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––)
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑–⏑–⏑––,
⏑⏑–⏑–⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––,
⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑––, ⏑⏑⌴,
–⏑⏑–⏑––.

Alter versus tertii ionicus in stropha soluta ultima thesi ⏑⏑–⏑⏑, in antistropha ⏑⏑–– est.

---

[1]) Bernhardi, de tones usu p. 4.
[2]) Christ, Continuität p. 31; Metrik [2] p. 498.

Quod in fine choriambus positus est, vix probandum est, quoniam tota stropha ex ionicis constat; itaque malim cum Christio (Continuität p. 31) credere verbis *Διονύσου—μελήσει* unum effici versum hac forma insignem:

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –.

De clausula ⏑ ⏑ – ⏑ – – cf. p. 81.

Alterum carmen est Anacreontico more compositum illud:

Cycl. 495—502 = 503—510 = 511—518

μάκαρ ὅστις εὐιάζει βοτρύων φίλαισι πηγαῖς
ἐπὶ κῶμον ἐκπετασθείς, φίλον ἄνδρ' ὑπαγκαλίζων,
ἐπὶ δεμνίοισί τ' ἄνθος χλιδανῆς ἔχων ἑταίρας
μυρόχριστος λιπαρὸν βόστρυχον, αὐδᾷ δὲ „θύραν τίς οἴξει μοι;“

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – – –.

Maxime mirum est ⏑ ⏑ – ⏑ – – – in fine trium stropharum parium positum, quod ante Euripidem nemo adhibuit. Quae clausula quomodo sit explicanda, parum certum est. Aut enim statuendum est ex ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⊔ per anaclasin effectum esse ⏑ ⏑ – ⏑ – – ⊔ (⏑ – ⊔, ⏑ ⏑ – – coniunxit Aristophanes ran. 324 = 340); aut cogitandum de epionico, quem Hephaestion profert ad Eupol. fr. 290—292, spondeum in pari sede diiambi ita admittente, ut *ὦ καλλίστη* (Eupol. fr. 290) – – – – sit pro diiambo. Pro ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ – ⏑ – igitur, quod in Persarum stropha 102, 3 = 108, 3 positum est, Cycl. 502 huius formae loco possit posita esse videri haec: ⏑ ⏑ ⊔, ⏑ – – –. Sed fortasse paenultima clausulae syllaba per tones artificium producta erat.[1])

Herc. fur. 678—680 = 692—694

ἔτι τοι γέρων ἀοιδὸς
κελαδεῖ Μναμοσύναν·
ἔτι τὰν Ἡρακλέους

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,

quoniam et ei qui praecedunt et ei qui sequuntur versus

[1]) Christ, Metrik [2] p. 497.

logaoedici sunt, hos quoque qui ionici videntur versiculos aliter discribendos et logaoedicis attribuendos esse consentaneum est.

Duo exempla notavi Aristophanis:

vesp. 291—302 = 303—315

ΠΑ. *ἐθελήσεις τί μοι οὖν, ὦ πάτερ, ἤν σού τι δεηθῶ;*
ΧΟ. *πάνυ γ᾽, ὦ παιδίον. ἀλλ᾽ εἰπὲ τί βούλει με πρίασθαι*
καλόν; οἶμαι δέ σ᾽ ἐρεῖν ἀστραγάλους δήπουθεν, ὦ παῖ.
ΠΑ. *μὰ Δί᾽, ἀλλ᾽ ἰσχάδας, ὦ παππία· ἥδιον γάρ.* *ΧΟ.* *οὐκ ἂν*
μὰ Δί᾽, εἰ κρέμαισθέ γ᾽ ὑμεῖς.
ΠΑ. *μὰ Δί᾽ οὔ τἄρα προπέμψω σε τὸ λοιπόν.*
ΧΟ. *ἀπὸ γὰρ τοῦδέ με τοῦ μισθαρίου*
τρίτον αὐτὸν ἔχειν ἄλφιτα δεῖ καὶ ξύλα κὤψον·
σὺ δὲ σῦκά μ᾽ αἰτεῖς.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏓,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
⏑ ⏑ ⏗, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – –.

In versu 3 et strophae et antistrophae – ⏑ – – admissum est, de qua licentia vide p. 51; de clausula ⏑⏑–⏑–– cf. p. 81.

Ut hoc carmen est simplicissimum, ita alterum e Ranis fabula excerptum difficultatibus haud paucis obsitum est:

ran. 324—336 = 340—353 [1])

ΧΟ. *Ἴακχ᾽, ὦ πολυτίμοις ἐν ἕδραις ἐνθάδε ναίων,*
Ἴακχ᾽, ὦ Ἴακχε,
ἐλθὲ τόνδ᾽ ἀνὰ λειμῶνα χορεύσων
ὁσίους ἐς θιασώτας,
πολύκαρπον μὲν τινάσσων
περὶ κρατὶ σῷ βρύοντα
στέφανον μύρτων· θρασεῖ δ᾽ ἐγκατακρούων
ποδὶ τὰν ἀκόλαστον

---

[1]) Christ, Metrik [2] p. 507. J. H. Heinr. Schmidt, die antike Compositionslehre p. 89.

φιλοπαίγμονα τιμὰν,
χαρίτων πλεῖστον ἔχουσαν μέρος, ἁγνὰν, ἱερὰν
ὁσίοις μύσταις χορείαν.

⏑ – ⌴, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ – ⌴, ⏑ – ⏒
– ⏑ ⌴, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, (in antistr.: ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –)
⏑ ⏑ – –, – ⏑ – –, (in antistr.: ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –)
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, (in antistr.: ⏑ ⏑ – –, – ⏑ – –)
⏑ ⏑ – –, – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, (in antistr.: ⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –)
⏑ ⏑ ⌴, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⌴, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⌴,
⏑ ⏑ – –, – ⏑ – – (in antistr.: ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –).

Non usitatum est[1]) quod in initio strophae legitur ⏑ – ⌴; is autem qui in altero versu inest diiambus syncopatus ⏑ – ⌴, ⏑ – ⏒, quem et in stropha et in antistropha verba *Ἴακχ᾽ ὦ Ἴακχε* efficiunt, interiectionum licentia satis excusatur. Quae in versus tertii capite ab Aristophane adhibita est ante ionicos forma – ⏑ –, ea – ⏑ ⌴ pro – ⏑ – – posita, non ⌴ ⏑ – pro diiambo habenda est; – ⏑ – – enim nonnunquam a poetis et integris et *ἀνακλωμένοις* ionicis insertum esse supra docuimus. Ceterum memorabile hac stropha et antistropha efficitur exemplum liberioris responsionis, quam supra in schematum metricorum tabula expressi adpictis antistrophae discrepantiis.

Singularem ionicorum cum aliis pedibus coniunctionem Eupolis praebet fr. 290—292, quae supra leviter attigi p. 73 ad Cycl. 495, 4 et ad Alcm. fr. 83. 84 p. 52; conf. etiam p. 66:

fr. 290. 291. 292

ὦ καλλίστη πόλι πασῶν, ὅσας Κλέων ἐφορᾷ,
ὡς εὐδαίμων πρότερόν τ᾽ ἦσθα νῦν τε μᾶλλον ἔσει
. . . . . .
ἔδει πρῶτον μὲν ὑπάρχειν πάντων ἰσηγορίαν
. . . . . .

[1]) Cf. tamen infra p. 87 Phoeniss. 1539, 1. 2 et Iph. Aul. 171, 1. 2, quae in strophae versibus primo et secundo ⏑ – ⌴ in initio exhibent.

πῶς οὖν οὐκ ἄν τις ὁμιλῶν χαίροι τοιᾷδε πόλει,
ἵν᾽ ἔξεστιν πάνυ λεπτῷ κακῷ τε τὴν ἰδέαν . . . . .

– – – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴,
– – – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴,
. . . .
⏑ – – –, ⏑ ⏑ – –, – – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴,
. . . .
– – – –, ⏑ ⏑ – –, – – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴,
⏑ – – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴.

Horum versuum duos primos ionicis attribuit Hephaestion his verbis p. 58: *Ταχα δὲ καὶ τὸ κωμικὸν, τὸ καλούμενον ἐπιωνικὸν, πολυσχηματιστον συνέθεσαν. Μάλιστα δ᾽ ἐν αὐτῷ ἀταξία πολλὴ, ἡ τοὺς σπονδείους ἐπ᾽ ἀρτίους χώρας ἔχουσα τῶν ἰαμβικῶν συζυγιῶν, οἷον παρ᾽ Εὐπόλιδι ἐν Χρυσῷ Γένει, ὦ κτλ.*
Diiambus tertio loco positus indicat versus ex binis constare colis – – – –, ⏑ ⏑ – – et ⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏑ ⌴, quorum in utroque priore loco inveniatur diiambus, sequatur ionicus. Fortasse etiam Cycl. v. 495, 4 = 503, 4 = 511, 4 p. 73 et Bacch. 72, 1. 2 = 88, 1. 2 p. 88 de epionicis admissis cogitari potest.

Quoniam singula exempla persecutus sum, nunc haec generaliter monenda sunt de ionicorum usu:

1. Ionico a minore Alcman primus usus est, e choricis poetis (nec tamen in carminibus choricis, ut videtur) praeterea Bacchylides, Timocreon, Praxilla, e melicis Sappho, Alcaeus, Lycophronides, inprimis Anacreon. Ex scaenicis poetis saepissime Aeschylus ionicis usus est, rarissime Sophocles.

2. Longius quam choriambum a diiambo distare visum esse ionicum a minore illud est argumento, a) quod vetustissimi quidem poetae, qui primi ionico usi sunt ad variandum diiambum, Alcman, Sappho, Anacreon, ionicis diiambos saepius admiscuerunt, scaenici vero in strophis ionicis diiambum rarius posuerunt;[1]) b) quod in vicinia ionicorum, ubi hi cum

[1]) Cf. Alcman. fr. 83. 84. 87, 2 supra p. 52; Sapph. fr. 58. 59 supra p. 65; Anacr. fr. 47. 48. 49 supra p. 54; Lycophronid. fr. 2 supra p. 57; Aeschyl. Pers. 102, 3 = 108, 3 supra p. 58; Eurip. Rhes. 360, 3 = 370, 3 infra p. 79; Eupol. fr. 290. 291. 292 supra p. 75. 76. Cf. etiam infra nr. 4 (p. 77).

diiambis mixti inveniuntur, solae formae ⏑–⏑– et ––⏑– neque ulla alia forma diiambi est admissa; c) quod ionicus, ubi cum diiambo uno eodemque colo coniungitur, sequitur diiambum, nisi quod in fine stropharum certo inveniuntur formae hae ⏑⏑–⏑–– et ⏑⏑–⏑–⏑–.

3. Occurrit ionicus modo integer ⏑⏑––, modo catalecticus ⏑⏑⏗, modo –⏑–– e diiambo retardato ortus, modo molossi forma ––– contractis duabus brevibus insignis. Usitatissima ionici variati est catalectica forma ⏑⏑⏗, qua iam Alcman, Alcaeus, Anacreon usi sunt, atque saepius quidem in fine coli quam in initio. Attamen ⏑⏑⏗ fere non legitur, nisi stropha simul simplex schema ⏑⏑–– contineat, excepta clausula ⏑⏑⏗⏑–⏗, siquidem recte ita hoc syllabarum schema describitur. Itaque Nub. 700, 3 = 804, 3 (cf. supra p. 45) aliam mensuram habere probabile est. Multo rarius formae –⏑–– et ––– leguntur.

4. Duas praeterea licentias Aristophanes admisit in Ranarum carmine 324—336 = 340—353, cum ⏑–⏗ in initio poneret et –⏑⏗ pro –⏑––. Licentia priore loco commemorata apud tragicos quoque poetas agnoscenda esse videtur; cf. infra p. 86. 87.

5. Loco dimetri ionici inde a Sapphonis ac praecipue Anacreontis tempore saepius usurpatur ionicus *ἀνακλώμενος*. Huic Sappho praefigere solet diiambum, a recentioribus poetis in vicinia ionici *ἀνακλωμένου* fere nullus pes nisi ionicus admittitur. Ionicum *ἀνακλώμενον* parem integro dimetro ionico fuisse cum alia demonstrant tum eae strophae et antistrophae, in quibus ionicus *ἀνακλώμενος* integro dimetro ionico respondet: Bacch. 519, 5 = 538, 5 (cf. supra p. 72). ran. 324, 4. 5. 6. 7 = 340, 4. 5. 6. 7 (cf. supra p. 75). Etiam duo cola deinceps se excipientia ionicis *ἀνακλωμένοις* composita sunt: Anacr. fr. 43, 1. 2. 4. 5. fr. 44. fr. 45, 1. 2. Prom. 397, 3. 4 = 406, 3. 4. Choeph. 327, 1. 2 = 358, 1. 2. Bacch. 519, 6. 8 = 538, 6. 8. Cycl. 495, 1. 2. 3 = 503, 1. 2. 3 = 511, 1. 2. 3. Soph. Electr. 1058, 2 = 1070, 2.

6. Usi sunt poetae ionicis a dimetro catalectico usque ad pentametrum acatalectum; quin etiam est ubi hypermetra triginta brevium spatium excedant.

7. Rarus est versus, quem epionicum Hephaestion appellat, Eupolid. fr. 290—292.

Cap. III.
DE IIS STROPHIS, IN QUIBUS ET CHORIAMBI ET IONICI ADMISSI VIDENTUR ESSE.

Expositis iis, quae de choriambi et de ionici usu erant dicenda, restat, ut de iis strophis pauca addam, in quibus ionici et choriambi simul videntur inesse. Cum appareat ex iis locis, quibus poetae his diiambi variati formis usi sunt, choriambi atque etiam magis ionici usum pro licentia habitum esse, non facile credas saepenumero has formas in una eademque stropha consociatas esse. Atque quamquam non desunt strophae, quae utrumque diiambi variati genus praebeant, tamen non similia inter se omnia haec exempla sunt, ne dicam paria. Sane nihil offensionis habent eae strophae, quarum altera pars choriambum diiambis admiscet, altera ionicis composita est. Plane alia res est, cum idem colon choriambum et ionicum mixtos exhibere dicitur.

Inspiciamus primum eas strophas, in quibus choriambici versus et ionici fortius ac dilucidius separati sunt:

Sophoclis Oedip. r. 483—497 = 498—512

δεινὰ μὲν οὖν δεινὰ ταράσσει σοφὸς οἰωνοθέτας, 483
οὔτε δοκοῦντ᾽ οὔτ᾽ ἀποφάσκονθ᾽· ὅ τι λέξω δ᾽ ἀπορῶ. 485
πέτομαι δ᾽ ἐλπίσιν οὔτ᾽ ἐνθάδ᾽ ὁρῶν οὔτ᾽ ὀπίσω.
τί γὰρ ἢ Λαβδακίδαις
ἢ τῷ Πολύβου νεῖκος ἔκειτ᾽ οὔτε πάροιθέν ποτ᾽ ἔγωγ᾽ οὔτε τανῦν πω
ἔμαθον, πρὸς ὅτου δὴ βασάνῳ

ἐπὶ τὰν ἐπίδαμον φάτιν εἰμ' Οἰδιπόδα Λαβδακίδαις
ἐπίκουρος ἀδήλων θανάτων.

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,
⊔ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔,
⏑ ⏑ ⊔, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔.

In hac stropha duae distinguendae esse videntur partes, quarum prior choriambicum hypermetrum efficit, ab initio usque ad *ἀπορῶ*, post quod vocabulum in stropha (non in antistropha) oratio fortius insistit; posterior pars ionicis composita esse videtur admisso saepius hoc schemate: ⏑ ⏑ ⊔. Insigne autem est ⊔ ⊔ illud v. 5 extra versus ordinem positum similiter atque Lysistr. 321, 3 = 335, 3,[1]) Aiac. 1199, 3 = 1211, 3.[2])

Ceterum possis pro versibus 4—6 hanc quoque ionicorum et choriambicorum versuum societatem constituere:

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⊔.

Sane, nisi *Τροΐα* vox in tres syllabas dirempta et *Πηλεΐδης* vox in quattuor syllabas dirempta suspicionem moveat, Rhes. 360—369 = 370—379 hoc pacto dimetiri ausim:

ἆρά ποτ' αὖθις ἁ παλαιὰ Τροΐα τοὺς προπότας
παναμερεύσει θιάσους ἐρώτων
ψαλμοῖσι καὶ κυλίκων οἰνοπλανήτοις
ἐπιδεξίοις ἁμίλλαις,
κατὰ πόντον Ἀτρειδᾶν
Σπάρταν οἰχομένων Ἰλιάδος παρ' ἀκτᾶς;
ὦ φίλος, εἴθε μοι
σᾷ χερὶ καὶ σῷ δορὶ πράξας τάδ' ἐς οἶκον ἔλθοις·

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,

– – ⏑ –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,

[1]) Cf. p. 30 seq.
[2]) Cf. p. 43.

⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ ⏗, ⏑ ⏑ – –,
– – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⊼
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –.

De versus 3 forma cf. supra p. 76 adnot. 1; versus 4 *ἀνακλώμενος* est; de versus 6 clausula ⏑ ⏑ – ⏑ – – cf. infra p. 81; de versus 7 forma cf. supra p. 22. 27. 50 (Eurip. Helen. 1451, 3 = 1465, 3; Aristoph. Thesmoph. 957); de versu 8 cf. Christ, Metrik [1] p. 489. Alio modo primos huius strophae versus dimensi sunt cum alii tum Dindorfius. Meam mensuram primi versus si comprobaveris, in antistropha primus versus hic erit:

ἐλϑὲ, φάνηϑι, τὰν ζάχρυσον προβαλοῦ Πηλεΐδᾳ,

quem verborum ordinem codices tradunt; vulgo transponunt *Πηλείδᾳ προβαλοῦ*.

Simili modo stropha ex ionicis et choriambis inter se separatis formata videtur esse:

Bacch. 370—384 = 385—401 [1])

ΧΟ. Ὁσία, πότνα ϑεῶν,
Ὁσία δ', ἃ κατὰ γᾶν
χρύσεα σκῆπτρα φέρεις,
τάδε Πενϑέως ἀΐεις;
ἀΐεις οὐχ ὁσίαν
ὕβριν ἐς τὸν Βρόμιον,
τὸν Σεμέλας, τὸν παρὰ καλλιστεφάνοις
εὐφροσύναις δαίμονα πρῶτον μακάρων; ὃς τάδ' ἔχει,
ϑιασεύειν τε χοροῖς,
μετά τ' αὐλοῦ γελάσαι
ἀποπαῦσαί τε μερίμνας, | ὁπόταν βότρυος ἔλϑῃ | γάνος ἐν δαιτὶ ϑεῶν,
κισσοφόροις δ' ἐν ϑαλίαις ἀνδράσι κρατὴρ | ὕπνον ἀμφιβάλλῃ. |

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
– – –, ⏑ ⏑ ⏗, (in antistr.: ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗)
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,

[1]) Christ, Continuität p. 69.

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏓,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏕, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – –.

Separatae igitur sunt tres strophae partes ita, ut inter ionica systemata occurrant duo versus choriambici leviore interpunctione in stropha a ceteris divisi, in antistropha forti interpunctione ab ultimis versibus secreti, nulla interpunctione secreti a sex versiculis primis.

Attamen hos quoque versus, quos choriambis dimensus sum, malim pro ionicis ita habere, ut *τὸν* vocabulo in stropha, *καὶ* in antistropha ad versum praecedentem addito haec evadat metrica forma versuum 6. 7. 8:

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗.

In fine ionicos quam choriambos statuere malui, ne iterum choriambi efficerentur.

Clausula ⏑ ⏑ – ⏑ – –, quae haud raro in fine stropharum ionicarum legitur, duobus modis explicari potest: aut tamquam ⏑ ⏑ ⏗, ⏑ – ⏗ i. e. ionicus catalecticus cum dipodia iambica syncopata catalecticave (⏑ – ⏓); aut tamquam colon logaoedicum ascendens. Ionicis magis apta est illa sententia.

In v. 3 strophae *χρύσεα σκῆπτρα* cum Elmsleio scripsi, ut molosso admisso versus accuratius respondeat antistrophae versui ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗, quam hoc metrico schemate in textum recepto – – ⏖, ⏑ ⏑ ⏗, quod Dindorfii lectione efficitur.

Aristophanes in fr. 116 aut colis choriambicis subiunxit ionicum, aut tripodias logaoedicas acatalectas descendentes et dactylo in prima sede insignes variavit admixto uno pherecrateo puro:

fr. 116 Dind. = 10 et 695 Kock [1])

Οὐκ ἐτὸς, ὦ γυναῖκες,
πᾶσι κακοῖσιν ἡμᾶς

[1]) Christ, Metrik [1] p. 95. 250.

φλῶσιν ἑκάστοϑ' ἄνδρες·
δεινὰ γὰρ ἔργα δρῶσαι
λαμβανόμεσϑ' ὑπ' αὐτῶν.
. . . . .
ὅστις ἐν ἡδυόσμοις
στρώμασι παννυχίζων
τὴν δέσποιναν ἐρείδεις.

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
. . . . .
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
– – –, ⏑ ⏑ – –.

Longe alia res est in ea Aristophanis stropha, in cuius versu altero choriambos excipere dicitur ionicus a minore intra idem colon:

Ecclesiaz. 969—972 = 973—976 [1])

ΓΡ.Α. *καὶ ταῦτα μέντοι μετρίως πρὸς τὴν ἐμὴν ἀνάγκην*
εἰρημέν' ἐστίν. σὺ δέ μοι, φίλτατον, ὢ ἱκετεύω,
ἄνοιξον, ἀσπάζου με· 971
διά τοι σὲ πόνους ἔχω.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏓ – ⏑ ⏖, ⏑ – –,
⏓ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ – ⏑ – – – ⏑,
⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ –.

Versus 3 et 4 isdem verbis redeunt in antistropha. In fine versus 2 legitur – ⏑ ⏑ –, ⏑ ⏑ – –, i. e. choriambus cum ionico coniunctus. Cum ex antistrophae verbis *ϑρέμμα Τρυφῆς τε πρόσωπον* particula *τε* deleta hanc usitatissimam versuum choriambicorum clausulam elicere possis: – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏓, nescio an in stropha corruptum sit *ὢ ἱκετεύω* atque Blaydesii coniectura [2]) *ὦ σ' ἱκνοῦμαι* comprobanda. Ceterum ne de versuum 3. 4 quidem metro satis constat.

[1]) Westphal, II² p. 842.
[2]) Blaydes, Aristophanis comoediae p. III (Halis 1881) p. 86.

Nunc eas strophas percenseamus, in quibus aut liberiore modo ionici versus et choriambici mixti sunt aut alicui mixti esse quodammodo videri possint; quibus eas addemus strophas, quae ob alias quasdam licentias insignes sunt:

Thesmophor. 352—357

ΧΟ. ξυνευχόμεσθα τέλεα μὲν
πόλει, τέλεα δὲ δήμῳ
τάδ' εὔγματ' ἐκγενέσθαι.
τὰ δ' ἄρισθ' ὅσαις προσήκει
νικᾶν λεγούσας· ὁπόσαι δ'
ἐξαπατῶσιν παραβαίνουσί τε τοὺς
ὅρκους τοὺς νενομισμένους κτλ.

⏑ – ⏑ –, ⏑ ⏖ ⏑ –,
⏑ – ⏑ ⏖, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ ⏑ – ⏑ – ⏑ – –,
– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– – – ⏑ ⏑ – ⏑ – *κτλ.*

Sequuntur glyconei inde ab *ὅρκους τοὺς κτλ.* De metro versuum 4—6 non satis constat; v. 355 aut ionicus *ἀνακλώμενος* est aut dimeter iambicus catalecticus anapaesto pro iambo in prima sede substituto insignis.

Anacreontis fragmentum 56 hoc est (cf. p. 35):

οὐδ' αὖ μ' ἐάσεις μεθύοντ' οἴκαδ' ἀπελθεῖν;
– – ⏑ – – ⏑ ⏑ – – ⏑ ⏑ – –,

cuius metrum aut tamquam – – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – aut tamquam – – ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – – explicari potest. Hunc locum laudavit scholiasta ad Aesch. Prom. 128 verbis usus his: *μηδὲν φοβηθῇς] ὁ ῥυθμὸς Ἀνακρεόντειός ἐστι κεκλασμένος πρὸς τὸ θρηνητικόν. ἐπεδήμησε γὰρ τῇ Ἀττικῇ Κριτίου ἐρῶν καὶ ἠρέσθη λίαν τοῖς μέλεσι τοῦ τραγικοῦ* (Welcker recte: *μέλεσιν αὐτοῦ ὁ τραγικός*). *ἐχρῶντο δὲ αὐτοῖς οὐκ ἐν παντὶ τόπῳ, ἀλλ' ἐν τοῖς θρηνητικοῖς, ὡς καὶ Σοφοκλῆς Τυροῖ β'. ἔστι δὲ ταῦθ' ὅμοια τῷ· οὐδ' αὖ κτλ.*[1])

[1]) Aeschyli trag. superstit. ex rec. G. Dindorfii. tom. III (Oxonii 1851) p. 15. Conradt, lyr. Verse p. 12.

Ab hoc loco progressus de nonnullis strophis agam, quae ab ⏒ – ⏑ – – ⏑ ⏑ – – etc. ita incipiunt, ut et de colo ⏒ – ⏑ – – cum ionicis a minore coniuncto et de diiambis choriambo variatis cogitare possis. Mihi haec, quam posteriore loco protuli, explicatio probabilior videtur esse.

Sic igitur explicare malim

Prom. 128—135 = 144—151:[1])

ΧΟ. μηδὲν φοβηθῇς· φιλία γὰρ ἅδε τάξις πτερύγων θοαῖς
ἁμίλλαις προσέβα
τόνδε πάγον, πατρῴας
μόγις παρειποῦσα φρένας.
κραιπνοφόροι | δέ μ' ἔπεμψαν αὖραι· |
κτύπου γὰρ ἀχὼ χάλυβος διῇξεν ἄντρων μυχὸν, ἐκ δ' ἔπληξέ μου
τὰν θεμερῶπιν αἰδῶ·
σύθην δ' ἀπέδιλος ὄχῳ πτερωτῷ.

– – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – –,
⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – –;

quamquam post ⏑ – ⏑ – – in initio interpunctio intercedit et in stropha et in antistropha.

Item Prom. 397—405 = 406—414[2]) malim sic explicare:

ΧΟ. στένω σε τᾶς οὐλομένας | τύχας, Προμηθεῦ·
δακρυσίστακτον ἀπ' ὄσσων ῥαδινῶν δ' εἰβομένα | ῥέος
παρειὰν
νοτίοις ἔτεγξα παγαῖς· ἀμέγαρτα γὰρ τάδε Ζεὺς
ἰδίοις | νόμοις κρατύνων ὑπερήφανον θεοῖς | τοῖς πάρος
ἐνδείκνυσιν αἰχμάν. |

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,

[1]) Westphal, II² p. 833. Christ, Metrik² p. 635; Continuität p. 68. Conradt, lyr. Verse p. 8. 15. 25. Bernhardi, de tones usu p. 13.

[2]) Westphal, II² p. 833. Conradt, lyr. Verse p. 44. Christ, Continuität p. 19.

∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, – – ∪ – –.

Item Sept. 720—726 = 727—733 [1]) sic descripserim:

ΧΟ. πέφρικα τὰν ὠλεσίοικον θεόν, οὐ | θεοῖς ὁμοίαν
παναλα | θῆ, κακόμαντιν πατρὸς εὐκταίαν Ἐρινὺν
τελέσαι τὰς περιθύμους κατάρας | Οἰδιπόδα βλαψί-
φρονος·
παιδολέτωρ δ' ἔρις ἅδ' ὀτρύνει.

∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –,
– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, ⏓ – ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
– ∪ ∪ –, – ∪ ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ ∪ – ∪ – –.

Item Soph. Electr. 1058—1069 = 1070—1081 [2]) sic dimetiar:

ΧΟ. τί τοὺς ἄνωθεν φρονιμωτάτους οἰωνοὺς
ἐσορώμενοι τροφᾶς | κηδομένους ἀφ' ὧν τε βλάστω-
σιν ἀφ' ὧν τ' ὄνασιν εὕρωσι, τάδ' οὐκ | ἐπ' ἴσας τελοῦμεν; |
[ἀλλ' οὐ τὰν Διὸς ἀστραπὰν
καὶ τὰν οὐρανίαν Θέμιν
δαρὸν οὐκ ἀπόνητοι.]
ὦ χθονία βροτοῖσι φάμα, κατά μοι | βόασον οἰκτρὰν
ὄπα τοῖς | ἔνερθ' Ἀτρείδαις, ἀχόρευτα φέρουσ' ὀνείδη·

∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –,
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ ∪ – ∪ – ∪̄,
[– – – ∪ ∪ – ∪ –
– – – ∪ ∪ – ∪ –
– ∪ – ∪ ∪ – –]
– ∪ ∪ –, ∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –,
∪ – ∪ –, – ∪ ∪ –, ∪ ∪ – ∪ – –.

Versus 4—6 glyconei sunt cum pherecrateo. Ac fortasse ex tribus ultimis quoque versibus quattuor cola logaoedica descendentia efficienda sunt.

Denique trag. fr. adesp. 100 sic describere malim:

φρονεῖτε νῦν αἰθέρος ὑψηλότερον

[1]) Westphal, I [2] p. 615. Christ, Metrik [1] p. 138.
[2]) Christ, Metrik [1] p. 530; Continuität p. 19. 20.

καὶ μεγάλων πεδίων ἀρούρας,
φρονεῖθ' ὑπερβαλλόμενοι
δόμων δόμους, ἀφροσύνᾳ
πρόσω βιοτὰν τεκμαιρόμενοι.
ὁ δ' ἀμφιβάλλει ταχύπους
κέλευθον ἔργῳ σκοτίαν,
ἄφνω δ' ἄφαντος προσέβα
μακρὰς ἀφαιρούμενος ἐλπίδας
θανάτῳ πολύμοχθος Ἅιδας.

⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ ⏑ – ⏑ – –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ ⏑ –, ⏓ – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –,
⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ –
⏑ ⏑ – ⏑ ⏑ – ⏑ – –.

Verba *φρονεῖτε—ἀρούρας* proodici instar anteposita esse probari videtur repetito *φρονεῖτε*. Ceterum metrum strophae, quod libri praebent, non satis certum est, cf. v. 5. 9. 10.

Pers. 658—664 = 665—671 [1])

[ἰωά, βαλλὴν ἀρχαῖος, βαλλὴν ἐλθ', ἱκοῦ]
τόνδ' ἐπ' ἄκρον κόρυμβον ὄχθου, |
κροκόβαπτον ποδὸς εὔμαριν ἀείρων,
βασιλείου | τιάρας φάλαρον πιφαύσκων. |
βάσκε πάτερ ἄκακε Δαριάν. |

[⏑ – ⏑ – – – – – – – – ⏑ –]
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ – ⏗, ⏑ ⏑ ⏗, ⏑ – ⏗,
– ⏖ ⏑ ⏖, ⏑ – ⏑ –.

Verba *ἰωὰ—ἱκοῦ* metro strophae reliquae adaequari vix possunt; fortasse post epiphonema *ἰωὰ* duo dochmii agnoscendi sunt. Versum 2 dubitanter statui ex choriambo et iambico penthemimere constare: alias tamen explicandi vias patere consentaneum est. *τιάρας* ⏑ – ⏗ v. 4 simili

[1]) Conradt, lyr. Verse p. 20.

modo ante ionicos occurrit, atque ran. 324, 1 = 340, 1 (cf. p. 75). Ultimus versus dimeter iambicus videtur esse.

Duobis praeterea locis eodem modo, quo ran. 324, 1 = 340, 1 (cf. p. 75), ante ionicos forma ⏑ – ⊔ usurpata est:

Euripid. Phoeniss. 1539—1541

ΟΙ. τί μ', ὦ παρθένε, βακτρεύμασι τυφλοῦ ποδὸς ἐξάγαγες
ἐς φῶς 1539
λεχήρη σκοτίων ἐκ θαλάμων οἰκτροτάτοισιν δάκρυσιν,
[πολιὸν αἰθέρος ἀφανὲς εἴδωλον, ἢ νέκυν ἔνερθεν, ἢ
πτανὸν ὄνειρον;]

⏑ – ⊔, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
⏑ – ⊔, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ ⊔,
[⏑⏑⏑ – ⏑⏑⏑⏑⏑⏑ – – ⏑ – ⏑⏑⏑ – ⏑ –
– ⏑⏑ – ⏑]

Verba λεχήρη—δάκρυσιν non probabiliter ita divisit Dindorfius, ut syllabis οἰκτροτάτοισιν δάκρυσιν dimetrum choriambicum (ionicis versibus subiunctum) efficeret. Duo versus ultimi huc non pertinent.

Iph. Aul. 171—175 = 192—196[1])

Ἀχαιῶν στρατιὰν ὡς κατιδοίμαν
| Ἀχαιῶν τε πλάτας ναυσιπόρους
ἡμιθέων, οὓς | ἐπὶ Τροί-
αν ἐλάταις χιλιόναυσιν |
τὸν ξανθὸν Μενέλαον κτλ.

⏑ – ⊔, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
⏑ – ⊔, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –, ⏑⏑ – –,
– – – ⏑⏑ – ⏓ etc.

Facillime ionici continuantur, si versus ita dividuntur ut supra lineolis significatum est. Versus inde a τὸν ξανθὸν non videntur consociandi esse cum praecedentibus.

Vix dubium est, quin Persarum stropha 648—652 = 653—657 huc non pertineat. Nam quamvis priores duo versus choriambis et ionicis compositi esse videantur, tertius idonea explicatione caret, nisi logaoedicum putes; itaque

[1]) Christ, Continuität p. 67.

ne in primis quidem versibus aliud metrum quam logaoedicum inesse erunt qui autument.

Bacch. 72—87 = 88—104 [1])

ὦ μάκαρ, ὅστις εὐδαίμων τελετὰς θεῶν εἰδὼς βιοτὰν ἁγιστεύει
καὶ θιασεύεται ψυχὰν, ἐν ὄρεσσι βακχεύων ὁσίοις καθαρμοῖσιν· 75–77
τά τε ματρὸς μεγάλας ὄργια Κυβέλας θεμιτεύων,
ἀνὰ θύρσον τε τινάσσων κισσῷ τε στεφανωθεὶς 80
Διόνυσον θεραπεύει.
ἴτε βάκχαι, ἴτε βάκχαι, Βρόμιον παῖδα θεὸν θεοῦ
Διόνυσον κατάγουσαι Φρυγίων ἐξ ὀρέων 85
Ἑλλάδος εἰς εὐρυχόρους ἀγυιάς, τὸν Βρόμιον· 87

– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏗, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏗, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – – –,
– ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏗, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏗, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – – –.

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏖ –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, – – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –́, ⏑ ⏑ ⏗.

– ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏗, – ⏑ ⏑ ⏒.

Discernendae sunt tres partes: 1) choriambica ab initio usque ad *καθαρμοῖσιν*, in stropha et in antistropha interpunctione graviore a proximis versibus ionicis segregata. Valde inusitatus est choriambus cum ⏑ – – quater et cum ⏑ – – – bis coniunctus. ⏑ – – – quid sit nescio, nisi forte credas, ut ab Eupolide fr. 290—292 in epionicis haec forma ⏒ – – – pedibus ionicis praefixa est (cf. p. 76 sq.), ita hoc loco clausulam choriamborum Euripidi placuisse in ⏑ – – – exeuntem. 2) Altera strophae pars ex ionicis constat per – – – et ⏑ ⏑ ⏖ – variatis; dubium autem est, utrum strophae versus 4. 6. 7 tetrametri sint an in binos dimetros dispescendi. 3) Maxima difficultate obstrictus est ultimus versus, in quo choriambos inesse schemate ⏑ – ⏗ ante ultimum choriambum posito probari videtur. Sed cum in huius strophae parte choriambica etiam ⏑ – – – occurrat, hanc quoque mensuram duorum versuum ultimorum tolerari posse censeo:

⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –,
⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ – –, ⏑ ⏑ ⏗, ⏑ – – –, ⏑ ⏑ ⏗.

[1]) Christ, Metrik [1] p. 250; Continuität p. 41.

Omnino autem plurima eorum, quae hoc tertio capite exposita sunt, dubitationi obnoxia esse ingenue profiteor. Ex plurimis tamen canticis removendam esse artam choriambicorum et ionicorum versuum societatem demonstrasse mihi videor. Ceterum in tota hac commentatione versuum divisionem a me parum curatam esse haud nescio.

Cum finem fecissem imprimendis his disquisitionibus, Ludovici Tichelmanni dissertatio (Regimonti 1884) in manus meas pervenit, quae inscribitur: de versibus ionicis a minore apud poetas Graecos obviis. Quo in libello quae profert Tichelmannus de re metrica, prorsus diversa sunt ab iis quae ego protuli, ut longum sit, de tot rebus cum eo disceptare; quae de singulis versibus vel strophis dicenda erant, suo loco a me prolata sunt. Pauca addenda sunt de iis locis a Tichelmanno laudatis, quos ipse non commemoravi:

1. fr. lyric. adesp. 121 (Tich. p. 13) ut galliambum omittendum esse censui.
2. Eur. fr. 390 (Tich. p. 13) ab ionicis numeris non abhorret, tamen alia quoque mensura optimo iure admitti potest. Simili modo iudicandum est de
3. Aristoph. av. 238 (Tich. p. 15), 241 (Tich. p. 20). Qui versus petiti sunt e carmine ad avium cantum imitandum liberioribus numeris composito. Eadem igitur, quae ipse Tichelmannus p. 20 de v. 241 non pro ionico habendo dixit, p. 15 de v. 238 dicere potuit.
4. Aesch. Agam. 689. 690 = 707. 708 (Tich. p. 10) 691. 692 = 709. 710 (Tich. p. 27) 694. 695 = 711. 713 (Tich. p. 48). Stropha, cuius media pars his versibus efficitur, a versibus haud dubie descendentibus incipit; versus igitur, qui sequuntur, aeque descendentes esse eo magis probatur, quod nulla re haec mensura reicitur atque ne Tichelmannus quidem nisi nimis artificiosa explicatione usus (p. 10) versus priores 689. 690 = 707. 708 ionicis numeris attribuere potuit.

5. Anacr. fr. 65. In editione quarta poet. lyr. Graec. Bergkius hoc fragmentum 'quamvis dubitanter' Anacreonti attribuit, cum in prioribus editionibus Anacreonteis adnumerasset. Quare nimis incerta origo huius fragmenti mihi videtur esse quam quo ad comprobandam sententiam utar; cf. etiam quae Bergkius ad hunc locum dixit P. L. G. III p. 273.

CORRIGENDA.

p. 4 lin. 24 lege: His locis
p. 6 lin. 30 lege: – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏒
p. 9 lin. 25 in fine lege: – ⏑ ⏑ –, ⏑ – ⏒.
p. 31 lin. 22 lege: ⏑ – ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, – ⏑ ⏑ –, ⏑ – –
p. 36 lin. 7 lege: *αὐλοῖς*
p. 38 lin. 11 lege: sive incónexorum
p. 76 lin. 11 lege: *Τάχα*
p. 77 lin. 33 del.: Prom. 397, 3. 4 = 406, 3. 4.
p. 77 lin. 35 del.: Soph. Electr. 1058, 2 = 1070, 2.

Index locorum quos laudavi.

Locos asterisco insignes obiter commemoravi.

DE
SORANO EPHESIO
MEDICO ETYMOLOGO

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

LUDOVICUS SCHEELE

HANNOVERANUS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXIV.

Aulae Vimariensis officina typographica.

Fragmenta libri Sorani Ephesii, cuius hic circumferri solet titulus *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου*, postquam auctore Guilelmo Studemund praeceptore meo carissimo collegi et restitui, commentatio Pauli Voigt diligentia et ingenii acumine insignis, quae inscribitur 'Sorani Ephesii liber de etymologiis corporis humani quatenus restitui possit' (Gryphisw. 1882), in manus mihi incidit.

Ut nihilominus partem eorum, quae conscripseram, publici iuris facerem, duabus de causis factum est. Primum enim de nonnullis rebus ac praecipue de libri inscriptione aliter sentio atque Voigtius, tum autem sola lemmatum libri Soranei fragmentorum enumeratio, quam Voigtius disquisitioni suae addidit, ad indolem et naturam libri illius penitus cognoscendam parum sufficere mihi videbatur.

Caput I.

§ 1.

Duos quos excitat Hesychius Soranos unum eundemque esse.

Apud Suidam i. e. apud Hesychium Milesium de duobus Soranis haec exstant testimonia:

Σωρανὸς Μενάνδρου καὶ Φοίβης, Ἐφέσιος ἰατρός, διατρίψας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ δὲ ἰατρεύσας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ τῶν βασιλέων, βιβλία τε συντάξας πλεῖστα καὶ κάλλιστα.

Σωρανὸς Ἐφέσιος, ἰατρὸς νεώτερος· γυναικεῖα βιβλία δ', βίους ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις καὶ συντάγματα βιβλία ι' καὶ ἄλλα διάφορα.

Homines docti non consentiunt fuerintne re vera duo Sorani, quos laudat Hesychius, an unus tantum statuendus sit Soranus. Nam Osannus (Quaest. Hom. III p. 12 adn. 12) Ermerinsius (Sorani Ephesii liber de muliebr. affect. p. IV sqq.) alii Soranum secundo loco ab Hesychio laudatum gravibus nisi argumentis omnino reiecerunt tamquam a solo Hesychio fictum; contra Daubius (de Suidae biographic. origine et fide p. 439 adn. 39) contendit nullam prorsus subesse causam, cur unum tantum Soranum exstitisse statueremus. Attamen probabilius est unum tantum Soranum i. e. eum quem maiorem dicit Suidas fuisse et scripta, quae Hesychius Sorano quem laudat minori tribuit, illi Sorano vindicanda esse omnia.

1. Faciamus enim re vera fuisse quendam Soranum Ephesium minorem, qui libris IV *γυναικεῖα* et *βίους ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις καὶ συντάγματα* libris X scripserit et *ἄλλα διάφορα*: qui, quaeso, fieri potuit, ut eius memoria apud posteriores scriptores et medicos omnino evanesceret? Atque cum certissimis testimoniis (cfr. Ermerins l. l.; Voigt, Sor. Ephes. etc. p. 3; H. Haeser, de Sorano Ephesio eiusque *περὶ γυν. παθ.* libro nuper reperto, progr. Ienae 1840, p. 6) constet maiorem quoque Soranum tractatum de muliebribus affectionibus (*γυναικεῖα*) scripsisse, quem Dietzius, Ermerinsius, Valentinus Rose publici iuris fecerunt, posteriores medici et scriptores, Galenus, Oribasius, Caelius Aurelianus, Tertullianus, Orion etc., cum de altero utro Sorano verba facerent, cognomine quodam (*πρεσβύτερος* vel *νεώτερος* vel alio) eos discernere debebant; nihilominus ab omnibus qui Soranum excitant scriptoribus[1]) aut uno nomine *Σωρανός* laudatur aut *Σωρανὸς ὁ Ἐφέσιος*.

[1]) Perpauca ex multis affero exempla: Oribasius, Iuliani imperatoris aequalis (Oribasii opera, III p. 369—382 ed. Bussemaker-Daremberg), ubi duo capita e Sorani libro depromit, titulo *περὶ μήτρας καὶ αἰδοίου γυναικείου* adicit verba: *ἐκ τῶν Σωρανοῦ*. Ex utrius Sorani libro Oribasium hunc locum deprompsisse censes, quandoquidem uterque Soranus de muliebribus affectionibus scripsisse fertur?

2. Accedit quod Hesychius hac in quaestione diiudicanda non nimia dignus est fide, quippe qui non semel vitas hominum finxerit, qui nunquam fuerunt (cfr. Flach, Hesychii Milesii Onomatologi quae supersunt, p. XXII adn. 1).

3. Haec argumenta tertio eoque graviore corroborantur. Est enim valde mirum, quod Hesychius, cum de Sorani maioris vitae condicione tam bene instructum sese praestet, ut quo patre, ex qua matre ortus sit, ubi vitam degerit, quorum imperatorum aetate fuerit proferat, de scriptis eius nihil addat nisi: *βιβλία τε συντάξας πλεῖστα καὶ κάλλιστα*, quae verba nullius sunt momenti. De Sorani autem, quem laudat, minoris vita, parentibus, aetate quamquam nihil compertum habet Hesychius, opera eius aliquot ita excitat, ut totam qua insigniebantur inscriptionem indicet.

Quodsi constat Soranum maiorem tractatum de muliebribus affectionibus scripsisse, tota quaestio, utrum omnino praeter Soranum illum alter Soranus medicus fuerit necne, ea ex re pendebit, uter fuerit auctor scripti illius quod laudatur *βίοι ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις* etc. Nam si mihi contigerit ut probem hoc quoque scriptum Sorano illi maiori vindi-

---

In Crameri Anecd. Gr. Paris. I 395, 9 e codice Paris. 2286 chartac. saec. XIV, qui continet lexicon Medicum e Galeno et Crateva et aliis, quorum nomina saepius laudantur, conflatum, haec exstant verba: *καὶ πόσοι (εἰσὶν) οἱ συστησάμενοι τὴν λογικήν; πέντε. τίνες οὗτοι; Ἱπποκράτης ὁ Κῷος, Πραξαγόρας, Φιλότιμος, Ἐρασίστρατος καὶ Ἀσκληπιάδης. καὶ πόσοι εἰσὶν οἱ συστησάμενοι τὴν μεθοδικὴν ἐπιστήμην; τρεῖς. τίνες οὗτοι; Μεθήσων ὁ Λαοδικεύς, Μονόμαχος ὁ Ἀφροδισιεύς, καὶ Σωρανὸς ὁ Ἐφέσιος —. ἐγὼ δὲ μόναχος νεόφυτος κατὰ στοιχεῖον ταῦτα συνέταξα σποράδην αὐτὰ εὑρὼν καὶ πολλὰ προσθεὶς ἀπὸ τῶν ....*

E catalogo nescio cuius bibliothecae, qui continetur codice Veronensi Capitul. CXVII (107) chartac. 4° saec. XVI Studemundus descripsit hunc libri a Niceta quodam scripti titulum, cuius manifestos librarii errores tacitus correxi: *συναγωγὴ ἐκ πολλῶν τῆς χειρουργικῆς τέχνης Νικήτου τινός, ἐκ διαφόρων παλαιῶν ἰατρῶν, οἷοί εἰσιν οὗτοι· Ἱπποκράτης, Γαληνός, Ὀρειβάσιος, Ἡλιόδωρος, Ἀρχιγένης, Ἄντυλλος, Ἀσκληπιάδης, Διοκλῆς, Ἀμύντας, Ἀπολλώνιος Κιτιεύς (καὶ τιανεὺς* cod.), *Νυμφόδωρος, Ἀπελλῆς, Ῥοῦφος, Σωρανός, Παῦλος Αἰγινήτης, Παλ⟨λ⟩άδιος.* etc. etc.

candum esse, sine ulla dubitatione Soranus Ephesius minor ab Hesychio ipso vel fonte eius fictus est.

In scholiis ad Oribasium (quae leguntur in editione Oribasii a Bussemaker-Daremberg curata III p. 680—689) ter nomen Sorani obviam fit:

	quocum conferas:
1. p. 681, 10 *ἰστέον, ὅτι ὁ μὲν Σωρανὸς ἐν τοῖς Γυναικείοις διὰ τὸ σκληρὸν καὶ δυσκίνητον μύλην ἢ μύλον ὀνομάζεσθαί φησιν.*	Soranum *περὶ γυν. παθ.* p. 251, 10 (Ermerins) *ἡ λεγομένη μύλη ἢ καθὼς ἄλλοι λέγουσι μύλος .... ὠνόμασται δὲ μύλος ἀπὸ τῆς δυσκινησίας καὶ τοῦ βάρους ....*
2. p. 681, 17 *ὁ δὲ Σωρανὸς ἐν τοῖς Γυναικείοις κεφαλαίῳ περὶ ἐμμήνων λέγει τὴν αὐτὴν τῷ Ῥούφῳ αἰτίαν, ἐπάγων· „καὶ διὰ τοῦτό τινες ἐπισυλλαμβάνουσιν."*	Inscriptio capitis (p. 19) *περὶ ἐμμήνων καθάρσεως.* Sor. p. 25, 3 ...... *καὶ διὰ τοῦτό τινες ἐπισυλλαμβάνουσιν.*

His exemplis docemur Oribasii scholiastam nomine *Σωρανός* eum significare Soranum, quem Hesychius altero laudat loco, qui de muliebribus affectionibus scripsit.

3. Tertium autem Sorani nomen apud scholiastam Oribasii legitur III 687, 1:

Ὁ Φίλων ἐν τῷ θ' Περὶ βιβλιοθήκης κτήσεως καὶ Ἕρμιππος ἐν τῷ ε' Περὶ τῶν διὰ παιδείαν σεμνηθέντων ἐνδόξων ἀνδρῶν ἰατρῶν καὶ ὁ Σωρανὸς ἐν ταῖς τῶν ἰατρῶν διαδοχαῖς φασιν ὅτι ......

Quin scriptum *βίοι ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις* etc. idem sit atque quod hoc loco laudatur *ἐν ταῖς τῶν ἰατρῶν διαδοχαῖς*, vix quisquam dubitet (vide quae Darembergius ad hunc locum adnotat III 687 not. 4), atque cum scholiasta ad Sorani nomen tertio loco laudatum neque urbem patriam neque ullum cognomen addat, colligimus scholiastam tertio loco eundem Soranum Ephesium significare, quem ceteris locis duobus excitaverit. Quocum aetas virorum trium illorum

optime quadrat: Philo enim Byblius, cuius discipulus erat Hermippus Berytius, Traiani et Hadriani fuerunt temporibus aeque atque Soranus Ephesius.

Vidimus igitur utrumque scriptum, et *γυναικεῖα βιβλία δ'* et *βίοι ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις* etc., Sorano minori abiudicandum, maiori tribuendum esse, unde sequitur ut Hesychium ipsum aut fontem, quo usus est in libro conscribendo, Soranum minorem finxisse statuamus. Itaque puto duos quos praebet Hesychius articulos, eis partibus quae nihili sunt resectis, ita fere in unum contexendos esse:

Σωρανὸς Μενάνδρου καὶ Φοίβης, Ἐφέσιος ἰατρός, διατρίψας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ ἐν τῇ Ῥώμῃ δὲ ἰατρεύσας ἐπὶ Τραϊανοῦ καὶ Ἀδριανοῦ τῶν βασιλέων .... γυναικεῖα βιβλία δ', βίους ἰατρῶν καὶ αἱρέσεις καὶ συντάγματα βιβλία ι' καὶ ἄλλα διάφορα[1]).

§ 2.

De falsa Sorani apud Tzetzam memoria.

Quae cum ita sint, non possum non quosdam Tzetzae errores de Sorani Ephesii aetate corrigere. Laudat enim Tzetzes bis Soranum quendam Ephesium medicum, qui temporibus Cleopatrae Alexandriae fuerit et huic reginae medicamina ad faciem exornandam apta fabricatus sit. Ac primum quidem haec leguntur in Tzetzae prooemio ad Allegorias metro quod vocatur politico conscribillata (ed. Matranga Anecd. Gr. I p. 1; ed. Boissonade, Lutetiae 1851, p. 1):

Τῇ κραταιοτάτῃ βασιλίσσῃ καὶ ὁμηρικωτάτῃ κυρᾷ Εἰρήνῃ τῇ ἐξ Ἀλαμανῶν.

Ἐπεὶ φαιδρά, πανσέληνε, σελήνη σελασφόρε,
οὐκ ἐκ ῥοῶν Ὠκεανοῦ φαίνουσα λελουμένη,
ἀλλ' ἐκ πορφύρας τῆς κλεινῆς, ὡς ἔπεισιν εἰκάσαι,
ἀνασκιρτῶσα φεραυγὴς καὶ πλέον τοῦ φωσφόρου,
χρῄζεις ἐλαύνειν πόρρω ποι σαῖς ψυχικαῖς ἀκτῖσι

1) Vix magis dubitandum, quin Soranus ille Cous, qui bis laudatur in vita Hippocratis (Westermanni Biogr. p. 449 et p. 450), idem sit atque noster Soranus (cfr. Ermerins, Sor. de muliebr. aff. p. VI).

τὸ σκοτεινὸν τῶν λέξεων καὶ βίβλων τὴν ἑσπέραν,
οὐ κατὰ Κλεοπάτραν δὲ βασίλισσαν τὴν πάλαι
τῷ Ἐφεσίῳ ἰατρῷ τῷ Σωρανῷ χρωμένην
μετέρχῃ τὰ καλλύνοντα μορφὰς τὰς τῶν προσώπων,
οὔτε χερσοῦν τι πέλαγος βραχύτατον ἐθέλεις,
ὥσπερ ἐκείνη πρότερον ἐν τῇ Ἀλεξανδρείᾳ
τῷ Δεξιφάνει τῷ σοφῷ μηχανικῷ Κνιδίῳ
χερσώσασα τὴν θάλασσαν μέχρι τετρασταδίου,
ἐπεὶ τοιοῦτον οὐδαμῶς βούλεται σοῦ τὸ κράτος ......

Similia leguntur in Tzetzae Chiliadibus in lib. VI v. 279 (ed. Kiessling), ubi Rufus Ephesius medicus una cum Sorano laudatur:

Τῇ Κλεοπάτρᾳ τῇ σοφῇ τῇ καὶ ὡραιοτάτῃ
καὶ τοῖς λοιποῖς δὲ σύμπασι πολλῶν ὑπερφερούσῃ
πρὸς ἐπιμέλειαν τριχῶν καὶ τῶν ὀνύχων ἦσαν
Χαρμιουνὼ καὶ Τάειρα. τί δὲ δηλοῦσι τάδε;
Σύρον τὸν Τζέτζην βλέπε νῦν, Ἰσμαηλίτην ἅμα,
καὶ ταῦτα διαρθροῦντά σοι ταῖς γλώσσαις ταῖς ἐκείνων.
κατὰ Ἑβραίων γλῶσσάν τε καὶ τὴν τῶν Σύρων ἅμα
Χαρμὶ δηλοῖ τὴν ἄμπελον, Οὐνὼ περιστερὰν δέ,
τὴν ἥν φασιν οἱ Ἕλληνες περιστερὰν οἰνάδα.
κατὰ Ἰσμαηλίτας δέ, τοὺς Ἄγαρ γόνους λέγω,
περιστερὰν τὴν Τάειραν σημαίνουσάν μοι νόει.
αὗται πρὸς ἐπιμέλειαν τριχῶν καὶ τῶν ὀνύχων
τῆς Κλεοπάτρας τῆς σοφῆς ἦσαν τῆς βασιλίδος.
μηχανικοὶ καὶ ἰατροὶ καὶ γραμματεῖς δὲ ταύτης
καὶ ῥήτορες καὶ σύμβουλοι ἦσαν μυρίοι ἄλλοι,
καὶ Δεξιφάνης δὲ αὐτός, μηχανικὸς ἐκ Κνίδου,
μεθ᾽ οὗ πολλὰς λυσιτελεῖς τὰς μηχανὰς ἐποίει
καὶ θάλασσαν ἐχέρσωσε μέχρι τετρασταδίου,
αὐτὴν εἰς Ἀλεξάνδρειαν καὶ πύργον ἀνεγείρει,
φῶς ἐν νυκτὶ σωτήριον τοῖς πλέουσι δεικνύειν.
τῷ Δεξιφάνει τούτῳ μὲν εἰς μηχανὰς ἐχρῆτο,
τοῖς Ἐφεσίοις δ᾽ ἰατροῖς, τῷ Σωρανῷ καὶ Ῥούφῳ,

εἰς πάντα τὰ καλλύνοντα μορφὰς τὰς τῶν προσώπων,
εἰς πᾶν τε πάθος γυναικῶν καὶ ἰατρείας ἄλλας.

Quaenam earum Aegypti reginarum, quae Cleopatrae nomine innotuerunt, his duobus locis a Tzetza significetur, incertum esse non potest, quoniam eodem Tzetza auctore Charmiuno et Taeira fuerunt ancillae eius, quam laudat, Cleopatrae. Constat autem e Galeno aliisque fontibus[1]) eam Cleopatram, quae his utebatur ancillis, celeberrimam illam fuisse Aegypti reginam, quae post pugnam apud Actium commissam vipereo veneno sibi ipsa mortem conscivit. Hanc rem Galenus in commentatione *περὶ τῆς θηριακῆς* ad Pisonem data (Galen. ed. Kuehn XIV p. 235) ita enarrat: ... *ἐπεὶ γὰρ αὐτὴν* [scil. *Κλεοπάτραν*] *ὁ Αὔγουστος νικήσας τὸν Ἀντώνιον ζῶσαν λαβεῖν ἠβούλετο καὶ ζῆν καὶ διὰ σπουδῆς φυλάττειν, ὡς εἰκός, ἵνα δείξῃ Ῥωμαίοις ἐν τῷ θριάμβῳ τὴν οὕτω διάσημον γυναῖκα· ἡ δὲ συνεῖσα, φασί, τοῦτο καὶ ἑλομένη μᾶλλον ἔτι βασίλισσα οὖσα ἐξ ἀνθρώπων γενέσθαι ἤπερ ἰδιώτης Ῥωμαίοις φανῆναι, τότε ἐμηχανήσατο τῷ θηρίῳ τούτῳ τὸν θάνατον αὐτῆς. καὶ φασὶν αὐτὴν καλέσαι τὰς πιστοτάτας δύο γυναῖκας, αὗται δὲ ἦσαν αἱ πρὸς τὸ κάλλος αὐτῆς εἰς τὸν κόσμον τοῦ σώματος ὑπηρετεῖν ἡρμοσμέναι καὶ τοῖς ὀνόμασι λεγόμεναι Νάειρα καὶ Καρμιόνη* (scrib. *Χαρμιόνη*)[2]), *ἡ μὲν ἀναπλέκουσα τὰς τρίχας εὐπρεπῶς, ἡ δὲ ἀποτέμνουσα τὰς ὑπεροχὰς τῶν ὀνύχων εὐφυῶς· εἶτα κελεύσασα σταφυλαῖς τε καὶ σύκοις κεκρυμμένον εἰσκομισθῆναι τὸ θηρίον* ......

Quoniam igitur statuimus Tzetzam cogitasse de Cleopatra imperatoris Augusti aequali, duos Tzetzae errores eosque gravissimos agnoscamus necesse est. Primum enim

---

[1]) Cfr. Stephan. Thesaur. VIII p. 1349.

[2]) Tzetzes ea, quae de Cleopatra Aegypti regina eiusque ancillis profert, e Galeno videtur deprompsisse. Nomina autem ancillarum aut aliter atque in eis quibus nos utimur Galeni editionibus tradita fuisse in eo quo Tzetzes utebatur codice Galeni aut dedita opera a Tzetza eam ob rem paulum esse mutatas, ut etymologiam nominum illorum e lingua hebraica et syria afferre posset, nemo est quin prima intellegat specie.

Tzetzes narrat Cleopatra regnante in Pharo insula turrim illam a Dexiphane constructam esse, ex qua noctu ad regendos navium cursus ignes emicabant, deinde eandem reginam Sorano et Rufo, medicis Ephesiis, usam esse (Chil. VI 296—302).

Constat autem et turrim illam in Pharo insula non Cleopatra illa regnante, sed Ptolemaeo Lagi filio rege circa annum a. Chr. n. 290 a Sostrato, Dexiphanis Cnidii filio, ut ipsa turris inscriptio testabatur, esse aedificatam, et Soranum atque Rufum, Sorani fere aequalem, Traiani et Hadriani aetate floruisse.

Quorum errorum originem ut explicem, primo loco demonstrare conabor, quonam modo fieri potuisse suspicer, ut Cleopatrae aetate et iussu turrim illam a Dexiphane erectam esse opinaretur Tzetzes. Quod priusquam accuratius perquiramus, de tempore, quo singula Tzetzae scripta confecta sunt, pauca exponam necesse est.

Gustavus Hart in commentatione, quae inscribitur: De Tzetzarum nomine vitis scriptis (Lipsiae 1880) p. 40 sqq. ostendit:

1. Ioannis Tzetzae Chiliades nihil aliud esse quam scholia metro inclusa ad Epistolas illas eiusdem scriptoris [quas publici iuris fecit Presselius];

2. Chiliadum corpus in tres secedere pinaces, quorum primus versus continet inde a Chil. I—IV 466, alter pinax versus inde a Chil. IV 781 — V 201, tertius denique inde a Chil. V 202 usque ad finem Chiliadum. Versus autem qui leguntur inter primum et alterum pinacem, Chil. IV 467—780, nihil prorsus commune habere cum Chiliadum corpore, immo primam efficere epistolam Tzetzianam et suo loco esse motos, cum ceterae epistolae prosa oratione scriptae — sunt autem 106 — in unum volumen a Tzetza coactae essent;

3. primum Chiliadum pinacem inter annos 1144 et 1147 confectum esse;

4. Allegorias Iliadis compositas esse anno 1147;

5. alterum et tertium Chiliadum pinacem perfectos esse post annum 1158.

Quoniam primus Chiliadum pinax inter annos 1144 et 1147 conscriptus est, sequitur ut versus Chil. IV 467—780, quibus primam effici Tzetzae epistolam dixi, ante annum 1144 conditos esse concedamus.

Qua in epistola haec exstant verba (Chil. IV 472 sq. 502 sq.):

Ζαβαρειῷ τῷ Λαχανᾷ· τούτοις καὶ γὰρ ἁβρύνει
ἥπερ ὁ Κροῖσος θησαυροῖς καὶ Μίδας τῷ χρυσίῳ
. . . .
ἥπερ ἡ Κλεοπάτρα δὲ χερσώσασα τὴν Φᾶρον
τῷ Δεξιφάνει τῷ σοφῷ Κνιδόθεν ὡρμημένῳ ....

Ad hunc errorem explicandum sufficiet scholia huic epistolae adiecta evolvere. Habes enim Chil. II 16 haec:

ἡ Πτολεμαίου σύναιμος, δέσποινα Κλεοπάτρα
ἡ Αἰγυπτία, ἡ σοφὴ καὶ πανευμορφοτάτη,
ἡ πιθανὴ καὶ εὔγλωττος, ἡ ῥέουσα Σειρῆνας,
ἡ κάλλει πάντας θέλγουσα καὶ φύσιν τῶν θηρίων,
τὸν Γάϊον Ἰούλιον τὸν Καίσαρα δὲ μᾶλλον
καὶ μετ᾽ αὐτὸν Ἀντώνιον γαμβρὸν Ὀκταουΐου
. . . .
αὕτη σὺν ἀρχιτέκτονι Κυπρίῳ Δεξιφάνει
τὴν θάλασσαν χερσώσασα τὴν τῆς Ἀλεξανδρείας
ὅσον πρὸς τετραστάδιον, εἴτε μικρόν τι πλέον,
τὸν πύργον ἐξειργάσατο τὸν μέγιστον τῆς Φάρου,
ὁλκάσι φῶς σωτήριον μᾶλλον ἐν ζάλῃ φαίνειν.
μέμνηται μὲν Βιργίλιος ταύτης τῆς Κλεοπάτρας,
Λουκιανὸς καὶ Γαληνὸς καὶ Πλούταρχος σὺν τούτοις,
Διόδωρος, Γεώργιος ὁ χρονικὸς σὺν ἄλλοις,
καὶ Ἰωάννης μετ᾽ αὐτοὺς Ἀντιοχεὺς ὑστέρως.

Ipse igitur Tzetzes fontes, quos secutus est, indicat. Nullos autem horum, quos laudat, fontium ansam praebuisse, ut Tzetzes in talem incideret errorem, nisi Ioannem Malalam civem Antiochensem (p. 218 sq. ed. L. Dindorf) et Georgium *τὸν χρονικόν*, id est Georgium Cedrenum (vol. I p. 304) — apud Ioannem Antiochenum ea pars, in qua

de Cleopatra agebat, intercidit — intellexerunt Gustavus Hart et Guilelmus Studemund.

Ex his apparet Tzetzam verum a falso non accurate distinxisse. Confudit enim Tzetzes non secus atque Ioannes Malalas eum, qui exstat apud Georgium Cedrenum, nuntium de aggere ab Alexandria urbe usque ad Pharum insulam ducto cum constructione turris illius, quae in Pharo insula Strabonis aliorumque testimonio a Ptolemaeo Lagi filio aedificata est.

In alterum errorem incidit Tzetzes, cum existimaret Cleopatram medicis usam esse Sorano et Rufo Ephesiis

εἰς πάντα τὰ καλλύνοντα μορφὰς τὰς τῶν προσώπων
εἰς πᾶν τε πάθος γυναικῶν καὶ ἰατρείας ἄλλας.

Atque notandum est in Allegoriis Iliadis, quas anno 1147 conscriptas esse supra commemoravimus, solius Sorani Tzetzam mentionem facere,[1] in tertio autem Chiliadum pinace post annum 1158 confecto et Soranum et Rufum ab eo laudari.

Iam supra vidimus, quae Tzetzes de Cleopatrae ancillis profert, e Galeni scripto *περὶ τῆς θηριακῆς* (XIV 235 Kuehn) eum deprompsisse, eundemque auctorem laudat testem in versibus, quos supra descripsi, Chil. II 31:

μέμνηται μὲν Βιργίλιος ταύτης τῆς Κλεοπάτρας,
Λουκιανὸς καὶ Γαληνὸς καὶ Πλούταρχος σὺν τούτοις,

unde colligendum est Tzetzam Galeni opera sub oculis habuisse eoque fonte saepius usum esse.

Viam autem explicandi, quonam modo Tzetzes adductus sit, ut Soranum et Rufum Cleopatrae medicos fuisse existimaret, indicavit mihi Guilelmus Studemund, cum me moneret in vol. XII operum Galeni (ed. Kuehn) intra pag. 414—432 nomina et Sorani et Rufi et Cleopatrae exstare. Tzetzes igitur, quoniam in vol. XII p. 414 sqq. magnum fragmentum Sorani nomine insignitum legitur (*περὶ τῶν ὑπὸ Σωρανοῦ*

[1]) Hermannus Usener in Musei Rhenani vol. XXVIII p. 412 sq. suspicatur Tzetzae ideo Soranum Cleopatrae aequalem visum esse, quia ἡ κομμωτικὴ Κλεοπάτρας τέχνη perperam Sorani nomine insignita circumlata sit.

γεγραμμένων πρὸς ἀλωπεκίας), ea quoque, quae exstant vol. XII p. 432 sqq. (*περὶ τῶν ἐν τῷ Κλεοπάτρας κοσμητικῷ γεγραμμένων*), ad eundem Soranum auctorem redire ratus fortasse ea conscripsit, quae initio Allegoriarum Iliadis (v. 8) exhibentur, ubi solus Soranus commemoratur.

Idem nonnullis annis post cum versus Chiliadum VI 279 sqq., quo loco et Soranus et Rufus laudantur, conscriberet, ea quae olim e Galeno excerpserat, denuo inspexit et ex hoc excerpto addidit Rufi nomen, quod eodem fere loco atque Cleopatrae et Sorani nomina apud Galenum excitatur (XII 425). Praeterea cum hoc excerpto aliud coniunxit, quod e Galeno XIV 235 de Cleopatrae ancillis sibi comparaverat.

Caput II.

Quibus e fontibus Sorani liber *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* restitui possit.

Illa *ἄλλα διάφορα*, quae notantur apud Hesychium, Sorani scripta indagavit et enumeravit Ermerinsius p. XXI. Inter quae liber excitatur *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου*, quem *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* inscribendum esse tertio ostendam capite. Huius libri cum auctor se praestet in arte grammatica non mediocriter versatum, haud difficulter quispiam prima quidem specie commoveatur, ut Sorano medico scriptum abiudicandum esse putet. At si consideraveris alios quoque homines doctos, veluti M. Terentium Varronem, Cornelium Celsum, Galenum[1]), compluria amplexos esse litterarum genera, non iam nimis

[1]) cf. O. Iahn in „Berichte über die Verhandlungen der Kgl. Sächs. Gesellschaft der Wissensch. 1850" p. 263 sqq. Artem medicam et grammaticam cognatione quadam artius inter se cohaerere visam esse medicis vel labente Byzantina aetate viventibus, cum alia docent permulta tum epistola saeculo fere XII ab anonymo quodam ad medicum data (Crameri Anecd. Oxon. III p. 188 ep. XXI): *Τῷ ἰατρῷ Λειψιώτῃ. Φιλοσοφώτατέ μοι καὶ γραμματικώτατε ἰατρῶν· καὶ τὴν ἰατρῶν τέχνην ἐκμελετήσας ὡς ἄριστα .... οἶδας γὰρ καὶ τὰ τοῦ Σωρανοῦ καὶ τὰ τοῦ*

offenderis, quod Soranum medicum hunc quoque librum grammatici argumenti conscripsisse censemus.

Accedit quod in ipso Sorani scripto *περὶ γυν. παθῶν* nonnullae reperiuntur vocabulorum originationes: p. 8, 8 *μήτρα ὑστέρα δελφύς*, p. 93, 8 *χόριον ἀγγεῖον δεύτερον ὕστερον πρόῤῥηγμα*, p. 251, 13 *μύλος*, quae originationes ad verbum fere conspirant cum eis, quas aliunde novimus, unde patet auctorem illius libri grammatici esse eundem Soranum Ephesium medicum, qui librum *περὶ γυν. παθῶν* conscripsit.

Inter eos fontes, qui fragmenta e libro Sorani *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, qui nunc vulgo *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου* inscribitur, desumpta asservaverunt, primo loco nominandum est Etymologicum Orionis Thebani, qui grammaticus medio fere saeculo p. Chr. n. quinto lexicon e variis scriptis antiquorum grammaticorum ita consarcinavit, ut intra uniuscuiusque litterae fines non respecto litterarum ordine quae ex uno eodemque fonte decerpserat frustula deinceps in etymologico proferret. Itaque disquisitio, quaenam frustulorum in Orionis lexico exstantium Sorano deberentur, facillime esset instituenda, nisi pluribus locis ordo, qui olim inerat in etymologico, foede turbatus esset, cuius perturbationis causas accuratissime indicavit Kleistius in commentatione, quae inscribitur: De Philoxeni grammatici Alexandrini studiis etymologicis p. 25 sqq.

Deinde laudanda sunt Etymologica Magnum, Gudianum, Zonarae, quae quoniam integrius servata sunt quam Orion, saepe ad corrigenda et augenda Soranea ab Orione exhibita inserviunt.

Nec pauca frustula, quae alibi frustra quaeras, insunt in scholiis ad Rufi Ephesii[1]) medici libellum *περὶ ὀνομασίας τῶν τοῦ σώματος μορίων* adiectis, quae tantum non omnia ad Soranum auctorem redire inde elucet, quod aut

---

Ἱπποκράτους, ἐπίστασαι Γαλήνειά τε καὶ Ἡροφίλεια καὶ τὰ τοῦ Ἡρωδιανοῦ καὶ τὰ τοῦ Τρύφωνος καὶ τὰ τοῦ Ἡροδότου καὶ τὰ τοῦ Ἥρωνος .... τὰ μὲν γὰρ οἶδας ὡς ἰατρός, τὰ δὲ ὡς γραμματικός, τὰ δὲ ὡς μηχανικός .....

[1]) Oeuvres de Rufus d' Éphèse ed. Daremberg-Ruelle (Paris. 1879) pag. 237—241.

Sorani nomine ipso aut additamento *οὕτως ὁ αὐτός* (i. e. *Σωρανός*) insignita leguntur.

In scholiis Io. Tzetzae ad exegesin in Iliadem[1]) p. 126, 9. 10 Soranus inter eos excitatur, qui studiis etymologicis in Homero instituendis operam collocaverint: *πολλοὶ τῆς Ὁμηρικῆς ἐτυμολογίας ἐπεμελήθησαν· Πλάτων καὶ Ἀριστο-[τέλης] οἱ φιλόσοφοι, Σωρανός, Ἡρωδι[ανός], Φιλόξενος, Ἀριστόξενος, Ἀπ[ίων], Τυραννίων, Ἀρίσταρχος, Ζηνόδοτος κ. τ. λ.* Et profecto non pauca exstant scholia praesertim ad Iliadem, quae quin Soranum auctorem redoleant, nullo modo dubitari potest, quamquam Sorani nomen nusquam in toto scholiorum corpore reperies. Conferas e. g.:

schol. Ven. A in Il. *Ε* 306: *κοτύλην] κοτύλη τὸ κοῖλον τοῦ ὀστέου, ἔνθα ἡ κεφαλὴ τοῦ μηροῦ ἐνστρέφεται.*

Melet. 126, 27: *κοτύλαι δέ, ὅπου ἔγκεινται αἱ κεφαλαὶ τῶν μηρῶν· διὰ δὲ τὴν ἐκεῖσε κοιλότητα κοτύλη ἐκλήθη.*

schol. in Od. *ε* 231: *περὶ δὲ ζώνην βάλετ' ἰξυῖ] ῥάχει ὅλῃ· ἰξὺς δὲ τὸ ἄνω, ὀσφὺς τὸ κάτω. ἰξὺς οἷον ἄξυστις οὖσα, ἣν οὐχ οἷόν τε ξύσαι καὶ κνήσασθαι τῇ χειρί, ἣν ἀλλαχοῦ* (Od. *κ* 161) *λέγει ἄκνηστιν· καὶ ἑρμηνεύων τὴν λέξιν φησί „κατ' ἄκνηστιν μέσα νῶτα". ῥάχις δὲ καλεῖται ἡ σύμπηξις τῶν τριάκοντα τεσσάρων σπονδύλων, ὧν οἱ πρῶτοι ἑπτὰ συμπληροῦσι τὸν τράχηλον, οἱ δὲ τελευταῖοι δεκαπέντε τὴν ὀσφύν, οἱ δὲ μέσοι δώδεκα ὄντες τὸν νῶτον, ὃν νῦν ἰξὺν ἐκάλεσεν ὁ ποιητής. B. E. Q.* cfr. Or. 75, 16 et Or. 17, 11.

Melet. 91, 28: *ῥάχις: .... ὁ δὲ Ὅμηρος ἰξὺν αὐτὴν καλεῖ· ἣν οὐχ οἷόν τε κνῆσαι ἢ ξύσαι εὐκόλως τῇ ἰδίᾳ χειρί, ἀλλ' ἑτέρων δεῖσθαι εἰς τοῦτο· φησὶ γὰρ „κατ' ἄκνηστιν μέσα νῶτα πλῆξε·"* (Od. *κ* 161) *τὸν τόπον ἑρμηνεύων τοῦτο εἴρηκεν.* cui fragmento addas Mel. 91, 12: *ἔστι δὲ ὅλος ὁ τράχηλος ὀστώδης, σπονδύλους ἀπὸ τοῦ ἰνίου ἔχων, ἀπὸ μυῶν καὶ νεύρων καὶ συνδέσμων περιεχομένους· κατὰ μὲν τὸν τράχηλον ἑπτά, κατὰ δὲ τὸν νῶτον δύο καὶ δέκα, κατὰ δὲ τὴν ὀσφὺν πέντε [δεκαπέντε?], ὡς εἶναι πάντας κδ' [λδ'?].*

[1]) post Draconis Stratonicensis librum de metris poeticis ed. G. Hermann, Lips. 1812.

Plura exempla integra afferre supersedeo; sufficiat ceterarum quae in scholiis latent reliquiarum Soranearum lemmata indicare: Od. α 1 ἀνήρ, γυνή cfr. Or. 16, 18 et Or. 39, 19 || Od. α 140 εἴδατα cfr. Or. 53, 19 et Od. δ 56 || Od. ι 301 φρένες cfr. Or. 101, 13 || Od. κ 161 cfr. Or. 17, 11 || Od. κ 517 πυγούσιον cfr. Or. 130, 19 || Od. ο 343 γαστήρ cfr. Or. 39, 11 et Or. 42, 9 (adn. 52) || Od. ρ 225 ἐπιγουνίδα cfr. Or. 56, 12 et Od. σ 74 ||

Ven. A. Il. Δ 526 χολάδες cfr. Or. 163, 29; = Ven. B ib. || Il. E 73 ἰνίον cfr. Or. 76, 3; = Ven. B ib. || Il. E 146 κληῖδα cfr. Mel. 91, 8 (in Orione evanuit) || Il. E 284 κενεῶνα; = Ven. B ib. || Il. E 306 ἰσχίον cfr. Or. 76, 14; = Ven. B ib. || Il. P 136 ἐπισκύνιον cfr. Et. M. 364, 4; = Ven. B ib.

Accedunt Soranea, quae delitescunt in scholiis ad Iliadem recentioribus (σχόλια νεώτερα) quae vocantur, hausta ad unum omnia ex Etymologicis: B 142 στήθεσσι cfr. Or. 145, 23 | B 471 γλάγος τὸ γάλα cfr. Or. 39, 17 | B 479 στέρνον cfr. Or. 145, 22 | Γ 292 στόμαχος cfr. Or. 145, 10 | Γ 359 λαπάρα Or. 79, 18 | Z 467 κόλπον cfr. Or. 80, 18 | K 26 βλέφαρον cfr. Or. 34, 15; Et. M. 199, 33.

Perpauca quae Soranum sapiunt in scholiis ad alios poetas adscriptis reperiuntur, veluti in scholiis Aeschyleis ad Prometheum v. 878: σφάκελος (collato schol. ad Eurip. Hippol. 1353 vol. I p. 196) cfr. Et. M. 737, 50. Praeterea in scholiis ad Aesch. Prometh. v. 881 de φρήν vocabulo adnotationis ultima verba ἐξ αὐτοῦ καὶ μετάφρενα τὰ τῆς ῥάχεως ὄπισθεν λέγονται cum Or. 101, 13 aliquid commune habent.

Iulii Pollucis denique Onomastico breviter laudato, cuius secundus liber nonnulla continet Soranea, iam me vertam ad gravissimum fontem, ad Meletii[1]) scriptum περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς (Crameri Anecd. Oxon. III pag. 1—157).

[1]) Scripsisse Meletium inter VII. et IX. saeculum Voigtius exponit (pag. 4 sqq.).

Caput III.

Sorani librum inscriptum fuisse περὶ φύσεως ἀνθρώπου.

At priusquam accuratius examinemus, quid Meletii libellus ad Sorani scriptum restituendum praestare possit, prooemium illius libelli hic adscribamus, ut dispiciatur, quibus fontibus usus sit Meletius et quid sibi proposuerit:

§ 1. Ἡ παροῦσα σύνοψις περὶ φύσεως ἀνθρώπου ἐπονήθη καὶ συνελέγη καὶ συν⟨ε⟩τέθη παρὰ Μελετίου μοναχοῦ θέματος τοῦ Ὀψικίου Βάνδου Ἀκροκοῦ, χωρίου Τιβεριουπόλεως, μονῆς λεγομένης Τρεῖς ἤτοι τῆς ἁγίας Τριάδος· οὐχ ὡς καινόν τι ἐπινοήσαντος περὶ φύσεως ἀνθρώπου φυσιολογῆσαι, ἀλλὰ σύντομον καὶ ἀνελλιπῆ πραγματείαν ἐκθέσθαι τοῖς φιλομαθέσι καὶ φιλοπόνοις βουλομένου. § 2. Εἰ γὰρ καὶ πολλοὶ τῶν ἀρχαίων σοφῶν πολλοὺς κατὰ ἀποταγὴν ἢ ἐν συντόμῳ περὶ τῆς φύσεως ἡμῶν λόγους συνέθεντο, ἀλλ' οὐδεὶς ἀνελλιπῆ καὶ ἀνυστέρητον ταύτην ἀπήρτησεν. § 3. Ὁ μὲν γὰρ Ἱπποκράτης περὶ φύσεως παιδίου καὶ ἀνδρὸς γράψας ὀλίγα τινὰ καὶ δυσδιάγνωστα, οὐδὲν περὶ τοῦ καθόλου ἀνθρώπου ἐμνημόνευσεν ἢ τῶν ἐν αὐτῷ δυνάμεων ἢ ἐνεργειῶν ἢ τῶν τοῦ σώματος μορίων. § 4. Ὁ δὲ[1]) Γαληνὸς περὶ φύσεως μορίων μνησθεὶς καὶ περὶ κράσεων, ἐν οὐδεμιᾷ τῶν πραγματειῶν αὐτοῦ φαίνεται τοιαύτην ὁλοκλήρως ὑπόθεσιν ἀναγράψας. § 5. Σωκράτης δὲ ἐτυμολογίας μᾶλλον μορίων καὶ[2]) ὀνομάτων ἐν τῷ περὶ φύσεως ἀνθρώπου συντάγματι αὐτοῦ ὡς γραμματικὸς ἢ φιλόσοφος συνετάξατο. § 6. Οἱ δὲ ἅγιοι καὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι, οἷον ὁ μέγας Βασίλειος, ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Γρηγόριος Νύσσης, ὁ χρυσολόγος Χρυσόστομος, καὶ ὁ παμμακάριστος Κύριλλος, καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν κατ' αὐτοὺς ἐν τοῖς λόγοις αὐτῶν τοῖς διδασκαλικοῖς σὺν τῷ θεολογικῷ φυσιολογήσαντες πολλὰ περὶ τῶν τοῦ σώματος ἡμῶν μορίων καὶ τῶν ψυχικῶν καὶ ζωτικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν συνεφιλοσόφησαν· οὐδεὶς μέντοι γε τῶν

[1]) δὲ correxit Studemundus, codd. γάρ.

[2]) deleto καί facilius intellegi verba Meletii monet Leopoldus Cohn.

προειρημένων ἀνδρῶν ἢ τῶν ἁγίων τούτων συναγαγὼν φαίνεται τὴν ὅλην ὑπόθεσιν τοῦ μὴ τὴν πραγματείαν ἀποτελέσαι. § 7. *Τὰ οὖν διεσπαρμένως*[1]) *ἐν ταῖς τούτων βίβλοις ἐγκείμενα αὐτὸς ἐκλαβὼν τὸ παρὸν ὡς ἓν ὂν*[2]) *συνεστησάμην δὴ σύγγραμμα, τοῖς μὲν ὡς εἰκὸς ἔχειν αὐτὸ βουλομένοις ὑπόμνημα τῆς φύσεως καὶ τῆς συστάσεως τοῦ σώματος παντὸς ἐσόμενον, ἐμοὶ δὲ γυμνάσιον καὶ τῆς ἀμαθίας προφύγιον* .... Sub finem pag. 2 Meletius his verbis pergit: *ἐπειδὰν δὲ οὕτως ἡ ὑπόθεσις ἀναπληρωθῇ καὶ οἷον συνυφανθῇ, ὥσπερ ἐπανάληψιν ποιούμενος ὁ λόγος τὰ ὅλα πάλιν μόρια διῃρημένως ὑπεξέρχεται, ἐτυμολογῶν ἕκαστον καὶ τὴν φυσικὴν ⟨δύναμιν⟩*[3]) *καὶ ἐνέργειαν καὶ τὰς ὀνομασίας καὶ τοὺς ὅρους ὑποδεικνύων ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν, οὐ ταυτολογῶν, ὡς ἂν οἰηθείη τις, ἀλλὰ τὰ ἐν ἐπιτομῇ εἰρημένα καὶ συνεσταλμένως πλατυκώτερον ἐκδιδάσκων καὶ πρὸς τὸ σαφέστερον διευκρινῶν τοῖς ἀκούουσι· διὰ ταῦτα καὶ πίναξ ὑποτίθεται εἰς διάγνωσιν εὐχερῆ*...... pag. 6, 2: *ὅθεν* (i. e. propter causas in antecedente pagina a Meletio expositas) *καὶ ἡμεῖς τὸν περὶ ψυχῆς ἰδίᾳ λόγον ἀπολιπόντες τὰ περὶ τῆς καθόλου φύσεως ἀνθρώπου πονηθέντα παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ σποράδην κείμενα ἐν ἀνατομικαῖς καὶ ἐτυμολογικαῖς βίβλοις κατὰ τὸ ἡμῖν ἐφικτὸν ἐκλεξάμενοι εἰς ἓν κατατάξωμεν.*

Auctores igitur, quibus usus est, nominat Meletius hos: ex antiquis Hippocratem, Galenum, Socratem; ex recentioribus ac sanctis Basilium, Gregorium Nyssenum Basilii fratrem, Chrysostomum, Cyrillum. Attamen qui semel inspexerit scriptum Meletianum, statim intelleget Meletium in libro consarcinando non constanter virorum secundo loco laudatorum vestigia pressisse, sed tantum nonnullos locos ex horum scriptis ad verbum mutuatum esse et nomine eorum distincte insignitos libello suo interspersisse.

Ac ne ea quidem multa sunt, quae Meletius ex ipsis Hippocratis et Galeni, quos laudat, scriptis ita deprompsit,

---

[1]) *διεσπαρμένα ὡς* codd., correxit Studemundus.
[2]) codd. *ἐνὸν*, Studemundus correxit *ἓν ὄν*.
[3]) *δύναμιν* addidit Leopoldus Cohn.

ut distincte dici possit, quosnam locos horum medicorum significaverit (cfr. Voigt. adn. 34), eaque tam arte cum eis, quae Meletius de suo addidit, mixta et pertexta sunt, ut non facile secerni possint.

Quibus locis, cum ad quaestionem a nobis institutam nullius sint momenti, sepositis hoc unum agamus, ut quae in Meletii libello exstant Soranea investigemus; apparebit autem in Meletio magnam partem libri illius, quem Soranus de etymologiis corporis humani scripsisse traditur, integram asservatam esse [1]).

Ut iam aperiam, quo verba mea spectent, in Meletii praefationis § 5 contendo pro verbis *Σωκράτης δὲ* scribendum esse: *Σωρανὸς δέ.* Quod quibus causis nisus postulem priusquam demonstrem, paucis ea refutanda sunt, quibus Voigtius ut in diversam abiret sententiam commotus est. Cuius verba sunt haec (pag. 8):

'In etymologicis igitur ⟨Meletius⟩ auctorem adfert Socratem, de natura hominis. cui omnes etymologias corporis humani vindicabimus paucis exceptis quae a Galeno mutuari Meletius poterat. Socratis autem librum illum prorsus congruere cum Sorani de etymologiis corporis humani opusculo facile intelleget, si quis illas etymologicas apud Meletium particulas comparaverit cum glossis Orionis aliisque quae iure licet Sorano tribuere. monachus [scil. Meletius] igitur non ipso medici Ephesii libro videtur usus esse, sed Socratis cuiusdam excerpto illius operis. nam in singulis non integrum eum nobis tradidisse Sorani librum postea demonstraturus sum.' Adnotat Voigtius: 'Id si effectum erit, non opus est fingamus, quod quis possit suspicari, sicut Nemesii liber Gregorii Nysseni nomine ornatus esset, Sorani opus sub Socratis nomine esse latum.'

1. Ut igitur efficiat Meletium non Sorani ipsius libro usum esse, primum Voigtius viginti quinque enumerat glossas, quas quamquam ad Soranum auctorem redire aliis et

---

[1]) cfr. Hermanni Dielsii sententiarum controversarum quintam in commentationis de Galeni Historia Philosopha Bonnae a. 1870 inscriptae pagina 52.

certis testimoniis constat, apud Meletium frustra quaeras. At neque quisquam exspectabit neque Meletius usquam pollicetur quas apud Soranum partium corporis humani originationes repperérit ad unam omnes se decerpturum et libro suo inserturum esse. Quid mirum quod Meletius de plus quam ducentis sexaginta fragmentis Soraneis etymologici argumenti, quae ego infra congessi, fragmenta viginti quinque i. e. ne decimam quidem partem omisit?

Ceterum non pauca sunt fragmenta Soranea etymologici argumenti, quae cum in nullo lexico servata sint, apud unum Meletium exstant; sunt autem haec: *μόρια, μύες, ἴλη, μάγουλα, παρειά, οἰσοφάγος, πάτος, κῶλον, σφιγκτήρ, ἦτρον, ἐφήβαιον, βάλανος, ἐρυτρός.*

2. Deinde a Voigtio enumerantur nonnullae glossae, in quibus aut aliqua pars originationis Soraneae omissa est a Meletio aut in brevius contracta, veluti: *αἰδοῖα* Mel. 112, 13, Et. M. 30, 57; *γέλως* Mel. 44, 27, Et. M. 224, 29; *κορυφή* Mel. 54, 4, Or. 82; *ὄψις* Mel. 69, 13, Et. M. 645, 52; *πέλμα* Mel. 131, 1, Or. 129; *ὦμος* Mel. 92, 5, Or. 170; *ὦτα* Mel. 74, 28, Or. 170; *βλέφαρον* Mel. 69, 16, Or. 34, Et. M. 199, 33, Et. Gud. 109; *ἀνθερεών* Mel. 84, 17, Or. 16; *λογάδες* Mel. 69, 4, Et. M. 572, 36; *παλαιστή* Mel. 122, 5, Or. 129, Et. M. 647, 23.

At profecto licebat Meletio eas tantum vocabulorum originationes originationumve partes proferre, quae ipsi probarentur, et hanc illamve glossam decurtare, etiamsi ex ipso Sorani libro hauriret.

3. Non iniuria Voigtius Meletium vituperat, quod aliquot particulis etymologicis ex Sorani doctrina oriundis, quae apud Soranum grammaticorum nominibus (Heraclidis[1]), Apollodori, Philoxeni, aliorum, ex quorum scriptis Soranus ipse aliquot etymologias hauserat) insignitae erant, nomina auctorum non appinxit. Sane cum festinanti calamo scriberet et brevitatis studio duceretur, poterat illa nomina omittere

[1]) De Heraclide Pontico etymologiarum scriptore cf. Leopoldum Cohn in Commentationibus philologis in honorem Aug. Reifferscheidii scriptis a. 1884 Vratislaviae p. 84 sqq.

Meletius, sive Sorani ipsius scriptum sub oculis habebat sive e Socrate quodam tamquam e fonte secundario vocabulorum originationes repetebat.

4. Hoc denique Meletio crimini datur a Voigtio, quod 'contracturus fontem suum confuderit diversas originationes, conglutinaverit quae discrepant, quae congruunt disiunxerit.' At Sorani librum, cum Meletii, qui sescentis fere annis post Soranum fuisse videtur, in manus incideret, quis spondeat integrum fuisse neque eodem modo decurtatum, mutilatum, vitiis obsitum, quo ceteros antiquiorum scriptorum libros? Nec multum prodest Socratem nescio quem supponere inter Sorani et Meletii tempora scribentem, qui illa omnia peccavisse videtur Voigtio. An meliore indole praeditum ac magis religiosa cura usum esse Meletium septimo post Christum natum saeculo censes quam Socratem, quem aliquot ante Meletium saeculis fuisse fingas necesse sit?

Ex his quae diximus apparet Voigtium parum caute iudicasse, cum censeret fieri non posse, ut statueremus Meletium ex Sorani ipsius libro, quas profert, particulas etymologicas deprompsisse, si effectum esset in singulis non integrum nobis tradidisse monachum Sorani scriptum.

Quibus Voigtii argumentis refutatis ostendere conabor Meletium ex ipsius Sorani libro hausisse. Quod quo certius comprobetur, denuo inspicias prooemii Meletiani paragraphos 3—6, quas supra (pag. 17 sq.) descripsi. Vides igitur, in quorum virorum societate Socrates ille laudetur. Nonne Meletii verbis docemur 'Socratem' illum, cuius nec patris nec patriae nomen additur, fuisse illa aetate omnibus notissimum, quippe cuius nomen nullo prorsus adiecto additamento nominibus virorum non minus tum quam hodie celeberrimorum, Hippocratis, Galeni, Basilii, Gregorii Nysseni, Chrysostomi, Cyrilli circumdatum legatur? Atqui de Socrate illo, qui testibus Meletii codicibus *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* scripsit, nihil omnino constat[1]).

[1]) Vnus in litterarum graecarum historia occurrit Socrates medicus (apud Nicolaum Myrepsum saeculi XIII medicum; v. Fabricii Bibl. gr. II 689 ed. Harles) et unus Socrates chirurgus (apud Caelium Aurelianum morb. chron. III 8, 151), de quibus praeter nomen nihil constat.

Accedit alterum. Constat enim Orionem Thebanum, qui medio fere p. Chr. n. saeculo quinto id est altero fere vel tertio ante Meletium saeculo ex compluribus grammaticis Etymologicum consarcinavit, Sorani ipsius libro usum esse. Nec vero scimus, quando Sorani ille liber etymologici argumenti perierit. Sane per totum medium quod dicitur aevum quam clara fuerit Sorani doctrina libris manu scriptis propagata, satis constat; cfr. e. g. epistolam monachi illius ad Leipsioten undecimo p. Chr. n. saeculo scriptam, quam supra pag. 13 sq. laudavimus. Nec vero 'Socrates' ille ab eis, qui originationes partium corporis humani proferunt, usquam laudatur: id est nec in Etymologico Magno nec in Gudiano nec a Zonara nec ab Hesychio nec a Polluce nec a Rufi scholiasta nec ab aliis.

Itaque confidenter conicio in § 5 Meletium scripsisse *Σωρανὸς*, non *Σωκράτης*, quam lectionem in codice Barocciano 131 (A) saeculo XIV ineunte scripto, ex quo Cramerus Meletii praefationem[1]) edidit, ita ortam esse suspicor, ut indoctus librarius scripturae compendium *Σωρανὸς* nominis perperam solveret, cum praesertim in § 3 praecederet *Ἱπποκράτης*, quod nomen isdem terminatur litteris quibus *Σωκράτης*[2]). Accedit quod Socratis nomen cum Cra-

[1]) Prooemium libri Meletiani in solis codicibus A et W (Vindobonensi) servatum est.

[2]) De compendio nominis *Σωρανὸς* et similium cfr. Greg. Corinthium ed. Schaefer p. 242 (in adn.). — Similiter in Etymologicis saepissime pro *Φιλόξενος* nomine multa alia reperiuntur nomina, quae omnia per librariorum neglegentiam vel inscitiam in lexica illata sunt, veluti: Et. Gud. 344, 4 *Φιλόδωρος*. Et. Gud. 334, 44: *κολῳόν, παρὰ τὸ κολοιός, ὁ δὲ Φιλόπονος, παρὰ τὸ κλῶ, κλάζω, ἀπὸ τοῦ κλῶ κατὰ παράγωγήν.* Quid quod Et. Gud. 330, 12 *Φίλον* quendam profert auctorem libelli Philoxenei *περὶ μονοσυλλάβων ῥημάτων* s. v. *κναφεύς* : *οὕτως Φίλος ἐν τῷ περὶ μονοσυλλάβων ῥημάτων*? In Etymologico Orionis bis laudatur *Φίλων* quidam *ἐν τῷ περὶ Ἑλληνισμοῦ* (Or. 21, 25 [Et. G. 27, 51] et Koesii Excerpta e cod. Reg. Paris. 2630 apud Or. 185, 18), semel *Φιλονίδης ἐν τῷ περὶ Ἑλληνισμοῦ*, quorum nominum neutrum suo loco positum est et tribus his locis in *Φιλόξενος* mutandum. Or. 21, 25 enim *ἀκόλαστος* vocabuli originationem Philoxeni esse cum aliunde tum inde apparet, quod circumdata legitur multis frustulis Philoxeneis; quod si

tetis, Isocratis, Sosicratis, Sostrati nominibus identidem a librariis confusum esse constat.

Unum quod mihi obici possit hoc est: cum Meletius omnium, quorum vestigia secutus est, auctorum nomina ita digerere videatur, ut accurate observet cuiusque aetatis ordinem uno Socrate hoc, quem contendo esse Soranum, excepto [1]), propter id ipsum Sorani nomen hoc loco substitui non posse pro Socratis nomine; certe Meletium, si Soranum auctorem laudare voluisset, ante Galenum eum nominaturum fuisse.

Quam ad obiectionem refutandam sufficiet monere per totum medium aevum aeque atque nostra aetate Hippocratem et Galenum prae ceteris medicis omnibus summa fructos esse auctoritate, utpote qui tamquam *κατ' ἐξοχήν* medici haberentur, ita ut nomina eorum quasi columinum artis medicae plerumque coniuncta legantur. Accedit quod scriptorum quae laudantur Hippocratis et Galeni *περὶ φύσεως παιδίου καὶ ἀνδρός*, *περὶ φύσεως μορίων*, *περὶ κράσεων* idem fere est argumentum, nulla fere addita vocabuli originatione, cum Soranus teste Meletio *ἐτυμολογίας μᾶλλον*

comprobatum est, etiam locus ille apud Or. 185, 18 Philoxeno tribuendus est, nam de eodem *ἀκόλαστος* vocabulo verba facit auctor. Idem dicendum est de Or. 90, 8: *κρούειν . . . οὕτω Φιλονίδης ἐν τῷ περὶ Ἑλληνισμοῦ*. Accedit quod ipsum Etymologicum Gudianum, in quo alias nomina Philoxenus, Philon etc. plerumque confunduntur, sub voce *κρούω* distincte exhibet Philoxeni nomen: Et. Gud. 349, 42 *κρούω· ἔστι ῥῆμα κρῶ, παράγωγον κρόω καὶ πλεονασμῷ τοῦ υ κρούω . . . . οὕτω Φιλόξενος*. In Zonarae lexico duodecim insunt glossae Philonis nomine insignitae, quas ad unam omnes ad Philoxenum auctorem redire demonstrari potest. Eodem denique modo pro *Φιλόξενος περὶ ῥηματικῶν ὀνομάτων* tradita sunt cum alia tum *Φίλων εἰς τὸ ῥηματικόν*, etc. Vides igitur, quam facile confundi possint *Σωκράτης* et *Σωρανὸς* nomina, cum pro *Φιλόξενος* nomine exstent variae lectiones hae: *Φίλος*, *Φίλων*, *Φιλονίδης*, *Φιλόδωρος*, *Φιλόπονος*.

[1]) Hippocrates 460—377 a. Chr.
Galenus c. 130— post. a. 200 p. Chr.
Soranus (imperantibus Traiano et Hadriano 98—138 p. Chr.)
Basilius c. 329—379.
Gregorius Nyssenus c. 331— c. 394.
Chrysostomus c. 347—407.
Cyrillus c. 370—444.

μορίων [*καὶ*] *ὀνομάτων* protulerit. Atque hac potissimum ratione ductum Hippocratis et Galeni scripta coniunctim laudata Sorani libro opponere voluisse Meletium opinor.

Nec nimis verisimile est iam saeculo tertio Sorani librum ne decima quidem parte omnium quae inerant etymologiarum omissa ad verbum fere exscriptum esse ab excerptore idque excerptum tantopere inclaruisse, ut etiam septimo p. Chr. n. saeculo exstaret; verum Sorani ipsius librum, quem ipsum medio saeculo quinto ab Orione grammatico usurpatum esse inter omnes constat, saeculo septimo deperditum fuisse.

Quod autem Sorani nomen in ipso contextu operis Meletiani alibi nusquam laudatur, id ideo factum esse videtur, quia, si occasione data semel laudaretur, tum in una quaque pagina quater quinquiesve repeteretur necesse fuit, ne suspicio legentibus oreretur ceteras originationes, quibus nomen Sorani non adscriptum legeretur, non redire ad Soranum auctorem. Atque omnino Sorani nomen in ipso scripto laudare Meletius ea de causa supersedere poterat, quod in praefatione omnes auctores, quorum scripta in usum suum convertit, nuncupaverat. Ubi quoniam exposuit Soranum scripsisse librum, in quo inessent partium humani corporis originationes, et paulo infra (pag. 2, lin. 5 et pag. 3, lin. 1 ed. Cramer) haec verba addidit: *τὰ οὖν διεσπαρμένως ἐν ταῖς τούτων βίβλοις ἐγκείμενα αὐτὸς ἐκλαβὼν τὸ παρὸν ὡς ἓν ὂν συνεστησάμην δὴ σύγγραμμα .... ἐτυμολογῶν ἕκαστον κατὰ τὴν φυσικὴν* ⟨*δύναμιν*⟩ *καὶ ἐνέργειαν καὶ τὰς ὀνομασίας καὶ τοὺς ὅρους ὑποδεικνύων ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν*, nonne quivis facile coniciet etymologias, quas affert Meletius, ex illo Sorani libro esse depromptas?

Verum aut egregie fallor, aut ut aliter atque ego iudicaret, Voigtius maxime titulo, sub quo Sorani liber in Meletii prooemio notatur, adductus est, quoniam Orionis Thebani Etymologico nisus Sorani librum inscribere malebat: *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου.* Nimirum si in

Meletii prooemio haec verba exstarent: *Σωκράτης δὲ ..... ἐν ταῖς ἐτυμολογίαις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ ὡς γραμματικὸς ἢ φιλόσοφος συνετάξατο*, tum certe ne Voigtius quidem dubitasset *Σωκράτης* nomen in *Σωρανὸς* mutare.

Voigtius igitur Orionis Etymologici testimonio (34, 9) fretus Sorani librum inscriptum vult: *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου*. At cum tribus omnino locis in hoc Etymologico liber ille Sorani laudetur, tribus titulis inter se diversis excitatur:

1. Or. 34, 9 *οὕτω Σωρανὸς ἐν ταῖς ἐτυμολογίαις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου.*

2. Or. 131, 4 *οὕτω Σωρανὸς ἐν τῷ περὶ ἐτυμολογιῶν τοῦ ἀνθρώπου.*

3. Or. 159, 17 *οὕτω λέγει Σωρανὸς ἐτυμολογῶν τὸν ἄνθρωπον ὅλον.*

Itaque ne is quidem, qui primo loco positus est, titulus nimia fide dignus videtur esse. Cfr. etiam quae p. 27 de titulo *Σωρανὸς ἐν τῷ περὶ ὀνομασιῶν μονοβίβλῳ* apud Rufi scholiastam commemorato dixi.

Equidem conicio Soranum ipsum librum suum inscripsisse *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, quem titulum Meletius recte tradit in praefatione. Ex quo cum Orion illas sumeret vocabulorum originationes, quae ad corpus humanum spectant, veritus ne cum natura et indole Etymologici, in quo nihil nisi etymologiae exstabant, parum congrueret titulus libri alicuius disciplinam mere medicam profitentis, pro ipso Soranei libri titulo (*περὶ φύσεως ἀνθρώπου*) significavit eam quae ipsi gravissima videbatur libri partem ita, ut frustulis e Sorano desumptis modo haec adderet: *οὕτω λέγει Σωρανὸς ἐτυμολογῶν τὸν ἄνθρωπον ὅλον* (Or. 159, 17), modo haec: *ἐν τῷ περὶ ἐτυμολογιῶν τοῦ ἀνθρώπου*, modo haec: *ἐν ταῖς ἐτυμολογίαις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου.* Atque vide mihi quam apte Orion id expresserit, quod Sorani liber prae ceterorum potissimum scriptorum de medicina libris proprium habebat. Sane simillimis verbis Meletius proprietatem huius libri indicat (Mel. 1, 21): *Σωρανὸς δὲ ἐτυμολογίας μᾶλλον μορίων*

[καὶ] ὀνομάτων ἐν τῷ περὶ φύσεως ἀνθρώπου συντάγματι αὐτοῦ ὡς γραμματικὸς ἢ φιλόσοφος συνετάξατο [1]).

Accedit aliud. Quicumque enim legerit titulum, qui ab Orione 34, 9 libro Soraneo tribuitur, ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου, eius in mentem veniat necesse est, in hoc tractatu non nisi nudas enumeratas fuisse vocabulorum originationes, quales fere in Orionis Etymologico secundum ordinem litterarum digestae leguntur. Verum uberiorem fuisse Sorani librum atque has quae supersunt etymologias materiae medicae intextas fuisse recte monuit Voigtius, cum haec diceret (p. 35): 'Soranum, priusquam ad singula corporis membra describenda transiret, dixisse de generatione hominis ac de animae aliarumque interiorum corporis virium atque humorum functionibus'; cuius rei gravissima apud Meletium exstant testimonia, cum primae opusculi parti inseruerit etymologias vocum: ἄνθρωπος (Mel. 7, 2) ἔμβρυον (Mel. 7, 27) μήτρα (Mel. 8, 2) νηδύς, δελφύς, ὑστέρα (Mel. 8, 3—18) ἀδελφός (Mel. 8, 13) ὀμφαλός (Mel. 8, 20) χόριον (Mel. 8, 23) γάλα (Mel. 9, 15) μαστοί (Mel. 9, 19) μήτηρ (Mel. 9, 24) μαῖα (Mel. 10, 4) βρέφος (Mel. 10, 6) πολιοῦσθαι (senescere, canescere) (Mel. 17, 13) νοῦς (Mel. 21, 27) θυμός (Mel. 25, 21) σκελετός (Mel. 32, 8) ὑμήν (Mel. 32, 27) χυλός et χυμός (Mel.

---

[1]) Fortasse quispiam in eam inciderit cogitationem, Orionem in Etymologico suo consarcinando non integro ipsius Sorani libro περὶ φύσεως ἀνθρώπου usum esse, sed excerpto aliquo, quo solae partium corporis humani originationes comprehensae fuerint. At hoc vel ideo veri dissimile est, quod Orion multis locis non nudas exhibet vocabulorum originationes, verum etiam definitiones et appellationes diligenter expositas: veluti Or. 129, 25 παλαιστή; Or. 163, 3 χυλός et χυμός; Or. 144, 15 σῦφαρ; Or. 144, 3 σίαλος, quod fragmentum integrum quale traditum est hic perscribam, unde intellegas de excerpto quodam Soranei libelli omnino cogitari non posse: Σίαλος: τὸ λεπτὸν καὶ οἷον ὁ ὀρὸς τῶν ἄλλων ὑγρῶν, οἷον ἀποσειόμενον ἄλις καὶ ἀθροῦν. διαφέρει δὲ σίαλος καὶ πτύελον· καὶ πτύελος μὲν ὁ ἀποπτυόμενος κατὰ προαίρεσιν κατὰ τὴν τῶν χειλῶν ἐπίπτυξιν· ὁ δὲ σίαλος αὐτομάτως ῥεῖ. διὸ καὶ σιαλίζει τὰ βρέφη καὶ ὑπεργηράσαντες, οὓς καὶ ἀναισθήτους λέγομεν· πιθανὸν δὲ κἀκ τοῦ παρακολουθοῦντος ἐν τῷ πτύειν ψόφου ταύτης τυχεῖν τῆς ὀνομασίας. λέγεται δὲ σίαλος καὶ ὁ εὖ τραφεὶς σῦς παρὰ τὸ ἀφρὸν προΐεσθαι, ὃν λέγομεν σίαλον.

36, 15) *αἷμα* (Mel. 37, 5) *σκύβαλον, οὖρον, περίττωμα* (Mel. 38, 10) *ὕπνος* (Mel. 41, 25) *λύπη* (Mel. 43, 12) (cfr. *χαρά* Mel. 44, 15) *δάκρυον* (Mel. 43, 15) *γέλως* (Mel. 44, 27).

Quae cum ita sint, titulum *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* aptius cum indole et natura libri Soranei congruere arbitror· quam titulum *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου*.

Ceterum iam Ermerinsius (Sorani Ephesii liber de muliebribus affectionibus, pag. X sq.) suspicatus est hanc inscriptionem *ἐτυμολογίαι τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου* aeque atque illam quae invenitur in scholiis ad Rufi librum *ὀνομασίαι τῶν μορίων τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου* non ipsum esse titulum, verum ea inscriptione solam materiam significari. Verba Ermerinsii haec sunt: 'Eiusdem [scil. Sorani] autem opus olim circumferebatur, cuius reliquiae occurrunt in ms. Vaticano et in Etymologicis, cett. — Darembergius nuper locos eo spectantes collegit, unde tres desumam, ut de titulo vel saltem de materie libri constet. E cod. suo Vat. Darembergius dedit haec: ad vocem *ἴουλοι* adscriptum vidit: *Ὁ δὲ Σωρανὸς ἐν τῷ περὶ ὀνομασιῶν μονοβίβλῳ ἀπὸ ἰούλου τοῦ πολλὰ καὶ πυκνὰ* (*πολλοὺς καὶ πυκνοὺς* lege) *ἔχοντος πόδας ζῴου ὀνομάζεσθαι αὐτούς φησιν*. — Idem ex Etym. Orionis excerpsit: *Βρέγμα κυρίως ἐπὶ τῶν νηπίων παρὰ τὸ ὑγρὸν εἶναι καὶ ἁπαλὸν τὸ μέρος. Οὕτω Σωρανὸς ἐν ταῖς ἐτυμολογίαις τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου.* Ibidem autem in voce *παλαιστή* legis in fine loci: *οὕτω Σωρανὸς ἐν τῷ περὶ ἐτυμολογιῶν τοῦ ἀνθρώπου.* Et in voce *φλέγμα: οὕτω λέγει Σωρανὸς ἐτυμολογῶν τὸν ἄνθρωπον ὅλον.* Constat igitur opus Sorani exstitisse, quo nominum partium corporis humani etymologiam illustraverit. Num locis adlatis inscriptionem ab ipso auctore libro inditam habeamus, non certe scire nos opinor; sed parum tamen mihi videtur probabile. In indice in Dietzii editione deperditum caput 167. fert titulum: *περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὀνομασίας πάντων τῶν μελῶν καὶ τῶν στοιχείων.* Non dubito quin in his non habeamus inscriptionem capitis, sed titulum operis ipsius, de quo agimus. Hunc autem esse titulum, quem ipse operi

suo Soranus dederit, certe scire quis potest? Fieri posse ut veram operis inscriptionem in iis habeamus, non ego negabo. De materie exemplis relictis abunde constat.'

Haec Ermerinsii verba miror quod Voigtius silentio praeteriit. Non contineri autem illis verbis: *περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὀνομασίας πάντων τῶν μελῶν καὶ τῶν στοιχείων* titulum neque capitis deperditi 167 neque alius cuiusdam capitis libri Soranei *περὶ γυναικείων παθῶν*, verum integri libri argumentum significari certissimum est. Non enim protulisset Soranus in prioribus capitibus etymologias vocabulorum *μήτρα, ὑστέρα, δελφύς, χόριον, ἀγγεῖον, δεύτερον, ὕστερον, πρόρρηγμα, μύλος*, si in posteriore aliquo capite verba fecisset *περὶ ὀνομασίας πάντων τῶν μελῶν καὶ τῶν στοιχείων*. Significatur autem illo titulo sine ulla dubitatione idem Sorani liber, cuius Meletius mentionem facit. Quod vero hoc loco liber ille inscribitur *περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου*, non *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, id vix quemquam offendet, qui respexerit ipsum titulum operis Meletiani modo (pag. 1, 3. 4) *περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου κατασκευῆς* modo (pag. 1, 5 et 5, 1 apud Cramerum) *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* citari [1]).

Hac ex inscriptione praeterea elucet, quomodo fieri potuerit, ut Rufi scholiasta, quippe qui materiam magis libri Soranei respiceret quam titulum, haec scriberet: *Σωρανὸς ἐν τῷ περὶ ὀνομασιῶν μονοβίβλῳ.*

Caput IV.

Meletium maioris ad Sorani librum *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* restituendum auctoritatis esse quam ceteros fontes.

Restat, ut nonnullis demonstrem exemplis scriptum Meletianum multo meliorem exhibere textum fragmentorum Soraneorum quam Etymologicum Orionis aut cetera Etymo-

---

[1]) Aliud Sorani scriptum in codicibus fertur sub titulo *περὶ γυναικείων παθῶν*, cum Hesychius, Oribasii scholiasta, alii inscriptionem *γυναικεῖα* praebeant.

logica, ita ut multis locis quae in lexicis ita exstant, ut aut nullum omnino aut depravatum praebeant sensum, lux afferatur adhibito demum Meletio, qui Sorani verba plerumque fideliter descripsit. Eam autem quaestionem, quam materiam medicam praeter etymologias continuerit Sorani liber *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, in praesens missam facio.

1. In Et. Or. 163, 15 exstat hoc frustulum Soraneum: *Χαλινά: τὰ ὑποκάτω τῶν γνάθων, οἷον χαιλινά τινα ὄντα, ὅτι χαίνονται δι᾽ αὐτῶν, ἡ ἔκθεσις γίνεται. Σωρανὸς οὕτως.* Quod quam foede corruptum sit, quivis prima specie intelleget. Itaque Sturzius, cum Etymologicum Orionis emendaret, locum ita sanare conatus est, ut proponeret: .... *οἷον χαινινά τινα ὄντα, ὅτι χαίνομεν δι᾽ αὐτῶν.* Quid autem *ἔκθεσις* vocabulum sibi vellet, non perspexit; coniecit enim scribendum esse: ... *οὕτως ἡ ἔκθεσις γίνεται. Σωρανός*, vel: *ἡ ἔκθεσις γίνεται Σωρανῷ οὕτως.* At Orion, ubicunque Sorani nomen frustulis adicit, aut *οὕτω Σωρανός* scribit, aut *Σωρανός*, aut *Σωρανὸς οὕτω*, aut *οὕτω λέγει Σωρανός*, aut *οὕτω Σωρανός ἐν ταῖς* etc.; itaque tale additamentum, quale est *ἡ ἔκθεσις γίνεται Σωρανῷ οὕτως*, prorsus abhorret ab Orionis genere dicendi. Ad locum persanandum neque Etymologicum Magnum neque Gudianum quicquam proficiunt. Nam Et. Magnum 805, 14 ea fere praebet verba, quae in Et. Or. 40, 4 cum originatione vocabuli *γνάθος* coniuncta leguntur: *Χαλινός: χανινός τις ὤν, παρὰ τὸ χαίνειν, ὅτι δι᾽ αὐτοῦ χαίνειν γίνεται.* Paulo propius ad veram et germanam lectionem accedit Etymologicum MS. Bibl. Reg. (s. v.): *χαλινοὶ δέ, οἷον χαινοί τινες ὄντες, ὅτι δι᾽ αὐτῶν τὸ χαίνειν γίνεται ἡ ἔνθεσις τῶν εἰσφερομένων*, quamquam haec quoque lectio mendis scatet. Corruptissimus denique exhibetur hic locus in Et. Gud. 127, 31: *Γνάθοι: οἷον χάρινοί τινες ὄντες, χαίνον τι γὰρ ἡ ἔνθεσις γίνεται τῶν εἰς φερομένων.*

Quae lectio in Sorani ipsius libro infuerit, confestim intelleges, ubi Meletium p. 76, 5 evolveris: *τὰ δὲ ὑποκάτω τοῦ ὠτὸς γνάθοι λέγονται καὶ χαλινοί. γνάθοι μὲν παρὰ ....*, *χαλινοὶ* (*χαλινὸς* ed. Cramer) *δέ, ὅτι δι᾽ αὐτῶν χαίνειν γίνεται· οἱ δέ φασι χανινούς* (*χαλινούς* ed. Cramer) *τινας εἶναι·*

χαίνοντες γὰρ αὐτοὺς τὴν αἴσθησιν ποιούμεθα τῶν εἰσφερομένων.

Ex hoc Meletii loco illud quoque cognoscitur, quomodo factum sit, ut Et. Or. 40, 4 vocabula *γνάθος* et *χαλινός*, quae, si ordinem litterarum respexeris, longe seiungenda erant, uno afferret tenore. Quae cum coniuncta in fonte suo repperisset, Orion per neglegentiam, quae secundum Etymologici indolem separanda erant, una protulit.

2. Or. 163, 18 exstant haec: *Χεῖλη: τὰ θυροῦντα τὸ στόμα, καὶ οἷον ἐχίλη, τὰ καλύπτοντα καὶ συνέχοντα τοὺς ὀδόντας· ἢ ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν τὸν χιλὸν τουτέστι τὴν τροφὴν λαμβάνειν* .... Larcherus, cum de hoc loco ageret[1]), illud quidem perspexit *ἐχίλη* vocabulum corruptum esse, nec tamen intellexit, quam levi litterarum mutatione huic loco medela afferri posset, sed pro *ἐχίλη* scribendum censuit *εἴλη*. Neque ex Etymologico Magno neque ex Gudiano quicquam lucis ad hunc locum redundat. Attamen quam longe a germana lectione aberraverit Larcherus, gravissimus testis est Meletius, qui incorrupta ipsius Sorani exhibet verba p. 76, 13: *τὰ δὲ ἐπικαλύπτοντα τὸ στόμα χείλη καλοῦνται ἀπὸ τοῦ κλείω, οἱονεὶ χείλη, τὰ θυροῦντα καὶ κλείοντα τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας* et q. sqq. Vides igitur eam ipsam notionem *κλείω*, cuius auxilio Soranus originem vocabuli *χείλη* aperire conatus erat, itemque participium *κλείοντα*, quod hoc loco maximi est momenti, apud Orionem prorsus evanuisse.

Praeterea his duobus, quae attuli, exemplis optime demonstrari potest, quomodo Orion e contextu libri Soranei lemmata sua decerpserit, decerptis originationem adiunxerit. Meletium enim his locis Sorani verba, qualia in ipso Sorani libro exstabant, perscripsisse omni exemptum est dubitatione.

Soranus igitur scripserat:	Orion autem fere haec (163,15 sqq.):
... *τὰ δὲ ὑποκάτω τοῦ ὠτὸς γνάθοι λέγονται καὶ χαλι-*	*Χαλινά: τὰ ὑποκάτω τῶν γνάθων, οἷον χανινά τινα ὄντα,*

[1]) Et. Or. p. 163 adn. 9.

νοί .... χαλινοὶ δέ, ὅτι δι' αὐτῶν χαίνειν γίνεται [1]). οἱ δέ φασι χανινούς τινας εἶναι· χαίνοντες γὰρ etc.

et: τὰ δὲ ἐπικαλύπτοντα τὸ στόμα χείλη καλοῦνται ἀπὸ τοῦ κλείω, οἱονεὶ χείλη, τὰ θυροῦντα καὶ κλείοντα τὸ στόμα etc.

ὅτι χαίνοντι δι' αὐτῶν ἡ αἴσθησις γίνεται ⟨τῶν εἰσφερομένων⟩

Χείλη: τὰ θυροῦντα τὸ στόμα [ἀπὸ τοῦ κλείω deest] οἱονεὶ χείλη, τὰ καλύπτοντα καὶ συνέχοντα τοὺς ὀδόντας et q. seq.

3. Aliud fragmentum maximopere decurtatum, mutilatum, corruptum in pag. 131, 6 lexici Orionei legitur:

Πλευραί: οἷον πλήρεις καὶ ἀμύχωτοι, ἢ οἷον πλευμονωροὶ οὖσαι, αἳ φυλάττουσι τὸν πνεύμονα· ἢ οἷον πέλυροι, ὡς πλατεῖαι. Eundem locum Etymologicum Magnum p. 674, 53 aeque corruptum atque Orion exhibet sic:

Πλευραί: οἷον αἱ πλήρεις οὖσαι καὶ ἀμύχωτοι· ἢ πλεωραί τινες οὖσαι, αἱ φυλάττουσαι τὸν πνεύμονα· ἢ πολύευραί τινες οὖσαι, ὡς πλατεῖαι.

Ac primum quidem cum ἀμύχωτοι vocabulum quid significaret nesciret, Larcherus legendum coniecit ἀμύωτοι 'sine musculis' [2]). At si πλευραί dicuntur ob eam rem ita nominari, quod sunt refertae et sine musculis, hoc additamentum 'sine musculis' cum originatione vocabuli πλευραί nihil commune habet. In Etymologico Magno Gaisfordius ἀμύχωτοι lectionem servavit. At vocabulum ἀμύχωτοι in litteris graecis omnino non obviam fit. Est autem scribendum cum Meletio ἀναμύχωτοι: de ἀμυχή et cognatis vocabulis cfr. Stephani Thesaur. vol. I, 2 pag. 168. 172. 173. 182—184. 186. 187.[3]) Vide Mel. 93, 27: εἴρηνται δὲ πλευραί, ὅτι πλήρεις

---

[1]) cfr. Or. 40, 4.

[2]) Et. Or. p. 131 adn. 19.

[3]) Praeter locos in Steph.Thes. congestos cfr. e. g. hos: ad v. ἀμυκτέον Oribasii collect. VII 22 | ad v. ἄμυξις Archigenem apud Galen. VIII 154 | ad v. ἀμύττω Galen. X 822, XII 4; Herodoti gloss. Hippocrat. p. 604; Galen. gloss. p. 574 σχάσαι· ἀμύξαι | ad v. ἀμυχή Oribasii collect. VII 21; Galen. VIII 151. 155, X 964; X 982; XI 119. 136; Theophanem Nonnum tom. II p. 246; Fischerum ad Aeschin. Axioch. p. 123.

εἰσὶ μυελῶν ⟨καὶ⟩ ἀναμύχωτοι. Deinde pro *πέλυροι*, quod exhibet Orion, cum Etymologico Magno et Meletio scribendum videtur *πολυευραί* (*πολύ* et *εὖρος*) = *πλατεῖαι*. Ac ne *πλευμονωροί* quidem vocabulum, quod ad hunc locum optime quadrare videtur, recte traditum esse suspicor collato Meletii loco, quem supra excitavi (93, 29): *ἢ πολυωραὶ οὖσαι, ὡς φυλάττουσαι καὶ περιέχουσαι τὸν πνεύμονα, τὴν καρδίαν καὶ τὴν γαστέρα.* Vera igitur et germana lectio videtur *πολυωραί* 'multas partes custodientes'; nam, ut Meletius diserte exponit, costae custodiunt amplectunturque et pulmonem et cor et ventrem; ac proclivis est coniectura apud Orionem, priusquam decurtaretur, eandem exstitisse lectionem. In cuius lexico postquam vocabula *τὴν καρδίαν καὶ τὴν γαστέρα* perierunt, librarium quendam sane haud indoctum, cum nullo modo ferri posse censeret lectionem *πλευραί, οἷον πολυωραὶ οὖσαι, ὡς φυλάττουσαι καὶ περιέχουσαι τὸν πνεύμονα*, quia de sola voce *πνεύμων* quaestio esset, non illepide *πολυωραί* commutavit in *πλευμονωροί*. Quae leguntur in Et. M. 674, 54 *ἢ πλεωραί τινες οὖσαι*, ad eundem modum sunt corrigenda.

4. Simile vitium inest in Et. Or. 81, 20: *Κράτα: τὴν κεφαλήν, ἀπὸ τοῦ κράτος, ὡς ἐνταῦθα τοῦ ἡγεμονικοῦ τυγχάνοντος· ⟨ἢ⟩ παρὰ τὸ κραίνειν καὶ βασιλεύειν τοῦ ὅλου σώματος· ὅθεν ⟨καὶ⟩ κρανίον καὶ κέρατα, τὰ ἐκ τοῦ κρανίου φυόμενα. Σωρανός*: quod fragmentum ad verbum cum Et. Magno 535, 3 conspirat. Passus autem est hic locus mutationem et transpositionem verborum; nam *κράς* a solo *κράτος* derivandum est, *κρανίον* autem a *κραίνειν* verbo et cum *κρανίον* artius coniunctum est *κέρατα*. Scribemus igitur cum Meletio p. 52, 14: *οἱ δὲ κάραν λέγουσιν, οἷον κέρα ἀπὸ τοῦ τετριχῶσθαι· κέρας γὰρ ἡ θρίξ· ἢ κράτα ἀπὸ τοῦ κράτος, ὡς ἐνταῦθα τοῦ ἡγεμονικοῦ τυγχάνοντος· ἢ κρανίον παρὰ τὸ κραίνειν καὶ βασιλεύειν τοῦ ἄλλου σώματος· ἢ διὰ τὸ κρέμασθαι ἐκεῖ τὸν ἐγκέφαλον.*

5. Or. 145, 4 haec leguntur: *Σιαγόνες: ὅτι σείονται περιαγόμεναι καὶ συνάγονται, αἵ εἰσιν ὑποκάτω τῆς γένυος· οἱ δὲ παρὰ τὸ σιγᾶν, αἷς ἔστι σιγᾶν καὶ λέγειν ἀνοιγομέναις*

et q. seq.; eadem fere exstant verba in Et. M. 711, 54: .... ἢ παρὰ τὸ σιγᾶν, αἷς ἐστι σιγᾶν καὶ λέγειν ἀνοιγομέναις. Gaisfordius sensui perverso, quem verba, qualia tradita sunt, praebent, ita medelam afferre conatus est, ut interpunctione inter σιγᾶν et καὶ uteretur. Quem mendum, quod latet, parum sanasse docet Meletius, qui 74, 11: τοῦτο τὸ μέρος, inquit, καὶ σιαγόνες λέγονται, ὅτι σείονται περιαγόμεναι καὶ συνάγονται ἐν τῷ ἐσθίειν ἡμᾶς ἢ ὁμιλεῖν· ἢ ὅτι σιγῶμεν ἡμεῖς αὐτῶν κεκλεισμένων ὄντων. His verbis docemur in Orione et Etymologico Magno inter σιγᾶν et καί in textum recipiendum esse vocabulum κεκλεισμέναις, ita ut legatur: αἷς ἐστι σιγᾶν κεκλεισμέναις καὶ λέγειν ἀνοιγομέναις.

6. Ex ceteris, quae investigavi, frustulis in Etymologicis corruptis, quibus e solo Meletio medela afferri potest, sufficiet nonnulla hoc loco obiter excitare: Or. 129, 4 περίττωμα, Et. M. 665, 15 cl. Mel. 38, 12 || Or. 129, 25 παλαιστή, fragmentum corruptissimum, Et. M. 647, 23 cl. Mel. 122, 4 || Or. 142, 22 σπέρμα, Et. M. 723, 14 Σπέρμα: παρὰ τὸ συνεσπαρμένην ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν δύναμιν τῆς τελειότητος, cuiusnam tandem τελειότητος? Mel. 113, 21: τὴν τῆς δυνάμεως τελειότητα τοῦ γενέσθαι τοιόνδε τὸ ζῶον, ἐξ ὧν καὶ ἀπεκρίθη || Or. 145, 23 στῆθος, Et. M. 727, 21 cl. Mel. 89, 15 || Et. M. 702, 43 ῥάχις (apud Orionem evanuit) cl. Mel. 91, 28 || In Or. 100, 16 μυελός, cl. Et. M. 593, 35, non, quod Larcherus coniecit, cum Etymologico Magno ἀσφαλίζεσθαι legendum est, quasi esset nova originatio vocis μυελός, sed restituendum est cum Mel. 52, 28: μυελός, οἷον μυχελός, ἀπὸ τοῦ ἐν μυχῷ εἰλῆσθαι, ὅ ἐστιν αὐλίζεσθαι.

7. Unum denique locum, qui exstat in Et. Or. 141, 17, accuratius inspiciamus: Στεῦται : παρὰ τὸ στῆθος, οἷον ἐν τοῖς στήθεσι διανοεῖται· ἐκεῖ γὰρ τὸ λογιστικὸν καθ' Ὅμηρον

„στῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ“ (Od. υ 17).

Φιλόξενος δὲ et q. sqq. Numquis suspicetur hoc fragmentum, quo de στεῦται forma verbi agitur, Sorano esse vindicandum? Atqui ad Soranum auctorem redit, quod patet ex Mel. 89, 13: τὸ στῆθος λέγεται καὶ στέρνον καὶ θώραξ .... ἄλλοι δέ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὸ ἡγεμονικὸν ἕστηκεν· ἐξ οὗ καὶ

στεῦταί τις λωβῆσαί σε,
οἷον ἐν τοῖς στήθεσι διανοεῖταί τις ἀδικῆσαι ἢ βλάψαι σε·
ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ
„στῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ" (Od. υ 17).

Vides igitur, quam neglegenter Orion Sorani librum excerpserit, cum occasione data primam quamque verbi alicuius formam ex contextu libri Soranei desumeret, desumptam neque accurate neque suo loco in Etymologicum suum transcriberet eique aliam Philoxeni originationem adiungeret. Id quoque frustulum, quod apud Orionem 141, 13 praecedit illud, de quo agimus, *σκαιά* vocabuli originationem dico, Sorano debetur et suo loco motum est aeque atque insequenti pagina (Or. 142, 22) *σπέρμα* vocabulum. Idem prorsus de voce *κοτυλήρρυτον* (Or. 80, 19) monendum est. Etenim Soranus (cfr. Mel. 122, 12) in explicandis singulis manus partibus de *κοτύλη* vocabulo haec verba fecerat: *κοιλαινομένη δὲ κατὰ βάθος ἡ παλαιστὴ κοτύλη ὠνόμασται· ὅθεν καὶ τὸ*
„κοτυλήρρυτον αἷμα" (Il. Ψ 34)[1])
διὰ τὸ ἐν τῷ κοίλῳ τῆς χειρὸς ἀρύεσθαι. Qua ex explicatione Orion ultimam tantum partem eamque mutilatam ideoque idoneo sensu carentem Etymologico suo inseruit: Or. 80, 19 *κοτυλήρρυτον, τὸ δύνασθαι τῷ κοίλῳ τῆς χειρὸς ἀρύεσθαι.*

Caput V.

De poetis et grammaticis a Sorano ad librum *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* conscribendum adhibitis.

1. Sorani liber multis versibus cum ex aliorum poetarum carminibus tum ex Homero desumptis exornatus erat, quorum nonnulli in Etymologicis, permulti apud Meletium asservati sunt. At quoniam suspicari possis versus, quos exhibet Meletius, non in Sorani libro infuisse, sed a Meletio ipso esse adiectos — insunt enim multi in Meletio,

1) Apud Homerum legitur *κοτυλήρυτον ἔρρεεν αἷμα.*

qui num re vera iam in Sorani libro lecti sint necne, ex Etymologicis non satis patet — paucis ostendam omnes fere versus, quos nunc apud Meletium omissis saepe poetarum nominibus reperimus, iam in ipsius Sorani libro infuisse.

Versuum, quos Meletius profert, fere quinquaginta id est plus quam dimidiam partem iam in Sorani libro exstitisse testes sunt Etymologica Orionis, Magnum, Gudianum, M. S. Bibliothecae Parisinae (Regiae), quorum primum ex Sorano ipso sua hausit, cetera ex Orione. Etenim aut omnia quae enumeravi Etymologica hos versus exhibent aut unum alterumve, veluti: Mel. 10, 3 : Et. M. || Mel. 22, 5 : Et. Gud. 411, 45 || Mel. 22, 3 : Et. M. et Et. Gud. || Mel. 37, 9 : Et. Or. Et. M. Et. Gud. || Mel. 54, 10 : Et. M. || Mel. 63, 5 : Et. Gud. 253, 29 || Mel. 69, 5 et 7 : Et. M. 572, 38 || Mel. 69, 19 : Et. M. 747, 9 || Mel. 83, 4 : Et. Gud. 113, 29 et Et. M. 641, 1 || Mel. 83, 12 : Or. 162, 22 || Mel. 84, 4 : Et. Or. || Mel. 84,8 : Et. M. 788, 32 || Mel. 89, 17 et 20 : Et. Or. et Et. M. || Mel. 89, 30 et Mel. 90, 3 : Et. M. 460, 39 et 45 || Mel. 92, 3 : Et. Or. || Mel. 92, 9 : Et. Or. || Mel. 94, 3 : Et. Or. || Mel. 108, 20 : Et. Or. || Mel. 108, 23 : Et. M. || Mel. 109, 15 : Et. Or. || Mel. 111, 22 : Et. M. 642, 7 || Mel. 112, 3 : Et. M. 816, 25 || Mel. 118, 11 : Et. Or. || Mel. 122, 14 : Et. Or. || Mel. 122, 29 : Et. Or. || Mel. 129, 3 : Et. Or. || Mel. 130, 31 : Et. M. Praeterea quinque versus exstant apud Meletium, qui ea de causa neque apud Orionem neque in ceteris Etymologicis reperiuntur, quod lemmata, quibus in Sorani libro adiecta erant, aut in Orionis codicibus exciderunt aut omnino non ab Orione in lexicon recepta sunt: Mel. 77, 15 et 18 et 20 (s. v. *παρειά*) || Mel. 93, 22 (s. v. *πάτος*) || Mel. 109, 13 (s. v. *ἐφήβαιον*). Itaque si consideraveris et plerosque omnes, quos laudat Meletius, versus non in ipso contextu verborum a Meletio fictorum legi, sed vocabulorum originationibus ex Sorano desumptis esse adiectos, et Orionem in frustulis ex Sorani libello decerpendis certe non omnes, qui exstabant apud Soranum, versus in Etymologicum suum transcripsisse, multos denique versus, qui olim in germano et integro Orione legebantur, sine dubio postea excidisse — Orionis enim

Etymologicum per medium aevum quantopere corruptum, perturbatum, mutilatum sit[1]), quantas passum sit lacunas, inter omnes constat — facile concedes eos quoque versus, quos Soraneos esse certo testimonio non potest evinci, Meletium non de suo addidisse, sed ex Sorano transcripsisse. Versus autem Soranus profert horum potissimum poetarum:

Homeri: No. 5. 46 (quater). 59. 61 (bis). 64. 69. 87 (quater). 92. 153 (bis). 173 (sexies). 185 (bis). 190. 198 (ter). 214 (quinquies). 225 (bis). 226 (quater). 227 (bis). 237 (quater). 247. 250. 256. 268;

Hesiodi: No. 69. 70. 185;

Pindari: No. 225;

Sophronis: No. 173. 228;

Callimachi: No. 72. 173. 185. 226 (bis);

Lycophronis: No. 59. 226;

Apollonii Rhodii: No. 213;

Orphei: No. 256;

Aristophanis: [εἰρήνῃ] No. 18;

Antiphanis (?) [ἱππεῦσι] No. 226;

Empedoclis: No. 6.

Epicharmi: No. 46.

Euphorionis: No. 226.

---

[1]) Quantopere multis locis mutilatus sit et corruptus Orion, unum pro multis demonstret exemplum: De *λογάδες* vocabulo

Or. 92, 7 tradit haec:	Et. M. 572, 36 haec:
λογάδες: τὰ λευκὰ τῶν ὀφθαλμῶν. εἴρηται δὲ οἷον λοχάδες, ἐν αἷς αἱ κόραι λοχῶσι καὶ οἷον λέχος εἰσὶν αὐταῖς.	*λογάδες: ἐπὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰ λευκά. Καλλίμαχος* (fr. 132 Schneider) *„ὅστις ἀλιτροὺς αὐγάζειν καθαραῖς οὐ δύναται λογάσιν“. εἴρηται δὲ οἷον λοχάδες, ἐν αἷς αἱ κόραι λοχῶσι καὶ οἷον λέχος εἰσὶν αὐταῖς· ἢ οἷον λευκάδες, κατὰ συγγένειαν τοῦ κ̄ πρὸς τὸ γ̄· ἢ ὅτι λοξοῦνται ἐν τῷ βλέπειν κατὰ τὰς ἐπιστροφάς. Σώφρων ἐν Θυννοθήραις· „λοξῶν τὰς λογάδας“. οὕτως Σωρανός.*

Exciderunt igitur apud Orionem poetarum non tantum nomina, sed etiam versus.

2. Porro videndum est, quos grammaticos in usum suum converterit Soranus. Qui enim vel obiter Etymologicum Orionis inspexerit, eum non fugiet, quam saepe Soranus ipse in originationibus vocabulorum effingendis alios grammaticos ita laudaverit, ut eorum etymologias aut integras in librum suum reciperet, aut, si minus ipsi placerent, novas de suo adderet. His autem frustulis ex antiquiorum grammaticorum scriniis depromptis nomen auctoris constanter adiecisse Soranum patet ex Orione. Sunt vero, quos laudat Soranus, grammatici hi:

Apion: Et. M. 541, 21; Et. Gud. 333, 36.

Apollodorus: Or. 81, 12; Or. 116, 22 : Mel. 111, 5; Or. 129, 12; Or. 163, 26; Or. 170, 3 cl. Or. 168, 23; Et. M. 541, 20; 702, 42.

Aristarchus: Or. 52, 17 : Mel. 108, 19.

Aristonicus: Or. 119, 27 (= 188, 6) : Mel. 68, 24; Or. 94, 19 : Mel. 84, 20.

Philoxenus[1]): Or. 81, 8 : Mel. 75, 17; Or. 155, 4 (= 190, 20) [nisi potius Philoxeni etymologia ab Orione addita neque ex Sorano deprompta est] : Mel. 76, 31; [Or. 187, 14 cl. Or. 104, 15 : Mel. 119, 9].

---

[1]) De Philoxeno optime egit H. Kleist in commentatione, quae inscribitur: De Philoxeni grammatici Alexandrini studiis etymologicis (Gryphisw. 1865). Qui cum Philoxeni reliquias publici iuris faciendas sibi sumpsisset, paulo post intellexit fragmentorum Philoxeneorum multo maiorem exstare copiam, quam quae angusto, quod commentationi academicae conceditur, spatio recipi posset. Accedit quod, priusquam omnia Philoxeni scripta edantur, nonnullae quaestiones singulares attingendae et absolvendae sunt, quae cum Philoxeni scriptis artissime sunt coniunctae: quaestiones dico de Epimerismis (quibus ex fontibus hausti et cuinam aetati vindicandi sint), de frustulis Philoxenianis (quaenam frustula ad ipsum Philoxenum redeant auctorem, quae secundum doctrinam de radicibus monosyllabis, quam Philoxenus in libro *περὶ μονοσυλλάβων ῥημάτων* et *περὶ ἀναδιπλασιασμοῦ* diserte exposuerat, a grammaticis posterioris aetatis sint formatae). Philoxenea igitur ea nomino frustula, quae ipsi Philoxeno deberi facile perspicias. Tantopere autem nova eius neque inepta de monosyllabis radicibus doctrina posterioribus temporibus culta est, ut insequentis aetatis vocabulorum originationes pleraeque hac doctrina sint imbutae,

Praeter hos grammaticos excitat Soranus **Hippocratem** medicum (Aphorism.) : Or. 82, 4 : Mel. 83, 20; Or. 21, 19: Mel. 101, 7;

---

cuius rei nonnulla afferam exempla: In Et. Gud. 576, 20 legimus : *ψῶ σημαίνει ζ' : τὸ κόπτω εἰς μικρά, ἐξ οὗ καὶ ψωμός· ψῶ τὸ προσεγγίζω, ἐξ οὗ καὶ ψώρα, παρὰ τὸ ἅπτεσθαι ἐν τῷ κνήθειν τὰ πεπονθότα μέρη τοῦ σώματος· ψῶ τὸ λεπτύνω, ἐξ οὗ καὶ ψιλὸν στρατιώτην λέγομεν τὸν ἄοπλον καὶ γυμνόν· ψῶ τὸ ψαύω, ἐξ οὗ καὶ ψοιά· ψῶ ψίω τὸ ἐμβρωματίζω· ψῶ τὸ καίω, ἐξ οὗ καὶ ψολόεις κεραυνός, ὁ καυστικός· ψῶ τὸ τρίβω, ἐξ οὗ καὶ ψώγοντες ταῖς χερσίν, ἤγουν τρίβοντες.*

Et. Gud. 329, 47 : *κλῶ σημαίνει ϛ' : τὸ καλῶ, ἐξ οὗ καὶ κλῆρος· τὸ ἐπαινῶ, ἐξ οὗ καὶ κλύω τὸ ἐπαινῶ· τὸ κλάω, ἐξ οὗ καὶ τὸ κλαίω, παρὰ τὸ κεκλάσθαι τὴν φωνὴν ἐν τῷ κλαίειν· τὸ φωνῶ καὶ τὸ ἀκούω, ἐξ οὗ καὶ κατὰ παραγωγὴν κλύω· κλῶ τὸ ἐμποδίζω, ἐξ οὗ καὶ κλᾶν τὸ ἐμποδίζειν· καὶ κλῶ τὸ φονεύω, ἤτοι τὸ ποντίζω· καὶ εἰς τὸ εὐκλόνητον καὶ ἐπίκλημα καὶ κλαίω καὶ κλῆμα.*

Et. Gud. 572, 7: *χῶ σημαίνει ζ' : χῶ τὸ χαίρω, χῶ τὸ χωρῶ, χῶ τὸ ὑπάρχω, χῶ τὸ ὑποχωρῶ, χῶ τὸ ὀργίζομαι, χῶ τὸ χέω, ἀπὸ τοῦ χέω χῶ τὸ χώσω, χῶ τὸ χάζω.*

Et. Gud. 520, 38: *σῶ σημαίνει ϛ' : σῶ τὸ κινῶ, σῶ τὸ ἕλκω, σῶ τὸ ὑγιαίνω, σῶ τὸ σείω, σῶ τὸ σεύω, σεύονται, σῶ σῶος.*

Eodem modo in Et. Gud. 508, 8 *σπῶ* formae tribuuntur septem diversae significationes, Et. Gud. 537, 30 *τρῶ* quinque, in Anecd. Paris. Crameri IV pp. 262, 263, 264 *χρῶ* quinque, *ἕω* sex, *δρῶ* quattuor, *λῶ* quattuor, *φῶ* quattuor. At iam satis exemplorum, quorum numerus facile augeri potest. Puto enim me id evicisse, Philoxeni rationem vocabulorum ad originem revocandorum a grammaticis posterioris aetatis et medii aevi adoptatam et, quod maximi est momenti in Philoxeni reliquiis etymologicis colligendis et aestimandis, multifariam auctam esse. Itaque ea, quae Philoxeneo modo expressa nec tamen ipsi Philoxeno vindicanda sunt, **Philoxeniana** dico frustula.

Quibus difficultatibus respectis si quis corpus reliquiarum Philoxeni Alexandrini confecerit, is optime de litteris merebitur. Nam cui edendo tandem aliquando alter Lentzius existat, Philoxenus inprimis dignus est, quippe qui omnia fere studiorum grammaticorum genera, quibus illis temporibus potissimum opera navabatur, amplexus sit, atque cui quodammodo prae Herodiano palma sit tribuenda. Quanta enim fecundidate fuerit Philoxenus, luculenter apparebit, si scripta eius in diversas classes digesta adscripsero. Egit autem:

1. de rebus mere grammaticis:
   a) *περὶ συγκριτικῶν*
   b) *περὶ συζυγιῶν*
   c) *περὶ τῶν εἰς μι ληγόντων ῥημάτων*

Platonem (Cratyl.) Or. 16, 10; Or. 144, 24;

Aristotelem (hist. anim.) Or. 116, 21. [(de part. anim. 662^b 19) Or. 129, 16 (*πρόσωπον*)].

Heraclides (Ponticus): Or. 100, 30 (= 187, 14 exc. e cod. Par.): Mel. 119, 11; Or. 156, 12 (= 190, 17): Mel. 32, 27; Or. 170, 7 : Mel. 74, 28; Or. 147, 13 : Mel. 132, 16; Or. 129, 18 (Et. M. 654, 2) : Mel. 85, 15.

Chrysippus: Or. 130, 7 (= 188, 26); Or. 17, 9.

Horum igitur auctorum nomina eis locis, ubi apud Meletium exciderunt, quoad fieri potest aliorum fontium auxilio singulis fragmentis addenda sunt.[1])

d) *περὶ μονοσυλλάβων ῥημάτων* (*περὶ περισπωμένων ῥημάτων* Et. G. 467, 20)
e) *περὶ ἀναδιπλασιασμοῦ*
f) *περὶ παραγώγων*
g) *ῥηματικόν*,

2. de arte metrica, de prosodia:
a) *περὶ μέτρων*
b) *περὶ προσῳδιῶν*,

3. de notis criticis:
περὶ σημείων τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι,

4. de exegesi:
a) *περὶ τῶν παρ' Ὁμήρῳ γλωσσῶν*
b) *ὑπόμνημα εἰς Ὀδύσσειαν*,

5. de dialectis:
a) *περὶ τῆς τῶν Συρακοσίων διαλέκτου*
b) *περὶ τῆς τῶν Λακώνων διαλέκτου*
c) *περὶ τῆς τῶν Ῥωμαίων διαλέκτου*
d) *περὶ τῆς Ἰάδος διαλέκτου καὶ τῶν λοιπῶν*
e) *περὶ ἑλληνισμοῦ ς'*.

Herodianum quoque ipsum Philoxeni vestigia pressisse eiusque doctrinam adoptasse evincitur Et. Gud. p. 571, 55: *ψάλλειν ἐπὶ τῶν χορδῶν· παρὰ τὸ ψῶ, οὗ τὸ παράγωγον ψαύω καὶ ψάλλω, παρὰ τὸ διὰ δακτύλων ἐπιψαῦσαι αὐτῶν. οὕτως Ἡρωδιανός.*

[1]) Nescio an qua aetate Soranus librum *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* conscripserit, ex eis, quae adhuc exposuimus, erui possit. Etenim Soranus in tractatu *περὶ γυναικείων παθῶν*, quotiens quaestionem aliquam attingit, quam in alio libro iam antea accuratius pertractaverat, remittere solet lectores data occasione ad illud scriptum. Veluti *π. γ. π.* I 14 (ed. Rose): *καταψεύδονται δὲ τῆς ἀνατομῆς· οὐχ εὑρίσκονται γὰρ αἱ κοτυληδόνες καὶ ἀφύσικός ἐστιν ὁ περὶ αὐτῶν εἰσαγόμενος λόγος, ὡς ἐν τοῖς περὶ ζῳογονίας ὑπομνήμασιν ἀποδέδεικται* (cfr. I 45). Idem fit I 12:

Caput VI.

Sorani *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* quae supersunt fragmenta etymologici argumenti.

Qua usus sim ratione in ordinandis eis Sorani fragmentis, quibus verborum originationes continentur — ceteras enim Soranei libri reliquias, quae in Meletii scripto latent, omitto —, paucis exponam.

Quoniam de ordine quem observaverit Soranus in explicandis corporis partibus in libro *περὶ φύσεως ἀνθρώπου*, hodie nihil certi scimus, duae patent viae ei, qui fragmenta huius libri reconstruenda susceperit. Aut enim *ἀπὸ κεφαλῆς ἕως ποδῶν* (Mel. 3, 3) ea enumerari possunt, aut, quod vulgo fieri solet, secundum ordinem litterarum: quam viam nos ingressi sumus. Hoc unum certo constat, Soranum non singula seorsim frustula protulisse, verum originationes unius eiusdemque membri partium, quae artiore quodam continentur vinculo, coniunxisse, quod optime evincitur articulo *παλαιστή* (Or. 129, 25), ubi *παλαιστή*, *δοχμή*, *σπιθαμή*, *ὀργυιά κ. τ. λ.* coniuncta leguntur, et articulo *κεφαλή* (Or. 81, 10—23), ubi uno enarrantur tenore *κεφαλή*, *κελύφη*, *κάρα*, *κράτα*, *κρανίον*.

περὶ οὗ διελάβομεν ἐν τῷ περὶ σπέρματος λόγῳ. I 29: *ὡς ἐν τῷ β̄ περὶ κοινοτήτων ἐπελογίσθη.* II 57: *ἐν τῷ περὶ νοσημάτων τόπῳ.* I 32: *καθάπερ ἐν τῷ ὑγιεινῷ διὰ πλειόνων ἀποδέδεικται*, (cfr. I 40). II 28: *ὧν ἁπάντων τὴν ἐπιδέξιον χρῆσιν ἐν τοῖς περὶ βοηθημάτων ὑπομνήμασιν ἐφωδεύκαμεν.* II 25: *καὶ διὰ τοῦτο ἐν τοῖς ὀξέσι τὸν πολὺν περὶ αὐτῆς λόγον ἐφωδεύκαμεν* (cfr. II 58); alibi. Quamquam autem tribus locis (p. 8. 19. 93 ed. Ermerins) etymologias profert Soranus, tamen nusquam illius libri *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* mentionem facit, in quo omnes corporis humani partium originationes collegit. Ex quo tuo iure suspiceris eo tempore, quo *περὶ γυναικείων παθῶν* scripsit Soranus, *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* librum nondum fuisse conscriptum. Qui cum iam ante quam tractatum *περὶ γυναικείων παθῶν* publici iuris faceret, octo minimum scripta, quae in libro *π. γ. π.* laudantur, elaboraverit, videtur librum *περὶ φύσεως ἀνθρώπου* provectiore demum aetate conscripsisse. Quocum bene illud quadrat, quod tot scripta antiquorum grammaticorum novit et in litteris graecis non mediocriter versatum sese praestat. Quodsi hariolari liceat, possit quispiam ad eam adduci opinionem, Soranum sub finem vitae medici officiis postpositis totum se arti grammaticae dedisse.

Conglutinavi igitur, quae in lexicis aliisque fontibus dirempta exstant, fragmenta, Meletium potissimum auctorem secutus neque anxie curans formam verborum Soraneorum; simul autem ad maiores, quos hoc modo effeceram, articulos lectores revocavi in singulis quae explicantur vocabulis ex ordine alphabetico enumeratis. In nonnullis longioribus paragraphis capitulisve lectorum commodo ita studui, ut minutis numeris additis, apud quem (praeter Meletium) grammaticum singulae paragraphi capitulive particulae legantur, significarem. — Amplissimae autem gratiae agendae mihi sunt Leopoldo Cohn, qui de multis locis quid iudicandum esset liberalissime me docere voluit.

---

1 ἀγγεῖον: v. ἔμβρυον.

2 ἀγκών: v. δάκτυλοι.

3 ἀγοστός: ὁ ἀγκών, ὁ ἄγαν ὀστώδης τόπος· ἢ διὰ τὸ ἐπάγεσθαι καὶ ἐπικάμπτειν τὴν χεῖρα, οἷον ἄγνυσθαι· ὥσπερ γὰρ παρὰ τὸ πολλὸς γίνεται πολλοστός, οὕτω παρὰ τὸ ἄγω ἀγὸς καὶ ἀγοστός. Et. M. 12, 28; Or. 17, 6.

4 ἀδελφός: v. ἔμβρυον.

5 αἰδοῖα: παρὰ τὴν αἰδῶ· αἰδούμεθα γὰρ καὶ γυμνῶσαι αὐτὰ καὶ ὀνομάσαι παρὰ καιρόν· ἢ παρὰ τὸ ἀνοιδαίνειν ἐν τῇ συνουσίᾳ ὀργῶντα· ἔστιν οὖν οἰδοῖα καὶ τροπῇ τοῦ ō εἰς ᾱ αἰδοῖα[1]). ἡ δὲ βάλανος καὶ καυλὸς λέγεται καὶ σηραγγῶδες νεῦρον καὶ ψωλὴ καὶ κύπρις. τὸ δὲ περικαλύπτον αὐτὴν δέρμα πόσθη καὶ πρόσθεμα καλεῖται. πόσθη μὲν πλεονασμῷ τοῦ σ̄, οἷον πόθη· δι' ἧς τὰ τοῦ πόθου γίνεται[2])· ἢ παρὰ τὸ οἷον ἐπικεῖσθαι καὶ προσειθίσθαι δοκεῖν. πρόσθεμα δέ, παρὰ τὸ ἀλλήλοις ἐν ταῖς συνουσίαις προστίθεσθαι· ἢ διὰ τὸ ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν μέρη εἶναι[3]). βάλανος δέ, ὅτι κατὰ τὴν ἐμφέρειαν βαλάνῳ προσέοικε. ψωλὴ δέ, παρὰ τὸ ἐμφυσᾶσθαι κατὰ τὴν ὄρεξιν τῶν ἀφροδισίων, καὶ ὅτι φυσῶδες φύσει παράπτωμά ἐστιν[4])· ἢ παρὰ τὸ ψῶ τὸ ἅπτομαι καὶ κνήθω, κνησμὸς γάρ τίς ἐστι τὸ τῆς ἡδονῆς. σηραγγῶδες δὲ νεῦρον, ὅτι ποτὲ μὲν αὔξει, ποτὲ

δὲ λήγει συρόμενον καθάπερ αἱ σήραγγες. καυλὸς δὲ ὡς ἐπίμηκες, πᾶν γὰρ ἐπίμηκες αὐλός[5]· προσθέσει οὖν τοῦ κ̄ καυλός. οὖρον δέ, διὰ τὸ ὀρρὸς εἶναι τῆς συμπάσης τροφῆς[6]. οἱ δίδυμοι καὶ ὄρχεις καλοῦνται καὶ μήδεα, παρὰ τὸ μέδειν καὶ ἄρχειν τῆς γενέσεως[7]· καὶ Ὅμηρος

„μήδεα δ' ἐξερύσας δώσω κυσί*)" (Od. σ 87).

τὸ δὲ περιέχον αὐτοὺς δέρμα ὀσχεὸς ὠνομάσθη, τὸ ἀπὸ ἤτρου χαλώμενον δέρμα· ὥσπερ γὰρ παρὰ τὸ φωλεύω φωλεός, οὕτω παρὰ τὸ ὀχεύω ὀχεὸς καὶ πλεονασμῷ τοῦ σ̄ ὀσχεός· ἢ ἀπὸ τοῦ περιέχειν καὶ ἀνοχεῖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ περιεχόμενα[8]. ὄρχεις δέ, παρὰ τὸ πρὸς τὰ ἀφροδίσια παρέχειν τὴν ὄρεξιν· ἢ παρὰ τὸ ὀρούειν τὸ μόριον· ἢ οἷον ἔρχεις, εἰς οὓς ἔρχεται ἡ γονή[9]. οἱ δὲ παραστάται, οἳ ὑπ' ἐνίων κρεμαστῆρες καλοῦνται, γόνιμοι φλέβες εἰσὶν οἱ τῇ γενέσει παρεστῶτες[10], δι' ὧν ἡ τοῦ σπέρματος εἰς τὸ αἰδοῖον γίνεται πρόεσις. σπέρμα οὖν λέγεται διὰ τὸ συνεσπαρμένην ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὴν τῆς δυνάμεως τελειότητα[11] τοῦ γενέσθαι τοιόνδε τὸ ζῶον, ἐξ ὧν καὶ ἀπεκρίθη. ἐρυτρὸς δὲ ὠνόμασται παρὰ τὸ ἐρύκω, τὸ βοηθῶ· ἐκ τούτου ἔρυκος ὄνομα καὶ παράγωγον ἐρυκτὸς ὁ βοηθός, καὶ ἀποβολῇ τοῦ κ̄ καὶ προσθήκῃ τοῦ ρ̄ ἐρυτρός· βοηθὸς γὰρ καὶ οὗτος τοῖς ὄρχεσιν, ἐπειδήπερ ἐν αὐτῷ κρέμανται· ἢ οὕτως· εὐρύς, εὐρυτὸς καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐρυτρὸς ὁ πλατύς. Mel. 112, 113, 115. 1) Et. M. 30, 57; Or. 15, 22. 2) Et. M. 684, 55. 3) Et. M. 690, 25 (cfr. E. Miller, Mélanges, p. 254 sq.). 4) Or. 167, 12; Et. M. 819, 43 (cfr. E. Miller l. c. p. 314). 5) Et. Gud. 308, 30. 6) Or. 116, 8. 7) Or. 99, 24. 8) 116, 1. 9) 116, 5. 10) 128, 19. 11) Or. 142, 22; Et. M. 723, 14; cfr. supra p. 33.

6 αἷμα: παρὰ τὸ αἴθω τὸ καίω, θερμὸν γάρ[1]· ἢ παρὰ τὸ ἅμμα τι εἶναι τοῦ σώματος καὶ δεσμὸν πάντων δυναστεύοντα· ὡς Ἐμπεδοκλῆς ὁ φιλόσοφός φησιν·

„αἷμα γὰρ ἀνθρώποις περικάρδιόν ἐστι νόημα[2]"
(fr. 329 ed. Stein).

1) Et. Gud. 612, 38 (Et. M. 34, 11; Mel. 133, 20). 2) Or. 16, 7; Mel. 37, 5; Et. M. 34, 19.

---

*) δώῃ κυσὶν Homerus, nonnulli codd. Homeri δώσει.

7 *ἄκανθα*: v. *τράχηλος*.

8 *ἄκνηστις*: v. *τράχηλος*.

9 *ἀνήρ*: *παρὰ τὸ ἄνω, ὅ ἐστιν ἀνύω· πρακτικὸς γὰρ καὶ ἀνυστικός ἐστιν ὁ ἀνὴρ ὡς πρὸς τὴν γυναῖκα.* Or. 16, 18; Et. M. 107, 28. — Cf. supra p. 16.

10 *ἀνθερεών*: v. *στόμα*.

11 *ἄνθρωπος*: *κατὰ Πλάτωνα* (Cratyl. 399 C) *παρὰ τὸ ἀθρεῖν καὶ νοεῖν, ἃ δὴ ὄπωπε καὶ εἶδε, τουτέστι παρὰ τὸ βλέπειν κατὰ νοῦν καὶ λογίζεσθαι τὰ δέοντα, τῶν ἄλλων ζώων μὴ προνοουμένων ἢ μὴ λογιζομένων· οὐ γὰρ ἂν ἰχθὺς εἰς κύρτον εἰσῆλθεν ὁρῶν ἄλλον κρατούμενον, οὐδὲ ὄρνις εἰς λίνα· οἱ δὲ παρὰ τὸ ἀνακλῶντα τὴν ὄψιν ἄνω ἀθρεῖν· οἱ δὲ παρὰ τὸ ἔναρθρον ἔχειν ὄπα, τουτέστι φωνήν*[1]*), τῶν ἄλλων ζώων ἁπάντων ἀνάρθρως καὶ ἀσημάντως φωνούντων· ἢ παρὰ τὸ δρῶ τὸ βλέπω, ἄνδρωπος καὶ ἄνθρωπος· ἢ παρὰ τὸ ἄνω ῥέπειν, ἀνώροπός τις ὤν.* Mel. 7, 2; Et. M. 109, 16 (Et. Gud. 58, 9 et 611, 46). 1) Or. 16, 10.

12 *ἀντιάδες*: v. *στόμα*.

13 *ἀντίχειρ*: v. *δάκτυλοι*.

14 *ἄρθρον*: v. *σκέλος*.

15 *ἀριστερά*: *λέγεται* [*δὲ*] *ἡμῖν δεξιὰ χείρ, ἡ δὲ ἀριστερὰ ἢ εὐώνυμος ἢ λαιά. λαιὰ μέν, ἀπὸ τοῦ λελιάσθαι, ὅ ἐστι κεχωρίσθαι τῶν πράξεων, διὰ τὸ ἀδίδακτον· ἀριστερὰ δὲ καὶ εὐώνυμος* [*ἢ*] *κατ' εὐφημισμὸν ἢ κατ' ἀντίφρασιν*[1]*)· ἐκ τοῦ ἄριστος γὰρ γίνεται ἀριστερά*[2]*), καὶ ἐκ τοῦ καλώνυμος εὐώνυμος· ἢ ἀριστερὰν καλοῦμεν τὴν οὐκ οὖσαν ἀρίστην, ἀλλὰ τῇ ἑτέρᾳ ὑπηρετοῦσαν. λέγεται καὶ σκαιά, παρὰ τὸ σκάζειν περὶ τὰς πράξεις·* [*ἢ*] *ὅτι ἀσθενεστέρα τῆς δεξιᾶς ἐστιν· ὁ δὲ ἀσθενὴς σκάζει· ὅθεν καὶ σκαιὸς ἄνθρωπος, ὁ σκαμβὸς κατὰ γνώμην καὶ οὐκ ὀρθός*[3]*). δεξιὰ δὲ λέγεται ἡ ἑτέρα ἀπὸ τοῦ δέχεσθαι δι' αὐτῆς τὰ διδόμενα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον· ἢ οἷον δεξιά* (*διεξιά* coni. Studemundus), *ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῆς τὰς πλείονας διεξιέναι πράξεις*[4]*).* Mel. 123, 26. 1) Or. 92, 22. 2) Or. 58, 18. 3) Or. 141, 13; cfr. supra p. 34. 4) Or. 46, 4.

16 *ἁρμαλιά*: v. *ἄρτος*.

17 *ἀρτηρία*: οἷον ἀεροτηρία, ἀπὸ τοῦ περιέχειν τὸ πνεῦμα καὶ τηρεῖν· ἢ κατὰ μετάθεσιν τοῦ λ εἰς ρ οἷον ἀλτηρία τις οὖσα, ἀπὸ τοῦ ἅλλεσθαι, ὅτι ἅλλεσθαι δοκεῖ παλμοὺς ποιοῦσα. Or. 17, 3; Et. M. 150, 22 (cfr. E. Miller, Mélanges, p. 46); Mel. 81, 7.

18 *ἄρτος*: Ἱπποκράτης (Aphorism. I 15) φησὶν „αἱ κοιλίαι χειμῶνος καὶ ἦρος θερμόταται φύσει*)· ἐν ταύτῃσιν οὖν τῇσιν ὥρῃσι καὶ τὰ προσάρματα πλείω δοτέον",**) *προσάρματα* λέγων τὰ σιτία, ὡς προσφερόμενα τῷ σώματι· ἐξ οὗ καὶ *ἄρτος* παρὰ τὸ αἴρειν, ὅ ἐστι προσφέρειν καθ' ἑκάστην καὶ μάττειν· ἡμῶν γὰρ οὗτος τροφὴ καὶ προσθήκη τοῦ σώματος[1])· καὶ Ἀριστοφάνης (Pac. 1)

„αἶρ' αἶρε μᾶζαν"·

καὶ *ἁρμαλιὰ* ἐπὶ τῆς τροφῆς, παρὰ τὸ αἴρω, τὸ προσφέρω, ἁρμός, οὕτω καθαίρω καθαρμός· παρὰ οὖν τὸ ἁρμὸς ἁρμία καὶ πλεονασμῷ τῆς αλ ἁρμαλιά. Or. 21, 18. 1) Mel. 101, 3.

19 *ἀστράγαλος*: v. σκέλος.

20 *αὐχήν*: ἀπὸ τῆς ἄνω τῆς κεφαλῆς νεύσεως, ἐπὶ τῶν αὐθαδῶν ἢ ἐπί τισιν αὐχούντων. Or. 17, 1.

21 *βάλανος*: v. αἰδοῖα.

22 *βλεφαρίδες*: v. ὀφθαλμοί.

23 *βλέφαρον*: v. ὀφθαλμοί.

24 *βολβός*: ἐπὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ· ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν ἔξω τὸν ἐκ γῆς βολβὸν ἐμφερείας. Or. 34, 13.

25 *βόστρυχοι*: v. θρίξ.

26 *βουβών*: v. ἦτρον.

27 *βράγχος*: v. στόμα.

28 *βραχίων*: v. χεῖρες.

29 *βρέγμα*: v. κεφαλή.

30 *βρέφος*: v. ἔμβρυον.

31 *γάλα*: v. ἔμβρυον.

32 *γαργαρεών*: v. στόμα.

33 *γαστήρ*: λέγεται καὶ *κοιλία* ἀπὸ τοῦ κοῖλος εἶναι ἢ ἀπὸ τοῦ λεαίνειν τὴν τροφὴν καὶ χυλοῦν, χοιλία καὶ

*) post φύσει Hippocrates addit: καὶ ὕπνοι μακρότατοι.

**) cfr. ad hunc locum: Galeni (ed. Kuehn) V p. 704. IX p. 129. XV p. 89, 180. XVI p. 252. XVII B p. 205, 415. XVI p. 430.

κοιλία[1]). γαστὴρ δὲ λέγεται, ὅτι περιαγής ἐστι καὶ γαστρίζει ἡμᾶς ἐπιχορηγοῦσα τὴν τροφήν[2])· ἢ ὅτι γεγάστρηται καὶ πεπλήρωται κορεσθεῖσα· ἢ παρὰ τὸ γῶ τὸ λαμβάνω[3]), ἡ πάντα τὸν βίον μὴ πληρουμένη λαμβάνουσα. Mel. 103, 17. 1) Et. M. 523, 12. 2) Or. 39, 11. 3) Or. 42, 9. — Cfr. supra p. 16.

34 γέλως: παρὰ τὸ γελῶ γέλως ἐκλήθη· τὸ δὲ γελῶ παρὰ τό ἕλη, ὃ σημαίνει τὴν θερμασίαν, οἱ γὰρ θερμοὶ πολλὰ γελῶσιν. Mel. 44, 27. Plura atque genuina habet Et. M. 224, 29 (cf. supra p. 20).

35 γένειον: τὸ μέσον καὶ ἐξέχον τῆς κάτω γέννος· ἀπὸ τοῦ δι' αὐτοῦ τὰ γένη διαστέλλεσθαι τῶν ἀρρένων καὶ τῶν θηλυκῶν καὶ ἀτελῶν καὶ τελείων ἡλικιῶν. Or. 40, 9. Mel. 74, 21. Et. M. 225, 43.

36 γέννς: οἷον κένυς τις οὖσα, ὅτι κενὸν τὸ κατ' αὐτὴν μέρος ὀστῶν[1])· οἱ δέ, ὅτι γεννᾷ ὀδόντας καὶ τρίχας. Or. 40, 6. 1) Et. M. 226, 1.

37 γλήνη: v. ὀφθαλμοί.

38 γλουτοί: λέγονται τὰ τῶν κοτύλων σφαιρώματα. κοτύλαι δέ, ὅπου ἔγκεινται αἱ κεφαλαὶ τῶν μηρῶν· διὰ δὲ τὴν ἐκεῖσε κοιλότητα κοτύλη ἐκλήθη. οἱ δὲ γλουτοὶ διὰ τρυφερίαν καὶ ὑγρότητα, οἷον γλοιοί τινες ὄντες· καὶ γὰρ οὗτοι μετὰ λειότητος ἔνυγροί εἰσι[1]) διὰ τὴν εὐθύτητα τοῦ στρέφεσθαι καὶ κινεῖσθαι καθάπερ αἱ στρόφιγγες. Mel. 126, 26. 1) Or. 39, 12. — Cfr. supra p. 15.

39 γλῶσσα: v. στόμα.

40 γνάθος: v. ὦτα.

41 γομφίοι: v. στόμα.

42 γόνυ: v. σκέλος. 42ª γυῖα: v. δάκτυλοι.

43 γυνή: γονή τίς ἐστιν, παρὰ τὴν γονήν, διὰ τὸ δεκτικὸν εἶναι τοῦ γόνου, τουτέστι τοῦ σπέρματος. Or. 39, 19. Et. M. 243, 16. — Cfr. supra p. 16.

44 δάκρυον: οἷον δακνυόν τί ἐστιν, ἀπὸ τοῦ δάκνεσθαι δι' αὐτῶν τὰ ὄμματα· ἢ ὅτι τὰ πολλὰ ἀπὸ τῆς δηκτικῆς λύπης γίνεται[1]). λύπη δέ, παρὰ τὸ λύειν εἰς δάκρυα τοὺς ὦπας, λυώπη τις οὖσα· ἢ διὰ τὸ λυμαίνεσθαι δι' αὐτῶν τοὺς ὦπας[2]). 1) Or. 45, 24. 2) Or. 92, 10; Mel. 43, 12.

45 *δακτύλιος*: v. ἦτρον.

46 *δάκτυλοι*: οἱ δάκτυλοι δράκτυλοί τινές εἰσι, παρὰ τὸ δράττεσθαι· ἢ δέκτυλοι, δεκτικοὶ ὄντες τῶν διδομένων· ἢ δείκτυλοι, ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν γίνεσθαι τὰς δείξεις [1]). τῶν δὲ δακτύλων ὁ μὲν μέγας ἀντίχειρ λέγεται, ὁ δὲ μετ' αὐτὸν λιχανός, ὁ δὲ μετὰ τοῦτον μέσος, ὁ δὲ μετ' ἐκεῖνον παράμεσος, καὶ ὁ ὕστερος μικρός. καὶ *ἀντίχειρ* μέν, ὅτι ἀντίκειται τοῖς ἄλλοις· ἢ ὅτι τὸ ἴσον δύναται τῇ ὅλῃ χειρί [2]), ἀργοὶ γάρ εἰσιν οἱ ἄλλοι ὅλοι χωρὶς αὐτοῦ. ὁ δὲ *λιχανός*, ὅτι δι' αὐτοῦ τὰ ἐλίγματα λαμβάνομεν [3]). εἰσὶ δὲ τρικόνδυλοι πάντες· καὶ ὁ μὲν πρῶτος προκόνδυλος λέγεται, ὁ δὲ δεύτερος μέσος, ὁ δὲ τρίτος μετὰ τοῦ ὄνυχος μετακονδύλιον. παρὰ οὖν τὴν κάμψιν τῶν δακτύλων ἐκλήθησαν *κόνδυλοι*, οἱονεὶ κάνδυλοι ὄντες, περὶ αὐτοὺς γὰρ ἡ κάμψις τῶν δακτύλων γίνεται· ἢ οἷον κένδυλός τις ὤν, ὁ εἰς τὰ κενὰ δυόμενος τῶν ῥαπιζομένων, κενὰ γὰρ σαρκῶν τὰ μέρη [4]). αἱ δὲ ἀποτελευτήσεις τῶν ἐν τοῖς δακτύλοις νεύρων ὄνυχές εἰσιν. λέγεται δὲ *ὄνυξ* παρὰ τὸ νύσσω, νύξω, ἀποβολῇ τοῦ ω νυξ καὶ προσθέσει τοῦ ο ὄνυξ· ἢ παρὰ τὸ ἀνοίγω, ἀνοίξω, ἄνοιξ καὶ ὄνυξ, δι' οὗ ἀνοίγεται ἡ σὰρξ καὶ ἀραιοῦται [5]). ἡ δὲ μετὰ τῶν δακτύλων γινομένη πληγὴ ἢ κατὰ σιαγόνος ἢ κατά τινος ἄλλου τόπου τοῦ σώματος *κόλαφος* λέγεται, παρὰ τὸ κόλον ἀφεῖσθαι κατὰ τοῦ τυπτομένου μέρους· ἤγουν ἀσθενὲς καὶ ταπεινὸν πρὸς τὰ λοιπὰ μέρη· κόλος γὰρ τὸ ταπεινὸν καὶ μὴ ὁλόκληρον. ὁ δὲ Ἀπίων ἀπὸ τοῦ κολάψαι· τὸ δὲ ὄνομα Ἑλληνικὸν παρ' Ἐπιχάρμῳ·

„ὡς ταχὺ κόλαφος περιπατεῖ δεινός" [6])
(Lorenz, Epicharm. p. 219).

χρὴ οὖν γινώσκειν, ὅτι ὅταν συνάγωνται οἱ τέσσαρες δάκτυλοι κατ' εὐθεῖαν, *παλαιστὴ* λέγεται, οἷον πελαστή τις οὖσα, ὅτι πέλας συνήγαγε τὰ ὀστᾶ, οἷον τοὺς δακτύλους [7] *)· ἢ *δῶρον* παρὰ τὸ δωρεῖσθαι ἡμᾶς ἐν αὐτῇ· ἀφ' ἧς μετρεῖται ἡ παλαιστή [8])· τὸ τρίτον γάρ ἐστι τῆς σπιθαμῆς, ὡς καὶ Ὅμηρος

„τοῦ κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει" (Il. Δ 109).

---

*) cfr. Or. 129, 24 ad totum qui sequitur locum.

κοιλαινομένη δὲ κατὰ βάθος ἡ παλαιστὴ κοτύλη ὠνόμασται· ὅθεν καὶ τὸ

„*κοτυλήρυτον**) *αἷμα*" (Il. Ψ 34),

διὰ τὸ ἐν τῷ κοίλῳ τῆς χειρὸς ἀρύεσθαι[9])· *καὶ δοχμὴ λέγεται, ὅτι πλαγίᾳ τῇ χειρὶ μετροῦμεν· λέγεται δὲ δοχμὴ ἐπὶ τῆς παλαιστῆς*[7]). *ἀπὸ δὲ τοῦ μικροῦ δακτύλου διϊσταμένων τῶν δακτύλων ἕως τοῦ ἀντίχειρος λέγεται σπιθαμή, παρὰ τὸ ἀποσπασμὸν ποιεῖν τῶν δακτύλων*[10])· *ὡς δὲ Χρύσιππος, παρὰ τὸ διασπᾶσθαι καὶ τείνεσθαι τὴν ὅλην χεῖρα*[11]). *ἡ δὲ σπιθαμὴ ποιεῖ μὲν παλαιστὰς τρεῖς, δακτύλους δὲ ιβ', ἀπὸ δὲ τοῦ μεγάλου δακτύλου πρὸς τὸν λιχανὸν ἄκρον ποιεῖ δακτύλους δέκα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἀγκῶνος πρὸς τὸ τοῦ μέσου δακτύλου ἄκρον πήχεως μέτρον· ἀγκὼν δὲ εἴρηται κατὰ Χρύσιππον ἀπὸ τοῦ ἐγκεῖσθαι τῷ ἑτέρῳ ὀστέῳ τὸ ἕτερον· ἢ παρὰ τὸ κατ' αὐτὸν ἄγεσθαι τὴν χεῖρα, οἷον ἄγνυσθαι· ἢ παρὰ τὸ ἀνέχειν, ὅ ἐστιν ἐξέχειν*[12]). *πῆχυς δέ, ἀπὸ τοῦ πεπηγέναι ἢ περιχεῖσθαι ἄκρῳ τῷ βραχίονι*[13]). *ἀπὸ δὲ τοῦ ὠλεκράνου πρὸς τὸ τοῦ μικροῦ μετακονδύλου πυγών, ἐξ ὧν ὁ πῆχυς, σπιθαμαὶ δύο, δοχμαὶ δὲ ἕξ, δάκτυλοι δὲ κδ'. ὠλέκρανον δὲ λέγεται ἀντὶ τοῦ ὠλένης κράνον, τοῦ πήχεως κεφαλή*[14]). *πυγὼν δέ, ὡς ἀπὸ τῆς πυγμῆς, ἐπεὶ μὴ ὥσπερ ὁ πῆχυς πρὸς ἐκτεταμένους μετρεῖται δακτύλους, ἀλλὰ συνεσταλμένους, ὥστε ἔλαττον εἶναι τοῦτο τὸ μέτρον τοῦ πήχεως· τῷ δὲ ὀνόματι κέχρηται Ὅμηρος*

„*βόθρον ὀρύσσοντες***) *πυγούσιον ἔνθα καὶ ἔνθα*"
(Od. κ 517)[7]).

ἐκταθεισῶν δὲ τῶν δύο χειρῶν ἐξ ἀλλήλων εἰς τὰ πλάγια, ὀργυιὰ λέγεται, διὰ τὸ ὀρέγειν καὶ ἐκτείνειν τὰ γυῖα, τουτέστι τὰ τῶν χειρῶν μέλη. γυῖα γὰρ κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν ποδῶν λέγεται, παρὰ τὸ ἐπὶ τῆς γύης ἰέναι, τουτέστι τῆς γῆς, τάττεται δὲ καὶ ἐπὶ τῶν χειρῶν, ὡς καὶ Ὅμηρος

„*γυῖα δ' ἔθηκεν ἐλαφρά, πόδας καὶ χεῖρας ὕπερθεν*"
(Il. *E* 122 = *N* 61 = Ψ 772)[15]).

---

*) Apud Homerum ante *αἷμα* additum est *ἔρρεεν*.

**) Apud Homerum κ 517 legitur: *βόθρον ὀρύξαι ὅσον τε* ...., apud eundem λ 25: *βόθρον ὄρυξ' ὅσσον τε* ...... Soranus priorem locum videtur significare. — Cfr. supra p. 16.

ἡ δὲ ὀργυιὰ σὺν τῷ πλάτει τοῦ στήθους ἔχει πήχεις τέσσαρας. τηλικαῦται δὲ κατὰ μέγεθος οὖσαι αἱ χεῖρες κάτω ἐκταθεῖσαι οὐκ ἐφικνοῦνται τῶν γονάτων, ἀλλ' ἀποδέουσι σπιθαμῆς· διὸ καὶ τὸν μακρόχειρα δόξαντα κεκλῆσθαι, εἴτε Δαρεῖος ἦν ὁ Ὑστάσπου, εἴτε Ξέρξης, εἴτε Ὦχος, εἴτε Ἀρταξέρξης, μὴ διὰ τὸ ἐφάπτεσθαι τῶν γονάτων οὕτως ὀνομασθῆναι, διὰ δὲ τὸ μήκιστον ἐκτεῖναι τὴν δύναμιν τῆς βασιλείας[16]). Mel. 121—123. 1) Or. 46, 1; Et. M. 246, 15. 2) Ruf. 239, 26. 3) Ruf. 239, 29. 4) Et. Gud. 336, 52; Et. M. 528, 21. 5) Or. 116, 11; Et. M. 626, 41. 6) Et. Gud. 333, 33; Et. M. 525, 4; cfr. E. Miller, Mélanges, p. 191. 7) Or. 129, 25 (cfr. supra p. 20. 26. 33); Et. M. 647, 23 (E. Miller, Mélanges, p. 234). 8) Or. 43, 3. 9) Or. 80, 19 (cfr. supra p. 34). 10) Or. 145, 17. 11) Et. M. 647, 35; Et. Gud. 448, 53. 12) Or. 17, 9. 13) Or. 132, 19. 14) Ruf. 239, 23. 15) Or. 116, 16 et 39, 25. 16) Or. 130, 23; 188, 43.

47 *δειρή*: v. τράχηλος.

48 *δελφύς*: v. ἔμβρυον.

49 *δεξιά*: v. ἀριστερά.

50 *δέργματα*: v. ὀφθαλμοί.

51 *δέρμα*: κατὰ μετάθεσιν τοῦ τ εἰς δ, ὡσπερεὶ τέρμα τοῦ σώματος, ἔξωθεν γὰρ ἐπιβέβληται παντὶ τῷ συνεστηκότι σώματι[1])· ἢ οἷον δέσμα τὸ συνεσχηκὸς τὸ σῶμα καὶ συνδεσμοῦν· ἢ δέρμα, παρὰ τὸ ἀποδέρεσθαι ὡς ἐπὶ τῶν ζώων· ἢ οἷον δέμας, διὰ τὸ καὶ τὸ σῶμα οὕτως καλεῖσθαι, ὅτι δεσμός ἐστι τῆς ψυχῆς, ἢ περιδόμημα αὐτῆς καὶ οἰκητήριον. Mel. 132, 18. 1) Or. 45, 20.

52 *δεύτερον*: v. ἔμβρυον.

53 *δοχμή*: v. δάκτυλοι.

54 *δῶρον*: v. δάκτυλοι.

55 *ἐγκέφαλος* et *ἔγκρανος*: v. κεφαλή.

56 *ἕδρα*: v. ἦτρον.

57 *ἔθειραι*: παρὰ τὸ ἐξ ἔθους ῥεῖν καὶ ἐκπίπτειν ἐπὶ τῶν φαλακρουμένων. Or. 53, 22.

58 *εἴδατα*: παρὰ τὸ ἔδω τὸ ἐσθίω, ἔδαρ, καὶ πλεονασμῷ τοῦ ι εἶδαρ. Or. 53, 19. — Cfr. supra p. 16.

59 *ἔμβρυον*: λέγεται διὰ τὸ ἔνδον βρύειν, ὅ ἐστι τρέφεσθαί τε καὶ αὔξεσθαι, ὡς ἐνδόβρυον· ἢ διὰ τὸ ἔνδον τὴν βορὰν ἔχειν· ἢ

διὰ τὸ ἔνδον εἶναι βροτοῦ[1]). *ἡ δὲ μήτρα, παρὰ τὸ μήτηρ εἶναι τοῦ γεννωμένου, ὡς πατήρ, πάτρα κατὰ μετάθεσιν τοῦ ρ̄ καὶ μήτηρ, μήτρα· ἢ ὅτι τὰς ἐχούσας αὐτὴν μητέρας ποιεῖ· κατὰ δέ τινας, ὅτι μέτρον ἔχει χρόνου πρὸς κάθαρσιν καὶ ἀπότεξιν*[2]). *λέγεται δὲ καὶ νηδὺς καὶ δελφὺς καὶ ὑστέρα. νηδὺς μέν, ὅτι μεθ᾽ ἡδύτητος ἐνεργεῖ· ἢ ἀπὸ τοῦ διανενῆσθαι, ὅ ἐστι σεσωρεῦσθαι καὶ πεπληρῶσθαι τραχύτητος· ἢ ὅτι ἡ παρόδευσις τῆς τροφῆς τοῦ ἐμβρύου ἀπὸ ταύτης γίνεται, νάειν γάρ ἐστι τὸ ῥεῖν· ἢ παρὰ τὸ νη στερητικὸν καὶ τὸ δυς μόριον, ὅτι καὶ παιδοποιΐας στερεῖται καὶ δυστοκίας ὑφίσταται*[3]). *δελφὺς δέ, ὅτι ἀδελφοποιός ἐστι*[4]) *καὶ ἀδελφὰ ποιεῖ τὰ τικτόμενα. ἀδελφὸς γὰρ ὁ ἐκ τῆς αὐτῆς δελφύος, ἤγουν μήτρας, καὶ ὁμόδελφος ὁ αὐτάδελφος*[5]). *ὑστέρα δέ, ὅτι ὕστερον πάντων τῶν ἄλλων μορίων τὰς ἐνεργείας αὐτῆς ἐπιδείκνυται· ἢ διὰ τὸ ἐσχάτην κεῖσθαι τῶν σπλάγχνων*[6])· *τρέφεται γὰρ ἐν τῇ μήτρᾳ τὸ ἔμβρυον καὶ ἀναπνεῖ οὐκ ἐκ τοῦ στόματος ἀλλ᾽ ἐκ τοῦ ὀμφαλοῦ, ὅθεν καὶ τὴν Δήμητρα, τροφὸν οὖσαν, ὀμπνίαν ὀνομάζουσιν οἱ Κυρηναῖοι, ὡς παρὰ Λυκόφρονι*

„*καὶ κτῆσιν ἄλλην ὀμπνίαν κειμηλίων*“ (Lycophr. 1264), *καὶ ὄμπνην τὸν Δημητριακὸν καρπόν*[7])· *εἴρηται δὲ ὀμφαλὸς μεταφορικῶς καὶ ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἀσπίδος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ μέσον*[8]). *ὀμφαλὸς δὲ εἴρηται παρὰ τὸ ὀμπνεῖν, ὅ ἐστιν ἀναπνεῖν· οἱ δὲ παρὰ τὸ φαλλῷ ἐοικέναι, ὅ ἐστι τὸ μόριον· ἐκκρεμὴς γάρ ἐστιν ἐν ἀρχῇ, πρὸ τῆς ἀποτομῆς· οἱ δὲ ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτὸν εἰλεῖσθαι τὸ γεννώμενον· οἱ δὲ ἀπὸ τῆς εἰς τὸ ἔμβρυον ἐμφυσήσεως*[9]). *ἔστι δὲ τὸ μέσον τοῦ σώματος*[7]). *ἐν δὲ τῇ γενέσει τοῦ ζώου λέγεται πρῶτον πήγνυσθαι ὑμένα τινὰ λεπτόν, ὃν καλοῦσι χόριον καὶ ἀγγεῖον καὶ δεύτερον καὶ ὕστερον καὶ πρόρρηγμα. χόριον μέν*[10]), *ὡς περιέχον τὸ ἔμβρυον· ἢ ὡς χωρίον αὐτοῦ ὄν· ἢ χορηγὸν τῶν διατρεφόντων αὐτό*[11])· *ἢ ἀπὸ τοῦ κεχωρηκέναι τὸ ἔμβρυον καὶ τὰ σὺν αὐτῷ· καθὼς δὲ ἄλλοι λέγουσιν, ἀπὸ τοῦ ἐκ πολλῶν συνεστάναι, καθάπερ ὁ χορός. ἀγγεῖον δέ, διὰ τὸ ἐμπεριστέγειν τὸ ἔμβρυον ἀγγείῳ παραπλησίως. δεύτερον δὲ καὶ ὕστερον, ὅτι μετὰ τὴν τοῦ ἐμβρύου κομιδὴν ἐπακολουθεῖ. πρόρρηγμα δέ, διὰ τὸ προρρήγνυσθαι καὶ τὸ*

περιεχόμενον ὑγρὸν ἀποκρίνειν εἰς ἁπαλωτέραν τοῦ κατὰ γαστρὸς ἀπότεξιν[12]). ἡ δὲ τροφὴ τοῦ βρέφους ἐστὶ τὸ καλὸν εἰς ἀνατροφὴν γάλα, οἷον κάλα, καὶ μεταθέσει τοῦ κ̄ εἰς γ̄ γάλα[13]). μαστοὶ δὲ κυρίως ἐπὶ τῶν γυναικῶν, οἷον μασητοί· ἢ ἀπὸ τοῦ τὴν μάστακα, τουτέστι τὴν τροφήν, τοῖς γεννωμένοις παρέχειν, ἀφ' ἧς καὶ τὸ μάσημα· ἢ ἀπὸ τοῦ προσμάττεσθαι καὶ προσφύεσθαι τούτοις πρώτοις τὰ βρέφη· ἢ οἷον παστοί, ἀπὸ τοῦ πάσασθαι· ἢ σπαστοί τινες ὄντες, ἀπὸ τοῦ σπᾶν αὐτοὺς τὰ βρέφη· ἢ ἀπὸ τοῦ ὑπὸ τῶν θηλαζομένων ἐπισπᾶσθαι. ἢ παρὰ τὸ μῶ, τὸ ζητῶ, παράγωγον μαζῶ καὶ μαστός, ὃν ἐπιζητοῦσιν οἱ παῖδες[14]). δύναται δὲ καὶ παρὰ τὸ μαζῶ μᾶζα, ἡ ζητουμένη τροφή. ἐκ δὲ τοῦ μῶ (τὸ ζητῶ) καὶ μήτηρ, ἡ ζητουμένη παρὰ τῶν παίδων· ἢ ἡ μαστεύουσα τὰ πρὸς τροφὴν τοῖς κυηθεῖσιν· ἢ ὅτι φυσικῶς αὐτὰ μαστεύει καὶ ζητεῖ τὰ γεννηθέντα[15]). ὅτι καὶ μαίω τὸ ζητῶ ἐστι, φησὶν Ὅμηρος

„μαιομένη κευθμῶνα" *) (Od. ν 367).

ἐκ τούτου καὶ μαῖα, ἡ κατὰ γαστρὸς τῶν γυναικῶν ζητοῦσα τὰ βρέφη[16]). βρέφος δὲ εἴρηται παρὰ τὸ δέεσθαι φορβῆς[17]), ὅ ἐστι τροφῆς.

Mel. 7, 27—10, 7. 1) Or. 56, 6. 2) 99, 27; Et. M. 584, 52; Soran. π. γ. π. (ed. Erm.) p. 8. 3) Or. 107, 32. 4) 45, 17. 5) 154, 34. 6) Soran. π. γ. π. p. 8. 7) Et. M. 625, 45. 8) Or. 115, 15. 9) Or. 116, 24. 10) Soran. π. γ. π. p. 93. 11) Or. 163, 31. 12) Soran. π. γ. π. p. 93. 13) Or. 39, 17 (cf. supra p. 16). 14) Or. 101, 3. 15) Or. 101, 11. 16) Et. Gud. 378, 33. 17) Or. 35, 8.

60 ἔνδινα: v. ἔντερα.

61 ἔντερα: λέγεται ἀπὸ τοῦ ἐντὸς εἰλεῖσθαι, οἷον ἔντελα, τὰ ἐντὸς εἰλούμενα· ἢ ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν ῥεῖν τὰ ἀπὸ τῆς τροφῆς περιττώματα[1]). λέγεται δὲ καὶ ἔνδινα, ὡς Ὅμηρος

„ψαῦσαι**) ἐνδίνων" (Il. Ψ 806).

ὁ δὲ Ἀρίσταρχος ἐτυμολογεῖ ἐνινά τινα ὄντα, τὰ ἐντὸς τῶν

*) κευθμῶνας Homerus.

**) ψαύσῃ Homerus.

ἰνῶν ἤγουν τῶν μελῶν· ἢ παρὰ τὸ ἐντὸς εἶναι τῶν ὅπλων[2]), ἀπὸ τοῦ ἐντείνεσθαι αὐτὰ τῷ θώρακι[3]). καὶ μὴν καὶ χολάδες λέγονται, ὡς τὸ

„χύντο χαμαὶ χολάδες" (Il. Δ 526 = Φ 181),

ἀπὸ τῆς χύσεως· ἢ διὰ τὸ κατὰ φύσιν δέχεσθαι τὸ χολῶδες περίττωμα ἀπὸ τοῦ ἥπατος[4]). Mel. 108, 16. 1) Or. 56, 3. 2) 52, 16; Schol. Ven. A ad Il. Ψ 806. 3) Et. M. 339, 15. 4) Or. 163, 29; Et. M. 813, 21; cfr. supra p. 16.

62 ἐπιγονατίς et ἐπιγουνίς: v. σκέλος.

63 ἐπίπλους: τὸ λίπος, ἀπὸ τοῦ ἐπιπλεῖν καὶ ἐξ ἐπιπολῆς εἶναι. Et. M. 363, 16. Or. 56, 9.

64 ἐπισκύνιον: τὸ περὶ τὰς ὀφρῦς δέρμα, κατὰ μετάθεσιν τοῦ λ εἰς ν· σκύλος γὰρ λέγεται τὸ δέρμα, τὸ ἐπάνω τῶν ὀφθαλμῶν μέρος, ἤτοι δέρμα, τὸ συνοφρύωμα τοῦ μετώπου. Ἰλιάδος

„πᾶν δέ τ' ἐπισκύνιον κάτω ἕλκεται ὄσσε καλύπτον" *)
(Il. Ρ 136).

ἔνθεν καὶ ἐπισκύσαι, τὸ χαλεπῆναι, ἀπὸ τοῦ τὸ ἐπισκύνιον καθέλκειν τοὺς χαλεπαίνοντας. Et. M. 364, 4 (cfr. supra p. 16). Or. 53, 15. Schol. Ven. A ad Il. Ρ 136.

65 ἐρυτρός: v. αἰδοῖα.

66 εὐώνυμος: v. ἀριστερά.

67 ἐφήβαιον: v. ἦτρον.

68 ἧπαρ: ἀπὸ τοῦ ἐπῆρθαι καὶ κεκυρτῶσθαι· ἢ παρὰ τὸ ἐπαρδεύειν ὅλῳ τῷ σώματι αἷμα· ἢ παρὰ τὸ ἥδω, τὸ εὐφραίνω, ἧδαρ καὶ ἧπαρ· ἐν γὰρ τούτῳ καὶ τὰ τῆς ἡδονῆς καὶ τὰ τῆς ἐπιθυμίας· ὅτι καὶ Τιτυὸς διὰ τοῦ ἥπατος κολάζεται. Mel. 102, 26. Or. 68, 3.

69 ἦτρον: παρὰ τὸ ἔντερον· ἢ ἐκ τοῦ ἵημι, τὸ πέμπω, ἵητρον, καὶ ἀφαιρέσει τοῦ ι ἦτρον, τὸ πέμπον τὸ περίττωμα κάτω. ἐφήβαιον δέ, διὰ τὸ βαίνειν τὰς τρίχας ἐκεῖ, ὀλίγας τε καὶ μικράς, ὥστε μόνον βῆναι, βαιὸς γὰρ ὁ μικρός. ὁ δὲ τῆς ἥβης χρόνος ἀόριστος διὰ τὴν ἀνισότητα τοῦ ἐν τοῖς ἡβάσκουσιν ἐμφύτου θερμοῦ, καὶ Ἡσίοδος

*) καλύπτων Homerus; nonnulli codd. καλύπτον.

„*ἀλλ᾽ ὅταν ἡβήσειε**) *καὶ ἥβης μέτρον ἵκοιτο*" (Op. et D. 132). *κενεὼν δὲ καὶ λαπάρα τὸ αὐτό, ὁ κατὰ τὸν λαγόνα τόπος. κενεὼν μέν, παρὰ τὸ κενὸν εἶναι ὀστέων τὸν τόπον***)· *καὶ λαπάρα διὰ ταὐτό, λαπάξαι γὰρ τὸ κενῶσαι*[1]), *ὡς τὸ*

„*μίαν πόλιν ἐξαλαπάξαι*" ***),

τουτέστι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ κενῶσαι πολιτῶν καὶ πραγμάτων· ἢ διὰ τὴν λάπαθον τὴν βοτάνην κενωτικὴν γαστρὸς οὖσαν. λαγὼν δέ, παρὰ τὸ λήγω[2]), *ἐκεῖσε γὰρ λήγουσιν αἱ πλευραί. τοῦτον τὸν τόπον κατωτέρω λαγόνος βουβῶνας καλοῦσι, τὰ ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τῆς βαλάνου καὶ τῶν διδύμων. κύστις δὲ σημαίνει τὸ οὐροδόχον ἀγγεῖον, παρὰ τὸ κεύθειν ἐφήβαιον ὑπογάστριον, καὶ διὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου φυλάττειν τὰ ὑγρά· ἢ παρὰ τὸ μόριον κύειν τὸ οὖρον*[3]). *βουβῶνας δὲ ὠνόμασαν τοὺς εἰρημένους τόπους, ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος οἰδήματος ἐν αὐτοῖς· ἐκ τοῦ βῶ τὸ βαίνω, παρὰ τὸ ἄγαν βαίνειν εἰς ὕψος· βῶ, βών, καὶ μετὰ τοῦ βου ἐπιτατικοῦ μορίου βουβών*[4]). *ὀσφὺς δὲ λέγεται ὁ τόπος, ἐν ᾧ κεῖνται οἱ νεφροί. νεφροὶ δέ, παρὰ τὸ νείφεσθαι τῷ οὔρῳ, ὅ ἐστι βρέχεσθαι, φέρεται γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ οὖρον. τὸ δὲ νείφειν κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ νιφετοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ νέφους καταφορᾶς τῶν ὑδάτων*[5]). *ὀσφὺς δέ, ὡς Ἀριστοτέλης* (hist. anim. I 13), *ἡ ἴση πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω πεφυκυῖα τοῖς ὀστοῖς, οἷον ἰσοφύς· ὡς δὲ Ἀπολλόδωρος, ὀστοφυής, ὀστώδης*[6]) *γάρ ἐστιν ὅλος ὁ τόπος αὐτῆς. λέγεται δὲ καὶ ἰσχίον· ἰσχναίνεται γὰρ οἷον καὶ λεπτύνεται, ὡς πρὸς τὸ ἀνεστηκὸς τοῦ ὅλου σώματος τοῦτο τὸ μέρος. τὸ δὲ ἄκρον τῆς ὀσφύος ὀστοῦν καλεῖται ἱερὸν ὀστοῦν· ἢ ὅτι μέγα ἐστίν*[7]), *ἱερὸν γὰρ τὸ μέγα· ἢ ὅτι κύριον* (*καίριον* coni. L. Cohn), *παθὸν γὰρ ἀναιρεῖ* ⟨*τὸ σῶμα*⟩· *ἢ ὅτι ἱερούργουν αὐτὸ τοῖς δαίμοσι κατὰ τὸ ἀρχαῖον οἱ Ἕλληνες. ἡ δὲ ἕδρα καὶ δακτύλιος λέγεται, διὰ τὸ δακτύλῳ ἐφικτὸν εἶναι· ἢ ἀπὸ τῆς στρογγυλότητος*

---

*) Apud Hesiodum (ed. Koechly-Kinkel) legitur: *ἀλλ᾽ ὅτ᾽ ἄρ᾽ ἡβήσαι τε, ἀλλ᾽ ὅταν ἡβήσειε* habent aliquot codices Hesiodi.

**) Cfr. supra p. 16.

***) Hom. Od. γ 85 praebet: *Τρώων πόλιν ἐξαλαπάξαι*, Il. Δ 40: *μεμαὼς πόλιν ἐξαλαπάξαι.*

τοῦ σημαντῆρος[8]). σημαντὴρ δὲ ὁ σφιγκτήρ, διὰ τὸ σημαίνειν αὐτὸν καὶ μηνύειν τὴν ἔξοδον. κόκκυξ δέ, ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς ὄρνιθος, μηνυτὴς γὰρ ὡς καὶ ὁ ἀλέκτωρ ἡμέρας. ἡ δὲ ἕδρα, παρὰ τὸ ἑδραῖον τοῦ τόπου καὶ ἰσχυρόν· ἢ παρὰ τὸ ἕζω, τὸ καθέζομαι, ἐξ οὗ καὶ καθέδρα[9]). Mel. 109—112. 1) Or. 79, 17 (cfr. supra p. 16). 2) 108, 27. 3) Et. Gud. 356, 18. 4) Or. 33, 22. 5) 108, 5. 6) 116, 21. 7) Or. 76, 14 (cfr. supra p. 16). 8) 45, 12. 9) Et. Gud. 161, 6.

70 θάλαμος: λέγεται τὸ ἔσω τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐν ᾧ οἱ χιτῶνες ἑνοῦνται καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ἐνοικεῖ· παρὰ γὰρ τὸ θάλπειν γίνεται θάλπαμος καὶ θάλαμος. ἐξ οὗ καὶ οἱ νέοι θαλαμεύονται· δεῖ γὰρ θάλλοντα τὰ σώματα ἔχοντας εἰς αὐτὸν συνιέναι καὶ μὴ ἀπεσβηκότας. καὶ γὰρ Ἡσίοδός φησιν

„ὡραῖος δὲ γυναῖκα“ (Op. et D. 695),

„θάλαμος εἰς ὥραν ἔχε“*). Mel. 62, 29; Et. M. 441, 13.

71 θέναρ: v. χεῖρες.

72 θρίξ: τρίχες λέγονται, οἷον θέρικες· θέριξ γὰρ καὶ θρίξ κατὰ συγκοπήν· ὅτι θερίζεται καὶ τέμνεται συνεχῶς· οὐδὲν γὰρ οὕτω τῶν ἐν ἡμῖν πηδᾷ πρὸς τὰ ἐκτὸς ὥσπερ ἡ θρίξ. λέγονται δὲ καὶ ὄστλιγγες, ὡς παρὰ Καλλιμάχῳ ἐν α΄ Αἰτίων

„ἀπ᾽ ὀστλίγγων αἰὲν ἄλειφα ῥέει“ (fr. 12 Schneider),

παρὰ τὸ ὀστοῦν εἰλεῖσθαι, ὀστοΐλιγγές τινες οὖσαι, αἱ περὶ τὸ ὀστέον εἱλούμεναι[1])· ἢ παρὰ τὸ μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου πρώτας ἀναφύεσθαι τρίχας περὶ τὰ ὀστώδη μέρη τῆς κεφαλῆς, εἱλουμένας καὶ συνηθροισμένας[2]). καὶ βόστρυχοι λέγονται, οἷον βότρυχοι, σχήματι βότρυος ἀποκεκαρμένοι[3]). μαλλὸς δὲ ἐπὶ τῶν πλαγίων τριχῶν τῆς κεφαλῆς· εἴρηται δὲ ἀπὸ ἐμφερείας τῶν τοῦ προβάτου μαλλῶν[4]). Mel. 131, 29. 1) Et. M. 636, 13. 2) Or. 116, 29. 3) 34, 11. 4) Or. 100, 12; Et. M. 574, 42.

73 θυμός: παράγεται παρὰ τὸ θύω, τὸ ὁρμῶ· ἢ παρὰ τὸ θύειν αἷμα, θύαιμός τις ὤν· ἢ ὁ θύειν ἤγουν ὁρμᾶν αἷμα

---

*) Pars codicum Meletii hunc secundum versum omisit; qui ad quem poetam pertineat, nescio.

„ἀλλ' ὅταν ἡβήσειε*) καὶ ἥβης μέτρον ἵκοιτο" (Op. et D. 132). κενεὼν δὲ καὶ λαπάρα τὸ αὐτό, ὁ κατὰ τὸν λαγόνα τόπος. κενεὼν μέν, παρὰ τὸ κενὸν εἶναι ὀστέων τὸν τόπον**)· καὶ λαπάρα διὰ ταὐτό, λαπάξαι γὰρ τὸ κενῶσαι[1]), ὡς τὸ

„μίαν πόλιν ἐξαλαπάξαι"***),

τουτέστι τῶν ὑπαρχόντων αὐτῇ κενῶσαι πολιτῶν καὶ πραγμάτων· ἢ διὰ τὴν λάπαθον τὴν βοτάνην κενωτικὴν γαστρὸς οὖσαν. λαγὼν δέ, παρὰ τὸ λήγω[2]), ἐκεῖσε γὰρ λήγουσιν αἱ πλευραί. τοῦτον τὸν τόπον κατωτέρω λαγόνος βουβῶνας καλοῦσι, τὰ ἔνθεν καὶ ἐκεῖθεν τῆς βαλάνου καὶ τῶν διδύμων. κύστις δὲ σημαίνει τὸ οὐροδόχον ἀγγεῖον, παρὰ τὸ κεύθειν ἐφήβαιον ὑπογάστριον, καὶ διὰ τὸ τοῦ ἀνθρώπου φυλάττειν τὰ ὑγρά· ἢ παρὰ τὸ μόριον κύειν τὸ οὖρον[3]). βουβῶνας δὲ ὠνόμασαν τοὺς εἰρημένους τόπους, ἀπὸ τοῦ συμβαίνοντος οἰδήματος ἐν αὐτοῖς· ἐκ τοῦ βῶ τὸ βαίνω, παρὰ τὸ ἄγαν βαίνειν εἰς ὕψος· βῶ, βών, καὶ μετὰ τοῦ βου ἐπιτατικοῦ μορίου βουβών[4]). ὀσφὺς δὲ λέγεται ὁ τόπος, ἐν ᾧ κεῖνται οἱ νεφροί. νεφροὶ δέ, παρὰ τὸ νείφεσθαι τῷ οὔρῳ, ὅ ἐστι βρέχεσθαι, φέρεται γὰρ εἰς αὐτοὺς τὸ οὖρον. τὸ δὲ νείφειν κυρίως λέγεται ἐπὶ τῶν ὑδάτων τοῦ νιφετοῦ καὶ ἐπὶ τῆς ἐκ νέφους καταφορᾶς τῶν ὑδάτων[5]). ὀσφὺς δέ, ὡς Ἀριστοτέλης (hist. anim. I 13), ἡ ἴση πρὸς τὸ ἄνω καὶ κάτω πεφυκυῖα τοῖς ὀστοῖς, οἷον ἰσοφύς· ὡς δὲ Ἀπολλόδωρος, ὀστοφυής, ὀστώδης[6]) γάρ ἐστιν ὅλος ὁ τόπος αὐτῆς. λέγεται δὲ καὶ ἰσχίον· ἰσχναίνεται γὰρ οἷον καὶ λεπτύνεται, ὡς πρὸς τὸ ἀνεστηκὸς τοῦ ὅλου σώματος τοῦτο τὸ μέρος. τὸ δὲ ἄκρον τῆς ὀσφύος ὀστοῦν καλεῖται ἱερὸν ὀστοῦν· ἢ ὅτι μέγα ἐστίν[7]), ἱερὸν γὰρ τὸ μέγα· ἢ ὅτι κύριον (καίριον coni. L. Cohn), παθὸν γὰρ ἀναιρεῖ ⟨τὸ σῶμα⟩· ἢ ὅτι ἱερούργουν αὐτὸ τοῖς δαίμοσι κατὰ τὸ ἀρχαῖον οἱ Ἕλληνες. ἡ δὲ ἕδρα καὶ δακτύλιος λέγεται, διὰ τὸ δακτύλῳ ἐφικτὸν εἶναι· ἢ ἀπὸ τῆς στρογγυλότητος

---

*) Apud Hesiodum (ed. Koechly-Kinkel) legitur: ἀλλ' ὅτ' ἄρ' ἡβήσαι τε, ἀλλ' ὅταν ἡβήσειε habent aliquot codices Hesiodi.

**) Cfr. supra p. 16.

***) Hom. Od. γ 85 praebet: Τρώων πόλιν ἐξαλαπάξαι, Il. Δ 40: μεμαὼς πόλιν ἐξαλαπάξαι.

τοῦ σημαντῆρος [8]). σημαντὴρ δὲ ὁ σφιγκτήρ, διὰ τὸ σημαίνειν αὐτὸν καὶ μηνύειν τὴν ἔξοδον. κόκκυξ δέ, ἀπὸ μεταφορᾶς τῆς ὄρνιθος, μηνυτὴς γὰρ ὡς καὶ ὁ ἀλέκτωρ ἡμέρας. ἡ δὲ ἕδρα, παρὰ τὸ ἑδραῖον τοῦ τόπου καὶ ἰσχυρόν· ἢ παρὰ τὸ ἕζω, τὸ καθέζομαι, ἐξ οὗ καὶ καθέδρα [9]). Mel. 109—112. 1) Or. 79, 17 (cfr. supra p. 16). 2) 108, 27. 3) Et. Gud. 356, 18. 4) Or. 33, 22. 5) 108, 5. 6) 116, 21. 7) Or. 76, 14 (cfr. supra p. 16). 8) 45, 12. 9) Et. Gud. 161, 6.

70 θάλαμος: λέγεται τὸ ἔσω τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐν ᾧ οἱ χιτῶνες ἑνοῦνται καὶ αὐτὸ τὸ φῶς ἐνοικεῖ· παρὰ γὰρ τὸ θάλπειν γίνεται θάλπαμος καὶ θάλαμος. ἐξ οὗ καὶ οἱ νέοι θαλαμεύονται· δεῖ γὰρ θάλλοντα τὰ σώματα ἔχοντας εἰς αὐτὸν συνιέναι καὶ μὴ ἀπεσβηκότας. καὶ γὰρ Ἡσίοδός φησιν

„ὡραῖος δὲ γυναῖκα“ (Op. et D. 695),

„θάλαμος εἰς ὥραν ἔχε“*). Mel. 62, 29; Et. M. 441, 13.

71 θέναρ: v. χεῖρες.

72 θρίξ: τρίχες λέγονται, οἷον θέρικες· θέριξ γὰρ καὶ θρίξ κατὰ συγκοπήν· ὅτι θερίζεται καὶ τέμνεται συνεχῶς· οὐδὲν γὰρ οὕτω τῶν ἐν ἡμῖν πηδᾷ πρὸς τὰ ἐκτὸς ὥσπερ ἡ θρίξ. λέγονται δὲ καὶ ὄστλιγγες, ὡς παρὰ Καλλιμάχῳ ἐν α' Αἰτίων

„ἀπ' ὀστλίγγων αἰὲν ἄλειφα ῥέει“ (fr. 12 Schneider),

παρὰ τὸ ὀστοῦν εἰλεῖσθαι, ὀστοΐλιγγές τινες οὖσαι, αἱ περὶ τὸ ὀστέον εἰλούμεναι [1])· ἢ παρὰ τὸ μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ ἀνθρώπου πρώτας ἀναφύεσθαι τρίχας περὶ τὰ ὀστώδη μέρη τῆς κεφαλῆς, εἰλουμένας καὶ συνηθροισμένας [2]). καὶ βόστρυχοι λέγονται, οἷον βότρυχοι, σχήματι βότρυος ἀποκεκαρμένοι [3]). μαλλὸς δὲ ἐπὶ τῶν πλαγίων τριχῶν τῆς κεφαλῆς· εἴρηται δὲ ἀπὸ ἐμφερείας τῶν τοῦ προβάτου μαλλῶν [4]). Mel. 131, 29. 1) Et. M. 636, 13. 2) Or. 116, 29. 3) 34, 11. 4) Or. 100, 12; Et. M. 574, 42.

73 θυμός: παράγεται παρὰ τὸ θύω, τὸ ὁρμῶ· ἢ παρὰ τὸ θύειν αἷμα, θύαιμός τις ὤν· ἢ ὁ θύειν ἤγουν ὁρμᾶν αἷμα

---

*) Pars codicum Meletii hunc secundum versum omisit; qui ad quem poetam pertineat, nescio.

κινούμενος καὶ ὁρμώμενος ὑφ' αἵματος. Mel. 25, 21. Et. M. 458, 7.

74 θώραξ: v. στῆθος.

75 ἰγνύς: v. σκέλος.

76 ἱερὸν ὀστοῦν: v. ἦτρον.

77 ἴλη: v. ὀφθαλμοί.

78 ἶνες et ἰνίον: v. κεφαλή.

79 ἰξύς: v. τράχηλος.

80 ἴουλοι: v. πώγων.

81 ἰσθμός: v. στόμα.

82 ἰσχίον: v. ἦτρον.

83 ἴχνος: v. σκέλος.

84 κανθοί: ἀπὸ τοῦ κνήθεσθαι συνεχῶς ὑπὸ τοῦ παρεισρέοντος παντὸς ὑγροῦ [1]), δακρύων ῥεύματος καὶ τῶν λοιπῶν. αἱ δὲ ῥῖνες, δι' ὧν ἡ ὄσφρησις γίνεται, λέγονται καὶ μυκτῆρες. ῥῖνες μέν, διὰ τὸ δι' αὐτῶν ῥεῖν τὰ ἐξ ἐγκεφάλου ὑγρά[2]). μυκτῆρες δέ, ἀπὸ τοῦ τὴν μύξαν δι' αὐτῶν ἐξιέναι· ἢ ἀπὸ τοῦ μύξας τινὰς ἐφ' ἑαυτῶν ἔχειν, τουτέστι πόρους· ἢ ἀπὸ τοῦ ἐπὶ ἡγεμονικοῦ τετάχθαι τῆς αἰσθήσεως. ἔνθεν καὶ μυκτηρίζειν λέγομεν τοὺς ἐν τῷ διαπαίζειν τινὰς τοῦτό πως τὸ μέρος ἐπισπῶντας[3]). μάγουλα δὲ καὶ μῆλα, παρὰ τὸ μάλα καὶ τὸ οὖλον· τινὲς δὲ παρὰ τὸ διὰ τὸ ἐρυθρὸν ἐοικέναι τοῖς ὀπωρικοῖς μήλοις[4]) καὶ ταῦτα οὕτως καλοῦσι· τῆς γὰρ εὐχροίας τοῦ σώματος καὶ τοῦ ἐμφύτου θερμοῦ δεικτικά. τοῦτο τὸ μέρος λέγεται καὶ σιαγόνες, ὅτι σείονται περιαγόμεναι καὶ συνάγονται ἐν τῷ ἐσθίειν ἡμᾶς ἢ ὁμιλεῖν· οἱ δὲ παρὰ τὸ σιγᾶν, αἷς ἐστι σιγᾶν κεκλεισμέναις καὶ λέγειν ἀνοιγομέναις[5]). Mel. 72—74. 1) Et. Gud. 297, 25. 2) Or. 139, 21. 3) 100, 20. 4) Ruf. 238, 18. 5) Or. 145, 4; Et. M. 711, 54.

85 κάπη: v. στόμα.

86 κάρα: v. κεφαλή.

87 καρδία: παρὰ τὸ κραδαίνω, τὸ σείω· ἀεικίνητος γὰρ ἡ καρδία. ὅθεν καὶ μέλλοντος φόβου καὶ ἀγωνίας σημαντική ἐστι πηδῶσα· ὡς καὶ Ὀδυσσεύς

„πολλὰ δέ οἱ κραδίη προτιόσσετ' *) ὄλεθρον“ (Od. ε 389),

---

*) ποτὶ ὄσσεται Meletius (cod. A).

καὶ πάλιν „καὶ γὰρ ἐμοὶ νόος ἐστὶν ἐναίσιμος, οὐδέ μοι αὐτῇ
„θυμὸς ἐνὶ στήθεσσι σιδήρεος, ἀλλ' ἐλεήμων"
(Od. ε 190)·

ἀλλὰ καὶ ἐνεστῶσαν ἀγωνίαν πείθει φέρειν, ὡς τὸ
„τέτλαθι ⟨δὴ⟩ κραδίη· καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης"
(Od. υ 18),

καὶ πάλιν „τῷ δὲ μάλ' ἐν πείσῃ*) κραδίη μένε τετληυῖα"
(Od. υ 23),

ἀντὶ τοῦ ἐπείσθη ἐν ἡσυχίᾳ καὶ ὑπομονῇ εἶναι. Mel. 97, 26. Or. 179, 1. Et. M. 491, 56.

88 κατακλεῖδες: v. τράχηλος.

89 καυλός: v. αἰδοῖα.

90 κενεών: v. ἦτρον.

91 κερκίς: v. χεῖρες.

92 κεφαλή: ἤτοι καρφαλή ἐστι, παρὰ τὸ κάρφεσθαι, ὅ ἐστι ξηραίνεσθαι, ξηρὰ γὰρ καὶ ὀστώδης ἐστίν· Ἀπολλόδωρος δὲ κελυφὴν αὐτὴν λέγει, παρὰ τὸ σκέπειν καὶ καλύπτειν τὸν ἐγκέφαλον· τινὲς δὲ κατὰ πλεονασμὸν τοῦ λ̄, κεφαή τις οὖσα, ἐν ᾗ κεῖται τὰ φάη· ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῆς κυφότητος, τὸ γὰρ περιαγὲς καὶ περιφερὲς κυφὸν λέγεται· ἀφ' οὗ καὶ κύμβιον, τὸ περιφερὲς ποτήριον, ἤτοι κυφίδιον καὶ ἀμφικύπελλον, τὸ περίκυφον ἔκπωμα. οἱ δὲ κάραν λέγουσιν, οἷον κέρα ἀπὸ τοῦ τετριχῶσθαι· κέρας γὰρ ἡ θρίξ· ἢ κράτα, ἀπὸ τοῦ κράτος, ὡς ἐνταῦθα τοῦ ἡγεμονικοῦ τυγχάνοντος· ἢ κρανίον, παρὰ τὸ κραίνειν καὶ βασιλεύειν τοῦ ἄλλου σώματος, ὅθεν καὶ κέρατα, τὰ ἐκ τοῦ κρανίου φυόμενα[1])· ἢ διὰ τὸ κρέμασθαι ἐκεῖ τὸν ἐγκέφαλον· ἐγκέφαλος δὲ λέγεται παρὰ τὸ ἐγκεῖσθαι τῇ κεφαλῇ καὶ τῇ κάρᾳ[2])· ἢ οἷον ἔγκρανος, διὰ τὸ ἐγκεῖσθαι ἰδιώτερον τῷ κρανίῳ. μύξα δὲ εἴρηται παρὰ τὸ ἐκ μυκτῆρος ἐκκρίνεσθαι[3]). λέγεται δὲ ὁ ἐγκέφαλος καὶ μυελός, οἷον μυχελός, ἀπὸ τοῦ ἐν μυχῷ εἰλεῖσθαι, ὅ ἐστιν αὐλίζεσθαι· ἢ διὰ τὸ λεῖον εἶναι· ἢ ἐν μεμυκότι ὀστέῳ τυγχάνειν[4]). οἱ δὲ σκέποντες τοῦτον ὑμένες μήνιγγες λέγονται, διὰ τὸ μένειν ἐν αὐταῖς τὸν ἐγκέφαλον[5]). τῆς οὖν κεφαλῆς τὸ μὲν ἔμπροσθεν

---

*) Meletius (98, 4) ἐμπείσει; cfr. quae La Roche adnotat ad hunc locum Homeri.

μέτωπον λέγεται, οἷον ὑπέρωπον, τὸ ὑπεράνω τῶν ὠπῶν ἤγουν τῶν ὀφθαλμῶν[6]). τὸ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω βρέγμα, κυρίως ἐπὶ τῶν νηπίων, παρὰ τὸ ὑγρὸν εἶναι καὶ ἁπαλὸν ἐκεῖνο τὸ μέρος[7]). τὸ δὲ μέσον κορυφή, ὅτι τοῦ κάρητός ἐστιν ὀροφή[8]). τὸ δὲ ὄπισθεν ἰνίον, ἀπὸ τοῦ ἐν τῇ καταβάσει τῇ ἀπὸ τῆς κορυφῆς κάτω ἰέναι· ἢ ἀπὸ τοῦ ἐντεῦθεν ἄρχεσθαι τὰς ἶνας, ἤγουν τὰ νεῦρα[9]). αἱ δὲ ἶνες τὸ εἶναί τε καὶ συνεστάναι παρέχουσι τῷ σώματι, ἐπειδήπερ ἵενται διὰ τοῦ σώματος[10]). τοιοῦτον δέ ἐστι καὶ τό

„οὐ γὰρ ἔτι σάρκας τε καὶ ὀστέα ἶνες ἔχουσιν*)“ (Od. λ 219).

τὰ δὲ πρὸς μήνιγγας ἔνθεν κἀκεῖθεν κρόταφοι λέγονται, ὅτι κρούουσι τὴν ἁφὴν παλλόμενοι, οἷον κρούταφοι· ὡς δὲ Ἀπολλόδωρος, ὅτι συγκεκρότηνται ἀμφοτέρωθεν· ὁ (scrib. ὡς) δὲ Ἀπίων, ὅτι τῆς κόρσεως ἅπτονται, τουτέστι τῆς κεφαλῆς[10]). κόρσις δὲ λέγεται, ὡς μὲν Ἀπολλόδωρος δίδωσι, παρὰ τὸ κορυφοῦσθαι· οἱ δέ φασι παρὰ τὸ κείρεσθαι, ἐξ οὗ καὶ κορσωτήρ, ὁ τὰς τρίχας ἀποκείρων[11]).

Mel. 52—54. 1) Or. 81, 10—23 (Et. M. 535, 3; cfr. supra p. 32). 2) 57, 1; Et. Gud. 158, 17. 3) Or. 100, 3. 4) 100, 16 (Et. M. 593, 35; cfr. supra p. 33). 5) 100, 14. 6) 98, 1. 7) 34, 8. 8) 82, 1 (cfr. supra p. 20). 9) 76, 3 (cfr. supra p. 16). 10) Et. Gud. 349, 12. 11) 338, 25.

93 κιονίς: v. στόμα.

94 κνήμη: v. σκέλος.

95 κοιλία: v. γαστήρ.

96 κόκκυξ: v. ἦτρον.

97 κόλαφος: v. δάκτυλοι.

98 κόλποι: παρὰ τὸ κοῖλον, ὃ σημαίνει τὸ βαθύ, κοῖλπος καὶ ἀφαιρέσει τοῦ ῑ κόλπος. Et. M. 526, 5; Or. 80, 18. — Cfr. supra p. 16.

99 κόνδυλος: v. δάκτυλοι.

100 κόπρος: παρὰ τὸ χεῖσθαι διὰ τοῦ πόρου, χόπορός τις οὖσα, κατὰ συγκοπὴν καὶ τροπὴν τοῦ χ̄ εἰς κ̄· ἢ οἱονεὶ κόπος, βαρύνει γὰρ τὸ περιττὸν ἐγκείμενον καὶ κοποῖ[1]). παροδευτικὸν δὲ τῶν ἐντέρων ἐστὶ τὸ κῶλον. τὸ δὲ κῶλον λέγεται

*) οὐ γὰρ ἔτι σάρκες τε καὶ ὀστέα ἶνας ἔχουσι Meletius, non Et. Or.

παρὰ τὴν κοιλότητα. νῆστις δέ, οἱονεὶ νήσιτις, παρὰ τὸ ἀεὶ εἶναι κενὸν σιτίων τοῦτο τὸ ἔντερον. καὶ ὁ νῆστις ὁμοίως ἄνθρωπος παρὰ τὸ αὐτό, καὶ τὸ νηστεύειν παρὰ τὸ στερεῖσθαι σιτίων[2]). ὁ δὲ περὶ τὴν ἕδραν μῦς σφιγκτὴρ ὀνομάζεται ἢ πρωκτός· σφιγκτὴρ δὲ λέγεται, ὅτι περισφίγγει καὶ οἷον σειροῖ τὸ ἔντερον καὶ δεσμοῖ, ἵνα μὴ ἄκοντες προΐωμεν, ἐν οἷς οὐ δεῖ καὶ ὅτε οὐ δεῖ. πρωκτὸς δέ, οἷον προακτός, παρὰ τὸ δι' αὐτοῦ προάγεσθαι τὰ περιττώματα[3]). καὶ κοχῶναι οἷον χῶναι, διὰ τὸ φέρεσθαι δι' αὐτῶν τὰ παρέχοντα τὴν ἔκχυσιν τῶν περιττωμάτων[4]). Mel. 105, 27—107, 13.
1) Et. M. 529, 14. 2) Or. 108, 1. 3) Or. 128, 21; Et. M. 692, 45. 4) Or. 80, 21.

101 κόρη: v. ὀφθαλμοί.
102 κόρσις et κορσωτήρ: v. κεφαλή.
103 κορυφή: v. κεφαλή.
104 κοτύλαι: v. γλουτοί.
105 κοτυλήρρυτον: v. δάκτυλοι.
106 κοχῶναι: v. κόπρος.
107 κρανίον: v. κεφαλή.
108 κράτα: v. κεφαλή. 108ª κρεμαστῆρες: v. αἰδοῖα.
109 κρόταφοι: v. κεφαλή.
110 κτείς: v. σκέλος.
111 κυνόδοντες: v. στόμα.
112 κύπρις: v. αἰδοῖα.
113 κύστις: v. ἦτρον.
114 κυψέλη et κυψελίτης: v. ὦτα.
115 κῶλον: v. κόπρος.
116 λαγών: v. ἦτρον.
117 λαιά: v. ἀριστερά.
118 λαιμός et λάρυγξ: v. στόμα.
119 λαπάρα: v. ἦτρον.
120 λευκανία: v. στόμα.
121 λιρόφθαλμος: v. ὀφθαλμοί.
122 λιχανός: v. δάκτυλοι.
123 λοβός: v. ὦτα.
124 λογάδες: v. ὀφθαλμοί.
125 λύπη: v. δάκρυον.

126 *μάγουλα*: v. *κανθοί.*
127 *μαῖα*: v. *ἔμβρυον.*
128 *μαλλός*: v. *θρίξ.*
129 *μαστοί*: v. *ἔμβρυον.*
130 *μασχάλη*: v. *χεῖρες.*
131 *μέλος*: v. *μέρη.*
132 *μέρη*: *εἴρηται ἀπὸ τοῦ μεμερίσθαι καὶ ἄλλο ἄλλου διαφέρειν*[1]. *μέλη δὲ [παρὰ τὸ αὐτό, ἢ] ὅτι μεθ' ἁρμονίας δοκεῖ συνεστάναι τὸ σῶμα ἡμῶν, ἐκ μεταφορᾶς τῶν κατὰ τὴν μουσικὴν μελῶν, κιθάρας τυχὸν ἢ αὐλοῦ· καὶ αὐτὰ γὰρ μεθ' ἁρμονίας συνίσταται*[2]. *τὰ δὲ μόρια, οἷον ὅριά τινα ὄντα, ὡς διωρισμένα· ἢ τὰ μέρους μέρη.* Mel. 51, 7—12. 1) Et. M. 580, 19. 2) Et. M. 577, 8 (cfr. E. Miller, Mélanges, p. 213); Et. Gud. 385, 52.
133 *μετάφρενον*: v. *τράχηλος.*
134 *μέτωπον*: v. *κεφαλή.*
135 *μήδεα*: v. *αἰδοῖα.*
136 *μῆλα*: v. *κανθοί.*
137 *μήνιγγες*: v. *κεφαλή.*
138 *μήτηρ*: v. *ἔμβρυον.*
139 *μήτρα*: v. *ἔμβρυον.*
140 *μόριον*: v. *μέρη.*
141 *μυελός*: v. *κεφαλή.*
142 *μύες*: *λέγονται παρὰ τὸ μύειν ἐν ταῖς οἰκείαις ἐνεργείαις· συστελλόμενοι γὰρ καὶ ἐπὶ τὴν οἰκείαν ἀρχὴν ἀνατρέχοντες διὰ τῆς συστολῆς κινοῦσι τὰ ὑπ' αὐτῶν κινούμενα μόρια· τινὲς δὲ λέγουσιν, ὅτι μυοειδεῖς εἰσι καὶ εἰς λεπτὰ ἀποτελευτῶσιν, ὡς ἐμφέρειαν ἔχειν πρὸς τὴν οὐρὰν τοῦ ζώου τοὺς μύας· καὶ γὰρ τὰ νεῦρα τὴν ὀνομασίαν ἔσχε παρὰ τοῦ νεύειν πρὸς ἑαυτά.* Mel. 59, 17.
143 *μυκτήρ*: v. *κανθοί.*
144 *μύλαι* et *μυλῖται* (*ὀδόντες*): v. *στόμα.*
145 *μύλη* (*ἐπιγονατίς*): v. *σκέλος.*
146 *μύξα*: v. *κεφαλή.*
147 *μύρτον*: v. *νύμφη.*
148 *μύσταξ*: v. *χεῖλος.*
149 *νεῦρα*: v. *μῦες.*

150 *νεφρός*: v. *ἦτρον*.
151 *νηδύς*: v. *ἔμβρυον*.
152 *νῆστις*: v. *κόπρος*.

153 *νοῦς*: *παρὰ τὸ νέεσθαι, ὁ πάντοτε κινούμενος καὶ ἐπὶ παντὸς προϊὼν ἐν ἡμῖν πράγματος· τί γὰρ ὁρμητικώτερον τοῦ νοῦ; καθὼς Ὅμηρός φησιν*

„*ὡς δ' ὅταν αἴξῃ νόος ἀνέρος*“ (Il. *Ο* 80)

καὶ ἀλλαχοῦ

„*ὥστε**) *πτέρον ἠὲ νόημα*“ (Od. *η* 36). Mel. 21,27. Or. 109,15.

154 *νύμφη*: *εἴρηται διὰ τὸ ταῖς νυμφευομέναις ὁμοίως ὑποστέλλειν τὸ σαρκίον· ἢ διὰ τὸ τοῖς μεμυκόσι ῥοδίοις ἐοικέναι. μύρτον δὲ ἀπὸ τοῦ τῆς μυρρίνης καρποῦ· Ἀφροδίτης γὰρ φίλον τὸ φυτόν*. Sor. *π. γ. π.* p. 18, 17. Ruf. 240, 8.

155 *νῶτος*: v. *τράχηλος*.
156 *ὀδόντες* et *οἰσοφάγος*: v. *στόμα*.

157 *ὄλμος*: *ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ τραχήλου μῆκος μέχρι τῶν αἰδοίων. καλεῖται δὲ οὕτω διὰ τὴν εὐρυχωρίαν τοῦ τόπου· ἀποκεκριμένων γὰρ τῶν χειρῶν ὅλμῳ ἔοικεν*. Mel. 127, 24. (cfr. etiam Ruf. 239, 9).

158 *ὄμματα*: v. *ὀφθαλμοί*.
159 *ὁμόδελφος* et *ὀμφαλός*: v. *ἔμβρυον*.
160 *ὄνυξ*: v. *δάκτυλοι*.
161 *ὀπή*: v. *ὀφθαλμοί*.
162 *ὄππατα*: v. *ὀφθαλμοί*.
163 *ὅρασις*: v. *ὀφθαλμοί*.
164 *ὀργυιά*: v. *δάκτυλοι*.
165 *ὄρχεις*: v. *αἰδοῖα*.
166 *ὄσσε*: v. *ὀφθαλμοί*.
167 *ὄστλιγγες*: v. *θρίξ*.
168 *ὀσφύς*: v. *ἦτρον*.
169 *ὀσχεός*: v. *αἰδοῖα*.
170 *οὖλον, οὐλή, οὖλαι, οὖλος, οὐλοχύται*: v. *στόμα*.
171 *οὐρανίσκος*: v. *στόμα*.
172 *οὖρον*: v. *αἰδοῖα* et *περίττωμα*.

---

*) Homerus: *ὡσεί*; cfr. Schol. A ad Iliad. *Ο* 80.

173 *ὀφθαλμοί*: οὐ μόνον ὀφθαλμοὶ λέγονται, ἀλλὰ καὶ φάη κατὰ τὸν ποιητὴν καὶ ὄμματα καὶ ὄσσε καὶ ὦπες. καὶ ὀφθαλμοὶ μέν, παρὰ τὸ ὀφθῆναι παρέχειν ἅπαντα· κατὰ δέ τινας ὀφθαλλοί τινές εἰσιν, ἐξ ὧν ἄλλεται ἡ ὄψις· ἢ ὠπῶν θάλαμοι[1]). φάη δέ, ὅτι ἐξ αὐτῶν φῶς προέρχεται· ἢ ὅτι φωτός εἰσι κριτικοὶ καὶ δεκτικοί[2])· καὶ Ὅμηρος

„κύσε*) δέ μιν κεφαλὴν καὶ ἄμφω φάεα καλά“
(Od. π 15 = ρ 39).

ὄμματα δέ, οἷον ἕματα καὶ ὅρματα, ἐπειδὴ δι' αὐτῶν ἀφίεται καὶ ὁρμᾶται τὸ ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς πνεῦμα[3]). οἱ δὲ Αἰολεῖς ὄππατα λέγουσι παρὰ τοὺς ὦπας[4]). λέγονται δὲ παρὰ τῷ ποιητῇ ὄσσε, παρὰ τὴν ἕσιν καὶ βολὴν τῆς ὄψεως[5])· καὶ Ὅμηρος

„ὄσσε δέ οἱ πυρὶ λαμπετόωντι ἐΐκτην“ (Il. Α 104),

καὶ πάλιν „κείνου γὰρ τοιοίδε πόδες τοιαίδε τε χεῖρες
„ὀφθαλμῶν τε βολαί“ (Od. δ 149 sq.).

ὦπες δέ, οἷον ὀπαί τινες οὖσαι τῆς ψυχῆς, δι' ὧν τὸ κατάστημα τῆς ψυχῆς θεωρεῖται. σώζεται δὲ ἐν συνθέτοις καὶ νῦν παρὰ τῷ βίῳ τὸ ὄνομα[6]). ὑπώπια γὰρ λέγεται τὰ ὑπὸ τοὺς ὦπας, ὅ ἐστι τοὺς ὀφθαλμούς, πελιώματα· ὡς δέ τινες, ὅτι ὀπῇ καὶ τρήματι ἐοίκασιν[7]). λέγονται δὲ καὶ ὀπαί, παρὰ τὸ ὀπή. ὀπὴ δὲ κατ' Ἀριστόνικον κυρίως ἐστὶ τόπος τετρημένος, ἀφ' οὗ τις δύναται ὀπήσασθαι καὶ περιβλέψασθαι, ὡς τὸ

„θεοῦ**) δ' ἐποπίζεο μῆνιν“ (Od. ε 146),

ἀντὶ τοῦ πρόορα[8]). ἡ δὲ κόρη τῶν ὀφθαλμῶν καὶ γλήνη λέγεται καὶ ἴλη. κόρη μέν, οἷον χόρη, ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῆς χεῖσθαι τὸ ὁρατικὸν πνεῦμα, ἔστι δὲ ὑγροφυὴς καὶ ὑγρὰ ἡ κόρη· ἢ ἀπὸ τοῦ κορεῖν, ὅ ἐστι καλλωπίζειν, τὸν ὀφθαλμόν. καὶ κόρη ἡ παρθένος, ἡ καθαρὰν καὶ ἄφθορον ἔχουσα τὴν ἡλικίαν[9]). ἴλη δέ, ἀπὸ τῆς εἰλήσεως καὶ τῆς ἐπὶ τὰ κάτω φορᾶς. γλήνη δέ, παρὰ τὸ δι' αὐτῶν τὸν νοῦν γαληνιᾶσθαι τῇ ποικιλίᾳ τῶν ὁρατῶν· τῆς γὰρ διαθέσεως τοῦ νοῦ δεκτι-

---

*) De codicum Homericorum scripturis κῦσε, κύσσε, κῦσσε, κύσε cf. La Roche ad Od. π 15 et ad Od. ρ 39.

**) Homerus: Διός.

κοὶ οἱ ὀφθαλμοί· ἢ ἀπὸ τοῦ γλαύσσειν, ὅ ἐστι λάμπειν· καὶ Ὅμηρος

„ἔρρε κακὴ γλήνη“ (Il. Θ 164),

τὰ λευκὰ τῶν ὀφθαλμῶν λέγει[10]). ὁ ἐπιπεφυκὼς δὲ χιτὼν λογάδες καλεῖται. εἴρηται δὲ οἷον λοχάδες, ἐν αἷς αἱ κόραι λοχῶσι, καὶ οἷον λέχος εἰσὶν αὐταῖς· ἢ οἷον λευκάδες, κατὰ συγγένειαν τοῦ κ̄ πρὸς τὸ γ̄· ἢ ὅτι λοξοῦνται ἐν τῷ βλέπειν κατὰ τὰς ἐπιστροφάς[11])· Καλλίμαχος (fr. 132 Schn.)

„ὅστις ἀλιτροὺς
„αὐγάζειν καθαραῖς οὐ δύναται λογάσιν“

καὶ Σώφρων ἐν Θυννοθήροις*)

„λοξῶν τὰς λογάδας“ (fr. 59 ed. Botzon).

λέγονται δὲ καὶ δέργματα· δέρξεις γὰρ αἱ βλέψεις ἀπὸ τῶν βλεπομένων καὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ δέρκεσθαι, οἷον τὸ βλεπόμενον διέρχεσθαι[12]). διαφέρει δὲ ὄψις ὁράσεως, ὅτι ἡ μὲν ὅρασις ὁρισίς τις εἶναι δοκεῖ, ἢ τοὺς ὅρους, τουτέστι τὰ πέρατα τῶν σωμάτων, καταλαμβάνουσα[13])· ἡ δὲ ὄψις ἄψις τίς ἐστι καὶ ψαῦσις τῶν ὁρατῶν κατανόησιν ποιουμένη[14]). τὸ δὲ ἐπικαλύπτον δέρμα τὸν ὀφθαλμὸν βλέφαρον λέγεται καὶ ταρσός. βλέφαρον μέν, διὰ τὸ προφαίνεσθαι, ἢ διὰ τὸ αἴρεσθαι αὐτὸ ἐν τῷ βλέπειν· ἢ ὅτι τοῦ βλέπειν ἐστὶ φᾶρος[15]). ταρσὸς δέ, παρὰ τὸ τερσαίνεσθαι, ἤγουν ξηραίνεσθαι, διὰ τὸ ἄσαρκον αὐτοῦ, ἐπεὶ καὶ τὸ τοῦ ποδὸς πεδίον ταρσὸς λέγεται[16])· καὶ Ὅμηρος

„νῦν δέ μ' ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς εὔχεαι αὔτως“
(Il. Λ 388).

αἱ δὲ περὶ αὐτὸν τρίχες βλεφαρίδες προσαγορεύονται, αἱ δὲ ὑπεράνω τῶν ὀφθαλμῶν ἐξοχαί, ἐν αἷς αἱ τρίχες ἵστανται στοιχηδόν, ὀφρύες καλοῦνται· ἤτοι ὠποφρύες εἰσὶν ἢ ὠπόρυες, παρὰ τὸ φρουρεῖν καὶ ῥύεσθαι τὰς ὦπας, ἀπό τε τῶν ὄμβρων καὶ τῶν ὕπερθεν ἱδρώτων· ἢ ὠποφύες, αἱ ἐπὶ τῶν ὠπῶν πεφυκυῖαι· ἢ οἷον ὠποροφύες εἰσίν, οἷον ὄροφοι τῶν ὠπῶν[17]). τοὺς δὲ μεγαλοφθάλμους καὶ ἀτενὲς ἐνορῶντας λιροφθάλμους τινὲς ὠνόμασαν, παρὰ τὸ λίαν τινὶ προσ-

---

*) cfr. Botzon: de Sophrone et Xenarcho mimographis. 1856.

κεῖσθαι· ἢ παρὰ τὸ λίαν ὁρᾶν, ἐπεὶ ἀτενεῖς εἰσιν αἱ τούτων ὄψεις, ὡς ἀναιδῶς ἐπαιρόμεναι[18]). Mel. 68, 3—70, 19. 1) Or. 116, 35. 2) Or. 159, 22. 3) et 4) Or. 117, 3. 5) Or. 113, 27. 6) et 7) Or. 169, 28. 8) Or. 119, 27. 9) Or. 80, 25. 10) Or. 39, 29. 11) Et. M. 572, 36 (cfr. supra p. 20); Or. 92, 7. 12) Or. 45, 22. 13) Or. 117, 1. 14) Et. M. 645, 52 (cfr. supra p. 20). 15) Or. 34, 15 (cfr. supra p. 16. 20; Et. M. 199, 33; Et. Gud. 109). 16) Et. M. 747, 7. 17) Or. 117, 6; cfr. etiam Et. M. 644, 34 (E. Miller, Mélanges, p. 232). 18) Or. 93, 4; Et. M. 562, 37.

174 *ὀφρύς*: v. *ὀφθαλμοί.*

175 *ὄψις*: v. *ὀφθαλμοί.*

176 *παλαιστή*: v. *δάκτυλοι.*

177 *παλάμη*: v. *χεῖρες.*

178 *παραστάται*: v. *αἰδοῖα.*

179 *παρειά*: v. *πρόσωπον.*

180 *παρίσθμια*: v. *στόμα.*

181 *πάτος*: v. *περίπεπλον.*

182 *πεδίον*: v. *σκέλος.*

183 *πέλμα*: v. *σκέλος.*

184 *πέπλον*: v. *περίπεπλον.*

185 *περίπεπλον*: *τὸν τοῦ διαφράγματος ὑμένα λέγουσι, διὰ τὸ περιειλεῖσθαι αὐτὸν τοῖς σπλάγχνοις· ἢ πέπλον διὰ τὸ ὑφαπλοῦσθαι* (*ἐφαπλοῦσθαι* Schneider)*· ἢ πάτος ἀπὸ τοῦ πεπῆχθαι καὶ οἷον συνεσφίχθαι· διὸ καὶ ὁ Καλλίμαχος οὕτως ἔφη*

„*Ἥρης*
„*ἁγνὸν ὑφηνέμεναι**) *τῇσι μέμηλε πάτος*“ (fr. 495 Schn.).

πλευραὶ δὲ εἴρηνται, ὅτι πλήρεις εἰσὶ μυελῶν καὶ ἀναμύχωτοι· ἢ οἷον πολυευραί, ὡς πλατεῖαι καὶ χώραν πολλὴν διακατέχουσαι· ἢ πολυωραὶ οὖσαι, ὡς φυλάσσουσαι καὶ περιέχουσαι τὸν πνεύμονα, τὴν καρδίαν καὶ τὴν γαστέρα· ἀπὸ τοῦ οὐρεῖν ἤγουν φυλάττειν κατὰ Ἡρακλείδην. καὶ κηπωρὸς καὶ θυρωρὸς ἐξ αὐτοῦ[1])*· ὡς καὶ Ἡσίοδος*

---

*) *ἀδρὸν ὑφαινέμεναι* Schneider.

„Γαῖα δέ τοι πρῶτον μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
„Οὐρανὸν ἀστερόενθ', ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ*)“
(Theog. 126 sq.).

καὶ τὸ περιέχειν δὲ αὐτὸ ἐκ τοῦ φυλάττειν

„ὅς**) μοι κῆπον ἔχει πολυδένδρεον“ (Od. δ 737),

τὸ γὰρ ἔχει ἀντὶ τοῦ φυλάττει κεῖται· καὶ τὸ

„ἔχει δέ τε κίονας αὐτὸς
μακράς“ (Od. α 53).

τὰ δὲ τῶν πλευρῶν ὀστᾶ σπάθαι λέγεται, ἀπὸ τοῦ ἐπισπᾶσθαι πρὸς ἐπικαμπίαν[2]). Mel. 93, 17—94, 9. 1) Or. 131, 6; Et. M. 674, 53; Or. 118, 29. Cfr. supra p. 31 sq. 2) Or. 145, 20.

186 περίττωμα: σκύβαλόν ἐστι τῆς τροφῆς, οἱονεὶ κυσίβαλον, τὸ τοῖς κυσὶ βαλλόμενον[1]). τὸ δὲ οὖρον τοῦ πότου τὸ περιττόν· ἢ τῆς συμπάσης τροφῆς ὅρος[2]). περίττωμα δὲ λέγεται τὸ περισσεῦον, ἀπὸ τῶν τρεφόντων τὸ σῶμα καὶ εἰς οὐδὲν ἡμῖν ὠφέλιμον ὄν[3]). Mel. 38, 10. 1) Or. 144, 13. 2) Or. 116, 8. 3) Et. M. 665, 15; Or. 129, 4.

187 πῆχυς: v. δάκτυλοι et χεῖρες.

188 πιμελή: λέγεται παρὰ τὴν πῆξιν τῆς τροφῆς· ἢ πιομελή τίς ἐστι, παρὰ τὸ πιαίνειν, ἡ ὑγραίνουσα τὰ μέλη. Mel. 133, 13. Or. 129, 6.

189 πλευραί: v. περίπεπλον.

190 πλιχάδες: καὶ τὸ διαβαίνειν διαπλίσσειν Ὅμηρος εἶπεν

„εὖ δὲ πλίσσοντο πόδεσσιν“ (Od. ζ 318). Ruf. 240, 17.

191 πνεύμων: οὕτως ἐκλήθη, ὅτι δοχεῖον ὑπάρχει τοῦ πνεύματος, καὶ ὅτι τῇ καταπνεύσει αὐτοῦ ψύχει τὰ ἔνδοθεν. Mel. 95, 3. Or. 129, 21.

192 πολιά: ἴδιον τὸ πολιοῦσθαι μόνου ἀνθρώπου, ὥσπερ καὶ τὸ γελᾶν· τοῦτο μὲν γὰρ παντὶ καὶ μόνῳ ἀνθρώπῳ

---

*) καλύπτοι Hesiodus; de scriptura καλύπτῃ cfr. quae Koechly et Kinkel ad hunc versum adnotarunt.

**) καὶ Homerus; ὅς exstat etiam in Et. M. 406, 25 et 32, 1; ὥς Etym. Orionis 58, 30; cfr. La Roche ad Homeri Odysseam II pag. 284.

ἁρμόζει· οὐκ ἀεὶ δέ, ἀλλ' ἐν τῷ γήρᾳ γίνεται μόνον. καλεῖται δὲ πολιὰ ἤτοι παρὰ τὸ λευκὴν εἶναι, τὸ γὰρ λευκὸν πολιόν· ἢ οἷον παλαιά, ἐν γήρᾳ γὰρ γίνεται. Mel. 17, 11. Or. 129, 11.

193 *πόσθη*: v. *αἰδοῖα.*

194 *πούς*: v. *σκέλος.*

195 *πρόρρηγμα*: v. *ἔμβρυον.*

196 *προσάρματα*: v. *ἄρτος.*

197 *πρόσθεμα*: v. *αἰδοῖα.*

198 *πρόσωπον: ὅλον τὸ πρόσωπον καὶ παρειὰς καλοῦσι. πρόσωπον μέν, παρὰ τὸ πρόσω καὶ ἔμπροσθεν τοὺς ὦπας ἔχειν, ἀλλ' οὐκ ἐκ πλαγίου*[1]. *παρειὰ δέ, παρὰ τὸ περατοῦσθαι, καὶ οὐ μέρος τοῦ προσώπου τυχὸν ἄνω ἢ κάτω ἢ ἐκ πλαγίων, ἀλλὰ συνεκδοχικῶς ὅλον τὸ πρόσωπον. φησὶ γὰρ Ὅμηρος*

„*ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς*" (Il. *Γ* 35),

οὐ μέρος λέγων ἀλλ' ὅλον παρηλλάχθαι καὶ ὠχριᾶσθαι· ἔνθεν καὶ τὸ

„*χροὸς ἔμμεναι* *) *ἀνδρομέοιο*" (Il. *Φ* 70),

ἢ τὸ „*πάντες δ' ἐνὶ χρωΐ* **) *πῆχθεν*" (Il. *Θ* 298).

Mel. 77, 9. 1) Or. 129, 16; Et. M. 691, 1.

199 *πρωκτός*: v. *κόπρος.*

200 *πτέρνα*: v. *σκέλος.*

201 *πτύελον*: v. *σίαλος.*

202 *πυγούσιον* et *πυγών*: v. *δάκτυλοι.*

203 *πώγων: λέγεται καὶ ὑπήνη. πώγων μὲν κατ' Ἀπολλόδωρον, ὅτι πῆξιν ἡλικίας τοῖς ἀρχομένοις δηλοῖ ἐν τῇ τῶν ἰούλων ἐκφύσει· ὡς δὲ ἄλλοι, ὅτι ἐπὶ τὸ εἰπεῖν ἄγει τοὺς τὸν ἴουλον ἐπανθοῦντας ὁ χρόνος· ἔπω γὰρ τὸ λέγω καὶ ἄγω τὸ φέρω καὶ ἐκ τούτων γίνεται ἐπώγων, καὶ ἀποβολῇ ⟨τοῦ ε⟩ πώγων, ὁ ἐπὶ τὸ εἰπεῖν ἄγων· ἱκανοὶ γὰρ οἱ γενειῶντες πρὸς τὸ λέγειν τὰ δέοντα*[1]. *ὑπήνη δέ, αἱ ὑποκάτω τοῦ γενείου τρίχες, ἀπὸ τοῦ ὑπεῖναι καὶ ὑποκεῖσθαι τῷ γενείῳ· ἢ κατὰ Φιλόξενον παρὰ τὸ ἵημι, οὗ μέλλων ἥσω, ἥνη καὶ ὑπήνη, παρὰ τὴν ἕσιν τῶν τριχῶν*[2]. *ἴουλοι δέ, ἀπὸ ἰούλου ζῴου*

---

*) *ἄμεναι* Homerus.

**) *ἐν χροΐ* Homerus.

καλοῦνται πολλοὺς καὶ πυκνοὺς πόδας ἔχοντος· ἢ ἀπὸ τοῦ οὔλως καὶ πυκνῶς εἰλεῖσθαι[3]). Mel. 76, 30—77, 6. 1) Or. 129, 13; Et. M. 698, 3 (cfr. E. Miller, Mélanges, p. 258); Et. Gud. 488, 48. 2) Or. 155, 1. 3) Or. 76, 11. Ruf. 238, 1.

204 **ῥάχις**: v. τράχηλος.

205 **ῥῖνες**: v. κανθοί.

206 **ῥυτίδες**: [ὁ δὲ Σωρανός φησιν, ὅτι] ἐπὶ τῶν κυνῶν οὗτος ὁ τόπος προχειρότερος μᾶλλον καὶ προδηλότερός ἐστιν. Ruf. 238, 4.

207 **σάρξ**: οὕτως εἴρηται καθ' Ἡρακλείδην παρὰ τὸ ἀποσύρεσθαι τὸ δέρμα ἀπ' αὐτῆς. Mel. 132, 16. Or. 147, 12.

208 **σημαντήρ**: v. ἦτρον.

209 **σηραγγῶδες νεῦρον**: v. αἰδοῖα

210 **σιαγών**: v. κανθοί.

211 **σίαλος**: τὸ λεπτὸν καὶ οἷον ὁ ὀρὸς τῶν ἄλλων ὑγρῶν ἀποσειόμενον ἅλις καὶ ἀθρόως. διαφέρει δὲ σίαλος καὶ πτύελον. καὶ πτύελον μέν, τὸ ἀποπτυόμενον κατὰ προαίρεσιν κατὰ τὴν τῶν χειλῶν ἐπίπτυξιν· ὁ δὲ σίαλος αὐτομάτως ῥεῖ· διὸ καὶ σιαλίζει τὰ βρέφη καὶ οἱ ὑπεργηράσαντες, οὓς καὶ ἀναισθήτους λέγομεν· πτύουσι δὲ οἱ κατὰ προαίρεσιν ἐκρίπτοντες αὐτό. πιθανὸν δὲ κἀκ τοῦ παρακολουθοῦντος ἐν τῷ πτύειν ψόφου ταύτης τυχεῖν τῆς ὀνομασίας. λέγεται δὲ σίαλος καὶ ὁ εὐτραφὴς σῦς, παρὰ τὸ ἅλις σεσιτεῦσθαι· ἢ ὁ ἄρρην σῦς, παρὰ τὸ ἀφρὸν προΐεσθαι, ὃν λέγομεν σίαλον. Or. 144, 3. Et. M. 711, 58. — Cfr. supra p. 26.

212 **σκαιά**: v. ἀριστερά.

213 **σκελετός**: ἡ μὲν ὅλη σύνταξις τῶν ὀστῶν ὀνομάζεται σκελετός. λέγεται δὲ σκελετὸς ὁ ἀπεξηραμμένος τόπος, παρὰ τὸ σκλῆναι, ὅ ἐστι ξηρᾶναι· καθὼς καὶ Ὅμηρος*)

„ῥύπῳ**) δέ οἱ αὐαλέος χρὼς
ἐσκλήκει“***) (Apoll. Rhod. II 200).

Mel. 32, 8. Or. 146, 32. Et. M. 716, 40.

*) non Homerus, sed Apollonius Rhodius excitandus erat.

**) Apollonius Rhodius praebet πίνῳ et αὐσταλέος.

***) πίνῳ δέ οἱ αὐαλέος χρὼς ἐσκλήκει exstat in schol. ad Eurip. Orest. 225.

214 *σκέλος*: λέγεται τὸ ὅλον μέρος ἀπὸ τοῦ γόνατος ἕως τοῦ ἀστραγάλου *κνήμη*, παρὰ τὸ κινῶ κινήμη καὶ κνήμη, παρὰ τὸ ἀεὶ ἐν κινήσει ὑπάρχειν ὀνομασθέν[1]). ὁ δὲ πρὸς τοὺς δακτύλους τόπος *ταρσὸς* λέγεται, τινὲς δὲ *κτένα* τοῦτο καλοῦσιν ἢ *πεδίον*. τὸ δὲ ὑποκάτω τοῦ ποδὸς *πέλμα* προσαγορεύουσι. τῷ δὲ τοῦ μηροῦ ὀστῷ καὶ τῆς περόνης ἐπίκειται ἡ *ἐπιγονατίς*, χαῦνον οὖσα ὀστοῦν καὶ στρογγύλον, δι' ὅ τινες *μύλην* αὐτὴν καλοῦσιν, ἀπὸ τῆς ἔξω πρὸς τὴν μηχανὴν ἐμφερείας, διὰ τὸ εἶναι ἄνω τοῦ ἄρθρου τὸ κοῖλον, ὡς καὶ τῆς μύλης τὸ ὕπερθεν, ἐν ᾧ πρὸς τὸ ἀλήθεσθαι τὰ σπέρματα βάλλεται[2]). λέγεται δὲ *ἐπιγονατίς*, διὰ τὸ ἐπὶ τοῦ γόνατος κεῖσθαι· ἢ οἷον *ἐπιγουνίς*, ὁ πρὸς τῷ γόνατι μῦς· ὡς δὲ ἄλλοι, ἡ δι' εὐεξίαν ἐπιτραφεῖσα σὰρξ τῷ γόνατι[3]), ὡς καὶ Ὅμηρος

„οἵην ἐκ ῥακέων ὁ γέρων ἐπιγουνίδα φαίνει" (Od. σ 74).

τὸ δὲ *γόνυ* ἐκ τοῦ κονεῖν καὶ ἐνεργεῖν ἐτυμολογήθη, ἐξ οὗ καὶ κόνατα ἢ γόνατα· ἢ ὅτι κατ' αὐτὸ τὸ σκέλος καμπτόμενον ὥσπερ γωνίαν ἀποτελεῖ[4]). *ἰγνὺς* δὲ τὸ ὑποκάτω τοῦ γόνατος καλεῖται, διότι αἴτιόν ἐστιν ἡμῖν τοῦ ἱκνεῖσθαι, ἤγουν πορεύεσθαι· ἢ παρὰ τὸ εἴκειν ἐν ταῖς κάμψεσιν· ἢ παρὰ τὸ τὸ γόνυ συνέχειν[5]). τὰ δὲ *σκέλη* παρὰ τὴν σχίσιν ἐκλήθη, διέσχισται γὰρ ἀπ' ἀλλήλων· ἢ παρὰ τὴν κέλευθον, ὅ ἐστιν ὁδός, δι' ἧς βαδίζομεν, πλεονάσαντος τοῦ σ̄ σκέλευθον, καὶ συγκοπῇ σκέλος· ἢ παρὰ τὸ ἐσκληκέναι καὶ σκληρότερον εἶναι τῶν ὕπερθεν μορίων[6]). *τένοντες* δὲ ὀνομάζονται παρὰ τὸ τείνειν τὰ μόρια πρὸς ἐνέργειαν[7]). ὁ δὲ τοῦ ἀστραγάλου τόπος καὶ *σφυρὰ* λέγεται, παρὰ τὸ συνεσφίχθαι τὰ ἄρθρα τῇ συνθέσει καὶ τοῖς νεύροις, καὶ οἷον σφαῖρα τοῖς ὀστοῖς καὶ τοῖς νεύροις πεπῆχθαι[8]). *ἀστράγαλος* δὲ ἐπὶ τοῦ ποδός, παρὰ τὸ ἀστραβῆ καὶ ὀρθὴν φυλάσσειν τὴν βάσιν· ἢ ὁ μὴ πρὸς τὸ μένειν καὶ ἑστάναι γεγονώς, ἀλλὰ πρὸς τὸ κινεῖσθαι, ἀστάγαλός τις ὤν, καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ̄ ἀστράγαλος. ἐπὶ δὲ τῶν ὀστῶν τῶν ἐπὶ τῷ νώτῳ, παρὰ τὸ ἐμπεπάρθαι καὶ μὴ στρέφεσθαι μηδὲ κινεῖσθαι, κατὰ στέρησιν τοῦ ᾱ[9]). σημαίνει δὲ τρία· ἐπὶ μὲν τοῦ κυρίου καὶ συνήθους ἡμῖν τιθεμένου

„νείατον ἀστράγαλον" (Il. Ξ 466),

ἐπὶ δὲ τοῦ σφονδύλου

„ἐκ δέ μοι αὐχὴν
ἀστραγάλων ἐάγη" (Od. λ 64),

ἐπὶ δὲ τῆς παιδιᾶς, οἷον

„ἀμφ' ἀστραγάλοισι χολωθείς" (Il. Ψ 88).

πούς δὲ λέγεται, διότι εἰς αὐτὸν ἀναπέπανται τὸ ὅλον μέρος τοῦ σώματος· ἢ διότι ἐν τοῖς ποσὶν ἀναπαύεται καὶ καταλήγει τὸ σῶμα [10]). λέγεται δὲ καὶ ἴχνος, παρὰ τὸ ἴσχειν καὶ συνέχειν ὅλον τὸν πόδα· ἢ ἀπὸ τοῦ ἀνέχεσθαι τῆς γῆς [11]). ὁ δὲ ταρσός, παρὰ τὸ τερσαίνεσθαι ἤγουν ξηραίνεσθαι, ἄσαρκον γὰρ τὸ πρὸς τοὺς δακτύλους μέρος [12])· καὶ Ὅμηρος „νῦν δέ μ' ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς εὔχεαι αὔτως" (Il. Λ 388). πεδίον δὲ τὸ ἔμπροσθεν, διὰ τὸ ὁμαλόν. τὸ δὲ ὑποκάτωθεν τοῦ ποδὸς δέρμα πέλμα καλεῖται, διὰ τὸ πεπιλῆσθαι ἤγουν ἐσφίχθαι τοῦ ὅλου δέρματος πλέον· ἢ παρὰ τὸ πέλας ἀεὶ καθεστάναι τοῦ πέδου [13]). ἡ δὲ πτέρνα παρὰ τὸ ἐπιπεπτωκέναι αὐτῇ ὅλον τὸ σῶμα· ἢ παρὰ τὸ τὴν ἔραν πατεῖν [14]). ἡ δὲ τῶν ἄρθρων ὀνομασία εὕρηται ἐκ τοῦ ἀρῶ ῥήματος, τοῦ σημαίνοντος τὸ ἁρμόζω, διὰ τὸ ἀρηρέναι ἀλλήλοις, ὅ ἐστιν συναρμόζεσθαι καὶ συνεσφίχθαι καὶ βοηθεῖν· ἢ παρὰ τὸ αἴρω, ἄρτρον καὶ ἄρθρον, ὑπὸ γὰρ τούτων βασταζόμεθα [15]). Mel. 128—131. 1) Et. M. 521, 57; Et. Gud. 330, 25. 2) Or. 99, 29. 3) Or. 56, 12; Et. M. 358, 24; cf. supra p. 16. 4) Or. 39, 15; Et. M. 238, 11. 5) Or. 75, 8. 6) Or. 145, 28; Et. M. 716, 31 (cfr. E. Miller, Mélanges, p. 267). 7) Et. Gud. 526, 17. 8) Or. 144, 1. 9) Or. 16, 1; Et. M. 159, 40. 10) Or. 128, 24; Et. M. 686, 4. 11) Or. 76, 1. 12) Et. M. 747, 7. 13) Or. 129, 1. 14) Or. 133, 21; Et. M. 694, 8. 15) Et. Gud. 76, 9; Et. M. 141, 33.

215 σκῆνος: τὸ σῶμα, παρὰ τὸ σκήνωμα καὶ σκηνὴν εἶναι τῆς ψυχῆς, οἷον οἰκητήριον. Or. 145, 1. Et. M. 716, 57.

216 σκύβαλον: v. περίττωμα.

217 σπάθαι: v. περίπεπλον.

218 σπέρμα: v. αἰδοῖα.

219 σπιθαμή: v. δάκτυλοι.

220 σπλάγχνα: οἷον πέλαγχνα, διὰ τὸ πλησίον ἀλλήλων ὑπάρχειν, καὶ διὰ τὸ σπᾶν τὴν τροφήν. Or. 145, 26. Mel. 99, 3.

221 *σπλήν*: οἷον σπήν, παρὰ τὸ ἐπισπᾶσθαι εἰς ἑαυτὸν τὰ φαυλισθέντα τῶν ὑγρῶν. Mel. 103, 13. Or. 143, 27.

222 *σταφυλή*: v. στόμα.

223 *στέρφος*: σημαίνει τὸ δέρμα, παρὰ τὴν στρυφνότητα καὶ πυκνότητα· ἢ παρὰ τὸ ἐρέφειν καὶ σκέπειν τὸ σῶμα, ἔρεφος καὶ στέρεφος καὶ στέρφος· οἱ δὲ παρὰ τὸ στέφειν, ὅ ἐστι σκεπάζειν, στέφος καὶ πλεονασμῷ τοῦ ρ̄ στέρφος. Or. 144, 26. Et. M. 726, 22.

224 *στέρνον*: v. στῆθος.

225 *στῆθος*: λέγεται καὶ στέρνον καὶ θώραξ, εἰ καί τινες διαιροῦσιν αὐτά. *στέρνον* μέν, διὰ τὸ στερεόν[1]), καὶ *στῆθος* παρὰ τὸ αὐτό, ὅτι ἕστηκεν ἀσάλευτον· ἄλλοι δέ, ὅτι ἐν αὐτῷ τὸ ἡγεμονικὸν ἕστηκεν· ἐξ οὗ καὶ

„στεῦταί τις λωβῆσαί σε",

οἷον ἐν τοῖς στήθεσι διανοεῖταί τις ἀδικῆσαι ἢ βλάψαι σε· ὡς καὶ παρ' Ὁμήρῳ

„στῆθος δὲ πλήξας κραδίην ἠνίπαπε μύθῳ" (Od. υ 17)·

ἢ ὅτι δι' αὐτοῦ ἢ πλησίον αὐτοῦ τὰ σιτία διωθεῖται, οἷον σιτίωθος[2]). *θώραξ* δέ, οἷον ὠρὸς καὶ φύλαξ τοῦ θερμοῦ, ἢ τῆς ὀρούσης ἤτοι πηδώσης καρδίας· ἢ τοῦ θείου καὶ ἡγεμονικοῦ τῆς ψυχῆς, τοῦ θυμικοῦ, οἷον θυώραξ· ἢ ἀπὸ τοῦ πᾶν πρᾶγμα κινεῖσθαι διὰ τοῦ περιεχομένου τόπου ὑπὸ τῆς καρδίας, ἡγεμονικοῦ ὄντος, οἷον θεώραξ[3]). θώραξ οὖν ὁ δεκτικὸς τῆς τροφῆς τόπος, ἀφ' οὗ καὶ τὸ οἴνου ἐμπίπλασθαι θωρήξασθαι λέγομεν· καὶ Ἱπποκράτης (Aphorism. II 21)

„λοιμὸν*) θώρηξις λύει",

τὴν πολυποσίαν λέγων· ὡς καὶ ἀλλαχοῦ Πίνδαρος διθυράμβῳ**)

„ἀλόχῳ ποτὲ θωρηχθεὶς ἐπεῖχεν ἀλλοτρίᾳ ⟨Ὠαρίων?⟩"***)
(fragm. 72 Bergk).

θώραξ δὲ καὶ τὸ ὅπλον μετωνυμικῷ τρόπῳ· ὡς καὶ Ὅμηρος

„πῦρ δαῖεν ἀπὸ κρατός τε καὶ ὤμων" (Il. Ε 7),

---

*) Hippocr. λιμόν.

**) scribendum est: διθυράμβων πρώτῳ, cfr. Et. M. 460, 35.

***) cfr. adnot. Bergkii ad Pindari fragm. 72.

ἀπὸ τῶν περιεχομένων τὰ ἔξωθεν περιέχοντα παρίστησιν, ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τῆς ἀσπίδος καὶ τῆς περικεφαλαίας. Mel. 89, 13—90, 5. 1) Or. 145, 22; Et. M. 726, 12. 2) Or. 145, 23; Et. M. 727, 17. 3) Or. 72, 6; Et. M. 460, 14. Cfr. supra p. 16 et p. 33 sq.

226 στόμα: οὕτω λέγεται, ὅτι τόμα τί ἐστι, τὸ τέμνον τὰ σιτία[1]). γλῶσσα δέ, παρὰ τὸ κλώθω, κλωθομένης γὰρ τῆς γλώσσης ἐξέρχονται οἱ λόγοι· ἢ οἷον γνῶσσα, δι᾽ ἧς τὰ τῆς ψυχῆς βουλεύματα γινώσκομεν[2]). ὀδόντες δέ, ἐκ τοῦ ἔδω, τὸ ἐσθίω, οὕτως ὀνομάζονται[3]). τῶν δὲ ὀδόντων οἱ μὲν τέμνουσι τὰ σιτία, οἱ δὲ λεαίνουσιν, οἱ καὶ μύλαι λεγόμενοι ἢ μυλῖται[4]). κυνόδοντες λέγονται ἀπὸ τοῦ τοῖς τῶν κυνῶν ἐοικέναι ὀδοῦσιν[5]). γομφίοι δέ, διὰ τὴν κάμψιν, τροπῇ τοῦ ᾱ εἰς ō, καὶ κατὰ συγγένειαν τοῦ γ̄ πρὸς τὸ κ̄, ἐκ τοῦ κάμπτω. γαμφίος οὖν ἀπὸ τῶν καμπτῶν σιαγόνων μετενήνεκται, ἐπικεκαμμέναι γάρ εἰσιν αἱ συνέχουσαι αὐτοὺς σιαγόνες[6]). τοὺς δὲ μυλίτας τῶν ὀδόντων τινὲς σωφρονιστῆρας ἐκάλεσαν, διὰ τὸ φύεσθαι αὐτοὺς περὶ τὴν τοῦ ἄρχεσθαι φρονεῖν τοὺς παῖδας ὥραν, περὶ τὸ εἰκοστὸν ἔτος. ὁ δὲ Ἀριστοτέλης καλεῖ αὐτοὺς κριτῆρας*)[7]). ἡ δὲ συνέχουσα τοὺς ὀδόντας σὰρξ οὖλον ὠνόμασται, διὰ τὸ τρυφερὸν αὐτῆς καὶ ἁπαλόν, οὖλον γὰρ τὸ ἁπαλόν· ἢ παρὰ τὸ ἡλοῦν (?), τρόπῳ γάρ τινι τείχους τάξιν ἐπέχει εἰς διακράτησιν τῶν ὀδόντων· ἢ ὅτι οὐλὴν ἔχει τὴν ἐπιγινομένην τῇ τῶν φυομένων ὀδόντων διακοπῇ καὶ ὑγιαζομένην[8]). οὐλὴ γὰρ τὸ ὑγιασθὲν τραῦμα, ἔνθεν καὶ τὸ οὖλε, ὑγίαινε·

„οὖλέ τε καὶ μέγα**) χαῖρε" (Od. ω 402).

λέγονται δὲ καὶ τρίχες οὖλαι, αἱ εἰλούμεναι, παρὰ τὸ εἰλεῖσθαι[9]), ὡς καὶ αἱ ἐναντίαι τεταναὶ λέγονται, παρὰ τὸ τετάσθαι[10]). καὶ οὖλαι αἱ κριθαί, καὶ οὐλοχύται αἱ ὁλόκληροι τῶν κριθῶν[11]) παρὰ τὸ ὅλον ὡς πρὸς τὰς ἀληλεσμένας κριθάς. καὶ οὖλος ὁ ὀλέθριος, παρὰ τὸ ὀλλύω[12])

„ὄλοιτο κεῖνος ἐξ ἀνδρῶν"***).

---

*) apud Aristotelem hist. anim. II 4 κραντῆρες appellantur; cfr. Dindorfium in Steph. Thes. s. v. κριτήρ.

**) de varia lectione μέγα et μάλα cfr. editionem Odysseae a La Roche curatam II pag. 342.

***) ex quo scriptore haec sumpta sint, nescio.

τὰ οὖλα οὖν καὶ φατνώματα καλοῦσί τινες ἢ φάτνια· παρὰ τὸ φαγεῖν γὰρ φάγνη καὶ φάτνη· ἢ παρὰ τὸ πατῶ τὸ ἐσθίω· ὅθεν καὶ τὸ πάσασθαι ἀντὶ τοῦ γεύσασθαι καὶ φαγεῖν [13])· [ἢ] ὡς Καλλίμαχος

„δ*) δὴ μήκωνα πατεῖται" (fr. 437 ed. Schneider).

καὶ γίνεται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ κάπη φάτνη, παρὰ τὸ κάπτειν, ὅ ἐστιν ἐσθίειν**)· φησὶ γὰρ Ἀριστοφάνης Ἱππεῦσι***)

„Καπαῖον ἤτοι Φάλτον Δία" (Aristoph. fr. 905 Kock; cfr. Antiphan. fr. 111 Kock)·

ἢ παρὰ τὸ κάπος, ὅ ἐστι πνεῦμα, ὡς ἐν τῷ

„ἀπὸ δὲ ψυχὴν ἐκάπυσεν†)" (Il. X 467)·

ἢ διὰ τὸ καταπνέεσθαι ἀπὸ τοῦ ἄσθματος τῶν ἵππων· ἢ παρὰ τὸ ἐσκάφθαι καὶ κεκοιλάνθαι**) [14])· ὁ δὲ γαργαρεών, τοῦτ' ἔστι τὸ ἄκρον τοῦ λάρυγγος [15]), παρὰ τῷ Ἱπποκράτει (vol. II p. 383 ed. Kuehn) μὲν λέγεται καὶ σταφυλή, λέγεται δὲ καὶ κιονίς. γαργαρεὼν μέν, διὰ τὸν γινόμενον περὶ αὐτὸν ἦχον ἐν τῷ γαργαρίζεσθαι [16])††). σταφυλὴ δέ, ἀπὸ τοῦ συνεχῶς καταστάζεσθαι· ἢ ἀπὸ τοῦ τὸ ἄκρον αὐτῆς φαίνεσθαι ὅμοιον ῥαγί [16]). κιονὶς δέ, ἢ παρὰ τὴν χύσιν τῶν ὑγρῶν, ἢ παρὰ τὸ κίονος ἔχειν τύπον, καθ' ἑαυτὴν οὖσα ἐπιμήκης [16]). οὐρανίσκος δέ, ὅτι μετεωρότατός ἐστι τῆς εὐρυχωρίας οὗτος ὁ τόπος, ὡς ἐν τοῖς ὅλοις τοῦ κόσμου ὁ οὐρανός. οὐρανίσκος δὲ ὑποκοριστικῶς, οἷον μικρὸς οὐρανός [17]). τὸ δὲ παρ' αὐτῷ μόριον ὑπερῴα λέγεται· Ὅμηρος

„χείλεα μέν τ' ἐδίην', ὑπερῴην δ' οὐκ ἐδίηνε" (Il. X 495)·

---

*) ὅ Schneider.

**) cfr. Et. M. 489, 40 sqq.

***) cfr. adnotationem Crameri ad hunc locum (Anecd. Oxon. III 83,15). Meineke fr. c. gr. III p. 58 scribit: Ἀντιφάνης Ἱππεῦσι· Καπαῖον, ἤτοι φατναῖον, Δία; cfr. Ritschl. opusc. I p. 699.

†) ἐκάπυσσε Homerus.

††) cfr. etiam Hippocrates tom. II p. 241; Erotian. gloss. Hippocr. p. 108 (et 110) γαργαρεών· τὸ κύριον ὄνομα τὸ ὑπὸ ὑπερῴαν νῦν λέγει. ἡ γὰρ σταφυλὴ καὶ ἡ κιονὶς καὶ ἡ ἱμὰς πάθη εἰσὶ τοῦ γαργαρεῶνος· γαργαρεὼν δὲ ὠνομάσθη παρὰ τὸν γενόμενον γαργαλισμὸν τῇ τραχείᾳ ἐξ αὐτοῦ ἀρτηρίᾳ; Et. M. 221, 37; Galen. VII 731 sq. (ed. Kuehn), XII 971.

παρὰ τὸ ὑπ' αὐτὴν ὁρμᾶσθαι τὴν τροφήν, ἐρωὴ γὰρ ἡ ὁρμή· ἢ μετενήνεκται ἀπὸ τῶν ὑπερῴων οἰκοδομημάτων καὶ μετεωρισμένων ὑπὲρ τὴν ἔραν, τουτέστι τὴν γῆν[18]). τοῦτο δὲ τὸ μέρος καὶ φάρυγξ καλεῖται, παρὰ τὸ φέρω, δι' ἧς φέρεται τὸ πνεῦμα· φέρω, φέρος, φάρος καὶ παρώνυμον φάρυγξ· καὶ γὰρ ὁ Λυκόφρων φησὶν

„ἐτύμβευσε φάρῳ“ (Lycophr. 154) *),

ὁ δὲ Καλλίμαχος

„ἄφαρον φαρόωσιν“ (fr. 183 Schneider) **)

φησὶ τὴν μηδὲν φέρουσαν φάρυγγα[19]). ἀνθερεὼν δὲ λέγεται διὰ τὸ θορεῖν δι' αὐτοῦ τὸ πνεῦμα· ἢ οἷον ἐνθερεών, ὅτι κατὰ τὴν ἔνθεσιν τῆς τροφῆς κινεῖται καὶ ἐν τῷ καταπίνειν ἀνατρέχει· ὡς δὲ ἄλλοι, παρὰ τὴν ἄνθησιν τῶν τριχῶν, διὸ καὶ κατηγοροῦσι τοῦ Εὐφορίωνος (fr. 51 Meineke) εἰπόντος

„τέκνον, μὴ σύ γε μητρὸς ὑπ' ἀνθερεῶνος***) ἀμήσῃς“[20]).

λαιμὸς δὲ καὶ λάρυγξ τοῖς ὀνόμασι διαφέρουσι μόνον· παρὰ γὰρ τὸ λάειν, ἢ λαύειν, ὅ ἐστιν ἀπολαύειν, κατ' Ἀριστόνικον ἀμφότερα παράγεται· ὁμοίως γὰρ διὰ τούτων, τοῦ λαιμοῦ καὶ λάρυγγος, τὴν ἀπόλαυσιν ἔχομεν τῶν τροφῶν[21]). δύναται δὲ καὶ λέγεσθαι λάρυγξ ἀπὸ τοῦ λίαν ἀναρύεσθαι τὸ πνεῦμα· ἢ ἀπὸ τοῦ λαλεῖν δι' αὐτοῦ[22]). λευκανία δὲ λέγεται, ἐπειδὴ λίαν κέχηνεν, οἷον λευχανία· Ὅμηρος

„λευκανίης†), ἵνα τε ψυχῆς ὤκιστος ὄλεθρος (Il. X 325)·

διαιρεθείσης γὰρ αὐτῆς ὁ τῆς τροφῆς ἀφανίζεται πόρος[23]). οἰσοφάγος δὲ καὶ αὐτὸς πόρος ἐστὶ τῆς γαστρός, ἐν αὐτῇ τὴν τροφὴν προσκομίζων, ἐκ τοῦ οἴω, τὸ κομίζω, οὕτως ὠνομάσθη. παρίσθμια δὲ καθ' Ἡρακλείδην οὕτω λέγεται παρὰ τὸ παρακεῖσθαι τῷ ἰσθμῷ[24]). ἰσθμὸς δέ ἐστιν ὁ στενὸς τόπος, δι' οὗ ἔστιν ἰέναι τὴν πνοήν. παρίσθμια δὲ λέγονται καὶ ἀντιάδες διὰ τὸ ἀντικεῖσθαι ἀλλήλαις[25]). τινὲς δὲ καὶ βράγχη καλοῦσιν αὐτά· ἐκεῖθεν γὰρ καὶ τὸ βραγχιᾶν πάθος

---

*) cfr. quae adnotat Scheer ad hunc locum (Lycophr. 154).

**) cfr. etiam Et. M. 788, 24.

***) ἀνθερεῶνας Meineke Anal. Alex. p. 92.

†) cfr. quae adnotat La Roche ad hunc locum.

γίνεται, πᾶν γὰρ ὑγρὸν ἐκ φάρυγγος καὶ λάρυγγος καὶ βραγχῶν φέρεται.[25]). Mel. 79, 10—85, 21. 1) Or. 145, 9. 2) Et. Gud. 127, 7; Et. M. 235, 18. 3) Or. 117, 11. 4) Or. 100, 26. 5) Ruf. 239, 1. 6) Or. 41, 24; Et. M. 237, 53. 7) Et. M. 742, 35; Ruf. 239, 5. 8) Or. 117, 13. 9) Et. M. 640, 29; Or. 114, 26. 10) Or. 114, 27. 11) Or. 115, 31. 12) Or. 115, 27. 13) Or. 162, 18; Et. M. 489, 46. 14) Et. Gud. 297, 55. 15) Et. M. 221, 39. 16) Or. 82, 4; cfr. E. Miller, Mélanges, p. 74. 17) Or. 117, 18. 18) Or. 155, 7. 19) Or. 161, 20; Et. M. 788, 30. 20) Or. 16, 20; Et. M. 109, 27. 21) Or. 93, 22; 94, 18. 22) Ruf. 239, 19. 23) Or. 92, 19. 24) Or. 129, 18. 25) cfr. Or. 35, 10; Et. M. 188, 12.

227 *στόμαχος: δι' οὗ καταπίνομεν τὴν ὑγρὰν καὶ ξηρὰν τροφήν· λέγεται δὲ οὕτως, ὅτι στόμα ἐστὶ τῶν χεομένων· ἢ ὅτι τὰ ἀπὸ τοῦ στόματος εἰς αὐτὸν χεῖται· ἢ στόμαχος, οἷον σιτόμαχος, ὁ τοῖς σιτίοις μαχόμενος τοῖς θλίβουσιν αὐτόν, ἢ ὁ θλίβων ἔμπαλιν ταῦτα, ἵνα καταβιβασθῇ· ἢ στόμαχος, οἷον τῶν σιτίων μῆχος καὶ μηχανή, ὥσπερ ἀλήθων αὐτά· ἄλλοι δὲ ἐκ τοῦ στόμα στόμαχον λέγουσι, διὰ τὸ τὴν μάστακα ἐξ αὐτοῦ δέχεσθαι, τουτέστι τήν τροφήν·*

„*ὡς δ' ὄρνις ἀπτῆσι νεοσσοῖσι προφέρῃσιν*
„*μάστακ', ἐπεί κε λάβῃσι.*" (Il. *I* 323).

εἴρηται δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ πόματος·

„*ἀλλ' Ὀδυσεὺς ἐπὶ μάστακα χερσὶ πίεζε*" (Od. *δ* 287).

Mel. 99, 6. Or. 145, 10. Et. M. 728, 22. Cf. supra p. 16.

228 *σῦφαρ: οὐχ ἁπλῶς τὸ γῆρας, ἀλλ' ὡς ἐπιγέννημα τοῦ γήρως καὶ τῆς ἐσχάτης ἡλικίας τὸ κατερρυσσωμένον, τουτέστι τὸ δέρμα· καὶ Σώφρων ἐν τοῖς Ἀνδρείοις δεδήλωκε Μίμοις εἰπὼν*

„*τί μὰν ξύσιλος; τί γάρ; σῦφαρ ἀντ' ἀνδρός*"*)
(fr. 73 ed. Botzon)·

ἐν τούτοις γὰρ τὸν ἀνακρινόμενον γέροντα ξύσιλον παίζων εἴρηκεν ἀπὸ τοῦ κνᾶσθαι καὶ ξύειν τὸ δέρμα· κἄπειτα ἀπο-

---

*) Botzon (fr. 73) hoc fragmentum sic exhibet: *τί μάν; ξύσιλον; τί γὰρ σύφαρ* etc.

κρινόμενον "σῦφαρ ἀντ' ἀνδρός", τουτέστι δέρμα ψιλόν, ὡς τῶν ἄλλων ἤδη δεδαπανημένων· τινὲς δὲ καὶ τὸ τοῦ ὄφεως γῆρας σῦφαρ λέγουσι, τὸ ἀποσυρόμενον. καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου σῦφαρ ἐστίν, οἷον τὸ ἀπόσυρμα καὶ ἐρρυσσωμένον δέρμα. Or. 144, 15. Et. M. 736, 57.

229 σφάκελος: cf. supra p. 16.

230 σφιγκτήρ: v. κόπρος.

231 σφυρά: v. σκέλος.

232 σωφρονιστῆρες: v. στόμα.

233 ταρσός et τένοντες: v. σκέλος.

234 τεταναί: v. στόμα.

235 τράγος: λέγεται ἀπὸ τοῦ χονδρώης καὶ τραγανὸς εἶναι. Ruf. 238, 17.

236 τράπεζα: οὕτω λέγεται, ὅτι χορηγὸς τροφῆς καὶ ὑπτία καθάπερ αἱ τράπεζαι. Ruf. 239, 7.

237 τράχηλος: λέγεται ἀπὸ τῆς τραχύτητος τῶν ἐκεῖσε ὀστῶν, ὀστῶδες γὰρ τὸ μέρος τοῦτο· ἢ παρὰ τὸ δι' αὐτοῦ τρέχειν τὴν τροφήν, οἷον τρόχαλος· ἢ ὅτι τῆς ῥάχεως ὅλος ἐστὶ τράχηλος· ἢ παρὰ τὸ τραχὺς καὶ τὸ ἧλος, ὁ τραχεῖς ἥλους ἔχων.[1]) ὅτε δέ φησιν Ὅμηρος

„ἁπαλοῖο δι' αὐχένος" (Il. *P* 49 = *X* 327 = Od. χ 16),

κατ' ἀντίφρασιν λέγει. αἱ δὲ κατακλεῖδες, ὅτι περικλείουσι τὰ πρὸς τὸ στέρνον ταῖς ὠμοπλάταις διαρθρούμενα· ἢ παρὰ τὸ ἐοικέναι διὰ τὸ ἐπικαμπὲς ταῖς τῶν θυρῶν κλεισίν[2]). λέγεται δὲ ὁ τράχηλος καὶ δειρή· κυρίως μὲν ἐπὶ τῶν τετραπόδων, διὰ τὸ ἐντεῦθεν ἀποδέρεσθαι τὰ θυόμενα, καταχρηστικῶς δὲ καὶ ἐπὶ ἀνθρώπων[3]). τὰ δὲ ὑποκάτωθεν τῶν ὠμοπλάτων μετάφρενα λέγεται, ὅτι ἐξόπισθεν τῶν φρενῶν κεῖται. φρένες δὲ ὑμένες, εἰσὶ δὲ μεταξὺ τῆς καρδίας καὶ τοῦ ἥπατος, ὅθεν καὶ ὁ Ὅμηρός φησιν

„ἧπαρ ὑπὸ πραπίδων" (Il. *N* 412 = *P* 349),

ὅ ἐστι τῶν φρενῶν[4]). ῥάχις δὲ λέγεται, ὡς μὲν Ἀπολλόδωρος, ἀπὸ τοῦ ῥῆξις εἶναι καὶ τὰ δεξιὰ μέρη διακρίνειν ἀπὸ τῶν εὐωνύμων· ὡς δέ τινες, τράχις, διὰ τὴν τραχύτητα τῶν συνε-

στηκότων αὐτῇ κονδύλων[5]). *λέγεται δὲ καὶ ἄκανθα, τῷ τὰς ἐκ τῶν κονδύλων ἀποφύσεις ἀκανθώδεις εἶναι. ὁ δὲ Ὅμηρος ἰξὺν αὐτὴν καλεῖ οἷον ἄξυστίν τινα οὖσαν, ἣν οὐχ οἷόν τε ξύσαι ἢ κνῆσαι*[6]) *εὐκόλως τῇ ἰδίᾳ χειρί, ἀλλ' ἑτέρων δεῖσθαι εἰς τοῦτο· φησὶ γὰρ*

„*κατ' ἄκνηστιν μέσα νῶτα*[7])
πλῆξε"*) (Od. κ 161)·

τὸν τόπον ἑρμηνεύων τοῦτο εἴρηκεν. οἱ ὦμοι δὲ λέγονται παρὰ τὸ ω̄ τὸ ὑπαρκτικόν, οἱ ὑπομένοντες τὰ βάρη ἰσχυρῶς. ἢ παρὰ τὸν οἴσω μέλλοντα, ὑφ' ὧν φέρεται τὰ βάρη καὶ τὰ φορτία· οἴσω οἶμος καὶ τροπῇ τοῦ οι εἰς ω ὦμος[8]). *νῶτος δὲ λέγεται, ἐπειδὴ τῶν ἄλλων μερῶν νοτίζεται μᾶλλον καὶ εἰς τοῦτο τὸ μέρος ὁ ἱδρὼς καταρρεῖ, ὥστε τροπὴν εἶναι τοῦ ο̄ εἰς ω̄· καὶ παρ' Ὁμήρῳ*

„*κατὰ δὲ νότιος ῥέεν ἱδρώς*" (Il. Λ 811 = Ψ 715),

ἀντὶ τοῦ κατὰ νῶτον ἐφέρετο[9]). *λέγεται τὸ τοιοῦτον μέρος καὶ ψύη παρὰ τὸ ψαύω κατ' Εἰρηναῖον, ἡ ἐπιψαύουσα σὰρξ καὶ ἐξ ἐπιπολῆς οὖσα τοῖς ὀστοῖς*[10]). Mel. 90, 30—92, 12. 1) Et. M. 764, 42. 2) Ruf. 239, 21; Et. M. 495, 19; cfr. supra p. 16. 3) Et. M. 257, 3; Ruf. 239, 17. 4) Or. 101, 13; cfr. supra p. 16. 5) Et. M. 702, 43. 6) Or. 75, 16; Et. M. 472, 6. 7) Or. 17, 11; cfr. supra p. 15. 8) Or. 170, 14. 9) Or. 108, 14. 10) Or. 168, 11 et Et. M. 819, 15.

238 *ὑμήν: καθ' Ἡρακλείδην ὑφήν τίς ἐστιν, ἀπὸ τοῦ ὡς ὕφασμα εἶναι λεπτὸν ὄντα.* Mel. 32, 27; Or. 156, 11.

239 *ὑπερῴα*: v. *στόμα.*

240 *ὑπήνη*: v. *πώγων.*

241 *ὕπνος: παρὰ τὸ τὰς φρένας ὑποστονεῖν ἤγουν ὑποχωρεῖν· ἐν τῷ ὕπνῳ γὰρ αἱ τοῦ ἀνθρώπου αἰσθήσεις ὑποχωροῦσιν.* Mel. 41, 25; Et. M. 780, 53.

242 *ὑπόστημα: ἀπὸ τοῦ παρὰ τὸ ἰνῶδες εἶναι τῶν ὑποκειμένων.* Ruf. 240, 4.

243 *ὑπώπια*: v. *ὀφθαλμοί.*

244 *ὑστέρα* et *ὕστερον*: v. *ἔμβρυον.*

---

*) *πλῆξα* Homerus.

245 *φάη*: v. *ὀφθαλμοί*.

246 *φακή*: *φαηκακή τίς ἐστιν, ἡ βλάπτουσα τὰ φάη, τουτέστι τοὺς ὀφθαλμούς*. Or. 160, 1.

247 *φαλακρός*: *ὁ τὸ ἄκρον ἔχων φαλόν, ὅ ἐστι λευκόν, φάλιον γὰρ τὸ λευκόν. φῶ τὸ λάμπω, φάω, φαλὸς καὶ φάλιος.* „*φάε δὲ χρυσόθρονος Ἠώς*" (Od. ξ 502). Or. 159, 19.

248 *φάρυγξ*: v. *στόμα*.

249 *φατνώματα* et *φάτνια*: v. *στόμα*.

250 *φλέγμα*: *παρὰ τὸ φλέγω, φλέξω κατ' ἀντίφρασιν· ψυχρότατον γάρ ἐστι· καὶ τὸ πικρὸν φλέγμα λέγεται, οἷον χολή· οὐδὲ γὰρ ἀποκριθεῖσα πήγνυται* [1]). *ἐν δὲ τῷ*

„*φλέγμα κακὸν φορέουσα*"

Ἰλιάδος Φ' (337) *πύρωσιν καὶ φλόγωσιν σημαίνει· ἡ μεταφορὰ ἀπὸ τῶν ἑλκῶν τῶν διὰ φλεγμονὴν κινδυνευόντων ἐκρήσσειν.* Et. M. 795, 48. 1) Or. 159, 15.

251 *φρήν*: v. *τράχηλος*.

252 *φωνή*: *ἐστιν ἡ φωτίζουσα τῷ λόγῳ τὰς τοῦ νοῦ διανοίας.* Mel. 86, 26; Or. 160, 12.

253 *χαλινοί*: v. *ὦτα*.

254 *χαρά*: cfr. supra p. 27.

255 *χεῖλος*: *τὰ ἐπικαλύπτοντα τὸ στόμα χείλη καλεῖται ἀπὸ τοῦ κλείω, οἱονεὶ χείλη* (*χλείη* corr. L. Cohn), *τὰ θυροῦντα καὶ κλείοντα καὶ συνέχοντα τὸ στόμα καὶ τοὺς ὀδόντας· ἢ ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν τὸν χιλόν, τουτέστι τὴν τροφήν, λαμβάνειν· ἢ ἀπὸ τοῦ αὐτὰ κεχύσθαι καὶ μαλακὰ εἶναι· ἢ παρὰ τὸ ἕλκειν τὸ κεχυμένον ποτόν* [1]). *αἱ δὲ τρίχες αἱ ἐπάνω τοῦ χείλους ἀπὸ τοῦ μυκτῆρος γινόμεναι μύσταξ καλοῦνται, ἢ μέσταξ ἀπὸ τοῦ μεστοῦσθαι τριχῶν ἢ μεστὰς εἶναι* [2]). Mel. 76, 13—26. 1) Or. 163, 18. 2) Or. 100, 9.

256 *χεῖρες*: *λέγονται ἀπὸ τῆς χρήσεως, ὡσανεὶ χρήσιες οὖσαι καὶ χρεῖαι. οὐδεμία γὰρ τέχνη προκόπτει δίχα χειρῶν· Ὀρφεὺς**)

„*χειρῶν ὀλλυμένων ἔρρει πολύεργος Ἀθήνη·*"

---

*) cfr. Lobeck. Aglaopham. p. 951.

ἢ χειαί τινές εἰσιν, οἷον χωρητικαί, παρὰ τὸ ῥᾶον χεῖσθαι· ἢ παρὰ τὸ ἴσχω τὸ κρατῶ, ἡ ἐπιτήδειος πρὸς τὸ κρατεῖν· ὡς δὲ Ἀπολλόδωρος, ἀπὸ τοῦ διϊστᾶν τοὺς δακτύλους καὶ διέχειν, καὶ χηραμὸς ἡ κεχηνυῖα[1]). λέγονται δὲ καὶ ὠλέναι, ἀπὸ τοῦ δι' αὐτῶν ὁλοῦσθαι τὰς πράξεις, τουτέστι πληροῦσθαι[2]). καὶ βραχίονες λέγονται, οἷον βραχυκίονες, βραχύτερον γάρ ἐστι τοῦ μηροῦ τὸ ὀστοῦν τοῦ βραχίονος[3]).

μασχάλη δέ ἐστιν ὑποκάτω τοῦ ὤμου, καὶ ἐτυμολογεῖται ἡ μασχάλη παρὰ τὸ λίαν κατέχειν ἅτινα ἂν σχῇ· ἢ ἀπὸ τοῦ χαλᾶσθαι εἰς μαστόν· ἢ εἰς ἣν χαλᾶται ὁ μῦς· ἢ ἀπὸ τῆς ἀλέας τῆς διὰ τὴν καμπὴν τοῦ σώματος· ἢ καθ' Ἡρακλείδην παρὰ τὸ μαστεύειν τι ὑπ' αὐτήν, ἐπειδὴ οἱ ὑφαιρούμενοί τι ὑπ' αὐτὴν κρύπτουσι[4]). πῆχυς δὲ εἴρηται ἀπὸ τοῦ πεπηγέναι ἄκρῳ τῷ βραχίονι[5]). καὶ μείζων μέν ἐστιν ὁ πῆχυς τῆς κερκίδος· παρὰ δέ τὸ κρέκειν, ὅ ἐστιν ἠχεῖν, κερκὶς ἐκλήθη[6]). τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετακαρπίου παλάμη καλεῖται καὶ θέναρ. παλάμη μέν, ὅτι δι' αὐτῆς πολλὰ πεπάλμεθα καὶ τετεχνώμεθα· αἱ τέχναι γὰρ παλάμαι, παρὰ τὸ πάλλειν τὰς χεῖρας ἐν ταύταις[7])· καὶ Ὅμηρος

„πάλλε⟨ν⟩ δὲ Γερήνιος ἱππότα Νέστωρ" (Il. *H* 181).

θέναρ δὲ παρὰ τὸ σθένος· ἢ παρὰ τὸ θέσεως εἶναι χωρίον, εἰς ὃ ἐντίθεται τὰ διδόμενα· ἢ παρὰ τὸ θείνειν, ὅ ἐστι τύπτειν, δι' αὐτοῦ γὰρ καὶ πληγὴ γίνεται[8]).

Mel. 118, 8—121, 11. 1) Or. 163, 23. 2) Or. 169, 25; Et. M. 821, 37. 3) Or. 34, 17. 4) Or. 100, 28; 187, 8; Et. M. 574, 195 5) Or. 132, 19. 6) Et. M. 505, 57. 7) Or. 129, 23. 8) Et. M. 445, 38; Et. Gud. 258, 15.

257 χιτών: παρὰ τὸ κεχύσθαι τῷ σώματι. Or. 163, 11.

258 χολάδες: v. ἔντερα.

259 χορδή: τὸ ἔντερον, διὰ τὸ χωρεῖν δι' αὐτοῦ τὴν ἐδωδήν. ὁμωνύμως δὲ λέγεται ἡ νευρὰ τῶν ὀργάνων χορδή, διὰ τὸ ἐκ τῶν ἐντέρων γίνεσθαι. Or. 163, 12; Et. M. 813, 41.

260 χόριον: v. ἔμβρυον.

261 χυλός et χυμός: παρὰ τὴν χύσιν. διαφέρει δὲ χυλὸς καὶ χυμός. καὶ ἄμφω μὲν ὑγρά. ἀλλὰ τὸ μὲν ἐν πέψει

καὶ ἐν αἰσθήσει γεγονὸς χυμός· ἐστὶ γὰρ χυμὸς γλυκὺς καὶ πικρός. τὸ δὲ ἄπεπτον καὶ ἀνέψητον, πεφθῆναι δὲ δυνάμενον, ὡς ἡ ἐν πόαις καὶ ὀπώραις ὑγρὰ οὐσία, χυλός· καὶ τοῦ βίου μαρτυροῦντος· τὸ μὲν γὰρ καλῶς ἑφθὸν σύγχυμον καλεῖται, τὸ δὲ ἀνέψητον ἀσύγχυμον. Or. 163, 3. Mel. 36, 15.

262 ψύη: v. τράχηλος.

263 ψωλή: v. αἰδοῖα.

264 ὠλέκρανον: v. δάκτυλοι.

265 ὠλέναι: v. χεῖρες.

266 ὦμος: v. τράχηλος.

267 ὦπες: v. ὀφθαλμοί.

268 ὦτα: Ἀπολλόδωρος μέν, ἀπὸ τοῦ δέχεσθαι τὴν ὄσσαν· οἱ δέ, δι' ὧν ὠθεῖται ἡ φωνή· οἱ δέ, κατὰ μετάθεσιν τοῦ π εἰς τ, ὄπα τινὰ ὄντα, παρὰ τὸ ὀπὰς ἔχειν, ἢ καθ' Ἡρακλείδην παρὰ τὸ δέχεσθαι τὴν ὄπα, ὅ ἐστι φωνήν[1]). τὸ δὲ κοῖλον τοῦ ὠτίου κυψέλη λέγεται, διὰ τὸ κοῖλον καὶ κυφὸν καὶ κογχοειδὲς καὶ τοῖς ἀγγείοις ἐοικέναι[2]), καὶ κυψελίτης, ὁ ἐν τῷ ὠτίῳ φυόμενος ῥύπος. τὸ δὲ κάτω τῶν ὤτων λοβὸς λέγεται, ἐπειδὴ μαρτυρόμενοί τινι λαμβανόμεθα αὐτῶν· οἱ δέ, ὅτι λωβώμενοί τινας ἀποτέμνουσι ταῦτα τὰ μέρη, παρὰ μὲν τὴν λώβην οὖν εἴρηται[3]). τὰ δὲ ὑποκάτω τοῦ ὠτὸς γνάθοι λέγονται καὶ χαλινοί. γνάθοι μὲν παρὰ τὴν γνάμψιν καὶ κάμψιν ἢ κλάσιν τῶν ὀστῶν[4])· καὶ Ὅμηρος

„ἐπέγναμψεν γὰρ ἅπαντας
Ἥρη λισσομένη“ (Il. Β 14 = 31 = 68).

χαλινοὶ δέ, ὅτι δι' αὐτῶν χαίνειν γίνεται· οἱ δέ φασι χανινούς τινας εἶναι· χαίνοντες γὰρ αὐτοὺς τὴν αἴσθησιν ποιούμεθα τῶν εἰσφερομένων[5]). Mel. 74, 28—76, 12. 1) Or. 170, 3. 2) Or. 81, 6; Et. M. 549, 22. 3) Or. 92, 15. 4) Or. 40, 4. 5) Or. 163, 15. Cfr. supra p. 29 sqq.

Quoniam Meletii verba in eis, quibus Cramerus usus est, codicibus multifariam corrupta sunt, nova subsidia ex bibliothecis et eruenda esse et erui posse mihi persuasum

est. Veluti Sathas (*Μεσαιωνικὴ βιβλιοθήκη*, Venetiis 1872, vol. I pag. 303) testis est Constantinopoli in bibliotheca S. Sepulchri codicem nr. 151 continere: *Μελετίου Μοναχοῦ περὶ φύσεως ἀνθρώπου.* Item alii Meletii codices indicati sunt in eis, quibus vulgo utimur, bibliothecarum publicarum catalogis.

DE PARTICULARUM
-NE, ANNE, NONNE
APUD PLAUTUM PROSODIA

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

PAULUS SCHRADER

HALENSIS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXV.

Aulac Vimariensis officina typographica.

Particularum interrogatiuarum apud Plautum cum duo secerni possint genera, nominale et uerbale, de nominalium *quor, quando,* similium prosodia peculiari non opus est quaestione, ex uerbalibus autem solarum[1]) *-ne, anne, nonne* prosodia neglecta iacet ab hominibus doctis. Atque ipsa particula *-ne* quotiens emendationibus hominum doctorum remota sit e contextu, quotiens inuitis codicibus recepta, quis est qui nesciat? Neque adhuc satis constat, quae fuerit huius uoculae stirps et origo, atque multi negatiuam, nonnulli affirmatiuam uim inesse putant[2]). Quid quod ea quoque subnasci potest suspicio, particulam illam ortam esse e particulis compluribus olim diuersis? Sed quidquid de origine iudicandum est, cum ex ea quaestione nihil de prosodia statuenda disci possit, etymologicam quaestionis partem aliis relinquam. De prosodia autem et forma particulae *-ne* unus Carolus Dziatzko in adnotatione ad Phormionis Terentianae uersum 210 certas regulas constituere conatus est, nec tamen acu rem tetigit. Ac fortasse ne mihi quidem, ut hanc rem ad finem perducerem, contigisset, nisi Guilelmus Studemund praeceptor meus permisisset, ut, ubicumque ex re esse uideretur, inspicerem eas codicum Plautinorum lectiones, quas ipse enotauit. Neque acturus sum de sola *-ne* particula, sed etiam usus exemplo uocabuli *anne* me demonstraturum esse spero, quae fuerit in prisca latinitate prosodia particulae *nonne*, quam Andream Spengel secuti nonnulli homines docti

---

[1]) De *ecquis* conferas Ritschelii prol. ad. Trin. pag. CXXV et quae postea a Ritschelio, Ribbeckio, C. F. W. Muellero, aliis publici iuris facta sunt.

[2]) cf. Minton Warren „On the enclitic *ne* in early latin“, American Journal of Philology, uol. II (1881) p. 50 sqq.

tamquam furca ex Plauto expellere conati sunt (cf. Andreas Spengel „Die Partikel *nonne* im Altlateinischen" in progr. gymn. Monac. 1866; Fridericus Ritschl ad Trin.[2] 789, Men. 284; C. F. W. Mueller „Nachtraege" pag. 101 sqq.; Eduardus Becker in Studemundi Stud. I pag. 286; Georgius Goetz ad Curc. 552). Cum uero ante hos quattuor annos omnes excerpserim ex fabulis Plautinis uersus eos, in quibus *-ne* aut *anne* aut *nonne* legitur, uenia mihi est petenda, si unum alterumue locum praeterii, quamquam hoc raro accidisse spero.

Tota autem quaestio de particulae *-ne* prosodia cum mihi redire uideretur ad litterae *n* condicionem, quae quidem pendet ex syllabis praecedentibus, res ita erat instituenda, ut non secus atque initia eorum, quae post *-ne* sequuntur, uocabulorum ne eas quidem neglegerem syllabas, quibus *-ne* particula affigitur.

Caput I.

De particula *-NE*.

A. Praecedente syllaba aperta.

§ 1. Sequente consona: ubi particula *-ne* affigitur uocabulo, quod desinit: I. in syllabam apertam et longam, Plautus utitur forma *-n*, littera *e* non expressa sed omissa, cuius rei exempla haec sunt[1]):

a) syllaba aperta ictu rhythmico caret:

Amph. 373 *tun te aúdes* ‖ 565 *Tun mé uerbero* ‖ 748 et 752 *Aúdiuistin tú* ‖ Asin. 106 *Tun rédimes* ‖ 477 *tun líbero* ‖ 628 *Tun uérberés* ‖ 697 *Ten cónplectátur* ‖ Bacch. 31 *cupídon té* ‖ 151 *Magístron quémquam* ‖ 479 *Núllon pácto* ‖ 783 *Men crímindtust?* ‖ 822 *Tun térrae* ‖ Capt. 577 *tun mémoras* ‖ 628 *Fuístin líber?* ‖ 644 *Cér-*

---

[1]) Eos solos enumerabo uersus, in quibus particula *-ne* ipsis codicibus tradita est.

ton? § *quin* ‖ 883 *Cérton?* § *νὴ* ‖ Cas. IV 2, 11 *uéron?* § *sérió* ‖ Curc. 181 *Vénerin péruigiláre* ‖ 423 *nóstin?* § *quídni* ‖ 584 *pérdidístin tu* ‖ Epid. 503 *Sed tú nouístin fídicinám* ‖ Men. 305 *Tun cýathissáre* (*Tune* B[1], *Tunc* CD) ‖ 515 *Tun mé⟨d⟩* ‖ 738 *Tun tíbi* ‖ 748 *Nouístin tu* ‖ Merc. 186 *Cérten uídit?* ‖ 305 *Tun cápite* ‖ 324 *cérten?* § *pérdis* ‖ 685 *uéron sérió?* ‖ 1012 *Cérton scís* ‖ Mil. 368 *Tun mé* (*Tune* A[s])[1]) ‖ Most. 331 *tun me aís* ‖ 457 *Tetigístin?* § *tétigi* ‖ 552 *Dixí⟨s⟩tin*[2]) *quaéso* (*Dixit in* C, *Dixtin* BD; *Dixtin⟨e⟩* falso Ritschl) ‖ 605 *Datúrin faénus* ‖ Pers. 295 *Tun* (*Tun* A[s], *Tunc* BCD) *mé* ‖ 338 *Tuin uéntris* ‖ Poen. 1121 *Nouístin tu íllunc* ‖ Pseud. 253 *sin tuám quippiam* ‖ 352 *Iúrauístin té* (*Iurauistincte* C) ‖ 489 *díxin Cálliphó* ‖ 1089 *memínístin ⟨túte⟩ tíbi* (*⟨⟨com⟩méministín⟨e⟩ tíbi* falso Reiz) ‖ Stich. 204 *Vxórin sít* ‖ 224 *Ehem ádnuístin? némo* ‖ 327 *ean grátiá* ‖ 566 *Hábeon rém* ‖ Trin. 50 *ualuístin?* § *uáleo* (*ualuistine* A) ‖ 69 *Men?* § *númquis* (*Mene* A) ‖ 124 *Emístin de* ‖ 230 *Amórin me* (*Amórin⟨e⟩ me* falso Hermann) ‖ 500 *hábeon páctam?* ‖ Truc. 302 *uéron?* § *sérió* ‖ 609 *tun tántillí* (*tũ* BD, *tum* C) ‖ 720 *nóstin tu* ‖ 791 *áccepístin púerum.*

b) syllaba aperta ictum fert rhythmicum:

Amph. 361 *Tún domó* (*Tum* BDE) ‖ 758 *Tún me* ‖ *tún te* ‖ Asin. 424 *Iussín, scceléstc* ‖ 425 *Iussín colúmnis* ‖ Aul. 325 *tún triúm* (*tun* ex *tum* B, *tum* D, *tu* J) ‖ 354 *Cererín, Strobíle* (*Cererin* BDJ, Festus p. 364 M, Macrobius Sat. III 11; *Cererine* Seru. ad Verg. Georg. I 344) ‖ Bacch. 283 *Adeón me* ‖ 629 *Críminín fidém* ‖ 838 *Bellán uidétur* ‖ 856 *Dixín tibí* ‖ Capt. 571 *tún te* ‖ 703 *Votuín te* ‖ 845 *Tuán causa* ‖ 853 *meán me caúsa* ‖ 890 *bonán fidé* ‖ Cas.

---

[1]) A[s] significat codicem rescriptum Ambrosianum ex Studemundi testimonio.

[2]) Saepius in libris manu scriptis commutantur formae *dixti* et *dixisti*: cf. e. g. Merc. 754; Trin. 556, 567, 602, 655. Cf. etiam Donatus ad Terent. Andr. 459, Mueller „Nachtraege" p. 102, Neue „Formenlehre" II 537.

II 2, 4 *Iussín colúm* ‖ II 6, 29 *Mén te* ‖ II 6, 53 *Cónpressán palma* ‖ Cist. II 3, 53 *mén, muliér* ‖ Curc. 192 *tún meam* ‖ 709 *Prómistín, si* ‖ Epid. 17 *pérpetuén ualuísti* ‖ 98 *mén rogás?* (sic cum A Goetz, *men tu rogas* BEJ et Spengel „Reformvorschlaege" pag. 64. 369)[1]) ‖ 139 *Mén piáculárem* ‖ 554 *Méministín? § memini etc.* (sic enim in A[s] scriptum esse uidetur) ‖ Men. 283 *Dixín tibi* ‖ 630 *Tún negás?*[1]) ‖ 820 *Tún senéx* (*Tun* B[2], *Tunc* B[1], *tunc* CD) ‖ Merc. 143 *Sín salúti* ‖ 633 *mén rogás?* (*me non* B[1], *me n////* B post ras.)[1]) ‖ Mil. 66 *§ quaén me ambae* (*quaen* A[s], *que* B[1]CD, *quae* B[2]) ‖ 494 *tún Sceledre* ‖ Most. 670 *bonán fidé?* ‖ 774 *eón? uoco* ‖ Pers. 64 *planén loquór* (*planen* B, *plane* CD) ‖ 227 *sín te* ‖ Poen. 399 *mén prohibére* ‖ Pseud. 47 *Pro ligneán salúte* (*lignean* A[s]B, *ligneã* C, *lignea* D) ‖ 1095 *Bonán fidé* ‖ Rud. 235 *tén, Palacstra, aúdio?* ‖ 709 *Tún, legirupió, te hic nóbis lúdos fácere póstulás?* (hanc huius septenarii formam Studemund nobiscum communicauit in scholis) ‖ 734 *Tún, trifúrcifér* ‖ 1063 *álienón priús* ‖ 1377 *tún meo* ‖ Stich. 326 *tún* (BCD, *tu* A[s]) *mi* ‖ 393 *Vídistín uirúm* ‖ 586 *Váluistín bene* ‖ Trin. 360 *quín comédit* (A, *quin⟨e⟩* falso Mueller in Philologo Gottingensi IX 742) ‖ 1179 *tún uidísti* ‖ Truc. 274 *Máncupión qui* (*Mancipion* A[s], *Mancupiũ* B, *Mancupium* CD).

Contra his paucis locis, qui, quales in codicibus leguntur, eis quae supra constituimus repugnant, medela aliqua adhibenda uidetur esse:

---

[1]) Et *men rogas?* et *me rogas?* leguntur in Plauti codicibus: *men rogas?* Epid. 98 cf. Terent. Heaut. 246. cf. *men interrogas?* Men. 786 ‖ *Me rogas?* Men. 640, *Rogas me?* Men. 713 ‖ Addito enuntiato interrogatiuo: *men rogas?* Merc. 633 ‖ *me rogas* Amph. 1025, Mil. 426, Most. 907. cf. *Me rogitas* Aul. 551, Amph. 1029. cf. *ex me quaeris* Amph. 816. Vide Brixii adn. ad Mil. 426.

Neque quicquam discriminis intercedit inter *tun negas?* et *tu negas?* Etenim *Tun negas?* legitur Men. 630; *Tu negas?* Men. 821. cf. Terent. Andr. 909. Addito accusatiuo cum infinitiuo: *§ tún te abísse hodie hínc negás? §* Amph. 758; *Tu negas med esse? §* Amph. 434. His codicum testimoniis diffisus Brix (ad Men.[3] 630) omnibus locis *tu negas* scribendum esse putat, contra Fleckeisen etiam Amph. 434 *tu⟨n⟩ negas* legere mauult.

1. Cum Ritschelio Pers. 79 contra codicum fidem, qui *Opertene* tradiderunt, scribendum esse apparet: *Opértaen fúerint né quis óbreptáuerít.*

2. Mil. 497 Ritschl olim edidit: *Volo me éxpurgáre. § túne te éxpurgés mihí?* (*tune* BCD, *tun* A[s]), ipse postea (opusc. II 431) in collocandis uocabulis codices secutus sed remoto pronomine *mihi* sic restituit: *Expúr⟨i⟩gáre uólo me. § tún te expúr⟨i⟩gés?*

3. Amph. 818, quod libri habent, quamquam sic metiri licet: *Túne mécum fúeris? quid illac etc.*, tamen uix est credibile Plautum non praetulisse hanc uersus formam: *Tún mecúm fuerís? quid íllac ínpudénte audáciúst?* (*Tune* BD, *Tume* E, *Tu ne* ex *Tume* per ras. J).

4. Epid. 34 septenarius trochaicus redintegrari non potest nisi additis quibusdam aut mutatis; etenim quae tradita sunt in codicibus: *Serione dicis tu? § serio, inquam, hostes habent* (*dici||s tu* J), Geppert et Goetz Grutero duce ita emendare conati sunt, ut scriberent: *Sérióne dícis ⟨ís⟩tu⟨c⟩? § sério, ínquam, hostés habént.* Probabilius autem regulae ei, quam supra exposuimus, obsequi poterant emendando *Sérióne ⟨istúc⟩ dixísti? § sério, ínquam, hostés habént*; cf. Capt. 890 *Díc, bonán fidé tu mi ístaec uérba díxistí? § boná* et Amph. 747 *Égone istúc dixí? etc.* Ceterum cum ne id quidem constet, septenarium trochaicum constituendum esse, alias quoque uias emendandi patere consentaneum est.

5. Most. 738 Studemund (de canticis Plautinis pag. 20) secutus in uersibus discribendis codicem B exposuit uerba *Quaéne subdúcta erat túto in térra⟨m⟩* pro dimetro cretico coniuncto cum monometro trochaico esse interpretanda. Atque cum monometri trochaici non efficiant apud Plautum ullius uersus colon posterius, nisi praecedat colon, quod constet ex dimetro cretico [1]), *quaene* illud aut tribuendum est licentiae ei, qua Plautus usus est in canticis fingendis, aut abiecta illa quae in codice B est uersuum discriptione

---

[1]) Verbis *Quaen súbductà érat tuto ín terrá⟨m⟩?* quaternarium anapaesticum effici possis conicere.

(cf. Spengel „Reformvorschlaege" pag. 31) uersus 738—740 ita legendi sunt:

738 *Quó modo? § péssumo. § quaén subdúcta erát* (dimeter creticus cum penthemimere·trochaico)

739 *Túto in terra⟨m⟩? § ei. § quid est? § mé miserum, óccidi. §* (dimeter creticus cum penthemimere trochaico)

740 *Quí? § quia uénit náuis, nóstrae náui quaé frangát ratém* (septenarius trochaicus).

6. Amph. 697 *Dum édormíscat únum sómnum. § quaénc uígilans sómniét? §* (*quęne* E, *quę ne* J, *quae ne* B, *quae nunc* D; *somniet* EJ, *somniat* BD) non est cur Plautus in septenarii trochaici pede quinto, quem saepissime impurum esse constat, neglexerit regulam, quam alibi diligenter secutus est, ita ut plenam formam *quaene* sequente consona sibi permitteret. Immo *quaé me uígilans sómniét?* emendandum mihi uidetur esse. Saepius *somniare* coniungitur cum casu accusatiuo: cf. *quid somnias* Most. 1013, Rud. 343; *quae somnias* Merc. 950; *quod somniaui* Curc. 246; *quos Summanos somnias* Curc. 546; Terent. Eun. 194 *Me somnies, me expectes, de me cogites.* Iam uero lectio *quae me* rhythmo et regulae supra constitutae et sententiarum conexui satisfacit. Etenim postquam Sosia seruus suasit domino, ut exspectaret, dum Alcumena uxor, quippe quae delirare aut in somnis uideretur esse, satis edormiuisset, respondet Amphitruo iratus: Frustra exspectabo, dum uxor mea edormiscat, nam non dormit, sed uigilans somniat, uigilans me uidit in somnio! Tum Alcumena: *Équidem ecástor uígilo et uígilans íd quod fáctumst fábulór: Nám dudum ánte lúcem et ístunc ét te uídi.*

7. Asin. 230 septenarii trochaici *Ánnum hunc né cum quíquam alió sit? § túne uígintí minás* numeros in pede quarto parum elegantes Fleckeisen emendare conatus est transponendo: *Ánnum hunc né sit cúm quiquam álio? § túne uígintí minás.* At usus Plautinus suadet, ut mutatis inter se uocabulis *annum* et *hunc* legamus uersum ita: *Húnc*

annúm ne cúm quiquam álio sít? § tun uigintí minás. Sane tribus exceptis locis in omnibus Plauti fabulis casus accusatiuus pronominis *hic, haec, hoc* praecedit uocabula ea, quae temporis spatium definiunt, *annus, mensis, dies, nox*[1]). Duo ex eis qui repugnant uersibus Asin. 235 *Dábo, ut⟨i⟩ scíre póssis, pérpetuom ánnum hunc míhi uti séruiát* et Asin. 721 *Opto ánnum hunc pérpetuóm mihí huius óperas. § ímpetrásti* tolerandi sunt propter *perpetuom* adiectiuum appositum. Poen. 1188 *diem hunc* in cantici anapaestis ita traditum est in BCD atque in A^s (Loewe enim de codicis A lectione confidentius quam uerius uidetur rettulisse), ut, cur Plautus *diem hunc* quam *hunc diem* scribere maluerit, non appareat. Quae cum ita sint, Asin. 230 uocabula *annum* et *hunc* inter se mutanda sunt, quamuis raro inueniantur in codicibus Plautinis post octauum saeculum exaratis falsae uocabulorum collocationes in uersuum initiis, quippe quae litteris initialibus coloratis insignita fuerint.

8. Capt. 121, ubi uulgo legitur: *Si nón est quód dem, méne uís dem ipse ín pedés?*[2]) (*mene uis* BEJ, *mene tu is* D teste Studemundo), nescio an corrigere liceat *Si nón est quód dem, mén uis dem ípsus ín pedés?*; de formis *ipsus* et *ipse* cf. Luchs in Studemundi stud. I 47 et O. Brugman ‚quemadmodum in iambico senario Romani ueteres uerborum accentus cum numeris consociarint‘ Bonnae 1874 pag. 25 sq.

9. Curc. 18 *Et héri cenáuistíne? § déridésne mé? §* quamquam *cenauistine* in *cenastin* e. g. ita mutari potest,

[1]) *Húnc annúm* Bacch. 1097, Pers. 172 || *hunc ánnum* Asin. 635, 754, Pseud. 190 || *hunc mensem* Pers. 627 || *hunc diem* Amph. 672, Asin. 647, Capt. 634, Epid. 157, 341, 496, 576, 606, Men. 112, 155, 305, 500, 596, 692, 749, Merc. 542, 585, Mil. 77, 565, Most. 436, Pers. 689, 768, Poen. 449, 503, Pseud. 128, 179, 547, 621, 899, 1268, Rud. 1416, Stich. 267, 421, 424, 435, 453, 478, 517, Trin. 961 || *hanc noctem* Asin. 194, Men. 188, Stich. 438, Truc. 688.

[2]) Illud nescio an dignum sit memoria, quod in tribus illis uersibus Amph. 697, Asin. 230, Capt. 121 *-ne* particulam excipit uocabulum a littera *u* incipiens: *quaene uigilans, tune uiginti, mene uis.*

ut scribatur: *Et héri cenástin? § ⟨quaéso⟩, déridésne mé? §* (cf. Neue II 527; Curc. 392 *§ quaeso, deridesne me? §*), tamen cum uerbum cum interrogandi particula coniunctum consulto in fine totius enuntiati a poeta positum uideatur esse, licentia hoc loco ea fortasse constituenda est, ut particula *-ne* et positione et accentu logico aucta satis ualeat ad explendam in uersu moram (cf. Asin. 579, 444, Poen. 731, Capt. 282, Curc. 18).

10. At falsa Pii coniectura usi Ussing et Goetz Aul. 360 *Cenaéue caúsa aut tuaé mercédis grátiá* (*Caenae ue* B, *Caenę ue* D, *Cenę ue* J teste Luchsio) pro *Cenaeue* scripserunt *Cenaene,* quod sequente consona ferri nequit. Proposuerim aut *Cenáin* (de quo genetiuo cf. Buecheler de declinatione pag. 33, Lorenz ad Mil. 84, Brix ad Trin.[3] 359) aut *Cenaé tu.*

11. Praetermitto Men. 1079, Stich. 334, Truc. 587, ex quibus, quales in codicibus traditi sunt, de forma particulae *-n(e)* nihil certi constitui potest.

II. Venio nunc ad eos locos, ubi sequente consona particula *-ne* interrogatiua affigitur uocabulo, quod desinit in syllabam apertam et breuem.

1. Plerumque particula *-ne* plena atque integra scribitur:

a) syllaba aperta ictum rhythmicum non habet. Amph. 362 *Haécine túa* ‖ Asin. 226 *Haécine té* ‖ Bacch. 1090 *hócine me* ‖ Curc. 200 *Hócine fíeri*[1]) ‖ 589 *sícine mi* (*sicine mihi* BEJ; *sicin mihi* uix recte Fleckeisen, cf. Truc. 537) ‖ 695 *Hócine pácto* (sic Goetz, *Hócin pácto* perperam Fleckeisen) ‖ Merc. 158 *Sícine mi* ‖ Mil. 309 *hócine sí* ‖ Poen. 1166 *haécine méae* ‖ Pseud. 83 *Istócine pácto* ‖ 320 *Sícine mi* ‖ 847 *Istácine caúsa* ‖ Rud. 110 *Istícine uós* ‖ Trin. 1079 *Hícine nos* ‖ Truc. 359 *hícine cénas*

[1]) Pro *Hocine fieri,* quod omnes praebent codices, Goetz Luchsio (Hermae VIII p. 116) adstipulatus perperam edidit *Potine fieri,* nam *potine* sequente consona omnino non inuenitur, cf. infra p. 29 sqq. Immo consentio cum Langeno „Beitraege" pag. 231, qui *Hocine fieri* in contextu seruauit: cf. Truc. 537 *hócine mi ób labóres tántos tántillúm darí!* Curc. 695 *Hócine pácto ⟨me⟩ índemnátum átque intéstatum ábripí!*

hódie (A, *hicine hodie cenas* BCD et Schoell) ‖ 537 *hócine mi* (*hocine mihi* BCD; *hocin mihi* Spengel et *hocin mi* Schoell uix recte, cf. Curc. 589) ‖ 606 *Istúcine míhi* ‖ Vidul. II 3 *Hícine uós* ‖ Merc. 373 *Úsquene uáluistí?* § (*Usque* B). —

Amph. 575 § *Égone?* § *tu ístic* (*Ergo. ne* E, *Ego me* J) ‖ Capt. 857 § *Égone?* § *tú ne*[1]) § ‖ Cas. II 3, 49 § *Égone?* § *tú* (*Egon* BEJ) ‖ Epid. 575 § *égone?* § *tú ne* § ‖ Men. 651 § *égone* § *tú* §[2]) ‖ 937 § *égone?* § *tu ístic* ‖ Mil. 439 § *Égone?* § *tú* (*ne*) § ‖ Most. 634 § *égone?* § *tu ípsus* ‖ 955 § *Égone?* § *tú, tu* § (cf. Men. 653; nescio cur Fleckeisen, Philol. II p. 92, et Ritschl *tu ne* maluerint) ‖ Pseud. 723 § *Égone?* § *tu ístic ípsus*[3]) ‖ Trin. 634 § *Égone?* § *tú ne* § ‖ Aul. 824 § *Égone te émittám manú* ‖ Cas. I 29 § *égone quíd faciám tibí?* ‖ Mil. 565 *égone sí* (*ego nunc si* Brix) ‖ Most. 923 § *Égone té ioculó modo aúsim dícto aut fácto fállere?* § ‖ Rud. 1272 § *égone? cénseó* § ‖ Stich. 635 *Égone? tú ne*[4]) ‖ Truc. 586 § *égone? tú boná fidé* (*egori* BCD) ‖ Stich. 635 *mihine? tíbi ne* ‖ Curc. 725 § *Ítane uéro?* § ‖ Men. 948 § *ítane cénses?* § (*itane* B²,

---

[1]) Licet M. Warren (American Journal of Philology uol. II nr. 5) recte exposuerit etiam encliticam *-ne* particulam interdum affirmatiuam fuisse, tamen uehementer dubito, num recte scribatur Capt. 857, Epid. 575, (Mil. 439), Trin. 634, Stich. 635 *tune* pro *tu ne*. Etenim ex iis, quae supra exposuimus, efficitur non formam *tune* sed *tun* exspectari; qua in re quam parui momenti sit id, quod post *-ne* alter excipit orationem, facile intellegitur ex *Certon?* § Capt. 644, 883; *Veron?* § Cas. IV 2, 11, Truc. 302; *Nostin?* § Curc. 423; *Certen?* § Merc. 324; *Tetigistin?* § Most. 457; *Men?* § Trin. 69. Quod autem nonnunquam et apud Plautum et apud Terentium interroganti: *Egone?* respondetur: *tu ergo,* hac re nihil demonstratur nisi hoc, illud *ne* in *tu ne* sensum habere affirmatiuum; encliticum esse negem.

[2]) De Men. 651 et 937 uide infra pag. 14.

[3]) Teste Studemundo codex A uersum praebet talem: § *Égone?* § *tu ístic ípsus ínquam, sí quidem hóc uiuét* (uel *uiuít*) *capút*, quae uerba in contextum sunt recipienda; cf. Amph. 575 *égone?* § *tu ístic* et Men. 651 *Quís is Menaéchmust?* § *tu ístic ínquam.* — Scripserat Ritschl: § *Égone?* § *tú ne* § *ego?* § *ípsus*, e. q. s.

[4]) Mirum est, quod Goetz in Epidici editione anno 1878 scripsit Epid. 575 *tune,* idem in Stichi editione anno 1883 Stich. 635 *tu ne* et *tibi ne* maluit.

itana B[1]CD[1], *itan* D[3]) ‖ Merc. 567 § *itane uéro, uéruex?* ‖ 918 *Ítane? cómmodum* ‖ Pers. 291 § *itane? spécta* ‖ Poen. 557 § *Ítane témptas* ‖ Rud. 971 § *Ítane uéro?* § ‖ Pers. 851 § *Quiane té uoco* ‖ Addo Mil. 628 *támine tibi diu* (*tamine* CD, *tam me* B; cf. quae Ribbeck ad hunc uersum adnotauit)[1]).

b) syllaba aperta ictu rhythmico feritur: Aul. 335 *Hucine detrústi* (*detrusisti* BDJ) ‖ Merc. 753 *Haecine tuást* (*Haecin* ita, ut proximae litterae legi nequeant, A[s]; *Hęcin* C, *Hec in* B, *Hecin* D[1], *Hecine* D[2]) ‖ Most. 10 *Hocíne uolébas* ‖ 25 *Haecine mandáuit* ‖ 26 *Hocíne modo* ‖ 27 *Hocíne boni* ‖ Rud. 884 *Sicíne me spérnis* ‖ Trin. 186 *Hascíne proptér res* (sic Hermann et Ritschl; *Hasce mihi propter res* A, *Hascine me propter res* BCD) ‖ Most. 508 *Hĭcíne percússit*, ubi tamen tribrachyn in syllaba altera ictu percussum Plautum ita euitasse conicio, ut *Hĭcín percússit* scriberet.

Cist. IV 2, 80 *hĭciné* ante septenarii iambici diaeresin positum est: *Quae haec géstitáuit.* § *híciné tu ergo hábitas? hárioláre* (*hicine tu* B litteris *ine* a B[2] in rasura scriptis, *hic intu* J, *hic in tu* E[1], *hic in tus* E[3]); item *síciné* in senarii iambici clausula Cist. II 3, 38 (*Scine* B[1]E[1], *Sicine* B[2], *Siccine* E[3], *Sic ne* J).

2. Ubi metro numerisque magis conuenit, forma *-n* usurpatur:

a) syllaba aperta ictu rhythmico caret: ubi collaqueationis artificio usus est Plautus: Bacch. 1191 *Egon͡ quom haéc* ‖ Merc. 317 *Egon͡ té* ‖ Men. 653 *Égon dedi*[2]) ‖ Most.

---

[1]) Mil. 627 pro *itane* (sic BCD) *tibi ego uideor óppido Ácherúnticús?* recte scripsit Lorenz *tam tibi* e. q. s.; cf. Nonius p. 4.

[2]) Restituenda est collaqueatio propter numeros Men. 389 *Égon te iússi cóquere?* § *cérto tibi(que) et párasitó tuó* § (*Egone* codd.; *tibi(que)* Fleckeisen, Mahler de pronominum pers. apud Plautum collocatione, Cussalini 1876, p. 20. cf. Stich. 661 *mihique et tibi*) et ut metro satisfiat Trin. 642 *Ítan tandem hánc maióres fámam trádidérunt tibi tui (Itane tandem hanc* A, *Itane tandem* [sine *hanc*] BCD; cf. Ritschl Parerg. 523, Proleg. Trin. CXXXVIII).

633 *égon dicám* ‖ Pers. 188 *Égon dem* (*Egondem* A[s], *Eoondem* B, *Eodem* CD) ‖ Pseud. 290 *Égon patrí* ‖ Truc. 775 *Égon tibí* ‖ Pseud. 472 *Mihin dómino* ‖ Curc. 571 *Míhin malum* ‖ Most. 1132 *quían me.* Ut proceleusmaticus ◡́◡◡◡ euitetur, Men. 928 *Pérdormíscin tu úsque ad lúcem: fácilin tu* ⟨*ób*⟩*dormís cubáns?* (*facilen* B², *facilin* B¹CD et Ritschl op. II 560).

b) syllaba aperta ictu rhythmico aucta est: Proceleusmatici species uariae euitantur Rud. 1216 *Ómnián licét?* (*Omnia inlicet* BCD) et Most. 449 *Usquén ualuísti?* (*Usque inualuisti* BCD)[1] ‖ Vitantur a Plauto praeter initium uersuum iambicorum et metra anapaestica numeri tales, ut uocabulorum dactylicorum uel dactylice desinentium syllaba paenultima ictu feriatur (- ◡́◡); recte igitur legitur in libris manu scriptis Aul. 746 *Cum ístacín te orátione* (*istac inte* BDE, *istac te* J) ‖ Breuis igitur in *-n* exiens forma restituenda uidetur esse Asin. 932 *Ístoscín patrem aéquomst* (*Istoscine* BDEJ) ‖ in pede septimo septenarii trochaici Amph. 514 *hocin placet?* (*hocine* BDEJ) ‖ Men. 795 *séruirín tibí* (*seruirin* BCD, cf. quae Brix ad hunc locum adnotauit) ‖ Truc. 719 *hīcín tu erás* (*hicin & uere* B, *hicinet Vere* CD) ‖ in tetrametro cretico Asin. 128 *Prómerenti óptume hocín preti réddítur?* (*hocine* BDEJ; cf. Studemund de canticis Plautinis p. 11; Spengel Reformv. p. 127) ‖ Semel legitur forma *egón* in creticis cantici Curc. 119 *§ Sálue § egòn sálua sìm, quaé sitì sícca sùm? §* (*egon* BE, *ego* J).

Itaque ut comprehendam, quae singillatim exposui de forma particulae *-ne* sequente consona, ubi praecedit syllaba aperta:

a) Utrum *-ne* an *-n* dictum sit, pendet ex quantitate praecedentis syllabae apertae.

---

[1]) Quod in codicibus legitur *usque inualuisti,* illa *i* littera scribae errori uidetur tribuenda esse, praesertim cum similem uideamus lapsum Rud. 1216 *omnia inlicet* pro *omnian licet.* Ac ne Merc. 373 quidem formam *usquin* uel *usquine* exhibent codices, sed *usquene* exstat in CD, *usque* in B (cf. etiam Trin. 905 *Nouisti in* B pro *Nouistin,* Mil. 533 *Vidisti in istam* C pro *Vidistin istam*).

b) Quae syllaba quotiens erat producta, uocalis illa *-e* particulae tam tenuiter sonuisse uidetur, ut per se ipsa in uersu moram explere non posset.[1])

c) Correpta autem syllaba 1) plerumque tota *-ne* particula audiebatur, 2) rarius, ubi metro numerisque magis conueniebat, *-e* littera abiciebatur.

d) Si inter se comparantur formae tales, quales sunt *cérton* et *hīcine*, uel *certón* et *hīcíne,* cum sola *-n* littera utrisque sit communis, efficitur *-n-* litteram praecedente uocali longa tam grauiter et duratiue sonuisse, ut *-e* uocalis tolleretur; sin autem praecedebat uocalis breuis, *-n* littera acutius sonabat.

e) Ubi *-ne* affigitur syllabae *-ce* pronominis demonstratiui, uelut in *hicine,* nunquam Plautus usus est collaqueationis artificio, nunquam legitur e. g. *hīcin tú.*

f) Quoniam exceptis, ut par est, locis eis, ubi collaqueatio adhibetur, sequente consona semper usurpatur forma *égone* non *égon*, consentaneum est *ego* uocabulo, ubi ictus aberat a syllaba posteriore, pyrrhichium effici in prisca latinitate.

Quae cum ita sint, non consentio cum C. F. W. Muellero, qui Men. 651 *Quís is Menaéchmust? § tu ístic, ínquam. § égone? § tú. § quis árguít* et Men. 937 *Quíd ego dīxi? § insánisti ínquam. § égone? § tu ístic quí mihí* remoto hiatu legere maluit *ínquam § egóne § tú* e. q. s. (prosod. Plaut. p. 30). Etenim si uir ille doctus utitur uocabulo *egó* pro iambo, nullo modo forma *egóne* exspectatur, sed *egón*, quae neque propter codicum memoriam neque propter metrum ueri est similis; quam ob rem a Ritschelio (Proleg. p. CLXX) hiatum suo iure statutum esse censeo.

---

[1]) Itaque uereor ne O. Kienitz in progr. Carolsruh. 1878 p. 2 nimis confisus lapsu, ut uidetur, scribae (Com. fragm. [com. inc. p. 119 Ribb.] 47) introduxerit in linguam latinam formam *qui ne* pro *quin*; nam certo in prisca latinitate, si talis quondam fuit forma, *-ne* illud breuem habuit uocalem, ita ut ne hic quidem *qui ne* sed *quin* legendum uideatur esse; adde quod ceteris locis omnibus *quin* inuenitur, siue interrogatiua est particula siue coniunctio.

g) Nusquam legitur *itáne* nisi Mil. 1120 *Itáne tu cénses? § qúid ego ni ita censeam? §*, de qua forma dubitari potest. Etenim si iure contendit C. F. W. Mueller l. l. p. 13 *itá* a Plauto etiam pro iambo usurpari (cf. Corssen, Aussprache etc. I p. 331 et Brixii adnotat. ad Capt. 499), nescio an Brixii coniectura probari possit, qui *itán* in contextum recepit; quamquam idem Brix exposuit *ita* non adhiberi pro iambo a Plauto nisi in uersibus creticis aut bacchiacis. Sed etiamsi alteram formae *itane* syllabam correptam esse statuimus, displicet *ĭtắnĕ tu cénses* propter tribrachyn in syllaba altera ictu percussum; conf. quae supra pag. 12 ad Most. 508 adnotaui. Ceterum conferas etiam quae Langen (Philol. XXXI p. 109) de ratione exposuit, quae intercedit inter syllabas correptas ictu rhythmico praeditas et carentes; qui quod in illius modi syllabarum enarratione prorsus neglexit formas *hicine sicine* similes, dolendum est.

h) Forma *egón*, quam supra semel laudauimus in cantico Curc. 119, etiam Trin. 515 legitur in codice Ambrosiano *Tibin egon rationem reddam? § plane periimus* (*Tibi ego* BCD; *Tibi egón* Ritschl Parerg. p. 523, Proleg. p. CCXCIII). Atque *Tibin egon* ferri nequit. *Tibi egón* aeque reiciendum est; etenim, ut exposuit C. Mahler de pronominum pers. apud Plautum collocatione p. 56. 57, in interrogationibus, quae admirationem quandam loquentis exprimunt, illud pronomen priorem locum obtinet, cui in pronuntiando maior uocis uis impertitur. In hoc autem uersu cum praecedat datiuus, *tibi* praecipuum accentum logicum uidetur habere. Iam uero particula *-ne* illi a Plauto affigitur pronomini, quod accentu logico insigne est, ita ut *Tibin⟨e⟩ égo* (cf. Pers. 721 *Tíbine ego*) exspectetur. Sed ne hoc quidem probem, quia propter proceleusmaticum sequente anapaesto rhythmus maxime insuauis efficitur. Restat *Tíbi egó*, quod praebent BCD; idem comprobatur codicibus BEJ Aul. 45 *Tibi egó ratiónem réddam, stímulorúm segés?*, ubi D *Tibi enim* exhibet, in palimpsesto hunc uersum conseruatum non esse uehementer dolemus. Apud Nonium quoque (p. 381, 10; 395, 20) *Tibi ego* legitur. Cf. Pseud. 318 *Tíbi ego crédam?* Pseud.

626 *Tíbi ego dém.* Quamquam ne sic quidem rhythmus insuauis euitatur, cum uix inuenias apud Plautum duos anapaestos continentes ita, ut uterque exeat in eandem uocalem longam. — Curc. 140 in anapaestis *ne* illud affirmatiuum *Tibi n e ego* — an potius delendum sit nescio.

§ 2. Sequente uocali aut *h* littera[1]).

Ex re metrica apparet *-ne* particulam sequente uocali nunquam excepto hiatu ita in uersibus pronuntiatam esse, ut ipsa *e* uocalis audiretur, quam ob rem tota huius paragraphi quaestio non pertinet nisi ad orthographiam. Atque cum I. praecedente syllaba longa plena *-ne* forma nunquam fere scripta legatur in codicibus sequente consona, sed *-n* tantum audiatur et scribatur, ne uocali quidem sequente plena *-ne* forma scribenda uidetur esse, sed *-n* praeferenda, uelut *tun id.*

1. *-n* legitur in codicibus: a) Amph. 433 *uíncon* ‖ 823 *cenáuin* ‖ Asin. 504 *Néqueon* ‖ 669 *Ten* ‖ 700 *Ten* ‖ *tun* ‖ Aul. 171 *Nóstin* (*Nouistin* BDEJ) ‖ 183 *récten* ‖ 756 *tun* ‖ Bacch. 75 *iócon* ‖ 253 *Tun* (*Tum* D) ‖ 1163 *Tun* ‖ Capt. 1013 *addúxtin* ‖ Cas. I 23 *Tun* (A, *Tu* BEJ inuito metro) ‖ Curc. 16 *ualuístin* ‖ Epid. 224 (BE) *Útin* (*Ut* AJ) ‖ 550 *Nóuin* ‖ 635 *Vídeon* ‖ 688 *tuon* ‖ Men. 375 *Díxin* ‖ 507 *súrrupuístin* ‖ Merc. 127 *Domin* ‖ Mil. 533 *Vidístin* ‖ 546 *Vidístin* (A, *Vidisti* BCD) ‖ 1020 *Breuin* ‖ Most. 450 *insánin* ‖ 604 *Datúrin* ‖ Pers. 135 *Tun* ‖ Poen. 271 *tun* ‖ Pseud. 625 *tun* ‖ 939 *Tun* ‖ 1079 *cónuenístin* ‖ 1227 *díxin* ‖ Rud. 861 *Quin* ‖ 1063 *Útin* (BD, *Utm* C) ‖ Stich. 326 *tun* (ACD, *tunc* B) ‖ 467 *Valuístin* ‖ 501 *Quaen* (QUAENEATEST A[s] ut uidetur, *Quaenet ipsa* fere BC, *quae nec ipsa* D; *quaen eápse* Ritschl) ‖ Trin. 136 *Incónciliástin* ‖ 332 *Mércatúran* (A, *Mercaturamne* BCD) ‖ 609 *tánton* ‖ 902 *ípson* ‖ Truc. 4 *datúrin* ‖ 935 *Dédin* (*Dedi u* B, *Dedi* CD).

---

[1]) Ubicunque infra agetur de uocabulis, quae incipiunt a uocali, ea una conputes uocabula, quae *h-* litteram primo loco habent.

b) Amph. 679 *Váluistín* ‖ 717 *Tún* ‖ Asin. 333 *Méministín* ‖ 426 *Iussín* ‖ Cas. prol. 69 *Seruín* ‖ Curc. 191 *Tún* ‖ 606 *gemmán* (EJ, *gemmane* B) ‖ Epid. 556 *tún* ‖ Men. 776 *saluáen* ‖ 786 *mén* (*me* D) ‖ 1050 *Mén* ‖ 1119 *tún* ‖ Merc. 158 *tún* (*tum* B) ‖ Pers. 747 *tuán* ‖ Pseud. 977 *sciuín* ‖ 1143 *Tún* ‖ Rud. 767 *quín* (cf. O. Kienitz l. l. p. 2) ‖ Stich. 311 *Somnón* (B, *Sum non* CD, *Somnone* A) ‖ 373 *tún* ‖ 582 *uideón* ‖ Trin. 127 *Dedistín* ‖ 210 *Falsón* ‖ 905 *Nóuistín* (*Nouisti in* B) ‖ Addo ex Vid. frag. I 10 formam *locástin* ante lacunam.

2. *-ne* tradita est: a) Amph. 566 *Tune* ‖ Asin. 94 *Tene* (*Ten* Nonius) ‖ 687 *Amándone* ‖ 755 *Addóne* ‖ Bacch. 837 *Nouístine* ‖ Cist. IV 1, 2 *quaene* (*quae ne* B J, *que ne* E) ‖ Curc. 82 *Eine* ‖ Merc. 888 *tune* ‖ Poen. 1310 *Tune* (*Tunc* C) ‖ 1416 *búccaene* ‖ Pseud. 1179 *sánine* ‖ Rud. 746 *nátaene* ‖ Stich. 531 *Hódiene* (*Hodie* A[s] inuito metro) ‖ Trin. 961 *eine aúrum* (*cine mirum* BCD).

b) Aul. 137 *túne* ‖ Bacch. 561 *misíne* ‖ Capt. 572 *túne* ‖ Curc. 419 *túne* ‖ Epid. 641 *Túne* ‖ Men. 574 *Boníne* ‖ Merc. 504 *téne* ‖ 576 *Utíne* ‖ 720 *uídistíne* ‖ Mil. 1424 *Vérberóne* ‖ Poen. 368 *Méne* ‖ Pseud. 1177 *túne* ‖ Rud. 272 *Quaéne* ‖ 748 *Túne* ‖ Stich. 8 *Saluaéne* (*saluene* A[s]BCD) ‖ 254 *méne* ‖ 703 *Fontíne* (A, *Fontale* BCD) ‖ Trin. 70 *téne* ‖ 129 *Dedistíne* ‖ 1095 *Qualíne* ‖ Truc. 612 *Meóne*.

II. Praecedente syllaba correpta, quoniam Plautus uel potius ii, qui Plauti fabulas aetate imperatorum Romanorum recensuerunt, semper scriptum esse uoluerunt etiam e. g. *háscine* ⏑⏑ sequente consona, certo uocali quoque sequente iidem *hascine* scribere debebant, non abiecta *-e* littera. Quare cum metro nusquam breuis in *-n* forma flagitetur, etiam sequente uocali scribendam esse censeo *-ne* plenam. Quae quidem ratio permultis exemplis Plautinis comprobatur:

a) Asin. 127 *Sícine hoc* (B, *icine* c. spat. init. DE, *Hiccine* J; cf. Pseud. 1246) ‖ Bacch. 447 *hócine híc* ‖ Cist.

I 1, 21 *hīcine ístud* (*hiccine* BE²J) ‖ I 1, 115 *sícine inmunda* (*siccine* EJ) ‖ Epid. 73 *Haécine ubí* ‖ 574 *Haécine?* § *haéc* ‖ Merc. 602 *hícine án* (*hinc iam* B¹, *hi .c. an.* B²) ‖ Mil. 61 *hícine Achílles* (*hicine* A*BD; Seruius in Verg. Buc. V 58 et Philarg. in Georg. II 393; *hicin* C) ‖ 181 *hícine étiam* ‖ 626 *Háncine aétatem* ‖ Pers. 545 *Haécine illást* ‖ Poen. 386 *Sícine égo* ‖ 512 *Sícine opórtet* ‖ Pseud. 202 *Húncine híc* ‖ 1246 *sicine hóc* ‖ Rud. 251 *Sícine hic* ‖ Stich. 621 *húcine?* § *ímmo* ‖ Truc. 933 *Húncine hóminem.*

Amph. 743 *égone abs te* ‖ 747 *Égone ístúc* ‖ Asin. 899 *egone íllam?* ‖ Aul. 690 *Egone út* (*Egon* Nonius) ‖ Bacch. 375 *Égone ut* ‖ 489 *égone* ⟨*ut*⟩ *íllam* ‖ 806 *égone istúc dixí*[1] ‖ Capt. 135 *Egone íllum* ‖ Cas. II 3, 27 *égone in* ‖ V 4, 13 *égone?* § *haut méntire* ‖ Curc. 664 *égone? ut sémper* ‖ Epid. 574 *egone ósculum* ‖ Men. 162 *egone? íd* ‖ 198 *égone an* ‖ 559 *Egone híc* ‖ Merc. 761 *égone istúc* ‖ Mil. 685 *egone eám* ‖ 936 *egone hóc* (*ego ne* B, *ego nec* CD; cf. M. Warren l. l. p. 50) ‖ 962 *Égone ut* ‖ 1139 *egone árchitéctus* ‖ Most. 301 *Égone id* ‖ 1014 *Egone? át quidém* ‖ Poen. 149 *Egone ístuc* ‖ 333 *égone? in aédem* ‖ 428 *Egone, égone si ístuc*[2] ‖ Pseud. 1327 *egone eám* ‖ Rud. 1244 *Egone út* ‖ Trin. 378 *Égone indótatám* (A, *Ego* BCD) ‖ Truc. 312 *égone haec* (sic AB, *egone hic* CD) ‖ 441 *Egone íllam* ‖ 441 *égone íllí* ‖ Pers. 721 *Tíbine ego* ‖ Bacch. 477 *Ítane opórtet* ‖ Mil. 66 *Itane aíbant* (*Itane aiebant* A*, *Itane aleuat* D, *Itanea leuat* BC) ‖ 1278 *itane?* § *íta pol* ‖ Poen. 660 *Itane ílle* ‖ Rud. 747 *itane ínpudéns* ‖ Trin. 306 *itane ésse* ‖ Truc. 292 *Ítane erúbuistí.*

Bacch. 248 *Benene úsque*[3] ‖ 681 *ómnene?* § *óppidó* ‖

---

[1]) Hermann hunc uersum propter hiatum ita correxit: *Per súcophántiam?* § *égone dixi istúc?* § *itá*; sed cf. Amph. 747 *Égone istúc dixí?* ‖ Merc. 761 *égone istúc dixí tibi?* ‖ Poen. 149 *Egone ístuc aúsim fácere praésertím tibí?*

[2]) Sic codices secuti M. Warren l. l. p. 3 sq. et Goetz; nescio an tales uersus magis placeant: *Egone út non, si ístuc lépide ecféxis,* § *í modó.* § *Ut nón ego te hódie* § *abí modo.* § *émittám manú?* §

[3]) Dubito num Ritschl opusc. II 560 recte constituerit formas *benine, omnine, maline, uaenirine, iurine.* Nam alia ratio in *haece-ne*, alia e. g. in

Capt. 709 *málene id* ‖ Epid. 129 *Bénene usqué* ‖ Merc. 452 *uaenirene eám* ‖ Rud. 1069 *iúrene ánne* (*iure ne* B, *iure* CD) ‖ Truc. 369 *Benene ámbulátumst* (A, *Benen* BCD) ‖ Epid. 30 *ármane?* § *átque* ‖ Poen. 109 *cáptane. án.*

b) In solis anapaestis *hancíne* bis dimensus est Plautus ita, ut sequente uocali ante *-ne* particulam praecederet uocalis correpta, quae ictu rhythmico aucta est, Rud. 187 et 188, quos uersus Guilelmus Studemund sic constituit in scholis: 186[b] + 187[a]: *Me hoc órnatu órnatam in incertás regiónes tímidam eiéctam?* 187[b] + 188[a]: *Hancíne ego ad rém natám miserám memorábo? hancíne ego pártem* 188[b]: *Capio ób pietátem praécipuám?* Spengel „Reformvorschlaege" p. 328, quanquam alios constituit uersus, eundem ictum *hancíne* seruauit.

Plena igitur *-ne* restituenda est paucis locis: Asin. 884 *égon⟨e⟩ ut* ‖ Bacch. 196 *Egon⟨e⟩ út* ‖ 1190 *Egon⟨e⟩ úbi* ‖ Curc. 10 *Egon⟨e⟩ ápiculárum* ‖ 494 *egon⟨e⟩ áb* ‖ Merc. 154 *Égon⟨e⟩ ausím* ‖ Mil. 345 *egon⟨e⟩ íd* (*egon* A, *ego* BCD) ‖ 1276 *Egon⟨e⟩ ád* ‖ Most. 924 *Égon⟨e⟩ abs* ‖ Pseud. 516 *Egon⟨e⟩ út* ‖ Truc. 898 *égon⟨e⟩ atque* ‖ Curc. 422 *míhin⟨e⟩?* § *itá* ‖ Men. 868 *Míhin⟨e⟩ equís.*

Mil. 290 *tútin⟨e⟩?* § *égomet.*

Curc. 616 *Méan⟨e⟩ ancílla* ‖ Epid. 649 *sánan⟨e⟩ haéc* (*sanan* [*n* alt. ex *m* ras.] E) ‖ Men. 776 *sáluan⟨e⟩ árcessí* (*saluen* BCD) ‖ Truc. 285 *Núllan⟨e⟩ ístic múlier* (*Nullan mulier istic* A, *Nullã istinc mulier* B, *nulla istinc Mulier* CD).

Most. 925 *Quid? tibi únquam quícquam, póstquam túus sum, uérborúm dedi?* (*tibi numquam* B[2], *tibi umquam* B[1] CD), cum ex addito *quid?* interrogationis genus satis appareat, particula *-ne* omnino non desideratur. Merc. 323, quem uersum Ritschl ita restituit: *Hoc fácto dúcas?* § *égon te? ah, né di*

---

bene-ne est; *haece* sequente consona non inuenitur sed *haec*; *bene* et uocali sequente et consona dicitur, nusquam *ben* forma exstat; *haece* et *ne* artissime in unum uocabulum coniuncta sunt ita ut fiat *haecine*; in *benene* particula *-ne* affigitur uocabulo ei, quod accentum habet logicum ut sescenties. De *usquene* uide supra p. 12 sq., de *facilin* et *seruirin* cf. Corssen „Aussprache" I 323.

siuerint (*egone athene desiuerint* BD et nisi quod *dessiuerint* C), de uocabulo, quod post *egone* sequebatur, nihil certi statui potest.

Ex iis, quae supra de *egŏn* dicta sunt, apparet probabilius esse Asin. 810 *Sequere hác: egone haéc* ⟨*ut*⟩ *pátiar aút taceam? émori* cum Fleckeiseno *ut* inserere post *haec* quam Ussingium sequi, qui in adnotatione *egóne* ⟨*ut*⟩ *haec* proposuit.

B. Praecedente syllaba conclusa.

§ 1.

Ex permultis illis syllabis conclusis, quibus *-ne* particula affigitur, eae separatim tractandae sunt, quae desinunt in *-s* litteram. Nam cum satis constet *-s* litteram in fine uocabulorum post breuem uocalem positam, ubi syllaba ultima ictu rhythmico careret, tam debilem fuisse, ut saepe ne 'positionem' quidem efficeret, illud facile apparebit, multum interesse discriminis inter has syllabas, quae in *-s* desinebant, et eas, quarum finis quauis alia consona praeditus erat, quae euanescere non posset. Atque ut incipiamus ab iis uocabulis, in quibus *-s* littera sequitur

I.

uocalem natura longam,

ubi *-ne* affixa est, ex tali compositione prodiit:

1. forma simpliciter in *-n* desinens remotis *-s-* et *-e* litteris in uersibus his:

a) Formae uerbales (2. pers. singularis praesentis indicatiui) ictu in syllaba ultima destitutae sequente consona:

Cénsen Asin. 887 (*Cénsē* E, *Censen* J) || *hában* Trin. 964 || *iúben* Mil. 315 || *iuben* Amph. 929 || *spónden* Capt. 898, Trin. 1162 || *uíden* Capt. 557, 593, Epid. 221, Men. 828, Mil. 990, Most. 817, 829, 832 (cf. Studemundi Stud. I 275 sq.), Poen. 314, Rud. 1093 (cf. Studemund l. l.), Stich. 636 (*V(ide)n* A[s], *Vides* BCD), 637 (*Viden* A[s], *Vides* BCD) || *uidĕn* Mil. 1045 || *aúdin* Asin. 884, Capt. 592, 602, Epid. 400, Men. 909, 920, Merc. 953, Most. 821, Pers.

655, Poen. 408, 999, Pseud. 193, 330 || **scin** Amph. 356, 671, 1082, Aul. 47, Cas. II 8, 54, Men. 530, Mil. 398, 1162[1]), Most. 642 (*sint* B[1], *scin* B[2], *in* CD), Pers. 139, 154, Poen. 376, 438, 441, 1318, Pseud. 276, 1178, Rud. 382, 797 || **uin**[2]) Asin. 647, Cas. II 3, 54, II 8, 61, Merc. 722, 769 (*Vein* A, *Vin* BCD), Mil. 535, Pers. 666, Poen. 159, 161, Rud. 1328, Trin. 59.

Sequente uocali: **cénsen** Rud. 1269 || **iúben** Asin. 939, Capt. 846, Vid. fr. XX' || **spónden** Aul. 256 || **tácen** Pers. 533, Rud. 1399 || **uíden** Asin. 148, Bacch. 492, Curc. 188, 311 (*uiden ut* in *uide ut* correxit Pylades), Men. 646 (*uident* B[1]CD), Mil. 219 (*uident* B[1]CD[1]), Most. 1173, Trin. 847 || **uiden** Bacch. 1161, Curc. 93, 160, Pers. 812[3]), Poen. 979, Rud. 170 || **ábin** Amph. 518[4]), 857, Bacch. 1168, Cas. II 4, 23, Most. 850, Pers. 671 (*abisne* BCD), Trin. 989 (*Abhinc* BCD pro *Abin hinc*) || **abin** Aul. 660, Bacch. 1176, Trin. 457 || **aúdin** Amph. 755, Asin. 109, 750, Cas. III 5, 63, Poen. 406 (*audi* C), Pseud. 665,

---

[1]) Mil. 1162 Brix suo iure e contextu remouet pronomen *tu* codicibus traditum ita, ut fiat uersus talis: *Vólo § uolúptatém mecástor mi imperás. § scin quem ád modúm?* nam nusquam inuenitur *tu* post *scin*, ubi pendet ex uerbo sciendi pronomen aut aduerbium aut particula interrogatiua; cf. Amph. 356, 671, Aul. 47, Cas. II 8, 54, Men. 530, Most. 642, Pers. 139, 154, Poen. 376, 438, 441, 1318, Pseud. 276, 1178, Rud. 797; Bacch. 594, 1179, Men. 207, 677, Poen. 1167, Pseud. 538, 657, Rud. 773, 1216, Trin. 350; Aul. 307, Asin. 703; *scin* cum interrogatiuo pronomine sequente in unum tanquam compositum coaluisse uidetur simili modo ac *nescio quis,* de quo cf. Becker in Studemundi Stud. I 229. Alia est condicio Trin. 373, ubi propter accusatiuum interpositum: *Scín tu illúm quo génere gnátus sit?* pronomen *tu* admissum uidetur esse. cf. Studemundi Stud. I 283.

[2]) Hoc loco formam *uin* ex *uis-ne* addere liceat, quam longam *i* uocalem habere infra demonstrabo; quanquam homines docti de huius formae origine certa opinione uti non uidentur; cf. Corssen „Aussprache" II 247 adn.

[3]) Restituo codicum lectionem ita, ut fiat dimeter iambicus *Viden út tuis díctis páreó?* cf. Studemund de cant. Plaut. p. 40; Stud. I 273.

[4]) Codices praebent haec: *Cárnufex, non égo te nóui? ábin e cónspectú meó?* Mueller, ut hiatum uitaret, post *abin* adiecit *hinc.*

Trúc. 331 || *in* Bacch. 1185 (*in* CD, *isne in* B) || *rédin* Truc. 755 || *scin* Aul. 307 || *uin* Men. 614, Poen. 1115, 1226, Pseud. 522, Stich. 397, 486.

b) Formae uerbales ictu in syllaba ultima auctae sequente consona: *Censén* Aul. 309, 315, Merc. 461 || *habén* Mil. 72, Trin. 89, Truc. 680 (*habent* BCD) || *praebén* Pers. 792 [1]) || *ualén* Trin. 50 || *uidén* Bacch. 834, 1130, Capt. 304, Rud. 157, 869 || *abín* Merc. 756 || *audín* Asin. 116, 447, Bacch. 861, Men. 254, 310, Mil. 1057, 1222, 1313, Most. 622, Pers. 676, Poen. 1006 (*Audin* A[s], *Audi* BCD), 1155, Trin. 799 || *scín* Bacch. 594, 1178, Cas. II 6, 68, Epid. 207, Men. 207, 677, 947, Mil. 339, 1034, Poen. 879, 1167, Pseud. 538, 641, 657, Rud. 773, 1216, Trin. 350 (*scin* A, *scis* BCD), 373 || *uín* Amph. 769, Capt. 360, Cas. III 2, 14, Men. 141, Merc. 150, 462, 490, Mil. 335, 458, 978, 979, Most. 846, Pers. 587, 657, 803, Poen. 163, 308, 439, 1415, Rud. 1035, Truc. 924 || *possín* Merc. 518.

Sequente uocali: *audín* Asin. 598 (cf. Studemundi Stud. I 271 adn. 3) || *scín* Asin. 703 || *uín* Asin. 646, Curc. 313, Men. 653, Most. 309, Poen. 990, Pseud. 324, Stich. 736, Truc. 502.

2. Plenae in *-sne* formae rarius leguntur:

a) Formas ictu in syllaba paenultima destitutae sequente consona ne semel quidem occurrere consentaneum est. Sequente uocali: *stasne* Cas. III 6, 20 [2]) || *spóndesne* Poen. 1157 [3]) || *ualuíssesne* Amph. 715 ||

---

[1]) Ritschl scripsit *Lócus hic túus est: hic accúmbe. fér aquam pédibus. praében púere?* sed libri exhibent *ferte* et *praeben tu*; quare cum nusquam alibi Plautus in simili argumento dixerit de pedibus lauandis, sed de manibus (Most. 308, Pers. 769, Truc. 481), uersus ita restituendus est: *Lócus hic túus est, hic accúmbe. férte aquám. praebén tu, púere?*

[2]) *Stasne étiam? i sis. ego hic hábeo* i. e. dimeter anapaesticus catalecticus; sic fere A teste Studemundo.

[3]) *Spondesne? § spondeo* formula sollemnis uidetur fuisse similiter ac *spondes? § spondeo* (cf. Varro de l. l. VI 70; Dirksen, Manuale lat. font. iur. Rom., Berol. 1837; Trin. 502, 573, 575). *Spondes?* non inueni apud Plautum, sed praeter formulam sollemnem *spondesne* formulam quodammodo uulgarem *sponden* usurpabat poeta, quam supra quater enotaui.

formae nominales *séntisne* Capt. 188 || *díuesne* Bacch. 331 [1]).

b) Formae ictu in syllaba paenultima auctae: sequente consona: in clausula senarii iambici *déridésne* Curc. 18, 392 || in formulis sollemnibus *spondésne* Curc. 674, *ésne* Men. 1109 (*estne* B [1]), Pers. 581 (*estne* ABCD), Pseud. 616 || in enuntiatis interrogatiuis disiunctiuis, ita ut *-ne necne* usurpetur *sísne* Bacch. 400, *possísne* Cas. I 7, *emítterésne* Capt. 713 || formae nominales *bonísne* Trin. 1065, *uósne* Stich. 135. Sequente uocali: *negásne* Poen. 777 || *rogásne* Amph. 571 (cf. Spengel „Reformvorschlaege" p. 336) || in cantico *uidésne* Rud. 253 [2]) || in fine enuntiati sequente hiatu *habésne* Asin. 579 [3]) || formae nominales *másne* Rud. 104 || *Philolachésne* Most. 972 || *deísne* Pers. 26 || *publicísne* Trin. 331 || *hostísne* Trin. 102 || *meósne* Curc. 357, Truc. 925 || *eósne* Trin. 1020 || *uósne* Stich. 132.

Ex his autem, quos modo enumeraui, uersibus de syllabis longis in *-s* exeuntibus, quibus *-ne* affigitur, constitui possunt haec:

a) Ubi *-ne* adnexa est formis nominalibus, semper particula plena [4]) seruata est, sed saepius sequitur uocalis, rarius consona.

---

[1]) Hunc senarium Ritschl ita constituit: *Sed istíc Theotímus díuesnést? § etiám rogás?*, quae coniectura codicibus non comprobatur (*diuesne est istic theotimus* BCD); immo legendum uidetur esse paucis mutatis *Sed díuesne ístic Théotimúst? § etiám rogás?*; de accentibus *Théotimúst* cf. Bacch. 326, 335, 776. Nisi forte uocabulo *diues* tanquam monosyllabo uti licet (cf. Neue II 12; Mueller, Plaut. Pros. 308).

[2]) Rud. 253 Studemund codices secutus ita restituit, ut fiat tetrameter creticus acatalectus, quem excipit penthemimeres iambicum: *Séd quid hoc, óbsecrost? uíden, amabó, quid est, Fanúm uidésne hoc?*

[3]) Asin. 579 *Argénti uigintí minás habésne? § háriolàre;* de *-ne* in fine enuntiati posita cf. *rettulitne?* Asin. 444, *ueneritne?* Poen. 731, *uiuitne?* Capt. 282; de formula sollemni cf. Gai Instit. III 169 *habesne acceptum*, Digest. XLVI 4, 18 *haberetne a se acceptum.*

[4]) Quid quod forma in *-n* ne Stich. 135 quidem admissa est, quanquam hoc loco sine dubio non *uósne latrónes* sed *uón latrónes* audiebatur?

b) Ubi *-ne* accedit ad formas uerbales satis tritas, i. e. ad alteram personam singularis indicatiui actiui II aut IV coniugationis, ad formam *uis,* ad formam *possis,* 1. plerumque litterae *s* et *e* abiciuntur, 2. rarius plena in *-sne* forma seruatur, ubi ex metro aut ex consuetudine sermonis magis conueniebat (in clausula senarii iambici, in formulis sollemnibus, in enuntiatis interrogatiuis, disiunctiuis, ubi post *-ne* sequitur *necne,* ubi *-ne* in fine enuntiati posita est).

c) Quotiens *-ne* subsequitur alias formas uerbales, semper plena in *-sne* forma usurpabatur [1]), sed rarius sequente consona, saepius sequente uocali.

d) In formis illis breuibus uocalem ictu praeditam longam fuisse apparet ex uersibus Asin. 598 *Audīn hunc ópera ut lárgus ést* (cf. Studemund Stud. I 271 adn. 3) || Asin. 703 *scīn ut dícam* || Asin. 646 *uīn erúm delúdi?* || Curc. 313 *Vīn aquám?* || Men. 653 *uīn adférri nóctuám* || Most. 309 *uīn unguénta?* || Poen. 990 *uīn appéllem hunc Púnicé?* || Stich. 736 *Vīn amícam huc éuocémus?*

e) Valde dubitandum est de forma *uísne,* quae ter legitur sequente uocali Merc. 486, Most. 322, Trin. 1091; nam non est cur uerbi adeo triti in lingua Plautina, cuius formam *uin* tricies octies enotauimus, in tribus uersibus nulla sermonis aut rhythmi lege cogente seruauerit plenam formam *uisne*; accedit quod in his uersibus post *uisne* sequitur uocalis, ita ut nullo negotio *uisne* et *uin* inter se commutari possint; quin etiam Curc. 313 *uín aquám?,* Trin. 1091 *uísne aquám?* legimus; cf. Mueller „Nachtraege“ p. 100.

---

[1]) Pers. 42 *Qui ípsus sítiat. § sícine hoc té mihi fácere? § quid faciám? § rogás?* neglegentia scribae in codicem B[1] irrepsit forma *rogan* iam correcta in B[2], ubi aeque atque in reliquis codicibus recte *rogas* legitur; nam *rogan* abhorret ab usu Plautino; cf. Seyffert in Philologo XXIX p. 385 sqq.

Pseud. 1315 Studemund *auferen* in codice Ambrosiano legisse sibi uisus est, ubi uerba inuenit fere haec: *Quid hoc auferen pseudolum mihi abs tuo ero § luben|tissimo corde atque animo*; in B (atque item fere in CD) haec extant: *Quid hoc auferre nonpseudole apstuo ero. Lubentissimo corde atque animo.* Sed totus locus corruptior est, quam de quo certi quicquam constitui possit; cf. Lorenzii adn. crit. ad hunc uersum.

f) Ubi ictus aberat, illud constitui potest, certo correptam fuisse uocalem posterioris syllabae in formis iambicis *haben, iuben, uiden, abin, redin* (cf. Iahn in annal. philol. 1851, LXI 39, 40; Ritschl. Proleg. p. 165, 166; Lorenz adn. ad Most. 262), ita ut sequente consona collaqueatio adhiberetur, sequente uocali pro pyrrhichiis iis Plautus uteretur. Iure igitur Ritschl et Lorenz Pseud. 1163 *háben* pro *hábesne* scripserunt *Mílite ésset. § háben argéntum ab hómine? § rógitas quód uidés?* (*habes nergentum* B, *habesne argentum* CD).

g) Cum in lingua latina alibi nusquam *-s* littera euanuerit in fine syllabarum longarum — nam aliter intellegendae sunt *mirimodis*, *multimodis*, similes formae, cf. *omnimodis* — formas tales, qualis est *censen*, ita explicauerim: Cum *-ne* praecedente syllaba longa moram in schemate metrico explere uix posset (cf. supra A § 1 I p. 4 sqq.), usus cottidianus in sermone uulgari *cénsesne* e. g. ita mutilauit, ut fieret *cénsesn* et postea *cénsen*; quam formam *cénsen* cum in promptu haberet poeta, non dubitauit etiam *censén* sibi permittere, ubi metro conueniebat, interdum autem numeris coactus plenam in *-sne* formam restituit.

II.

Ubi *-ne* sequitur syllabam in *-s* exeuntem, quae habet uocalem natura correptam, 1) forma breuis in *-n* desinens legitur in uersibus his:

a) Syllaba ultima ictu destituta est et sequitur consona: *Cognóscin* Amph. 822, Poen. 1130 || *crédin* Capt. 961, Poen. 441 [1]) || *míttin* Truc. 756 || *pérdormíscin* Men. 928 || *pérgin* Capt. 591, Merc. 998, Poen. 433 (*pergin͘c* cum puncto supra *c* a manu prima A[s]), Pseud. 1300, Truc. 265 || *audítin* Pseud. 172 || *datin* Truc. 631 || *pérgitin* Pseud. 1249 || *scítin* Men. 1154 || *uidétin* Asin. 636.

Sequitur uocalis: *accípin* Pers. 412 || *dícin* Truc. 825 || *fúgin* Aul. 660 || *pérgin* Amph. 349 (*pergam* J), Cist.

---

1) *Lúdin* Pseud. 24. Ritschl in A *ludin me* legisse sibi uisus est (*ludis me* BCD), sed teste Studemundo *ludis iam* praebet Ambrosianus.

IV 1, 14, Curc. 196, Mil. 300, Poen. 434 || *réddin* Curc. 566 || *fatérin*[1]) Capt. 314 || *patiérin*[1]) Epid. 148 || *dátin* Curc. 311 || *habétin* Bacch. 269 || *properátin* Curc. 312 || *státin* Pseud. 1246 || *aliénun* Truc. 665 (*alienum* C) || *sánun* Bacch. 566, Cas. II 3, 16, Men. 818, Merc. 292, 489, Rud. 633, 1005, Truc. 364 || *abitúrun* Poen. 432 (sic A^s, *abiturusne* BCD) || *exspectátun* Amph. 679 (*expectatun* B, *expectastim* E, *expectatum* J, *expectatŭ ne* [*ne* eras.] D) || *missúrun* Cas. III 4, 20 (*missurunne*[2]) A^s, *missurus ne* BEJ) || *uísun* Merc. 202 (*uisunt* B, *uisum* CD) || *in*[3]) Merc. 598.

b) Syllaba ultima ictum habet sequente consona: *pergín* Asin. 477, Mil. 380 || *rerín*[1]) Bacch. 1127 || *dabín* Bacch. 883, Pseud. 536, 1078. Sequente uocali nullas huiusmodi formas inueni.

2. Plenae in *-sne* formae a) sine ictu in syllaba paenultima; sequitur consona: *Ópusne* Mil. 464 || *príusne* Mil. 1005, Truc. 694 || *tríbusne* 1017. Sequitur uocalis: *benígnusne* Truc. 34 || *cáptusne* Pers. 644 || *relíctusne* Truc. 418 || *málusne* Pers. 371 || *rátusne* Mil. 558 || *ípsusne* Trin. 987, 988 || *loquitátusne* Bacch. 803 || *ópusne* Mil. 663, Pers. 584 || *séruosne* Amph. 343[4]) (*seruusne* BDEJ), Capt. 270, Pseud. 610 || *cíuisne* Merc. 635 || *túusne* (BCD) Rud. 1052 et 1361[5]).

b) cum ictu in syllaba paenultima; sequitur consona: *moléstusne* Truc. 720 in metro bacchiaco. sequitur uocalis: *dabísne* Pseud. 117 || *datísne* Asin. 712 ||

---

[1]) Formas *fatérin, patiérin, rérin* ex *fatéris-ne, patiéris-ne, réris-ne* ortas esse, non ex *fatére-ne, patiére-ne, rére-ne* apparet ex A § 1 II; nam ex forma *rére-ne* e. g. exspectatur *rérene* uel *rérine* non *rérin*; cf. *úsquene*.

[2]) In codice archetypo formae in *-n* exeunti saepius *-ne* particula superscripta uidetur fuisse; cf. *satinne* Pseud. 1321 A, *potine ne* Men. 466 CD^1, *potinne* D^3, *potinne* Merc. 441 B, *tibin egon* Trin. 515 A.

[3]) *ĭn* i. e. *ĭsne* Merc. 598 *Séd in est, quém curréntem uídeo* (*Sed inest* BC, *sedi nē* D).

[4]) Amph. 343 Ussing et Goetz scripserunt *Séruos ⟨és⟩ne an liber?*, sed ex Pseud. 610 apparet legendum esse *Séruosne ⟨és⟩ an liber?*

[5]) Rud. 1054 *Túus hic* legitur in BCD; *Tuun hic* Fleckeisen.

edísne Trin. 473 || *uiuísne* Rud. 243 [1]) || *uoltísne* Curc. 90 || *ísne* Capt. 987 || *Díniarchúsne* Truc. 122.

Hi uersus docent Plautum etiam, ubi syllabis breuibus in -*s* desinentibus -*ne* particulam affigeret, certis legibus usum esse his:

a) Quotiens ad formam uerbalem in -*ĭs* exeuntem aut ad pronomen *is* accessit uocula -*ne* 1. ubi syllaba ultima ictu caret, semper *s* et *e* abiciuntur; tres repugnant uersus, in quibus breuem formam restituendam esse censeo Aul. 643 *Fácin iniúriám mihi án non?* (*Facisne* BDEJ; cf. Mueller Pros. Plaut. p. 111), Most. 660 *dícin hóc quod té rogó?* (*dicisne* BCD), Stich. 612 *Íbin ad cenám forás?* (*Ibisne* ABCD); 2. ubi syllaba ultima ictum habet, *α*) sequente uocali plena in -*sne* forma seruatur [2]), *β*) sequente consona breuis forma praestat; *dicín* igitur scribendum est admissa forma bisyllaba *mihi* Pers. 281 *Dicín mihi úbi sit Tóxilús?* (*Dicisne mihi* ABCD).

b) Quotiens -*ne* affigitur ad syllabam -*us* alterius quae uocatur declinationis, utraque forma locum uidetur habuisse, illud tamen monendum est, sequente consona unam in -*usne* formam extare *moléstusne* in bacchiaco metro.

c) Reliqua nomina omnia semper plena -*sne* forma insignia sunt; atque adeo *ópusne léni* scribitur, quanquam certo *ópune léni* audiebatur.

d) Rarissime -*ne* legitur sequente consona, saepius ante uocales.

e) Nunquam inuenies e. g. *credine*, sed *credin*. Itaque constat -*s* non potuisse euanescere, priusquam *e* esset abiecta; nam si ex *crédisne* prodiisset *crédine*, certo *e* littera

---

1) Rud. 243 *Díc, uiuísne? óbsecrò § Studemund* in scholis codices secutus.

2) Trin. 952 legitur in codicibus *Nouerisne hominem? § ne tu me edepol arbritrare beluam*; Ritschl, ut numeris satisfaceret, *edepol me* scripsit pro *me edepol*. Nescio an rectius seruato uocabulorum ordine scribatur *Nórin hóminem? § né tu me édepol árbitráre béluám?*; cf. *norit* pro *nouerit* Poen. 874, Pers. 132; Neue II 509, 532.

non remota esset (cf. A § 1 II). Immo ex *crédisne* ortum est *crédisn,* ex *crédisn* deinceps *crédin.*

f) Quamuis hoc certum sit, tamen nusquam suppletoria syllabarum productio inuenitur talibus in formis, sed contra syllabam ultimam correptam esse ueri est simillimum; cf. *Accĭpĭn argéntum* Pers. 412, *Fŭgĭn hinc* Aul. 652; in clausula senarii iambici *sánŭn és* Merc. 292, Truc. 364, *abitúrŭn és* Poen. 432; in clausula septenarii trochaici *sánŭn és* Rud. 1005. Idem apparet ex eo, quod tam debiles erant hae syllabae, ut sequente uocali ictum ferre non possent, sed tantum sequente consona positione productae[1]).

III.
ain et *dan.*

1. Cum *ais* deriuandum sit ab *aio* (siue *aiio*), *aiis, aiit,* illa *i* uocalis in *ais* et *ain* natura potius longa quam breuis Plauti aetate uidetur fuisse, qua de re ex metro nihil certi concludi potest. Separatim igitur de *ain* forma agam. Quam semper monosyllabam fuisse censeo, cum Amph. 284 et 344 aliquid intercidisse ueri sit simile collatis ceteris locis omnibus. Saepius in codicibus *ain* scriptum est pro *an*; cf. Langen „Beitraege" pag. 119. Recte *ain* legitur in uersibus his: a) sequente consona: *aín* Most. 974; *aín tu* Asin. 485, 851, Aul. 186, Cas. II 6, 45, Curc. 323[2]), Epid. 699, 717, Most. 964, Pers. 29, Poen. 961, Truc. 194; *aín tu uéro* Truc. 306; (*aín* ⟨*tu*⟩ *uéro* Amph. 344; *aín* ⟨*tu*⟩ *uéro uérberó* Amph. 284); *aín tu tándem* Trin. 987 || *ain tú* Most. 383, 642; *ain uéro* Asin. 722; *ain uéro uérbereúm capút* Pers. 184; *ain tándem* Asin. 901, Aul. 299, Truc. 608. b) sequente uocali: *aín* Amph. 799, Pers. 491 (cf. Spengel „Reformvorschlaege" p. 389), Rud. 1095; *ain* Aul. 538.

2. Dubitari uix potest quin forma *dán* (ex *dasne*) referenda sit ad ea uerba, quae ante *-s* in syllaba ultima breuem habent uocalem; sane uerbi *do, dĕdi, dătum, dăre*

---

[1]) Pseud. 238 *pérgin* ipsum finem septenarii anapaestici explet; sed spurius est uersus; cf. Lorenz adnot. crit. et Philol. XXXV p. 161.

[2]) cf. infra pag. 40.

perfectum, supinum, infinitiuus demonstrant hanc *a* litteram in prisca latinitate breuem fuisse.

Dan legitur in uersibus tribus Asin. 671 *dán quod óro?* (*dant* BDE, *da nunc* J); Truc. 940 *Dán tu mihi* || Truc. 373 *Dan sáuiúm?* (*Da* A, *Dant* BCD).

§ 2.

Satin et *potin*.

Sequitur ut de *satin* et *potin* formis uerba faciam. Quae quanquam eodem modo ex *satisne* et *potisne* ortae uidentur esse atque illae, quas pag. 25 sqq. enumeraui, aptius ab iis separabuntur, quoniam latissime patet *satin* et *potin* formarum usus apud Plautum; et profecto sunt loci perpauci, ubi formae *satine* et *potine*, cum codicibus commendentur, prima specie iis repugnare uidentur, quae supra exposita sunt. Qua ratione formae *satine* et *potine* explicari possint, infra dicetur in fine huius paragraphi.

I. Formae *satin* et *potin*

(non addita -*e*) leguntur in uersibus his:

a) sequente consona, 1. sine ictu in syllaba altera: Cas. II 2, 34 *Satin sána's?* (cf. A. Spengel „Reformvorschlaege" p. 355) || V 2, 19 *satin mórigerást?* (cf. A. Spengel l. l. p. 363) || V 2, 23 *satin lépide aditást uobís manus?* (cf. Aul. 378, Poen. 457, 462, Pers. 796), quanquam de metro parum constat || Men. 510 *Satin sánus és?* || Merc. 337 *Satin quicquid est quám rem agere óccepi* (cf. A. Spengel l. l. p. 376) || Pers. 23 *Satin tu úsque uáluisti?* (*Satin* AB CD et Seruius) || Truc. 553 *Satin sí quis amát* (cf. Rud. 1193) || Curc. 246 *Potin cóniectúram fácere* || Pers. 175 *potin né moneás?*

Amph. 579 *sátin disérte* || Mil. 1173 *sátin praecéptumst?* || Most. 254 *sátin conpósitust* (*satin* Nonius, *satis* BCD; cf. Becker in Studemundi Stud. I 168) || 282 *sátin sic* ⟨*mé*⟩ *deceát* (sic Studemund l. l. I 167, *haec deceat* BCD) || Pseud. 194 *sátin magníficus tibi uidétur?* (*satin* ABCD) || Poen. 1089 *§ pótin tu fieri súbdolús?*

2. Rarius syllaba altera ictu insignis est: Amph. 604 *satín tu sánus és?* || 633 § *Satín parua rés est* || Cas. III 4, 8 *Satín proptér te péreo* (*Satin* ABEJ) || Merc. 682 § *Satín tu sána's, óbsecró?* || Rud. 1193 *Satín si quoi hómini* || Trin. 454 *Satín tu sánu's* (*Satin* ABCD²).

b) sequente uocali (sine ictu in syllaba altera): Bacch. 1198 *satin óffirmátum* || 1202 § *Satin égo istuc hábeo offirmatúm?* || Cas. II 4, 24 *satin ómnes rés sunt* || II 8, 52 *Satin ástu?* || Men. 602 *satin aúdis* || Mil. 393 § *Satin éadem* (*Satin* ABCD) || 481 § *Satin ábiit ílle* (*Satin* ABC) || Most. 76 § *Satin ábiit* || Pers. 305 *Satin éa tenés?* § (*Satin ea* BCD, *Satíne* uix recte A, cf. infra p. 32) || Pseud. 1321 *satin últro et argéntum aufért et me ínridét?* (sic ABCD teste Studemundo, nisi quod A pro *satin* aut *sati(nme)* habere uidetur aut *sati(nne)*, et quod BCD *statim* exhibent; cf. A. Spengel l. l. p. 407) || Stich. 271 *Satin út facéte* (*Satin* BCD, *Stat* A) || Cas. III 6, 10 § *potin á me abeás?* (*potin* ABEJ) || Epid. 63 § *Potin út moléstus né siés?* || Pers. 175 *Potin út taceás?* (*Potin* ABCD) || 287 *Potin út moléstus né siés?* (*Potin* ABCD) || 297 *potin ábeas?* (*potin* ABCD) || Pseud. 235 *potin áliam rem út curés?* || 264 § *Potin út semél modo* (*Potin* ABCD) || 940 § *Potin út taceás?* (*Potin* ABCD).

Amph. 509 § *Sátin habés si féminárum* || 579 *Sátin hoc pláne* || Bacch. 491 *Sátin ut quém tu habeás fidélem tíbi aut quoi crédas nésciás?* [in A aut *Sati(ne uti) q(uem) tu* aut *Sati(sne ut) q(uem) tu* uidetur exstitisse] || Capt. 446 *Sátin habés mandáta quaé sunt* (*Satin* BDEJ) || 638 *Sátin istúc mihi éxquisítum* (*Satin istuc* B, *Satin* **istuc*? E litteris *ati* in rasura scriptis, *Satine* [omisso *istuc*] J) || Cist. II 1, 33 *Sátin istúc tibi in córde cértumst?* (*Satin istuc tibi* ABJ, *Satin tibi* (haec uox erasa est) *istuc tibi* E) || Epid. 634 *Sátin ego óculis* (*Satin* ex *Satim* potius quam ex *Satine* per rasuram in B effectum uidebatur Studemundo) || Men. 181 *Sắtin ut ócc⟨a⟩ecátus⟨t⟩* || 319 § *sátin hoc quód uides* || 621 et 655 *sátin hoc ést tibi?* || 945 *Sátin haec pró sanó maledícta* || Mil. 999 § *sátin haec quóque* || Most. 389 *Sátin habés si ego* || 650 *sátin intéllegis?* || 831 § *Sátin habés?*

(*Satin* AB^2CD) || Pers. 18 *Sátin ergo éx senténtiá?* (*Satin* ABCD) || 183 § *Sátin haec tíbi sunt* (*Satin* ABCD) || 183 *sátin haec méministi* (*satin* ABCD) || 549 *Sátin Athénae tíbi sunt uísae* (sic A, *sunt* om. BCD) || 658 *Sátin ut méminit* (*Satin* ABCD) || Poen. 171 *sátin intéllegis?* (*satin* BCD) || 1299 *Sátin ego óculis cérno?* (sic BCD, nisi quod *Statin* D; *Satin oculis ego cerno* uerbis transpositis A; cf. infra Trin. 1071) || Pseud. 166 *sátin audís?* (cf. A. Spengel l. l. p. 397) || Trin. 925 § *Sátin intér labra* || 1013 *sátin in thérmipólió* (*satin* B, *sat* CD) || 1071 *Sátin ego óculis pláne uídeo* (sic fere BCD; A *Satin oculis ego plane*, cf. supra Poen. 1299) || Amph. 903 *pótin ut ábstineás manúm?* (*potin es ut* B, *potine·st ut* D, *potin est ut* J, *potui est ut* E) || Bacch. 751 *pótin ut cúres te* || Men. 606 *Pótin ut míhi moléstus né sis?* || Merc. 495 *pótin ut áliud cúres?* (*potin* ABCD; ceterum pro *aliud* [ita BCD] A habet *aliquid*, quae lectio nescio an praeferenda sit) || 890 *Pótin ut ánimo sís tranquíllo?* || Most. 396 *Pótin ut ánimo sís quiéto* (*Potin animo ut sis* perperam BCD) || Poen. 916 *Pótin ut táceas?* || Pseud. 393 *pótin ut ábeas?* (*potin ut habeas* ABCD) || Rud. 425 *pótin ut me ábstineás manum* (sic BCD) || Trin. 628 *Pótin ut me íre* || Truc. 897 *Pótin ut míhi molestus né sis?* (*Potin es ut* BCD; at cf. Men. 606, Epid. 63, Pers. 287).

Apparet debiliorem fuisse uocabulorum *satin* et *potin* syllabam alteram, quam quae sequente uocali ictum rhythmicum ferre posset; quid quod *potin* ne tum quidem, ubi consona sequitur, ictu feritur in syllaba altera. Neque magis illud casui tribuerim, quod et *satin* et *potin* multo saepius obuiam fiunt ante uocabula, quae incipiunt a uocali, quam ante consonas (56 : 20).

II. Formae *satine* et *potine*

codicum consensu commendantur in uersibus his:

a) sequente consona: Most. 1109 *probe Mé⟨d⟩ emúnxti.* § *uíde sis, sátine récte: núm mucci fluónt?* (*emunxit* B[1]; *emu^n xit* C, *emuncxit* D, *emunxisti* B^2; *sis satin erecte* B,

si satin erecte CD) || Poen. 919 *Sátine prius quam unúmst iniéctum télum, iam instat álterúm* (sic A; *unum si inlectum* BCD, *tam* BCD, *iterum* BCD) || cf. etiam, quae pag. 30 de codicis J lectione ad Capt. 638 et de codicis A lectione ad Pers. 305 adnotauimus.

b) sequente uocali: Mil. 574 *Ita fácere cértumst. séd satine óratú's? § abi §* (*certum est sed satine oratus* A, *certum esset satine oratus* B¹CD¹, *certum est satine oratus* B²D³, *certumst. satin e⟨x⟩oratu's* Ritschl) || 1134 *Satine út Commóditas úsque quáque me ádiuuát?* (*Satine* ABCD).

Bacch. 509 *Sed sátine ego ánimum ménte sincerá geró* (*satine* ABCD¹, *satin* D³) || Epid. 666 *Sátine illic homo* (*satine* BEJ; utram formam A habuerit, dici nequit) || Men. 522 *sátine* (sic BCD teste Studemundo) *ut quémque cónspicór.*

Men. 466 *Potine út quiéscas* (*P otine////ut* B, in rasura uidetur *ut* fuisse, *Potin ne ut* D³, *otine neut* CD¹) || Merc. 779 *Potine út moléstus né sis?* (*potine* ABCD).

Merc. 441 *Pótine ut né licitére* (*Potine* CD, *Potinne* B) || Mil. 926 *§ pótine ut hóminem Mihi dés?* (*potine* BCD) || Cf. etiam quae supra pag. 31 ad Amph. 903 et ad Truc. 897 adnotauimus.

Quodsi comparaueris magnam illam formarum *satin* et *potin* copiam cum exiguo numero (11) eorum uersuum, in quibus *satine* exstat uel *potine*, num uersus Most. 1109 et Poen. 919 recte traditi sint dubitabis; nouem illos uersus, in quibus *satine* uel *potine* uocalem praecedit, minoris ac paene nullius momenti esse consentaneum est. At Most. 1109 si quis haec temptet: *Mé⟨d⟩ emúnxisti. § uide sís, satin récte: núm mucci fluont?* (collatis de forma *emunxisti* iis, quae tradita sunt in codicibus Most. 1110), numeros Plautinos uitiet; atque *sátin⟨e⟩ récte?* legitur apud Terentium Andr. 804.

Ac ne Poen. 919 quidem mensuram *Sátin priús quam unúmst iniéctum* commendauerim, siquidem *prius* apud Plautum bisyllabum non est nisi in clausula senarii iambici aut

septenarii trochaici (et semel in pede quarto senarii iambici in prologi parte Pseudo-Plautina)[1]).

Itaque plerumque quidem *satin* et *potin* formis usus est Plautus, quae ex *satisne potisne, satisn potisn* ortae uidentur esse; rarissime idem *satine potine* formis usus uidetur esse, quae ex *sat(e)-ne pote-ne* non secus oriri potuerunt quam illae, de quibus supra p. 10 sqq. egimus; cf. etiam Dziatzko ad Terent. Phorm. 210. Illud tamen cauendum esse sequitur, ne inuitis codicibus forma *satine* fabulis Plautinis obtrudatur.

Itaque recte nuper Brix Capt. 653 Fr. Schmidtium secutus edidit: *Sátin me illi⟨sce⟩ hodié scelésti cápti céperúnt doló?* (*Sátin⟨e⟩ me ílli* Brix olim; *Santin* B, *Satin* EJ).

Cist. I 3, 2 ipsum metrum flagitat formam *satin*, non *satine* (sic BEJ): *Satin uix relíquit deó quod lóqueretúr loci?*

Proceleusmaticum Ritschl ut remoueret, Stich. 517, qui in ABCD talis est: *Ín hunc diém. sed sátin ego técum pácificátus sum, Ántiphó?* § (inter *SED* et *SATIN* in A[s] una littera antiquitus expuncta extat, quae *I* potius quam *T* uidetur fuisse) scripsit: *Ín diem húnc. sed sátin ⟨e⟩ técum pácificátus sum, Ántiphó?* § Ac de *satin ego* dubitari posse

---

[1]) *prius* bisyllabum est in fine senarii iambici: Aul. 115, 336, Cas. II 8, 12, Cist. II 3, 4. 43, Bacch. 221, Men. 43, 873, Merc. 297, 299, Mil. 96, Most. 539, 611, 1006, Pseud. 119, 524, 896, Rud. 455, 460, Stich. 417; in pede quarto senarii iambici: Poen. prol. 93; in fine septenarii trochaici: Asin. 213, 360, Epid. 537, Men. 681, Pers. 240, Pseud. 331, Rud. 1055, 1063, Trin. 854, 1141, Truc. 780.

Restituendi igitur sunt Hermanni accentus contra Ritschelii opinionem Bacch. 382 *Núnc prius quám malum ístoc áddis.* Item restituenda est codicis B lectio Poen. 790 *Prius quam hínc optórtó cóllo ad praétorém trahór?* (ubi *hinc* cum CD uulgo omittitur). Item seruanda est uerborum collocatio quae extat in codicibus Asin. 141 *Quaé prius quam ístam adii átque amáns ego ánimum méum isti dé⟨di⟩di.* Sane peior est Fleckeiseni lectio haec: *Quaé priús quam ego ádii istam átque amáns meum ánimum istí dedí.* Neque multo magis placet mihi Langeni coniectura scribentis (ex parte cum Fleckeiseno) *Quaé priús quam ad ístam adii átque amáns* etc. — Incerta est memoria tetrametri bacchiaci ab Hermanno Most. 867 sic conficti: *Malám rem priús quam ut meúm ⟨tergum ⏑́ –⟩.*

concedo, *hunc* autem ante *diem* collocandum esse supra demonstraui pag. 9, ita ut *Ín hunc diém* per collaqueationis artificium pronuntiandum esse constet.

Pers. 465 nescio an *estis* glossemate aliud expulsum sit uocabulum, ueluti *intus*, ita ut uersus fuerit talis: *Sed sátin intús meditáti? § trágici et cómici* (*Set sátin⟨e⟩ méditati éstis?* Ritschl, *Sed sátin estís meditáti* BCD): cf. Mil. 612 *quod intus meditati sumus;* de ictu in *intús* posito cf. Men. 218, 352, Mil. 1256.

Pseud. 935 in cantico scribendum uidetur inusitata uerborum collocatione: *Séd uide ornátus hic mé satin cóndecet?* (*me sa*(*tin con*)*decet* probabilius paulo est in A[s] fuisse quam *me sa*(*tis con*)*decet*; *me satis condecet* BCD, *satin⟨e⟩ me condecet* Ritschl).

Unus Trin. 1177 nunc feliciter emendatus circumferri uidetur: *Béneuoléns tuos átque amícus. § sátine sáluae? díc mihí* (*amicus est* B, *amicumst* CD; *satinst salue* B, *satin est salue* CD, *satin salue* Donatus, *satin saluae* Camerarius, *satine salue* Gruterus).

Sane quidem Terentius in Eunucho 978 scripsit: *sátine sáluae? díc mihí* (*satine* ABD, *satin* CEFP et Donatus).

§ 3.

Restat ut dicam de *-ne* particulae prosodia, ubi affigitur syllabis, quae desinunt in consonas *c, d, l, m, r, t, x.*

In his formis propter linguae latinae leges fieri omnino non potuit, quin plena *-ne* particula seruaretur.

I. Itaque *-ne* pronuntiatur sequente consona: *necne* Cas. I 7, Epid. 322, 462, Mil. 1051 (*sit nec ne sit* CD, *si nec sit* B; scribendum fortasse *sit nec sit*), Pers. 78, Pseud. 451, Trin. 850 ‖ *idne* Epid. 107 ‖ *quodne* Curc. 705, Mil. 614 ‖ *nilne* Amph. fragm. VIII, Asin. 933, Pers. 424 (*nihilne* A, *nihil ni* BCD), Pseud. 308 (*nihilne* ABCD) ‖ *etiamne* Pseud. 1178 (sic BCD; A[s] perperam habet: *Scilicet § e*(*ti*)*am fa*(*cere soli*)*tunst § scin quid loquar*) ‖ *iamne* Cas. II 6, 64 ‖ *sumne* Pers. 474 ‖ *caruitne* Curc. 17 ‖ *fertne* Bacch. 322 ‖ *habuitne* Trin. 330 ‖ *licetne* Mil.

521, Vid. III 2 || *paenitetne* Truc. 533 || *rettulitne* Asin. 444 || *sitne* Epid. 322, Pers. 33 || *ueneritne* Poen. 731 || *uenitne* Bacch. 247 || *tenaxne* Capt. 289.

II. *-ne* scribitur et *-e* hauritur sequente uocali: *necne* Bacch. 400, Capt. 283, 713, Merc. 457, Trin. 850 (testibus Palatinis) || *quodne* Merc. 573, Rud. 1231 || *nilne* Bacch. 315, Pseud. 78, Truc. 542 (*nihilne* CD, *nihil nec* B) || *ausimne* Merc. 301 (*aussimne* A)[1]) || *certumne* Capt. 732, Merc. 461, Poen. 496 (*certumnest* A), Stich. 141, 482 (A), 613 (*certumnest* A) || *eademne* Bacch. 421 || *eamne* Epid. 518 || *Epidicumne* Epid. 4 || *erumne* Aul. 812 || *etiamne* Asin. 40, Aul. 304, Bacch. 567, Cas. III 5, 50, V 4, 8, Men. 697, 710, Merc. 751, Most. 272, 522, 937 (A), 938, Poen. 281, 431, Rud. 467, 846, 1275, 1277 || *iamne* Amph. 485, Aul. 819, Bacch. 203, Cas. II 8, 67, III 3, 15. 16, IV 2, 15, IV 4, 13, Curc. 50, 132, 214, Men. 333, 441, 550, 876, Merc. 791, Mil. 1400, Most. 991, Pers. 50, Poen. 116, 678, 1410, Pseud. 380, 1064, 1126, Rud. 584, Stich. 251, 456, 632, Truc. 634 || *illamne* Merc. 203 || *ingenuamne* Mil. 784 || *itidemne* Stich. 350 (*eademne* [non *itidemne*] *censes esse* A^{s}, *itidem esse censes* BCD; *itidemne esse censes* Ritschl) || *meamne* Bacch. 842, Mil. 488 (A) || *meretricemne* Bacch. 839 || *nostramne* Trin. 512 || *nullumne* Capt. 154 || *numquamne* Asin. 169 || *parumne* Merc. 692 || *quamne* Bacch. 257, Cist. IV 2, 6, Epid. 719 || *quemne* Mil. 13, Rud. 1019 || *sodalemne* Bacch. 501 || *soleamne* Men. 919 || *Spemne* Pseud. 709 || *strictimne* Capt. 268 || *sumne* Bacch. 91, 623, Cas. II 4, 24, Men. 852, Merc. 588, Mil. 1345, Most. 362, Pers. 75, Pseud. 908, Rud. 865, 1184 || *uirginemne* Stich. 119 (A) || *blanditerne* Pseud. 1290 || *reddeturne* Most. 580 || *accepitne* Bacch. 250 || *amatne* Epid. 6 || *conueniebatne* Pseud. 1181 || *doletne* Pseud. 154 || *egetne* Trin. 330 || *essetne* Capt. 714, Trin. 178 || *estne* Amph.

---

[1]) Ceteris locis (Most. 923, 924, Poen. 1358) Studemund me docuit *ausim*, non *aussim* in A scriptum esse, itemque spatium in A sufficere Bacch. 697 ad *ausit* formam capessendam.

780, Asin. 54, 585, Bacch. 534 bis, 986, 1023, Capt 74, 788, Cist. II 1, 15, Curc. 230, 275, Epid. 471, 538, 622, Merc. 866, Mil. 169 (A), 416, Most. 310, Pers. 225, Poen. 797, 1299, Rud. 334 bis, 1130, Trin. 404, 432, 1071, Truc. 189, 309 || *facitne* Amph. 526 || *foetetne* Asin. 928 || *fuitne* Capt. 633, Trin. 106 || *licetne* Pseud. 16 (*Licet me id scire* BCD, *Licet me scire* A[s]), 254, Cas. II 8, 20, Curc. 401, Mil. 501 || *peperitne* Truc. 504 || *scitne* Pseud. 745 || *sitne* Aul. 65 (*estne* BDEJ, *sitne* Pylades, cf. Becker in Studemundi Stud. I 195), 800 || *suntne* Capt. 281, Rud. 719 || *ualeatne* Curc. 19 || *ualetne* Truc. 190 || *uelintne* Most. 681 || *ueneritne* Poen. 181 || *uenitne* Pseud. 1067, Truc. 931 || *uiuitne* Capt. 989.

Aul. 430 scribendum esse *quid tú, malúm, cúras, Utrúm crudúm⟨ne⟩ an cóctum edím, nisi tú mihi's tútor?*, non cum Guyeto *Utrúm ⟨ne⟩ crúdum an*, intellexit Studemund de cant. Plaut. pag. 32. Etenim nusquam apud Plautum forma *utrumne* legitur [1]; cf. Bacch. 75, 500, Capt. 268, Mil. 345, Most. 681, Poen. 1416, Pseud. 709, Rud. 104, Stich. 703, Trin. 306.

Neque magis *utramne*, quod ex Bothii prodiit coniectura, tolerari uidetur posse Bacch. 588, sed ad fidem codicum BCD cum hiatu scribendum esse puto: *Bacchidem § utram érgo? § níl sció nisi Bácchidém.* Etenim in *utramne* duo interrogationum genera coniungerentur, interrogatio nominalis *utram* cum interrogatione uerbali *-ne*; quod quantopere abhorreat ab usu Plautino, intellegitur cum ipsa ea re, quod nunquam inuenitur *utrumne* sed *utrum .... -ne*, tum haec exempla docent: Men. 1119, Stich. 118 sq. (A), Trin. 228 sqq.

Efficitur autem ex iis, quos modo enumeraui, locis idem, quod supra apparuit, Plautum aliquatenus cauisse, ne particula *-ne* praecedente syllaba longa moram in uersu expleret. Nam si comparauerimus initia uocabulorum Plau-

---

[1]) Cf. Lorenz ad Most. 666, Brix ad Capt. 256, Holtze Synt. II 271, Draeger Synt. I 347, Hand Turs. IV 80, Hellmuth Act. Erlang. I 134.

tinorum, ut intellegamus, qualis sit inter uocales et consonas litteras condicio, inuenimus haec:

E. g. in Epidici actu I initium capiunt			*-ne* supra enotauimus		
ex uocabulis	a consona	a uocali	locis	ante consonas	ante uocales
1338	854	484	200	33	167
100	64	36	100	16	84
	3 : 2			1 : 4	

C. De apostropho et de aphaeresi.

Restat, priusquam de particulae *-ne* prosodia disputationis finem faciam, ut addam nonnulla de apostropho, qua quin ualde abusi sint Plauti editores dubitari non potest. Iam uero consentio cum eis, quae Ritschl docuit prol. ad Trin. CVII, nullius omnino momenti esse notas grammaticorum Diomedis, Prisciani, Donati, Maximi Victorini, qui apostrophum constituerunt ad Vergilii uerba Aen. X 668: *tanton' me crimine dignum.* Vergilii enim aetate particula *-ne,* cuius forma plena apud Plautum et in lingua uulgari debilis et rarius usitata erat sequente consona, postea in ea latinitate, quam auream et argenteam nos uocare solemus, ita aucta et firmata est, ut et apud prosae orationis scriptores et apud poetas plena *-ne* forma aeque usurparetur sequente consona ac sequente uocali. Quo magis Vergilii licentia, qui *tanton* pro *tantone* scriberet, grammaticis digna uideri poterat, quae ipsa apostropho significaretur; cf. Kuehner „Ausfuehrl. Gramm.“ I (1877) pag. 86.

Quae nota in priscorum scriptorum operibus, ubi agitur de particula *-ne,* prorsus omittenda uidetur esse.

Neque de aphaeresi uocularum *es* et *est* praecedente particula *-ne,* quam proposuit Ritschl prol. ad Trin. CVII, cogitari potest. Nam ueri non est simile *e* litteram uocularum *es* et *est* excidisse ita ut *-e* particulae *-ne* ictu feriretur, quia hoc *-e* tam tenuiter sonabat, ut praecedente syllaba longa moram in uersu explere uix posset. Itaque minime scribendum est e. g. *Tuné's adiútor*, sed *Tun és adiútor.*

Ubicunque autem praecedit ante *es* aut *est* syllaba breuis, plenam et in *-ne* exeuntem formam commendauerim, nisi quis duo uocabula in unum coniungere maluerit, e. g. *hicinest* pro *hicine est*. Contra ubi post *satin* aut *potin* sequitur *es* aut *est*, ipsis codicibus breuis forma sine *-e* postulatur. Qua de causa in contextum recipienda sunt haec: 1. *tun és* Asin. 57, Pseud. 1010 || *tún es* Capt. 1021, Pseud. 607, 978, Rud. 1055 || *dómin est* Merc. 130. 2. *sánane és* Amph. 929, Cist. IV 1, 14, Curc. 654, Men. 394, 733 || *éane est* Mil. 532, 534 || *uísane ést* Mil. 462 || *núptane ést* Mil. 965 || *ítane est* Pers. 220 bis || *hícine est* Pers. 830, 845, 846 || *hicine ést* Epid. 541, *hicine* ⟨*ést*⟩ Pers. 544 || *haécine ést* Epid. 621, Rud. 1143 || *hócine ést* Merc. 356 || *istúcine ést* Merc. 620 || *íllicine ést* Pseud. 954. 3. *sátin est* Mil. 1173 || *satin ést* Bacch. 911, Pseud. 112 || *potin ést* Trin. 759.

Mira legitur forma Poen. 309 (ABCD) *Potesne mihi auscultare? § possum § abi domum ac suspende te*, ubi homines docti alii *Pótine mi aúscultáre,* alii *Pótine es aúscultáre mihi,* alii *Pótin es mi aúscultáre* proposuerunt. Nescio an hoc quoque loco illud *-ne* superscriptum fuerit et postea in contextum illapsum sit (cf. supra pag. 26 adn. 2); nam haud ita raro, ubi idem saepius interrogat, in primo enuntiato solo Plautus particula *-ne* utitur.

Caput II.
De particula *ANNE*.

Quoniam exposui, quae fuerit particulae *-ne* apud Plautum prosodia, et quam raro is plenam *-ne* formam admiserit sequente consona, si praecedat syllaba uel natura uel positione producta, transeo ad *anne* particulae pro *an* positae usum, quem obiter tetigerunt homines docti[1]) neque priscae

[1]) Veluti Haase (Reisig-Haase § 277) nihil fere praecipit de *anne* nisi haec: „*-ne* wird selbst an fragende Partikeln oder Ausdrücke gehängt; da es seinen Accent inclinirt auf das vorhergehende Wort,

latinitatis rationem habuerunt. Itaque non inutile esse puto, omnes, quibus apud scaenicos poetas priscos *anne* particula legitur, locos colligere.

Anne particula nusquam ponitur nisi sequente uocali:

I. *ánne.*

Plauti Amph. 173 *Nec aéquom ànne iníquom ìmperét, cògitábìt* || Bacch. 31 *cupídon té confécit ánne amór?* (*te conficit* Seruius, *tecum saeuis* Nonii codices) || 576 *Utrum aúrum réddat ánne eát* || Cas. III 1, 1 *Núnc amíci⟨ne⟩ ánne inimíci sís imágo, Alcésimé, Míhi sciám.* (sic Acidalius; *anne* BEJ, *an* Guyetus Geppert Holtze. [II pag. 273]; de *ne anne* in enuntiatis interrogatiuis cf. Plauti Bacch. 31, Rud. 1069, Terentii Hec. 122, Enn. trag. 232) || Cist. II 1, 42 *Ánne etiám quid cónsultúra sís sciám? § perge éloquí.* (*Anne etiam quid consultura es* [omisso *sciam*] A^s, *Anne ut etiam quid consultura sis sciam* BE^3J [*si scias* E^1]; cf. Studemundi Stud. I 253) || Rud. 1069 *Quó modo hábeas, íllud réfert, iúrene ánne iniúriá.* (*iure ne* B, *iure* CD, ceterum cf. Ritschl opusc. II 560 et quae supra pag. 18 adnotaui) || Truc. 666 *Qui nón extémplo intro íeris. § ánne opórtuít?*

---

so wird dadurch der fragende Ausdruck selbst durch die Stimme hervorgehoben, der Ton der Frage also nachdrücklicher." — Similem Hand (Tursellin. uol. I pag. 356) profert sententiam: „*Anne* ponitur pro *an*, cui adhaeret uocula *-ne* interrogatiua siue dubitatiua, non mutata ipsa significatione, sed ubi intendenda uel acuenda uidetur uis interrogationis." — idem infra: „Erant, qui particulae *-ne* uim tribuerent negatiuam, quasi *anne* diceretur pro *annon*. Hermannus in Ephem. Lips. 1819 pag. 976 *anne* existimauit poni, ubi dubitationi admixta esset aliqua probabilitas: quod non constat usu." — Handii uerba ad priscam de qua sola agit latinitatem transtulit Holtze synt. uol. II pag. 283. — Krueger autem (gr. lat. § 516, 4) de *anne* docet haec: „Zur Verstärkung der Frage findet sich auch *-ne* angehängt, *anne*, oder es folgt *uero*". Denique Draeger (hist. synt. I pag. 351) de *anne* affert haec: „Die Verbindung der Enklitika *-ne* mit *an* zu *anne* ändert nichts in der Bedeutung der Frage; sie findet sich in directen und indirecten Sätzen aller Perioden der Sprache und mag hie und da den Ton der Frage etwas dringender gemacht haben."

Terent. Andr. 851 *Cúm tuo gnáto una. § ánne est intus Pámphilús?* || Eun. 556 *rogitando .... quid mihi quaérum, sánus sim ánne insániám!* || 733 *Sed Tháïs múlto(n) ánte uénit? § ánne abiit iam a mílité?* (*an* A, *anne* reliqui) || Heaut. 999 *Etiam haúd scio, ánne uxórem dúcat ác Syró nihil grátiaé.* (*an* A, *anne* reliqui) || Hec. 122 *Pudórin ánne amóri obséqueretúr magís.* (*pudoreinane* A, *anne* reliqui et Donatus bis in lemm.).

Enn. trag. 232 *Domúm patérnamne ánne ad Péliae fíliás?* Prodiit *anne* ex coniectura Plaut. Rud. 1140 *ánne habébit háriolá?* (*in me* BCD).

II. anne.

Plaut. Pseud. 124 § *Utrúm óculum anne aúrém? § at hóc peruólgatúmst nimis.* (cf. Brix in annal. philol. 1870 p. 773; *Utr(uma)nina(ur)em* A[s], *Oculum utrum anne in aurem* BCD; de praua Loewei coniectura *Utrumne in aurem?* cf. pag. 36) || Terent. Phorm. 235 § *Anne hóc dicét mihí!* (*an* A, *anne* reliqui; *dicet* A, *dicent* reliqui).

Anne particula falso in codices BCD irrepsit Truc. 695 *Eu édepol hóminem níhili. § ánne autem út solés?*, ubi *iamne* restituit Acidalius. Neque enim inuenitur in fabulis Plautinis *an* uel *anne* coniunctum cum uocabulo *autem*. Accedit quod uerba *iamne autem ut soles?* tanquam formula usurpantur: Aul. 819, Bacch. 203, Poen. 1410 (cf. pag. 35).

Terent. Andr. 784 Fl. *Auscúlta. § audíui iam ómnia. § ánne haec tu ómniá? § Audíui, inquam, á principió. § audístin?* (*anne haec tu* B et Fleckeisen et Wagner, *an haec tu* CEP, *an tu haec* G et Umpfenbach, *aha nec dū* D). Enuntiatum interrogatiuum *anne haec tu omnia?*, postquam alter dixit *audiui iam omnia*, sensu recto omnino caret; quod ab hominibus doctis iam Donati aetate intellectum esse demonstrant ipsius Donati uerba, qui praeter *anne* etiam *ah ne* legi significat. Collatis Curc. 323 *Pérnam, (cállum), abdómen, súmen, glándiúm. § aín tu ómnia haéc? İn carnárió fortásse dícis?* (*aín tu haec ómniá?* Mueller) et Aul. 538 *Nimiúm lubénter édi sérmonem tuóm. § Aín aúdiuistí? § úsque a*

príncipio ómniá (*ain* Gruterus, *a||||n* B, *an* D J) suspicor genuinam fuisse lectionem in codicum Calliopianorum archetypo *aín haec tu ómniá?*, sed euanuisse nescio quo casu litteram *i* ex uocabulo *ain;* atque cum lectio *án haec tu ómniá* metro repugnaret, medelam allatam esse in codice B ita, ut *an* in *anne* mutaretur, in G ita, ut pro *án haec tu* scriberetur *án tu haec.* Illud autem dolendum est, quod in codice Bembino hic uersus periit; nam nescio an potius *ain tu haec omnia* quam *ain haec tu omnia* ab ipso Terentio scriptum sit: cf. *ain tu* apud Plautum supra pag. 28, et apud Terentium Eun. 392, 567, Heaut. 242, 890, 1016, Phorm. 970.

Quoniam demonstraui *anne* formam non inueniri in prisca latinitate nisi sequente uocali, constitui possunt haec:

1. Particula *-ne* interrogatiua cum admodum tenuis ac debilis esset in prisco sermone latino, sequente consona cum *an* ita coniungi non poterat, ut arsin in uersu expleret. Idem igitur de *anne*[1]) statuendum est, quod supra e. g. de *tune* docuimus. Illud unum interest, quod sequente consona *tun* scribitur abiecta *-e* littera, cum *an* scribatur abiecta tota *-ne* particula et mutata uocabuli prosodia.

2. Quanquam multo rarius exstat *anne* forma quam *an* sequente uocali[2]), tamen nullo modo dubitari potest, quin

---

[1]) *anne* tanquam unum uocabulum, non tanquam ex duobus *an* et *ne* compositum uisum esse primo post Christum natum saeculo grammaticis docet Probus de litteris singularibus § 4, 7 (*Q·I·I·T·C·P·A·F·A· quando in iure te conspicio, postulo anne † far auctor*), ubi *anne* per notam *A·* (non per *A·N·*) exprimitur; cf. Theodorus Bergk „Beiträge zur lateinischen grammatik" I Halis 1870 pag. 29. Nam quod Theodorus Mommsen in Keilii grammat. latin. uol. IV pag. 274 *anne* post postulandi uocabulum a grammaticis non satis defendi posse opinatur, fallitur uir doctissimus: cf. formulam apud Gaium IV 16 traditam: POSTVLO ANNE DICAS QVA EX CAVSA VINDICAVERIS.

[2]) Cf. e. g. Amph. 457 *Án egomet,* 661 *án ille,* 964 *Án id,* Asin. 505 *Án ita,* Bacch. 1162 *Án amas,* Men. 962 *Án illi,* Mil. 346 *Án illic,* 431 *án aliéni,* 448 *Án ista,* Pseud. 872 *eho án etiám,* 1172 *Án etiam,* Stich. 549 et 552 *án ille,* Trin. 307 *Án ita,* 371 *Án eo,* 637 *Án id est,* 934 et

anne praeter *an* in prisca latinitate in usu fuerit, id quod maximi momenti fore puto, ubi diiudicandum erit de formis *non* et *nonne* in enuntiatis interrogatiuis, ad quas iam transeundum est.

Capvt III.

De particula *NONNE*.

Particulam *nonne* inuitis libris manu scriptis ex prisca latinitate ita remouere conatus est Andreas Spengel („Die Partikel *nonne* im Altlateinischen", progr. gymn. Monac. 1867), ut omnibus locis *non* pro *nonne* scribi iuberet. Qui cum recte perspexisset *nonne* apud priscos poetas fere non legi nisi ita, ut sequeretur uocalis, et interrogatiua enuntiata nullo prorsus intercedente discrimine modo a *non* modo a *nonne* incipere: „Wenn die alte Latinität", inquit, „durch *non* geben konnte, was später mit *nonne* erscheint, wird dann nicht die Existenz des *nonne* für jene Zeit überhaupt überflüssig und in seiner inneren Bildung unwahrscheinlich?" e. q. s. Quodsi eae, quae superuacaneae sunt, formae omnes ex prisca latinitate expellendae sunt, sane ne *anne* quidem praeter *an* tolerari potest; attamen utramque harum formarum Plautinam esse demonstraui[1]). Sicut *anne* non legitur nisi sequente uocali, ita ne *nonne* quidem ante consonam suam habet sedem, quia particulam *-ne* uix satis ualuisse ad explendam in uersibus iambicis trochaicisue arsin supra monui. Neque mutatur interrogationis uis, siue *non* usurpatur siue *nonne*[2]). Atque ut ad singula transeamus, *nonne* exstat sequente uocali in uersibus his:

---

942 *Eho Án etiam*, 954 *Án ille*, Truc. 272 *Án eo.* || Bacch. 199 *Eho an ínuenisti*, 1168 *an ego éxperiór*, Cist. II 3, 22 *an amábo*, Mil. 840 *Eho an úmquam*, Poen. 1136 *Eho an húius*, Stich. 246 *Eho an aúdiuisti.*

[1]) cf. Warren l. l. pag. 26.

[2]) Unum statuendum uidetur discrimen: etenim *non* particula, nusquam *nonne*, propria est earum interrogationum, in quibus is, qui cum

I. *nónne.*

Plauti Amph. 403—407:

Quíd malúm non súm ego séruos Ámphitruónis Sósiá?
Nónne hac nóctu nóstra náuis (húc) ex pórtu. Pérsicó
Vénit, quaé me aduéxit? nónne huc mé(d) erús misit meús?
Nónne ego núnc sto ánte aédes nóstras? nón mist lá(n)-
terna ín manú?
Nón loquór, non uígilo? nónne hic módo me púgnis cóntudit?

(405 *nonne me huc* libri, *non me(d) huc* Loewe et Goetz, *non me (nunc) huc* Spengel; de *huc me* cf. Amph. 20. 989). Hoc loco optime comprobantur quae supra dicta sunt de *non* et *nonne* formarum discrimine.

Amph. 452 *Nónne eraé meae núntiáre, quód erus méus iussit, licét?* || 539 *nónne ego póssum, fúrcifér, te pérderé?* || 625 *quaéso, nónne intéllegis?* || Curc. 552 *nónne eis crédeérem?* (*non ne* BE, *non* J) || Merc. 879 (Ritschl[1]) *nónne ex áduorsó uidés Núbis átrae ut ímber instet?* (*non ne* B, *non ne* CD; *instat* libri, *instet* Becker in Studemundi Stud. I 268) || Trin. 1046 *Nónne hac públice ánimum aduórti?* (*Nonne* ABCD).

Terent. Adelph. 660 *Eho nónne haec iústa tíbi uidétur pósceré?* (*nonne* libri cum A et Donato) || Andr. 238 *nónne opórtuít Praescísse me ánte?* || Eun. 834 *Eho nónne hoc mónstri símilest?* || 736 *Eho nónne id sát erat?* || Hec. 552 *Sí modéste ac ráro haec fécit, nónne ea díssimuláre nós Mágis humánumst* etc.? (*haec fecit* D[1]E[1], *haec facit* D[2]E[2]CFP, *hoc facit* B, *fecit haec* A; *ea* AD[1], om. D[2]BCEFP; fortasse *haec* delendum est, sane *ea* delere non licet) || Phorm. 768 *nónne id sát erat* etc.?

Pacuu. trag. 129 *Nónne officium fúngar uólgi* etc.? || Acc. trag. 288 *Eho nónne Argíuos frémere béllum et uélle uím uolgúm uidés?* (*Et* codices; *Eho* ego proposui: cf. Terent. Adelph. 660, Eun. 334. 736).

---

indignatione uel admiratione interrogat, ea repetit uerba, quae ab altero antea pronuntiata sunt: cf. e. g. Asin. 480 *Nón eó. § Non is?* || Poen. 404 *Nón sum iráta. § nón es?* || Stich. 398 (A) *non. § nón adést?* ||

23

II. *nonne*.

Plauti Amph. 165 in uersu antiquitus, ut plerisque uidetur, interpolato *Nonne idem hoc luci me mittere potuit?* || Pers. 747 *Nonne ántestáris?* || Pseud. 1317 *Nonne aúdes, quaésso, aliquám partém mihi grátiam fácere hinc de árgentó?* (sic Studemund cum A[s] in scholis [cf. Cas. II 6, 20; Most. 1130; Trin. 293], *hic argenti* BCD [de genetiuo cf. Rud. 1414 sq.]) || Trin. 789 *Nonne árbitrare súi aduléscentem ánuli Patérni signum nó⟨ui⟩sse?* (sic Brix[3], nisi quod *Non* maluit; *Nonne arbitraris eum adulescentem* libri Palatini).

Terent. Eun. 165 *Nonne, úbi mi díxti cúpere te éx Aethíopiá Ancíllulám, ... Quaesíui?* (*Nonne* codices et Donatus ad I 2, 100) || Heaut. 545 *Nonne ád senem áliquam fábricam fíngit?* || 922 *Nonne íd flagítiumst* (*non* D[2] solus)?

Pacuu. trag. 16 *Nonne hínc uos própere ⟨a⟩ stábulis ámolímini?*

Praeterea *nonne* formam sequente uocali et libri manu scripti exhibent et commendat Warren l. l. pag. 26 in enuntiatis, quae interrogationem non exprimunt, his: Merc. 61 sqq.: *Sese éxtemplo éx ephébis póstquam excésserít, Nonne út ego, ⟨a⟩móri néque desídiae in ótió Operám dedísse.* (*None* D), ubi dudum *Non* pro *Nonne* correctum est.

Terent. Phorm. 969 *Nonne hércle ex re ístius me ínstigásti Démiphó.* (*Nonne* A), ubi cum codicibus Calliopianis dudum scriptum est *Non hercle.*

Dubitari potest de Phorm. 978 *Non hóc publícitus scélus hinc ásportáriér In sólas térras!* (*Nonne* BCP, *Non* A et reliqui; cf. Phorm. 232).

Truc. 257 Schoell artificiosius quam probabilius edidit: *Égo sum: réspice ád me! § quíd „ego"? nón inuídeo té tibí* (*quidegononneuideortibi* A, *quid ego nonne ego uideor tibi* BCD). Nescio an tale quid dederit Plautus: *Égo sum: réspice ád me! § quíd „ego"? § nónne „ego" uídeor? § uaé tibí.*

Venio nunc ad paucos illos uersus, in quibus particulam *nonne* ante consonam falso legi adsentior Spengelio, praesertim cum facilis in promptu sit medela:

1. Plauti Mil. 318 § *Nón tu tíbi istam praétruncári línguam lárgiloquám iubés?* (totum uersum omisit C; *Noui & ibi* B[1], *uel num tute tibi* B[2] in marg., *Nonuu&ibi* D[1], *Non me tibi* D[3], *Nonne tibi* FZ; *Non tu tibi* Bentley et Ritschl).

2. Terent. Andr. 239 legendum est: *Praescísse me ánte? nón priús commúnicátum opórtuit?* (*nonne prius* libri Calliopiani; *nonne* fortasse irrepsit in contextum ex uersus proxime praecedentis clausula: *nonne oportuit*).

3. Andr. 647, ubi interrogationi locus non est, Umpfenbach obsecutus codicibus DG edidit: *Fálsu's.* § *nónne tíbi esse sátis hoc sólidum uísumst gaúdiúm* (*falsus es* libri, *falsus* Donatus; *satis esse hoc uisum solidum est* BCEP). Debebat saltem initium hoc statuere: *Fálsu's.* § *nón tibi ésse sátis etc.*; ceterum cf. Bentleii lectionem.

4. Andr. 869 *Pietátem gnáti! nónne té miserét mei?* (*nonne* BCEGP et Priscianus, *non* D et editio princeps Donati in Hec. II 1, 25) Spengel probabiliter correxit: *nón te mísere⟨scí⟩t mei?* collato Heaut. 1026 *núnc te míserescát mei*; cf. etiam Plauti Trin. 343 *Út ita te áliorúm miseréscat, né tis álios misereát* et Epid. 526.

Restat ut de quattuor agam uersibus, in quibus cum nulli omnino codices *nonne* praebeant, homines docti falsa coniectura usi hanc formam statuerunt:

1. Cas. IV 4, 25 Geppertum, dum codicem rescriptum A excutit, oculi fefellerunt ita ut scriberet: § *Át mihí, quí bélle hanc trácto, nónne líce⟨a⟩t tángeré?* Etenim cum codices BEJ propter labem, quam Palatinorum archetypus contraxerat, post *non* nihil amplius exhibeant, in A neque *ne licet tangere* neque NELICETTACE legitur, sed teste Studemundo *bellum facit* (aut *uallum facit*). Neque quin his uerbis apte concludatur totius uersus sententia dubitari potest. Iambicos autem senarios constituendos esse docuit iam Studemund de canticis Plautinis pag. 24. Versus 24. 25 igitur tales fuerunt auctore Studemundo:

Quid tu érgo hanc, quaéso, tráctas tám durá manú?
At míhi, quí bélle hanc trácto, nón bellúm 'facít.

2. Stich. 606 non solum in codicibus Palatinis, sed teste Studemundo (Stud. II 287) etiam in Ambrosiano legitur hic septenarius trochaicus (Ritschl male testatus erat in A legi: *Nonne scis quam*)

Nón tu scis quam éfflicténtur hómines nóctu hic in uiá?

Ad hiatum euitandum Guyetus *ut* substituit pro *quam*, *qua⟨ntu⟩m* Kampmann, *quam⟨de⟩* Koch in annal. philol. 1872 pag. 241. Possis etiam de *quot* pro *quam* restituendo cogitare. Item legitur *Nón tu scis?*: Men. 911, Mil. 1150, Amph. 703, Asin. 177, 215; item *Non tú scis?*: Men. 714 et Merc. 729; item *Non scís?*: Men. 302 et Poen. 173. Cur autem in *efflictentur* uerbo haeserint homines docti, non intellego.

3. Com. fr. inc. inc. fab. 46 non cum Keilio *non⟨ne⟩* scribendum, sed ante *non* aliquid intercidisse suspicor:

⏑⏑ *non tú scis? sí quas aédes ígnis cépit ácritér,*

e. g. ⟨*Eho*⟩, quam interiectionem ante *nonne* collocatam supra (pag. 43) ter enotaui. Legitur hic uersus apud Charisium p. 195, 21 K, ubi plura ante *non* excidisse intellexit Carolus Lange.

4. Com. 53 fr. inc. inc. fab. Ribbeck perperam scripsit:

Domuíque cólumen, nón⟨ne tibi⟩ sic díceret?

non ⟨putas⟩ Spengel, *non⟨ne haec tibi⟩* Keil; possis etiam *nón ⟨tibí⟩* uel similia temptare.

Suffectura esse haec, quae exposui, spero ad intellegendum, quo modo prisci poetae, cum praeter *non* etiam *nonne* forma uterentur in enuntiatis interrogatiuis, non secus atque *anne* praeter *an*, uariauerint linguam latinam, quae illis temporibus nondum certis syntaxeos regulis circumscripta erat. Cur autem *nonne* particula non usurpata sit nisi ante uocales, elucet ex uniuersa quam exposui particulae *-ne* condicione.

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE

ARGENTORATENSES

SELECTAE

VOLVMEN IX.

ARGENTORATI
APVD CAROLVM I. TRVEBNER.
MDCCCLXXXV.

Darmstadii typis G. Otto.

Hoc nono volumine continentur hi libelli:

Commentationis a W. FELDMANN scriptae solae paginae 97—156 continentur eis exemplaribus, quae auspiciis amplissimi philosophorum ordinis academiae Wilhelmae Argentinensis prodierunt.

DE

TERENTII

MEMORIA APVD NONIVM SERVATA.

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORVM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

ENNO BARTELS

FRISIVS.

ARGENTORATI

APVD CAROLVM I. TRVEBNER.

MDCCCLXXXIIII.

Darmstadtii typis G. Otto.

MATRI MEAE

S.

Eorum quibus hodie uti licet subsidiorum ad Terentii fabulas emendandas constat non pauca redire ad saeculum p. Chr. n. quartum. Nam ut taceam codicem Terentii Bembinum (A) omnium quotquot innotuerunt antiquissimum, qui quarto quintoue saeculo exaratus uidetur esse: et Aelii Donati commentum uariis fatis deprauatum et uberrima uersuum Terentianorum memoria apud Nonium Marcellum[1], Marium Victorinum, Charisium, Diomedem, Arusianum Messium, alios seruata ad illud saeculum pertinet.

Ex quibus quae apud *Nonium* in *libris de compendiosa doctrina per litteras ad filium* conscriptis exstant, accuratius ita perlustrabo, ut priore capite agam de condicione et fatis, posteriore de auctoritate memoriae Terentianae apud Nonium seruatae.

Guilelmo autem Studemundo praeceptori carissimo quantum in hoc opusculo conficiendo debeam, quin grato animo palam profitear, praetermittere non possum.

CAPUT I.

§ 1.

Quod cum aliorum priscorum poetarum tum Plauti uersus multo plures a Nonio rarissima quaeque et inusitata uocabula captante laudati sunt quam Terentii, uix mirum

---

[1] Nonium eiusdem esse saeculi et dudum credebatur et nuper Mommsenus (C. I. L. VIII 4878 = Hermae XIII 559) nisus titulo Thubursici Numidarum reperto, qui a Nonio Marcello Herculeo anno 323 dedicatus est, probabiliter coniecit.

uidebitur, si reputaueris, quam longe progressus sit Terentius Scipionum sodalis in latinitate excolenda et a prisco squalore promouenda. In uno capite quarto, quo Nonius *de uaria significatione sermonum* agit, cuius indoles a ceteris capitibus longius distat, frequens est Terentiana memoria, cuius poetae, si recesseris a quibusdam uersibus plus uno loco laudatis, non multo plus ducenta testimonia apud Nonium exstant: in his ex Andria fere quinquaginta, ex Eunucho fere quadraginta, ex Phormione fere quadraginta, ex Adelphis fere quadraginta, ex Heautontimorumeno fere triginta, ex Hecyra septemdecim. Videntur igitur duae, quas ultimo loco commemoraui, fabulae olim in scholis minore studio explicatae esse quam Andria, Eunuchus, Phormio, Adelphoe. Sane cum in scholis initia fabularum accuratissime enarrarentur, mirum non est, quod cum a ceteris grammaticis latinis tum a Nonio saepius citata sunt fabularum initia quam ceterae partes: uelut Andriae initii locis uiginti quinque apud Nonium mentio fit; qua cum re illud egregie congruit, quod scholiorum copia uberrima et in codice Bembino et in Donati commento adscripta est ad ipsa fabularum initia.

§ 2.

Terentiana Nonius plerumque ita introducit, ut praemittat aut *Terentius in Andria*, *Terentius in Eunucho*, *Terentius in Formione*,[1] *Terentius in Hecyra*, *Terentius in Adelfis* aut *Terentius Andria, Terentius Eunucho*, *Terentius Formione, Terentius Hecyra, Terentius Adelfis*. Vbi Heautontimorumenos laudanda est, fere ubique *Terentius Heautontimorumeno,* non plus quinquies *Terentius in Heautontimorumeno* praemittit: qui quinque loci etsi in uno quarto capite legantur (p. 264,31.[2] 278,23. 278,32. 285,14. 373,14), casu id factum esse credere malim, quam Nonium ex commentario aliquo

[1] Dignum est quod notetur auctorem recensionis, quam ex optimo huius ordinis codice Victoriano (D) appellare liceat Victorianam, cum fabularum ordinem secundum litteras statutum introduceret, litteram f pro ph scribi voluisse. cf. Leo in Mus. Rhen. uol. XXXVIII (1883) p. 319. M. Hoffmann, Index grammaticus ad Africae etc. titulos latinos in Diss. Philol. Argent. sel. uol. I. (1879) p. 293.

[2] Editio Merceriana, Parisiis 1614 (= Lipsiae 1826).

Ciceronis aut Vergilii, quibus cum scriptoribus coniuncta sunt, haec testimonia transtulisse. Adeo autem constans sibi fuit Nonius in praemittendo praeter *Terentii* nomen titulo fabulae,[1] ut, ubicunque bini loci Terentiani commemorandi erant, singulis locis et poetae et fabulae nomina praemitteret. Itaque cum abundent codices Noniani cum omni mendorum genere tum lacunis, nemo dubitabit, quin eis locis, qui omisso fabulae titulo solum nomen *Terentii* exhibent, lacunae sint statuendae. Quod cum iam Mercerus in adnotationibus ad p. 499, 20 recte monuisset, Quicheratus[2] his qui sequuntur locis fabularum nomina suo iure suppleuit:

36, 19 *emungi*] *Terentius* ⟨*Formione*⟩,

172, 15 *satias*] *Terentius* ⟨*Eunucho*⟩,

223, 11 *salis*] *Terentius* ⟨*Eunucho*⟩,

393, 10 *statim*] *Terentius* ⟨*Formione*⟩,

409, 20 *triste*] *Terentius* ⟨*Andria*⟩, quo loco lacuna non modo titulum fabulae sed simul etiam adiectiuum *tristis* haustum esse docet lemma,

426, 20 *faustum*] *Et Terentius* ⟨*Andria*⟩,

499, 19 *Datiuus pro Accusatiuo*] *Terentius* ⟨*Adelfis*⟩, qui locus foede corruptus num re uera ad Terentium (Adelph. III 4, 45) pertineat, dubitare possis.[3]

Vbicunque Nonius e prologis comoediarum Plautinarum Terentianarumue exempla deprompsit, solum fabulae nomen praemisit; cf. de Terentio hos locos:

39, 15 *Ter. in Andria* (prol. 8) *et in sequentibus* (prol. 15). — 291, 2 *Ter. in Andria* (prol. 27). — 519, 4 *Ter. in Eunucho* (prol. 1 sq.). — 278, 32 *Ter. in Heaut.* (prol. 10). — 495, 18 *Ter. Hecyra* (prol. II, 14).

Singulare illud est, quod bis uersum ex primae comoediae prologo citauit addita prologi notione: 59, 16 *propitium*] *ut apud eundem Terentium in Prologo Andriae* (22 sq.). —

[1] Alia est condicio duorum locorum (48,5 s. l. *silicernium* et 222,7 s. l. *Rastros genere masculino dicimus, ut apud Vergilium et Terentium*), ubi Nonius glossarium quoddam fortasse secutus omisso testimonio solum Terentii nomen exhibet.

[2] Editio Quicheratiana, Parisiis 1872.

[3] cf. pag. 15.

402,21 *spectare*] *Terentius Prologo Andriae* (27), quem eundem versum sub eiusdem quarti capitis lemmate *exigere*] 291,2 citat prologi mentione omissa.

§ 3.

Nunc ea percensebo testimonia, quae cum binis ternisue locis laudentur, maximi sunt momenti ad indolem et naturam eorum codicum Terentianorum, ad quos memoria Terentiana apud Nonium redit, recte aestimandam.

Heaut. (V 1, 77—78)

7, 23 *depexum*]	299,15 *exornare*]
Egone si uiuo adeo exornatum dabo Adeo depexum, ut dum uiuat meminerit semper mei.	iidem uersus.
ego si uiuo codd. ***DMp***.[1]	

Andr. (prol. 27)

291, 2 *exigere*]	402, 21 *spectare*]
Spectandae an exigendae sint uobis prius.	*Spectandae an exigendae sint uobis prius.*
	spectandi an exigendi ***H***[2] ***W***, *spectandae an exigendi a e* ***P***; *sunt* ***HP***.

---

[1] Notis Nonii librorum usus sum isdem, quibus Quicheratus:

Editiones: A = Aldina 1513. J = Hadriani Iunii 1565. M = Merceri 1614 (= 1826).

Codices: Bern = Bernensis. C = Colbertinus. D = Petri Danielis codex. G = Geneuensis. H = Harleianus. L = Leidensis. Mp = Montepessulanus. O = Parisinus n. 7577. P = Parisinus n. 7667. W = Guelferbytanus.

Codicum Nonianorum notas, quo facilius a Terentianis discernas, crassioribus litteris describam. Codicis *H* lectiones enotabo ex libro *Anecdota Oxoniensia. Classical Series.* Vol. I. Part. II. *Nonius Marcellus, Harleian Ms.* 2719 *collated by J. H. Onions, M. A., Oxford* 1882.

Andr. (I 1,12)

317, 25 *habere*]
Quod habui summum pretium persolui tibi.
persolui tibiis uel *tibus* ***P.***

366, 6 *pretium*]
idem uersus.

Eun. (III 1,9—11)

223, 11 *sal*] (codd. *salis*)
Labore alieno magno partam gloriam
Verbis saepe in se transmouet qui habet salem
Quod in te est.
magnam ***AJ.***

318, 8 *habere*]
Labore alieno magno partam gloriam
Verbo in se transmouet qui habet salem
Quod in te est.
magnam ***AJ;*** *uerbis saepe in se* ***AJM.***

Eun. (IV 4, 13—14)

256, 4 *comparare*]
Aut
Ne comparandus hic quidem ad illum est.
aut me ***LGP***, *hau ne* Edd.

496, 10 *Accusatiuus pro Datiuo*]
Aut
Ne comparandus hic quidem ad illum est.
au ne ***AJM.***

Eun. (IV 7, 18—19)

296, 3 *experiri*]
Omnia prius experiri quam armis sapientem decet.
experiri consilio quam ***Bern*** ut Edd. Non.

349, 28 *manere*]
Quam mox irruimus? — Mane:
Omnia prius experiri quam armis sapientem condecet.
consilio quam armis Edd. ante ***M;*** *decet* ***H*[1]*AJM.***

Phorm. (I 2,56)

198,17 *capillus*] *Capillus passus, nudus pes, ipsa horrida.*	370, 13 *passum*] idem uersus.

Phorm. (IV 4,1)

36, 19 *emungi*] *Emunxi argento senem.* *semen* ***P.***	103, 22 *emungere*] (codd: *emulgere, emungere* ***H*** [1] et ***H*** [3]) *Emunxi argento senem.*

Phorm. (V 3,6—7)

254, 4 *capere*] *Nam ex his praedis latent argenti moeniae nam statim capiebat.* *nam ex his praediis talenta argenti bina statim capiebat* Edd.	393, 10 *statim*] *Bina talenta Capiebam statim.*

Adelph. (I 1,6)

59, 14 *propitium*] *Quam ea quae parentis propitiat.* *propitia ut certe* ***CD*** pro *propitii* ⟨*aut certe ...*⟩	463, 11 *propitius*] *Quam ut ea quae parentes propitii.*

Adelph. (V 9,28)

373, 16 *proluuies*] *Quod proluuium haec subito largitas.*	493, 16 *largitas*] *Quod proluuium quae ista haec subita est largitas.*

Eun. (II 2,3—4)

270, 29 *conuenire*] *Conueni hodie adueniens mei loci quendam atque ordinis Hominem*	324, 17 *impurus*] *Mei loci atque ordinis Hominem haud impurum* *atque ordinem* ***P.***	359, 9 *offendere*] [1] *Offendi adueniens quendam mei loci atque ordinis Hominem*

[1] **Quod sub lemmate *offendere*] 359, 9 Nonius affert Terentianum (Eun. II 2, 3) *Offendi adueniens quendam mei loci atque ordinis***

Phorm. (I 1, 9—10)

31, 9 *defrudare*]	117, 29 *genium*]	525, 5 *demensum*] *Quod ille unciatim uix demenso suo*
Suum defrudans genium conspersit miser	*Suum defrudans genium conspersit. miser*	*Suum defrudans genium conpersit miser*
defraudans ingenium confersit ***H*[1] *L*.**	*defraudans* ***L*.**	*defraudans* ***H***; *comperssit* ***P*.**

Quibus in testimoniis, quae promiscue per totum librum Nonianum sparsa sunt, quod nullum legitur exemplum ex Hecyra sumptum, unum ex Heautontimorumeno, id bene quadrat ad ea, quae supra p. 6 dixi.

Quod autem nonnulla testimonia ita repetita exstant, ut pleniora sint altero loco, breuiora altero, id Nonii in citando breuitati et leuitati condonandum est. Sane longe plurima testimonia, quae bis terue exstant, omnino inter se consentiunt, atque sicubi dissentiunt, librariorum culpa dissentiunt, excepto uno alteroue exemplo tamquam subseciuo (de quo exemplorum genere infra erit disserendum), quod ex antiquioris grammatici commentario a Nonio depromptum uidetur esse.

§ 4.

Librariorum culpa quam male habitus sit contextus Nonii, cum alia docent tum haec:

Duobus locis in exemplis e Terentio laudatis errores iam antea ab hominibus doctis animaduersi sunt: Sub lemmate *habere*] 318,19 cum libri manuscripti *Ter. Heautontimorumeno* pro *Ter. Hecyra* exhibeant, iam Mercerus quid uerum sit intellexit. Cui similem librariorum errorem statuendum esse Rothius[1] perspexit sub lemmate *confidentia*] *Hominem*, cum libris Terentianis *Conueni hodie adueniens* (cf. Nonium 270,29 s. l. *conuenire*]) minime consociari posse iam Mercerus adnotauit. Videtur igitur Nonius, qua erat leuitate, locum qui exstat in Phorm. (V 1,31): *Offendi adueniens. Quocum uolebam* sqq. in animo habuisse.

[1] Nonius Marcellus, ed. Gerlach et Roth. Basiliae 1842.

262,13, ubi quae tamquam Terentiana citantur, apud Terentium non exstant. Atque cum plerique codices[1] *idem Terentius,* Leidensis et Geneuensis *idem heterentius, H*[1] *terentius*, sed in margine *G heteranamq., H hetera quidnam* praebeant et exemplum ex Turpilii Leucadia sumptum proxime praecedat, dubium non est quin auctore Rothio cum Ribbeckio[2] et Quicherato scribendum sit: *Idem* (scil. Turpilius) *Hetaera.*

Eodem redeunt loci quidam, in quibus scribendis oculi librarii aberrauisse uidentur ad posteriorem: uelut 165,8 legimus: *Riscus*] *Ter. Eunucho* (IV 6,16) *In risco odiosa cessas* || *reciproca animum in quam odiose.* Terentianum testimonium in uerbum *cessas* exit. Ante *reciproca* autem intercidisse lemma *reciprocare*] una cum scriptoris nomine iam Hadrianus Iunius animaduertit. Verba *rĕcĭprŏca animum in quam odiose*[3] cui scriptori sint uindicanda, certo erui non potest. Rothius solus, quod sciam, in add. et corr. ad p. 112,19 illa uerba Luciliana uideri coniecit collatis duobus uersibus, qui apud Nonium 164,32 et 279,20 seruati in Lucilii editionibus (ed. Luc. Mueller III. 52 et 66; ed. Lachmann 100 et 102) leguntur: *Exhalas tum acidos ex pectore ructus* et *expirans animam pulmonibus aeger agebat.* Attamen cum uerba tradita cum dactylico numero nullo modo consociari possint et uocabulum *odiose* uix tragicum redoleat sermonem, uidetur aut de Plauto cogitandum esse aut de Turpilio aut de Laberio, quos Nonius in altero, cuius sunt illa uerba, capite ante Enniana testimonia, quale uerba *reciproca* etc. subsequitur, citare solet. Frequentior autem quam Turpilii aut Laberii apud Nonium est Plauti memoria, cuius fabulae Varronianae, Cornicularia, Medicus, Neruolaria in altero Nonii capite citantur. Atque si ad fabularum Plauti Varronianarum condicionem spectas, certe inprimis ratio est habenda Amphitruonis, cuius fabulae longe plurima, quae supersunt, actus quarti fragmenta apud Nonium passim seruata exstare

[1] AJ: *Ter. Heaut.*

[2] Fragmenta scaen. Rom. poesis uol. II p. 95 (V).

[3] Duentzerus (Zeitschr. für Alterthumsw. 1848 p. 485) uocabulum *odiose* tanquam dittographiam delendum esse iudicat.

constat. Itaque cum illa uerba *reciproca* etc. optime ad actus quarti scaenam alteram quadrent neque metrum obstet, ueri non nimis dissimile esse censeam nouum in illis uerbis latere Amphitruonis fragmentum hoc fere modo legendum:

Réciproca ánimum, inquam, ódio es, ⟨—∪—∪—∪—∪—⟩.

Similem in Nonio emendando rationem Fleckeisenus[1] secutus est, qui, cum Mercerus lacunam exstare coniecisset, 296, 32 sub lemmate *expedire*] unum Terentianum, quod legimus, in Terentii testimonium et in Ciceronis testimonium diuisit. Exhibent autem libri Noniani haec: *Expedire, liberare*] *Ter. Hec.* (V 1,29) *Teque hoc crimine expedi* || *re se uult induat* (***Bern***: *si se uult*). Cuius exempli in altera parte inde a uerbi *expedire* exitu Ciceronianum latere Fleckeisenus perspexit, quod legimus in Verrem act. II 2 § 106: ⟨*Videte, ut, dum expedi*⟩*re sese uult, induat.*

Eiusdem Terentii bini uersus librariorum neglegentia confusi his locis uidentur exstare:

Testimonium, quod hodie in Nonii editionibus legitur in capite VII (*De contrariis generibus uerborum*) 481, 25 *Potior illam rem pro illa re potior*] *Terentius Adelphis Mille potior gaudia,* una cum eiusdem capitis lemmatis *Libertatem uti*] — *Callet illam rem*] manifestum est errore aliunde huc translatum esse. Similia autem inuenies in capite IX (*De numeris et casibus*), ubi 498, 21 *Genitiuus positus pro Ablatiuo*] Nonii codices haec praebent: *Plautus Captiuis Ille alter potitus hostis est.* Quamquam in Plautinis libris manuscriptis uersus ille (I 1,24) ita traditur: *Nam postquam meus rex est potitus hostium.* Quae cum ita sint, confluxisse existimo testimonium ex duobus exemplis, altero Terentiano [Adelph. (V 4, 17) *ille alter sine labore patria potitur commoda*], altero Plautino [Capt. (I 1,24) *Nam postquam meus rex est potitus hostium*].

Neque dissimili casu mihi compositum uidetur testimonium illud in capite VII *Mille potior gaudia* ex duobus testimoniis: Adelph. (V 4, 17) '*Ille* ⟨*alter sine labore patria*

[1] Annal. philol. 1856 p. 682.

potitur commoda'. *Et in sequentibus* (u. 22) *'hic⟩ potitur gaudia'*, cum optimus codex *W* et ed. 1476 uerbis *Terentius Adelphis mille* omissis *hic potior gaudia* exhibeant et idem lemma iidemque uersus apud Arusianum Messium[1] et Priscianum[2] redeant.

Neque errare uideor, si (255, 10) *crepare*] *Ter. Phorm.* (V 5, 12) *'Sed hostium concrepuit nihil· ad te'* huic loco adiungo, quod editores Nonii e libris Terentianis in *concrepuit abs te* correxerunt. Collatis enim uersibus Andr. IV 1, 58 et 59 (*Sed mane: crepuit* [codd. Ter.: *concrepuit*] *a Glycerio ostium. — Nihil ad te.*) concedes ob homoeoteleuton uerbis quibusdam omissis apud Nonium exstare duo Terentiana haec:

Ter. Phorm. (V 5, 12) *'Sed hostium concrepuit ⟨abs te'.*

Idem in Andria (IV 1, 58 et 59) *'Sed mane concrepuit a Glycerio hostium. —⟩ Nihil ad te'.*

Eodem erroris genere deprauatum esse lemma *postulare*] 375, 14 Duentzerus l. c. suspicatus est. Attamen hoc loco Nonium ipsum corruptelae auctorem esse infra (p. 37) demonstrabo.

Perperam eadem emendandi uia Quicheratum usum esse 256, 30 in lemmate *comparare*] cum duo Terentiana efficeret Heaut. (IV 5, 29 — 30) (*Argentum dabitur illi ad nuptias Aurum atque uestem quî: tenesne? — Comparet*) et Heaut. (IV 8, 14) (*Des quî aurum et uestem atque alia quae opus sunt comparet*) ex uno Heaut. (IV 8, 14), quod habent codices Nonii et ed. 1476, certo constat. Nimiam enim fidem habuisse uidetur editionibus ***AJM***, quae solae uerba *Argentum dabitur illi* (IV 5, 29) praefigunt atque talem uersum dederunt: *Argentum dabitur illi, ut uestem atque alia, quae opus sunt, comparet.* At in libris manuscriptis omnibus haec legimus: *Dis cubia aurum et uestem atque alia quae opus sunt comparet.* Itaque si singularem uerborum *dis cubia* (***P***: *discubia*, ***H***[1]: *dicubia*) corruptelam remoueris, unus remanebit uersus (Heaut. IV 8, 14), qui optime lemmati *comparare, emere*] respondeat et cum libris

[1] Gr. L. VII p. 498, 5.

[2] Gr. L. III p. 333, 27.

Terentianis consentiat: *Des quî aurum et uestem atque alia quae opus sunt comparet.*

Testimonium ex Adelphis (III 4, 45) sumptum, quod profert Nonius 499, 19 s. l. *Datiuus pro Accusatiuo*], in tanta uerborum deformitate ambigi potest num re uera Terentianum sit. Exstat enim apud Nonium hoc: *Terentius Facite ita ut uobis placet* (Edd. Non.: *decet*). In libris Terentianis legitur (Adelph. III 4,45): '*Haec primum ut fiant deos quaeso ut uobis decet*', quibus cum Terentianis uerba '*facite ita*' prorsus consociari non possunt. Nihilominus Terentii testimonium statuendum esse inde apparet, quod nouum quod sequitur exemplum in omnibus codicibus uerbis *Idem in Andria* praecedenti adiunctum legimus. Perlustratis autem eis, qui eundem uersum laudauerunt, grammaticis inueni apud Marium Plotium[1] 450, 2 haec: *Terentius 'Ita ut uobis decet'*, neque minus apud Seruium in Aen. VIII 127 haec: *Terentius 'Facite ut uobis decet'*. Qui quidem fontes quomodo inter se cohaereant, infra uidebimus; hoc loco satis est monere modo *ita* modo *facite* modo *facite ita* traditum esse. Quod cum considero, in illis uerbis, quamuis sint corrupta, *Facite ita ut uobis placet* aut potius *decet* (qua de re infra disputabitur) testimonium ex Terentii Adelphis haustum latere arbitror.

§ 5.

Iam uideamus, cuius generis fontes Nonius cum in lemmatis Terentianis tum in testimoniis laudatis in usum uocauerit.

Quam quaestionem arte coniunctam esse cum quaestione de libri Noniani compositione cum homines docti recte obseruauerint, haud ineptum uidetur esse accuratius inquirere in *Pauli Schmidtii* librum (*De Nonii Marcelli auctoribus grammaticis* Lipsiae 1868), qui cum sagaciter leuissimam huius grammatici compilationem aperiret, singillatim de plerisque auctoribus a Nonio adhibitis disseruit. Atque ut iis quae antea ab aliis hominibns doctis de his rebus disputata

---

[1] Gr. L. uol. VI.

erant omissis (cf. Schmidtium p. 1—2) ordiar tamquam a capite totius disputationis a Schmidtio institutae paene per totum Nonii librum certos et longiores testimoniorum ex quibusdam scriptoribus depromptorum ordines inueniri Schmidtius demonstrauit. Efficiuntur autem exceptis nonnullis uerborum et aduerbiorum ordinibus, quos Nonius ex aliquo glossario uidetur transscripsisse (cf. Schmidt. p. 114), illi ordines ipsi exemplis primariis, quae primo loco collocata esse solent eaque secernenda esse ab exemplis subseciuis recte iam Schottmuellerus[1] docuerat. Illis igitur exemplis primariis quae efficiuntur series, eae solent eundem ordinem efficere, quo hodie quoque apud eos scriptores leguntur.

Neque minus acute Schottmuellerus, cum primum Nonii caput accuratius perlustrasset, coniecit in singulis capitibus scriptores a Nonio certo quodam ordine citari atque Terentiana quidem inter Vergiliana et Ciceroniana tenere locum. Quamquam non omnia, quae Schottmuellerus coniecerat, recte statuta sunt — nam Ciceroniana perraro post Terentiana exhibentur nec Plautina, Luciliana, Afraniana etc. cum Terentio coniuncta desunt —, certe Vergilii testimonia cum Terentianis saepissime consociata esse Schottmuellero concedendum est: quin etiam haud paucis locis Terentianum duobus Vergilianis sub uno lemmate circumclusum legitur. Conf.: 235,31 *aequalis*] Verg. lib. V, Ter. in Eunucho || 236,11 *apertum*] Verg. lib. VIII, Ter. Adelphis || 242,10 *ambire*] Verg. lib. VII, Ter. in Andria || 249,11 *committere*] Verg. lib. IX, Ter. in Eunucho || 250,16 *colere*] Verg. lib. IV, Ter. in Heaut. || 251,19 *castigare*] Verg. lib. V, Ter. Heaut. || 253,17 *capere*] Verg. lib. VIII, Ter. in Heaut. || 253,33 *capere*] Verg. lib. II et lib. III, Ter. in Phormione || 255,9 *crepare*] Verg. Georg. lib. I, Ter. in Phormione || 278,29 *da*] Verg. in Bucol., Verg. lib. VI, Ter. in Heaut. || etc.

237,25 *aditus*] Ter. in Andria, Verg. lib. X || 243,33 *asperum*] Ter. Heaut., Verg. Georg. lib. IV || 275,24 *cognoscere*] Ter. in Andria, Verg. Georg. lib. I || 288,2 *detrahere*] Ter. Heaut., Verg. Georg. lib. IV || etc.

284,19 *differre*] Verg. Georg. lib. III, Ter. in Adelphis,

[1] Symbol. philol. Bonn. 1867 p. 809 sqq.

Verg. lib. VIII || 309,19 *fingere*] Verg. Georg. lib. II, Ter. in Andria, Verg. lib. XI || etc.

Quod autem supra diximus exempla primaria a Schmidtio in uniuersum recte constituta esse, id per omnia Nonii capita aequaliter ualere negem; atque ipse Schmidtius facere non potuit, quin concederet capitibus II, III, IV, quae contra sollemnem morem ita scripta sunt, ut lemmata litterarum ordinem alphabeticum seruent, non modo certas exemplorum series non constanter certo consuetoque scriptorum ordine sese excipere, uerum etiam in nonnullis litteris tertii capitis (***B***, ***E***, ***G***, ***H***, ***I***, ***M***, ***N***, ***O***, ***R***, ***V***) et per totum quartum caput certos testimoniorum ordines omnino non occurrere. Ac profecto ordines singulorum scriptorum, quos in altero et tertio capitibus Schmidtius constituit, multum distant ab ordinibus cum reliquorum tum primi capitis. Haud pauci enim ordines interrumpuntur lemmatis, quae nulla exempla exhibent nisi ab ipsius de quo agitur scriptoris ordine absona.[1] Quartum uero caput, cuius compositionem prorsus discedere a reliquorum indole iam Schneidewinus[2] monuit, num eodem modo Nonius conscripserit, admodum dubium est. In quo cum *de uaria significatione sermonum* in uniuersum agatur, tamquam totum Nonii opus in breuius contractum tenemus. Etenim sub singulis lemmatis, de quibus in quarto capite agitur, diuersissimae coaceruatae sunt significationes, quarum unaquaeque uariis testimoniis illustrari solet. Exstant autem longe plurima cum Vergilianorum tum Terentianorum exemplorum in ipso capite quarto.

Itaque ualde dubito num certi, qui in reliquis capitibus dignoscuntur, ordines subsint etiam in capitibus II—IV.

---

[1] Adde quod nimis saepe unum lemma totius ordinis locum tenere Schmidtius uoluit. Velut continuos Plautinorum exemplorum ordines perpaucos, plures a consueto more discrepantes inuenies. Quod autem unum alterumue scriptoris alicuius testimonium ad Schmidtii opinionem apte quadrat, id ita explicandum censeo, ut in Nonii collectaneis quidem illi de quibus Schmidtius cogitauit ordines exstiterint, quorum paucae reliquiae seruabantur, postquam lemmata a Nonio transposita et secundum ordinem alphabeticum digesta sunt.

[2] Goetting. gelehrte Anz. 1843 p. 697 sqq.

Atque ut ad Terentiana redeam, hos paucos Terentianorum exemplorum ordines per totum librum Nonianum indagasse sibi uisus est Schmidtius p. 106 sq.:

Cap. I.

31,9 *Defrudare*]	*Ter. Phorm.* (I 1,10).
	Plautus Asinaria.
sudum]	Verg. lib. VIII.
	Plautus Milite.
	Lucil. lib. XXVIIII.
inritare]	Lucil. lib. I.
	Ter. Phorm. (V 8,39).
	Verg. lib. X.
	Sall. hist. lib. I.
	Lucil. lib. XXVIII.
	Plautus Amphitr.
	Varro Sesquiulixe.
ablegare]	*Ter. Hecyra* (III 3,53 sq.).
arcanum]	Verg. lib. IV.
	et Aen. lib. I.
tormines]	Cic. Tusc. lib. II et IV.
monumenti]	M. Tull. ad Caesarem.
	Verg. lib. V.
riuales]	*Ter. in Eunucho* (II 3, 62 sq.).
gestire]	*Ter. Eunucho* (III 5,10).
	Verg. Georg. lib. I.
inuolare]	*Ter. Eunucho* (IV 3,6).
	Lucil. lib. XXX.
propinare]	*Ter. Eunucho* (V 8,57).
	Ennius Satir. lib. III.

Cap. II.

87,29 litt. C. *conuasare*]	*Ter. Phorm.* (I 4,13).
103,22 litt. E. *emulgere*]	*Ter. Phorm.* (IV 4,1).
effutire]	*Ter. Phorm.* V 1,18 sq.).
	Cic. Tusc. lib. V.
	Lucretius.

117,29 litt. G. *genium*] *Ter. Phorm.* (I 1,10).
Lucil. Sat. lib. XXVI.
165,6 litt. R. *ringitur*] *Ter. Phorm.* (II 2,27).
riscus] *Ter. Eun.* (IV 6,16).
175,3 litt. S. *screare*] *Ter. Heaut.* (II 3,132).

Cap. VIII.

493,12 *cautio*] *Ter. in Andria* (II 3,26).
acritas] Attius Neoptolemo.
largitas] *Ter. in Adelphis* (V 9,28).
dextrabus] Laberius in Odyssea (sic codd.).
curatura] *Ter. in Eunucho* (II 3,25).
Cic. Tusc. lib. III.

Ex hoc conspectu apparet, quam pauci et quam parum continui Terentianorum exemplorum ordines ex Nonio elici possint: ueluti inter primi capitis lemmata *ablegare*] et *riuales*] tria legimus lemmata, quae nulla exempla praebent nisi a Terentianis ordinibus aliena. Quodsi quis ingentem Vergilii testimoniorum, quae per Nonii libros sparsa sunt, copiam contulerit cum exiguis huius poetae ordinibus, quos Schmidtius p. 96 sqq. constituit, haud facile dubitabit, quin in Terentianis et in Vergilianis considerandis alia uia procedendum sit, atque quam Schmidtius ingressus est, cum praesertim in Vergilianis quos Schmidtius finxit ordinibus non unius carminis libros, uerum modo Aeneidem modo Bucolica modo Georgica promiscue prolata inueniamus.[1]

Iam illud quaerendum est, qui factum sit, ut longe maxima pars exemplorum Terentianorum, quae per totum Nonii librum disiecta nobis occurrunt, subseciuorum exemplorum locum teneant. Quod quamquam certo explicari nequit, non inepte conicere mihi uideor multos locos Terentianos non secus atque Vergilianos cum aliis quarti saeculi hominibus tum Nonio familiares fuisse atque Nonium leuiter inspectis horum poetarum codicibus suo arbitratu, quae ad exemplorum copiam augendam apta censeret, inde deprompsisse et lem-

[1] Ceterum ipse Schmidtius p. 4 concedit nonnullos ordines non omni exemptos esse suspicione.

matis ad alios scriptores pertinentibus adiecisse. Qua cum coniectura illud quoque congruit, quod quarta fere pars exemplorum Terentianorum, ac maxime ea, quae ad Heautontimorumenon et Hecyram spectant, apud nullum grammaticum praeter unum Nonium leguntur.

§ 6.

Neque uero omnia, quae apud Nonium leguntur, Terentii testimonia ex eodem fonte emanasse existimo:[1] immo non exiguum exemplorum numerum ex antiquiorum grammaticorum glossariis commentariisue hodie deperditis a Nonio in suum librum transscriptum esse mihi persuasum est. Quamquam certos eius rei fines terminosque constituere difficile est. Vt cetera omittam, ex ipso A. Gellio, quem inter Nonii auctores fuisse postquam Mercerus perspexit, accuratius demonstrauit Martinus Hertzius[2], Terentiana testimonia Nonius deprompsit nulla.

Verborum et aduerbiorum ordines, quorum uestigia cum alibi tum in capitibus I et II passim apparent, a Nonio ex glossario aliquo secundum litterarum ordinem digesto haustos esse Schmidtius p. 108 sqq. ac potissimum p. 114 docuit. Itaque haec, quae ad *uerborum* ordines olim pertinebant, a Nonio non ex Terentio ipso sed ex glossario hausta esse consentaneum est:

32,26 *gestire*] *Ter. Eun.* (III 5,10).
Verg. Georg. lib. I.
inuolare] *Ter. Eun.* (IV 3,6).
Lucil. lib. XXX.
propinare] *Ter. Eun.* (V 8,57).
Ennius Satir. lib. III.
39,15[3] *uituperare*] *Ter. in Andria* (prol. 8)
et in sequentibus (prol. 15), quo lemmate alphabeticus ordo turbatur.

[1] Partem ueri perspexit iam Schmidtius (p. 100 sqq. 140 sqq.), atque etiam in Terentianis ordinibus pauca lemmata cum explicationibus legimus, quae num ad Terentianos ordines pertineant, ipse Schmidtius dubitat (p. 107 sq).

[2] Annal. philol. 1862 p. 705 sqq. 779 sqq.

[3] cf. Schmidt. p. 108.

39,29 *populare*] Pacuuius Chryse.
Ter. Phorm. (I 1,1).

Item non pauca testimonia Terentiana una cum lemmatis in *aduerbiorum* ordinibus hic illic dispersis ex illius modi glossario uidentur fluxisse, ueluti in Nonii capite undecimo, quod inscribitur *De indiscretis aduerbiis;* cf. p. 22 etc.

Ex commentariis in alios atque Terentium scriptores conscriptis Nonium nonnulla testimonia Terentiana hausisse ita tantum demonstrari potest, ut eadem, quae apud Nonium citata exstant, testimonia Terentiana occurrere doceamus apud grammaticos antiquariosue, quos ex commentariis in uarios scriptores Romanos compositis multa deprompsisse constat.

Nonii copiae non paucae ad eosdem redeunt fontes atque Charisii et Prisciani [1], Charisius autem multa accepit a Iulio Romano [2], Romanus a Capro, Caper a Plinio, Plinius a Probo, Probus a Verrio Flacco, Verrius Flaccus a Varrone.

Atque ut ad Terentiana apud Nonium seruata redeamus, admodum pauca in aliorum grammaticorum libris redeunt, et ea quidem pleraque omnia in certis quibusdam Nonii capitibus exstant, quorum indoles haud scio an ueterum doctrinam maxime redoleat, id est in his capitibus: *De indiscretis generibus, de contrariis generibus uerborum, de mutata declinatione, de numeris et casibus, de indiscretis aduerbiis, de doctorum indagine.*

Ordiamur igitur a Charisio et Prisciano, quos grammaticos isdem fontibus ac Nonium usos esse Schmidtius docuit.

Leguntur in libri Noniani capite VIII *De mutata declinatione* haec, quae iam a Schmidtio p. 152 sq. collecta sunt:

Non. 483. 17 *quaesti pro quaestus*] *Titinius Fullonibus; Plautus Aulularia; Nouius; Terentius Hecyra* (V 3, 38) *Numquam animum quaesti gratia ad malas inducam partes; Pomponius Pistore; Turpilius Demiurgo; idem Hetaera; Caecilius Venatore; Varro Cato.*

---

[1] cf. Schmidt. p. 155.

[2] Schottmuellerus, De Plinii Secundi libris grammaticis p. 20 sqq.

Non. 483,33 *tumulti pro tumultus*] *Plautus Casina; Terentius in Andria* (II 2, 28) *Nihil ornati, nil tumulti; Pomponius Piscatoribus*; *Attius Aeneadis uel Decio*; *idem Nyctegresia.*

Char. (I) 22,17 *Quamquam ueteres omnia quartae declinationis ut secundae extulerunt, sicut Sallustius et Terentius 'quaesti gratia' et 'nihil tumulti'.*

Priscian. (II) 257,18 *Inueniuntur tamen antiquissimi multa ex supra dictis in genetiuo etiam i terminasse. Terentius in Andria 'Nil ornati, nil tumulti' pro 'ornatus et 'tumultus'. Idem in Adelphis 'fructi' pro 'fructus'. 'Quaesti'' pro 'quaestus' idem in Hecyra: Numquam animum quaesti gratia ad malas adducam partes.*

Quae quam arte inter se consentiant, nemo non uidet, praesertim cum alia eiusdem capitis VIII lemmata cum illis grammaticis consonantia accedant.[1] Priscianus unde illa hauserit, ipse indicauit (cf. 257, 10 *'excipit Probus'*.). Quibus Terentianis etsi a Nonio haud pauca exempla aliunde addita sunt, non dubito iis assentiri, quae Schmidtius de hoc consensu exposuit.[2] Etenim cum illa testimonia Terentiana Plautinis ordinibus (cf. Schmidt. p. 31) inserta sint, Schmidtius coniecit Nonium per commentatorem, quem in Plautinis ordinibus exscribendis Nonii auctorem fuisse uoluit, antiquae Probi eruditionis reliquias accepisse, cui Charisium multum debere notum est.

Lemma *duriter pro dure*] 512, 2 (*De indiscretis aduerbiis*) idem Schmidtius p. 104 commemorauit. Nonium ex isdem libris, quibus Charisius Acronis mentionem debebat, (Palaemonem dicit Iuliumque Romanum) hausisse probabiliter opinatus est:

Non. 512, 2 *duriter pro dure*] *Ter. in Andria* (I 1, 47 sq.) *Primo haec pudice uitam parce ac duriter Agebat (primum* libri Ter.); *Nouius Zona; Afranius Priuigno*; *Ennius Phoenice: Quam tibi ex ore orationem duriter dictis dedit; Caecilius Fallacia.*

Char. (I) 197,22 *duriter*] *Terentius in Adelphis* (I 1, 20)

---

[1] cf. Schmidt. p. 153.

[2] cf. Schmidt. p. 46 sq.

ruri agere uitam, semper parce ac duriter [se]se habere; ubi *Acron 'secundum antiquorum' inquit 'consuetudinem'. nam et Ennius in Phoenice:* sequitur idem uersus.

Prisc. (III) 70, 13 *Excipiuntur a duro 'dure' et 'duriter'. Terentius in Andria* (I 1, 47 sq.) *Primo haec pudice uitam, parce ac duriter Agebat.*

Item Terentianum apud Non. 499, 20 (*De numeris et casibus*) *Datiuus pro Accusatiuo*] *Ter. in Andria* (I 1, 42 sq.) *Interea mulier quaedam abhinc triennium Ex Andro commigrauit huic uiciniae* ex eodem fonte manasse uidetur atque Prisciani (III) 187, 22 *Terentius in Andria: Ex Andro commigrauit huic uiciniae pro 'in hanc uiciniam'.* Memorabilia sunt quae leguntur apud Charisium (I) 223, 11: *Viciniae, 'hic uiciniae'. Terentius in Hecura; ubi Celsus 'aduerbialiter' inquit 'ut domi militiaeque'.*

Cum Prisciano Plinium secuto Nonius consentit (*De indiscretis generibus*) 190, 8: *Angiportus generis masculini, ut apud multos; neutri Terentius Adelphis* (IV 2, 39) *Id quidem angiportum non est peruium. Idem in Eunucho* (V 2, 6) *In angiportum quoddam desertum.*

Prisc. (II) 262, 16 *A portu compositum tam masculini quam neutri generis inuenitur et secundae declinationis. 'hic angiportus' et 'hoc angiportum'. Sic Plinius Sec. in I artis grammaticae. Ter. quoque in Adelphis* (IV 2, 39) *Id quidem . . . peruium.* —

Atque haec quidem de Charisio et Prisciano. Transeamus nunc ad ea lemmata ad locos Terentianos pertinentia, quae una cum Terentianis testimoniis, etsi testimonia ex aliis scriptoribus sumpta hic illic addita sunt, communi tamen grammaticorum consensu ad eundem fontem redire maxime est uerisimile:

Non. 481, 25 *potior illam rem pro illa re potior*] *Ter. Adelphis* (V 4, 17 et 22)[1].

Arusianus Messius (VII) 498, 5 *potitur hanc rem*] *Sall. Iugurtha; Ter. in Adelphis* (V 4, 17 et 22).

Prisc. (III) 333, 27 *potior illius rei et illa re et illam*

[1] cf. p. 13 sq.

rem] *Ter. in Adelphis* (V 4, 17); *idem in eadem* (V 4, 22).

Non. 223, 11 *sal* (codd. *salis*) *genere masculino*] *Ter. Eun.* (III 1, 9—11).

Sergius in Donatum (IV) 542, 12 *sal masculini generis est*] *Terentius* (Eun. III 1, 10—11).

Prisc. (II) 147, 1 *In 'al' Latina neutra sunt omnia. Excipitur unum monosyllabum masculinum, 'hic sal salis'. Terentius in Eunucho* (III 1, 10). cf. Consentii artem (V) 348, 27; Don. ad Eun. III 1, 10; Bembini[1] Schol. (Studemund).

Non. 232, 20 *aduersum rursum apud significat*] *Ter. in Andria* (I 1, 15).

Arus. Mess. 451, 16 *aduersum te pro apud te*] *Ter. Andr.* (I 1, 15).

Sergius in Donatum (IV) 561, 10 *aduersum te, ut puta, si dicas 'aduersum te habeo gratiam' pro apud te, ut Terentius* (Andr. I 1,15), quocum conferas Donati explanationem ad Andr. I 1, 15.

Non. 517, 10 *Omnes artem secuti negant aduerbiis praepositionem addi oportere; sed auctoritas ueterum praeponi iubet.* 518, 15 *derepente*] *Ter. Hec.* (IV 1, 3).

Arus. Mess. 468, 17. *De repente* ⟨*cum praepositione*⟩] *Ter. Hecyra* (IV 1, 3).

Mar. Victor. (VI) 202, 16 *Aduerbiis praepositionem adici* [*posse*] *negant omnes technici oportere, quamuis licenter ueteres usi sint. Ter. in Hec.* (IV 1, 3).

Audacis excerpta (VII) 348, 27 *Aduerbiis autem praepositiones adici raro possunt, quamuis hoc ueteres usi sunt, ut Ter. in Hec.* (IV 1, 3).

Non. 468, 29 *deluctaui pro deluctatus sum*] *Ter. Hec.* (V 3, 31).

---

[1] Ed. pr. Vmpfenbachius, in Hermae uol. II 337—402; Studemundus, annal. philol. 1868, 546—571; 1882, 51—63.

Mar. Plotius (VI) 450, 9 *ut Ter.* (Hec. V 3, 31) '*ei qui anulum dum luctat, detraxit*' *pro* '*luctatur*'.

Cledonius (V) 59, 12. *Sunt uerba incertae significationis*. *Lucto: Terentius* (Hec. V 3, 31) '*anulum dum luctat detraxisse*'. —

Adde quod Mauri Seruii Honorati qui feruntur commentarii[1], in quibus quae ad grammaticam spectant ex Aspro, Probo aliisque maximam partem deriuata sunt, multa continent, quae in libro Noniano redeunt. Quae partim ad eosdem auctores reuocanda esse postquam Ribbeckius et Schmidtius l. c. p. 104 docuerunt, ego nonnulla, quae ad Terentiana testimonia pertinent, adiungam (cf. Thilonis praef. ad Seru. p. XIX sqq.):

Quod et Nonius 499, 19 *Datiuus pro Accusatiuo*] Terentianum laudat (Adelph. III 4, 45): '*Facite ita ut uobis placet*'[2] mire truncatum pro Terentianorum librorum scriptura '*Haec primum ut fiant, deos quaeso ut uobis decet*', et Seruius ad Aen. VIII 127 cum eodem lemmate *Terentius* '*facite ut uobis decet*' memoriae prodidit, communem utriusque fontem nemo non intellegit.

Item Nonium 409, 16 *triste maestum*] *Terentius in Andria* (II 3, 29) '*Caue ne te tristem sentiat*' (***H***[1] om. *te*) pro recto uersu '*Caue te esse tristem sentiat*' non sine auctore praebere luce clarius fit e Seruii notis ad Georg. I 96, ubi exstant haec: *Semper duae negatiuae unam confirmationem faciunt. Vnde male quidam locum illum legunt in Terentio:* '*Pater adest, caue ne te tristem sentiat*'; *sed ita legendum est:* '*caue te esse tristem sentiat*'. *Nam et* '*ne*' *et* '*caue*' *prohibentis est.* Vbi quamquam Nonii et Seruii lemmata diuersa sunt, tamen quoniam apud Seruium eadem est uersus Terentiani corruptela atque apud Nonium, communi fonti corruptam illam formam adscribemus.

Item quod apud Seruium legimus ad Aen. X 612 *Tristia*] *Vel quae tristem faciant uel quae seuera. Terentius: tristis seueritas inest in uultu* etc. (Andr. V 2, 16), ab eo minime ab-

[1] Ed. Thilo et Hagen, uol. I. 1881.

[2] *decet* pro *placet* legendum esse infra docebimus (cf. p. 39, cf. etiam p. 15).

horrere codices Nonianos 409, 20 *triste, seuerum*] *Terentius* ⟨*Andr.* (V 2, 16) *'se*⟩*ueritas inest in uultu atque in uerbis fides'* infra uidebimus (p. 32). —

Attamen dubitare licet, num ea quae cum Nonio consentiunt ex communi fonte ipse Seruius transscripserit, quippe qui a nullo plura petiuerit quam ab Aelii Donati commentariis. Atque quamquam Donati Vergiliani commentarii perierunt, sane Seruiani qui feruntur commentarii haud pauca praebent, quae in Donati commento Terentiano quamuis foede truncato reperiuntur.

Communia autem cum hoc Donati commento ex Terentianis testimoniis apud Nonium seruatis haec fere esse mihi uidentur:

1) Non. 240, 6 *accipere, pascere*] *Ter. Eun.* (V 8, 52).

Donatus cum Bemb. Schol. ad Eun. V 8, 52 *accipit, pascit.*

Seruius ad Aen. III 353 *accipiebat, pascebat*] *ut Ter.* (Eun. V 8, 52).

2) Non. 361, 33 *proprium, perpetuum*] *Ter. in Andria* (V 5, 3 sq.).

Donat. ad Andr. V 5, 4 *propriae*] *perpetuae, sempiternae.*

Seruius ad Eclog. VII 31 *proprium sane ueteres perpetuum, stabile, firmum*] *Ter. in Andria* (V 5, 3 sq.).

Donatus quos in usum uocauerit auctores, cum ex rebus, quas cum Charisio communes habet, tum ex ipsius commento perspicuum est: Asprum, Probum, Helenium Acronem, Celsum.[1]

Itaque mirum non est, si haud pauca lemmata uno alteroue loco cum eodem testimonio consociata cum apud Nonium et Seruium tum apud Nonium et Donatum isdem fere uerbis repetuntur, neque minus in Bembini Scholiis, quae satis magna ex parte ab integro Donato ducta esse constat.[2]

Longum est in Terentianis apud Nonium seruatis omnia ad unum lemmata cum Donato uel Bembini Scholiis consonantia exscribere. Omissis igitur rebus leuioribus conferas haec:

[1] cf. Vmpfenbach. p. XXXVII.

[2] cf. etiam Studemund., qui in commentationibus supra (p. 24 laudatis passim ea collegit, in quibus Nonius cum Bembini Scholiis consentit.

Donat. ad Andr. prol. 27 cum Non. 290, 32[1] || I 1, 15 cum 230, 20 || I 1, 47 cum 512, 2 || II 1, 2 cum 523, 3 || II 2, 36 cum 242, 7 || III 2, 6 cum 404, 16 || III 3, 1 cum 324, 3 || III 3, 2 cum 237, 25 || IV 2, 24 cum 73, 10 || V 4, 4 cum 322, 15.

Donat. ad Eun. I 1, 2 cum Non. 256, 9 || III 1, 10 cum Bemb. Schol. et Non. 223, 11 || III 5, 2 cum Non. 382, 25.

Donat. ad Phorm. I 2, 56 cum Non. 370 11 || I 2, 96 cum 344, 2 || III 1, 13 cum 249, 20.

Donat. ad Adelph. I 1, 23 cum Non. 298, 17 || I 2, 7 cum 96, 6 || III 4, 45 cum Bemb. Schol. et Non. 499. 19 || V 4, 1 cum Bemb. Schol. et Non. 399, 11 || V 4, 17 cum Bemb. Schol. et Non. 481, 25.

Donat. ad Hec. I 2, 84 cum Non. 23, 32 || I 2, 119 cum Non. 318, 17 ||. Bemb. Schol. ad Heaut. I 1, 28 cum Non. 419, 20.

Quorum similium interpretamentorum licet multa tamquam in communi commentatorum ore fuerint, haud pauca et apud Nonium et apud Donatum exstant lemmata, quorum interpretatio praeter Terentii uersum alterius quoque scriptoris testimonium commune complectitur:

Non. 31, 21 *Irritare dictum est proprie prouocare: tractum a canibus, qui, cum prouocantur, irriunt*]; *Lucil. Sat. lib. I* (I 32 M) *Irritata canes* (codd. *cane*) *quam homo quam planius dicit; Ter. Phorm.* (V 8, 39).

Donat. ad Adelph. II 4, 18 *irritatus siet*] *Velut clamet scilicet: et proprie de lenone, quem irritari dicit ut canem. Nam 'irritari' proprie canes dicuntur. Lucilius de litera R: Irritata canes quod homo quam planius dictat.*

Non. 253, 6 *capere, eligere*] *Ter. Hecyra* (IV 1, 22) *Verg. Georg. lib. II* (u. 230):

Donat. ad Hec. IV 1, 22 *cepimus*] *elegimus. Verg.* (Georg. II 230).

Non. 280, 8 *dicere, constituere*] *Ter. in Andria* (I 1, 75); *dicere, dicare*] *Verg. lib. VI* (u. 138).

[1] cf. Porphyrion. ad Hor. Carm. IV 15,18.

Don. ad Andr. I 1, 75 *hic dictus est dies*] *Vtrum constitutus? an dicatus?, ut Verg.* (Aen. VI 138).

Non. 291,13 *exigere significat agere*] *Plautus Captiuis*; *Verg. Aen. lib. I* (u. 74); *Ter. Hecyra* (III 5,40).

Don. ad Hec. III 5, 40 cum eodem Vergiliano (Aen. I 74).

Non. 363,21 *prodere, differre uel excludere*] *Vergilius; Lucil. Sat. lib. V* (45 M) *Possisne elabi an ⟨porro⟩ prodenda dies sit?; Ter. in Andria* (II 1,13).

Don. ad Andr. II 1,13 *prodat uero, proferat, prolatet, differat. Lucilius in quinto: An porro prodenda dies sit?*

Non. 393,8 *statim: producta prima syllaba a stando perseueranter et aequaliter significat. Terentius* (Phorm. V 3, 6 sq.); *Plautus Amphitryone*; *Idem in eadem* (I 1, 120) etc.

Don. ad. Phorm. V 3,7 *statim capiebat*] *statim perpetuo, aequaliter et quasi uno statu. Plautus* (Amph. I 1,120), *et habet primam longam; quando autem significat aliud, primam breuem habet.*

Similia inuenies Non. 367,18 et Don. ad Adelph. II 1,15 cum eodem Vergiliano (Georg. III 13); Non. 285,7 et Don. ad Adelph. IV 2,15 cum eodem Vergiliano (Aen. I 207).

Quae cum ita sint, duos locos Nonianos deprauatos ope Donati emendare uix dubitabis:

Legimus apud Donatum ad Andr. I 1,56: *Habet*] *Sic dicitur de eo, qui letaliter uulneratus est.* Contra apud Nonium 317,21 exstant haec: *Habere, fatiscere*][1] *Vergilius. Habere*] *Planum est quid significet, ut Verg.*; *Terentius Andria. Habere, tenere, occupare*] *Verg. Lucil. Plautus. Ter. Andria Certe captus est: Habet. Habere* etc. Iam Quicherato concedes exemplum Terentianum (Andr. I 1, 55—56) '*Certe captus est: Habet*' minime in lemma *habere. tenere, occupare*] quadrans transponendum atque lemmati *habere, fatiscere*] subiungendum esse.

[1] sic recte Quicheratus; *satis esse* codd.

Donati interpretamentum ad Andr. V 2,14 *Confidens*] *Confidentem hic pro* c o n s t a n t i, *non mala significatione posuit* secutus Terentianum (Andr. V 2, 14) '*Nescio qui senex uenit modo: ellum confidens, catus*', quod hodie apud Nonium 262, 19 sub lemmate *confidentia, temeritas, audacia*] legitur, transponendum atque lemmati quod subsequitur *confidentia,* c o n s t a n t i a] addendum esse conicio.

§ 7.

Denique quaerendum est, num Terentii testimonia apud Nonium seruata certum comoediarum ordinem sequantur.

Ac primum quidem cum in aliquot capitibus Nonius lemmata secundum litterarum ordinem digesserit, mirum non est, quod in his capitibus certus fabularum Terentianarum ordo non obseruatur. At ne iis quidem testimoniorum Terentianorum 'ordinibus', quos Schottmuellerus[1] et Schmidtius in Nonio indagasse sibi uisi sunt, idem ubique fabularum Terentianarum ordo efficitur.

Itaque ualde dubito, num omnino certum quendam ordinem tenere uoluerit Nonius in citandis testimoniis Terentianis.

Sane casui potius quam consilio Nonii illud tribuerim, quod et in capite III et in capite VIII Andria ante Adelphos, haec ante Eunuchum citatur:

Cap. III.

litt. O. 215,24 *Ter. in* A n d r i a (I 1,41).
litt. P. 219,19 *Ter. in* A n d r i a (III 3,34).
litt. R. 222,9 *Ter. in* A d e l p h i s (III 3,1 sq.).
litt. S. 223,11 *Terentius* ⟨E u n u c h o⟩ (III 1, 9—11).

Cap. VIII.

493,12 *cautio*] *Ter. in* A n d r i a (II 3,26).
acritas] *Accius.*
largitas] *Ter. in* A d e l p h i s (V 9,28).
dextrabus] *Liuius* (*Laberius* codd.).
curatura] *Ter. in* E u n u c h o (II 3,25);
Cic. Tusc. lib. III.

[1] Symb. philol. Bonnens. 1867 p. 830.

neque minus inuerso ordine legimus in Nonii capite IV:

235, 31 *aequales*] *Ter. in Eunucho*(II 3, 36).

236, 13 *apertum*] *Ter. Adelphis* (II 1, 13).

237, 25 *aditus*] *Ter. in Andria* (III 3, 2).

Cui rationi etsi nihil ponderis tribuo, moneo tamen illum ordinem consentire cum ordine, quem codices Terentiani DG (Victorianus et Decurtatus) et Donatus prae se ferunt.

CAPUT II.

§ 1.

Transeamus nunc ad eam disputationis partem, qua nobis propositum est, ut Terentiana testimonia apud Nonium seruata diligentius comparemus cum Terentii quae hodie exstant recensionibus. Quae quidem quaestio admodum ardua est atque difficilis, quia ad genuinam Nonii formam redeundum est, a qua eae quibus uti nobis licet Nonii editiones longe distant, neque Lucianus Muellerus quam parat editionem Nonii in lucem protulit.

Atque quamquam multum abest, ut *Merceri* in Nonium meritis obtrectem, tamen quoniam ille complurium bonae fidei librorum Nonii manuscriptorum rationem habere non potuit, hodiernae condicioni studiorum grammaticorum minime respondere editionem Mercerianam nemo est quin concedat.

Veteres quidem editores (*ed. pr.*, *Aldus, Hadrianus Iunius*, *Gothofredus*) quid emendauerint, adnotare solet *Quicheratus*. Attamen ne nimium illis tribuamus, cauendum est, cum saepius incautius in Nonio recognoscendo egerint. Idem Quicheratus codicum lectiones discrepantes parum plene enotauit; uelut codicis Harleiani antiquissimi collatione parum accurata cum uteretur, fere solas secundae manus lectiones commemorauit. Maxime autem dolendum est bonae notae codices Montepessulanum et Bambergensem non satis excussos uideri, nonnullos uero libros, quorum O. Ribbeckius in praefatione Tragicorum fragmentis praemissa p. VIII

mentionem facit, Vrbinates Vaticanae bibliothecae nr. 307 et 308, omnino non adhibitos esse.

Quae cum ita sint, praeter Mercerianam et Quicheratianam etiam *Gerlachii* et *Rothii* editionem ad partes uocandam esse existimauimus, qui paucis quidem, sed bonis codicibus ***W*** et ***L*** (Guelferbytano et Leidensi) usi sunt; itemque codicis Harleiani collationem ab Onionsio confectam.

Ea testimonia, quae non ex fabularum Terentianarum codice a Nonio petita esse uerisimile est, nisi uno alteroue loco non secernenda putaui a tanta ceterorum Terentii testimoniorum mole.

Ceterum ita rem instituam, ut primum quae Nonii propria esse uideantur considerem, deinde ea testimonia, quae optime seruata consentiunt cum communi Terentii memoria, percenseam, ad extremum his omnibus deductis ad ea, quae congruunt cum una alteraue Terentii recensionum, animum attendam.

§ 2.

Ordiamur igitur ab iis, quae tamquam Nonii propria occurrunt: quae ad exiguas quidem, at pretiosas et quae in Terentii crisi factitanda respiciantur dignas reliquias reducenda esse apparebit. Nam quod Hadrianus Iunius in epistula Nonii editioni praemissa totum librum Nonianum cum Augiae stabulo comparat, quin in tanta mendorum copia, quae Nonii codicum ad unum omnium redeuntium archetypum[1] communia sunt, permulta ad Terentiana quoque pertineant, nemini dubium est. Huc accedit leuissima ratio, quam Nonius grammaticorum more in omnibus scriptoribus excerpendis secutus est.

Iam supra[2] de nonnullis locis corruptis actum est, ubi lacunis in omnibus codicibus Nonianis statutis singula testimonia ex binis constare Terentianis demonstrauimus. Erant autem hi loci:

481, 26 *potior hanc rem*] in uerbis *mille potior*

---

[1] cf. Gerlach. praef. pag. XXIV sq.

[2] cf. pag. 13 sq.

gaudia inesse uidimus et Adelph. (V 4,17) *Ille ⟨alter sine labore patria potitur commoda* et Adelph. (V 4,22) *Hic⟩ potitur gaudia.*

Eundem librarii eius qui Nonianorum codicum archetypum exarauit errorem statuimus 255,10 *Ter. Phorm. Sed hostium concrepuit nihil ad te,* in quo occulta inuenimus: Phorm. (V 5,12) *Sed hostium concrepuit ⟨abs te* et Andr. (IV 1, 58—59) *Sed mane: concrepuit a Glycerio hostium.—⟩ Nihil ad te.*

Neque homines doctos [1] fugit 409,20 *triste seuerum*] ante uerbum *ueritas,* quod habent codices, lacunam esse, qua cum nomine fabulae et uerbo *tristis* syllaba *se⟨ueritas⟩* quoque excidisse uideatur, cum Nonius *triste* uerbo *seuerum* interpretetur. Scribendum ergo est consentiente Seruio (ad Aen. X 612 et Georg. III 37): *Terentius ⟨Andria* (V 2,16) *Trístis se⟩ueritás inest in uúltu atque in uerbís fides.* Quamquam Klotzius [2] cumque secutus Spengelius, [3] quibus uerbum *seueritas* in metro trochaico offensioni est, *ueritas* legi iubent.

Cui simile est 438,6 *innuere et adnuere*] Ter. Adelph. (II 1, 17), ubi Nonii libri '*adnuere si qui in pugnus continuo in mala haereat*' praebent (*si* om. *H* et *L W*, ut uidetur). Quod si cum Terentiano uersu comparaueris: *Ne mora sit⟩, si innuerim, quin pugnus continuo in mala haereat,* loci corruptelam librariorum incuriae tribuendam esse elucet, qui uerbo '*adnuere*' repetito uersus initium truncauerint.

Iam illa manifesta archetypi Noniani menda contemplemur, quae in omnibus omnium scriptorum codicibus peruulgata iuueniuntur. Huius rei exempla ita commemorabo, ut non toto uersu exscripto errores uncis includam.

Multis locis librarius archetypi Noniani pari aut simili uerborum exitu adductus uidetur, ut falsa textui immisceret. Exempla profero haec:

250,17 Heaut. (II 4,9) *Quippe forma impulsi nostra nos amatores colunt* (*nostri*).

---

[1] cf. Studemund. in annal. philol. 1868 p. 568 adnot.

[2] Annal. philol. 1864 p. 200.

[3] cf. Klotzii et Spengelii editiones Andriae l. c.

271,8 Phorm. (I 2,3) *Conueniet numerus, quantum debui* (*conuenit; debuit*).

296,22 Heaut. (II 4,8) *Expedit bonas esse uobis: nos .... sinunt* (*nobis*).

318, 8 Eun. (III 1, 9 — 11) *Labore alieno magno partam gloriam Verbis saepe in se* etc. (*Verbo in se,* cum 223,11 recte codices Nonii *Verbis saepe in se* praebeant).

420,13 *uia*] Phorm. (III 3,33) *Qua uia istuc facies* (*quia*).

523,3 Andr. (II 1,2) *Apud forum modo e Dauo audiui* (*id dabo; audibo* uulgo, *autdibo* ***P***, *aut ibo* ***H***, *autibo* ***L*** man. sec. ***W***, *aut ibi* ***C***).

299,11 Heaut. (IV 1,16 sq.) *Erat hic Corinthia anus haud impura: ei dedi Exponendam* (*Corintianus* uulgo, *corinti anus* ***LW***; *impure*).

382,27 *rumpere*] Eun. (III 5,2) *Iamne erumpere hoc mihi licet gaudium* (*rumpere,* quam formam Mercerus et Bentleius Terentianam esse censent).

496,23 *ueretur illam rem*] Phorm. (II 1, 2 sq.) *Non simultatem meam Reuereri*[1] *saltem* (*uereri*).

525,5 *demensum*] Phorm. (I 1,9) *Quod ille unciatim uix de demenso suo,* ubi librarius archetypi Noniani praepositionem *de* ante *demenso* omisit.

11.22 Phorm. (I 4,5 sq.) *Ego in insidiis hic ero Succenturiatus* (*hic ero* uulgo omissum, *ero* ***H***[1])

24,29 *portitores*] Phorm. (I 2,99 sq.) *Sed epistulam ab eo allatam esse audiui modo et ad portitores esse delatam* (*portitorem*).

29, 30 Andr. (I 1, 32) *Et tamen .. mediocriter* (*sed tamen* Nonii codd., *set tamen* ***L***, *sed et tamen* ***H***).

31,9 *defrudare*] Phorm. (I 1,10) *Suum defrudans genium compersit miser* (*conspersit* uulgo; *in genium confersit* ***H***[1]***L***). Idem Terentianum redit 117,29 *genium*] *Suum* ..

---

[1] Cic. ad Att. II 19,1 *reuereri* cum codd. Ter.

miser (*con spersit* codd.), cum 525, 5, ubi idem exemplum denuo citatur, recte *conpersit* codices (*comperssit P*) exhibeant. Dignum autem est quod commemoretur in codice Terentiano Bembino *compersit* legi contra reliquorum librorum *comparsit* uel *conparsit.*[1]

31, 24 *irritare*] Phorm. (V 8, 39) *Irritor* (*irrito*).

59, 14 Adelph. (I 1, 6) *Quam ea quae parentes propitii* (*propitiat* [sequitur apud Nonium: *aut certe* uulgo, *propitia ut certe CD*]; contra 463, 11 recte *propitii* secundum libros Terentianos).

110, 21 *friget*] Phorm. (V 9, 5) Codd. Non.: *Terentius forma uit angens si non totus . . . enica* (*formauit angens HP*, *form aui tangens L*, *form aui tangues W*). Corrigendum est: *Terentius Form⟨ione⟩ Abi tange: si non* etc.

165, 6 Phorm. (II 2, 27) *Dum tibi sit quod placeat* (*cum*).

222, 9 Adelph. (III 3, 1 sq.) *Disperii! Ctesiphontem audiui filium Vna affuisse in raptione cum Aeschino* (*disperre Ctesiphontem* uulgo, *disper recte sifontem H*, *disperii audiui thefontem Q*; *filumina* uulgo; *offuisse* uulgo, *affuisse H* cum libris Terentianis praeter codicem A, in quo est *fuisse.*[2]

239, 26 Heaut. (II 3, 23) *Clinia, aliter tuum amorem atque est accipis* (*cum amore*).

252, 29 Andr. (IV 2, 12) *Non si capiundus mihi sciam esse . . . homines* (*scio*).

---

[1] Similiter aliis quibusdam locis, quos leuioris momenti aestimo, librariorum Nonianorum errores cum Bembino consentiunt:

254, 30 Heaut. (V 2, 11) . . . *ut neque egeres neque ut haec posses perdere* (*egeris* et *possis* cum Bembino codices Noniani, quamquam Quicherato teste *posses* (*possis P*) exstare dicitur.

278, 32 Heaut. (prol. 10) *Nunc quam ob rem . . . dabo* (*num quam* cum Bembino codices Noniani). [Idem Bembini error inuenitur Hec. II 1, 8 et Adelph. III 1, 3].

[2] Isdem atque Vmpfenbachius codicum Terentianorum notis utor:

A = Bembinus.	C = Vaticanus.
D = Victorianus.	B = Basilicanus.
G = Decurtatus.	P = Parisinus.
V = Fragmentum Vindobonense.	E = Riccardianus.
	F = Ambrosianus.

254, 4 *capere*] Phorm. (V 3, 6 sq.) *Nam ex his praediis talenta argenti bina Statim capiebat* (*latent argenti moeniae nam statim*).

256, 4 et 496, 10 Eun. (IV 4, 13 sq.) *Au. Ne comparandus hic quidem ad illum est (aut).*

256, 30 Heaut. (IV 8, 14) *Des qui aurum et uestem . . . comparat* (*dis cubia* uulgo; *discubia* ***P***; *dicubia* ***H***[1]; *dic ubi* ***Bern***). cf. pag. 14.

269, 9 Phorm. (I 1, 4) *Id ut conficerem. Confeci: adfero* (*aut*; *confici atfero* uulgo, *conficiat fero* ***HP***).

269, 33 Phorm. (V 3, 22 sq.) *Numquamne hodie . . . intellegis* (*numquam me hoc die*).

270, 4 Hec. (IV 2, 21) *Hic uideo me inuisam esse immerito: tempus est concedere* (*merito*).

275, 24 Andr. (I 1, 22 sq.) *Eo pacto . . . Cognosces* (*cognoscis*).

280, 8 Andr. (I 1, 75) *Placuit: despondi: hic nuptiis dictus est dies* (*despondit; hunc* uulgo, *hinc* ***H***[1]***L***).

285, 14 Heaut. (I 2, 30) *Et quod illum insimulat durum . . . est* (*insimulato*).

293, 2 Phorm. (I 2, 61) *Scin quam? quo euadat uide* (*sic inquam*; *euadat* uulgo, *euadit* ***H***[1]***P***).

305, 2 Eun. (III 1, 25) *Eone es ferox quia habes imperium in beluas* (*adeone est; qui* codd. Nonii cum Arusiano Messio 481, 24).

309, 21 *fingere*] Andr. (I 3, 15) *Et fingunt . . . fallaciam* (*effingunt*).

314, 10 *graue*] Heaut. (I 1, 40) *Hui tam grauis hos, quaeso* (*ultam* uulgo, *ul tam* Gerlachius, *ultra* ***Bern***).

339, 18 Adelph. (I 1, 40) *Et errat longe . . sententia* (*erat*).

349, 28 Eun. (IV 7, 18 sq.) *Quam . . . . . sapientem decet* (*condecet* uulgo, *decet* ***H***[1]; contra 296, 3 libri Noniani recte *decet*).

361, 33 Andr. (V 5, 3 sq.) *Ego deorum . . . . . quod uoluptates . . . sunt* (*uoluntates*).

363, 26 *prodere, differre*] Andr. (II 1, 13) *Vt aliquot*

saltem nuptiis prodat dies (*aut aliquod* codd. testibus Gerl. et Roth.; *nuptis prodeat*).

373, 4 Adelph. (III 3, 48) *O qui egomet produxi* (*O quin*).

373, 16 Adelph. (V 9, 28) *Quod proluuium haec subita largitas* (*subito*, contra 493, 17 libri Noniani recte *subita*).

380, 14 Adelph. (III 2, 21) *Ceteros . . . prosternerem* (*ciceros* uulgo, *ceteros* **H**²).

382, 28 Eun. (III 5, 2) *Iamne rumpere hoc mihi licet gaudium* (*lacet* uulgo, *iacet* **H**; *iacet hoc gaudium* **Bern**).

399, 6 Andr. (I 5, 13) *Quot modis . . . omnia* (*tot*).

399, 22 Eun. (IV 1, 14) *Vbi primum poterit, se illim* (codd. Terentiani: *illinc*) *subducet scio* (*potuerit* Nonius cum Terentianis codicibus DG; *illi*).

410, 27 Phorm. (II 2, 16) *Quia non rete . . . miluo* (*recte*).

524, 29 Eun. (IV 1, 2) *Nequam ille . . . faciat aut uim Thaidi* (*ausum tahidi*).

Ex dittographia orti sunt hi errores: [1]

235, 32 Eun. (II 3, 36 sq.) *Patris cognatum atque aequalem Archidemidem Nostin* (*aequalem te marcidemiden* uulgo, *aequalem timarcidem* **H**², *aequalem temarcidem iden* **P**).

337, 8 Phorm. (II 2, 25) *Tene asymbolum uenire unctum atque . . . balneis* (*tunc unctum*).

Neque minus ex archetypo propagata uidetur esse leuis uerborum transpositio:

254, 30 *capere*] Heaut. (V 2, 11) *Rationem cape, ut . . . perdere* falso scriptum esse puto pro *Cepi rationem*, quod est in libris Terentianis; facile enim ex lemmate erroris origo explicatur.

Ex his exemplis quae sequi uideantur, infra (p. 44) exponam: nunc de iis exemplis agam, quae quamuis Nonii in citando breuitate mutilata sint, cum iis tamen quae hodie supersunt Terentii recensionibus congruunt. 375, 14 exstat in Nonii libris manuscriptis: *postulare*] *Terentius in Andria:*

---

[1] cf. Duentzer. Zeitschr. für Alterthumsw. 1848 p. 485 sqq.

Alios mores postulat. Dehinc postulo, ut nihil sit morae. Qui Nonii error quomodo explicandus sit, iam Mercerus intellexit, cum adnotaret: 'Et hic memoriae suae nimium credulus Nonius non consuluit Terentii codices, in quibus (Andr. I 2, 18 sq.) *alios mores postulat. Dehinc postulo, siue aequum eŝt te oro, Daue, ut redeat iam in uiam.* At hic assuit ex praecedenti scaena (Andr. I 1, 139) illud: *Sin eueniat, quod uolo, in Pamphilo〉 ut nihil sit morae*'.

Atque omnino Nonium non secus atque alios grammaticos breuitatis studio ductum uersus initium exitumue saepius neglexisse uix est quod moneam. Nec non intra uersum idem uerba quaedam minoris momenti saepe omisit, ita tamen ut nonnullis locis uerborum structura claudicet. Exempla huc spectantia collegi haec; a Nonio omissa his uncis 〈 〉 inclusi:

32, 3 Hec. (III 3, 54 sq.) *Ne párturire intéllegat〉. Aliquó mihi est 〈Hinc〉 áblegandus, dúm parit Philúmena.*[1]

103, 25 Phorm. (V 1, 18) *Eo pérperam olim díxi〉 ne uos fórte inprudentés 〈foris〉 Effuttiretis.*

243, 12 Adelph. (I 1, 53) *Sed estne 〈hic〉 ipse, de quo agebam.*

244, 2 Heaut. (III 1, 49 sq.) *Asperum, Pater, hóc est: aliut 〈lénius〉 sodés para.*

256, 10 Eun. (I 1, 2 sq.) *An 〈potius〉 ita me comparem Non perpeti* etc.

252, 31 Heaut. (II 4, 19) *Nam〉 dum ábs te absum, omnes mihi labores 〈fuére〉 quos cepí leues.*

351, 30 Heaut. (II 1, 15) *Mea ést potens, 〈procáx〉, magnifica, súmptuosa, nóbilis.*

373, 16 Adelph. (V 9, 28) *Quod proluuium? 〈quae ist〉haec subita 〈est〉 largitas?*

361, 33 Andr. (V 5, 3 sq.) *Ego deorum uitam propterea sempiternam 〈esse〉 arbitror* etc.

---

[1] Perperam Gerlachius uerbo *hinc* omisso Terentio obtrudere uidetur hanc lectionem: *Aliquo mihi — Est áblegandus dúm parit Philúmena*; ipse Terentius testibus codicibus scripsit: *aliquo mihi est — Hinc áblegandus dúm parit Philúmena.*

413, 23 Eun. (IV 4, 3) *Illúd uide, os* ⟨*ut*⟩ *síbi distorsit cárnufex* (*contorsit* codd. Non.).

414, 33 Hec. (III 4, 24) *Ne* ⟨*me*⟩ *frustra illic exspectet uola* (*illic* cum libris Terentianis, *illi* editiones Ter.)

270, 29 *conuenire*] Eun. (II 2, 3 sq.) *Conueni hodie adueniens mei loci quendam* ⟨*hinc*⟩ *atque ordinis Hominem* etc.

324, 17 *impurus*] Eun. (II 2, 3 sq.) *mei loci* ⟨*hinc*⟩ *atque ordinis Hominem* etc.

359, 9 *offendere*] Eun. (II 2, 3 sq.) apud Nonium legitur: *Offendi adueniens quendam mei loci* ⟨*hinc*⟩ *atque ordinis Hominem*, de quo iam supra (p. 10 adnot.) disseruimus.

232, 22 Andr. (I 1,15) *Et id grátum fuisse aduérsum* ⟨*te*⟩ *habeo grátiam.*

Neque minus Nonii neglegentiae tribuendae uidentur uerborum quaedam mutationes et transpositiones:

436, 11 *celare*] Andr. (I 1, 105 sq.) *Bene dissimulatum amórem et celatum indicans Accurrit* pro librorum Terentianorum scriptura *indicat Accurrit.*

59, 14 et 463, 11 Adelph. (I 1,6) *Iráta*⟩ *quam illa quaé parentes própitii;* pro *illa* Nonius utroque loco *ea* praebet, qua forma paulo minus elegantes numeri efficiuntur.

296, 29 Phorm. (I 4, 19) *Atque id si potes, uerbo expedi* (*ea* codd. Non.).

219, 20 Andr. (III 3, 34) *At stuc periculum fieri in filia graue est* pro *in filia fieri*, quod metrum postulat.

262, 20 Andr. (V 2, 14) *Néscio qui senéx uenit modo: éllum, confidéns, catus*; Terentius multo suauioribus usus est numeris: *modo uenit.*

270, 5 Hec. (IV 2, 21) *Hic uideo me inuisam esse* ⟨*im*⟩*merito: tempus est concedere* pro *me esse inuisam.*

358, 19 Eun. (V 8, 26 sq.) *Hoc si feceris, Quoduis praemium donum a me optato* pro *donum praemium* (cf. Donatum).

468, 32 Hec. (V 3, 31) *Dicitque illis anulum sese dum luctat detraxisse* (*dixit quae illi samilum P*) pro *sese illi anulum.*

Plus dubitationis affert 249, 13 Eun. (V 1, 16) *Ouem commisisti lupo* contra libros Terentianos: *Scelésta*⟩ *ouem*

lupó commisti. ⟨*dispudet* (*commisisti* codd. Terentiani). Attamen postquam apud Acronem qui fertur in Schol. ad Horat. carm. I 3, 11 (Hauthal) eadem ac Nonii transpositio nunc sublata est, illud fortuito factum et Nonii neglegentiae in exscribendis testimoniis tribuendum esse censeo, non ueteri fonti deberi.

His addo uersum illum (Adelph. III 4, 45) mirum in modum deformatum, quem Nonium ex communi cum Seruio fonte in librum suum transscripsisse supra (p. 25) coniecimus: 499, 19 *Datiuus pro Accusatiuo*] *Terentius Facite ita ut uobis placet*; contra libri Terentiani: *Haec prímum ut fiant deós quaeso ut uobís decet.* (Donatus adnotat: *deest 'facere'* i. e. post uerbum *decet.*)

Primum nos offendit uerbum *placet*, quod Nonii contextui a librario quodam, ut Nonii quam existimauit neglegentiae succurreret, pro *decet* substitutum esse probabilius est quam Nonio ipsi deberi. Etenim et inepte uerbo *placet* admisso testimonium lemmati *Datiuus pro Accusatiuo* subiungitur et ex simili testimonii apud Seruium et Marium Plotium forma, de quibus supra (p. 15) diximus, satis perspicuum est illas anomalias, quae in capite IX (*De generibus et casibus*) tractantur, ad communem fontem reuocandas esse. Miram autem corruptelam inde ortam esse iudicem, quod auctor uetus, cum memoriae nimium confideret, parum accurate uersum laudauit.

Neque dubito iis assentiri, quae Mercerus de uersu 184, 26 *Vetustas et antiquitas*] ex Hecyra (V 4, 8) laudato: '*Quis me est fortunatior uetustatisque adeo plenior*' in notis disputauit, ubi Nonii stupori falsam scripturam *uetustatisque* pro *uenustatisque* tribuit, qui 'uitiosum exemplar nactus inepte explicare maluerit quam corrigere'.

In eodem libro, quem ante oculos habebat Nonius, alia uidetur fuisse falsa scriptura. Etenim cum Nonius bis 36, 20 *e mungi*] et 103, 22 *emungere*] Phorm. (IV 4, 1) *Emunxi argento senem* perperam pro *senes*[1] una cum Arusiano Messio 472, 28 praebeat, id communem fontem potius redolet, quam ut cum Hermanno Schindlero[2] errorem litterarum mutatione ortum agnoscamus.

[1] cf. Bemb. Schol.: argentum [*ei*]*s* abstuli.

[2] H. Schindler, Obseruationes criticae et historicae in Terentium. Diss. Halis 1881 p. 10.

Accedunt leues uerborum transpositiones, quae aut Nonii in citando leuitate ortae sunt aut ad singularem qua Nonius utebatur Terentii fabularum recensionem redeunt:

32, 27 Eun. (III 5, 10) *Chaérea quid est quód sic gestis? aút quid hic sibi uestitus quaerit?* Verbo *aut* seruato, quod exhibent codices Terentiani praeter unum codicem Bembinum, in quo extat QVIDVE deletis duabus litteris extremis a correctore recenti, non dubitem Nonii uerborum ordini ***hic sibi*** pro *sibi hic* assentiri, nisi Bembini lectio sit praeferenda: *Chaérea quid est quód sic gestis? quid sibi hic uestitus quaerit?*

269, 28 Adelph. (II 2, 9) *Metuísti* ***nunc si***[1] *dé tuo iure cóncessisses paúlulum* pro ***si nunc.***

382, 28 Eun. (III 5, 2) *Iámne ⟨e⟩rumpere hóc* ***mihi licet*** *gaúdium* pro ***licet mihi.***

446, 29 Andr. (I 1, 134 sq.) ***Pédibus manibusque*** *obnixe omnia Facturum* pro ***manibus pedibusque.***[2]

Has uerborum transpositiones quamquam non omnes a Terentii oratione metroque abhorrere concedendum est, plerasque tamen non audeo in numerum eorum locorum referre, quibus Nonius nouas quasdam lectiones Terentianas memoriae prodidit. Quorum numerum exiguum esse facere non possum, quin Vmpfenbachio concedam. qui de Nonianis p. LVI sqq. breuiter disseruit:

96, 7 Adelph. (I 2, 6 sq.) *Ílla quae* ***ante***[3] *fácta sunt Omitto,* ubi libri Terentiani: ***antehac.***

483, 22 Hec. (V 3, 38) *Numquam animum quaesti gratia ad malas* ***inducam***[4] *partes* pro ***adducam*** (codices Terentiani CB soli: *ducam*).

Et fortasse 399, 22 Eun. (IV 1, 14) *Vbi primum poterit, se illi⟨m⟩*[5] *subducet scio* (codd. Non. *illi*) pro *illi⟨nc⟩.*

---

[1] *nunc si* apud Terentium legitur: Andr. III 5, 5; Phorm. prol. 12.

[2] Similis exempli Studemundus me attentum fecit, quod exstat in Plauti Pseudolo 841 — 843 R., ubi uerba *manibus* et *pedibus* in recensione Palatina alio ordine commemorantur, alio in Ambrosiana.

[3] *ante* ita legitur: Andr. I 5, 4. (III 3, 24). Eun. IV 5, 7. Hec. IV 2, 5

[4] sic Hec. IV 4, 67: *Nunc ánimum rursum ad méretricem* ***induxti.*** *tuum.*

[5] cf. Hec. III 1, 17, ubi *illi* A, *illinc* reliqui codices Terentiani praebent. Edd.: *illim* inde a Bothiana.

Confirmant eandem ac Nonius 512, 2 scripturam Seruius (Aen. VIII 412) et Priscianus (III 70, 7) Andr. (I, 1, 47 sq.) *Primo haéc pudice uítam parce ac dúriter Agebat.* (*Primo,* quod Fleckeisenus recepit, contra Donati et codicum Terentianorum [A deest] lectionem *primum*).

Quod Nonius 409, 16 Andr. (II 3, 29) *Caue ne te tristem sentiat* (*te* om. ***H***[1]***P***) profert contra librorum Terentianorum [A deest] factionem *Caue te esse tristem sentiat*, id eum ex uetere aliquo fonte accepisse collato Seruio in Georg. I 96 demonstrauimus supra (p. 25). Similis scriptura inuenitur in codice Terentiano D (Victoriano), qui, si Vmpfenbachii adnotationem recte intellego, habet *caue te esse tristem ne sentiat Γ faciam*, ita tamen ut lineola uocabulum *ne* tanquam delendum insigniatur.

Veteri fonti Nonium 393, 10, cum simile atque Donatus lemma (cf. p. 28) exhibeat, Phorm. (V 3, 6 sq.) *Bina talenta Capiebat* (*capiebam* codd. Non.) *statim* debere elucet contra Terentianum:

Tutátur: nam ex eis praédiis⟩ talénta argenti bína
Statím capiebat ⟨uír uiro quid praéstat! — Binan quaéso?

(VIR *em* A, *em* add. corr. rec.; *hem uir* DCBPEF²); contra idem Nonius 254, 4 *capere*] *Statim capiebat* cum Terentii libris facit. Sed tamen, ut Ritschelii[1] uerbis utar, sat graui illud (sc. lemma) causa Bentleio fuit cur rectissimo me iudice sensu seruata '*hem*' particula omissa a Bembini codicis manu prima talem uersum ederet: *Capiébat statim. hem uír uiro quid praéstat? Binan quaéso?*. Nam etiam casu solo a principe librario praetermissa secunda in illo libro manus addidit haud adeo pauca.

278, 23 Heaut. (III 1, 46 sq.) *Namque*[2] *ei unam caenam atque eius comitibus Dedi* (*ieiunam* ***H***[1]***P***), ubi libri Teren-

---

[1] Opusc. philol. IV 275 sq.

[2] *Namque* ante uocabula a uocali uel ab *h* incipientia legitur his locis: Andr. I 1, 40. III 5, 18. Hec. III 5, 24. Adelph. II 1, 39. II 4 14. — Eun. III 2, 34. IV 4, 13.

tiani: *Sensi:⟩* ***nam unam** eï cénam atque eius cómitibus.* Admodum dignum est quod adnotetur Bembini correctorem recentem (saeculi XV?) syllabam *que* particulae *nam* adiecisse; qua accepta suauius sic fluunt numeri: *Sensi:* ***namque únam ei** cénam etc.*

Plurimas autem discrepantias ex glossematis ita natas esse censeam, ut Nonius libro Terentiano instructo glossis inter lineas appictis usus sit; cum praesertim uno alteroue loco in codicibus Terentianis, quibus nobis uti licet, eadem uel similia glossemata exstent; sane minus probabiliter conicias Noniani operis archetypo illas glossas supra testimonia Terentiana adscriptas fuisse et postea in uerba continua librorum Nonianorum se insinuauisse. Videtur autem Nonius modo solas glossas suprascriptas pro infra scriptis uerbis Terentianis in lexicon suum transscripsisse, modo haec cum illis consociasse, modo ueram libri Terentiani scripturam seruasse, quam ii quibus nobis hodie uti licet libri Terentiani cum glossemate commutauerunt.

272, 19 Eun. (II 3, 67), ubi Terentius dedit: ***Istunc ipsum.** Homo quatietur certe cum dono foras,* apud Nonium traditum est: ***Nimirum** homo* etc.

285, 11 Adelph. (IV 2, 15) *Nón hercle hic **qui uúlt** durare quísquam, si sic fít, potest* pro Terentiano *Non hercle hic **quidem** durare* etc. Receperunt Nonii lectionem Fleckeisenus et Dziatzko.

231, 27 *uespera*] Heaut. (I 1, 15 sq.), ubi libri Terentiani exhibent: *Numquám tam mane **egrédior** neque tam uésperi **Domum reuortor**,* apud Nonium est: *Numquam tam mane **domo egredior** neque tam uesperi **reuortor.***

87, 30 Phorm. (I 4, 13) *Aliquid conuasassem atque hinc **me ego coicerem** protinam in pedes* (*protinus* Nonius cum libris Ter.), quod perperam scriptum est pro ***me conicerem.***

237, 25 *aditus*] Andr. (III 3, 2) *Aliquot me adierunt ex te **auditum esse,*** ubi codd. Terentiani praebent: *Aliquot me adierunt ex te **auditum**[1] ⟨qui aibant.*

[1] Quicheratus talem uersum edidit: *Aliquot me adierunt, ex te **aditum** ⟨qui aibant.⟩* At lemmati *aditus*] sufficit uerbum *adiere.*

246,24 *adducere*] Heaut. (II 3,70) *Adducimus ad te tuam Bacchidem* pro *adducimus tuam.*

495,19 Hec. (prol. II 14) *Prope iam remotum ab iniuria aduersarium* pro *remotum iniuria.*

172,15 *satias*] Eun. (V 5,3), ubi Terentius dedit: *Vbi sátias coepit fieri, commutó locum,* apud Nonium traditum est: *Nam ubi me forte satias coepit, commuto locum* (*nam ut me forte* ***H***[1]***L***; *coepit fieri* ***O***, *cepit* ed. 1476).
Particulam causatiuam *nam* ex antiquo glossemate natam esse Donatus auctor est, qui *deest 'nam'* adnotat. Neque alium locum tenere uidetur uerbum *forte* tanquam glossema uerbo *ubi* adscriptum. Attamen ualde dubito, num Nonius illum uersum, quem optime ita constituere licet '*Vbi fórs me satias cépit commutó locum*', ante oculos habuerit, quoniam Quicherato teste codex ***O*** (Parisinus) ad libros Terentianos propius accedit.

344,2 *merum*] Phorm. (I 2,96) *Nihil habet nisi spem meram* pro ⟨*Non multum habet Quod det fortasse? Immo*⟩ *nihil nisi spem meram.*

33,5 *propinare*] Eun. (V 8,57) *Hunc uóbis comedendum et bibendum et deridendum propino* (*hunc uobis hunc com.* ***H*** deleto *uobis*).
Legitur apud Terentium in editione Vmpfenbachiana: *Húnc comedendum uóbis propino ét deridendúm.* ⟨*Placet.* (*diridendum* A, *et deridendum uobis propino* DG, *et deridendum uobis pro pinebo* C, corr. C^2, *et deridendum uobis praebebo* PEF). Vt omittam suspectam uerborum turbam, uerbum *deridendum* minime congruit cum uerbo *comedendum*[1]. Rectissime igitur Bentleius uersum Nonio auctore sic restituit: *Húnc comedendum et ébibendum uobis propinó.* ⟨*Placet.*

244, 2 Heaut. (III 1, 49 sq.) utrum Nonii lectio: *Asperum Pater hóc est aliut* ⟨*lénius*⟩ *sodés para* an librorum Terentianorum *uide* praeferenda sit, ambigo, cum et *para*[2] optime in usum Terentianum quadret et *uide.*

Frustra denique operam consumas, ut Adelph. (II 3, 10)

[1] cf. Bentl. ad Eun. V 8, 57.
[2] Eundem uersus exitum libri tradunt: Andr. I 5, 19. Phorm. V 8, 64.

aptum efficias metrum uerbo *amorem*, quod exhibent codices Terentiani, seruato, nisi Nonius uersum claudicantem sanet, qui 305, 26 haec habet: *Maledícta famam meúm laborem*[1] ⟨*et péccatum*⟩ *in se tránstulit* (*fama HP*). *Amorem* quam uetus sit glossema, docet Sulpicii periocha, quem argumenti u. 5 sq.: *famam rei Amoris in se transferebat* (sec. Vmpf.) ope huius uersus concinnasse elucet. Re uera autem *laborem* pristinam fuisse 'Victorianae' recensionis scripturam inde quoque apparet, quod unus codex Terentianus Lipsiensis[2] *laborem* seruauit.

Vt summam faciam eorum, quae singillatim exposui: longe plurima Terentianorum testimoniorum in Nonii codicibus librariorum incuria foede truncata et mutilata sunt; multa deformauit Nonius ipse, qua erat in citando leuitate; pauca digna existimauimus, quibus uteremur ad poetae manum reuocandam.

§ 3.

Bonis autem libris Terentianis Nonium usum esse inde quoque apparet, quod multa testimonia Terentiana aut cum omnibus Terentii recensionibus congruunt, aut ubi Bembinus deficit, certe cum Victoriano et Decurtato aliisque libris optimis Vaticano et Parisino. Sunt autem haec:

Andria[3].

* 39, 16 Andr. prol. 15 (*uituperant* uulgo, *uituperent W*, *uituperanti P*).
* 59, 17 — prol. 22.
* 291, 2 }
* 402, 22 } — prol. 27.
* 301, 20 — I 1,7.
* 317, 25 }
* 366, 6 } — I 1, 12.
* 499, 21 — I 1, 42 sq. (*interea* uulgo, *intea P*; codd. Nonii *huic uiciniae* cum DGPEB, *huic* C).
* 317, 31 — I 1, 55 sq.
* 383, 10 — I 1, 96 sq. (Nonius *pedissequas* cum CBE).
* 384, 24 — I 1, 110.
* 369, 30 — I 1, 114.
* 378, 23 — I 1, 139 sq.
* 360, 12 — I 1, 142 sq.
* 271, 25 — I 2, 28.
* 280, 11 — I 2, 33 sq.
* 285, 21 — I 3, 14.
* 484, 3 — II 2, 28.
* 242, 12 — II 2, 36.
* 493, 12 — II 3, 26.
* 351, 18 — II 4, 3 (*alicunde*

[1] Id Quicheratum uidetur fugisse, cum in uersu restituendo libros Terentianos secutus sit.
[2] De quo egit Brugman. in annal. philol. 1876, 420.
[3] Versus qui in Bembino desunt asterisco distinxi.

Nonius cum codd. Terentianis plurimis, *aliunde* DE).
* 404, 16 — III 2,6 (*scitus* cum CBDEP, *citus* G; *natus* contra GE *natus e*).
* 393,19 — III 2,7.
* 256,12 — IV 1,3 sq. (*gaudeant* et *comparent* contra DGE *gaudeat* et *comparet*).
* 73,11 — IV 2,24 (***P*** solus *proin* pro *proinde*).
322,16 — V 4,4.

Eunuchus.

519,4 — prol. 1 sq. (*se* om. ***W*** cum AP).
301,13 — I 1,4.
264,2 — I 2,41 sq.
365,30 — I 2,53 sq.
388,25 — II 1,25.
32,24 — II 3,62 sq.
528,7 — III 1,7 (*uel rex* ⟨*semper maximas* uulgo, *uel rex. m. mag.* ***P***).
364,10 — III 2,23.
32,32 — IV 3,6 (*facile* cum codd. Terentianis contra D *faciē*).
296,13 — IV 4,1 sq.
299,20 — IV 4,15 sq.
165,9 — IV 6,16.
296,4 — IV 7,19 (*experiri quam* Nonius cum codd. Terentianis, *experiri consilio quam* ***Bern***).
190,13 — V 2,6.
410,19 — V 8,49.

Heautontimorumenos.

420,14 — Heaut. I 1,49 sq.
288,2 — I 1,72.
251,32 — I 1,84 sq. (*colet* cum codd. Terentianis contra D²E *incolet*).
373,5 — I 1,92.
264,32 — I 1,93 sq.
321,2 — I 2,11 (*ut nobiscum* Nonius cum codd. Terentianis, *a nobiscum* ***HWP***).
302,27 — I 2,28.
389,26 — II 2,1.
253,18 — II 3,13.
373,14 — II 3,53 sq.
182,11 — II 3,120.
175,3 — II 3,132.
251,21 — III 3,13.
7,25 — V 1,77 sq. (*egone si uiuo* Nonius cum codd. Terentianis, *ego si uiuo* ***DMp***).
299,15 — V 1,77 sq. (*egone si uiuo* uulgo).

Phormio.

39,32 — Phorm. I 1,1.
381,6 — I 2,6.
198,18 } — I 2,56.
370,13 }
* 501,19 — I 3,20 (Nonius cum Donato et cum codd. Terentianis).
287,10 — I 4,23.
363,2 — I 4,35.
269,9 — II 1,28.
276,27 — II 3,75.
282,8 — II 4,17.
407,16 — III 2,35 (*aduorsum* Nonius cum ACBPEF contra DG *aduorsus*.
371,15 — V 3,7.
269,17 — V 5,11.

Hecyra.

24,4 — Hec. I 2,84.
318,19 — I 2,119.
382,19 — III 4,21.
295,32 — III 5,39.
291,17 — III 5,40.
253,7 — IV 1,22.
296,32 — V 1,29.

Adelphoe.

232,17 — Adelph. I 1,2.

298, 18 — I 1, 23.
31, 3 — II 1, 1.
408, 23 — II 1, 3 (*hic* ***HC*** cum codd. Terentianis, *hoc* ***LWP***).
236, 13 — II 1, 13.
438, 8 — II 1, 20.
388, 9 — II 1, 42.
372, 32 — III 2, 16.
284, 21 — III 4, 40.
190, 11 — IV 2, 39.
399, 11 — V 4, 1.

Accedunt aliquot loci, qui nisi orthographia singulorum uerborum a communi traditione non recedunt aut cum uno alteroue codice Terentiano consentiunt:

In nominibus propriis '*h*' aliquotius omittitur: 32, 27 Eun. (III 5, 10) *Cerea* (***W***: *Cherea*) pro *Chaerea*; 222, 10 Adelph. (III 3, 2) *Aescino* pro *Aeschino*; 324, 6 Andr. (III 3, 1) *Cremetem* pro *Chremetem*. Contra 348, 20 Adelph. (III 2, 37) *lachrimas* pro *lacrimas* scriptum est; item 255,11 Phorm. (V 5, 12) *hostium* pro *ostium*.

304, 14 Eun. (IV 4, 17) *fedus* pro *foedus*; 337, 9 Phorm. (II 2, 25) *asembolum* pro *asymbolum*; 325, 22 Hec. (III 4, 2) *Parmenon* (*Parmeno* ***H***) pro *Parmeno*.

Pronomina leuiter mutata sunt: 518, 16 Hec. (IV 1, 3) *se ad* pro *sese ad*; 254, 4 Phorm. (V 3, 6) *ex his praediis* pro *ex eis praediis*.

Recte Nonius tenet 385, 29 Hec. (III 5, 56) *paulum* cum CB contra AD¹PEF *paululum*, et 87, 30 Phorm. (I 4, 13) seruauit cum A²D¹C¹P¹E²F et Donato *conuasassem* pro *conuasissem*. Vtrum Nonius 96, 7 Adelph. (I 2, 7) *designauit* cum AE an potius *dissignauit* cum DGVCBP legerit, incertum est, cum libri uarient: *designauit* ***W***, *dissignauit* ***HLCDPMp***. Cum Bembino (et CP) facit Nonius 397, 14 Adelph. (IV 1, 4) *prorsum* contra DGE *prorsus* et fere 367, 23 Adelph. (II 1, 15) *stuc* (*istuc* AC¹PF) contra D²GC²BE *istoc* (*istic* D¹).

§ 4.

Quo facilius perspiciatur, quibuscum potissimum codicibus Terentianis Nonius consentiat, in eos locos Terentianos apud Nonium seruatos inquirendum est, quorum lectio diuersa est in uariis Terentii fabularum recensionibus.

I. ***Bembinus seruatus est.***

A) Cum Bembino consentit Nonius.[1]

a) Noniana congruunt cum Bembino et DG⟨V⟩ et Donato qui restat, saepius insuper uno alteroue ex ceteris codicibus adstipulante, praecipue codice C (Vaticano)[2]:

Andr. V 4,38 (379,16) *odium*[3] cum AD^2C^1 et cum Donati lemmate; *odio* reliqui libri.

Andr. V 5,3 (361,33) *deorum uitam* cum DGV et A fortasse (EGO DEOR)VM et cum Donati lemmate; *uitam deorum* reliqui.

Eun. III 1,11 (223,11. 318,9) *quod* cum $A^1D^2C^1P^1E$ et Donato; *qui* reliqui.

Eun. III 1,37 (337,19) *facete lepide laute* cum ADGF et Donato[4]; *facete laute lepide* reliqui.

Eun. IV 7,10 (61,7) *domi* cum A^1D et Donato et Eugraphio; *domum* reliqui.

Eun. V 5,26 (382,30) *intro rumpere* cum AD^1 et Donato; *intro irrumpere* reliqui.

Eun. V 8,52 (240,7) *homo* (*hominem L*) cum $AD^1C^1P^1$ et Donato (sec. Vmpf.); *hominem* reliqui. — *prorsus*[5] cum ADGE et Donato; *prorsum* CPF; *prorsus pascit* E, quocum conferas Donati *accipit*, *pascit*] et Nonii *accipere, pascere*].

Eun. V 8,57 (33,5) *propino* cum ADG et Donato; *praebebo* reliqui.

Heaut. I 1,28 (419,21) *opus facto est* cum AD; *opus est facto* reliqui (G deest).

---

[1] Eodem pertinent loci, in quibus scribendis Bembini librarius leuiter errauit: Eun. IV 4,14 (496,11. 256,4) *Ne comparandus* omnes, *nec comparandus* AE. — Phorm. V 6,27 (386,12) *suspenso* omnes, *suspensu* A. — Hec. III 4,1 (325,22) *Ain tu tibi, tu* om. A. — Hec. IV 2,21 (270,5) *tempus est concedere*, A interpolat *me* (post *est*). — Hec. V 3,31 (468,32) *anulum dum*, A interpolat *de digito*.

[2] Vaticani corrector antiquus (sec. Vmpf.), Noniana si spectas, optime locis quibusdam cum Bembino congruit.

[3] Diductis litteris signaui eas lectiones, quas optimas Terentii editiones secutus recipiendas esse censeo.

[4] Donatus *lepide* interpretatur ante *laute*.

[5] Quicheratus *prorsum* scripsit; codices bonae notae *HWL* praebent *prorsus atque prolixius*, quod perperam traditum est pro *prorsus neque prolixius*.

Heaut. IV 1, 16 (299, 11) *Corinthia anus* cum ADG; *anus Corinthia* reliqui.

Heaut. V 1,78 (7,25. 299,15) *Adeo depexum ut dum uiuat* cum A(D)G; *adeo depexum usque ut dum uiuat* reliqui (D in margine); *usque* uidetur glossema esse uerbo *dum* adscriptum.

Heaut. V 2,11 (254,30) *ut neque egeres* cum ADG; *ut neque tu egeres* reliqui.

Phorm. I 2, 100 (24,29) *delatam* cum ADG et Donato; *latam* reliqui.

Phorm. II 2,25 (337,9) *asymbolum* (*asembolum* codd. Nonii) cum AGC¹P et Donato; *ad simbolum* reliqui.

Adelph. I 1,53 (243,12) *ipse* cum AD; *ipsus* reliqui et Donatus in lemmate; *ipsus* Fleckeisenus aliique recte receperunt.

Adelph. III 3,80 (372, 5) *obtemperet* cum AG¹F¹; *obtemperat* reliqui et Donatus.

b) Cum Bembino solo Noniana congruunt:

Andr. V 4, 53 (426, 21) *felicem diem* cum AG¹, *felicem hunc diem* reliqui (Donatus deest).

Eun. II 3, 98 (264, 25) *Iubeo*[1] *cogo atque impero* fere cum A (A: *iubeam cogo atque impero*); *iubeo immo cogo atque impero* reliqui (Donatus deest).

Eun. III 1, 9 (223,11. 318, 9) *magno* cum A; *magnam* reliqui (Donatus deest).

Eun. IV 4,17 (304,14) *nunc tibi uidetur* cum A¹; *nunc eo tibi uidetur* uel *nunc eo uidetur* reliqui et Donatus in lemmate.

Eun. V 8,26 (358,19) *feceris* cum A; *effeceris* reliqui; (Donatus deest).

Heaut. II 3,73 (309,30) *nec memorabile* cum A; *et memorabile* reliqui (*et* in ras. D).

Hec. III 4,3 (325,22) *tantum quantum* cum A, quod metrum respuit; *tantum quam* reliqui et Donatus.[2]

B) Contra Bembinum facit Nonius.

---

[1] Cum Eugraphio.

[2] Diserte Donatus *tantum quam* pro *tantum quantum* adnotat.

a) Noniana congruunt cum reliquis codicibus Terentianis et Donato:

Eun. II 3,25 (493,22) *iunceas* cum reliquis et cum Donato; *iunceam* A.

Eun. II 3,37 (235,32) *nostin* cum reliquis et cum Donati lemmate; *nouistin* A.

Eun. III 5,10 (32,27) *gestis aut quid* cum reliquis et cum Donati lemmate; *gestis quidue* A[1], *ue* del. in A corr. rec. (cf. p. 40.)

Phorm. II 2,27 (165, 7) *dum* (codd. Non. *cum*) *tibi sit* cum Donati editionis principis lemmate et D²CBPE²; *dum tibi fit* AD¹GE¹F.

Adelph. III 3,2 (222,10), ubi A *una fuisse* contra reliquorum *una affuisse.* Codices Noniani exhibent *offuisse* (*affuisse* ***H***), quod ab *affuisse* prope abest.

b) Donato in nostris libris non seruato aut nihil adnotante Nonius contra A consentit:

Heaut. IV 8,14 (256,31) *aurum et uestem* cum CBPEF; *aurum ac uestem* ADG.

Phorm. I 4,52 (11,23) *deficies* cum DGCBPEF; *deficias* A.

Phorm. III 1,13 (249,21) *patrem*[1] cum DGCBPEF; *patrem* glossema existimo lectionis genuinae *senem* (sic A).

II. Paucis denique ea testimonia absoluamus, quae ***Bembino non seruato*** partim cum Donato partim cum reliquis libris Terentianis congruunt:

Cum Donato solo Nonius facit Andr. prol. 8 (39, 16) uariam illius lectionem *animum* (*animo* male Nonii codices) *attendite* exhibens pro *animum aduortite,* quod codices Terentiani praebent contra usum Terentianum,[2] ut uidetur.

Cum eodem Donato ex parte congruit Nonius Andr. II 2,12 (412,15), cum *paues* offerat cum D¹ contra reliquorum *caues*; ceterum Nonius cum G omittit *tu.*

Tenet Nonius (493,17) Adelph. V 9,28 cum (D)G *istaec*

---

[1] cum Eutyche Gr. L. V 483, 19.

[2] Eun. prol. 44 *animum attendite* (DGE *animaduertite*); Phorm. prol. 24 *animum attendite*; Hec. prol. II 20 *aequo animo attendite.*

contra reliquorum *ista* neque minus[1] (262, 20) Andr. V 2,14 cum G *qui* contra Donati et librorum *quis*.

In eis, quae praecedunt, ea testimonia Terentiana, quae tanquam subseciua aliorum scriptorum ordinibus inseruit Nonius, a ceteris ideo non separaui, quia non minus haec corrupta sunt in Nonii codicibus; neque uero ullo pacto demonstrari potest paucos illos locos, quibus Nonius a codice Bembino ita recedit, ut cum reliquis codicibus Terentianis faciat, omnes ex fonte secundario, non ex primario a Nonio haustos esse.

Ex eis quae supra congessi testimoniis apparet Terentiana testimonia apud Nonium seruata ad Bembini (A) recensionem proxime accedere, non raro consentire cum codicibus DG, aliquanto rarius cum codicibus CBPEF.

Cum hac ratione illud egregie conuenit, quod codices DG multo propius absunt a Bembini recensione quam codices CBPEF; nec dissimiliter Donatus multo saepius cum Bembino et DG facit quam cum CBPEF.

Quae autem ratio intercedat inter codices Terentianos DG et CBPEF, inter homines doctos non constat: alii[2] in codices DG ex eodem fonte atque CBPEF ortos Donati lectiones a correctore illatas esse putant, alii[3] communis codicum DGCBPEF archetypi contextum melius seruatum superesse in codicibus DG, deprauatum autem in codicibus CBPEF, qui ad exemplar ab homine aliquo recentiore correctionibus interpolationibusque multifariam temptatum redeant. Vtra sententia uera sit, certius tum demum diiudicari poterit, cum et Donati qui feruntur commentarii accurate recensiti publici iuris fient et in Terentii codice Victoriano (D), quid primae manui, quid correctrici debeatur, diligenter enotabitur.

---

[1] cum Eugraphio.

[2] cf. potissimum Vmpfenbach. praef. p. XX.

[3] cf. Leo. in Musei Rhenani uol. XXXVIII (1883) p. 347.

DE
IVSTINIANI INSTITVTIONVM
COMPOSITIONE.

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORVM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

EDVARDVS GRVPE

GOTTINGENSIS.

ARGENTORATI

APVD CAROLVM I. TRVEBNER.

MDCCCLXXXIIII.

Darmstadtii typis G. Otto.

Ab iureconsultorum Romanorum scriptis philologi Germani nescio qua commoti causa tantum non omnes sese abstinuerint, nec praeter Carolum Lachmannum, Ioannem Vahlenum, Rudolphum Schoellium, et qui difficiliores quaestiones ad iureconsultos Romanos pertinentes tractaverunt Theodorum Mommsenum atque Guilelmum Studemundum novi qui in parte illa litterarum Romanarum foede neglecta grammatica studia posuerint. Atqui philologicis quae κατ' ἐξοχήν dicuntur studiis vulgo omnia ea adnumerantur, quae ad singulas artes et disciplinas a Graecis et Romanis cultas spectant, veluti ad mathematicam, astronomicam, musicam, physicam, mineralogicam, botanicam, zoologicam, medicinam etc., quamquam Romani in his disciplinis omnibus parum profecerunt; non adnumerantur vel vix adnumerantur studia in iureconsultorum Romanorum libris collocata. Attamen constat noviciis populis profuisse populum Romanum cum aliis rebus tum tribus potissimum his: exemplo rerum a populo Romano gestarum et institutionum rei publicae, iuris scientia a iurisprudentibus Romanis promota atque enarrata, Graecorum ingenii fructibus Latina ac faciliore ad intellegendum forma condonatis et propagatis. Adde quod dictio iureconsultorum Romanorum, cuius fundamenta a priscis magistratibus iacta erant, quam C. Iulii Caesaris, C. Licinii Calvi, Octaviani Augusti aequales ad auream provexerunt puritatem, per longam saeculorum seriem atque usque ad ipsius imperatoris Iustiniani tempora fere incorrupta, si cum provincialium scriptorum barbare balbutientium libris comparaveris, remansit.

Haec omnia quamquam nota sunt vel potius nota esse debebant, tamen Conradus Bursian in libro, quem anno 1883 de historia philologiae in Germania cultae composuit, egregia quae a paucis illis philologis Germanis in iureconsultis Romanis collocata sunt studia vel silentio praeteriit vel brevius quam par fuit commemoravit. Quo silentio quamquam ego, qui tiro sum inter philologos, deterrebar vel mirum in modum commovebar, tamen cum Guilelmus Studemund in scholis de Gaio et de litterarum Romanarum historia Argentorati habitis identidem nos monuerit, ut sermonis iureconsultorum Romanorum proprietatibus indagandis operam navaremus [1], ab eo quod olim cepi consilio desistere nolo, ut desertum illum disciplinae philologicae campum colam. Nam quo constantius quandam sermonis puritatem servaverunt etiam Iustiniani aequales iureconsulti Romani, eo certior spes est fore ut diligenter observata cuiusque iureconsulti dictionis proprietate non solum loci in codicibus librorum iuridici argumenti culpa librariorum depravati corrigantur, sed etiam ea fragmenta iuridici argumenti, quae aut falso aut nulli auctori in codicibus tribuuntur, certo alicui auctori vindicari possint. Quod quam vere dixerim, in ea quae iam sequitur commentatione demonstrare conabor, in qua ingeniosa fretus Philippi Eduardi Huschkii coniectura ostendam, diligenter observata sermonis proprietate corpus Iustinianarum Institutionum, quod quattuor libros complectitur, ita ex duabus partibus consutum esse, ut ab altero iureconsulto (qui Dorotheus Berytensis fuisse videtur) libri I et II nec non IV[1] titulus ultimus,[2] ab altero (qui Theophilus Constantinopolitanus fuisse videtur) libri III et IV (praeter ultimum titulum) conscriberentur. Usus autem sum in In-

---

[1] cfr. etiam Studemundum in Woelfflinii 'Archiv für lat. Lexikographie' vol. I pag. 114 sq. — Ibidem (pag. 82—92) de Gai dicendi usu atque elocutione breviter nonnulla sed scite exposuit nuper Guilelmus Kalb 'ueber die Latinitaet des Juristen Gaius'.

[2] Ubicumque in contextu huius quae sequitur commentationis de libro IV agitur, intelleguntur tituli I—XVII libri IV excepto uno titulo XVIII i. e. ultimo, cuius de compositione in fine separatim mihi dicendum erit.

stitutionum contextu citando ea editione, quam egregia, ut solet, cura absolvit Paulus Krueger eorum qui hodie vivunt iureconsultorum *ὁ φιλολογώτατος* (Berolini 1867).

§ 1.

Ph. Eduardus Huschke in praefatione editionis Institutionum Iustiniani Lipsiae anno 1868 publici iuris factae movet quaestionem a nemine usque ad illud tempus motam, quemadmodum in Institutionum libris componendis tresviri illi inter se versati sint, quibus hoc negotium datum esse prooemium *In Nomine Domini etc.* docet. Quam quaestionem vir ille acerrimo ut inter omnes constat ingenii acumine praeditus ita solvit, ut dicat, si ex ipsa re divinare liceat, in promptu fore responsionem: deliberatis ante communi consilio et constitutis perficiendi operis legibus, cum Tribonianus tantum 'ad totius operis gubernationem electus' esset, alteros duos ipsam rem ita aggressos esse, ut uterque ex praescriptis iam a Iustiniano quattuor libris binos componeret et deinde totum opus Triboniano arbitro praelectum perficeretur; neque coniectura tantum sed etiam certis argumentis ex ipsis libris petitis rem ita gestam esse assequi licere. Praeter cetera argumenta quae ad sententiam suam confirmandam affert — de quibus partim in fine huius commentationis partim alio tempore[1] agemus — orationis Iustinianae proprietatum ratione habita voces aliquot et locutiones eligit, quae leguntur in prioribus libris, a posterioribus autem alienae sunt.

---

[1] Huschke cum diversos auctores statuendos esse professus sit, statim adiungit priores duos libros (I. II) a Dorotheo Berytensi antecessore, posteriores (III. IV) a Theophilo Constantinopolitano conceptos esse, quam ad opinionem confirmandam cum alia tum paraphrasin Graecam cum libris Iustinianis comparatam magni momenti esse docet. Temporis angustiis me impediri doleo, quominus de hac re nunc statim agam. Quam quaestionem tractandam et si fieri poterit solvendam ad aliud tempus differo; nunc id unum mihi propositum est, ut perquiram, num diversi utriusque partis Institutionum latine conscriptarum auctores fuerint. Ubicumque autem ex usu esse mihi videbatur, graecae illius paraphrasis, quae Theophilo antecessori vulgo tribuitur, verba adscripsi,

Sed carptim breviterque hanc rem ita perstringit, ut largiorem atque ex parte intactam materiam aliis reservet perlustrandam. Nihil enim profert nisi nonnullos 'soloecismos', quos a posterioribus (III. IV) libris alienos esse contendit. Quorum primus est:

1) *medevimus* II 20, 27: *constitutio . . . per quam et huic parti* *m e d e v i m u s*. Qui composuit librum tertium, eodem modo quo boni scriptores scripsit III 2, 3[b]: *non tamen eos in plenum causae m e d e r i invenimus*. Idem autem verbum legimus etiam II 7, 4: *hoc quasi invidiae plenum per nostram constitutionem m e d e r i necessarium duximus*. Vides igitur eum, qui priorem Institutionum partem composuerit, non abhorruisse quidem ab infinitivo verbi deponentis, coniunxisse autem eum cum accusativo. Num fortasse illo loco constructio accusativi cum infinitivo p a s s i v i statui possit, ut vir ille putandus sit unam formam *mede r e* in usu habuisse idque verbum et dativo et accusativo pronominis demonstrativi in neutro genere positi adiunxisse, id iniudicatum relinquo, quia alia exempla desunt. Quod quidem ita sumi posse nescio an concedas, cum videas posterioris partis compositorem (III 6, 9: *necessarium duximus . . . etiam eos praesenti libro inscrib i*) *necessarium duximus* coniunxisse cum accusativo cum infinitivo p a s s i v i.

2) *praestavit:* II 1, 25; 7, 2; 19, 6. Recte Huschke hos tres locos collegit, praeter quos forma *praestavit* in Institutionibus non legitur; nam in libro III (14, 4 *praestiterit* | 24, 5 *praestiterit* | 26, 7 *praestiteris*) ubique altera forma obviam fit. Nec tamen alienam ab eo, qui priores libros composuit, formam *praestiti* fuisse docet II 19, 6 *p r a e s t i t i t hoc beneficium,* quo loco utraque forma vix duabus lineis altera ab altera secreta legitur. Atque cum exemplis ex constitutionibus Iustiniani, quae Codici insertae sunt, demonstretur utramque formam tum temporis in usu fuisse, efficitur non tam soloecismum esse statuendum quam eum, qui priores libros conscripserit, utramque formam secundum dicendi qui tum erat usum usurpavisse, formam autem *praestavi* in deliciis habuisse. Quos supra significavi Codicis locos nunc propono: II 55, 4, 3 *p r a e s t i t e r i t iuramentum quod* . . ,,

58, 1, pr. *nisi iuramentum* *praestaverit* || 58, 2, 3ª *si iuramentum* *praestiterit* || V 27, 11, pr. *occasionem* *praestiterunt* || VI 22, 12 *immunitatem* *praestavit.*

3) *perinde* . . . *ac si* (pro *perinde ac*) I 12, 1; II 1, 33; 12, pr.; 23, 6 usurpatum extare Huschke scite animadvertit.[1] Id unum addo, II 23, 5 (= Gai inst. II 254) occurrere *perinde* . . . *atque* coniunctione *si* non addita.

4) Legitur II 5, 2: *Item is qui aedium usum habet* *hactenus* *iuris* *habere intellegitur, ut ipse tantum habitet* id est 'eo usque habere intellegitur potestatem' (*μέχρι τοσούτου νοεῖται παρρησίαν ἔχειν*). Hunc usum vocis *hactenus,* ut ei genetivus adiungatur, in posterioribus libris frustra quaeras. Uno quo in his extat loco III 6, 7 significat 'usque ad hos gradus'; singulis enim — sunt autem sex — cognationis gradibus enumeratis hoc modo pergit oratio: *hactenus* *ostendisse sufficiet, quemadmodum gradus cognationis numerentur* (*ἀρκεῖ μέχρι τούτων ἀποδεῖξαι, τίνα τρόπον οἱ τῆς συγγενείας ἀριθμοῦνται βαθμοί*).

6) Legitur I 7 *libertatibus* *impedientem* et *impediat* *libertati,* ubi *impedire* idem significat atque *obstare,* quod verbum, cum in prioribus libris desit, in posterioribus eodem sensu quo illud *impedire* usurpatur: III 1, 13 *si neque sui heredes liberi neque emancipati* *obstent* et IV 13, 9 *exceptiones quae semper agentibus* *obstant.* Verbum *impedire* autem cum dativo coniunctum in libris III et IV non legitur.

§ 2.

Haec exempla delibasse vel potius indicasse contentus erat Huschke, ut probaret etiam in usu loquendi utriusque partis differentiam statui posse (in praefatione pag. IX).

Nobis nunc inquirendum est, num Institutionum usus loquendi maiorem exemplorum copiam exhibeat, quibus quae Huschke statuit confirmentur. Certe nec sterilem nec ieiunam hanc materiam selegisse nobis videmur, in qua tironis vires experiremur.

---

[1] cfr. etiam Studemundum in praefatione ad Gai Institutionum editionem alteram (a. 1884) pag. XI.

Quae via ingredienda esset, Huschke in praefationis pagina VIII monstravit, cum diceret sponte intellegi maxime se in animo habere ... *quae non tantum ex Gaio vel aliis antiquis iureconsultis translata sunt*[1], *sed, quia ius vetus exoleverat vel novo cesserat, ab ipsis compositoribus erant refingenda*. Illud *maxime* rectissime adiectum mihi videtur. Nam ei loci, quos compositores ex aliorum iureconsultorum libris hauserunt, minime neglegendi sunt, siquidem saepe, idque etiam tum cum talis necessitas, qualem Huschke commemorat, non urgueret, i. e. cum solus usus dicendi vel Gai vel alius cuiuslibet antiquioris scriptoris non congrueret cum eo, qui Iustiniani aetate Constantinopoli vigebat, singula vocabula vel mutata vel omissa vel aliter posita sunt. Atque confirmatur usus loquendi, qualis invenitur in locis non ex antiquioribus fontibus haustis, saepe iis mutationibus, quas loci ex illis hausti perpessi sunt.

Ab his mutationibus si recesseris, inter ea, quae ab aliis scripta in Institutionibus posita sunt, et ea, quae compositores Iustiniani conscripserunt, sedulo discernendum est. Quod si neglexeris, facile orationi compositorum obtrudas, quae ab iis prorsus aliena sint. Veluti si quis ignorans libri I tituli II principium ex Ulpiani libro I Institutionum (Dig. I 1, 1, 3) petitum esse, inde colligat compositorem anaphoram *(quae in caelo, quae in terra, quae in mari nascuntur. hinc ... hinc ...)* in deliciis habuisse, cum

[1] Multa enim, quae hodie in Institutionibus Iustinianis extant, ad verbum usque congruunt cum iis libris librorumve partibus antiquiorum iureconsultorum, qui felici casu ad nostra usque tempora pervenerunt, veluti permulta ex Gai Institutionibus deprompta et ad verbum repetita esse in Institutionibus Iustiniani constat; nec secus multa in his Institutionibus passim occurrentia adeo consentiunt cum fragmentis aliorum iureconsultorum, quae in Digestis Iustiniani servata sunt, ut fieri non possit quin verba Institutionum Iustinianarum ex illis antiquioribus libris ipsis deprompta sint. Atque quoniam in Digestis non integri optimorum illorum iureconsultorum libri servati sunt sed tantum particulae eorum, sane consentaneum est non pauca ex iis Institutionum Iustiniani verbis, quae Dorotheo, Theophilo, Triboniano deberi videntur, re vera ex deperdito optimi alicuius iureconsulti antiquioris libro repetita esse.

praesertim in posterioribus libris tale quid non redeat, valde eum erraturum esse consentaneum est. Idem fiat, si quis, quod I 12, 8 legitur *praesente eo qui adoptatur et non contradicente nec non eo qui adoptat*, compositori prioris partis imputare velit; desumptum enim est e Cod. VIII 47, 11.

Ex iis igitur, quae detractis omnibus quae debentur antiquioribus scriptoribus restant, enucleandum nobis est, quae differentia inter priores et posteriores Institutionum libros intercedat. Quam cave speres prima statim specie deprehensum iri; immo qui obiter rem tractaverit, non dubito quin frustra in eo laboraturus sit, ut idonea indaget exempla. Reputandum enim est in Institutionibus componendis occupatos fuisse duos viros, qui cum simili modo educati isdemque doctrinae elementis eruditi eodem munere iurisprudentiam docendi fungerentur atque ad Institutiones componendas appellati eodem tempore eademque in urbe scriberent, necessario si non aequabiliter at tamen similiter orationem conformaverint. Itaque non tam in toto orationis habitu quam in usu singularum vocum locutionumque differentia, si qua est, indagari poterit.

§ 3.

Quam saepe priorum et posteriorum librorum usus dicendi adeo consentiat, ut obiter inspicientibus ab una eademque manu compositi esse videri possint, magna exemplorum, quae congessi, copia cum demonstrare possim, pauca proferam:

1. Redundantiae uterque compositor ita studet, ut ubi unum verbum vel una locutio sufficiat, pluribus utatur. Sic nonnumquam synonymis eadem res declaratur: I 1, 2 *levi ac simplici* || *diligentissima atque exactissima* || *multitudine ac varietate* (cfr. IV 13, 6 *ex multis variisque causis*) || 2, 11 *firma atque immutabilia* || 12, 5 *finis quidam et terminus* || 5, 3 *una atque simplex libertas* || II 7, 2 *plenissimum et perfectum robur* || 12, 3 *litterati et eruditi* || 25, pr. *magnas et longas peregrinationes.*

III 1, 14 *specialiter et singillatim* || 6, 10 *satis obscurum atque nube plenum et undique confusum* || 14, 3 *desidiae atque neglegentiae* || IV 1, 3 *perferre ac deponere* || 1, 11 *consilium dedit atque hortatus est* || 4, 8 *pulsatum verberatumve* || 6, 23 *hortatu consiliove* || 15, 4 *plerumque et fere semper.*

2. Quanta cura in oratione varianda in omnibus libris posita sit, ne eadem vox saepius afferretur, ex his locis intellegitur: I 2, 2 *gentes humanae ... omni humano generi* || 2, 10 *memoriae mandarent ... custodirent* || 5, 3 *quam promulgavimus inter nostras decisiones ... quae inter imperiales radiat sanctiones* || 10, 3 *potest ... licet ... permittitur* || 10, 7 *prohibere ... impedire* || 20, 4 *iussu praesidis ...* 20, 5 *iussione praesidis* || 22, 3 *finitur tutela ...* 22, 4 *omnis tutela perit* || 25, 5 *vacationem ...*, 6 *excusationem* || II 7, 3 *vocabatur ... appellabatur, cupientes ... studentes* || 13, 6, 7 *praeterire ... omittere* || 14, pr. *licebat ... permissum est* || 20, 9 *detracto ... deducto* || 14, 11 *omnibus parendum est ... cuilibet obtemperare satis est.*

III 1, 14 *antiquitas,* 15 *vetustas,* 16 *antiquitas* || 3, 4 *pepererit ... enixae fuerint* || 15, 6 *si ea ita non sunt ... si autem ita se habent* || 19, 20 *stipulationem valere ... tenet obligatio ... stipulatio vires habebit ... valet stipulatio* || IV 1, 15 *aestimationem solvere ...* 2, 1 *aestimationem praestare* || 4, 6 *actio dabitur ... competit actio ... admittatur actio* || 4, 10 *poena imponitur ... poena irrogatur.*

3. Nonnumquam enuntiati secundarii (vel potius constructionis 'accusativi cum infinitivo' quae dicitur), quod ex verbo dicendi vel sentiendi pendet, subiectum, si accusativo pronominis demonstrativi efficiendum erat, qui ex eis quae praecedunt facile suppleretur, omittitur. [1]

---

[1] I 11, 12 *Apud Catonem bene scriptum refert antiquitas, servi si a domino adoptati sint, ex hoc ipso posse liberari* nominativus *servi*

II 23, 9 *secum deliberare debet is cui restituitur hereditas, an expediat sibi* | *restitui* || III 8, 2 *quaerebatur ... num evanescat adsignatio? sed placuit* | *evanescere* || 14, 4 *placuit sufficere, quod* (aliquis) *diligentiam adhiberet; quam si praestiterit et ... rem amiserit,* | *securum esse* || IV 6, 29 *tacitam ei dedimus hypothecam;* | *praeferri autem aliis creditoribus tunc censuimus, cum ...*

4. Saepe plures enuntiationes relativae, quae ad idem substantivum in enuntiato primario positum pertinent, per asyndeton componuntur: I 2, 8 *ut essent qui iura publica interpretarentur, quibus a Caesare ius respondendi datum est, qui iurisconsulti appellantur* || II 1, 40 *vocantur autem stipendiaria et tributaria praedia, quae in provinciis sunt, inter quae nec non Italica praedia nulla differentia est* || Alia exempla habes II 7, 2; 7, 3; 8, 1; 8, 2.

III 6, 12 *exceptis fratre et sorore emancipatis, qui ... vocantur, qui etsi capite deminuti sunt tamen praeferuntur.* Alia exempla extant III 11, 7; 13, 1; 19, 1; 19, 12; 29, 2; IV 4, pr.; 6, 3.

5. Non raro ubi particula *si* praefixa est duobus enuntiatis, quae coniunctione *et* vel similibus inter se coniuncta sunt, verbum prioris enuntiati subiunctivum modum, alterius indicativum praebet, vel rarius contra:

a) I 23, 5 *si idoneus non sit ... nec tamen fraudulenter negotia administrat* || II 11, 5 *si datus fuerit miles vel filius ... emancipatus est* || 18, 5 *si egerit et superatus est* || III 1, 7 *si ... exheredatus fuerit et ... institutus est* || 25, 6 *si ... contracta societas sit et finis negotio impositus est* || IV 13, 2 *si quis ... pecuniam stipulatus fuerit neque numeravit* || 6, 4 *si res tradita fuerit ... necdum eius rei dominus effectus est.*

b) II 23, 12 *si ... commisit .. et res possit manifestari* || III 29, 4 *si ... inter se consenserunt ... deinde placuerit inter eos.*

---

attractione quadam, ut verbo parum Latino utar, ex secundario enuntiato *(servos ... ex hoc ipso posse liberari)* in enuntiationem condicionalem adscitus est.

6. Antecedenti enuntiato condicionali, cuius in initio legitur *si quidem*, *si quis*, *si*, opponitur aliud enuntiatum eiusdem naturae per *quodsi*, veluti I 24, 1 *si quidem adscriptum fuerit . . . quodsi non fuerit adscriptum* || IV 17, 5 *si quidem iste fundus commode regionibus divisionem recipiat. Quodsi commode dividi non possit . . .* || Alia exempla leguntur I 21, pr.; 23, 6; II 1, 25; 20, 14; 20, 20; 22, 3; 23, 12; III 2, 6; 19, 3, 4; 23, 3[a]; 25, 1; 26, 8; IV 4, 5; 17, 3.

7. Nonnumquam in omnibus quattuor libris post *ut* consecutivum indicativus ponitur, cum inter *ut* et verbum finitum complures aliae enuntiationes interpositae extent, veluti:

I 6, 7 *eveniebat ut*, *qui . . ., licet . . ., tamen si . . . poterat* || 25, 18 *in tantum ut*, *licet . . ., qui . . ., adiecit se . . . dare, tamen* (acc. c. inf.) *rescripserunt* || II 17, 7 *usque adeo ut, si . . . coeperit et . . . aut quia . . . id non perfecisset, . . . cautum est* || 16, 5 *adeo ut*, *si . . ., valebit* || III 1, 16 *ita tamen ut*, *quemadmodum . . . statuit . . . similiter nos* (acc. c. inf.) *iubemus* || 2, 7 *id est ut*, *quamvis . . ., qui . . . aut spreverit . . . nihilominus . . . admittuntur* || IV 1, 14 *adeo quidem ut*, *quamvis . . ., nihilominus competit actio furti.*

Atque consulto ab utroque compositore ita scribi inde intellegitur, quod IV 15, 5 *id est ut, quamvis . . ., tamen si non . . ., sed . . . retinere possessionem videtur*, qui locus in Gai Institutionum libro IV 153 legitur ibique subiunctivo modo *(videamur)* insignis est, modus indicativus substitutus est. Conf. etiam III 7, 2 *(cautum est . . . ut . . . . debebatur)* cum Gai inst. III 42 *(cautum est . . . . ut . . . debeatur).* [Post *ut* consecutivum sequitur infinitivus II 1, 39 *conveniens est ut . . . esse*; conf. Lachmann ad Gai. III 160 n. 42.]

§ 4.

Sed ex his et similibus minime sequitur unum virum omnes quattuor libros composuisse. Quod si ita esset, cum non paucae ex iis vocibus locutionibusque, quarum usus idem est in quattuor Institutionum libris, in illis con-

stitutionibus Codicis Iustiniani redeant, quae eodem fere quo Institutiones tempore compositae sunt, eodem iure has quoque eidem qui Institutionum libros confecisset compositori attribuere liceret. Quod non fieri posse nemo est quin videat. Immo sic iudicandum videtur: Utriusque Institutionum partis usum loquendi saepe per omnes libros eundem esse concedendum est. Quae portio — est autem maior — quia non diversa est a communi usu scribendi, quem familiarem fuisse illius temporis iureconsultis eae constitutiones testes extant, quae promulgatae sunt Iustiniano imperatore, repraesentat tamquam ea quae uterque compositor tempori suo debet; quae autem restat minor portio, in qua alter ab altero dissentit, ea continet quae utriusque propria sunt.

Nunc singula cum singulis comparemus, ut appareat, quae differentia intercedat inter librorum I. II et librorum III. IV usum loquendi.

§ 5.
Substantiva.

1. *Arbitratu* II 18, 3: *licet non fuerit adiectum boni viri arbitratu debere eam repleri* (cfr. *arbitratus*, *arbitratur* II 15, 4). Quamquam *boni viri arbitratu* tamquam sollemni more dictum videtur esse.

arbitrio III 15, 2: *totus dies arbitrio solventis tribui debet* || 24, 1: *si alieno arbitrio pretium permissum fuerit* || eadem §: *si alieno arbitrio merces permissa fuerit.*

2. *Atrocitate* I 16, 1: *qui servi poenae efficiuntur atrocitate sententiae* (διὰ τὸ τραχὺ τῆς κατ' αὐτῶν ἐξενεχθείσης ἀποφάσεως).

In libris III et IV autem legitur: III 2, 3ᵃ *paullatim asperitatem iuris civilis corrigentes* (τὴν ὑπὸ τῶν σοφῶν εἰσενεχθεῖσαν τραχύτητα) || IV 8, 7 *huiusmodi asperitatem ... respuendam esse* (τὴν τοιαύτην ἐξέβαλε τραχύτητα).

3. *Facultates* (= res familiaris sive patrimonium) IV 14, 4 *facultatibus lapsus ... debitor.* Praeterea *facultas* (= potestas) legitur III 8, 2: *datur autem haec adsignandi facultas ei, qui ..., ut ... ei ... liceat.*

In priore Institutionum parte significat rem familiarem sive patrimonium: I 20, 4 *si non sint magnae pupilli facultates* || I 20, 5 *si facultas pupilli vel adulti usque ad D solidos valeat.* Potestati autem notandae inservit in priore Institutionum parte vocabulum *licentia:* II 9, 1 *ut esset eis licentia ... donare vel vendere* || II 9, 2 *partem tertiam retinere ... licentiam habebat* || II 11, 6 *cuius constitutionis tenore perspecto licentia est nihil eorum quae ad praefatum ius pertinent ignorare* || II 10, 10 *licentiam concedimus ... testimonia praestare* || II 20, 23 *data est licentia ... optare* (*δέδωκε γὰρ παρρησίαν*). Vox *licentia* in libris III et IV non legitur, cuius vice ibi usurpatur III 9, 5 *nostra constitutio ... manumissionem facere dedit* (*δέδωκε τὸ ἐλευθεροῦν*) || III 12, pr. *creditoribus datur ... bona possidere* (*δέδοται τοῖς κρεδίτωρσι παρρησία*).

4. Quaestionis ad ius pertinentis expositio in libro II voce *tractatus* exprimitur: II 20, 23 *et diligentiore tractatu habito et hoc in nostra constitutione additum est.* Eadem vi fungitur id vocabulum apud compositorem librorum III et IV, qui praeterea usurpat *sermo*, quo prior Institutionum pars caret, veluti III 7, 3 *constitutio quam ... compendioso tractatu habito composuimus* || III 9, 5 *eam ... compendioso sermone supervacuam ostendimus.*

5. *Species* opponitur *generi* ita, ut illo vocabulo id significetur, quod minus late pateat, hoc id quod latius pateat: I 2, 4 *plebs autem a populo eo differt quo species a genere* || II 1, 27 *si diversae materiae sint et ob id propria species facta sit* || III 5, 4 *consanguinitatis ius species est adgnationis* || III 9, 9 *plures species successionum*, cfr. III 11, 7; 13, 2; 23, 2. Idem vocabulum significat 'singularem casum' in sola priore Institutionum parte: II 9, 2 *hocque a nobis dispositum est et in ea specie, ubi parens ... licentiam ex anterioribus constitutionibus habebat* || II 20, 27 *sed nec huiusmodi species penitus est sine iusta emendatione derelicta* || II 23, 6 *utroque senatusconsulto in hac specie concurrente.* Compensatur in libris III et IV voce *casus*, veluti IV 7, 2[a] *eadem aequitatis ratio etiam eo casu interveniebat.*

6. *Status* condicionem significat I 5, 3 *in meliorem*

statum reducere et *in pristinum statum reduxit,* II 8, pr. *in meliorem statum deduximus,* II 20, 23 *in meliorem statum reformatum est.* In locum talium enuntiationum substituitur IV 2, 1 *melius . . . constitutionibus pro hac parte prospectum est, ut . . .*

7. Pro *furti vitium,* quod extat II 6, 4 *quippe ea res in furti vitium non ceciderit* (cfr. *testamenti ius vitiatur* II 17, 1), legitur IV 1, 12 *res in furtivam causam cadit.*

§ 6.
Adiectiva.

1. *Firmus* is est, qui infringi non potest: I 2, 11 *naturalia iura . . . semper firma . . . permanent*; cfr. II 10, 14 *testamentum firmum constitutum* || 21 *ademptio legatorum . . . firma est.* Vno quo in posterioribus libris occurrit loco eandem vim habet quam 'robustus' sive 'corpore validus': IV 3, 8 *cum alius firmior retinere mulas potuisset* (ὑφ' ἑτέρου μᾶλλον εὐσθενοῦς).

2. Adiectivi *latus* (i. e. 'amplus' ac tamquam 'voluminosus'), quod in libris I et II ne semel quidem legitur, comparativus in deliciis est librorum III et IV compositori. Itaque I 10, 11 ieiuna ac simplex fit Digestorum, quae hoc looo primum citantur, mentio: *quas in libris digestorum seu pandectarum ex veteri iure collectarum enumerari permisimus*; copiosior illa est, qua constanter atque ad taedium usque utuntur libri III et IV: III 12, pr. *quod ex latioribus digestorum libris perfectius apparebit* || IV 6, 2 *in latioribus digestorum libris* || IV 6, 5 *ex latiore digestorum seu pandectarum volumine* || 6, 37 *ex latioribus digestorum libris* || 13, 6 *ex latioribus digestorum seu pandectarum libris* || 14, 3 *ex latiore digestorum volumine.* Conf. etiam infra § 14 sub finem.

3. Legimus quidem II 9, 2 *ex anterioribus constitutionibus* || II 11, 6 *anteriores leges*; quo cum usu congruit III 2, 3[a] *iurisprudentia iunior . . . anterior.*

Sed qui III 9, 12 et 23, 2 vocantur *anteriores principes* (οἱ πάλαι βασιλεῖς), iidem audiunt II 7, 2 *cum retro*

principum (οἱ μὲν γὰρ *πάλαι* βεβασιλευκότες) *dispositiones ... volebant.*

4. Nec secus II 8, pr. *ne sexus muliebris fragilitas in perniciem ... converteretur.*

III 3, pr. *qui per feminini sexus necessitudinem sibi iunguntur* || 5, 2 *per feminini sexus personas* [haec locutio quasi sollemnis fuisse videtur apud iureconsultos] || 6, 11 *quod ... ex feminino sexu propagatus est.*

5. In libro II vocabulo *mobilis* opponi solet *immobilis,* in libris III et IV autem *res soli*; veluti: II 6, pr. *ut ... rem, si mobilis erat, anno ubique, si immobilis, biennio tantum in Italico solo usucapiat*, et post nonnullas lineas interpositas continuatur: *ut res quidem mobiles per triennium usucapiantur, immobiles vero per longi temporis possessionem.*

Contra in posteriore Institutionum parte: III 19, pr. *omnis res in stipulationem deduci potest, sive illa mobilis sive soli sit* || IV 2, 1 *in mobilibus rebus ... in invasionibus, quae circa res soli fiunt* || 15, 4ᵃ *ut ille vincat et in re soli et in re mobili.* Quamquam etiam II 8, pr. legitur *in soli ... rebus.*

§ 7.
Adverbia.

1. *Aperte (apertius, apertissime)* legitur: III 2, 5 *si plures sint gradus adgnatorum, aperte lex XII tabularum proximum vocat* || 29, 3ᵃ *apertissime definivit* || 29, 3ᵃ *apertius cognoscere* || IV 11, 6 *quae omnia apertius* (σαφέστερον) ... *in ipsis rerum documentis apparent* || 6, 28 *constitutio aperte* (σαφῶς) ... *disposuit* || 14, 3 *apertius cognoscere.*

In libris I et II *aperte* frustra quaeras; eius locum occupat *evidenter*, quod quidem in libris III et IV nusquam occurrit: II 20, 27 *quod evidenter* (σαφέστατα) *ex ipsius constitutionis lectione clarescit* || 8, 2 *sed etiam hoc evidentissima ratione statutum est in constitutione, quam ...* (σαφεστάτῃ [διατάξει]).

2. *Facile* adverbium adiectivumve habemus: α) III 1, 14 *adoptione facile per emancipationem soluta,* cfr. III 9, 9; IV 6, 33. β) III 5, 1 *quam facile est ... colligere,* cfr. IV 11, pr.; 14, 3 || IV 6, 33[d] *promissori facilius sit illud solvere.*

Huius vocabuli, quod in duobis prioribus libris semel tantum legitur (II 20, 3), vice fungitur: ad α) I 1, 2 *ad quod ... sine magno labore ... perduci potuisset.* ad β) II 6, 7 *quod autem ad eas res, quae solo continentur, expeditius procedit.*

3. Ad vim comparativi gradus[1] augendam usus est compositor posterioris Institutionum partis adverbio, quod est *longe*, pro *multo*[2]: III 1, 12: *longe minus* || 23, 3 *longe minor* || III 6, 7 *longe facilius* || IV 3, 9 *longe pluris* || IV 15, 4 *longe commodius.*

In priore parte eodem pacto *multo* usurpatur: II 10, 11: *et multo magis his qui ...* || 20, 34 *et multo magis libertatem.* Praeterea legitur II 20, 31 *longe magis.*

4. Adverbium *proprie*[3] (= 'vere', 'revera') in libris III et IV quodam studio poni videtur, cfr. III 2, 2; 2, 5; 2, 6; 6, 4; 14, 2; 24, 1; 27, pr. 1. 3. 5; IV 3, 1; 6, 7; 15, 1. In prioribus libris non modo non legitur, sed ne compensatur quidem alio adverbio. Nonnulla autem ex prioribus libris congessi exempla, in quibus quo loco futurum fuisse, ut posterioris partis compositor, si illa scripsisset, *proprie* inculcaret existimem, hoc signo ⊥ indicavi:

I 11, 10 *feminae quoque* ⊥ *adoptare non possunt, quia ..; sed ex indulgentia*

III 27, pr. *obligationes, quae non proprie quidem ex contractu nasci intelle-*

[1] Vide quae de ea re exposuit Woelfflin in libro 'Lateinische und romanische Komparation' pag. 37 sqq. et quae idem nuper addidit in 'Archiv für lateinische Lexikographie' vol. I pag 93 sqq.

[2] Semel IV 11, pr. *multo magis* occurrit; est autem ex Gai inst. IV 90 *(multoque magis debes satisdare mihi)* depromptum.

[3] IV 7, pr. et 7 *proprie* significat 'singulariter': *nam si quid in his proprie observatur, separatim ostendimus* || *illud proprie servatur in eorum persona, quod ...*

principis . . . adoptare possunt.

10, 9 *si uxor tua post divortium ex alio filiam procreaverit, haec non* | *est quidem privigna tua; sed Iulianus huiusmodi nuptiis abstinere debere ait.*

25, pr. *filii autem superstites tantum ad tutelae vel curae muneris excusationem prosunt; defuncti* | *non prosunt. sed si in bello amissi sunt, quaesitum est, an prosint. Et constat . . .*

II 5, 5 *Sed si cui habitatio legata sive aliquo modo constituta sit,* | *neque usus videtur neque usus fructus, sed quasi proprium aliquod ius.*

guntur, sed tamen, quia —, quasi ex contractu nasci videntur.

IV 15, 1 *sunt tamen qui putant proprie interdicta ea vocari quae . . .; sed tamen optinuit . . .*

III 24, 1 *non proprie locatio et conductio contrahi intellegitur, sed eo nomine praescriptis verbis actio datur.*

5. *ulterius* his locis legitur: III 6, 7 *ex his palam est intellegere, quemadmodum ulterius quoque gradus numerare debemus* || III 2, 3 *sorores ulterius non capiunt* || IV 1, 3 *immo ulterius furtum manifestum extendendum est* || IV 6, 21 *ulterius autem nulla actio extenditur.*

Non idem, attamen aliquatenus simile quid atque *ulterius*, significat *latius* II 11, 6: *quod nostra constitutio latius extendens permisit omnibus*; in libris III et IV adverbium *latius* ne semel quidem deprehenditur.[1]

6. *vulgo* (i. e. non iustis nuptiis contractis) in utraque parte quamquam diversis verbis adpositis in usu est: III 3, 7 *vulgo quaesitus filius* || 4, 3 *liberos, qui vulgo quaesiti sunt* || 5, 4 *vulgo quaesitos* || I 4, pr. *quoniam vulgo conceptus est.*

[1] Praepositio *ultra* per omnes quattuor libros eodem modo usurpatur: I 25, 16; II 18, 1; III 21; IV 3, 9.

Contra *vulgo* (i. e. 'apud plurimos' uel 'fere semper') librorum III et IV proprium est: III 24, 2 *sicut vulgo quaerebatur, an* . . || 29, 2 *stipulatio quae vulgo Aquiliana appellatur* || IV 9, 1 *qua vulgo iter fit* || 12, 2 *quod ante vulgo dicebatur.* Quam vocem in ceteris libris consulto evitatam esse inde videtur colligi posse, quod in locis e Gai institutionibus depromptis, ubi *vulgo* extabat, id omissum est, veluti II 9, 5 *hoc est quod dicitur* (Gai inst. II 95 *hoc est quod vulgo dicitur*) || 6, 3 *quod autem dictum est* (Gai inst. II 49 *quod ergo vulgo dicitur*).

7. *initio* (i. e. primo tempore) extat et II 12, pr. et III 19, 2: *initio tantum militantibus datum est . . . postea vero* . . . || *licet initio . . . . si postea.*

Idem adverbium in libro II (II 9, 6) *qua in re necessarium est, initio de ordinandis testamentis exponere* significat 'priore expositionis loco' (postquam haec proxime praecesserunt: *et prius est ut de his dispiciamus, quae . . . obveniunt*), nusquam in libris III et IV (cfr. e. g. III 13, 2 *prius est ut de his, quae ex contractu sunt, dispiciamus*). Haec quoque conferas exempla: II 22, 3 *initio quinta, deinde quarta detrahi debet.* III 9, 3 *cum de testamentis prius locutus est, ad intestatos transitum fecit* || 16 pr. *nam si prius Titio spoponderit, deinde* . . .

Addo, quibus aliis particulis singula enumerationis membra inter se conectantur: I 1, 2 *primo . . . post deinde* . . . || 20, 3 *primo . . . deinde* || II 22, 3 *ante . . . tunc deinde* || 22, 3 *ante . . . deinde* || III 1, 13 *ante . . . deinde* || IV 6, 33 — . . . *post deinde.* Desunt igitur posteriori Institutionum parti: *primo*, *initio*, *tunc deinde*; priori: *prius.*

8. *Iam* adverbium bis legitur in prioribus libris (I 5, 3 *iam ex multis temporibus in desuetudinem abiit* || II 25, pr. *post quae tempora . . . iam nemini dubium erat, quin*); contra sexies in libro III, quinquies in libro IV, ibique praeter unum locum (III 23 pr. *nisi iam arrarum nomine aliquid fuerit datum*) ita usurpatur, ut respiciat ea quae in antecedentibus paragraphis scripta leguntur, veluti III 19, 13 *ut iam dictum est,* cfr. III 1, 15; 6, 11 (bis); 29, 4; IV 6, 19; 6, 39; 11, 5; 13, 2; 17, 4. Eodem modo in sola posteriore Institutio-

num parte in usu est *supra*[1], veluti III 1, 15 *de quibus supra* (i. e. eadem §.) *diximus*; adde III 1, 2; 6, 11; 9, pr.; 19, 2; 19, 19; 24, 1; 27, 6; 28, 3; IV 6, 23; 6, 33*; 12, 1.

Ex contrario in libris I et II *supra* adeo evitatur, ut etiam tum, ubi Gaius *supra* scripsit, omittatur: I 10, 12

---

[1] Semel (II 13, pr.), qui locus ex Gai inst. II 115 desumptus est, *supra* compositorem effugit: *quam supra exposuimus.* Alia est condicio adverbii *supra* bis (I 20, 3 *supra scriptis legibus* || II 11 pr. *supra dicta diligens observatio*) cum perfecti passivi participio coniuncti. Nam ut participia *praefatus* et *praedictus* (II 6 pr.; 6, 14; 11, 6; 16, 2 — II 6, 2; 10, 2), ita *supra* et cum *scriptus* et cum *dictus* fere in unius verbi corpus adeo coaluit, ut rectius continua scriptura *suprascriptis* et *supradicta* exhibenda esse censeam. Ac memini Studemundum in scholis Argentorati de palaeographia latina habitis identidem nos monere, ut diligentius quam olim factum esset observaremus, quas in disiungendis iungendisve vocabulis compositis normas per varia saecula secuti essent amanuenses non solum in inscriptionibus, sed etiam in eis codicibus antiquis, in quibus diastoles signo ad adiuvandam lectionem usi sunt correctores. Exemplo autem utebatur Studemundus cum aliorum codicum (veluti codicis Parisini latini nr. 8084, quo continentur litteris maiusculis exarata Prudentii carmina verbis haud paucis a correctore non post priorem saeculi p. Chr. n. sexti partem ope diastoles disiunctis; cf. de hoc codice Ulixem Robert in *Mélanges Graux*, Parisiis 1884, pag. 405—413, qui codicis Parisini imagines publici iuris factas enumeravit pag. 407), tum apographi Codicis Iustiniani fragmentorum Veronensium saeculo p. Chr. n. sexto vel septimo exaratorum a Paulo Kruegero anno 1874 publici iuris facti, de quo Studemundus, siquidem recte eius verba excepi, haec fere docuit in scholis: „Summo opere dolendum est, quod Kruegerus „frequentes illas vocabulorum disiunctiones ope diastoles significatas „non pleno enotavit, quibus corrector codicis capituli Veronensis LXII „ad adiuvandam graecorum ut videtur hominum lectionem usus est. „Kruegerus enim, cum sero, quanti momenti haec diastoles signa essent, „perspexisset, plerumque eorum hominum doctorum (Friderici Bluhmii „et M. S. Mayeri iureconsultorum), qui ante Kruegerum apographum „fragmentorum Veronensium parum accurate confecerant, fide stetit in „his minutiis apographo repraesentandis: conf. vocabulorum composi„torum, quae in codice illo Veronensi aut constanter aut saepe aut „raro aut numquam disiuncta sunt a correctore, indicem a P. Kruegero „(pag. V seq.) compositum. Teste illo indice Kruegeriano:

„I. modo tamquam singula vocabula modo tamquam bina signi„ficata sunt e. g. haec: *supradictus* et *supra dictus*; *iusiurandum* (conf.

adversus ea quae diximus || II 1, 11 *sicut diximus* || 1, 32 *secundum ea quae diximus* || 10, 10 *ut dictum est* || 13, 3 *neque ita ut diximus* (Gai inst. II 135 *ut supra diximus*). Aliquotiens alia adverbia ponuntur, ut I 12, 8 *adoptionem plenissimam esse antea diximus* || II 12, pr. *exceptis his quos antea enumeravimus* || 11, pr. *quam . . . proxime exposuimus.*

9. *Tardius* (i. e. posteriore tempore) legitur IV 6, 33[b] *qui tardius solvit quam solvere deberet*; *tarde* autem

---

„ex Charisii arte excerpta 553, 37; Priscian. II 177, 18; 178, 17; 180, „14; 440, 5; 441, 11) et *iure iurando*; *senatus consultum* et *senatus-„consultum* (conf. Diomed. 309, 35; Donati art. 377, 13; [Sergii] ex-„planat. 543, 10; Cledonii art. 44, 3; Pompeii commentum 179, 15; „180, 22; Priscian. I 183, 5; 441, 12; II 175, 9; Augustini regul. 506, „32); *huiusmodi*, *huiuscemodi* (conf. Priscian. I 179, 13; 183, 2; 440, 10; „596, 5. 6; 564, 3; II 22, 5; 113, 11; 175, 10) et (raro) *huius modi*; „*quare* (conf. Priscian. I 563, 12) et (raro) *qua re*; *nihilo minus* et „*nihilominus*; *dumtaxat* (conf. Priscian. II 78, 25) et *dum taxat*; *quamvis* „(conf. e. g. Charis. 227, 26; Diomed. 393, 28) et (raro) *quam vis*; „*sicut* et *sic ut* vel *sic uti*; *etiam si* et *etiamsi*; *etsi* (conf. e. g. Charis. 229, 3) „et (rarius) *et si*; *dummodo* (conf. e. g. Charis. 227, 27; Diomed. 389, „34) et *dum modo*; *si qua, si quis, si quid* (conf. Priscian. I 183, 14) et „(raro) *siquid* (conf. Cledonii art. 52, 25; Priscian. I 179, 16; II 24, „24); *quidquid* (conf. Cledonii art. 52, 8; Pompeii commentum 207, 17) „et (raro) *quid quid*; *etenim* (conf. Pseudo-Priscian. de accentibus 528, „33) et (rarius) *et enim*; *adhuc* (conf. Priscian. I 590, 24; [Probi „appendic. 199, 17]) et (raro) *ad huc*;

„II. tamquam bina vocabula intellecta sunt e. g. haec: *pater* „*familias* (at conf. Diomed. 309, 33; Cledonii art. 43, 21; Probi de „nomine excerpta 211, 27; Pompeii commentum 179, 23; Consentii art. „350, 9; [Sergii] explanat. 543, 15; Priscian. I 179, 12; 183, 10); *iam* „*dudum* (conf. Priscian. II 479, 17. 26); *tam quam* (conf. Charis. 225, „31); *quod si*; *sibi met* (at conf. Priscian. I 591, 21);

„III. tamquam singula vocabula intellecta sunt e. g. haec: „*suprascriptus*; *fideicommissum* (conf. Cledonii art. 43, 13; Consentii „art. 350, 1); *respublica* (conf. Priscian. I 177, 18; 180, 13; 440, 3); „*eiusmodi* (conf. Priscian. I 183, 3; 596, 14); *satisfacere* (conf. Priscian. „I 440, 21; 179, 14); *tantummodo*; *inprimis*; *necne* (conf. Priscian. II „101, 10; 102, 9; Probi appendic. 199, 14); *postea* et *praeterea* (conf. „Priscian. II 65, 25).

„Ceterum conf. Cledonii art. 43, 12: *figura conposita* .... *‚maxime a iuris peritis inventa est, qui duo verba composuerunt vel* „*nomina: fideicommissum, iurequiritium*".

II 12, 3 de iis usurpatur, qui gravius audiunt: *qui tarde exaudit* (Theoph. τοῦ βραδέως ἀκούοντος), item II 12, 3 *qui tarde loquitur* (τὸν βραδέως λαλοῦντα). Contra I 1, 2 illa notio exprimitur adverbio *serius*: *serius ad id perducemus.*

10. *Tantummodo* per omnes quattuor libros in usu est, ita tamen, ut in libris I et II non ponatur nisi post id verbum, ad quod spectat; in ceteris et ante et post, veluti I 24, 4 *hi tantummodo qui* ... || II 8, pr. *in soli tantummodo rebus* || 11, 6 *in his tantummodo peculiis* || 19, 6 *in militibus tantummodo hoc extendit.*

III 1, 14 *in hoc tantummodo casu* || 10, 2 *nihil aliud nisi tantummodo usus fructus* || IV 1, 8 *quibusdam furti tantummodo* (sc. *actionem praestantibus*). Alia habes exempla III 5, 1; 12, pr.; 27, 7; IV 8, 7.

Ad numeralium autem vim augendam ab altero compositore *tantummodo*, ab altero *tantum* adhibetur: II 14, 5 *si unum tantum quis* ... *scripserit.*

III 2, 4 *unus tantummodo gradus* || 9, 6 *ad quintum tantummodo gradum* || 9, 7 *sex tantummodo bonorum possessiones.*

11. Ab adverbii 'omnino' notione haud procul abest in libris I et II *per omnia*, veluti: I 12, 1 *per omnia pristinum statum recipiunt* || II 7, 1 *ad exemplum legatorum redacta sunt per omnia* (διὰ πάντων) || 7, 1 *ut per omnia fere legatis connumeretur* (κατὰ πάντα).

In posterioribus libris idem frustra quaesivi; in quibus eadem vi praedita esse videntur *in totum* et *in plenum*: III 2, 7 *quod iterum praetores* ... *corrigentes non in totum sine adminiculo relinquebant* || 2, 3[b] *non tamen eos in plenum causae mederi invenimus* (φησὶ δὲ αὐτοὺς μὴ τελείως τῆς κατὰ τῶν θηλειῶν ἀδικίας εὑρεῖν ἴασιν).

12. *Ad exemplum* legitur: II 7, 2 *ad exemplum venditionis* || 11, 6 *quod ad exemplum castrensis peculii* || 16, 1 *ad exemplum* (Theoph. πρὸς μίμησιν) *pupillaris substitutionis certas personas substituere. Exemplo* legitur I 25 pr. *a tutela possunt excusari exemplo ceterorum munerum* (πρὸς μίμησιν τῶν λοιπῶν λειτουργημάτων). Simili modo II 10, 10 *ad imitationem pristini familiae emptoris* usur-

patum est, cfr. I 11, 4 apud Theophilum qui dicitur *ἐπειδὴ πρὸς μίμησιν τῆς φύσεως ἐπινενόηται*, ubi in textu Iustiniano habemus *adoptio naturam imitatur*.

In posterioribus libris illarum vocum vice fungitur *ad similitudinem*: III 4, 1 *ut ad similitudinem filiorum filiarumque vocentur* (Theoph. *κατὰ μίμησιν υἱοῦ καὶ θυγατρός*) || 6, 10 *ad similitudinem eorum qui ex iustis nuptiis procreati sunt* (*πρὸς μίμησιν τῶν ἐξ ἐννόμων τεχθέντων γάμων*) || 10, 2 *eandem dispositionem coartavimus ad similitudinem naturalium parentum* (*τῷ προσπορισμῷ τῶν φυσικῶν γονέων τοῦτον ἀφομοιώσας*, cfr. II 7, 1 *hae mortis causa donationes ad exemplum legatorum redactae sunt* = *αὗται δὲ αἱ* mortis causa *δωρεαὶ ἐοίκασι ληγάτῳ*).

§ 8.
Coniunctiones.

1. *Ceterum* deest in prioribus libris, extat in posterioribus: III 2, 3 *ceterum inter masculos quidem ... hereditas ... capitur* || IV 7, 5 *ceterum dubium non est, quin* || 9, pr. *ceterum si genitalis sit feritas, cessat* || 9, 1 *ceterum sciendum est.*

Contra II 7, 2 dicitur *sciendum tamen est.* [conf. etiam hos, quorum significatio aliquantum distat, locos: *sed sciendum est* I 14, 1 et *sciendum autem est* I 24, 2].

2. *Donec* coniunctio temporalis III 23, pr. et IV 12, pr. cum indicativo coniuncta est: III 23, pr. *donec* (= 'dum') *deest* || IV 12, pr. *donec .. dederunt* (quo loco coniunctivum ponere non licebat). Eadem II 17, pr. cum subiunctivo ita conectitur, ut in enuntiato primario addatur *usque eo*: *testamentum iure factum usque eo valet, donec rumpatur irritumve fiat.*

3. *Si modo* initio condicionum in duobus posterioribus libris novies legitur: III 1, 10; 19, 5; 27, 1; IV 3, 3; 15, 4; 15, 4*; 6, 17. Atque cum III 14, 2 legatur *si modo poterit*, ubi Digesta habent simplex *si* (XXXXIV 7, 1, 4) eademque § *si modo ... intervenerit* occurrat, ubi in Di-

gestorum l. l. *si* reperitur, efficitur quodam studio in illa Institutionum parte *si modo* poni.

In libris I et II *si modo* non amplius bis occurrit: I 6, 1 et II 24, 2. Contra in isdem bis extat *dummodo,* quod in libris III et IV non legitur: II 19, 7 *dummodo sciat* || I 26, 2 *dummodo meminerimus;* Digesta (XXVI 10, 1) *modo* praebent; *modo* autem in sola priore Institutionum parte significat 'nunc', veluti II 5, 6 *modo videamus* (in libris III et IV hunc usum omnino non deprehendas).

Dum tamen(= 'dummodo', cfr. Kalb l. c. p. 88) in uno primo libro legitur: 6, 5 *dum tamen intra sex menses uxor ducatur* || 10, pr. *dum tamen filii familias et consensum habeant parentum.*

4. *Nisi* bis (III 3, pr.; 26, 11) excidit posteriorum librorum compositoris calamo; contra *nisi si* idem ter scripsit: III 17, 3; 26, 11; 25, 5 (quo loco Digesta XVII 2, 65, 9 *nisi* habent). In libris I et II autem *nisi* frequentius est, cfr. I 6, 5; II 3, 3 (bis); 14, 5; 16, 5; *nisi si* in his adeo non reperitur, ut II 19, 5, qui locus ex Gai inst. II 163 ductus est, *nisi minor sit* locum occupaverit Gaiani *nisi si.*

5. Quod Graeci (cfr. Theophili qui dicitur paraphr. graec.) ἐπὶ τοσοῦτον ὅτι dicunt, in libris I et II exprimitur modo per *adeo ut* modo per *in tantum ut*; in libris III et IV autem tantum per *adeo ut*:

adeo ut: I 25, 13; II 16, 5.

in tantum ... ut: I 25, 18; 10 pr.; II 20, 36.

adeo ... ut: III 3, pr.; 25, 2; 26, 6; 26, 8.

Adeo ut igitur quamquam idem significat per omnes quattuor libros, tamen coniunctio harum vocularum non eadem est in utraque Institutionum parte. Namque in prioribus libris verba *adeo ut* tam arte inter se coniuncta sunt, ut nullum aliud vocabulum inculcetur; in posterioribus autem nusquam non intercedunt alia vocabula:

I 25, 13 *prohibentur ad tutelam ... aspirare, adeo ut nec excusatione opus fiat* || II 16, 5 *pupillare testamentum pars et sequela est paterni testamenti, adeo ut ... ne filii quidem* (testamentum) *valebit.*

III 3, pr. *eos* .. *adeo expellebat, ut* ... || 25, 2 *adeo contra Q. Mucii sententiam optinuit, ut* ... || 26, 6 *adeo haec ita sunt, ut* ... || 26, 8 *adeo quidem, ut* .. *placuerit inutiliter te acturum.*

6. *Prout* legitur III 9, 8 *prout res exigit* .. || 12, pr. *prout eis utile visum fuerit ea disponere* (Theoph. καθ' ὃν ἂν συνίδοιεν συμφέρειν αὐτοῖς τρόπον) || IV 7, 5[a] *prout ergo expedit* ... Huius vocis loco usurpatum deprehendimus II 11, 3 *quod in castris fecerint testamentum non communi iure, sed quomodo voluerint* (καθ' ὃν ἠβουλήθη διέθετο τρόπον) || I 6, 7 *ei quemadmodum alias res ita et servos suos in ultima voluntate disponere, quemadmodum voluerit, permittimus* (ὥσπερ τὰ ἄλλα πράγματα διατυποῖ ὁ νέος διατιθέμενος ὡς βούλεται, οὕτω καὶ τοὺς ἰδίους οἰκέτας ...).

7. In universum constat utrumque compositorem id observasse discrimen inter *ita* et *sic* particulas, ut illa ad id quod sequitur spectet, haec id respiciat quod antecessit. Sed in comparationibus minus inter se consentiunt; nam legimus

1) III 24, 2 *sicut vulgo quaerebatur* ... *ita quaeri solebat.* cfr. 27, 1; 29, 1; IV 3, 14; 6, 33;
contra I 12, 5 *sicut in domibus finem quendam faciunt, sic et* . .

2) III 1, 14 *integra omnia iura ita servari atque si in patris naturalis potestate permansisset. (ita — atque si* fere idem valet ac *perinde — ac si)* || 24, 3 *hoc ita optinere ac si naturalis esset contractus.*
contra II 10, 7 *ut sic habeatur atque si ut oportet factum esset.*

3) III 1, 15 *quemadmodum lex XII tabularum* .... *vocat, ita et principalis dispositio* ... *vocat*, cfr. 3, 5; 3, 6.
contra II 7, 1 *ut* ... *sic procedat, quemadmodum* (at I 6, 7 et II 7, 3 *quemadmodum* ... *ita* legitur).

8. *Ecce* particulae hic est usus in Institutionibus:

1) *ut ecce si:* I 21, pr.; II 1, 25; 4, 1; III 26, 8; IV 6, 33[d]; 6, 36.

2) *ut ecce:* I 10, 6; III 24, 3.

3) *ecce* et *ecce enim* in una posteriore Institutionum

parte usurpantur: illud IV 6, 3, hoc III 10, 1; IV 14, 4; 16, pr.

9. *Non solum ... sed etiam* (vel *sed et* vel *sed*) in omnibus libris aequo modo in usu est; item *non tantum ... sed etiam (et)*. Quod autem bis in altero membro legitur *verum etiam* (II 4, 2; 18, 1), id adeo ab eo, qui posteriores libros composuit, respuitur, ut, ubi apud antiquiorem scriptorem, cuius verba exscribit, illud usurpatum invenit, cum particulis *sed etiam* permutet: IV 4, 2 *non solum ... sed etiam*, cfr. Gai inst. III 221: ... *verum etiam*.

10. *Potius* — *quam* frustra quaeras in prioribus libris, in posterioribus autem ter usurpatur: III 27, 6 *ut distrahat potius negotium quam contrahat*, cfr. IV 1, 14; 15, 4. Eodem modo in usu est *magis* — *quam* III 27, 6 *magis ut supra diximus ex distractu quam ex contractu*, cfr. III 6, 9. In libris I et II hoc unum in usu habetur: I 16, 5 *quibus autem dignitas magis quam status permutatur* || II 23, 7 *nobis in legibus magis simplicitas quam difficultas placet.* Bis in libro II (1, 25) *potius* (sine *quam*) post *an* invenitur: *utrum is qui fecerit an ille potius qui* ... || *placuit ... si ea species ad materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiae dominus fuerat, si non possit reduci, eum potius intellegi dominum qui fecerit.*

11. *Namque* particula rarius in libris I et II (ter), saepius in libris III et IV (duodecies) scripta est: I 21, pr.; II 4, 2; 5, 1; III 1, 11; 6, 7; 13, 1; 14, 2; IV 6, 1; 6, 4; 6, 39; 7, 3; 11, pr.; 15, 4, nec interest utrum proxima vox a littera vocali incipiat an a consonante. Quantopere *namque* compositori posteriorum librorum in deliciis fuerit, inde intellegitur, quod etiam iis locis, quibus Gaius *enim* dederat, pro *enim* substituit *namque:* IV 8, 2 *namque erat iniquum* (Gai inst. IV 75 *erat enim iniquum*) || 8, 6 *namque inter dominum et eum, qui* .. (Gai inst. IV 78 *nulla enim omnino inter me et eum, qui*).

12. *Utpote*, qua particula participii, quod enuntiationis secundariae vice fungitur, vis causalis augetur, bis participio

III 1, 14 *exheredatum facere utpote nullo vinculo copulatum* (Theoph. οἷα μηδενὶ φυσικῷ δεσμῷ κρατού-

μενον αὐτόν) || 9, 4 *bonorum possessiones admisimus* ***utpote*** *necessarias* ***constitutas*** (Theoph. *οἷα οὔσας ἀναγκαίας*),

semel participio cum ablativo absoluto iunctum

III 2, 7 *ex cognatorum ordine eos vocabant* ***utpote*** *adgnationis* ***iure*** *eis* ***recluso*** (Theoph. *διὰ τὸ ἀσθενῆσαι τὰ ἀδνατικὰ δίκαια*)

in sola posteriore Institutionum parte legitur. In priore autem, quibus locis simile quid pronuntiandum est, pro coartata illa loquendi ratione enuntiatum secundarium causale cum verbo finito ex coniunctionibus *quia* vel *cum* (*scilicet* particula addita) suspenso ponitur:

I 10, 3 *eius vero mulieris, quam pater tuus adoptavit, filiam non videris impediri uxorem ducere,* ***quia*** *neque naturali neque civili iure tibi* ***coniungitur.***

III 1, 14 *non necessitas patri adoptivo imponitur vel heredem eum instituere vel exheredatum facere* ***utpote*** *nullo naturali vinculo* ***copulatum*** (i. e. quia nullo naturali vinculo ei copulatur.)

II 8, 2 *sed ex diverso pupilli vel pupillae solvere sine tutore auctore non possunt, quia id quod solvunt, non fit accipientis,* ***cum scilicet***[1] *nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate* ***concessa est.***

III 2, 7 *ex cognatorum ordine eos vocabant* ***utpote*** *adgnationis iure eis* ***recluso*** (i. e. cum scilicet adgnationis ius eis reclusum est.)

13. ***Sane*** (i. e. 'profecto' vel 'quidem') ab libris I et II prorsus alienum[2] posteriori librorum compositori adeo placuit, ut quater decies in libris III et IV deprehendatur, veluti:

---

[1] Coniunctio *cum* particula *scilicet* aucta, ut idem significet quod apud alios scriptores *utpote cum* (cfr. Dig. I 1, 4; 4, 1, pr.), praeter illum unum locum in quattuor Institutionum libris non legitur.

[2] Illud unum *sane*, quod legitur I 10, 2, cum tota paragrapho ex Gai inst. lib. I 61 originem duxit. Particulae *sane* quidem usus Gaio frequens est: I 61, 179, 192 II 60, 103, 104, 123, 146, 177 III 98, 183, 194, 197, 212 IV 31, 74ᵃ, 131, 134.

III 26, 8 *quae sententia sane benignior est* || IV 6, 4 *sed quia sane durum erat* || 7, 5ᵃ *sed sane huic modo tributoria expedit agere.* Cetera exempla haec sunt: III 1, 9; 2, 3; 14, 2; 23, 3ᵃ (bis); 25, 2; 27, 1; IV 6, 2; 6, 33; 14, 4; 17, 6.

14. Restat ut addam, quid in utraque Institutionum parte adhibitum sit ad illud exprimendum, quod in aurea latinitate 'ne ... quidem' particulis indicatur.

1) Antiquum illud *ne ... quidem* non plus semel (II 16, 5) servatum est: *si patris testamentum non valeat, ne filii quidem valebit.*

2) *ne quidem* legitur et III 3, pr. *adeo expellebat, ut ne quidem inter matrem et filium ... hereditatis capiendae ius daret* (cfr. Gai inst. III 93 *ut ne quidem in Graecum sermonem ... transferri possit*) et I 16, 6 ... *ius quoque cognationis perit ... et ne quidem, si manumissus fuerit, recipit cognationem.* Sane igitur mirum est, quod I 11, 10 (*feminae quoque adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in potestate sua habent*) is qui librum I composuit *nec* scripsit pro Gaiano *ne quidem* (Gai I 104 *quia ne quidem naturales liberos in potestate habent*).

3) *nec ... quidem* = 'ne ... quidem'[1]: III 5, 4 *eadem ratione nec inter se quidem possunt videri consanguinei esse,* cfr. 6, 11; 19, 10. I 25, 7: *propter adversam valetudinem, propter quam nec suis quidem negotiis interesse potest*; alia exempla habes II 20, 25; 20, 36 (cfr. Gai inst. II 236, 288).

4) *et ne ... quidem* legitur II 4, 3: *constat ... extingui usum fructum et ne areae quidem usum fructum deberi.* Contra *ac ne ... quidem*: III 15, 2 *ac ne eo quidem ipso die peti potest* || IV 3, 3 *ac ne is quidem hac lege tenetur* (cfr. Gai inst. I 140 II 106, 242 III 119ᵃ, 139 IV 172).

---

[1] III 1, 13 *si neque sui heredes liberi neque emancipati obstent neque adgnatus quidem ullus interveniat* quid *neque .. quidem* significet, docet Theophili qui dicitur paraphrasis: *ἡνίκα μὴ κατέλειψα μήτε σούους κληρονόμους μήτε ἐμαγκιπάτους, μηδὲ μὴν ὕπεστί μοί τις ἀδνάτος.*

Ac ne = 'ac ne ... quidem' in usu non est nisi III 19, 2 *ac ne statim ab initio talis stipulatio valebit* || 19, 13 *ac ne is stipulari poterat* || 22, 1 *ac ne dari quidquam necesse est.*

§ 9.

Verba.

Primum ea verba enumerabo, quae in omnibus quattuor libris inveniuntur, ita tamen, ut:

1) aut aliam significationem in priore habeant parte, aliam in posteriore;
2) aut, cum ad eandem notionem reddendam duo verba praesto sint, in altera Institutionum parte saepius illud usurpetur, in altera hoc; .
3) aut certae quaedam formae, quae in altera parte adhibentur, in altera evitentur.

Ad 1): a. Verbum *audire* (= auribus percipere) legitur II 23, 12 *quod nihil tale a testatore audivit*, eandemque vim habet *exaudire* II 12, 3 *de eo surdo loquimur, qui omnino non exaudit, non qui tarde exaudit.* Contra in posteriore Institutionum parte officium illud praestatur uno verbo *audire:* III 19, 7 *qui promittit, verba stipulantis audire debet* (= Gai inst. III 105, qui dedit *exaudire*); etenim *exaudire* in libro III significat 'intellegere', cfr. III 18, 2 *praetorias autem stipulationes sic exaudiri oportet, ut* ... (Pomponius Dig. XXXXV 1, 5, pr. habet *audiri*). *Audiri* de eo qui ius suum impetrat usurpatum proprium est libri III; deprehendas enim 11, pr. *(si hi, qui libertatem acceperunt ..., velint bona sibi addici ..., audiuntur)* et 11, 6 *(quid ergo, si ..., idcirco velint addici sibi bona, an audiendi sunt? et magis est, ut audiri debeant, etsi ...).*

b. Quod *discedere* dicitur II 1, 48 *nec longe discedere videntur ab his, quae* ... (Theoph. *παραπλήσια δὲ τούτοις ἐστὶ κἀκεῖνα τὰ πράγματα*), idem in posteriore Institutionum parte exprimitur verbo *distare*, quod in priore deest parte: III 14, 2 *sed is ab eo ... longe distat* || 19, 10 *infans et qui infanti proximus est non multum a furioso*

distant. Discedere in libro III desistendi vim continet: 29, 4 *placuerit inter eos, ut disccderetur ab emptione.*

c. Pro *necessitas imponitur*, quod et II 23, 7 et III 1, 14 aequo modo in usu est, is qui priores libros composuit II 7, 2 maluit dicere *ut . . . traditionis necessitas incumbat donatori.* Idem autem verbum *incumbere* cum dativo constructum in posteriore Institutionum parte (IV 1, 14) significat 'sich halten an': *expedit ei pignori potius incumbere quam in personam agere* (cfr. Dig. XXXXVII 2, 56 *pignori suo incumbere*) = Theoph. *συμφέρει γὰρ αὐτῷ μᾶλλον κρατεῖν τὸ ἐνέχυρον καὶ περιποιεῖν ἑαυτῷ τὸ ἀσφαλὲς ἐντεῦθεν ἤ . . .*

d. Removendi notionem cum alia verba exprimunt, quae omnibus quattuor libris communia sunt, tum III 9, 6 legitur *omni scrupulositate resoluta.* Idem verbum invenitur quidem II 1, 25, sed aliud significat, scilicet 'in partes, ex quibus coaluit, aliquid denuo solvere vel redigere': *ne mulsum quidem ad vinum et mel resolvi potest.* Ex contrario utitur ad removendi notionem exprimendam compositor prioris partis verbo *resecare*, quod verbum in posteriore parte non legitur: I 20, 5 *huiusmodi difficultates hominum resecantes.*

Sollemnem loquendi usum secuntur Institutiones, cum habeant IV 6, 5 *rescissa usucapione* et IV 6, 6 *rescissa traditione.* In libro II 1, 29 *rescindere* significat 'demoliri': *ne aedificia rescindi necesse sit.* Verbum *dissolvere*, quod quidem in libris III et IV frustra quaesivi, extat locis his: I 10, 7 *dissoluta adfinitate* || 10, 12 *dissoluto tali coitu* || 11, 2 *iura potestatis naturalis patris minime dissolvuntur.*

Sunt etiam alia verba, in quibus eadem vis inest, quibus sola posterior Institutionum pars utitur: III 1, 16 *nostra autem constitutione . . . toti iuri eius derogatum est* || 9, 6 *utramque bonorum possessionem . . . penitus vacuavimus* || 12, pr. *bonorum venditiones expiraverunt.* Atque per omnes quattuor libros in usu sunt: α) *solvere:* I 12, 8; 16, 6; III 1, 14. β) *perire:* I 16, 6; 22, 4 (ter); II 20, 23; III 4, 2. γ) *tollere:* I 7; 22, 4; II 20, 2; III 9, 5; 7, 4; 10, 1; 15, 1; 29, pr.; 29, 2; IV 6, 29; 6, 33[a]. δ) *extinguere:*

I 26, 8; II 4, 2; 20, 14; 20, 17; II 20, 21; III 19, 2. ε) *evanescere:* II 16, 8; 20, 33; III 8, 2.

Ad 2. *Constat* legitur saepe in priore Intitutionum parte: I 2, 6; 10, 2; 16, 5; II 4, 3; 14, 6; 20, 11; 20, 29; 20, 30; 20, 32; raro in libris III et IV: III 29, 3* et IV 3, 9. Contra *manifestum est* invenitur quinquies in libris III et IV: III 5, 4; 25, 7; 27, 1; IV 1, 4; 4, 1; semel in priore Institutionum parte: II 7, 4 *manifestissimum est.*

Ad 3. a. E vita qui decedit, modo *mori* dicitur, modo *decedere.* En habes:

α) *decedere:* Lib. I: *decesserit:* 11, 3; 12, 5; 15, 2 (bis) || Lib. II: *decesserit:* 1, 36; 7, 1; 11, 3; 12, pr.; 12, 1; 12, 5; 20, 8 | *decesserint:* 12, pr. | *decedere:* 14, 5 | *decederet:* 25, pr. | *decessisset:* 20, 32 || Lib. III: *decesserint:* 9, pr.; 7, 3 (bis) | *decesserit:* 2, 6; 2, 7; 8, pr.; 19, 25 | *decessisset:* 7, 2 | *decessisse:* 2, 6. Praeterea participium *decedens:* I 11, 3 et II 25, 1.

β) *mori:* Lib. I: *morientibus:* tit. 7 | *mortuo:* tit. 19 || Lib. II: *moriturus:* 23, 10 | *mortuo:* 12 pr.; 14, 1 || Lib. III: *morientis:* 6, 11 | *morientem:* 7, 4 | *moriente:* 2, 6 | *mortuo:* 24, 6 | *mortui:* 1, 16 | *moriar* et *morieris:* 19, 13 | *moreretur:* 1, 10; 1, 12 | *morietur:* 15, 4 | *mortuus sit:* 23, 3.

Futtiles facile videantur prima specie eiusmodi quaestiunculae, quibus de minutiis agitur; attamen paeniteret me, si rem utilem et aliis profuturam omisissem; nam inde sequitur in libris I et II ad formas verbi finiti, quod dicunt, efficiendas *decedere* usurpari, participium praesentis a verbis *mori* et *decedere* derivari, reliqua participia a verbo *mori*; contra in libris III et IV formas verbi finiti et a verbo *decedere* et a verbo *mori* derivari, ad participia autem formanda unum verbum *mori* in usu esse.

b. Verbo *optinere* cum accusativo coniuncto habendi vel possidendi vel nanciscendi notio exprimitur aequabiliter in utraque Institutionum parte: I 2, 7 *optinent auctoritatem* || II 10, 10 *imaginem optinet* || 20, 9 *locum optinet* || III 6, 11 *gradum optinent* || 6, 12 *gradum optinet* || IV 6, 2 *actoris partes optinet* || 6, 20 *causam optinere.* Idem, ubi intransitivo modo usurpatur, significat 'valere': II 7, 1

utrum donationis an legati instar eam *optinere* *oporteret* [intransitivum enim usum hic agnoverim] || 10, 13 *secundum* *optinentem observationem* || III 1, 16 *quam constitutionem nostram optinere ... sancimus*; alia habes exempla: III 1, 2ᵃ; 2, 7; 2, 8; 23, pr.; 24, 3; IV 2, 1; 11, 1; 11, 7.

Item ubi agitur de diversis iureconsultorum opinionibus, quarum cum olim aeque magna fuisset auctoritas, postea unius auctoritas ceteras superavit, perfectum *optinuit* in posterioribus libris in usu est: III 25, 2 *et adeo contra Q. Mucii sententiam optinuit* (Theoph. ἐκράτησεν ... ἡ γνώμη) || 26, 6 *sed optinuit Sabini sententia* || IV 15, 1 *sed tamen optinuit omnia interdicta appellari* (Theoph. ἀλλ' ὅμως ἤρεσε πάντα προσαγορεύεσθαι *interdicta*). Hoc perfectum (*optinuit*) a prioribus libris alienum est; idem dicunt hoc modo: I 25 pr. *si in bello amissi sunt, quaesitum est, an prosint; et constat* (Theoph. καὶ ἤρεσε) *eos solos prodesse qui* ... || II 1, 34 *quidam putant ... aliis videtur ... sed nobis videtur melius esse* ...

c. Verbum *referre* (i. e. narrare uel commemorare) omnium quattuor librorum commune est: I 11, 12 *apud Catonem bene scriptum refert antiquitas* || II 14, pr. *Paulus suis libris refert* || IV 3, 1 *Aelius ... refert* || 13, 6 *haec exempli causa rettulisse sufficiet.* Sed sane mirum est, quod abhorret a forma *rettulimus* is qui librum IV composuit; in libro II autem consulto id ipsum ponitur: IV 10, 2 *primo libro expositum est* (= Gai inst. IV 85 *rettulimus*) || 15, 5 *secundo libro exposuimus* (= Gai inst. IV 153 *rettulimus*); contra II 17, 4 *primo libro rettulimus* (= Gai inst. II 145 *relatum est*).

d. Verbum *quaerere* (= interrogare) omnibus quattuor libris familiare est, veluti: I 10, pr.; 25, pr.; II 1, 25; 13, 7; 20, 32; 22, 1; III 1, 7; 2, 6; 8, 2; 11, 6; 24, 2; 25, 2; 25, 9; 26, 6; IV 1, 4; 6, 1; 6, 8; 6, 11. Sed ii, qui non ex iustis nuptiis editi sunt, in libro III (3, 7; 4, 3; 5, 4) *vulgo quaesiti* appellantur, in libro I (4, pr.) autem *vulgo concepti*; contra II 13, 4 *iustis nuptiis quaesiti* vocantur, qui III 6, 10 *ex iustis nuptiis procreati* et III 1, 2ᵃ *ex legitimis matrimoniis progeniti* audiunt.

§ 10.

Sequuntur ea verba, quae

1) in prioribus libris cum aliis praepositionibus coniunguntur atque in posterioribus;
2) in enuntiato primario ita ponuntur, ut enuntiatum secundarium, quod ex iis pendet, in altera Institutionum parte per *ut* cum subiunctivo efficiatur, in altera per *accusativum cum infinitivo.*

Ad 1. a. Verbum *abstinere* cum nudo ablativo coniungitur: I 10, 6 *quarundam nuptiis abstinere necesse est,* cfr. 10, 9 || II 1, 1 *dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstineat* || I 10, 1 *quarundam nuptiis abstinendum est,* ubi Gai inst. I 58 praebent: *a quarundam nuptiis abstinere debemus.* Contra IV 2, 1 quidem idem ille ablativus nudus legitur *ut ex hac causa omni rapina homines abstineant*; at III 11, 5 *abstinuit se ab hereditate*, quamquam *ab* praepositione carent Dig. XXXX 5, 4, 1, unde totus ille locus fere ad verbum depromptus est.

b. Nec secus II 9, 1 legimus *quod ex patris occasione profectum est*, *ad eum revertitur* (Theoph. ὅπερ ἐκ τῆς τοῦ πατρὸς προφάσεως ἦλθεν); IV 16, 3 autem *actionum principium ab ea parte edicti proficiscitur*, *qua* ... (Theoph. ἐκ ... λαμβάνει τὴν πρόφασιν).

c. Verbum *extendere* in priore Institutionum parte iungitur praepositioni *in* modo cum ablativo modo cum accusativo, in posteriore parte praepositioni *in* cum solo ablativo. Haec affero exempla: I 22, pr. *extendere in masculos* || 24, 2 *extenditur in heredes* || II 19, 6 *extendit in militibus*; contra III 27, 7 *extendi in omnibus legatis et fideicommissis.*

Ad 2. a. Verbum *cavere* sequitur *ut:* I 25, 13; 26, 9; II 6, pr.; III 3, 2; 7, 4; IV 11, 4. Contra cum accusativo cum infinitivo in priore Institutionum parte, non in posteriore coniungitur: II 6, 14 *cavetur eum* ... *posse repellere* || 20, 25 *legata repeti non posse* ... *cautum est.*

Cavetur vel *cautum est, ne* in sola priore Institutionum parte in usu est: II 17, 7 *divi Pertinacis oratione cautum*

est, ne alias tabulae . . . irritae fiant, nisi . . . || 22, pr. *novissime lata est lex Falcidia, qua cauetur, ne plus legare liceat.* Idem in posteriore Institutionum parte hoc modo exprimitur: III 2, 7 *sed . . . nostra constitutione sanximus, successionem . . . non esse eis denegandam* || IV 2, 1 *melius divalibus constitutionibus pro hac parte prospectum est, ut nemini liceat vi rapere* || IV 7, 7 *illud proprie servatur in eorum persona, quod senatusconsultum Macedonianum prohibuit mutuas pecunias dari eis qui in parentis erunt potestate* (i. e. quod senatusconsulto Macedoniano cautum est, ne mutuae pecuniae dentur eis etc.).

b. Ex verbo *constituere* suspensus est accusativus cum infinitivo: II 6, 12 *quod observari nostra constitutio constituit* || 20, 36 *quae relinquuntur . . . nihil distare a ceteris legatis constituimus* || III 23, pr. *perfectam esse emptionem constituimus*; contra *ut* in solis prioribus libris: I 6, 2 *nostra constitutio constituit, ut . . . libertas ei competere videatur,* cfr. II 6, pr.; 7, 1; 7, 3; 10, 3.

c. *Contingit,* quod identidem in Institutionibus legitur (II 7, 1; III 15, 4; 19, 4; 29, pr.; IV 3, 16), cum accusativo c. inf. coniungitur II 19, 6 *in tantum teneri, in quantum valere bona hereditatis contingit*; contra cum *ut* III 29, 2: *stipulatio, per quam contingit, ut . . .*

§ 11.

Nonnusquam eadem notio in altera parte Institutionum verbis simplicibus, in altera verbis compositis significatur:

1. *augere.* Legitur I 5, 3 *nostra pietas omnia augere desiderans,* cfr. II 7, 3; 20, 20. In III 7, 2 autem, quamquam apud Gaium (inst. III 42) *aucta sunt* traditum est, compositum *adaugere*[1] praetulit scriptor Byzantinus: *postea lege Papia adaucta sunt iura patronorum.*

2. In libro II legimus (23,12): *substantiam acceperunt* (Theoph. τὴν ὑπόστασιν ἐδέξαντο); contra III 22, 1 *neque*

[1] Vide quae Woelfflinus de vulgari sermone latino exposuit in Philologi Gottingensis vol. XXXIV pag. 163.

scriptura neque praesentia omnimodo opus est, ut substantiam capiat obligatio (Theoph. ἵνα σύστασιν δέξηται) || 27, pr. *substantiam capiunt,* cfr. IV 6, 7; 6, 13; 13, 7 (= Gai inst. IV 118).

3. In libris I et II *coniungi* et *iungi* promiscue usurpantur, in reliquis unum *iungi:* I 10, 1 *iungi* || 10, 3 *coniungitur* || 10, 4 *iungi* || II 6, 13 *coniungi* || 10, 8 *iungi* || III 2, 1 *iuncti* || 3, pr. *iunguntur* || 5, 2 *iunguntur.*

§ 12.

Finem faciant ea verba, quae in altera utra Institutionum parte prorsus non leguntur, sed, cum utrique compositori eadem res verbo exprimenda esset, aut hic aut illic aliis verbis, quibus altera pars abstinuit, compensantur:

1. Legitur II 22, 3 *quarta pars ... detrahi debet* (cfr. II 11, 4 *si quis ... quaedam adiecit sive detraxit*) || 20, 9 *emerit proprietatem detracto usu fructu*; contra III 3, 5 *in quibusdam casibus tertiam partem ei abstrahentes.*

2. Verbum *accommodare* reformidat prior Institutionum pars. Cuius vicem verba *dare, praestare, tribuere* gerunt, ut docent haec exempla:

α) III 19, 14 *nobis placuit et huic perfectum robur accommodare.*
I 2, 7 *magistratus huic iuri auctoritatem dederunt* || II 23, 7 *praestare omnem auctoritatem ...*

β) III 9, 8 *praetor ... extraordinarium auxilium ... accommodavit.*
II 19, 6 *praestitit hoc speciali beneficio* || 19, 6 *praestavit beneficium.*

γ) IV 6, 5 *quod genus actionis ... praetor accommodat,* cfr. 6, 11; 7, 3. In libro I autem dicitur: I 24, 2 *subsidiaria actio datur in eos.*

δ) IV 14, 4 *exceptiones ... accommodari solent* || 14, 4 *quaedam exceptiones non solent his accommodari.*

I 12, 6 *eadem iura praestantur parenti* || 25, 6 *tribui excusationem* || 11, 2 *iura ... tributa sunt* || 12, 6 *iura tribuuntur* || II 13, pr. *praestabatur ius.*

3. Verbum *admittere* aut α) 'aditum alci. ad alqd. dare' aut β) 'concedere' vel 'permittere' aeque significat per quattuor Institutionum libros, veluti: ad α) I 25, 14 *a. ad tutelae munus* || III 1, 12 *a. ad bona*, cfr. 4, pr.; 8, pr. || III 2, 3 *a. ad hereditates*, cfr. 4, 3; 5, 5 || III 2, 3 *a. ad bonorum possessionem* || III 2, 3 *ita ... admittuntur*, cfr. 2, 5; 2, 7; 9, 10; 11, 5 || III 25, 2 *a. in societatem.* ad β) I 25, 10 *non esse autem admittendam excusationem eius* || III 9, 4 *a. bonorum possessiones*, cfr. III 23, 2; IV 8, 7.

At qui iniuriam committit, is in sola posteriore parte dicitur iniuriam *admittere:* cfr. II 1, 16 *furtum committere*; contra IV 1, 11 *furtum admitti* | 4, 1 *admitti iniuriam* (cfr. 3, 4 *si id a milite ... admissum est* | *si alius tale quid admisit* | *si is in alio loco ... id admisit*). Neque fortuito in libro IV l. l. *admitti* exaratum esse ex eo sequitur, quod IV 1, 11, quo loco Gai institutiones (III 202) praebent *committeretur*, legitur: *ut furtum admitteretur.*

4. Locutio *admonendi sumus* in libris I et II[1] deest, in III et IV autem eo saepius legitur: III 1, 13 *admonendi tamen sumus eos, qui ..., alia tamen parte vocari* (Theoph. μεμνῆσθαι ἡμᾶς χρή), cfr. 5, 5; 6, pr.; 8, pr.; IV 7, 8; 12, 2; 16, pr. In libris I et II locum illius locutionis occupat: I 12, 9 *scire oportet* || 14, 1; 24, 2; 26, 12: *sciendum est* || II 6, 10; 7, 2; 10, 1; 11, 6; 19, 6; 23, 1: *sciendum est.* Nec fefellisse me opinionem, cum sententiam in verbis *admonendi sumus* latentem non distare ab ea quae inest in *sciendum est* iudicarem, elucet ex talibus locis quales sunt III 6, pr., ubi ea quae Theophilo vulgo tribuitur paraphrasis illud reddit per εἰδέναι χρή; 8, pr. οἶδας ὅτι ...; IV 7, 8 ὀφείλομεν εἰδέναι. *Sciendum est* autem ne a posteriore

[1] Quod legitur II 8, 2 *nunc admonendi sumus neque pupillum etc.* ex Gai inst. II 80 depromptum correctoris Byzantini oculos effugit.

quidem Institutionum parte alienum est, sed legitur III 4, 2; 4, 3; 20, 8; IV 4, 10; 9, 1.

5. Verbum *amplecti* desideratur in libris I et II, legitur autem in libris III et IV quater: IV 11 pr. *satisdationum alium modum novitas per usum amplexa est,* cfr. I 2, 9 *ex non scripto ius venit quod usus comprobavit* || III 1, 2ᵃ *eos quos nostrae amplexae sunt constitutiones,* cfr. II 6, 14 *haec statuit quae in fiscalibus alienationibus praefatae Zenonianae constitutionis continentur* et 18, 6 *aliis modis qui constitutionibus continentur* || III 2, pr. *ut successionem quoquo modo amplectatur*; pro quo compositor prioris partis, quippe qui II 9, 4 dixerit *si quam possessionem . . . adepti fuerint*, nescio an *adipiscatur* scripturus fuerit, cfr. Cod. II 52, 5, 3 *cum vero maior successionem fuerit adeptus minoris.* Praeterea reperitur verbum *amplecti* III 2, 3ᵃ *simplicitatem legibus amicam amplexa.*

6. Quod legimus IV 16, 1 *quod alia nostra constitutione comprehensum est* || III 9, 8 *quibus ut detur, lege comprehensum est,* eo verbo carent priores libri, ubi eodem modo usurpatur: II 8, 2 *hoc evidentissima ratione statutum est in constitutione.*

7. Legitur I 12, 6 *fictione pristina explosa* || II 23, 7 *exploso senatusconsulto Pegasiano*; contra III 7, 4 *legem Iuniam et senatusconsultum Largianum et edictum divi Traiani deleri censuimus* || 12, 1 *senatusconsultum Claudianum, quod a nostra civitate deleri concessimus.*

8. Item discrepant I 2, 10 *origo eius ab institutis duarum civitatium fluxisse videtur* et IV 6, 24 *ex qua dubio procul est ex lege condicticiam emanare.*

9. Nec secus II 7, 4 *humanioribus dominis damnum inferri* et IV 8, pr. *si . . . damnum dederint* (cfr. IV 3, 16 *si damnum dederit* = Gai inst. III 219). Verbum *inferre* tamen non inauditum est in posteriore Institutionum parte, sed cum his consociatur substantivis: III 3, 4 *mortem matribus illatam* || IV 11, 3 *lis infertur . . . litem inferunt.*

10. Verbi *ostendere* usus intra librorum III et IV fines

continetur: III 6, 7 *hactenus ostendisse sufficiet* || 9, 5 *eam . . . supervacuam ostendimus* || 9, 12 *si indicium ostenderit* || 11, 4 *tunc constitutioni locum esse verba ostendunt* || IV 6, 3 *necessarium est exemplis ostendere* || 7, pr. *separatim ostendimus*. Illius vice funguntur in libris I et II haec verba, quae in posterioribus non extant: I 25, 6 *si quis imparem se oneri iniuncto possit docere* || II 7, 2 *cum donator . . . voluntatem manifestaverit* || 23, 12 *neque ex scriptura neque ex quinque testium numero res possit manifestari*.

11. Verbum *periclitari* semel legitur IV 6, 35: *si quis aliud pro alio intenderit, nihil eum periclitari placet* (Theoph. *οὐκ ἔσται αὐτῷ τὸ πταῖσμα ἐπιζήμιον*); cfr. IV 6, 34 *sine periculo agit*. Contra II 16, 3: *ut timeret, ne filius . . . periculo insidiarum subiceretur* et eadem §: *quamvis hoc pupillo periculosum sit*.

12. *Polliceri,* quod verbum libri I et II ignorant, in reliquis non multo rarius quam *promittere* usurpatur:

III 1, 12; 5, 5; 9, 3; 9, 10; IV 7, 1: *pollicetur*.	
III 5, 5 *promittit* || 9, 8 *promittitur* || 6, 10 *promittitur* || IV 2, 2 *promisit* || 11, 4 *promiserit* || 13, 1 *promisisti*.	I 21, pr. *promittant* || 25, 9 *promiserunt* || II 13, 7 *promittit*.

13. Verbum *reformare* proprium est solorum librorum I et II: I 12, 6 *nostra providentia hoc in melius per constitutionem reformavit* (Theoph. *γέγονε διάταξις . . ., ἥτις ἐπὶ τὸ βέλτιον ἤγαγε ταῦτα*) || II 20, 23 *ex constitutione nostra hoc in meliorem statum reformatum est* (Theoph. *διάταξις δὲ τοῦ θειοτάτου ἡμῶν βασιλέως καὶ τοῦτο μετήγαγεν ἐπὶ τὸ κάλλιον*). Fere idem significatur IV, 2, 1 hoc modo: *melius divalibus constitutionibus pro hac parte prospectum est, ut . . .* (Theoph. *καλλίστη γέγονεν ἐκ τῶν θείων διατάξεων ἐπὶ τούτων φροντίς, ὥστε . . .*).

14. Quod verbum *referri* II 10, 2 *sed praedicta quidem nomina testamentorum ad ius civile referebantur,* idem

significat verbum *respicere* IV 4, 3 *quod aperte ad contumeliam domini respicit.*

15. Varias circumferri de eadem re sententias ut indicaret, verbo *variare* usus est unus prioris partis compositor I 10 pr. *cumque super filio variabatur, nostra processit decisio* (Theoph. ἐπειδὴ οὖν πολλαὶ περὶ τούτων τῶν νομικῶν ἀμφιβολίαι γεγόνασι), verbo *dubitare* unus posteriorum librorum compositor: III 24, 3 *sed talis contractus quia inter veteres dubitabatur et a quibusdam locatio, a quibusdam venditio existimabatur, lex Zenoniana lata est* | 28, 3 *sed si unius domini iussu servus fuerit stipulatus, licet antea dubitabatur, tamen post nostram decisionem res expedita est.*

§ 13.

Quoniam singulis locutionibus examinatis demonstravimus libros I et II vix posse ab eodem scriptore compositos esse atque libros III et IV, nunc videamus, num universus orationis color idem doceat.

Atque ipse Huschke recte monuit exemplisque confirmavit (praef. pag. VIII sqq):

1. maiore simplicitate ac perspicuitate usum esse eum, qui posteriores libros composuisset, quam prioris partis scriptorem;

2. priorem solum tumidis verbis de se suisque meritis facere imperatorem praedicantem;

3. in utraque Institutionum parte lectores eorum admoneri, quae alibi dicta vel dicenda essent; sed haec omnia spectare dicta dicendave vel intra ipsos priores vel intra ipsos posteriores libros. Ad quae ipse hoc statim addam: Libro II ineunte breviter repetitur, qua de re in libro I actum sit. Idem fit ineunte libro IV, ubi respicitur argumentum libri III. Ineunte autem libro III nihil simile legitur. Itaque, quamquam etiam Gai Institutionum commentarius tertius sine ulla mentione eorum, quae antea tractata erant, incepisse videtur, veri non dissimile est, quo tempore Iustiniani Institutionum

liber III componeretur, librum II nondum absolutum fuisse aut eum, cui libri III et IV auctori debentur, non composuisse libros I et II. In illa autem quae Theophilo vulgo tribuitur paraphrasi graeca collectio eorum, quae in proxime antecedente libro (II) exposita sunt, libro III praefixa est: *Μετὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν κατ' εἶδος κτήσεων κ. τ. λ.*

4. familiare esse scriptori posterioris partis imperatorum nomina in adiectiva flectere. Eis exemplis, quae Huschke protulit, ego adiungo IV 4, 10 *Zenoniana constitutio.* Ceterum eadem consuetudo pertinet etiam ad consulum nomina, veluti: III 7, 4 *senatusconsultum Largianum* (cfr. Gai inst III 63 *Lupo et Largo cos. senatus censuit*) || 29, 2 *stipulatio Aquiliana* (cfr. Dig. XXXXVI 4, 18, 1 (Florentinus) *stipulatio . . . a Gallo Aquilio talis exposita est*).

His, quae Huschke indicavit, ipse nova addo haec:

1. Ad ea, quae de iure exponuntur, illustranda in libris I et II exempla ex historia deprompta legimus. Ita commemorantur *Athenienses, Solo, Draco, Lacedaemonii* I 2, 2 et 10; *Augustus, Tiberius, Germanicus,* ubi de adoptione agitur, I 11, 11; *Tiberius Caesar* eiusque servus *Parthenius* II 15, 4. In libris III et IV frustra talia quaeras.

2. Nec dissimiliter in prioribus libris saepius poetarum, scriptorum, pictorum nomina citantur: *Homeri* I 2, 2; II 7, 1 || *Vergilii* I 2, 2 || *Catonis* I 11, 12 || *Apellis* et *Parrhasii* II 1, 34. In posterioribus libris bis *Homerus,* alii poetae nusquam commemorantur; ac ne ille quidem alia de causa quam quod in scriptorum locis, quos compositor exscripsit, citatus erat: III 23, 2 = Gai inst. III 141; IV 3, 1 = Dig. XXXII 65, 4 (ex Marciani Institutionibus).

Iis, quae modo collegi, adducimur, ut putemus eum qui composuerit libros I et II operam dedisse, ut liberalibus artibus se eruditum esse demonstraret. Cui studio doctrinam ostentandi illud respondet, quod librorum I et II compositor saepe, quae senserint a) antiquiores iureconsulti, ex optimorum iureconsultorum libris congessit. Idem in posterioribus libris b) multo rarius fit idque tum, cum de controversia aliqua agitur; alias simpliciter ipsa verba nomine iurecon-

sulti antiquioris, cuius ex libro profluxerunt, non addito afferuntur c).

ad a): I 4, pr. *et Marcellus probat* || 10, 9 *sed Iulianus ait* || 25, 2 *ut Papinianus responsorum libro quinto scripsit*, cfr. 25, 16; 26, 5; 26, 7; II 1, 38 *ut et Iuliano visum est* || 5, 5 *secundum Marcelli sententiam*, cfr. 6, 9; 10, 5; 14, pr.; 20, 12; 20, 14; 20, 16. 18. 20. 36; 23, 7.

ad b): III 25, 2 *Quintus Mucius existimavit . . . Servius Sulpicius contra sentit . . . et adeo contra Quinti Mucii sententiam praevaluit* || 8, 2 *unde quaerebatur, num . . . sed placuit evanescere, quod et Iuliano et aliis plerisque visum est* || 23, 2 *valde quaerebatur . . . Sabinus et Cassius putant . . . diversae scholae auctores contra sentiebant . . . sed Proculi sententia praevaluit* || 26, 6 *adeo haec ita sunt, ut quaesitum sit an . . . sed optinuit Sabini sententia* || 26, 8 *Sabino et Cassio placuit . . . diversae scholae auctores existimant.*

ad c): III 18, pr. . . . § 4 ex Pomponii lib. 26 ad Sabinum (Dig. XXXXV 1, 5, pr.) || 19, 26 ex Pomponii lib. 27 ad Sabinum (Dig. XXXXV 1, 42) || IV 6, pr. ex Celsi lib. 3 dig. (Dig. XXXXIV 7, 51) etc.

Sed ne cumulatis exemplis in immensum diffundi videatur haec quaestio, hic subsistendum esse censeo. Itaque cum probaverimus non solum usum loquendi priorum et posteriorum librorum diversum esse, sed etiam nova ad hanc differentiam fulciendam argumenta proferri posse, inde colligendum arbitror non unum eundemque omnes quattuor libros composuisse, sed alteri duos priores, alteri duos posteriores attribuendos esse. Rectissime igitur Huschke suam opinionem hominum doctorum iudicio proposuisse videtur. Idem vir doctissimus quaestionem, uter priorem, uter posteriorem partem conscripserit, probabiliter ita solvit, ut pag. IX praef. ex eo, quod Tribonianus inducitur nulla necessitate cogente (I 5, 3; II 8, 2; 23, 12) et merita eius a compositore priorum librorum extolluntur, colligat *nobile Constantinopolitani et iam aetate provectioris magistri* (i. e. Theophili) *in-*

genium nisi quid ipsa res mandata postularet spectasse, contra provincialem (i. e. Dorotheum) *gratia Triboniani in urbem regiam ad hoc opus accitum, quid sibi inde effici possit, sollicitum fuisse.* Deinde Huschke (pag. XI praef.) propius ad ea argumenta accedit, quibus Theophilum priorum duorum librorum auctorem non fuisse probet. Atque quamvis non defuturi sint quibus Huschke nimiam fidem codicibus paraphrasis graecae tribuisse videatur, qui codices ipsi Theophilo paraphrasin adscribunt, tamen, cum docuerit Huschke exemplisque illustraverit complures paraphrasis graecae locos demonstrare, auctorem paraphrasis in prioribus libris quaedam ibi dicta non probasse et correxisse, in aliis ibi tractatis minus versatum fuisse, adeo ut nonnulla contra Latini auctoris mentem caperet et verteret, quorum omnium in posteriorum librorum paraphrasi graeca nihil occurrere: veri admodum simile est Dorotheum quidem libros I et II, Theophilum autem libros III et IV composuisse.

§ 14.

De Institutionum Iustinani tituli ultimi (IV 18) compositione.

Quod Huschke suspicatus est libri IV titulum ultimum (IV 18) non a Theophilo sed a Dorotheo adiectum esse tamquam supplementum ad Institutionum corpus libri IV titulo XVII terminatum [1], id idoneis argumentis ex usu

[1] cfr. Huschkii praef. pag. VII: „hoc statim adiungimus . . . duos libros . . . posteriores a Theophilo Constantinopolitano conceptos esse, excepto fortasse libri quarti titulo ultimo *de publicis iudiciis*, quem collato antecedentis (IV 17) pr. *Superest, ut de officio iudicis dispiciamus,* postea demum, exemplo, puto, Marciani institutionum, eoque consilio, ut Institutiones verius *totius legitimae scientiae elementa* Digestorumque medulla dici possent, adiectum esse, tanto maiorem habet veri speciem, quod is et a priscis institutionibus et ab illa, quae initio placuerat, totius operis distributione I 1, 12 *Omne ius, quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res vel ad actiones*, collato IV 18, pr. *publica iudicia neque per actiones ordinantur* . . . prorsus alienus erat. Rursus autem in fine additus hic titulus . . . in causa fuisse

loquendi derivatis demonstrare licet. Ex his exemplis efficitur:

1. consentire dictionem libri IV tituli XVIII cum dictione librorum I et II ita, ut differat a librorum III et IV 1—17 consuetudine, cfr.:

a) IV 18, 3 *lex ... in eos suum vigorem extendit* Legitur I 22, pr. *extendere in masculos* || 24, 2 *actio extenditur in heredes*; in III 27, 7 autem *extendi in omnibus legatis et fideicommissis*.

b) IV 18, 8 *qui vim commiserint.* Legitur II 1, 16 *furtum committere*; contra IV 1, 11 *furtum admitti* || 4, 1 *admitti iniuriam* (cfr. 3, 4 *si id a milite ... admissum est*). Neque fortuito in libro IV l. l. *admitti* usurpari ex eo sequitur, ut supra (pag. 36 huius commentationis) dixi, quod IV 1, 11, quo loco Gaius (III 202) dederat *committeretur*, legitur *ut furtum admitteretur*.

c) IV 18, 8 *ex qua haec apertius possibile est scire.* Legitur II 20, 2 *cuius constitutionis perpensum modum ex ipsius tenore perfectissime accipere possibile est*; contra III 29, 3ª *quas licet ex ipsius lectione apertius cognoscere* || IV 14, 3 *quas omnes apertius ex latiore Digestorum volumine facile est cognoscere*.

2. consentire dictionem libri IV tituli XVIII cum dictione librorum I et II, ita tamen, ut quomodo is qui libros III et IV composuit eandem sententiam exprimere solitus sit, demonstrari non possit: IV 18, 2 *iudicia, quae ultimo supplicio adficiunt vel aquae et ignis interdictione vel deportatione vel metallo*; cfr. I 6, 1: *ne iniuria defunctus adficiatur*.

---

videtur, ut deinde, semoto iam ab opere Theophilo, etiam initio ille *de iustitia et iure* ex Ulpiani institutionibus praeficeretur, in quo quod ab illo alia ratione dictum erat: *huius studii duae sunt positiones, publicum et privatum*, speciem quandam praestabat, etiam in Institutionibus sicut in Digestis (XXXXVIII 1) post absolutum ius privatum adiectum titulum de publicis iudiciis non praeter institutum, sed secundum primam operis informationem ibi positum esse. Et sane alia quoque sunt, quae utrumque titulum ab eodem profectum esse verisimile reddant, velut illa de studiorum ordine I 1, 2 dicta, quae videntur ad ultimi tituli verba finalia (IV 18, 12) fere accommodata".

3. discrepare dictionem libri IV tituli XVIII a dictione librorum III et IV 1—17, ita tamen, ut nesciamus, num is, qui libros I et II composuit, eandem sententiam isdem quibus titulus IV 18 verbis exprimere solitus sit:

a) IV 18, 8 *qui opem flagitio dederunt* || 18, 9 *qui ministerium eis ad hoc adhibuerunt.* Habemus autem IV 1, 11 *qui nullam operam ad furtum faciendum adhibuit.*

b) IV 18, 9 *qui ... publicas pecunias subtraxerunt*; cfr. IV 1, 12 *qui in parentium vel dominorum potestate sunt, si rem eis subripiant.* Verbum *subtrahere* autem in III 1, 2[a], quo uno loco posterioris Institutionum partis legitur, prorsus alio modo usurpatur: *etiamsi ... nati ab hac luce subtracti fuerint.*

4. uno tantum exemplo consentire dictionem tituli IV 18 cum libris III et IV 1—17 ita, ut differat a librorum I et II consuetudine: IV 18, 12 *alioquin diligentior eorum scientia vobis ex latioribus digestorum sive pandectarum libris deo propitio adventura est.*

Iam pag. 15 demonstravi adiectivum *latus* in libris I et II omnino non legi, eo saepius autem in libris III et IV: III 12, pr. *ex latioribus digestorum libris,* cfr. IV 6, 2; 6, 5; 6, 37; 13, 6; 14, 3.

Itaque cum Huschkianae coniecturae hic unus quem ultimum feci locus repugnet, non improbabiliter conicere mihi videor post absolutum Institutionum corpus, quod libris I. II. III. IV 1—17 efficiebatur, Tribonianum Dorotheo mandasse, ut titulum IV 18 supplementi loco componeret, Tribonianum autem ipsum, cum Dorothei schedas perlegeret corrigeretque, adiectivum *latioribus* addidisse. Quamquam alias nec paucas vias ad leviculam hanc differentiam, quae inter dictionem tituli IV 18 et dictionem librorum I et II intercedit, explicandam patere consentaneum est.

APPENDIX

ad

§ 8 *(supra pag. 23—29).*

Ad ea, quae supra de coniunctionum usu congessi, *IOANNES KROMAYER,* qui Sex. Pomponii iureconsulti usum loquendi accurate perscrutatus est, haec adnotavit et ut publici iuris facerem permisit:

„*SEX. POMPONIUS scripsit:*

(ad § 8, 2) *donec* sexies; atque quinquies quidem = 'usque ad id tempus quo' (bis ita ut *usque eo* praecedat), semel vero = 'per id tempus quo'; ubique sequitur subiunctivus modus.

(ad § 8, 3) *si modo* bis, *si tamen* quinquies, *dummodo* semel, *dum tamen* semel.

(ad § 8, 4) *nisi* (ubi verbum finitum ab eo pendet) vicies ter, *nisi si* septies, *praeterquam si* semel.

(ad § 8, 6) *prout* quater; nec *quomodo* nec *quemadmodum* vices vocabuli *prout* agunt.

(ad § 8, 7) *sicut . . . ita* quater, *sicut . . . sic* nusquam, *ita . . . atque si* semel, *sic . . . atque si* ne semel quidem, *quemadmodum . . . ita* quater, *quemadmodum . . . sic* semel.

(ad § 8, 9) *non solum . . . sed etiam* quinquies, *non solum . . . sed et* quinquies, *non solum . . . sed . . . quoque* semel, *non solum . . . sed* semel, *non tantum . . . sed etiam* bis, *non tantum . . . sed et* semel, *non solum . . . verum . . . quoque* semel, *non solum . . . verum etiam* ne semel quidem.

(ad § 8, 11) *namque* ter.

(ad § 8, 12) *utpote* quinquies aut cum participio aut cum coniunctione *cum* consociatum.

(ad § 8, 14) *ne . . . quidem* bis, *ne quidem* nusquam, *nec . . . quidem* quater, *ac ne . . . quidem* semel."

ANALECTA EPIGRAPHICA

AD HISTORIAM

SYNOECISMORVM ET SYMPOLITIAR

GRAECORVM.

AD SVMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORVM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

WILHELMVS FELDMANN.

ARGENTORATI
CVRANTE CAROLO I. TRVEBNER.
1885.

Darmstadtii typis G. Otto.

RVDOLPHO SCHOELL

P. L. M.

Acta publica Graeca ad ineundos synoecismos et sympolitias pertinentia quae in lapidibus seruata sunt, cum interpretari mihi proposuerim, operae pretium fore existimo, antequam ad titulos ipsos aggrediar, breuiter exponere, qua in re maxime positam esse iudicem synoecismi et sympolitiae uim. Qua de re plura disseruit summa eruditione et diligentia Aemilius Kuhn[1]; quamquam sunt quae ab hoc uiro doctissimo tam rectius quam clarius exposita esse uellem.

Nam cum incipiat fere historia Graeca a satis magno numero ciuitatium inter se prorsus separatarum, eo autem tempore, quo Graecia a Romanis deuicta est, in terra continenti Europae non plus quam nouem res publicae liberae Graecae inueniantur, haud facile diligenter de hac re quaerentes fugiet, nulla alia re tantam rerum immutationem effectam esse quam synoecismis et sympolitiis inter singulas ciuitates constitutis. Quodsi quis altius temporum memoriam persequatur et unde ortae sint illae quae in ipsis historiae Graecae originibus nobis occurrunt ciuitates requirat, etiam harum maximam partem synoecismis conditas esse inueniet.

Antiquissimis enim temporibus Graecos neque in urbibus habitasse neque in ciuitates contributos fuisse, inter omnes fere homines doctos iam constat. Sed uicatim habitabant, nullis fere nisi religionis uinculis coniuncti. Postea cum gentes in curias et tribus se coniunxissent, pagatim neque

---

[1] Über die Entstehung der Städte der Alten. Lipsiae 1878. Cf. etiam W. Vischer, Über die Bildung von Staaten und Bünden. Scr. min. I 308-381. K. F. Hermann, De syntelia in iure Graecorum publico. Ind. schol. Gotting. 1853. Fustel de Coulanges, La cité antique. livre II. III.

secius in uicis maxime uiuebant. Quae rerum condicio cum neque humaniori uitae cultui apta neque ad defendendos hostes idonea esset, in plerisque Graeciae partibus singulorum pagorum tribus in unam rem publicam coniungi atque intra moenia communia maximam partem sedes conferre coeperunt. Quam rem synoecismum ueteres dicere solebant. Itaque ciuitates simul ortae et urbes conditae sunt. Quae cum in arcibus et circa arces quibus antea non nisi belli causa homines usi erant, et quas πόλεων nomine appellabant, plerumque sitae essent, πόλεις i. e. arces et ciuitates et urbes dictae sunt. Atque harum plerasque admodum paruas fuisse inde colligas, quod in una terra Attica duodecim ciuitates fuisse dicuntur.

Neque in hoc loco res perpetuo constiterunt. Immo paruis ciuitatibus in maiores coniunctis alterum synoecismorum genus exstitit, de quibus quamuis obscura pleraque, aliqua tamen uestigia in temporum illorum remotiorum memoria deprehendimus. In quibus illustrissimum illud Thucydidis testimonium est quod de Athenarum synoecismo nobis reliquit (II 15), neque uero praetermittendum quod Herodotus (I 170) Thalem refert quondam Ionibus consilium dedisse, ut et ipsi in unam ciuitatem conuenirent, praesertim cum ex hoc loco efficiamus, augendi praesidii causa ad hostes defendendos eiusmodi synoecismis non minus quam eis quos supra commemoraui, imprimis homines usos esse [1].

Quibus e testimoniis luculenter apparet, non tam in ciuibus unum in locum deducendis huius modi synoecismi uim contineri, quam in ciuitatibus coniungendis, uel potius noua ciuitate condenda, ita ut ei qui complurium ciuitatium antea ciues fuerant, omnes iam unius ciuitatis ciues efficerentur: omnibus autem ciuitatium pristinarum magistratibus et institutis quae ad res publicas pertinebant, sublatis, horum potestates ad magistratus et senatum ciuitatis iam coniunctae peruenirent: quae uero antea ciuitates erant, eae tribuum, pagorum, uicorum loco essent, quos φυλῶν, δήμων, κωμῶν nominibus Graeci appellabant.

---

[1] Plura exempla collecta inuenies in libris quos supra citaui.

Hoc modo postea Rhodus (a. Chr. 408), Megalopolis (a. Chr. 369), aliae conditae sunt. — Saepius autem non ultro, pacto inter ciuitates liberas conuento, sed ui uel iussu praepotentis alicuius regis uel dynastae synoecismi ciuitatium fiebant. Neque mirabimur uictores regesue illos plerumque satis non habuisse ciuitates duas uel plures in unam coniungere. Neque enim firme neque diu tales synoecismi ualere potuissent, nisi ciues noui in urbem ipsam eorum quibuscum consociandi essent, deducerentur. Atque Romanos saepius ad augendas suas res hoc synoecismi modo usos esse constat[1]. Similiter Argiui paullo post bellum Persicum socios quosdam ipsorum dicto non audientes oppidis eorum destructis in suam urbem deduxerunt[2]. Saepissime autem hoc a Macedonum regibus factum est, scilicet a Philippo (qui fortasse tyrannorum Syracusiorum exemplum in ea re secutus est), deinde maxime ab Alexandro eiusque successoribus, imprimis in Asia minore, qua de re infra nonnulla adferendi locus erit. Illis enim temporibus uincula ipsa (ut ita dicam) quibus ciuitates singulae circumscribebantur et aliae ab aliis distinebantur, quodammodo solui coepta erant, ut iam non adeo insolitum uideretur ciuitatis ius inter urbes Graecas inuicem communicari.

Sed erant Graeciae partes in quibus etiam quinto a. Chr. saeculo aut nullae fere aut paucissimae urbes essent. Pagatim enim et uicatim, ut supra dixi, ei homines habitare pergebant, ita tamen ut paullatim certiora inter singulos illos uicos ac pagos uincula existerent, deinde uel commune ius ciuitatis et communes leges inter eos constituerentur. Quam coniunctionis formam *συμπολιτείαν* Graeci dicebant.

Denique inter ciuitates ipsas quasdam similes coniunctiones institutae sunt quae eodem nomine appellabantur.

In quibus eae quas *ἐθνικὰς συμπολιτείας* ueteres nominabant, quippe quae uniuersarum gentium ciuitates uel uicos amplecterentur, omnium illustrissimae et notissimae sunt, imprimis Achaeorum et Aetolorum sympolitiae. De quibus

---

[1] Cf. e. g. Dionys. Hal. AR. 3,29.

[2] Cf. Kuhn l. c. p. 198 sqq. cum locis ibi citatis.

cum in hoc libello quaestionem instituere (praeter ea quae pertinent ad titulos ipsos quos pertractare mihi proposui) locus non sit, ad Freemani librum doctissime conscriptum (History of Federal Government. I. History of Greek Federations) legentes relego.

Discernendae autem sunt ab hoc genere eae sympolitiae, synoecismo plus minusue similiores, quibus ciuitates duae in unam laxiore modo coniungebantur, quo modo Corinthum anno a. Chr. 393 ui coactam in Argiuorum ciuitatem concessisse constat. Commune autem utriusque generis hoc est, quod sympolitia efficitur ciuitatis et legum communione. Qua re Xenophon (H. G. V 2,12 et 14) haec apte opponit: *νόμοις τοῖς αὐτοῖς χρῆσθαι καὶ συμπολιτεύειν — τοῖς πατρίοις νόμοις χρῆσθαι καὶ αὐτοπολῖται εἶναι*; atque Polybius (II 37,10) ubi sympolitiae Achaeorum condiciones breuiter adumbrat, imprimis hoc praedicat: *μὴ μόνον συμμαχικὴν καὶ φιλικὴν κοινωνίαν γεγονέναι πραγμάτων περὶ αὐτούς, ἀλλὰ καὶ νόμοις χρῆσθαι τοῖς αὐτοῖς.*

Ciuitatis autem et legum communio duobus modis condi potest: aut enim ciuitatium earum quae sympolitiam ineunt, utraque integra permanet et separata, ita tamen ut praeter utriusque ius ciuitatis et leges commune ius ciuitatis sympoliticum et communes leges sympoliticae instituantur; id quod in Aetolia et Achaia factum est, ubi qui ciuis Corinthius erat, non erat ciuis Sicyonius, utrique tamen ciues Achaici, neque leges Corinthiorum Megalopolitas tenebant neque inuicem, utrosque tamen leges sympolitiae Achaicae; — aut altera ciuitas earum quae sympolitia coniunguntur, tota in alteram concedit, id quod Smyrnae, Meliteae, Stiri factum est. Atque illud magis ethnicarum, hoc earum sympolitiarum proprium fuisse uidetur quae e duobus uel paucis ciuitatibus constituerentur.

Denique si quis quaerat, quid intersit inter synoecismum et sympolitiam, de ea re, quamquam multum abest ut omnes eiusdem generis coniunctiones ciuitatium eisdem condicionibus factae sint, hoc in uniuersum dici potest, synoecismo e ciuitatibus uel uicis constitui nouam ciuitatem ita, ut iam omnes res publicae communis iuris sint: sympolitia coniungi

ciuitates uel uicos ita ut res externae ad potestatem magistratuum, senatus, comitiorum communium pertineant, cum in rebus domesticis ciuitates ethnicarum sympolitiarum fere sui iuris sint, aliarum ciuitates uel uici sympolitici interdum iura quaedam maiora reseruata habeant.

Haec praemittere placuit, cum totam de synoecismo et sympolitia quaestionem absoluere ab hoc libello alienum sit. Immo laterculos aliquos adtulisse ad aedes exstruendas hoc loco satis habebo: quarum cum fundamentum in inscriptionibus positum sit, ab his uidetur proficiscendum esse. Qua re titulorum qui huc pertinent, eos qui grauioris momenti sint, singulos examinare mihi proposui, ut omnium primum quae leges in instituendo uno quoque synoecismo uel sympolitia datae sint, uerba accuratius interpretando statuam.

Qua in re si quid hoc libello profectum esse iudices, Rudolfo Schoellio maxime id deberi scias: cui uiro et studiorum meorum beneuolo fautori et huius opusculi benigno adiutori non possum quin hoc loco gratias singulares agam.

I. DE SYNOECISMO TEIORUM ET LEBEDIORUM.

Binas litteras Antigoni regis Asiae ad ciuitatem Teiam datas, quibus constituitur, quae rationes in transducendis Lebediis Teum in urbem ineundae sint, cippo marmoreo inscriptas Lebasius inuenit in sepulcreto Turcico oppidi Sevrihissar prope Tei ruinas siti. Margo cippi inferior intactus est, reliqui mutili. Interualla litterarum maxime inter se differunt, ita ut uersus qui minimum litterarum numerum seruarunt, sint 40, ei qui maximum 60 litterarum: ac ne longitudo quidem eadem omnium uersuum fuisse uidetur. Quorum in aliis 75 et 76, in aliis 53 et 54 litteras Waddingtonus restituit, qui mensuras satis diligenter obseruasse uidetur.

Descripsit et ectypum fecit Lebasius, edidit idem (Voyage archéologique: Asie Mineure n. 86), supplementis et commentario instruxit Waddingtonus (ibidem), repetierunt Hicksius (Greek historical Inscriptions. Oxoniae 1882 n. 149) et Dittenbergerus (Sylloge Inscriptionum Graecarum. Lipsiae 1883 n. 126), qui nonnulla in supplementis emendauerunt, de uniuerso titulo et de singulis locis interpretandis breuissime disputauerunt.

. . . . *ν τε πι* . . . .

§ 1. [*Βουλευτὴν δὲ ἀεὶ τοὺς Λεβεδίους εἰς*] *τὸ Πανιώνιον ἀποστέ*[*λλειν οἰό*]*μεθα δεῖν* [*ἕνα, παρόντα ἐπὶ τὰ* | *κο*]*ινὰ τὸν ἴσον*

Supplementa ad quae nihil adnotaui, Waddingtoni sunt. Quae dedi, interpretationis loco me dedisse, non quo hariolari posse mihi uiderer, uix opus est monere. — 2 [*Ὅστις δὲ* (*ἂν* H.) *ἐς*] *τὸ Πανιώνιον ἀποστέ*[*λληται* W. H. ‖ [*πρᾶξαι πάντα τὰ κο*]*ινὰ* W. [*ἔχειν πάντα τὰ κο*]*ινὰ* H.

χρόνον, σκηνοῦν δὲ τοῦτον καὶ πανηγυρ[ί]ζειν μετὰ τῶν παρ' [ὑμῶν ἀποστελλομέ]|νων καὶ καλεῖσθαι Τήιον.

§ 2. *[Ο]ἰόμεθα δὲ δεῖν καὶ οἰκόπεδον ἑκάστωι τῶν Λ[εβεδίων δοθῆναι] | παρ' ὑμῖν ἴσον ὧι ἂν καταλίπηι ἐν Λεβέδωι· ἕως δ' ἂν οἰκοδομήσωνται, [ἅπασι δοθῆναι | ο]ἰκίας τοῖς Λεβεδίοις ἀμισθί, ἐὰν μὲν διαμένηι ἡ ὑπάρχουσα πόλις, τὸ τ[ρίτον μέρος τῶν | ὑπ]αρχουσῶν οἰκιῶν· ἐὰν δὲ δέ(η)ι κατασκάπτειν τὴν ὑπάρχουσαν πόλιν, [καταλειφθῆναι | μὲ]ν τῶν ὑπαρχουσῶν τὰς ἡμισείας, τούτων δὲ τὸ τρίτον μέρος δοθῆ[ναι τοῖς Λεβεδίοις, τὰ | δὲ] δύο μέρη ἔχειν ὑμᾶς· ἐὰν δὲ μέρος τι τῆς πόλεως κατασκάπτηται, [καὶ ἱκαναὶ ὦσιν αἱ κατα]|λειπόμεναι δέξασθαι καὶ ὑμᾶς καὶ τοὺς Λεβεδίους, δοθῆναι τοῖς Λε[βεδίοις τούτων τὸ | τρ]ίτον μέρος· ἐὰν δὲ αἱ καταλειπόμεναι μὴ ἱκαναὶ ὦσι δέξασθαι ὑμᾶς [καὶ τοὺς Λεβεδίους, τότε] | δὲ καταλειφθῆναι τῶν μελλουσῶν κατασκάπτεσθαι τὰς ἱκανὰ[ς, ἕως ἂν τελεσθῶσιν ἱκ]|αναὶ οἰκίαι ἐν τῆι κατασκευαζομένηι πόλει· καὶ κατὰ τὰς οἰκίας τα . . . . | αν ἔξω τή[ν] τ[ε ἐ]πὶ τῆς περιβαλλομένης πόλεως.*

Οἰκοδομ[εῖν δὲ τοὺς Λεβεδίους πάντ]|ας τὰ οἰκόπεδα ἐν ἔτεσιν τρισίν· εἰ δὲ μή, δημόσια εἶναι τὰ [οἰκόπεδα· οἰόμεθα δὲ]| δεῖν καὶ τὰς τέγας τῶν οἰκιῶν ἀποδοθῆναι τοῖς Λεβεδίοις, [ὅπως τάχιστα κατασκευάζ|ω]νται αἱ οἰκίαι, [ἐν ἔτε]σιν τέσσαρσιν πρὸς μέρος ἑκάστου ἐνι[αυτοῦ.

§ 3. *Οἰόμεθα δὲ] | δεῖν καὶ τόπον ἀποδειχθῆναι τοῖς Λεβεδίοις οὗ θάψουσι το[ὺς νεκρούς.*

§ 4. *Ὅσα δὲ εἰς τόκους | ὀ]φεί[λ]ει ἡ Λεβεδίων πόλις, ταῦτα διορθωθῆναι ἐκ τῶν κοιν[ῶν προσόδων κατ' ἐνιαυτόν· τὰ]| δὲ δάνεια ταῦτα ὑμᾶς εἰς τὴν ὑμετέραν πόλιν, ὅπως οἱ Λεβ[έδιοι ὤφειλον, παραλαβεῖν.] |*

---

3 *πανηγυράζειν* in lapide est. emend. H. *πανηγυριάζειν* D. quod in litteris Graecis non legitur. || 3 *ἀφικομέ]νων* W. || 4 *Ωιομεθα* in lapide. em. W. || 6 *τό τ[ε πλῆθος τῶν | ὑπ]αρχουσῶν* W. em. H. || 7 *[σωθῆναι μὲν τῶν οἰκι|ῶ]ν* W. *[διαμένειν οἰκ|ιῶ]ν* H. *[καταλειφθῆναι τῶν οἰκ|ιῶ]ν* D.|| *ΔΕΙ* pro *ΔΕΗΙ* lapicidae tribuam, quamquam pro *ΔΗΙ* (δῆ = δέῃ) scriptum esse potest, ut iudicat D. cf. Stephani Thesaur. II p. 1036 || 10 *τῶν οἰκιῶν τὸ | τρ]ίτον* W. || 13 *τὰ[ς κειμένας κατὰ τὴν χώρ]|αν* W. *τὰ[ς κατὰ τὴν χώρ]αν* H. *τα[χθῆναι τὴν . . . . . . τὴν κατὰ τὴν χώρ]αν* D. || 14 lacunam in initio uersus expleuit D. || *Οἰκοδομ[ῆσαι δὲ Λεβεδίους* W. || 16 *τά(ς) στέγας* D. || *ἕως ἂν πᾶσαι καταστεγάζ|ω]νται* W. || 17 *[μέρ]εσιν* W. em. H. || 18 *Ὅσα δὲ δάνεια | ὀ]φείλει* W. || 19 *κοιν[ῶν προσόδων, ἀναλαβεῖν]* W. || 20 *Λεβ[έδιοι ἐλεύθεροι ὦσιν]* W.

§ 5. *Καὶ ὅσοι δὲ πρόξενοί εἰσι τῆς Λεβεδίων πόλεως ἢ εὐεργ[έται καὶ ὅσοι ἀτέλειαν] | ἢ ἄλλην τινὰ δωρεὰν ἢ τιμὴν ἔχουσιν παρὰ τῶν Λεβεδίων, τ[ὰ αὐτὰ ἔχειν καὶ παρ' ὑ]||μῖν καὶ ἀναγραφῆναι τούτους, ὅπου καὶ οἱ ὑμέτεροι πρόξενοι [καὶ εὐεργέται εἰσὶν ἀναγε]|γραμμένοι, ἐν ἐνιαυτῶι.*

§ 6. *Τὰ δὲ ἐγκλήματα καὶ τὰ συμβόλαια [τὰ ὑπάρχοντα ἑκατέ]|ροις αὐτοὺς πρὸς αὐτοὺς διαλυθῆναι ἢ διακριθῆναι [κατὰ τοὺς ἑκατέρων | ν]όμους καὶ τὸ παρ' ἡμῶν διάγραμμα ἐν δυσὶν ἔτεσιν ἀφ' οὗ ἄ[ν τὸ πολίτευμα δια τ]εθῆι · ὅσα δέ ἐστιν (ὑμῖν) πρός τοὺς Λεβεδίους ἢ τοῖς Λεβεδίοις π[ρὸς ὑμᾶς, ποιῆσαι πρὸς ἀλλή|λ]ους συνθήκην, γράψασθαι δὲ τὴν συνθήκην, καὶ ἄν τι ἀντιλ[έγηται πρὸς τὴν | συ]νθήκην, ἐπικριθῆναι ἐν τῆι ἐκκλήτωι ἐξαμήνωι · ἔκκλητον [δὲ πόλιν γενέσθαι] | ἀμφότεροι συνωμολόγησαν Μιτυλήνην.*

Τὰ μὲν οὖν ἄλλα ὑ[πολαμβάνομεν ἐπὶ τοιούτοις | γ]ράφειν τοὺς συνθηκογράφους οἷς ἄν ποτε γινώσκωσιν · ἐπεὶ [δὲ τοσαῦτα τὸ πλῆθος ἀκ]|ούομεν εἶναι τὰ συναλλάγματα καὶ τὰ ἐγκλήματα, ὥστε ἂν τῶι [νόμωι διακριθῆι, διὰ παν]|τὸς τοῦ χρόνου μηθένα ἂν δύνασθαι ὑπομεῖναι, — καὶ γὰρ ἕως το[ῦδε οὐ δοκεῖ προκοπὴν εἰ]|ληφέναι ταῦτα, ἅπερ οὐδὲ αἱ συν[θῆκ]αι συντετελέσθαι διὰ τὸ ἐ[κ πολλοῦ παρελκόμενα] | εἶναι ὑμῖν τὰ συναλλάγματα, — καὶ ἂν προστιθῶνται οἱ τόκοι πα[ρ' ἕκαστον ἔτος, μηθενὶ | δ]υνατὸν εἶναι ἀποτεῖσαι · οἰόμεθα δὲ δεῖν, ἂμ μὲν ἑκόντες ἀπο[τείσωσιν οἱ ὀφεί|λο]ντες, γράφειν τοὺς συνθηκογράφους μὴ πλεῖον διπλασίου ἀπο[δοῦναι τοῦ χρέους ·] | ἂν δὲ εἰς δίκην ἐλθ[ό]ντες ὀφείλωσι, τριπλάσιον.

§ 7. *Ὅταν δὲ ἡ συνθήκ[η συντελεσθῆι, γρά]|ψασθαι τὰς δίκας καὶ ἐγδικάσασθαι ἐν ἐνιαυτῶι · ὅσοι δ' ἂν μὴ γράψων[ται ἢ ἐγδικάσων|τα]ι ἐν τῶι γεγραμμένωι χρόνωι δικῶν οὐσῶν, μηκέτι*

---

21 *εὐεργ[έται ἢ φίλοι ἢ συγγενεῖς]* W. *εὐερ[γέται ἀναγεγραμμένοι]* D. || 24 *ἀμφοτέ]ροις* W. || 25 *[κατὰ τοὺς πατρίους ν]όμους* W. || 26 *ἄ[ν τὸ διάγραμμα διατ]εθῆι* W. *ἄ[ν τὸ διάγραμμα προτ]εθῆι* D. || 27 (*ὑμῖν*) a lapicida omissum uidetur. || *ποεῖν ἀμφοτέ[ρ]ους* W. || 29 *[δὲ πόλιν αἱρεῖσθαι]* W. || 30 *ὑ[πομένειν δεῖ μέχρι τοῦ γ]ράφειν* W. *ὕ[στερον δεῖ ἐπὶ τοιούτοις γ]ράφειν* H. *ὑ[πὲρ τῶν ἐγκλημάτων οὕτω γ]ράφειν* D. mutato *οἷς* in *ὡς* (v. 31). || 33 *το[ῦδε οὐ δύναται τέλος εἰ]|ληφέναι* H. || 34 *ἐ[κ τῶν ἐπάνω χρόνων]* W. || 37 *ἀπολ[ύσασθαι εἰς τόκον]* W. cf. p. 30. || 38 *συνθήκ[η ἐπικυρωθῆι γρά]ψασθαι* W.

εἶναι γράψασθαι μηδ' [ἐγδικάσασθαι· ἐὰν δέ | τι]ς τῶν ὑμετέρων ἢ τῶν Λεβεδίων μὴ ἐπιδημῆι ἐν ταῖς προθεσμίαις, ἐξ[έστω τὸν ἀποδημοῦντα | πρ]οσκαλέσασθαι ἀπὸ τοῦ ἀρχείου καὶ ἀπὸ τῆς οἰκίας δηλοῦντα τῶι [ἄρχοντι . . .]|η ἐναντίον κ[λη]τό[ρ]ων δύ[ο] ἀξιό[χ]ρεων.

§ 8. Εἰς δὲ τὸ λοιπὸν καὶ διδόναι [καὶ λαμβάνειν δίκας κατὰ νό]|μους οὓς ἂν ὑπολαμβάνοιτε ἴσους ἀμφοτέροις εἶναι. [ἀποδεῖξαι δὲ ἑκατέρους] | νομογράφους τρεῖς μὴ νεωτέρους ἐτῶν τεσσεράκοντα [ὄντας ἀνεριθεύ|τ]ους· οἱ δὲ αἱρεθέντες ὀμοσάντων γράψειν νόμους οὓς ἄ[ν νομίσωσιν βελ]|τίστους εἶναι καὶ συνοίσειν τῆι πόλει· ὅταν δὲ ὀμόσωσιν, [γραψάντων οὓς ἂν ἡγήσ|ω]νται ἴσους ἀμφοτέροις ἔσεσθαι καὶ ἐνεγκάντων ἐντὸ[ς ἑξαμήνου. εἶναι δὲ | κ]αὶ ἄλλωι τῶι βουλομένωι γράψαντι νόμον ἐσφέρειν· τῶν δὲ [εἰσενεχθέντων ὅσα] | μὲν ἂν ἐξ ὁμολογουμένων ὁ δῆμος ἐπικυρώσηι, χρᾶσθαι τού[τοις, ὅσα δ'ἂν ἀντιλεγό]|μενα ἦι, ἀναπεμφθῆναι πρὸς ἡμᾶς, ὅπως ἢ αὐτοὶ ἐπικρίνωμεν [ἢ πόλιν ἀποδείξω|μ]εν τὴν ἐπικρινοῦσαν· ἀναπέμψαι δὲ καὶ τοὺς συνομολογηθέν[τας νόμους καὶ δια]|σαφεῖν τούς τε ὑπὸ τῶν νομογράφων εἰσενεχθέντας καὶ τοὺς [ὑπ' ἄλλων γραφέντας, | ὅπω]ς ἐάν τινες φαίνωνται μὴ τὰ βέλτιστα νομογραφοῦντες, ἀλλ' [ἀνεπιτήδεια, αὐτοῖς] | ἐπιτιμῶμεν καὶ ζημιῶμεν· ταῦτα δὲ συντελέσαι ἐν ἐνιαυτῶι.

[Ἕως δ'ἂν οἱ σύμπαν|τε]ς νόμοι συντελεσθῶσιν, οἱ μὲν παρ' ὑμῶν ὤιοντο δεῖν τοῖς παρ' ὑμῖν [νόμοις χρῆσθαι, οἱ δὲ παρὰ | τ]ῶν Λεβεδίων ἠξίουν ἐξ ἑτέρας τινὸς πόλεως μεταπεμψαμένους [χρῆσθαι· ἐπεὶ δὲ δικαι]|ότερον ὑπολαμβάνομεν εἶναι ἐξ ἄλλης πόλεως μεταπέμψασθ[αι νόμους, κελεύσαντες μὲν ἀμ]|φοτέρους λέγειν ἐκ ποίας πόλεως βούλονται χρᾶσθαι νόμοις, συνο[μολογησάντων δὲ | ἀ]μφοτέρων ὥστε τοῖς Κώιων νόμοις χρῆσθαι, ἐπικεκρίκαμεν, τοὺς [δὲ Κώιους παρεκαλέσα|μ]εν πρὸς τοὺς νόμους ὅπως δῶσιν ὑμῖν ἐ[κ]γράψασθαι. Οἰόμεθα δὲ [δεῖν ἀποδειχθῆ]|ναι

---

41 ἐξ[έστω τῶι δικαζομένωι W. τοὺς ὀφείλοντας H. || 42 [δικαστῆι ὅτι ὀφείλει] | ἢ W. [ἄρχοντι ὅτι ὀφείλει] ἢ D. || 43 ἐνάντιον κἀκ τόκων W. (μ)α[ρ]τ[ύρ]ων D. || διδόναι [τὰ δέοντα κατὰ τοὺς νό]μους W. [λόγον κατὰ τ. ν. H. em. D || 44 δ[εῖ δὲ ὑμᾶς αἱρεῖσθαι] W. cf. p. 33. || 45 [καὶ καλοὺς καὶ ἀγαθ]ούς W. || 50 ὅσα δὲ ἀντιλεγό]μενα W. || 51 [ἢ τὴν πόλιν ἀποδεικνύω|μ]εν W. || 54 [ἀσύμφορα W. || 56 χρᾶσθαι οἱ δὲ | τ]ῶν W. || 57 [χρᾶσθαι· ἡμεῖς δὲ δικαι]ότερον W. || 58 μεταπέμψασθ[αι καὶ κελεύσαντες W. || 60 suppl. D. || 61 ἐγγράψασθαι in lapide est. || [δεῖν ὑμᾶς ἀποδεικνύ]ναι W ||

τρεῖς ἄνδρας εὐθὺς ὅταν [ἡ] ἀπόκ[ρι]σις ἀναγνωσθῆι, καὶ ἀποστ-[αλῆναι ἐς Κῶν ἐν ἡμέ|ρα]ις τρισὶν ἐκγράψασθαι τοὺς νόμους, τοὺς δὲ ἀποσταλέντας ἐ[π]α[νενεγκεῖν τοὺς νό]|μους ἐσφραγισμένους τῆι Κώιων σφραγῖδι ἐν ἡμέραις τρι[άκοντα. Ἐπανενεχθέν|τω]ν δὲ τῶν νόμων ἀποδεῖξαι ταρχεῖα ὑμᾶς τε καὶ τοὺς Λεβε[δίους ἐν ἡμέραις] | δέκα.

§ 9. *Ὅσοι δὲ κεχορηγήκασιν ἢ τετριηραρχήκασιν ἢ ἄλλην [τινὰ λητουργίαν παρ' ἑκα]|τέροις λελητουργήκασιν, τούτυς οἰόμεθα δεῖν μηκέτι τῆι [αὐτῆι λητουργίαι ἐνέχεσθαι. ἠξί|ο]υν δὲ οἱ παρὰ τῶν Λεβεδίων καὶ χρόνον τινὰ αὐτοὺς ἀφεθῆναι [τῶν λητουργιῶν ἐν ὧι] | συνοικίζονται· ἡμεῖς δὲ οἰόμεθα δεῖν, ἂμ μὲν ὑμεῖς πάντες μέ[νητε ἐν τῆι παλ]|αιᾶι, ἀτελεῖς εἶναι τοὺς Λεβεδίους τῶν λητουργιῶν ἔτη τρία· ἐ[ὰν δέ τινες ὑμῶν] | μετοικίζωνται εἰς τὴν χερσόννησον, καὶ τούτους ἀτελεῖς εἶναι τὸν [αὐτὸν χρόνον· ὅσων δ'ἂν | αἱ] οἰκία(ι) μὴ μεθαιρῶνται, τούτους λητουργεῖν.*

§ 10. *Ἔφασαν δὲ οἱ παρὰ τῶν Λ[εβεδίων δεῖν εἰς σί|τ]ου παράθεσιν ἐξαιρεῖσθαι ἀπὸ τῶν προσόδων χρυσοῦς τετρακοσί[ους καὶ χιλίους | ὥ]στε τὸμ βουλόμενον λαβόντα τὸ χρυσίον τοῦτο εἰς ὑποθήκην [εἰσάγειν σῖτον εἰς | τὴ]μ πόλιν καὶ πω[λ]εῖν τὸν ἐνιαυτὸν ὁπόταν βούληται· ὅταν δὲ ὁ ἐ[νιαυτὸς τελευτήσηι, ἀπ]|οδίδοσθαι τὸ χρυσίον τῆι πόλει αὐτὸ καὶ τοὺς τόκους ἐφ' ο[ἷς ἂν λάβηι. Ὧν ἀξιούντων ἄλλως τε συν]|τάξαι ἡμᾶς καὶ νῦν τοῦτο γίνεσθαι, ὅπως ὑπάρχηι σί[του πλῆθος ἱκανὸν ἐν τῆι πόλ]|ει, — οὐ γὰρ ποεῖν ὑμᾶς ἱκανόν —· ὤιοντο δεῖν καὶ οἱ παρ' ὑ[μῶν ταυτὸ γενέσθαι, ἠξίουν δὲ] | καὶ τὸ χρυσίον πλεῖον συνταχθῆναι, ἐπειδὴ ὁ συνοικ[ισμὸς κατασκευάζεται καὶ πλείον]|ες γίνεσθε εἰς ταυτὸ ἐλθ[ό]ντες. ἡμεῖς δὲ πρότερον μὲν οὐ[κ ἐβουλόμεθα μηδεμιᾶι πό]|λει δίδοσθαι τὰ σιτηγήσια μηδὲ σίτου γίνεσθαι παράθε[σιν οὐκ ἐῶντες τὰς | π]όλεις*

---

62 *ἀποστ[εῖλαι* W. || 63 *ἐπα[ναφέρειν* W. || 64 *τρι[άκοντα· λαβόντας δὲ | τῶ]νδε* W. em. D. || 66 *[λητουργίαν παρ' ἀμφο]|τέροις* W. || 67 *τῆι [λητουργίαι ἐνέχεσθαι* W. || 68 *[τῶν λητουργιῶν ἕως]* W. || 69 *με[ίνητε* W. || 71 *[αὐτὸν χρόνον, καὶ ἕως ἂν | ἦι] οἰκία, μὴ μεθαιρῶνται τούτους λητουργεῖν* W. *[αὐτὸν χρόνον, ὅσοι | δ'ἂν τὰ ἐπ]οίκια μὴ μεθαιρῶνται, τούτους λ.* D. Vide num *μὴ [κα]θαιρῶνται* scribendum sit. || 73 *τετρακοσί[ους καὶ δισχιλίους* W. || 75 *ἐ[νιαυτὸς τελεσθῆι* W. em. D. || 76 *ἐφ' ο[ἷς ἂν δοκῆι* W. em. D. || *καὶ ἠξίουν δια]|τάξαι* W. || 77 *σί[του πλῆθος ἐν τῆι πόλ]ει* W. || 78 *ὤιοντο (δὲ) δεῖν* D. || *ὑ[μῶν τὴν σίτου παράθεσιν]* W. *ὑ[μῶν σῖτον παρατεθῆναι]* D. || 79 *συνοικ[ισμὸς συντελεῖται* W. || *πάν]|τες* W. em. D. || 80 *τινι πό]λει* W. *οὐδεμιᾶι πό]λει* D. || 81 *παράθε[σιν πρὶν αὐτὰς τὰς π]όλεις* W. *νομίζοντες τὰς π]όλεις* D.

εἰς ταῦτα ἀναλίσκειν χρήματα συχνὰ οὐκ ἀναγκαῖα [ὄντα· ἐβουλόμεθα δὲ | ο]ὐδὲ νῦμ ποεῖν τοῦτο πλησίον οὔσης τῆς φορολογουμέ[νης χώρας, ὥστε ἐὰν χρεία | γ]ίνηται σίτου, εὐχερῶς οἰόμεθα εἶναι μεταπέμπεσθαι ἐκ [ταύτης ὁπόσ|ο]ν ἄν τις βούληται. ἐσπουδάζομεν δὲ ὑπὲρ τούτων ταῖς [πόλεσιν βουλόμενοι συν|ε]νεγκεῖν, ἐπεὶ ὅτι γε ἰδίαι ἐκ τοῦ πράγματος οὐθὲν γί[νεται ἡμῖν, γινώσκετε | ὑ]μεῖς καὶ ἄλλοι πάντες· ἀλλὰ συντάσσομεν ταῦτα θε[ωροῦντες ὅπως ὧν ὀφ]‖είλουσιν αἱ πόλεις ἐλεύθεραι γένωνται. νομίζον[τες γὰρ ὑμᾶς τό γ' ἐφ' ἡμῖν] | εἶναι τἄλλα ἐλευθέρους καὶ αὐτονόμους πεποιηκέν[αι, ἐφροντίζομεν ὅπως τούτ]‖ων ἐπιμέλειάν τινα ποιώμεθα, ἵνα ἀποδ[ο]θῆι τὴν ταχίστ[ην. Ἐπεὶ δὲ ἀναγκαῖα φαί]‖νεται τὰ περὶ τὴν παράθεσιν τοῦ σίτου, ὥστε μηθὲν δια[λιπεῖν ὃ δίκαιον μέν, τῶι] | δὲ δήμωι συμφέρον ἐστίν, οἰόμεθα δεῖν γίνεσθαι τά[ς παραθέσεις τοῦ σί]‖του ὥσπερ οἱ πρέσβεις τῶν Λεβεδίων ἔλεγον, ὑπολαμ[βάνοντες χρυσί|ο]ν δίδοσθαι εἰς ὑποθήκην τὸ πᾶν χρυσοῦς χιλίου[ς καὶ τετρακοσίους.

§ 11. *Τῶν δὲ σίτων] | καὶ εἰσαγωγὴν καὶ ἐξαγωγὴν πάντων ἀποδειχθῆνα[ι ἐν τῆι στοᾶι τῆς ἀγο]‖ρᾶς, ὅπως ἐάν τισι μὴ λυσιτελῆι κατάγουσιν εἰς τὴν ἀ[γορὰν ἀπὸ ταύτης ποιεῖσ]‖θαι τὴν ἐξαγωγήν, ἐξουσία ἦι θεῖσιν τὰ τέλη ἐπὶ τῶν [ἐν τῆι ἀγορᾶι ἀποδει]‖χθέντων ἐξάγειν. Ὅσαι δ' ἂν κῶμαι ἢ ἐπαύλια ὦσιν ἔξ[ω τῆς πόλεως | ὑμ]ῶν, νομίζομεν δεῖν προσαφορισθῆναι ἑκάστωι, ἐγγρ[άψαι μὲν πόσους ἂν καρπ|οὺ]ς ἐξάγειν βούληται ἀπὸ τῆς ἀγροικίας, ἐπαγγείλαν[τα δὲ τῶι ἀγορανόμωι καὶ τὰ | τ]έλη διορθωσάμενον ἐξάγειν.*

§ 12. *Ἠξίουν δὲ οἱ παρ' ὑμῶν [καὶ οἱ παρὰ τῶν Λεβε]‖δίων καὶ ἄνδρας ἀποδειχθῆναι παρ' ἑκατέρων τρεῖς οἵτιν[ες εἴ τινα ἔτι παραλέλειπ]‖ται τῶν συμφερόντων εἰς τὸν συνοικισμόν, γράψουσιν· [ἡμῖν οὖν συμφερόντως δο|κε]ῖ ἔχειν ἀποδειχθῆναι τοὺς ἄνδρας*

---

82 [*εἰς τὸν φόρον, καὶ θέλομεν* | *ο*]*ὐδὲ* W. [*μόνον· καὶ οὐ θέλομεν ο*]*ὐδὲ* H. em. D. ‖ 83 *φορολογουμέ*[*νης νεώς· ἵνα δὲ πλῆθος* | *γ*]*ίνηται* W. em. D. ‖ 84 [*τῆς ἀλλοτρίας σῖτο*]*ν* W. [*τῆς ἡμετέρας ὅσο*]*ν* D. ‖ 85 [*πόλεσιν ὅτι πλεῖστον συνε*]*νεγκεῖν* W. em. D. ‖ 86 *γί*[*νεται κέρδος γινώσκετε* W. ‖ 88 *νομίζον*[*τες οὖν ὑμῖν βέλτιον*] W. *νομίζον*[*τες οὖν ὑμᾶς τό γε ἐφ' ἡμῖν*] D. ‖ 89 *πεποιηκέν*[*αι, ἡμεῖς δὲ περὶ τούτ*]*ων* W. em. D. ‖ 90 *αποδωθηι* in lapide ‖ *ταχίστ*[*ην ἃ εἰς ὑποθήκην λαμβά*]*νεται* W. *Ἐπεὶ δὲ συμφέροντα φαί*]*νεται* D. ‖ 94 *χιλίου*[*ς. Οἰόμεθα δὲ δεῖν*] W. ‖ 96 *ἀ*[*γορὰν ἀπ' αὐτῆς ποιεῖσ*]*θαι* W. ‖ 97 [*ἐν τῆι στοᾶι ἀποδει*]*χθέντων* W. ‖ 98 *ἔξ*[*ω τῶν τῆς πόλεως ὅρ*]*ων* W. ‖ 99 *ἐγγρ*[*άψαι μὲν ποίους καρποὺ*]*ς* W. ‖ 100 *ἐπαγγείλαν*[*τα δὲ τῶι τελώνηι καὶ τὰ τ*]*έλη* W. em. H. ‖ 102 *οἵτιν*[*ες γενόμενοι ἐξετασ*]*ταὶ* W. ‖

ἐν ἡμέραις τριάκοντ[α ἀφ' ἧς ἂν ἡ ἀπόκρισ]|ις ἀναγνωσθῆι· τοὺς δὲ αἱρεθέντας γράψαι τὰ παραλελε[ιμμένα ὑφ' ἡμῶν·]| τῶν δὲ γραφέντων τοὺς μὲν ὑπ' ἀμφοτέρων συνομ[ολογηθέντας κυρίους εἶ|ν]αι, τὰ δὲ ἀντιλεγόμενα ἀναπεμφθῆναι ἐφ' ἡμᾶς ἐν ἄλληι διμ[ηνίαι, ὅπως ἀμφοτέρων ἀ]|κούσαντες ἐπικρίνωμεν καθ' ἂν ὑπολαμβάνωμεν ἀμφο[τέροις συνοίσειν]|.

B.

§ 13. [Βασ]ιλεὺς Ἀντίγονος Τηίων τῆι βουλῆι καὶ τῶι δήμωι χαίρειν.

Ἡμεῖς τὸ [πρότερον σκοποῦντες]| ὅπου τάχιστ' ἂν συντελεσθείη ὁ συνοικισμός, οὐκ ἑωρῶμεν τὰ [ἀναγκαῖα ὑμῖν | χ]ρήματα πόθεν πορισθῆι, τοῦ ἔχειν Λεβεδίο[ι]ς τὰς τιμὰς τῶν οἰ[κιῶν τάχιστα ἀποδοῦ]|ναι διὰ τὸ τὰ ἐκ τῶν προσόδων γινόμενα κατὰ χρόνους προσπορεύ[εσθαι ὑμῖν μακροτέρους· δεξάμε|ν]οι δὲ τούς τε παρ' ὑμῶν καὶ τοὺς παρὰ τῶν Λεβεδίων διαπυνθανόμ[ενοι αὐτῶν εἴ τινα ἔχουσιν ὑ]|μῖν πόρον εἰσηγεῖσθαι, ο[ὐ φ]αμένων δὲ ἔχειν ἔξω τῶν περὶ τὰ τέλη, ἐπισ[κεπτόμενοι τὰ δεδογμένα]| αὐτοῖς εὑρίσκομεν ἀεὶ μ[όν]ον [πρ]οεισενεγκεῖν ὑμῶν τοὺς εὐπορωτά[τους· ἡμῖν οὖν οὕτως δοκ]εῖ ἔχειν, τοὺς μέν γε εὐποροῦντας εἶναι ἑξακοσίους, προεισενεγκεῖν [δὲ τούτους οἰόμεθα δεῖν] | κατὰ τὰς οὐσίας, ὥστε γενέσθαι τὸ τέταρτον μέρος τῶν τιμῶν τάχιστ[α τοῖς Λεβεδίοις]|· τὴν δὲ κομιδὴν γενέσθαι τοῖς προεμπορίσασιν πρώτοις ἐκ τῶν προσόδω[ν.

§ 14. Τῶν δὲ τιμῶν ἔτους | δ]ιεστῶτος πασῶν συνταςσομένων, τοὺς μὲν ἄξοντας τοὺς τιμήσοντα[ς τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἐκ]|γραψομένους τοὺς νόμους ἐκ Κῶ αἱρεθῆναι εὐθὺς ὅταν ἡ ἀποψήφισι[ς γένηται, καὶ ἀποστ]|αλῆναι ἐν ἡμέραις πέντε ἀφ' ἧς ἂν αἱρεθῶσι[ν· κ]αὶ τοὺς μὲν ἐπὶ τοὺς νόμο[υς ἀποσταλέντας

---

103 [ὡς ἂν δοκῆι· νομίζομεν κα]ὶ W. [ἡμῖν οὖν ἀναγκαίως δοκε]ῖ D. || 106 τωνδε in initio uersus iterauit lapicida. || συνομ[ολογουμένους W. || 108 βέλτιστα]W. συμφέρειν] | D. || 109 τὸ[πρὶν W. || 111 οἰ[κιῶν ἀποδιδό]ναι W. 112 προσπορεύ[εσθαι εἰς ἄλλα· ἄσμεν]οι W. προσπορεύ[εσθαι διαφόρους· ἄσμε]νοι D. || 113 διαπυνθανόμ[ενοι καὶ κελεύσαντες ὑ]μῖν W. || 114 ο[ἰσ]αμένων W. em. H. || uersum expleui. || 115 εὐπορωτά[τους καὶ οὕτως συμφέρ]|ει W. || 116 [δὲ εὐθὺς ἐκ καταλόγου] | W. || 118 προσόδω[ν. Τιμῶν δε χρόνου δ]ιεστῶτος W. || 119 τοὺς] | γραψομένους W. ||

κομισ]|αμένους ἐκ Κῶ ἀνενεγκεῖν ἐν ταῖς ἡμέραις αἷς γεγράφαμεν ἐν τῆι ἀπο[κρίσει· τοὺς δὲ ἐπὶ τοὺς τι]|μητὰς ἀποσταλέντας ἄγειν τοὺς τιμητὰς ὡς ἂν ἐνδέχηται τάχιστα. Ο . . . . |ω ἐξαριθμηθῆναι τὰς παρ' ὑμῖν οἰκίας ἃς δεῖ δοῦναι τοῖς Λεβεδίοις εἰς π[αροικίαν ἐν ἡμέραις] | δεκαπέντε ἀφ' ἧς ἂν ἡ ἀπόκρισις ἀναγνωσθῆι, τοὺς δὲ ἐξαριθμήσοντ[ας τὰς οἰκίας καὶ δώσ]|οντας τοῖς παροικιζομένοις αἱρεθῆναι ἐν τῆι πρώτηι ἐκκλησίαι παρ' ἑκάσ[της φυλῆς].

Hae litterae quo tempore datae sint, recte Waddingtonus computauit inde quod in altero edicto (v. 109) — prioris enim initium periit — regem Antigonus se appellat, quod nomen eum aestate anni 306 a. C. n. assumpsisse docuit Droysenus [1]. Cum autem interfectus sit Antigonus in pugna Ipsensi uere uel aestate anni a. C. n. 301, intra hos fines utrumque edictum scriptum esse Waddingtonus statuit. Alterum enim haud multo plus tribus mensibus post prius editum esse inde efficias, quod in altero (v. 113) iterum legati Teiorum et Lebediorum ad regem uenisse dicuntur, scilicet postquam prius edictum in Teiorum ciuitate recitatum est. Tribus autem mensibus rex iusserat ad se referri, si quae essent in synoecismo instituendo de quibus inter Teios et Lebedios conuenire non posset (§ 12). Illos igitur qui commemorantur v. 113 legatos regis iussu ad tempus profectos esse conicias.

Itaque paucos menses inter duo edicta edita interfuisse iudico. Quae cum ita sint, paullo accuratius tempus definire possimus, si meminerimus hunc Teiorum et Lebediorum synoecismum re uera perfectum non esse. Nam postquam uere anni 302 Lysimachus in Asiam exercitum traiecit, dux eius Prepelaus Ioniam expugnauit, Epheso, Teo, Colophone

123 *O[ἰόμεθα δὲ δεῖν* . . . W.

[1] Gesch. d. Hellenismus II², 2 p. 133 adn. 1.

potitus est [1]: Lysimachus postea testibus Pausania [2] et Strabone [3] Lebediorum urbem sustulit. Quod facere non potuisset, si Antigoni consilium perfectum esset. Omnes enim Lebedios Antigonus Teum translaturus erat [4].

Quamquam rem effici coeptam esse apparet inde quod Antigoni edicta lapidi mandata sunt: quod factum non esset, si rei antequam incoharetur, finis impositus esset. Cum igitur incohatam eam relinquere Teii uere anni 302 coacti sint, haud longe a ueritate aberrabimus, si anno 303 haec edicta Antigoni scripta esse statuemus.

Initio tituli haud pauca uidentur periisse. Quae supersunt in uersu 1, litterae . . *ν τε πς* . . . quid sibi uelint, nemo dixerit.

Tamen quadam cum probabilitate, quibus de rebus dictum fuerit in illis qui perierunt uersibus conieceris.

Neque enim his litteris rex primum cum Teiis communicauit consilium Lebedios Teum transducendi: utraque enim ciuitas legatos ad eum miserat qui uerbis cum rege de ea re agerent [5]. Quamquam non illum sed Graecos ipsos eius consilii auctores fuisse caue conicias: qui ciuitatem, iura, sedes suas quam inuiti reliquerint, Colophoniorum docet exemplum, qui non multo post quam hae litterae datae sunt, armis Lysimacho, qui Ephesum eos transducturus erat, restiterunt, sed ui tandem coacti sunt [6]. Atque nomine quidem liberi socii regis erant Graeci, qui si sua sponte synoecismo se coniungere uoluissent, in hanc rem se interponere regis non interfuisset.

Regis igitur iussu synoecismum institutum, legatos Teiorum et Lebediorum missos esse censeam. Itaque illius erat quam luculentissime Graecis demonstrare, ipsorum potissimum commodo se hoc consilio prouidere. Quod in prima harum litterarum parte expositum fuisse coniciam.

---

[1] Diodor. XX 107.
[2] I 9,7. VII 3,5.
[3] XIV p. 640.
[4] Cf. § 4 et 5.
[5] Cf. v. 30 al.
[6] Pausan. I 9, 7. Cf. quae supra exposui p. 7.

Tum certe ut Lebedios in ciuitatem reciperent, Teiis rex mandauit. Quod duobus modis fieri potuit: aut enim in Teiorum tribus Lebedii distribui aut ex eis noua tribus constitui potuit. Illo modo Magnetes in Smyrnaeorum[1], hoc Lebedii postea in Ephesiorum[2], Pereenses in Melitaeensium[3], Stirii in Medeoniorum[4] ciuitatem recepti sunt. Atque hoc etiam Tei ex regis consilio faciendum fuisse e § 3 apparet, ubi Lebedii ut suum sepulturae locum habeant statuitur. Certe ἐπ' ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ Lebedii erant recipiendi, i. e. ita ut omnium iurum quorum ceteri Teii et ipsi participes fierent, praecipue iuris suffragii et iuris honorum, quorum plerumque utroque uel altero carebant iure ciuitatis donati[5].

Deinde de Lebediorum urbe et agro uerba fieri necesse erat. Illam haud dubio destrui, deorum templis tantum exceptis, regem iussisse, quo minus Lebedii occasione data in pristinas sedes reuerterentur, efficiam et ex synoecismi Ephesiorum a Lysimacho instituti[6] comparatione et inde quod in ea quae seruata est, tituli parte nusquam ratio habetur eorum Lebediorum qui in sua urbe permansuri sint. Atque domorum destruendarum pretia Lebediis a Teiorum ciuitate rependenda fuisse, altero regis edicto docemur (§ 13). Qua re ne utriusque ciuitatis contentione illae domus aestimarentur, Antigonus iussit arbitros ad hanc rem perficiendam ex alia quadam ciuitate arcessi[7]. Quos e Cois sumendos fuisse e v. 119 coniciam, ubi cum ciuitatis nomini lacunae spatium sufficere non uideatur, causa autem uix indagari possit, cur unde leges arcesserentur rex

[1] Cf. infra II.

[2] Cf. p. 54 sq.

[3] Cf. infra III de Melitaeensium et Pereensium sympolitia.

[4] Cf. infra IV de Medeoniorum et Stiriorum sympolitia.

[5] Cf. titulum Ephesium Dittenbergeri Syllogae 253 = Le Bas, Asie Mineure 136ᵃ v. 41: καὶ εἴ τινες δὲ πεπολιτογράφηνται μέχρι τὸν νῦν χρόνον, εἶναι πάντας ἐντίμους. Athenis caruisse δημοποιήτους iure archontatum nanciscendi constat. Ceterum cf. tituli Smyrnaei infra enarrati II § 6. tituli Stiriensis v. 10—18, v. 29 sqq. Ubi quod Medeoniorum magistratui in republica Stiriorum gerenda iura quaedam attribuuntur, sympolitiae non synoecismi proprium esse infra uidebimus.

[6] Cf. p. 54 sqq.

[7] Cf. § 14.

illo loco repetiuerit, unde aestimatores arcesserentur omiserit, uerba ἐκ Κῶ ad utramque sententiae partem referenda esse censeam.

Ager Lebedius ut Teius esset erat statuendum, ita nimirum ut ciuitati Teiae plena illius agri potestas fieret. Quocum conferas uelim quae significat Xenophon de Corinthiorum cum Argiuorum ciuitate coniunctione instituta (H. G. IV 4, 6) his uerbis: αἰσθανόμενοι δὲ ἀφανιζομένην τὴν πόλιν διὰ τὸ καὶ ὅρους ἀνεσπάσθαι καὶ Ἄργος ἀντὶ Κορίνθου τὴν πατρίδα αὐτοῖς ὀνομάζεσθαι. Atque quibus condicionibus Pereensis ager Melitaeensis, Medeoniorum Stirius factus sit, infra nobis exponendum erit. Memineris autem Lebediis inuicem omnia iura in agro Teio (scilicet praecipue ἔγκτησιν quam Graeci appellabant) ipso ciuitatis iure adtributa esse.

Deinde de sacris utriusque ciuitatis dicendum erat, cum sine sacrorum communione communio rei publicae apud Graecos nulla cogitari possit. Atque noua sacra communia una cum synoecismis ciuitatium interdum instituta esse constat, quibus ea quae inter duas res publicas fiebat communio significaretur: ut Athenis ξυνοίκια acta esse ad totius Atticae synoecismi memoriam testis est Thucydides[1]. Exstat titulus Myconius, publici iuris factus a Cumanude[2], quem propter litterarum formas alteri fere a. C. saeculo tribuit editor, qui titulus ab his uerbis incipit:

Θεοὶ τύχηι ἀγαθῆι.
Ἐπ' ἀρχόντων Κρατίνου, Πολυζήλου, Φιλόφρονος, ὅτε
συνωικίσθησαν αἱ πόλεις, τάδε ἔδοξεν Μυκονίοις
θύειν πρὸς τοῖς πρότερον καὶ ἐπηνωρθώθη περὶ τῶν προτέρων, κτλ.

Sequitur catalogus sacrificiorum quae in certos dies instituta uel publicis sacris adscripta sunt eo ipso tempore quo Myconi ciuitates duae[3] in unam coniunctae sunt.

Similia Tei constituta esse conicias, quamquam dubitari licet, rex utrum haec fieri iusserit an Teiis permiserit constituenda. Certe dicendum erat de sacerdotiis publicis cum Lebediis com-

[1] II 15. cf. etiam Kuhn l. c. p. 21 cum nota 13.
[2] Ἀθηναίου uol. II p. 237. Dittenbergeri Syll. 373.
[3] Scylax 58.

municandis. Item omnia Teiorum templa publica uniuersae nouae ciuitatis facta esse conicias, sed dubites utrum idem de Lebediorum aedibus sacris constitutum sit, an hae uel omnes uel earum pars in Lebediorum auctoritate permanserint. Suos enim cultus etiam pagi et tribus ciuitatium Graecarum habere solebant. Omnium sacrificiorum publicorum Lebedios participes factos esse per se intellegitur: haec enim est illa μετοχὴ πάντων θεΐνων quae in pactis ciuitatum Cretensium inuenitur[1], haec illa μετουσία πάντων in decreto Bargylietarum[2] aliisque, sine qua ius ciuitatis absolutum non erat. Inuicem ut Medeoniorum cum Stiriis sympolitia coniunctorum sacrificia publica inter utramque ciuitatem communicata sunt[3], ita Lebediorum sacrificia fortasse uel eorum pars uniuersae ciuitatis nouae facta sunt. Quodsi certa iura Medeoniis reseruata sunt, ex sympolitiae legibus non statim de synoecismo idem effici posse memineris. Tamen quod in rebus profanis factum esse minime censeam[4], in rebus sacris etiam Lebediis reseruata esse iura quaedam haud exigua, certo apparet ex eis quae in uersibus 2—4 statuuntur, earum quas Waddingtonus haud inepte constituit paragraphorum prima. Dolendum autem est, quod huius rei, quam nosse nimirum nostra quam maxime intererat, temporum inuidia tantilla pars nobis relicta est.

§ 1.

Agitur de parte Lebediis in communi concilio Ionum reseruanda. Lebedii ex sua tribu unum eligant legatum — Teios plures misisse e uersu 3 colligimus — qui tamen non Lebediorum nomine agat, cum qui inde ab eo tempore tribus Teiorum locum obtineant, suo nomine concilii Ionum participes esse non possint. Immo hic legatus una cum eis quos ceteri Teii mittent, Teii legati fungetur munere, eademque atque illi habebit iura et officia. Nam quod in idem tempus mitti

1 CIG 2554. 2556 sq. Naber, Mnemosyne I. 1852 p. 114 sqq. = Cauer, Del. ²118 (¹46).

2 Le Bas, Asie Mineure 87 v. 24.

3 Cf. titulum infra enarrandum in parte IV.

4 Cf. etiam Foucart, Inscr. inéd. de l'île de Rhodes p. 64 n. 60 v. 44 et p. 69.

iubetur, inde explicandum est, quod in certum dierum numerum legatis uiatica et conuenticia adtribui a ciuitatibus Graecis solebant[1]. Huic igitur legato minus quam ceteris pecuniae dare Teii uetantur. Tum uerbis *σκηνοῦν δὲ τοῦτον καὶ πανηγυρίζειν μετὰ τῶν παρ' ὑμῶν ἀποστελλομένων* non solum ut una cum illis habitet et agat constitui uidetur, sed etiam ut eiusdem quo illi honoris particeps fiat. Cum enim decreto quodam Amphictionum Delphicorum[2] Naupactio cuidam praeter alios honores detur *σκανὰ ἐμ Πυλαίαι ἁ πρώτα*, certo ordine pro unius cuiusque dignitate in talibus synedrorum conuentibus tabernacula distributa esse uidentur. Lebedius igitur eundem quem ceteri Teii obtinebit locum.

Quae cum ita sint, eo quo feci modo uerba restituere conatus sum. *Βουλευταί* enim legati ciuitatium Ionicarum appellantur in decreto ipsius concilii[3]. Verba autem *τὸν ἴσον χρόνον* cum notionem uocis *παρεῖναι* postularent, suppleui *παρόντα ἐπὶ τὰ κοινά*. Waddingtonus enim cum scripserit *πρᾶξαι πάντα τὰ κοινά*, Hicksius *ἔχειν*, ille *πράγματα κοινά* intellexisse uidetur, hic iura: quae notio uocis insolita esse uidetur; illo modo usurpatur in titulis Smyrnaeo (CIG 3185 v. 7) et Rhodio (Foucart, Inscr. inéd. de l'île de Rhodes p. 64 n. 60 v. 40).

§ 2.

Hac paragrapho primum iubentur Teii Lebediis qui domos et fundos suos relinquere coguntur, pares fundos Tei in urbe adsignare[4]. Praeterea pretia illorum fundorum quos relicturi erant, Lebediis e Teiorum aerario rependenda fuisse docemur § 13. Quam rem non est quod miremur. Lebedios enim maximis ex sede mutata detrimentis affectos esse apparet, quippe qui non solum omni quaestu per tres annos

---

[1] Cf. tituli Smyrnaei infra (II) enarrandi v. 31 sq.

[2] Curtius, Anecdota Delphica n. 45.

[3] Dittenbergeri Syllogae 137 v. 21: *[ἀνενεγ]κεῖν δὲ ἑκάστους τῶμ βουλευτῶν τὰ ἐγ[νωσμέ]να Ἴωσι εἰς τὰς ἰδίας πόλεις.*

[4] Similiter Polybius (V 93) refert, cum Megalopolitae urbe a Cleomene destructa (222 a. C.) nouos ciues sibi adsumerent, ut haberent unde agros illis adsignarent, quosdam poposcisse, ut locupletes tertiam agrorum partem rei publicae concederent. Cui rei illos uehementer restitisse non mirum est.

priuarentur, sed etiam nouarum domorum struendarum cura onerarentur. Tribus enim annis unus quisque Lebediorum aedificationem suscipere iubetur, ut quarto anno omnes domus conficiantur. Quare quattuor pensionibus annuis ligna ad aedes struendas eis dari rex iubet. Haec quoque Teiorum sumptibus gratis eis conceduntur.

Vocabulum *τέγας* (v. 16) quamquam non frequenter, legitur tamen in litteris Graecis[1]. Quare cum Dittenbergero, qui *στέγας* restituit, mutare quicquam nolui. Waddingtoni autem supplementum uersus 16: *ἕως ἂν πᾶσαι κατασπεγάζωνται αἱ οἰκίαι* non retinui, quoniam *ἕως ἂν πᾶσαι κατασπεγασθῶσιν* scribendum fuisset, neque haec conueniunt eis quae sequuntur: *ἐν ἔτεσιν τέσσαρσιν*.

Ut autem quam citissime fieri possit, synoecismus conficiatur, nimirum ut omnes Lebedii ilico Teum transmigrare possint, sedes ubi interim habitent, dum nouae domus exstruantur, ut gratis eis dentur, rex constituit. Quam ad rem tertiam partem domorum quae sint Tei in urbe, eis adsignari iubet. Qua cum re conferas uelim quae constituuntur in Smyrnaeorum et Magnetum sympolitia[2] (II § 10). Nam Smyrnaei quoque cum Magnetibus ciuitatem communicantes eis Magnetum, qui sedem Smyrnam transtulerint, in sex menses habitationes se gratis daturos esse pollicentur. Atque quid intersit inter utramque causam apparet: hic omnes Lebedii Teum transmigrare coguntur, illic Magnetibus sedes Smyrnam transferendi praestatur facultas. Quae cum ita sint, hoc synoecismi, illud sympolitiae proprium esse caue censeas. Nullum enim exstare exemplum synoecismi e ciuitatium liberarum uoluntate instituti quo alterius ciuitatis ciues omnes in alteram urbem transmigrare coacti sint, supra significaui[3]. Immo illud est ciuitatium quae sua sponte inter se coniunguntur, hoc regis qui suo arbitrio ciues huc illuc transducit.

Sed etiam ut Teiis urbem suam pulchrius et salubrius aedificandi occasio daretur, rex curabat. Neque raro in synoecismis instituendis huius rei rationem habitam esse

---

[1] Hesych. s. v. *τέγη στέγη, οἴκημα*. Cassius Dio 39, 61, 2 (Bk) scripsit *ἐν ταῖς τέγαις* pro *ἐν ταῖς οἰκίαις*.

[2] Vide infra partem II.

[3] p. 7.

Rhodi[1], Nicaeae[2], Smyrnae[3], Ephesi[4] exempla docent. Quam ad rem quod Antigonus Teiis consilium dederit, infra uidebimus (ad § 9). Ceterum utrum hoc efficiatur necne rex Teiorum arbitrio permittit. Hoc tantum constituit, ut si urbs pristina uel eius pars destruatur, tot domus interim permaneant, quot ad recipiendos Lebedios praeter pristinos incolas necessariae sint. Quae cum huius paragraphi sententia sit, displicet quod Dittenbergerus conicit, uersibus 13 sq. de distribuendis oneribus et sumptibus moenium exstruendorum uerba fieri, quamquam haec expedire mihi non contigit. Immo de sedibus Lebediis dandis, si domus quae in urbe essent, non sufficerent, dicendum erat. Tum autem extra urbem et loco elato illo[5] qui est supra urbis moenia, Lebedii interim habitaturi fuisse uidentur. Alia enim quae sit *ἡ χώρα ἔξω ἥ τε ἐπὶ τῆς περιβαλλομένης πόλεως* cogitare uix possum.

§ 3.

Sepulturae locum tribus Lebediorum ut separatim habeat, atque hic ut gratis eis detur, statuitur. Qua ex re quid efficiendum sit, supra significaui p. 19.

§ 4.

Hac tituli parte quid statuatur, dubium esse non potest: nimirum aes alienum Lebediorum urbis in Teiorum i. e. in nouae ciuitatis tabulas publicas recipiendum esse. Quae cum ita sint, uerba parum recte Waddingtonus restituisse mihi uidetur. Nam ut hic uir doctissimus sententias suppleuit, priore iubentur Teii aes alienum Lebediorum creditoribus ex aerario suo dissoluere, altera in tabulas suas illud recipere. Haec autem inter se pugnant. Immo in priore paragraphi parte non de eadem re uerba fieri apparet atque in altera, in qua cum diserte habeas *τὰ] δὲ δάνεια ταῦτα* (i. e. sortem ipsam), in illa uix de ulla re alia dictum esse potest, quam de usuris huius pecuniae. Has igitur quotannis ex aerario

[1] Cf. Kuhn. l. c. p. 211. [2] Cf. p. 53.
[3] p. 53. [4] p. 54 sq.
[5] Cf. mappam maritimam Britannicam (edited by the Hydrographic Office of the Admirality) n. 1893: „Sighajik Bay". Cuius partem repetiit Hirschfeld in Archaeolog. Zeitung 1876 p. 24.

suo Teii soluere iubentur. Ceterum quod de solo Lebediorum aere alieno hic dictum est, inde caue efficias, ea quae Teii ante synoecismum debuerint, hos (excepta Lebediorum tribu) solos soluturos fuisse. Neque enim caruisse eos aere alieno colligimus e uersibus 87 sq. Sed cum Teiorum urbs et ciuitas permaneat, Lebedus urbs tollatur, regem de solo Lebediorum aere alieno dicere censeam eo consilio, ut quod Teii ante synoecismum debebant, ei qui nunc Teii audiunt, soluturi sint.

§ 5

Rex ut quam minime possint, Lebediorum iura deminuantur curat. Qua re constituit, ut qui priuilegia a Lebediorum ciuitate acceperint, eis eadem a Teiorum ciuitate tribuantur, decreta lapidibus inscripta eodem loco ponantur ubi cetera decreta honoraria Teiorum posita sint[1].

§ 6

Communio iuris cum apud ueteres nisi ex pactis publicis eis tantum esset qui eiusdem ciuitatis ciues essent, de hac re cum in aliis foederibus, tum in eis plerumque constituitur quibus ciuitates duae uel plures aut synoecismo aut sympolitia aut isopolitia artius inter se coniunguntur. Omnes quae e ciuitatium simultatibus ortae sunt, causas lege foederis persequi ciues plerumque uetantur[2]: priuatae lites quomodo et quibus legibus diiudicandae sint, statuitur. Illae cum inter Teios et Lebedios non sint, de his solis nostro loco agitur.

[1] Cf. titulum Ephesium apud Woodium, Discoveries at Ephesos. Inscriptions of the temple of Diana 24: *ἀναγράψαι δὲ τὰ ὀνόματα τῶγ γενομένων πολιτῶν τοὺς νεωποίας ὅπου καὶ τοὺς ἄλλους πολίτα[ς ἀναγράφουσιν]*, ubi ex titulo ipso inuento nimirum eodem loco ubi etiam cetera decreta honoraria Ephesiorum inuenta sunt, cognoscas non de nominibus catalogo (de quo cogites) inscribendis uerba fieri.

[2] Cf. tituli Smyrnaei infra enarrandi II § 5, et tituli Orchomenii Dittenb. Syll. 178 v. 13 sqq.: *εἰ δέ τι ἐκ τῶν ἔμπροσθε χρόνων ἢ οἱ Ὀρχομένιοι Ἀχαιοὶ ἐγέ[νοντο ἤτοι] Νε[ά]ρ[χωι] ἔγκλημα γέγονεν ἢ τοῖς υἱοῖς, ὑπότομα εἶμεν πάντα, καὶ μ[ὴ] δικαζέ]σθω μή[τε] Νεάρχωι μηθεὶς μήτε τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, μηδὲ Νέαρχος μηδὲ [τῶν υἱῶν αὐ]τοῦ μηθεὶς περὶ τῶμ πρότερον ἐγκλημάτων ἢ οἱ Ὀρχομένιοι Ἀχαιοὶ ἐγέ[νοντο· καὶ] ὅ[στ]ις δικάζοιτο, ὀφλέτω χιλίας δραχμὰς καὶ ἁ δίκα ἀτελὴς ἔστω.*

Omnes igitur lites quae sunt inter ciues Teios uel inter Lebedios, secundum eas leges quae antea apud Teios et Lebedios ualebant, diiudicabuntur, nisi arbitrio eas componere contingat. Atque ita agetur et in eos qui e delicto, et in eos qui e contractu obligantur. Haec enim sunt *ἐγκλήματα* et *συμβόλαια*[1]. Nam cum *συμβόλαια* proprie contractus priuati dicantur, tum litterae quibus illi rati fiunt (*συγγραφαί*), denique iura et postulata quae ex eis oriuntur[2], Waddingtonus et Hicksius proprie nostro loco dici censuerunt („engagements pécuniaires", „contracts"). Quod si uerum esset, uix explicari possent uerba uersus 27: *ὅσα δέ ἐστιν* (*ὑμῖν*) (hoc desiderari non potest) *πρὸς τοὺς Λεβεδίους ἢ τοῖς Λεβεδίοις πρὸς ὑμᾶς*. Contractus enim ciuis Teii cum Lebedio et Lebedii cum Teio discernere nihili est, neque contractus petuntur iure, sed ea quae ex his debentur.

Memoria dignum est etiam iudicia ciuitatium liberarum et foederatarum regem temperasse: edictum enim de iuris dictione ediderat (v. 26: *τὸ παρ' ἡμῶν διάγραμμα*). Quod cum eo tempore quo hae litterae scriptae sint, iam datum fuisse appareat, iure respuit Dittenbergerus Waddingtoni supplementum *ἀφ' οὗ ἂν τὸ διάγραμμα διατεθῆι*, nec tamen

[1] Cf. Polyb. XX 6, 1 *ὥστε σχεδὸν εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν τὸ δίκαιον μὴ διεξῆχθαι παρ' αὐτοῖς, μήτε περὶ τῶν ἰδιωτικῶν συμβολαίων μήτε περὶ τῶν κοινῶν ἐγκλημάτων*, quibus uerbis infra respondent haec: § 3 *δι' ὧν ἔμελλε τῶν μὲν ἀδικημάτων καὶ τῶν ὀφειλημάτων οὐχ ὑφέξειν δίκας*. Cf. etiam eiusdem XXIII (XXIV) 1, 11. CIG 2265.

[2] Cf. Dittenberger in Hermae XVI p. 188. Propria significatione saepe usurpatum uerbum illud inuenies: altera in argumento or. Dem. 32. c. Zenoth. (cf. argum. or. 34). Hesych. s. v. *συμβόλαιον συνάλλαγμα, συγγραφή*. Photius s. v. Suidas s. v. *συμβόλαιον τὸ γραμματεῖον*. tertia apud Demosthenem haud raro: or. 34,3 (c. Phorm. p. 907) *καὶ γὰρ οὗτοι οὐ τὸ παράπαν συμβόλαιον* (contractum) *ἐξαρνοῦνται μὴ γενέσθαι ἐν τῷ ἐμπορίῳ τῷ ὑμετέρῳ, ἀλλ' οὐκέτι εἶναί φασι πρὸς ἑαυτοὺς οὐδὲν συμβόλαιον* (postulationem e contractu). or. 32,7 (c. Zenoth. p. 884,9). or. 49,2 ([Dem.] c. Timoth. p. 1185,11) *καίτοι σφαλέντος μὲν τούτου* (Timotheo) *ἀπώλλυτο καὶ τῷ πατρὶ τῷ ἐμῷ τὸ συμβόλαιον* (postulatio e contractu) Lysias c. Eratosth. 98. p. 129,24 *μικρῶν ἂν ἕνεκα συμβολαίων ἐδούλευον ἐρημίᾳ τῶν ἐπικουρησόντων* (non contractus parui erant, sed obligationes e contractu oriundae). *συνάλλαγμα* quod eodem sensu legimus vs. 32. 35 tituli nostri, etiam Polybius ita dixit XIII 1. 1[a]. XXII 4, 11 (XXIII 2 Bk). cf. Photius s. v. *συμβόλαια τὰ συναλλάγματα*. Hesych. l. l.

aptius ipse scripsit προτεθῆι. Caue enim hoc ipsum quod in manibus est, edictum intellegendum esse censeas, quod semper ἀπόκρισις appellatur (v. 62, 105, 122; — 125). Ut uidetur, omnes hae causae absoluendae sunt duobus annis postquam noua ciuitas erit constituta.

Eae autem quae aguntur a ciue Teio in Lebedium, uel a Lebedio in Teium, neque e Teiorum neque e Lebediorum legibus diiudicandae sunt, neque si quod antea pactum (σύμβολον) de hac re Teiis atque Lebediis erat, ratum esto. Sed nouam legem propriam ferri secundum quam hae causae diiudicentur, Antigonus iubet. Quae antequam rata facta sit, ne deferri quidem ad iudicem res poterunt (v. 38 sq.). Haec autem lex dabitur pacto quod inter Teios et Lebedios conuenerit. Quam ad rem conficiendam eligétur collegium uirorum (συνθηκογράφων) qui quae optima sibi uisa sint (v. 30) constituant, constituta tabulis inscribenda curent. Hoc enim est γράψασθαι τὴν συνθήκην (v. 28), non quod Waddingtono uisum est: „dénoncer à l' assemblée, soumettre à la discussion". Hoc quod inter συνθηκογράφους conuenerit pactum, tabulis inscriptum publice uidetur proponendum et comitiis cum Teiorum tum Lebediorum approbandum fuisse, ita ut quae utrique ciuitati placuissent, rata fierent, de quibus rebus inter Teios et Lebedios conuenire non posset, de eis in iudicio ad hanc rem ipsam constituto agere liceret. Iudicium illud dicitur ἡ ἔκκλητος ἑξάμηνος scil. δίκη. Perperam enim Waddingtonus in uersu 29 post ἐκκλήτωι interpunxit, cum haec uerba sic intellexisset: ἐν τῆι ἐκκλήτωι (πόλει, ἐν) ἑξαμήνωι (χρόνωι). Quae res datiuo solo neque significari potest, neque ullo tituli loco significatur[1]: unde satis apparet iure Dittenbergerum uirgulam quam post ἐκκλήτωι Waddingtonus posuit, deleuisse. Coniungenda enim inter se sunt ἐν τῆι ἐκκλήτωι ἑξαμήνωι scil. δίκηι.

Plerumque autem iudicia ἔκκλητα in senos menses constituta esse apud Graecos uidentur, cum etiam Latii et Olontii cum Gnosiis paciscentes de iudicio instituendo in quo lites inter ciuitates Latiorum et Olontiorum ortae diiudicentur[2],

[1] Cf. v. 15. 24. 26. 39. 55. 64. 104. 107. 121. 122. — 48 ἐντός.

[2] Homolle, Bull. de Corr. hell. III 290 sq.

hoc statuant: *κρινόντων δὲ οἱ Κνώσιοι ἐν ἐξαμήνωι.* Postea cum hoc spatium non sufficere uideretur, in duodecim (= bis sex) menses prolatum est. — Halicarnassi [1] (si hoc quoque *ἐκκλήτου δίκης* simile exemplum adferre licet) ad lites diiudicandas quae ortae erant inter ciues utriusque factionis, et regiae et popularis, de agrorum et fundorum possessione, cum Lygdamis tyrannus dominatu se abdicare cogeretur, duodeuiginti (ter sex) menses constituti sunt. Ceterum *ἔκκλητος δίκη* qualis sit, haud paucis quae in titulis Graecis seruata sunt exemplis illustratur. Qua de re optime disseruit M. H. E. Meier (Die Privatschiedsrichter und öffentlichen Diaeteten Athens p. 30 sq.). Tamen quod dubitat hic uir doctus, num *ἔκκλητος πόλις* ea a Graecis appellata sit ciuitas ad quam lites quae inter ciuitates duas ortae sint, diiudicandae deferrentur, quo modo nisi uno Plutarchi loco (Apophth. Lacon. p. 215 c) haec uox non usurpetur, nostro exemplo probatur artius eum illius usum circumscripsisse[2]. Diserte autem de iudicio inter Athenienses et Lacedaemonios faciendo illo loco Plutarchus dixit. Qua in re praecipue uis huius uocis posita est. *ἔκκλητος πόλις* enim ea est ciuitas quae ut iudices det euocatur (*ἐκκαλεῖται*).

Nostro loco si quid de pacti condicionibus inter Teios et Lebedios non conueniat, a Mytilenaeis iudices postulandi sunt, apud quos de eis condicionibus agatur et qui quid de eis statuendum sit, iudicio facto decernant[3].

[1] Dittenb. Syll. 5 v. 18.

[2] Cf. etiam CIA II 308.

[3] Cf. tituli nostri v. 51 sq. Vox *ἐπικρίνειν* (decernere) de iudicio faciendo usurpatur etiam in lege de mysteriis Andaniensibus data v. 81: *ἂν δέ τις ἁλῶι, ὁ μὲν δοῦλος μαστιγούσθω ὑπὸ τῶν ἱερῶν, ὁ δὲ ἐλεύθερος ἀποτεισάτω, ὅσον κα οἱ ἱεροὶ ἐπικρίνωντι.* — Tit. Lebadensis (Fabricius, De architectura Graeca. Berol. 1881 p. 6. *Ἀθηναίου* IV p. 369) v. 41 sq. *ἐὰν δὲ πρὸς αὐτοὺς ἀντιλέγωσιν οἱ ἐργῶναι περί τινος τῶν γεγραμμένων, διακρινοῦσιν οἱ ναοποιοὶ ὀμόσαντες ἐπὶ τῶν ἔργων, πλείονες ὄντες τῶν ἡμισέων. τὰ δὲ ἐπικριθέντα κύρια ἔστω.* Item *ἐπίκρισις* dicitur in titulo Tegeatico (Cauer[1] 117): *ζαμιόντω οἱ ἐσδοτῆρες ὅσαι ἂν δέατοί σφεις ζαμίαι καὶ ἀγκαρυσσόντω ἰν ἐπίκρισιν καὶ ἰναγόντω ἰν δικαστήριον τὸ γινόμενον τοῖ πλήθι τᾶς ζαμίαυ.* ib.: *τὸν δὲ ἐργώναν ζαμιόντες ἰν ἐπίκρισιν.* — *ἐπικριτήριον* dicitur iudicium *ἔκκλητον* quoddam CIG 2556 v. 68, ubi cf. Boeckhii adnotationem. — *διαιτητῶν* arbitria *ἐπικρίσεις* appellantur in titulo Ephesio (Dittenb. Syll. 344) v. 5 sq.: *ἃ δ' ἂν οἱ δικασταὶ [δικάζωσιν], ἀναγράψαντες*

Altera huius paragraphi parte agitur de legibus quibusdam pacti quas collegio electorum (*συνθηκογράφοις*) rex non permittendas esse censuit, sed ipse constituit. Praeter necessitatem hoc loco mihi uidetur Dittenbergerus a litteris in lapide traditis recessisse; neque de delictis tantum, sed etiam de contractibus dicendum erat. Cum autem Waddingtoni supplementum nullo modo stare possit, optime scripsit Hicksius: *ἐπὶ τοιούτοις — οἷς.* — Funditus restituendi erant uersus 33—35, quorum supplementa a Waddingtono proposita sententiae non sufficiunt. Atque proficiscendum erat inde quod eo enuntiato quo parenthesin effici particulis *καὶ γάρ* indicatur, causa contineri debebat eius rei quae in principali sententia pronuntiatur. Cum uero id quod Hicksius suppleuit: *οὐ δύναται τέλος εἰληφέναι ταῦτα*, graece dici non posse uideatur, scripsi *οὐ δοκεῖ προκοπὴν εἰληφέναι ταῦτα*, Polybii exemplum secutus[1]. Referendum enim esse uidetur pronomen *ταῦτα* ad ea quae in praecedenti enuntiato optime restituit Waddingtonus: *ἂν τῶι νόμωι διακριθῆι.* Quam rem parum processisse rex dicit: neque minus quam iudicia etiam compromissa debitorum et creditorum (*αἱ συνθῆκαι*) impedita esse ea re quae in uerbis sequentibus exponitur. Haec autem res non inest in Waddingtoni supplemento *ἐκ τῶν ἐπάνω χρόνων.* Nam inde quod contractus aliquis superiore tempore factus est, nunquam compromissum uel iudicium potest prohiberi: potest autem, si per aliquod tempus contractus legibus satisfactum non est, scilicet usurae solutae non sunt, lites autem inde ortae productae sunt. Quae suppleui deprompsi e Polybii XXII 4 (XXIII 2 Bk) § 11: *συνέβαινε γὰρ καὶ τὰ πρὸς τούτους συναλλάγματα παρέλ-*

εἰς λεύ[κω]μα οἱ εἰσαγωγεῖς καὶ τὰς ἐπικρίσεις τὰς τῶν διαιτητῶν ἃς ἂν ἐπὶ τοῦ δικαστηρίου συνομολογήσωσιν. cf. etiam legis Andaniensis v. 84 sq.: *ὁ δὲ ἱερεὺς ἐπικρινέτω περὶ τῶν δραπετικῶν ὅσοι κα ἦνται ἐκ τᾶς ἁμετέρας πόλεος, καὶ ὅσους κα κατακρίνει, παραδότω τοῖς κυρίοις.* -- Adprobandi significatione, qua etiam in nostro titulo legitur v. 60, uocabulum illud usurpatur CIG 2166 v. 23 *τα]ῖς διαλυσίεσσι ταῖς ὁ βασιλεὺς ἐπέκρινε (ἐπεκρίννε|[το* Böckh), cf. Herodian. Ab excessu d. Marci 6,1,2 (Bk): *οὐδέ τι ἐλέγετο ἢ ἐπράττετο, εἰ μὴ κἀκεῖνοι αὐτὸ ἐπικρίναντες σύμψηφοι ἐγένοντο.* v. etiam Plut. Lyc. c. 6. et Dionys. Hal. AR. 7,38.

[1] VIII 17,6 *ταχέως ἐλάμβανε τὸ πρᾶγμα προκοπήν.* cf. etiam eiusdem X 47,12. V 16,9 et I 12,7. II 13,1. 37,10. 43,7. 45,1. III 4,2.

κεσθαι πολὺν ἤδη χρόνον[1]; quam eandem rem apud Boeotos impedimento fuisse, quominus iudicia fierent, Polybius refert.

Cum igitur lites pecuniariae prohibitis iurisdictione et compromissis propter eas quas exposui causas, adeo accreuerint, ut si legitimo ordine omnes illae causae diiudicentur, et dilatione creditores et usuris amplius accrescentibus debitores ne obruantur, summum sit periculum, uiam demonstrat rex qua compromissa et iudicia adiuuanda sint. Hoc autem remedium ea condicione continetur quam in pacto scribi Antigonus iubet: ut ei debitores qui secundum hoc pactum compromissum cum creditoribus ineant, ex quantocumque tempore usuras non soluerint, non plus quam duplam sortem pendant, scil. praeter hanc ipsam 100 p. c., i. e. circiter octo annorum usuras: qui iudicium experiri malint, totius debitae pecuniae damnentur usque ad 200 p. c. praeter sortem. Hoc enim probabilius uidetur quam quod Waddingtonus statuit: *μὴ πλεῖον διπλασίου ἀπολύσασθαι εἰς τόκον.* Nam ut hoc praetermittam, *ἀπολύσασθαι* uerbum hac significatione insolitum esse, *Α* autem pro *Δ* in loco mutilo facile legi potuisse — hoc modo omnibus debitoribus qui minus quam sedecim annorum usuras non soluissent, ad compromissa ineunda stimulus non potuit admoueri, cum alioqui omnes qui plus quam octo annorum fenora debebant, haud dubio bene secum agi putarent, si dupla sorte soluta dimittere possent creditores. Hi autem cum terminum sibi impositum esse uiderent ultra quem nihil accepturi essent, spes erat fore ut diutius manere non uellent, si modo compromisso probanda condicione facto pecuniam nanciscerentur.

Hoc unum igitur rex ipse constituit: cetera uirorum electorum collegio (*συνθηκογράφοις*) permittuntur deliberanda et proponenda, quibus legibus et in quo iudicio causae inter Teios et Lebedios essent diiudicandae.

§ 7.

Sed eae leges de quibus ita conuenerit, cum ad eas tantum causas ualeant quae pendent inter utriusque urbis ciues eo tempore quo hoc edictum editur, cauetur ne etiam

[1] Cf. § 2: *τῆς δικαιοδοσίας ἑλκομένης παρ' αὐτοῖς σχεδὸν ἐξ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν.*

alii ad quos non pertinent, haec priuilegia sibi uindicent. Qua re intra anni spatium omnes has causas ad iudices deferri rex iubet, quae non delata sit hoc legitimo tempore, dum liceat agere (*δικῶν οὐσῶν*), eam causam irritam fieri.

In his una desiderat explicationem uox *ἐγδικάσασθαι*, quae haud saepe hoc modo legitur, praesertim cum uerbo *γράψασθαι* coniuncta. Actiuum enim *ἐκδικάζειν* de iudice dicitur qui causam absoluit, medium de actore qui rem aliquam iure postulat, ut et de uindicatione et de ea condictione usurpari uideatur qua dari nobis oportere intendimus. Harpocratio p. 107,8 Ddf.: *ἐκδικάσασθαι ἀνάδικον · ἐκπρᾶξαι διὰ τὸ* (l. *τοῦ*) *δικάσασθαι.* Tabulae Heracleensis I v. 48: *ταύταν τὰν γᾶν κατεσώισαμες ἐγδικαξαμένοι δίκας τριακοσταίας τοῖς τὰν ἱαρὰν γᾶν Fιδίαν ποιόντασσιν*, (cf. II 26 *καὶ τοὶ μὲν ἐρίξαντες ἀπέσταν, τοῖς δὲ ἐδικαξάμεθα δίκας τριακοσταίας κτλ.*) et ibidem I 128: *αἰ δέ τίς κα ἐπιβῆι ἢ νέμει ἢ φέρει τι τῶν ἐν τᾶι ἱαρᾶι γᾶι, ἢ τῶν δενδρέων τι κόπτηι ἢ θραύηι ἢ πριῶι, ἢ ἄλλο τι σίνηται, ὁ μεμισθωμένος ἐγδικαξήται ὡς ἀπολίστων, καὶ ὅτι κα λάβει, αὐτὸς ἑξεῖ.* CIG III 4259: *καὶ προσαποτεισάτω τάλαντον ἀργυρίου καὶ ἐξέστω τῶι βουλομένωι ἐγ[δ]ικά[ζ]εσ[θ]αι περὶ τούτων.* Le Bas, Asie min. 85: *εἰ δέ τίς κα ἄγηι ἢ αὐτοὺς ἢ τὰ ἐκ τᾶς πόλιος ἢ χώρας, τὰ μὲν ἐμφανῆ ἀναπράσσειν τὸν στραταγὸν καὶ τοὺς συνέδρους ἀεὶ τοὺς ἐνάρχους, τῶν δὲ ἀφανέων ὑποδίκους εἶμεν τοὺς ἀχηνηκότας, γινομένας τοῖς Τηίοις τᾶς ἐγδικάσιος καὶ τᾶς λοιπᾶς οἰκονομίας*[1]. Nostro igitur loco *γράψασθαι καὶ ἐγδικάσασθαι* ita dicta esse uidentur, ut illud de omnibus in uniuersum actionibus, hoc de eis quas significaui, intellegendum sit.

Excipiuntur autem illa lege ei quorum debitores eo ipso anno quo causae agantur, peregre sint. Horum igitur causae solae etiam post illum annum pacti legibus diiudicabuntur. Qua specie (scilicet peregre fuisse debitorem) ne quis legis uim eludere posset, Antigonus constituit, ut haec exceptio eis tantum ualeret qui legitimis quibusdam

---

[1] Euripides actiuum *ἐκδικάζειν* dixit pro uindicare: Suppl. 154: *ἦ πού σφ' ἀδελφὸς χρημάτων νοσφίζεται; ΑΔΡ: ταῦτ' ἐκδικάζων ἦλθον.* ib. 1215: *παισὶ δ' Ἀργείων λέγω · Πορθήσεθ' ἡβήσαντες Ἰσμηνοῦ πόλιν, Πατέρων θανόντων ἐκδικάζοντες φόνον.*

sollemniter confectis, quibus comprobarent peregre esse debitorem, dilationem ex lege impetrassent. Quae cum ita sint, in uersu 41 non dubitaui supplere *ἐξέστω τὸν ἀποδημοῦντα προσκαλέσασθαι*. Insolentia igitur huius rei, quod reus absens in ius uocatur, causa est, cur insolenti modo hoc conficere rex iubeat: neque enim a domo solum, sed etiam a praetorio accusator reum in ius uocato, et referto ad praetorem, scilicet ut tabulis publicis res consignetur et confirmetur ei ius etiam post annum legitimum pacti lege in debitorem agendi. Haec autem fiant testibus praesentibus, quos num adhibere uelit necne cum accusatori permitti uix possit, suspicor litteram *η* quae est ante *ἐναντίον* ad aliam potius uocem pertinere, quae perierit cum magistratus nomine, quam scribendum esse *ἢ* cum Waddingtono et Dittenbergero. Certe pro *ΚΑΚΤΟΚΩΝ* quod nihili est, restituendum est *κλητόρων*. De testibus dici etiam Dittenbergerus perspexit, cum scriberet *μαρτύρων*. Ei autem qui in ius uocando (*προσκλήσει*) intersunt testes non *μάρτυρες*, sed attice quidem *κλητῆρες*, communi autem dialecto *κλήτορες* dicuntur [1]. Quos duos ut hic ita Athenis semper fuisse et constat et diserte Demosthenes testatur (c. Boeot. p. 1017,6. or. 40,28: *οὗτοι ὥσπερ κλητῆρες δύο μόνοι ὄντες μαρτυροῦσι*). Conuenit huic supplemento etiam uox *ἀξιόχρεων*, quae de testibus locupletibus sollemniter dicitur [2].

§ 8.

Primam huius paragraphi sententiam cum Waddingtonus et Hicksius cum superiore periodo coniungant, ad causas eorum qui peregre sunt, referre uidentur. At cum non eis quae postea ferentur, sed pacti legibus illas causas (si in

---

[1] Forma *κλήτωρ* communis pro attica *κλητήρ* (cf. *φρατήρ* et *φράτωρ*) praeter Plutarchum (de sanitate p. 128 f.) apud grammaticos tantum legitur: Herodian. *Περὶ καθ. προσ.* B. p. 49,1 (L) *Τὰ εἰς ωρ πάντα βαρύνεται, ῥήτωρ, κλήτωρ* etc. cf. *Περὶ μον. λεξ.* B. p. 937, 26. Schol. Aristoph. Plut. 891. Nub. 1301. Hesych. s. v. Suidas v. *κλητεύει*. Lex. Seg. p. 272, 6. Apud Demosthenem p. 1147, 6 (or. 47, 27) cum codice Σ legendum est *κλητῆρες*; p. 244, 3 (or. 18, 55) in libello uerbis oratoris interposito *κλήτορες* legitur.

[2] Demosth. p. 1026, 19 (or. 40, 61). Plato Apol. p. 20 e. Dio Chrys. or. 66, II 352 R.

tempore postulantur) agendas esse appareat, a Dittenbergero hunc locum recte constitutum esse censeo.

Haec enim paragraphus in duas diuiditur partes, quarum priore agitur de nouis legibus nouae ciuitati dandis, altera de eis legibus quibus interim donec illae ratae factae sint, Teii et Lebedii utantur.

Atque ad illam rem conficiendam sex uiri eligentur qui dato iure iurando leges quae optimae sibi uideantur, intra definitum quoddam temporis spatium conscribant. Haud recte enim Waddingtonus uersum 44 suppleuisse, immo ternos uiros ex utraque ciuitate creandos esse e § 12 apparet, ubi eadem fere uerba in re nostrae simili repetuntur. Etenim *ὑμεῖς* in hoc titulo semper Teii appellantur, neque par erat Lebedios a legum communium latione excludere. Quod eo minus hoc loco erat statuendum, cum omnino regem diligentissime Lebediorum iura curare uideamus, neque iniuria, cum illis maxima ex toto eius consilio satis uiolento incommoda oriantur. Praeterea *δεῖ* quod Waddingtonus hic restituit, aliis tituli locis similibus non occurrit. *Δ* autem pro *Α* in loco mutilo facile legi potuit.

Deinde *καλοὺς καὶ ἀγαθοὺς* (v. 45) minus aptum esse uidetur; *ὄντες ἀνερίθευτοι* legitur CIG 2671 v. 45 de iudicibus in decreto Calymniorum dorice scripto; in Mylasensium decretis *ἀνερίθευτος καὶ ἀδωροδόκητος γενόμενος* de stratego[1] et de homine quodam qui compluribus honoribus functus est[2]; in titulo Chio saeculi a. C. n. V.[3] de iudicibus dicitur: *ἀνηρίθευτοι ἐόντες*[4].

In uersu 48 quod Waddingtonus suppleuit, *ἐντὸς ἑξαμήνου*, retinui, cum tota res intra anni spatium conficienda sit.

---

[1] Le Bas, Asie Mineure 408.

[2] ibidem 407 = CIG 2693 d.

[3] Röhl IGA 381.

[4] Cf. Philo leg. ad Gaium § 10 (II p. 555, 40), denique v. l. apud Diod. I 72 (*μαρτυρίαν*). — *Ἐριθεύεσθαι* apud Aristotelem (Polit. V 3 p. 1303) „pretio corrumpi" esse uidetur, ut *ἐξεριθεύεσθαι* actiua significatione Polyb. X 22, 9. Suidas s. v. interpretatur: *ἐριθεύεσθαι ὅμοιόν ἐστι τῷ δεκάζεσθαι.* nam proprie *ἐριθεύω* significat „mercennarium esse".

Rogari leges a sex uiris conscriptas rex iubet in comitiis, nimirum totius nouae ciuitatis, quorum et Teii et Lebedii participes sint. Tamen neque a legum latione manus prorsus abstinet, cum et eis poenam comminetur qui leges rogauerint malas, h. e. ipsius rebus aduersas, et si quid inter Teios et Lebedios non conuenerit, se ipsum decreturum esse dicat. Mitius tamen interueniendi genus est, quod se tertiam electurum esse ciuitatem promittit quae de eis rebus decernat, scilicet ex ciuibus suis uiros aliquos eligat qui arbitrorum munere fungantur.

Anni spatio leges nouas confici rex iubet. Cum tamen interim ius aliquod esse debeat, quomodo hoc curandum sit, ciuitatibus se permisisse dicit. Quod Teii suis legibus interim utendum esse censuerint, Lebedios oblocutos esse. Quare se his concessisse, ut ex alia quadam ciuitate leges arcesserentur; atque etiam hanc ciuitatem eligendam se legatis permisisse. Qui cum compromiserint in Coorum ciuitatem, horum leges se interim ratas fieri uelle, ad Coorum magistratus se scripsisse, ut leges Teiorum legatis describendas concederent. (Hoc modo optime Dittenbergerus uersum 60 restituit.) Denique legatos eligi iubet qui tribus diebus post ad leges arcessendas proficiscantur. Quae ubi menstruo spatio adlatae fuerint, ut magistratus secundum eas leges designentur decem diebus statuit[1].

Quae cum reputes, rex uidelicet Graecis maxime morem gessisse uideatur. Mireris tamen cur Coorum ciuitatem Teii et Lebedii elegerint, cum Doricis legibus uti Iones postulasse minime exspectaueris, nisi Antigonus eis hoc suggessisset. Quae cum ita sint, Lebediorum aemulationem causam speciosam regi praebuisse suspicor qua consilia sua Teiis insinuaret.

Atque cur Coorum potissimum legibus eos uti rex

---

[1] Mire Waddingtonus uersum 65 sic interpretatus est: „Et dix jours plus tard vous et les Lébédiens vous vous en présenterez les copies certifiées". Immo *ἀποδεῖξαι τὰ ἀρχεῖα* esse „magistratus creare" recte monet Dittenbergerus. cf. tituli Smyrnaei infra enarrati v. 77. Polyb. 4, 35, 9, ubi *τὸ τῶν ἐφόρων ἀρχεῖον* est collegium ephororum. CIA II. 332 v. 45. Dionys. Hal. A. R. 9, 37 (p. 1846).

uoluerit, difficillima quaestio est. Quod enim Coi sexaginta tribus annis ante et ipsi synoecismo coniuncti erant[1], hanc solam causam eius rei uix fuisse censeam. Certe Coorum populus Antigono maxime fauisse uidetur, siquidem hic intellegendus est in titulo Coo[2] quo corona Antigono data commemoratur[3]. Itaque si coniecturae hic locus sit, cum Antigonus populares partes in ciuitatibus Graecis maxime adiuuisse uideatur, has Coi floruisse suspicer. Nam plebi Teiorum quoque rerum publicarum potestatem facere regi uolenti fuisse uidetur.

Synoecismo autem tolli solitas esse ciuitates quae antea erant, ita ut sublatis magistratibus et institutis publicis ex earum ciuibus prorsus noua ciuitas et potestates nouae constituerentur, supra uidimus adlatis Thucydidis et Herodoti testimoniis. Neque aliter factum esse uidetur in Rhodiorum et Megalopolitarum synoecismis instituendis. Ephesiorum autem ciuitatem simul cum synoecismo instituto Lysimachum ad sua commoda denuo constituisse, infra ubi de Ephesiorum synoecismo accuratius mihi erit exponendum uidebimus. Hoc loco id tantum moneam, Lysimachum ad popularem potestatem (cum plebs Demetrio Antigoni filio maxime faueret) tollendam illa occasione usum esse. Similiter hic Antigonus id quod in synoecismis instituendis moris erat, ad persequenda commoda sua usurpasse uidetur.

Leges enim eas tantum quae ad ius priuatum pertinerent sublatas, formam rei publicae Teiorum seruatam esse caue censeas. Immo magistratus nouos e Coorum legibus institui rex iubet. Cum igitur magistratus omnes abrogati, instituta publica sublata essent, eis qui leges nouas conscribebant, ciuitatem quo modo uellent, constituendi potestas facta est. Memineris autem praeter nomographos illos qui iure iurando obstringuntur, ne quid contra ciuitatis commoda rogent, unicuique ciui legum quas uelit ferendarum hoc loco potestatem

---

[1] Diodor. XV 76, 2. Strabo XIV p. 657.

[2] Newton, Inscr. Gr. Mus. Brit. CCXLVII p. 63.

[3] Cf. etiam Usener Rh. M. 29, 39 et Diod. 19, 75 illic citatum cum eis quae infra exposui p. 50 sqq.

fieri, ita ut de his legibus priuatorum necessario suffragia fiant. Quae res et per se ipsa satis turbulenta et ad plebis potestatem augendam apta esse uidetur, idque eo magis cum quid alias in legibus ferendis moris fuerit Graecis respexeris. Athenis enim quamquam singuli ciues nequaquam legum ferendarum expertes erant, nisi extraordinariae causae incidebant, de eis tantum rebus semel quotannis leges ferre unicuique licuisse constat de quibus populus iussisset, neque de his quidem nisi ita, ut a senatu et iudicio iuratorum leges examinarentur defensoribus pristinarum legum publice institutis, et ut periculum accusationis quae *παρανόμων* dicebatur, legum rogatores per annuum spatium praestarent. Anno autem a. C. n. 403 cum auctore Tisameno leges retractari populus iussisset, decemuiri instituti sunt[1] qui, ita ut hoc loco sexuiri, nouarum legum ferendarum cura onerarentur. Leges autem quas tulerunt, non ut hoc loco a comitiis sed a senatu et iudicibus examinatae sunt, neque si quid priuati rogassent, de his legibus utique suffragia fiebant, sed senatui potestas data est, quas harum legum comprobasset, ad nomothetas ferendi. Atque eodem modo tributa sociorum (quae ut leges tractabantur) saeculo a. C. quinto recensa esse docuit Koehlerus[2]. — Contra si cum his quae adtuli, ea compares quae Thucydides (VIII 67) anno 411 in quadringentorum dominatione instituenda facta esse refert, et ab Atheniensium moribus haec prorsus abhorrere intelleges, et similitudinem quandam intercedere inter res a Thucydide narratas et eas quae nostro loco statuuntur. Athenis enim *συγγραφῆς* ad leges nouas dandas publice constituti cum ipsi eam legem qua res publica funditus peruerteretur, ferre non auderent, nihil nisi unicuique ciuium cuiusuis legis ferendae impunitatem rogauerunt. Qua re ex uniuscuiusque seruili procacitate instrumentum aptum ad res prorsus nouandas optimates sibi parabant. Hoc igitur interest inter nostram et illam causam,

---

[1] Andoc. 1, 83. *οἱ δέκα ᾑρημένοι* pro *οἱ δὲ ᾑρημένοι* proposuit Sluiterus adsentientibus Koehlero (loco infra not. 2 citato) et R. Schoellio (Comment. in hon. Mommseni p. 467).

[2] Urk. u. Unters. z. Gesch. d. del. att. Bundes p. 66.

quod ea quae illic optimatium dolo instituta sunt, cum animi ciuium anxii a re populari auerterentur, ea hic ad potestatem rei publicae popularibus Antigono obnoxiis tribuendam instituuntur additis diserte minis poenarum, si quis aduersus regis commoda quid rogasset.

Denique monendum est legatos quos tribus diebus Coum Teii mittere iubentur, non statim profectos esse; cuius rei quae fuerit causa infra uidendum erit (p. 49).

§ 9.

Huic paragrapho similia sunt quae in Stiriorum et Medeoniorum pacto[1] constituuntur v. 34 sq.: *Μὴ ἔστω δὲ ἐπάναγκες λειτουργεῖν τοὺς Μεδεωνίους ἐν Στίρι τὰς ἀρχὰς ὅσοι γεγένηνται ἐν Μεδεῶνι ἄρχοντες, ξενοδίκαι, πρακτῆρες, δαμιουργοί, ἱερεῖς, ἱεράρχαι, καὶ τᾶν γυναικῶν ὅσαι ἱερητεύκατι, εἰ μή τις ἑκὼν ὑπομένοι· ἱστάνθων δὲ ἐκ τῶν ἀλειτουργήτων τῶν Μεδεωνίων καὶ ἐκ τῶν Στιρίων.*

Hoc loco duo sunt genera hominum qui muneribus publicis liberantur. Cum enim certus ordo quo locupletes in utraque ciuitate muneribus fungebantur, synoecismo instituto perturbatus esset, rex ne ei qui munere aliquo in altera ciuitate functi essent, nouo ordine constituto iterum eodem onerarentur, cauendum statuit. — Tum Lebedii dum domorum exstruendarum onere premerentur, omnibus muneribus se excipi postulauerunt. Quod in tres annos eis conceditur. — Regem utrum urbs Teiorum permaneret, an tota uel partim destrueretur, Teiorum arbitrio permisisse supra monuimus (p. 24). Qua re hoc loco, si omnes Teii in pristinis maneant domibus, Lebedios tantum liberandos esse censet, sin etiam Teiorum pars sedes mutare cogatur, etiam hos qui in eadem atque illi condicione sint, eadem immunitate frui iubet.

Quae sequuntur Waddingtonus ita suppleuit: *καὶ ἕως ἂν ἦι οἰκία, μὴ μεθαιρῶνται τούτους λητουργεῖν*, hac usus interpretatione: „ils seront exemptés pendant le même temps et jusqu'à ce qu'ils aient de maisons.“ Verba *μὴ μεθαιρῶνται*

[1] Vide infra partem IV.

τούτους ληιτουργεῖν igitur eodem sensu intellexit quo καὶ τούτους ἀτελεῖς εἶναι. Quod suo quidem iure Dittenbergerus spreuit, uerum quod ipse suppleuit: ὅσοι δ'ἂν τὰ ἐποίκια μὴ μεθαιρῶνται, τούτους ληιτουργεῖν : ἐποίκια nullo modo stare potest. Nam non de casis sed de domibus destruendis agitur. Domus urbanae autem numquam sunt ἐποίκια [1]. — Sententia quid postulet, apparet: ei enim muneribus fungi iubentur qui domorum exstruendarum cura non onerentur, cum in ea urbis parte habitent quae permansura sit. Qua re aut τὰ οἰκία scribendum esse apparet, aut litteram ι lapicidae errore omissam esse. Cum autem οἰκίον in titulo nostro nusquam, ἡ οἰκία saepe inueniatur, neque cur hoc ipso loco deminutiuo rex usus sit, cogitari possit, illud statuere ausus non sum.

Haeremus autem in uoce μεθαιρῶνται, quae praeter Odysseae VIII 376 in litteris Graecis legi non uidetur, ubi ὁ δ' ἀπὸ χθονὸς ὑψόσ' ἀερθεὶς Ῥηϊδίως μεθέλεσκε (τὴν σφαῖραν) est: pilum excipiebat. Dittenbergerus nostro loco idem fere quod μεταβάλλειν, ἀλλάττειν esse censet – quod probari potest — „nisi quod eligendi notio, huic loco aptissima, in uerbo insit.“ Quae mihi quidem huic loco minime apta esse uidetur, quoniam non singulis ciuibus, sed ciuitati rex permisit, urbisne pars destrueretur necne. Nisi igitur errori debetur uerbum satis insolitum, de alia re dictum esse non potest, atque de domibus destruendis ut alio loco exstruerentur. Quare καθαιρῶνται scribendum esse conicias.

Ad uocem χερσόννησον Hicksius haec adnotauit: „This Chersonnese is the large peninsula in which Erythrae stands“, citato Strabonis loco (XIV p. 644), quo teste eius isthmi qui paeninsulam Erythraeam cum terra continenti coniungit, Teii partem meridionalen possidebant. Sed iure mireris regem eo tempore, quo summo opere Teiorum urbem incolis frequentare studebat, de transducendis Teiis in paeninsulam Erythraeam

[1] Cf. Boeckh ad CIG 1730 (I p. 849): „ἐποίκιον hic ut alibi est casa ad fontem exstructa“. Casae in agris exstructae, scil: bubile, horreum, meta, ἐποίκια dicuntur in tabula Heracleensi I v. 146 (cf. v. 139 sq.), Le Bas, Asie min. 415 in titulo Mylasensi. Similiter uox usurpatur in schol. Apoll. Rhod. 2, 160 et apud Suidam s. v. al. (Villas esse ἐποίκια in libro Iosuae 18, 24 et in Basil. 19, 8, 7 al. legitur in Stephani Thesauro).

cogitasse. Neque in titulo ipso de tali re quicquam legimus. Immo quin de eadem re quam § 2 rex significauerat, hic uerba fiant, dubium esse non potest. Qua re Waddingtonum uerum uidisse suspicor, qui ad § 2 ubi de destruenda urbe Teiorum rex dicit, haec adnotauit: „C'était peut-être pour la rebâtir plus près de la mer, à l'endroit appelé Chersonnesos (voy. l. 71)". Qua re cum haud ita longe a Teiorum urbe pristina illam χερσόννησον quaerendam esse appareat, eam paeninsulam intellegendam esse iudico quae ante ipsam urbem antiquissimam occidentem uersus sita est, in qua etiam nunc ruinae plurimae inueniuntur[1], quare in illa urbem Teiorum sitam fuisse ei fere consentiunt qui nostris temporibus illos locos uiserunt[2]. At, dixerit quispiam, si in ea paeninsula erat urbs, quomodo de transferendis in eam sedibus Teiorum rex dicere potuit? Sed multum abesse, ut hoc nostrae opinioni repugnet, concedas, si quae sint illa aedificia quae in paeninsula inuenta sunt requisiueris. In quibus certius aliquid de templo Bacchi et de theatro solis constat. Ceterae ruinae quales sint et cuius aetatis mihi non innotuit. De theatro unum Hamiltonum[3] adferam, qui expressis uerbis dicit: „To judge from the parallelism of the walls which form the wings of the cavea, the theatre was probably of Roman construction". De templo Bacchi scripserunt Leakius[4] et pluribus uerbis Hirschfeldus (p. 28 sq.), qui suo iure cum artificibus Bacchicis et asylo Teio hanc aedem coniunxit, quod anno a. Chr. 193 a Romanis confirmatum est. De Hermogene qui aedem illam exstruxit, Hirschfeldus quaestione instituta eo peruenit, ut statueret eum certe ante saeculi alterius partem dimidiam, sed post medium tertium fuisse. De tempore hoc titulo

[1] Cf. mappam Britannicam maritimam (edited by the hydrographic office of the Admiralty) n. 1893 „Sighajik Bay," et G. Hirschfeldi commentariolum de Teo urbe in Diario archaeologico 1876 p. 23—30, tabella instructum.

[2] Hamilton, Researches in Asia Minor II p. 12. cf. p. 11. Hirschfeld p. 27. Etiam in mappa Britannica in hac paeninsula adscriptum est „Ruins of Teos".

[3] l. c. p. 13.

[4] Journal of a tour in Asia Minor p. 350.

superiore nemo quantum uideo cogitauit. Itaque probari potest ea aedificia, quorum ruinae in ipsa paeninsula inueniuntur, post hunc synoecismum exstructa esse. Ab his autem orientem uersus et cis et trans eum riuum qui in portum Teium effunditur, alias ruinas se inuestigasse testatur Hamiltonus, quae an aetate illas superent nescio. Dorico genere unum eorum templorum exstructum fuisse refert. Vel ultra hunc locum in planitie ea quae nunc hieme palustris esse solet, substructio inuenta est pedum 140 et 160, ut Hamiltonus dicit, ut Hirschfeldus totidem passuum, quam quod Hirschfeldus sepulcri fuisse dicit miror. Nisi rex regum aliquis illic iacebat, cui tanti ambitus sepulcrum Teios erexisse putes, cum templum Bacchi pedes 64 latum fuisse Leakius computauerit? Atque etiam statuas ibidem inuentas esse testis est Hamiltonus, quas iudicat esse magistratuum muneribus publicis bene functorum. Sed quaecumque sunt, olim Teiorum urbem non eo muro orientem uersus finitam fuisse cuius reliquiae citra eum quem supra commemoraui riuum supersunt, ex eis quae adtuli satis apparet. Ille murus, multis (teste Hamiltono) angulis et propugnaculis munitus, mediine aeui sit, ei quibus reliquias illas oculis inspicere contigit, diiudicent. Tantum satis erit dixisse, Teum urbem antiquis temporibus uideri magis ad orientem uersus sitam fuisse, hoc ipsum Antigoni regis edictum fortasse causam praebuisse, ut inde ab hoc tempore eae quae additae sunt nouae partes, in paeninsula exstruerentur, quae altiore ideoque salubriore fortasse situ fruitur [1].

§ 10.

Teii cum haud ita multum frumenti exarauisse uideantur (v. 78), Lebedii autem agros colere proximis tribus annis fere non possent, Lebediorum maxime intererat, amplam frumenti copiam ipsa in urbe praesto esse, ne a pretiis forensibus cuiusque mensis penderent, quae antiquis etiam minus quam nostris temporibus sibi constare consueuisse propter commercia

---

[1] Contrariam quidem de hac re sententiam nouissime dixit G. Hirschfeld in Histor. u. philol. Aufsätze, E. Curtius gewidmet. Berol. 1884. p. 364, qui tamen de huius tituli interpretatione nihil addit.

multo minus perfecta conicias. Qua re haud mirum est Lebedios petiuisse, ut impensis publicis annona per illud tempus curaretur. Horrea igitur ut sint in urbe postulant: ita recte interpretatus est Hicksius uerba *σίτου παράθεσιν*, collato Polyb. II 15,3. III 17,11. Quae res ita erat efficienda, ut pecunia quaedam ex aerario ciuitatis mercatoribus aliquibus mutua daretur ea condicione, ut frumenti copiam quam maximam importarent. Numerus aureorum quem ad hanc rem Lebedii postulauerunt, partim deperiit. Waddingtonus v. 73 *τετρακοσίους καὶ δισχιλίους* restituit, v. 94 autem *χιλίους*. Sed rex cum Teii nimium postulasse uideantur (v. 79), Lebediis potius adstipulatur (v. 93), ne tanta quantam Teii poposcerant pecunia in discrimen commissa, ciuitas aere alieno obruatur. Qua re v. 73 *τετρακοσίους καὶ χιλίους*, v. 94 *χιλίους καὶ τετρακοσίους* scripsi.

Illa pecunia pignore obliganda et intra anni spatium reponenda erat. Quanto autem fenore esset collocanda, Teiorum arbitrio permittitur (v. 76). Anno circumacto rem esse repetendam quamquam non pronuntiatur, tamen probari potest, cum tres anni ad synoecismum conficiendum constituti sint. Stateres aureos Philippeos si, quod Hultschius commendat (Metrologia Graecorum et Romanorum[2] p. 240. cf. p. 248), = 20 M. facias, tota summa quae ad hanc rem decernitur est M. 28 000. Ex eis quae Boeckhius contulit testimoniis (Oec. publ. Ath. I[2] p. 132 sqq.), efficitur quattuor drachmas Atticas eo de quo agitur tempore pro uno modio Attico tritici satis paruum, pro modio hordei satis magnum pretium fuisse; a singulis autem hominibus singulis diebus consumi frumenti partem quadragesimam et octauam modii, ueteres plerumque aestimasse. Ergo si et hordei et tritici copiae importabantur, circiter 1100—1200 hominibus in unum annum hac pecunia frumenta procurari poterant, sin bis terue uno anno eadem pecunia frumenta emi potuisse sumas, ad duo uel tria fere milia hominum peruenies. Sed multo plures fuisse, qui Lebedo Teum transmigraturi essent, censeam. Memineris autem non tam ad conficiendam prorsus rem frumentariam hanc pecuniam decretam esse, quam ut ei

qui frumenta importabant adiuuarentur, eaque re frugum pretia leuarentur.

Teii legati, cum illa summa exigua esse eis uideretur, ut plus concederetur postulauerunt. Quod cum Waddingtonus non intellexisset, suppleuit: *ἐπειδὴ ὁ συνοικισμὸς συντελεῖται καὶ πάντες γίνεσθε κτλ.* hac usus interpretatione: „De leur côté les députés de Téos sont d'avis d'ajourner ces mesures jusqu'à ce que l'amalgamation des deux communautés soit complète.“ Mire, nam scribendum esset: *ἐπειδὰν συντελεσθῆι καὶ γένησθε.* *γίνεσθε* autem in lapide est. Teii enim suae sententiae causam adferunt hanc: subito unum in locum conuenire insolitum numerum hominum, qui sedibus parandis occupati, quaestum facere non possent. Non igitur „cum conficiatur (*συντελεῖται*) synoecismus sed „cum comparetur“ erat dicendum[1].

Antigonus autem cui haec minus placebant, pluribus uerbis exponit, qua re neque quod in uniuersum illam rem Lebedii statuendam esse censuerant[2], neque quod Teii maiorem summam poposcerant, concedendum sibi uideatur. Haec tituli pars cum a Dittenbergero ut breuissime ita probabilissime restituta et explicata sit, eius fere supplementa et interpretamenta secutus sum. Hoc enim rex dicit: Se neque antea ciuitatibus Graecis concessisse, ut publicis impensis peregre frumenta importarent, neque tunc hoc sibi uolenti esse. *Σιτηγήσια* de nauibus frumentariis intellexit Waddingtonus („navires pour le transport de blé“). In lexicis hoc uocabulum deest. Ego potius de iure ciuitatium publice rem frumentariam curandi illud interpreter. Priuatos enim frumenta importare rex uetare uix poterat. Ciuitates autem in hanc rem pecuniam impendere nolebat, ne iacturas facerent. Timebat enim ne, si pecuniam mutuam dedissent ciuitates,

[1] *κατασκευάζειν πόλιν* (instituere rem publicam) legitur in Platonis Rep.VII p. 557 d. Diod. XII, 81,2: *προσέταξαν συγκατασκευάσαι τοῖς Ἀργείοις τὰ κατὰ τὴν πολιτείαν.* Strabo. IV p. 186: *τὴν Οὐίενναν — κώμην πρότερον οὖσαν, μητρόπολιν δ' ὅμως τοῦ ἔθνους λεγομένην, κατεσκευάκασι πόλιν* Plato *ἱερὰ θυσίας τε κατασκευάζειν* Critiae p. 113 b.; per iocum *συνέδριον κατασκευάζειν* id. Protag. p. 317 d. cf. nostri tituli v. 13.

[2] Versus 76 supplemento sententiae suffecisse mihi uideor, quamquam uerba *ὧν ἀξιούντων* neque lacunae spatio neque dictioni apta sunt.

debitores temerariis negotiationibus eam perderent. Quapropter e terra barbara potius procul sita, ubi satis frumenti exaretur, unumquemque quantum opus ipsi sit, arcessere iubet. Haec certe de Hermi ualle sunt intellegenda, ubi planities ad frumenta gignenda aptas esse constat. „Ex decimis agricolarum ibi frumentum multum in horrea regia collatum esse“, censet Dittenbergerus, quae tamen coniectura factis fulcitur nullis. Eodem ea refert quae sequuntur: *ἐσπουδάζομεν δὲ ὑπὲρ τούτων κτλ.*: eo consilio se horrea illa comparasse, ut Graecos adiuuaret, Antigonum facit dicentem. At posse haec aliter intellegi statim exponam. Certe in ea re haud dubito adstipulari uiro doctissimo, quod tributa Antigonum a barbaris, non a Graecis exegisse statuit. Quod enim Waddingtonus in v. 83 suppleuerat: *πλησίον οὔσης τῆς φορολογουμένης νεώς*, id Dittenbergerus eo refellit, tributum colligere esse *φορολογεῖν*, *φορολογεῖσθαι* dici de eis a quibus tributa exigantur. Medium autem genus de naue tributaria usurpari uix potest. Ceterum exstat titulus Erythraeus litteras Antiochi II ad ciuitatem Erythraeorum datas continens, ex quo eadem immunitate quam Alexander eis concesserat, etiam Antigono regnante fructas esse Graecas ciuitates apparere uidetur[1].

Ex terra tributaria Graecos frumenta importare fortasse ideo quoque rex cupiebat, ut uim tributa ferendi illius terrae augeret. Qua cum re illud opinor bene conuenit, quod in proxima paragrapho exportationem frumentorum adiuuare studet. Exactus enim frumentorum barbaris illius terrae procurare uolebat. Quam rem in litteris ad Teios datis expositam non esse, non miror, neque Dittenbergeri coniectura quam supra significaui, ad explicanda regis uerba opus esse iudico. Immo Antigonus nimirum affirmat, eo tantum consilio, ut ciuitatibus prouideret, negotiis nummariis eas implicari se uetasse (v. 85--88). Quamquam enim in ceteris rebus quam maximam libertatem Graecis dare sibi proposuerit, hoc sibi curandum esse, ut aere alieno, quod contraxerint, liberentur. (Hic cum sententiarum nexus sit, *γὰρ* pro *οὖν* v. 88 restituendum esse censui). Tamen illo tempore cum necessitatis

[1] Dittenb. Syll. 166. cf. Arrian. Anab. I 17,10. 18,2 cum 17,1.

rationem habendam esse uideret (v. 90. 91) — periculum enim erat, ne insolita hominum multitudine coacta, inopia et fames orcretur — id quod minime probabat, concedere rex coactus est. Haec sine dubio causa est, quod pluribus uerbis et minus plane haec paragraphus, quam ceterae, scripta est. Ceterum Lebediis rex potius adstipulatur quam Teiis, quo minor pecunia in periculum detur, uel quo minus frumenti peregre importetur.

§ 11.

Huius paragraphi quamquam non omnes difficultates se absoluisse Waddingtonus ipse profitetur, in uniuersum tamen uerum uidisse uirum doctissimum iudico, cum diceret: „Toutefois il me semble que la clause a pour but d'affranchir l'exportation de certaines formalités, telles que l'obligation d'apporter au marché et d'y exposer ou d'y faire visiter les denrées qu' on voulait exporter.“ Quod autem priorem huius paragraphi partem ita interpretatus est: „Toute importation et toute exportation devra être déclarée au bureau du marché, et ainsi les gens à qui il ne convient pas d'exporter directement du marché, pourront exporter de chex eux en acquittant les droits conformément à leur declarations“: in hoc errasse mihi uidetur. Multo autem minus Hicksio res successisse uidetur, qui hoc modo uerba interpretatus est: „The custom-house is to be placed near the harbour, so that importers need not be obliged to bring their goods into the town, but might export them again at once, if they heard the market was bad. Probably the market was at a little distance from the harbour, and the custom-house is to be as near the harbour as possible“. Male tali instituto Teii suis commodis consuluissent. Neque de qua quidem re agatur, uidit uir doctissimus. — Prae ceteris autem hoc statuendum mihi uidetur, de frumentis tota hac paragrapho agi, quippe de quibus et in superiore paragrapho uerba fiant, et quae in altera huius paragraphi parte exstent: „ὅσαι δ'ἂν κῶμαι ἢ ἐπαύλια ὦσιν κτλ.“, his quoque uerbis de alia re quam de frumentis dictum non esse appareat. Qua re in initio restituendum esse uidetur: *Τῶν δὲ σίτων*. Ac

ne id quidem dubium est, quin de exportandis frumentis agatur. Quorum duo discernuntur genera: et ea quae peregre importantur, et ea quae in finibus Teiorum exarantur. Utriusque generis frumenta quae sint exportanda, ad magistratus referri iubetur. Haec diserte habes in uerbis *ἀποδειχθῆνα[ι* v. 95. et *ἐπαγγείλαν[τα* v. 100. Neque magis dubitari potest, quin cum uectigalibus quibusdam soluendis haec coniungantur. Tamen hoc cogitari non potest, exportari ullas res de quibus portoria soluenda sint, quae tamen a custodia portitoris excipiantur. Quod si enim dicitur: *ἐάν τισι μὴ λυσιτελῆι κατάγουσιν εἰς τὴν ἀ[γορὰν—ποιεῖσ]θαι τὴν ἐξαγωγήν*, inde diserte apparet, non de portorio soluendo, ut Hicksius („custom house") et Waddingtonus (qui v. 100 suppleuit *τελώνηι*), iudicasse uidentur, sed de uectigalibus rerum in foro Teio uenditarum uerba fieri. Neque quae sint illa frumenta quae in forum adferri commodum non uideatur, dubitari potest: ea nimirum frumenta peregre importata quae in foro Teio emuntur, non ut in urbe consumantur, sed ut rursus exportentur. Haec igitur nauibus exponendi et in forum adferendi impendia euitari poterant. Harum mercium exempla eo adferre solent mercatores ubi omnia negotia fiunt. Quapropter haud male restituisse mihi uidetur Waddingtonus v. 95: *ἐν τῆι στοᾶι τῆς ἀγορᾶς*. Ibi enim sub custodia aedilium frumenta ueneunt. Quam ad rem ut ipsae merces adsint, necesse non est, attamen quantum ueneat, publica cura proscribendum est, ut uectigalia forensia inde exigere aedilis possit. Itaque reiciendum est quod Waddingtonus dicit „exporter de chez eux". Immo sub custodia publica nimirum in portu sunt frumenta illa quae mercatores exponere nolunt. Quae si domum adtulisse mercatores cum Waddingtono fingas, totam rem funditus peruertas. — Item sub custodia aedilium ea exportabantur quae in agris Teiorum exarata peregre uenibant. Sed ne in forum ea adferre cogantur rustici, altera huius paragraphi parte cauetur. Ceterum in uersu 98 male Waddingtonus restituit: *ἔξω τῶν τῆς πόλεως ὅρων*; nam quae extra fines Teiorum sunt, ea hic non curantur.

Itaque haec ratio intercedere mihi uidetur inter hanc atque superiorem paragraphum: illa praesenti tempori, hac

mercaturae Teiorum in futurum consulitur. Publicis enim impensis importari frumenta peregrina regi uolenti non erat, quoniam suis terris incommoda inde ne fierent timebat: Qua re illud non in uniuersum, sed eo tantum tempore quo synoecismus compararetur, ut fieret concessit. Multum tamen abest, ut commercia ciuium imminuere uelit. Neque priuatos frumenta peregre importare uetat. Maxime autem exportari frumenti quam plurimum posset, cupiebat. Quo et commercia Teiorum augebantur, et barbaris finitimis, qui in regis potestate erant et tributa ei soluebant, exactus frumentorum praebebatur. Qua re remissis omnibus oneribus quae remitti possunt, adiuuare eos studet qui frumenta exportaturi sunt. Simul fortasse uectigalia curabat. quae ut Iasi regis nomine exacta esse Boeckhius censuit (CIG 2673), ita fieri potuit, ut in portu Teiorum ab Antigono exigerentur.

§ 12.

Praeter ea quae superioribus paragraphis fieri iubentur, si quibus opus sit constituendis ad synoecismum perficiendum, Teii et Lebedii postulant, ut ea constituantur a sex uiris, quorum terni ab utraque ciuitate eligantur (ut supra in § 8). Quod cum regi concedendum uideatur, sex uiros intra triginta dierum spatium creari iubet: hi quae communi consilio statuerint, si ab utraque ciuitate approbentur, rata esse, si quid eorum inter Teios et Lebedios minus conueniret, ad se referri.

DE EDICTO ALTERO.

Alterum edictum qua occasione non multo post prius editum sit, supra significaui (p. 17). Cum enim rex in superiore edicto (§ 12) tribus mensibus iterum legatos ad se mitti iubeat, in altero (§ 13) legati ad regem uenisse dicantur, hos suspicor de eis rebus apud Antigonum uerba fecisse de quibus ut ad se referretur rex statuerat, scilicet de quibus inter Teios et Lebedios conuenire non poterat.

§ 13.

Primum quidem legati cum rege disseruerunt de pretiis domorum Lebediis soluendis quas hi relinquere cogebantur (cf. p. 19. 22). Qua de re etiam antea se deliberasse Antigonus refert. Pecunia enim quam Teii expedire poterant, parua erat, cum pecuniae ordinariae eorum certis tantum temporibus redirent. Hoc illud est quod exprimitur uerbis *τὰ ἐκ τῶν προσόδων γινόμενα κατὰ χρόνους προσπορεύεσθαι*, quae uerba de redeuntibus, non de expensis pecuniis intellegenda esse iure monet Dittenbergerus, cum Waddingtonus suppleuerit: *εἰς ἄλλα*, hac usus interpretatione: „parce que tous vos revenues avaient d'autres destinations". Immo quoniam statim sumptus satis magni desiderabantur, reditus ordinarii maioribus interuallis redibant, his ad illos procurandos Teii uti non poterant. Huic tamen sententiae ne id quidem quod Dittenbergerus dubitanter suppleuit, *διαφόρους*, sufficere uidetur. Certis enim temporibus saltem Teios reditus suos exspectare potuisse, nisi res eorum prorsus perturbatae erant, sumas. Itaque *κατὰ χρόνους — μακροτέρους* potius suppleui.

Quae cum ita essent, Antigonus legatos, qui de ea re ad eum rettulerunt, iussit sententiam dicere, unde pecuniae extraordinariae comparari possent. Atque illi responderunt unam tantum uiam qua id effici posset, relictam esse, quam rex satis obscuris significat uerbis *τὰ περὶ τὰ τέλη*. Quam obscuritatem inde ortam esse iudico, quod legati non nisi ciuitatis iussu locuti sint, ita ut Teiis explicatione nullo modo opus esset. Nos quidem quid sibi uelint illa uerba decernere non possemus, nisi Antigonus huic consilio adsensus esse uideretur. *Τέλη* enim plerumque quidem uectigalia sunt, de quibus tamen hoc loco cogitari non potest, cum ea in redituum ordinariorum numero certe fuerint, quos ad eam de qua agitur rem non sufficere rex exponit. *Τέλη* autem interdum etiam alii reditus publici dicuntur[1]. Quae cum ita sint, etiam

---

[1] Ut apud Demosthenem (or. 20, 19 p. 462): *οἱ μὲν τοίνυν πλουσιώτατοι τριηραρχοῦντες ἀεὶ τῶν χορηγιῶν ἀτελεῖς ὑπάρχουσιν, οἱ δ' ἐλάττω τῶν ἱκανῶν κεκτημένοι, τὴν ἀναγκαίαν ἀτέλειαν ἔχοντες, ἔξω τοῦ τέλους εἰσὶ τούτου.* Antiph. 5,77 (p. 138) *οὐκ ἔστιν — οὐδ' ἥστινος λειτουργίας ἡ πόλις ἐνδεὴς*

nostro loco de tributis (*εἰσφορᾷ*) uerbum *τέλος* usurpatum esse, Antigonus autem in eis quae sequuntur, non nouam uiam monstrasse, sed legatorum consilio adstipulatus esse uidetur. De quo postquam accuratius una cum illis deliberauit, hoc ni fallor praecipit: cum antea non nisi ditissimi ciuium Teiorum tributa ante tempora legitima soluerint, si quid ciuitati sumptibus extraordinariis opus esset: ut nunc non solum illi sed omnes ciues locupletes, qui sint sexcenti, e censu statim tributi loco tantam pecuniam soluant, ut quarta pars pretiorum ilico Lebediis dissolui possit.

Ut autem Lebediis simul stimulum admoueat, quo magis domos exstruere maturent, ut qui primi materiam coemerint, ita primis pretia solui rex iubet.

§ 14.

Ut quarta pars pretiorum Lebediis statim soluatur, priore paragrapho statuitur. Cetera unde procuranda essent, indidem nimirum unde illa, dici opus non erat; hoc autem praetermitti uix poterat, intra quod tempus ceterae tres partes soluerentur. Qua re cum Waddingtono fere in initio huius paragraphi suppleui: *τῶν δὲ τιμῶν ἔτους διεστῶτος πασῶν συνταοσομένων.* *ἔτους* scripsi, ne lacunam relinquerem, quamquam quid in lapide fuerit, diiudicari non potest. In uno nimirum offendimur, hanc rem genetiuo absoluto ad ea quae sequuntur adnexam esse, quibuscum minus arte cohaeret. Cui tamen difficultati mederi nescio.

Secundo loco de legatis mittendis, et de eis qui aestimatores domorum Lebediarum et de eis qui leges e Coorum ciuitate arcessituri essent, Teii et Lebedii apud regem uerba

---

γεγένηται, οὔτε ἡ ὑμετέρα οὔτε ἡ Μιτυληναίων, ἀλλὰ καὶ χορηγίας ἐχορήγει καὶ τέλη κατετίθει, ubi de tributis potius quam de uectigalibus portitori solutis uocem accipias, siquidem etiam in Dinarchi or. 2 (p. 107) § 17 uerba *εἰ τὰ τέλη τελεῖ* diserte respondent his quae paullo post leguntur in § 18: *τῶν δ' ἄλλων Ἀθηναίων εἰσφερόντων ἐκ τῶν ἰδίων, οὗτος οὐδὲ τῶν δημοσίων καὶ ὧν ὤφλε τὸ ἀργύριον ἅπαν ἐκτέτικεν.* Cf. Aristot. Polit. 5, 11: *ἡ εἰσφορὰ τῶν τελῶν.* Etiam Pollux (9, 31) ad uerbum *τέλος* inter alia adscripsit *εἰσενεγκεῖν.*

fecisse uidentur. Eorum alteros rex priore edicto iusserat tribus diebus Coum proficisci (v. 62 sq.). Itaque cum eo tempore quo hoc alterum edictum editum est, i. e. aliquot mensibus post, profecti nondum essent, etiam huius morae causam fuisse, quod inter Teios et Lebedios aliquid non conuenisset, conieceris, quamquam quid hoc fuerit, ex Antigoni uerbis effici non potest.

Iubet enim legatos illos, et quos ad aestimatores et quos ad leges arcessendas mitti oportebat, eligi ubi primum leges pristinae abrogatae sint. Hoc modo uidetur explicanda esse *ἀποψήφισις* illa, quae quid sibi uelit minime primo aspectu apparet, cum in priore edicto de ea uerba facta non sint. Nam *ἀποψηφίζειν* est suffragiis abrogare. Cum autem haec abrogatio cum legatis mittendis artissime coniungatur, ac uix cogitari possit, quo modo cohaereat cum aestimatoribus domorum arcessendis, apparet ad leges eam referendam esse. Itaque priusquam leges Coae arcesserentur, pristinas leges Teiorum abrogandas fuisse iudico. Quod autem suffragia de ea re ferebantur, dicis causa potius factum esse uidetur, cum Antigonus dubitationem nullam relinquat, utrum leges Coae arcessantur necne.

Sin quaeras cur haec abrogatio coniungatur cum legatis qui ad aestimatores arcessendos mittuntur, eius rei explicationem nullam uideo, nisi etiam aestimatores e Coorum ciuitate eligendi erant, quapropter utraque legatio ut una proficiscatur statuitur (cf. p. 19).

Denique ut statim eligantur uiri qui domos Lebediis secundum § 2 dandas quindecim diebus dinumerent, praecipitur. Quae res uidetur ita efficienda fuisse, ut una quaeque tribus parem domorum numerum Lebediis concederet: itaque si recte Waddingtonus uersum 126 restituit, uiri illi a singulis tribubus eligentur.

Hoc titulo optime illustrantur iuris et usus rationes quae intercedebant inter ciuitates Graecas et reges Asiae, praecipue Antigonum. Qui non regni solum Alexandri hereditatem sibi uindicabat, sed etiam quam ille in tractandis rebus publicis rationem secutus erat, eam diligentissime imitabatur, et maxime quidem quod ad ciuitates Graecas pertinebat. Alexander enim postquam Asia minore potitus est, ducis summi Graecorum ad bellum Persicum gerendum electi partes satis obseruauit, cum ciuitates Graecas sociorum liberorum et immunium nomine condonaret. Quae libertas nimirum qualis fuerit, unus quisque uidet. Neque enim fierentne socii regis Graecis permissum erat, neque Alexander ipse a domesticis ciuitatium rebus manus abstinebat: exsules enim suo arbitrio reduxit, quae res ansam etiam grauius se illis interponendi ei praebuit[1]. — Nec secus Antigonum Graecorum liberatoris nomen diligentissime iactasse, quo blandimento eos deuinciret et rebus suis adiungeret, cum aliunde constat, tum huius tituli § 10 illustratur. Quo modo autem intèllegendum fuerit illud nomen speciosum, ex hoc titulo certius quam ex ullo alio fonte apparet.

Tributum quidem ciuitates Graecae Antigono non magis quam Alexandro tulisse uidentur (cf. p. 43) — nisi forte uectigalia in portubus earum exercebat (cf. p. 46) — quod idem fortasse Alexander fecerat. Quod quamquam ex hoc titulo non certo efficitur, quomodo res domesticas earum curauerit, iuris dictionem (§ 6. 7), rerum publicarum constitutiones et leges (§ 8), administrationem (§ 9. 11), res pecuniarias (§ 4. 10) et sacras (§ 1), singulis eius partibus docemur.

Quarum omnium grauissima res certe synoecismus ipse est, quo e duabus ciuitatibus, institutis earum fere omnibus sublatis, nouam ciuitatem suis auspiciis condidit. Neque in Teo et Lebedo solum hoc consilio usus est. Quamquam enim non tam frequens est memoria urbium quarum isto modo condendarum uel instaurandarum Antigonus per breue illud quo regnauit tempus auctor fuerit[2], quam a Seleucidis

[1] Cf. CIG 2166,23. 2671,44 sq.
[2] Cf. Droysen, Hellenism. III 2 p. 254 sqq.

et Ptolemaeis per longa dominationis saecula conditarum, tamen hac quoque in re Antigonus consulto Alexandri uestigia pressit.

Alexander enim ut Asiam superiorem oppidis munitis obseuerat et coercuerat, ita etiam ciuitates Graecas in Asia minore condere coeperat quae ipsi omnia deberent, ipsius nutui parerent, ipsius res fulcirent. Hoc certe consilium sectatus Iliensium res quam maxime augere instituit, uico qui antea fuerat, ciuitatis liberae ac foederatae iure donato et communi concilio ciuitatium Troadis cum panegyri Mineruae Iliadis constituto[1]. Atque huius concilii ciuitatiumque priuilegia Antigonus postea confirmasse uidetur[2]. Absoluta autem res quam Alexander incohauerat, a Lysimacho est, qui ciuitates uicinas synoecismo cum Iliensibus coniunxit. Lysimachus enim ipse ualde huic rerum gerendarum parti studebat[3], qui qua ratione in hac re usus est, ea etiam nostrum titulum aliquid lucis accipere opinor, cum ex hac ipsa diserte appareat, quo praecipue consilio omnia haec regum studia suscepta sint: nimirum ut terris suis ciuitates illas tamquam praesidia firma imponerent.

Etenim Lysimachus cum ora Asiae potiretur, synoecismos ab Antigono institutos partim sustulit; aliis in eorum locum substitutis, partim ita ampliauit, ut funditus permutatas ciuitates a conditoris partibus ad suas transduceret. Quod non fecisset, nisi Antigoni auctoritatem hoc modo infringi posse sperasset. In illarum numero erat Teos, in harum Smyrna, Alexandria-Troas, Antigonia-Nicaea. Nulla igitur urbe ab Antigono condita earum quae in potestatem suam peruenerunt, Lysimachus abstinuit. Praeter has quas com-

---

[1] Boeckh in lemmate CIG 3595 (II p. 878). Cf. Strabo XIII 593 et titulus Iliacus Dittenb. Syll. 125 cum Droyseni adnotationibus III 2, 386 sq. CIG 3597. 3601—3604. v. etiam Arrian. Anab. I 11, 7. — Errare autem mihi uidetur Dittenbergerus, qui hanc rem in dubitationem uocare conatus est contra luculentissimum Strabonis testimonium (in adnotatione ad Syll. Inscr. Gr. 81). Nam quos ille attulit Xenophontis locum (Hell. III 1, 16) et titulum Iliacum (Syll. 81), ex eis comparato Strabonis loco citato, uindicasse sibi Ilienses ciuitatis iura etiam medio IV fere saeculo, neque tamen obtinuisse colligam.

[2] Cf. eiusdem tituli (Dittenb. Syll. 125) v. 9. 25.

[3] Cf. Kuhn, Enstehung d. St. p. 335—359.

memoraui, Antigonum ad Orontem magnam urbem condidisse eique suum nomen imposuisse nemo nescit. Quae ad nostrum propositum minus pertinet, cum non synoecismo, sed colonis deductis eam ortam esse constet[1]. Quam urbem a Seleuco eodem consilio quod in Asia minore Lysimachus secutus est, dirutam et incolis priuatam esse, certioribus testimoniis fulcitur, quam ut cum Droyseno addubitare liceat[2]. Quod enim Dio ultimo a. Chr. saeculo illo loco oppidum fuisse commemorat, exiguae hae atque miserae reliquiae magnificae eius quam Antigonus condidit urbis facto illi minime repugnant.

Diodorus situm eius urbis ad rem militarem aptissimum fuisse demonstrat. Certe locus ille etiam mercaturae bene fauebat. Quas rationes Antigonum secutum esse etiam in ea Antigonia quae postea Alexandria Troas erat, condenda, probari potest. Haud longe enim ab Hellesponti exitu sita, prope Asiae et Europae confinium, his condicionibus et ipsa efflorescere poterat et conditoris rebus Thraciam uersus firmo munimento esse. Atque hanc urbem synoecismo conductis incolis conditam esse quos Antigonus sedes et ciuitates separatas relinquere coegerit, certissimis testimoniis constat. In oppidorum illo modo sublatorum numero certe Cebrene et Scepsis erant (Strabo XIII p. 597). Quae praeter has enumerantur, Larisa, Chrysa, Hamaxitus, Colonae, Neandria (ib. p. 604), num ab Antigono an a Lysimacho cum noua urbe coniunctae sint, nescimus. Hic Scepsiis, ut in sedes suas reuerterentur, permisit (p. 597. 607)[3]; quibus dimissis alios eum in synoecismum adhibuisse ueri simile est. Urbis nomen mutauit (p. 593), quo facilius memoria pristini conditoris exstincta, suis rebus ciuitas adiungeretur. Nam quod heroicis honoribus conditores in ciuitatibus Graecis colebantur, haud spernendum certe uinculum erat quo fidei regibus seruandae Graeci admonerentur.

Simili modo Lysimachus aliam Antigoniam tractauit, cui et ipsi nomen nouum induit: Nicaeae scilicet in Bithynia

[1] Cf. Malal. VIII p. 201 a Droyseno citatum III 2, 292.

[2] Droysen l. c. cf. locos ab ipso adlatos Diod. XX 47, 5. Malal. l. c. Cass. Dio. XL 29. Wesseling ad Diod. l. c.

[3] Cf. titulum Iliacum Dittenb. Syll. 158 v. 23—25 cum adnotatione.

sitae. Nomine huius urbis mutato etiam alia mutata esse, quamquam testes non exstant, conicere licet. Hanc quoque Antigonus condiderat[1], oppiduli loco, Graeci opinor, quippe cui Olbiae nomen esset. Quod utrum synoecismo an colonia deducta factum sit, non apparet. Certe haec urbs arte Hippodamea exstructa erat, ut Strabo testatur (XII p. 565.) Qua de urbe fortasse intellegenda sunt quae Stephanus Byz. s. v. *Ἀντιγόνεια* adfert: *τετάρτη Βιθυνίας πρὸς τῷ Δασκυλίῳ.*

Castellum cui idem erat nomen in Cyzicenorum finibus situm ad nos non attinet[2]. Memoria autem dignum est, etiam Smyrnam ab Antigono denuo conditam esse. Hanc circa annum a. C. 600 Alyattes rex Lydiae captam — ut refert Herodotus I 16 — diruisse uidetur: facere enim uix possumus, quin ad illam rem ab Herodoto traditam referamus quod Strabo narrat XIV 646: *Λυδῶν κατασπασάντων τὴν Σμύρναν περὶ τετρακόσια ἔτη διετέλησεν οἰκουμένη κωμηδόν. εἶτα ἀνήγειρεν αὐτὴν Ἀντίγονος καὶ μετὰ ταῦτα Λυσίμαχος.* Centum quidem annis in computandis his temporibus Strabo errauit (nisi pro Y scribendum T[3]). Certe ex uerbis illis colligimus synoecismo hic Antigonum usum esse. Cum enim antea neque moenia neque ciuitatis iura Smyrnaei haberent, sed per uicos dispersi habitarent, ciuitatem Antigonus constituit, urbem denuo exstruxit, Hippodameo genere.

Atque facile cognoscimus, quare hunc potissimum locum Antigonus elegerit. Sita enim est Smyrna fere in exitu uallis Hermi, portuque insignis qui paeninsula praetenta a uentis tutus est. Hac condicione ad mercaturam satis apta est, qua etiam nunc eam florere constat. Atque quam recto iudicio Antigonus usus sit, cum speraret fore ut haec ciuitas celeriter efflorescerct et auctoritatem firmitatemque nancisceretur, inde apparet, quod uix dimidio saeculo post Seleucidarum dominationi firmissimo munimento erat, quo tempore

[1] Cf. R. Rochette, Hist. crit. des colonies Grecques IV 124.

[2] Droysen l. c. p. 260.

[3] Cf. R. Rochette, Hist. des colonies grecques IV 121. Qui quod quorundam fabellas Alexandrum Smyrnam restituisse tradentium respuit, optimo iure fecisse mihi videtur. Brandis, Münzwesen p. 330. Mylonas, De Smyrnaeorum rebus gestis. Gotting. 1866 p. 26 adn. 2; p. 30 sq.

non multum aberat, quin illa dominatio tota exstingueretur eis bellis quae Seleucus II cum Ptolemaeo Euergeta simul atque cum domesticis hostibus gerebat [1]. Huius urbis synoecismum, quem non minus quam Teiorum et Lebediorum Antigonus imperfectum reliquisse uidetur, Lysimachus excepit. Nam huius loci condicio aptior erat, quam ut synoecismum hunc quoque sicut Teium tolleret. Itaque laboris quem aduersarius incohauerat, fructum sibi uindicare malebat.

Quam ob rem cum Teiis aliter egerit, iam quaeramus. Dubium enim non est, quin Lysimachus prohibuerit, quominus hoc quod in manibus est, consilium Antigoni perficeretur. (v. p. 17 sq.). Atque in huius locum aliud substituit. Nam Lebediorum urbem nihilo secius sustulit, itemque Colophoniorum, utrosque Ephesum traduxit [2]. Nouae enim ciuitates quaecumque condebantur, fore ut eius rebus maxime fauerent, spes aliqua esse uidebatur, a quo conditae et ad conditoris commoda institutae essent. Qua re Lysimachi non intererat Teiorum ciuitatem Antigoni consilio augeri, nisi sicut Smyrnam, Alexandriam, Nicaeam, eam immutaret. Cui tamen rei aliam praetulit.

Ephesus enim urbs non solum ad dominationem maritimam obtinendam prae aliis opportuna uidebatur: quapropter hic classem Antigonus constituisse atque hanc potissimum ciuitatium Graecarum orae Asiae occidentalis praesidio, cui obsides Rhodios tradiderat, firmesse uidetur, ita ut nisi obsidione Prepelaus eam occupare non posset [3]. Quam ob rem hanc primam Demetrius autumno anni 302 recuperare studuit, atque huc post cladem Ipsensem confugit. Sed etiam Ephesiorum populum in eorum numero fuisse qui maxime omnium Demetrio fauerent, efficitur e titulis nonnullis Ephesi a Woodio inuentis, quorum hos adferam: a) Inscr. from the T. of Diana n. 8, quo gratulantur Ephesii Antigono et Demetrio, uictoria ut uidetur apud Cyprum nuperrime parta (306), et sollemnia quaedam ideo instituunt. b) ibidem n. 25 = Hicks, Gr. Hist. Inscr. 150, qui sagacissime ad res a Diodoro XX 107

[1] V. infra partem II.
[2] Paus. I 9, 7. VII 3, 4 sq.
[3] Diodor. XX 107, 4.

narratas hunc titulum pertinere coniecit. c) ibidem n. 7 = Hicks, Gr. Hist. Inscr. 151. Quo in titulo Demetrius et Seleucus reges cum ad ceteros Graecos tum ad Ephesios legatum misisse dicuntur, qui propter beneficia et regi et populo oblata ab Ephesiis ciuitate donatur. Quapropter ad annum 299 hunc titulum Hicksius sollerter rettulit, quo tempore Demetrius et Seleucus una in Syria degentes familiaritate utebantur. Neque dubito quin hic titulus re uera illo tempore scriptus sit, cum aliud tempus quo Demetrius et Seleucus una legatos ad Graecas ciuitates miserint, reperiri uix possit. Nam de eo tempore quo Demetrius captiuus apud Seleucum degebat (286—283 a. C.), cogitandum non uidetur. Quae cum ita essent, Ephesiorum ciuitatem, prae aliis Demetrio obnoxiam, Lysimachi maxime intererat funditus de nouo constituere et hoc modo suis rebus adnectere. Atque ad hanc potissimum rem perficiendam ea suscepta esse mihi uidentur quae Lysimachus de illa ciuitate facienda instituit.

Quibus de rebus quamquam saepius a uiris doctis disputatum est, facere non possum, quin hic aliqua repetam. Atque recte quidem pleraque de eis iudicasse uidetur E. Guhlius (in Ephesiacis. Berol. 1843. p. 58—61). — Deinde E. Curtius in Actis Acad. Reg. Berol. 1872. p. 1 sqq. (Beitraege zur Geschichte und Topographie Kleinasiens) praeter ea quae de aedibus sacris et profanis — sine dubio de Ephesiorum rebus cognoscendis insigniter meritus — docuit, sententiam dixit (p. 26. cf. p. 16 sq.), magistratibus ciuitatis potestatem rerum gerendarum, a Croeso olim ereptam, a Lysimacho demum plane restitutam esse. Interim his annis trecentis sacerdotes Dianae res ciuitatis fere solos moderatos esse. Vel cum Smyrnaeorum fortuna, qui per tot saecula in uicis habitantes omni uita ciuili carebant, Ephesiorum res comparat uir doctissimus. Atqui eius rei in fontibus ne minimam quidem significationem ut deprehenderem mihi contigit. Immo etiam Croesum Ephesiis libertatem concessisse, et Aelianus et Polyaenus eis quos Curtius citauit locis diserte testantur[1].

[1] Aelian. V. H. III 26: *τοῖς μὲν Ἐφεσίοις συγχωρῆσαι · τὴν μετ᾽ ἐλευθερίας ἀσφάλειαν.* Polyaen. VI 50: *καὶ πρὸς τοὺς Ἐφεσίους ἐπὶ ἐλευθερίᾳ συνθήκας ἐποιήσατο.*

Mihi quidem Lysimachus prorsus aliter cum Ephesiis egisse uidetur. Nam quin non solum sedes, sed etiam rem publicam Ephesiorum immutauerit, dubitari non potest. Qua re illustratur, quam arte, ut supra significaui, ciuitatium synoecismi cum commodis regum, ciuitatium, partium ciuilium persequendis coniuncti esse soleant. Cum enim popularium potissimum potestatem, cum Demetrii rebus intime coniunctorum, quam maxime diminuere uellet, noua collegia instituit[1], ex optimatibus nimirum, *γερουσίαν* scilicet et *ἐπικλήτους*, quibus summas ciuitatis res moderandas tradidit[2]. Atque immutasse Lysimachum anno 302 Ephesiorum rem publicam etiam Droysenus (II 2, 211) et Guhlius (p. 58 adn. 23) perspexerunt. Collegia autem illa de quibus Strabo certiores nos facit, huc referenda esse, luculenter apparet e titulo quodam Woodiano (Inscr. from the temple of Diana n. 19 = Dittenb. Syll. 134), in quo senatus populusque (*βουλὴ καὶ δῆμος*) Ephesiorum ex auctoritate *τῆς γερουσίας καὶ τῶν ἐπικλήτων* Euphronium quendam laudant, quod legatis a *γερουσίᾳ* et *ἐπικλήτοις* ad Prepelaum missis officia quaedam praestiterit. Hoc igitur decretum factum est eo tempore quo Prepelaus Lysimachi nomine in Ionia imperitabat, quem uere anni 302 eo missum esse constat[3]. Itaque cum omnium titulorum Ephesiorum, quotquot mihi innotuerunt, in hoc solo *γερουσία* una cum

[1] Strabo XIV p. 640: *ἦν δὲ γερουσία καταγραφομένη, τούτοις δὲ συνῄεσαν οἱ ἐπίκλητοι καλούμενοι καὶ διῴκουν πάντα.*

[2] Hoc modo cum merito omnes fere homines docti eum locum interpretati essent, frustra oblocutus est Dittenbergerus, qui ad titulum Syll. 134 (p. 216) haec adnotauit: „ex hoc titulo apparet falli Droysenum Hell. III 1, 33 (immo II 2, 294) et Guhlium Ephes. p. 60, qui hos magistratus a Lysimacho demum institutos existimant. Neque id Strabo dicit.“ Neque enim quo modo ex eo titulo hoc appareat, Dittenbergerus exposuit, et Strabonis arti scribendi parum fidei habeas, si credas temere eum narrationi synoecismi Lysimachei hanc rem adscruisse, nisi quodam modo cum synoecismo instituendo eam coniunctam fuisse sibi persuasisset.

[3] Diod. XX 107. Neque enim ad annum a. C. 314 hunc titulum referendũm esse, quo anno Prepelaus a Cassandro in Cariam missus est (Diod. XIX 68, 5) ex eis quae modo exposui intellegitur. cf. Droysen Hell. II 2, 202 adn.

ἐπικλήτοις occurrat[1], dubium, opinor, esse amplius non potest, quae fuerint illa instituta quae Demetrium autumno anni 302, cum urbe potiretur, sustulisse legimus apud Diodorum XX 111.

Ceterum ex eodem titulo apparet, praeter haec noua collegia senatum quoque (βουλήν) et comitia nihilo minus in ciuitate a Lysimacho instituta fuisse, ita tamen ut de rebus gerendis antequam ad senatum et populum ferrentur, γερουσία cum epicletis auctores fierent. Item res externas haec collegia moderabantur, quippe quae dicantur legatos ad Prepelaum misisse.

Iure autem dubites, num anno 302 etiam Lebedios et Colophonios Ephesum Lysimachus traduxerit, quamquam non leue e quo id efficias, argumentum praebere uidetur titulus ille anno 299 oriundus (Hicks 151), in quo legimus: [ἔλαχε] φυλὴν Ἐφεσεύς, χιλιαστὺν Λεβέδιος.

Et profecto, si haec Lebediorum χιλιαστύς cum illo Lysimacheo synoecismo coniungenda uideatur, facere non possimus, quin aestate anni 302 illum Lebedios Ephesum traduxisse iudicemus. Nam inde ab autumno eiusdem anni ciuitas Ephesiorum in Demetrii potestate erat, quocum a. 299 societate coniunctam eam in ipso eo de quo dixi titulo deprehendimus, et cui usque ad annum 295 eam paruisse, Droysenus (II 2, 258) effecit e Plutarchi Demetr. 35.

Concedendum tamen est posse huius χιλιαστύος nomen aliter explicari, cum etiam Teiorum et Carenensium tribus Ephesi fuerint. Quos a Teiis et Carenensibus ciuibus qui olim Ephesum transmigrassent, ortum duxisse Ephorus tradidit[2]. Praeterea si recte C. Curtius[3] coniecit Lysimachum

[1] Ea enim γερουσία quae aetate imperatorum Romanorum Ephesi erat (Wood, Disc. at Eph. Inscr. from the Gr. Theatre 1 col. 3 v. 28 sq. col. 6 v. 82; 4 v. 6. 8; 17 v. 13; 18 v. 3. cf. 1 col. 5 v. 72. Le Bas, Asie min. 141. C. Curtius, Hermes IV p. 178 n. 1 v. 4. 13; p. 198 n. 11 v. 7. 10; p. 207 n. 15 v. 2; p. 209 n. 18. v. 14; p. 215 n. 29 v. 5. 7), ad hanc rem non adtinet. Cf. de eo collegio C. Curtius l. c. p. 223 sq. E. Hatch, Organization of the Early Christian Churches p. 65 n. 25—27.

[2] Apud Steph. Byz. s. v. Βέννα. Cf. Wood l. c. temple of Diana p. 42.

[3] Herm. IV p. 221 cf. tit. 35 p. 218.

tribuum numerum auxisse, Lebedii uix *χιλιαστύος* loco *Ἐφεσέων* tribui adtributi fuerint.

Accedit quod ueri simillimum uidetur, illum Lebediorum et Colophoniorum synoecismum cum ipsius Ephesi urbis transpositione coniunctum fuisse, de qua et Strabo et alii[1] certiores nos faciunt. Nam id quod Tei Antigonum facere uoluisse supra conieci (p. 39 sq.), ut urbem e loco demisso et palustri ad elatiorem et salubriorem collocaret, id Ephesi Lysimachum perfecisse constat. Quamuis enim inuitis ciuibus e pristinis sedibus traductis, ad Pionem et Coressum montes urbem denuo exstruxit, et muro muniuit, cuius reliquiae adhuc exstant. Atque de aedificiis quae illi tempori a uiris doctis adtribuuntur[2], hic non locus est disputandi. Certe etiam huius urbis nomen Lysimachus mutauit: ciuitatem enim a se ex Ephesiis, Lebediis, Colophoniis conscriptam Arsinoen e coniugis nomine appellauit. Quam Arsinoen cum anno fere 299 Lysimachus in matrimonium duxerit (Plut. Demetr. 31), non ante annum 295, quo fere ciuitatem rursus in potestatem redegit, hunc synoecismum instituisse uidetur. Atque ne tum quidem statim sed aliquanto tempore interiecto, fortasse post annum 287, hoc factum esse, quamquam non ex eo argumento quod E. Rohde[3] attulit, tamen e nummis quibusdam a Droyseno (II 2, 258) citatis atque e decreto quodam concilii Ionum (Dittenb. Syll. 137) conicere licet, cui praescriptum est: *ἔδοξε Ἰώνων τῶι κοινῶι τῶν τρε[ισκαί]δεκα πόλεων.* Hoc igitur decretum, quod certe Lysimachi temporibus neque tamen ante annum 295 factum est, Lebedi et Colophonis destructione antiquius esse uidetur. Nam uiuo Lysimacho has urbes restitutas non esse inde coniciam, quod Arsinoes nomen post regis mortem demum pristino Ephesi nomini cessisse Stephanus significat.

Ceterum hoc synoecismo certe Lebedii et Colophonii omnes Ephesii facti, ager eorum Ephesio adscriptus est, quem

---

[1] Strabo XIV p. 640. Steph. Byz. s. v. *Ἔφεσος*. Eustath. ad Dionys. Perieg. 828 (Müller, Geogr. Gr. min. II p. 363), ubi recte iam cum codd. *γυναικός* pro *θυγατρός* legitur.

[2] Cf. praeter Woodium et E. Curtium (l. c.) Guhl p. 177 sqq.

[3] Der griechische Roman p. 76 adn.

ad modum Lebedius ager Teius factus esset, nisi Antigoni consilio rerum maiorum uis interuenisset. Quod aliter censet Kuhnius (Entstehung der Staedte p. 358 sq.), qui etiam ciuitates eorum permansisse iudicat contra testimonium Pausaniae (I 9, 7), neque ullo modo probari, neque inde effici potest, quod postea et Lebedus et Colophon ciuitates rursus exstitere. De qua quidem re dubitare non licet, testibus cum aliis tum Horatio (Epist. I 11, 7: Scis Lebedus quid sit?). Quamquam Lebediorum χιλιαστύς etiam imperatorum aetate Ephesi inuenitur (cf. Wood. l. c. Inscr. from the Augusteum n. 6). Multo ante autem Lebedios ab Ephesiis διοικισμῷ separatos esse, inde sequitur, quod Attalidarum tempore artifices Dionysiacos in ciuitatem receperunt (Strabo XIV p. 643). Erat autem Lebediorum ciuitas etiam Pausaniae (VII 5, 11) et Ptolomaei (V 2, 7) temporibus.

Teiorum et Lebediorum synoecismus nimirum eodem consilio ab Antigono institutus est atque ceteri quos commemoraui omnes: scilicet maxime, ut socios, immo re uera ciuitates imperio suo subiectas sibi compararet tales quarum uoluntate et uiribus regnum suum fulciretur. Itaque uires earum augere Antigoni maxime intererat. Graecas enim Asiae ciuitates illo tempore florere quodam modo desiisse atque aere alieno oppressas fuisse, e titulo ipso cognoscimus (§ 4. 10). Neque mirum est bellis illis perpetuis, ad quae regibus auxilia mittere cogebantur, eas laborasse, commercia earum iacuisse. Certe Teiorum ciuitas nescio ex quo tempore aliquantum deminuta erat. Nam fieri posse, ut omnibus Lebediis praeter pristinos incolas sedes in urbe parentur, Antigonus censet (§ 2).

Huic igitur miseriae rex ita mederi uolebat, ut ciuitates minores tolleret, earumque ciuibus illas amplificaret quas denuo efflorescere posse spes erat. Qua in re tam beneuole quam prudenter eum egisse concedamus. Nam ut hoc omittam urbes magnas ciuitatibus diminutis haud facile defendi posse[2], certe multo maiora commoda magnae ciuitates quam paruae ciuibus praebent, siquidem illae multo facilius sumptus ad

---

[2] Cf. Polyb. II 55, 2. V 93, 5.

instituta publica comparanda et seruanda praestant, atque artificia et quaestus, praeter alia quidem mercatura, in illis melius et commodius exercentur. — Inuicem haud dubio nulla alia re aptius effici poterat, ut ciuitates efflorescerent, quam ita ut commercia, quibus maxime res urbanae crescunt, leuarentur et augerentur. Quam rem Antigonum cum in aliis ciuitatibus restituendis et condendis, tum in Teiorum synoecismo instituendo respexisse uidimus (cf. § 11 et p. 46). Certe Teos urbs ad mercaturam exercendam maxime opportuna fuisse uidetur, quae et in media ora Ioniae sita et duobus portubus praedita erat egregiis, quorum alteruter, teste Hamiltono[1], omni uento capi potest.

Itaque si libertatem re uera quidem diminutam omittas, ciuitatibus ipsis regem haud male consuluisse fatearis, cum salutem eis quamquam inuitis ingereret.

[1] Researches in Asia Minor II p. 11. — Huius rei etiam Maussollum in Halicarnassi synoecismo instituendo (de quo cf. Kuhn l. c. p. 252 sqq.) rationem habuisse tradidit Vitruuius II 8, 11.

Corrigenda:

P. 35 v. 16—21 corrige e p. 56—58.

P. 48 v. 6 pro uerbis „ante tempora legitima“ lege: „pro ceteris mutui loco“. Haec enim ab Atheniensium προεισφορᾷ diuersa esse mihi iam non uidetur.

II. DE SMYRNAEORUM ET MAGNETUM SYMPOLITIA.

Pactum Smyrnaeorum cum Magnetibus de sympolitia ineunda factum cippo marmoreo inscriptum est, Smyrnae inuento, qui nunc Oxoniae seruatur. Edidit e Chandleri Marm. Oxon. II 26 Boeckhius (CIG 3137), repetiit Hicksius (Greek Histor. Inscr. 176) lapide denuo collato, quapropter huius exemplum mihi repetendum esse censui. Boeckhii exemplar secutus est Dittenbergerus (Syll. Inscr. Gr. 171).

Titulus in tres diuiditur partes, quarum prima continet Smyrnaeorum populi scitum, quo praeparatur pactum sympoliticum quod altera parte continetur; tertiam efficit populi scitum, quo ciuitate a Smyrnaeis donantur homines quidam Palaemagnesiae in castello collocati.

Atque Magnetes cum antea mirum in modum ab hominibus doctis ei intellecti essent, qui ad Maeandrum habitabant, cum Magnesia Sipylena potius hoc pactum Smyrnaeos fecisse Boeckhius docuit.

I. *Ἔδοξεν τῶι δήμωι, στρατηγῶν γνώμη.*

1. *Ἐπειδὴ πρότερόν τε καθ' ὃν καιρὸν ὁ βασιλεὺς Σέλευκος ὑπερ|έβαλεν εἰς τὴν Σελευκίδα, πολλῶν [κ]αὶ μεγάλων κινδύνων περιστάντων τὴμ πόλιν ἡμῶν καὶ τὴν | χώραν, διεφύλαξεν ὁ δῆμος τὴμ πρὸς αὐτὸν εὔνοιάν τε καὶ φιλίαν οὐ καταπλαγεὶς τὴν τῶν ἐναντίων ἔφοδον | οὐδὲ φροντίσας τῆς τῶν ὑπαρχόντων ἀπωλείας, ἀλλὰ πάντα δεύτερα ἡγησάμενος εἶναι πρὸς τὸ διαμεῖ|ναι ἐν τῆι αἱρέσει καὶ ἀντιλαβέσθαι τῶμ π[ρ]αγμάτων κατὰ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν, καθότι ἐξ ἀρχῆς ὑπέστη· —*

2. *δι' ὃ | καὶ ὁ βασιλεὺς Σέλευκος εὐσεβῶς τὰ πρὸς τοὺς θεοὺς διακείμενος καὶ φιλοστόργως τὰ πρὸς τοὺς γονεῖς, μεγα|-*

λόψυχος ὢν καὶ ἐπιστάμενος χάριτας ἀποδιδόναι τοῖς ἑαυτὸν εὐεργετοῦσιν ἐτίμησεν τὴμ πόλιν ἡμῶν διά | τε τὴν τοῦ δήμου εὔνοιαν καὶ φιλοτιμίαν ἣν ἐπεποίητο εἰς τὰ πράγματα αὐτοῦ, καὶ διὰ τὸ τὸμ πατέ|ρα αὐτοῦ θεὸν Ἀντίοχον καὶ τὴμ μητέρα τὴν τοῦ πατρὸς θεὰν Στρατονίκην ἱδρῦσθαι παρ' ἡμῖν τιμωμέ|νους τιμαῖς ἀξιολόγοις καὶ κοινῆι ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ ἰδίαι ὑφ' ἑκάστου τῶμ πολιτῶν, καὶ ἐβεβαίωσεν τῶι δήμωι τὴν αὐ|τονομίαν καὶ δημοκρατίαν, ἔγραψεν δὲ καὶ πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς δυνάστας καὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη, ἀξι|ώσας ἀποδέξασθαι τό τε ἱερὸν τῆς Στρατονικίδος Ἀφροδίτης ἄσυλον εἶναι καὶ τὴμ πόλιν ἡμῶν ἱερὰν καὶ ἄσυλον· —

3. νῦν τε ὑπερ|βεβληκότος τοῦ βασιλέως εἰς τὴν Σελευκίδα, οἱ στρατη[γο]ὶ σπεύδοντες διαμένειν τῶι βασιλεῖ τὰ πράγματα συμφερόντως, διε|πέμψαντο πρὸς τοὺς ἐμ Μαγνησίαι κατοίκους καὶ πρὸ[ς] τοὺς ὑπαίθρους ἱππεῖς καὶ στρατιώτας, καὶ ἀπέστειλαν ἐξ αὐτῶν | ἕνα Διονύσιον τὸμ παρακαλέσοντα αὐτοὺς διαφυλάσσειν τὴμ φιλίαν καὶ συμμαχίαν βασιλεῖ Σελεύκωι εἰς | πάντα τὸγ χρόνον, ἐπαγγελλόμενοι διατηρούντων αὐτῶν τὰ πράγματα καὶ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸγ καὶ φίλον ἡγουμένων, ὑπάρξειν αὐ|τοῖς παρὰ τοῦ δήμου καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου πάντα τὰ φιλάνθρωπα καὶ καλῶς ἔχοντα, καὶ ἀποδοθήσεσθαι χάρι|τας αὐτοῖς ἀξίας τῆς αἱρέσεως,

4. οἱ δὲ ἐμ Μαγνησίαι παρακληθέντες καὶ αὐτοὶ ὄντες πρόθυμοι πρὸς τὸ διαφυλάσσειν τῶι βασιλεῖ τήν τε φι|λίαν καὶ τὴν συμμαχίαν καὶ διατηρεῖν αὐτῶι τὰ πράγματα, τά τ[ε] ἀξιωθέντα ὑπὸ τῶν στρατηγῶν φιλοτίμως ἀπεδέξαντο καὶ ἐπαγγέλ|λονται τὴν αὐτὴν ἕξειν αἵρεσιν τῶι δήμωι τῶι ἡμετέρωι εἰς πάντα τὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου συμφέροντα, καὶ ἀπεστάλκασιν | πρὸς ἡμᾶς πρεσβευτὰς ἐγ μὲν τῶγ κατοίκων Ποτάμωνα καὶ [Ἱ]εροκλῆν, ἐγ δὲ τῶν ὑπαίθρων Δάμωνα καὶ Ἀπολλωνικέτην τοὺς δ[ια]|λεξομένους τε ἡμῖν καὶ ἀνοίσοντας τὴν ὁμολογίαν καθ' ἣν ἀξι[ο]ῦσιν συνθέσθαι τὴμ πρὸς ἑαυτοὺς φιλίαν·

5. ἐπαχθέντες δὲ καὶ ο[ἱ] | πρεσβευταὶ ἐπὶ τὸν δῆμον συνλελαλήκασιν ὑπὲρ ἁπάντων ἀκολ[ού]θως τοῖς ἐν τῆι ὁμολογίαι γεγραμμένοις·

6. ἀγαθῆι τύχηι· δεδόχθα[ι] | τήν τε φιλίαν συντίθεσθαι πρὸς τοὺς ἐμ Μαγνησίαι ἐπὶ πᾶσι τοῖ[ς] τοῦ βασιλέως Σελεύκου συμφέρουσιν,

7. καὶ ἀποδεῖξαι πρὸς αὐτοὺ[ς] | πρεσβευτὰς τρεῖς, οἵτινες τὴν ὁμολογίαν τε, ἥτις ἂν δόξηι τῶι δήμωι, ἀνοίσουσιν αὐτοῖς

καὶ περὶ τῶγ γεγραμμένων ἐν αὐτῆι δι[α]|λεγήσονται καὶ παρακαλέσουσιν αὐτοὺς δέχεσθαί τε καὶ συντελεῖν τὰ ἐν τῆι ὁμολογίαι γεγραμμένα. καὶ ἐάμπερ δέξωνται οἱ ἐμ | Μαγνησίαι, ὁρκισάτωσαν αὐτοὺς οἱ ἀποδειχθησόμενοι πρεσβευταὶ τὸν ὅρκον τὸν ἐν τῆι ὁμολογίαι γεγραμμένον.

8. προσδεξαμέν[ων] | δὲ ταῦτα τῶν ἐμ Μαγνησίαι καὶ συνσφραγισαμένων τὴν ὁμολογίαν καὶ ὀμοσάντων, καὶ ἐπανελθόντων τῶμ πρεσβευτῶν, συ[ντε]|τελείσθω καὶ τὰ λοιπὰ πάντα τὰ ἐν τῆι ὁμολογίαι γεγραμμένα.

9. καὶ τὸ ψήφισμα τόδε ἀναγραφήτω κατὰ τὸν νόμον· ἀναγραφήτω δὲ κ[αὶ εἰς] | στήλας εἰς ἃς καὶ ἡ ὁμολογία ἀναγραφήσεται.

10. καλεσάτωσαν δὲ οἱ ἐπιμήνιοι τῆς βουλῆς καὶ τοὺς πρεσβευτὰς τοὺς παραγεν[ομένους] | ἐγ Μαγνησίας ἐπὶ ξενισμὸν εἰς τὸ πρυτανεῖον.

11. τοῖς δὲ ἀποδειχθε[ῖ]σιμ πρεσβευταῖς δότω μεθόδιον Καλλῖνος ὁ ταμίας τὸ ἐκ τοῦ [νόμου] | ἡμερῶν ὅσων ἂν ὁ δῆμος τάξηι, ἀπὸ τῶν τῆς πόλεως προσόδων. —

12. Ἡμέρα[ι] ἐτάγησαμ πέντε. πρεσβευταὶ ἀπεδείχθησαν Φανόδημος Μικ[ίωνος], | Διονύσιος Διοννυτᾶ, Παρμενίσκος Πυθέου. |

II. Ἐπὶ ἱερέως Ἡγησίου, στεφανηφόρου δὲ Πυθοδώρου, μηνὸς Ληναιῶνος, ἀγαθῆι τύχηι, ἐπὶ τοῖσδε συνέθεντο τὴμ φιλίαν Σμυρναῖ[οί] | τε καὶ οἱ ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι, οἵ τε κατὰ πόλιν ἱππεῖς καὶ πεζοὶ κα[ὶ οἱ] ἐν τοῖς ὑπαίθροις, καὶ οἱ ἄλλοι οἰκηταί, καὶ τὴμ πολιτείαν ἔδωκαν | Σμυρναῖοι τοῖς ἐμ Μαγνησίαι κατοίκοις, τοῖς τε κατὰ πό[λ]ιν ἱππεῦσι καὶ πεζοῖς καὶ τοῖς ὑπαίθροις, καὶ τοῖς [ἄλλοις τοῖς] οἰκοῦσι | τὴμ πόλιν·

1. ἐφ' ὅτωι τὴμ μὲν συμμαχίαν καὶ τὴν εὔνοιαν τὴν εἰ[ς] τὰ πράγματα τὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου διατηρήσουσιν οἱ ἐμ | Μαγνησίαι τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι μετὰ πάσης προθυμίας εἰς ἅπαντα [τὸγ] χρόνον.

2. καὶ ὅσα παρείληφαν παρὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου φυλάξαντες | εἰς δύναμιν εἶναι τὴν αὐτῶν, ἀποδώσουσιν τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι.

3. [πο]λιτεύσονται δὲ μετὰ Σμυρναίων κατὰ τοὺς τῆς πόλεως νόμους | [ἀ]στασιάστως τὸν αὐτὸν ἐχθρὸγ καὶ φίλον ἡγούμενοι Σμυρναίοι[ς].

4. ὀ]μοῦνται δὲ καὶ οἱ ἐμ Μανησίαι Σμυρναίοις καὶ Σμυρναῖοι τοῖς ἐμ | Μαγνησίαι ἑκάτεροι αὐτῶν τὸν ὅρκον τὸν ἐν τῆι ὁμολογίαι ὑπο[γε]γραμμένον.

5. συντελεσθέντων δὲ τῶν ὅρκων τὰ μὲν ἐγκλήματα αὐ|τοῖς τὰ γεγενημένα κατὰ τὸμ πόλεμον ἤρθω πάντα, καὶ μὴ ἐξέστω [μηδ]ὲ ἑτέροις ἐγκαλέσαι περὶ τῶγ κατὰ τὸν πόλεμον γεγενημένων μή[τε] | διὰ δίκης μήτε κατ' ἄλλον τρόπομ μηθένα · εἰ δὲ μή, πᾶν τὸ ἐπιφερόμενον ἔγκλημα ἄκυρον ἔστω.

6. δεδόσθαι δὲ τοῖς ἐμ Μαγνησίαι κατοίκ[οις], | τοῖς τε κατὰ πόλιν ἱππεῦσι καὶ πεζοῖς καὶ τοῖς ὑπαίθροις, πολιτεί[α]ν ἐν Σμύρνηι ἐφ' ἴσηι καὶ ὁμοίαι τοῖς ἄλλοις πολίταις · ὁμοίως δὲ δε[δόσθαι | τ]ὴμ πολιτείαν καὶ τοῖς ἄλλοις τ[οῖς οἰκο]ῦσιν ἐμ Μαγνησίαι ὅσοι ἂν ὦσιν [ἐ]λεύθεροί τε καὶ Ἕλληνες.

ἀνενεγκάτωσαν δὲ τοὺς μὲγ καταλοχισμ[οὺς | τ]ῶν ἐμ Μαγνησίαι ἱππέων τε καὶ πεζῶν τῶν τε κατὰ πόλιγ καὶ τῶν ὑπα[ίθ]ρων οἱ ὄντες γραμματεῖς τῶν ταγμάτων ἐπὶ τὸν δῆμον, τῶν δὲ ἄλλ[ων] | οἰκητῶν τὴγ γραφ[ὴν οἱ] ἀποδειχθέντες ὑπὸ τῶν ἐμ Μαγνησίαι κατοίκω[ν] ἄνδρες. ὅταν δὲ τιθῶνται τοὺς καταλοχισμοὺς οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ | [ἄ]νδρες οἱ ἀπ[οδ]ειχθέντες τὴγ γραφὴν τῶν ἄλλων οἰκητῶν, ὁρκισάτωσαν [αὐ]τοὺς οἱ ἐξετασταὶ ἐπὶ τοῦ μητρώιου ἱεροῖς νεοκαύτο[ις], τοὺς μὲγ | γραμμ]ατεῖς ἦ μὴν ἀπὸ τοῦ βελτίστου ἀνενηνοχέναι τὴγ γραφὴν τῶν ὄντω[ν π]αρ' αὐτοῖς κατοίκων ἱππέων καὶ πε[ζῶν τῶν τε κατὰ πόλιν καὶ τῶν κατὰ τὰ] | ὕπαιθρα τασσομένων, τοὺς δὲ ἄνδρας τοὺς ἀ[ναφ]έροντας τὴγ γραφὴν τῶν [ἄλλων οἰκητῶν ἦ μὴν ἀπὸ τοῦ βελτίστου ἀνενηνοχέναι τὴγ γραφὴν τῶν] | οἰκούντων ἐμ Μαγνησίαι καὶ ὄντων ἐλευθέρων κ[αὶ] Ἑλλήνων · τὰς δὲ ἀνενεχ[θείσας γραφὰς οἱ] ἐξετασταὶ παραδότωσαν τῶι γραμμα[τοφύ]λακι τῆς | βουλῆς καὶ τοῦ δήμου · ὁ δὲ θέσθω εἰς [τὸ] δημόσιον · ἐπικληρωσάτωσαν δὲ ο[ἱ ἐξεταστ]αὶ εἰς τὰς φυλὰς τὰ ἀνενεχθέντα ὀνόματα πάντα, καὶ ἀ[να]|γραψάτωσαν εἰς τὰ κληρωτήρια.

καὶ ἔστω μετουσία τοῖς ἀναγραφεῖσιν ε[ἰς τὰ κληρ]ωτήρια πάντων ὧγ καὶ τοῖς λοιποῖς πολίταις μέτεστιν. |

7. χρήσθωσαν δὲ οἱ πολιτογραφηθέντες καὶ ἐμ Μαγνησίαι περὶ τῶν συναλλ[αγμάτ]ων καὶ τῶν ἐγκλημάτων τῶμ πρὸς Σμυρναίους τοῖς νόμοις | τοῖς Σμυρναίων.

8. δεχέσθωσαν δὲ καὶ ἐμ Μαγνησίαι τὸ νόμισμα τὸ τῆς πόλεως [ἔνν]ομον.

9. *καὶ ἄρχοντα δὲ ὃν ἂν ἀποστέλλῃι ὁ δῆμος κυριεύσοντά τε | τῶγ κλειδῶν καὶ ἐσόμενον ἐπὶ τῆς φυλακῆς τῆς πόλεως καὶ διατηρήσοντα [τ]ὴμ πόλιν τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι παραδέξονται οἱ ἐμ Μαγνησίαι.*

10. *δό|τωσαν δὲ Σμυρναῖοι καὶ εἰς κατασκήνωσιν τοῖς ἀποσκευαζομένοις τῶν ἐκ Μαγν[ησ]ίας οἰκίας κλινῶν ὅσων ἂν τῶι δήμωι δόξηι, ἀφ' οὗ ἄγ χρόνου ἡ ὁμολο|γία συνσφραγισθῆι εἰς ἑξάμηνον· μισθούσθω δὲ ὁ ταμίας τῶν ὁσίωμ προσόδων [τ]ὰς οἰκίας μετὰ τῶν στρατηγῶγ καὶ τὸ ἀνήλωμα διδότω ἀπὸ τῶν τῆ[ς] | πόλεως προσόδων.*

11. *ὀμόσαι δὲ τοὺς μὲν ἐμ Μαγνησίαι κατοίκους τῶν τε κατὰ πό[λ]ιν ἱππέων καὶ πεζῶν καὶ τοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις τασσομένους, κα[ὶ] | τοὺς ἄλλους τοὺς καταχωριζομένους εἰς τὸ πολίτευμα τόνδε τὸν ὅρκον· Ὀμνύω Δία, Γῆν, Ἥλιον, Ἄρη, Ἀθηνᾶν Ἀρείαν, καὶ τὴν Ταυροπόλον, καὶ τὴ[μ] | Μητέρα τὴν Σιπυληνήν, καὶ Ἀπόλλω τὸν ἐμ Πάνδοις, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς πάντας καὶ πάσας, καὶ τὴν τοῦ βασιλέως Σελεύκου τύχην· ἐμμενῶ ἐν | ταῖς συνθήκαις αἷς συντέθειμαι πρὸς Σμυρναίους εἰς ἅπαντα τὸγ χρόνον, [κ]αὶ διατηρήσω τήν τε συμμαχίαν καὶ τὴν εὔνοιαν τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι | καὶ τῆι Σμυρναίων πόλει, καὶ ἃ παρείληφα παρὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου διατηρ[ήσω] κατὰ δύναμιν τὴν ἐμὴν καὶ ἀποδώσω τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι. καὶ οὐθὲν | παραβήσομαι τῶγ κατὰ τὴν ὁμολογίαν, οὐδὲ μεταθήσω ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ γεγραμ[μ]ένα ἐν αὐτῆι οὔτε τρόπωι οὔτε μηχανῆι οὐδεμιᾶι. — Καὶ πολιτεύσομαι μεθ' ὁ|μονοίας ἀστασιάστως κατὰ τοὺς Σμυρναίων νόμους καὶ τὰ ψηφίσματα τοῦ δ[ή]μου· καὶ συνδιατηρήσω τήν τε αὐτονομίαν καὶ δημοκρατίαν καὶ τἆλλα τὰ | ἐπικεχωρημένα Σμυρναίοις ὑπὸ τοῦ βασιλέως Σελεύκου μετὰ πάσης προθυμ[ία]ς ἐμ παντὶ καιρῶι. καὶ οὔτε αὐτὸς ἀδικήσω αὐτῶν οὐθένα οὔτε ἄλλωι ἐπ[ι]|τρέψω οὐθενὶ κατὰ δύναμιν τὴν ἐμήν. καὶ ἐάν τινα αἰσθάνωμαι ἐπιβουλεύο[ντα] τῆι πόλει ἢ τοῖς χωρίοις τοῖς τῆς πόλεως, ἢ τὴν δημοκρατίαν ἢ τὴν ἰσο|νομίαν καταλύοντα, μηνύσω τῶι δήμωι τῶι Σμυρναίων καὶ βοηθήσω ἀγωνιζ[όμ]ενος μετὰ πάσης φιλοτιμίας, καὶ οὐκ ἐγκαταλείψω κατὰ δύναμιν τὴν | ἐμαυτοῦ. εὐορκοῦντι μέν μοι εὖ εἴη, ἐφιορκοῦντι δὲ ἐξώλεια καὶ αὐτῶι καὶ γέ[νει τ]ῶι ἐξ ἐμοῦ.*

12. *ὀμόσαι δὲ καὶ Σμυρναίους τοῖς ἀπὸ Μαγνησίας τὸν ὅρκον | τόνδε· Ὀμνύω Δία, Γῆν, Ἥλιον, Ἄρη, Ἀθηνᾶν Ἀρείαν,*

καὶ τὴν Ταυροπόλον, καὶ τὴμ Μη[τέρ]α τὴν Σιπυληνήν, καὶ Ἀφροδίτην Στρατονικίδα, καὶ τοὺς ἄλλους θεοὺς | πάντας καὶ πάσας· ἐμμενῶ ἐν ταῖς συνθήκαις αἷς συντεθείμεθα πρὸς τοὺς [ἐμ Μ]αγνησίαι κατοίκους τούς τε κατὰ πόλιν ἱππεῖς καὶ πεζοὺς καὶ τοὺς ἐν τ[οῖς] | ὑπαίθροις τασσομένους, καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς καταχωριζομένους εἰς τὸ π[ολί]τευμα, εἰς ἅπαντα τὸγ χρόνον, οὐθὲν παραβαίνων τῶγ κατὰ τὴν ὁμολογίαν, | οὐδὲ μετατιθεὶς ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ γεγραμμένα ἐν αὐτῆι οὔτε τέχνηι οὔτε [μηχα]νῆι οὐδεμιᾶι. καὶ εὐνοήσω καὶ βασιλεῖ Σελεύκωι καὶ τοῖς ἐκ Μαγνησίας κα|τοίκοις, τοῖς τε κατὰ πόλιν καὶ τοῖς ὑπαίθροις, καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς οἰκο[ῦσιν ἐμ] Μαγνησίαι ὅσοι εἰσὶν ἐλεύθεροί τε καὶ Ἕλληνες. καὶ ποιήσομαι αὐτοὺς | πολίτας πάντας καὶ τοὺς ἐκγόνους αὐτῶν ἐφ' ἴσηι καὶ ὁμοίαι τοῖς ἄλλοις πολί[ταις, κ]αὶ εἰς φυλὰς αὐτοὺς ἐπικληρώσας καταχωριῶ εἰς ἣν ἂν ἕκαστοι λάχωσιν. | καὶ οὔτε αὐτὸς ἀδικήσω αὐτ[ῶν] οὐθένα οὔτε ἄλλωι ἐπιτρέψω οὐθενὶ κατὰ δ[ύν]αμιν τὴν ἐμήν· καὶ ἐάν τινα αἰσθάνωμαι ἐπιβουλεύοντα αὐτοῖς ἢ τοῖς ἐκγό[νοις] | αὐτῶν ἢ τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῶν, μηνύσω ὡς ἂν τάχιστα δύνωμαι, καὶ βοι[ηθήσ]ω μετὰ φιλοτιμίας. καὶ μετουσίαν αὐτοῖς δώσω τῶν τε ἀρχείων καὶ τῶν ἄ[λλων] | τῶν κοινῶν τῆς πόλεως ὧν καὶ οἱ ἄλλοι πολῖται μετέχουσιν. εὐορκο[ῦντι μέμ] μοι εὖ εἴη, ἐφιορκοῦντι δὲ ἐξώλεια καὶ αὐτῶι καὶ γένει τῶι ἐξ ἐμοῦ.

13. *Ἀποδ[ειξά]|τωσαν δὲ Σμυρναῖοί τε καὶ οἱ ἀπὸ Μαγνησίας ἄνδρας [ἑκάτεροι αὐτῶν ὅσους] ἂν ἑκάτεροι ὑπολαμβάνωσιν ἱκανοὺς εἶναι, τοὺς ὁρκιοῦντας τὸ πλῆθος | τῶν τε ἐν Σμύρνηι καὶ τῶν ἐμ Μαγνησίαι. οἱ δὲ [ὁρκιζέτωσαν προγράψα]ντες τῆι πρότερον ἡμέραι ἐνδημεῖν τοὺς ἐν τῆι πόλει ὡς τοῦ ὅρκου συ[ντε]|λεσθησομένου τοῦ κατὰ τὴν ὁμολογίαν. [ὁρκιζέτωσαν δὲ τὸν ὅρκον τὸν προγεγραμμέν]ον οἱ μὲν ἐκ Μαγνησίας ἀποδειχθέντες Σμυρναίους, οἱ δὲ ἐξ Σμύρνης τοὺς ἐμ | Μαγνησίαι. τὰ δὲ ἱερεῖα τὰ εἰς τὰ [ὁρ]κωμόσια ἐν Σμύρνηι [δότω ὁ ταμίας Καλ]λῖνος ἀφ' ὧν ἂν ψηφίσηται ὁ δῆμος, ἐν δὲ Μαγνησίαι οἱ ταμίαι οἷς ἂν τὸ πλῆθος ἐπι|τάξηι.*

14. *Ἀναγραψάτωσ[αν] δὲ καὶ τὴν ὁμολογίαν ἐν στήλα[ις λευκολίθοις καὶ ἀναθέ]τωσαν Σμυρναῖοι μὲν ἐν τῶι τῆς Ἀφροδίτης τῆς Στρατ[ονικ]ίδος ἱερῶι καὶ | ἐμ Μαγνησίαι τῆι πρὸς τῶι Μαιάνδρωι ἐν τῶι τῆς Ἀρτέμιδ[ος τῆς Λευκοφρυη]νῆς ἱερῶι, οἱ δὲ ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι ἔν τε τῆι ἀγορᾶι παρὰ τὸν*

βωμὸν τοῦ | Διον[ύσ]ου καὶ τὰς τῶν βασιλέων εἰκόνας, καὶ ἐμ Πάνδοις ἐν [τῶι ἱερῶι τοῦ] Ἀπόλλωνος, καὶ ἐγ Γρυνέωι ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλλωνος.

15. *ἀναγραψάτω δὲ καὶ ὁ γρα[μ]|ματοφύλαξ τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου τὰ ἀντίγραφα τῆς ὁμολογίας [εἰς τὸ δημ]όσιον. συνσφραγισάσθωσαν δὲ τὰς ὁμολογίας τὴμ μὲν Σμυρναίοις δοθησομένην | οὓς ἂν ἀποδείξηι τὸ κοινὸν τῶν ἐμ Μαγνησίαι τοῖς τε ἑαυτῶν δακτυλίοις κα[ὶ τ]ῶι ὑπάρχοντι κοινῶι, τὴν δὲ εἰς Μαγνησίαν δοθησομένην σφραγισάσθωσαν Σμυρνα[ίων] | οἵ τε στρατηγοὶ καὶ οἱ ἐξετασταὶ τῶι τε τῆς πόλεως δακτυλίωι καὶ τοῖς αὐτῶν.*

16. *ταῦτα δὲ ἀμφοτέροις τοῖς πλήθεσιν συντετελέσθαι τύχηι τῆι ἀγαθῆι. |*

III. *Ἔδοξεν τῶι δήμωι, στρατηγῶν γνώμη.*

1. *Ἐπειδὴ προνοῶν ὁ δῆμος ὑπὲρ ἁπάντων [τ]ῶν τοῦ βασιλέως Σελεύκου συμφερόντων διετέλει καὶ πρότερον τήν τε βασιλεί[αν] | αὐτοῦ συναύξων καὶ τὰ πράγματα διατηρῶν καθ' ὅσον ἦν δυνατός, καὶ πολλὰ μὲν περιεῖδεν ἀπολλύμενα καὶ καταφθειρόμενα τῶν ὑπαρχόντων, πολλοὺς δὲ ὑπέμειν[εν] | κινδύνους ἕνεκεν τοῦ διατηρῆσαι τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Σέλευκον· καὶ νῦν φιλοτιμούμενος αὐτῶι συνδιατηρῆσαι καὶ συνέχειν τὰ πράγματα καθ' ὅ[σον] | ἐνδεχόμενόν ἐστιν, τήν τε πρὸς τοὺς ἐμ Μαγνησίαι κατοίκους καὶ τοὺς ὑπαίθρους ἱππεῖς καὶ τοὺς πεζοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς οἰκοῦντας ἐμ Μα|γνησίαι συντέθειται φιλίαν, ἵνα διαφυλάσσωσιν τὴν συμμαχίαν καὶ τὴν εὔνοιαν τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι·*

2. *νομίζω[ν] δὲ [ἀ]ναγκαῖον εἶναι τῆι πόλει παραλαβεῖν καὶ τ[ὸ] | χωρίον Παλαιμαγνησίαν καὶ ποιήσασθαι τὴν φυλακὴν δι' αὐτοῦ, ἵνα καὶ τούτου παραληφθέντος ὑπὸ τῆς πόλεως ἀσφαλέστερον διαμένηι πάντα τὰ σύνεγγυ[ς] | πράγματα τῶι βασιλεῖ Σελεύκωι, διεπέμψαντο πρὸς τοὺς οἰκοῦντας ἐν τῶι χω[ρ]ίωι καὶ παρεκάλεσαν αὐτοὺς αἱρεῖσθαι τὴν φιλίαν τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Σέλευκον, | καὶ παραδοῦναι τὰς κλεῖδας τῶι ἄρχοντι τῶι ἀποσταλέντι ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ πα[ρ]αδέξ[α]σθαι φυλακὴν τὴν συνδιατηρήσουσαν μετ' αὐτῶν τὸ χωρίον τῶι βασιλεῖ | Σελεύκωι, ἐπαγγελλόμενος ταῦτα ποιησάντων αὐτῶν ὑπάρξειν αὐτοῖς παρὰ τῆς πόλεως πάντα τὰ φιλάνθρωπα καὶ καλῶς ἔχοντα·*

3. *οἱ δὲ οἰκοῦντες ἐν τῶι | χωρίωι ἑλόμενοι τὴμ φιλίαν*

τὴν πρὸς τὸν βασιλέα Σέλευκον μετὰ πάσης προ[θ]υμίας, προσεδέξαντο τάξιούμενα ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ τάς τε κλεῖδας παραδεδώκασ[ιν] | τῶι ἄρχοντι τῶι ἀπεσταλμένωι ὑπὸ τοῦ δήμου, καὶ τὴν φυλακὴν τὴν παρὰ τῆς πόλεως παρεδέξαντο εἰς τὸ χωρίον·

4. *ἀγαθῆι τύχηι· δεδόχθαι πολίτας τε αὐτοὺς εἶν[αι]|, καὶ ὑπάρχειν αὐτοῖς τὰ αὐτὰ ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις πολίταις ὑπάρχει.*

5. *καὶ τούς τε κ[λ]ήρους αὐτῶν τοὺς δύο, ὅν τε ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ Ἀντίοχος ἐπεχώρησεν αὐτοῖς καὶ περὶ ο[ὗ] | Ἀλέξανδρος γεγράφηκεν, εἶναι αὐτοῖς ἀδεκατεύτους, καὶ ἐὰν προσορισθῆι ἡ χώρα ἣν ἔχουσιν οἱ πρότερον ὄντες ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι, τῆι πόλει τῆι ἡμετέραι, | ὑπάρχειν αὐτοῖς τοὺς τρεῖς κλήρους δωρεάν.*

καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοῖς μέ[ν]ειν τὴν νῦν ὑπάρχουσαν.

καὶ ὅσοι αὐτῶν εἰσιν ἀκληρούχητοι, δοθῆναι αὐτοῖς κλῆρο[ν]| ἱππικὸν δωρεὰν τῶν παρακειμένων τῶι χωρίωι.

6. *ὑπάρχειν δὲ καὶ Τίμωνι κα[ὶ τ]οῖς πεζοῖς τοῖς τεταγμένοις ὑπὸ Τίμωνα τοῖς ἀποταχθεῖσιν ἀπὸ τῆς φάλαγγο[ς] | ἐπὶ τὴν φυλακὴν τοῦ χωρίου τήν τε πολιτείαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀτέλειαν [ἣ κ]αὶ τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει. καὶ εἶναι αὐτοὺς ἐν τῶι χωρίωι. ὑπάρχειν δὲ καὶ Ὠμάνει καὶ το[ῖς] | Πέρσαις τοῖς ὑπὸ Ὠμάνην καὶ τοῖς ἀπὸ Σμύρνης ἀποσταλεῖσιν ἐπὶ τὴν [φ]υλακὴν τοῦ χωρίου Μενεκλεῖ τε καὶ τοῖς ὑπ' αὐτὸν τασσομένοις τήν τε πολιτεία[ν] | καὶ τἄλλα φιλάνθρωπα ἃ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῖς ἐκγ Μαγνησίας ἐψήφισται. κ[αὶ] προνοῆσαι τὸν δῆμον, ὅπως αὐτοῖςδ ιδῶται ἐκ βασιλικοῦ τά τε μετρήματα καὶ τὰ ὀψώνια [καὶ] | τἄλλα ὅσα εἰώθει ἐκ βασιλικοῦ δίδοσθαι αὐτοῖς.*

7. *τὸ δὲ ψήφισμα τόδε ἀν[αγ]ράψαι εἰς τὰς στήλας τὰς ἀνατεθησομένας ἐν τοῖς ἱεροῖς ὑπό τε τοῦ δήμου καὶ [τῶν] | ἐκγ Μαγνησίας. ἀναγεγράφθαι δὲ αὐτὸ καὶ ἐν τοῖς δημοσίοις.*

Pactum inter Smyrnaeos et Magnetes factum est eo tempore quo Seleucus rex Asiae Antiochi Dei filius Antiochi et Stratonices nepos (v. 9) iterum Taurum transgressus erat (v. 2. 12). Quae enim dicitur *Σελευκίς* regio est septentrionalis Syriae in qua Antiochia, Seleucia, Apamea, Laodicea urbes sitae erant (Strabo XVI p. 749).

Quo autem tempore rex illas expeditiones fecerit, cum expressis uerbis a ueteribus scriptoribus traditum non sit,

paullo accuratius de hac re quaerendum erit. Ac fontes quidem rerum Seleuco II regnante gestarum collegerunt Clintonus (in Fastis Hell. III 311 sq.), Muellerus (FHG III 708 sq.), Droysenus (Gesch. d. Hell. III 1, 378 sqq.). Sed in historia ex his elementis componenda cum adeo inter se dissentiant uiri docti qui hanc operis partem susceperunt, Muellerus (l. c.), Niebuhrius (Scr. min. I 274 sqq.), Droysenus (l. c.), Koehlerus (in Sybelii Hist. Ztschr. vol. 47 [11] 1882 p. 1 sqq.), Koeppius (Mus. Rh. 39, p. 220 sqq.), ut quot capita, tot (ut dicere solent) sensus sint, ipsis nobis quid e disparatis illis elementis effici possit, erit periclitandum.

Atque hoc omnes fere quos nominaui uiri docti perperam, nisi fallor, egerunt, quod cum Seleucus 20 annos regnauerit (a. Chr. 246—226), eo summam operam contulisse uidentur, ut huius temporis spatium satis exiguis illis memoriae fragmentis, quae a Iustino (XXVII), Porphyrio (apud Eusebium I p. 251 sq. ed. Schoene), Hieronymo (in Danielem XI 7—9) nobis tradita sunt, quam maxime explerent[1]. Cui rei multum abesse iudico, ut illa testimonia sufficiant.

Deinde cum in temporum ordine constituendo proficiscendum sit ab eis rebus quae quo tempore gestae sint, certis atque accuratis testimoniis constet, horum cetera quidem ab illis satis obseruata sunt, de eo autem minus recte plerique iudicasse mihi uidentur quod de Attalidarum chronologia, quantum huc pertinet, traditum est. Namque Droysenus — ut ceteros praetermittam — ita iudicauit (l. c. III 2, 12 adn.), quod titulo Nacrasitarum, ciuitatis Pergamenis subditae, hoc praescriptum sit[2]: *βασιλεύοντος Ἀττάλου πρώτου ἔτους μηνὸς Ὑπερβερεταίου,* inde etiamsi titulum ad Attalum I referas, non colligi hunc primo dominationis anno diadema sumpsisse. Qua de re contra iudico ratione habita Polybii XVIII 41 (24 Bk.) et Strabonis (XIII p. 624) dynastarum et regum Pergamenorum enumerationis. Nam quamquam hoc manifestum est Attalum priusquam regium nomen assumpserit, dominationem per aliquod tempus gessisse, quam una cum thesauro Pergameno hereditate patruelis ei reliquerat — alioquin

[1] Cf. Niebuhr l. c. p. 281.
[2] CIG 3521.

enim Polybius uix affirmasset, diuitias ei regni nanciscendi facultatem praebuisse —: nulla tamen huius rei ratio habetur in sollemni annorum computatione Pergamenorum. Strabo enim illo loco Apollodori chronicon secutus esse uidetur, qui siue ex Eratosthene siue ex ipsa actorum publicorum memoria hauserit, certe sollemnem et publicam annorum computationem rettulit. In qua cum Philetaero 20, Eumeni 22, Attalo 43 anni tributi fuerint, non dubitabimus in hunc modum temporum ordinem constituere, ut eum annum quo Lysimachus decessit, primum Philetaeri faciamus, scilicet a mense Dio 282 usque ad mensem Hyperberetaeum 281, ita ut 262/1 fiat Eumenis primus, 240/39 primus Attali, 198/7 eiusdem 43. Nam autumno a. 197 Attalus mortuus est teste Polybio (l. c. cf. Liv. 33, 21). Quae cum ita sint, si deprehendas titulo illi, quem post Boeckhium Attali I aetati nemo non tribuit, sollemniter praescriptum *βασιλεύοντος Ἀττάλου πρώτου ἔτους μηνὸς Ὑπερβερεταίου,* sine dubio scriptus est ille titulus mense ultimo anni 240/39, atque regnum etiam tum temporis Attalus susceperat. Tempus igitur quod intercedebat inter Eumenis mortem et regni Attali initium, annuum spatium non superasse et sollemni computatione inter Eumenis anni ultimi partem posteriorem et regni Attali anni primi partem priorem diuisum esse uidetur. Atque hoc modo facile explanatur, quo iure Polybius, cuius minus intererat sollemnem annorum computationem Pergamenorum quam ueram temporum rationem referre, 44 annos Attalo tribuere potuerit. Quod enim idem (l. c. § 7) dicit: *νικήσας μάχῃ Γαλάτας — ταύτην ἀρχὴν ἐποιήσατο καὶ τότε πρῶτον αὑτὸν ἔδειξε βασιλέα* (cf. Strab. XIII 624: *ἀνηγορεύθη βασιλεὺς πρῶτος νικήσας Γαλάτας μάχῃ μεγάλῃ*), quo modo haec intellegenda sint, Iustini uerbis docemur (l. c. 3, 1—6): „Victo Antiocho cum Eumenes (hunc pro Attalo errore nominat: cf. Trogi prol.) maiorem partem Asiae occupasset, etc.“ Recte igitur Kochlerus de ea re ita iudicauit, non tam propter Gallos fugatos, quam quoniam uictis Antiocho Gallisque totum fere illius regnum occupauerit, Attalum regium nomen assumpsisse[1].

[1] Dum haec typis exprimuntur, accepi Koeppii commentarium (Rh. Mus. 40 p. 114 sqq.), quo hanc Koehleri sententiam refellere conatus est; sed mihi non persuasit.

Quod cum fieri non potuerit nisi temporis spatio aliquo interiecto, nulla alia uia relicta esse uidetur qua et testimonia illa inter se concilies et rerum ipsarum uerae rationi sufficias nisi ut statuas, Eumenem initio fere anni a. Chr. 240 decessisse, haud ita multo post (cf. Polyb. l. c. ταύτην ἀρχὴν ἐποιήσατο) Attalum Antiochum Gallósque apud Pergamum superasse, et initio fere a. 239 regium nomen assumpsisse. Itaque a pugna Pergamena usque ad Attali mortem plus 43 annos inuenies, quamquam Attali regni annus primus continuo sequitur dominationis Eumenis annum ultimum.

Tum parum operae dedisse uidentur ei uiri docti qui de his rebus scripserunt, ut scriptorum testimonia cum eis quae ex ipso titulo efficiuntur, conciliarent.

Nam non solum id ex hoc titulo colligimus, Magnesiam Sipylenam in ciuitatium earum numero fuisse quae cum, teste Iustino, initio regni Seleuci ab eo defecissent, postea in eius fidem redierunt: sed cum eo tempore quo rex primum in Seleucidem profectus est, Smyrnaei illius socii fideles magno opere ab hostibus se laborasse profiteantur, quando pactum hoc conuenit, magna iam rerum commutatio facta esse uidetur. Praeterea tenendum est, eo tempore quod inter duas expeditiones intercessit, Seleucum bonam fidem sociorum gratia ac praemiis ornasse, et legatos ad reges ciuitatesque misisse. Denique alterius expeditionis tempore et Magnesiam ad Maeandrum sitam et Gryneum ciuitates in fide regis fuisse apparet, cum ibi cippos quibus pactum inscribatur, erigendos esse Smyrnaei et Magnetes constituant (v. 84 sq.).

Quibus rebus, ad locum huius pacti in rerum gestarum ordine significandum satis aptis, nonnulli uiri docti parum recte usi esse uidentur.

Nam primum quidem Droysenus et Koeppius regem eo tempore in Seleucidem profectum esse autumant, cum primum Ptolemaeus Syriam ingressus esset, scilicet ut illi occurreret. Cui coniecturae repugnant Polyaeni uerba (VIII 50) ἀπὸ τοῦ Ταύρου μέχρι τῆς Ἰνδικῆς χωρὶς πολέμου καὶ μάχης ἐκράτησεν. Quae etiam si parum accurate dicta esse censeas, tamen nulla

in fontibus occurrit significatio tum temporis inter Seleucum et Ptolemaeum armis certatum esse [1].

Deinde cum Antiochus Seleuci frater paullo post pugnam apud Ancyram commissam, teste Eusebio, Magnesiam (eam ut uidetur quae ad Maeandrum sita erat) fugeret, haec in Ptolemaei potestate erat. Qua ex re hoc colligam pugnam Ancyranam factam esse antequam ciuitates Asiae in Seleuci fidem reuerterentur.

Nam in eo totius fere rei summa uersatur diiudicando, utrum pugna Ancyrana pacem inter Seleucum et Ptolemaeum factam praecesserit an secuta sit [2]. Cum enim Iustinus bellum inter Seleucum et Antiochum fratrem non nisi post pacem illam exarsisse fecerit, Niebuhrius et Koehlerus eundem temporum ordinem secuti sunt, quam sententiam contra Droysenum, qui cum Muellero autumauit pugnam Ancyranam praecessisse, expressis uerbis Koeppius defendit (p. 227): cauendum enim esse, ne Iustini uerbis, qui omnium planissime rerum conexum exposuerit, uim adferamus. Quamquam ortum esse bellum fraternum ante bellum Aegyptiacum finitum, Koeppius ipse eis quas Niebuhrius (p. 277) primum adtulit argumentis usus contendit contra Iustini testimonium

[1] Quod Koeppius (p. 221) e monumenti Adulitani uersibus 13 sqq. effecisse sibi uisus est, Euergeten ipsum Tauro monte traiecto ad Hellespontum et in Thraciam usque progressum esse, minime probari potest, cum id quod classis Aegyptiae duces regis iussu fecerunt, sollemni illius tituli sermone regi ipsi adtribuatur.

[2] Certe Muelleri coniectura, quam Koehlerus repetiit, repudianda esse uidetur, eo tempore satis breui quod inter Callinicopolin conditam et Orthosiam obsessione liberatam intercessit, illam pugnam factam esse. Callinicopolis enim condita est C. Lutatio C. f. C. n. Catulo A. Postumio A. f. L. n. Albino consulibus, scilicet inter uer 242 et uer 241. cf. Droysen III, 1 p. 391. Chron. pasch. I p. 330 Ddf. Ideler, Chronol. II p. 463, qui ab aequinoctio uerno illius chronici annos incipere docuit. Orthosia teste Eusebio (l. c.) obsessione liberata est ol. 134, 3 i. e. inter autumnum 242 et autumnum 241. Nam quod A. de Gutschmidt (De temporum notis quibus Eusebius utitur. Kiliae 1868) et Droysenus (III 2 p. 367 sqq.) Porphyrium et Eusebium annis Iulianis usos esse contenderunt, eis quae adtulerunt argumentis probasse mihi non uidentur. Quapropter Idelerum potius (II 466) et Clintonum (Fast. Hell. I p. 150) secutus sum, qui Eusebium ab autumno annos incipere docuerunt.

(p. 223 sq.). — Iam hoc manifestum est, Trogum duo illa bella inter se separata narrasse, primum quidem Aegyptiacum, deinde fraternum, id quod diserte docemur prologo 27: „XXVII uolumine continentur haec: Seleuci bellum in Syria aduersus Ptolemaeum: item in Asia aduersus fratrem suum Antiochum Hieracem.“ Qua ex re ipsa tamen multum abest, ut tempore quoque ea separata fuisse efficiatur. At Iustinus inter haec bella etiam eum conexum constituit, ut bellum fraternum quasi e pace Aegyptiaca ipsa ortum esse uideatur. Sed huius scriptoris uerbis non tantum tribuam, ut si grauiores causae inueniantur quibus ad contrariam sententiam adducamur, non huius uerborum figuris potius quam rerum ipsarum conexui et rationi diffidam.

Nam Orthosiam obsessione Aegyptiorum liberatam esse post pugnam apud Ancyram commissam, Eusebius diserte testatur. Cui testimonio quod ad hanc quaestionem diiudicandam Koehlerus ita uim detrahere conatus est, ut pacem a Ptolemaeo uiolatam esse autumaret, huic coniecturae locum non esse duco, non tam quia Orthosia fortasse ipsa pace Aegyptiis adiudicata est[1], quam quoniam temporis spatium quod intercessit inter Ptolemaei primam Syriae inuasionem (246) et Orthosiam obsessione liberatam (242/1), rebus gestis ita minime sufficere uidetur. Qua in re recte aestimanda bene obserues Danielis qui fertur uerba (XI 8 sq.), quae secundum rectam interpretationem haec sunt: „et annos aliquos desistet a rege Aquilonis (scilicet Ptolemaeus), et intrabit in regnum regis Austri (scilicet Seleucus) et reuertetur ad terram suam.“ Itaque

[1] Hoc enim pro certo haberi nequit, cum e Polybii V de ea re nihil efficiatur, quamquam qui fines in hac pace fere constituti sint, inde colligas. (In terra mediterranea Laodicea ad Libanum sita ultima meridiem uersus Seleucidarum urbs erat: c. 45, 7. 8; 46, 2. In ora maritima Aradus Seleucidis, Calamus Ptolemaeis parebat: 68, 8. cf. infra p. 82 adn.). Strabo a septentrione ad meridiem progrediens XVI 753: *τούτοις*, inquit, (Aradiis) *ἡ Ὀρθωσία συνεχής ἐστι καὶ ὁ Ἐλεύθερος ὁ πλησίον ποταμός, ὅνπερ ὅριον ποιοῦνταί τινες Σελευκίδος πρὸς τὴν Φοινίκην καὶ τὴν Κοίλην Συρίαν*, et mox 754: *Μετὰ δὲ Ὀρθωσίαν ἐστὶ καὶ τὸν Ἐλεύθερον Τρίπολις.* Kiepertus tamen (Atl. ant. III) Eleutherum magis ad septentrionem uersus posuit quam Orthosiam. — Praetera utut haec sunt, maritima loca quaedam, ut Seleuciam, Ptolemaeum retinuisse constat, de singulis urbibus nihil.

si duos tantum annos Ptolemaeum in peragrandis regni Asiatici terris consumpsisse faceremus, duos annos tranquillitati et Seleuci expeditioni adtribueremus, tamen ad annum 242 perueniremus, quo pax facta esset. Quae cum ita sint, facere non poteris, quin Eusebii uerba, quibus Orthosiam (et Damascum?[1]) anno 242/1 obsessione liberatam esse dicit, referas ad ipsam expeditionem Seleuci in Coelen Syriam factam. Neque minus dubito, quin huc referenda sit altera earum expeditionum Seleuci in quibus teste titulo Smyrnaeo (v. 2. 12) ex Asia minore Taurum traiecit; quam memineris susceptam esse, cum eius res in meliorem condicionem redactae essent.

Restat ut Koeppio respondeam, qui Eusebiano temporum ordini diffisus pugnam Ancyranam post Orthosiae liberationem commissam esse conicit. Nam cum facta sit illa pugna ante Seleuci expeditionem quam Babylone contra Parthos suscepit, quam expeditionem Droysenus (p. 400 adn.) rectissime anno 239 tribuit, Koeppius eo redactus est, ut pacem quidem 241 factam esse, deinde bellum fraternum denuo exarsisse dicat, in quo Seleucus apud Ancyram deuictus sit. Tum post hanc cladem ipsam Seleucum contra Parthos profectum esse autumat. Qua in re hoc opinor neglexit, Seleucum antequam Babylone contra Parthos proficisceretur, necessario Xanthippum superasse et Babyloniam in potestatem suam redegisse: quod factum esse tam breui tempore post cladem ipsam in Asia minore acceptam, minime probari potest. — Ceterum quanti ad chronologiam harum rerum recte intellegendam momenti sit Iustini 41, 4, Koeppius ipse suo iure monuit p. 227 sq.

Accedit ut supra commemoraui, quod paullo post pugnam Ancyranam etiam Magnesia (Maeandria) in Aegyptiorum potestate erat.

Denique cum post illam cladem Seleucum trans Taurum fugisse constet, non dubito huc referre tituli uerba *πρότερόν τε καθ' ὃν καιρὸν ὁ βασιλεὺς Σέλευκος ὑπερέβαλεν εἰς τὴν Σελευκίδα* (v. 2), cum eo tempore nimirum res Seleuco in Asia minore aduersissimae fuerint.

[1] De ea Zohrabii et Petermanni uersiones Eusebianae inter se dissentiunt.

Quae cum ita sint, in hunc modum rerum ordinem componendum esse censeo:

Seleucus cum patre mortuo regnum susciperet, undique aduersis rebus opprimebatur. Nam cum Parthi iam L. Manlio Vulsone C. Atilio Regulo consulibus = a. Chr. 250 seditionem mouissent[1], tunc Ptolemaeus Syriam usque ad Taurum montem et deinceps terras superiores trans Euphratem occupauit, classis Aegyptia Chremonide duce[2] Ciliciam et urbes in Asiae minoris et Thraciae ora maritima sitas partim ui, partim ciuitatibus a Seleuco deficientibus cepit. Atque eo tempore etiam Magnesiam Sipylenam desciuisse ueri simile est. Denique Antiochus Seleuci frater, quamquam non plus quam XIV annos natus[3], adiuuante eum matre[4] et matris fratre Alexandro, Lydiae praefecto[5], regni partem sibi uindicauit, regio nomine assumpto, et armis cum fratre dimicauit. Atque Seleucus primum quidem Hieracem, qui Gallorum mercennariorum numerum satis magnum conduxerat, in Lydia superauit (246)[6], sed neque Sardes, quas Alexander, neque Ephesum, quam Aegyptii tenebant, obsessione capere potuit. Deinde Mithridatem, a quo Antiochus auxilium interea impetrauerat, in Cappadocia congressus deuicit (245).

Interea Ptolemaeus Syria et Mesopotamia captis (246) superiores Asiae partes inuaserat, Babyloniam, Susianam, Mediam, Persiam peragrabat (245/4), undique sacra quae

---

[1] Iustin. 41, 4, 3. cf. Droysen III 1, 364sq. Appianus, qui Syr. 65 ei tempori hoc tribuit quo Ptolemaeus regnum Seleuci inuaderet, regni Arsacidarum initium potius quam primam defectionem spectare uidetur.

[2] Monum. Adulit. v. 9. Niebuhr Scr. min. I p. 453 sqq.

[3] Ad hoc tempus cum Koeppio (p. 224) Iustini uerba 27, 2, 7 referenda esse censeo.

[4] Plutarch. de frat. amore p. 489 A. Droysen l. c. p. 389. Ceterum animaduertas, quod Hieronymus l. c. dicit 'Callinici qui cum matre Laodice regnabat in Syria.'

[5] Aucher ad Euseb. l. c. (I p. 346). cf. Schoene I p. 251 adn. 3. Niebuhr l. c. p. 280 sq. Waddington ad titulum Bargyliensem Le Bas, Asie min. 87 v. 47. Koepp l. c. p. 224.

[6] Annorum numeris quos rerum gestarum narrationi inserere conatus sum, plerisque non maiorem quam coniecturarum fidem tribuas.

Aegyptiis quondam a Cambyse sublata erant, secum ferebat[1]. Paucis autem annis ante Theodotus Bactrianae praefectus a Seleuco defecisse et rex appellatus esse uidetur. Parthorum rebellantium imperium, sublato regio praefecto, Arsaces susceperat (248/7). Utrosque contra Seleucum rebellantes ad Ptolemaeum legatos misisse eiusque imperio se subiecisse e monumenti Adulitani v. 19 sq. conicias. — Sed fanis profanis ubique direptis, motibus domesticis tandem in Aegyptum Euergetes reuocatus est (244/3). Ingentes auri et argenti copias, quas tributorum nomine ab incolis illarum regionum exegerat, domum reportauit: terras autem ipsas praeter Syriam cum se retinere non posse intellegeret, superioribus Asiae regionibus Xanthippum quendam praefecit, Ciliciam Antiocho donauit.

Eo autem tempore, quo Ptolemaeus in superioribus Asiae partibus uersabatur, Seleucus ab Antiocho et Mithridate Gallorum ope tanta clade apud Ancyram deuictus est (244), ut uix trans Taurum euaderet: quin etiam ipse occidisse credebatur[2]. Quo tempore eas ciuitates Asiae quae in regis fide permanserant, ualde ab hostibus tam Aegyptiis quam Antiochi militibus et ipsorum uicinis qui a Seleuco defecerant, oppressas esse[3] consentaneum est, neque mirabimur, si Smyrnaei in laude sibi ponunt, quod tum temporis in proposito perseuerarint. Rex per Ciliciam[4] fugiens in Seleucidem profectus est. Exercitus reliquias paullatim collectas secum duxit.

Syriae quidem septentrionalis ciuitates quasdam etiam tum in potestate habuisse uidetur. In quibus Aradios fuisse censeam, quos contra Antiochum fratrem Seleuco fauisse Strabo testatur[5]. Primum quidem eum operam dedisse ut Seleucidem totam recuperaret, ueri simile est (244 sq.).

[1] Cf. etiam titulum Aegyptium Hicks, Gr. Hist. Inscr. 179 v. 10 sq.

[2] Euseb. l. c. Iustin. c. 2, 11. Trogi prol. Plut. de frat. am. p. 489 A. Polyaen. IV 9, 6. Phylarch. ap. Athen. XIII 593 c = Polyaen. VIII 61.

[3] In earum numero Erythras quoque fuisse haud male Lamprechtus coniecit e titulo Erythraeo Dittenb. Syll. 172. Droysen III 1, 393.

[4] Polyaen. IV 9, 6.

[5] XVI 754.

Atque eo tempore cum toto fere regno priuatus esset, Rhodiorum praecipue ope, cum quibus tum societatem habebat[1], adiutus esse uidetur. Rhodii enim mari cum Aegyptiis certabant[2]. Quorum auxilio uel classem ad ciuitates Asiae minoris recuperandas parare potuit (242): quae quamquam interiit, tamen ciuitatium magna certe pars, cum Ptolemaeus domum reuersus nihil susciperet, intestinis rebus fortasse etiamtum occupatus, neque minus quoniam Aegyptiorum auaritia et insolentia opprimebantur, simulque cum in Asia minore res interea admodum immutatae essent (ut statim significabo), in Seleuci potestatem redierunt, scilicet alia post aliam: quarum Magnesia Sipylena in nouissimis fuerit. Pactum enim Smyrnaeorum et Magnetum' insequenti demum anno conuenit, cum rex iterum in Syriam profectus esset. Animaduertendum autem est, ut supra dixi, Seleucum illo tempore legatos ad reges, dynastas, ciuitates, nationes misisse (tituli v. 11 sq.). Paullo enim post proelium Ancyranum Mithridatis amicitiam sibi comparasse uidetur, sorore ei in matrimonium data et Magna Phrygia dotis loco concessa[3]. Quapropter Antiochus inimicitia cum socio pristino suscepta Magnam Phrygiam peragrans diripuit[4]. Atque cum Pergamenorum quoque dynasta illo tempore Seleucum societatem iniisse, haud male Koehlerus[5] coniecit. Idemque de Ziela Bithynorum rege, cuius sociam Heracleam urbem Ptolemaeus donis ad defectionem impellere conatus erat[6], inde suspicer, quod Zielas paullo post a Gallis Antiochi auxiliariis interfectus est[7].

---

[1] Phylarch. ap. Athen. XIII p. 593 c = Polyaen. VIII 61.

[2] Polyaen. V 18.

[3] Iustin. 38, 5, 3.

[4] Euseb. l. c. Koehler p. 9.

[5] ibid.

[6] Memnon ap. Photium p. 229 a (Bk).

[7] Trogi prol. — Fortasse etiam Senatus Populique Romani auxilium illo tempore Seleucus implorauit, si quidem huc referas epistulam senatus quam Suetonius commemorat (Claud. 25) 'Seleuco regi amicitiam et societatem ita demum pollicentem, si consanguineos suos Ilienses ab omni onere immunes praestitisset'. Quae coniectura Niebuhrio debetur; cf. Droysen III 1, 387 adn.

Itaque Seleucus, paullo antea omnibus opibus destitutus, iam res suas in meliorem condicionem sociis illis paratis redegit; quin etiam ciuitatibus Graecis quae in fide permanserant, consulere potuit. Smyrnaeis enim tum temporis ius asyli a regibus, dynastis, ciuitatibus, nationibus confirmandum curauit. Ipse in Asiam minorem reuertit, unde mox denuo exercitu parato in Syriam descendit.

Antiochus interea, cum Seleucus primum in Syriam profectus esset (244), initio quidem totius fere Asiae minoris dominus uidebatur, deinde Mithridati infestus Phrygiam, ut dixi, praedatus erat. Exercitum contra fratrem eum misisse Eusebius testatur, qui exercitus quousque progressus sit, et quomodo rem gesserit, nescimus. Galli autem Hieracis mercennarii mox in ipsum uictorem arma uerterunt 'liberius, ut inquit Iustinus, depopulaturi Asiam, si omnem stirpem regiam exstinxissent'. Antiochus a suis satellitibus barbaris traditus, uix cum paucis Magnesiam (ad Maeandrum) profugit, quae tum in Aegyptiorum potestate erat; inde auxilio accepto, Gallorum manum quandam deuicit, cum ceteris pactum iniit, ea fortasse condicione ut terras eis adsignaret[1] (244 vel 243). Deinde quidnam gesserit Antiochus, ualde in obscuro est. Fortasse cum Mithridate bellum gerebat. Nam in occidentalibus Asiae minoris partibus subsequenti tempore uersatus non esse uidetur, cum ibi Seleuco iam ciuitates fauere coeperint. Certe anno 242 Seleucus ex Asia minore in Syriam expeditionem fecit, atque paullo post, scilicet mense Lenaeone[2] i. e. Ianuario fere hiemis 242/1 Smyrnaei cum Magnetibus sympolitiam fecerunt, eo consilio ut uicinis in regis potestatem reconciliatis gratias ab illo mererentur, simulque ab hostibus se liberarent[3]. Eo tempore Magnetes sociis destitutos fuisse ueri simile est.

Seleucus Tauro traiecto trans Euphratem progressus, ad auctoritatem suam in his regionibus firmandam in ipsa

[1] Koehlerus hoc coniecit p. 9. cf. Eusebii l. c. cum Iustini c 2, 11 sq.

[2] Mensem Lenaeonem Attico Gamelioni respondere Boeckhius docuit: Scr. min. V 65 sqq.

[3] Cf. imprimis tituli v. 92 sq.

fluminis ripa urbem condidit, quam *Καλλινίκου πόλιν* appellauit. Herculis igitur Callinici nomen uel hoc ipso uel ante hoc tempus eum assumpsisse apparet: quod quando factum sit, accuratius definire non licet. Certe tota Seleucis praeter loca maritima quaedam illo tempore in regis potestate fuisse uidetur. Deinde Orthosiam ciuitatem in ipsis finibus Seleucidis et Phoenices sitam, quae cum etiam tum ei faueret, ab Aegyptiis obsessione premebatur, liberauit: atque iam maxime auctis suis rebus ultro Ptolemaeum aggressus est, inuasione ut uidetur in Coelen Syriam facta. Sed 'uictus proelio (secundum Iustinum[1]) non multo quam post naufragium comitatior trepidus Antiocheam confugit' (241). Tum iterum opibus destitutus, denuo ad salutem in foedere quaerendam redactus est. Quapropter cum Antiocho transigere conatus, Asia minore intra Taurum ei concessa fratris opem contra Ptolemaeum implorauit. Quod tamen pactum num re uera perfectum sit, non apparere rectissime monet Koeppius. Certe Euergetes, qui aliis nescio quibus rebus per totum hoc temporis spatium occupatus fuisse uidetur, ueritus 'ne cum duobus uno tempore dimicaret, in annos decem cum Seleuco pacem facit'[2] (241).

Nec multo post ab Antiocho bellum fraternum renouatum est. Pergamenos societate cum Seleuco coniunctos Gallorum mercennariorum ope Hierax satis oppressisse uidetur (240). Eumene autem circa illud tempus mortuo Attalus in dominationem patrueli successit, qui apud Pergamum Antiochum Gallosque magna illa clade deuicit, quae postea tot magnificentissimis artis monumentis illustrata est. Huius igitur socii ope confisus Seleucus interea ut orientales regni partes recuperaret operam dedit. Mesopotamiam, Babyloniam, Susianam eo anno in potestatem redegisse uidetur, cum insequenti (239) Babylone contra Parthos expeditionem pararit[3]. Quorum imperio suscepto (248/7) regioque nominea ssumpto, Arsaces

---

[1] C. 2, 5.

[2] Iustin. c. 2, 9.

[3] Iustin. 41, 4. Agatharchides ap. Ioseph. c. Ap. I 22 (VI p. 205 Bk.)

Hyrcaniam quoque occupauerat: potestatemque quam obtinuerat etiamtum tuebatur. Iam cum Seleucum ad orientem recuperandum aggredi uideret, Theodoto Bactrianae regi illo tempore infestus, ut utrique resisteret se parauit (240). „Sed cito morte Theodoti metu liberatus, cum filio eius, et ipso Theodoto, foedus ac pacem fecit, nec multo post cum Seleuco rege ad defectores persequendos ueniente congressus uictor fuit: quem diem Parthi exinde sollemnem uelut initium libertatis obseruant" (239)[1].

Interea Stratonice, Antiochi Seleuci patris soror, quae a Demetrio marito Macedonum rege repudiata (239) Antiochiam uenerat, ut Seleucum qui Babylone tum expeditione Parthica paranda occupatus erat, ad ipsam in matrimonium ducendam et ad bellum contra Macedones suscipiendum incitaret, cum a nepote neglegeretur, seditionem mouerat[2].

Simulque quod maioris momenti erat, Attalus uictis Antiocho Gallisque et maiore Asiae minoris parte expugnata regis nomen assumpserat (239), suarum rerum potius quam Seleuci socii studiosus. Quibus motibus prohibitus, quominus denuo contra Parthos armorum fortunam periclitaretur, Seleucus in Asiam minorem reuertit[3] (238). Atque tum temporis fortasse Antiocho, quem Attalus ex Asia minore fugauerat, in Mesopotamia obuiam factus atque armis congressus uictoriam parauit. Qua Antiochus ad Ariamenem Cappadociae regem fugere coactus est.

Hoc loco cum memoriae fragmenta fere deficiant, per reliquum regni tempus Seleucidem Syriam, Mesopotamiam, Babyloniam, Susianam, Mediam, Persidem Seleucus in pace possedisse uidetur. De Asia minore autem Antiochus usque ad uitae finem (228/7) cum Attalo contendebat.

Quae res cum ad nostrum propositum iam non pertineant, ad ciuitates Graecas reuertamur. Quarum tractandarum rationem quam et Alexander et eius exemplum sectatus Antigonus ingressus erat, quomodo reges Seleucidae non so-

---

[1] Iustin. l. c. § 9. 10.

[2] Agatharchides l. c. Iustin. 28, 1.

[3] Iustin. 41, 5, 1.

lum diligenter imitati sint, sed etiam nouas uias in eodem cursu persequendo sibi aperuerint, hoc titulo diserte docemur: neque minus ciuitatium quasdam haud inuitas eis se praebuisse, immo artissima cum illis coniunctione inita suo commodo consuluisse, Smyrnaeorum exemplum docet. Quamquam multae eo ipso tempore quo Seleucus regnum suscepit, dominationem Aegyptiam experiri maluerunt. Nam suis uiribus iam nulla fere, si a maritimis quibusdam ciuitatibus uelut Rhodo recesseris, niti poterat, postquam ampliores arenas rebus gerendis Macedones aperuerant, ac potentiores pugnatores quam ciuitates et reguli in eas descenderant, — praesertim cum ad inueniendam et constituendam aliquam societatis formam qua communia sua commoda una consistentes grauiter defenderent, inutiles prorsus et hebetes Graeci Asiae se praestarent. Quam cito autem ciuitates quae ad Aegyptios defecerant, errorem suum agnouerunt! Nimirum in illa rerum publicarum regendarum ratione, ubi circa unum Solem omnia uertebantur, ad unum omnia uergebant, ubi per procuratores regios omnia fiebant, in ordines accuratissime distributos, ciuitatium liberarum nullus erat locus. Ex contrario Asiam reges per satrapas semper administrabant, a quibus nihil fere nisi tributa ad tempus soluenda poscebant. Quo magis ab his regibus sociorum liberorum iura — nomine saltem — Graecis concedi poterant. Neque testimonia nobis deficiunt quibus uelut tituli huius uersu 10 sq. doceamur Seleucidas populares partes diligenter fouisse, atque inuicem a plebeis diuinis cultibus honoratos esse[1]. Is enim more orientalium

[1] Hicks, Gr. Hist. Inscr. 174: [Populus Iasensium sciuit. Quod Antiochus Magnus iubens Iasenses] [τὴν δημοκρ]α[τ]ίαν καὶ αὐτονομίαν διαφυλάσσειν, γέγρ[αφε] πλεονάκις τῶι δήμωι περὶ τούτων, ἀκόλουθα πράσσων τῇι διὰ πατέρων ὑπαρχούσηι αὐτῶι πρὸς τοὺς Ἕλληνας εὐεργεσίαι, ὅ τε θεὸς ὁ ἀρχηγέτης τοῦ γένους τῶμ βασιλέων συνεγμεμαρτύρηκεν τῶι βασιλεῖ παρακαλῶν μεθ' ὁμονοίας πολιτεύεσθαι, κτλ. — Atque Seleuci I eiusque filii Antiochi uoluntatem erga Milesios uide CIG 2852 = Dittenb. Syll. 170. Qui titulus iniuria Seleuco II uulgo tribuitur, quoniam qui v. 7 sq. commemorantur βασιλεῖς Σέλευκος καὶ Ἀντίοχος, eos Chishullius iudicauit Seleucum II et Antiochum Hieracem esse. Sed hos inde a regni initio inimicissimos inter se fuisse, supra exposui. Antiochum I autem patre superstite regio nomine usum esse, Appianus testatur Syr. 59. Ceterum cf.

hominum iam usitatissimus modus erat Graecas ciuitates regum rebus et commodis adnectendi: uelut Smyrnae Antiochus II et mater eius Stratonice colebantur. Atque quo pacto modeste primum, tum audacius illae regum apotheoses, quae exordium et exemplum nimirum ab Alexandro per Iouem Ammonem consecrato ceperant, in religiones ciuitatium publicas se insinuarint, eo haud male illustratur, quod Stratonice Veneris, Antiochus suo nomine Smyrnae adorabatur.

At nouam formam ciuitates sibi adiungendi Seleucus ut uidetur inuenit, qua inde ab eo tempore saepissime et amplissime reges Asiae usi sunt, ius asyli scilicet, quod non solum Veneris Stratonicidis fano (quod nimirum ipso sacrorum iure *ἄσυλον* erat), sed Smyrnaeorum urbi ipsi condonatum a regibus, dynastis, ciuitatibus, nationibus confirmandum curauit, ut et gratiae uinculis artius ciuitatem sibi coniungeret, et Antiochi et Aegyptiorum uim, imprimis autem Gallorum rapacitatem, qua illo tempore Asia laborabat, ab eis defenderet[1].

locos a Boeckhio citatos: Appian. Syr. 56. Diod. XIX 90. Pausan. I 16, 3. VIII 46, 2. — Quae autem necessitudines intercesserint inter Antiochum I et Ilienses apparet e titulis CIG 3595 = Dittenb. Syll. 156; 3596 = ibid. 157. Rex Ilii cultu diuino instituto consecratus erat (156, 26). — Antiochus II Erythraeis libertatem et immunitatem concessit (Dittenb. Syll. 166). Plebis praecipue studium erga regem praedicatur v. 8, Seleuci et Antiochi beneficia in ciuitatem collata v. 9 sq. — Appian. Syr. 65: *Ἀντίοχος* (II) — *ὅτῳ Θεὸς ἐπώνυμον ὑπὸ Μιλησίων γίγνεται πρῶτον, ὅτι αὐτοῖς Τίμαρχον τύραννον καθεῖλεν.* Cf. Droysen III 1, 330. Quamquam Iosephi locus quem ille citat, obscurior est (Antiq. XII 3, 2).

[1] Cf: Tacit. Ann. III 60--62. IV 14. Le Bas, Asie min. 60—85. Usener Rh. Mus. 29 p. 38 sq. cum appendice VI (p. 50). Eckhel IV 306 sqq. Aradiis et ipsum Seleucum eadem de causa atque Smyrnaeis ius asyli praestitisse ea condicione, ne quem qui aulam regiam fugiens eo iure usus esset, inuito rege urbe excedere paterentur, Strabo XVI 754 testatur, idemque commoda quae inde ciuitati orta sint, exponit. Postea Antiochus III Teiorum uoluntatem sibi comparauit eo, quod a Cretensibus et Aetolis imprimis ius asyli eis confirmandum curabat, nimirum cum illi praecipue maritimis latrociniis non abstinere solerent. — Atque quanti illud ius ciuitates fecerint, praeter Taciti locos citatos, et Teiorum legationes ad minimas ipsas ciuitates missas, nummi ostendunt, in quibus ius asyli significabant. Ut enim Teii Bacchi (Eckhel II p. 563), ita Smyrnaei Veneris Stratonicidis imaginem, asyli patronae, nummis impressisse uidentur. Hanc enim esse iudico figuram illam muliebrem quae in nummis Smyrnaeis saepissime occurrit, stantem, inter-

Smyrnaei igitur socii liberi regis erant: non eadem Magnetum condicio, quamquam et ipsi sociorum nomine utebantur: v. 19. 37. De qua ut certius aliquid efficiamus, accurata huius tituli interpretatione opus est.

Qui enim in eo saepissime commemorantur *οἱ ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι*, de eis Boeckhius ad v. 14 haec adnotauit: „Duo tantum genera hominum qui Magnesiae sint, distinguuntur, alteri *οἱ κάτοικοι*, alteri *οἱ ὕπαιθροι ἱππεῖς καὶ στρατιῶται*: illi sunt quicunque firmam Magnesiae sedem habent, „hi castrenses apud Magnesiam in statiuis degentes, ut *τὰ ὕπαιθρα* Polybiano usu castra fere significat, distincta ab „urbibus arcibusque. Eodem modo v. 21 *κάτοικοι* et *ὕπαιθροι* „simpliciter distinguuntur. Sed posthac v. 35 *κάτοικοι* generale est, iique *κάτοικοι* diuiduntur in tria genera, *τοὺς κατὰ πόλιν ἱππεῖς καὶ πεζούς, τοὺς ἐν τοῖς ὑπαίθροις* (scilicet *ἱππεῖς καὶ πεζούς*) et *τοὺς ἄλλους οἰκητάς* (ciuiles non militares). Sic etiam „vs. 43—45 distinguitur, quamquam ibi ita dictum uidetur, quasi „soli pedites et equites qui in urbe et castris essent, uocarentur „*κάτοικοι*, non etiam ciuiles incolae: sed hoc tamen tantum per „neglegentiam aliquam accidisse iudico." Atque paullo post addit: v. 49 „omnes milites, etiam castrenses, comprehenduntur „*τοῖς (ἐκεῖ) κατοίκοις*, et oppositi sunt *οἱ ἄλλοι οἰκηταί*, qui tamen „et ipsi *κάτοικοι*." Itidem quod v. 47 legitur *οἱ ἀποδειχθέντες ὑπὸ τῶν ἐμ Μαγνησίαι κατοίκων ἄνδρες*, omissum esse *ἄλλων* censuit, uocem *κάτοικοι* interpretatus de incolis ciuilibus, ut v. 84 de omnibus Magnesiam habitantibus. Atque de uersibus 59 sq., 71 sq., quin etiam de 73 sq. non secus ac de 35 sq. iudicauit:

---

dum columnae innixam, uelatam, tum tutulo tum calatho siue modio ornatam, sinistra Victoriolam, dextra sceptrum interdum tenentem, ad cuius pedes auicula est, nimirum columba. Neque quod Mionnetus (Descr III. p. 218 sq. Suppl. VI p. 328) Astarten eam dicit, huic opinioni repugnare uidetur. Columba autem ut Veneri ei adtributa est, eandemque modio non raro ornatam esse Prellerus docet (Gr. Mythol. I[3] 305). Tutulus uel diadema sceptrumque reginam notant. Victoriola nomen Stratonices significat. Quamquam columna quid sibi uelit nescio. — Praeter autonomos in Augusti et Tiberii nummis ea inuenitur: cf. Taciti l. c. Descripsit Eckhel II p. 537. 539. 546. 548. Mionnet, Descript. III p. 189 sq. n. 909. 1056—1091. 1215 sq. 1221. 1225. Suppl. VI p. 301 sqq. n. 1515. 1517 —1545. 1625 sq. 1629 sq. Planche V n. 3.

v. 92 autem ita interpretatus est, ut distingueret *τοὺς κατοίκους καὶ ὑπαίθρους ἱππεῖς, τοὺς πεζούς* (tam *κατοίκους* quam *ὑπαίθρους*), denique *τοὺς ἄλλους*.

In his partem tantum ueri uidisse uirum doctissimum iudico, atque antequam tantam dicendi neglegentiam quantam Boeckhius in sollemni actorum publicorum sermone statuamus, uidendum, nonne accuratiore interpretatione uerborum usum sibi ipsi conciliare possimus. Nam v. 73 sq. diserte habes primum *τοὺς ἐμ Μαγνησίαι κατοίκους*, qui diiuiduntur in *τοὺς κατὰ πόλιν* et *τοὺς ὑπαίθρους*: deinde *τοὺς ἄλλους* (*τοὺς οἰκοῦντας ἐμ Μαγνησίαι*): qui si et ipsi *κάτοικοι* essent, comprehenderentur in eorum numero qui dicuntur *οἱ κατὰ πόλιν*. Item v. 43 sq. diserte distinguuntur *οἱ κάτοικοι — ὁμοίως δὲ οἱ ἄλλοι οἱ οἰκοῦντες ἐμ Μαγνησίαι*: item v. 49 sq. *τῶν ὄντων παρ' αὐτοῖς κατοίκων — τῶν ἄλλων οἰκητῶν*: qui quomodo inter se diuersi sint, manifestum est: alteri milites sunt, alteri ciuiles incolae: v. 45—47 *τοὺς μὲγ καταλοχισμοὺς τῶν ἱππέων τε καὶ πεζῶν — τῶν δὲ ἄλλων οἰκητῶν τὴν γραφήν*. Indeque apparet etiam uersibus 35, 36, 59 sq., 71 sq. non tria genera *κατοίκων* distingui, sed duo, *τοὺς κατὰ πόλιν* et *τοὺς ὑπαίθρους* milites, et intellegendum esse: *οἱ ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι — καὶ οἱ ἄλλοι οἰκηταί*. Hi enim a *κατοίκοις* distinguuntur. Itaque etiam v. 47 et v. 84 qui dicuntur *κάτοικοι*, milites sunt, neque de uersu 101 aliud quicquam quam de ceteris omnibus statuamus.

Atque ad uersus 14, 21, 92 mox reuertar. Certe quales sint illi milites *κάτοικοι*, dubitare non possumus: coloni sunt militares. Nam *κατοικεῖν* primum quidem [1] est habitare, consistere aliquo loco, sedem stabilem habere: tum domum uel agros possidere [2]. Inde *κατοικία* a Strabone de habita-

[1] Quapropter inquilini Ephesi habitantes *οἱ κάτοικοι* dicebantur: ei distinguuntur a ciuibus (Wood, Disc. at Eph. temple of Diana n. 8 *στεφανηφορεῖν Ἐφεσίους καὶ τοὺς κατοίκους*); et qui sint illi *κάτοικοι*, deprehendes in titulo Ephesio Dittenb. Syll. 253, v. 25 et 44: *τοῖς πολείταις καὶ τοῖς κατοικοῦσιν τήν τε πόλιν καὶ τὴν χώραν*, qui enumerantur v. 44: *τοὺς ἰσοτελεῖς καὶ παροίκους καὶ ἱεροὺς καὶ ἐξελευθέρους καὶ ξένους*. Item inquilini dicuntur *Ἐχεδαμιεῖς ἐν Τειθρωνι κατοικέοντες*: Wescher et Foucart 318. Cf. CIG 3046 = Le Bas, Asie min. 85. Polyb. XVIII 10 (17, 10 Bk) § 10. Dittenb. Syll. 119; 135. CIG 4957 v. 33. al.

[2] Polyb. IV 37, 8. V 45, 2. 77, 1. X 48, 1. S. C. Thisbaeum Dittenb. Syll. 226 v. 29 sq. Strabo III 148. Diod. IV 74; XI 65; XIX 68.

tionibus usurpatur, siue urbes sint, siue uici[1]. *Κατοικίζειν* est sedes dare, coloniam deducere, *κατοικισμός* agrorum assignatio, coloniae conditio[2]. Itaque *κατοικίας πόλεων* Plutarchus colonias dixit[3], similiter cleruchos e. g. Phylarchus (ap. Athen. VI p. 254 extr.) *τοὺς ἐν Λήμνῳ κατοικοῦντας Ἀθηναίων*. Sollemniter autem sermone militari successorum Alexandri *κάτοικοι* coloni militares appellati esse uidentur, *κατοικίαι* coloniae militum, unde Plutarchus et Appianus ad Caesarum et Antonii colonias ueteranorum significandas hanc uocem adoptauerunt[4]. Cuius sollemnis sermonis praeter nostrum titulum testimonia habes[5] Polybii V 65, 10, ubi exercitus Aegyptii partes enumerantur: *συνήχθη δὲ καὶ Θρᾳκῶν καὶ Γαλατῶν πλῆθος, ἐκ μὲν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐπιγόνων εἰς τετρακισχιλίους, οἱ δὲ προσφάτως ἐπισυναχθέντες ἦσαν εἰς δισχιλίους*. 78, 5: Attalus Gallis mercennariis suis *ἐπηγγείλατο κατὰ μὲν τὸ παρὸν ἀποκαταστήσειν αὐτοὺς πρὸς τὴν διάβασιν καὶ τόπον δώσειν εὐφυῆ πρὸς κατοικίαν*.

Quibus locis comparatis non amplius dubitabis opinor statuere *κατοίκους* qui cum Smyrnaeis paciscuntur, colonos militares fuisse. Quorum alteri, ut recte Boeckhius monet, Magnesiae in urbe ipsa habitabant, alteri in statiuis. Utrique enim in pacto ipso *κατοίκους* se appellant. Quod autem Smyrnaei in populi scitis eos tantum *κατοίκους* dicunt qui urbem ipsam habitabant, et ab *ὑπαίθροις* eos distinguunt (v. 14. 21.

Hicks, Gr. Hist. Inscr. 179 v. 15 sq. Plut. Rom. 1; Thes. 9. 16. 35; Solon 10. Cf. [Aristot.] Oecon. II 2, 33 (p. 1352a Bk): *καταπλεύσας εἰς τὸν Κάνωβον πρὸς τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς κτήματα ἔχοντας ἐκεῖ*, qui mox dicuntur *οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ κάτοικοι*.

[1] III p. 143. 151. 153. 159. V 237. 249. VI 272 sq. cf. etiam XIII 624. XVI 753. Polyb. II 32, 4. V 77, 7. XXXI 2. Imperatorum aetate *κατοικίαι* sollemniter uici appellati esse uidentur in Asia: CIG 3454. Le Bas, Asie min. 1676. Mittheil. d. d. arch. Inst. z. Ath. VI 273. Wagener. Inscr. gr. rec. en Asie min. n. 1 p. 3.

[2] Diod. XIV 87, 1. Plut. Rom. 24; Pericl. 23; Timol. 20; Lucull. 19. 21; Nic. 16; Sertor. 9; Alex. 9; Caes. 29; Arat. 45; Timol. 35; C. Gracch. 10. 11.

[3] Pomp. 45. 47.

[4] Plut. Anton. 16 bis. Appian. bell. ciu. V 14. 19.

[5] Cf. etiam Strabo XIII 625: *πόλις ἐστὶν ἐν ἀριστερᾷ Θυάτειρα κατοικία Μακεδόνων*.

92), in eo non inhaerendum est, leuis enim sermonis sollemnis immutatio uidetur: quin etiam inconstantiam quandam et neglegentiam inesse Boeckhio concedam, dummodo κατοίκους milites fuisse, non ciues teneas, quippe qui in ἱππεῖς et πεζοὺς uel στρατιώτας diuisi, neque in tribus, sed in cohortes et centurias (τάγματα v. 46. καταλοχισμούς 45. 47) distributi essent.

Atque colonias militares ab Alexandro in Asia superiore, deinde ab eius successoribus in omnibus illius regni partibus plurimas conditas esse constat: quarum plerasque Droysenus collegit III 2, 187 sqq. Qualis autem illarum condicio fuerit, cum expressis uerbis a ueteribus scriptoribus traditum non sit, ex hoc ipso titulo comparatis Polybii quae citaui uerbis (V 65, 10) de ea re aliquid effici posse uidetur. Nam primum quidem e Polybio id colligam, ad militiam praestandam colonos obligatos fuisse: quos autem ille commemorat ἐπιγόνους, filios colonorum esse[1]. Qui cum eadem obligatione teneri uideantur, et militiam et agros militibus illis assignatos hereditarios fuisse censeam. — Deinde eis condicionibus quibus pactum inter Smyrnaeos et Magnetes conuenit, post fidem Seleuco denuo promittendam primo loco Magnetes obligantur, ut ea quae acceperint a rege, omni diligentia praestita seruent et regi restituant: scilicet quando primum restitui possint, cum eo ipso tempore et rex ipse procul absit, et Lydiae praefectus Alexander a rege defecerit (cf. p. 75 adn. 5). Quae autem sunt ea quae coloni a rege acceperant? An res quaelibet uel pecuniae eorum fidei commissae? At hostes regis fuerant Magnetes usque ad hoc ipsum tempus: praeterea cum ipso iure ad talia restituenda obligati fuissent, uix tam insigni loco pacti, sed in παρέργῳ potius ea commemorata esse expectabas. Atque cum Magnesia sui iuris esse desinat, Magnetes in singulas Smyrnaeorum tribus distribuantur, neque amplius suis magistratibus utantur, probabilius erat, Smyrnaeorum magistratuum fidei, sicut praesidium et claues Magnesiae ipsius, illas res traditas fuisse, si traditionem res ipsae passae essent. Itaque de nulla alia re hunc locum inter-

[1] Perperam Droysenus (De Lagidarum regno p. 24 adn. 2) κατοίκων ad Θρᾳκῶν, ἐπιγόνων ad Γαλατῶν pertinere censuit.

pretor quam de agris militibus assignatis, qui ea condicione eis commodati fuerint, ut militiam praestarent, fructus autem agrorum stipendii loco essent. Immunitate uectigalium et tributorum colonos usos esse, docemur tituli v. 100—102. Atque eisdem fere condicionibus postea imperatores Romanos in finibus imperii milites collocasse Gothofredus ad tit. cod. Theodos. de terris limitaneis (7, 15) docuit[1]: siue imperatores illi regum Macedonum exemplum consulto imitati sunt, siue casui haec similitudo debetur. Atque ut ab illis statutum est, ne unquam agri militibus assignati priuati iuris fierent, similiter hos agros colonis non in patrimonium dati, sed in dominio regis fuisse uidentur, militibus quasi feudi loco, ut Gothofredi uerbis utar, traditi. Quapropter cum Magnetes militia se abdicantes ciues Smyrnaei fiant, iura eorum in agros deficiunt: colonia enim militari sublata agri ad regem redeunt, quasi feudum uacuefactum.

Denique de equitibus et peditibus, quorum utrorumque quidam in urbe, quidam in castris habitabant, e v. 101 sq. hoc effici potest, equitibus maiora quam illis heredia assignata fuisse. — Urbani autem et castrenses aeque rerum coloniae regendarum participes erant, utrique enim una agunt cum Smyrnaeis (v. 122).

Ceterum colonorum Magnesiae solorum potestatem fuisse, ceteris incolis in regendis rebus publicis iura nulla, ne ipsos quidem in tribus uel ordines distributos fuisse, neque magistratus habuisse, ex ipso titulo apparet. Ad colonos enim Smyrnaei legatos mittunt, coloni totius Magnesiae nomine agunt, coloni pacti condiciones cum Smyrnaeis constituunt, a colonis eliguntur uiri qui ceterorum nomina ad Smyrnaeorum magistratus deferant (II § 6), coloni cippos ponunt, quibus pactum inscribatur (§ 14). Attamen pactum ipsum conuenit inter Smyrnaeos ex altera, ex altera parte *τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς ἄλλους οἰκητάς*: ita ut hi quasi in appendice colonorum sint. Quamquam igitur ad condiciones constituendas adhibiti non erant, tamen una cum illis paciscuntur, et in pacti uerba

---

[1] II p. 398 sqq. ed. Ritter. Cf. Kuhn, Staedtische Verfassung des roem. Reichs I p. 139 cum locis ibi citatis.

una cum illis iurant, quoniam nescio qua de causa ut et ipsis ciuitas a Smyrnaeis daretur statutum est. Quae cum ita sint, neque admodum multos, neque ciues, sed inquilinos eos fuisse censeam.

Haec igitur colonia Magnetum erat, quae quo tempore et a quo rege deducta sit, nescimus. Caue enim e uerbis ὅσα παρείληφαν παρὰ τοῦ βασιλέως Σελεύκου (II § 2. 11), efficias a Seleuco eam conditam esse. Immo haec uerba nihil significant nisi regi illos agros deberi: neque Seleucum, qui de regni possessione inde a patris morte continuo pugnabat, ante annum 241, quo hoc pactum conuenit, colonias deduxisse probari potest.

Alia colonia, cui tertia tituli parte Smyrnaei ciuitatem dant, et ipsa militaris, Palaemagnesiae condita erat, ab Antiocho I nisi fallor[1]. Nam quod Droysenus (I 2, 291) e uersu tituli 100 sq. effecisse sibi uisus est, ab Alexandro Magno huic coloniae agros assignatos esse, eum locum iure suo aliter interpretatus est Waddingtonus (ad tit. Bargyl. Le Bas, Asie min. 87) adsentiente Dittenbergero. Veri autem parum simile est Alexandrum hoc loco coloniam militum condidisse, qui in Asia superiore quidem multas certe huius generis colonias constituit, nullas tamen, quantum scimus, in parte occidentali Asiae minoris[2], quippe quae eius temporibus tali praesidio minime egeret, cum tutissima ea possessione Alexander uteretur. Quod contra accidit successorum aetate, cum omnium fines, omnium iura, omnium spes hic inter se concurrerent. Coloniae enim illae militares accurate discernendae

---

[1] Hic enim esse uidetur ille θεὸς καὶ σωτὴρ Ἀντίοχος (v. 100); nam quod Hicksius (p. 307) et Dittenbergerus (in indice Sylloges p. 671) Antiochum II intellexerunt, dei nomine decepti sunt, e quo nihil effici potest, cum consecrati sint reges Seleucidae non solum hic illic alii, sed ad unum omnes. Apollinis autem Seruatoris nomen Antiochi I proprium est: cf. p. 82 adn. et CIG 4458.

[2] Unum enim atque solum huius generis exemplum quod Droysenus in sua Graecanicarum urbium Asiae enumeratione deprehendisse sibi uisus est, Apollonia scilicet in Phrygia sita (p. 197 sq.), in cuius nummis Alexander κτίστης appelletur (Eckhel II p. 577 sq. Mionnet, Descr. III p. 332 n. 169—171. Suppl. VI p. 469 n. 170), suo iure iam Raoul Rochette (Hist. des colonies grecques IV 122) in suspicionem uocauit.

sunt ab eis urbibus quas non solum ut regna sua firmarent, sed ad augendam Graecam urbanitatem et artes pacis promouendas reges Asiae condiderunt.

Praeterea mirabimur opinor quodam modo 1) agros illos ab Antiocho assignatos ante eos commemorari quos secundum Droysenum Alexander Magnus colonis condonauerat, immo ordinem inuersum exspectabamus: 2) deinde uiam rectam demonstrant ipsa haec uerba *περὶ οὗ Ἀλέξανδρος γεγράφηκεν*, quippe quae aliud quid significent atque „quem Antiochus eis concessit (*ἐπεχώρησεν*).“ Agri enim eius nomine appellari uidentur cuius nomen diplomati quo assignati erant, praescriptum erat. Hi igitur a rege ipso colonis adtributi erant, illos regis iussu (fortasse Antiochi II) Alexander Lydiae praefectus (v. titulum Bargyliensem supra p. 88 citatum) militibus assignauerat.

Ceterum interpretatio totius loci v. 100—102 satis dubia est. Tantum affirmari potest, fuisse in castello Palaemagnesiae praeter colonos etiam milites qui stipendia etiamtum facerent, eo autem tempore a legione segregati et ad praesidium illud missi essent. Haec enim est Timonis cohors quae dicitur *οἱ ἀποταχθέντες ἀπὸ τῆς φάλαγγος ἐπὶ τὴν φυλακὴν τοῦ χωρίου:* eademque condicione Persae sub Omane ibi collocati esse uidentur. Hi igitur neque coloni erant neque ueterani: praeterea autem colonorum ipsorum quidam *ἀκληρούχητοι* esse dicuntur, quibus Smyrnaei agros castelli finibus uicinos se assignaturos esse promittunt: qui fortasse *ἐπίγονοι* minores natu uel patrum superstitum uel coloni nescio quo modo agris priuati erant.

Colonorum igitur pars ab Antiocho I, pars ab Alexandro Lydiae praefecto heredia acceperat — ita enim, neque uero de binis herediis singulis hominibus assignatis, illos *δύο κλήρους* intellegam. Tum de tertio agro uerba fiunt, quem tenere dicuntur *οἱ πρότερον ὄντες ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι.* Quos *κατοίκους* cum Boeckhius pristinos incolas urbe ipsa expulsos atque alicubi in agris habitantes fuisse censuerit, ita sine dubio ut Smyrnaeos faceret promittentes, se incolas illos agris priuaturos et Palaemagnetibus eosdem condonaturos esse, monendum est: 1) *κατοίκους* colonos militares esse, non quoslibet in-

colas, 2) tum quod dicitur *ὑπάρχειν αὐτοῖς τοὺς τρεῖς κλήρους δωρεάν, ἐὰν προσορισθῆι τῆι πόλει τῆι ἡμετέραι ἡ χώρα ἣν ἔχουσιν οἱ πρότερον ὄντες ἐμ Μαγνησίαι κάτοικοι*, haec uerba assignationem nouam minime sapere. Nam primum quidem *προσορίζειν* non est publicare, sed territorio ciuitatis adtribuere, qua re domini agrorum patrimoniis non priuantur. Deinde uocem *δωρεάν* Boeckhius ipse cum Seldeno rectissime interpretatus est — non „doni nomine", — sed „ita ut immunes sint" (scil. agri [1]). Denique si tertius ager Palaemagnetibus his uerbis condonaretur, tum eis qui *ἀκληρούχητοι* erant, exspectes primum de hac terra consulturos fuisse Smyrnaeos: id quod minime fieri apparet, dummodo uerba recte interpretatus concedas uerba *καὶ τὴν ἀτέλειαν αὐτοῖς μένειν τὴν νῦν ὑπάρχουσαν* non pendere a condicione ea quae significatur uerbis *ἐὰν προσορισθῆι*. Immo immunitas tributi omni modo colonis confirmatur.

Quae cum ita sint, ad explicandum hunc locum coniciam colonorum eorum qui Magnesiae collocati erant, nescio quo tempore (fortasse belli causa) quosdam Palaemagnesiam se contulisse, itaque in Palaemagnetum numero habitos esse. Quorum agri cum iure nimirum pertineant ad coloniam Magnesiae constitutam, hac sublata iura horum colonorum in agros deficiunt. Smyrnaei autem sperant fore, ut rex iure suo coloniae agros confiscandi non utatur, sed hos agros terrae Smyrnaeae adtribuendo Magnetibus retinendos concedat. Quapropter agrorum possessio eis qui antea Magnesiae coloni fuerant sub illa condicione, ceteris Palaemagnetibus omni modo confirmatur. Nam hoc opinor manifestum est, multum interesse inter colonos qui pacto publico in ciuitatem Smyrnaeorum concedunt, militia se abdicantes, et illos quibus populi scito ciuitas adtribuitur ea condicione, ut ciuium Smyrnaeorum iure fruantur, simul autem in militia perseuerent: quapropter ut heredia retineant, constitui potest.

I. Smyrnaeorum populi scitum, quod prima tituli parte continetur, duas, ut solent *ψηφίσματα* Graecorum, partes am-

[1] Haec igitur immunitas diuersa est ab ea quae mox dicitur *ἀτέλεια*, quam de libertate tributi (*εἰσφορᾶς*) intellegas.

plectitur, quarum priore enarrantur causae quibus populus ad ea quae in altera parte constituuntur, commotus sit, atque eae res gestae quae pactum ipsum praecesserunt.

Smyrnaeorum praetores primum, cum et ciuitatis et Seleuci rebus pacto cum Magnetibus, qui a rege defecerant, ineundo consulendum esse decreuissent, uno ex ipsorum numero ad illos misso, fore ut commoda quaedam et a rege et a ciuitate eis concederentur promiserunt, si in illius potestatem coloni reuerterentur, scilicet Smyrnaeos in ciuitatem eos recepturos et a rege impetraturos esse, ut agrorum possessio etiam sublata colonia eis confirmaretur. Neque Magnetes, sociis tum temporis quantum uerisimile est destituti (p. 78), haec proposita reiecerunt, sed legati quattuor Smyrnam missi sunt, qui et condiciones sympolitiae ineundae scriptas secum tulerunt, et uerbis cum populo de eis egerunt. Tum a Smyrnaeis hoc populi scitum factum est, cuius in altera parte haec decernuntur:

1) ut populus Smyrnaeorum cum Magnetibus amicitiam publicam faciat ita, ut e rebus Seleuci regis maxime esse uideatur;
2) ut pacti condiciones (ratione habita nimirum earum quas legati Magnetum obtulerant) constituat[1];
3) ut legati tres Magnesiam mittantur, qui colonis eas con-

---

[1] V. 25: *τὴν ὁμολογίαν ἥτις ἂν δόξηι τῶι δήμωι.* Smyrnaeos pacti uerba constituisse, ab illis constituta Magnetes comprobasse, uestigia in ipso pacto exstant. Nam Smyrnaeorum magistratuum nomina praescripta sunt. Deinde quae de comparanda hostia ad sollemnia iuris iurandi conficienda in § 13 uerba fiunt, ad res Smyrnaeorum spectant: non item de Magnetum hostia statuitur, sed de ea statuendum Magnetibus permittitur. Similiter § 6 constituitur, ut inquilinorum nomina ad magistratus Smyrnaeos deferant homines quibus coloni mandauerint. Cf. § 15, imprimis v. 87, ubi uertas: et suis sigillis et publico si quod est. — Cf. Thucyd. IV 118 sq. cum Kirchhoffii adnotationibus: Monatsber. d. Berl. Acad. 1880 p. 834 sqq. et titulum Hierapytnensem (Cauer[1] 44 = [2]181) foedus Rhodiorum et Hierapytniorum continentem. Rhodiorum enim populi scitum uerbo tenus Hierapytnii repetierunt, mutatis nullis nisi quod v. 9 loco uerborum *ὑπάρχειν συμμαχίαν ποτὶ τὸν δᾶμον τὸν Ἱεραπυτνίων* scripserunt *ὑπάρχειν συμμαχίαν ποτὶ τὸν δᾶμον τὸν Ῥοδίων*, quae uerba in Rhodiorum populi scito ferri non posse Naberum, qui eum titulum edidit, fugisse miror.

diciones proponant et comprobandas commendent: quas si illi comprobauerint, ius iurandum eorum accipiant;

4) id si factum sit, ut Smyrnae ea quibus ad pactum ratum faciendum opus sit, conficiantur;

5) ut hoc decretum inter acta publica referatur, et lapidibus eisdem inscribatur atque sympolitia, (quorum in uno inscriptum etiam nunc exstat);

6) ut prytanes[1] legatos Magnetum in prytaneum inuitent.

II. Formula sympolitiae, quae altera tituli parte continetur, constat e praescripto et condicionum enarratione.

In praescripto post temporis significationem, quae fit nominibus et sacerdotis (uel Matris Sipylenae uel Veneris Stratonicidis) et *στεφανηφόρου*[2], praeterea mensis, totius pacti summa paucis uerbis adumbratur.

---

[1] Ad hanc partem Boeckhium miror adnotauisse '*ἐπιμήνιοι* non prytanes sunt, ut cuidam uisum, sed menstrui sacrificuli'. At quis a sacrificulis legatos in prytaneum uocari unquam audiuit? Itaque de his recte iudicasse uidetur Doermerus in appendice libri quem inscripsit: De Graecorum sacrificulis qui *ἱεροποιοί* dicuntur. Argentorati 1884 p. 73: 'Sane nihil impedimur quominus prytanes hos epimenios fuisse iudicemus'. Idem plura de epimeniis docte disseruit.

[2] *Στεφανηφόρων* nominibus Smyrnaeos etiam altero p. Chr. n. saeculo annos significasse Boeckhius docuit testibus usus et titulis (CIG 3150. 3162. 3173. 3386. cf. 3148. 3190. 3194.) et Philostrato (Vita sophist. II 26, 2). Ceterum hic magistratus Smyrnae interdum a mulieribus gerebatur inde a primo (ut uidetur) p. Chr. saeculo. (CIG 3173. 3150. — 3173 in eodem titulo duobus annis 80 et 83 p. Chr. altero uirum, altero mulierem *στεφανηφόρον* deprehendimus). Eadem res inuenitur Phocaeae (CIG 3415. cf. 3413); Trallibus (2927); Mylasae (? Euromi. Le Bas, Asie min. 313 sq. = CIG 2713 sq. cf. Le Bas ibid. 394) aetate imperatorum; Aphrodisiade eadem aetate (Le Bas 1592. 1602. CIG 2820. 2829. 2835. 2840); Trapezopoli (3953 d cf. 3953 c); Thasi (v. infra).

Atque de hoc magistratu uide quae exposuit Fustel de Coulanges, La cité antique p. 214. cf. Boeckh ad CIG 2330. — Est enim is fortasse qui olim non solum summus, sed solus ciuitatium fere omnium magistratus fuerat; eaque causa esse uidetur, quod *ἐπώνυμος* in plerisque ciuitatibus erat. Qui cum non minus sacerdos olim quam magistratus fuisset, postea in aliis haec, in aliis ciuitatibus illa muneris pars superstes erat. Neque unquam sacerdotalem quandam naturam prorsus ab

Sympolitiae condicionum prima constituitur:

§ 1. Ut in fidem regis Magnetes reuertantur.

§ 2. Altero loco ut ad agros quos militiae causa acceperant, asseruandos omnem diligentiam praestent, scilicet ne

---

hoc magistratu alienam fuisse recte monet Fustelius. Qua etiam Atheniensium archontes quodammodo praeditos fuisse diserte Aeschines testatur his uerbis: (c. Tim. § 19. p. 3,31:) *Ἄν τις Ἀθηναίων ἑταιρήσῃ, μὴ ἐξέστω αὐτῷ τῶν ἐννέα ἀρχόντων γενέσθαι, ὅτι οἶμαι στεφανηφόρος ἡ ἀρχή.* Sacerdotii enim ideoque sanctitatis signum erat corona: cf. C. F. Hermanni Ant. Gr. I[5] § 124 a. 13 cum locis ibi citatis: Lys. or. 26 § 8 (p. 175 extr.). Demosth. Mid. § 32 sq. (p. 524 sq.); in Theocr. § 27 (p. 1330). Cf. etiam Plut. Quaest. Rom. 40 (p. 274) et CIG 6012 e „*Φοίβου στεφανηφόρος ἱερεύς*". — Nomine autem *στεφανηφόρων* praeter insulas quasdam non nisi Asiae minoris ciuitates usae esse uidentur.

Atque re uera sacerdotes sunt nonnulli, ut dixi, eorum *στεφανηφόρων* quos nouimus et e litteris et e titulis Graecis. Qui num omnes *ἐπώνυμοι* in ciuitatibus suis fuerint, nescimus. Teste enim Athenaeo (V p. 215 b) Tarsis *στεφανηφόρος* erat Herculis sacerdos. Atque Dionysius Hal. AR II 64 flamines Romanorum dicit *τοὺς καλουμένους ὑπὸ μὲν Ἑλλήνων στεφανηφόρους* (*στεφηφόρους* codd.). Item Mileti sacerdos erat *στεφανηφόρος*, Apollinis nimirum, idemque anni eponymus, cuius nomine tam tertio (CIG 2852 — cf. p. 81 adn. — additis quaestorum sacrorum nominibus. cf. 2879), quam altero a. Chr. saeculo (2855 — insuper addito prophetae Pythionis nomine) annos Milesii significabant. Cf. Arch. Ztg. 1876 p. 128 = Hicks. Gr. hist. Inscr. 200 = Dittenb. Syll. 240 v. 40. ca. 140 a. Chr. addito mense. -- Revue arch. 1874. XXVIII 107 = Dittenb. Syll. 314. CIG 2853 sq. 2856 sqq. 2868. 2879 sq. (incertae aetatis). — Erat autem etiam imperatorum aetate hoc sacerdotium (2881. 2885): dicitur *στεφανηφόρος τοῦ θεοῦ* 2855. — Etiam Prienenses a *στεφανηφόρῳ τοῦ θεοῦ* annos appellauisse apparet ex iudicio Rhodiorum (CIG 2905 B. 3.) III uel II a. Chr. saeculo conscripto. Cf. Le Bas, Asie min. 200. 202. — Thasi quoque sacerdos fuisse uidetur imperatorum aetate (CIG 2162) illa *Αἰλία Μακεδονία ἡ ἀνθοφόρος καὶ δὶς ἀρχεῖτις καὶ τιμοῦχος καὶ διὰ βίου στεφανηφόρος.* — Item Cyzici *στεφανηφόρους*, qui distinguuntur a magistratibus (Dittenb. Syll. 279, 22), sacerdotes fuisse censeam I p. Chr. saeculo. — Sacerdos domus Augustae *στεφανηφόρος* audit Lampsaci CIG 3642, siue Tiberii siue Septimii Seueri aetate hic titulus scriptus sit. *Στεφανηφόρον* Apollinis habes Calymnae: Newton Inscr. of. Brit. Mus. CCXXXI. saec. a. C. III uel II (cf. infra). — (Cf. etiam titulum Syracusanum CIG 5421: *Εὐχομένην σε θε[οῖς] στεφ[ανηφόρον εἶλε Π]οσειδᾶν*).

Contra Pari deprehendimus aetate imperatorum (CIG 2379) quendam *ἄρξαντα την στεφανηφόρον τοῦ πολειτάρχου ἀρχήν*, quem *ἐπώνυμον* fuisse

abalienent, immo aduersus hostes, si opus sit, defendant et quam primum fieri possit, regi restituant (cf. p. 86. 90).

§ 3. Ut Smyrnaeorum ciuium officia in se recipiant, (qua de re infra dicam). Addita est formula sollemnis

---

ueri simile est. Item fuisse ἐπώνυμον Teni τὸν ἄρχοντα τὴν στεφανηφόρον ἀρχὴν Boeckhius censuit ad CIG 2330. cf. 2331 (II saec. a. C. ?) 2332. 2333. 2337. 2336b (Antoninorum aetate). — Neque minus Magnesiae ad Maeandrum magistratus fuisse uidetur quinto a. C. saeculo, siquidem Themistocles teste Athenaeo (XII p. 533 d) cum στεφανηφόρος illius ciuitatis esset, et Mineruae et Dionyso sacrificauit et sollemnia dedicauit. Si enim sacerdos alterius numinis fuisset, alteri eo tempore non consuluisset. Quamquam dubium hoc quidem esse confiteor. Certe Smyrnae magistratus erat (cf. Philostr. l. c.), fortasse Nysae (v. infra).

Haud paucae autem sunt ciuitates quarum στεφανηφόροι utrum sacerdotes fuerint an magistratus, diiudicare non licet. In quibus Mysiae quaedam ciuitas est apud Klisse-Koei sita (fortasse Elaea: cf. Gelzer in Actis Acad. Berol. 1872 p. 68). De Phocaeensium στεφανηφόρῳ v. supra. Deinde Thyatirae aetate Romana commemoratur στεφανηφόρος, de quo dubites (CIG 3485); Sardibus saec. I p. Chr. (3461 sq.); Alabandae uel Alindae imperatorum aetate (2900); eisdem temporibus Bargyliae (Le Bas 496); Trapezopoli (v. supra); Aezanis (CIG 3831 a9 — prouinciae sacerdotem? — 3831 a13. 14b.). Acmoniae (CIG 3858c = Le Bas 756); Laodiceae ad Lycum (3942); Ancyrae (Le Bas 1011 = CIG 3847b: cf. Waddington ad hunc tit.); Minoae Commodi aetate (CIG 2264 m); Coi II p. Chr. saeculo (Ross, Hellenica I, II p. 95 n. 17).

Annos autem significant στεφανηφόρων nominibus:

Gambreotae aetate post Alexandrum Magnum (CIG 3562 = Dittenb. Syll. 470 v. 27 sq.)

Cymaei aetate Augusti (3524 v. 59) nominibus sacerdotis Romae et Augusti et summi sacerdotis et prytanis et στεφανηφόρου.

Smyrnaei (v. supra).

Maeonienses (cf. Eckhel III p. 105, IV 212—14. Ceterum nummos non perlustraui.)

Hyrcanienses Lydiae (ibidem).

Coloenses aetate Romana anni numero, mense, στεφανηφόρῳ (Wagener, Inscr. rec. en Asie min. 1).

Hierapolitae aetate Romana (Le Bas 741 = CIG 3912 a).

Prienenses (v. supra).

Milesii (v. supra).

Trallenses (v. supra).

Nysaei Augusti aetate (2943. cf. 2950).

foederis iniqui, non quasi foedus hoc pactum esset, quo multo artius Magnetes cum Smyrnaeis coniunguntur, sed ita ut foedus iniquum tamquam fundamenti loco sit sympolitiae et ipsius iniqua condicione initae, quippe qua Magnesia rei publicae loco esse desinat, Magnetes omnes iuris Smyrnaei fiant.

§ 4. Ut in pacti uerba utrique iurent. Qua de re §§ 11—13 accuratius agitur.

§ 5. Si cui in bello quod inter Smyrnaeos et Magnetes gestum erat, alterius ciuitatis ciui aliquis nocuerit, ne liceat eo nomine, postquam in pacti uerba utrique iurauerint, amplius quemquam persequi neque iudicio neque alio quocunque modo: si quis litem intenderit, irrita ut sit. — Iura quae e contractibus oriuntur, persequi nemo uetatur. Cf. quae supra exposui ad tituli Teii § 6 p. 26.

§ 6. In hac parte summa totius rei uersatur. Est enim haec: ut in ciuitatem Smyrnaeorum recipiantur Magnetes, et coloni et inquilini quicunque liberi et Graeci sint, iure integro et aequo quo pristini Smyrnae ciues fruantur. — Nomina colonorum ad magistratus Smyrnaeos deferre iubentur scribae cohortium, ceterorum incolarum uiri quos ad hanc rem coloni

---

Aphrodisienses (v. supra) imperatorum aetate (2826 sq. — 2835. 2836 = Le Bas 1633. 2836b. 2840 = Le Bas 1637. 2842. 2843. 2848. cf. 2766. 2778. 2785. 2789. 2795. 2814. Le Bas 1602a. 1639. 1641a. CIG 2850b = Le Bas 1643.

Iasenses quarto a. Chr. saeculo (Bull. de Corr. Hell. V p. 493 = Dittenb. Syll. 77); III ? saeculo (2673—2675. 2677); II. a. Chr. saeculo (cf. Waddington in Le Bas, Asie min. p. 87 sq. CIG 2679 = Le Bas 251) στεφανηφόρῳ et scriba; στεφανηφόρῳ et ἀγωνοθέτῃ (Le Bas 252—299: cf. CIG 2681). II. p. Chr. saec. (Le Bas 300).

Olymenses (Mylasenses?) aetate incerta (Le Bas 323. 332. 338. 339).

Mylasenses II saeculo a. Chr. στεφανηφόρῳ, scriba senatus, 3 archontibus (Le Bas 394); aetate Romana (ib. 358) summo sacerdote et στεφανηφόρῳ. — aetate incerta (403 [CIG 2963 c] — 409. 416 = CIG 2963e cf. 348).

Stratonicenses I p. C. saeculo (CIG 2715 = Le Bas 519).

Calymnenses I fere p. C. saeculo Journal of Hellenic Studies II. p. 362. — II saec. p. C. Newton Inscr. of Brit. Mus. CCCX sq. CCCXIV. Aetate incerta CCCVI d. Cf. ibid. CCXXXI (III uel II saec. a. C. v. supra). CCXCVIII v. 64 (aet. inc.).

Syrii M. Aurelii temporibus (CIG 2347 k).

elegerint. Utraque Smyrnaeorum *ἐξετασταί*[1] cum iure iurando accipient, et sorte inter tribus Smyrnaeorum distributa ciuium catalogis (*κληρωτηρίοις*) inscribent. Magnetum catalogos eidem rei publicae scribae tradent, ut inter acta publica referat.

---

[1] *Ἐξεταστῶν* collegium quale sit, Aristoteles docet Polit. VI 8, 10: *Ἐπεὶ δὲ ἔνιαι τῶν ἀρχῶν, εἰ καὶ μὴ πᾶσαι, διαχειρίζουσι πολλὰ τῶν κοινῶν, ἀναγκαῖον ἑτέραν εἶναι τὴν ληψομένην λογισμὸν καὶ προσευθυνοῦσαν, αὐτὴν μηθὲν διαχειρίζουσαν ἕτερον· καλοῦσι δὲ τούτους οἱ μὲν εὐθύνους, οἱ δὲ λογιστάς, οἱ δὲ ἐξεταστάς, οἱ δὲ συνηγόρους.* Athenis erant *ἐξετασταὶ τῶν ξένων*, qui examinabant, ne mercennarii plures in catalogos inscriberentur, quam stipendia faciebant teste Aeschine (c. Tim. § 113 p. 16, 7, quocum cf. Lex. Rhet. p. 252. Etym. M. 386, 12. — Aeschin. f. leg. § 177 p. 52, 2). Extraordinarii magistratus fuisse uidentur. — Ab eis diuersus est is *ἐξεταστής* qui in titulis quibusdam olympiadis 120 et 121 (a. C. 299/8. 295/4) occurrit una cum trittyarchis: CIA II 297 sq. 300. Quos quod Hicksius (Journ. of Hell. Stud. II 1881 p. 100) tribuum potius quam populi magistratus fuisse censet, trittyarchos quidem praetermitto, de exetasta autem contra iudico. Neque quod de pecuniis tribuum expendendis in illis titulis agi censet, adstipulari possum uiro doctissimo. Nam cum populus (300 v. 37 sq.) hoc decernat: *στῆσαι αὐτο[ῦ τὸν δῆμον καὶ ε]ἰκόνα χαλκῆν — χειροτονῆσαι δ[ὲ τὸν δῆμον ἤδη τ]ρεῖς ἄνδρας ἐξ Ἀθηνα[ίων ἁπάντων οἵτ]ινες ἐπιμελήσονται [τῆς ποιήσεως τῆς] εἰκόνος, μερίσαι δ' αὐτ[οῖς τὸν ἐξεταστ]ὴν καὶ τοὺς τριττυάρ[χους εἰς τὴν εἰ]κόνα ὅ τι ἂν ἀνάλωμα γέ[νηται*, manifestum est publicis impensis statuam erigi, non tribus. Publicas autem pecunias trittyarchos interdum administrauisse Aeschines testatur (p. 58 in Ctesiph. § 30); quod cum sub *ἐξεταστοῦ* custodia fieri iubeatur, hic fere respondet Aristotelis definitioni. Atque etiam magis ei *ἐξετασταί* qui occurrunt in Magnetum decreto (eorum qui Thessalis uicini erant), saeculo p. Chr. I secundum Lollingium, qui eum titulum edidit in Mitth. d. d. arch. Inst. z. Athen. VII 1882 p. 69—76. Hi enim una cum sacerdote Iouis intersunt rebus quibusdam Iouis Acraei nomine uendendis, deinde a ceteris magistratibus ius iurandum accipiunt, hoc decretum ipsos omni diligentia praestita obseruasse. Quod ius iurandum si quis non praestiterit, *ὑπόδικος ἔστω τοῖς ἐξετασταῖς καὶ ἄλλωι τῶι βουλομένωι τῶν πολιτῶν.* Ab exetastis rationem exigunt eorum successores. — Chii *οἱ ἐξετασταί* ultrotributa locant IV a. C. saeculo. Cf. titulum a Gerhardo editum in Act. menstr. Acad. Berol. 1863 p. 265: *τοὺς ἐξεταστὰς τοὺς ἐνεστηκότας ἐγδοῦναι τὸ ἔργον, διαστολὴν ποιησαμένους μετὰ τοῦ ἀρχιτέκτονος καθότι συντελεσθήσεται ὡς πρότερον εἶχεν· ὑπηρετεῖν δὲ αὐτοῖς τὸγ κατὰ μῆνα ταμίαν.* — Item Nasi eodem fere tempore: Hicks, Gr. hist. Inscr. 138 *τὰ δ' ἐψαφισμένα προσαναγράψαι τοῖς ἐξετάσταις εἰς ταὶς στάλλαις ταὶς ὑπὲρ τῶ Θερσίππω· τὸ δ' ἀνάλωμα δότω ὁ ταμίας.* — Item Halicarnassi II (?) a. Chr. saeculo: Bull. de Corr. hell. V 212 *ἀναγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα τοὺς ἐξεταστὰς*

§ 7. Cum hoc pacto territorium Magnesiae, quod in regis dominio est, agro Smyrnaeo non contribuatur, propria clausula praecipitur, ut non solum Smyrnae sed etiam Magnesiae (h. e. extra Smyrnaeorum fines), ciues noui in negotiis faciendis et in litibus persequendis ciuitatis legibus utantur: scilicet in eis quae cum ciuibus Smyrnaeis fiunt uel in ciues Smyrnaeos aguntur, quae uerba etiam ad Magnetes spectant, quippe qui hoc ipso pacto Smyrnaei fiant. Cum peregrinis enim non iure ciuili sed *συμβόλων* legibus agitur.

§ 8. Eadem de causa constituitur, ut nummi Smyrnaei pretio legitimo Magnesiae uersentur.

§ 9. Ut summum imperium militare Magnesiae ad praefectum a Smyrnaeis institutum transferatur: qui tamen cum Magnesia urbs eiusque territorium in regis dominio sint, regis nomine hoc munere fungi iubetur.

§ 10. Ut omnibus eis Magnetibus qui sedes Smyrnam transtulerint, in semenstre tempus habitationes tot cubiculorum quot populo placuerint, publicis impensis dentur, utque quaestor rei publicae una cum summis Smyrnaeorum magistratibus habitationes illas conducendas curet. — Cum haec pars admodum similis sit paragraphi alterius decreti Teiis ab Antigono dati (p. 11. 22 sq.), animaduertas tamen quaedam inter

---

τοὺς ἐπὶ Τιμοθέου εἰς στήλην λιθίνην, ἔγδοσιν ποιησαμένους μετὰ τοῦ πωλητοῦ ἐμ μηνὶ Ἐλευθεριῶνι καὶ στῆσαι ἐν τῶι ἱερῶι τοῦ Ἀπόλλωνος. — CIG 106. (cf. Hicks l. c.) *ἐπιμεληθῆναι δὲ τῆς ἀναγραφῆς τοὺς ἐξεταστάς· τὸ δὲ ἀνάλωμα τὸ εἰς τὴν στήλην δοῦναι τὸν ταμίαν.* — Newton, Discov. at Halicarnassus etc. II p. 689 n. 3 *ὅπως δ' ἂν οἱ προδανείσαντες εἰς τὴν στοὰν ἣν ὁ δῆμος ἀνατίθησιν τῶι Ἀπόλλωνι καὶ βασιλεῖ Πτολεμαίωι φανεροὶ ὦσιν πᾶσιν, τοὺς ἐξεταστὰς ἐφ' ὧν ἂν συντελεσθῆι ἡ στοά, ὅσοι ἂν προδανείσωσιν ἄτοκα μὴ ἔλασσον ἢ δραχμὰς φ' ἀναγράψαι, αὐτῶν τὰ ὀνόματα κτλ.* Eis summa pecuniarum publicarum et sacrarum custodia mandata fuisse uidetur, quippe quibus solis liceret quotannis thesaurum Dianae aperire et pecuniam inde dissoluere (CIG 2656 = Dittenb. Syll. 371, 32). — Deinde Erythris recensentur in summis ciuitatis magistratibus qui populum iure rogant (Dittenb. Syll. 160. 172. 190). Eorum auspiciis sacerdotia quaedam ueneunt, quorum *ἐπώνια* aerario publico, ut uidetur, soluebantur (Dittenb. Syll. 370, 25). — Denique in titulo Laodicensi (ad Lycum) CIG 3945 *ἐξεταστὴν* restituit Boeckhius, recte sine dubio. — Smyrnaeorum *ἐξετασταῖς* praeter pecuniarum publicarum etiam catalogorum ciuium cura mandata fuisse uidetur.

has duas causas interesse. Nam primum Lebedii omnes coguntur Teum transmigrare, cum regis hoc maxime intersit, ut uno loco magnam ciuitatem constituat. Magnetibus autem permittitur, utrum sedes Smyrnam transferre uelint necne. Deinde Lebediis praeter fundos qui eis assignantur, in tres annos habitationes gratis dantur, Magnetibus fundi nulli, habitationes autem in sex menses. Quae differentiae arte inter se cohaerent. Nam cum Lebediorum traductio non ad ipsorum commodum efficiatur, damna quibus afficiuntur, eis compensanda sunt. Contra Smyrnaei non id agere uidentur, ut Magnesiam desertam faciant, neque omnino sibi tam quam Magnetibus hac re consulere. Nam si cui e Magnetibus ipsi uolenti non erat Smyrnam transmigrare, certe sex mensium habitatione libera concessa ad hoc uix commoueri poterat. Tota igitur res pro commodo Magnetibus concesso habenda est, eo consilio, ut qui Smyrnae quam Magnesiae habitare mallent, eis semenstri spatio proprias habitationes sibi comparandi facultas praestaretur. Quamquam non negauerim Smyrnaeos sperasse, fore ut artius inter utramque ciuitatem uinculum necteretur, si quam plurimi Magnetum Smyrnam transmigrassent, utque eo modo firmius sympolitia staret.

Reliqua pacti pars ad exsequendas condiciones in superioribus paragraphis enumeratas pertinet.

§ 11. 12. Iuris iurandi utriusque ciuitatis uerba constituuntur. — Dei per quos iurant Magnetes et Smyrnaei, eidem sunt, praeterquam quod Apollinis ἐμ Πάνδοις loco, qui Magnetum praecipue πάτριος θεὸς fuisse uidetur (cf. v. 85), in Smyrnaeorum iure iurando Venus Stratonicis est, atque in colonorum iure iurando post reliquos deos deasque additur Fortuna regis Seleuci, quae e sacramento militari fortasse huc recepta est. (Magna Mater Sipylene in nummis tam Smyrnaeorum quam Magnetum efficta est: cf. Eckhel II p. 537 sq. III 106.)

Magnetum ius iurandum duas partes amplecti uidetur, quarum altera (v. 60—64) in pacti uerba iurant, altera ciuium officia communia in se recipiunt. Popularis potestatis conseruandae in hac parte praecipue ratio habetur, uelut in iure

iurando iudicum Atheniensium (Demosth. 24, 149 sq.), quod et ipsum magna e parte non tam ad iudicum quam ad ciuium officia spectat. — Smyrnaei iurant non solum ea quae unusquisque in se recipiat, sed omnes totius ciuitatis nomine: v. 74 sq. *καὶ ποιήσομαι αὐτοὺς πολίτας — καὶ εἰς φυλὰς αὐτοὺς ἐπικληρώσας καταχωριῶ* etc. Quae non sunt unius cuiusque ciuis, sed magistratuum [1].

§ 13. Constituitur quomodo utraque ciuitas alterius ius iurandum accipiat. Quam rem Smyrnaeos legatis etiam ante pactum initum mandasse supra uidimus p. 92. (cf. praeterea adn. p. 91.)

§ 14. Ut pactum cippis quinque inscribatur. Eorum quod a Smyrnaeis duo, tres a Magnetibus eriguntur, mirum uideri possit, cum alias in pactis publicis utrique ciuitati aequa pars attribui soleat, ita plerumque ut imparis numeri cipporum unus communibus impensis ab utrisque erigatur. Res insolita quae hic occurrit, ita explicanda esse uidetur, ut totum pactum pro concessione Magnetibus facta, si in fidem regis reuerterentur, habendum esse statuamus. Nam cippos erigendi non tam onus ciuitati imponitur cui hoc mandatur, quam ius conceditur, ut alteram pacto stare obliget.

§ 15. Ut pactum inter acta publica Smyrnaeorum referatur, eiusque exemplaria muniantur alterum eorum hominum sigillis quibus Magnetes id mandauerint, et publico si quod sit, alterum ciuitatis et summorum Smyrnaeorum magistratuum. Cf. p. 91 adn. Eggeri Études historiques sur les traités publics chez les Grecs et les Romains. Parisiis 1866. p. 59 sq.

Hoc pactum sympolitiae nomen prae se ferre manifestum est, siquidem uerba *πολιτεύσονται μετὰ Σμυρναίων* (§ 3) idem ualent quod *συμπολιτεύσονται τοῖς Σμυρναίοις*, quibus

[1] Hoc in iuribus iurandis Graecorum insolitum non est, cf. ius iurandum iudicum et senatorum Atheniensium Chalcidensibus datum (CIA IV 27a = Dittenb. Syll. 10), cuius Dittenbergerus iniuria censuit primam partem (v. 6—10) iudicum esse, quae sequuntur senatorum: immo utrique totius populi nomine totum ius iurandum iurant.

eisdem, scilicet πολιτεύεσθαι μετὰ τῶν Ἀχαιῶν etiam Polybius utitur de Achaeorum sympolitia (II 57, 5 al.) Atque quod supra dixi, sympolitiam effici ciuitatis et legum communione, hoc exemplo comprobatur.

Colonia autem Magnetum, quae rei publicae propriae loco adhuc erat, hoc pacto tollitur. Cohortes et centuriae colonorum nimirum dissoluuntur, praefecti qui antea eis erant, abolentur. Magnetes sui iuris esse desinunt, atque in ciuitatem Smyrnaeorum concedunt. Quam rem animaduertas alio modo effici, atque quo Lebedii in Teiorum ciuitatem recepti sunt, et quo, ut infra uidebimus, etiam in sympolitiis huius generis faciendis plerumque Graeci utebantur (cf. p. 8). Ciuium quidem Smyrnaeorum iura integra cum Magnetibus communicantur, cum diserte statuatur v. 53, ut participes fiant omnium rerum quarum pristini ciues Smyrnaei: in quibus v. 77 expresse praedicatur, ut etiam iure honorum inde ab eo tempore fruantur. Item officia ciuium Smyrnaeorum omnia Magnetes in se recipiunt, legibus et populi scitis Smyrnaeorum se oboedituros esse iurant, neque minus ad iura et priuilegia ciuitatis seruanda omnem diligentiam se praestituros, et singulorum ciuium securitatem et iura se obseruaturos et aduersus unumquemque sedulo defensuros esse.

Sed cum plerumque tribus locum obtineat ciuitas quae in alteram ciuitatem concedat, hoc Magnetibus non tribuitur, sed in tribus Smyrnaeorum distribuuntur. Quae res quanti momenti sit, teneas. Nam cum tribus ciuitatium Graecarum suas res quae non ad rem publicam ipsam pertinerent, suis tribuum magistris atque suis suffragiis administrari et decernere solerent, in quibusdam rebus eae ciuitates quae sympolitia cum altera coniungebantur, quasi sui iuris manebant. Quae res a Magnetibus longe aliena est: qui neque magistros suos, neque comitia sua, ne aerarium quidem suum inde a sympolitiae initae tempore habere possunt, cum eis qui alii aliis Smyrnaeorum tribubus adscripti sint, iam nihil commune sit.

Territorium Magnesiae, quippe quod non in Magnetum sed regis dominio sit, quamquam non ipso pacto Smyrnaeorum

agro contribuitur, sperant Smyrnaei fore ut sibi a rege concedatur. Tum igitur Magnesia *κώμη* quidem Smyrnaeorum fit, sed talis ut in re publica ei locus sit nullus, cum uici iure careat. Omnes res quae ad eam pertinent, curantur pro ipsarum natura partim a ciuitate Smyrnaeorum ipsa eiusque magistratibus, partim a magistris tribuum quibus Magnetes adscripti sunt. Illa praefectum dat, qui claues portarum nunc quidem regis, postea nimirum si rex Smyrnaeorum spei respondeat, populi Smyrnaei nomine seruet. Iuris dictionem et sacrorum aliarumque rerum administrationem a magistratibus populi exerceri consentaneum est.

Quae cum ita sint, nummos Magnetes non percussisse donec haec sympolitia steterit, per se intellegitur. Itaque cum tamen exstent nummi Magnesiae Sipylenae tempore huius sympolitiae inferiores [1], iniuria Boeckhius iudicauit ad aetatem imperatorum Romanorum usque eam perdurasse: tituli autem quos huc rettulit (CIG 3157. 3408) aliter explicandi sunt. Strabo enim, ut recte Kuhnius monet (Entstehung der Staedte p. 360), haec testatur: XIII 621 extr.: *οὐκ ἄπωθεν δὲ τούτων τῶν πόλεων οὐδ' ἡ Μαγνησία ἐστὶν ἡ ὑπὸ Σιπύλῳ, ἐλευθέρα πόλις ὑπὸ Ῥωμαίων κεκριμένη.* (Quamquam ceteri loci quos Kuhnius adtulit, non ad Sipylenam sed ad Maeandriam Magnesiam spectant). Quo autem tempore a Smyrnaeis secesserit, si requiras, caue cum hac re coniungas eiusdem Strabonis testimonium, qui XIV 646 tradit Dolabellam anno a. Chr. 43 a Smyrnaeorum ciuitate aliquos uicos separasse. Nummus enim ille qui est apud Mionnetum IV p. 71 n. 385, ad M. Tullii honorem excussus est, eo fortasse tempore quo Cicero Ciliciam administrabat. Itaque cum Sullae Magnesiae emancipatio tribuenda non sit, cuius tempore Mithridati ea fauebat (Appian. Mithr. 21), a Smyrnaeis quidem antea Magnetes secessisse, liberae autem ciuitatis iure a Pompeio donatos esse coniciam.

---

[1] Eckhel III p. 106 sq. Leake, Num. Hell. Asiatic Greece p. 79. Suppl. ib. p. 67. Mionnet, Descr. IV p. 68—83 n. 361—452. Suppl. VII p. 371—389 n. 247—336.

III. Tertia tituli parte, quae paullo post alteram conscripta est (v. 91), ciuitate Smyrnaei donant colonos et milites regios qui Palaemagnesiae collocati erant. Hi quoque a Seleuco defecisse uidentur, quapropter Smyrnaei etiam hoc praesidium ut in regis fidem reducerent, suae dicioni subiciendum putabant. Cuius rei causa legatis ad Palaemagnetes missis, fore ut et ipsis similia atque Magnetibus commoda concederentur, si praefecto a ciuitate misso portarum claues et custodiam castelli traderent, promiserunt. Quas condiciones cum illi acciperent, pactum quidem cum eis non factum, neque colonia militaris quae Palaemagnesiae collocata erat, sublata est, sed hoc populi scito Smyrnaei eis ciuitatem ita dederunt, ut simul in militia regia perseuerarent, et ciuium Smyrnaeorum iure fruerentur. Itaque coloniae condicio et iura hoc populi scito non immutantur. Coloni agros sibi assignatos retinent: iure nimirum eo utuntur quod in constituenda colonia a rege eis datum erat, item milites qui praeter colonos in castello sunt, legibus militaribus. Utrique praefectos suos retinent, quamquam imperium castelli praefecto a ciuitate misso traditur: qui tamen non Smyrnaeorum sed regis nomine hoc munere fungi iubetur (v. 96 sq.).

Causis in priore parte expositis, in altera decernuntur haec:

1) Ut coloni Palaemagnetes ciues Smyrnaei sint integro iure.
2) Ut agros qui eis assignati sint, retineant (v. p. 90), eademque qua antea immunitate fruantur.
3) Ut eis qui agris careant, equestre heredium singulis a Smyrnaeis condonetur finibus castelli uicinum.
4) Ut etiam ceteris militibus ciuitas et immunitas detur. Horum tria genera sunt: cohors Timonis, Persae sub Omane praefecto in castello collocati, denique mercennarii Smyrnaeorum qui cum Menecle praefecto ad custodiam castelli suscipiendam missi erant.
5) Ut omnibus eis quos ad n. 4 enumeraui, frumenta (μετρήματα[1]) et stipendia (ὀψώνια[2]), quae aliquamdiu

---

[1] Cf. Polyb. VI 38, 3. IX 27, 11.
[2] Cf. Polyb. VI 39, 12—15. I 66, 3. 5. 11; 67, 1; 69, 8.

Timonis et Omanis militibus data non esse uidentur (εἰώθει), ex horreis et aerariis regis danda Smyrnaei ea qua apud regem fruebantur auctoritate curent.

6) Ut hoc populiscitum cippis eisdem inscribatur quibus pactum inter Smyrnaeos et Magnetes conuentum, atque inter acta publica referatur.

III. DE MELITAEENSIUM ET PEREENSIUM SYMPOLITIA.

Titulus hic inuentus in ecclesia uici Avaritzae in Thessalia Phthiotide siti et editus est ab I. L. Ussingio (Inscriptiones graecae ineditae. Hauniae 1847 n. 2; cf. Bergkium, Zeitschrift für Alterthumswissenschaft V 1847 p. 1095), deinde a Rangabaeo (Antiquités Helléniques II Athenis 1855 n. 692). Uterque commentarium addidit. Litteris maiusculis repetitus est a Lebasio (Voyage archéologique P. III n. 1179), minusculis a Fickio (Bezzenbergers Beitraege VI p. 312) et Cauero (Delect. [1]104 = [2]239). Scripserunt de eo Wilh. Vischer (Basileae 1849 Ueber die Bildung von Staaten und Bünden = Scr. min. I p. 374: cf. ibid. p. 577) et Kuhnius (Rh. Mus. XV 1860 p. 29 sq. = Entstehung der Staedte p. 124 sq.).

Inest arbitrium trium ciuium Calydoniorum ad componendam litem ciuitatium Melitaeensium et Pereensium factum, quae sympolitia inter se coniunctae erant.

1. *Μελιταιέοις καὶ Πηρέοις ἔκριναν οἱ ὑπὸ τῶν Αἰτωλῶν αἱρεθέν|τες δικασταί, Δωρίμαχος Πολεμαῖος Ἀργεῖος Καλυδώνιοι, αὐτῶν | ἐπιχωρησάντων ἐξ ὁμολόγων.*

2. *Ὅρια μὲν εἶμεν τᾶς χώρας Μελιταιέ|οις καὶ Πηρέοις, ὡς ὁ Ἀκμεὺς ἐμβάλλει ἐν τὸν Εὔρωπον, καὶ ἀπὸ τοῦ || Ἀκμέος ἐν τὰν παγὰν τοῦ Γαλαίου, καὶ ἀπὸ τοῦ Γαλαίου ἐν τὰν Κολώ|ναν, καὶ ἀπὸ τᾶς Κολώνας ἐπὶ τὸ Ἑρμαῖον, ἐπὶ τὰ Εὐρύνια, καὶ ἀπὸ*

---

1 *Μελιταίοις* R.

τῶν Ε[ὐ]|ρυνίων κατὰ τῶν ἄκρων ὡς ὕδωρ ῥεῖ ἐν τὸν Εὔρωπον, ἐκ τοῦ Εὐρώ|που ἐν τὸν Ἐλιπῆ, ἀπὸ τοῦ Ἐλιπέος ἐν τὸ νέμος τὸ ἄγον ἐν τὰν Ἄμ[πε]|λον, ἀπὸ τᾶς Ἀμπέλου κατὰ τῶν ἄκρων ἐπὶ τὸ Ὕπατον, ἀπ[ὸ] ‖ τοῦ Ὑπάτου ἐν τὸν Κερκινῆ, ἀπὸ τοῦ Κερκινέος ἐν | τὰν Μύνιν, ἀπὸ τᾶς Μύνιος ἐν τὸν Εὔρωπον, τοῦ Σκαπεταίο[υ] | καὶ τοῦ Εὐρώπου ἐν τὰν συμβολάν.

3. *Τὰν δὲ δαμοσίαν χώ|ραν, τούς τε Καράνδας καὶ τὰν Φυλιαδόνα, μὴ ἀποδόσθων Μ[ε]|λιταεῖς, ὥστε πατρώιαν ἔχειν τὸν πριάμενον, πολιτευόντω[ν] ‖ Π]ηρέων μετὰ Μελιταιέων, ἀλλὰ κατ' ἄνπαλον μισθούντω κ[α]|θὼς καὶ τὸ πρότερον.*

4. *Εἰ δέ κα ἀποπολιτεύωντι Πηρεῖς ἀπὸ Μελ[ι]|ταέων, περὶ μὲν τᾶς χώρας ὅροις χρήσθων τοῖς γεγραμμένοις, καὶ ἔ|χοντες ἀποπορευέσθων βουλευτὰν ἕνα, καὶ τὰ δάνεια συναπο|τινόντω, ὅσα κα ἁ πόλις ὀφείλη, κατὰ τὸ ἐπιβάλλον μέρος ‖ τοῦ βουλευτᾶ, καὶ ἐμφερόντω τὰ ἐ[ν] τοὺς Αἰτωλοὺς γινόμε|να κατὰ τὸν βουλευτάν.*

5. *Ἀποδόντων δὲ οἱ Πηρεῖς τὰς δεκάτας | τὰς γινομένας τοῖς δανεισταῖς ἃς ὀφείλοντι ἐτέων τριῶν, ἀ|ναβολὰν λαβόντες ἔτη τρία.*

6. *Ὅσα δὲ καὶ πρότερον ἐλάμβανον ο[ἱ] | Πηρεῖς παρ τᾶς πόλιος κατ' ἐνιαυτόν, τοῖς τε ἀρχόντοις ἀργυρίου ‖ μνᾶς τρεῖς, καὶ κάρυκι στατῆρας δέκα, καὶ εἰς τὸ ἔλαιον τοῖς νεανί|[α]ις στατῆρας δέκα, καὶ εἰς τὰν θυσίαν τῶν Σωτηρίων στατῆρας πέντε, [κ]|αὶ νῦν λαμβανόντω· καὶ τὰ λοιπὰ ἐπιμελέσθω ἁ πόλις τῶν Μελιτα|έων κοινῶν τῶν ἐμ Πηρέοις καθὼς καὶ τὸ πρότερον.*

7. *Νόμοις δὲ χρήσ|θων Πηρεῖς τοῖς αὐτοῖς καὶ Μελιταεῖς.*

8. *Τὰς δὲ ἐν ἀγορανόμοις δίκας γινομέ|νας Πηρέοις ποτὶ Πηρεῖς κατὰ τετράμηνον δικαζόντω ἐμ Πηρέοις οἱ ἐγ Με|λιτείας ἀγορανόμοι.*

9. *Ἀναγραφήτω δὲ ταῦτα ἐν στάλας ἕν τε Μελιτείαι | καὶ ἐν Δελφοῖς καὶ ἐν Καλυδῶνι καὶ ἐν Θέρμωι. Μάρτυρες τὸ συνέδριον Α[ἰτω|λ]ῶν τὸ ἐπὶ γραμματέος Λύκου καὶ οἱ προσστάται τοῦ συνεδρίου [Οἰνό]μαος Σπάττιος, Δύσωπος Ἀπολλωνιεύς, καὶ ὁ γραμματεύ[ς Ἔπο]|χος Ἐρυθραῖος, καὶ ὁ ἱππάρχας Ἀλέξων Ἑρμάττιος, Παντալέ[ων Ἀτ]|τάλου Πλευρώνιος, Νικόστρατος Νικοστράτου Ναυπάκτιος, Δαμόξενος Θεοδώρου Ἡρακλεώτας.*

8 *Ἐλιπῆ, ἐκ τοῦ* R. ‖ 16 *ἀποπολιτεύοντι* R. ‖ 17 [*λα*]*χόντες* U. ‖ 18 *ἀπον πορευέσθων* R. ‖ *συναπ|οτινόντω* R. ‖ 20 *τὰ ἐς τοὺς* R. ‖ 23 *ο*[*ἱ*] omittit R. ‖ 27 *Μελιτί|ων* R. ‖ 28 *τῶν κοινῶν ἐμ* U. ‖ 33 *γραμματέως* R. ‖ [*Ἑρμ|ό*]*λαος* U.

Factum est hoc arbitrium auctoritate communis Aetolorum concilii, quorum sympolitiae illo tempore adscripti erant Melitaeenses et Pereenses [1]. En habes exemplum ciuitatium duarum quae et in maiore Aetolorum sympolitia continentur, et artiore inter se ipsos sympolitia simul coniunguntur. Qua ex re, nisi omnino constaret, hoc efficeretur, minime tam certas fuisse sympolitiae condiciones, ut non tam artiora quam laxiora uincula hoc nomine appellarentur, dummodo communi ciuitatis iure et communibus legibus uterentur ei qui inter se coniungebantur, ita ut in rebus externis unius ciuitatis loco essent, separata tamen quaedam iura haberent partes ita in unum compositae. Cuius rei similia etiam apud Achaeos inueniuntur.

Ex oppidis enim quinque (in quae Patrensium plerique anno a. C. 279 dispersi erant) [2] cum Patris ipsis sympolitia coniunctis constitisse uidetur illud quod Polybius XXXIX 9 (XL 3) commemorat Patrensium *συντελικόν* (*Πατρεῖς καὶ τὸ μετὰ τούτων συντελικόν*).

Contra eius separationis quam Graeci *διοικισμοῦ* nomine appellare solebant, exemplum habes apud Plutarchum [3], qui (anno fere a. C. 193) uicos quosdam (scil. Alipheram, Aseam Dipaeam, Gortyn, Pallantium, Thisoam: cf. Freeman, History of Federal Government I p. 626 adn. 4) a Megalopolitarum ciuitate separatos esse refert, ita ut inde ab eo tempore et ipsae ciuitates Achaicae essent. Nec secus postea Tenea a Corintho secessit (Strabo VIII 380). Qua de re miras sententias quidam homines docti protulerunt. Ipse Freemanus (l. c. p. 256) „Megalopolis, inquit, certainly and Corinth probably had subject districts, whose inhabitants appear to have had no direct share in the general Federal citizenship“. Idem tamen p. 628 adn. 1 rectius de eadem re iudicauit, ubi cum diuisione qualis exempli gratia fingi possit, ciuitatis cuiuslibet sympolitiae Americanae has res comparat

[1] Recte ex nostro titulo apud Rangab. 682 *Αἰ[τωλὸν] | ἀπὸ Μελιτείας* restituit Buecher De gente Aetolica amphictyoniae participe p. 32 adn. 5.

[2] Pausanias VII 18, 6. cf. C. F. Hermann, De syntelia p. 14. R. Weil, Münzwesen des ach. Bundes in Salleti Ztschr. f. Num. IX 1882 p. 202.

[3] Philop. 13.

aptissime. Dum enim uici illi cum Megalopoli synoecismo coniuncti erant, uicani nimirum Megalopolitae erant, omnibusque horum iuribus fruebantur. Philopoemen autem unum membrum sympoliticum, quod iusto maius esse uidebatur, in compluria minora diuisit, quod quamquam satis arbitrario modo factum esse uidetur, tamen ex ea re effici non potest, iure ciuium sympoliticorum priuatos antea fuisse Aliphaerenses, Gortynenses, ceteros: non magis quam in nostro exemplo Pereenses communi Aetolorum iure priuati sunt. — Atque etiam a Messenia, cum seditione facta iterum Achaicae sympolitiae adscriberetur, partes quaedam separatae et in ciuitatium sympoliticarum modum constitutae sunt (Polyb. XXIII 17 [XXV 1 sq.] § 1 sq.), Abia scilicet et Thuria et Pharae, quod ideo factum est, ut Messeniorum, quibus iure suo minus confidebat Lycortas praetor Achaeorum, auctoritas diminueretur, neue si forte iterum a communi sympolitia deficerent, illas ciuitates secum traherent.

Ut igitur sympolitiae membra interdum ita diuisa sunt, ut partes in modum ciuitatium sympoliticarum constituerentur, sic contraria ratione ciuitates sympoliticae duae poterant in unam contrahi, cuius rei et hic et in pacto Stiriensium et Medeoniorum exempla in manibus habemus.

Haec scilicet Melitaeensium et Pereensium sympolitia artior erat quam communis sympolitia Aetolorum, neque a synoecismo longe diuersa. Qua de re infra nobis erit dicendum.

Nunc quaenam fuerint illae ciuitates et ubi fuerint sitae quaeramus. Quarum altera ex scriptorum ueterum commemoratione nota est. Qui fere omnes[1] *Μελίτειαν* eam dicunt, quae forma in nostro titulo est v. 30/31, praeterquam quod in Thucydidis[2] et Pseudo-Dicaearchi[3] et quibusdam Diodori[4] codicibus legitur *Μελιτίας* et *Μελιτίαν*, apud Ptolemaeum

[1] Theopomp. apud Steph. Byz. s. v. Polyb. V 97 (quidam cod. male *Μελιτείαν*). Strabo IX p. 434. Diod. 18, 15, 1 (cod. Par. unus recte). Plut. Sull. 20. Philo ap. Steph. Byz. cf. Rhangabe 682.

[2] IV 78 bis.

[3] Geogr. Gr. Min. I p. 109 (Mueller), quam lectionem idem Muellerus non adnotat ad eundem locum in FHG II 264.

[4] L. c. ceteri codices.

(3, 12, 43. I p. 523 Mueller) Μελίτεια alii libri, alii exhibent Μελιτάρα; Μελιτταία est in Stephani codicibus, apud Pseudo-Scylacem 63 Μελιτιάδες. Melite eadem dicitur a Plinio 4, 9 (16), 32 et ab Antonino Liberali (13). Vera igitur forma est Μελίτεια, pro qua male a quibusdam editoribus restitutum est nomen Μελίταια, uelut apud Pseudo-Dicaearchum a Muellero, apud Strabonem a Xylandro; immo uidendum erit, nonne recte idem Muellerus postea etiam Thucydidi Μελιτείας, Μελίτειαν reddendum esse censuerit (ad Ptolem. l. c.). Nec tamen ut probabili modo explicarem mihi contigit, qua ratione ciues, quos Μελιτειεῖς appellari exspectes, ab eisdem scriptoribus [1] atque in titulis et nostro et apud Curtium (Anecd. Delph. 50) semper dicantur Μελιταιεῖς praeterquam quod Μελιταεῖς, Μελιταέων iuxta solitam illam formam (v. 1. 3. 15) legitur in nostro titulo (v. 14. 17. 27 sq. 29). Μελιτεαίων semel inuenitur in Polybii codicibus IX 18, 5, qui tamen alias sibi constat in formis Μελιταιῶν (ita recte pro Μελιταίων, quod codices exhibent, scripsit Hultschius: IX 18, 6); Μελιταιεῖ V, 63, 11; Μελιταιεῖς V, 97, 6. Apud Strabonem Μελιτεεῖς haud insolito errore pauci codices exhibent pro Μελιταιεῖς, quod recte habent plerique. Forma Μελιτεύς, Μελιτεῖς non legitur nisi apud Stephanum Byzantium et Antoninum Liberalem (l. c.). Μελιταιεῖς igitur genuinam formam esse apparet.

Urbem eorum in Achaia Phthiotide sitam fuisse constat; quod autem posteriores geographi Thessaliae urbem eam fuisse dicunt, non mirabimur, cum a Romanis Achaei Thessalis adtributi sint (cf. p. 111. Kuhn l. c. p. 98 sq.). De situ urbis accuratius egerunt praeter Leakium (Travels in Northern Greece IV 469 sq.) et Rangabaeus et Ussingius in commentariis ad hunc titulum scriptis: ille cum summo doctrinae apparatu, hic breuiter et perspicue. Ille cum Leakio apud uicum qui hodie est Keuzlár urbem sitam fuisse censuit, quod uerum non esse etiam e Thucydidis uerbis apparet. Unde Kiepertus etiam ante Ussingium urbis situm recte cognouerat. Postea Ussingius in libro quem inscripsit Griechische Reisen und Studien (p. 118—120), luculenter certiores nos fecit de loco

[1] Praeter eos quos citaui Ephor. ap. Steph. Byz.

ubi et titulum, qui Meliteae positus erat (v. 31), inuenit et ruinas urbis antiquae haud exiguas uidit, scilicet apud uicum qui hodie est Avaritza, tres horas inter meridiem et orientem solis ab urbe Thaumacis (Domokhó), paulum ad orientem uersus a faucibus montis Othryis per quas uia fert a Lamia urbe (Zeituni) Pharsalum[1].

Situ Meliteae urbis cognito, ubi Pereenses habitauerint, dubitare amplius non licet. Finitimi enim illius erant, urbs autem Pereensium non erat, sed uicus (*κώμη*), ut recte monet Ussingius. Nam Melitea simpliciter *ἁ πόλις* dicitur (v. 19. 24). Quod autem apud Hesychium legimus *Πηρίη πόλις ἐν Θεσσαλίᾳ*, tantum a ueritate abest, ut ne nomen quidem Periae tituli huius aetate fuisse inueniamus: immo *ἐμ Περέοις* dicitur. Propius ad uerum accessit Stephanus qui dicit: *Πήρεια Θεσσαλίας χωρίον. τὸ ἐθνικὸν Πηρεύς.*

Hunc uicum ab Homero primum commemoratum esse (Il. B 766) Ussingius et Rangabaeus consentiunt. Quod tamen mero errori adtribuendum esse non uiderunt. Quamquam enim uulgo scribitur illo loco: *τὰς ἐν Πηρείῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,* hoc neque in codicibus legitur, neque recte se habere potest. Minime ueri simile esse, uiculum illum nouisse poetam praetermitto. Sed in plurimis libris est *πιερίῃ*, in aliis *πηερίῃ*. Atque antiquam esse mendam Eustathius docet, qui et *πιερίῃ* et *πηρείῃ* circumferri testatur; quod autem ad uocem *πηρείῃ* haec addit: *καὶ εὕρηται οὕτω καὶ ἐν τῇ κατὰ στοιχεῖον συλλογῇ τῶν ἐθνικῶν, ἔνθα κεῖται ὅτι Πήρεια χωρίον Θετταλικόν* (uide supra), *ὅπερ τυχὸν* (fortasse!) *ἑλῶδες ἦν καὶ ἀγαθὸν τρέφειν ἵππους,* unusquisque uidet hoc merae coniecturae deberi, neque aliud quicquam atque nos in Stephano suo Eustathium legisse. Verum quid esset, Valckenarius uidit (ad Ammon. p. 206). In Macrobii enim libris, qui illum locum citat (I 17, 44) pro *πηρείῃ* legitur *Φηρει* et *Φηριφι* et *Φηρῃ*, quapropter *Φηρείῃ* Valckenarius rectissime restituit. De Eumeli enim equis uerba fiunt, Admeti filii, qui Pheris regnabat. *Φηρείῃ* autem eadem ratione pro *Φερείῃ* dixit poeta qua paucis uersibus ante *Φηρητιάδης* (v. 763) pro *Φερητιάδης*: et ut *Φήρης*

[1] Ussingium secutus est Bursianus (Geogr. Gr. I p. 85).

nihil nisi alia forma nominis *Φέρης*, sic etiam *Φηρείη* forma poetica est nominis regionis circa urbem notissimam sitae, quam Pheres ille condidisse ferebatur (Apollod. I 9, 14. Schol. Il. 2, 591). Certe poeta hoc loco regionem nominauit quae ad equos pascendos prae aliis apta esset, quod ad Pheras quidem, nec uero ad Periam quadrat. Nam in montibus Pereenses habitabant. *Πηρείη* igitur uel *Πιερίη* ne scribamus sententia ipsa prohibemur: grammaticos autem iusto doctiores, qui tamen quid sit illud *Φηρείη* non perspexerint, ex geographorum operibus uel uicos collegisse non miror.

Quo autem tempore ciuitates Achaiae Phthiotidis cum Aetolorum sympolitia coniunctae sint, expressis uerbis a ueteribus memoriae traditum non est. Schornius (Hist. Graec. p. 88) partim Demetrii partim Antigoni Dosonis temporibus hoc factum esse censuit, Freemanus (p. 395) eo bello quod una cum Achaeis post Antigoni Gonatae mortem contra Macedones Aetoli gesserunt. Hoc enim tempore in Achaiam Phthiotidem eos progressos esse, inde apparet, quod Aratus apud Phylaciam a Bithye Macedonum duce uictus est. Droysenus aliter iudicauit (III 2, 68), profectus a coniectura minus probabili, certo aliquo pacto Achaiam et Pharsalum a Macedonum rege Aetolis concessas esse, quod effecit ex Polybii loco XVIII 38 (21) § 3[1], ubi tamen hoc nullo modo significatur. Antigonum anno a. C. 229 tale pactum cum Aetolis iniisse censuit. Quae tamen sententia omni fundamento firmo caret. Vel quin Thessalia in Macedonum potestate illo tempore fuerit dubitari potest[2].

Cum igitur certius definire tempus quo Achaia Phthiotis cum Aetolia coniuncta sit, non liceat, probari tamen potest, quod Freemanus olympiadi 135 (a. Chr. 240 sqq.) hoc factum tribuit. Permanebat autem in Aetolorum potestate certe usque

[1] Anno a. C. 197 cum Tempis de componendis Graeciae rebus inter Flamininum et Philippum et legatos Graecorum ageretur, *ὁ δὲ τῶν Αἰτωλῶν Φαινέας "τί οὖν ἡμῖν οὐκ ἀποδίδως, Φίλιππε, ἔφη, Λάρισαν τὴν Κρεμαστήν, Φάρσαλον, Θήβας τὰς Φθίας, Ἐχῖνον;"* cf. § 6 *καὶ λεγόντων ὅτι δέον αὐτοὺς εἴη . . . κομίζεσθαι τὰς πόλεις τὰς πρότερον μεθ' αὐτῶν συμπολιτευομένας.*

[2] Cf. Trogi prol. 28. Iustin. 28, 3, 14.

ad annum 217 a. C., quo anno Philippus Melitea urbe potiri frustra conatus (Pol. V 97) Thebas Phthiotidas oppugnauit et cepit (c. 99—101). Tamen non statim tota Achaia a Macedonibus expugnata est. Anno enim a. C. 210 Aetoli Echinum obtinebant, quam urbem eo tempore Philippus cepit (Pol. IX 41 sq.). Romani anno 196 Thebas Aetolis restituerunt, non tamen ceteras urbes Achaiae, quas praeter Pharsalum Thessalorum sympolitiae adtribuerunt. (Polyb. XVIII 38 [21], 5; 47 [30], 7).

Inter ol. 135 (a. C. 240) igitur et 140 uel 142 (a. C. 212) nostrum titulum fere conscriptum esse ex eis quae adtuli testimoniis apparet. Saeculo alteri exeunti conuenire recte monuit Ussingius et litterarum huius inscriptionis formas et aeris alieni mentionem, quo illo tempore Aetolos oppressos fuisse Polybius refert (XIII 1 sq.).

Est autem titulus satis idoneus ad cognoscendam sympolitiam Graecam, quoniam exemplum exhibet discordiae inter ciuitates duas ex illa condicione ortae. Quamquam eam ipsam ob rem multum abest, ut sympolitiae leges omnes quae inter Melitaeenses et Pereenses conuenerant, ex hoc arbitrio cognoscamus, in quo earum tantum ratio habetur de quibus controuersia erat. Causa autem litis, quantum ex ipso titulo effici potest, fuisse uidetur, quod Pereenses iura sua a Melitaeensibus diminuta esse censerent. Atque imprimis de agro quodam publico lis erat, ad utrorum fines pertineret, et utris potestas esset de eo decernendi. Ager publicus enim utriusque ciuitatis, sympolitia facta, communis iuris erat. Qua re magistratus Melitaeensium, qui res communes curabant, sibi uindicarunt potestatem, in ciuitatis communis commodum, quid fieret de eo agro statuendi. Atque antea quidem publice uidentur eum locasse: tum temporis autem cum uendere eum uellent, contra dixerunt Pereenses, atque suum esse illum agrum contenderunt. Minati sunt, se nisi satis sibi fieret, a Melitaeensibus secessuros esse. Videntur autem non de agro illo tantum, sed etiam de usuris aeris cuiusdam alieni et de pecuniis quibusdam quae ex aerario publico eis soluebantur, et de magistratuum communium iurisdictione (quam fortasse condicionibus sibi iniquis fieri contendebant) iurgia Melitae-

ensibus fecisse. Res tamen composita est eo modo, ut utrique in concilium commune Aetolorum compromitterent. Hoc igitur arbitros creauit.

§ 1. Monuisse hoc loco iuuabit, ea quae de iudiciis sympoliticis quidam censuerunt, hoc titulo non confirmari. MHE Meier enim ut hunc solum citem uirum iuris publici Graecorum peritissimum in libello quem inscripsit: Die Privatschiedsrichter und öffentlichen Diaeteten Athens, in parte III: Die Austraegalgerichte bei den Griechen: sententiam dixit in hunc modum: „Am ersten hatten noch den Charakter bleibender Austraegalgerichte die bei den verschiedenen κοινά, συστήματα und συντέλειαι vorhanden gewesenen richterlichen Instanzen, natürlich nur für die zu diesen Vereinen gehörigen Staaten." Addit hoc iudicium apud Achaeos et Aetolos concilium commune ipsum exercuisse. Sed exempla non exstant quibus probetur, concilia communia Achaeorum et Aetolorum lites inter ciuitates sympoliticas ortas diiudicauisse. Neque apud Achaeos concilium commune uidetur iudicii loco omnino fuisse, quamquam iudicium sympoliticum ita cum concilio coniunctum erat, ut non nisi eius iussu constitueretur. In hoc iudicio actum esse in eos qui leges communes sympoliticas uiolassent, multis exemplis cognoscimus, nullis tamen in hoc iudicio lites ciuitatium diiudicatas esse.

Apud Aetolos non secus atque apud Achaeos praetorem iudicii ἡγεμονίαν habuisse, senatum autem in quibusdam causis iudicii loco fuisse, apparet imprimis ex eo titulo qui est Dittenb. Syll. n. 215 v. 20 sq. (ubi de lacuna recte expleta non est cur dubitemus). Cf. CIG 2350. 3046 = Le Bas, Asie Min. 85.

Alia ratione in nostra causa actum est. Lites enim ciuitatium Aetolicarum iudicium sympoliticum, ut uidetur, diiudicare non consueuit. Immo arbitros[1] datos esse, quamquam δικασταί appellantur, plane apparet e uerbis (v. 2 sq.) αὐτῶν ἐπιχωρησάντων ἐξ ὁμολόγων. Quod cum in iudicio legitimo satis insolitum fuisset, necessarium erat in

[1] Errat Ussingius qui Aetolorum hoc iudicium esse dicit: Griechische Reisen und Studien p. 120.

arbitrio inter duas ciuitates faciendo. Neque raro sententiis huius generis expressis uerbis additum legimus, a ciuitate utraque arbitros constitutos uel constituendos recipi ea condicione, ut quod iudicassent, ratum fieret[1].

Nostrum exemplum simile est ei quod adtuli Argiuorum iudicio (Le Bas, Asie Min. 1). Ut enim illic inter Cimolios et Melios conuentum est, ut ab Amphictionibus (hoc enim esse uidetur illud commune Graecorum concilium[2]) arbitros peterent, sic Melitaeenses et Pereenses arbitros petiuerunt a concilio Aetolorum. Illis populus Argiuorum datus est, his tres uiri Calydonii, qui rem composuerunt arbitrio, quod hoc titulo continetur.

§ 2. Prima arbitrii parte fines Pereensium et Melitaeensium constituuntur, qua ex re apparet de his maxime ciuitates inter se litigasse (v. § 3). Nomina locorum quae in hac tituli parte occurrunt, aliunde fere omnia nobis ignota esse dolendum est. Tamen Rangabaeus ex his uerbis terminos Pereensium restituere posse sibi uisus est. Quam rem satis mirum in modum confecit uir doctissimus. Cum enim diserte uerba non fiant nisi de Melitaeensium et Pereensium confinio, terminos Rangabaeus ita constituit, ut eis undique includatur terra quaedam, quam Pereensibus tribuit. Nisi igitur ager Pereensis Melitaeensium agro totus includebatur, id quod probari nullo modo potest, frustra consumptam esse operam haud exiguam quam in hanc rem uir doctissimus impendit,

[1] Cf. titulum Olympicum (Arch. Ztg. 1876 p. 128 = Hicks 200 v. 45 sq.), et Argiuum Le Bas, Asie Min. 1. cf. etiam ibid. 195—198 p. 77 = CIG 2905 v. 9 sqq. atque CIG 2265, titulum iudicium continentem iudicum ἐκκλήτων Eretriensium in causa ciuium Pariorum et Naxiorum factum, ubi poena constituitur ei ciuitati quae hoc iudicium irritum fecerit v. 15. Qua de re inter has duas ciuitates ante iudicium factum conuenisse uidetur. Itaque etiam CIG II Add. 2561b v. 25 nescio an scribendum sit: ἐξ] ὁμολόγων [ἑκατ]έρω. Cf. etiam pactum Latiorum et Olontiorum cum Cnosiis factum (Bull. de Corr. Hell. III 290 sq.) et R. Dareste in Bull. VI 241 sq.

[2] Kirchhoff, Stud. z. Gesch. d. gr. Alph. [3] p. 87. cf. Aesch. c. Ctes. § 161 p. 76 et § 254 p. 89 extr. cum Dem. de cor. § 322 p. 331 extr. A. Schaefer, Demosth. III 198. 52, qui citat Paus. 7, 10, 10. Cf. etiam Cic. de inv. II 23 § 69.

prima specie unus quisque uidet. Accedit quod in ea ipsa terra quam Pereensibus Rangabaeus uindicauit, Meliteam urbem sitam fuisse iam constat (vide supra p. 108 sq.). Neque iuuat laborare de eis rebus quas scire nullo modo licet. Immo non feliciores quod ad hos fines adtinet, nos esse concedendum est, quam in tot aliis titulis, Creticis imprimis, quibus fines ciuitatium duarum accuratissime constituuntur, quos tamen nos recognoscere nullo modo possumus. Sed quantum ad grammaticam quidem pertinet, uerba saltem recte interpretari nobis licebit. Qua in re cum cetera plana sint, in uersibus 6. 7 explicandis mire lapsus esse uidetur Ussingius. Virgula enim posita in v. 7 post κατὰ τῶν ἄκρων, sic uerba coniunxit: ὡς ὕδωρ ῥεῖ ἐν τὸν Εὐρωπὸν ἐκ τοῦ Εὐρωποῦ, ἐν τὸν Ἐλιπῆ κτλ.: quae ita interpretatus est, secundum iugum montis (κατὰ τῶν ἄκρων) fines duci, unde ex altera parte aqua omnis in Europum defluat, ex altera in alium quendam fluuium, neque ad Europum hoc loco confinium omnino accessisse. Sed haec uerbis illis significari non possunt, neque omnino graecum est ὡς ὕδωρ ῥεῖ ἐν τὸν Εὔρωπον ἐκ τοῦ Εὐρώπου. Recte igitur post ἐν τὸν Εὔρωπον interpunxit Rangabaeus, qui cum tamen in mappa quam commentario adiunxit, eodem modo quo Ussingius uoluit, terminos constituerit, scil. secundum iugum aliquod, uerba ὡς ὕδωρ ῥεῖ quid sibi uellent, non perspexit.

Ὡς enim dictum esse pro 'ubi', ipse Ussingius ad v. 4 recte adnotauit. Itaque ἀπὸ τῶν Εὐρυνίων κατὰ τῶν ἄκρων ὡς ὕδωρ ῥεῖ ἐν τὸν Εὔρωπον est „ab Euryniis deorsum secundum riuum qui defluit in Europum", ex Europo deinde ad Elipea fines ducuntur, neque quo modo huic explicationi obstet praepositio ἐκ, quod Ussingio uisum est, intellego.

§ 3. Finibus utriusque ciuitatis constitutis, de agro publico illo quem praecipue causam litis fuisse supra conieci, statuitur, quo modo inde ab illo tempore eo utantur Melitaeenses. Hic ager ad quorum fines pertineat, expressis uerbis non dicitur, quoniam hoc plane nimirum apparebat e finium ipsorum constitutione. Nos igitur quibus illos fines recognoscere non licet, utri ciuitati addictus sit, prima specie non intellegimus. Cum autem de hac praecipue re tota causa

acta esse uideatur, ad eam recte cognoscendam uidendum erit, alione modo rem diiudicare possimus, dummodo uerba recte interpretemur.

Neque magna in his inest difficultas praeter illud *κατ' ἄνπαλον* v. 15, quod Ussingius interpretatus est „ad licitationem". Addit „substantiuum esse puto τὸν ἀνάπαλον ab ἀναπάλλω deriuatum, auctionemque significare, qua pretium semper quasi sursum iactetur". Contra ἀνάπαλον ab ἀναπάλλω nullo modo deriuari posse, neque omnino fuisse illud substantiuum, contendit Boeckhius ad Pind. Ol. 7, 110: quare illo loco, ubi traditum est: *μνασθέντι δὲ Ζεὺς ἄμπαλον μέλλεν θέμεν*, scripsit *ἄμ πάλον μέλλεν θέμεν* i. e. *τὸν πάλον ἀναθεῖναι*.

Sed quamquam ab *ἀναπάλλω* deriuatum non est, cur uerbo *πάλλω* respondere non possit substantiuum *ἀνάπαλος* eodem modo quo *σύλλογος, πρόλογος, ἐπίλογος* al. respondent uerbo *λέγειν*, non intellego. Substantiuum autem esse *ἀνάπαλον* uel *ἄμπαλον* nostro loco comprobatur addita praepositione *κατά*. Rangabaeus et ipse „*κατ' ἄνπαλον*" inquit „parait signifier ici: par voie d'enchères": coniecit tamen lapicidam unam *τ* omisisse et *κὰτ' τὰν πάλον* scribendum fuisse, quasi femininum esset *πάλος*! Mihi quidem dubium non est, quin substantiuum sit *ἄμπαλος*, sed uidentur haud recte hoc interpretati esse Ussingius et Rangabaeus, neque licitationis hic mentio fieri: quamquam multum abest, ut negem hoc modo re uera agrum locatum esse. Proficiscendum autem est a Pindari loco supra citato, ubi de sententia dubitare non licet. Recte enim eam interpretati sunt scholiastae[1]. Itaque *ἀνάπαλος* proprie est noua sortitio. Atque *μισθοῦσθαι κατ' ἄνπαλον* nihil aliud esse potest quam de nouo locare, cum de sortiendo hoc loco proprie dictum esse non possit. Hoc igitur statuitur, ne Melitaeenses illum agrum uendant (*ὥστε πατρῴαν ἔχειν τὸν πριάμενον*), sed certis temporis interuallis eum locent, sicut antea factum erat.

Quae cum ita sint, uidendum est, utrius ciuitatis fuerit ille ager. Atque uideri possit, cum Meliteae hunc titulum poni iubeant arbitri, non Periae (v. 31), pro Melitaeensibus

[1] Cf. locos a Boeckhio citatos ad l. c.

non pro Pereensibus sententia pronuntiata esse. Sed alia huius rei causa est. Cum enim Peria non urbs esset, sed uicus, non in hoc sed in urbe titulus uidebatur ponendus esse. Sin Melitaeensibus, non Pereensibus ille ager addictus esset, qua re illorum iura ita deminuerentur, ut de suo agro potestas eis non relinqueretur, non perspicio. Immo animaduertas hanc sententiae partem ratam factam non esse, nisi Pereenses in sympolitia permanerent (v. 13). Tum igitur locandi illum agrum magistratibus Melitaeensium potestas esto: sin secesserint Pereenses, hi nimirum eum tenento. Nam ager publicus Pereensis sympolitia inita communis iuris factus est. Bona publica autem non Pereenses curabant, sed tota Melitaeensium ciuitas (cuius Peria pars erat) uel eius magistratus.

§ 4. Ceterum Pereensibus copia facta est, uellentne Melitaeenses esse necne. Qua re et quid faciendum sit, si in sympolitia permaneant, statuitur, et quid, si secesserint. Nam secessione facta fines rati erunt ei qui prima sententiae parte constituti sunt. Tum uero constituenda erant iura quae intercederent inter Pereenses, qui iam ciuitatis separatae locum obtinebant, et sympolitiam Aetolorum. Atque hunc locum grauissimi momenti esse ad constitutionem sympolitiae Aetolorum cognoscendam, monuerunt iam Vischerus (l. c.) et Kuhnius (l. c.). Statuitur enim ut Pereenses ad concilium commune unum eorum senatorum mittant quos antea Melitaeenses miserant, et tributa ferant pro rata parte huius senatoris. Qua ex lege recta uia colligitur, pro magnitudine unius cuiusque ciuitatis et iura et officia apud Aetolos distributa fuisse: omnes ciuitates certum sed pro ipsarum magnitudine diuersum numerum suffragiorum in senatu Aetolorum tulisse, atque ad hunc suffragiorum numerum adcommodatam fuisse sumptuum publicorum partem quam una quaeque ciuitas ferret.

Ceterum animaduertendum hoc quoque est, senatorem illum *βουλευτάν* appellari, non *ἀπόκλητον* neque *σύνεδρον*. Quaeritur igitur, quae ratio intercesserit inter *βουλευτάς, συνέδρους, ἀποκλήτους*. Quae non tantum diuersa eiusdem collegii nomina esse suboluit etiam Tittmanno (Griechische

Staatsverfassungen p. 727). Post quem raro dubitationes de hac re ortae sunt. Nam etiam Boeckhius CIG II p. 633 ad n. 3046: „Synedri, inquit, sunt concilii Aetolici magistratus ordinarii, Senatus quippe". Qui cum de apocletis nihil addat, num hos pro eisdem habuerit non perspicitur. Ceterum eam rem nollem umquam in dubitationem uocatam esse: *συνέδριον* senatum esse, *συνέδρους* senatores[1]. Quod non bene Droysenus[2] negauit (III 1, p. 447 adn. 1), qui *συνέδρους* consilium ex apocletis delectum fuisse coniecit, prytanium Atheniensium simile. Quae sententia probari posse mihi non uidetur. Senatus enim omnium foederum et amphictioniarum *συνέδρια* uocabantur. Ei autem qui ad haec collegia a ciuitatibus mittebantur, et *σύνεδροι* appellabantur et *βουλευταί* (cf. p. 22). Ad hoc igitur collegium Pereenses unum senatorem mittere iubentur. Restat, ut quaeramus, num idem sit collegium *ἀποκλήτων*, quod Liuius appellat 's a n c t i u s c o n s i l i u m' (XXXV 34, 2. cf. XXXVI 28 extr.).

Quibus uerbis plerique uiri docti prohibiti non sunt, quominus *ἀποκλήτους* pro senatu haberent, i. e. pro eisdem atque *συνέδρους*, quod fecerunt et Schornius (Geschichte Griechenlands. Bonn. 1833 p. 26 sq.[3]) et Schoemannus (Ant. iur. publ. Gr. p. 439) et Ussingius (p. 5) et Kuhnius (Entstehung d. St. p. 125 sq.[4]) et Vischerus in iudicio quod scripsit de libro Freemani (Scr. min. I p. 577). Idem antea (ib. p. 374) Freemani sententiae magis adnuerat, cum et ipse cum demiurgis Achaeorum *συνέδρους* compararet, quam sententiam postea iure spreuit. Apocletos et synedros distinxit

[1] Quamquam quod Ussingius hoc Polybii uerbis XXI 32 (XXII 15), 1 fulcire sibi uisus est (p. 4), mire errauit. Illud enim quod hoc loco commemoratur *συνέδριον*, Romanorum nimirum senatus est: cf. c. 30 (13), 6. 16. c. 31 (14), 1.

[2] Etiam Freemanus p. 335 sq. *ἀποκλήτους* senatores, *συνέδρους* magistratus demiurgorum Achaeorum similes fuisse arbitratur.

[3] Is mira quaedam de apocletis refert, uelut contra Aetolorum leges potestatem de summa rerum eos sibi arrogasse.

[4] Qui cum satis infeliciter a Liuii uerbo 'principes' profectus sit, mirum non est hunc uirum sagacissimum nihil quod magni momenti sit de apocletis effecisse. Neque enim minus constanter umquam ullo uerbo scriptor usus est: cf. locum notissimum Liv. XXXIII 35 cum Polyb. XVIII 48, 7.

Brandstaeterus[1], qui tamen rationem quae inter eos intercessisset non definiuit.

Mihi quidem parum ueri simile uidetur, idem collegium tot diuersis nominibus appellatum esse, multo minus autem totum Aetolorum senatum, qui certe ualde magnum numerum hominum amplectebatur, cum uel Melitaeensium ciuitas satis parua plus uno senatore haberet, perpetuo consedisse (quod Schoemanno uisum est l. c.). Immo ut Achaeorum senatus nisi ad concilia communia non conuenire consueuit, idem apud Aetolos moris fuisse opiner. Tamen ut apud Achaeos erat collegium quoddam hominum qui perpetuo munere fungentes eas quibus opus erat res quotidie curabant, demiurgi scilicet, ita necessario etiam in Aetolorum ciuitate praeter summos magistratus collegio opus erat, quod in illis officiis curandis praetorem adiuuaret. Neque quodnam illud collegium fuerit, dubitare licet, si Polybii historiam satis respexeris. Cuius praeter ceteros locos unum IV 5, 9 adferam, ubi de Dorimacho et Scopa tumultuose bellum lacessentibus dixit: οὔτε κοινὴν τῶν Αἰτωλῶν προσδεξάμενοι σύνοδον, οὔτε τοῖς ἀποκλήτοις συμμεταδόντες. Quibus uerbis luculenter apparet, apocletos perpetuo consedisse, quod etiam Schoemannus recte perspexerat. Idem certe efficitur e Liuii XXXV 34, 2: 'Concilium quidem uniuersae gentis post dimissos Romanos non habuerunt, per apocletos autem — id agitabant'. ib. c. 46 init. 'dimisso concilio — rex postero die cum apocletis eorum — consultabat'. Hanc ipsam autem ob rem fieri non posse, ut apocletos pro toto senatu habeamus, uiri docti, quantum uideo, non perspexerunt. Quomodo enim collegium hominum trecentorum uel quingentorum — nam quot fuerint, non accurate scimus — negotia continua curare poterat? Quod apocletos fecisse cum multis aliis locis tum e Polyb. XX 9 sq. apparet. Hi enim cum legatis exterarum ciuitatium agebant (Pol. XXI 4 [2], 7. 14. c. 5 [3], 1): hi concilia extra ordinem conuocabant (XX 10, 11. 14): hos igitur Polybius saepe Αἰτωλῶν ἄρχοντας dicit (IV 26, 5. XXI 4 [2] 7, eosdem quos c. 5 [3], 1 ἀποκλήτους uocat. X 42, 4). Quod minus aptum est

[1] Geschichten des aetolischen Landes etc. p. 309. 312.

senatui, optime autem conuenit collegio perpetuo prytanium simili. Neque ullam noui totius antiquitatis ciuitatem cuius senatus perpetuo consederit. Immo ut Athenis prytanium, sic apud Aetolos apocletorum collegium ex senatoribus selectum fuisse uidetur, quod simili atque prytanes Atheniensium munere fungebatur (praeterquam quod potestas eorum maior fuerit). Quae res comprobatur Liuii uerbis XXXV 34: 'apocletos — ita uocant sanctius consilium: ex delectis constat uiris'; XXXVI 28: 'consilio delectorum, quos apocletos uocant'.

Ceterum et ipsos apocletos satis multos fuisse ab omnibus fere qui de hac re scripserunt uiris doctis animaduersum est, cum ex eis triginta delecti sint, qui cum Antiocho rege de bello consultarent (Pol. XX 1. a. C. 191). Tamen maiorem eorum numerum fuisse quam prytanium Atheniensium ex hac re effici non potest[1].

Haud minoris certe momenti est quod de tributis Aetolorum ex hoc loco discimus, scilicet pro rata parte senatorum quos singulae ciuitates ad synedrium mitterent, ea distributa fuisse. Qua re refelluntur ea quae de ciuitatibus tributariis neque iuris sympolitici plene participibus quidam contenderunt, in quibus est ipse Droysenus III 1, 447. Hic enim ex Aeliani quibusdam uerbis (apud Suidam v. *ἀνήνασθαι*) efficere conatus est, Locros Opuntios non tam sympolitiae Aetolorum participes, quam *φόρου ὑποτελεῖς* fuisse, eundemque uel similem in foedere Aetolico locum et Cephalleniis et Boeotis et Mantineensibus, Tegeatibus, Orchomeniis et ciuitatibus quibusdam Hellespontiis, quin etiam Ceiis attribuit. Quam sententiam uellem etiam confidentius quam fecit, Vischerus reiecisset (Scr. min. I p. 373 adn. 2; p. 578). Quare hoc moneo, *δασμόν* illum Locrorum qui ab Aeliano commemoratur, nihil aliud esse quam quae in nostro titulo sollemniter dicitur *ἐσφορά* (v. 20 *ἐμφερόντω*); quo nomine etiam Achaei utebantur pro tributis quae ciuitates eorum ad sumptus publicos sympolitiae conferebant (Pol. IV 60, 4). Cephal-

[1] De senatus Aetolorum *προστάταις* cf. infra ad § 9.

lenios autem, de quibus ad Schornium (p. 29) legentes relegat Droysenus, hic quidem tamquam subditicios Aetolorum fuisse censuit. At si hoc inde demonstrare conatus est, quod Cephalleniae in pace Aetolorum et Romanorum mentio fiat (Pol. XXI 32 [XXII 15] 12), non item Eleorum: unde non eandem inter Aetolos et Cephallenios atque inter Aetolos et Eleos foederis rationem intercessisse coniecit, huic argumento iure diffidas. Quamquam hoc Schornio concesserim, Cephallenios, quantum ex Polybio colligimus, sympolitiae Aetolorum participes non fuisse.

Boeotos quidem bello uictos ab Achaeis ad Aetolos defecisse, Polybius refert (XX 5, 2). Sed inde nihil eius modi quale Droysenus censuit, effici posse, cognoscas e Polybii uerbis: *προσένειμαν Αἰτωλοῖς τὸ ἔθνος,* quibus eisdem uerbis de Arato usus est, qui Sicyonios Achaeorum sympolitiae adtribuit: II 43, 3 *τὴν πατρίδα . . . προσένειμε πρὸς τὴν τῶν Ἀχαιῶν πολιτείαν.*

Multo minus autem, quod etiam ciuitates Peloponnesi, Tegeam scil., Mantineam, Orchomenum et Phigaliam, non omnibus ciuitatium Aetolicarum iuribus usas esse contendit, cum Polybii uerbis conuenit: II 46, 2. IV 3, 6. (Cf. Vischerum l. c.)

Quod uero Droysenus et Lysimachenses et Chalcedonios et Cianos Aetolos fuisse dicit (III 1, 448; 2, 72), de his difficilius iudicium est, quoniam Polybius sibi ipse aperte obloquitur, cum XV 23, 8 dicat: *φίλων ὑπαρχόντων καὶ συμμάχων Αἰτωλῶν Λυσιμαχέων, Καλχηδονίων, Κιανῶν.* XVIII (17) 3, 11: *Λυσιμάχειαν μετ' Αἰτωλῶν ταττομένην καὶ στρατηγὸν ἔχουσαν παρ' αὐτῶν . . . .* § 12 *Κιανοὺς παραπλησίως μετ' Αἰτωλῶν συμπολιτευομένους.* Uterque enim locus ad unum idemque tempus, scil. annum a. C. 202 referendus est, quo tempore Philippus urbes illas cepit. Hic tamen nodus eo fortasse modo solui potest, ut Polybium priore loco minus accurate dixisse coniciamus, sed cum ciuitates tres quae non eodem sed diuerso modo cum Aetolis coniunctae erant, uno enuntiato complecteretur, eo uerbo usum eum esse quod laxiorem coniunctionis modum significaret; posteriore autem loco, ubi Aetolum quendam Philippo obiurgantem fecit, de

Cianis uidetur eis uerbis usus esse quae regis facinori plus inuidiae inferrent. Tamen ne ita quidem, opinor, Cianos sympolitiae Aetolorum participes fuisse dixisset, si socii tantum fuissent. Qua re hos quidem Aetolis adscriptos, Chalcedonios autem socios eorum fuisse censeam. De Lysimachensibus dubitare licet, cum parum perspicue dicta sint uerba μετ' Αἰτωλῶν ταττομένην, quamquam haec de sympolitia potius quam de societate acceperim propter ea quae sequuntur: παραπλησίως μετ' Αἰτωλῶν συμπολιτευομένους. Ceterum subditicias uel tributarias has ciuitates fuisse, nusquam traditum est, neque has minus quam alias ciuitates senatores ad concilia communia misisse. Comitia quidem Panaetolica ciues obire non potuisse per se intellegitur (cf. Vischer p. 578); id tamen, non quo inde iure excluderentur, sed propter longinquitatem sedium eorum fieri non potuit.

Denique de Ceiis Droysenus prorsus errauit, quod titulos CIG 2350—2352 pro decretis habuit quibus Ceii in sympolitiam Aetolorum recepti sint. Immo isopolitiam, non sympolitam Naupactios et Ceios sibi inuicem his populi scitis praestitisse, Aetolos autem nihil nisi amicitiam publicam renouasse et asyliam Ceiis decreuisse, etiam Kuhnius monuit (p. 120), qui tamen uerba ὡς Αἰτωλῶν ὄντων τῶν Κείων, ea nimirum, quae causam lapsus praebuerunt, non recte interpretatur „gleich als ob sie Aetoler waeren". Tum enim ὡς ἂν εἰ dictum esset, non ὡς ὄντων. Verum quid esset, sagaciter uidit Buecherus (De gente Aetolica Amphictyoniae participe. Bonnae 1870 p. 19), qui a Naupactiis Ceios originem deriuasse docuit, citato Heraclide Pont. πολ. Κείων (c. 9), in illorum autem locum Aetolos successisse, postquam illi in horum gentem nomenque concessissent. Hoc igitur illis uerbis indicatur: origine sua propinquos esse Ceios Aetolis. Qui cum eis amicitiam facere non potuissent, si sympolitiae ipsorum adscripti fuissent.

Ussingii autem (p. 9) errorem, qui titulum Aetolicum CIG 3046, quo asylia Teiis datur, adeo non perspexit, ut hos quoque Aetolos fuisse dicat, post Vischerum (p. 578) commemorare uix opus est. Denique de Polyb. IV 25, 7 cf. Vischer p. 578.

Nugae igitur sunt ciuitates illae tributariae uel subditiciae Aetolorum.

§ 5. Qua ratione computatur, quam partem tributi, quod e communi aerario antea soluebatur, secessione facta Pereenses susciperent, eadem etiam aeris alieni portio illis adtribuitur, quod ciuitates coniunctae communiter contraxerant (v. 19 sq.). Haec plana sunt, paullo difficiliora ea quae sequuntur: *ἀποδόντων δὲ οἱ Πηρεῖς — ἔτη τρία.* Recte quidem hanc sententiam ab eis quae praecedunt, seiunxisse uidentur Ussingius et Rangabaeus. Haec enim non tum fieri iubentur, cum Pereenses a Melitaeensibus secesserint, sed etiam si sympolitia eorum permaneat. Quod apparet e uerbis *ἃς ὀφιίλοντι ἐτέων τριῶν.* Praeter aes alienum commune igitur Pereensium uicus solus pecuniam mutuam acceperat, de qua cum Melitaeensibus litigabat. (Nisi enim lis de ea orta esset, arbitri certe hanc non curassent.) Verbum *δεκάτας* Ussingius pro uectigalium genere habuisse uidetur, cum sic uerteret: 'decumas quasdam creditoribus oppignoratas'. Aliter Rangabaeus iudicauit, qui pro usuris aeris alieni has decumas habuit. Hoc mihi magis placere confiteor.

Causam autem litis quae de hoc aere alieno orta erat, si quid conicias, eam dixeris, quod Pereenses non a se, sed ab aerario communi id deberi contenderint, itaque ut usurae ex illo soluerentur, proposcerint. Melitaeenses hoc a se defendebant. Ita fortasse factum est, ut per tres annos usurae non soluerentur. Arbitri Perensibus aes alienum adtribuunt atque usuras retro debitas intra tres annos soluere eos iubent.

§ 6. Aerarium igitur suum Pereenses habebant. Tamen redituum publicorum pars certe non ad hoc, sed ad aerarium commune redibat, ut supra de agro publico uidimus, qui non Pereensium sed Melitaeensium, id est aerarii communis nomine locabatur. Quam ob rem non omnes sumptus qui ad administrationem rerum publicarum Pereensium desiderabantur, e Pereensium, sed pars eorum e communi aerario soluebatur.

Atque de pecuniis quae quotannis Pereensibus soluendae erant, hos cum Melitaeensibus litigasse ex hac

parte arbitrii apparet. Qua re Rangabaeus Melitaeenses illam obligationem neglexisse coniecit. Utut hoc erat, arbitri ad quasdam certas res quantum in futurum Pereenses acciperent, constituerunt. Admodum paruos hos sumptus esse, ut magna omnium rerum uilitas illo tempore fuisse uideatur, Ussingius monuit; sed subsidiine loco fortasse hae pecuniae Pereensibus datae sint ad sumptus ab ipsis praestandos, non requisiuit. Itaque ut de Pereensium rebus aliquid inde efficiamus, de singulis rebus uidendum erit. — Aegineticam pecuniam esse quae commemoratur, recte haud dubio docuit Ussingius. (Cf. Hultsch, Metrol. p. 190 sq.). Soluere igitur iubentur Melitaeenses:

1) archontibus Pereensium argenti minas tres. Minam argenteam aegineticam Hultschius (p. 199) ualere computauit nostrae pecuniae M. 108. 85 Pf. Tres minae igitur respondent fere 330 M. Dubitaueris num haec pecunia pro mercede archontum Pereensium habenda sit, quos mireris pecuniam accipere. Sed si quis coniciat ad suppeditandos sumptus administrationis uici quos archontes curauerint, in commune hanc pecuniam adsignari, eamque ob causam archontibus solutam esse, huic illud obstat, quod de his sumptibus infra summatim uerba fiunt: *καὶ τὰ λοιπά* etc. Facere igitur non possumus, quin pro mercede has tres minas archontas accepisse intellegamus. Dolendum autem est, quod non dictum est, quot fuerint illi archontes, ita ut quantum quisque acceperit non cognoscamus.

2) praeconi stateras 10. Stater argenteus aegineticus teste Hultschio (ibidem) ualet circa M. 2. 20 Pf. Praeco igitur Pereensium a Melitaeensibus fere 22 M. quotannis accipiebat. Cum autem nesciamus, num fortasse subsiciuis tantum his operis aliquis functus sit, diiudicare non possumus, utrum haec summa pro tota mercede habenda sit necne.

3) ad oleum quo in gymnasio iuuenes utantur, 10 stateras (M. 22). Secundum Boeckhium (Oec. publ. Ath. I[1] 109) Lampsaci Aristotelis temporibus olei *χοῦς* tribus drachmis Atticis constitit.[1] Aut igitur multo uilius oleum Meliteae erat, aut 10 stateribus decem fere *χόες* quotannis comparari poterant, i. e. in dies nostra mensura fere 0,1 l.

[1] Ceterum cf. editio II ibid.

4) ad sacrificium Soteriorum comparandum 5 stateras (M. 11). Hoc sacrificium non ad Soteria Delphica missum esse apparet. Ioui Soteri Pereenses haec Soteria egisse ueri simile est, cui Acraephiae (ut Boeckhio uisum[1]) et Megalopoli[2] et Sicyone[3] Soteria agebantur. Sicyne ad memoriam Arati, qui a tyranno urbem liberauerat, ea fiebant. -- Deabus Eleusiniis Eleusine ad salutem senatus populique Atheniensium[4] Soteria agebantur; item Cyzici Proserpinae, ut uidetur[5]. Tertio a. C. saeculo Apollini Deli, Athenis Ioui Soteri sacrificia Soteria Delii celebrauerunt ad honorem Philoclis regis Sidoniorum[6]. Ioui Seruatori et Apollini Pythio quinto quoque anno Soteria Delphica fiebant[7]. Ut illa, ita haec propter periculum Gallorum feliciter defensum instituta esse, Rangabaeus haud male coniecit.

Pereenses praeter sacra communia utriusque ciuitatis sua quoque sollemnia egisse uidemus, ad quae Melitaeenses pecuniam contulisse memoria dignum est.

Mireris autem ad hoc sacrificium non plus quam 5 stateras decerni, quibus ne unum quidem bouem, sed ouiculam fere comparare poterant Pereenses, si uera sunt quae de pecorum pretiis Boeckhius exposuit (Oec. p. Ath. I[1] 80 sq.). Qua re subsidii loco hanc certe pecuniam Pereensibus datam, hostiam autem ipsam aliunde comparatam esse suspicer. — Itaque de ceteris sumptibus similiter iudicabimus.

Summa igitur eorum quae Pereensibus quotannis soluere iubentur Melitaeenses, est staterum 175 (fere 385 M.). Nec tamen haec summa omnium est quae ex aerario communi accipiebant. Praeterea enim constituitur, ut ceteros quoque sumptus publicos Pereensium Melitaeenses curent, i. e. ut si ad alias administrationis partes subsidiis egeant, haec eis, sicut

---

[1] CIG 1587 = Le Bas, Béotie 585.
[2] CIG 1536 = Le Bas, Péloponnèse 331 = Dittenb. Syll. 210.
[3] Plut. Arat. 53.
[4] CIA II 315 = Dittenb. Syll. 386.
[5] Bull. de Corr. hell. IV 471 sqq.
[6] ibidem p. 327 = Dittenb. Syll. 155.
[7] Cf. Dittenb. Syll. 149. 150. De Soteriis Bithynorum v. Polyb. IV 49, 3.

antea fieri solebat, ex aerario communi soluantur. De quibus arbitri certius nihil constituerunt, cum de his non litigaretur.

§ 7. 8. Proxima arbitrii pars grauissimi ad sympolitiae rationem cognoscendam momenti est. Decernunt enim arbitri, ut legibus Melitaeensium Pereenses utantur, causae autem Pereensium quae ad aedilium iurisdictionem pertineant, eae scilicet quae e commercio forensi oriantur, quarto quoque mense aediles Melitaeenses in Peria diiudicent. Grauissima igitur sympolitiae condicio a Pereensibus ad incertum reuocata erat. Quam arte enim inter se coniuncta esse soleant *συμπολιτεύεσθαι* et *τοῖς αὐτοῖς νόμοις χρῆσθαι*, supra ostendi.

Causae inter Pereenses ortae num omnes ad Melitaeensium magistratuum iurisdictionem pertinuerint, an pars earum, non expresse dicitur: illud tamen coniecerim. Certe has de quibus agitur, nimirum paruarum rerum causas aediles Melitaeensium iudicibus non adhibitis ter per annum in Pereensium uico diiudicabant. (Cf. Aristotel. Pol. IV 13, 2). Quae maioris momenti erant, eas Meliteae a iudicio e tota ciuitate, i. e. e Melitaeensibus et Pereensibus, constituto diiudicatas esse probabile est.

§ 9. Hoc arbitrium lapidibus inscriptum poni iubetur et Meliteae et Delphis, scilicet in loco sacro, et Calydone, unde arbitri sumpti erant, et Thermi in sede concilii Aetolorum.

Testes constituuntur, nimirum ratum esse hoc arbitrium, praeter ceteros senatus Aetolorum et praesides eius. Praesides septem nominari dixit Ussingius, adstipulante Vischero (p. 374 adn. 2). Contra quam sententiam Bergkius (l. c.) septem horum hominum duos aperte *προστάτας* senatus esse, recte monuit, duos magistratus, magistrum equitum scilicet et scribam, reliquos tres priuatos esse censuit. Cuius sententiae argumentum — quod optimum esse iudico — adtulit, patronymica, quae his tribus nominibus addantur, in ceteris omitti: nimirum quoniam illi homines qui essent, magistratus nomine satis indicabatur.

Commendatur autem haec sententia eo, quod omnino probari non posse uidetur, magistratus Aetolorum senatorum numero adscriptos fuisse. Προστάτας enim e senatoribus creatos esse nemo negabit. Itaque non amplius erit, cur cum Ussingio miremur, magistrum equitum fuisse in praesidum numero, praetorem non fuisse: immo ne ille quidem erat. Tamen utrum duo fuerint senatus praesides an plures, ex hoc loco effici non potest. Munus eorum eius simile fuisse uidetur quo πρόεδροι Athenis fungebantur, praeterquam quod illi ad unum tantum diem, hi uidentur in longius temporis spatium constituti esse.

Senatus anni significatur scribae nomine. Is Λύκος est, praeter quem alius scriba commemoratur, cuius nomen in -χος desiit, quare Ἔποχος suppleuit Ussing, uel hoc uel Ἀντίοχος Bergkius. Atque Λύκον illum Ussingius et Vischerus pro eo scriba habuerunt qui apud Polybium dicitur δημόσιος γραμματεύς (XXI 32 [XXII 15] § 10), qui post praetorem et magistrum equitum tertius erat summorum sympolitiae magistratuum, hunc pro scriba senatus. Et Ussingius et Rangabaeus illum anni eponymum fuisse censuerunt. Sed errauerunt uiri doctissimi: neque enim scriba sed praetor apud Aetolos eponymus erat (Dittenb. Syll. 325. 446. 447. Wescher et Foucart, Inscr. de Delphes 1). Quo magis etiam Ussingii et Vischeri sententia de scribis reicienda et Bergkio potius adstipulandum esse mihi uidetur; qui senatum a sui scribae nomine significari censuit, postea inter testes enumerari praeter senatus praesides summorum magistratuum duos. Hunc igitur Ἀντίοχον uel Ἔποχον recte, ut mihi uidetur, Bergkius δημόσιον γραμματέα intellexit.

Testium primus dicitur Spattius esse, cuius patria nobis ignota est, alter ex Apollonia ortus: „ex Epiro, ut arbitror", addit Ussingius, quod, quamquam Rangabaeus adstipulatur, sine dubio reiciendum est. Quis enim Apolloniam illam sympolitiae Aetolorum participem fuisse umquam audiuit? Ἀπολλωνιεύς quidam, ciuis ut uidetur nostri, commemoratur etiam apud Wescher et Foucart 361, 9. Dubitare autem licet, utrum Apollonia castellum Aetolorum intellegendum sit prope Eupalium situm in Locride (a Liuio XXVIII 8 comme-

moratum), de quo Kuhnius cogitauit (p. 94 a. 63), an ea urbs quam Stephanus Byz. quinto loco adfert s. v. *ε' ἐν νήσῳ τῆς Ἀκαρνανίας μία τῶν Ἐχινάδων*. Nam has in Aetolorum potestate fuisse ueri simile est, quoniam eorum etiam Oeniadae fuerunt (inde ab Alexandri M. temporibus usque ad 219 a. C. et iterum 210 – 189 a. C. Diod. XVIII 8. Polyb. IV 65. IX 39, 2. XXI 32 [XXII 15], 14).

Mirum autem est quod de Erythris (v. 35) Aetolorum Ussingius dixit: „scriba Erythraeus, e Boeotia opinor, quamquam possis etiam de Ionica urbe cogitare. siquidem et Lysimachia et Chalcedon et Teus Aetolorum foederi adscriptae erant". Erythras in Asia sitas in Aetolorum sympolitia fuisse, numquam audiui: de ceteris cf. p. 120 sq. Boeoti autem Aetolorum sympolitiae non nisi perbreue tempus adscripti fuerunt, scil. inde ab anno 244 usque ad Demetrii regis tempora, qui regnauit 239 – 229 (Polyb. XX 5, 3). Aliter censuerunt Rangabaeus et Kuhnius (p. 112. 130), qui ad „Erythras Aetolorum, quae prope Eupalium sunt" (Liv. XXVIII 8), hunc Erythraeum rettulerunt. Eandem urbem Stephanus commemorat s. v. Possis etiam de Erythris *ἐπὶ Θερμοπύλαις* cogitare (cf. Dittenbergeri Syll. 190. Mitth. d. arch. Inst. z. Athen. IV 1879 p. 206 sqq.).

Ethnicum *Ἑρμάττιος* quo referendum sit nescimus; legitur etiam apud Wescher et Foucart 178 v. 4, ubi itidem Aetolus est Lycus quidem Hermattius. Ceterorum testium unus est Pleuronius, unus Naupactius, unus Heracleensis, ex Heraclea Trachinia nimirum, quam ol. 125, 1 = 279 Aetoli sibi adiunxerant (Paus. X 21, 1. cf. c. 23, 9).

Restat ut condiciones sympolitiae Melitaeensium et Pereensium quae ex nostro titulo effici possunt, paucis uerbis complectamur.

Omnes Pereenses ciuitatis iure integro Melitaeensium usos esse, ex comparatione ceterarum sympolitiarum constat. (Cf. p. 100. 119 sq. et tituli Stiriensis v. 10 sq.) Item legibus Melitaeensium utebantur Pereenses. Fines autem utriusque ciuitatis separati erant, praeterquam quod agri publici Pereensium possessione fruebatur tota ciuitas. Quod

ad res externas adtinet, Pereenses ciuitatem separatam non habebant[1], immo hae duae ciuitates in unam coniunctae erant, quae etiam unius membri sympolitiae Aetolorum locum obtinebat. Σύνεδροι igitur communis ciuitatis nomine ad senatum Aetolorum delegabantur, itidemque tributum e communi, i. e. e Melitaeensium, aerario soluebatur.

Minus constat ex hoc titulo de iuribus quae separata Pereenses retinuerint. Archontes quidem eorum uici magistros potius quam magistratus dicas, neque potestatem his magnam fuisse conicias, quippe qui mercedem acciperent, quam accipere magistratus Graecos prorsus insolitum est. Munus igitur archontatus Pereensium erat non honos, quoniam administrationis quidem negotia curabant, omnia autem quae maioris momenti erant, a comitiis uel Pereensium uel totius ciuitatis eiusque magistratibus decernebantur.

Iurisdictionem archontes Pereensium non habuisse uidentur: immo paruae causae ab aedilibus (ἀγορανόμοις) Melitaeensium diiudicabantur, maiores uidentur apud magistratus et iudicia Melitaeensia actae esse.

Reditus publicos quosdam certe Pereenses habebant, nam aes alienum suo nomine contraxerant, et usuras eius soluere iubentur. Sed certa uectigalia uel tributa quae apud Pereenses exigebantur, uelut merces agri publici locati, ad aerarium Melitaeensium redibant. E quo inuicem subsidia ad certas quasdam administrationis partes Pereensibus soluebantur. Atque similem iuris rationem etiam inter Stiriorum et Medeoniorum ciuitates sympolitia coniunctas intercessisse infra uidebimus. Itaque aeris alieni communis usurae e Melitaeensium aerario, ad quod Pereenses illo modo conferebant, soluebantur.

Sacrorum publicorum Melitaeensium quin Pereenses participes fuerint, quippe qui ciues Melitaeenses essent, non est cur dubitemus. Praeterea autem, ut solebant tribus et δῆμοι ciuitatium Graecarum, sua quoque sollemnia agebant.

---

[1] Euromeos sympolitia cum Mylasensibus coniunctos, rerum externarum suo nomine expertes deprehendimus in titulo Mylasensi Le Bas, Asie min. 394 (II a. Chr. saeculo?).

IV. DE STIRIORUM ET MEDEONIORUM SYMPOLITIA.

Pactum publicum quo Stirii et Medeonii, ciuitates Phocicae, sympolitiam inter se fecerunt, exstat in titulo duobus eiusdem lapidis lateribus inscripto, quem inuenit anno 1880 et commentario accurato instructum publici iuris fecit Mondrius Beaudouin (in Bull. de Corr. hell. V 1881 p. 42 sqq.), repetiit addita quorundam locorum interpretatione Dittenbergerus (Syll. Inscr. Gr. 294).

Θ]εὸς τύχαν ἀγα||[θ]άν.

1\. *Στραταγέοντος | [τ]ῶν Φωκέων Ζευξίου | [μ]ηνὸς ἑβδόμου. Ὁμολο[γ||ί]α τᾶ πόλει Στειρίων καὶ | [τᾶ] πόλει Μεδεωνίων.*

2\. *Συ[ν|ε]πολίτευσαν Στείριοι κα[ὶ | Μ]εδεώνιοι ἔχοντες ἱερά, πό||[λι]ν, χώραν, λιμένας πάντα || [ἐ]λεύθερα ἐπὶ τοῖσδε·*

3\. *Εἶμεν | [τ]οὺς Μεδεωνίους πάντας | [Σ]τιρίους ἴσους καὶ ὁμοίους, | [κ]αὶ συνεκ(κ)λησιάζειν καὶ συ|ναρχοστατεῖσθαι μετὰ τᾶς || [πό]λιος τῶν Στιρίων καὶ δικά||[ζε]ιν τὰς δίκας τὰς ἐπὶ πόλι||[ο]ς πάσας τοὺς ἐνικομένους | [τ]αῖς ἁλικίαις.*

4\. *Ἱστάνθω δὲ κα[ὶ | ἱ]εροταμίαν ἐκ τῶν Μεδεω||[ν]ίων ἕνα τὸν θυσέοντα τὰς | θυσίας τὰς πατρίους Μεδεων||[ί]οις ὅσαι ἐντὶ ἐν τῷ πολιτικῷ νόμ[ῳ, | μ]ετὰ τῶν ἀρχόντων τῶν στα||[θ]έντων ἐν Στίρι. λανβανέτω || [δ]ὲ ὁ ἱεροταμίας ἀργύριον ὃ [τοὶ | ἄ]ρχοντες ἐλάμβανον, ἡμι||[μ]ναῖον καὶ τῶν χοιῶν τὸ ἐπ[ι|β]αλὸν τῷ ἱεροταμίαι.*

5\. *Συνδι||[κ]αξεῖ δὲ ὁ ἱεροταμίας μετὰ||[τ]ῶν ἀρχόντων τὰς*

δίκας ἃς | [τ]οὶ ἄρχοντες δικάζοντι, καὶ | [κ]λαρωσ(ε)ῖ τὰ δικαστήρια ἅ κα | δέη κλαρώειν μετὰ ⟨τα⟩ τῶν ἀ[ρ]||χόντων.

6. *Μὴ ἔστω δὲ ἐπάναγ||[κ]ες λειτουργεῖν τοὺς Μεδε|ωνίους ἐν Στίρι τὰς ἀρχὰς ὅσοι | γεγένηνται ἐν Μεδεῶνι ἄρ|χοντες, ξενοδίκαι, πρακτῆρες, | δαμιουργοί, ἱερεῖς, ἱεράρχαι, καὶ || τᾶν γυναικῶν ὅσαι ἱερητεύ|κατι, εἰ μή τις ἑκὼν ὑπομένοι· | ἱστάνθων δὲ ἐκ τῶν ἀλειτου|ργήτων τῶν Μεδεωνίων κ|αὶ ἐκ τῶν Στιρίων.*

7. *Δαμιουρ||γεόντων δὲ καὶ τὰ ἐν Μεδε||[ῶνι ἱ]ερὰ καθὼς ὁ πολιτικὸς νό|μος κελεύει.*

8. *Καὶ τὰν χ[ώ ρα]ν τὰν Μεδεωνίαν εἶμεν | [π]ᾶσαν Στιρίαν καὶ τὰν Στι||ρίαν Μεδεωνίαν, κοινὰν π[ᾶ|σα]ν.*

9. *Κοινωνεόντω δὲ οἱ Μεδε||[ώ]νιοι τᾶν θυσιᾶν τᾶν ἐν Στί|ρι πασᾶν, καὶ τοὶ ⟨τοι⟩ Στίριοι τᾶν ἐν Με|δεῶνι πασᾶν.*

10. *Μὴ ἐξέστω δὲ ἀποπολιτεύσασται τοὶ[ς] | Μεδεωνίους ἀπὸ τῶν Στιρί||[ων], μηδὲ τοὺς Στιρίους ἀπὸ | [τ]ῶν Μεδε|ωνί|ων· ὁπότεροι ||[δ]έ κα μὴ ἐμμείνωντι ἐν τοῖ||[ς] γεγραμμένοις ἀποτει|σάντων τοῖς ἐμμεινά[ν]||τοις ἀργυρίου τάλαν|τα δέκα.*

Latus b.

- . . . . *π]οιεόντων.* ||

11. *[Γ]ραψάντων δὲ τὰν ὁμ[ο]||λογίαν ἐν στάλαν καὶ ἀν[αθέ]||ντων ἐν τὸ ἱερὸν τᾶς Ἀ[θαν]||ᾶς, θέστων δὲ τὰν ὁμο[λογί]αν καὶ παρὰ ἰδιώταν ἐσ[φρα]||γισμέναν· ἁ ὁμολογία π[αρὰ] | Θράσωνα Λιλαιέα.*

12. *Μάρ[τυ]||ρες Θράσων Δαματρίου Ἐ|λατεύς, Εὐπαλίδας Θρά|σωνος Λιλαιεύς, Τιμο||κράτης Ἐπινίκου Τιθορρε|ύς.*

13. *Δόντων δὲ τοὶ Στίριοι | τᾶ φατρία τῶν Μεδεωνί|ων ἐν ἐτέοις τεττάροις | ἀργυρίου μνᾶς πέντε κα[ὶ || τ]όπον τὰν καλειμέναν [Δ]α[μα]τρείαν (?).*

Hic titulus cum iam ab eis quos supra nominaui uiris doctis illustratus sit, neque difficultates quae ad singulas res pertineant, multae insint, breuiore quam ceteri indiget explicatione.

Exemplum exhibet, ut supra significaui (p. 107), eiusdem rei quae in titulo Melitaeensi occurrit, scilicet ciuitatium duarum quae et sympolitiae maioris quam *ἐθνικήν* appellabant,

Phocensium nimirum participes sint, et artiore sympolitia inter se coniungantur.

Quapropter non ante sympolitiam Phocensium restitutam hoc pactum factum esse recte monet Beaudouinus (p. 53). Phocicas autem urbes a Philippo dirutas (345 a. C.) paullatim restauratas atque ciuitates ante pugnam Chaeronensem restitutas esse Pausanias tradidit (X 3, 2). Ex eodem loco nescio an efficiendum sit, anno 338 etiam sympolitiam inter Phocenses fuisse. Quam fuisse anno 323 constat[1]. Postea ciuitates Phocensium pleraeque alia post aliam in Aetolorum sympolitiam concessisse uidentur, cum in actis Amphictyonicis quibusdam duo suffragia Phocensium recenseantur (Dittenb. Syll. 184. 185), in quibusdam unum (ibidem 186—189), quorum titulorum illos (184. 185) Dittenbergerus anno 229 antiquiores, hos intra annum 228 et 216 scriptos esse iudicat[2]. Quae utut sunt, Phocensium pars etiam anno 219 cum Macedonum rege erat societate coniuncta contra Aetolos, qui eo tempore Daulin et Ambryssum expugnare conabantur (Polyb. IV 25, 2). Certe circa idem tempus ciuitates Phocicas quasdam sympolitiae Aetolorum participes fuisse testatur Polybius (XVIII 47, 9). Proximo autem anno (ibid. V 24, 12. 26, 1. 16) Philippus Phocensium urbes complures cepit et usque ad annum 197 in sua potestate retinuit (ib. XVIII 10, 4), scilicet Elateam (Polyb. l. c. Pausan. X 34, 3. 4), Lilaeam (Pausan. X 33, 3), Anticyram (ib. 36, 6), Phanotum (Polyb. V 96, 4); in quarum numero etiam plures fuisse uidentur, uelut Daulis, siquidem hieme 195/4 Delphus quidam Apollini uendit mancipium quod dicitur *Φωκὶς ἐγ Δαυλίας*, quod fieri uix potuisset, nisi aliquot annis ante hostes inter se fuissent Delphi et Daulienses. Plygoneos autem non minus quam Delphos etiam ante annum 198 Aetolos fuisse, mox ostendam. Aliae ciuitates Phocicae usque ad annum 200 Philippo fortissime restitisse (Polyb. XVI 32), sed tandem omnes fere aut in Macedonum aut in Aetolorum dicionem uenisse uidentur. Tum

---

[1] Dittenb. Syll. 118 = CIA II 184. Diod. XVIII 9, 5. 11, 1. Cf. etiam Pausan. X 20, 3.

[2] Adn. 1 ad titulum 184.

Flamininus quamquam in contione Isthmiaca Phocenses, Locros, alios libertate se donare praedicauit (XVIII 46 [29], 5), paucis diebus post Aetolis concessit, ut Phocenses et Locros sympolitiae participes facerent ita, ut antea fuissent (XVIII 47, 9). Atque re uera annis proximis Phocensium quosdam Aetolos fuisse comprobatur titulis Delphicis qui acta manumissionum ab hominibus Phocensibus factarum continent, cum eis praetorum Aetolorum nomina praescripta sint.

Horum titulorum quosdam collegit Buecherus (De gente Aetolica Amphictyoniae participe p. 33 sqq.), quibus etiam nonnulli addi possunt. Plygonei igitur praetorem Aetolorum praescribunt titulis (qui sunt apud Wescherum et Foucartium 407. 384, item Bull. de Corr. hell. V p. 410 n. 16) ante annum 198, (W. et F. 337) 197 a. C., (380. 385) 196 a. C.. (328. 346) 195 a. C., (404) 193 a. C.; — Daulienses (304) a. C. 193; — Tithronii (*Ἐχεδαμιεῖς ἐν Τειθρωνι κατοικέοντες* 318) a. C. 194 mense Heraeo; — Ambryssii (Bull. V p. 414 n. 24 = W. et F. 453) hieme 194/3; — Delphi (Le Bas II 937?, CIG 1702) ante a. 198, (W. et F. 376) a. C. 197, (310) a. C. 195, (329) hieme 195/4, (324) hieme 192/1, (Bull. l. c. n. 17) hieme 195/4, (ib. n. 25) a. C. 193.

Testimonium quo sui iuris rursus fuisse Phocenses appareat, nullum antiquius inueni quam decreta Amphictionum duo autumni 194 (Dittenb. Syll. 206. Bull. de Corr. hell. VII 421 n. IV). Tamen cum etiam paullo post hoc tempus Plygonei, Daulienses, Tithronii, Ambryssii, Delphi in Aetolorum potestate fuerint, ut supra uidimus, non omnes statim ciuitates Phocicae sympolitiae Phocensium participes factae esse uidentur, ita ut dubitatio relinquatur, utrum haec anno 196, an 195 uel 194 restituta sit. Veri similius tamen anno 196 illud factum esse iudico. Acta manumissionum quibus praetor Phocensium praescriptus sit, mihi non innotuerunt anno 178 antiquiora. E quibus titulis apparet fuisse sympolitiae Phocensium participes Tithronios (W. et F. 312. 128), Lilaeenses (312 et aliis), Ambryssios (412. 222. 122), Phanotenses (105. 122. 50), Tithorrenses (105. 35), Stirienses (62), Hyampolitas (212. 82), Elatenses (53. 47), Drymeos

(47), et siquidem etiam fideiussores e sympoliticis potissimum ciuitatibus sumebantur, Anticyrenses (47)[1].

Quae cum ita sint, restat ut quaeramus, utrum prioris an posterioris sympolitiae Phocensium tempori hic titulus adtribuendus sit. Atque litteratura saeculi alterius potius quam tertii esse uidetur. Accedit (ut docuerunt Beaudouinus et Dittenbergerus) quod eius qui huius pacti custos fit (v. 71), Thrasonis Eupalidae f. Lilaeensis, nomen legitur in titulo Delphico anni a. C. 168 (W. et F. 81) et in altero quodam, qui anno 158 uetustior non est, quippe in quo sacerdos Andronicus commemoretur. Huius filius uel pater est testium unus (v. 73: *Εὐπαλίδας Θράσωνος Λιλαιεύς*); alterius testis qui in hoc titulo appellatur, Thrasonis Demetrii f. Elatensis nomen in eodem titulo anni 168 occurrit. Hos igitur cum suo iure Beaudouinus pro eisdem hominibus habuisse uideatur, intra annos a. C. 196 uel 194 et 146 titulum scriptum esse sumamus.

Nam quod Dittenbergerus artioribus finibus hoc spatium determinauit, ideo quod ciues Medeonii commemorantur in titulis Delphicis annorum 194 (Bull. V p. 412 n. 20), 192 (W. et F. 402), 182 (W. et F. 392. 436), neglexit uir doctissimus tres fuisse Medeones, scilicet praeter Phocicam alteram in Boeotia (Steph. Byz. s. v. Strabo IX p. 410), tertiam in Acarnania (Polyb. II 2. 3). Atque sit quidem Phocensis mea pace Cratinus ille Medeonius qui testis loco fungitur in manumissione hominis Physcensis anno 194. Ceteros autem dubites quo referas. De quibus omnibus unum est iudicium, siquidem Xenocrates ille qui commemoratur et in titulo 392 et 402 et 436, ciuis est illius Medeonii cui testimonium praestat in 392. Hi autem qui in titulis 392. 402. 436 occurrunt Medeonii, anno 182 Aetoli fuisse uidentur, cum custodem libelli eligant Amphissensem (392), — Amphissa enim illo tempore in Aetolorum potestate erat, — et Xenocrates testimonium praestat homini Calydonio (436). Vades enim et testes, ut significaui,

---

[1] Denique posterioribus saltem temporibus sympolitiae participes deprehendimus Charadraeos (Curtius, Anecd. Delph. 27 = Le Bas II 899).

fere semper e ciuitatibus sympoliticis sumptos esse deprehendes, si titulos Delphicos perlustraueris. Quare si Phocensium Medeoni hos uiros adtribuas, memineris inde sequi, in Aetolorum potestate fuisse anno 182 hanc ciuitatem. Quod neque fieri potuisse nego, neque factum esse affirmo. Quare huius tituli aetatis terminos quos supra significaui, statuisse satis habeo.

Multo minus certo de causis huius ciuitatium Stiriorum et Medeoniorum coniunctionis iudicare licet, quamuis eis quae modo exposui, polliciamur, ut cum Medeoniorum ab Aetolis ad Phocenses transitione hoc pactum coniungamus, praesertim cum Magnetes eodem modo a partibus Aegyptiorum in fidem regis Seleuci reductos esse meminerimus.

Iam ad tituli interpretationem adgrediamur.

Q. B. F. F. Q. S.

1. Praetore Phocensium Zeuxia mense septimo, pacto conuento inter ciuitatem Stiriorum et ciuitatem Medeoniorum,

2. sympolitiam inter se fecerunt Stirii et Medeonii, sacra, urbem, agros, portus omnia libera retinentes[1] his condicionibus:

3. Ut Medeonii omnes ciues Stirii sint integro atque aequo iure, et comitiorum participes fiant, et magistratus eligant una cum ciuitate Stiriorum, et causas quae coram ciuitate aguntur, una cum Stiriis diiudicent omnes qui aetatem legitumam adepti sint.

4. Quaestorem sacrorum eligunto e Medeoniis unum qui sacrificia publica faciat more maiorum Medeoniorum, quotquot lege publica (Medeonia) fieri iubentur, una cum archontibus Stiriorum. — Atque accipito quaestor sacrorum portionem[2] horum sacrificiorum eam quam archontes Medeoniorum antea accipiebant, scilicet dimidiae minae (circ. 54 M.), et libamentorum quantum ad quaestorem sacrorum pertinet.

[1] Cf. p. 136.
[2] Cf. Beaudouin p. 48 sq. Dittenb. adn. 7.

5. Causas quas archontes Stirii diiudicant, quaestor sacrorum una cum archontibus diiudicato, et quae iudicia sortienda sunt, ea una cum archontibus sortitor.

6. Ne magistratibus fungi Stiriis cogantur Medeonii quicumque Medeone archontatum, praeturam inter peregrinos. exactorum administratorumue munera, sacerdotia, pontificatum gesserunt, neue mulieres quaecumque sacerdotia gesserunt, nisi quis ultro suscipiat. Sed eligunto ex eis Medeoniorum qui immunes adhuc fuerunt, et e Stiriis.

7. Sacra administranto etiam Medeonia quomodo lege publica (Stiria) administrari iubentur.

8. Et ager Medeonius totus Stirius esto, et ager Stirius Medeonius esto, communis iuris uterque.

9. Participes sunto Medeonii sacrificiorum quae Stiri fiunt omnium. et Stirii eorum quae Medeone fiunt omnium.

10. Ne liceat secedere Medeoniis a Stiriis, neue Stiriis a Medeoniis. Utra autem ciuitas pacto non steterit, ei quae steterit pacto, soluito argenti talenta decem (65 300 M.).

11. Tabulae lapideae inscriptum ponunto hoc pactum in templo Mineruae, item deponunto pacti exemplar apud priuatum aliquem sigillo munitum. — Depositum est apud Thrasonem Lilaeensem.

12. Scribendo adfuerunt Thrason Demetrii f. Elatensis, Eupalidas Thrasonis f. Lilaeensis, Timocrates Epinici f. Tithorrensis.

13. Danto Stirii phratriae Medeoniorum intra annos quattuor argenti minas quinque (c. 540 M.) et fundum quae dicitur Damatrea (?).

Quas condiciones cum respicias, iam omnium princeps est haec, ut Medeonii omnes ciues Stirii fiant. Atque quo modo differat hac lege sympolitia Stiriorum et Medeoniorum a sympolitiis eis, quae prorsus aequis condicionibus fiebant ita, ut ne in nomen quidem alterius ciuitatis altera concederet, supra exposui (p. 8). A Smyrnaeorum autem et Magnetum pacto haec sympolitia diuersa est ita, ut Medeonii phratriae Stiriensis locum obtineant (v. 77), cum Magnetes in tribus Smyrnaeorum distribuantur.

Atque leges publicas Medeoniorum hac ipsa condicione tolli, ita ut Medeonii legibus Stiriis adstringantur, quamquam non expressis uerbis dicitur, tamen intelleges, cum quam arte inter se coniuncta esse soleant συμπολιτεύεσθαι et τοῖς αὐτοῖς νόμοις χρῆσθαι memineris. Qua de re eo minus dubitare licet, cum uel sacra Medeoniorum secundum leges Stirias administrari iubeantur (§ 7)[1].

Quod quidem ad res externas pertinet, Medeonii nimirum non minus quam Magnetes et Pereenses sui iuris esse desinunt. Qua re magistratus Medonii quorum fuisse uidetur has res una cum populo curare, archontes scilicet, abolentur (cf. v. 26). Haec enim iam ciuitatis Stiriae erunt, scilicet magistratuum a ciuitate coniuncta eligendorum et comitiorum quae Medeonii non minus quam Stirii obeant. Tamen ne mireris in hoc titulo legem qua quicquam statuatur de ratione quae intercedat inter sympolitiam Phocensium et ciuitates hoc pacto coniunctas, nullam contineri, cum et in synoecismo Teiorum instituendo de iure Lebediorum in concilio Ionum reseruando, et in arbitrio Aetolorum de senatoribus ad concilium mittendis et de tributis soluendis accuratissime uerba fiant. Nam de hac re statuere Phocensium concilii potius quam ciuitatium ipsarum fuisse memineris.

Ceterum in initio huius tituli occurrit quaedam res, quae in ceteris de quibus diximus pactis non praedicatur, scilicet ἔχοντες ἱερά, πόλιν, χώραν, λιμένας πάντα ἐλεύθερα. Quibus uerbis Beaudouinus et Dittenbergerus censuerunt, praestare utrosque, se omnia illa quae enumerantur aere alieno non oppignorata habere. Sed si hoc concedas, quod etiam supra uidimus, ciuitates Graecas illa aetate aere alieno adeo obrutas fuisse, ut haud superfluum uideretur illud praemittere, et fieri potuisse ut Graeci uel sacra oppignorarent, quaeras tamen quomodo hoc de urbe intellegendum sit. Urbem enim ipsam pignori dari, opinor, insolitum est. Itaque cum Thucydidis uerbis supra citatis (II 15) potius haec comparem: ξυνῴκισε

[1] Legem significari Medeoniam in uersu 22 apparet; ex contrario in uersu 46 propter appositam uocem καί lex Stiria intellegenda est. Ceterum πολιτικὸς νόμος dicitur, scilicet ut discernatur ab ἰδιωτικοῖς νόμοις h. e. priuatis legibus, quae erant de sacris priuatis.

παντας καὶ νεμομένους τὰ αὑτῶν ἑκάστους, ἅπερ καὶ πρὸ τοῦ, ἠνάγκασε μιᾷ πόλει ταύτῃ χρῆσθαι. Utrisque enim uerbis reseruari uidentur iura quaedam ciuium eorum qui in alterorum ciuitatem concedunt. Atque cum illic in uniuersum dicantur sua quique retinuisse qui in ciuitatem Atheniensium recepti sint, hic cauetur, ne de sacris, urbe, agris, portubus aliisue rebus quae Medeoniorum sint, Stiriis quidquam arbitrario statuendi potestas sit neue inuicem: exempli gratia ne iura familiarum, si quae erant in sacris, populi scito tollantur; ne sedibus relictis Stirin transmigrare Medeonii cogantur; ne agri publicentur neue ager publicus ueneat; ne uectigalia in portu Medeonio instituantur quibus commercia in portum Stiriorum transferantur. Coniunguntur igitur ciuitates quidem. sed cauetur, ne altera in alterius dicionem perueniat, uelut Corinthios sympolitia facta in Argiuorum potestatem quodammodo redactos esse significat Xenophon (H. G. IV 4, 6): *καὶ πολιτείας μὲν ἀναγκαζόμενοι τῆς ἐν Ἄργει μετέχειν, ἧς οὐδὲν ἐδέοντο, ἐν δὲ τῇ πόλει μετοίκων ἔλαττον δυνάμενοι.* Cum enim non pacto ultro inito sed ui coacti Corinthii in Argiuorum ciuitatem recepti sint, iniquis condicionibus hoc factum esse consentaneum est. (Cf. Diod. XIV 92, 1.)

Neque mirum est illam rem in uniuersum sanciri, antequam pacti condiciones singulae constituantur. Nam itidem ut sympolitiae nomen, quod in ipso capite ponitur, totius pacti hoc est fundamentum. Neque repugnare huic interpretationi censeas quae statuuntur in v. 44 sq., ut a ciuitate coniuncta administrentur sacra Medeonia. Nam et § 7 uetantur Stirii contra legem publicam de illis sacris quidquam facere, et § 3 sacrificia publica imminuere. Item v. 48 sqq. ager quidem Medeoniorum Stirius fit, aeque ac Stiriorum ager Medeonius. Memineris autem etiam Pereensem agrum publicum communis iuris factum esse, neque tamen Melitaeensibus ideo permissum esse quidquid uellent de eo decernere. (Quodsi quis dicat arbitrio, non pacto sympolitico hoc statui, ei respondendum sit arbitrorum esse quid sit iuris diiudicare, non iura condere.) Immo formula ipsa qua inuicem ciuitates agros inter se communicant, argumento est, non tam ciuitatibus ipsis, quam

singulis utriusque ciuitatis ciuibus hac lege iura quaedam adtribui, scilicet praecipue ius ubicumque uelint communis territorii fundos acquirendi, tum immunitatem rerum ex altero in alterum territorium exportatarum et importatarum, deinde ius pascui [1]. Quae iura cum Medeoniis etiam ipso ciuitatis iure adtributa sint, praedicatur, ut etiam Stiriis eadem essent in agro Medeoniorum.

Quod ad cetera adtinet quae cum Medeoniis a Stiriis communicantur, ea omnia continentur formula qua in ciuitatem recipiuntur: *εἶμεν τοὺς Μεδεωνίους πάντας Στιρίους ἴσους καὶ ὁμοίους*. In quibus nominatim ius suffragii eis adtribuitur (v. 13—15), itidemque ius honorum.

Praeterea Medeoniis reseruantur duo iura, quorum alterum ad phratriam Medeoniorum ipsam pertinet, alterum ad singulos ciues. Atque de hoc iam supra uerba feci, cum similis res etiam in Teiorum et Lebediorum synoecismo occurrat (p. 37). Cauetur enim, ne ei qui magistratum uel sacerdotium Medeone gesserint, ullo magistratu Stiriensi fungi cogantur. Quod cum de Stiriis non statuatur, intellegendum est, catalogos e quibus munera Stiriorum distribuebantur, sympolitia facta sublatos non esse, praeterquam quod ei Medeonii qui muneribus functi non erant, in eis inscriberentur.

Grauissima autem omnium rerum quotquot in hoc pacto occurrunt, ex qua potissimum quid intersit inter synoecismum et sympolitiam efficias, illa est a synoecismo alienissima, qua phratriae Medeoniorum in gerenda re publica Stiriorum sua adtribuitur pars. Quamquam enim praefectos suos, sua comitia, aerarium suum etiam tribus ciuitatium Graecarum habuisse uidimus, nullus tamen his erat locus in rebus publicis gerendis. Contra Medeoniis conceditur, ut e sua phratria eligatur magistratus quidam qui una cum archontibus Stiriorum et causas eas quae ad iudicia non deferuntur, diiudicet, et iudices una cum eisdem sortiatur.

Iudicia igitur sua Medeoniorum phratria non habuisse uidetur.

Memoria autem dignum est, hunc magistratum Medeonium

[1] De *ἐπινομίᾳ* cf Boeckh ad CIG 1569. ib. 1335. 1771 sqq.

cui iurisdictio una cum Stiriis magistratibus administranda tribuitur, appellari quaestorem sacrorum (*ἱεροταμίαν*). Quo nimirum nomine significatur ad aerarium sacrum Medeoniorum curandum imprimis eum institutum esse. In rebus sacris enim quam maxima iura reseruari ciuitati quae in alteram ciuitatem concederet, moris Graecis fuisse significaui. Tenuerunt igitur hic quasi mediam uiam inter rationem rei publicae seruandam (secundum quam phratriae non proprium est magistratus habere quorum potestas ad res publicas pertineat), et seruanda iura ciuitatis quae suae libertatis parte ultro se abdicat. Nam magistratus quidem Medeonii quorum potestas ad rem publicam praecipue pertinebat, abolentur, ea autem pars quae rerum publicarum gerendarum phratriae Medeoniorum concedenda uidetur, sacrorum quaestori adtribuitur. Qui inde a tempore sympolitiae initae e Medeoniis quidem sed omnium Stiriorum suffragiis eligetur.

In eundem transferuntur officia ea summorum magistratuum Medeoniorum ad sacra pertinentia quae neque abolentur, neque magistratibus Stiriis adtribuuntur. Summa enim sacrorum Medeoniorum administratio transfertur quidem a magistratibus Medeoniis ad Stirios, ita tamen ut lege publica teneantur (v. 46), et ut in aerario curando et sacrificiis publicis faciendis quaestori sacrorum Medeonio praecipuus locus reseruetur. Quapropter is sacrificiorum publicorum portionem non solum eam quae antea ad eum pertinebat, sed etiam eam quae archontum erat, inde ab illo tempore accipiet.

Utriusque autem ciuitatis ciues participes fiunt sacrificiorum ab utraque publice faciendorum.

Phratria Medeoniorum nimirum suas res quae non ad rem publicam ipsam pertinent, suis comitiis et per suos magistros gerit. Hi autem qui fuerint praeter quaestorem sacrorum, hoc pacto non docemur. Qui quidem ante sympolitiam initam Medeone fuerint magistratus, e uersibus 38 sq. apparet. Eorum *πρακτῆρας, ἱερεῖς, ἱεράρχας* mansisse conicias. Iurisdictionem phratriae magistros non habuisse, ex eis quae supra exposui intellegitur.

Suum aerarium quin Medeonii habuerint, nemo dubitabit.

Hoc autem, cum iam redituum publicorum pars ad Stiriorum ciuitatem pertineret, ad administrationis sumptus comparandos non sufficiebat. Quapropter pacti additamento constituitur (§ 13), ut certum quoddam subsidium eis a Stiriis detur, quale etiam Pereenses a Melitaeensibus accepisse memineris. Cum autem illis quotannis certa quaedam summa soluatur, hic semel, scilicet intra quattuor annos a pacto inito, quinque minae argenteae et ager quidam publicus Medeoniis datur, scilicet phratriae nomine locandus. Atque quantum ex hoc agro quotannis Medeoniis redierit, quod nescimus dolendum est. Ceterum argenti summa, scilicet fere M. 540, pro sorte satis exigua est, si respicias Pereenses, praeterquam quod extraordinarios sumptus eorum Melitaeenses curare iubeantur, quotannis accepisse M. 385. Quare ad certam quandam rem potius procurandam has quinque minas solutas esse coniciam, quam sortis loco cuius usuris phratria frueretur.

Denique moneam, quod § 10 statuitur, ne alteri utri ciuitati liceat ab altera secedere, multa imposita eis per quos haec lex uiolata sit, hoc in ceteris pactis non occurrere, neque inter Melitaeenses et Pereenses tale quidquam pactum uideri, cum arbitri statuant, ut Pereensibus liceat, si uelint, ciuitatem a Melitaeensibus separare.

INDEX.

Corrigenda:

P. 14 l. 14 pro *χερσόννησον* lege *χερσόνησον*.

DE

PINDARI STUDIO NOMINA VARIANDI.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

CAROLUS RITTER

HANNOVERANUS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXV.

Darmstadtii typis G. Otto.

PARENTIBUS SACRUM

Inter poesin Graecorum epicam et lyricam cum multa alia intercedunt discrimina, tum poetae epici ad certas leges inde ab Homeri temporibus constitutas alligati non ad suum arbitrium, sed secundum priorum poetarum usum poemata scribebant, lyricis autem multo maior erat licentia in carminibus pangendis. Nam cum carmina epici argumenti eodem versu heroo *κατὰ στίχον* conscripta sint neque ullus poeta novum metrum ad eiusmodi argumentum continuo poemate depingendum adhibere ausus sit, lyrici tanta utuntur metrorum varietate, ut summae iis laudi ductum esse videatur multiplicibus variisque versibus carmina includere. Nonne a plerisque ex clarissimis poetis nomina traxerunt metra, quae aut primum aut perfectissime ab iis composita erant? Maxime autem hoc novorum metrorum studium et cupiditas in choricis conspicitur poetis. Etenim cum in ceteris poesis lyricae generibus et is, qui metrum invenerat, eodem metro saepius ad carmina pangenda uteretur, et aliis poetis, si ipsis parum sollertiae inerat, a maïoribus inventa metra usurpare liceret, carmina chorica ad unum omnia diversis inter se metris et composita sunt et componi sine dubio debebant. Itaque Pindarus, princeps lyricorum Graecorum, singulos viros, qui Olympia, Pythia, Nemea, Isthmia vicerant, novis et ad has ipsas victoriarum occasiones inventis numeris celebravit nec plus semel in duobus carminibus[1] in eundem virum scriptis consilio et ratione ductus eodem metro usus est. Sed ne hanc quidem repetitionem eiusdem metri tolerandam rati plurimi ex recentioribus editoribus duo illa

[1] Isthm. III et IV.

carmina, quae in codicum parte continuata, in ceteris dirempta sunt, in unum coniunxerunt.

Cum hac, quae inter poesin epicam et lyricam intercedit, differentia nescio an arte coniuncta sit altera haec. Nam non solum metrum, sed etiam verborum delectum si spectamus, epica oratio, cum aequabilitate quadam fluat, simplicior et humilior quodammodo esse videtur quam elatio atque altitudo lyricorum carminum. Sane etiamsi ab illis complurium versuum repetitionibus recesseris, quae a posterioribus demum poetis graecis veteri Iliadi et Odysseae adiectae sunt: magnus restat numerus certarum et quasi sollemnium appellationum et locutionum, quae in illis poematis sexcenties repetitae sunt. Nam cum metrum versus heroi *κατὰ στίχον* usurpati posceret, ut aut singulae syllabae longae cum binis brevibus aut binae syllabae longae in unum pedem colligerentur, hac certa lege epici poetae facile inducti sunt, ut ad ea potissimum vocabula vocabulorumque coniunctiones, quae in versum heroum apte caderent, iterum iterumque recurrerent atque ingentem illam copiam perpetuorum, quae dicimus, epithetorum procrearent, quibus epica oratio abundat. Itaque poetae epici deum vel hominem vel rem iam supra ab ipsis nominatam denuo commemoraturi isdem fere vocabulis significare solent. Ut ex sexcentis, quae in Homeri poematis reperiuntur, exemplis unum alterumve proferam, Od. I v. 68—77 Neptunus quater eodem nomine *Ποσειδάων* appellatus est, cum Od. IX v. 345—364 Cyclopis nomen quater et Od. X v. 276—295 Circes nomen quinquies repetitum sit. Iam vero Il. III v. 16 – 37 Paris quater *Ἀλέξανδρος θεοειδής* dictus est, ita ut eodem semper epitheto apposito *μονοτονία* augeatur. Qua repetitione eorundem nominum ne taedium audientibus moverent, veriti ii poetae lyrici, qui carmina politissima arte perficiebant, ad id artificium videntur confugisse, ut deorum heroumque nomina epithetis circumscriberent atque alia quoque vocabula non raro artificiosissime variarent. Certe enim Pindari carmina tanta appellationum ubertate et variarum translationum copia abundant, ut nisi hoc nomina variandi studio vix expediri possit. Cuius arti postquam Studemundo, praeceptore meo carissimo, suadente et impellente per longius temporis

spatium operam impendi, hanc certam legem a Pindaro observatam esse intellexi, cuius memoriam homines docti nondum resuscitasse videntur ad ingentem illum epithetorum et circumscriptionum numerum explicandum, quo Pindari oratio conspicua est. Qui non modo nunquam verbum, quod aliquam in enuntiato vim haberet, bis vel saepius intra eandem stropham epodamve posuit, sed etiam cum diligentissime caveret, ne intra idem strophae antistrophae epodi systema eadem vox vel dictio repeteretur, circumlocutionibus vel epithetis pro nominibus ipsis plerumque uti maluit.

Hanc igitur legem accuratius hac commentatione considerare operae pretium videtur esse.

§ 1.

Ac primum quidem videamus, quatenus poeta caverit, ne locum, ubi victor celebrandus in certaminibus victoriam adeptus erat, bis eodem nomine appellaret. Quod maxime ex tribus primis carminibus Olympicis intellegi potest, quippe in quibus res OLYMPICAE de industria ac studio quodam expositae sint. Ita in carmine Olympico primo postquam in v. 7[1] ab ipso nomine Olympiae initium cepit, in v. 18 Pindarus eundem locum Pisam appellavit, cum in uno systemate ad idem vocabulum recurrere nollet. Pisa enim urbs Olympiae vicina iam anno quingentesimo septuagesimo post diuturnas pugnas ab Eleis erat deleta neque hi patiebantur novam urbem aedificari. Posteri autem poetae utraque ratione confusa et mixta nomen illud servabant ad Olympiam significandam. Sed iam videamus cetera. In v. enim 20, ubi de Pherenico agitur, qui equus Hieroni regi victoriam comparaverat, pro nomine Olympiae Pindarus canens „*παρ' Ἀλφεῷ σύτο*“ (prope Alpheum cucurrit) substituit fluvium, qui proxime Olympiam praeterfluit. Quid? quod statim in v. 24 *λάμπει δέ Fοι κλέος ἐν εὐάνορι Λυδοῦ Πέλοπος ἀποικίᾳ* (splendet autem eius [Hieronis] gloria in praestanti viris Lydi Pelopis colonia) novo artificio Olympiae nomen redditum est? Ubi

[1] Numeri adiecti sunt secundum editionem Mommsenianam minorem (1866).

Πέλοπος ἀποικία non Peloponnesus est, sed Elidis, in quam Pelops devenerat, urbs Pisa Olympiae vicina, cum praesertim Oenomaus Pelopis socer in v. 70 appelletur *Πισάτας* pater (scil. Hippodamiae). Itaque in uno eodemque systemate a versu septimo usque ad vigesimum quartum poeta, postquam initio Olympiam, ubi Hiero victoriam curulem consecutus erat, nomine proprio nuncupavit, ter regionis nomen sollerter variavit, ne semper eandem appellationem recoqueret. Iam vero, si ad finem carminis considerandum transibimus — nam in initio fere et fine epiniciorum eae res, quae ad certas, quarum in honorem composita sunt, victoriarum occasiones spectant, exponuntur — in v. 92, ubi de Pelope divino post mortem honore Olympiae culto agitur, legimus „*Ἀλφεοῦ πόρῳ κλιθείς*". Hic quidem poeta non veritus est eadem fere appellatione, qua in v. 20, Olympiam significare, cum duo interiacerent systemata inter utrumque locum. Verum in v. 111 denuo per ambages nomen reddidit, ubi verbis *παρ' εὐδείελον Κρόνιον* Olympiam contineri nemo negabit, cum Cronius appelletur collis, qui proxime Altin planitiem supra Olympiam assurgit. Quodsi versum 94 diligentius contemplati erimus, hic quoque signum Olympiae deprehendemus: *τᾶν Ὀλυμπιάδων ἐν δρόμοις* enim dictum videtur pro *Ὀλυμπίας ἐν δρόμοις*. Itaque si totum carmen uno obtutu percurrimus, cum quinque diversis inter se appellationibus unus idemque locus significatus sit: v. 7 *Ὀλυμπία,* v. 18 *Πίσα,* v. 20 *παρ' Ἀλφεῷ,* v. 24 *εὐάνορι Λυδοῦ Πέλοπος ἀποικία,* v. 111 *παρ' εὐδείελον Κρόνιον,* perspicitur, quam diligenter illam legem, qua ne nomen idem intra unum systema repeteretur, cavebatur, Pindarus observaverit. Tantum autem abest, ut hoc variandi studio ad contortum dicendi genus poeta detrusus sit, ut divino paene artificio Olympiorum scaenam tamquam ante oculos nobis ponat atque Alpheum fluvium, Altin planitiem, Cronium collem conspicere quodammodo nobis videamur.

Eodem fere modo in carmine Olympico tertio Olympiae nomen variatum est. In quo postquam v. 9 Pisa se ad victorem celebrandum impelli (*ἅ τε Πίσα με γεγωνεῖν*) ita cecinit, ut Olympiam significaret, poeta in v. 15 certaminum regionem nomine proprio introduxit, cum olivas, quibus

victores coronabantur, μνᾶμα τῶν Οὐλυμπίᾳ κάλλιστον ἀέθλων (monimentum Olympicorum pulcherrimum certaminum) diceret. Deinde in altero systemate, ubi Herculem ab Hyperboreis Olympiam olivae arborem attulisse Pindarus narrat, in v. 17—18 πάνδοκον ἄλσος dedit pro Olympia, quippe prope quam esset lucus Iovis patris; nec minus quae leguntur in v. 22 ἐπὶ κρημνοῖς Ἀλφεοῦ ad Olympiam significandam inserviunt, ubi Hercules ad Iovem patrem honorandum quinquennalia illa certamina instituit. Atque in proximo quoque versu Olympiae nomen per ambages redditum est, cum ἐν βάσσαις Κρονίου Πέλοπος idem sit atque Οὐλυμπίᾳ. Pelopis enim Olympiam sive Pisam ad Hippodamiam Oenomai filiam uxorem sibi comparandam profecti memoria revocabatur simulacris illis Oenomai et Pelopis ad equorum cursum paratorum in fastigio templi Iovis Olympici ad orientem spectante collocatis, quae a Paeonio Mendensi, si quidem Pausaniae fidem tribuimus, e marmore facta erant. Itaque in tertio quoque carmine a v. 9 usque ad v. 23 Pindarus Olympiam quinque prorsus inter se diversis appellationibus insignivit, quod cur faceret, vix habebat, nisi easdem voces in uno systemate vel in versibus vicinis repetere noluit.

Ad haec pluribus illustranda satis erit, si ex ceteris carminibus Olympicis ipsos descripserimus locos, in quibus Olympiorum regionis mentio fit. Legimus enim carminis quinti in v. 1—2 στεφάνων ἄωτον γλυκὺν τῶν Οὐλυμπίᾳ (coronarum dulcem florem Olympicarum), in v. 9 ἵκων δ' Οἰνομάου καὶ Πέλοπος παρ' εὐηράτων σταθμῶν (rediens autem Oenomai et Pelopis ab amabilibus sedibus), in v. 17 Κρόνιον ναίων λόφον; qua postrema locutione Olympiae nomen variari vel ex eo apparet, quod etiam iis, quae sequuntur, τιμῶν τ' Ἀλφεὸν εὐρὺ ῥέοντα Ἰδαῖόν τε σεμνὸν ἄντρον haec certaminum regio significatur. Simili modo in carmine octavo per ambages redditum est Olympiae nomen, ubi exstat in v. 1 Οὐλυμπία, v. 9 Πίσας εὔδενδρον ἐπ' Ἀλφεῷ ἄλσος, v. 17 πὰρ Κρόνου λόφῳ, neque minus variae circumlocutiones insunt in carmine nono. Cuius odae in v. 2 legitur Οὐλυμπίᾳ, in v. 3 Κρόνιον παρ' ὄχθον, in v. 7 ἀκρωτήριον Ἄλιδος, in v. 18 παρὰ Ἀλφεοῦ ῥέεθρον. Nam certe poeta, cum in v. 6 animum suum affatur:

σεμνόν τ' ἐπίνειμαι ἀκρωτήριον Ἄλιδος τοιοῖσδε βέλεσσιν (venerandumque impertire verticem Elidis talibus telis), ad Olympiae sive Pisae laudem celebrandam aggreditur, cum praesertim addat: *τὸ δή ποτε Λυδὸς ἥρως Πέλοψ ἐξάρατο κάλλιστον ἕδνον Ἱπποδαμείας* (quam olim Lydus heros Pelops sibi exemit pulcherrimam dotem Hippodamiae); Pelopis dotem autem Pisam fuisse iam antea docuimus.

Plura possunt afferri exempla ex carminibus Olympicis ad demonstrandum, quam variis appellationibus Pindarus certaminum Olympicorum regionem ornaverit; sed ne unum quidem reperitur, ubi ad idem nomen intra unum systema recurrat.

Transeamus igitur ad carmina PYTHICA consideranda, quae, cum ratio in iis eadem fere sit atque in Olympicis, paucis absolvi possunt. Quorum carminum in quinti v. 19 – 20 cum victor beatus praedicetur *κλεεννᾶς εὖχος ἤδη παρὰ Πυθιάδος ἵπποις ἑλών* (famosa iam ex Pythiade gloriam equis adeptus) et in hac locutione nomen Pythus iam insit, in v. 29 eo artificio redditur, ut Carrhotus Arcesilai regis auriga dicatur *ὕδατι Κασταλίας ξενωθείς* (hospitio acceptus ad aquam Castaliae). Nam cum fons Castalius ad radicem montis Parnassi profluat prope Delphos, verbis *ὕδατι Κασταλίας* Pytho ipsa significatur. Nec minus huc spectant, quae leguntur in v. 36 *ἐν κοιλόπεδον νάπος θεοῦ*. Apollinis enim, qui hic nude deus appellatur, sacram urbem Pythonem in carminis Pythici sexti versu nono Pindarus ipse *Ἀπολλωνίαν νάπαν* nominat. Cumque praeterea auctore scholiasta ad Iliad. II 519 Pythoni antea nomen *Παρνασσία νάπη* esset inditum, hic quoque *κοιλόπεδον νάπος θεοῦ* Pytho ipsa esse videtur, praesertim qua in urbe currus ille hoc loco memoratus, quo Carrhotus Arcesilai victoris auriga victoriam adeptus erat, Apollini esset suspensus atque dedicatus. Quid? in v. 39 nonne sollerter Pindarus nomen Pythus ita variavit, ut per adiectivum *Παρνάσιος* urbem significaret? Certe enim illud Parnassium tectum (*τέγος Παρνάσιον*), in quo Cretenses signum aliquod statuerant, fuit unus ex Delphicis thesauris, qui in peribolo, qui dicitur, ad Parnassum montem erant siti. Iam vero ne in v. 64 quidem poeta ad appellationem iam antea usurpatam recurrit, quam-

quam denuo Pythus mentionem facit. Nam μυχόν illum μαντήϊον, quem Apollo colit, intellegendum esse Pythonem, quippe qua in urbe esset clarissimum huius dei oraculum, nemo negabit.

Eadem diligentia Pindarum, ne Pythonem bis eodem nomine vocaret, vitasse inveniemus, si ad carmen sextum considerandum accedemus. Nam iam in v. 3 illa urbs locutione minus usitata insignitur. Ὀμφαλὸς enim ἐριβρόμου χθονός proprie quidem lapis est Delphis in sacro loco, qui medius mundi universi habebatur, positus, verum hic non ille lapis sed Pytho universe intellegenda est. Ante Pindarum autem hanc appellationem nusquam ad urbem Delphos translatam legimus, cum apud Homerum ὀμφαλός nonnisi de hominum umbilico medioque scutorum loco eminenti dicatur et semel tantum in Odyssea I 50 Calypsus nymphae insula Ortygia nominetur ὀμφαλὸς θαλάσσης. Itaque verisimillimum esse videtur Pindarum vel alium poetam lyricum primum hac locutione Pythus nomen variasse, ut maior sibi dicendi copia suppeteret. Quod si verum sit, id, quod initio statuimus, mirum in modum firmetur, cum ex hoc potissimum appareat, quibus artificiis lyrici repetitionem eiusdem nominis vitaverint. Nec minus in v. 8—9, ubi legimus ἐν πολυχρύσῳ Ἀπολλωνίᾳ νάπᾳ, Pythus nomen, ut iam antea docuimus, per ambages redditum est, cum praesertim illa urbs propter multos thesauros ibi exstructos perapte dicatur auri plena. Sed iam in v. 18 Pindarus Pythus nomen sollerter ita variavit, ut carmen suum gloriosam curru partam victoriam Κρισαίαις ἐνὶ πτυχαῖς sermonibus hominum denuntiaturum esse caneret. Neque enim Crisseae illae valles hoc quidem loco quidquam aliud esse possunt quam Delphicae convalles sive Pytho ipsa, cum certe non Crissae in urbe vicina, sed Delphis, ubi certamina fuerant, inter comissantes amicos gloria victoris Pindarico carmine celebraretur. Quantopere autem novas circumlocutiones poeta in deliciis habuerit, maxime ex eo colligitur, quod ne in v. 49 quidem priorem appellationem repetit, sed ἐν μυχοῖσι Πιερίδων (in penetralibus Pieridum) sapientiae florem a Thrasybulo victore decerptum esse praedicat. Neque enim dubitari potest, quin pro Delphis elegantissime penetralia Musarum substituta sint, quippe

quarum, ut Apollinem comitantium, sedes esset Pytho. At cum ne uno quidem huius carminis loco Pytho nomine proprio appellata sit, Pindarus his variis locutionibus non ideo, quia idem nomen repetere nolebat, sed casu usus est, sicut nos quoque, si pluribus de aliqua re agimus, non eadem usque appellatione eam notamus. Quod primo quidem obtutu rectum videri potest. Sed initio huius carminis accuratius inspecto cognoscemus in v. 5 inesse Pythus signum, cum *Πυθιόνικος* certe nihil aliud significet quam eum, qui *Πυθοῖ* vicit. Itaque hoc ipso exemplo statuisse sibi Pindarum regulam illam supra memoratam mirum in modum comprobatur, quia postquam thesaurum carminum, quibus victoris genus Delphis celebratum erat, Pythionicum appellavit, Pythus nomen, quod ei in vocabulo illo inesse videbatur, repetere veritus est.

Quocum consentiunt quae legimus in carmine Pythico decimo: in v. 4 *Πυθώ*, in v. 8 *ὁ Παρνάσιος μυχός*, in v. 15 *ὑπὸ Κίρρας πέτραν*. De adiectivo *Παρνάσιος* iam supra diximus, verum etiam verbis „sub Cirrhae rupe“ Pythonem significari loco apud Pindarum inspecto nemo negabit, cum hic de certaminibus Delphicis agatur et Cirrha urbs ab urbe Pythone proxime afuerit.

Iam quamvis omnia perlustremus carmina Pythica, nullum tamen ut investigemus continget exemplum ullius appellationis Pythus aut in stropha eadem aut in systemate eodem repetitae. In uno carmine Olympico secundo Pindarus postquam in v. 39 Pythonem ipsam commemoravit, iam in v. 49 ad idem nomen recurrit; sed cum inter duos illos locos non solum tota stropha intersit, sed etiam novi systematis initium factum sit, regula illa minime labefactatur.

Restat, ut examinemus, num Pindarus eundem dicendi modum in NEMEAEIS et ISTHMICIS carminibus servaverit; quamquam non eodem studio et amore in his, quo in odis Olympicis et Pythicis, certaminum regionem depinxit. Quod nescio utrum factum sit, quia Nemeorum et Isthmiorum aestimatio minor erat quam Olympiorum et Pythiorum, id quod Pindarus ipse significat in carminis Nemeaci decimi v. 32, an quia ipsa illa regio fluviorum et montium amoenitate

minus excellebat. Neque tamen non una alterave circumlocutio speciose ficta his in carminibus occurrit.

Sane in carminis Nemeaei alterius v. 4—5 legimus *Νεμεαίου ἐν πολυυμνήτῳ Διὸς ἄλσει* (Nemeaei in celebratissimo hymnis Iovis loco) pro nomine proprio Nemeae, quo in v. 23 demum urbs vocatur. Nec minus quarti carminis Nemeaei in v. 17 Pindarus Nemeae nomen verbis *Κλεωναίου ἀπ' ἀγῶνος* variavit, postquam in v. 9 Nemeam iam ipsam memoravit. Nam cum Cleonaeos, a quorum urbe lucus Nemeaeus non longe aberat, diu praesides ludorum ibi apparatorum fuisse ex scholiasta (p. 425 et 426 Boeckh) et Plut. Vit. Arat. c. 28 compertum habeamus, dubium non est, quin Cleonaeum illud certamen, unde coronarum sertum carmine suo victori deduci Pindarus gloriatur, Nemea intellegenda sint.

Accedit, quod carminis decimi in v. 26 Nemea nomine proprio appellata poeta ter iam victorem *σεμνοῖς δαπέδοις ἐν Ἀδραστείῳ νόμῳ* coronam adeptum esse in v. 28 praedicat. Quibus verbis urbem Nemeam contineri efficitur ex iis, quae apposita sunt, *ἐν Ἀδραστείῳ νόμῳ*. Nam cum septem illi heroes ex Peloponneso contra Thebas profecti apud Nemeam consedissent, et Archemorus, Lycurgi filius, dum Hypsipyle serva, cui curandus puer erat traditus, illis fontem ostendit, a serpente esset necatus, Adrasto Argivo auctore in pueri honorem Nemea condita esse feruntur, et certe postea quoque secundum legem ab Adrasto institutam certamina disposita putabantur. Deinde in v. 41 Pindarus denuo per ambages nomen Nemeae reddere maluit, ubi victorias maiorum Theaei enumerans exclamat: *νικαφορίαις γὰρ ὅσαις Προίτοιο τόδ' ἱπποτρόφον ἄστυ θάλησεν Κορίνθου τ' ἐν μυχοῖς καὶ Κλεωναίων πρὸς ἀνδρῶν τετράκις.* Nam victorias illas apud Cleonaeos viros partas eas esse, quas Theaei gens Nemeae adepta erat, quis non sentiet, si quidem ea, quae supra de Cleonaeorum in certaminibus Nemeaeis praesidio exposuimus, perpenderit? Consulto autem Nemeae nomen tribus his ac diversis locutionibus a Pindaro expressum esse clarissime ex eo concludi posse videtur, quod Isthmi quoque nomen quasi cum Nemea communicatum ter diversum in modum reddidit in hoc carmine, quippe quod non ad unam certamque victoriam praedicandam

scriptum sit, sed ad ἐπινίκια Argis celebranda post universas victorias, quas Theaei gens plurimas et in Nemeaeis et in Isthmicis certaminibus reportaverat. Itaque Pindarus postquam in v. 26 Theaeum et Nemeae et in Isthmo coronam cepisse narravit, in v. 27—28 accuratius exponit ter illum et in sacris campis secundum Adrasteam legem et in maritimis portis (ἐν πόντοιο πύλαισι) vicisse. Ubi ut sacri campi Nemea, ita maris portae intellegendae sunt Isthmus, per quem accessus ad mare Aegaeum non secus patet atque ad Ionium. Neque minus ubi tertium Nemeaeorum certaminum mentio fit, Isthmi quoque nomen novo artificio circumscriptum est. Nam in v. 42 per verba Κορίνθου ἐν μυχοῖς Isthmus significatur, cum Corinthus ipsa in Isthmo sita esset et Corinthii Isthmicis ludis praesiderent.

Neque tamen eadem ubique diligentia atque hoc loco, ne ad nomen antea appellatum regrederetur, Pindarus cavit. Nam cum carminis Nemeaei sexti et in v. 12 et in v. 20 Nemea nomine proprio appellata sit, quamquam repetitio non in eadem stropha fit, tamen odae huius orationem paullo minus accurate limatam esse concedendum est.

Simili modo Isthmi nomen poeta in carmine Isthmico tertio repetivisse videtur, ubi legitur in v. 11 ἐν βάσσαισιν Ἰσθμοῦ δεξαμένῳ στεφάνους (in convallibus Isthmi adepto coronas), cum in v. 20 eae, quibus hodie utimur, editiones hanc praebeant lectionem uno codice Vaticano secundo firmatam: εὐμαχανίαν γὰρ ἔφανας Ἰσθμίοις ὑμετέρας ἀρετὰς ὕμνῳ διώκειν (copiam enim aperuisti Isthmiis vestras virtutes hymno prosequendi). Sed illic agitur de Isthmo ipso, hic de certaminibus Isthmicis, et praeterea duo illi loci novi systematis initio dirempti sunt. Quodsi cum Bergkio auctoritatem codicis Vaticani secundi (B) secuti a v. 19 novum carmen ordimur, ne minime quidem Pindarus in repetitione eiusdem appellationis vitanda neglegentior videtur fuisse. Quanto enim studio alibi Isthmi nomen per ambages reddere studuerit, intellegitur ex eo, quod in eiusdem carminis v. 37—38 Neptunus, qui Melisso hanc Itshmicam victoriam tribuerit, dicitur ὁ κινητὴρ γᾶς Ὀγχηστὸν οἰκέων καὶ γέφυραν ποντιάδα πρὸ Κορίνθου τειχέων. Speciosissimo invento hic Isthmus locutione

„pons marinus ante Corinthi moenia“ insignitur, cum per Isthmum prope Corinthum situm tamquam per pontem in mari factum ex Peloponneso in Megaridem et Atticam eatur.

§ 2.

Quoniam omnibus his exemplis satis demonstrasse mihi videor in locis quidem, ubi laudanda victoria erat parta, nominandis Pindarum eiusdem appellationis repetitionem quam diligentissime vitasse, nunc videamus, num regulam illam supra memoratam in patriis quoque victorum urbibus appellandis servaverit. Quas potissimum una cum victore laudibus efferri nemini mirum videbitur, qui reputaverit veterum hominum sententia omnes cives tam arte, ut ab ea divelli nequeant, cum patria coniunctos esse.

Ac principem quidem in his locum AEGINA tenet, cum ex quadraginta et quattuor, quae nobis servata sunt, epiniciis quarta pars Aeginenses celebret victores. Praecipue autem in Nemeis, quippe quae non procul ab eorum insula haberentur, robur et virtutem suam Aeginetae praestitisse videntur; nam Nemeaeorum carminum plus quam dimidia pars in viros, qui oriundi erant ex praeclarissima illa Aeacidarum insula, scripta est. Tunc quasi auream aetatem Aeginetarum reipublicae fuisse etiam ex artis fingendi monumentis, quae initio huius saeculi reperta sunt, compertum habemus. Egregia enim illa simulacra, quae stantia illic in fastigiis templi Minervae Aeginensium heroum facta illustrare putantur, nobis monstrant, quantopere artes tum in insula Aegina floruerint. Cuius magnitudinis et splendoris, qui quidem paullo post anno quadringentesimo quinquagesimo sexto ab Atheniensibus exstinctus est, imago ad animum nostrum refertur, si Pindari epinicia perlegimus et appellationes, quibus Aegina insignitur, consideramus.

Quam eleganter carminis Olympici octavi in v. 20, ubi victor praedicatur, quia *ἐξένεπε κρατέων πάλᾳ δολιχήρετμον Αἴγιναν πάτραν* (promulgavit vincens lucta longiremem Aeginam patriam), navales opes Aeginetarum significatae sunt? In v. 25 autem et seqq. aequitatem illorum in iure exercendo

Pindarus laudibus effert, cum insulam nominat τάνδ' ἁλιερκέα χώραν .... Δωριεῖ λαῷ ταμιευομέναν ἐξ Αἰακοῦ (hanc mari munitam terram a Doriensi populo administratam inde ex Aeaco). Nempe ipse Aeacus, Aeginae heros, iustitiae laude tam clarus fuit apud omnes Graecos, ut in numero inferorum iudicum collocaretur. Nec minus in v. 51 Aeginae nomen, quamquam minus sollemniter, per ambages redditum est; nam adverbium δεῦρο hic de eo loco dictum est, de quo sermo fit, i. e. de Aegina, quam ad insulam Neptunus Aeacum Troia ope eius condita aureo curru adduxit. Sed etiamsi quis neget simplici hoc adverbio Pindarum ideo usum esse, quia nomen Aeginae repetere noluerit, — mihi quidem δεῦρο illud audacule dictum videtur, cum haec oda non Aeginae, sed Olympiae cantata sit, ut Boeckhius ostendit — tamen in ultimo carminis versu poeta Aeginae nomen artificio quodam reddidit Iovem, ut victorem et πόλιν (patriam eius urbem) benevolentia amplecteretur, implorans.

Simili modo ne ad priorem Aeginae appellationem reverteretur, Pindarus in carmine Pythico octavo vitavit, ubi legimus in v. 22 et seqq. ἁ δικαιόπολις ἀρεταῖς κλειναῖσιν Αἰακιδᾶν θίγοισα νᾶσος (iusta civitate insignis virtutes iuclutas Aeacidarum nacta insula), in v. 38 πάτραν Μιδυλιδᾶν, quorum ex gente victor erat, in v. 65 οἴκοι i. e. in victoris patria, ubi iam antea in domesticis certaminibus gloriam adeptus erat, in v. 98 Αἴγινα φίλα μᾶτερ.

Maior autem numerus variarum Aeginae appellationum in carminibus Nemeaeis inest. Quorum in quinto carmine postquam in v. 3 insula suo nomine introducta est, in v. 8 poeta victorem laudat, quod gloria decoraverit ματρόπολιν, φίλαν ξένων ἄρουραν (matrem urbem, amantem hospitum terram). Nam hospitalitate quoque Aeginetae praeter ceteros Graecos excellebant, et illud potissimum inter Aeacidas et Herculem iunctum hospitium, quod ipse Pindarus saepius celebravit (cf. Nem. VII 86 et Isthm. V 35), clarissimum erat. Deinde in v. 15 Pindarus, cum Telamonis et Pelei scelus Aeginae in insula contra fratrem Phocum commissum (cf. Apollod. III 12, 6, 11) leviter attingat, εὐκλέα νᾶσον illis post hoc facinus relinquendam fuisse narrat et in proximo versu vereri se fingit

pluribus explicare, quis deus eos ἀπ' Οἰνώνας pepulerit. Oenonam enim vetus Aeginae nomen fuisse, priusquam Iuppiter in hac insula Aeginam nympham, a qua illa novum traheret nomen, sibi coniungeret, ex Herodoto VIII 46, ex Strabone VIII p. 375, ex Pausania II 29, 2 etc. compertum habemus. Itaque in primo huius odae systemate Pindarus quattuor prorsus inter se diversis appellationibus Aeginae nomen expressit. Proxima quidem carminis pars caret similibus circumlocutionibus, cum hic non secus atque in ceteris carminibus mediis fere omnibus poeta non de victoris rebus, sed de fabula aliqua antiqua disserat, qua de re infra accuratius dicemus; sed in tertio systemate de integro quasi accedit ad laudem victoris et patriae eius. Postquam igitur in v. 41 optimo iure ab ipso Aeginae nomine exorsus est, in v. 45 victorem iam puerum aequales ad certamen progressos οἴκοι superasse praedicat reiecta vocabuli Aeginae repetitione. Iam in v. 47 πᾶσα πόλις Aegina intellegenda est, cum poeta insulae et urbis in ea sitae notiones de industria confundat. Quid? in v. 53, ubi victor, quia προθύροισιν Αἰακοῦ florum virentes tulerit coronas cum flavis Gratiis, celebratur, nonne novo quodam artificio Pindarus Aeginae nomen reddidit? Nam quamvis 'Aeaci vestibulum' templum illius herois intellegi possit, in quo Themistius victoris avus coronas Epidauricis in certaminibus acceptas suspenderat, tamen generaliter Aeginam insulam poeta significat, quae mihi quidem aptissime Aeaci vestibulum nominari posse videtur, cum hunc summum inter Aeginenses heroas certe totam per insulam sancte venerati sint. Itaque et in initio et in fine huius carminis Aegina insula quaternis atque inter se diversis appellationibus insignita est, ita ut primum quidem nomine proprio notaretur, deinde circumlocutiones pro nomine, quod repetere nolebat, poeta substitueret.

Eadem insula in carmine Nemeaeo septimo novis et variis appellationibus ornatur. Initio quidem, ubi generaliter de vera gloria, quam nisi dis faventibus homines adipisci non possint, disserit, Pindarus in transcursu Aeginae mentionem facit verbis his, quae versu nono continentur: πόλιν φιλόμολπον οἰκεῖ δορικτύπων Αἰακιδᾶν (urbem cantionum studiosam habitat

lanceis frementium Aeacidarum) neque in v. 50, ubi insulam nomine proprio affatur, pluribus verbis in laude eius praedicanda immoratur; verum in fine carminis circumlocutiones non modo inter se, sed etiam ab his, quae antea adhibitae erant, diversae cumulantur. Etenim postquam Pindarus in v. 83, ut Iovis deorum regis laus *δάπεδον ἂν τόδε* celebraretur, chorum vel se ipsum admonuit, ubi verbis *δάπεδον ἂν τόδε,* cum haec oda Aeginae cantata sit, hanc insulam significari facile perspicitur, in v. 85 Aeacum nominat *ἐᾷ*[1] *πολίαρχον εὐωνύμῳ πάτρᾳ.* Aeaci autem patria erat Aegina, qua in insula Iuppiter eum ex nympha Aegina genuerat. Huc accedit, quod poeta ad fortunam secundam victori a dis precandam transiens Sogenem, si quidem Hercules esset bonus vicinus, inter delubra huius dei domum habentem feliciter *προγόνων εὐκτήμονα ζαθέαν ἀγυιάν* habitaturum esse in v. 92 praedicit. Qui vicus iam diu a victoris maioribus obtentus certe Aegina intellegenda est, praesertim quae propter templorum multitudinem rectissime appelletur opulenta et divina, ut Muellerus monet in Aegineticorum libro p. 146.

Quamquam pluribus exemplis ex carminibus in Aeginenses victores petitis Pindarum patriae illorum nomen iterum iterumque laude affectae sollertissime variasse potest demonstrari, satis erit, si carminis Nemeaei octavi, qui huc spectant, locos protulerimus, qui cum facile intellegantur, non egent explicatione. Postquam enim in v. 6 huius odae, ubi legitur *Διὸς Αἰγίνας τε λέκτρον,* nympha pro insula nominata est, cum utramque rationem lyrici confundere et miscere soleant, in v. 7 Aeacus antiqua insulae appellatione adscita dicitur *Οἰνώνας βασιλεύς.* In v. 13 autem Aeginae nomen locutione *πόλιος ὑπὲρ φίλας,* et in v. 46 verbis *σεῦ πάτρᾳ* variatur.

Sed ut ne in ceteris quidem carminibus in Aeginetas conscriptis victoris patriam intra unum systema bis eodem nomine appellatam esse perspiciatur, etiam reliquas quae apud Pindarum leguntur Aeginae appellationes describemus. Ita legitur

---

[1] Ita scribendum esse puto cum Hermanno etc. (cf. T. Mommsen).

Nem. III v. 2—3 τὰν πολυξέναν ... Δωρίδα νᾶσον Αἴγιναν, v. 13 χώρας, Μυρμιδόνες ἵνα πρότεροι ᾤκησαν, v. 68 τάνδε νᾶσον;

Nem. IV v. 11—12 Αἰακιδᾶν ἠΰπυργον ἕδος, v. 22 Αἰγίνας, v. 46 Οἰνώνᾳ;

Isthm. IV v. 20 τάνδ' ἐς εὔνομον πόλιν, v. 30 Οἰνώνᾳ, v. 39—40 Αἴγιναν ... πάτραν διαπρεπέα νᾶσον;

Isthm. V v. 8 Αἴγιναν, v. 21 τάνδε νᾶσον, v. 65 τάνδε πόλιν θεοφιλῆ, v. 69 ἄστει ἑῷ;

Isthm. VII v. 16 Αἰγίνᾳ, v. 21 νᾶσον Οἰνοπίαν, v. 55 Αἴγιναν.

De Aegina quidem abunde expositum est. Examinemus igitur, num eandem rationem Pindarus in ceteris quoque urbibus, quarum cives propter victorias in certaminibus partas celebrantur, nominandis instituerit.

Mirum nobis videatur, quod in quattuor carminibus in SYRACUSANOS victores scriptis (Ol. I, Ol. VI, Pyth. II, Pyth. III) de illorum patria urbe Pindari praesertim temporibus florentissima nonnisi brevissime mentio fit. Quae quamquam in nulla usquam carminum parte bis eodem nomine appellata est, tamen si a locutione Ἀρέθουσαν ἐπὶ κράναν in v. 69 carminis Pythici tertii et ab appellatione Ὀρτυγία in v. 6 carminis Pythici alterius discesserimus, nullo loco Syracusarum nomen variatum est. Suspicor autem hoc ideo factum esse, quia cum tribus illorum carminum Hieronis tyranni victoriae curules celebrarentur, regis laudes magis elucere quam urbis par fuerit.

Longe aliter res se habet in carmine Olympico septimo, cum hic in RHODIO victore praedicando fabulae quoque patriae illius diligenter enarrentur. Itaque Pindarus postquam in v. 14, ut solet fere in carminum introitu, ab insulae nomine proprio exorsus est cognominibusque παῖς Ἀφροδίτας et Ἀελίοιο νύμφα additis, quanta appellationum copia sibi praesto esset, demonstravit, statim in v. 18, ubi victorem et patrem eius dicit Ἀσίας εὐρυχόρου τρίπολιν νᾶσον πέλας ἐμβόλῳ ναίοντας, nova quadam et tamquam a geographia petita locutione Rhodi nomen reddit. Nam triurbs illa insula Asiae spatiosae prope rostrum Rhodus ipsa est, quae contra Peraeam, quae dicitur, Cariae partem cunei forma in mare

prominentem sita tribus urbibus Lindo, Ialyso, Camiro excellebat. Quae urbes cum a Tlepolemo Heraclida, qui propter cognati necem Tirynthe ex patria expulsus Apolline auctore Rhodum se contulerat, conditae dicerentur, Pindarus ubi ad huius herois laudes transit, Rhodi nomen ita declinat, ut ille in v. 30 dicatur *τᾶσδε χθονὸς οἰκιστήρ*. Nam „hanc terram" Rhodum esse facile cognoscitur. Sed in v. 33—34, cum oraculum Tlepolemo ab Apolline editum explicetur, paullo obscurius oraculorum more poeta Rhodum vocat *ἀμφιθάλασσον νομόν, ἔνθα ποτὲ βρέχε θεῶν βασιλεὺς ὁ μέγας χρυσέαις νιφάδεσσι πόλιν*. His enim verbis orationem ad vetustiorem illam fabulam Rhodiam traducit, secundum quam, cum Minerva nata esset, Iuppiter Rhodo insulae auream pluviam demisit, et Solis filii deam primi colere a patre iussi sunt, qui cum sacra minus recte fecissent, malebat Minerva Athenis habitare. Deinde postquam in v. 56 poeta, ubi antiquissimarum de insulae origine fabularum memoriam redintegrat, ad Rhodi nomen recurrit, in v. 70 victoris patria *νᾶσος* dicitur. Sed iam in v. 71 Rhodus denuo proprio nomine appellatur, ubi etsi non insula, sed nympha intellegenda est, tamen cum Pindarus de industria hanc pro illa substituere videatur, idem nomen, quod in v. 56 dreprehendimus, repetitum esse concedemus. Quamquam si totum fere systema inter utrumque locum interesse perpenderimus, Pindarum suo quodammodo iure ad priorem appellationem recurrisse profitebimur, praesertim cum circumlocutione per verbum *νᾶσος* inserta quasi excusaverit hanc licentiam. Ad postremum autem in v. 75 poeta Solis et Rhodi nepotes *πατρωίαν γαῖαν* tripertito divisisse narrans per ambages insulae nomen reddidit, cum patria terra intellegenda sit Rhodus, quam Sol, cum dei in divisione orbis terrarum absenti provinciam nullam dedissent, tum forte ex mari suborientem sibi depoposcerat.

Nunc ad considerandas ceterorum victorum patrias urbes nos convertamus, quae, postquam rationem et viam nomina variandi a Pindaro institutam satis ostendimus, brevius paullo tractari possunt: In carmine Olympico nono, quo Locri cuiusdam Opuntii victoria celebratur, OPUNTIS nomen varium in modum redditum est. Post proprium enim urbis nomen

(v. 14) habes in v. 20 *Λοκρῶν ματέρ' ἀγλαόδενδρον*, in v. 21 *φίλαν πόλιν*, in v. 41—42 *Πρωτογενείας ἄστει*, in v. 66 *πόλιν*. Quibus verbis omnibus eandem Opuntem urbem significari carmine inspecto facile intellegitur, unum si addimus, Protogeniam hoc loco Deucalionis et Pyrrhae filiam esse, quae cum parentibus Opunte habitabat et generis regum Opuntiorum auctor facta est.

Nec minus sollemniter in carmine Nemeaeo decimo Argivorum urbis mentio fit. Nam urbem in v. 2, ut in initio fere solet, nomine proprio introductam nuncupat Pindarus in v. 19 *Ἀργεῖον τέμενος* eleganter significans ARGOS, qua in urbe Hera summa religione colebatur, Iovis uxoris tamquam domum esse. Cuius deae ex necessitudine cum Argivis intercedente ea quoque ducta est appellatio, qua in v. 36 poeta Argos insignit, cum *Ἥρας τὸν εὐάνορα λαόν* (ad Iunonis fortem populum) oleae fructum, quem victor Theaeus Athenis praemium virtutis adeptus erat, in terra igni usta apportatum esse praedicat. Deinde postquam in v. 40 Argorum nomen repetivit, in v. 41 denuo victoris genus laude affecturus exclamat: victoriis enim quot *Προίτοιο τόδ' ἱπποτρόφον ἄστυ* floruit! Proetus enim cum aliis quidem fabulis Tirynthe in urbe, aliis Argis regnasse tradatur, cumque certe posteri eius diu huius urbis imperium tenerent, non potuit Argos aptius ornari quam memorata prisca illa stirpe regia.

Item in carmine Olympico altero in Theronem Agrigentinorum regem condito patriam victoris urbem modo v. 6 *Ἀκράγαντος*, modo v. 9 *ἱερὸν οἴκημα ποταμοῦ*, modo v. 14 *ἄρουραν πατρίαν*, modo v. 91 *Ἀκράγαντι*, modo v. 93 *πόλιν* dixit Pindarus. Sacrum autem fluvii domicilium dicitur ACRAGAS in v. 9, quia urbs teste ipso poeta in Pyth. XII 1 et seqq., ubi eam alloquitur: *καλλίστα βροτεᾶν πολίων . . .*, *ἅ τ' ὄχθαις ἔπι μηλοβότου ναίεις Ἀκράγαντος*, ad fluvium eodem nomine insignem sita erat.

Praeterea in carmine Olympico quinto, in quo victoris CAMARINA ex urbe oriundi laudes insunt, legitur in v. 2 *Ὠκεανοῦ θύγατερ*, v. 4 *τὰν σὰν πόλιν, Καμάρινα*, v. 8 *τὰν νέοικον ἕδραν*, v. 20 *πόλιν τάνδε*. Duabus quidem primis appellationibus poeta nympham Camarinam affatur, sed pro lubitu deam pro

urbe deae sacra nominari, ut haec maiore verborum magnificentia ornetur, iam supra ostendimus.

In carmine Isthmico primo in Thebani victoris honorem composito, ubi invenimus in v. 1 *Μᾶτερ ἐμά, χρύσασπι Θήβα*, v. 10 *πατρίδι*, v. 15 *Θήβαις*, v. 25 *ῥεέθροισι Δίρκας*, v. 58—59 *ἑπταπύλοις Θήβαισι*, quod in v. 15 et 59 ad THEBARUM nomen recurritur, cum utramque repetitionem circumlocutio interposita praecedat, mirum non est.

Paullo maior dubitatio nobis eo movetur, quod in oda Pythica quarta, qua vel longissima omnium Pindarus Arcesilai CYRENARUM regis victoriam curulem illustravit, quamquam saepius de urbe ipsa agitur, haec eodem semper nomine appellata est. Nam cum nomen Cyrenarum proprium et v. 2 et v. 62 et v. 261 et v. 276 et v. 279 deprehendamus, quod ultimo loco duo tantum versus inter easdem appellationes intersunt, molestum sane videbitur. Itaque quamvis v. 277 Pindarus novi systematis initium sumpserit, tamen concedendum est poetam non quidem discessisse a lege illa, quam eum statuisse sibi certis argumentis demonstrasse nobis videmur, sed quia Cyrenaicae fabulae — si quidem illis temporibus iam excultae erant — ei parum erant notae, nullam Pindaro facultatem fuisse urbem maiore verborum ornatu nuncupandi, nisi ad vulgares confugeret locutiones. Quae sententia eo firmatur, quod ne in proximo quidem carmine in eundem regem scripto nisi in v. 49, ubi generalem appellationem *πατρωίαν πόλιν* invenimus, Cyrenarum nomen ullo modo variatum est. In eiusdem libri oda nona quidem, ubi legitur v. 4 *Κυράνας*, v. 6 *παρθένον ἀγροτέραν*, v. 13 *κούρᾳ Ὑψέος*, v. 18 *Κυράναν*, v. 56 *εὐκλέα νύμφαν*, v. 61 *φίλας ὑπὸ ματέρος*, v. 69 *καλλίσταν πόλιν*, v. 73 *Κυράναν*, v. 91 *πόλιν τάνδε*, Pindarus non frustra maiorem dicendi ubertatem et copiam ita appetivit, ut non solum ipsius urbis laudes exornaret, sed etiam varios nymphae Cyrenes casus nempe ut conditricis artissime cum urbe coniunctae enarraret; nec tamen per omnia carmina hanc rationem sequi voluit poeta, ne eodem artificio repetito taedium moveret.

Ex ceteris urbibus exquisitioribus verbis instructae sunt hae:

HIMERA Ol. XII v. 2 Ἱμέραν εὐρυσθενέα, v. 19 θερμὰ Νυμφᾶν λουτρά;

CORINTHUS Ol. XIII v. 4—5 τὰν ὀλβίαν Κόρινθον, Ἰσθμίου πρόθυρον Ποσειδᾶνος ἀγλαόκουρον, v. 50 Κορίνθῳ, v. 59 ἐν ἄστει Πειράνας.

ORCHOMENOS Ol. XIV v. 4 Ἐρχομενοῦ, v. 19 ἁ Μινυεία.

Ubi ut Pindarus nusquam intra unum systema idem nomen repetivit, ita ne ex reliquis quidem carminibus eiusmodi repetitionis exempla afferri possunt.

§ 3.

Quoniam quam variis appellationibus Pindarus omnium fere victorum patrias urbes ornaverit, ostendimus, nunc videndum est, num in ipsis quoque victoribus laudandis, ne eodem nomine bis uteretur, diligenter caverit. Qua in re non mirabimur, si non eandem dicendi ubertatem adsecutus est, cum poeta minime potuerit nova victorum cognomina parere. At tamen hic quoque legem illam sibi statutam servavit, cum nomina propria patronymicis et locutionibus a vincendi modo petitis variaret, adeo ut exordio fere a nomine victoris proprio facto eum aliqua circuitione significaret et longiore narratione interposita easdem repeteret appellationes. Quam ad rem penitus perspiciendam non alienum videtur paucis de compositione Pindari carminum agere. Ex quo enim tempore Rudolfus Westphal veterem illum Terpandri νόμον carminum septifariam divisorum ex quodam apud Pollucem loco repetivit et hanc, quae olim antiquissimis lyricis certa lex fuerat, tamquam normam etiam ab Aeschylo in canticis atque a Pindaro in odis componendis observatam esse admirabili acumine demonstravit, dubitari non potest, quin inter singulas Pindaricorum carminum partes diligenter internoscendum sit. Atque quamquam non omnibus in odis septem illae accurate distinctae sunt partes, tamen hoc plerumque tenuit poeta praeclarissimus, ut initio carminis victoris laudes praedicaret dis immortalibus non raro gratias agens vel novam victoriam ab iis precans, deinde in media parte, quae olim nominabatur ὁ ὀμφαλός, pluribus verbis

fabulam aliquam cum patria victoris urbe vel vincendi modo coniunctam epico more enarraret, tum in fine carminis ad victoriam celebrandam reverteretur. Praeterea inter haec certa tria membra saepe minores insertae sunt particulae ad transitum faciendum, ut re vera septem illae Terpandri partes, quarum primae tres ultimis tribus respondent, in aliquot Pindari carminibus recognosci posse videantur. Conf. etiam Eduardum Luebbert de Pindaro nomorum Terpandri imitatore in programmate Bonnensi a. 1885 disputantem. Multo rarius poeta Thebanus carmina ita disposuit, ut victoris laude in mediam partem translata in initio et fine fabulam aliquam exponeret. Itaque cum plurimarum odarum initium, non solum argumentum sed etiam versuum numerum si spectamus, cum fine fere congruat, non mirabimur, si Pindarus verborum quoque delectu hanc rationem expressit. Illud igitur, quod, dum urbium appellationes consideramus, animadvertimus, sub finem carminum poetam nonnumquam ad eadem recurrere nomina, quibus initio usus sit, servata tamen semper illa regula, ne repetitio intra unum idemque systema fiat, hoc in plerisque victorum ipsorum appellationibus valere nunc videbimus.

Nam in carmine Olympico septimo Pindarus postquam in v. 13 Diagorae Rhodii victoris nomen proprium pronuntiavit, in v. 15 artificio quodam nomen reddens ideo se carmine tamquam appulisse animum ad Rhodum insulam contendit, ut laudaret *πελώριον ἄνδρα παρ' Ἀλφειῷ στεφανωσάμενον*. Nempe Olympiae ad Alphei fluminis aquas Diagoras victoriam adeptus erat. Deinde in v. 80 Diagorae nomine repetito poeta in v. 89 victorem, qui inter pugiles certaverat, *ἄνδρα πὺξ ἀρετὰν εὑρόντα* vocat. Itaque consulto et in exordio et in epilogo huius odae primum nomine proprio, deinde aliqua appellatione a vincendi modo petita usus videtur esse. Eadem fere ratio intercedit inter carminis Olympici noni initium et finem. Nam cum in v. 4 et in v. 87 Epharmosti Opuntii nomen proprium usurpetur, in v. 13-14 et v. 110 poeta per ambages nomen reddidit, illic *ἀνδρὸς κλεινᾶς ἐξ Ὀπόεντος*, hic *τόνδ' ἀνέρα* verbis usus, ut duo nomina propria et duae circumlocutiones inter se responderent. Quocum illud congruit, quod carminis Olympici decimi in v. 18 et v. 92

poeta Agesidami victoris nomine proprio utitur, sed in v. 2 et v. 99 eundem ope locutionis a patris nomine petitae Ἀρχιστράτου παῖδα dicit. Paullo pluribus victoris appellationibus abundat carmen Olympicum sextum, (v. 9 Σωστράτου υἱός, v. 12 Ἀγησία, v. 18 ἀνδρὶ κώμου δεσπότᾳ Συρακοσίῳ, v. 77 Ἀγησία, v. 80 ὦ παῖ Σωστράτου, v. 98 Ἀγησία). Cuius odae in fine quod Pindarus bis ad victoris nomen rediit, non erat cur hoc vitaret, cum non solum totum systema, sed etiam circumlocutio illa ὦ παῖ Σωστράτου inter utramque repetitionem intercedat. Praeclarissimam autem illam in v. 18 locutionem, per quam Agesias comissationis dominus et praeses insignitur, Pindarus ideo excogitasse videtur, ne in eadem semper nomina incidens taedium audientibus moveret. Ita enim de industria omnes victoris appellationes disposuisse videtur, ut nomina propria ampliore usque locutione interposita variaret.

Iam ad Pythica carmina transitum faciamus. In prima oda Hieronis Syracusanorum regis nomen non minus sollerter expressum mirabimur. Quod carmen cum ad Aetnae urbis nuper ab Hierone conditae laudes praedicandas compositum esset, ut in ipsa quoque victoria Aetnaeum se renuntiari ille iusserat, aptissime Hiero in v. 31 κλεινὸς οἰκιστήρ dicitur et in proximo demum versu suo nomine appellatur. Deinde in v. 42 Pindarus eundem simpliciter dicit κεῖνον ἄνδρα, nempe de quo sermo est, et nomen eius in v. 56 repetitum duobus versibus interpositis ita variat, ut Deinomenis filii illius mentione facta Hieronem appellatione πατέρος significet. Iam postquam in v. 62 denuo ad regis nomen proprium rediit, in v. 69 illum insignit verbis ἁγητὴρ ἀνήρ similiterque in v. 73 Συρακοσίων ἀρχῷ. Nec minus in v. 79 inest signum Hieronis, ubi victoriam apud Himeram a Poenis reportatam cum Salaminia et Plataeensi comparat Pindarus et propter illam se παίδεσσιν Δεινομένεος hymno gratiam adipisci gloriatur. Nam inter Deinomenis filios, qui Carthaginienses Himerensi proelio devicerunt, hic potissimum Hieronem significari, cum totam per odam nomen eius illustretur, facile est ad intellegendum. Itaque ne in hoc quidem carmine Pindarus nisi circumlocutione interposita ad priorem victoris

appellationem revertit neque unquam idem nomen intra unius systematis corpus repetivit, cum etiam inter versus 56 et 62, in quibus nudum Hieronis nomen legitur, novi systematis initium factum sit. Eadem diligentia hanc regulam in carmine Pythico octavo observavit, per quod Aristomenis Aeginensis, Xenarcis filii, victoria celebrata est. Etenim initio facto in v. 5 a victoris nomine proprio poeta in v. 19—20 eum nuncupat *Ξενάρκειον υἱόν*. Sed postquam in v. 33 novo quodam artificio usus evitato nomine proprio illum affatus est *ὦ παῖ* — puer enim Aristomenes Pythiis lucta vicerat —, in v. 80 nomen proprium repetit.

Iam vero in carmine Nemeaeo primo Chromii victoris nomen ter diversum in modum variatum est (v. 7 *Χρομίου,* v. 9 *κείνου ἀνδρός,* v. 20 *ἀνδρὸς φιλοξείνου,* v. 29 *Ἀγησιδάμου παῖ*). Ad postremum ut ex Isthmicis quoque carminibus nonnulla promamus exempla, odam quartam et quintam huius libri perlustrabimus, quibus in Phylacidae pancratiastae victorias scriptis et huius et Pytheae fratris, Lamponis filiorum, laudes una peraguntur. Quorum carminum prioris in v. 16—17 nomina propria fratrum occurrunt, sed in v. 19 Pindarus ea per ambages ita expressit, ut cum Gratiis se venisse *Λάμπωνος υἱοῖς* caneret. Nec secus in v. 49, ubi legimus *γενεὰν Κλεονίκου,* signum latet Lamponis filiorum, quoniam Cleonicus fuit avus Pytheae et Phylacidae. Sub finem autem carminis horum nomina ipsa in v. 53—54 repetuntur. Item in carmine Isthmico quinto, quo cum filiorum tum patris, ut qui eos ad tanta facinora educaverit, gloria exornatur, Lamponis nomen postquam in v. 3 nude positum est, in v. 16 ita variatur, ut ille dicatur *ὁ Κλεονίκου παῖς.* Nec minus victoris pater in v. 18 appellatione *ἀνδρὸς φίλου* notatur. Nam dilectum virum, cuius postulatis ut obsequantur, Pindarus Parcas ipsas precatur, Lamponem intellegendum esse vel ex eo apparet, quod paullo antea Lamponis desiderium in isdem studiis, quibus tum deditus erat, mortem obeundi expositum est. Optimo autem iure in v. 66 poeta ad nomen proprium patris recurrit.

His exemplis omnibus ostenditur, quanta appellationum ubertate Pindarus victores ornare studuerit. Uno tantum loco

in Pindari carminibus victoris nomen intra idem systema repetitum est. In oda enim Olympica tertia postquam Theron in v. 3 suo nomine nuncupatus et in v. 9 *Αἰνησιδάμου παῖς* insignitus est, et in v. 39 et in v. 43 poeta ad nudum regis nomen proprium revertitur. Hic quidem Pindarus minus diligenter versus limasse videtur, sed molestia repetitionis eo minuitur, quod non in eadem stropha fit. Ac nescio an de industria Theronis nomen in v. 43 repetitum sit, quia priore versu ultima carminis pars, *ἐπίλογος* qui dicebatur, incohata sit. Sed haec hactenus.

§ 4.

Nunc, cum de appellationibus ad victorem et victoriam spectantibus satis copiose disseruisse nobis videamur, quemadmodum deorum et heroum nomina Pindarus variare studuerit, scrutabimur. Ac profecto admirabili verborum ubertate poeta deorum laudes exornavit, cum di ipsi iis, quos diligebant, viris victoriam et in bello et in certaminibus tribuere putarentur, eamque ob rem in plurimis epiniciis pro beneficio grates iis agerentur.

Neque mirum est primum quidem locum inter omnes deos, si a Iove, qui supra ceteros est, discesserimus, APOLLINI a Pindaro tributum esse, quippe qui cum multis artibus tum musicae favere eamque ipse exercere crederetur. Cum igitur nonnullorum carminum media pars epica tota in Apollinis factis enarrandis versetur, speciosissimis inventis ac varium in modum huius dei nomen a poeta expressum est. Ita in carmine Olympico sexto, ubi exponitur, quomodo Apollo Iamidas, quorum ex gente victor oriundus erat, a se prognatos Olympiae in ara Iovis maxima oraculi praesides vatesque hereditario iure constituerit, postquam in v. 35 deus nomine Apollinis introductus est, statim in versu 36 significatur appellatione *θεοῖο*. Sollemnius Apollo in v. 41 nuncupatur *ὁ Χρυσοκόμας,* quod praeclarissimum cognomen a magnifica, quam hodie quoque in huius dei statuis admiramur, coma ductum, cum ante Pindarum Apollini inditum esse non videatur, nescio an Pindarus ipse in eum transtulerit ad

locupletandum circumlocutionum apparatum. Nam exstat quidem epitheton *χρυσοκόμης* iam apud Hesiodum in Theogoniae v. 947, sed de Dionyso dictum. Deinde in v. 49 Apollinis nomen poeta ita variavit, ut appellatione *Φοίβου* ex Homero notissima eum insigniret, nec minus *τοξοφόρος* ille *Δάλου θεοδμήτας σκοπός,* a quo ut ipsi imperium aliquod inter homines daret, Iamus petivisse in versu 59 narratur, Apollo intellegendus est. Etenim cum Delo insula, ut in qua ex Latone esset natus, deus artissimis quodammodo vinculis erat coniunctus, cumque ab antiquissimis temporibus illic summa coleretur religione, quasi custos insulam diligentissime tueri putabatur. Huc accedit, quod in v. 62 quoque delitescit signum Apollinis. Nam *πατρία ὄσσα,* quae Iamum honorem petentem Olympiam adducebat, ut Iovis sacerdos ibi fieret, est vox patris Apollinis, cui Iamus ex Euadne matre erat natus. Itaque cum triginta fere versuum spatio sex prorsus inter se diversae appellationes Apollinis contineantur, dubitari vix potest, quin Pindarus de industria hanc locutionum varietatem appetiverit, ne ad eadem nomina relaberetur. Nam potest quidem casu fieri, ut si quem saepius significare velimus, semel iterumve nomen eius variemus, sed in uno carmine temere quemquam sexies diversis, quae praesertim minus sint usitatae, appellationibus insigniri equidem persuadere mihi non possum.

Item in carmine Olympico octavo, ubi legitur in v. 31 *παῖς ὁ Λατοῦς,* in v. 41 *Ἀπόλλων,* in v. 46 *θεός,* quamquam minus saepe Apollinis mentio facta est, tamen poetam huius dei nomen variare voluisse consentaneum est. Neque in carmine Pythico primo Pindarus Apollinem bis eodem nomine introduxit, sed in v. 1 habes *Ἀπόλλωνος,* v. 12 *Λατοίδα,* v. 39 *Λύκιε καὶ Δάλοι' ἀνάσσων Φοῖβε.* Multo autem maiore copia locutionum ad Apollinem spectantium abundat carmen Pythicum tertium, ubi poena a Coronide propter infidelitatem et adulterium per Apollinem repetita enarratur. Cuius odae in v. 14 Apollinis nomen, quod ipsum in v. 11 pronuntiatur, ita variatum est, ut appellatione denuo a crinibus petita ille dicatur *ἀκειρεκόμας Φοῖβος,* neque minus in v. 15 *θεός* est signum Apollinis. Iam vero in v. 27 Pindarus Apollinis nomen bis per ambages reddidit, cum non solum *ναοῦ βασιλεὺς*

Λοξίας, sed etiam *σκοπός* ille, quem perfidia Coronidis non latuit, Apollo sit. Pindarus enim vulgatam de corvo Coronidis proditore fabulam aspernatus Apollinem ipsum omnium rerum scientem adulterium nefandum cognoscere narrat. Deinde postquam in v. 40 demum poeta ad nomen Apollinis recurrit, in v. 67 deus appellatione *Λατοΐδα* notatur. Nec minus sollemniter in carmine Pythico nono Apollinis nomen redditur, cum per hanc odam fere totam enarretur amor, quo ille Cyrenen nympham amplectebatur. Quam sollerter deus in v. 5 dicitur *ὁ χαιτάεις Λατοΐδας*! Quid? in v. 10 nonne novo quodam artificio Pindarus eum *Δάλιον ξεῖνον* nominat? Nam tamquam hospitem cum nympha ex Pelio rapta in Libyam profectum Apollinem Venus ipsa excepit et nuptias iis paravit. Iam postquam in v. 13 poeta illum appellatione *θεῷ* insignivit, in v. 26—28 deus apparet *εὐρυφαρέτρας ἑκάεργος Ἀπόλλων*. Ubi cum Pindarus elegantissime explicet, quomodo Apollo Cyrenen nympham aliquando cum leone luctantem conspicatus Chironem amicum, quae illa esset et num amore eius frui liceret, interrogaverit, in eo, qui sequitur, sermone cum Apolline instituto Centaurus hunc in v. 40 „*Φοῖβε*“ et in v. 44 „*ὦ ἄνα*“ alloquitur. Postremo in v. 64 demum poeta nomen Apollinis repetit, ubi non tam de ipso Apolline, quam de Aristaeo filio eius ex Cyrene nato agitur, qui patris et Iovis nomine gregum custos apud Graecos colebatur.

In carmine Nemeaeo nono postquam in v. 1 Apollo suo nomine introductus est, iam in v. 4 novum praeclarissimi dei signum deprehendimus. Nam *δίδυμοι παῖδες* Latonae paullo antea commemoratae Artemis et Apollo sunt. Deinde in v. 9 pro Apollinis nomine a poeta substituitur *Φοῖβος*, et in v. 53 nomen ita variatur, ut deus *Λατοΐδας* dicatur.

Haec fere sunt carmina, in quibus Apollinis nomen saepius artificio quodam redditum est. Sed ut Pindarum ne alibi quidem usquam in uno systemate ad eandem dei appellationem rediisse perspiciatur, ex ceteris quoque carminibus, in quibus quidem plus quam semel Apollinis mentio facta sit, ipsos locos afferemus. Ita legitur

Ol. VII v. 31 *ἐς θεόν*, v. 32 *ὁ Χρυσοκόμας*;

Pyth. VIII v. 18 Ἀπόλλωνος, v. 61 ἑκαταβόλε, v. 67 ἄναξ; Pyth. X v. 10 Ἄπολλον, v. 33 θεῷ, v. 35 Ἀπόλλων.

In carmine Pythico quarto (v. 3 Λατοίδαισιν, v. 5 Ἀπόλλωνος, v. 54 Φοῖβος, v. 66 Ἀπόλλων, v. 87 Ἀπόλλων, v. 176 Ἀπόλλωνος, v. 259 Λατοίδας, v. 294 Ἀπόλλωνος), quamquam in media odae parte Pindarus ter nulla circumlocutione interposita ad nomen Apollinis recurrit, tamen nunquam repetitio intra unum idemque systema fit, neque usquam minus quam duae strophae interiacent. Eandem ob causam neque in carmine Pythico quinto, ubi legitur in v. 21 Ἀπολλώνιον (ἄθυρμα), v. 37 θεοῦ, v. 56 ὁ ἀρχαγέτας Ἀπόλλων, v. 74—75 Ἄπολλον Καρνήϊε, v. 97 χρυσάορα Φοῖβον, neque in Nemeaeo quinto, ubi et in v. 24 et in v. 44 nudum Apollinis nomen exstat, molesta est eiusdem appellationis repetitio.

Simili circumlocutionum copia Pindarus usus est, ubi NEPTUNUM plus semel commemoravit, quippe cuius cum mari et rebus navalibus ratio et necessitudo ingentem cognominum cumulum suppeditaret. Itaque cum in carmine Olympico primo, quomodo Neptunus Pelopem summopere dilectum in Hippodamia uxore potiunda adiuvaret, pluribus verbis poeta persecutus sit, in v. 25—26 ille dicitur μεγασθενὴς γαιάοχος Ποσειδᾶν, sed in v. 40 eiusdem nomen per ambages redditum est. Etenim Ἀγλαοτρίαιναν Neptunum esse, quamquam nusquam alibi hoc cognomen ei inditum est, tamen cum tridens sit sollemne huius dei signum, facile perspicitur. Simili et quod apud alios poetas frustra quaeras nomine Pindarus in v. 72—73 Neptunum ornavit, cum eum βαρύκτυπον Εὐτρίαιναν diceret. Deinde postquam in v. 75 Pelopem, qui ab illo, ut sibi adesset in uxore comparanda, petivit, deum appellatione Ποσείδαον salutantem fecit, in v. 86, ne denuo idem nomen repeteretur, Neptunus simpliciter dictus est θεός. Item in carmine Olympico tertio decimo Pindarus postquam in v. 4—5 exorsus est ab appellatione Ἰσθμίου Ποσειδᾶνος, — in Isthmo enim, ubi tertio quoque anno ludi apparatissimi in honorem eius edebantur, Neptunus praecipue colebatur — in v. 39 quidem non adiecto adiectivo Ἴσθμιος ad idem nomen revertitur, sed cum unum systema et dimidium

inter utrumque locum intersit, hoc miri nihil habet. Verum in v. 66 Minerva Bellerophontem, cum habenam auream ad Pegasum domandum dormienti attulerit, admonet, ut, priusquam grave illud opus aggrediatur, *Δαμαίῳ πατρί* taurum immolet. Etenim Pindarus Bellerophontem fingit filium Neptuni ipsius, cum Glaucus illius pater inter homines habitus sit, sicut Amphitryo Herculis. Quam Neptuniam Bellerophontis originem non solum Hyginus fab. 157 confirmat, sed etiam Homerus significare videtur, qui Bellerophontem in Iliade VI 191, quamquam paullo antea Glaucum patrem eius memoraverat, tamen *θεοῦ γόνον* nominavit. *Δαμαῖος* autem Neptunus dicitur propter equos domitos, sicut alibi cognomen *Ἵππιος* ei inditum est. Postremo in v. 78 Pindarus Neptuni nomen ita variavit, ut vetere illo atque Homerico cognomine appellaret *γαιάοχον εὐρυσθενέα.*

Similiter in carmine Pythico quarto postquam in v. 33 Neptunus verbis *γαιαόχου ἀφθίτου Ἐννοσίδα* notatus est, in v. 45 mentio fit *ἱππάρχου Ποσειδάωνος,* quae mutato cognomine in v. 138, ubi legimus *Ποσειδᾶνος Πετραίου*, repetita est. Cognomine enim *Πετραῖος* Neptunus teste scholiasta apud Thessalos colebatur. Sed postquam in v. 173 Pindarus ad nomen *Ἐννοσίδα* rediit, in v. 204 deum verbis *Ποσειδάωνος εἰναλίου* compellat. In v. 207 autem Neptunus novo quodam atque aptissimo artificio dicitur *δεσπότας ναῶν.* Itaque quamquam et in v. 45 et in v. 138 et in v. 204 eodem nomine proprio *Ποσειδάων* appellatus est, tamen cognomine mutato Pindarus varietatem quandam appetivit, quae in fine carminis, in quo Neptuni saepius mentio fit, maxima est.

Huc accedit, quod Pindarus etiam in carmine Olympico sexto, ubi legimus v. 29 *Ποσειδάωνι Κρονίῳ,* v. 58 *Ποσειδᾶν' εὐρυβίαν,* v. 104—105 *χρυσαλακάτοιο πόσις Ἀμφιτρίτας*, et in carmine Olympico octavo, ubi exstat in v. 31 *εὐρυμέδων Ποσειδᾶν* et in v. 48 *Ὀρσοτρίαινα*, et in carmine Isthmico primo, ubi legitur in v. 28 *Ποσειδάωνι* et in v. 46 *Κρόνου σεισίχθον' υἱόν,* Neptunum novis variisque appellationibus donavit.

Ab hac dicendi ubertate in Apolline et Neptuno nuncupandis a Pindaro usurpata illud multum discrepat, quod ubi

IOVIS deorum principis mentionem facit, sine haesitatione idem nomen saepius repetit. Sane in carmine Olympico decimo Iuppiter et in v. 4 et in v. 24 et in v. 44 et in v. 81 et in v. 96 nomine *Διός* appellatur nulla circumlocutione interposita. Per hanc quidem odam poeta, priusquam ad eandem appellationem recurreret, semper novi systematis initium fecit; verum in carmine Nemeaeo altero, ubi et in v. 3 et in v. 5 et in v. 24 legitur *Διός*, primo loco intra unam eandemque stropham idem nomen repetitum est. Adde, quod in carminis Olympici alterius versibus 3, 58, 70, 76, 88 appellatio *Διός* exstat, cum nomine *Ζηνός* in carminis Olympici tertii decimi v. 74 et v. 88 poeta intra idem systema usus sit. Multa possunt coacervari ex Pindari carminibus exempla eiusdem repetitionis; nam in omnibus fere semel iterumve Iovis mentio facta est. Sed ob id ipsum, quia Iuppiter laudando tam saepe extollitur, Pindarus neglexisse videtur nomen eius, quod praesertim a prioribus poetis iam abunde esset ornatum, novis semper circumscribere artificiis. Accedit, quod repetitio Iovis nominis, cum monosyllabum sit aut bisyllabum, multo minus molesta est quam longiorum vocabulorum, et quod tales duarum brevium syllabarum coniunctiones, quales exstant in formis *Διός, Διί, Δία,* in plurima metra aptissime cadunt.[1] Verum ubi deum ipsum precibus aggreditur Pindarus ad animum eius movendum, aut ampliore utitur circumlocutione aut vocativo *Ζεῦ* vocem *πάτερ* addit. Ita Iovem affatur Ol. II 12 *ὦ Κρόνιε παῖ Ῥέας;* Ol. IV 1 *ἐλατὴρ ὑπέρτατε βροντᾶς ἀκαμαντόποδος Ζεῦ,* v. 6 *ὦ Κρόνου παῖ;* Ol. VII 87 *ὦ Ζεῦ πάτερ;* Ol. XIII 23—25 *ὕπατ' εὐρὺ ἀνάσσων Ὀλυμπίας, Ζεῦ πάτερ,* v. 110 *Ζεῦ;* Pyth. I 29 *Ζεῦ,* v. 67 *Ζεῦ τέλειε,* v. 71 *Κρονίων;* Nem. IX 28 *Κρονίων,* v. 31 *Ζεῦ πάτερ,* v. 53 *Ζεῦ πάτερ;* Nem. X 29 *Ζεῦ πάτερ,* v. 76 *πάτερ Κρονίων.* In uno carmine Nemeaeo tertio Iovem in v. 65 simplici appellatione *Ζεῦ* invocat, cum in Olympicorum carmine tertio decimo et

[1] Iam vetustum illud carmen Selinunte in Apollinis templo incisum (cf. Otto Benndorf, 'Die Metopen von Selinunt', pag. 27 et 34), cum ceterorum deorum complurium nomina epithetis circumscripta habeat, Iovem bis eadem appellatione *Δία* notat.

in Pythico primo, ubi idem invenimus, antea vel postea uberioribus verbis eum compellet. Sed etiam praeter haec exempla Pindarus nonnullis locis Iovis nomen quodammodo variavit. Legitur enim Ol. VI 5 *Διός*, v. 68 *πατρί* (scil. *Ἡρακλέος*), v. 70 *Ζηνός*, v. 81 *σὺν βαρυγδούπῳ πατρί* et Isthm. VII 18 *Ζηνὶ βασιλεῖ*, v. 23 *βαρυσφαράγῳ πατρί*, v. 27 *Ζεύς*, v. 35 *Ζηνί* et *Διός*.

Iam locum codicum auctoritate minus firmatum examinabimus. Etenim CRONOS postquam carminis Olympici alterius in v. 70 suo nomine commemoratus est, in v. 76 dicitur *πατὴρ Διός*. Ubi cum codices certam probabilemve lectionem non praebeant, haec Mommseni coniectura aptissima videtur. Eo enim, quod Boeckhius scripsit *πατὴρ Κρόνος*, molesta efficitur repetitio eiusdem nominis, quod in v. 70 praecedit, et quamquam, si Mommseni coniecturam recipimus, nomen *Διός* in isdem illis versibus repetitur, tamen cum hoc saepius Pindaro placuisse supra docuerimus, haec lectio nullam habet difficultatem. Certo autem in proximo versu poeta Croni nomen per ambages reddidit, cum ille *πόσις ὁ Ῥέας* nominatus sit.

Porro in carmine Olympico septimo, per quod in Rhodo victoris patria celebranda SOLIS quoque cum hac insula arte coniuncti laus praedicatur, in v. 14 quidem Pindarus hunc deum nomine propio *Ἀελίοιο* appellavit, sed in v. 39 eiusdem nomen ita variare maluit, ut cognomine a patre Hyperione Titane petito, quod Homerus praeoccupavit in Odyssea XII 176 (cf. I 8), *φανσίμβροτος δαίμων Ὑπεριονίδας* diceretur. Deinde postquam in v. 58 suo iure ad appellationem *Ἀελίου* recurrit poeta, in v. 60 Solem nuncupavit *ἁγνὸν θεόν*. Nec minus in v. 70—71 *ὀξειᾶν ὁ γενέθλιος ἀκτίνων πατήρ, πῦρ πνεόντων ἀρχὸς ἵππων* Sol intellegendus est. Qua locutione quam eleganter significatur radiorum et lucis ab aureo Solis curru origo!

Quid? in carmine Nemeaeo decimo, ubi DIOSCURORUM post praeclaram cum Apharei filiis pugnam apotheosis celebratur, nonne nobilissimorum illorum fratrum nomina sollertissime variata sunt? Nam initio facto in v. 38 ab appellatione *Τυνδαρίδαι*, qua poeta Dioscurorum a Tyndareo ortum, propter

quem alter eorum immortalitatis expers factus erat, significat, in v. 49—50 fratres suis nominibus Κάστωρ et Πολυδεύκης vocantur. Sed statim in v. 54 Pindarus nomina eorum denuo per circuitum ita reddidit, ut illos θεῶν γένος diceret. Verus enim Dioscurorum pater erat Iuppiter ipse. Adde, quod postquam poeta in v. 59, cum a novo systemate inceperit, singulorum fratrum nomina repetivit, in v. 66 appellatione a matre arcessita Pollux dictus est Λήδας παῖς. Cuius ad nomen proprium quamquam Pindarus in v. 68 revertitur, ut repetitio intra unum idemque systema fiat, tamen cum circumlocutio illa „Λήδας παῖς" interposita sit, hoc suam habet excusationem. Evidentius vero, quantum fuerit poetae studium novorum epithetorum, ex v. 73 elucet. Etenim cum Pollucem ad Castorem, qui grave vulnus ab Apharetidis acceperat, supplicio de percussoribus sumpto rediisse narrare velit, hoc ita exprimit: ταχέως δ' ἐπ' ἀδελφεοῦ βίαν πάλιν χώρησεν ὁ Τυνδαρίδας. Quae tecta et tamquam occulta dictio tum demum in poesi lyrica usurpari potuit, postquam poetarum epicorum ope deorum et heroum fabulae diligentissime erant expressae atque excultae. Sane nemo quam sententiam Pindarus illis verbis pronuntiare vellet, intellexisset, nisi qui hanc Dioscurorum fabulam penitus cognitam haberet. Postremo in v. 85, ubi Iuppiter Pollucis de fratris casu aegritudinem elevaturus optionem ei dat, utrum Castore mortuo ipse continuo cum dis immortalibus Olympum habitare, an cum fratre coniunctus alternis in Olympo et sub terra vivere mallet, poeta Castorem appellatione κασιγνήτου notavit et in ultimo carminis versu Castorem, cum Pollux, ut omnia sibi cum fratre essent consociata, optasset, a morte ad vitam revocatum esse enarrans eundem nomine proprio vocavit. Praeterea in carmine Olympico tertio Pindarus postquam in v. 1 initium cepit ab appellatione Τυνδαρίδαι, in v. 35 Dioscurorum nomina eo artificio reddidit, ut eos βαθυζώνου διδύμους παῖδας Λήδας diceret, sed in v. 39 ad nomen Τυνδαρίδαι regressus est.

De deorum quidem apud Pindarum memoria abunde dictum est; videamus igitur, quam variis appellationibus poeta DEAS ornaverit. Quarum quamquam minus saepe quam deorum mentio fit, ut par est in praedicandis victoriis robore

et virtute partis, tamen hic quoque studium illud nomina variandi mirum in modum apparet. Nam MINERVA, cuius potissimum laus ut fortissimae inter deas et certaminum cupidissimae in epiniciis extollitur, postquam carminis Olympici septimi in v. 36 *Ἀθηναία* dicta est, in v. 42 appellatur *θεά*. Eiusdem nomen in proximo versu docte ita circumscriptum est, ut diceretur *κόρα ἐγχειβρόμος*. Omnibus enim armis ornata cum Minerva ex Iovis capite securi a Vulcano diffisso prosiluisse putaretur, hac locutione deae ortus, qui hoc ipso in carmine narratur, aptissime significatur. Atque etiam in v. 51 pro Minervae nomine circumlocutio substituta est, cum illa *Γλαυκῶπις* sit appellata. Iam vero in carmine Olympico tertio et decimo, initio facto in v. 63—64 a nomine *κούρα Παλλάς*, Minerva in v. 68 dicitur *παρθένος*. Nec minus in v. 72 *θεά*, cuius in ara incubare, ut habenam ad Pegasum domandum acciperet, Bellerophon a vate Polyido iussus erat, Minerva intellegenda est. Quam sollerter autem in v. 74, ubi Bellerophontem habena illa accepta, quomodo *Ζηνὸς ἐγχεικεραύνου παῖς* aurum equorum ferociam domans ipsi dedisset, vati narrantem fecit, Pindarus Minervae nomen variavit? Deinde in v. 79 Polyidus, ut *Ἱππίᾳ Ἀθάνᾳ* novam condat aram, Bellerophontem adhortatur. Itaque cum a v. 64 usque ad v. 79 Minerva quinque inter se diversis appellationibus notata sit, ut huius quidem deae nomen summo artificio variaret Pindaro placuisse consentaneum est. Huc accedit, quod in carmine Pythico duodecimo Minerva, postquam in v. 7—8 *Παλλὰς Ἀθάνα* nominata est, in v. 19 vocatur *παρθένος* et in v. 22 *θεός*.

Iam ut ad locos, ubi IVNONIS mentio facta est, considerandos transeamus, legitur carminis Pythici alterius in v. 27 *Ἥρας*; eandem deam in v. 34 ornatius *Διὸς ἄκοιτιν* nominavit Pindarus nec minore artificio in v. 39, ubi illa *θυγάτηρ Κρόνου* dicta est, eiusdem nomen expressit. Praeterea in carmine Nemeaeo primo postquam in v. 38 poeta a nomine *Ἥρα* exorsus est, proximo in versu Iuno *θεῶν βασιλέα* vocata est. Minus diligenter Pindarus in carmine Nemeaeo decimo repetitionem eiusdem nominis videtur effugisse. Etenim quamquam in v. 18 Iunonis, quae in v. 2 *Ἥρα* dicta est, nomen

per ambages ita reddidit, ut τελεία μάτηρ diceretur — Hebes enim, cuius cum Hercule initum matrimonium hoc loco memoratur, mater Iuno erat — tamen et in v. 23 et in v. 36 ad nomen Ἥρα rediit. Itaque cum haec repetitio intra eiusdem systematis ambitum fiat, hoc quidem loco Pindarus contra legem illam alibi observatam fecit, sed cum duae strophae inter utrumque versum intersint, repetitio minus molesta est.

Porro DIANA, postquam carminis Olympici tertii in v. 26 Λατοῦς ἱπποσόα θυγάτηρ dicta est, in v. 30 cognomine Ὀρθωσία insignitur. Cuius cognominis originem scholiastes vel ab Arcadiae monte Ὀρθώσιον sive Ὄρθιον vel a verbo ὀρθοῦν, cum Diana feminis partum edentibus adesse putaretur, repetivit. Constat autem Dianae illo nomine Spartae cultae olim humanas oblatas esse victimas. Qui usus non solum in fabula de immolanda Iphigenia conspicitur, sed etiam puerorum illa in ara Dianae verberatio inde originem duxit. Item in carmine Pythico altero Pindarus progressus in v. 7 ab appellatione Ἄρτεμις, in v. 9 Dianae nomen exquisitiore artificio reddidit. Ἰοχέαιρα παρθένος enim Diana est, quae venandi studio inter deas erat insignis. Proximi carminis in v. 10 postquam eadem denuo primum Ἄρτεμις vocata est, poeta in v. 32, cum paullo antea Apollinis mentionem fecerit, nomen ita variavit, ut eam κασιγνήταν diceret.

Atque etiam LATONAM Dianae matrem variis appellationibus a Pindaro ornatam esse docemur eo fragmento, quod est primum inter προσόδια (fr. 58 apud Boeckhium). Cuius fragmenti priore in parte poeta nomine Λατοῦς utitur, in posteriore „ἁ Κοιογενής" pro eo substitutum est. Coei enim Titanis filia Latona erat. Duas autem illas fragmenti partes in unum systema coniunctas fuisse, nisi quod strophae finis et antistrophae initium interierit, ex totius loci sententia intellegitur.

Nec secus Nemeaeo in carmine octavo poeta VENERIS, quae in v. 1 appellatione Ἀφροδίτας introducta est, nomen per ambages reddidit; siquidem Κυπρία in v. 7 Venus intellegenda est, quippe quod nomen dea ad insulam Cyprum ex maris spuma enata nacta esset, itemque in carminis Olympici decimi v. 105 Κυπρογενής et in carminis Pythici quarti v. 216 Κυπρογένεια nuncupata est. Praeterea in fragmento, quod est

primum inter *σκόλια* (fr. 87 apud Boeckhium) postquam in v. 3 Pindarus eam *ματέρ' ἐρώτων οὐρανίαν . . . 'Αφροδίταν* dixit, sub finem fragmenti, cuius ambitus, cum versus aliquot interciderint, non satis perspicuus est, Venus a choro verbis „*ὦ Κύπρου δέσποινα*" invocatur.

THETIDEM quidem poeta Pythici carminis tertii et in v. 92 et in v. 101 eodem nomine proprio appellavit, verum inter duos illos versus novi systematis initium sumpsit. Contra in carmine Nemeaeo tertio postquam dea in v. 35 *ποντία Θέτις* dicta est, Pindarus in v. 57 nomen eius ita variavit, ut illam *Νηρέος θύγατρα* vocaret. Similiter legitur Nem. IV 50 *Θέτις*, v. 65 *ὑψιθρόνων μίαν Νηρεΐδων* et Nem. V 25 *σεμνὰν Θέτιν,* v. 36 *ποντίαν χρυσαλακάτων τινὰ Νηρεΐδων*. Iam vero in carmine Isthmico septimo initio facto in v. 27 a nomine *Θέτιος* poeta in v. 34 eam *ποντίαν θεόν* dixit; nec minus in v. 43 deae nomen per ambages reddidit, ubi *Νηρέος θυγάτηρ* legitur. In v. 47 demum Pindarus ad appellationem *Θέτιος* recurrit.

Attamen dubitatio haud levis nobis eo moveri potest, quod poeta et in CHARITIBUS et in MUSIS nominandis multo neglegentius fecit. Illas enim carminis Olympici quarti decimi et in v. 4 et in v. 8 eodem nomine proprio appellatas deprehendimus, cum in v. 14—15 *θεῶν κρατίστου παῖδες* i. e. Iovis filiae dictae sint. In carmine autem Pythico primo Musarum nomen in v. 14 quidem appellatione *Πιερίδων* variatum est, sed in v. 2 et v. 12 nudum exstat. Nec minus in carmine Isthmico altero Pindarus postquam in v. 2 de Musarum curru dixit, in v. 6 ad nomen *Μοῖσα* rediit.

Diligentius GORGONUM nomen in carmine Pythico duodecimo variare voluit, quo quemadmodum Minerva Gorgonum de Medusae sororis morte lamenta atque planctus imitata tibiarum artem inveniret, relatum est. Atque in v. 7 quidem illae sorores audiunt *Γοργόνες*, sed in v. 9 nomen earum per ambages expressit Pindarus. Namque *παρθενίοις κεφαλαῖς* dictum videtur pro *κεφαλαῖς παρθένων* i. e. Gorgonum. Iam vero postquam in v. 11 poeta appellatione *κασιγνητᾶν* usus est, in v. 13 eaedem nominantur *Φόρκοιο γένος*, quoniam a Phorco patre natae sunt. Atque adeo in v. 20 novum

Gorgonum signum delitescere videtur. Etenim cum Minerva non unius Euryalae planctus, sed, ut in v. 7 poeta ipse significavit, geminatas utriusque sororis superstitis lamentationes imitata esset, hic omissa Sthenone pro Gorgonibus universis Euryale memorata est. Eiusdem carminis in v. 11 nomen sororis a Perseo trucidatae, quae in v. 16 *εὐπάραος Μέδοισα* est, Pindarus doctissime ita variavit, ut eam *τρίτον κασιγνητᾶν μέρος* diceret.

§ 5.

Quoniam de deis deabusque, quarum apud Pindarum identidem mentio facta est, satis multis disputasse nobis videmur, nunc primum heroum, deinde heroinarum appellationes considerabimus. Cumque HERCULES ceteris omnibus virtute et gloria praestitisse videatur, ab hoc initium faciam. Qui postquam carminis Olympici decimi in v. 30 nomine *Ἡρακλέης* introductus est, in v. 44—45 dicitur *Διὸς ἄλκιμος υἱός*, quae Herculis appellatio iam in Hes. sc. Herc. v. 320 exstat. Similiter in oda Nemeaea prima Hercules, cuius nomen proprium in v. 33 legitur, in v. 35 audit *παῖς Διός*, cum in v. 58 appellatione *υἱοῦ* scil. Amphitryonis insignitus sit. Iam carminis Nemeaei tertii in v. 21 initio denuo facto a nomine *Ἡρακλέος* in v. 22 ille locutione *ἥρως θεός* decoratus est. Quid? in v. 37, ubi Telamonis laudes propter res in bellis Laomedonti et Amazonibus illatis gloriose gestas celebrantur, nonne novum Herculis signum deprehendimus? Etenim hunc illius adversus Ilium expeditionis ducem fuisse inter omnes constat, et quamquam multi et docti homines de hoc loco disputaverunt, tamen nondum satis expositum est, quamobrem Pindarus hoc loco non Herculem, sed Iolaum nominaverit. Quod nescio an sic expediri possit, ut *Ἰόλαος* cognomen Herculis fuerit; nisi potius Pindarus repetitionem Herculis nominis aspernatus, cum alia circumlocutio generalis Aeaci et Pelei interea mentione facta perspicua non fuisset, pro Hercule substituisse videbitur Iolaum, quippe qui perpetuus illi comes esset et in eadem cum Hercule ara coleretur. Porro in carminis Isthmici quinti v. 30 Herculis nomen ita

circumscriptum est, ut *Ἀλκμήνας τέκος* vocaretur. Eundem Pindarus, postquam in v. 35 nomine proprio usus est, in v. 38 verbis *καρτεραίχμας Ἀμφιτρυωνιάδας* significavit.

Ut Hercules inter vetustos heroas ita ACHILLES inter viros contra Troiam profectos eminuit. Qui in carminis Olympici noni v. 71 nomine proprio appellatus in v. 76 dicitur *Θέτιος γοῦνος*. Nec minus in carmine Nemeaeo tertio Pindarus postquam in v. 43 denuo ab appellatione (*ξανθὸς*) *Ἀχιλεύς* exorsus est, in v. 57 nomen Achillis per ambages ita reddidit, ut eum *γόνον φέρτατον* scil. Thetidis appellaret. Contra carminis Isthmici septimi et in v. 48 et in v. 55 Achillis nudum nomen proprium habes. Verum cum haec oda non systematis, sed singulis strophis contineatur, nescio an hic poeta nonnisi in una eademque stropha repetitionem eiusdem nominis vitaverit.

Maiore diligentia Pindarus Achillis educatoris praeceptorisque Centauri CHIRONIS nomen variavit. Etenim in carminis Pythici tertii initio quasi summam appellationum copiam iactans illum *Χείρωνα Φιλυρίδαν, Οὐρανίδα γόνον εὐρυμέδοντα Κρόνου, Φῆρ' ἀγρότερον* nominavit. Nempe Philyra, Oceani filia, Chironem ex Crono patre pepererat. Deinde in v. 45 poeta, quomodo Apollo filium Aesculapium *Μάγνητι Κενταύρῳ* tradiderit educandum, narrat et in v. 63 votum facit, ut *σώφρων Χείρων* in vivis sit et Hieroni regi gravi morbo affecto medicum Aesculapii similem mittat. Isdem fere locutionibus in carmine Pythico quarto Chironis nomen circumscriptum est. Qui postquam in v. 102 suo nomine introductus est, in v. 103 appellatione *Κενταύρου* notatur. Deinde in v. 115 quidem poeta ad nomen proprium Chironis revertitur epitheto *Κρονίδας* addito, sed molestia huius repetitionis, quamquam intra idem systema fit, eo mitigatur, quod illa circumlocutio interposita est. Postremum in v. 119 Chiron exquisitiore artificio *Φὴρ θεῖος* vocatur. Accedit, quod in carmine Pythico nono Pindarus postquam in v. 29 a Chironis nomine proprio exorsus est, in v. 30 Apollinem cognomine *Φιλυρίδα* illum salutantem finxit et in v. 38 Chiron *Κένταυρος ζαμενής* dicitur. Praeterea carminis Nemeaei

tertii in v. 47—48 legimus *Κρονίδαν Κένταυρον* et in v. 53 *βαθυμῆτα Χείρων*.

Iam vero in carmine Isthmico quinto, quo omnes fere heroes Aeginenses eximia exornantur laude, TELAMON in v. 27, cum antea Aiacis filii mentio facta sit, appellatione *πατρός* introductus tum demum, postquam in v. 35 poeta eum *Αἰακίδαν* dixit, in v. 40 suo nomine vocatur. Deinde in v. 46 Pindarus illius nomen artificio quodam reddens Herculem a Telamone, quem ad expeditionis adversus Laomedontem societatem invitaret, hospitio acceptum et phiala oblata, ut libationem faceret, admonitum Iovem patrem in vota vocasse refert, ut *ἀνδρὶ τῷδε* filium donaret tam firmum corpore, quam leonina esset pellis. Attamen in v. 52 poeta, cum a novo systemate inceperit, ad nomen Telamonis recurrit.

Eiusdem scelus, quod una cum Peleo in Phocum fratrem germanum ediderat, cum in carmine Nemeaeo quinto expositum sit, duo illi fratres, quos in v. 8 poeta *Αἰακίδας* nuncupavit, in v. 12 *Ἐνδαΐδος ἀριγνῶτες υἱοί* dicti sunt. Ex Endeide enim filia Chironis Aeacus Peleum et Telamonem filios genuerat, cum Phocus ex matre Psamathe natus esset. In v. 15 autem Pindarus illorum nomina ita significare maluit, ut eos *ἄνδρας ἀλκίμους* vocaret.

Praeterea PERSEUS carminis Pythici decimi in v. 31 suo nomine appellatus in v. 45 dicitur *Δανάας παῖς*. Similiter in carmine Pythico duodecimo postquam poeta in v. 11 denuo ab illius nomine proprio initium cepit, in v. 17 vocatus est *υἱὸς Δανάας*, in v. 18 Pindarus nomen eius ea arte reddidit, ut eum *φίλον ἄνδρα* i. e. virum (a Minerva) dilectum nominaret.

IXION autem, cuius nudum nomen in carminis Pythici alterius v. 21 legimus, in v. 29 *ἀνήρ* est. Nec minus in v. 31 *ἥρως* Ixion intellegendus est, cum in v. 37 poeta ad appellationem (*ἄϊδρις*) *ἀνήρ* redierit. Quae repetitio cum in iis duarum stropharum locis, qui inter se respondent, facta sit, nescio an Pindarus id egerit, ut repetitione eiusdem vocabuli coniuncta cum eodem instrumentorum concentu et corporum in saltando motu animos audientium

delectaret. Quamquam praeter hoc duo tantum exempla talium in locis inter se respondentibus repetitionum ex carminibus Pindaricis colligi possunt. Namque Ol. I 69 et 80 verbum *γάμον* et Isthm. VII 40 et 50 vocabulum *πεδίον* in eadem sede repetitum est. Qua in exemplorum paucitate dubium est, num Pindarus illud artificium, quod apud poetas tragicos non erat inusitatum, consulto appetiverit.

Sed redeamus ad propositum. AGAMEMNON igitur carminis Pythici undecimi in v. 17, cum Orestis supra mentio facta sit, appellatione *πατρός* introductus, postquam in v. 20 nomen eius ita redditum est, ut umbra a Clytaemnestra uxore trucidati *Ἀγαμεμνονία ψυχά* diceretur, in v. 31 audit *ἥρως Ἀτρεΐδας*.

Nec dissimiliter BELLEROPHON in carminis Olympici tertii decimi v. 59 verbis *σφετέρου πατρός* notatus est, cum Glaucum sua a Bellerophonte origine coram Danais gloriatum esse hoc loco poeta rettulerit. Deinde postquam in v. 65 Minerva auream illam habenam ad Pegasum domandum portans eum allocuta est „*Αἰολίδα βασιλεῦ*", in v. 81 demum proprium legimus Bellerophontis nomen.

Iam vero in carmine Olympico sexto cum victoris ex Iamidarum gente celebrandi causa IAMI ab Apolline et Euadne ortus diligentius enarratus sit, poeta auctorem clarissimi illius generis in v. 36 *θεοῖο γόνον* et in v. 41 *θεόφρονα κοῦρον* dixit. Idem postquam in v. 43 nudo nomine appellatus est, in v. 57 novum eius signum deprehendimus. Nam *τοῦτ' ὄνυμ' ἀθάνατον*, quod nomen Euadne filio suo dederat propter violas, quibus tectus iacuerat, est nomen *Ἴαμος*. Postremum in v. 62 Iamus imperium aliquod precatus ab Apolline patre appellatione *τέκος* ipsum Olympiam sequi iussus est, ubi vaticinandi munus apud Iovis aram maximam acciperet.

Minore cura, nec tamen paucioribus locutionibus poeta IASONIS nomen in carmine Pythico quarto variavit, ubi legitur in v. 119 *Ἰάσονα*, v. 123 *γόνον κάλλιστον ἀνδρῶν*, v. 127 *ἀνεψιόν* (scil. *Ἀδμήτου*), v. 128 *Ἰάσων*, v. 132 *ἀνήρ*, v. 136 *Ἰάσων*, v. 169 *Ἰάσων*, v. 189 *Ἰάσων*, v. 194 *ἀρχός*, v. 217 *σοφὸν Αἰσονίδαν*, v. 229 *βασιλεύς, ὅστις ἄρχει ναός*, v. 232 *Ἰάσων*, v. 236 *βιατὰς ἀνήρ*, v. 239 *καρτερὸν ἄνδρα*. Ubi quam-

quam in sexto systemate Iasonis nomine proprio ter usus est, tamen cum semper circumlocutio aliqua interposita sit, Pindarus quodammodo repetitionem eiusdem nominis dedita opera videtur declinasse.

Ceteros heroas cum minus amplis appellationibus poeta exornaverit, satis erit, si ipsa verba, ex quibus illud nomina variandi studium appareat, proferemus. Ita nominatur:

Oenomaus Ol. I 70 *Πισάτα πατρός* (scil. *Ἱπποδαμείας*), v. 76 *Οἰνομάου*, v. 88 *Οἰνομάου*.

Pelops Ol. I 24 *Λυδοῦ Πέλοπος*, v. 36 *υἱὲ Ταντάλου*, v. 65 *υἱόν*, v. 95 *Πέλοπος*;

Aepytus, Phaesanae Arcadiae rex, Ol. VI 33 *ἥρωι Εἰλατίδᾳ*, v. 36 *Αἴπυτον*, v. 47 *βασιλεύς*;

Adrastus Ol. VI 13 *Ἄδραστος*, v. 15 *Ταλαϊονίδας*;

idem Nem. IX 9 *Ἄδραστος*, v. 10 *ἥρωα*, (v. 14 *Ταλαοῦ παῖδες*);

Tlepolemus Ol. VII 20 *Τλαπολέμου*, v. 30 *τᾶσδε χθονὸς* (*Ῥόδου*) *οἰκιστήρ*, v. 77—78 *Τλαπολέμῳ*, *Τιρυνθίων ἀρχαγέτᾳ*;

Aeacus Ol. VIII 30 *Αἰακοῦ*, v. 42 *ἥρως*, v. 50 *Αἰακόν*;

idem Nem. VIII 7 *Οἰνώνας βασιλεύς*, v. 13 *Αἰακοῦ*;

Patroclus Ol. IX 70 *τοῦ* (*Μενοιτίου*) *παῖς*, v. 75 *Πατρόκλου*;

Augeas Ol. X 28 *Αὐγέαν*, v. 35 *Ἐπειῶν βασιλεύς*;

Philocteta Pyth. I 50 *Φιλοκτήταο*, v. 53 *Ποίαντος υἱὸν τοξόταν*;

Amphiaraus Pyth. VIII 39 *Ὀϊκλέος παῖς*, v. 56 *Ἀμφιάρηος*;

idem Nem. IX 13 *Ἀμφιάρηον θρασυμήδεα*, v. 17 *Οἰκλείδᾳ*, v. 24 *Ἀμφιάρῃ*;

Idas et Lynceus, Apharei filii, Nem. X v. 60—61 *Ἴδας*, *Λυγκεύς*, v. 65 *Ἀφαρητίδαι*, v. 70—71 *Λυγκέος*, *Ἴδᾳ*;

Iolaus Isthm. I 14 *Ἰολάοι'*(o), v. 26 *Ἰφικλέος παῖς*.

Praetera Epigonorum appellationes in carmine Pythico octavo hae inveniuntur: v. 40 *υἱούς* (nempe septem illorum heroum), v. 42 *Ἐπίγονοι*, v. 52 *Δαναῶν στρατοῦ*, et Hyperborei in carmine Pythico decimo hunc in modum commemorati sunt: v. 30 *Ὑπερβορέων*, v. 42 *ἱερᾷ γενεᾷ*, v. 46 *ἀνδρῶν μακάρων ὅμιλον*. Ex his quoque exemplis cognosci potest Pindarum, ubi viri alicuius saepius mentio facienda esset, variis et inter se diversis nominibus usum esse, et tum demum ad priorem

appellationem recurrisse, si novi systematis initium sumpsisset. Rarissime autem intra unum systema idem nomen repetivit, idque plerumque ita, ut circumlocutionem aliquam interponeret.

Eandem rationem num etiam in heroinis appellandis secutus sit vates Thebanus, nunc quaeramus. Atque Hippodamia Oenomai filia carminis Olympici primi in v. 70 nomine proprio introducta, in v. 81 appellatione *θυγατρός* notatur. Verum etiam *παρθένος*, qua Pelops Oenomao superato potitur, in v. 88 Hippodamia intellegenda est. Iam in carmine Pythico undecimo Clytaemnestra, postquam in v. 17 poeta a proprio eius nomine exorsus est, in v. 22, cum Agamemnonis trucidatio memorata sit, audit *νηλὴς γυνά*. Nec minus in v. 37, ubi poenae, quam Orestes filius ab illa repetit, mentio fit, Pindarus Clytaemnestram per ambages quasdam *ματέρα* appellavit. Praeterea Coronis, cuius ab Apolline amatae perfidiam iam supra tetigimus, carminis Pythici tertii in v. 8, cum Phlegyas regulus pater eius esset, *Φλεγύα θυγάτηρ* dicta in v. 25 nomine proprio nuncupatur. Eiusdem nomen in v. 34 ita circumscriptum est, ut *παρθένος* diceretur, cum in v. 39 poeta eam *κούραν* nominaverit. Antaei autem filia Irasorum regis, quam a multis procis expetitam pater, ut maritum validum ei prospiceret, Danai exemplum imitatus ei promisit, qui cursus certamine vicisset, postquam in carminis Pythici noni v. 105 appellatione *Λιβύσσας γυναικός* significata est, in v. 106 Pindarus eam *καλλίκομον ἀγακλέα κούραν* vocavit. Quo facto in v. 111 *θυγατρί*, in v. 117 *κόρᾳ*, in v. 122 *παρθένον κεδνάν* pro nomine illius substituit. Adde, quod Euadne Pitanae Laconicae filia a Neptuno nata carminis Olympici sexti in v. 30 nomine proprio in v. 33 *βρέφος*, nempe Pitanae, dicitur. Deinde in v. 49 quidem poeta ad nomen Euadnes rediit, sed in v. 56 eadem audit *μάτηρ*. Necnon Cassandram carminis Pythici undecimi in v. 19—20 Pindarus *Δαρδανίδα κόραν Πριάμου Κασσάνδραν* nominavit, in v. 33 nomine variato *μάντιν κόραν*. Denique Alcmena carminis Nemeaei primi in v. 35, ubi Herculis ortus narratur, *μάτηρ* et in v. 49 demum nomine proprio appellata est.

Haec fere sunt nomina propria, quae Pindarus artificiose ita variavit, ut praeter pauca, quae supra protulimus, exempla nusquam urbem vel hominem, deum vel heroa intra idem systema bis eodem nomine appellaret.

§ 6.

Restat, ut perscrutemur, num etiam in nominibus appellativis et iis vocabulis, quibus res vel qualitates significantur, eandem dicendi ubertatem et varietatem appetiverit. In quibus quamvis Pindari studium vocabula variandi luculenter appareat, tamen non aeque curiose atque in nominibus propriis, ne intra unum systema ad eandem appellationem recurreret, cavisse videtur, id quod facilius intellegetur, si genus universum nominum appellativorum in species certas diviserimus. Etenim ea vocabula, quae generales hominum rationes et necessitudines significant, velut *ἀνήρ, ἄνθρωπος, παῖς, υἱός, πατήρ, μάτηρ* etc., cum sexcenties non solum in eodem systemate, sed etiam in eadem stropha repetita sint, prorsus a commentatione nostra secludenda sunt. Quibus verbis cnm non multo maior in enuntiato vis quam pronominibus infuisse videatur, non habuit Pindarus, cur ea variaret. Contra ea vocabula, quae quia res cum ipsa arte poetica vel cum victoria celebranda coniunctas significabant, graviora videbantur, velut *ὕμνος* vel *στέφανος,* poeta vix minus diligenter quam nomina propria variare conatus est. Itaque de his, quae ad apparatum poeticum pertinent, vocibus in ultima huius commentationis parte accuratius disseremus; contra ea vocabula, quae poeta modo repetivit modo variavit, breviculo conspectu comprehendemus.

Ac primum quidem quam ampla appellationum copia Pindarus ipsum 'carmen' suum ornaverit, videamus. Tantum enim aberat, ut modestia simulata, sicuti malum poetam decet, non multum aut nihil carmine suo ad victorem celebrandum conferri profiteretur, ut artem suam quam plurimum commendaret atque laudaret. Itaque cum ipse facinus egregium, quod poetica laude careret, pro infecto haberet, saepissime de carminum suorum dignitate et pretio praedicavit.

Sic in carminis Isthmici quarti v. 10—11 Pindarus duabus tantum rebus praeter divitias summam nobis vitae felicitatem afferri canit, siquis rebus praeclare gestis λόγον ἐσλὸν ἀκούῃ. Ubi cum λόγον ἐσλὸν ἀκούειν substitutum videatur pro λόγῳ ἐσλὸς sive εὖ ἀκούειν, λόγος est ipsum carmen poetae, quo celebrati victoris gloria ad memoriam posteritatemque proditur. Deinde ad Aeacidarum laudem transiens numquam se sine his viris hymnos attingere (ὕμνων γεύεσθαι) in v. 18 praedicat. In v. 22 autem carmen nova insigniturus appellatione adhortatur, ut Aeginae quoque praedicatio conveniens ἀοιδᾷ misceatur. Iam postquam in v. 24, ubi etiam fortes inter heroas bellatores poeticam laudem consecutos esse dicit, verbum λόγον repetivit, in v. 48 carmen suum denuo laude ornaturus ipsas victorias mellitum καλλίνικον χάρμα cupere gloriatur. Scilicet καλλίνικον χάρμα est hymnus iucundus atque victoriam decorans. Postremo in v. 57 poeta ad appellationem ὕμνος revertitur. Itaque carmen, quo victoria celebratur, quattuor diversis vocabulis insignivit: v. 11 λόγον, v. 18 ὕμνον, v. 22 ἀοιδάν, v. 48 καλλίνικον χάρμα. Praeterea in carminis Olympici primi v. 102 coronandum sibi esse Hieronem equestri modo Αἰοληΐδι μολπᾷ canit; numquam enim fore addit in v. 105, ut hospitem honestarum rerum peritiorem et potentia praestantiorem κλυταῖσι ὕμνων πτυχαῖς (inclitis hymnorum flexibus) exornet. Iam in v. 110 ὁδὸς λόγων, quam nova et curuli victoria ab Hierone parta se reperturum esse sperat, materia novi carminis intellegenda est, quam haec ipsa victoria ei praebitura erat. Atque in v. 112 poeta carmen suum cum telo comparat, cum Musam sibi καρτερώτατον βέλος alere praedicet. Hic igitur carmen in v. 102 μολπά, v. 105 ὕμνος, v. 110 λόγοι, v. 112 βέλος nominatum est.

Illa autem carminis cum telo comparatio, quae a facilitate celeritateque, quacum poeta ut sagittam ab arcu, ita poema ex mente sua ad certam quandam metam emittere potest, repetita videtur, in carmine Olympico nono diligentius illustrata est. Etenim cum τὸ Ἀρχιλόχου μέλος (v. 1) nonnisi tum, cum victor Olympiae comissationem celebravit, suffecerit, nunc vero ampliore laude victori opus sit, in v. 5 et seqq.

Pindarus se ipsum admonet, ut longe iaculante Musarum ab arcu et Iovem rutila fulgurantem et venerandum Elidis verticem *τοιοῖσδε βέλεσσιν* impertiat. Sed cum victor celebrandus iam antea in Delphicis certaminibus coronam adeptus esset, poeta carmen suum in hanc quoque victoriam dirigere voluit, id quod in v. 11 ita exprimit: in urbem Pythonem quoque *πτερόεντα γλυκὺν ὀϊστόν* se missurum esse. Verum etiam patria urbs victoris laude erat ornanda eamque ob rem in v. 21 et seqq. ille praedicat fore ut caram urbem *μαλεραῖς ἀοιδαῖς* illustrans velocissimo poematis nuntio eius gloriam late spargat. Nec minus sollerter Pindarus in carmine Pythico altero vocabulum *μέλος* variavit. Nam postquam in v. 4 Syracusis, Hieronis regis urbi, se *τόδε μέλος* Thebis ex urbe apportare pronuntiavit, in v. 13—14 aliis regibus ab aliis poetis propter virtutes *εὐαχέα ὕμνον* confici ait. Nec minus in v. 16 *φᾶμαι Κυπρίων,* quae de Cinyra Veneris sacerdote saepe resonabant, carmina intellegenda sunt, quibus Cyprii illius regis laudes celebrabant. Deinde cum in v. 68 ad appellationem *μέλος* redierit, proximo in versu poeta Hieronem admonet, ut *Καστόρειον* mente spectet benevola, ubi *Καστόρειον* certe carmen est, sive hoc ipsum, in quo versamur, sive alterum una cum hoc Hieroni missum. *Καστόρειος* enim vocabatur certus nomus equester, quem nomen traxisse a Castore celeberrimo equite ipse Pindarus testatur Isthm. I 14, ubi victorem curulem *ἢ Καστορείῳ ἢ Ἰολάοι' ὕμνῳ* elaturus causam adicit hanc: *κεῖνοι γὰρ ἡρώων διφρηλάται Λακεδαίμονι καὶ Θήβαις ἐτέκνωθεν κράτιστοι.* Itaque etiam ea, quam Hiero in Pythicis certaminibus curru adeptus erat, victoria aptissime *Καστορείῳ* celebrabatur.

Item Nemeaei carminis quarti in v. 2—3 carmina, quae homines labore fatigatos suavissime deleniunt, *αἱ σοφαὶ Μοισᾶν θύγατρες ἀοιδαί* nominantur. Nec minus in v. 6 *ῥῆμα,* quod Gratiarum ope excogitatum factis sit superstes, carmen est, quo uno res egregie gestae ad posteros possunt propagari. Sed postquam in v. 11 haec de carminum epiniciorum iucunditate et praestantia dicta pro exordio *ὕμνου* a se oblata esse poeta fassus est, in v. 15 optat, ut victoris pater adhuc in vivis sit et *τῷδε μέλει κλιθεὶς* i. e. hoc Pindari carmen cantans

ipse filii laudem celebret. Namque pro *ὕμνον* in v. 16, quamquam omnes codices hanc praebent lectionem, cum Bergkio *υἱόν* emendandum esse censeo, cum repetitio verbi *ὕμνος* intra unam eandemque stropham ab appellationum varietate alibi, ubi de ipso carmine agitur, appetita abhorreat. Accedit, quod non assequor, quid illud sibi velit „huic carmini inclinatus carmen victoriale cantare"; nempe ipsum *μέλος* est *ὕμνος καλλίνικος*. *Καλλίνικος* autem dicitur non minus apte filius quam hymnus, cum Pyth. I 32 legatur *Ἱέρωνος καλλινίκου* et Pyth. XI 46 *ἐν ἅρμασι καλλίνικοι* i. e. praeclari inter currus victores. In fine huius odae easdem carminis appellationes, quas in initio, deprehendimus: conf. v. 78 *ἐπινικίοισιν ἀοιδαῖς*, v. 83 *ὕμνος*, v. 94 *ῥήματα*.

Multis quidem praeter haec exemplis demonstrari potest, quam diligenter poeta nomini carminis variando operam dederit, sed satis erit, si appellationes paullo minus usitatas proferemus. Ita Nem. VII 11—12 Pindarus „si quis", inquit, „successum habet in rebus gerendis, dulce is praebet argumentum *ῥοαῖσι Μοισᾶν*", ubi fluenta Musarum carmina intellegenda sunt. Isthm. VI 23 autem, ubi victor *ἰοπλόκοισι Μοίσαις* illustratus dicitur, Musae ipsae pro carmine ope earum confecto substitutae sunt. Audacius etiam Nem. VIII 47 *λίθον Μοισαῖον* se victori substruere poeta praedicat comparato carmine cum columna, quales in victorum honorem erigebantur.

Iam ut ad tibiae, cuius ad sonum carmina cantabantur, appellationes considerandas transeamus, carminis Olympici decimi in v. 84 Pindarus materiam pro materiatis nominans illam dixit *κάλαμον*, eadem in v. 94 est *γλυκὺς αὐλός*. Nec secus in carmine Pythico duodecimo, quo ipsius tibiae inventio enarrata est, postquam in v. 19 incepit a vocabulo *αὐλῶν*, statim in v. 21 tibiam *ἔντεα* nominat, quibus Minerva Gorgonum planctus imitibatur. Deinde in v. 25, ubi auleticus nomus dicitur *λεπτοῦ διανισόμενος χαλκοῦ θαμὰ καὶ δονάκων*, aes et calami, ex quibus tibiae fabricabantur, pro his ipsis substituta sunt. Itaque etiam elegantissimum illud in v. 27 „*πιστοὶ χορευτᾶν μάρτυρες*", quamquam generaliter de calamis dictum est, tamen tibias significat, quippe quae comites choricis cantoribus adfuerint.

Ut hic tibia, qua victoria celebranda parta erat, ita in carmine Pythico quinto currus, quo Arcesilaus Cyrenes rex vicerat, variis illustratur luminibus. Nam in v. 32 Carrhotus auriga laudatur, quod ἐντέων σθένος minime fregit, ubi ἐντέων non de frenis, quorum integritas iam in v. 30 memorata est, sed de curru ipso dictum est. Atque alibi quoque currum ἔντεα a Pindaro appellatum esse testatur schol. Il. XXIV 277: καὶ Πίνδαρος τὰ ἅρματα ἔντεά φησιν· „ἱππείοις ἔντεσι μεταΐσσων“, quae verba ex deperdito aliquo carmine fluxisse verisimillimum est. Iam in v. 34 poeta currum post victoriam Apollini suspensum τεκτόνων δαίδαλα vocavit, quibus verbis pretium eius et praestantia illustrantur, cum praesertim Cyrenaicorum curruum permagna fuerit existimatio. In v. 48 autem denuo Carrhoti laus celebratur, quod quadraginta aurigis superatis δίφρον integrum servavit.

Similiter victoriam ipsam celebrandam carminis Olympici octavi in v. 57 poeta ταύταν χάριν dixit, in v. 66 Alcimedontem victorem praedicat, quod νίκαν τριακοστάν inter Melesiae aliptae discipulos consecutus hunc gloria affecerit. Cumque victor sertis cingeretur tamquam praemio victoriae, in v. 76 is, qui sextam iam reportavit gloriam, vocatur „cuius crinibus ἕκτος στέφανος circumiacet frondiferis de certaminibus“. Nec minoribus usus ambagibus in v. 82—83 victoriam Olympiae reportatam λιπαρὸν κόσμον Ὀλυμπίᾳ appellavit Pindarus.

Item coronarum, quae victoriae signa erant, variae appellationes Pindaro placuerunt. Etenim in carmine Olympico tertio postquam in v. 6 στέφανοι ipsi memorati sunt, in v. 13 Hellanodica, qui victorem coronabat, dicitur „comis γλαυκόχροα κόσμον ἐλαίας cingens“. In v. 18 autem poeta cum a novo systemate inceperit, ad appellationem στέφανος revertitur. Praeterea in carmine Nemeaeo quarto victor, qui in v. 17 „Cleonaeo ex certamine ὅρμον στεφάνων deducens“ dictus est, in v. 21 laudatur, quod Thebani quoque non inviti eum ἄνθεσι coronaverunt. Deinde in v. 77 quidem verbum στέφανος repetitur, sed in v. 88 ita circumscribitur, ut coronae Isthmicis in certaminibus acceptae Κορίνθια σέλινα vocentur, cum Nemeorum et Isthmiorum coronae ex apio,

Olympiorum ex oleastro, Pythiorum ex lauro nexae fuerint testante scholiasta (cf. Boeckhium p. 5). Similiter in carminis Nemeaei sexti v. 18 poeta coronam, quam Olympicus victor adeptus erat, ἔρνεα ἀπ' Ἀλφεοῦ nòminavit, et postquam in v. 26 gentem illius victoriarum multitudine insignem ταμίαν στεφάνων dixit, in v. 42 vocabulum στέφανος artificiosissime ita variatum est, ut corona Nemeae in ludis parta βοτάνα ἁ λέοντος appellaretur, cum post leonem Nemeaeum ab Hercule stratum apium ibi crescens coronis victorum consecratum esse fabulis esset traditum. Oleastri autem nomen, quem quomodo Hercules ab Hyperboreis Olympiam ad Iovis lucum ornandum attulerit, in carmine Olympico tertio enarratur, poeta ne appellationem ἐλαίας, quae in v. 13 legitur, repeteret, in v. 18 artificio quodam σκιαρὸν φύτευμα ξυνὸν ἀνθρώποις vocavit. Omnibus enim Iovis Olympici lucum petentibus olivae umbram praebebant. Nec minus in v. 32 δένδρεα, quae Herculem ad Istriam profectum admiratum esse Pindarus narrat, olivae intellegendae sunt.

Quid? cum non solum unam victoriam, a qua occasionem carminis sumpserat, celebrare, sed etiam omnium antea ab eodem viro partarum victoriarum memoriam redintegrare soleret, quam egregie et sollerter Pindarus rem dictu simplicissimam „victoriam adipisci" variavit? Veluti in carmine Olympico nono a versu 84 usque ad 99 Epharmosti Opuntii victoriae hoc pacto enumeratae sunt: in certaminibus Isthmicis κράτησεν ἔργον, Corinthi ei δύο ἐγένοντο χάρμαι, Argi ἔσχεθε κῦδος ἀνδρῶν, παῖς vero Athenis, Marathone μένεν ἀγῶνα πρεσβυτέρων, Parrhasiae in urbe Arcadica populo θαυμαστὸς ἐὼν φάνη, Pellanae ψυχρᾶν εὐδιανὸν φάρμακον αὐρᾶν (laenam) φέροι praemium victoriae, Thebae et Eleusis ei σύνδικος ἀγλαΐαισιν. Iam carminis proximi a v. 64 usque ad 72, qui primi victorias in variis ludorum ex praeda bellica ab Hercule institutorum generibus reportaverint, exponitur: σταδίου ἀρίστευσεν εὐθὺν τόνον Oeonus, πάλᾳ κυδαίνων Τεγέαν Echemus, ἔφερε πυγμᾶς τέλος Doryclus, ἀν' ἵπποισι τέτρασι Samus (scil. ἔφερε τέλος), ἄκοντι ἔλασε σκοπόν Phrastor, μᾶκος ἔδικε πέτρῳ ὑπὲρ ἀπάντων Niceus.

Quae dicendi varietas cum ubique fere, sed nusquam

nimia morositate et insolitorum verborum affectatione appetita apud Pindarum occurrat, adeo naturalis et quasi necessaria esse videtur, ut plerisque legentium admirationem vix moveat. Atque etiamsi in omni sermone composito, ne ad easdem semper locutiones recurrant, homines docti vitare soleant, nescio tamen an ex nullo alio poeta similia exempla aeque variarum appellationum afferri possint. Nonnullis vero locis Pindari studium cuiusvis generis nomina docte variandi luculentius apparet, quam ut casu tanta appellationum varietas effecta esse possit. Ita in carmine Olympico tertio decimo habena aurea, quam Minerva Bellerophonti ad Pegasum domandum dederat, quinquies diversis inter se locutionibus sollertissime significata est. Quam postquam in v. 63 *χρυσάμπυκα χαλινόν* appellavit, in v. 65 Pindarus Minervam Bellerophonti dormienti imperantem fecit, ut *φίλτρον ἵππειον* acceptum immolato tauro Neptuno offerret. Bellerophon autem ex somno expergefactus *παρκείμενον τέρας* (v. 70) deprehendit et, quemadmodum dea *δαμασίφρονα χρυσόν* (v. 75) attulisset, Polyido vati narravit. Quo auctore cum Minervae iussis obtemperasset, *φάρμακον πραΰ* (v. 82) Pegaso iniecit et facinora ab Iobate Lyciorum rege mandata perfecit.

Minus certum est, num Pindarus etiam cetera verba consulto variare studuerit, cum non raro eadem repetantur. Variata videntur vocabula haec:

dei Ol. I 35 *δαιμόνων*, v. 39 *θεοῖσι*, v. 52 *μακάρων*, v. 54 *Ὀλύμπου σκοποί*, v. 60 *ἀθανάτων*, 64 *θεόν*, 65 *ἀθάνατοι*, ubi nomen *ἀθάνατοι* intra unam eandemque stropham repetitum est;

felicitas Ol. II 18 *πότμῳ εὐδαίμονι*, 22 *ὄλβον*, 33 *ἀτειρεῖ ἀγαθῷ*, 36 *ὄλβῳ*, et

Pyth. III 84 *εὐδαιμονίας*, 86 *αἰὼν ἀσφαλής*, 89 *ὄλβον*, 98 *εὐφροσύνας*, 105 *ὄλβος*, et

Nem. VII 56 *εὐδαιμονίαν*, 58 *ὄλβον*;

miseria Ol. II 19 *πῆμα*, 23 *πένθος*, 34 *πόνων*, 37 *πῆμ'*, 52 *ἀφροσυνᾶν*, et

Isthm. VII 5 *πενθέων*, 7 *κάδεα*, 8 *πόνον*, 11 *μόχθον*, 13 *μέριμναν*;

lucus Ol. III 18 *ἄλσει*, 24 *κᾶπος*;

via Ol. VI 23 κελεύθῳ, 25 ὁδόν;

mare Ol. VII 56 πελάγει ποντίῳ, 62 πολιᾶς θαλάσσας, 69 ἁλὸς ὑγρᾶς;

murus Ol. VIII 33 τεῖχος, 38 πύργον, 42 χερὸς ἐργασίαις;

terra Pyth. IV 21 γαῖαν, 34 ἀρούρας, 37 βώλακα;

virgo Pyth. IX 30 γυναικός, 31 νεᾶνις, 43 κούρας, 56 νύμφαν;

serpentes Nem. I 40 δράκοντας, 45 ὄφιας, 50 κνωδάλων;

bellum Isthm. VI 25 χάλκασπις Ἄρης, 27 ταύτᾳ νεφέλᾳ, 36 πολέμοιο νεῖκος, 39 χειμῶνος.

Contra notabiles eorundem substantivorum repetitiones has congessi ex Pindari carminibus:

Ol. II 30 χρόνον, 37 χρόνῳ;

Ol. II 64 ὕδωρ, 73 ὕδωρ;

Ol. III 23 δένδρε', 32 δένδρεα;

Ol. V 10 ἄλσος, 13 ἄλσος;

Ol. XIII 29 σταδίου, 36 σταδίου;

Ol. XIII 72 βωμῷ, 79 βωμόν;

Pyth. I 44 παλάμᾳ, 48 παλάμαις;

Pyth. I 84 ἀκοά, 90 ἀκοάν;

Pyth. II 27 εὐναί, 35 εὐναί;

Pyth. III 55 χερσίν, 57 χερσί;

Pyth. VI 47 νόῳ, 51 νόῳ;

Nem. X 77 θάνατον, 83 θάνατον;

Isthm. III 18 θεῶν, 19 θεῶν, 23 θεῷ, quod carmen fortasse in duo dividendum est post v. 18;

Isthm. V 25 ἥρωος, 28 ἥρωσι.

Priusquam finem faciamus huius commentationis, quaerendum nobis est, utrum nomina variandi studio unus Pindarus insignis fuerit, an alii quoque poetae Graeci eandem appellationum ubertatem et varietatem appetiverint. Quae quaestio, cum ex plerisque ceterorum lyricorum carminibus tenues reliquiae nobis servatae sint, difficillima est ad solvendum. Sed elegiaci quidem poetae et iambographi artificio illo con-

sulto usi esse non videntur, cum in fragmentis saepius idem nomen perpaucis tantum versibus interiacentibus repetitum sit. Ita legitur

apud Tyrtaeum fragmenti quarti (ed. Bergk) in v. 1 *Φοίβου*, v. 10 *Φοῖβος* et fragmenti quinti decimi paroemiacis compositi in v. 1 *Σπάρτας*, v. 6 *τᾷ Σπάρτᾳ*;

apud Mimnermum fragmenti duodecimi in v. 3 *Ἠώς*, v. 10 *Ἠώς*;

in Theognideis v. 511 *Κλεάριστε*, v. 514 *Κλεάρισθ'*; v. 702 *Σισύφου Αἰολίδεω*, v. 711 *Σίσυφος ἥρως*; v. 1275 *Ἔρως*, v. 1277 *Ἔρως*;

apud Critiam fragmenti primi in v. 1 *Σικελῆς*, v. 3 *Σικελός*;

apud Platonem fragmenti septimi in v. 3 *Δίων*, v. 6 *Δίων*.

In uno illo Mimnermi fragmento duodecimo Solis nomen ita variatum est, ut in v. 1 *Ἠέλιος*, in v. 11 *Ὑπερίονος υἱός* diceretur.

Multo magis in dubium venit, utrum poetae chorici eandem in nominibus propriis variandis rationem et viam, atque Pindarus, tenuerint necne. Atque antiquioribus quidem poetis choricis, si ex perpaucis fragmentis concludere licet, illud Pindari artificium ignotum fuisse consentaneum est. Sane Alcman in fragmento illo carminis Parthenii ex Aegyptiaco sepulcro nuper in lucem protracto (23 apud Bergkium) virgines, ex quibus chorus constabat, semper eodem nomine proprio appellavit, cum nomen *Ἀγιδώ* v. 40, 42, 58, 80 et nomen *Ἀγησιχόρα* v. 53, 57, 77, 79, 90 inveniatur. Nec minus Stesichorus fragmenti vigesimi sexti in v. 1 et 3, ubi in Helenae fatis enarrandis patris quoque mentionem facit, eadem appellatione *Τυνδάρεος* usus est. Cuius generis repetitionum exempla cum apud Pindarum desint, constat illos poetas non eadem constantia, qua hunc, nomina propria variasse.

Itaque posteriore demum aetate, dum Simonides Pindarus Bacchylides florent, certa illa regula, secundum quam repetitio eiusdem appellationis non solum intra unam stropham, sed etiam in uno eodemque systemate vitanda erat, statuta videtur esse. Et quamquam ex Simonidis et Bacchylidis

fragmentis, si ab epigrammatis recesserimus, exempla nominum variatorum non magis quam repetitorum afferri possunt, tamen censeam hos quoque poetas illo artificio usos esse. Hoc enim verisimillimum est, choricos poetas studio nomina propria artificiose variandi primos se dedisse; nam in ceteris praeter choricum et epicum poesis generibus ante tragicae poesis primordia deorum virorumque fortium facta et fata copiose non explicantur. Atque illud artificium quoniam epicis poetis ignotum fuisse constat, tum demum nasci potuit, postquam poesis chorica ab epica, quae earundem locutionum repetitiones non modo non aspernabatur, sed etiam appetebat, prorsus erat seiuncta. Itaque cum Stesichori ars lyrica cum poesi epica tam arte cohaereret, ut ipse a Longino ὁμηρικώτατος dictus a nonnullis hominibus doctis poetis epicis adnumeraretur, ei demum, qui post Stesichorum exstiterunt, poetae chorici illam appellationum varietatem appetivisse videntur eo consilio, ut eam epicis repetitionibus opponerent. Cuius dicendi ubertatis et varietatis exempla nobis apud unum Pindarum servata sunt.

Ad scaenica poesis genera illud artificium in lyrica poesi inventum pertinuisse non videtur. In canticis quidem Aeschyli tragoediarum, quae multa habent communia cum carminibus Pindari, nonnulli loci insunt, ubi non parvum studium nomina propria variandi conspicitur. Nonne aptissime cum illo Pindarico artificio congruit, quod Menelaus et Agamemnon in Agam. v. 42 nominibus propriis appellantur, in v. 44 ὀχυρὸν ζεῦγος Ἀτρειδᾶν, cum in v. 60 poeta eos Ἀτρέως παῖδας dixerit? Eosdem in v. 108 non minus docte Ἀχαιῶν δίθρονον κράτος nominatos, postquam in v. 114 appellatione βασιλῆες νεῶν insigniti sunt, in v. 122—123 Aeschylus nomine variato δισσοὺς Ἀτρεΐδας vocavit. Illud quoque a Pindari arte derivatum videtur, quod Calchas vates in v. 122 locutione κεδνὸς στρατόμαντις introductus, in v. 156 demum suo nomine vocatur. Attamen numerus repetitionum eiusdem appellationis multo maior est. Ita legitur, ut luculentissima afferam exempla — nam illae repetitiones in versu intercalari, quem nos hodie „Refrain“ dicimus, ut Eumen. in v. 331 et 345 Ἐρινύων, huc non spectant, cum consulto appetitae sint – :

Sept. v. 120 *Κάδμου*, v. 135 *Κάδμου*;

Agam. v. 184 *Ἀχαιικῶν*, v. 189 *Ἀχαιικός*;

Agam. v. 1455 *Ἑλένα*, v. 1464 *Ἑλένην*;

Choeph. v. 631 *Λήμνιον*, v. 634 *Λημνίουσι*;

Eumen. v. 1001 *Παλλάδος*, v. 1018 *Παλλάδος*, v. 1045 *Παλλάδος*;

Suppl. v. 535 *Ἰοῦς*, v. 540 *Ἰώ*;

Suppl. v. 969 *Δαναόν*, v. 979 *Δαναός*.

Itaque Aeschylus quamquam aliqua ex parte Pindari illud artificium usurpavit, tamen repetitionem eorundem nominum non videtur vitasse.

QUAESTIONES SCAENICAE

EX

PROLOGIS TERENTIANIS PETITAE.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

AUGUSTUS ROEHRICHT
POSNANIENSIS.

ARGENTORATI
APUD CAROLUM I. TRUEBNER.
MDCCCLXXXV.

Darmstadtii typis G. Otto.

PARENTIBUS CARISSIMIS

In Terentii comoediis cum aliquamdiu studium collocassem, operae pretium facturus esse mihi videbar, si quidquid ex prologis Terentianis ad illius aetatis litterarum historiam lucis afferri posset, sub uno conspectu ponerem. Qui prologi et ad cognoscendam temporis eius, quo Terentii comoediae actae sunt, litterarum Romanarum condicionem et ad studia, quibus spectatores fabulas prosecuti sunt, recte intellegenda haud levis sunt momenti. Atque iam in universum Terentii prologos cum prologis ceterorum poetarum et Romanorum et Graecorum comparantibus discrimen aliquod apparebit. Nam, ut omittam Graecos, Plautinarum fabularum prologi, quorum ut originem ita rationes satis diversas esse constat, [1] aut breviter titulum fabulae (et exemplaris Graeci) nomenque poetae exhibent aut fusius argumentum fabulae describunt aut denique scaenicas res, gregis commoda, spectatorum studia moresque perstringunt, precibus conviciisve eos ut cum silentio fabulam audiant animisque benevolis excipiant cohortantur, invidos et histrionum fautores iniquos deterrent.

Terentianorum prologorum condicio alia est. Neque enim ita a Terentio componuntur, ut aut argumentum comoediae enarretur aut de nomine poetae et fabulae deque exemplari exemplaribusve Graecis diserte ac dedita opera verba fiant,[2]

---

[1] Cf. *Ritschelii* Parerg. p. 180 sq. p. 233 sq. *Dziatzko*, Ueber die Plautin. Prologe. Allgem. Gesichtspunkte. Luzern 1866.

[2] Fabulae nomen Terentius in unoquoque prologo, exemplar quod secutus est Graecum (non poetam) in prol. Heaut. et Phorm., et exemplar et poetam Graecum in prol. Andr. et Eun. et in Adelphis (ubi scaenae insertae mentionem facit) refert.

aut silentium a spectatoribus multis verbis expetatur, sed omnes a fabulae argumento alieni id agunt, ut et defendant poetam ab aliorum poetarum malevolentia et iudicia eius de litterarum artisque maxime suae aetatis comicae rationibus proferant. Ipse Terentius in Andr. prol. v. 5 sq. profitetur:

Nam in prologis scribundis operam abutitur,
Non qui argumentum narret, sed qui maliuoli
Ueteris poetae maledictis respondeat,

et in Adelph. prol. v. 22:

Dehinc ne exspectetis argumentum fabulae.

Hinc fit, ut non prologum adulescentem verum oratorem i. e. legatum ipsum proloquentem faciat, qui causam artis suae apud spectatores agat, Heaut. prol. v. 1 sq.:

Ne quoi sit uostrum mirum, quor partis seni
Poeta dederit, quae sunt adulescentium.

et v. 11: *Oratorem esse uoluit me, non prologum:*
Uostrum iudicium fecit sq.

itemque Hecyr. prol. II v. 1:

Orator ad uos uenio ornatu prologi:
Sinite exorator sim, eodem ut iure uti senem
Liceat, quo iure sum usus adulescentior.

Certe in omnibus fere prologis poeta crimina ab adversariis intenta a sese defendit, cum aut se excuset aut inimicorum vitia detegat. In hac autem poetarum tamquam lite fieri non potuit, quin non pauca de litterarum illius aetatis statu atque ratione prologis insererentur. Quaecunque igitur in prologis ad comoediae Romanae et ad Terentianae aetatis litterarum rationes illustrandas idonea viderentur, hac in commentatione congerere placuit, cuius omnis dispositio tripertita erit. Primum enim quaeram, *quomodo in exemplari Graeco exprimendo versati sint et Terentius et ceteri comici Latini, deinde quae ratio Terentio cum poetis comicis et prioribus et aequalibus poetarumque fautoribus intercedat, denique quid ex prologis ad rem scaenicam spectatorumque mores et studia cognoscenda efficiatur.*

Praemissa hac consilii mei sive excusatione sive defensione ad primam disputationis partem accedam.

I.

COMICI LATINI QUID IN EXEMPLARI GRAECO EXPRIMENDO SECTENTUR.

§ 1.

DE COMOEDIA NOVA AC VETERE.

De nova comoedia.

In omnibus prologis fabularum Terentius enixe operam impendit, ut demonstret novam esse fabulam quam docturus sit. Quid autem sit nova comoedia et unde haec notio oriunda sit, subtiliore, quam quae adhuc prolata est, explicatione dignum esse mihi videtur. Ac primum quidem videamus, quonam modo poeta in singulis fabulis illa notione utatur:

Heaut. prol. v. 4 sq.:

Ex integra Graeca integram comoediam
Hodie sum acturus Heauton timorumenon . . .
Nouam esse ostendi et quae esset: nunc qui scripserit
Et quoia Graeca sit sq.

in eodem prol. v. 28 sq.:

Facite aequi sitis, date crescendi copiam,
Nouarum qui spectandi faciunt copiam
Sine uitiis sq.

Novam igitur dicit poeta comoediam ex integra Graeca translatam.

Adelph. prol. v. 6 sq.:

Synapothnescontes Diphili comoediast:
Eam Commorientis Plautus fecit fabulam.
In Graeca adulescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula: eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.
Eam nos acturi sumus nouam: pernoscite
Furtumne sq.

Hinc eam quoque novam appellari patet fabulam, in quam ex comoedia a poeta antiquiore translata unus locus ab illo nimirum praetermissus sit receptus.

In Phorm. prol. v. 9 sq. Luscii fabulae alicuius locum reprehendit Terentius, quam fabulam dicit *cum stetit olim noua,*

Actoris opera magis stetisse quam sua;

in eodem prol. v. 24 sq.:

Nunc quid uelim animum attendite: adporto nouam
Epidicazomenon quam uocant comoediam
Graeci, Latini Phormionem nominant.

In Hecyr. prol. II v. 4 sq. L. Ambivius Turpio dominus gregis sua de comoedia Romana merita his verbis enumerat:

Nouas qui exactas feci ut inueterascerent,
Ne cum poeta scriptura euanesceret.
In eis, quas primum Caecili didici nouas,
Partim sum earum exactus, partim uix steti.
Quia scibam dubiam fortunam esse scaenicam,
Spe incerta certum mihi laborem sustuli,
Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas, studiose, ne illum ab studio abducerem.

Praeterea v. 47 sq.:

Mea causa causam accipite et date silentium,
Ut lubeat scribere aliis mihique ut discere
Nouas expediat posthac pretio emptas meo.

Hinc apparet novas comoedias apud spectatores primum semper actas esse, quia neque 'spectatae neque cognitae' erant; cf. Hecyr. prol. I v. 1 sq.:

Hecyraest huic nomen fabulae: haec (*Hecyra* Dziatzko) *quom datast*
Noua, ei nouom interuenit uitium et calamitas,
Ut neque spectari neque cognosci potuerit.

Ex his quos attulimus locis apparet novam non appellari comoediam, nisi quae ex Graeca fabula a nullo antea comico Latino conversa sit expressa eademque primum apud spectatores data.

De novis comoediis Terentii aetate censuram satis se-

veram habitam esse Eunuchi prologi verba demonstrant. Nam cum Eunuchus apud aediles primum ageretur, poeta adversarius Terentii exclamavit a Terentio furtum esse commissum, quod duas personas ex fabulis latine iam ab aliis conversis in suam Eunuchum recepisset, prol. v. 19 sq.:

quam nunc acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt,
Perfecit sibi ut inspiciundi esset copia.
Magistratus quom ibi adesset, occeptast agi.
Exclamat furem, non poetam fabulam
Dedisse et nihil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Naeui et Plauti, ueterem fabulam:
Parasiti personam inde ablatam et militis.

Itaque ne personas quidem singulas ex alia fabula latina in novam comoediam adversario auctore transferri licebat. Videamus, quomodo Terentius sese defenderit v. 27 sq.:

Si id est peccatum, peccatum inprudentiast
Poetae, non quo furtum facere studuerit.

Concedit igitur rem sibi crimini dari posse. Pergit v. 31 sq.:

eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Graeca: sed eas fabulas (ab aliis Dziatzko) *factas prius*
Latinas scisse sese, id uero pernegat

verbisque quae insequuntur illas personas usitatas esse demonstrat, quae ab uno quoque adsci possint poeta comico:

Quod si personis isdem huic uti non licet:
Qui magis licet currentem seruom scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruom senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
Nullumst iam dictum, quod non sit dictum prius.

Hinc explicatur quod in Adelph. prologo — quem locum exscripsimus p. 5 — tam sedulo cavet, ne simile in crimen incurrat. Nam cum ex Diphili comoedia iam a Plauto latine reddita unam scaenam expresserit, furti criminationem in pro-

logo praevertit, cum affirmet fabulam esse novam illamque scaenam ab antiquiore poeta praetermissam.

Quo magis miramur, quod de Hecyra relata in prol. I v. 5 poeta haec verba facit:

nunc haec planest pro noua:
Et is qui scripsit hanc ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum posset uendere.

Ubi quae praecedunt *quom datast*
Noua, ei nouom interuenit uitium et calamitas,
Ut neque spectari neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat

non sufficiunt ad rem explicandam, nisi forte comoediam post primum actum a populo exactam 'pro noua' referri potuisse existimes. Verum diserte addit poeta noluisse se iterum referre, ut iterum posset vendere *aliis scilicet ludis*, ut recte Donatus adnotavit (de qua re nobis infra, ubi de rebus scaenicis disputabimus, verba erunt facienda). Inde efficitur Hecyram retractatam esse a poeta, ut denuo doceretur: neque enim fabulam ut novam Terentius denuo vendere poterat, nisi emptori demonstraret eam mutatam vel potius emendatam esse (de qua re accuratius egimus § 7 extr.). Secunda igitur actio Hecyrae fuit fabulae retractatae itaque suo iure poeta eam 'pro nova' appellare potuit.

Ceterum simili de causa etiam Graecos novae comoediae poetas fabulas retractavisse cum *Ihnio* 'Quaest. Terent.' Bonnae 1843, p. 9 putaverim, quo nescio an pertineant Andriae prologi verba v. 9 sq.:

Menander fecit Andriam et Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit:
Non ita dissimili sunt argumento, et tamen
Dissimili oratione sunt factae ac stilo.

In prologo altero ad Hecyram v. 21, cum tertia actio fieret, nihil dictum est nisi 'refero'

Hecyram ad uos refero, quam mihi per silentium
Numquam agere licitumst sq.

Retractatam igitur fabulam, quae ipsa quoque exclusa erat, iam ut veterem dominus gregis rettulit. Itaque quod *Ribbeckius* in libro quem inscripsit '*Die Römische Tragödie im Zeitalter der Republik*' p. 656 de tragoedia dicit 'eine neue Ueberarbeitung unter gleichem oder verändertem Titel galt als nova fabula', idem nobis de comoedia probatur, quoniam tragicae eadem atque comicae musae condicio erat.

Ceterum quaeri potest, cur tantopere caverint poetae Romani, ne Graecum exemplar iam ab alio poeta comico translatum iterum exprimerent. Qua de re quod nuper *Dziatzko* in praefat. ad Phorm. ab ipso editam Lips. 1885 p. 14 exposuit, mihi non persuasit. Dicit enim: 'Das griechische Original durfte nicht bereits ganz oder zum Teil von einem andern lateinischen Dichter verwertet, sondern sollte den Zuschauern noch ganz unbekannt sein. Diese Forderung der Achtung vor fremdem geistigen Eigentum ist insofern merkwürdig, als das von einem lateinischen Dichter durch Uebertragung in Besitz genommene Drama infolge dessen als sein Eigentum galt.' Mirum sane usucapionis genus ad litteras translatae, qua cuius nihil praeter formam latinam proprium erat, is auctoris et possessoris iura haberet vetaretque quemquam idem exemplar Graecum in suum usum vertere! Verum hoc parum probabiliter ex furti crimine a Luscio in Terentium intento effecit *Dziatzko*, auctoris iura in talibus integra esse voluisse Romanos: non de nescio quo iure auctoris agitur, quod lege usuve sanctum fuerit, sed de ludorum scaenicorum usu et consuetudine. Nova fabula flagitatur: qui argumentum iam olim tractatum repetit, novam daturus non est; qui novam esse simulat, quam Naevius et Plautus iam docuerunt, is sane furti crimen non effugit. Id autem vel ad singulas scaenas atque adeo ad singulas personas fabulae alicuius pertinere ex Adelphorum prologo (de Synapothnesc. scaena) et Eunuchi prol. v. 25 sq. iam supra (p. 7) cognovimus. Nimirum in tali re suspicio erat non ex Graeco sed ex Latino auctore scaenam vel personam arreptam esse.

Quod vero tanto honore habita est nova comoedia, non minus quam ipsa notio 'nova fabula' ex usu Graecorum sollemni Romani repetierunt. Quae notio respondet Graecae

voci καινὴ κωμῳδία, καινοὶ κωμῳδοί, cui opponitur παλαιὰ κωμῳδία, παλαιοὶ κωμῳδοί, id est fabula repetita. Illud discrimen inter fabulas veteres et novas in Dionysiorum ludis[1] satis antiquum fuit: Athenis iam IV ante Chr. n. saeculo et veteribus et novis fabulis suus et legitimus locus datus est in ludis tragicis et comicis: quamquam longe maiore dignitate florebant novae. Cf. lex. rhet. Bekkeri anecd. 309, 8: τῶν τραγῳδῶν οἱ μὲν ἦσαν παλαιοί, οἱ παλαιὰ δράματα εἰσαγαγόντες, οἱ δὲ καινοί, οἱ καινὰ καὶ μηδέποτε εἰσαχθέντα. ὅταν οὖν τοῦτο γίνηται, πλείων ἐστὶ σπουδὴ τῶν Ἀθηναίων περὶ τὸ καινὸν δρᾶμα καὶ μηδέποτε ἠγωνισμένον. Hinc in decretis honorariis imperari solet, ut praemia et coronae pronuntientur in Dionysiorum festis diebus τραγῳδοῖς καινοῖς: quo plures de ea re certiores fierent; cf. Demosth. de cor. 54: ἀναγορεῦσαι ἐν τῷ θεάτρῳ Διονυσίοις τοῖς μεγάλοις τραγῳδοῖς καινοῖς, ὅτι στεφανοῖ ὁ δῆμος Δημοσθένην et ibid. 55: μὴ ἀναγορεύειν τὸν στέφανον ἐν τῷ θεάτρῳ Διονυσίοις τραγῳδῶν τῇ καινῇ scil. εἰσόδῳ. ibid. 84. 115. 116. 118. Aeschines in Ctesiph. 34: τραγῳδῶν ἀγωνιζομένων καινῶν. Lucian. Timon. 51: καὶ στεφανῶσαι αὐτὸν χρυσοῖς στεφάνοις καὶ ἀνακηρυχθῆναι τοὺς στεφάνους τήμερον Διονυσίοις τραγῳδοῖς καινοῖς. Ioseph. ἀρχαιολ. XIV 8, 5 in decreto quodam Attico: Διονυσίοις τραγῳδῶν τῶν καινῶν ἀγομένων. Plutarch. de exil. 10: Διονυσίων καινοῖς τραγῳδοῖς, id. Phocion. 19: καί ποτε θεωμένων καινοὺς τραγῳδοὺς Ἀθηναίων ὁ μὲν τραγῳδὸς εἰσιέναι μέλλων sq., id. symp. VII 7: χάριεν γάρ τοι τὸ τοῦ Λάκωνος, ὃς Ἀθήνῃσι καινῶν ἀγωνιζομένων τραγῳδῶν θεώμενος τὰς παρασκευάς sq. Aelianus var. hist. II 13: Ὁ δὲ Σωκράτης σπάνιον μὲν ἐπεφοίτα τοῖς θεάτροις· εἴ ποτε δὲ Εὐριπίδης ὁ τῆς τραγῳδίας ποιητὴς ἠγωνίζετο καινοῖς τραγῳδοῖς, τότε γε ἀφικνεῖτο.

Idem autem valet de καινῇ κωμῳδίᾳ, quae significatio in inscriptionibus agonisticis Graecis saepius redit, velut in Thespiensi C. I. Gr. I 1585, ubi Boeckhio auctore παλαιὰ κωμῳδία in catalogo poetarum opponitur καινῇ κωμῳδίᾳ v. 12: Θεόδωρος

---

[1] Cf. *Lueders* 'Die Dionysischen Künstler'. Berlin 1873. *Madvig* Kl. Schriften: 'Das attische Drama' p. 439 sq. *U. Koehler*, Mittheilungen d. Arch. Inst. in Athen III p. 104 sq.

Θεοδότου Νεικομηδεὺς [*κωμῳδὸς παλαιᾶς κωμῳδίας*], v. 13: *Ἀπολλώνιος Ἀπολλωνίου Ἀσπένδιος ποιητὴς καινῆς κωμῳδίας*. In titulo Aphrodisiensi C. I. Gr. II 2759, ubi col. III 4 dicitur de *καινῇ κωμῳδιῶν* scil. *ἐπιδείξει*, et v. 7, ubi est *ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ*: ad quae verba *Boeckhius* haec adnotat: 'Et primum ibi (col. III 4) habetur *καινῇ κωμῳδιῶν* et *καινῇ τραγῳδιῶν*, quae dictiones de nova (hoc est non iterata) comoediae et tragoediae commissione intellegendae sunt..... Quod versu 7 interponitur *ἀρχαίᾳ κωμῳδίᾳ*, id spectata oppositione *καινῆς* vix aliter ac de repetita fabula intellegi potest non de comoedia antiqua, qualis est Aristophanea.' Eadem exempli gratia *ἀρχαία κωμῳδία* dicitur apud Athenaeum III p. 115ᵃ: ... *ἃ ἐξέθετο πόπανα καὶ πέμματα Ἀριστομένης ὁ Ἀθηναῖος ἐν τρίτῳ τῶν πρὸς τὰς ἱερουργίας. ἔγνωμεν δὲ καὶ ἡμεῖς τὸν ἄνδρα τοῦτον νεώτεροι πρεσβύτερον. ὑποκριτὴς δ' ἦν ἀρχαίας κωμῳδίας ἀπελεύθερος τοῦ μουσικωτάτου βασιλέως Ἁδριανοῦ* sq.

Hinc igitur novae fabulae et usum et nomen mutuati sunt Romani, nisi quod utrumque ab exemplaribus Graecis ad versiones latinas transtulerunt, in eo quoque Graecum exemplum secuti, quod novis fabulis primarium in ludis scaenicis locum tribuerunt.

De vetere comoedia.

Ut apud Graecos *καινὴ κωμῳδία* opponitur *παλαιᾷ*, ita apud Romanos nova veteri. Vetus igitur fabula dicebatur olim acta vel relata. Cf. Eunuch. prol. v. 25:

Colacem esse Naeui et Plauti, ueterem fabulam.

Hecyr. prol. II v. 4: *Nouas qui exactas feci ut inueterascerent.*

ibid. v. 10: *Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem*
Nouas, studiose.

ibid. v. 29: *Uetere in noua coepi uti consuetudine,*
In experiundo ut essem: refero denuo.

Quamquam in Casinae Plautinae prologo diversa notione et 'veteres fabulae' et 'novae' ad tempus referuntur. Plautinae (et eorum qui usque ad Terentium fuerunt) veteres et omnium

studio probatae opponuntur novis comoediis, i. e. post Terentii mortem scriptis[1] v. 5 sq.:

Qui utuntur uino uetere, sapientes puto,
Et qui lubenter ueteres spectant fabulas.
Antiqua opera et uerba quom uobis placent,
Aequomst placere ante ⟨alias⟩ ueteres fabulas.
Nam nunc nouae quae prodeunt comoediae
Multo sunt nequiores quam nummi noui.

Similiter Suetonius Aug. 89 de Augusto: *sed plane poematum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia ueteri et saepe eam exhibuit spectaculis publicis,* ubi vetus fabula Naevii Plauti Terentii fabulas, florem illum poetarum, significat.

Sed iam redeamus ad veterem i. e. relatam fabulam novae i. e. nondum actae oppositam. Veteres fabulas minoris pretii fuisse quam novas ex Hecyrae prol. I v. 6: *noluit iterum referre, ut iterum posset uendere* luce clarius apparet. Unde sumendum est pro repetitis fabulis pretium non esse solutum. Nam quod Eunuchus bis acta maius quam alia ulla pretium meruisse dicitur, id non pertinet ad relatam fabulam: quam recte Ritschelius[2] in Parerg. p. 332 sq. adn. iudicavit isdem ludis isdemque aedilibus novam bis deinceps actam esse. Atque id ipsum Suetonius in vita Terentii scripsisse videtur (vit. Ter. p. 29, 8 *Reiff.*) *Eunuchus quidem bis deinceps* (ita Ritschelius ingeniose pro *bis die,* quod significat bis quotidie) *acta est meruitque pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia, id est octo milia nummum,* quod sic interpretandum est: aediles qui Eunuchum emissent — idque, cum successus esset incertus, fortasse mediocri pretio — cum tanto plausu acta esset fabula, eam isdem ludis bis agendam curasse praemiumque poetae ultro auxisse. Melius

[1] Cf. *Ritschelii* Parerg. p. 180 sq.; huius commentationis § 5 init.

[2] *Ritschelius* l. c.: 'Die Festgeber erhöhten das Honorar durch einen freien Akt der Grossmuth zu jener liberalen Summe, die nun, weder für die erste, noch auch bloss für die zweite, sondern als eigentlicher Ehrensold für beide Aufführungen zusammen galt.'

sane *Ritschelius* quam *Dziatzko* in Mus. Rhen. XXI p. 473 [1], qui censet poetam primae tantum actionis ius aedilibus vendidisse et cum animadvertisset fabulam statim denuo datum iri, quaestui suo consuluisse. Quod vero Donatus in praefat. ad Eunuchum adnotavit: *et acta est tanto successu ac plausu atque suffragio, ut rursus esset uendita et ageretur iterum pro noua,* id tanti non habendum puto. Donatum enim ipso Suetonii, quem supra attuli, loco pro fonte usum esse et verba 'ut rursus esset vendita' de suo addidisse memorem fortasse prologi Hecyrae I v. 7 comparatio utriusque loci facile persuadet. [2]

Veteres certe fabulae non tanti aestimabantur quanti novae. Quamquam inde non sequitur, quod *Dziatzkoni* visum est, veteres prorsus pro nihilo habitas et neglectas esse. Is enim in Mus. Rhen. XXI p. 472 [3] sic statuit: a principio

---

[1] *Dziatzko* l. c.: 'Doch brauchen wir darin nicht durchaus mit Ritschl bloss 'einen freien Act der Grossmuth' zu sehen, sondern dürfen auch glauben, dass der Dichter selbst seinen Vortheil wahrgenommen habe, als er die Absicht der Aedilen bemerkte, den Eunuch sofort noch einmal aufzuführen.' — Nunc idem in edit. Phormionis p. 128 ipse concedit interdum praemium ab aedilibus augeri potuisse: 'In diesem Falle scheinen die Festgeber eben ausnahmsweise, über den grossen Erfolg des Stückes erfreut, dem Dichter sein Honorar so ansehnlich erhöht zu haben.'

[2] Cf. Suetonii verba: *meruitque pretium, quantum nulla antea cuiusquam comoedia* cum Donati verbis: *proque ea pretium, quod nulli ante ipsam fabulam contigit* sq.

[3] *Dziatzko* l. c.: 'Die grosse Masse der römischen Zuschauer, für welche allein zunächst die Stücke zur Aufführung kamen, zeigte von Anfang an ganz natürlich ein überwiegendes Gefallen an dem Stofflichen der Stücke, an neuen Charakteren (soweit die Gleichförmigkeit der mittleren und neueren griechischen Komödie darin Abwechselung bieten konnte), an überraschenden Situationen, unerwarteten Verwicklungen und Lösungen; hingegen haben sie gewiss weniger Sinn gehabt für eine kunstvolle Oekonomie, feine Charakterzeichnung und bis ins Einzelne sorgfältige Ausführung. Daher übten vor Allem die novae fabulae, welche dem römischen Volke noch nicht Dagewesenes zu sehen und zu hören boten, auf dasselbe ohne Zweifel die grösste Anziehungskraft, und es ist wohl glaublich, dass in der ersten Zeit scenischer Aufführungen allein *novae* fabulae gegeben wurden,

spectatores non tam personarum mores accurate politos vel actionis artificia quam nova et varia et actuosa desiderasse itaque novas fabulas solas placuisse, veteres nullius momenti fuisse. Ex quibus ut illud probamus, ita *Dziatzkonem* oppositionem fabulae novae et veteris finxisse iudicamus, quae nulla erat, certe hac in re: quasi novarum esset comoediarum spectatores argumento delectare neque idem etiam veterum idque vel saepius! Ipsae Terentii comoediae ad refellendam *Dziatzkonis* sententiam sufficiunt: an putabimus Hecyram novam fabulam bis a spectatoribus exactam levioribusque funambuli gladiatorum spectaculis posthabitam esse, si singulare novarum fuisset ius audientium animos argumenti novitate delectare? Certe vetus aliqua Plauti fabula multo magis in spectatorum deliciis fuisse nobis videtur quam Terentii Hecyra vel Luscii Phasma.

Veteres igitur fabulas primis comoediae temporibus nullius pretii fuisse *Dziatzkoni* non credimus. Immo omnibus temporibus *et novae et veteres* agebantur comoediae, ita tamen ut novae, velut *καινοὶ κωμῳδοί* Lenaeis et Magnis Dionysiis apud Graecos, ludis publicis sollemnibus Romanorum darentur: Romanis,[1] Megalensibus,[2] Apollinaribus,[3] plebeis,[4] veteres aliis occasionibus, veluti maxime ludis votivis et funebribus.[5] Recte igitur *Ritschelius* in Parerg. p. 331 sq.: 'In Rom selbst sind ja oft genug auch alte Stücke auf die Bühne gebracht worden; unter welchen Einschränkungen, ob nur an gewissen

---

veteres aber ganz werthlos waren.' — Cf. eundem in ed. Adelph. p. 6.

Similiter atque *Dziatzko* iudicavit *A. Kohl* in dissert. 'Didascaliae Terentianae explicatae' p. 24: 'Apud veteres minimo moris erat ut nostra aetate fabulas praestantia cognitas, si semel actae erant, iterum atque rursus producere in scenam, sed omnino nihili aestimabantur post primam actionem.'

[1] Romanis ludis exempli gratia Terentii Phormio acta est.

[2] Megalensibus: Plauti Pseudolus (a. 191 a. Chr. n.), Terentii Andria, Eunuchus, Heautontimorumenos, Hecyra nova fabula.

[3] Apollinaribus: Ennii Thyestes.

[4] Ludis plebeis: Plauti Stichus (a. 200 a. Chr. n.).

[5] Quamquam ludis funebribus novae quoque saepius actae sunt, quod constat de Terentii Adelphis et de Hecyr. fab. retractata.

Festen u. dgl., darüber sind wir ohne Nachrichten.... Viel ausgedehnter aber mag der Gewinn gewesen sein, der mit diesen Stücken ausserhalb Roms, in den Städten Italiens gemacht wurde.' Quanam alia ratione Ambivium gregis dominum putabimus Caecilii fabulas exactas egisse, dum starent (cf. Hecyr. prol. II v. 4: *nouas qui exactas feci ut inueterascerent,* v. 10: *easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem,* v. 13: *poetam restitui in locum*), nisi potestatem ei fuisse vel Romae certis ludis vel in municipiis[1] veteres fabulas referendi existimamus? De qua re accuratius infra verba facienda erunt, ubi de fabularum possessoribus agemus.

§ 2.

DE FABULIS CONTAMINATIS.

Comici Romanorum poetae paucis exceptis inde ab initio usque ad septimum saeculum u. c. omne ponebant studium in convertendis Graecis fabulis. Qui cur ab argumento e Romanorum vita sumendo abstinuerint iidemque novae, non antiquiori Graecorum comoediae navaverint operam, ea de re bene disputatur a *Koenighoffio* 'De ratione quam Terentius in fabulis graecis latine convertendis secutus est' Coloniae 1843. In vertendis autem exemplaribus non eadem omnium poetarum fides erat: alii id agebant, ut quam diligentissime Graeca exprimerent, contra alii consulto Graecum exemplum liberiore modo tractabant, alia vel aliunde arcessebant vel de suo addebant: inter quos fuit Terentius. Qui quomodo ea in re versatus sit, ex eis elucet, quibus adversariorum, qui diverso consilio utebantur, crimina convellere studet in prologis. Summa autem omnium, quae illi Terentio exprobrabant, inest in verbis Andr. prol. v. 16:

---

[1] cf. *Ritschelii* Parerg. p. 88: ... 'da diese (*domini gregis*) es waren, denen die Stücke nach der ersten Aufführung, die allein dem Dichter Honorar abwarf, zufielen, worauf sie dieselben weiterhin zu ihrem eigenen Vortheil in und ausser Rom, so oft gerade keine novae fabulae nöthig waren, als veteres zu wiederholter Aufführung brachten und von den festgebenden Magistraten bezahlt bekamen.'

Contaminari non decere fabulas.

Heaut. prol. v. 16:

Nam quod rumores distulerunt maliuoli,
Multas contaminasse Graecas, dum facit
Paucas Latinas sq.

'Contaminare' igitur inimici Terentium fabulas Graecas contendebant. Quod verbum praeterea (nisi in Eun. III 5, 4: *Ne hoc gaudium contaminet uita aegritudine aliqua,* ubi significat 'maculare, deformare') apud comicos Romanos non reperitur. Certe in prologis quoque vox ab inimicis usurpata in malam partem est versa, quod confirmat illud *multas contaminasse Graecas, dum facit paucas Latinas.* Quot enim, quaeso, fabulas Terentius iam docuerat, qui 'multas' contaminasset Graecas? Dederat Andriam ex duabus Menandri fabulis conversam et Eunuchum ab eodem Menandro petitam insertis duabus ex eiusdem Colace personis. Quo minus 'contaminatio' terminus quem voluerunt homines docti technicus est iudicandus: qualis male effingitur ex obiurgatione inimicorum. Revera vox illa nusquam nisi in malam partem usurpatur:[1] quam recte Ruhnkenius (ad Andr. prol. v. 16) exposuit derivari 'ab antiquo *tago,* pro quo posterior aetas dixit *tango*', unde *contagium integer* alia. Dicitur igitur de eis quae contactu miscentur indeque corrumpuntur et polluuntur. Cf. Donatum ad l. c.: *Proprie contaminare est, manibus luto plenis aliquid attingere. Et contaminare et attingere est et polluere. Vergilius: 'Linquere pollutum hospitium' id est contaminatum.*

Tali autem convicio notabatur ab adversariis artificium non ipsius Terentii sed comicorum Romanorum complurium proprium, quo fabula Latina saepius non ex uno exemplari Graeco exprimebatur, sed ex duobus vel pluribus conflabatur. Quid? quod Donatus de una sententia ex Menandri Eunucho in Andriam translata (V 5, 3) dicit: *et hoc est quod*

---

[1] cf. *Grauert* 'Ueber das Contaminiren der Röm. Komiker' in analect. hist. et philolog. p. 116 sq. *Koenighoff* l. c. p. 34 sq. *Ihne* l. c. *Dziatzko* ed. Phorm. Lips. 1885, p. 14.

dicitur, contaminari non decere fabulas: quamquam id vereor ut ex sententia inimicorum Terentii protulerit.[1]

Atque artificium illud diverso modo adhibitum esse a poetis et ipsa Terentii in prologis verba testantur et fabulae confirmant. Audiamus ipsum:

1) Andr. prol. v. 9 sq.:

Menander fecit Andriam et Perinthiam.
Qui utramuis recte norit, ambas nouerit:
Non ita dissimili sunt argumento, et tamen
Dissimili oratione sunt factae ac stilo.
Quae conuenere in Andriam ex Perinthia
Fatetur transtulisse atque usum pro suis.

Fabula latina igitur ex duabus comoediis Graecis conflata est.

2) Eunuch. prol. v. 19 sq.:

quam nunc acturi sumus
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt,
Perfecit sibi ut inspiciundi esset copia.
Magistratus quom ibi adesset, occeptast agi.
Exclamat furem, non poetam fabulam
Dedisse et nihil dedisse uerborum tamen:
Colacem esse Naeui et Plauti, ueterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam et militis.
Si id est peccatum, peccatum inprudentiast
Poetae, non quo furtum facere studuerit.
Id ita esse uos iam iudicare poteritis.
Colax Menandrist: in east parasitus colax
Et miles gloriosus: eas se non negat
Personas transtulisse in Eunuchum suam
Ex Graeca etc.

---

[1] Singulas sententias ex alio scriptore mutuari nullus unquam veterum dubitavit, veluti Afranius solitus erat locos quosdam de Menandro transferre, atque de se ipse scripsit fr. v. 25 sq. Ribb.:

fateor, sumpsi non ab illo modo,
sed ut quisque habuit, conueniret quod mihi,
quod me non posse melius facere credidi,
etiam a Latino.

In Eunuchum igitur ex altera fabula Menandri duae personae illatae dicuntur.

3) Adelph. prol. v. 6 sq.:

Synapothnescontes Diphili comoediast:
Eam Commorientis Plautus fecit fabulam.
In Graeca adulescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula: eum Plautus locum
Reliquit integrum. eum hic locum sumpsit sibi
In Adelphos, uerbum de uerbo expressum extulit.

Itaque Adelphoe Menandri una scaena Diphili aucta est a Terentio.

Atque simplicissimum genus apparet quod postremum proferimus: in Adelphis enim scaena illa tam laxe ceteris inserta est, ut facillime neque ullo totius fabulae detrimento ex tota actione eximi possit: cuius rei ipse Plautus testis est, qui in Commorientibus eam scaenam nescio qua de causa omittere nullo sane fabulae damno maluerit.

Etiam in Andria, cum duo exemplaria Graeca eodem argumento et isdem fere scaenis personisque uterentur, in promptu erat imitatori Romano eligere eas scaenas personasve ex utraque fabula, quas ad risum spectatorum Romanorum movendum maxime idoneas iudicaret: *quae conuenere .... fatetur transtulisse atque usum pro suis.* Quamquam res aliquanto impedîtior erat quam in Adelphis, ubi unam scaenam fabulae poeta inseruit.

Iam accedamus ad Eunuchum. Terentius huic fabulae e Menandri Eunucho versae duas personas, Gnathonem parasitum et Thrasonem militem gloriosum, ex Menandri Colace ita innexuit, ut cum Chaerea adulescente primas fabulae partes agerent. Quae res magis ardua fuit quam in Andria vel in Adelphis: nam poetae non tantum ceteris adiungendae vel inserendae erant illae personae sed apte toti actioni personisque iam datis accommodandae. Videmus autem duas illas personas artissime cum totius fabulae actione cohaerere neque ullo pacto, sicut in Adelphis scaenam illam insertam, omitti posse: omissis enim illis personis tota fabula collabitur. Recte igitur *Ihne* l. c.

p. 16: 'Sed ut assumere de Colace plura atque adeo ut milite et parasito posset in Eunucho sua uti, necesse est similitudinem intercessisse inter Colacem et Eunuchum Menandri non mediocrem.' Itaque et militem gloriosum et parasitum in Colace partes egisse non negabimus: quod de altera persona ex ipso titulo (*Κόλαξ*) constat. Quare non temere mihi videor contendere eandem fere intercessisse similitudinem inter Menandri Colacem et Eunuchum, quam inter eiusdem poetae Andriam et Perinthiam ipse Terentius testatur.

In reliquis comoediis num similia artificia adhibuerit Terentius, quod de Hecyra affirmat *Dziatzko* (mus. Rhen. XXI p. 79 sq.; ed. Adelph. p. 12 not.), nunc non quaero. De Heautontimorumeno id certe negavit *Dziatzko:* quamquam Terentii in prologo verba, quibus tamquam argumento utitur v. 4:

Ex integra Graeca integram comoediam
Hodie sum acturus Heauton timorumenon,

non spectant ad fabulam non contaminatam sed ad novam neque a quoquam antea tactam: quod probatur et v. 7 *nouam esse ostendi* et Adelph. prol. v. 9 *eum Plautus locum reliquit integrum.*

Ipsum autem morem ex duabus comoediis Graecis fabulam Latinam componendi non a Terentio esse inventum ipse identidem monet contra adversarios, cf. Andr. prol. v. 18 sq.:

Qui quom hunc accusant, Naeuium Plautum Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet,
Quorum aemulari exoptat neclegentiam
Potius quam istorum obscuram diligentiam.

Eunuch. prol. v. 42:

Quare aequomst uos cognoscere atque ignoscere,
Quae ueteres factitarunt si faciunt noui.

Heaut. prol. v. 20:

Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi
Licere id facere quod illi fecerunt putat.

Itaque ipso Terentio auctore iam Naevius et Plautus et Ennius contaminandi ratione utebantur.

Quodsi quaerimus quomodo fieri potuerit, ut totiens ex fabulis Graecis duabus conflatis comoedia nova efficeretur, explicatio petitur ex eis quae supra de Andria et Eunucho notavimus. Nimirum ex ipsa novae comoediae Atticae condicione, quae et in isdem saepe argumentis vitae cotidianae et intra certos certarum personarum actionumque fines versatur,[1] facile fiebat ut plures fabulae inter se simillimae scriberentur, cum praesertim ingentem numerum fabularum Graecarum reputaveris: veluti Antiphanes dicitur 260, Alexis 245, ipse Menander 108, Philemon 97, Diphilus 100 scripsisse fabulas.[2] Recte igitur *Ihne* l. c. p. 17 fieri non potuisse dicit 'quin multa non raro repeterentur, ita ut optime valeat de nova comoedia Graeca Terentianum illud (Eun. prol. v. 41) *nullum est iam dictum quod non dictum sit prius.* Sed etiam certa habemus quibus hoc confirmetur testimonia. Huc referendum est quod eiusdem tituli fabulas complures poetae scripserunt velut Ἐπιδικαζόμενον Apollodorus, Diphilus, Anaxippus, Philemo, Posidippus, Damoxenus; Ἐπίκληρον Alexis, Antiphanes, Diodorus, Diphilus, Heniochus, Menander; Φάσμα Philemo, Menander, Theognetus; Θησαυρόν Philemo, Menander,

---

[1] cf. Eunuch. prol. v. 35 sq.:

Quod si personis eisdem huic uti non licet:
Qui magis licet currentem seruom scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruom senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
Nullumst iam dictum quod non dictum sit prius.

cf. etiam *Ihne* l. c. p. 16 et inprimis *Studemund* 'Ueber zwei Parallel-Komödien des Diphilus' (Abhandl. der 36. Philolog. Vers. Karlsruhe 1882) p. 33: 'Die dafür notwendig vorauszusetzende Leichtigkeit der Produktion erklärt sich zum Theil dadurch, dass die gleichen oder ähnliche Motive und Verwickelungen und ähnliche gehäufte Wunderlichkeiten des Zufalls in einer grösseren Anzahl von Komödien wiederkehrten, so dass nur die Verwendung jener Motive virtuos variirt und durch Beimischung ergötzenden Scherzes und durchdachte Charakterzeichnung der auftretenden Personen dem Geschmack der Zuhörer angepasst zu werden brauchte.'

[2] cf. *Studemund* l. c. p. 33.

Diphilus, Dioxippus; Ἀδελφούς Euphro, Hegesippus, Philemo, Diphilus, Apollodorus, Menander.'

At quinam factum est, interrogaverit quispiam, ut comici Romani iam inde a primordiis rem satis singularem tantopere in deliciis haberent? Atque primum quidem ipsa fabularum novae comoediae Graecae natura, de qua modo verba fecimus, studium illud contaminandi concitatum esse opinor: similitudine sane cum argumenti et personarum tum singularum scaenarum factum est, ut comici Romani scaenas praeter ceteras iocosas ex alia fabula petitas vel personas lepidissimas velut coquos parasitos ostentatores alias, quae Romanorum spectatorum risum maxime moturae esse viderentur, fabulae exemplari adiungerent vel insererent. Quemadmodum in Andria fabula vidimus ex duabus graecis, Andria et Perinthia, poetam eas elegisse scaenas, quae felicius inventae et ad successum aptiores sibi viderentur.

Sed accessit aliud. Inserendo enim scaenas vel personas praeter alias iocosas dimidium tantum operis a comico Romano confectum erat: eiusmodi incremento alieno poetae saepissime reliqua quoque retractare et plus minusve commutare cogebantur, ut partes diversas inter se conciliarent. Qua commutatione vel totius fabulae vel singularum rerum factum est, ut comici Romani aliqua ex parte suo sibi iudicio stare viderentur, quod ipsis magis sane expetendum videbatur mera illa et obscura Graecorum imitatione. Itaque eos fere despiciebant, qui 'obscura diligentia' Graeci exemplaris vestigia anxie premebant: cf. Andr. prol. v. 20:

Quorum aemulari exoptat neclegentiam
Potius quam istorum obscuram diligentiam

et Eun. prol. v. 7, ubi Luscium ludificans haec dicit Terentius:

Qui bene uertendo et easdem scribendo male
Ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.

Nobis vero ea inventionis laus ex aliunde paratis acquisita ipsumque compositionis artificium satis exile et miserum videbitur. In quo, nisi fabularum quibus utebantur exemplaribus, argumenta simillima erant, facillime labi potuisse

poetas ipsa Adelphoe fabula demonstrat: ubi, quod in act. I sc. 2 Bacchidis puellae raptus iam narratur quae in act. II sc. 1 demum revera ab Aeschino rapitur, ea temporis confusio vix ferri potest. Maiore cum arte et feliciore successu Andria et Eunuchus compositae sunt, quod eo effectum apparet, quia simillimis argumentis Menander usus erat.

II.

QUAE RATIO TERENTIO CUM POETIS ET PRIORIBUS ET AEQUALIBUS INTERCEDAT.

§ 3.

DE VETERIBUS POETIS.

De poetis comicis, qui ipsum aetate praecesserunt, Terentius nonnullis prologorum locis verba facit, ubi de contaminandi crimine ab adversariis in se intentō agit Andr. prol. v. 18 sq.:

Qui quom hunc accusant, Naeuium Plautum Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet,
Quorum aemulari exoptat neclegentiam
Potius quam istorum obscuram diligentiam.

Eodem spectat Heau. prol. v. 20:

Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi
Licere id facere quod illi fecerunt putat.

de quibus versibus iam supra disputavimus p. 19. In Eun. prol. v. 35 sq. Colace Naevii et Plauti commemorata ex veterum exemplo sibi excusationem parat poeta:

Quod si personis isdem huic uti non licet:
Qui magis licet currentem seruom scribere,
Bonas matronas facere, meretrices malas,
Parasitum edacem, gloriosum militem,
Puerum supponi, falli per seruom senem,
Amare, odisse, suspicari? denique
Nullumst iam dictum quod non sit dictum prius.
Quare aequomst uos cognoscere atque ignoscere,
Quae u e t e r e s factitarunt si faciunt noui.

Opponuntur igitur poetae illi veteres novis i. e. aequalibus Terentii ex temporis ratione, cum Naevius Plautus Ennius annorum serie quamvis non nimis longa ab Terentii aetate distent. Certe de aliis discriminibus velut scribendi generis vel fabularum argumenti eo minus cogitari potest, quod ipsa similitudine in componendis fabulis Terentius pro excusatione utitur.

Iam satis memorabile est, quod idem discrimen inter veteres et novos comicos, quamquam longe diverso consilio institutum, redit in prologo paucis annis post Terentii fabulas doctas scripto: prologum dico Casinae Plautinae, de quo praeclare exposuit *Ritschelius* Parerg. p. 180 sq. Ibi haec leguntur v. 5 sq.:

Qui utuntur uino uetere, sapientes puto,
Et qui lubenter ueteres spectant fabulas.
Antiqua opera et uerba quom uobis placent,
Aequomst placere ante ⟨alias⟩ ueteres fabulas.
Nam nunc nouae quae prodeunt comoediae,
Multo sunt nequiores quam nummi noui.
Nos postquam populi rumore intelleximus,
Studiose expetere uos Plautinas fabulas,
Antiquam eius edidimus comoediam,
Quam uos probastis, qui estis in senioribus;
Nam iuniorum qui sunt, non norunt, scio:
Uerum ut cognoscant, dabimus operam sedulo.
Haec quom primum actast, uicit omnis fabulas.
Ea tempestate flos poetarum fuit,
Qui nunc abierunt hinc in communem locum.

Hunc prologum Ritschelius demonstravit anno fere 600 u. c. compositum esse: quo tempore veterum atque inprimis Plauti fabulas a spectatoribus flagitari coeptas esse ipsa Casinae repetitio docet. Tum enim Terentio defuncto nulli iam poetae comici praestantiore ingenio praediti exstiterunt; frigebat scaena: unde factum, ut novorum fabulae parvi aestimarentur, veterum veteres cum summo spectatorum studio repeterentur. Quod studium recens fuisse, cum Casina referretur, ipsis prologi verbis, quae captationem quam dicimus benevolentiae con-

tinent, probari videtur: *nos postquam populi rumore intelleximus studiose expetere uos Plautinas fabulas.* Casina igitur fabula fuit oblivione paene oblitterata (cf. v. 14. 15), certe negat prologus iuniores ullam eius comoediae cognitionem habere. Itaque antiqua Plauti fabula, quamquam revera vetus erat, tamquam pro nova spectatoribus offerebatur, quippe quorum magna pars eam ignoraret, plurimi prae veteribus novas aspernarentur. Nomine quoque fabulae mutato id egisse domini gregis videntur, ut veteres fabulas pro novis venditarent: ideo non Casinam sed Sortientes nuncupant v. 30 sq.:

Comoediai nomen dare uobis uolo:
Clerumenoe uocatur haec comoedia
Graece, latine Sortientes.

idemque de Poenulo valet.[1]

Inopia igitur novarum fabularum effecerat, ut veteres Plauti fabulae in novum dignumque poetae honorem reducerentur. Terentiana autem aetate desiderium illud veterum poetarum nondum exstitit, dum adessent ingenia quae novas quotannis procrearent fabulas ac spectatoribus placituras. Absque quo esset, non poterat Casina velut fabula incognita spectatoribus proponi. Itaque veterum comicorum, qui tum non iam in vivis essent, fabulae Terentiana aetate referri non facile solebant. Contra novorum i. e. aetate florentium poetarum non tantum novae fabulae docebantur sed eaedem nullo negotio referebantur, quod praeter Hecyram bis actam testatur de Caecilii fabulis locus Hec. prol. II v. 4 *nouas qui exactas feci ut inueterascerent* et ibid. v. 10:

Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas sq.

Denique non eodem quo post Terentii mortem pretio habitos esse veteres poetas ipse singulari exemplo confirmat Terentius, cum se a furti crimine his verbis purget Eun. prol. v. 33: *sed eas fabulas* (scil. Colacem Naevii et Plauti) *factas prius*
Latinas scisse sese, id uero pernegat.

---

[1] cf. *Ritschelium* Parerg. p. 203 sq.

Quid? Naevii et Plauti celeberrimorum comicorum fabulas illas ignorare impune erat Terentio comico poetae, eamque spectatoribus excusationem probare poterat? Res declaratur iis quae modo disputavimus; itaque rectissime iudicasse mihi videtur *Boissier* cum diceret in '*Les prologues de Térence*' (Mélanges Graux p. 82): 'Il se contenta d'alléguer, pour se défendre, qu'il ignorait entièrement l'existence des deux comédies latines et cette réponse est instructive pour nous. Elle montre que ces vieilles pièces n'étaient pas reprises alors sur le théâtre ou répandues par la lecture'. Certe si Casina paucis annis post Terentii mortem Romanis fere adeo incognita erat, ut pro nova referri posset, non mirum Naevii et Plauti comoedias illas in notitiam Terentii non venisse neque spectatas neque lectas ab aequalibus, praesertim cum quales tum commercii quod dicimus litterarum et memoriae litterariae rationes fuerint reputemus.

Iam ad singula transeamus. Naevium Plautum Ennium veteres poetas diserte tradit Terentius viam sibi praeivisse in contaminandis fabulis Andr. prol. v. 18:

Qui quom hunc accusant, Naeuium Plautum Ennium
Accusant, quos hic noster auctores habet.

Ex certissimo igitur testimonio efficitur artificii illius singularis, quo ex pluribus fabulis fabularumve partibus Graecis comoedia Latina conflaretur, auctorem et parentem fuisse Naevium poetam aliis quoque nominibus novatorem. Qui primum ausus est res gestas Romanorum carmine latino enarrare et illustrare ea aetate, qua praeter brevissimos magistratuum titulos rerum scriptores nullis fere subsidiis nitebantur, qui praeterea in tragoedia praetexta illius aetatis res gestas popularium oculis subiecit, qui denique in comoedia aequalium suorum mores perstrinxit ea usus libertate, qua nemo post eum comicus uti ausus est, idem etiam in consuendis liberiore modo fabulis ceteris exstitit exemplum.

Ad rationem quae inter Naevium et Plautum intercedat in fabulis componendis pertinent Eun. prol. v. 25 sq.:

Colacem esse Naeui et Plauti, ueterem fabulam,
Parasiti personam inde ablatam et militis.

Quid autem? Eandemne Menandri Colacem ab utroque poeta latino translatam dicamus? Non dubitavit id affirmare *Boissier* l. c. p. 82: 'Il lui aurait été pourtant facile de répondre que, puisque Plaute avait repris le Colax de Ménandre après Naevius, il lui était bien permis de le reprendre après Plaute'. Quod si verum est, Plauti Colax non nova erat comoedia sed retractata, immo surrepta: atque furti crimen, quod propter Naevii et Plauti argumenta expressa in Terentium intendit Luscius, ad Plautum quoque pertinebat. Quod et ab criminatoris consilio alienum est et in ipsis comoediae Romanae originibus ab omni veri specie abhorret, duos poetas aequales idem Menandri exemplar secutos esse. Illa enim aetate cum et pauci essent poetae comici et magna fabularum Graecarum copia suppeteret, multo etiam studiosius novas fabulas a spectatoribus Romanis expetitas esse consentaneum est. Verum quaenam ratio inter duas illas comoedias statuenda sit, non inepte ex ipsa Eunucho efficias. Diversis certe exemplaribus Graecis usi sunt Naevius et Plautus. Atque Colacem comoediam non unus Menander sed etiam Philemon scripserat, scripserant fortasse alii quoque, nam parasitum colacem ad necessariam scaenae supellectilem pertinere notum est. Aut igitur Naevius et Plautus, cum duas comoedias diversas usurparent, uterque tamen ex Menandri Colace personas illustres parasitum et militem in suum usum verterunt, aut, quod mihi verisimilius videtur esse, Naevius Menandri Colacem expressit, Philemonis vel alicuius poetae Colacem Plautus, sed is ita, ut ex Menandrea fabula unam alteramve scaenam, in qua personae illae comparerent, arriperet et liberiore modo suae fabulae insereret: pariter fere atque Terentium in Eunucho rem instituisse docuimus p. 18.

Praeter Colacem fabulam Plauti Commorientes in Adelph. prol. v. 6 sq. memoratur fabula:

Synapothnescontes Diphili comoediast:
Eam Commorientis Plautus fecit fabulam.
In Graeca adulescens est, qui lenoni eripit
Meretricem in prima fabula: eum Plautus locum
Reliquit integrum.

Neque de Diphili fabula[1] neque de Commorientibus Plauti quidquam notum est praeter unum versiculum qui inter Plauti fragmenta a Prisciano II p. 280 K traditus legitur:

saliam in puteum praecipes.

§ 4.

DE POETIS AEQUALIBUS.

Ex aequalibus poetis duo maxime nomina in prologis proferuntur: Caecilius et 'vetus poeta', quorum alterum maximi se facere, alterum nihili Terentius non obscure profitetur.

De Caecilio poeta in Hecyr. prol. II v. 4 sq., ubi spectatores suorum de arte comica meritorum commonefacit, Ambivius dominus gregis haec pronuntiat:

Nouas qui exactas feci ut inueterascerent,
Ne cum poeta scriptura euanesceret.
In eis, quas primum Caecili didici nouas,
Partim sum earum exactus, partim uix steti.
Quia scibam dubiam fortunam esse scaenicam,
Spe incerta certum mihi laborem sustuli,
Easdem agere coepi, ut ab eodem alias discerem
Nouas, studiose, ne illum ab studio abducerem.
Perfeci ut spectarentur: ubi sunt cognitae,
Placitae sunt. ita poetam restitui in locum
Prope iam remotum iniuria aduorsarium
Ab studio atque ab labòre atque arte musica.
Quod si scripturam spreuissem in praesentia
Et in deterrendo uoluissem operam sumere,
Ut in otio esset potius quam in negotio:
Deterruissem facile, ne alias scriberet.

Caecilius secundum hunc testem similem fortunam atque ipse Terentius expertus est: ubi primum poeta comicus exstitit, isdem difficultatibus reluctari, eadem pericula, easdem adversariorum invidorum insidias propellere coactus est: qua adversariorum iniuria factum est, ut paene ab arte deterre-

[1] cf. Comic. Attic. frg. ed. *Kock* II, 1 p. 564 sq.

retur, nisi repetitis fabulis Ambivius spectatorum animos pedetemptim flexisset perfecissetque, ut poeta placeret ac dignum virtute sua locum impetraret. Causa quoque insidiarum eadem videtur in utroque poeta fuisse. Neque enim ex sola quaestus invidia repetendam eam putabimus sed ex ipsarum fabularum cum argumentis, qualia a Graecis mutuati sunt, tum forma et oratione: in qua artis et studiorum quandam cognationem inter duos illos comicos facile statuas. Intellego statariam comoediam (Heau. prol. v. 36 sq.) et ipsam illam, quam adversarii Terentio obiciunt, *tenuem orationem et scripturam leuem* (Phorm. prol. 4. 5), quam 'puram orationem' Terentius ipse praedicat Heau. prol. v. 46: *in hac est pura oratio.* Sed id ipsum clarius apparebit, si ipsa adversariorum crimina a Terentio prolata et refutata considerabimus.

De adversariis suis Terentius in prologis saepius loquitur nominibus nusquam additis:

Andr. prol. v. 15: *Id isti uituperant atque in eo disputant*
Contaminari non decere fabulas.
v. 21: ... *Potius quam istorum obscuram diligentiam.*
Dehinc ut quiescant porro moneo et desinant
Male dicere, malefacta ne noscant sua.
Heau. prol. v. 16: *Nam quod rumores distulerunt maliuoli*
v. 27: *Ne plus iniquom possit quam aequom oratio*
Adelph. prol. v. 1: *Postquam poeta sensit scripturam suam*
Ab iniquis obseruari et aduorsarios
Rapere in peiorem partem sq.
v. 15: *Nam quod isti dicunt maliuoli*
v. 17: *Quod illi maledictum uehemens esse existumant,*
Eam laudem hic ducit maxumam sq.

(cf. quae modo notavimus de Caecilii adversariis
Hecyr. prol. II. v. 13: *ita poetam restitui in locum*
Prope iam remotum iniuria aduorsarium
v. 54: *Ne eum circumuentum inique iniqui inrideant*).

Atque malivolos istos plerique quidem homines docti censuerunt fuisse comicos Terentii aemulos vel adeo poetarum

aliquam societatem collegiumve[1] communi studiorum artisque ratione inter se iunctorum. Quod quamquam fieri potuit, tamen ex ipsis prologis necessario effici mihi non videtur. Unus enim *uetus poeta* identidem certo modo designatur, etsi ne eius quidem nomen pronuntiatur: cuius criminationes et convicia cum eorum, qui plurali numero *iniqui* dicuntur, omnino congruunt. Cogitandum igitur est de vetere poeta eiusque sequacibus, quos omnes cur ipsos quoque poetas aemulos dicamus non est: eodem iure fautores socios amicos intellegas, qui spectatorum animos mentesque pertractabant, clamatores[2] sibilantesque conducebant ad exigendas adversarii poetae fabulas sibilis et strepitu non secus atque in nostris etiam nunc fit theatris: quales ex Plautinis quoque prologis novimus Amphitr. prol. v. 65 sq.:

Ut conquaestores singula in subsellia
Eant per totam caueam spectatoribus:
Siquoi fauitores delegatos uiderint,
Ut is in cauea pignus capiantur togae.
v. 81 *Hoc quoque etiam mihi pater in mandatis dedit,*
Ut conquaestores fierent histrionibus:
Qui sibi mandasset delegati ut plauderent

---

[1] cf. *Dziatzko* ed. Phorm. p. 10: 'Zufrieden mit dem Beifall, welchen er im Kreise hochgestellter Männer fand, sorgte er wenig darum, sich das Wohlwollen einer engherzigen Dichterclique zu erwerben.' cf. adn. 'Diese Dichterschaar ist Andr. prol. 15. 21 gemeint' sq.

Similiter etiam Boissier l. c. p. 83: 'Ils formaient sans doute une jeune école qui voulait se rattacher de plus près à la Grèce' sq.; quae sane parum conveniunt 'veteri' poetae.

[2] *Ribbeck* 'Die Römische Tragödie' sq. p. 669: 'Die Technik, Stimmung unter dem Publikum zu machen und künstlichen Beifall zu erzeugen, war früh entwickelt und zwar nach dem Muster der bürgerlichen Wahlagitation. Wohl nicht für den einzelnen Schauspieler, sondern für den Direktor und seine Truppe wurde schon vor der Aufführung theils schriftlich theils durch Zwischenträger um Gunst geworben. Man stellte ganz wie bei den Wahlumtrieben Leute (divisores) an, welche geradezu Geld zu vertheilen und Claqueurs (favitores) zu werben hatten, die von geeigneten Stellen der cavea den Ton angeben, dem Einen Beifall klatschen, dem Andern einen Misserfolg bereiten sollten'.

Quiue alter quo placeret fecisset minus,
Eius ornamenta et corium uti conciderent.

ubi quae de histrionibus proferuntur eodem iure ad poetas referri possunt.

De uno igitur vetere poeta certius constat adversariorum Terentii gravissimo et constantissimo: a quo quattuor priorum fabularum Terentii prologi argumentum repetunt, cum Hecyrae et Adelphorum prologi in universum de Caecilii adversariis alter, alter de malivolis Terentii obtrectatoribus verba faciant. Atque diserte praeter Eunuchi prologum perstringitur vetus poeta:

Andr. prol. v. 6: *Non qui argumentum narret, sed qui maliuoli*
Ueteris poetae maledictis respondeat.

Heau. prol. v. 22: *Tum quod maliuolus uetus poeta dictitat sq.*

Phorm. prol. v. 1: *Postquam poeta uetus poetam non potest sq.*

v. 13: *Uetus si poeta non lacessisset prior,*
Nullum inuenire prologum posset nouos sq.

Quibus locis quid 'vetus' significet, ex ultimo quem attulimus loco apparet, ubi veteri novus poeta i. e. Terentius opponitur. Proclive igitur est de aetatis discrimine cogitare, ut cum Terentio adulescentulo tunc senex fabularum scriptor componatur, quomodo Donatus verbum interpretatus est (adnot. ad Andr. prol. v. 7): veteris poetae: *quia senex Luscius edebat fabulas adulescentulo tunc Terentio. et eleganter: maliuoli ueteris poetae maledictis: commendatio poetae a persona aduersarii.* Hanc Donati sententiam plerique nostrae aetatis homines docti secuti sunt velut *Dziatzko* in ed. Phorm. p. 51: *uetus poeta:* 'Der seit lange thaetige und daher alte Dichter'. Ac certe vocabulo 'vetus' Terentius similiter utitur in Eun. III 1, 38:

Tuomne, obsecro te, hoc dictum erat? uetus credidi,

ubi vetus est usitatum, iam dudum cognitum. Similiter

Adelph. V 3, 17: *nam uetus uerbum hoc quidemst,*
Communia esse amicorum inter se omnia,

Eun. IV 4, 21:

Hic est uietus uetus ueternosus senex
Colore mustelino,

quae de Doro eunucho dicuntur maligne, praesertim cum praecedant verba

Ad nos deductus hodie est adulescentulus,
Quem tu uidere uero uelles, Phaedria.

Simili autem malitia etiam 'vetus poeta' notatur totiens repetita notione, quae non minus quam ad aetatem refertur ad mores et ingenium. Intellegitur poeta obsoletus et tamquam sui superstes, cuius flos et robur dudum peractum sit.

Et nomen ipsum veteris poetae, de quo Terentius tacet, et quaecunque praeterea de eo nota sunt, uni Donato accepta referimus, qui hac in re bono auctore, ni fallimur Varronis libris de actionibus scaenicis, usus est. Fuit is Luscius Lanuvinus[1] (de quo vide *Ribbeck* Frg. com. lat. p. 83); cui Volcacius Sedigitus in canone nonum inter comicos dat locum:

Nono loco esse facile facio Luscium.

Luscius quales fabulas scripserit et quo scribendi genere sit usus, partim ex ipsis quae Terentius de suis et adversarii sui rationibus facit verbis, partim ex eis quae Donatus illis locis adscripsit comperimus. De duabus eius fabulis Terentius in Eun. prol. v. 7 sic conviciatur:

Qui bene uortendo et easdem scribendo male
Ex Graecis bonis Latinas fecit non bonas.
Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit
Atque in Thensauro scripsit, causam dicere
Prius unde petitur, aurum qua re sit suom,
Quam illic qui petit, unde is sit thensaurus sibi
Aut unde in patrium monumentum peruenerit.

---

[1] De forma nominis v. *Dziatzko* ed. Phorm. p. 127. — *Studemund*, N. Jahrb. für Phil. 1868 p. 548 adn. 6.

De Phasmate Donatus haec adnotat ad Eun. prol. 9: *Phasma .... nomen est fabulae Menandri: in qua nouerca superducta adulescenti uirginem, quam ex uicino quodam conceperat, furtiue eductam, cum haberet in latebris apud uicinum proximum, hoc modo secum habebat adsidue nullo conscio. Parietem, qui medius inter domum mariti ac uicini fuerat, ita perfodit, ut in ipso transitu sacrum locum esse simularet; cumque transitum intenderet sertis ac fronde felici, rem diuinam saepe faciens, euocabat ad se uirginem. Quod cum animaduertisset adulescens, primum adspectu pulchrae uirginis uelut numinis uisu perculsus exhorruit: (unde Phasma est nomen fabulae): deinde paulatim re cognita exarsit in amorem puellae ita, ut remedium tantae cupiditatis nisi ex nuptiis non reperiretur. Ita ex commodo matris ac uirginis et ex uoto amatoris consensuque patris nuptiarum celebratione finem accipit fabula.*

De Thensauro idem Donatus: *Huiuscemodi enim est Luscii argumentum: Adulescens qui rem familiarem ad nequitiam prodegerat, seruum mittit ad patris monumentum, quod senex sibi uiuus magnis opibus apparauerat, ut id aperiret, illaturus epulas, quas pater post annum decimum cauerat sibi inferri. Sed eum agrum, in quo monumentum erat, senex quidam auarus ab adulescentulo emerat. Seruus ad aperiendum monumentum auxilio usus senis thesaurum cum epistula ibidem reperit. Senex thesaurum tamquam a se per tumultum hostilem illic defossum retinet et sibi uindicat. Adulescens iudicem capit: apud quem prior senex, qui aurum retinet, causam suam sic agit:*

Athenienses, bellum cum Rhodiensibus
Quod fuerit, quid ego hic praedicem? etc.

Ad alias Luscii fabulas referenda sunt, quae exagitantur in Heau. prol. v. 30:

ne ille pro se dictum existumet,
Qui nuper fecit seruo currenti in uia
Decesse populum: quor insano seruiat?

et in Phorm. prol. v. 6 sq.:

Quia nusquam insanum scripsit (sc. Terent.) *adulescentulum*
Ceruam uidere fugere et sectari canes

Et eam plorare orare, ut subueniat sibi.
Quod si intellegeret, quom stetit olim noua,
Actoris opera magis stetisse quam sua,
Minus multo audacter, quam nunc laedit, laederet.

In his, quae citavimus, quid maxime vituperet Terentius quoque id iure faciat non pariter exploratum est.

Primum de Phasmate comoedia nihil nisi rem ipsam notat Terentius: *Idem Menandri Phasma nunc nuper dedit* (Eun. prol. v. 9) certa causa vituperationis non addita. Id certe miratur Donatus nec bene explicat verbis ad h. l.: *Utrum ergo hoc dicat, quod totam fabulam transferendo laeserit Luscius Lanuuinus, an non hoc tantum, de quo reprehendat, sed his signis uelit ostendere, quem dicat uitiose Thesaurum composuisse, ut in Thesauro sit culpa, non in Phasmate?* ..... *Hanc fabulam totam damnat, ut apparet, silentio: Thesaurum uero non totum, sed ex uno loco.* At eo loco ubi laedere Luscium eiusque peccata irridere vult Terentius, nuda Phasmatis mentio ita tantum sufficere ad poetam perstringendum poterat, si fabulam illam, cum nova ageretur, exactam esse neque stetisse tum res erat in vulgus nota.

In Thensauro id arguit Terentius, quod Luscius *contra consuetudinem litigantium defensionem ante accusationem induxerit.* Ita recte Donatus (ad Eun. prol. v. 10), qui narrato fabulae argumento haec addit: *quae contra naturam iurisque consuetudinem posita argumenta notat Terentius, quod ille ordo potior erat, ut adulescens prior proponeret causam, qui petitor inducitur.* Atqui id, si modo recte idem Luscio 'obscuram diligentiam in vertendo' obicit, certe non tam in Luscium cadit quam in Graecum exemplar, sive id Menandri fuit sive alterius poetae. Nam Θησαυρός titulus comoediae satis frequens est: velut praeter Philemonem, cuius Thensaurum Plautus expressit in Trinummo, et Menandrum Diphilus Archedicus Dioxippus novae comoediae auctores, Anaxandrides mediae eo nomine insignitas fabulas scripserant. Satis igitur habuit Terentius cum specie aliqua id poetae aemulo vitio vertere, quod absurdum esse Romanis scilicet spectatoribus iuris peritioribus facile probari intellegeret. Quamquam non magis in Atheniensium foro

fieri poterat, ut reus ante eum, qui postulaverat, causam diceret. Quod enim *Th. Ladewig 'Ueber den Kanon des Volcatius Sedigitus'* 1842 p. 15 de παραγραφῆς actione cogitavit: 'Denn vielleicht eignete sich die Sache zu einer παραγραφή — bei der der Angeklagte zuerst redete, cf. Meier und Schömann, Att. Process p. 647 — und der Alte schlug diesen Weg ein, um einer gründlichen Untersuchung aus dem Wege zu gehen', id minime probavit. Nam ut praetermittamus exceptionis, qua lis differatur ad aliud forum, in eiusmodi causa nullum locum esse, praesertim in comoedia, ubi argumenta tractantur, non advocatorum artes actioni scaenicae prorsus inutiles: ipsis illis verbis, quibus Donato auctore senex coram iudice causam dicit:

Athenienses, bellum cum Rhodiensibus
Quod fuerit, quid ego hic praedicem?

Ladewigii opinio refutatur, quibus statim mediam in rem causamque introducimur, neque exceptione utitur sed narrat senex, quo tempore thesaurum condiderit in sepulcro. Maiore opinor iure *Ladewig* διαδικασίαν (de qua cf. Meier et Schömann l. c. p. 368) commemorare potuit. Certe si statuimus in exemplari Graeco non tam de fraude senis actum esse quam quaestionem fuisse eiusmodi, uter iure sibi thesaurum vindicaret, utrum is qui agrum possideret in quo inventus esset thesaurus, an is cui fuisset destinatus: in tali διαδικασίας certamine fieri facile potuit, ut prior senex causam ageret. Quamquam tantis argutiis res minime indiget. Tantum enim aberat ut Graeci exemplaris auctor, sive is fuit Menander sive alius poeta comicus, in componenda fabula singula causae illius momenta minute ac religiose persequeretur, ut minime curaret, num causae actiones prorsus eaedem, quae in foro futurae essent, in scaena describerentur: quod si fecisset, spectatores taedio affecisset. Quod neque spectatores Graecos neque ipsum Luscium cum fabulam latine verteret offendit, neque Terentium offendisset, nisi criminis alicuius aliqua specie indiguisset, ut adversario obtrectaret.

Nec maioris momenti est Terentii accusatio in Phorm. prol. v. 6 sqq. (cf. p. 32), quos ad versus Donatus haec adnotavit: '*Ideo uidemur* (sc. Terentius) *leues tenuesque*, *quia*

non in comoedia prodigia facta sunt et tragoedias concitauimus. Et callide hic non solum errorem reprehendentis sed etiam imperite scripsisse ipse ostendit Luscium Lanuuinum .... haec omnis περίστασις tragica, et ideo in comoedia uitiose inducitur'. Sed illa insanientis descriptio, qui cervam sibi videatur videre fugientem et plorantem, statim in mentem revocat simillimam scaenam in Plauti Menaechm. v. 834 sq., ubi Menaechmus sese insanire fingit similique venatus imagine usus:

Quid mihi meliust quam, quando illi me insanire praedicant,
Ego me ⟨ut⟩ adsimulem insanire, ut illos a me absterream?
Euoe Bacche: heu Bromie, quo me in siluam uenatum uocas?
Audio, sed non abire possum ab his regionibus:
Ita illa me ab laeua rabiosa femina adseruat canis sq.

ibid. 862: *Multa mi imperas, Apollo: nunc equos iunctos iubes*
Capere me indomitos ferocis atque in currum inscendere,
Vt ego hunc proteram leonem uetulum olentem edentulum.

Atque idem valet de servo currente, cui decessisse populum Luscius fecit a Terentio notatus: quod non primus nec solus ille fecit, sed certatim fere descripserunt comici. Nota haec ex Plauto, qui Curculionem facit dicentem (v. 280):

Date uiam mihi, noti ignoti, dum ego hic officium meum
Facio: fugite omnes, abite et de uia secedite.
Ne quem in cursu capite aut cubito aut pectore offendam aut genu.
Ita nunc subito propere et celere obiectumst mihi negotium
Neque nunc quisquamst tam opulentus, qui mi obsistat in uia,
Nec strategus nec tyrannus quisquam neque agoranomus
Nec demarchus nec comarchus nec cum tanta gloria,
Quin cadat, quin capite sistat in uia de semita.

et Stichi v. 284 sq.: *nunc, Pinacium,*
Age ut placet, curre ut lubet: caue quemquam flocci feceris:

Cubitis depulsa de uia, tranquillam concinna uiam.
Si rex obstabit obuiam, regem ipsum prius peruortito.

ibid. v. 337: *ita celeri curriculo fui*
Propere a portu, tui honoris causa.

Amphitr. v. 986: *Nam mihi quidem hercle qui minus liceat deo minitarier*
Populo, ni decedat mihi, quam seruolo in comoediis?
Ille nauem saluam nuntiat aut irati aduentum senis.

Mercat. prol. v. 109: *Sed quid currentem seruom a portu conspicor,*
Quem naui abire uetui?

Atque ipse Terentius ex constanti poetarum more hoc fuisse concedit verbis in Heau. prol. v. 37: *Ne semper seruos currens, iratus senex .... adsidue agendi sint mihi* et Eun. prol. v. 35 sq.:

Quod si personis isdem huic uti non licet:
Qui magis licet currentem seruom scribere,
Bonas matronas facere e. q. s.

Omnes igitur incusationes Luscio factae mediocres pusillaeque videntur esse atque eo solo consilio in adversarium intentae, ut ille ludibrio apud spectatores haberetur. Eadem enim crimina ad reliquos quoque comicos pertinere demonstravimus.

Nec plus tribuemus minis illis Terentii se plura vitia Luscii prolaturum esse dicentis, nisi is obmutescat, Eun. prol. v. 14 sq.:

Dehinc ne frustretur ipse se aut sic cogitet
'Defunctus iam sum, nihil est quod dicat mihi':
Is ne erret moneo et desinat lacessere.
Habeo alia multa, quae nunc condonabitur,
Quae proferentur post, si perget laedere,
Ita ut facere instituit.

Heau. prol. v. 33 sq.:

De illius peccatis plura dicet, quom dabit
Alias nouas, nisi finem maledictis facit.

aut quod lacessendi causa dicit Luscii fabulam *actoris opera magis stetisse quam sua.* Rixae Terentii et Luscii sane

leves erant et tales, quales etiamnunc inter versificatores poetasque scaenicos excitari solent, in quibus non tam de serio certamine quam de detrectando adversario agitur.

Nam si quaerimus, num quid in artis rationibus sit, quo differant a Terentio adversarii eorumque signifer Luscius, unum offertur quod noluerunt 'contaminari fabulas' laudemque sane inanem quaesiverunt ex fabula 'bene vertenda', qua verbum de verbo exprimeretur.[1]

Atque in ea re quod antiquorum exemplum Naevii Plauti Ennii deseruerunt, eosdem pressius secuti videntur quam Terentius et Caecilius, cum motorias mallent quam statarias comoedias facere, quod eis vitio vertit Terentius in Heau. prol. v. 35 sq.:

Adeste aequo animo, date potestatem mihi
Statariam agere ut liceat per silentium,
Ne semper seruos currens, iratus senex,
Edax parasitus, sycophanta autem inpudens,
Auarus leno adsidue agendi sint mihi
Clamore summo, cum labore maxumo.

Incertior res est de orationis discrimine. Invicem enim obiciunt adversariis Terentius eos 'bene uortendo et easdem scribendo male ex Graecis bonis Latinas facere non bonas' (Eun. prol. v. 7 sq.), illi Terentio Phorm. prol. v. 4: 'quas antehac fecit fabulas, tenui esse oratione et scriptura leui'. Ex quibus conviciis quamvis in universum dictis id sane effici potest, veterem poetam veterum dicendi genus secutum id ipsum novo poetae vitio dare, quod is merito sibi laudi duxit, puram dico orationem (Heau. prol. v. 46) i. e. urbanam tersamque, qua Terentius ad sermonem Latinum perpoliendum plurimum profecto contulit. De qua re iuvat notissimos testis locupletis versus Ç. Caesaris a Suetonio citatos adscribere: ubi et 'puri sermonis' laudes Terentianum illud de se ipso praeconium confirmant et levia scripta' vi comica carentia cum 'tenui oratione et

[1] cf. supra p. 16.

scriptura levi' ab adversariis notata comparari possunt (pag. 34, 8 Reiff.):

Tu quoque, tu in summis, o dimidiate Menander,
Poneris, et merito, puri sermonis amator.
Lenibus atque utinam scriptis adiuncta foret uis
Comica ut aequato uirtus polleret honore
Cum Graecis neue hac despectus parte iaceres.
Unum hoc maceror ac doleo tibi desse, Terenti.

Nitebatur autem Terentius amicorum nobilium fautorumque exemplo et auctoritate, qui puritatem dictionis tum unice sectabantur. De quibus iam verba faciamus.

Etenim inter crimina ab adversariis ad Terentii laudem imminuendam sparsa etiam illud erat, quod in scribendo a fautoribus adiutaretur nobilibus: Adelph. prol. v. 15 sq.:

Nam quod isti dicunt maliuoli, homines nobilis
Hunc adiutare adsidueque una scribere:
Quod illi maledictum uehemens esse existumant,
Eam laudem hic ducit maxumam, quom illis placet,
Qui uobis uniuorsis et populo placent,
Quorum opera in bello, in otio, in negotio
Suo quisque tempore usust sine superbia.

Similia iam in Heau. prol. v. 22 sqq. pronuntiavit:

Tum quod maliuolus uetus poeta dictitat,
Repente ad studium hunc se adplicasse musicum,
Amicum ingenio fretum, haud natura sua:
Arbitrium uostrum, uostra existumatio
Ualebit. qua re omnis uos oratos uolo,
Ne plus iniquom possit quam aequom oratio.

His ex versibus, quibus poeta quod adversarii obiciunt non tam refutare quam concedere et excusare videtur, iam veteres litterati diversa eaque inepta coniecerunt. Nam ut praetermittamus suspicionem illam, quam de consuetudine poetae cum adulescentibus nobilibus fecisse Porcius Licinus a Suetonio (p. 27, 9) traditur in vita Terentii[1], exstiterunt qui contende-

[1] *Dum lasciuiam nobilium et laudes fucosas petit,*
Dum Africani uocem diuinam inhiat auidis auribus,

rent integras Terentii fabulas a Scipionibus esse factas: velut Vallegius[1] in actione (in epimetro Donati ad Suet. vit. Ter. p. 35, 6)

Tuae quae uocantur fabulae, cuiaene sunt,
Terenti? non has, iura qui populis dabat,
Summo ille honore affectus, fecit fabulas?;

vel C. Memmius, minor sane natu Sullae gener, qui multum cum poetis Catullo Helvio Cinna Lucretio versatus, in oratione pro se *P. Africanus* inquit *a Terentio personam mutuatus, quae domi luserat ipse, nomine illius in scaenam detulit* (Suet. vit. Ter. p. 30, 14); vel Cornelius Nepos, qui *auctore certo comperisse se ait C. Laelium quondam in Puteolano kalendis martiis ad monitum ab uxore, temperius ut discumberet, petisse ab ea ne se interpellaret, seroque tandem ingressum triclinium dixisse non saepe in scribendo magis sibi successisse: deinde rogatum ut scripta illa proferret, pronuntiasse uersus qui sunt in Heauton timorumeno:*

Satis pol proterue me Syri promissa huc induxerunt'.
(Suet. vit. Ter. p. 31, 2).

Quae fama non ex alio fonte hausta est quam ex ipsis Terentii verbis. Contra ex ipsa fama explicationem versuum hausit Donatus hanc (ad Adelph. prol. vv. 15 et 20): *Scipionem Africanum significat* (sc. Terentius) *et Laelium Sapientem et Furium Publium . . . . . 'in bello' : Scipionis; 'in otio' : Furii Publii; 'in negotio' : scilicet Laelii Sapientis.*

Contra huic communi antiquorum opinioni diversam non sine specie videtur opposuisse Santra qui existimat: *si modo in scribendo adiutoribus indiguerit Terentius, non tam Scipione et Laelio uti potuisse, qui tunc adulescentuli fuerint, quam C. Sulpicio Gallo, homine docto, quo consule ⟨Megalens⟩ibus ludis initium fabularum dandarum fecerit, uel Q. Fabio Labeone et M. Popillio, consulari utroque ac poeta. ideo ipsum non*

Dum ad Philum se cenitare et Laelium pulcrum putat,
Dum in Albanum crebro rapitur ob florem aetatis suae:
Suis postlatis rebus ad summam inopiam redactus est.

[1] de nomine vid. *Ritschl* comment. in vit. Ter. Suetonianam ed. *Reifferscheid* p. 528 sq. et *Bergk* Philol. XVI p. 635 sq.

iuuenes designare qui se adiuuare dicantur, sed uiros quorum operam et in bello et in otio et in negotio populus sit expertus. (Suet. ib. 31, 10.)

Recte sane ab hac parte Santra: nam verba illa non ad iuvenes pertinere unus quisque concedet. Scipio enim Africanus anno u. c. 606 (148) consul creatus viginti annis post primam Terentii fabulam actam ante legitimam aetatem magistratum iniit. Atque ut concedamus Scipionum gentem propter magnas in bello res gestas summa tum apud populum gratia et auctoritate floruisse idque vel ad adulescentulum pertinuisse Romanis gratissimum,[1] praesertim qui in pugna apud Pydnam fortiter sese gesserit,[2] tamen haec omnia profecto vix satis valent, ut ad Scipionem illum minorem referantur verba illa laudis cumulum continentia 'quorum opera in bello in otio in negotio suo quisque tempore usus est', quae sane ad spectatam magistratuum et ducum virtutem respiciunt. Quamquam quae nomina Santra profert, ne ipsa quidem certa memoria nituntur sed levi prolata sunt coniectura: itaque ut certa nomina ex illis Terentianis versibus eliciantur, nullius interpretis arti succedet.

Quod vero Santra plane negavit usum Terentio cum Scipionibus fuisse, nimium effecisse ex illis versibus mihi videtur. Discernenda enim est versuum illorum Terentianorum explicatio ab ipsa quaestione, quinam homines nobiles Terentii fautores certe ab adversariis intellegantur: de altera re recte statuit Santra, de altera erravit. Consuetudo enim Terentii cum nobilibus ac maxime Scipionibus, quae confirmata a comicis et litteratis veterum posteriorum memoriae prodita est, tot tamque gravibus testimoniis nititur, ut de ea nullo modo dubitari liceat. Firmatur autem familiaritas ipsa aetate iuvenum maximeque studiis illis, quae tum et apud Scipiones insigni gratia efflorescebant et a poeta 'purae orationis' studiosissimo colebantur, ex quibus primum 'sermonis urbani' notio atque vis enata est.

---

[1] cf. Plut. vit. Aem. Paulli 22, ubi de Scipione dicit: *πᾶσι γὰρ ἀγαστὸς ἦν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς ἡγεμονίαν καὶ πολιτείαν ὡς ἄλλος οὐδεὶς τῶν συγγενῶν* sq.

[2] cf. Liv. XLIV 44.

Itaque a vero non aberrabimus, si sumemus, illos maxime adulescentes ab adversariis Terentii spectatos esse, ipsum autem Terentium consulto opprobrium ad nobiles universos ac tales, a quorum auctoritate et gratia publica promptior ipsi venia ac gratia suppeteret, deflectere studuisse ita, ut nobilitatis quae omnino eminerent belli otii negotii virtutes praedicaret. Itaque recte *Sauppe* in 'Nachrichten d. K. Gesellsch. d. Wissensch. Göttingen' 1870: 'Die Angaben über Terentius' Lebenszeit' p. 119 rem informasse sibi videtur, cum arbitraretur Terentio a Luscio vitio datum esse, quod, cum servus et libertinus esset, nobilium familiaritatem requireret, poetam vero ita sese defendisse, ut illorum virorum nobilium, qui rei publicae saluti domi militiaeque consulerent, familiaritatem et auxilium repetere ut unumquemque civem ita adversarios non recusare demonstraret. Spectatores autem vel eos qui fabulas legerent id ab universis nobilibus ad Scipionem et Laelium poetae familiarissimos facile transtulisse eamque famam posteris tradidisse.[1]

---

[1] *Sauppe* l. c. p. 119: 'Man machte dem Terentius den Vorwurf — und wir haben wohl auch hier wieder an Luscius Lanuvinus zu denken, den der Dichter im Prolog des Heau. v. 22 ausdrücklich nennt — dass er, der Sklave und Freigelassene, sich an vornehme Herren vom Adel (homines nobiles) andränge und von ihnen helfen lasse. Darauf erwidert der Dichter, diese vornehmen Herren des Adels seien es, die das Wohl des Staates und der Einzelnen im Krieg und Frieden förderten, jeder nehme, ohne spröde zu thun, zu ihnen seine Zuflucht, wenn er es bedürfe; auch er schätze sich also zur grössten Ehre, wenn er solchen Männern dieser Kreise gefalle, die bei Allen im Ansehen ständen. Wenn er sich der Gunst und Beihülfe Vornehmer freue, so thue er nichts, als was alle bei ihnen passender Gelegenheit thäten. Er vertheidigt also sich und sein Verhältniss zu bestimmten Persönlichkeiten der höchsten Kreise, indem er die Betrachtung erweitert und im Allgemeinen es als etwas durchaus Ehrenhaftes und Ehrenvolles bezeichnet, Hochstehenden zu gefallen, natürlich nicht Allen, sondern denen, welche durch Verdienst irgend einer Art die Anerkennung des Volkes erworben haben. . . . . . Natürlich vernahm, wer diese Verse hörte und las, nicht nur den allgemeinen Gedanken, sondern dachte auch zugleich an den besondern Fall und verstand also unter den homines nobiles in diesem Falle Laelius und Scipio, deren vertrauter Umgang mit dem Dichter bekannt war und von denen allein gesagt wurde, dass sie dem Dichter bei seinen Stücken zu helfen pflegten.

Quamquam quod adversarii criminati sunt *homines nobilis hunc adiutare adsidueque una scribere,* id in falsum auctum esse facile intellegitur, ac multo magis illae, quae ex leviore Terentii defensione haustae sunt perversae opiniones de comoediis ab illis nobilibus compositis Terentii nomine editis, ineptiores et infirmiores sunt quam quae seria refutatione indigeant.

III.

DE RE SCAENICA.

§ 5.

DE PROLOGORUM PRONUNTIATORIBUS.

Prologis, qui argumentum narrarent, fabulae Latinae ab initio vix unquam carebant: quibus quo modo Terentius utatur *non qui argumentum narret sed qui maliuoli ueteris poetae maledictis respondeat* cui alio modo obloqui non possit, iam supra expositum est.

Prologi appellatione etiam personam ipsam, quae poetae nomine cum spectatoribus agit, designari docet Hec. prol. II v. 1:

Orator ad uos uenio ornatu prologi.

Ipsas autem prologi partes apud Romanos ab adulescentibus agi solitas esse Heau. prol. v. 1 demonstrat:

Ne quoi sit uostrum mirum, quor partis seni
Poeta dederit, quae sunt adulescentium.

Usitatum morem bis deseruit Terentius ita ut senex Ambivius ipse prologum ageret nimirum suo non poetae nomine cum populo acturus: in Heautontimorumeno, quae fabula diligentiore defensione indigebat, ut spectatoribus stataria fabula probaretur, nec non in Hecyrae prologo secundo, ut fabula bis exclusa in spectatorum favorem revocaretur. Utroque autem loco id ipsum cur fiat exponitur. Atque in Hecyrae prologi initio:

Mit Recht sagt also Suetonius oder eigentlich wohl Varro, dass Terentius durch die Art, wie er sich vertheidige, das Gerücht nur bestätigt und ihm grössere Verbreitung gegeben habe.'

Orator ad uos uenio ornatu prologi:
Sinite exorator sim, eodem ut iure uti senem
Liceat, quo iure sum usus adulescentior

diserte oratorem sese i. e. tamquam legatum ad populum prodire profitetur, cf. Donatum: *oratorem audire oportere, ius gentium est: ne igitur expellatur, non se prologum sed oratorem nominat.* — Ex eodem initio *Dziatzko* in 'Quaest. select. de prologis Plaut. et. Terent.' p. 6 efficit, eum qui prologi munere in comoedia perfunctus sit, singulari vestitu usum esse, probata *Bentleii* sententia censentis prologo recitato illum statim de scaena discessisse. Immo vel ubi idem actor in ipso comoediae initio partes suas habet, eum vestitus mutandi causa discessisse putat idque ipsum agnoscere sibi videtur ex Heau. prol., cum Ambivius spectatores mirari opinetur, cur ipse prologi partes susceperit: illos eum prologum esse cognoscere potuisse.

Haec *Bentleii* et *Dziatzkonis* sententia in universum quidem Plautinis qui feruntur prologis quibusdam probari videtur, velut Poen. fabulae, ubi in fine prologus, vel qui prologi munere fungitur, ait:

Ualete: adeste, ibo: alius nunc fieri uolo.
Capt. prol. v. 67: *Abeo, ualete, iudices iustissimi.*
Trin. prol. v. 22: *ualete: adeste cum silentio.*
Rud. prol. v. 82: *Ualete, ut hostes uostri diffidant sibi.*

tamen tribus Plautinarum fabularum prologis parum convenit, ubi constat personam eandem in scaena statim agere: Militis gloriosi, Amphitruonis, Mercatoris.

In Milite glorioso Palaestrio prologi partes agit ita, ut in scaena altera act. I argumentum exponat, in tertia cum Periplecomeno colloquatur; inde singulari prologi vestitu eum usum esse minime putabimus. In Amphitruone fabula Mercurius prologus sub finem haec exclamat v. 148:

Sed Amphitruonis illic seruost Sosia,
A portu qui nunc cum lanterna ⟨huc⟩ aduenit.
Abigam iam ego illunc aduenientem ab aedibus.
Adeste, erit operae pretium: nunc spectabitis
Iouem et Mercurium facere ⟨hic⟩ histrioniam.

in prima quae deinceps sequitur scaena cum Sosia colloquitur. Atque hoc loco ipsa dei persona, de singulari prologi ornatu quominus cogitemus, vetat. Maximi autem ad nostram rem momenti Mercatoris prologus videtur esse. Prologi enim partes hac in fabula Charinus adulescens agit, qui idem fabulae personam tuetur. Qui ubi sic exorsus est:

Duas res simul nunc agere decretumst mihi:
Et argumentum et meos amores eloquar,

mox finem prologi his verbis facit v. 109:

Sed quid currentem seruom a portu conspicor,
Quem naui abire uetui? timeo quid siet,

ac statim ipse cum Acanthione servo scaenam agit, ut nullo modo eum de scaena discessisse nec magis singulari vestitu ornatum fuisse appareat.

Itaque *Dziatzkonis* sententia, quamquam per se non est improbabilis, tamen non cadit in eas fabulas, ubi, qui in prima scaena actor futurus est, idem prologi personam sustinet. Id autem de Heautontimorumeno fabula statuendum est, in qua Chremetis senis vel Menedemi senis partes ipsum Ambivium egisse probabile est. Eum igitur singulari vestitu usum prologum recitavisse, tum de scaena discessisse mutatoque senis vestimento in scaenam rediisse nemo credet. Ne id quidem certum est, 'ornatum prologi', cuius in prol. II v. 1 mentio fit, vestitum intellegendum esse. Immo probabilius mihi videtur prologum insigni aliquo, veluti sceptro vel caduceo ramove olivae, quo delegati ad populum condicio manifestaretur, instructum fuisse itaque, quod *Dziatzko* vult, ab omnibus cognosci potuisse; peracto autem prologo insigne illud, quo orator usus erat, sepositum esse, si quidem in Amphitruone, Milite glorioso, Mercatore, Heautontimorumeno partes in ipsa fabula eidem agendae erant.

§ 6.

QUAS MAXIME FABULAS SPECTATORES ROMANI IN DELICIIS HABUERINT.

Studia et intellegentiam spectatorum Plautinarum et Terentianarum fabularum non eadem fuisse intellexit *Ritschl* in Parerg. p 234 adn.: 'Dem Bildungsgange des sechsten

Jahrhunderts .... entspricht es durchaus, dass es Anfangs ein vorwiegend stoffartiges Interesse war, mit dem man schlechthin nur Belustigung im Theater suchte, sehr unbekümmert, woher diese der Dichter geschöpft, und ohne zu fragen, wie rein er die Quelle wiedergegeben oder mit welchen Zuthaten und Umgüssen er sie dem römischen Gaumen schmackhafter gemacht. Nur allmählig wurde für die Auffassung eines reinen griechischen Kunstwerkes, auch ohne die pikante Würze einer vergröbernden Komik, die Empfänglichkeit geweckt und das Verständniss herangebildet: und eben diess gibt der gewöhnlich so einseitigen Kritik der Terenzischen Komödie den allein richtigen Standpunkt.'

Quam mutationem 'paulatim' factam ipsi prologi illustrant: summa enim difficultate ac labore et Caecilius (cf. Hecyr. prol. II) et Terentius rationem suam spectatoribus probaverunt, qui bis, dum Hecyra agitur, theatro relicto comoediam levioribus funambuli gladiatorumque spectaculis posthabuerunt: cf. Hecyr. prol. I v. 3 sq.:

Ut neque spectari neque cognosci potuerit:
Ita populus studio stupidus in funambulo
Animum occuparat.

Hecyr. prol. II v. 25 sq.:

Quom primum eam agere coepi, pugilum gloria,
Funambuli eodem accessit exspectatio:
Comitum conuentus, strepitus, clamor mulierum
Fecere ut ante tempus exirem foras.

eadem cum iterum daretur, v. 31 sq.:

Primo actu placeo: quom interea rumor uenit
Datum iri gladiatores, populus conuolat,
Tumultuantur clamant pugnant de loco:
Ego interea meum non potui tutari locum.

Phorm. prol. v. 31 sq.:

Ne simili utamur fortuna, atque usi sumus,
Quom per tumultum noster grex motus locost

atque summa Ambivii domini gregis opera vix effectum videmus, ut fabula tandem staret. Phorm. prol. v. 33: *Quem actoris uirtus nobis restituit locum* sq.

Non ferebant spectatorum animi actionem placide et tamquam sine motu fluentem. Nec dissimiliter in Heautontimorumeno, quae in accurata morum descriptione versatur, diligentissima domini gregis defensione opus fuit, ut fabula spectatoribus commendaretur, cf. prol. v. 35 sq.: *ne semper seruos currens, iratus senex . . . . adsidue agendi sint mihi clamore summo cum labore maxumo.*

Statarias igitur i. e. quietiores comoedias, in quibus personarum moribus perpoliendis et depingendis maiorem poeta operam dabat, quae quidem ab eruditis spectatoribus praeferri fere Graecis solebant, Romani spectatores contemnebant, motorias 'cum labore maxumo' actas postulabant et in deliciis habebant. Tantum autem aberat, ut vel Attica elegantia vel totius actionis artificio delectarentur, ut, quemadmodum ipse Cicero in eloquentia 'immensum aliquid nfinitumque' desiderabat, ita in re scaenica quoque magis actuosa spectare cuperent. Propterea omnes praeter Heautontimorumenon et Hecyram fabulas Terentii motoriae sunt. De qua re cf. Donati praef. ad Eun.: *et est palliata Menandri uetus: quam ille auctor de facto adulescentis, qui se pro eunucho deduci ad meretricem passus est, nominauit. Itaque ex magna parte motoria est.* Idem praef. ad Adelph.: *Huius tota actio cum sit mixta ex utroque genere, ut fere Terentianae omnes, praeter Heautontimorumenon, tamen maiori ex parte motoria est; nam statarios locos perpaucos habet.* Idem praef. ad Phorm.: *Haec igitur proprie tota motoria est, et in affectibus constituta paene maioribus, quam comicus stilus posceret: nisi quod arte poetae omnia moderata sunt.*

Itaque etiam Terentii aetate quamquam eruditiores homines, nobiles maxime, elegantiore sensu in existimandis ut Menandri et Philemonis Graecis ita Latinis Caecilii et Terentii fabulis utebantur, tamen maior pars auditorum etiamtum eiusmodi delicias fastidiebat, motus actionis atque servorum petulantiam requirebat: quibus auditoribus vel paucis post Terentii mortem annis veteres fabulas novis multo magis placere prologus Casinae Plautinae profitetur.

Quam fastidiosum fuerit vulgi iudicium, et Heautontimorumeni atque Hecyrae actionibus confirmatur, et poeta

ipse saepius verba facit de fortuna scaenica, qua comicus poeta periclitetur: Hec. prol. II v. 8: *Quia scibam dubiam fortunam esse scaenicam* et Phorm. prol. v. 31: *Ne simili utamur fortuna* sq.

Quamquam pedetemptim eum populi favorem sibi conciliasse ipsae prologorum clausulae innuunt. Modestis enim atque demissis verbis poeta ignotus utitur in priorum fabularum prologis, in posteriorum confidentius atque audacius et in adversarios invehitur et se suumque studium spectatoribus commendat. Conferas cum Andriae versibus his (24 sqq.):

Fauete, adeste aequo animo et rem cognoscite,
Ut pernoscatis, ecquid spei sit relicuom,
Posthac quas faciet de integro comoedias,
Spectandae an exigendae sint uobis prius

et cum Heaut. 28 sq.:

Facite, aequi sitis, date crescendi copiam,
Nouarum qui spectandi faciunt copiam

haec verba Eunuchi, quae fabula unice placuit, v. 44 sq.

Date operam, cum silentio animum attendite,
Ut pernoscatis, quid sibi Eunuchus uelit

et Phormionis v. 30:

Date operam, adeste aequo animo per silentium.

§ 7.

DE PRETIO POETIS SOLVENDO IMPENSISQUE IN ACTIONES SCAENICAS FACIENDIS.

Dubiam fortunam scaenicam, de qua modo diximus, quamquam poeta scaenicus saepe expertus est, cum vel adversariorum peteretur invidia vel spectatoribus parum placeret, tamen ipsum periculum fabulae explosae ad poetam non pertinebat. Empta enim fabula a ludorum curatoribus pretium poeta meruerat, antequam fabula acta est. Cf. *Ritschelii* Parerg. p. 329: 'Wenn unter diesen Umständen der Unternehmer allerdings zu Schaden kommen konnte, so hatte dagegen der Dichter sein Honorar weg, welches Schicksal auch das Stück traf.' Hoc satis demonstrant verba prol. I Hecyrae

v. 6: *Et is qui scripsit hanc ob eam rem noluit*
Iterum referre, ut iterum posset uendere.

Nimirum ex Hecyra exclusa, cum semel veniisset, nihil detrimenti cepit poeta postea eandem iterum venditurus. Confirmant rem Horatii versus epist. II 1, 175 sq.:

Gestit enim (sc. Plautus) *nummum in loculos demittere, post hoc*
Securus cadat an recto stet fabula talo.

Quis autem emerit fabulam a poeta venditam, de ea re dubitari potest ex duobus prologorum testimoniis inter se diversis. Nam verbis Eun. prol. v. 19 sq.:

quam nunc acturi sumus,
Menandri Eunuchum, postquam aediles emerunt sq.

non satis convenire videntur Ambivii Turpionis domini gregis versus Hecyr. prol. II v. 47 sqq.:

Mea causa causam accipite et date silentium,
Ut lubeat scribere aliis mihique ut discere
Nouas expediat posthac pretio emptas meo.

Explicatur res, si *Ritschelio* (Parerg. p. 327 sq.) credimus, Donati adnotatione alteri loco adscripta: *aestimatione a me* (sc. a domino gregis) *facta, quantum aediles darent: et proinde me periclitante, si abiecta fabula, a me pretium, quod poetae numerauerint, repetant: ergo 'meo' a me facto, a me statuto.* Quibus probatis *Ritschl* adicit plerumque poetam non cum ludorum curatoribus ipsis sed cum domino gregis egisse, qui fabulam aestimaret pretiumque poetae solvendum a curatoribus ludorum impetraret: idque diserte indicari prol. Heau. v. 43 sqq.:

Nam nunc nouas qui scribunt, nihil parcunt seni:
Si quae laboriosast, ad me curritur;
Si lenis est, ad alium defertur gregem,

ubi 'curritur' ad poetas rectius quam ad aediles referatur. Rectissime id quidem: sed ex hac negotiatione is qui suam operam interponeret dominus gregis certe emptam suo pretio comoediam dicere non poterat. Neque magis sufficit Donati adnotatio ad verba: *pretio emptas meo* (Hecyr. prol. II v. 48), ex qua adnotatione pretio emptas eas dumtaxat fabulas dicere licebat Ambivio, quarum pretium ab ipso exigeretur, cum

non stetissent: quod quam alienum sit ab ipsius consilio verbisque praecedentibus *mea causa causam accipite* sq. (Hecyr. prol. II v. 47), sponte apparet. Nam quarum aestimatio spectatorum plausu comprobata erat, earum certe pretium nullo pacto repetebatur. Atqui verba Ambivii in universum valent et maxime de novis, quas probare populo cupiat. Itaque ne Ruhnkenii quidem ratione multum proficitur, qui (ad Hec. prol. II v. 49), licet plerumque aediles a poetis fabulas emerint, aliquando tamen actores quoque fabulas suo pretio emisse ex Iuvenalis sat. VII 87

Esurit intactam Paridi nisi uendit Agauen

effici vult: loco propter ipsam temporis rationem ab eo, quem tractamus, alienissimo.

Equidem, num verum sit illud, aestimationem fabulae exactae a domino gregis repeti solitam esse, in medio relinquo: certe verba 'pretio emptas meo' non ad pretium poetae persolutum arbitror referenda esse (quod ab aedilibus factum esse constat), sed potius ad fabularum actiones a domino gregis redemptas. Nam quaecunque ad actionis scaenicae ornatum et apparatum, ad histriones alendos et instruendos, ad alia eiusmodi pertinent, ea aediles non singula curabant, verum domino gregis ita locabant, ut ex pacto certam summam ei penderent, unde ille sumptus faceret. Is autem apparatus scaenicus cum domino gregis etiam in posterum inservire posset ad fabulas iterum iterumque sive in urbe Roma sive in municipiis docendas (cf. p. 14) et inde quaestum facere ei liceret, verisimile est in ipsa redemptione illa quoque lucra ex fabulis et actis et repetitis redundatura in censum venisse. Quodsi fabula non placeret, fieri poterat, ut nihil lucri perciperet, sed damnum faceret redemptor ex actione suo sumptu peracta. Itaque recte suo pretio emptam fabulam appellat, cuius agendae et spes et periculum ad ipsum redeat.

Sed his quae modo exposuimus iam occupavimus alteram quaestionem, quae homines doctos in diversas egit partes: fabulae, ubi primum doctae sunt, cuius in dominio manserint.

Qua de quaestione omnes probabilitatis numeros habet *Ritschelii* sententia Parerg. p. 331 exposita: ad poetas fabulas non iam pertinuisse qui quidem eas vendidissent, cum praesertim ex Hecyrae prol. I v. 6 *et is qui scripsit* e. q. s. appareat ex veteribus comoediis relatis lucrum facere poetas non potuisse. Nec magis, qui emissent, aediles mansisse possessores: quibus usus nullus esset veterum fabularum. An credamus homines nobilissimos ex venditis comoediis quaestum sperasse? Restare ut eas ipsis dominis gregum relictas dicamus, qui agendas redemissent, quippe qui aestimatione facta et cautione praestita dominium iure sibi vindicarent. Inde igitur et periculum actionis susceptae et detrimenta ex dubia illa vel adversaria fortuna scaenica orta eis quodammodo compensata esse, cum fabulas iterum iterumque docere cum proprio emolumento possent.[1] Cui explicationi et simplicissimae et iustissimae unus videtur parum respondere locus ille, quem identidem citavimus, Hec. prol. I v. 6 sq.:

Et is qui scripsit hanc ob eam rem noluit
Iterum referre, ut iterum posset uendere,

unde effici videtur ex ipsius poetae arbitrio fuisse fabulam referre, ut non dominus gregis sed poeta comoediae possessor mansisse putandus sit.

Nam quod Ritschelius versus illos ita interpretatur l. c. p. 330, quasi noluerit poeta Hecyram isdem ludis sollemnibus

---

[1] *Ritschl* l. c.: 'Was wurde aus den zur Aufführung gebrachten Stücken, die nun keine novae mehr waren? Wem gehörten sie? Den Dichtern nicht, denn ihnen waren sie ja abgekauft, und die oben erklärte Stelle im ersten Prolog (v. 6. et 7) zur Hecyra beweist ja bestimmt, dass an alten nichts mehr zu verdienen war. Den Aedilen oder Festgebern? Was sollten diese damit anfangen? Diese verschwenderischen Grossen Roms werden doch sicher keinen Handel mit dem Wiederverkauf getrieben haben. Es bleibt nichts übrig, als dass sie den Unternehmern, die nach dem Rechte der Gegenseitigkeit schon vermöge ihrer Gewährleistung einen gewissen Antheil daran ansprechen durften, nach gelungener Aufführung als Eigenthum zufielen. Dadurch also wurden diese für die mit der Uebernahme verbundene Gefahr entschädigt, dass sie im glücklichen Falle das Stück nun zu ihrem eigenen Vortheil als vetus fabula so oft zu wiederholter Aufführung bringen konnten, als sie Gelegenheit fanden.'

iterum referre, immo maluerit eam postea aliis ludorum curatoribus iterum vendere, quae quidem pro nova esset, cum prius neque spectari neque cognosci potuerit: id in verbis ipsis non inest. Et quomodo illud, quod raro exemplo in Eunucho factum est, ut bis deinceps ageretur, cum omnium plausum ferret, idem licuisse poetae impetrare in ea fabula statuamus, quae populum stupidum a funambuli admiratione abducere non valuisset? Quid? 'pro nova' eam fabulam vendere alteri ludorum curatori ideo licebat, quod propter populi fastidium, dum nova agitur, neque 'spectari neque cognosci' potuit?[1] Ita quo quae fabula ineptior erat et quo celerius exacta est, eo saepius tamquam parum cognita repeti 'pro nova' poterat. Eius modi autem comoediam putabimus alterum emptorem facile inventuram fuisse?

Longe diversa ex isdem versibus effecerunt *Ihne* et *Dziatzko.* Atque *Ihne* 'Quaestiones Terentianae' in sent. contr. 11 contra Ritschelium contendit 'Terentii aetate eas fabulas, quas novas vendidissent poetae, postquam semel actae erant, in dominium rediisse poetarum'. (quod idem *Becker* 'De Romanorum censura scaenica' p. 21 posuit: 'nam ut primum fabula in scaena data fuit, sive acciderat, ut non perageretur . . . . sive comoedia steterat, semper ad auctorem suum redibat'.) In sent. contr. 16 *Ihne* contra Donatum Hecyrae prioris prologi verba illa ita coniungenda censet: non ob eam rem voluit iterum referre, ut iterum posset uendere, sed . . . . . . Quid post 'sed' supplendum sit, non addit, puto sententiam talem: sed ut Hecyram spectatoribus denuo probaret. Quae si probaretur, sequeretur etiam repetitarum fabularum pretium poetam accepisse. At recte oblocutus est *Dziatzko* in Mus. Rhen. XXI p. 474 ex Latini sermonis legibus 'ob eam rem noluit' dici non posse pro 'non ob eam rem voluit'.

Quamquam ipse *Dziatzko* nihilo rectius eiusmodi supplementum requirit: poetam noluisse quidem fabulam iterum referre, ut eam iterum vendere posset, tamen in ludis funeralibus Aemilii Paulli precibus filiorum victum vel Scipioni

---

[1] cf. supra p. 6.

Africano gratificatum permisisse ut gratis referretur.[1] Verum adversativam sententiam in lacuna fuisse nullo modo probatur: immo verba eo ducunt, ut revera iterum veniisse Hecyram, cum iterum ageretur, tenendum sit. Non male igitur Donatus adnotat: 'aliis scilicet ludis: in quo maluit avarum poetam populo inducere quam suo operi diffidentem'.

In summa re *Dziatzko* cum *Ihnio* consentit: etenim ipse quoque verba illa in eam partem accipit, ut contendat ex potestate et permissu poetae fuisse ut iterum referrentur fabulae itaque in dominio auctoris eas mansisse. Sic enim rem sibi informat: poetas non vendidisse aedilibus nisi ius primae actionis, idque apparere ex verbis illis prol. I Hecyrae: *noluit iterum referre*; veteres autem fabulas ex quibus nihil quaestus fieret, libenter dominis gregis reliquisse[2]. Romani igitur comici, id quod ipse *Dziatzko* concedit, nunquam iure illo usi sunt una Eunucho excepta, in qua, si *Dziatzkoni* credimus, poeta quaestui suo consuluit, cum fabulam denuo datum iri animadverteret, quod quidem

---

[1] *Dziatzko* l. c.: Es sollte vielmehr an jener Stelle wirklich der Dichter als 'avarus' geschildert werden, und wenn er sich doch bei den Leichenspielen des Aemilius Paulus dazu verstanden hat sein Stück ohne nochmalige Bezahlung aufführen zu lassen, so ist es möglich, dass man ihm damals, da es die Kürze der Zeit nicht erlaubte ein neues Stück einzuüben, besonders gute Worte gegeben habe. Dazu konnte aber noch kommen, dass er dem P. Cornelius Scipio Africanus sich gefällig erweisen wollte, mit welchem er ja sehr wohl bekannt war und welcher als Sohn des Aemilius zugleich mit seinem Bruder Fabius Maximus jene Leichenfeier veranstaltete. Letzterer Grund wurde möglicher Weise in der besprochenen Lücke hervorgehoben.'

[2] *Dziatzko* l. c. p. 473: 'So bildete sich denn von Anfang an, in welcher Zeit, wie wir schon bemerkten, die Bevorzugung der novae fab. jedenfalls am entschiedensten war, als etwas Selbstverständliches der Brauch aus, dass die Festgeber dem Dichter nur — so zu sagen — das ius primae actionis abkauften oder doch das Geld dazu hergaben in der Summe, welche sie dem dominus gregis für die ganze Aufführung zahlten. Ebenso selbstverständlich wurden, als die scenischen Aufführungen überhaupt häufiger wurden und deshalb auch veteres fab. auf die Bühne kamen, diese von den Dichtern, da sie in Folge der ursprünglichen geringen Geltung der vet. fab. von den Festgebern keine neue Bezahlung erwarten konnten, den domini gregis bereitwilligst überlassen, durch deren Vermittelung jene wieder ihre novae fab. bezahlt bekamen.'

haud probabile esse accuratius p. 13 demonstravimus. Quid igitur de iure — de quo nihil traditum habemus, — verba faciamus, quo in nova fabula poeta usus sit, in vetere nusquam usus? Rectius sane et simplicius statuemus poetam cum prima actione etiam omnes reliquas actiones emptori tradidisse. Neque quo uno illa sententia fundamento nititur versu prol. I Hecyrae: *noluit iterum referre, ut iterum posset uendere,* id satis firmum est. Quae verba quamquam recte Donatus explicat, poetam Hecyram quaestus causa iterum vendidisse neque statim referre voluisse, tamen illud minime probant, poetam Ambivium, si quidem Hecyram denuo agere domino gregis in animo fuisset, vetare potuisse. Sed quid quaeso Ambivii interesse potuit, ut fabulam explosam iterum iterumque daret? Alia, ut ita dicam, fieri novaque delectandi vis Hecyrae exactae addi debebat, ut denuo empta staret neque id Terentium effugit: itaque 'pro nova' fabulam rettulit i. e. retractatam et emendatam. Qua de re supra disputavimus p. 8 et 50 sq.

Redimus igitur ad Ritschelii sententiam, quam supra nobis videmur novis argumentis corroborasse: dominis gregum, quippe qui agendas fabulas novas suo periculo atque ex parte suis impensis curavissent, easdem relictas esse, ut ex relatis quaestum facerent.

DE

CRASI ET APHAERESI.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

ALBERTUS LUCIUS

DARMSTADIENSIS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXV.

MATRI CARISSIMAE

S.

Homines docti, qui de crasi et aphaeresi scripserunt, quamuis dialectos Graecas non neglegerent, tamen cum exempla ex solis fere scriptoribus colligerent, parum idoneam ad usum Graeci sermonis plane explicandum materiem congesserunt, siquidem et scriptores ipsi eam qua uulgus utebatur dialectum non puram reddiderunt et scriptorum uerba dubia codicum manu scriptorum fide seruata sunt. Purae autem et fere integrae dialecti cum in inscriptionibus ex plurimis Graeciae partibus seruatis insint, has quaestioni de crasi et aphaeresi instituendae pro fundamento posui auctore Rudolfo Schoellio, studiorum meorum fautore humanissimo; qui quod Argentorati liberalissime ad inscriptionum studium me adduxit, gratias ei ago amplissimas.

PARS PRIOR . DE CRASI.

CAPUT I . DE UOCABULI CRASIS NOTIONE ET DE CRASEOS LEGIBUS.

L. Ahrensius plurimis ex recentioribus grammaticis adstipulatus in commentatiuncula „de crasi et aphaeresi" (Stolbergae Hercynicae 1845) pg. 1 crasin his definit verbis: „Crasis fit, cum uocalis uocem claudens cum sequentis uocis uocali initiali in unam syllabam coniungitur." Attamen antiqui grammatici Graeci longe aliter uoce illa utuntur. Quos quidem Buttmannus in grammatica (I pg. 112 adn.) scite monuit commissuras duarum syllabarum in duabus uocibus nec nomine nec pronuntiatione seiungere ab uocalium commissuris eis, quae una in uoce fiunt; immo utrumque com-

missurae genus *συναλοιφήν* nominare, cuius distinguantur species tres: *θλῖψιν* (elisionem), ubi alter sonus elidatur, *συναίρεσιν*, ubi duae uocales sine ulla mutatione in diphthongum coalescant, *κρᾶσιν*, ubi ex duabus uocalibus contractione unus efficiatur sonus mixtus. Quia uero tres illae species non sufficiant ad omnes uocalium commissuras explicandas, uarias earundem mixtiones a ueteribus statui.

Hausit eam normam Buttmannus ex scholiis in Dionysii grammaticam (Bekkeri anecdot. pg. 697), ubi de synaloephes generibus legimus haec:

Ἐπεὶ δὲ ἐκθλίψεως ἐμνήσθημεν, δεῖ γινώσκειν ὅτι ἡ μὲν συναλοιφὴ γένος ἐστίν, ἔχει δ'⟨εἴδη⟩ ἑπτά, τρία μὲν ἁπλᾶ, τέσσαρα δὲ σύνθετα. καὶ τὰ μὲν ἁπλᾶ εἰσὶ ταῦτα· ἔκθλιψις, κρᾶσις, συναίρεσις. καὶ ἔκθλιψις μέν ἐστιν, ἡνίκα εὑρεθῇ λέξις εἰς φωνῆεν ἢ φωνήεντα καταλήγουσα, τῆς ἐπιφερομένης λέξεως ἀπὸ φωνήεντος ἢ ἀπὸ φωνηέντων ἀρχομένης. τότε γὰρ ⟨διὰ⟩ τὸ χασμῶδες καὶ κεχηνῶδες ἐκθλίβεται τὸ τέλος τῆς προηγουμένης λέξεως. καὶ ἡνίκα ⟨μὲν⟩ ὦσιν ἐν παραθέσει, δέχονται ἀπόστροφον, οἷον κατὰ ἐμοῦ — κατ' ἐμοῦ· ἡνίκα δὲ ὦσιν ἐν συνθέσει, οὐ δέχονται ἀπόστροφον, οἷον κατὰ ἔγραφον — κατέγραφον, κατὰ ἔζην — κατέζην. ταῦτα μὲν περὶ τῆς ἐκθλίψεως. Διαφέρει δὲ συναίρεσις κράσεως κατὰ τούτους τοὺς τρόπους. ἡ συναίρεσις περὶ τὸ ῑ καὶ τὸ ῡ καταγίνεται, προηγουμένου προτακτικοῦ φωνήεντος, οἷον πάϊς — παῖς, ἀΰω — αὔω, Δημοσθένεϊ — Δημοσθένει. διαστέλλει δὲ τὸ συνῃρημένον ἀπὸ τοῦ ἐντελοῦς ἐκ τοῦ μὴ περιστίζεσθαι τὸ ῑ καὶ τὸ ῡ ἐν τῇ συναιρέσει. δεῖ δὲ γινώσκειν ὅτι τὸ ῑ καὶ τὸ ῡ δεῖ περιστίζειν, ἡνίκα προηγεῖται προτακτικὸν φωνῆεν κατὰ διάστασιν· ἐπεὶ ὅταν προηγῆται ὑποτακτικὸν φωνῆεν, οὐ δεῖ περιστίζειν αὐτά, οἷον ἰαχή, ἰωή. ἡ δὲ κρᾶσις περὶ πάντα τὰ φωνήεντα καταγίνεται, οἷον Δημοσθένεος — Δημοσθένους, ἱέραξ — ἵραξ, τὸ ἐμόν — τοὐμόν. καὶ ἡνίκα μὲν γίνηται κρᾶσις ἐν ἁρμογῇ δύο λέξεων, τίθεται κορωνίς, οἷον [hic lacuna est] *νόος — νοῦς. ἄλλως τε δὲ ἡ συναίρεσις φυλακτική ἐστι τῶν αὐτῶν φωνηέντων, οἷον πάϊς — παῖς· ἡ δὲ κρᾶσις πάντως ἀλλοίωσιν ἀπεργάζεται, οἷον Δημοσθένεος — Δημοσθένους. Ταῦτα μὲν εἰσι τὰ ἁπλᾶ εἴδη τῆς συναλοιφῆς.*

Τὰ δὲ σύνθετα ταῦτα· ἔκθλιψις καὶ κρᾶσις, ἔκθλιψις καὶ συναίρεσις, κρᾶσις καὶ συναίρεσις, ἔκθλιψις καὶ κρᾶσις καὶ συναίρεσις.

Καὶ ἔκθλιψις μὲν καὶ κρᾶσίς ἐστιν, ὡς ἐπὶ τοῦ καὶ ἐγώ — κἀγώ· ἐκθλίβεται γὰρ τὸ ῑ τοῦ καί συνδέσμου, καὶ κιρνᾶται τὸ ᾱ καὶ ε εἰς ᾱ μακρόν. ἔκθλιψις δὲ καὶ συναίρεσις, ὡς τὸ ἐμοὶ ὑποδύνει — ἐμοὐποδύνει· ἐκθλίβεται γὰρ τὸ ῑ τῆς ἐμοί ἀντωνυμίας, συναιρεῖται δὲ τὸ ō καὶ ῡ εἰς τὴν οῡ δίφθογγον. κρᾶσις δὲ καὶ συναίρεσις, ὡς ἐπὶ τοῦ ὁ αἰπόλος — ᾡπόλος· κιρνᾶται γὰρ τὸ ō καὶ ᾱ εἰς ω, καὶ συναιρεῖται τὸ ω καὶ τὸ ῑ εἰς τὴν ᾠ δίφθογγον. ἔκθλιψις δὲ ⟨καὶ⟩ κρᾶσις καὶ συναίρεσις, ὡς ἐπὶ τοῦ οἱ αἰπόλοι — ᾡπόλοι· ἐκθλίβεται γὰρ τὸ ῑ τοῦ οἱ ἄρθρου, καὶ κιρνᾶται τὸ ō καὶ ᾱ εἰς ω, καὶ συναιρεῖται τὸ ω καὶ ῑ εἰς τὴν ῷ δίφθογγον. —

Similia praecepta de usu uocabulorum *κρᾶσις, συναίρεσις* etc. seruata sunt in Crameri anecdotis Oxoniensibus IV 200, 26, in quibus quae insunt corruptelae ex illius scholii comparatione facillime remoueri possunt:

ἔκθλιψις· κατὰ ἐμοῦ — κατ' ἐμοῦ. κρᾶσις· τὸ ἐμόν — τοὐμόν. συναίρεσις· πάϊς — παῖς. ἔκθλιψις καὶ κράσις (leg. *κρᾶσις*)· *οἷον ἐγὼ* (leg. *καὶ ἐγώ*) — *κἀγώ· ἐκθλίβεται γὰρ τὸ ῑ τοῦ καί συνδέσμου, καὶ κιρνᾶται τὸ ᾱ καὶ ε εἰς ᾱ μακρόν. ἔκθλιψις καὶ συναίρεσις· οἷον ἐμοὶ ὑβρίζεις — ἐμοὐβρίζεις· ἐκθλίβεται γὰρ τὸ ῑ, καὶ κράσει* (leg. *συναιρεῖται*) *τὸ ō καὶ ῡ εἰς τὴν ου δίφθογγον. κρᾶσις καὶ συναίρεσις· οἷον ὁ αἰπόλος — ὠ'πόλος* (leg. *ᾡπόλος*)· *κιρνᾶται τὸ ō και ᾱ εἰς ω,* [*καὶ συναιρεῖται τὸ ō καὶ ῑ εἰς ω μέγα,*] *καὶ συναιρεῖται τὸ ō* (leg. *ω*) *καὶ ῑ εἰς τὴν ω* (leg. *ῳ*) *δίφθογγον* ⟨deest septima species⟩.[1]

In his praeceptis diligentius inter varia synaloephes genera, ac praecipue inter *κρᾶσιν* et *συναίρεσιν* discernitur. Synaeresis igitur secundum scholiastae regulam commissura uocalis est cum sequenti ῑ uel ῡ ita facta, ut neuter sonus in commissura mutetur, sed ῑ uel ῡ cum praecedente uocali coniunctum efficiat diphthongum, uelut *πάϊς* fit *παῖς, ἀΰω* fit *αὔω, Δημοσθένεϊ* fit *Δημοσθένει.*

Atqui illas regulas grammaticorum usus minime confirmat: qui modo crasis nomen pro synaeresi ponunt modo uice uersa. Conferas locum Herodiani (ed. Lentz I 11, 2):

---

[1] Conf. etiam 'Scholia Hephaestionea *A*' ed. Studemund in Anecdotis Variis I pag. 126.

πάλιν τὸ χρυσέος καὶ ἀργυρέος μετὰ τὴν συναίρεσιν περιεσπάσθη ..., ubi ex praeceptis illis dicendum erat *μετὰ τὴν κρᾶσιν*. Deinde (I 38, 27) legimus: *ἐκ δὲ τούτου τοῦ Ποσειδέων συνηρέθη Ποσειδῶν*. Exemplum aptissimum, quo uocibus *συναίρεσις* et *κρᾶσις* promiscue usum esse Herodianum demonstretur, est in uol. II 321, 36: *Δημάδης: ἀπὸ τοῦ Δημέας γίνεται Δημεάδης καὶ κατὰ συναίρεσιν Δημάδης· καὶ ὤφελεν εἰς η γενέσθαι ἡ κρᾶσις, ἀλλὰ διὰ τὸν χαρακτῆρα εἰς ᾱ ἐγένετο*, quo loco *συναίρεσις* et *κρᾶσις* in uno uerborum conexu idem significant. — In Theodosii regulis (ed. Bekker anecdot.) fere una *συναίρεσις* uox ad uocalium commissuras significandas usurpatur.

Praeter uoces *κρᾶσις, συναίρεσις, συναλοιφή* aliae quoque licet rarius ponuntur, velut in Theognosti regulis (Crameri anecdot. Oxon. II 86, 30) *διὰ τὴν τῶν φωνηέντων σύγκρασιν*, in Choerobosci orthographia (ibid. pg. 195, 5) *κατὰ σύνθεσιν τοῦ ε̄ καὶ ῑ εἰς τὴν ει̅ δίφθογγον*, apud Herodianum (II 328, 4): *Ὠρεΐτης καὶ κατὰ σύνοδον τοῦ ε̄ καὶ τοῦ ῑ Ὠρείτης*, in Anonymi regulis de prosodia (G. Hermann de emend. rat. pg. 461) *μῶν . . . ἀπὸ γὰρ τοῦ μὴ οὖν σύγκειται*.

Quid quod uox crasis non modo ad uocalium commissuras significandas, sed etiam de uocalibus cum consonantibus uel consonantibus cum consonantibus coniunctis usurpatur, ut in Choerobosci orthographia (l. c. II 195, 27): *δέλλη οὖν φῶς ἐστιν, καὶ κατὰ κρᾶσιν τοῦ ελ̅ εἰς τὴν ει̅ δίφθογγον γέγονεν δείλη*, et in excerptis grammaticis variis in Crameri Anecd. Oxon. IV 197, 20: *κράσει τοῦ κ̄ καὶ σ̄ εἰς ξ̄ γίνεται*; etc.

Apparet apud grammaticos Graecos certas regulas de usu uocabulorum *κρᾶσις* et *συναίρεσις* excogitatas quidem, sed a singulis grammaticis non diligenter obseruatas esse. Id tamen constare uidetur, *συναλοιφή* uocem rarius et ampliore sensu poni, cum *κρᾶσις* et *συναίρεσις* uocibus promiscue utantur, ita tamen, ut si contrahendarum uocalium posterior sit ῑ uel ῡ, saepius a grammaticis *συναίρεσις* dicatur. —

Longe aliter Latini grammatici uocabulis illis usi sunt. Qui uocabulum *κρᾶσις* in artem grammaticam Latinam non receperunt, neque ulla, quod sciam, exstat apud grammaticos

Latinos craseos definitio nisi in Marii Victorini arte grammatica (VI 67, 5 K), ubi legimus: '.... quam Graeci dicunt κρᾶσιν, id est cum uniùs litterae uocalis in duabus syllabis fit communio, ut „audire est operae pretium procedere recte" .... quae ueluti per contrarium συνεκφώνησιν in metris imitatur'.

Commissuram duarum uocalium in uno uocabulo Latini synaeresin nominant teste Mario Plotio Sacerdote in arte grammatica (VI 453, 1 K): 'Episynaliphe uel synaeresis est, cum plurimarum syllabarum dictio in pauciores concluditur, ut „fixerit aeripedem (Verg. Aen. VI 803)" et „Oelides (Aen. VI 529)" pro „aëripedem" et „Aeolides".'

Idem in Pompeii commento (V 297, 29 et 298, 5 K): 'Synaeresis est . . . ., quotiens duae syllabae in unam contrahuntur . . . . ut est illud „fixerit aeripedem ceruam" (Aen. VI 803) pro eo quod est „aëripedem"'.

De synaloepha loci sunt in Diomedis arte grammatica (I 442, 15 K): 'Synaliphe est conlisio, quae fit, cum duarum inter se concurrentium uocalium altera eliditur, ut „atque ea diuersa penitus dum parte geruntur (Aen. IX 1)"; hic enim unum „e" praecedens excludi necesse est. haec a quibusdam syncrisis (leg. „synaeresis") nominatur'; et in Marii Victorini arte grammatica (VI 66, 7 K): 'συναλοιφή est, cum inter duas loquellas duarum uocalium concursus alteram elidit.'

Denique de ecthlipsi Marius Plotius (VI 453, 6 K): 'De ecthlipsi. De hac superuacuum est dicere, quia synaliphae similis est; quidam tamen inter synaliphen et ecthlipsin hoc interesse uoluerunt, ut synaliphe sit uocalium, ecthlipsis uero consonantium.'

Atque ecthlipsin consonantium elisionem esse Charisius quoque testatur in institutione grammatica (I 279, 12 K): 'ecthlipsis est, cum duabus dictionibus dure concurrentibus aliqua consonantium uel plures quaelibet eliduntur, ut „multum ille et terris iactatus et alto (Aen. I 3)" pro „multum"'.

Facile intellegitur, quam penitus vocabula illa artis sollemnia a grammaticis Latinis commutata sint, quippe qui

praeter uocabulum *συναίρεσις* nullo eorum eodem sensu utantur quo Graeci. —

Nostris uero temporibus, ut omnes 'termini technici' in arte grammatica accuratius expressi, sic etiam uocalium mutationibus certa imposita sunt nomina: etenim uocalium commissura, quae fit in uno uocabulo, nomine contractionis notatur, crasis nomine commissura duarum uocalium in duobus quae fit uocabulis, synaeresis uox abiecta est.

Transeo ad leges craseos examinandas, quales a grammaticis nostris constitutae sunt.

Ahrensius in libello, cuius supra mentio facta est, leges summas craseos constituit, cuius auctoritatem secuti sunt cum alii grammatici tum Kuehnerus. De quibus legibus breuiter exponam.

Crasis igitur fit, cum uocalis uel diphthongus uocem claudens cum proxime sequentis uocis uocali uel diphthongo initiali in unam syllabam coniungitur. Abstinuerunt uero Graeci crasi, ubicunque hiatus elisa breui uocali uitari potuit. Vocales duae per crasin coniunctae semper arte cohaerent, neque fieri potest, ut uoces, quae interpunctione aut pausa metrica aut personarum mutatione dissaeptae sunt, per crasin coeant, quoniam in media aliqua syllaba nulla pausa uel orationis uel rhythmi esse potest. Deinde una syllaba non potest nisi uni accentui parere, unde necessario colligitur ipsas uoces per crasin copulatas communi accentu regi. Qua re hanc legem summam constitui necesse est:

Crasi non possunt coniungi nisi quae uoces facile sub unum accentum comprehenduntur.

Itaque primum facillime crasi se offerunt uoculae aut nullo accentu proprio aut leuiore instructae, quas intellegas uel cum sequentibus uel cum antecedentibus uocabulis facile sub unius accentus imperium coire. Deinde constat in omnibus linguis passim fieri, ut etiam grauioris accentus uocabula quotidiano usu iuncta unam uocem uni accentui parentem efficiant; itaque etiam in talibus commissuris crasis legitima statui potest, ut *οὕνεκα, ὁθοὕνεκα, ὁσημέραι.*

Hinc profectus Ahrensius, quae uoces per crasin coire possent, accurate quaesiuit: quod ut exploraret egregie ei contigit, quantum ad Atticam pertinet dialectum ac praecipue ad dialectum poeticam quaestio. Quod si et reliquas dialectos et maxime inscriptionum testimonia respiciemus, intellegemus poetas illos multas crases insolitas admisisse siue metro coactos siue uulgi imitatos pronuntiationem.

Post Ahrensium Kuehnerus (gramm. I pg. 173 sqq.) ex scriptoribus antiquis craseos exempla diligenter collegit regulasque craseos proposuit has:

1. Signum craseos' (*κορωνίς* [corniculum] a grammaticis nominatum) supra uocalem crasi ortam ponitur, idque, si sonus coniunctione effectus diphthongus est, supra posteriorem uocalem. Omittitur coronis, ubi cum spiritus asperi sede congruit, velut in *ὁ ἀνήρ* — *ἁνήρ*; ubi cum spiritus lenis sede, spiritus ut superuacaneus omittitur, velut in *τὸ ὄνομα* — *τοὔνομα*.

2. Utuntur crasi praecipue poetae: perraro Homerus, saepius posterioris aetatis poetae, maxime Attici atque ex his comici potissimum, certe in dialogo: nam in canticis sublimior sermo crasin fere aspernatur. Ex pedestris orationis auctoribus oratores saepius crasin usurpant. Nunquam uero crasis locum habet, ubi elisa uocali breui hiatus uitari potest; cum diphthongi quae elidantur idoneae aliquando crasin patiantur.

3. Ut in contractione, ita in crasi quoque duplex constitui potest ratio, altera grammatica et tamquam logica, altera phonetica, quae ad sonos contrahendos spectat. Illa uti Atticam dialectum Kuehnerus dicit, quae dialectus in uocalium commissuris uocabulo grauiori maiorem tribuerit auctoritatem et praecedens uocabulum minoris auctoritatis illi subiunxerit, uelut *ὁ ἀνήρ*, quod per crasin Atticam fiat *ἁνήρ*, *καὶ εἰς* — *κεἰς*, *οἱ ἄνδρες* — *ἅνδρες*; ceteras autem dialectos, quae praecipue sonos contrahendos respicerent, alteram secutas esse rationem, velut *ὁ αὐτός* in Dorica dialecto *ωὑτός*, *τοὶ ἄνδρες* — *τὤνδρες*; in epica dialecto *ὁ ἄριστος* — *ὥριστος*; Dorice *καὶ ἐκ* — *κἠκ*, *καὶ ἐγώ* — *κἠγώ*. Qua de regula quid statuendum sit, ex eis quae infra exponam elucebit.

4. Si uocabulum prius clauditur diphthongo in *ι* uocalem exeunte, *ι* in crasi omittitur, ut *οἱ ἐπιχώριοι* — *οὑπιχώριοι*,

οἱ ἐμοί — οὑμοί, τῇ ἡμέρᾳ — θἠμέρᾳ, καὶ ἐνταῦθα — κἀνταῦθα, αἱ ἀγαθαί — ἀγαθαί. Itaque ι adscriptum non ponitur, nisi ubi ad posteriorem duarum uocalium per crasin coniunctarum pertinet, ut in καὶ εἶτα — κᾆτα, ἐγὼ οἶδα — ἐγᾦδα (contra καὶ ἔπειτα — κἄπειτα, τῷ ὄχλῳ — τὤχλῳ). Aliter statuit Thierschius, de quo infra dicam.

5. Si uocabulum posterius incipit a uocali spiritu aspero praedita, prius aut articuli forma est aut καί copula, in dialectis, quae non ψιλοῦνται, tenuis τ vel κ mutatur in aspiratam, ut τὸ ἅτερον — θἄτερον, καὶ ὁ — χὡ, etc. De psilosi uide infra.

6. Articuli formae spiritu aspero instructae etiam in crasi spiritum retinent, ut ὁ ἀνήρ — ἁνήρ, Dorice ὡνήρ; ὁ ἐμός — οὑμός. De psilosi uide infra.

7. Crasis, quae in contextu uerborum non scribitur, sed in pronuntiando metri causa statuenda est, rectius nomine synizesis induitur.

Pauca addenda sunt de accentibus craseos.

1. Cum per crasin duo uocabula in unum coalescant, hoc unum uocabulum uni tantummodo accentui parere posse iam supra uidimus. Accentus uocabuli praecedentis et minore pondere praediti omittitur atque a posterioris uocis accentu eadem syllaba, quae antea eum tulit, feritur, ut τὰ ἀγαθά — τἀγαθά, ὅσαι ἡμέραι — ὁσημέραι, cui nonnulli homines docti falso duplicem tribuunt accentum ὅσημέραι.

2. Si uocabulum posterius est paroxytonon disyllabum, cuius syllaba extrema est breuis, accentus crasi facta secundum regulam in circumflexum mutatur, ut τὸ ἔπος — τοὖπος, τὰ ἄλλα — τἆλλα. Quamquam certo constitui non potest, utrum Graeci τἄλλα in cotidiano usu syllaba longa in breuem commutata pronuntiauerint an τἆλλα. Sed si omnino crasin in τἆλλα constituere uolumus, certe circumflexo uocabulum notandum est, quia semper per crasin longa oritur uocalis ac nos regulas de accentibus uniuerse constitutas sequi necesse est. Hermannus Waeschke quidem in commentatione 'de crasi Aristophanea' (Dessauiae 1875) scribit τἄλλα, sed argumenta, quae profert, nullius sunt momenti.[1]

[1] Wolfius (Litt. Analect. II pg. 434) ita discernit inter uocalem longam et diphthongum per crasin ortam, ut uocabulum paroxytonon

3. Si uox enclitica cum uocabulo proxime sequenti per crasin coniungitur, ut τοὶ ἄρα — τἆρα, nouum uocabulum per crasin ortum accentum praecedentis uocabuli mutare non potest, quia iam non encliticum est; ergo δεινὰ τἆρα Aristoph. Ach. 323 scribendum, non δεινά τἆρα.

CAPUT II. DE CRASEOS EXEMPLIS.

Iam exempla craseos, quae in promptu sunt, ita sub uno conspectu ponam, ut et diuersas uocalium commissuras respiciam et dialectorum Graecarum discrepantias. Priusquam autem ad ea enumeranda transeam, Attici sermonis crases praemittam, quem a reliquis dialectis secernere iuuat propterea, quod multo plura quam illae craseos exempla praebet praecipue in scaenicorum poetarum reliquiis. Qua in re distinguendum erit inter scriptorum sermonem et inscriptionum; illi enim, ac maxime poetae, permultis utuntur formis artificiose effictis, quae a dialecto lapidibus tradita alienae sunt.

De crasi in Atticorum dialecto.

I. Coniungitur α, ᾳ, αι cum sequentibus uocalibus.

1. α, αι + α = α saepissime et apud scriptores et in inscriptionibus. τἆλλα Soph. Ai. 1398. Ant. 1170, 1179. — C. I. A. 32, 6; 59, 7; II 163, 29; 813 A 11 etc. τἆθλα Eur. Ph.

---

scribat, si per crasin uocalis longa simplex oritur, ut τἄλλα, τἄργα; perispomenon uero, ubi per crasin diphthongus oritur uel ubi uox posterior iam ante commissuram erat perispomenon, ut τοὖργον, κᾆτα. Sed iam Kuehnerus recte eum refutauit. Quia enim discrimen eiusmodi in uocalium contractione nunquam inuenitur, sed uocalis longa per contractionem orta diphthongo par est, ne in crasi quidem inter uocalem longam et diphthongum est quod discernamus. Utrumque scribitur in codicibus, quorum in talibus rebus exigua est auctoritas. Nos eiusmodi uerba perispomena esse putamus. —

Ceterum Duehrii opusculum de craseos accentibus (Friedland) inspicere non potui.

1262. τἀναγκαῖα Isocr. Paneg. 40. τἀμήχανα Soph. Ant. 92. ἅν Soph. Ai. 1085 pro ἃ ἄν, quod in prosa oratione rarissimum est. — τἀκρωτήρια I. G. A. pg. 169, 3 a in inscriptione porticus ab Atheniensibus Delphis aedificatae. τἀναλισκόμενα C. I. A. II Add. 834 b. I 44. II 7. τἀπό ibid. II 56.

ἀρχαί Ar. Nub. 1197 pro αἱ ἀρχαί. κἀνακωκύει Soph. Ant. 423. κἀναθήματα Soph. Ant. 286. κἄν Eur. Andr. 740, Soph. Ant. 260 et alibi pro καὶ ἄν, in prosa quoque oratione. — κἀγαθοῦ C. I. A. I 473. — Adde καλὸς κἀγαθός et alia passim.[1]

2. α, αι + αι = αι. ταἰσχρά Eur. Troad. 384. Quanquam non sine causa Seidlerus in excursu ad hunc locum τᾀσχρά itemque τᾆτιον (uide infra) et κᾀσχρῶν Aesch. Sept. 668 scribit ad exemplum formae Doricae ᾡπόλοι et secundum regulam illam, qua α longo ι non adscribi sed subscribi iubetur, tamen codicum scripturas ταἰσχρά etc. perspicuitatis causa praetulerim non minus quam χαἰ non χᾀ pro καὶ αἱ et θαἶμα pro τὸ αἷμα non θᾆμα.

3. α, αι + αυ = αυ. In scriptorum reliquiis ταὐτά saepissime, καὐτός Soph. O. R. 927. Ai. 347. El. 28. χαὔτη Soph. Ant. 426. — In inscriptionibus saepe ταὐτά C. I. A. I 8, 11; 39, 10; etc.

4. α, αι + ε = α et apud scriptores et in inscriptionibus. ἅλαβες Soph. Ph. 1247 pro ἃ ἔλαβες. — ἀκράτησας Soph. O. R. 1523. — ἀπόνησα Eur. H. F. 259. — ἀγώ Isocr. Nicocl. 62, Demosth. XXXIX 39, etc. — ἀμ' Hipp. 345 pro ἃ ἐμέ. — τἀν Soph. Ant. 780 pro τὰ ἐν. — τἀνα[ντία C. I. A. II 333, 7; τἀναντία 578, 13; Add. 49 b 26. τἀπιτήδεια 814 b 33.

---

[1] Apud Aristophanem saepius formae uerbales generis medii cum sequenti ἄρα particula per crasin coniunguntur, ut οἰμώζετἄρ' Thesm. 248. δῄξομἄρ' Ach. 325. οἰμώζἄρα Pl. 876 pro οἰμώζει ἄρα etc. Kuehnerus putat eiusmodi crases ad suffixum uerbi pertinere, non ad totum uocabulum, quia in crasi uocabulum maioris auctoritatis ut δῄξομαι etc. uocabulo minoris auctoritatis praecedere non possit. At cum eiusmodi crases nusquam alibi inueniantur, ego quidem statuam elisionem δῄξομ' ἄρα, quae exemplo tituli Attici C. I. A. II 379 ὅπως γένητ' ἐφρόντισεν confirmatur. — Ceterum craseos Aristophaneae exempla pertractauit Waeschkius l. c., quem conferas.

κἀμάτινες Soph. O. R. 1052. — κἀκεῖνος, κἀνταῦθα, κἀγώ saepissime. — κἀς Aristoph. Au. 949 al. pro καὶ ἐς. — κἀπιχωρίοις Aesch. Suppl. 800. — κἀν ibid. 834. — χἀτέρῳ Soph. Ant. 687. 569. — κἀπίληπτος ibid. 406. — κἀξέλεγχ' ibid. 399. — κἄτι ibid. 64 pro καὶ ἔτι. — κἀμοί et sim. Soph. Ant. 32. 6. — κἀπεί ibid. 168. κἄπειτα Ar. Eccl. 1100. — κἀκεῖθεν et κἀκεῖ C. I. A. II 471, 12. 20. — κἀγώ I. G. A. 492 b 3; κἀπίσταrον ibid. us. 4 in Attica inscriptione monumenti Sigeensis. — κἀποίησεν Ἐφημ. ἀρχ. 1883 p. 38 n. 8; κἀπόησε C. I. G. 8157 et κἀποίησε C. I. G. 8154 in inscriptionibus duorum uasorum uetustissimis, quas Atticae dialecto tribuerim propter formam ποέω.

5. α, αι + ει contrahitur

a. in ᾳ. κᾆτα Soph. Ai. 1152 et Xen. Hell. VII 3, 10 et alibi sescenties.

b. in ει. κεἰ, κεἰς apud tragicos. Soph. Ant. 234. 461. κεἰσήκουσας ibid. 9. — κε[ί]κοσι C. I. A. 9, 8 (exemplum ualde incertum; *KENKOEI* traditur in lectione Fauuelii corruptissima).

Mira sane discrepantia contractionis, unde Thierschius (Gr. § 38, 4 adn. 2) aliique scribere maluerunt κ' εἰ, κ' εἰς eodemque modo κ' αὐτός sim., omnino elisionem αι diphthongi copulae statuendam rati. Verum elisioni αι diphthongi obstant reliqua exempla, ut κὠδύρεται Soph. Ai. 327, κᾆτι Ant. 64, quibus in exemplis per duarum uocalium commissuram longa oritur uocalis. Uno loco καὶ + α fieri uidetur κᾱ: in scolio apud Athen. XV 695 a κ' Ἀριστογείτων. Atque crasis quidem statui nequit, quia longa syllaba metro respuitur. Bergkius autem (P. L. G. Scol. 9), cum elisio, quam Brunckius recepit, haud solita sit, probabiliter forma καί, quam codices tradunt, integra seruata metricam agnoscit licentiam in popularibus cantilenis minime inauditam: Ἁρμόδιος καὶ Ἀριστογείτων — ◡◡, — ◡◡, — ◡, — —.

Contractio, qua modo ᾳ efficitur modo ει, ita tantum explicari potest, ut naturam ει diphthongi in εἶτα et εἰ, εἰς diuersam respiciamus. εἶτα respondet scr. êtas (cf. Benfey Wurzellexicon I 9), quo probatur ab origine diphthongum in uocula infuisse; εἰς vero ex *ἐνς ortum est per productionem suppletoriam quam uocant, εἰ ex *Ϝῑ, lat. sī. —

Quae sequuntur uocalis α cum aliis coeuntis crases apud solos scriptores inueniuntur:

6. α, αι + ο = ω. *θὦπλα* Ar. Au. 449 et Lys. 277 pro *τὰ ὅπλα*. *τὠνόματα* Nub. 395. *τὤρνεα* Av. 105. — *κὠδύρεται* Soph. Ai. 327. *χὠ* Soph. Ant. 512. *χὤταν* ibid. 495. *χὠπόσοι* ibid. 214.

7. α + ι = αι. *θαἰμάτια* Ar. Vesp. 408 pro *τὰ ἱμάτια*. Lys. 1084. 1093. Eccl. 26. 75. 99.

8. αι + ι = ι. *χἰκετεύετε* Eur. Hel. 1024 pro *καὶ ἱκετεύετε*.

9. αι + υ = υ. *χὐποχείριον* Eur. Andr. 736.

10. αι + η = η. *κἦλθον* Aesch. Sept. 792 (cod. M exhibet *κεῖσθον* [ηλ]). — *χἠ* Soph. Ph. 527. Ant. 488. 1252. — *χἠμεῖς* Soph. Ant. 432.

11. αι + ευ = ευ. *κεὐτυχοῦσα* Eur. Andr. 888. — *κεὐσταλής* Soph. Ph. 780.

12. αι + οι = οι. *χοἰ* Soph. Ph. 565. Ant. 542. 580 pro *καὶ οἱ*.

13. αι + ου = ου. *χοὔτως* Soph. Ant. 232. *κοὐ* et *κοὔτε* saepissime. *κοὐχί* Soph. Ant. 273. *κοὐδείς* ibid. 263. *κοὔποτε* ibid. 207.

II. Coniungitur η, ῃ, ε, ει cum sequentibus uocalibus.

1. η, ῃ, ε, ει + α = ᾱ. *ἀλήθεια* Eur. Phoen. 922 pro *ἡ ἀλήθεια*. *τἀγαθῇ* Ar. Nub. 61. *τἀρετῇ* Eur. Andr. 226. *τἀφροδίτῃ* Ar. Ach. 793. — *τἀθηνᾷ* C. I. A. IV 373 w. *τἀθηναίᾳ* I. G. A. 4; Ἐφημ. ἀρχ. 1883 p. 36 n. 2. *τἀθηνάᾳ* C. I. A. I 351. *τἀθηναία[ι* C. I. A. I 370.

Particula *δή* cum *ἄν* uel *ἄρα* fit *δἄν* Soph. El. 314 et *δἆρα* Eur. I. A. 1228. Ar. Pac. 1240. — *ἐπειδή* cum *ἄν* fit *ἐπειδάν*, quo in uocabulo crasis latet. — *μὴ ἀλλά* apud scaenicos saepe coalescit in *μἀλλά*; codices haec duo uocabula integra tradunt (Aesch. Ch. 918. Ar. Ach. 458), atque cum alia exempla uoculae *μή* cum α in *μἀ* coniunctae frustra quaesiuerim, ego quidem synizesin in eiusmodi exemplis statuam. Ahrensius (l. c. pg. 13 sq.) docuit, cum hoc *μὴ ἀλλά*,

quod cum imperatiuis iungeretur, Dindorfium non recte confudisse μάλλά, e uariis librorum corruptelis a Porsono Aristophani aliquoties optime restitutum: Au. 109. Ran. 103. 611. 745. 751. Thesm. 646. — Illam commissuram ex μὰ Δί' ἀλλά, μὰ ἀλλά ortam esse Ahrensius ostendit.

εἰ ἄν, ἐ(ἰ)άν, ἐάν apud Atticos contrahitur in ἄν, ἐπεὶ ἄν in ἐπάν; Ionice in ἤν, ἐπήν, quibus formis usi sunt Attici poetae et scriptores antiquiores. In inscriptionibus non inuenitur nisi ἐάν forma: semel tamen in titulo Pericleae fere aetatis ἄν, si Cumanudi fides habenda est (Ἐφ. ἀρχ. 1883 pg. 167).

2. η, ῃ + αυ = αυ in αὑτή et ταὐτῇ saepissime.

3. η, ῃ + ε = η. ἡτέρα Soph. O. C. 497 codd., quod correxit Elmsleius in ἁτέρα; idem legimus apud Ar. Lys. 85. 90, ubi in solo codice D est ἁτέρα. Sed nescio cur non scribamus optimis cum codicibus ἡτέρα, praesertim cum Eustathius quoque (ad Od. η 124 pg. 276, 41) formae ἡτέρα testis sit. In titulis ἡτέρα legitur C. I. A. II 742 A 14. 797 a 14 c 18. — τἠκκλησίᾳ Ar. Eccl. 135 pro τῇ ἐκκλησίᾳ. — Formis ἠκ et ἠξ pro ἡ ἐκ, ἐξ abundant scaenici, quibus in exemplis potius aphaeresis constituenda est ἡ 'κ, ἡ 'ξ, quia saepissime uoculae ἐκ, ἐπί sim. post η uocalem aphaeresin patiuntur (uide infra). Eodem modo per aphaeresin scribenda esse puto haec: ἡ 'ξαμαρτία Soph. Ant. 558. ἡ 'ξειργασμένη ibid. 384. ἡ 'πίνοια ibid. 389. ἡ 'πίκτησις Soph. Ph. 1344.

4. η, ῃ + η = η. θἠμέρᾳ Soph. Ai. 756 pro τῇ ἡμέρᾳ.

5. η + ευ = ηυ. ηὐσέβεια Eur. Iph. T. 1202. Thierschius (Gr. § 38, 4 adn. 2) aliique per aphaeresin satis miram ἡ 'υσέβεια scribunt; nec tamen unquam ε diphthongi ullius elisione inuersa tolli potest.

III. ο, οι, ου cum sequentibus uocalibus coalescit.

1. ο, οι, ου + α = α et apud scriptores et in inscriptionibus. ἁνήρ Soph. Ant. 766. Ai. 9 etc. — Plato Phaed. pg. 58 E etc. — τἄγαλμα Mitth. d. arch. Inst. z. Athen III 230. — τἄντρον C. I. A. I 423, si modo hoc exemplum ad Atticam pertinet dialectum (uide infra p. 29).

ἄνδρες pro οἱ ἄνδρες Soph. Ai. 99. Xen. Cyr. II 2, 7; 3, 15 etc. — ἀδελφοί I. G. A. 492 b 11 in Attico titulo monumenti Sigeensis.

τἀνδρός Soph. Ai. 220. Plat. Lach. pg. 179 E; 181 A et saepissime. — τἀπόλλωνος Ar. Au. 982. — τἀνδρός et τἀδελφοῦ Ἐφ. ἀρχ. 1884 p. 45, 1. 19. 32.

Unum exemplum obstat, unde ο uel ου + α in ω coalescere uideatur, in titulo C. I. A. 322 a 75: ΤΟΓΑΛΜΑΤΟΣ, quod τὠγάλματος reddunt Buttmannus (Gramm. pg. 119 adn. 1), Kirchhoffius, alii. Nam quod praeterea ὡπαιτῶν ex Ar. Nub. 1247 citat Buttmannus, ibi libri optimi Rauennas et Venetus ἀπαιτῶν, deteriores ὁ 'παιτῶν habent; scribendum cum Dindorfio ἁπαιτῶν. De illo autem exemplo recte Cauerus (de dial. Att. uetust. in Curt. Stud. VIII 267) sic iudicat: „ο + α uel ου + α apud Atticos non in ω sed in ᾱ coalescunt. Ergo aut Ο lapsu manus pro Α scripta aut τοῦ 'γάλματος intellegendum aut Α litera neglegentia lapicidae prorsus omissa esse putanda est". E quibus tertium Cauero maxime uerisimile esse uidetur, quia talis, qualis in τοῦ 'γάλματος sit, elisionis inuersae nullum exemplum ex titulis Atticis afferri possit, praesertim cum e litteris ΑΛΑ se excipientibus una omitti facillime potuerit.

Huc pertinent Attici sermonis formae θάτερον, θατέρου etc., quae formae ex τὸ ἅτερον (antiqua forma pro ἕτερον) per crasin effictae sunt. Herodianus (II 344, 9 Lentz) rem ita definit: *θάτερον· παρὰ τὸ ἅτερον· Δώριον· τὸ γὰρ ἕτερος ἅτερος λέγουσιν οἱ Δωριεῖς ὡς τρέχω τράχω. οὕτως οὖν καὶ τὰ ἅτερα θάτερα κατὰ συναίρεσιν τῶν δύο ᾱᾱ εἰς ᾱ· καὶ τὸ ἅτερον θάτερον ὡς τὸ ἀγαθὸν τἀγαθόν (ἔμεινε δὲ τὸ τ ἄτρεπτον, ἐπειδὴ ψιλοῦται τὸ ἀγαθόν, τὸ ἅτερον δὲ δασύνεται). εἰ γὰρ ἦν παρὰ τὸ ἕτερον, θοὔτερον ἂν ἦν ὡς τὸ ἔλαιον τοὔλαιον. διὸ καὶ οὐ λέγεται θάτερος ἐπὶ ἀρσενικοῦ ὀνόματος, ἀλλ' ἅτερος.* — Atque eodem modo iam Apollonius rem explicuit (de coni. pg. 229, 5 Schneider): *ἄμεινον οὖν παραδέξασθαι Δωρικὴν μετάθεσιν τοῦ ε εἰς τὸ α, καὶ ὡς ὁ ἀνὴρ ἁνήρ, ὁ ἄνθρωπος ἅνθρωπος, οὕτως τὸ ἅτερον θάτερόν ἐστι.* In Graecorum sermone θάτερον etc. iam antiquiore aetate unum uocabulum esse putabatur, quo saepe factum est, ut ante θάτερον quasi per pleonasmum articulus poneretur.

Particulae τοί, μέντοι, ἤτοι, οὔτοι cum sequenti ἄν uel

ἄρα coniunguntur in τἆρα, μεντἄν, οὑτἆρα etc.; eodem modo καίτοι, quod semel uel cum proxime sequenti uocabulo ἐστὶ coalescit in καιτοὐστί Ar. Vesp. 599.

2. ο, οι + αι = αι. θαἶμα Ar. Lys. 205. ταἴτιον Ar. Ran. 1385 (Thierschius τᾀτιον, uide supra sub α + αι). — Αἴσωπος I. G. A. 492 b 10 cave accipias ὁ Αἴσωπος, cum articulo hic nullus sit locus: quotiens in Atticorum dialecto uetustiore spiritus asper positus sit pro spiritu leni, notum est.

3. ο, ου + αυ = αυ. αὑτός, ταὐτοῦ, quibus formis et scriptores et inscriptiones abundant.

Praepositio πρό rarissime cum sequenti αυ coalescit in πρων, sed hic non crasis uerum contractio statuenda est. πρωὐδᾶν Ar. Au. 556.

4. ο, οι, ου + ε = ου. θοὔρμαιον Soph. Ant. 397 pro τὸ ἕρμαιον. τοὔργον Soph. Ant. 85. Arist. Ach. 8; alibi. — οὑργάτης Soph. Ant. 252. τοὐπί ibid. 889. — οὑχθρός ibid. 522. τοὐκείνης Isocr. saepissime. — οὑφόρει Soph. El. 420 pro ὃ ἐφόρει. — οὑξερῶ Soph. O. R. 936. οὑμοί Eur. H. F. 286. οὑγώ Dem. XXII § 67. — οὑργοτίμου C. I. G. 8202 (cf. Klein Griech. Vasen u. Meistersignaturen p. 33).

οὑπιχώριοι Soph. O. R. 939 pro οἱ ἐπιχώριοι . οὑν Eur. Med. 819 pro οἱ ἐν. οὑμοί Eur. Hec. 334. — καιτοὐστί Ar. Vesp. 599 pro καίτοι ἐστί (uide supra).

τοὐλατῆρος Ar. Ach. 246. τοὐπιόντος Soph. O. C. 752. οὕνεκα, ὁθοὕνεκα saepissime. — οὑκράτησα Soph. Ai. 1337 pro οὗ ἐκράτησα. —

Praepositio πρό et apud poetas et apud pedestris orationis auctores in compositione saepe cum sequenti ε uel ο coalescit in πρου. Eiusmodi exempla ego quidem non per crasin sed per contractionem orta putem, quoniam quasi uno in uocabulo uocales coalescunt. προὔπεμψα, προυμόσας Aesch. Ag. 1196. — Nonnullae uero uoces ab ε uocali incipientes cum πρό nunquam contrahuntur, ut προέρχομαι, προεθίζω; praeterea spiritus asper contractionem prohibet in προεορτάζω, πρόεδρος, προορῶ sim.

μοί et σοί encliticae saepe cum ἐστί et ἐδόκει, interdum cum aliis uocabulis per crasin coniunguntur: μοὐστί Soph. Ai. 1225. σοὐστί Ar. Ach. 339. μοὐδόκει Ar. Vesp. 34. σοῦ-

δωκεν Ar. Eq. 1177. μοὔχρησεν Ar. Vesp. 159. μοὐγκώμιον Ar. Nub. 1205.

5. ο, ου + ο = ου. τοὔνομα saepissime. — οὖνος Ar. Ran. 27 pro ὁ ὄνος. — οὐλύμπιος Ach. 530. — οὐδυσσεύς Soph. Ph. 572. — τοὔστρακον Cratin. fr. 71 Kock. Ar. Eccl. 1033. — τοὐρνίθιον Ar. Au. 662. 667. τοὐθόνιον frg. 159. τοὐλυμπίου Ar. Au. 130. — τοὔνομα C. I. A. II 841, 11. 16. — τοὐβολοῦ C. I. A. II Add. 834 c 36. Ἐφ. ἀρχ. 1883 p. 119 n. 148.

6. ο + ι = οι. θοἰμάτιον pro τὸ ἱμάτιον saepe etiam in pedestri oratione.

7. ου + υ = ου. θοὔδατος Ar. Lys. 370 pro τοῦ ὕδατος.

8. ο + η = η. θηρῷον Ar. Vesp. 819. θἤμισυ Lys. 116. 132.

9. ο + οι, ῳ = ῳ. ᾦνος pro ὁ οἶνος et ᾠνοχόος Eur. Cycl. 560. ᾠκότριψ Ar. Thesm. 426 pro ὁ οἰκότριψ. — τᾠκίδιον Ar. Nub. 92 pro τὸ οἰκίδιον. — τᾠδεῖον Cratin. fr. 71 Kock.

IV. ω, ῳ cum sequentibus uocalibus

in inscriptionibus bonae aetatis nunquam contractae sunt.

1. ῳ + α = α. τἀνδρί Soph. Trach. 60. 603. Plut. Mor. pg. 775 C.

ὦ interiectionem Attici saepe cum uocis sequentis uocali initiali contrahunt et ita quidem, ut semper ω uocalis in contractione praeualeat, quia interiectio maioris est ponderis quam articulus. Itaque ὦ + α fit ω: ὦνερ, ὦνδρες, ὤνθρωπε.

2. ω + αυ = αυ. ταὐτῷ saepissime.

3. ω, ῳ + ε = ω. τὤκ Ar. Ach. 1103. ὠφυτεύσαμεν Soph. O. R. 1504. τὠπιόντι Soph. O. C. 1532; nisi scribendum est τὼ 'κ, ὣ 'φυτεύσαμεν, τῷ 'πιόντι per aphaeresin. Certe ἐκ, ἐπί ut post η uocalem ita post ω quoque ε per elisionem inuersam amittunt.

ὦ interiectio cum sequenti ε coalescit in ὦταῖρε Ar. Eccl. 636. Vesp. 1239.

4. ω + ο = ω. τὠφθαλμώ. Ar. Nub. 362. 411. τὠβολώ Ran. 270.

5. ω + οι = ῳ. ᾦζυρέ Ar. Nub. 655. ᾦζυρά Ar. Lys. 948 pro ὦ οἰζυρά.

Cum ἐγώ pronomine et in poesi et in prosa oratione uoces οἶδα, οἶμαι coalescunt in ἐγῷδα, ἐγῷμαι.

6. ω + ευ = ωυ. ὡὐριπίδη Ar. Thesm. 4 pro ὦ Εὐριπίδη.

Ceterum aliquando crases duplices, i. e. commissuras trium uocalium uel diphthongorum apud scaenicos Atticos statuerunt homines docti: ut χἄνδρες Ar. Lys. 594 pro καὶ οἱ ἄνδρες Reisigius pro codicum lectione κἄνδρες; χἄν Soph. O. C. 13 pro καὶ ἃ ἂν Elmsleius aliique, ubi codices omnes exhibent ἂν i. e. ἃ ἄν. — Quae crases duplices cum neque traditae sint neque facile defendi possint, codicum lectionem utroque loco retineo.

Iam reliquas perlustrabo dialectos, quas et cum Attica et inter se me comparaturum esse pollicitus sum.

I. α, αι, ᾳ cum sequentibus uocalibus.

1. α, αι, ᾳ + α = α in Attica dialecto: cf. τἆθλα, τἀναγκαῖα, τἀκρωτήρια, ἀρχαί, κἀγαθός, κἄν et in κοινῇ dialecto: τἀξιούμενα C. I. G. 3137, 98. τἀρχεῖα Le Bas-W. III 86, 65 pg. 31.

κἀσαφῇ C. I. G. 4741, 9 in inscriptione metrica *ΚΑΙΑ-ΣΑΦΗ* exaratum, sed metri causa crasis necessaria est. κἄν C. I. G. 2953, 4; 3332, 8; 3916, 17. κἀγήρασν C. I. G. 6208, 10. κἄλλ' C. I. G. 6219, 2. κἀξίῳ C. I. G. 6243, 2. κἀπό C. I. G. 2134 b 23. κἀποθανοῦσα C. I. G. 2439, 9. κἀγαθός saepissime. φιλοκἀγαθέ Le Bas-W. II 347. καλοκἀγαθίας C. I. G. 3524, 23; 4078, 12; 6548, 6 et saepius.

Eodem modo contrahitur in reliquis dialectis: τἄλλα apud scriptores passim et saepissime in titulis: 1) ionicis: Cauer 50, 15 (Teos) etc. 2) aeolicis: Bezz. Beitr. V pg. 105 sqq. Eresos No. 1; ibid. Pordoselena us. 28. 3) doricis: C. I. G. 1366 (lacon.). Cauer 42, 70. 85; 43, 215; 48, 16 (cret.). -- I. G. A. 544 (Ach. col.). — Cauer 90, 8 (Phoc.). — I. G. A. 112, 5 (Elis).

τἀκρωτήρια I. G. A. 348, cf. Cauer 11. Inscriptio in basi imaginis Victoriae a Messeniis dedicatae, quae Olympiae effossa est, praebet in duobus uersibus prioribus dialectum Doricam; tertium et quartum uersum Ionicae tribuo dialecto, quam artificis Paeonii patria Mende postulat.

ἅμ pro ἃ ἂν in titulo Thasio scribit Roehlius I. G. A. 379 a: Νύμφῃσιν κἀπόλλωνι νυμφηγέτῃι θῆλυ καὶ ἄρσ|εν ἅμ βούλῃι προσέρδεν: ubi ἅμ pro ἄμ, quod esse debebat ἧμ, recte dedit Duebnerus rev. arch. 1866 I 423.

τἄρρητα Cauer 43, 81 (cret.). ἀπο[γραφά I. G. A. 514, frgm. f 3 (sicil.-megar.)

τἀγαθά Le Bas-W. II 353, 11 (arcad.). C. I. A. II 545 (phoc.).

τἄνθεια Ar. Ach. 869 (boeot.), qui hoc loco Boeotum loquentem inducit.

κἀποθυμίη Simonid. Am. 7, 35. κἀναρίθμιος Archil. tetr. 63, 1.

κἀσόφοις Pind. ol. III 45. κἀνθρώποις pyth. IX 40. κἀγαθῷ pyth. VIII 100. κἀγοραί ol. XII 5. — κἀπό Epich. 19. Sophr. 40. κἀείσω Ar. Lys. 1243 in Laconicae dialecti imitatione. — κἀμφιπεπταλμένα Theocr. II 74. χἀ IV 28.

In carminibus Aeolicis Sappho et Theocritus habent crases has: κἄμμε Theocr. 29, 2. κἄμμες 29, 30. χἄτερα 30, 24. — κἀτέρωτα Sapph. 1, 5. — κἀντίοχος Balbilla (C. I. G. 4730, 10).

Titulorum exempla sunt haec: Ionica: κἀπόλλωνι I. G. A. 379 a (Thas.). κἄτι[μ]ος I. G. A. 381 a 14 sq. (Chios). κἄν I. G. A. 381 c 3 (ibid.); 499, 3. 4 (Ephes.). κἀγαθούς Mitth. I 238 (Andros). καλοκἀγαθίας C. I. G. 2271, 40, quae forma inde ab antiquissimis usque ad recentiora tempora saepissime inuenitur.

Dialecti Lesbiacae crasin habemus in Cymea inscriptione (Cauer 128, 10. 19) κἀγαθόν.

Boeotia: κἀριστοκράτει I. G. A. 145. κἀγαθά Mitth. III pg. 23.

Elis: κἀπό I. G. A. 117, 6.[1]

Arcadia: Huc pertinet forma, quae in inscriptione Tegeatica (Cauer ed. prior. 117, ed. alt. 457) exstat *EIKAN*, quae ab aliis hominibus doctis aliter intellecta est. Gelbkius

[1] κ' ἀλάλοις, κ' ἀργύρω I. G. A. 110 pro κἀ ἀλλάλοις, ἀργύρω: separatim recte scribitur, quia saepissime α particulae κα eliditur.

(Curt. Stud. II. 11) H. Weberum secutus scribit *εἴ καν*, quam particulam olim extitisse praeter *κά, κέν* statuunt. Alii malunt *εἴ κ' ἄν* pro *εἴ κα ἄν*, quam si probamus lectionem, *ἄν* particulam bis positam habemus, nam *κά* nihil aliud esse potest quam *ἄν*. Atqui facillime *εἰ κἄν* pro *εἰ καὶ ἄν* scribi docuit Kirchhoffius Monatsber. d. Berl. Ac. 1870 p. 52.

Corinthus: *κ]ἀνέθηκε* I. G. A. pg. 170; 20, 36 a. Cauer ed. alt. 87.

Argos: *κἀργειάδας* I. G. A. 42.

Calymna: *κἀγαθός* Cauer 69, 35.

Creta: *κἀγαθός* Cauer 45, 19; 38 C 7. *κἄρτεμιν* Cauer 43, 180. *κἀφροδίταν* Cauer 42, 79.

τἀφ[ρ]οδίτᾳ I. G. A. 327 pro *τᾷ Ἀφροδίτᾳ* legitur in inscriptione Thessaliae.

τἀγορᾷ I. G. A. 321, 20. 22 (Locr.-Ozol.).

τἀρεταῖ I. G. A. 117, 13 (Elis).

τἀθεναίαι Le Bas-W. II 355 b (Arcad.).

τἀθάνᾳ I. G. A. 542 (Posidonia colonia Achaiae).

2. α, αι + αι = αι. Attica dialectus: *ταἰσχρά, καἰσχρῶν* etc.

Ionica dialectus: *καἰτός* Arch. ep. 86, 2.

Dorica dialectus: *καἴκα* Epich. 19. Theocr. III 27. *χαἰ* VIII 48.

καἴ Cauer 43, 15 (cret.)

Lesb.-Aeol.: *καἰνομόρῳ* Theocr. 30, 1.

καἴ Bezz. V pg. 105 sqq. Pordoselena 50.

Elis: *κ]αἰχμάνορι* I. G. A. pg. 181 No. 121.[1]

---

[1] De *καἴκα*, quod inuenitur in tabulis Heracl. 101, Meisterus (Curt. Stud. IV pg. 395) haec dicit: „Crasis nullum exemplum conspicitur in tabb. Heracl., nisi quod editores . . . *καἴκα* 101 scribi uoluerunt, ut ex *καὶ αἴ κα* exstitisse putandum esset. Tamen mihi consideranti primum *καὶ αἰ* uoces reliquis tabularum locis, ubi exstant, non coalescere . . ., deinde omnino hiatus . . . nusquam crasi adhibita expelli, . . . admodum veri simile . . . . . esse videtur, *καί κα* minus crasi, quam lapicidae errori deberi.“ Qui recte ni fallor *αι* syllabam hoc loco interiisse iudicat, ut scribendum sit *καὶ ⟨αἰ⟩ κα*.

3. α, αι + αυ = αυ, omnibus in dialectis.

ταὐτά Att. et in κοινῇ dialecto C. I. G. 4007, 5. Le Bas-W. III 399, 5. — Ion.: Herod. III 72. — Le Bas-W. III Add. 1536 us. 12. — Dor.: Pind. nem. VII 104. — Creta: Cauer 38 D 10; 39, 12; 44, 31; 58. 91; 45, 3; 48, 6. Thera: 67 III 28. — Lesb.-Aeol.: Bezz. V pg. 105 sqq. Mytilene 4, 6. Elis: I. G. A. 112, 8.

ταὐτῶ I. G. A. 84; 88 (lacon.). I. G. A. 112, 1 (Elis). ταὐτᾶς 86, 7 (Lacon.). ταὐτᾶ I. G. A. 321, 46/47 (Locr.-Oz.).

καὐτός C. I. G. 3059, 14 (κοινὴ dial.). — Ditt. syll. 349, 49 (ion.). καὖτας Theocr. 30, 31 (aeol.). καὐτοί I. G. A. 117, 13 (Elis). — καὐτάγρετοι Simon. Am. 1, 19. — καὐχένα Theogn. 536.

4. α, αι + ε =

1. α. Ut in Attica dialecto τἀναντία, ἄλαβες, ἀκράτησας, ἀπόνησα, ἀγώ, ἄμ, — κἀμάτευες, κἀκεῖνος, κἀγώ, κἀς, κἀπιχωρίοις, κἀν, — κἀκεῖθεν, κἀπίσταρον, κἀπόησε etc. legimus, sic in titulis κοινῇ lingua conditis frequenter eadem habentur: τἀναντία C. I. G. 3562, 25. Cauer 13, 6. Le Bas-W. II 353, 11. — τἀμά C. I. G. 6248, 12; 2372, 2; Cauer 38 B 41. — τἄ[ν]δ[ο]θεν C. I. G. 6192, 4.

κἀγώ C. I. G. 3310, 1; 3333, 3. — κἀν C. I. G. 5626, 21; 6284, 7. — κἀψ' C. I. G. 3588, 6. — κἀμέ C. I. G. 3741; 6809, 3; 4924 b. — κἀκ[τελεῖς C. I. G. 4379 o 6. — *ΚΑΙΕΞΑΚΟΥΕΙΝ* C. I. G. 4739, 3, ubi metrum crasin poscit. — κἄστιν C. I. G. 6200, 12. — κἀκείνου C. I. G. 6129 b 46. — κἄντα C. I. G. 2892, 4.

Ionica exempla: τἀμά Theogn. 346. Archil. tetr. 50, 1. — Apud Herodotum τὰ ἕτερα in τἄτερα contrahi necesse est; quae semel legitur forma diuersa θάτερα IV 157, ex Attica dialecto interpolata est pro τἄτερα.

κἀσθλοῖσιν Theogn. 355. — κἀμοί Herod. IX 37; III 81. — κἀκεῖνον Herod. IX 37. — κἄπειτα Herod. II 85.

τάν [et per assimilationem τάγ scriptum pro τὰ ἐν] praebet inscriptio Chii insulae I. G. A. 381 c 17. 20; d 11.

κἀγδικασάντων (Chios) I. G. A. 381 b 21.

Lesbiaca dialectus: κἀπιπλεύσῃ Alc. 79. κἀπιλείψω Sapph. 8, fortasse scribendum κἀπυλείψω. κἄσλων Sapph.

Blass in Mus. Rhen. 35, 287 sqq. κἀτέρωτα Sapph. 1, 5. χἄτερα Theocr. 30, 24. — Sed non solum crases καὶ + ε in κἀ contractae nobis traditae sunt, uerum etiam nonnullae in κη̄, ut κἤγω Theocr. 29, 3; κἤμε Theocr. 29, 24; κἠπί Theocr. 29, 37; κἤν Sapph. 68, 3. — Quod Ahrensius (de dial. Gr. I 202) iudicat: „Scripturae ambiguitas ex antiquorum librorum usu, καί integrum seruantium, explicanda uidetur; Doricum contractionis genus (in η) Aeolibus melius conuenit“: id mea quidem sententia falsum est. Nam Theocriti exempla nullius momenti sunt: in uno Sapphonis exemplo (68, 3) non certo tradito κἀν scribendum est, quia in ceteris exemplis omnibus apud Lesbiacos καὶ + ι coalescit in κἀ.

In inscriptione Cebrensi Lollingius (Mitth. VI pg. 120) edidit σ[ᾶ]μάπὶ, ubi lectio ualde est incerta, cum lapis nihil praebeat nisi Σ..ΜΑΛΙ. Certe crasis hic iam propterea constituenda non est, quia uoces illae nullo modo arte cohaerent. Rectius per aphaeresin scribamus σ[ᾶ]μα 'πὶ Σθενέλα aut cum Roehlio (I. G. A. 503) στάλα 'πὶ Σθενέλα.

2. η. Dorica dialectus: κἤν Alcm. 17 (74). Theocr. I 103. — κἤξ Theocr. I 136. — κἤκ Ar. Ach. 790, ubi Megarensem loquentem fingit poeta. — κἠπί Alcm. 70 (19). — κἤπειτα Epich. 19. — κἠγώ Sophr. 6; Theocr. II 118. — κἠρυθράν Ar. Ach. 787. — κἠπεί Theocr. II 100. — κἠμέ II 159; IV 4. — κἤφα I 82. — κἤδωκ' IV 36. — κἠξαπίνας II 25.

τἠπιβάλλοντα I. G. A. 514 (sicil.-megar.).

κἤς C. I. G. 2254, 120. 126. 129. 133 (cret.). — κἠπί C. I. G. 2254, 133. 136. 166 (cret.). — κἠπαινίομεν Cauer 56, 22 (cret.). — κἠλευὔνια I. G. A. 79, 11 (lacon.). — κἤκ I. G. A. 79, 17. 23. 29 (lacon.). — κἤν I. G. A. 79, 24 (lacon.).[1]

---

[1] Apud Pindarum ol. VIII 78 κἄννομον, ol. XIII 103 (et nem. I 69 in adn.) κἀν Mommsenus dedit ex coniectura: cuiusmodi crasis neque codicibus traditur neque Doricae conuenit dialecto.

Duo deprehendi exempla κοινῆς dialecti, ubi αι + ε in η coalescit: C. I. G. 6276, 5 κἤν et 6262, 4 κἠπόθεον. Hae duae inscriptiones Romae seruatae in ceteris epicam praebent dialectum, cui crases Doricae parum conueniunt.

Boeotia: κἠπιχάριτται Ar. Ach. 884 boeotice pro καὶ ἐπιχάρισαι.

Phocis: κἠπί Cauer 81 (Delphi).

Locr.-Oz.: τὴν I. G. A. 321, 23.

κὴν ibid. 21. — κὴ ibid. 4 pro καὶ ἐ. [ἐ positum esse pro ἐκ, aeque atque latine *e* pro *ex*, recte Roehlius docet].

Elis: τὴνταῦ[τα I. G. A. pg. 180 No. 119, 16.

κὴκα[τόν I. G. A. 114, 2. — κὴ[κατ]ό[ν]βαν ibid. pg. 177 No. 113 a 5.

5. αι + ει =

1. ᾳ. **Attice** κᾆτα.

Arcadia: κᾀράνας pro καὶ εἰράνας Bull. VII p. 491 VI. Sic enim scribendum quod traditur *ΚΑΙΡΑΝΑΣ*: en exemplum grauissimum, quod Attica crasi κᾆτα confirmatur.

2. ει. **Atticae** dialecto (κεἰ, κεἰς) respondet **κοινή**: κεἰ C. I. G. 4377, 11. — κεἰν C. I. G. 6203, 6. — κεἰς C. I. G. 6240, 11. — κεἴκοσι C. I. G. 2321, 5.[1]

6. α, αι, ᾳ + ο = ω. **Atticae** (θὤπλα, κὠδύρεται, χὤτε) respondet **κοινή dialectus**: κὠ C. I. G. 4729, 9. — χὠ C. I. G. I Add. 666, 6.

Ionica dialectus: χὤστις Solon 13, 37.

Dorica dialectus: τὠστία Theocr. IV 16.

χὦταν Pind. pyth. II 88. — χὠπόταν pyth. II 87. — χὤτι pyth. IX 48. — χὠπόθεν pyth. IX 48. — χὠς Theocr. II 24. 30. — χὠ Theocr. I 100. 138. Epich. 45, 60. — κὠλίγον Epich. 31. — κὠξύρυγχοι Epich. 40.

τ]ὠνύματα I. G. A. 515, 8 (Selinus col. Megar.). — ἀλυμπιάς I. G. A. 514 f (Megara) non recte scribitur pro ἁ ὀλυμπιάς, quia crasis uocalium *α* et *ο* in *α* inaudita est.

κὠ Cauer 42, 69 (cret.).

Lesb.-Aeol.: κὤττι Sapph. 1, 17. — κὤσσ' Balbilla (Cauer 129, 14). — χὤτι Theocr. 29, 27. — χὤτα Theocr. 29, 7.

Elis: κὠπόταροι I. G. A. 118, 3.

Argos: χὠ I. G. A. 41.

---

[1] Apud solum Theocritum editur κῆπε I 97. κῆπέ II 149. κῆφ' II 101. κῆτε II 150, ubi κεἶπε etc. scribendum esse eo magis puto, quia codices utrumque tradunt atque optimi quidem κεἶπε, κεἶτε etc.

7. α + ι = αι. Atticae formae θαἰμάτια non habeo quod comparem.

8. αι + ι = ι. Ut Attici χἰκετεύετε, poterat Epicharmus contrahere χἰππίδια (Epich. apud Athen. VII 304 e); etsi ea lectio, quam e corruptissima codicum scriptura ληπιδία Dindorfius elicuit, incerta est: cf. Lorenz, Epich. fragm. pg. 240, 13 cum adnot.

9. αι + υ = ῡ. Attico χὐποχείριον Eur. Andr. 736 simile est in Eleo titulo κὐπαδυκίοι I. G. A. 117, 3.

10. αι + η = η. Attica dialectus: κἦλθον, χἠ et κοινή: [κ]ἤ[λ]υθον C. I. G. 3627, 9 et in inscriptione Nicomediensi κἤν Mitth. IV pg. 19.

Ionica dialectus: χἠμέρη Theogn. 160. — κἠλειφόμην Simon. Am. 16, 1. — κἠμέρης Anan. tetr. 5, 10.

Dorica dialectus: Megarensis apud Ar. Ach. 747 χἠσεῖτε.

11. αι + ευ

1. ευ fit in Attica dialecto et in κοινῇ. cf. supra κεὐτυχοῦσα, κεὐσταλής. Simile est κεὐσεβέων C. I. G. II Add. 2055 b 6, ubi scriptum est ΚΑΙΕΥΣ.; metrum coalescere copulam cum uocabulo posteriore iubet.

2. ηυ fit in Dorica dialecto: κηὔγονοι Epich. 23. — Apud Theocr. IV 31, ubi uulgo editur κηὖ, codices optimi tradunt κεὖ, recte ni fallor: nec uero magis καὶ οὐ in κωὐ ut Epicharmus, sed in κοὐ contrahit Theocritus.

Quod C. I. G. 35 in titulo Laconico secundum Fourmonti lectionem traditur κηὐγενίδας, cedit meliori lectioni Εὐγενίδας I. G. A. 53.

12. αι + α =

1. οι. Attica dialectus: χοἰ.

Ionica dialectus: κο[ἰ]νοπίδης I. G. A. 381 c 19/20. — Cauer 133 c perperam edidit κ' Οἰνοπίδης copula καί elisa.

2. ῳ. Dorica dialectus: κῴ Cauer 42, 15 (cret.).

13. αι + ου =

1. ου. Attica dialectus et κοινή: κοὐ, κοὔτε. — κοὐκέτι C. I. G. 3019, 4. — κοὐκ C. I. G. 6205, 4 perscriptum ΚΑΙΟΥΚ in inscriptione metrica.

Ionica dialectus: κοὐκ Theogn. 1342. — κοὐκ Solon 13, 60.

Dorica dialectus: κοὐ Pind. pyth. IV 151. — κοὖτι Theocr. I 62. — κοὖτε II 83. — κοὐδέ II 25. — χοὖτω II 94.

2. ωυ. Dorica dialectus: κωὐδέν Epich. 19.

Lesb.-Aeol.: κωὐκ Sapph. 1, 24.

14. αι + ω = ω. κοινή dialectus: κὠκυμόρων C. I. G. 6275, 6.

Ionica dialectus: χὡς Simon. Am. 24, 1.

15. αι + ῳ = ῳ. Dorica dialectus: κῴχετο Theocr. IV 10.

II. η, ῃ cum sequentibus uocalibus.

1. η, ῃ + α = α in Attica dialecto: ἀλήθεια, τἀγαθῇ, τἀρετῇ, τἀφροδίτῃ, τἀθηναίᾳ etc.[1]

2. η + αυ = αυ in Attica dialecto: αὑτή saepissime.[2]

3. η, ῃ + ε = η. Attica dialectus: ἡτέρα; τῆκκλησίᾳ.

Ionica exempla: τῆτέρῃ Archil. ep. 93, 2. — Exempla δηπίκουρος Archil. tr. 24, 1; ἦκ Theogn. 577; ἀρετῆστιν 147 potius per aphaeresin scribam δὴ 'πίκουρος, ἦ 'κ, ἀρετή 'στιν. Nam quod Rennerus (l. c.) ἀρετῆστιν antiquissimum craseos exemplum uerbi εἰμί esse opinatur: neque εἰμί unquam in crasi exstat nisi post μοί, σοί apud scaenicos Atticos et saepius uocalem initialem post η uocalem amittit, ut in δή 'στι Ar. Thesm. 1228. — Ex inscriptionibus Ionicis haec expiscatus sum: ἠπαρή I. G. A. 497 B 36: τῆπαρῇ ibid. 34 (Teos). — τῆτέρῃ I. G. A. 370 in titulo, qui Euboicus putatur, de quo dubitat

---

[1] Quod Ahrensius (l. c. pg. 3) apud Pindarum ol. XIII 99 (95) δὴ‿ἀμφοτέρωθεν profert, non crasin intellegimus sed synizesin: cf. Boeckh. not. crit. p. 420.

[2] In poesi iambica uetusta δηὖτε particula ex δὴ αὖτε orta inuenitur Archil. tetr. 60. Hippon. tetr. 78, quae particula apud melicos et Dorienses et Aeolenses (Sapph. 1, 15) redit. — Rectius Rennerus (Curt. Stud. I pg. 197) sine coronide scribendum statuit δηὖτε, cum iam mature particulae origo oblitterata esse uideatur, ita ut semper uim unius fere vocis haberet.

Kirchhoffius (arch. Zeitg. XXXVII pg. 153), lapicidae errore *TETEPEI* pro *TETEPAI* exaratum esse ratus, quia uocabulum κεφαλᾶς sequatur. Emendat igitur τήτέρᾳ χερὶ κεφαλᾶς ὑπερέβαλε. Quod Roehlius refutat, cum neque dialectus ulla Aeolica aut Dorica uoce ἕτερος (pro ἅτερος) utatur et eadem inscriptio ante crasin litteram tenuem neglecto spiritu aspero seruet. — Concidit omnis dubitatio, si κεφαλάς accusatiuum pluratiui numeri accipias.

Quod in Eleis titulis μή per crasin cum posteriore uocabulo iungunt: μήπιθεῖαν I. G. A. 112, 2. — μήπιποεόντων 112, 4. — μῆνποι 112, 6. — μήνπεδέοιαν 118, 3, id falso fieri mihi uidetur, quoniam exemplo omnino caret μή negatio in crasi posita (de μἀλλά uide supra). Ego aphaeresin illis in exemplis agnoscendam esse arbitror μὴ 'πιθεῖαν, μὴ 'πιποεόντων, μή 'νποι, μὴ 'νπεδέοιαν, cum et ε uocalis saepe per aphaeresin tollatur et Eleum exemplum similis aphaereseos in promptu sit τοῖ 'νταῦτ' I. G. A. 110, 9. — Boeckhius ibi crasin statuit, cum dicat (C. I. G. 11): „accedit synaloephe τῷνταῦτ', retenta tamen littera ι contra receptam hodie regulam, quae in Aeolismo haud dubie non obtinebat". At retenta littera ι nobis persuadet de crasi cogitari non posse, nam in Elea quoque dialecto ι uocalis uocem claudens in crasi tollitur, ut in κὠπόταροι pro καὶ ὁπόταροι. Quapropter τοῖ 'νταῦτ' scribendum est. — Praeterea ε uocalis elisae post μή negationem Chium est exemplum I. G. A. 381 b 23 μὴ 'λάσσονες.

4. η + η = η. Attica dialectus: θἠμέρᾳ.

Ionica dialectus: τῆρῃ I. G. A. 384 (Samos); τῆ]ρει Bull. VI 190 in inscriptione Amorgina pro τῇ Ἥρῃ.

Boeotia: κῆκα Cauer 107, 46 pro κὴ ἦκα = dor. καῖκα.

5. η + ευ = ηυ. Atticae formae ηὐσέβεια non habeo quod comparem.

III. ο, οι, ου cum sequentibus uocalibus.

1. ο, οι, ου + α =

1. α. Attica dialectus: ἀνήρ. — τἄντρον C. I. A. 423 in inscriptione Archedemi Theraei, in qua nonnullae

insunt formae ab Attica dialecto alienae, ut *ἐξεργάξατο*, quapropter *τἄντρον* quoque num ad Atticam pertineat dialectum dubium. — *τἄγαλμα* Mitth. III 230.

ἄνδρες, ἀδελφοί.

τἀπόλλωνος.

κοινή dialectus: *τἀληθές* C. I. G. 6092, 13. — *τἀνδρός* C. I. G. 2134 b 13.

Elis: *τἀρχαῖον* I. G. A. 111, 5. — *τἀνφίδολοι* I. G. A. pg. 181 No. 120 a.

Argolis: *'Αγελαΐδα* I. G. A. 42, quod *ὁ 'Αγελαΐδα* interpretantur, ad ueram nominis formam *Hageladas* rettulit R. Schoell in Hist. u. phil. Aufs. Ernst Curtius gewidmet p. 123.

τἀργεῖοι I. G. A. 32. 33. — *τἀργείου* I. G. A. 42. Quod Ahrensius (dial. II 222) eiusmodi crases Doricas esse negat, iam certis inscriptionum exemplis refutatur.

τἀριστερόν I. G. A. 21: qui titulus aut Corintho uel coloniae Corinthi cum Roehlio tribuendus est aut Megarae.

Aegina: *τἀχαιοί* in epigrammate donarii Olympici ab Onata confecti Paus. V 25, 5.

2. ω. Atticae dialecti exemplum *τὠγάλματος* iam supra refutaui.

Ionica dialectus: *ὤριστος* Hom. *Λ* 228. *Κ* 539 ex Aristarchi lectione et *ὦλλοι* *Β* 1, quod Zenodotus restituit pro codicum lectione *ἄλλοι*. Quas lectiones absonas esse uidit iam Herodianus (II 344, 3), qui Zenodotum refutat: *ὦλλοι· ἀντὶ τοῦ οἱ ἄλλοι· αἱ τοιαῦται δὲ συναλοιφαὶ τῆς δευτέρας εἰσὶν Ἰάδος, ᾗ Ὅμηρος οὐκ ἐχρήσατο· διόπερ Ζηνοδότῳ μέμφονται εἰπόντι δεῖν ἀναγινώσκειν „ὦλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες“* (sic Etym. M. 821, 39) et eodem ex fonte haustum Schol. ad Apoll. Rhod. I 1081: *ὦλλοι μέν ῥα· ἡ τοιαύτη συναλοιφὴ τῆς νεωτέρας Ἰάδος ἐστί· διὸ μέμφονται Ζηνοδότῳ εἰπόντι „ὦλλοι μέν ῥα θεοί τε καὶ ἀνέρες.“ οὐ κέχρηται γὰρ ταύτῃ Ὅμηρος.*

ὡνήρ Herod. II 51. — *ὤνθρωπος* III 68. — *τὠρχαῖον* I 173. IX 45. — *τὤγαλμα* II 42. — *τὠληθές* VI 68.

ὦλλοι Herod. I 48. II 51. — *ὦνδρες* IV 134. — *ὤνθρωποι* VII 11; 49.

τὠγῶνος I. G. A. 497 B 32 (Teos). — τὠπόλλω[νος I. G. A. 500, 36 (Halic.), ibid. 374, 12 (Chalcis).[1]

Lesb.-Aeol. dialectus: ὤνηρ Sapph. 2. Alc. 17.

Dorica dialectus: ὠλιεύς Sophr. 4. ὤτερος Theocr. VII 36.

τὠγαθόν Carapanos Dodone 34, 4.

In inscriptione coloniae Achaicae ὤρταμος I. G. A. 543 secundum elegantissimam Dittenbergeri lectionem pro ὁ ἄρταμος (Herm. XIII 393).

τὠγαθοῦ Epich. fr. 41, 5 Lorenz. — τὤλγεος Theocr. XX 16. — τὠργείου Pind. isth. II 9.

Boeotia: τὠργύριον τὤβυσσον Arist. Lys. 174.

En memorabile dissensus exemplum: Attici, Argiui, Elei contrahunt in α, Iones, Achaei, Boeoti, Aeoles in ω.

2. ο, οι, ου + αι =

1. αι. Attice: θαἶμα, ταἴτιον.

2. ῳ. Dorice: ᾠπόλος Theocr. I 87. — ᾠπόλοι I 80.

3. ο, οι, ου + αυ =

1. αυ. Cum Attica dialecto facit κοινή: αὐτός, ταὐτό, αὐτοί, ταὐτοῦ. — ταὐτόν C. I. G. III Add. 3846 m 11.

Elis: ταὐτόν I. G. A. 111, 6.

2. ωυ. Ionica dialectus: ωὑτός Herod. II 26. VI 58. Hom. *E* 396. — τωὐτό Herod. I 1; VI 58.

ωὑτοί Herod. II 168.

τωὐτοῦ Herod. III 72.[2]

Dorica dialectus: ωὑτός Theocr. XI 34. — τωὐλίον XI 12. τωὔτ' Pind. ol. I 45. — τωὐτοῦ Pind. ol. XIII 37. — Megarensis ap. Arist. Ach. 790.

4. ο, οι, ου + ε =

1. ου. Atticis formis θοὔρμαιον, τοὐκείνης, οὐφόρει, οὐξερῶ, οὑμοί, οὑγώ, οὐργοτίμου; οὐπιχώριοι, οὑν, οὑμοί;

---

[1] τἀνθρώπου Herod. II 121, 6 ionicum exemplum non est, sed ex analogia Attica illatum, quapropter ego quidem scribam τοῦ ἀνθρώπου.

[2] ἐμέο, σέο + αὐτοῦ apud Herodotum in formis usu cotidiano tritis ἐμεωυτοῦ, σεωυτοῦ coalescit.

τοὐλατῆρος, τοὐπιόντος similes seruat κοινή: οὐνθά[δ]ε C. I. G. 3273, 1. — τοὐπώνυμον 5724, 7. — τοὐμόν 6248, 10. — οὑμός 6263, 12. — τοὐπίγραμμ' 6298 a 1. — τοὐναντίον 2905, 3 us. 7. — τοὐμοῦ Le Bas-W. III Add. 1725, 23. — οὕνεκα, τοὕνεκα saepissime.

Ionica dialectus: οὑμός Hom. Θ 360. — οὑπιτυχών Theogn. 918. — οὕτερος Herod. I 34. 134; III 78. — τοὔτερον Herod. I 32. 186. — οὕνεκα, τοὕνεκα saepissime inde ab Homero.

οὑμός C. I. G. 2258, 10 (Samos); τοὐμόν ibid. 8. — τοὐρμοκράτεος I. G. A. 492 a 2.[1]

2. ω. Dorica dialectus: ὤξ Theocr. I 65. ὤλαφος 135. ὤριφος V 24. 30. ὡγώ II 54. — Quod legimus Arist. Lys. 1162 τοὔγκυκλον in dialecti Laconicae imitatione, corrigendum puto in τὤγκυκλον.

Lesb.-Aeol. dialectus: τὤμον Sapph. 114. ὤξ Theocr. 28, 17. ὦρος Theocr. 30, 9. — ὠνίαυτος Bezz. V pg. 105 sqq. Mytilene No. 1 us. 12; cf. Herm. XIII 383.

Locr.-Oz.: ὠπάγων I. G. A. 322, 11, ubi Cauer (ed. prior.) 94 B 2 falso legit οὐπάγων, quod correxit in ed. altera 230.

3. η singulari usu in titulis Eleis: ΤΕΛΛΑ[νοδικ... I. G. A. pg. 177 No. 113 a 4, i. e. τῶ uel τοὶ ἑλλ. — Item ΕΝΤΕΠΙΑΡΟΙ I. G. A. 110, 9. — pg. 180 No. 119 us. 14 pro ἐν τοῖ ἐπιάροι. Litteras traditas alii aliter interpretati sunt: Ahrensius cum olim (aeol. dial. pg. 225) ἐν τῆπι-

[1] Relatiui pronominis crasin statuit Roehlius I. G. A. 370 (Euboea?) οὐφόρα pro ὃ ἐφόρα; litterae uero traditae ΟΦΟΙ/Α nimis sunt dubiae, unde alii uiri docti aliter haec legunt, uelut Kirchhoffius (arch. Ztg. XXXVII pg. 153): ὑπερέβαλε τὸ 'Οφοία (scil. σᾶμα). Res incerta est.

πρό praepositio non tantum in Attica dialecto sed in aliis quoque in compositione saepius coniungitur quidem cum uocali initiali uoculae posterioris, uerum eiusmodi exempla ad contractionem pertinere iam supra monui p. 19. — Apud Homerum saepe inuenitur praepositionis πρό contractio: προὔθηκεν, προὔπεμψα, προὔφαινε, προὔχουσι etc. In poesi elegiaca et iambica habemus exempla προὔδωκα Theogn. 529, προὔδωκαν 813, etc. — Apud Herodotum uero nunquam πρό praepositio cum uocabulo sequenti contrahitur.

ἀρῳ contractum esse statuisset ex ἐν τᾷ ἐπιάρῳ, quod attice dicatur ἐν τῇ ἐπαρᾷ, postea (dial. dor. pg. 550) ab illa opinione regressus Boeckhio concessit uocem neutrius generis ἐπίαρον litteris inesse. Boeckhius (C. I. G. 11), cum *ENT* litteras ad praecedentes referret uoculas, scripsit: αἴτε δᾶμός ἐντ', ἐπιάρῳ κ' ἐνέχοιτο etc., ἐντὶ formam Aeolicam pro Attica ἐστί existimans. Deinde dicit: „Nam quod statuitur ἐντεπιάρῳ pro ἐν τῷ ἐπιάρῳ, quis tulerit Graece doctus? In quarta enim littera *E* non potest inesse ῳ per crasin admistum, neque ῳ apostropho abiectum esse. Nec opus praepositione ἐν: ἐνέχεσθαί τινι aeque usitatum est atque ἐνέχεσθαι ἔν τινι, ut dicitur ἔνοχος εἶναί τινι, non ἔν τινι...... Itaque ἐντ' est ἐστί, quod ut Doribus tribuitur (Greg. p. 280), ita multo magis Aeolicum fuit. Pro ἱερός Aeoles ἶρος dixisse notantur (Greg. p. 589 et intt.) et recte: sed ille Aeolismus Asianus et Lesbius est. Dores dixerunt ἱαρός, quod Peloponnesiaco Aeolismo fuit ἴαρος. Hinc ἐπίαρος pro ἐφίερος ut in Cumaeo marmore κατειρῶν pro καθιεροῦν et κατείρωσις: in quibus ει nihil nisi ῑ. Ἐφίερος est adiectiuum de rebus numini oblatis; hinc placenta ἐφίερος dicta ap. Polluc. VI 76, ubi uaria lectio ἐφίερις uel praui accentus causa spernenda est. Τὸ ἐφίερον autem s. ἐπίαρον nunc est multa deo soluenda: aliud enim alibi pro re nata in illo adiectiuo, ubi substantiui loco usurpatur, intelligendum est."

Boeckhianam igitur lectionem Ahrensius recepit, sed ἐντ' pluralem numerum esse iudicat (l. c.) his usus uerbis: „Minus recte singularem ἐντί Philolai auctoritate defendit (sc. Franzius, Elem. Epigr. Gr. pg. 380). Facilius eidem assentimur, quum ἐντ' pluralem existimari posse monet, quanquam collocatio inter singulares, καδαλέοιτο et ἐνέχοιτο, duriuscula est. Et Boeckhianam quidem uocis ἐπιαροι interpretationem ut nunc magis probemus, iis permouemur, quae in duobus titulis Phocicis Rossii leguntur; nr. 74, a l. 6 [ποταποτισάτω] ποθ' ἱερὸν τῷ Ἀσκλαπιῷ ἀργ[υρίου μνᾶς etc. et nr. 74, b l. 16 καὶ τὸ μὲν ἥμισον ἔστω [τοῦ προστάντος, τὸ δὲ ἥμισο]ν ποθ' ἱερὸν τοῦ Ἀσκλαπιοῦ. Rossius adnotauit: 'ποθ' ἱερὸν, quod nescio an nusquam alibi legatur, his in locis sacram mulctam deo soluendam significare manifestum est.' Non intelligimus,

cur Rossius noluerit ποθίερον scribere, quae uox egregie sustinet Boeckhianam ἐπίαρον i. e. ἐφίερον."

Recte opinor hi uiri docti ἐπίαρον interpretati sunt. Sed *ENT* litteras potius ad ἐπιάροι spectant; a praecedentibus enim uocibus in inscriptione ipsa per interpunctionem secernuntur. Ergo litteras *ENTEΠIAPOI* transcribimus aut ἐν τἠπιάροι (ut Roehlius) aut ἐν τ' ἐπιάροι per elisionem οι diphthongi. Crasis statuenda hic non est, quia οι + ε nusquam coalescunt in η, quippe quae uocales minime sint propinquae. Dialectus Elea eo quoque a reliquis discrepat, quod posteriorem uocem ut maioris momenti integram retinere atque adeo pleniores articuli formas imminuere maluit. Itaque saepius in Eleis titulis ω uel οι articuli eliditur, ut τ' ἑλλα-[νοδικ... pro τῶ uel τοῖ ἑλλανοδικ... I. G. A. pg. 177 No. 113 a 4. — ἐν τ' ἐπιάροι 110, 9; pg. 180. No. 119, 14. — ἐν τ' ἰαροῖ 115, 1; pg. 179. No. 113 c 1. — τ' ἰάρω 111, 3. — τ' ἰαρομάω pg. 177. No. 113 b 4/5. τ' ἰαρόν Bezz. VI. Elis No. 7. — Certe quominus cum Roehlio ἐν τἠπιάροι = ἐν τοῖ ἐπιάροι pro Attico ἐν τῇ ἐπαρᾷ ad similitudinem exempli ἐν τἠπαρῇ I. G. A. 497 B 34 accipiamus, prohibet uocalis ι ante α in ἐπίαρον seruata. — Ceterum ne ab Atticis quidem titulis diphthongi elisio aliena est: cf. C. I. A. II 379 paulo ante a. 229 scriptum, us. 18: ὅπως γένητ' ἐφρόντι[σεν].

5. ο, ου + ο = ου. Attica dialectus et κοινή: οὐδυσσεύς, οὖνος, τοὐλυμπίου, τοὔνομα Mitth. IV pg. 19. — C. I. G. 3123, 10. 3588, 1. 4622, 7 et saepius.

Ionica dialectus: τοὔνομα saepissime apud Herodotum.

Dorica dialectus: τοὔνομα Cauer 38 C (cret.).

6. οι + ο = ω. Boeotia: τώπωρῆϊ I. G. A. 151 cf. Mitth. IX pg. 8 pro τοῖ 'Οπωρῆϊ, quod Iouis epitheton ad fecunditatem autumnalem pertinet.

Elis: τώλυνπίο[ι I. G. A. 111, 4.

7. ο + οι = ῳ. Attica dialectus: ᾦνος, ᾠνοχόος, ᾠκότριψ, τῳκίδιον.

Ionica dialectus: τῳκ[ό]πεδον I. G. A. 381 d 18 (Chios).

Locr.-Oz.: Ὡιανθεύς I. G. A. 322, 7 pro ὁ Οἰανθεύς.

8. οι + ου = ου in Ionica dialecto: *οὐροφύλακες* I. G. A. 381 a 15/16 (Chios) = *οἱ οὐροφύλακες*.

9. ο + ι = οι in exemplo Atticae dialecti *θοἰμάτιον*.

10. οι + ι = ι. Elea dialectus: *τἰαροῖ* I. G. A. 115, 1; pg. 179. No. 113 c 1 scribendum *τ' ἰαροῖ* (uide supra).

11. ο + η fit

1. η in Attica forma *θῄρῳον*; contra

2. ω in Ionica apud Hesiodum Op. 559 *τὠμισυ*.

21. ο, ου + ευ = ωυ. in Doria dialecto: *τωὐβούλοιο* Theocr. II 66 pro *τοῦ εὐβούλοιο*. — *Ὠὐδάμου* I. G. A. 482 a 5 in Dorico Rhodiorum ut uidetur exemplo tituli mercennariorum Graecorum in Nubia ad Abu-Simbul reperti. Traditur *ΟVΔΑΜΟ,* quod editores Angli *Οὐδήμου,* Franzius non rectius scripsit *Οὐλάμου,* Blauius nomen proprium esse Phoenicium putauit. Rossius emendandum esse putabat *Θυδαμο* i. e. *Θουδάμου* uel *Θωδάμου,* quod, cum littera *V* pro *ου* uel *ω* poni nequeat, ita tantum ferri possit, ut cum Abelio scribendi uitium pro *ΘΟΔΑΜΟ* statuamus, cuius generis uitiis non carent inscriptiones. Verum uidit Blassius, qui: „*Οὔδαμος*, inquit, ist schlechterdings kein Name, wir hätten ja dann den homerischen *Οὖτις* in wirklichem Gebrauch;" itaque legit *Οὐδάμου* per crasin ex *ὁ Εὐδάμου* ortum itemque antea *Ἀμοιβίχου* pro *ὁ Ἀμοιβίχου*. Cui oblocutus est G. Curtius (Leipz. Stud. IV 320), quia exemplum craseos eiusmodi formatae nullum exstet, ipse reponit *οὐδαμῶ* formam Doricam pro *οὐδαμόθεν,* Pelecum illum infantem expositum fuisse, qui per iocum se nullius esse patriae significarit. Itaque re uera, Curtium si sequimur, *Οὖτιν* Homeri recuperamus. Atqui interpretatio ioco nixa uix cuiquam probabitur. Malo ut Roehlius Blassium sequi, nec uero legam *Οὐδάμου,* sed *Ὠὐδάμου* pro *ὁ Εὐδάμου*; quam crasin cum exemplis similibus comparare licet *τωὐβούλοιο* pro *τοῦ εὐβούλοιο* in carmine Theocriteo II 66 et cum *Ὠὐριπίδη* pro *ὦ Εὐριπίδη* apud Aristoph. Thesm. 4.

IV. ω, ῳ cum sequentibus uocalibus.

1. ω, ῳ + α =

1. α. Attice τἀνδρί. — De ὦ interiectionis crasi uide supra.

2. ω. Ionica dialectus. ὤνθρωπ' Theogn. 453. ὤνασσα saepe. ὦναξ Herod. IV 150. 155. VII 141 etc. τὠπόλλωνι I. G. A. 486. 490 (Asia Ion.); C. I. G. 8340 (loc. incert.). — τ]ὠδε[λ]φε[ῶ] I. G. A. 369 (Cecryphalia).

Lesb.-Aeol.: ὦναξ Alc. 1. — ὠγαθέ Theocr. 30, 29.

Dorica dialectus: ὠγαθέ Theocr. I 62. 78. — ὦναξ I 128. — ὤνασσα Pind. isthm. IV 6 et frg. 220 (ed. Boeckh). — ὠπολλωνιάς isthm. I 5. — ὠρκεσίλα pyth. IV 250.

τὠσύλω Cauer 39, 5 (cret.) pro τῶ ἀσύλω. — τὠπέλωνι I. G. A. 509 (Syrac.).

Boeotia: τ]ὠπόλ[λωνι I. G. A. 165, 1.

2. ω, ῳ + αυ =

1. αυ. Attica dialectus cum κοινῇ: ταὐτῷ.

2. ωυ. Ionica dialectus: τωὐτῷ Herod. I 5.

3. ω, ῳ + ε = ω. Attice: τὼκ (τω 'κ), τὠπιόντι, ὠφυτεύσαμεν. — κοινή: τὠμῷ C. I. G. 6263, 6.

Dor.: τὠπιγόνου (Cnidus) Newton disc. XC 8.

Lesb.-Aeol.: τὠραμένῳ Theocr. 29, 32.

Locr.-Ozol.: τὠπιϜοίκῳ I. G. A. 321, 34. — τὠνκαλειμένῳ ibid. 41.

4. ω + ι. In Eleis titulis I. G. A. 111, 3 τιάρω, ib. pg. 177 No. 113 b 4/5 τιαρομάω rectius scribitur τ' ἰάρω, τ' ἰαρομάω (uide supra).

5. ω, ῳ + ο = ω. Attice τὠφθαλμώ.

Elis: τὠλυμπίαι I. G. A. 118, 7.

6. ω + οι = ῳ in exemplis Atticis ᾠζυρά, ᾠζυρέ.

7. ω + ευ = ωυ. Attice ὠυριπίδη.[1]

---

[1] Quod Atticas quae feruntur crases duplices supra refutaui, idem ad duo Theocriti exempla pertinet: χὼκ I 72 pro καὶ ὁ ἐκ et I 109 χὤδωνις pro καὶ ὁ Ἄδωνις. Illic plerique codices tradunt χὠ 'κ, quam lectionem defendendam esse censeo. Itaque etiam I 109 χὠ 'δωνις per aphaeresin scribam; α enim uocalem per aphaeresin tolli posse docemur inscriptionibus I. G. A. 321, 7 ἢ 'δελφεόν; ibid. 11 μὴ 'ποστάμεν.

In eis quae praecedunt omnia, quae collecta habebam, craseos exempla enumeraui. Ex his apparet scriptores multo saepius quam inscriptiones crasi uti, perraro tamen Homerum et Hesiodum (*ὡυμός* Hom. Θ 360; *τὤμισυ* Hes. Op. 559; sim.). Qui poetae articulum solum in crasi habent, ac ne *καὶ* quidem copula apud eos crasin patitur; nam *οἷος κἀγώ*, quod identidem in uersibus Homericis legitur, potius per synizesin *οἷος καὶ‿ἐγώ* scribendum est, quamquam *καί* copulae synizesis cum proxime sequentis uocis uocali initiali prima nobis initia craseos ostendit, qualis postea in *καί* copula usu uenit. Praeter articuli commissuras Homerus habet crases *οὕνεκα* et *τοὕνεκα*, quae inde ab Homeri temporibus et per totum sermonem poeticum Graecorum late patent ac ne in pedestri quidem oratione raro inueniuntur, praesertim cum speciem quasi unius referant uocabuli; Attica tamen prosa et inscriptiones Atticae commissuris illis carent. — In hymnis demum, qui Homeri nomine circumferuntur, crases habemus *κοὐ* hymn. in Cer. 227 et *κἀγώ* hymn. in Merc. 173.

In antiquiore poesi elegiaca et iambica crasis raro usu uenit: *τἀμά* Archil. tetr. 50, 1; *καὐτάγρετοι* Simon. Amorg. 1, 19; *κἠλειφόμην* Simon. Am. 16, 1; *τἠτέρῃ* Archil. epod. 93, 2. Theognis iam plura habet exempla: *τἀμά* 346. *καὐχένα* 536. *κἀσθλοῖσι* 355. *χἠμέρῃ* 160. *κοὐκ* 1342. *οὐπιτυχών* 918 etc.; Xenophanes unum: *τοὔνεκεν* II 19, Solon duo *κοὐχ* 13, 60, *χὤστις* 37, Tyrtaeus nullum. — Apud Herodotum craseos usus haud frequens est.

Scriptores Dorienses crasin saepe admiserunt, excepto Pindaro; qui paulo rarius ea utitur. Epich.: *κἀπό* 19. *κἤπειτα* 19. *καἴκα* 19. *χὠ* 45, 60. *κὠλίγου* 31. *κὠξύρυγχοι* 40. *κηὔγονοι* 23. *κὠὐδέν* 19. *τὠγαθοῦ* 95. — Sophr.: *κἀπό* 40. *κἠγώ* 6. *ὡλιεύς* 4. — Theocr.: *κἀμφιστειλάμενα, χά, κἠπεί, κἠξ, κἠγώ, κἠμέ, κἠν, κἤδωκ', κἦφα, χαἰ, κοὔτι, τὠστία, χὡς, χὠ, ὥτερος, κᾤχετο, ωὐτός, ὡξ, ὤλαφος, ὤριφος, ὡγώ, ωὑτός, τωὔλιον, ᾡπόλος, τὤλγιος, τωὐβούλοιο.* — Alcm.: *κἠπί* 70 (19). *κἠν* 17 (56). — Pind.: *κἀσόφοις, κἀνθρώποις, κἀγαθῷ, κἀγοραί, κεἰν, χὤταν, τωὐτοῦ, τὠργείου, κοὐ.*

Lesbiacis poetis crasis admodum familiaris est. Sapph. Alc.: *κἀτέρωτα, κὤττι, κωὐκ, ὤνηρ, τὦμον.* Theocr.

in carminibus **Aeolicis**: κἄμμε, χἄτερα, καἰνομόρω, χὤτι, κἠγώ, κἠμέ, κἠπί, καὖτας, χὦτα, ὤξ, ὦρος, τὠραμένῳ. **Balbilla**: κἀντίοχος, κὤσσ'.

Saepissime omnium **poetae scaenici Attici** crasin usurpauerunt, quorum exempla uide supra.

Iam si scriptorum exempla cum inscriptionibus comparauerimus, apparet omnibus in exemplis inscriptionum uocabulum prius craseos aut articulo aut καί copula effici; cetera exempla aut reiecta (cf. μηπιθεῖαν etc.) aut admodum incerta sunt (cf. οὐφόρα etc.). Unum excipiendum ἄμ, cf. pg. 21 sq. Itaque ex titulorum fide **crasis legitima non admittitur, nisi uocabulum antecedens aut articuli forma aut καί copula est. Ceterae crases ad poetarum usum pertinent.**

Inscriptionum ope nonnullae regulae grammaticorum emendari possunt:

1. Articulus saepissime cum proxime sequentis uocis uocali initiali coniungitur, quae uocalis si α est, articuli uocales uel diphthongi cum uocali α apud Atticos semper coalescunt in α longum, ut ὁ ἀνήρ = ἁνήρ. Quas craseos formas, si Kuehnerum audimus, secundum rationem logicam effictas, non recte Atticis sriptoribus solis ita tribui ab illo, ut ceteras dialectos rationem phoneticam sequi dicat, ex eis quae supra exposuimus elucet.

2. Spiritus asper in crasi retinetur, siue pertinet ad articulum (ἁνήρ) siue ad uocabulum sequens (θοἰμάτιον), nisi quod in Ionicis et Aeolicis exemplis in crasi quoque ψίλωσις quae dicitur manet; uelut τἤρῃ (Chius) pro τῇ Ἥρῃ. — τὤμισυ (Hesiod.) pro τὸ ἥμισυ. — ὡὐτός Hom. E 396 pro ὁ αὐτός. — κὤττι (Sapph.), ὤνηρ (Sapph.), κὤσσ' (Balbilla). — Elea dialectus: κὠπόταροι, κὐπαδυκίοι.

3. Thierschius (Gr. § 38, 4 adn. 1) contra regulam supra commemoratam κᾀνταῦθα etc. ι subscripto instruit hac usus ratione: „Man schreibt jetzt allgemein das Iota in der Krasis nur unter, wenn es vor der Krasis zweimal da war, wie in κᾆτα, nicht wenn nur einmal, κἀγώ statt καὶ ἐγώ. Diese von Dawes und Porson empfohlene Gewohnheit hat, soviel ich weiss, kein Ansehen eines alten Grammatikers für

sich, gegen sich aber den Gebrauch der ältesten Handschriften und die Natur der Sache selbst; denn wie könnte die Krasis das einzelne Iota tilgen und warum müssten zwei sein um ihr zu widerstehen?"

Contra eum Kuehnerus inscriptionibus crases κἀγώ etc. sine ι subscripto traditas affert, atque ubi ι subscriptum seruatum sit in inscriptione, errore id factum esse statuit. Mihi, dum inscriptiones perlego, perpauca occurrerunt exempla: 1) C. I. G. 3588, 5 *ΚΑΙΜΟΝ* in inscriptione metrica recentioris temporis, quod Boeckhius transcribit κᾀμόν. 2) C. I. G. 5984 b *ΚΑΙΚ* (κὰκ editor dedit) pro καὶ ἐκ. 3) C. I. G. 6862, 4 *ΚΑΙΧ* (κὰχ editor). Videntur in duobus exemplis posterioribus editores errori lapicidae *Ι* litteram tribuisse. — Mea quidem sententia exempla illa per aphaeresin scribenda sunt καὶ 'μόν, καὶ 'κ, καὶ 'χ, quae lectiones cum litteris traditis plane congruunt, neque ullo modo metrum obstat. — Reliqua Thierschii argumenta non solum inscriptionum sed etiam grammaticorum antiquorum usu refutantur. — Quominus statuamus in crasi ι ad priorem pertinens uocem omitti, rei ipsius natura non obstat; nam ι uocalis ad priorem pertinens diphthongum per crasin tollitur, quia ι in fine uocabuli certe apud Graecos fere non audiebatur, itaque in uocalium commissura facile omitti poterat. Neque duo ι exstare ante contractionem necesse est, immo unum ι posterioris diphthongi sufficit, ut in crasi subscribatur: ὁ αἰπόλος fit ᾡπόλος, quam crasin iam afferunt antiqui grammatici (cf. supra pg. 7). — Itaque, id quod inscriptionum quoque usus testatur, constat ι subscriptum in crasi ponendum non esse, nisi ι uocalis ad diphthongum initialem posterioris uocis pertineat, ut in κᾆτα, κᾀράνας.

Congestis omnibus craseos exemplis facile elucet dialectos diuidendas esse primum in eas, quae $α + ε$ contrahunt in α (Atticam, Ionicam, Lesbiacam), et eas, quae contrahunt in η (Doricas, Eleam etc.); deinde in dialectos $ο + α$ in α contrahentes, quod fit in Attica, Elea, Argiva, cum Dores ceteri, Iones, Lesbiaci etc. contrahant in ω.

Denique liceat mihi tabulam addere, qua omnes uocalium commissurae sub unum conspectum ponantur.

25

	Dialectus:	Attica, κοινή.	Ionica.	Dorica.
1	α, αι, ᾳ + α.	α.	α.	α.
2	α, αι, ᾳ + αι.	αι.	αι.	αι.
3	α, αι, ᾳ + αυ.	αυ.	αυ.	αυ.
4	α, αι, ᾳ + ε.	α.	α.	η.
5	α, αι, ᾳ + ει.	ᾳ (κᾷτα). ει (κεἰς).		ει.
6	α, αι, ᾳ + ο.	ω.	ω.	ω.
7	α + ι.	αι.		
8	αι + ι.	ῑ.		ῑ.
9	αι + υ.	ῡ.		
10	αι + η.	η.	η.	η.
11	αι + ευ.	ευ.		ηυ (Epich.) ευ (Theocr.)
12	αι + οι.	οι.	οι.	ῳ.
13	αι + ου.	ου.	ου.	ωυ (Ep.). ου (Pind. Theocr.)
14	αι + ω.	ω.		
15	αι + ῳ.			ῳ.
16	η, ῃ + α.	α.		
17	η + αυ.	αυ.		
18	η, ῃ + ε.	η.	η.	
19	ῃ + η.	η.	η.	
20	η + ευ.	ηυ.		
21	ο, οι, ου + α.	α.	ω.	α Argos, Aegina. ω Corinth. Achaia.
22	ο, οι, ου + αι.	αι.		ῳ.
23	ο, οι, ου + αυ.	αυ.	ωυ.	ωυ.
24	ο, οι, ου + ε.	ου.	ου.	ω.
25	ο, ου + ο.	ου.	ου.	ου.
26	οι + ο.			
27	ο + οι, ῳ.	ῳ.	ῳ.	
28	οι + ου.		ου.	
29	ο, οι + ι.	οι.		
30	ο + η.	η.	ω.	
31	ο, ου, ω + ευ.	ωυ (ὦ interiect.).		ωυ.
32	ω, ῳ + α.	α (artic.). ω (ὦ interi.)	ω.	ω.
33	ω, ῳ + αυ.	αυ.	ωυ.	
34	ω, ῳ + ε.	ω.		
35	ω, ῳ + ο.	ω.		
36	ω + οι.	ῳ.		

Phocidis.	Locridis.	Elidis.	Arcadiae.	Boeotiae.	Lesb.-Aeol.	
α.	α.	α.	α.	α.	α.	1
		αι.			αι.	2
	αυ.	αυ.			αυ.	3
η.	η.	η.		η.	α.	4
			α̣ (χἀ̣ράνας).		•	5
		ω.			ω.	6
						7
						8
		ῡ.				9
						10
						11
						12
					ωυ.	13
						14
						15
						16
						17
						18
				η.		19
						20
		α.		ω.	ω.	21
						22
		αυ.				23
	ω.	(η).			ω.	24
						25
		ω.		ω.		26
	ῳ.					27
						28
		(ι).				29
						30
						31
				ω.	ω.	32
						33
	ω.				ω.	34
		ω.				35
						36

PARS POSTERIOR . DE APHAERESI.

CAPUT I. DE UOCE APHAERESIS ET DE APHAERESEOS LEGIBUS.

Aphaeresis fit, si uocalis initialis breuis post longam uocalem uel diphthongum uocabuli praecedentis eliditur et per apostrophum significatur. Quam elisionem aphaeresin (ἀφαίρεσιν) nominare solemus, Kuehnerus (Gr. pg. 189) non male „elisionem inuersam" dicere mauult. Nam cum in simplici elisione syllaba extrema prioris uocis sonum minoris momenti habeat, posterioris uocabuli syllaba prima maioris sit auctoritatis, in 'elisione inuersa' contrarium usu uenit, si quidem syllaba prioris uocabuli extrema plus ualet quam posterioris uocabuli prima. Qua in elisione, non secus atque in simplici, uocalis elisa non prorsus euanescit, sed imminuta quamuis leniter pronuntiatur; atque commissura quaedam duarum uocalium fit, qua duae uocales minus arte coniunguntur quam in crasi, ita scilicet ut utraque audiatur. Interpunctio uel personarum mutatio uel pausa metrica 'elisionem inuersam' non impedit, uelut apud Soph. Ph. 591 λέγω· 'πὶ τοῦτον. — Ar. Nub. 1354 φράσω· 'πειδή. Eur. Rhes. 157 ἥξω· 'πὶ τούτοις etc. — Quin etiam in uersuum duorum confinio post prioris uocabuli uocalem longam uel diphthongum tolli potest alterius uocalis breuis, quod saepius augmento accidit, ut ἄνω — 'φορεῖθ' Soph. El. 714/15. — Spiritus asper uocalis elidendae aphaeresin rarissime patitur: μὴ 'τέρωσε Ar. Ach. 828.

'Elisio inuersa' saepissime fit post uoculas ἤ, μή, δή, sim.; ex uocalibus 'elisione inuersa' duae tantummodo affici possunt: ε et ᾰ; ο, ι, υ nunquam per aphaeresin tolluntur.

a. ε eliditur saepissime in augmento, in uocabulis ἐκεῖνος, ἐθέλω, ἐστίν, in praepositionibus ἐπί, ἐξ, ἐν, ἐς, in aduerbiis ἐπειδή, ἔπειτα, ἔνδον, ἐνθάδε, ἐνταῦθα, ἐντεῦθεν, ἔξω,

in pronominibus ἐγώ, ἐμοῦ, ἐμαυτοῦ, ἐμός, rarissime in aliis uocabulis ab hac uocali incipientibus.

b. α uocalis breuis eliditur saepe in ἀπό praepositione et in uoculis cum α priuatiuo quod dicitur compositis, perraro in aliis uocabulis.

Homines docti plerique inter crasin et aphaeresin parum diligenter discernunt. Buttmannus aphaeresin omnino non admittit et omnia exempla per crasin scribi uult. Quem recte Ahrensius eo ipso refutat, quod aphaeresis, ut dixi, post interpunctionem quoque uel pausam metricam uel in personarum mutatione locum habet.

Aphaereseos usus multo artioribus finibus coercetur quam elisionis, cum neque unquam illa inueniatur post uocales breues et uocales α et ε solae elidi possint; multo etiam rarior est quam crasis, ita ut, si quo loco utrum crasis an aphaeresis statuenda sit dubites, illa praeferenda sit; nisi quod ubi sonus posterior est ε post η uel ω uocalem, saepe 'elisio inuersa' praeferenda est.

De accentu in aphaeresi unum addo: Si uocabulum posterius syllabam accentu ictam amisit, uox praecedens oxytonon non graui accentu, ut saepius fit in scriptorum editionibus, sed acuto instruenda uidetur: ἃ μή 'θιγες Soph. Ant. 546. μή 'ξω Aiac. 742. — δή 'γνων Arist. Eq. 632, δή 'πειτα Vesp. 665, μή 'σθιε Eq. 1106. — Ceteroqui accentus uocabulorum aphaeresi non commutantur.

CAPUT II . DE APHAERESEOS EXEMPLIS.

Apud scriptores Graecos ac praecipue apud poetas multa deprehendimus aphaereseos exempla, perpauca in inscriptionibus.

A. Aphaereseos exempla apud scriptores antiquos seruata.

1. Apud Homerum et Hesiodum nusquam exstat 'elisio inuersa'; exempla quae per eam explicari possint, aeque atque craseos exempla synizesi tribuamus.

De Hom. *Α* 277 et antiquis dubitatum est temporibus et hodie dubitatur:

μήτε σύ, Πηλείδη, ἔθελ' ἐριζέμεναι βασιλῆϊ.

Aristarchus testibus scholiis, quia Homerus semper uocabulo *ἐθέλω* nunquam *θέλω* utatur, per aphaeresin scribit *Πηλείδη, 'θελ'*. — Herodianus eadem de causa crasin *Πηλειδῆθελ'* admittit (I 448, 17): *τὸ δὲ θέλω δοκεῖ ἐκ τοῦ ἐθέλω εἶναι· τὸ γὰρ ε τὸ μετὰ συμφώνου ὑπάρχον πέφυκε πολλάκις ἀποβάλλεσθαι, ὡς τὸ ἔφη — φῆ, ἔβη — βῆ. καὶ δεῖ γινώσκειν, ὅτι ἀεὶ τὸ τρισύλλαβον εὑρίσκεται παρὰ τῷ ποιητῇ ἐθέλω. ἀμέλει ἐν τῷ*

μήτε σύ, Πηλειδῆθελ' ἐριζέμεναι

δηλονότι κράσει ἐγένετο τοῦ η καὶ ε εἰς η.

His locis Kuehnerus synizesin statuit; probabilius Ahrensius (de crasi pg. 22) aphaeresin quidem non admittit, sed *θέλε* Aeolicam formam inter Aeolismos, quibus Homeri carmina abundant, refert, cum poetae Lesbiaci uocabulo *θέλω* usi sint (Alc. 54. Sapph. 26 B).

b. Apud Dorienses lyricos aphaeresis ne uno quidem loco legitur. Nam quod apud Pindarum isthm. IV 6 et fr. 220 Ahrensius (cf. l. c. pg. 22) scribit *ὦ 'νασσα*, isthm. I 6 *ὦ 'πολλωνιάς*: ego crasin praefero (uide supra pg. 36).

c. Lyrici Aeolici atque Ionici rarissime admittunt aphaeresin; exempla habemus *ἐπί* praepositionis elisae: *ὀλίγω 'πιδεύης* Sapph. 2, 15. *δὴ 'πίκουρος* Archil. 24. *ποταμοῦ 'πανέρχομαι* Anacr. 23. — *κεῖνος* et *θέλω* uoces non pertinent ad aphaeresin, sed formae breuiores apud hos poetas legitimae sunt.

d. In tragoedia Attica aphaereseos usus freqùens est:

α. augmentum syllabicum:

1. post α: *κάρα 'θώϋξεν* Soph. Ai. 308. — *πεσοῦσαι 'κλαον* O. C. 1608.
2. post ει: *ἐπεὶ 'δάκρυσα* Soph. Phil. 360.
3. post η: *'Ιόλη 'καλεῖτο* Soph. Trach. 381. — *δὴ 'βόησε* 772. — *αὐτὴ 'λόχευον* Eur. El. 1129. — *μὴ 'πόθουν* Soph. Ai. 962. *ἢ 'φάνην* 739. *ἢ 'τολμήσατε* Phil. 369. *μὴ 'κάλεις* O. R. 432. — *μὴ 'θιγες* Ant. 546.

4. post ω: παγκοίνῳ 'δάμῃ Aesch. Sept. 607. — ἥκω· 'τάχυνα Pers. 592. — ἔσω 'σφαζ' Soph. Ai. 235. — ἐκείνῳ 'δωκεν 1303. — ἐγὼ 'φάνην O. C. 454.

5. post ου: οἷον 'τράφῃς Soph. Ai. 500.[1]

β. saepe ἐπί, rarius ἐξ, ἐν, ἐς, rarissime ἀπό per aphaeresin uocalem initialem amittunt:

1. post α: κάρα 'πιδείξων Eur. El. 856.
2. post ει: εἰ 'πιταξόμεσθα Eur. Suppl. 521.
3. post η: δὴ 'πάνελθε Eur. I. T. 256. — εἴη 'ξ ἐμοῦ Soph. O. R. 970. — ἢ 'ν ἀγροῖς O. R. 112. — ἢ 'ν ἐμοί Ai. 1315. — μὴ 'νδικον O. R. 681. — μὴ 'μβαίνῃς O. C. 400. — μὴ 'μπολήσων Ant. 1063: quae exempla ad crasin referenda esse, ita ut scribatur ἦν ἀγροῖς, μῆνδικον etc., Ahrensius (pg. 25) contendit. At si in ἐκ praepositione aphaeresin statuimus, cur non eodem modo in ἐν? — ἀπό praepositionis aphaeresin habemus Soph. Trach. 239 ἢ 'πό. Eur. I. A. 817 ἢ 'παγε. Ahrensius (pg. 24) hic quoque crasin statuit, uerum cum $\eta + \alpha$ non in η sed in α apud Atticos coalescere supra docuerim, aphaeresin praefero.
4. post ω: λέγω· 'πὶ τοῦτον Soph. Ph. 591. ἥξω· 'πί Eur. Rhes. 157. μέλλω· 'πί I. A. 719. θέλω 'περέσθαι Soph. O. C. 557. λόγῳ 'παινῇς Eur. Cycl. 155. κἀγὼ 'ξελέγξαι Eur. I. T. 955. ἐγὼ 'κ τοῦ Cycl. 586. μηδέπω 'ν προοιμίοις Aesch. Prom. 741.
5. post ου: μόχθου 'πικουφίζουσαν Eur. El. 72. σκήπτου 'πιόντος Rhes. 674. — ἀπό elisione

[1] In nuntiorum narrationibus augmentum syllabicum omittitur etiam ubi aphaeresis statui non posse uidetur (cf. Matthiae Gramm. pg. 293 sqq.); quae augmenti elisio non fit nisi in ῥήσεσιν ἀγγελικαῖς ac ne in his quidem nisi uersuum initio et semel medio in uersu post interpunctionem: Eur. Bacch. 1134 ἀρβύλαις· γυμνοῦντο δέ.

uocalem α amittit: μακροῦ 'ποπαύσω Eur. Suppl. 639.

γ. ἐγώ saepe ε uocali initiali priuatur:

1. post αι: γενήσομαι 'γώ Eur. I. A. 1396. κάθημαι 'γώ Soph. O. R. 1231.
2. post η: ἤδη 'γώ Soph. Ant. 801. ἦ 'γώ O. R. 500. 820. μὴ 'γώ Ph. 910. ᾗ 'γώ El. 338. δὴ 'γώ Eur. El. 870.

δ. ἐστί, quibus locis omnibus Ahrensius et Waeschkius crasin statuunt,

1. post η: μή 'στι Soph. Ai. 1400. πολλή 'στ' ἀνάγκη El. 309. ἤδη 'στί Phil. 964.
2. post ου: ποῦ 'στι Ai. 733.
3. post οι: ἐμοί 'στι Phil. 812; encliticae uero μοί et σοί cum sequente uocabulo ἐστί semper per crasin coniunguntur: μοὔστι, σοὔστι.

ε. ἐνταῦθα, ἐνθάδε, ἐγγύθεν, ἔξω aphaeresin patiuntur

post η: μὴ 'νταῦθα Eur. I. T. 1322. ἢ 'νθάδε ibid. 1313. ἢ 'γγύθεν Soph. Ph. 467. μὴ 'ξω Ai. 742.

ζ. ἐμοῦ, ἐμαυτοῦ, ἐμός saepius:

post η: ἢ 'μός Aesch. Pr. 773. ἢ 'μοῦ Soph. El. 101. ἢ 'μοί Ant. 736. μὴ 'μοί Eur. Cycl. 187. ἢ 'μέ Soph. O. R. 1479. ἢ 'μαυτῷ Ai. 1367. — μὴ 'μαυτῷ O. C. 1365. Quas aphaereses Ahrensius adeo incertas esse existimat, ut propterea, quod uocabula arte cohaereant, crasin malit. Ego quidem, ubicunque post η inuenitur ε, id per aphaeresin tolli posse puto, nisi spiritus asper intercedat.

η. ἐθελοντής Soph. Ai. 24 aphaeresin patitur κἀγὼ 'θελοντής.

θ. Nonnulla uocabula, quae a uocali α incipiunt, eam post η amittunt. μὴ 'νατραπῆναι Aesch. Sept. 1076. μὴ 'δικεῖν Eum. 85. 86.

e. Comoedia Attica aphaeresin saepissime usurpat, saepius etiam quam tragoedia. Vocabula ἐπειδή, ἔπειτα, ἔνδον

etc. aphaeresi afficiuntur; item ἐκεῖνος, nam breuior forma κεῖνος ab Attica comoedia aliena est; praeterea nonnullae uoces ab ε uocali incipientes aphaeresin patiuntur.

α. augmentum syllabicum:

1. post αι: κεληтίσαι 'κέλευον Aristoph. Vesp. 501.
2. post η: δή 'γνων Eq. 632.
3. post ω: πορίῳ 'σκευασμένα Eq. 1104.
4. post ου: πάππου 'τιθέμην Nub. 65.
5. post οι: ἐμοὶ 'δόκει Plut. 736.

β. praepositiones ἐπί, ἐξ, ἐν, ἐς, ἀπό.

1. post α: ἀγορὰ 'ν Ἀθάναις Ach. 729. Ἡρακλέα 'νεσκεύασα Pac. 523. Ἑρμᾶ 'μπολαῖε Ach. 816.
2. post αι: περιόψομαι 'πελθόντ' Ran. 509.
3. post ει: χώρει 'ς Lys. 605. πωλήσει 'ς Aristoph. fr. 543 Kock. etc.
4. post η: σκυτίνη 'πικουρία Lys. 110. ἤδη 'πείξομαι Eccl. 1149. αὐτὴ 'ξῆλθεν Lys. 866. — ᾗ 'ς Ran. 186. 187. Lys. 2 (Ahrensius ᾗς).
5. post ω: ἴζω 'πί Ran. 199. τρέχω 'πί Au. 77. ἐξελῶ 'κ Nub. 802. βωστρησάτω 'κ Pac. 1146. ζητῶ 'ξαπατᾶν Nub. 546. τὠφθαλμὼ 'κκοπῇς Au. 1342. ἀποδώσω 'ντελῆ Eq. 1367. προΐτω 'ς Ach. 242. ἐῶ 'πολέσθαι Lys. 734.
6. post ου: ἀνέμου 'ξαίφνης Eupol. fr. 320 Kock. λοιποῦ 'ν Arist. Pac. 1084. σοῦ 'κτεμῶ Eq. 374.

γ. ἐκεῖνος.

1. post η: ἐβδελύχθη 'κεῖνος Lys. 794.
2. post ου: ἐμοῦ 'κεῖνον Eq. 1012. ξιφουργοῦ 'κεινουί Pac. 547 etc.

δ. ἐγώ.

1. post αι: ἄχθομαι 'γώ Ach. 62, ubi Ahrensius crasin statuit ἀχθομἀγώ. — δύναμαι 'γώ Lys. 758; Ahrensius δυναμἀγώ. Malo codices sequi quam crasin probare tam artificiosam.
2. post ω: Ἄπολλω 'γώ Ach. 101. αἱρήσω 'γώ Eq. 829. ἔχω 'γώ Ran. 28, quod Ahrensius peruerse scribit αἱρησὠγώ, ἐχὠγώ.

3. post ου: σαυτοῦ 'γώ Nub. 385. γενοῦ 'γώ Ran. 495.
4. post οι: μέντοι 'γώ Ran. 971. Dindorfius falso coniecit μεντοὐγώ.

ε. ἐπειδή, ἔπειτα.
1. post η: Εὐριπίδη, 'πειδήπερ Ach. 437. — δή 'πειτα Vesp. 665.
2. post ω: φράσω. 'πειδή Nub. 1354.

ζ. ἔνδον, ἐνθάδε, ἐνταῦθα, ἐντεῦθεν.
1. post η: ἤδη 'νδον Ran. 514. ἤδη 'νταῦθα Pac. 1305. δή 'ντεῦθεν Nub. 62. αὕτη 'ντευθενί Vesp. 941.
2. post ου: ἀναβαλοῦ 'νθαδί Pac. 1269. ὅπου 'νθάδ' Ran. 432. που 'νταῦθ' Vesp. 234.

η. ἐμαυτόν.
1. post ω: παρέξω 'μαυτόν Ran. 602. ἐγὼ 'μαυτῷ Eq. 113. Pac. 1103. ἀξιῶ 'γὼ 'μαυτόν Eq. 182. Ahrensium si audimus, hic quoque crasis statuenda est: quem si sequimur, crasin habemus ἀξιὠγὠμαυτόν, qualem nemini placituram confido.

ϑ. ἐστίν et alia uocabula ab ε uocali incipientia.
1. post α: δημοσία 'στιν Ach. 171. εὐφημία 'στω Au. 959.
2. post η: ἀνάγκη 'στί Pac. 373. μή 'σθιε Eq. 1106. μή 'ρεῖς Ran. 7. μή 'λθοι Pac. 167. μή 'ρήσετε Vesp. 1167. ἤ 'μαυτῷ Ran. 18.
3. post ω: κρείττω 'στίν Aristoph. fr. 488 Kock.
4. post ου: αὐτοῦ 'στιν Vesp. 1165; ποῦ 'στι Au. 1122. Quas aphaereses omnes Ahrensius per crasin scribi uult.

ι. uoces ab α priuatiuo incipientes.
1. post αι: ἐναντίζομαι, 'πλάκουντος Plato Comic. fr. 113 Kock.
2. post ει: ἀγοράσει 'γένειος Eq. 1373; utrumque ab Ahrensio recte restitutum.

Pro aphaeresi secundum Ahrensium crasis statuenda est:

a. post articulum: ἡ 'πίνοια Soph. Ant. 389 = ἡπίνοια etc.

b. post relatiuum: ὦ 'φυτεύσαμεν O. R. 1504 = ὠφυτεύσαμεν etc.

c. post μή: μὴ 'πί Ant. 1061 = μὴπί etc.

d. post ἤ: ἢ 'φάνην Ai. 751 = ἠφάνην etc.

e. post ἤ: ἢ 'τολμήσατε Phil. 369 = ἠτολμήσατε etc.

f. post ἐγώ: ἐγὼ 'φάνην O. C. 454 = ἐγὠφάνην etc. — Attamen seruat aphaeresin idem Ahrensius in exemplis κἀγὼ 'ξελέγξαι Eur. I. T. 953. κἀγὼ 'ν τοσούτῳ Arist. Eq. 420 etc.

g. Idem pronomen ἐγώ suo uerbo postpositum per crasin cum eo coire arbitratur apud tragicos: θανὼγώ, γενησομαγώ, ἐχὼγώ, sim.

Certe adstipulandum est Ahrensio iudicanti crasin aphaeresi praeferendam esse, ubicunque utraque statui posse uideatur; neque tamen modum seruat in emendando. Omnia illa exempla, quae Ahrensius crasi tribuit, eodem iure atque adeo meliore per aphaeresin scribi possunt. Nam si aphaeresin statuimus, ad unum omnia hac ratione explicari possunt; Ahrensius uero saepius exceptiones admittere debet, uelut κἀγὼ 'ξελέγξαι dedit, non κἀγὠξελέγξαι. Quare ego quidem omnia, quae Ahrensius in fine libelli per crasin scribi iubet, exempla aphaeresi tribuam.

A prosae orationis scriptoribus aphaeresis fere aliena est, si recesseris a uocabulo ἐκεῖνος et ab ἐγώ pronomine rarissime post ἤ particulam et uoces in -η aut diphthongum exeuntes collocato. Qualia uel post breues uocales Kuehnerus admittit, male mea quidem sententia.

Exempla 'elisionis inuersae' apud auctores pedestris orationis sunt haec: ἢ 'κείνως Plat. Rp. II pg. 370 a. — ἢ 'κεῖνος id. Soph. 258 c. — ἢ 'κείνας Isocr. Phil. 89, 36. — ἢ 'κεῖνοι de Pac. § 115. Dem. Cor. § 178. — ἢ 'κείνῳ id. Ph. α' § 4. — ἢ 'κείνου Xen. Conu. 4, 12. — αὕτη 'κείνη Plat. Rp. I 337 a. — παῖ 'κείνου Plat. Phil. 36 d. Post uocales breues Kuehnerus aphaeresin statuit in περὶ 'κείνων Plat. Gorg. 520 a.

quamquam plerique codd. exhibent ἐκείνων; item in ἃ 'κεῖνος Isocr. Panath. 248 § 78. Quae aphaereseos exempla certe mira essent. Rectius altero loco περὶ ἐκείνων, altero per crasin ἀκεῖνος scribitur.

B. Aphaereseos exempla in inscriptionibus seruata.

Perpauca ex inscriptionibus expiscatus sum exempla haec:

a. ε eliditur

α. post α: σ[τάλ]α 'πὶ Σθενέλα I. G. A. 503 (tit. Cebrensis). — ἁ 'πιϜοικία Cauer 91, 1 (Locr.-Oz.). Quod Roehlius (I. G. A. 321, 1) legit ἁ[γέστω τὸν νόμον ἐ]πιϜοικία, Meisterus (in annal. philol. 125 p. 524) recte refutat.

β. post η: ἢ 'ς Ἑρμώνασσαν I. G. A. 381 a 2 (Chius). — μὴ 'λάσσονες ibid. b 23. μὴ 'πιθεῖαν I. G. A. 112, 2 (Elis). μὴ 'πιποεόντων ibid. 4. μή 'νποι ibid. 6. μὴ 'νπιδέοιαν ib. 118, 3 (uide supra pg. 29).

γ. post ω: τῶ 'ν Ναύπακτον I. G. A. 321, 29 (Locr.-Oz.). — ὅρκῳ 'ς I. G. A. 500, 20 non recte Roehlius; rectius ὁρκῶ⟨ι⟩σ[αι] Dittenberger.

δ. post οι: τοὶ 'νταῦτ' I. G. A. 110, 10 (Elis; cf. supra pg. 29).

ε. post αι: καὶ 'μόν C. I. G. 3588, 5 (κοινή). καὶ 'κ C. I. G. 5984 b (κοινή). καὶ 'χ C. I. G. 6862, 4 (κοινή).

b. α eliditur

α. post η: ἢ 'δελφόν I. G. A. 321, 7 (Locr.-Oz.). μὴ 'ποστᾶμεν ibid. 11.

β. post ω: Θηβαϊκῶ 'πὺ λίθω Cauer 129, 2 (Balbillae epigr.), ubi α praepositionis ἀπύ = att. ἀπό elisum est.

c. ο eliditur

post ω: ὀκτὼ 'βολῶν C. I. A. II Add. p. 520 No. 834 b II 70.

DISSERTATIONES PHILOLOGICAE

ARGENTORATENSES

SELECTAE

VOLVMEN X.

ARGENTORATI
APVD CAROLVM I. TRVEBNER.
MDCCCLXXXVI.

Darmstadii typis G. Otto.

Hoc decimo volumine continentur hi libelli:

Commentationis a H. ZUR JACOBSMUEHLEN scriptae solae paginae 187—298 continentur eis exemplaribus, quae auspiciis amplissimi philosophorum ordinis academiae Wilhelmae Argentinensis prodierunt.

DE SACERDOTII APUD GRAECOS EMPTIONE VENDITIONE.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

HUGO HERBRECHT.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXV.

Darmstadtii typis G. Otto.

Graecorum sacerdotes cum inde ab antiquissimis temporibus aut ex certis gentibus aut suffragio aut sortitione constituti sint, qui ex his sacerdotes creandi modis aetate primus fuerit, difficile est diiudicatu.

Atque gentilicia quidem sacerdotia late propagata neque numero exigua fuisse constat. Veluti apud Athenienses quis est qui ignoret Centriadarum, Hesychidarum, Phytalidarum gentes vel Cerycum, qui hierocerycesy et daduchos, Eumolpidarum, qui hierophantas, Eteobutadarum denique, qui Minervae Poliadis praebuerunt sacerdotes? Neque minus memoria digna est Cinyradarum gens Cypria, Milesia Branchidarum, e quibus Apollinis sacerdotes legi solebant. Quibus sacerdotiis illustrandis cum alii, qui supersunt, sacerdotum indices tum Halicarnassensium Neptuni Isthmii sacerdotum stemma maximi momenti est. Nec vero antiquissimis tantum temporibus gentilicia constituta esse sacerdotia e titulis quibusdam aetate recentioribus colligitur. Cf. e. g. Rev. arch. 1845 p. 209 (Gythium): *καὶ εἶναι αὐτοὺς ἱερεῖς τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἐγγόνους αὐτῶν ἀεὶ διὰ βίου, καὶ εἶναι αὐτοῖς τὰ τίμια καὶ φιλάνθρωπα πάντα ὅσα καὶ τοῖς ἄλλοις ἱερεῦσιν τοῖς κατὰ γένος ὑπάρχει, καὶ ἔχειν αὐτοὺς τὰν ἐξουσίαν τοῦ τε ἱεροῦ καὶ τοῦ θεοῦ καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πάντων.*

Deinde suffragio sacerdotes antiquitus legi potuisse Homeri testimonio probatur, cf. Iliad. VI 300: *τὴν γὰρ Τρῶες ἔθηκαν Ἀθηναίῃς ἱέρειαν.* Adde scholiastae codicis Veneti Marciani 453 explicationem: *οὔτε κληρωτοὺς οὔτε ἐκ γένους βούλεται τοὺς ἱερεῖς εἶναι, οὔτε ψήφῳ ἑνός, ἀλλ' οὓς πλῆθος ψηφιζόμενον ἕλοιτο.* Cuius generis sacerdotia et in[1]

---

[1] cf. C. I. G. n. 2270 v. 18: *αἱρεθεὶς ὑπὸ τοῦ δήμου.* n. 434 v. 3: *εὖτέ με Κεκροπίδαι Δηοῖ θέσαν ἱεροφάντιν.*

inscriptionibus quibusdam commemorantur neque Pausaniae[1] ignota videntur fuisse. Attamen cum admodum exigua sit memoria, hunc sacerdotes constituendi modum minus propagatum fuisse suspicor.

Plurima vero Graecorum sacerdotia sortitione atque ea in singulos plerumque annos mandata esse haud mirum est. Nam hac ipsa ratione maxime permitti videbatur, ut dei ipsi quem vellent sacerdotem constituerent.[2] Quin etiam in gentiliciis sacerdotiis, in quibus quidem maioribus natu privilegium non esset, sortitioni locus esse potuit. Quo ex genere notissimum est, quod e Lycurgi oratoris vita comperimus.[3] Cum electione denique ita coniungi potest sortitio, ut, quos singulae tribus suffragiis creaverint, ad eos sacerdotia sorte transeant. Haec fere sunt, quae de constituendi sacerdotes rationibus certo scire videmur. Quibus perscrutandis quamvis operam dederint homines docti, tamen praeter locos Platonicos, unde plurima argumenta erui solent, omnes qui huc pertinent tituli indagentur, indagati examinentur oportet.[4]

Novum vero atque fere inauditum usum Dionysius Halicarnassensis in arch. Rom. II 21 tradit: *Τῶν ἄλλων φαύλως πως καὶ ἀπερισκέπτως ὡς ἐπὶ πολὺ ποιουμένων τὰς αἱρέσεις τῶν ἐπιστησομένων τοῖς ἱεροῖς, καὶ τῶν μὲν ἀργυρίου τὸ τίμιον ἀξιούντων ἀποκηρύττειν, τῶν δὲ κλήρῳ διαιρούντων [τοὺς ἱερεῖς], ἐκεῖνος* (Romulus) *οὔτε ὠνητὰς χρημάτων ἐποίησε τὰς ἱερωσύνας οὔτε κλήρῳ μεριστάς.* Quibus verbis diu neglectis lux allata est monumento illo Halicarnassensi, quod Boeckhius primum a. 1830 publici fecit iuris; eoque ex tempore nonnullae aliae inscriptiones indagatae sunt, e quibus, qualis fuerit sacerdotii emptio venditio, plenius intellegitur. Atque has

---

[1] cf. VII 27, 1: *κατὰ δόξαν γένους μάλιστα αἱρούμενοι.*

[2] cf. Plat. leg. VI p. 759 C: *τὰ μὲν οὖν τῶν ἱερῶν τῷ θεῷ ἐπιτρέποντα αὐτῷ τὸ κεχαρισμένον γίγνεσθαι κληροῦν τῇ θείᾳ τύχῃ ἀποδιδόντα.*

[3] cf. Vitt. X oratt. p. 843 F: *λαχὼν ἐκ τοῦ γένους τὴν ἱερωσύνην καὶ παραχωρήσας τῷ ἀδελφῷ.*

[4] De Atheniensium sacerdotiis optime egit Martha „les sacerdoces Athéniens“ (Paris. 1882).

inscriptiones, quae quamvis numero exiguae materiam tamen uberrimam multifariamque utilem praebent, componere, ex compositis, quaecunque ad sacerdotiorum venditionem pertinent, explicare et disserere mihi proposui. Quam ad rem suscipiendam monuit me auctoritas Rudolfi Schoellii, qui ope et consilio studiis meis benignissime semper favebat. Cui et Guilelmo Studemundo, praeceptori meo carissimo, qui huic opusculo et perficiendo et perpoliendo maximam navavit operam, non possum quin gratias agam singulares.

Tituli, de quibus agitur, secundum locos dispositi hoc se excipiunt ordine:

I. a) tit. prope Chalcedonem inventus, quem Chalcedonium vocare mihi liceat. — Edidit Curtius, Mon. Ber. d. Berl. Acad. 1877 p. 474.

b) tit. Athenas deportatus, Ephesius, ut venditor simulavit, revera Chalcedonius (vel Byzantius). — Edd. Kumanudis, Ἀθην. VII p. 207 n. 2; Laticheffius, Journal des Ministeriums für Volksaufklärung (Juni 1882) p. 243, cum commentario Russica lingua conscripto[1]; Dittenbergerus, S. I. G. n. 369.

II. tit., qui exstat Bukaresti in museo hominis cuiusdam privati, cui nomen est Kogalnitscheano, prope Callatim inventus. — Brevi commentario instructum a Gomperzio ed. Greg. G. Točilescu, Archaeologisch-Epigraphische Mittheilungen aus Oesterreich VI (1882) p. 8 sq.

III. tit. Halicarnassi inventus. — Edd. Boeckhius, 1) Ind. lect. Berol. aest. 1830, 2) bullet. dell' Inst. arch. 1830 p. 218, 3) C. I. G. n. 2656, cf. Opusc. IV p. 331 sqq.; Dittenbergerus, S. I. G. n. 371.

IV. tit. Erythris inventus. — Edd. Fontrier et Earinos, Μουσ. καὶ βιβλ. τῆς ἐν Σμύρνῃ εὐαγγ. σχολῆς I (1875) p. 103; Rayetus, Rev. arch. XXXIII (1877) p. 107 sqq.; Dittenbergerus, S. I. G. II. n. 370.

V. a) tit. Andri in insula inventus. — Edd. Le Bas-Waddington, Asie min. n. 1799 p. 408.

---

[1] Hunc librum non vidi.

b) tit. Myconi in insula inventus. — Ed. Le Bas-Waddington, Asie min. n. 2059 p. 457.

Hae duae inscriptiones (Va et Vb) adeo inter se consentiunt, ut apographa unius eiusdemque tituli eas esse Keilius [1] optimo iure moneat. Quas cum in integrum restituere nondum contigerit, satis habeo hoc loco commemorasse.

Quaestionem ipsam, cum singulas de quibus agitur inscriptiones tractarent, iam attigerunt nonnullaque exposuerunt viri docti hi:

I. Boeckhius, C. I. G. II n. 2656, cf. Opusc. IV p. 331.

II. Keilius „Zur Sylloge inscript. Boeotic." Jahrb. f. class. Philol. suppl. IV p. 618 sqq.

III. Rayetus, Rev. arch. XXXIII p. 107 sqq.

IV. Dittenbergerus, Herm. XVI p. 164—176.

V. Anthes „de emptione venditione Graecorum" (Halis Saxonum 1885). Ad sacerdotii Graecorum emptionem venditionem enucleandam Anthes Rayeti et Dittenbergeri sententias plerumque amplexus pauca attulit. Quam commentationem, cum sero cognoverim, nisi in adnotationibus respicere non potui.

A. DE FONTIBUS.

§ 1.

QUA AETATE TITULI INCISI SINT.

Inscriptionum, quas supra enumeravi, nullam ante Alexandri Magni tempora exaratam esse constat.

Erythraei tituli aetatem, quem ultimo Alexandri anno non antiquiorem esse ex divino Alexandri qui v. 110 commemoratur cultu colligas, omnium accuratissime definire licet. Alterum enim titulum ipsum quoque Erythris inventum, quem

[1] Jahrb. f. class. Philol. suppl. IV. p. 619.

ediderunt P. Foucart[1] et Dittenbergerus,[2] Leonnorii Gallorum in Asiam traicientium ducis nomine suppleto uno ex annis a. 278 proxime insequentibus incisum esse demonstravit Dittenbergerus. Quo in titulo duo duces *Σῖμος Ἀπολλωνίου* et *Ἑκατᾶς Γνώτου* commemorantur, qui iidem in titulo IV sacerdotiorum emptores vel praedes sunt, tum *ἱεροποιὸς Ἀπατούριος* utrique titulo communis est. Denique dux *Πύθεος Πυθέου* illius tituli nescio an idem sit atque huius *ἱεροποιὸς Πύθεος*. Ad eandem igitur aetatem titulus IV pertinet.[3]

Halicarnassense decretum (tit. III) ante Augusti aetatem scriptum esse Boeckhius ex genere litteraturae conicit.

Chalcedoniorum titulum I b Kumanudis initiis aerae Christianae incisum esse iudicavit, Laticheffius rectius exeunti tertio aut ineunti alteri ante Christum saeculo tribuit; I a sub idem fere tempus exaratum esse propter scripturae genus opinor.

De tituli II aetate quamquam e scriptura exemplaris illius quidem, quod exstat in Arch.-Epigr. Mitth. aus Oest., certi quidquam effici non potest, tamen tertio demum ante Christum saeculo Samothracia mysteria latius propagari coepta esse constat.[4]

§ 2.

UNDE TITULI ORIUNDI SINT.

Boeckhius, qui praeter illum quem supra laudavi Dionysii locum unum titulum Halicarnassensem noverat, nisi in patria Dionysii nusquam sacerdotia veniisse putavit. At eundem usum latius percrebruisse ceteri qui postea innotuerunt tituli evincunt.

Titulus I a, cum Anadoli-Kavak in oppido castra stativa aedificarentur, inventus est. Quod oppidum quin *Ἱεροῦ Διὸς Οὐρίου*, quod veteres vocaverunt, respondeat, quo ipso loco duodecim deorum cultum floruisse complures rerum scriptores[5]

---

[1] Bull. de corresp. Hell. III (1879) p. 388 sqq.
[2] S. I. G. n. 159.
[3] cf. quae Dittenbergerus exposuit Herm. XV p. 609. XVI p. 194.
[4] cf. Conze-Hauser-Benndorf „Samothrake" (Wien 1880) II p. 109.
[5] cf. C. Müller, Geogr. Gr. min. II p. 57. 75.

testantur, dubitari non potest. Quem titulum, cum totus fere dialecto Dorica conscriptus sit et exeunte quidem primo ante Christum saeculo illud *Ἱερὸν Διὸς Οὐρίου* Chalcedonium fuisse Strabo VII p. 319 narret, Dittenbergero auctore Chalcedonium vocare non vereor.

Idem Dittenbergerus titulum I b, cum ex oriente Athenas translatus sit, ipsum quoque Chalcedonium esse praeter dialectum Doricam[1] imprimis verbis *ἱερωτεία*, quae vox in altero titulo Chalcedonio (I a) redit, et *προαισιμνᾶν*, cuius vocabuli et notio et scriptura (*ι* pro *υ*) propria est Megarensium eorumque coloniarum[2], et Megarensi mense *Διονύσιος*[3] usus demonstravit. Cui opinioni quamvis sagaciter prolatae hoc unum opposuerim, titulum de quo agitur I b eodem iure Byzantio, quae ipsa quoque Megarensium colonia fuit, vindicari posse, cum praesertim illud *Ἱερὸν Διὸς Οὐρίου* fere semper Byzantii obtinuerint.[4]

In reliquos denique titulos praeter illum, qui prope Callatim inventus est, hoc loco accuratius inquiramus non oportet. Neque enim Callatianum eum esse, cum Callatis, licet a Milesiis primum condita sit, Heracleae Ponticae fuerit colonia, quis est qui negare audeat? Ac maxime quidem mensis forma[5] in *εών* exeunte, quae Ionum propria est, Ionica tituli origo probatur. Neque igitur veri dissimile est Tomis ex urbe hunc titulum esse oriundum.

§ 3.

IN QUAS CLASSES TITULI DISPERTIENDI SINT.

Halicarnassi primum quidem cultum caerimoniasque Dianae Pergaeae, cum decretum (tit. III) fieret, recepta esse vel inde patet, quod ipsi sacerdoti templum condere, ubi libuerit, permittitur.[6]

---

[1] cf. *ἄλλει, ὁπειοῦν, τέτορες, ὅτικα, φοιτήτω, ἀντεθησεῖται, ἱερῆ.*

[2] cf. C. I. G. n. 3794. Dittenb. S. I. G. n. 218, 1. Roehl. I. G. A. n. 514.

[3] cf. C. I. G. n. 3794. Dittenb. S. I. G. n. 252, 54.

[4] Huc accedit, quod ipsum mensem Dionysium non minus Byzantium fuisse constat. Cf. Dittenb. S. I. G. n. 369[12].

[5] cf. tit. II v. 4: *Ἀπατουρεῶνος.*

[6] cf. v. 28 sq. *κατασκευᾶται δὲ ἡ ἱέρεια καὶ τὸ ἱερόν, οὗ ἂν βούληται.*

Nec minus Chalcedone, cum plebiscitum (tit. I b) fieret, quo sacerdotium Aesculapii locandum proponitur, sacerdotii emptionem venditionem institutam esse e praeceptis accuratissime definitis, nisi fallor, perspici potest. Cf. e. g. v. 7 sq.

Duodecim autem dei antiquitus loco illo, qui Ἱερὸν Διὸς Οὐρίου dicitur, culti sunt.[1] Sed locandi legem non prius scriptam esse apparet, quam Νικομαχεῖον illud, quod I a v. 7 commemoratur, aedificatum esset. Atque hoc Νικομαχεῖον conditum esse censeo denominatumque a Nicomacho illo (v. 1), cuius anno, cum praepositioni ἐπί supplendae nihil obstet, inscriptio facta esse videtur. An quisquam putat casu quodam haec nomina propria in uno eodemque titulo esse coniuncta?

Τῶν μυστῶν θεῶν τῶν ἐν Σαμοθράκῃ (tit. II) sacerdotium iam antea fuisse, sed tum ipsum, cum titulus fieret, primum veniisse e verbis: συνθύσει[2] δὲ καὶ τοὺς λιβάνους ἐμ πάσαις ταῖς συνόδοις μετὰ τοῦ π ρ ο ϋ π ά ρ χ ο ν τ ο ς ἱερέως τῶν μυστῶν perspicuum est. Nam usque ad vitae finem emptori sacerdotium esse administrandum v. 3 docet: ἱερήσεται δ ι ὰ β ί ο υ.

Horum igitur de quibus adhuc egimus sacerdotiorum venditionem, quo tempore ipsi tituli conficerentur, institutam esse certo constat. Atque inscriptiones ipsae, quae huc pertinent, sacerdotum et iura et officia plus minus accurate describunt.

Prorsus diversum est argumentum tituli Erythraei (IV), qui non unius tantum sacerdotii venditionem neque ullam vendendi condicionem, sed multarum venditionum recensum continet. Hae venditiones ita dispositae sunt, ut, quaecunque sacerdotia unius anni spatio venibant, iis nomen hieropoei, qui est apud Erythraeos magistratus eponymus,[3] praemittatur. Cf. e. g. v. 94 (99): αἵδε ἱερητεῖαι ἐπράθησαν (ἐπεπράθησαν) ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου μηνὸς Ληναιῶνος. Quibus verbis continuari solent 1) nomen eius dei, cuius sacerdotium venit, 2) sacerdotii pretium, 3) eponium, 4) nomen emptoris, 5) no-

---

[1] cf. Müller, G. G. min. II. p. 57. 75.

[2] sol. ὁ πριάμενος.

[3] cf. Doermer „De Graecorum sacrificulis, qui ἱεροποιοί dicuntur“ in Dissertat. philol. Argentorat. vol. VIII p. 19.

men eius, qui fidem praestat. Menses, quibus venierunt sacerdotia, plerumque omissi sunt. Praeter *πράσεις* et *ἐπιπράσεις* ter *διασυστάσεις* commemorantur.[1]

Atque ut in Erythraeo venditionum indice emptorum nominibus locus fuit necessarius, ita etiam decretorum I b et II, quibus sacerdotia Aesculapii et Samothracum deorum vendenda promulgantur, verbis nomina addita sunt emptorum. Quae ne in titulis quidem I a et III, cum ultimi versus maxime mutilati sint, defuisse facile concedes.

§ 4.

QUAESTIONES EPIGRAPHICAE.

a) Erythraeum titulum, cum in partes quattuor secedat,[2] quae cum aliis rebus[3] tum scripturae genere maxime inter se discrepant, non uno tenore incisum esse apparet. Sacrificuli, quibus curantibus venierunt sacerdotia, deinceps commemorantur hi: 1) nomen incertum, 2) *Φανότιμος* v. 14, 3) *Ἑρμόκλειτος* v. 23, 4) *Φανότιμος* v. 37, 5) *Ἑρμόστρατος* v. 45, 6) nomen non servatum est v. 51, 7) *Ἐπίγονος* v. 63, 8) *Ἀγασικλῆς* v. 86, 9) *Θεύδωρος τοῦ Μήτρωνος* v. 91, 10) *Ἀπατούριος* v. 94. 99, 11) *Ζηνόδοτος* v. 109, 12) *Ἡρακλειώτης* v. 121, 13) *Πύθεος* v. 128. Praeterea Pythocrito, Metrone, Hegesagora sacrificulis venditiones factas esse e v. 18. 42. 159 cernimus. Neque igitur omnes quae Erythris factae sunt sacerdotiorum venditiones titulus exhibet. Atque Hegesagoram quidem anno ante Apaturium proximo sacrificulum fuisse ex altero titulo Erythraeo[4] patet. Lapicidae igitur culpa inter sacrificulos Theudorum (v. 91) et Apaturium (v. 99) *Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου* sacerdotii venditio omissa est. Et profecto hanc omissionem eius lapicidae, qui tertiam tituli partem confecit, neglegentiae vel ideo tribuendam esse puto, quod

---

[1] cf. v. 13. 36. 156.

[2] Prima pars usque ad v. 48, altera usque ad v. 93, tertia usque ad v. 113, quarta usque ad finem tituli pertinet.

[3] Sic in parte III *ἐπώνιον* et *ἐγγυητής* per compendia scripta sunt, cf. Rev. arch. XXXIII p. 107. 110. 116. 119.

[4] cf. Dittenb. S. I. G. n. 159.

v. 157 sq. venditio antea facta plane et diserte respicitur. Nec facile opinor esse dictu, si quis lapicidae errorem agnoscendum esse neget, quamobrem huius de qua agitur venditionis mentio suo loco non fiat. Dicat quispiam Hegesagoram bis sacrificulum fuisse ac primum quidem, sicuti Pythocritum (v. 18) et Metronem (v. 42), antequam prima quae inest in titulo venditio facta esset. Id tamen perperam iudicari v. 74 sq. evincitur, ubi idem Veneris sacerdotium anno ante Theudorum veniisse docemur. Pythocritum vero Metronemque optimo iure in hoc indice omissos esse ex iis, quae supra dixi, elucet.

Ad eius deinde, qui quartam tituli partem exaravit, lapicidae errorem vel maxime v. 154: *εκεν τὴν γυναικείαν ἤγορα* vertendus est. Quae verba ad prorsus alium titulum spectare contra Rayetum, cuius miram interpretationem praetereo, Dittenbergerus monet: qui iam in lapide fuisse antequam titulus incidereturr versum illum et dextrorsum et sinistrorsum continuandum putat. Sed equidem perspicere non possum, quamobrem tres minimum lapides inter se coniuncti sint, cum de uno tantum versu agatur. Immo vero lapicida oculis ad aliam venditionum rubricam aberrantibus versuum, quorum uterque in *ἤγορα* exibat, similibus finibus deceptus verba illa addidit; deinde errore cognito ad iustam rediit rubricam nec tamen versum illum exsculpsit. Itaque ex hoc ipso errore perspicuum est, quale fuerit exemplar, quod lapidario in lapidem transferendum est propositum. Quod cum varias venditiones nec non condiciones complecteretur, lapicidae autem nisi sacerdotiorum venditiones nihil in titulum esset recipiendum, facile fieri potuit, ut et Hegesagorae sacrificuli, de quo supra egi, annus omitteretur et versui 107, ubi de Iovis Liberatoris sacerdotio agitur, verba [1] quaedam adderentur, quae ad omnes de quibus in hoc titulo agitur sacerdotiorum pertinent venditiones. Atque haec verba sacerdotiis nondum venditis, quamvis essent apta et necessaria, tamen in ipso titulo, quo factae enumerantur venditiones, haud dubie erant omittenda. In exemplari igitur, ut hoc verbo utar, non solum quae vendenda proponerentur sacerdotia fuisse, sed etiam ad unum-

[1] *εἰ μὲν ἔστιν* (Dittenb. *μὲν ἔστιν*) *ἱερεύς, ἐπιπωλεῖται, εἰ δὲ μή ἐστιμ* (Dittenb. *μὴ ἔστιμ*), *πωλεῖται.*

quodque sacerdotium cum alias vendendi condiciones tum illam (v. 107) descriptas fuisse puto; venditis deinde sacerdotiis atque emptorum praediumque nominibus eidem exemplari additis titulus ita erat conficiendus, ut omnes ubique condiciones omitterentur. Illis enim in verbis explicandis valde erravit Rayetus, cuius sententiam Dittenbergerus[1] sequi videtur. Cf. infra p. 20.

Summa inest difficultas in tituli clausula,[2] quae quo spectet, haud facile cognoscas. Unde praedium causa titulum exaratum esse ita, ut nisi ea sacerdotia, quorum pretia nondum sint persoluta, nulla exhibeat, cave concludas. Nec lapicidae errori hic versus tribuendus est. Immo post *πρα-θει[σῶν* summam quandam supplendam esse censeo, quae nescio qua causa a praedibus coacta sit.

Atque etiam qui primam tituli partem confecit, in ea semel peccasse videtur. Interrumpuntur quidem, quae sacrificulo Phanotimo[3] fiunt *διασυστάσεις*, sacerdotiis anno Hermocliti[4] sacrificuli venditis. Neque enim verisimile est, aut sub utroque Phanotimo praeter *διασυστάσεις* venditiones factas esse nullas aut eundem sacrificulum iterum adiisse munus iterationis signo omisso; tum utroque, de quo agitur, loco pluralis numerus[5] usurpatur, quamquam singula sacerdotia commemorantur.

Nunc iam ad v. 11 sqq. nos convertamus: quem locum ita dedit Rayet. Rev. arch. XXXIII p. 109: *ἐγγυητὴς] Πρηξᾶς Εὐβούλου, καὶ ἐπεπράθη | [ρ' . . .,] ἐπώνιον ε', Ἡράκλεος Ἀντιπάτρο[υ, | ἐγγυητ]ὴς Ἐπίκουρος Στεφάνου*: eundem Dittenbergerus l. c. ita: . . . .] *Πρηξᾶς Εὐβούλου καὶ ἐπεπράθη* . . . . *ἐπώνιον ε'. Ἡρακλέος· Ἀντίπατρο[ς τοῦ δεῖνος κτλ.* Atque Dittenbergerus solitum[6] atque usi-

[1] cf. S. I. G. 370[26]: „Ignoratur in praesentia, utrum sit sacerdos necne. Quare sacerdotium ea condicione venit, ut pretium, si postea compertum sit esse sacerdotem, ad hunc perveniat, sin minus, in aerarium publicum redigatur."

[2] cf. v. 166: *ἐγγύ(α)ι ἱερητειῶν τῶν πραθεισ[ῶν.*

[3] cf. v. 13 sqq. 36 sqq.

[4] cf. v. 24 sqq.

[5] cf. v. 13 sq. 36: *διασυστάσεις ἱερητειῶν.*

[6] cf. p. 9.

tatum verborum ordinem ideo videtur immutasse, quia aut lapicidae errorem suspicatus illud Ἡρακλέος post ἐπώνιον ε′ positum ad dei nomen, quod post ἐπεπράθη iure desiderabat, spectare putavit aut nominativum Ἡράκλεος, quem Rayetus scripsit, nusquam alibi invenit. Sed ex ipsa eponii summa[1] patet Dittenbergerum perperam ad insignem illum Herculem Erythraeorum proprium provocasse, qui deus cum aliunde[2] tum ex huius de quo agitur tituli versu 86 notus est.[3] Praeterea nomen Ἡράκλεος Erythraeorum peculiare fuisse nummi docent Erythraei autonomi, qui adservantur in museo regio Berolinensi.[4]

Iam vero quoniam lapicidarum et errores, quales quantique sint, et emendandi studium cognovimus, quin omnia, quae eo quod titulus complectitur temporis spatio venierunt, sacerdotia enumerentur, dubitari non potest. Sacrificuli autem, qui titulo continentur, quin omnes deinceps ac ne uno quidem anno interiecto se exceperint, nihil habeo quod dubitem; non ita multos annos titulum Erythraeum amplecti vel inde cognoscere licet, quod eiusdem Demetrii, Apellii filii, v. 4 et 66, eiusdem Demetrii, Aristarchi filii, v. 30 et 60, eiusdem denique Theophronis, Demetrii filii, v. 87 et 124 mentio fit. Sed haec hactenus.

Initio v. 61 supplere velim Ἀθηνᾶς, ad quam deam Ἐπιμάχου cognomen apte quadrat. Atque Erythris Ἀθηνᾶν Ἐπίμαχον cultam esse similiter ac Πρόμαχον Athenis veri non dissimile est: siquidem et ἐπίμαχος et πρόμαχος imprimis dicitur, qui moenia defendat. V. 31. 32 Ἀθ[η|νᾶς Ἀρεί]ας scribendum esse puto. Denique initio v. 63 ἐπεπράθη]σαν, non ἐπράθη]σαν supplendum videri infra ostendam.[5]

b) Ceterarum inscriptionum recensio, si a titulo Chalcedonio I b recesseris, cum nullis impedita sit difficultatibus,

---

[1] cf. p. 23.

[2] cf. Lamprecht „de rebus Erythraeorum publicis“ (Berol. 1871) p. 44.

[3] V. 12 de eponio quinque drachmarum agitur; pretio contra 1921 drachmarum (v. 86) eponium viginti drachmarum respondet.

[4] cf. Lamprecht l. c. p. 63.

[5] p. 19.

hoc loco immorari opus non est. In titulo Ib vero illud ἀκ[αλῶς | πελά]ζειν perperam a Curtio esse suppletum quis est qui neget? Atque ἀκαλῶς quidem verbum tam inusitatum est, ut a lacuna explenda abstinere malim; nescio tamen, an ἀκμαῖα aut ἔκκριτα temptandum sit. Pro πελάζειν autem ἁγιάζειν vel potius, cum ἁγιάζειν ad inferorum deorum et heroum sacrificia spectare soleat, σφάζειν legendum propono.

B. DE IPSA SACERDOTII EMPTIONE VENDITIONE.

§ 1.

DE SACRORUM MUNERUM INTERVALLIS.

Erythris primum quot in annos venierint sacerdotia, cum quaeramus, ea maxime, quae non semel venditata esse titulus docet, respicienda sunt. Cuiusmodi sacerdotia sunt haec:

1) *Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου*. v. 74. —. 161.
2) *Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων*. v. 51. 76.
3) *Δήμητρος ἐγ Κοιλωναῖς*. v. 47. 63.
4) *Διοσκόρων*. v. 7. 122.
5) *Ἑρμοῦ Ἀγοραίου*. v. 92. 101.
6) *Ἑστίας Τεμενίας*. v. 9. 59.
7) *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας*. v. 68. 115.
8) *Ἥρας Τελείας*. v. 128. 134.
9) *Κορυβάντων Εὐφρονιείων καὶ Θαλείων*. v. 95.
   — *Ἀνδρείων*. v. 97.
   — *Θαλείων, Ἀνδρείων*. v. 105.
10) *Προκυκλίων θεῶν*. v. 131. 136.

ad 1) Inter primam et alteram venditionem duo, inter alteram et tertiam tres anni intercedunt.

ad 2) Hoc, de quo agitur, sacerdotium proxime sequenti anno iterum venit.

ad 3) ad 5) Posterior venditio a priore duobus annis distat.

ad 4) Post decem annos altera fit venditio.

ad 6) (ad 7) Quinto (sexto) anno post iterum venit sacerdotium.

ad 8) 9) 10) Uno eodemque anno binae fiunt venditiones.

Ex hoc indice apparet Erythraeos sacerdotes non in certum quoddam tempus esse constitutos. Quod si ita fuisset, sacerdotium Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων altero quoque anno denuo vendendum fuit. An quisquam illa sacerdotia, quaecunque supra commemoravi, mortuis sacerdotii tempore nondum expleto sacerdotibus iterum veniisse ratus unius Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου sacerdotium casu quodam primum in duos tantum, deinde in plures annos esse venditatum sibi persuadebit?[1]

Sacerdotia vero, quae sub n. 8. 9. 10 enumeravi, ad hanc quaestionem omnino non pertinent. Nam qui fieri potuit, ut uno eodemque anno idem sacerdotium bis veniret? Quod emptoris morti aut exsilio illis temporibus non iam usitato aut aliis causis adeo non tribuendum est, ut contra uni eidemque deo sacerdotia fuisse compluria iudicandum sit. Nam idem Διονυσόδωρος Ἀριστομένου, qui primum Ἥρας Τελείας (v. 128) emit sacerdotium, paulo post quidem, sed eodem anno, saepius[2] fidem interposuit.

Atque eandem Ἑρμοῦ Ἀγοραίου sacerdotii esse condicionem ex his locis patet: cf. v. 92 sq.: Ἑρμοῦ Ἀγοραίου ͵δχι', ἐπώνιον μ', Μολίων Διονυσίου, ἐγγυητὴς Ἄρατος Μητροδώρου. v. 101 sqq. Ἑρμοῦ Ἀγοραίου ͵δχ', ἐπώνιον μ', Μολίων Διονυσίου, ἐγγυητὴς Φανόπολις Μενεκλέους. Compluribus igitur annis praeterlapsis Molion, Dionysii filius, idem iterum sacerdotium emit. Quod si de uno eodemque ageretur sacerdotio, tertio quoque anno illud venditatum esse necesse est.

Rayetus sacerdotia Erythraea ad unum omnia hereditaria facta esse contendit. A quo maxime abhorrere, quod

---

[1] Quod uno fere et eodem tempore (e. g. v. 63 sqq.) tot sacerdotia venierunt, non ad certa sacrorum munerum intervalla — id quod Anthes l. c. p. 26 sq. opinatur —, sed plerumque ad sacerdotiorum venditionem nuperrime institutam referendum est; cf. p. 36.

[2] cf. v. 143. 165. Huc adde v. 152.

„tantus sacerdotiorum numerus exiguo temporis spatio in civitate mediocri venierit", Dittenbergerus scite monet. In hunc errorem Rayetum induxisse videntur *διασυστάσεις* illae, quarum mentio fit: I) v. 15 sqq. *Δαμασίστρατος Ἑκατωνύμου Ἑκατωνύμῳ Δαμασιστράτου διασυνέστησεν ἱερητείαν, ἣν ἐπηγοράκει ἐπὶ Δ......... Βάκχωνος ἐφ' ἱεροποιοῦ Πυθοκρίτου, Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος καὶ Ἀπόλλωνος Λυκείου καὶ Ἀπόλλωνος Δηλίου καὶ ποταμοῦ Ἀλέοντος σκε', ἐπώνιον ι', ἐγγυητὴς Ἐπίπτωτος Καλλιστράτου.* II) v. 38 sqq. *Ἰατροκλῆς Ἡρακλεώτου Ἀριστείδῃ Ἰατροκλείους διασυνέστησε τὴν ἱερωσύνην Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ, ἣν ἐπηγοράκει ἐπὶ Κηφισίωνι τοῦ δεῖνος ἐφ' ἱεροποιοῦ Μήτρωνος, ‚βμ', ἐπώνιον μ', ἐγγυητὴς Ἰατροκλῆς Ἡρακλεώτου.* III) v. 151 sqq. *Ἀρισταγόρῃ Διονυσοδώρου μετὰ τοῦ παιδὸς Διονυσοδώρου τοῦ Ἀριστομένου κληρονόμος οὖσα τῶν Ἀριστομένου τοῦ Μητροδώρου κατὰ διαθήκην διασυνίστησιν ἱερητείαν, ἣν ἠγόρασεν Ἀριστομένης Μητροδώρου ἐπὶ ἱεροποιοῦ Ἡγησαγόρου μηνὸς Ληναιῶνος τριακάδι, Ἀφροδείτης Πυθοχρήστου, δραχμῶν ρλ' καὶ ἐπωνίου ε', Ἀπολλωνίῳ Ἀριστομένου, ἐγγυητὴς Ἀπολλωνίου Διονυσόδωρος Ἀριστομένου.* Ubicunque igitur *διασυστάσεις* fiunt, cui quis *διασυνίστησιν ἱερητείαν*, is ipsius est heres. Quas *διασυστάσεις* de sacerdotiis hereditariis omnino non intellegendas esse eo evincitur, quod ipsum *Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου* sacerdotium iam antea[1] emerat *Ἡρακλεώτης Ἡροσῶντος*. Atque comprobatur haec opinio maxime eo, quod haud pauca sacerdotia plus semel venierunt. An vero putamus prohibitos esse omnes qui huc pertinent sacerdotes, quominus empta sacerdotia heredibus suis transferrent?[2] Id sane fatendum est, sacerdotia in certis familiis iure retineri potuisse. Atque ad hoc ipsum ius verbum illud *διασυστάσεις*, si quid video, pertinet, quo significatur cessio ad proximum heredem ita facta, ut pretium aliquanto fortasse deminutum denuo rei publicae esset pendendum.[3]

Quaecunque denique apud Graecos in usu fuerint locandi rationes, cum perlustraverimus, hoc unum, nisi fallor,

---

[1] cf. v. 74 sq.

[2] cf. p. 17.

[3] cf. Anthes p. 17: „*Ἀρισταγόρῃ κληρονόμος τοῦ . . διασυνίστησιν ἱερητείαν* i. e. publice vendendum proponit."

reliquum erit, ut Erythraea sacerdotia ad vitae tempus mandata esse putemus.

Haud aliter Halicarnassenses Dianae Pergaeae sacerdotem constitui iusserunt[1]. Quam eandem condicionem tituli Ia[2] et II[3] exhibent. Aesculapii denique sacerdotium, quamquam de eo propter initium tituli misere truncatum certi quidquam dici nequit, tamen ipsum quoque ad vitae tempus veniisse nescio an ad ceterorum sacerdotiorum exemplum conicere liceat.

§ 2.

QUOD DISCRIMEN INTERCEDAT INTER *ΠΙΠΡΑΣΚΕΙΝ* ET *ἘΠΙΠΙΠΡΑΣΚΕΙΝ*.

Verba composita *ἐπιπιπράσκω, ἐπιπωλέω, ἐπαγοράζω*, quae in titulo Erythraeo primum occurrunt, a simplicibus *πιπράσκω, πωλέω, ἀγοράζω* ita differre Rayetus opinatur, ut, „si sacerdotium aliquod mortuo sacerdote vacet, a civitate denuo id veneat, at si quis vivus, quod emerit sacerdotium, alteri vendat, is *ἐπιπωλεῖν* dicatur.“ Cuius sententiam amplexus in illis sacerdotiis, cum ipsum pretium in aerarium redigatur, eponium non esse nisi accessionem quandam pretii, in his vero pretium ad privatum, qui vendat, eponium ad rem publicam pervenire Dittenbergerus exponit. At omnino animum inducere non possum, ut sacerdotiorum quae in titulo Erythraeo enumerantur pretia partim ad civitatem partim ad privatos putem rediisse homines, quorum titulus ipse mentionem faciat nullam. Quod si ita fuisset, priorum utique possessorum nomina non omittenda erant[4]. Denique nec rei publicae est iis quos ipsa capit reditibus privatorum hominum inserere neque omnino statuendum est tot emptores *ἱερητειῶν πραθεισῶν* morte aut casu aliquo prohibitos esse, ne empta sacerdotia ipsi denuo

[1] cf. tit. III v. 8: *ἡ δὲ πριαμένη ἱεράσεται ἐπὶ ζωῆς τῆς αὐτῆς.*

[2] cf. v. 2 sq. *ὁ πριάμενος τὰν ἱερωτείαν τῶν θεῶν τῶν δυώδεκα ἱερωτεύσει ἐπὶ ζωᾶς.*

[3] cf. v. 1 sqq. *ὁ πριάμενος τὴν ἱερωσύνην τῶν μυστῶν θεῶν τῶν ἐν Σαμοθράκῃ ἱερήσεται διὰ βίου.*

[4] Eandem sententiam protulit Anthes, qui ad similem titulum Tenium (Newton, inscr. in the Brit. Mus. II n. 377) provocat.

venderent. Immo vero verba illa composita — id quod ex aliis (ἐπιλαμβάνω, ἐπιμανθάνω, ἐπιπαρασκευάζω, ἐπιπέμπω, ἐπιποιέω etc.) verbis cum praepositione ἐπί compositis apparet — de iis dici possunt, qui aut 1) idem sacerdotium denuo emunt aut 2) praeter sacerdotium, quod prius emerunt, alterum ita emunt, ut compluribus praesint sacerdotiis, aut 3) constitutum sacerdotii pretium plus licendo augent. Civitas vero utrum vendat necne, ad hanc de qua agitur quaestionem omnino non pertinet.

Atque primam trium, quas proposui, verbi ἐπιπιπράσκειν interpretationem si tuam feceris, v. 107, de quo supra[1] egi, hoc fere modo interpretandus erit: Si sacerdos, qui sacro muneri praeest, idem sacerdotium iterum empturus est, ei iterum, sin minus, alteri venit, i. e. sacerdoti id privilegium datur, ut certo sacerdotii obeundi tempore praeterito prae ceteris idem sacerdotium ei emere liceat. Quotienscunque igitur ἐπιπράσεις, ut hoc verbo utar, fiunt, qui postremus sacerdotio functus est, is denuo id emerit necesse est. Quod longe aliter se habet. Nam primum Ἑστίας Τεμενίας[2] sacerdotium, quod bis deinceps ἐπιπιπράσκεται, prior emit Ἀντίπατρος Ἀπολλοδώρου, deinde Ἱεροίτας Ἱέρωνος. Διοσκόρων[3] porro sacerdotium, quod v. 7 Ἡνιόχου filius emerat, postea Ἀστύνῳ Εὐθύνου ἐπιπιπράσκεται. Denique prima illa verbi ἐπιπιπράσκειν interpretatio vel ideo repudianda est, quod Erythraeorum sacerdotia omnino non in certos annos mandata esse prima paragraphus docet.

Iam alteram interpretationem examinemus, qua ἐπιπιπράσκειν ad illud compluria sacerdotia uno eodemque tempore obeundi ius referatur. Itaque cum sacerdotia ad vitae tempus venditata esse demonstraverimus, ubicunque aliquem compluria sacerdotia emisse constat[4], ἱερητείας postea emptas ἐπιπραθείσας

---

[1] cf. p. 11.
[2] cf. v. 9. 59.
[3] cf. v. 7. 122.
[4] Huic sacerdotiorum tamquam coacervationi cave immisceas sacerdotia 1) Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος καὶ Ἀπόλλωνος Λυκείου καὶ Ἀπόλλωνος Δηλίου καὶ ποταμοῦ Ἀλέοντος v. 19 sqq., 2) Ζηνὸς Φημίου καὶ Ἀθηνᾶς Φημίας v. 26 sq., 3) Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς

nominari necesse est. Et profecto *Πυθοκλῆς Ἀκέστευ*[1], *Ἑκατώνυμος Χρυσίππου*[2], *Μολίων Διονυσίου*[3], qui bina simul sacerdotia possident, alterum quisque acquisiverunt *ἐπιπιπράσκοντες*. At *Ἀριστῆς Ἀριστεῦ*, cui duo sacerdotia[4] *ἐπιπραθῆναι* scimus, *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας*[5] sacerdotium postea *πέπρακε*, non *ἐπιπέπρακεν*! Audio; sed si titulum ex ectypo chartaceo a Rayeto editum accurate perlustraveris, eodem iure *ἐπεπράθη]σαν* v. 63 atque *ἐπράθη]σαν* suppleri posse concedes. Qua in re maximo mihi esset adiumento, si Rayetus *ἱερητείας ἐπιπραθείσας* minoris stare quam *πραθείσας* recte iudicasset[6]. Nam idem *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας* sacerdotium v. 115 in *ἱερητειῶν πραθεισῶν* numero positum 150 drachmis venditatum est, cum v. 69 pretium 52 drachmarum sit. Sed hanc opinionem, cum nisi uno certo exemplo non confirmetur, iniuria a Rayeto prolatam esse arbitror. Sane *Ἥρας Τελείας*[7] et *Θεῶν Προκυκλίων*[8] sacerdotia huc referri non licere ex iis, quae de sacerdotiis illis supra[9] docui, satis elucet. Verum etiamsi unius eiusdemque dei sacerdotiorum pretia inter se paria fuisse concedamus, sacerdotio quidem *Δήμητρος ἐγ Κολωναῖς*[10], cum v. 63 „*ἐπεπράθησαν*" suppleri posse intellexerimus, nullam argumenti vim inesse manifestum est. Reliqua autem exempla nescio quo iure huc rettulerit Rayetus. Sed hanc alteram interpretationem cum versu 107: '*εἰ μέν ἐστιν ἱερεύς, ἐπιπω-*

Ἀποτροπαίας v. 68 sq. 115 sq., 4) *Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων* v. 51 sq. 76. Qui dei *σύμβωμοι* aut *σύνναοι* fuisse videntur. Cf. C. Maurer „de aris Graecorum pluribus deis in commune positis" (diss. Argentor. 1885) p. 61.

[1] cf. v. 32. 35.

[2] cf. v. 72. 90.

[3] cf. v. 84. 102.

[4] cf. v. 54. 58.

[5] cf. v. 68 sq.

[6] cf. Rev. arch. XXXIII p. 121.

[7] cf. v. 128 sq. (*ἐπράθη.*) *Ἥρα; Τελεία; φ', ἐπώνιον ι'.* v. 134 *τῶν ἐπιπραθεισῶν· Ἥρα; Τελεία; σνα', ἐπώνιον ι'.*

[8] cf. v. 131. (*ἐπράθη·*) *Θεῶν Προκυκλίων υ', ἐπώνιον ι'.* v. 136 sq. *τῶν ἐπιπραθεισῶν· Θεῶν Προκυκλίων ρι, ἐπώνιον ε'.*

[9] cf. p. 15.

[10] cf. v. 47. 63.

λεῖται, εἰ δὲ μή ἐστιμ, πωλεῖται' congruere nego, cum in his verbis ea notio inesse non possit, ut ἐπιπιπράσκειν ad illud coacervationis ius pertineat. Denique vel ideo ea reicienda est, quia multos illos Erythraeos semel in titulo commemoratos, quibus sacerdotia ἐπεπράθησαν, iam ante ἐπίπρασιν sacerdotes fuisse verisimile non est.

Restat igitur tertia interpretatio eaque simplicissima, quam nullo argumento refelli posse persuasum habeo[1]. Unde cum proficiscamur, ἐπιπραθεισῶν ἱερητειῶν numerum multo maiorem esse quam πραθεισῶν consentaneum est. Hoc unum examinemus oportet, num v. 107 vis atque notio ab hac interpretatione recedat. Praescribi igitur videtur, si quis, dum sacerdos est, alterum sacerdotium auctione quaesiturus sit, ut plus liceatur aliis, qui nondum sacerdotium emerint. Nostra quidem aetate fieri potest, ut opificibus opificumve conductoribus, qui iam unum opus publicum perficiendum susceperint, cum nova opera locanda sint, ei praeferantur, quibus nondum simile beneficium publicum contigerit. Dubium tamen est, num ex simili ratione condicio illa repetenda sit, quae in titulo Erythraeorum publico[2] disertis verbis expressa est; sane sacerdotiorum et redituum ex sacrificiorum reliquiis provenientium coacervatione ne ceteri cives detrimentum caperent, verendum erat. Quod si recte a me expositum est, fieri non potest, quin v. 63 ἐπεπράθησαν legatur.

Sed priusquam ἱερητείας πραθείσας et ἐπιπραθείσας enumerem, quotiens verba illa vel similia in Erythraeo titulo inveniantur, hoc demonstrabo conspectu:

1) πιπράσκω v. 50. 94. 109. 126. 166.
πωλέω v. 107.
ἀγοράζω v. 97. 157.

---

[1] In eandem sententiam Anthes l. c. p. 28 incidit; quae num recta sit, dubitat, cum Rayetum secutus pretium ex epiprasi ductum usque minus esse quam ex prasi arbitretur. Quod autem una illa Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας ἱερητεία ἐπιπραθεῖσα minoris valuit quam πραθεῖσα, in posteriore venditione (v. 115) maius pretium quam in priore (v. 68) publice constitutum esse videtur. Nec quidquam habemus, cur semper unum idemque pretium pro eodem sacerdotio publice constitutum esse putemus.

[2] cf. p. 34.

2) *ἐπιπιπράσκω* v. 9. 24. 53. 63. 91. 99. 120. 127. 133.
ἐπιπωλέω v. 44. 85. 107.
ἐπαγοράζω v. 17. 41.

a) *Ἱερητεῖαι πραθεῖσαι*:

1) — *Πυθοχρήστου* v. 2.
2) *Ἀφροδίτης* — v. 4.
3) *Διοσκόρων* v. 7.
4) *Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων* v. 51.
5) *Κορυβάντων Εὐφρονιείων καὶ Θαλείων* v. 95.
6) *Τῶν Ἀνδρείων* (scl. *Κορυβάντων*) v. 97.
7) *Διὸς Βασιλέως* v. 110.
8) *Βασιλέως Ἀλεξάνδρου* v. 111.
9) ? v. 113.
10) *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας* v. 115.
11) *Ἥρας Τελείας* v. 128.
12) *Θεῶν Προκυκλίων* v. 131.

b) *Ἱερητεῖαι ἐπιπραθεῖσαι*:

1) *Ἑστίας Τεμενίας* v. 9. 59.
2) ? v. 11.
3) (*Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος κτλ.* v. 17 sqq.)
4) *Ζηνὸς Φημίου καὶ Ἀθηνᾶς Φημίας* v. 26.
5) *Ἀθηνᾶς Νίκης* v. 29.
6) *Ἀθηνᾶς Ἀρείας* v. 31.
7) *Ἐνυοῦς καὶ Ἐνυαλίου* v. 34.
8) (*Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ* v. 40.)
9) *Δήμητρος ἐγ Κολωναῖς* v. 47. 63.
10) ? v. 54.
11) *Γῆς* v. 55.
12) *Ἀφροδίτης Πανδήμου* v. 57.
13) *Ἀθηνᾶς Ἐπιμάχου* v. 61.
14) *Ἑστίης Βουλαίης* v. 65.
15) *Ἀβλαβιῶν* v. 67.
16) *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας* v. 68.
17) *Δήμητρος καὶ Δήμητρος Κόρης* v. 71.
18) *Διονύσου* v. 73.

19) Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου v. 74.
20) Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων v. 76.
21) Ἀπόλλωνος ἐγ Κοίλοις v. 78.
22) Ποσειδῶνος Φυταλμίου v. 80.
23) Κόρης Σωτείρης v. 82.
24) Μητρὸς Μεγάλης v. 83.
25) Ἡρακλέους v. 86.
26) Ἀγαθῆς Τύχης v. 88.
27) Δήμητρος καὶ Κόρης Πυθοχρήστων v. 89.
28) Ἑρμοῦ Ἀγοραίου v. 92. 101.
29) Ἀπόλλωνος ἐν Σαβηρίδαις v. 103.
30) Κορυβάντων Θαλείων, Ἀνδρείων v. 105.
31) Διὸς Ἐλευθερίου v. 106.
32) Διοσκόρων v. 122.
33) Ἥρας Τελείας v. 134.
34) Θεῶν Προκυκλίων v. 136.
35) Ἀρτέμιδος Φωσφόρου v. 139.
36) Εἰρήνης v. 141.
37) Ἑρμοῦ Πυλίου Ἁρματέως v. 144.
38) Διονύσου Πυθοχρήστου v. 146.
39) Διονύσου Βακχέως v. 148.

c) *Διασυστάσεις ἱερητειῶν*:

1) Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος κτλ. v. 19.
2) Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ v. 40.
3) Ἀφροδείτης Πυθοχρήστου v. 161.

§ 3.

DE SACERDOTIORUM PRETIIS EPONIISQUE.

Pretia sacerdotiorum, quae in titulo Erythraeo exstant, a decem drachmis incipientia usque ad quattuor milia DCX drachmarum numerum pergunt. Quae pretiorum discrimina cum maximi sint ponderis ad sacerdotiorum vim auctoritatemque cognoscendam, Erythraea sacerdotia secundum pretiorum magnitudinem disposita enumerabo.

Sacerdotia:		Pretia:	
Ἑρμοῦ Ἀγοραίου	1)	4610	dr.
	2)	4600	—
Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ		2040	—
Ἡρακλέους		1921	—
Δήμητρος ἐγ Κολωναῖς	1)	1300	—
	2)	600	—
Ἀπόλλωνος ἐγ Κοίλοις		900	—
Ἑστίης Βουλαίης		830	—
Κορυβάντων Εὐφρονιείων καὶ Θαλείων		601	—
Ἥρας Τελείας	1)	500	—
	2)	251	—
Μητρὸς Μεγάλης		480	—
Διοσκόρων	1)	405	—
	2)	200—400?	—
Κόρης Σωτείρης		402	—
Προκυκλίων θεῶν	1)	400	—
	2)	105	—
Ἀβλαβιῶν		400	—
Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου	1)	300	—
	2)	130	—
Ἑρμοῦ Πυλίου Ἁρματέως		270	—
Διὸς Βασιλέως		230	—
Ἀπόλλωνος Ἐναγωνίου		230	—
Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος καὶ Ἀπόλλωνος Λυκείου καὶ Ἀπόλλωνος Δηλίου καὶ ποταμοῦ Ἀλέοντος		225	—
Δήμητρος καὶ Κόρης Πυθοχρήστου		210	—
Ἀφροδίτης Πανδήμου		200	—
Ἑστίας Τεμενίας	1)	200—1000?	—
	2)	105	—
Δήμητρος καὶ Δήμητρος Κόρης		190	—
Κορυβάντων Ἀνδρείων		180	—
Κορυβάντων Θαλείων, Ἀνδρείων		171	—
Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας	1)	150	—
	2)	52	—
Ἀπόλλωνος ἐν Σαβηρίδαις		150	—
Ζηνὸς Φημίου καὶ Ἀθηνᾶς Φημίας		140	—

Sacerdotia:		Pretia:	
Ποσειδῶνος Φυταλμίου		136	dr.
Ἀφροδίτης		. 130	—
Ἀθηνᾶς Νίκης		120	—
Ἐννοῦς καὶ Ἐνυαλίου		120	—
Διονύσου Πυθοχρήστου		105	—
Διονύσου Βακχέως		100	—
Ἀγαθῆς Τύχης		100	—
Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων	1)	?	—
	2)	80	—
Διονύσου		80	—
Ἀθηνᾶς Ἀρείας		70	—
Ἀρτέμιδος Φωσφόρου		50—80 ?	—
Γῆς		10	—

Iis sacerdotiis, quorum pretia mille drachmas excedant, *Βασιλέως Ἀλεξάνδρου* et *Διὸς Ἐλευθερίου* addenda esse ex eponiorum magnitudine perspicitur. Nam ad pretiorum magnitudinem eponia ita spectant, ut, si pretium inter quinquaginta et centum drachmas est, duae, si inter centum et ducentas, quinque, si inter ducentas et mille drachmas versatur, decem drachmae persolvantur. Inter pretia autem quinque ea, quae mille drachmas superent[1], eam intercedere proportionem monet Dittenbergerus, ut pretio 1000—2000 drachmarum eponium viginti, pretio 2000—10000 eponium quadraginta drachmarum constitutum fuerit, quae proportio quamvis mira accurate respondeat ei, quae in eponiis 100—200 et 200—1000 drachmarum insit.

Atque eandem, quae eponium[2], vim habere videtur illa *ἑκατοστὰ καὶ τριακοστά* in titulo Ib; nec tamen perspicio, qui

---

[1] 1300 dr. v. 64, 1921 dr. v. 86, 2040 dr. v. 42, 4600 dr. v. 102, 4610 dr. v. 92.

[2] De eponio v. Poll. 7, Harp., Etym. M., Lex. rhet. p. 255, 1, Phryn. Bekkeri p. 40, 7. Dittenb. S. I. G. n. 37 sqq. Boeckh. Staatsh. I p 432 sqq. Athenis eponia aliter esse computata atque Erythris Rayetus (p. 124) recte dixit. Sed ne Athenienses quidem uno eodemque semper eponio usos esse e C. I. A. I 277 apertum est. Cf. Anthes p. 44.

fiat, ut apud Chalcedonios emptori duo vectigalia solvenda fuerint[1]. Quibus vectigalibus comprehensis Aesculapii sacerdotii pretium quinque milium duodequadraginta drachmarum et quattuor obolorum fuisse idem titulus docet.

Nec minus summa illa 'χρυσῶν ἑπτά, χαλκῶν ἑξήκοντα' (tit. II v. 16 sq.), quam Timaeus pro sacerdotio deorum Samothracum solvebat, ipsa quoque et pretium et eponium contineri colligas. Denique Dianae Pergaeae sacerdotium quanti steterit, e titulo III non iam erui potest.

§ 4.

DE EMPTORIBUS.

Iam vero de iis, qui sacerdotia emerunt, fusius disputabo. Ac primum quidem quaerendum est, num emptores ipsi sacerdotiis praeesse debuerint. Chalcedonius titulus I b expressis verbis condicionem exhibet hanc[2]: *ὠνείσθω δὲ ὅς κα ᾖ ὁλόκλαρος καὶ ᾧ δαμοσιοργίας μέτεστι· ἐξέστω δὲ καὶ παιδὶ ὠνεῖσθαι, ἄλλῳ δὲ μηθενὶ ἐξέστω τὰν ἱερωτείαν ἢ ἑαυτῷ.* V. 11 Dittenbergerus recte quidem *παιδί* supplevit, sed hoc *παιδί* dativum esse commodi, qui vocatur, non ab *ἐξέστω* pendere perperam adnotavit: patri licere sacerdotium filio emere, praeterea vero nemini permitti, ut alteri emat sacerdotium quam sibi ipsi. Immo secundum sententiarum compositionem *παιδί* et *ἄλλῳ δὲ μηθενί* sibi respondent, quorum utrumque ab *ἐξέστω* pendere necesse est; quoniam in verbis *ἐξέστω δὲ καὶ κτλ.* exceptionis vim inesse negari nequit. Atque veri dissimile est verba illa voci *πατρί* opposita esse, quae in titulo ipso deest. Itaque patre mortuo filio nondum sui iuris facto ita emere licet, ut ipsum sacerdotium alteri administrandum det. Nam sacerdotem sui iuris esse debere cum ex universo Aesculapii cultu tum ex ipsis quae in titulo I b exstant praeceptis efficitur.

---

[1] cf. Anthes p. 45 sq.

[2] cf. tit. I b v. 9 sqq.

Atque ut Chalcedone ita Erythris quoque puero licuisse emere sacerdotium e tituli IV v. 122 sponte patet: *Διοσκόρων Ἀστύνους Εὐθύνου καὶ ἐπίτροπος Νοσσὼ Σίμου καὶ κύριος Νοσσοῦς Θεόφριων Δημητρίου.* Nec vero minus Chalcedone nisi assentiente tutore id fieri non potuisse neque Erythris *Ἀστύνῳ* illi puero licuisse sacerdotio fungi, quod nonnullis annis ante [1] homo sui iuris emisset, quis non fatebitur?

Prorsus diversa est condicio et duodecim et Samothracum deorum sacerdotiorum[2], quae emptoribus ipsis obeunda erant.

Halicarnassi autem et viro et mulieri Dianae Pergaeae sacerdotium emere licuisse, sed emptori feminam sacerdotem instituendam fuisse ex Dittenbergeri supplemento (initio v. 5) *πριάμενος* apparet: *(ὁ) πριάμενος τὴν ἱερητείαν τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Περγαίας παρέξεται ἱέρειαν ἀστὴν ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ τρεῖς γενεὰς γεγενημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρός, ἡ δὲ πριαμένη· ἱεράσεται ἐπὶ ζωῆς τῆς αὐτῆς.* Boeckhii lectio *πριαμένη* v. 5 sine dubio repudianda est. Quod autem Keilius: *πρία(σ) [θαι] τὴν ἱερητείαν τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Περγαίας [ἐνδ]έξετα(ι ἱ)έρειαν* legendum proposuit[3], a sollemni eiusmodi decretorum sermone illud *ἐνδέξεται* alienum esse Dittenbergerus monet, quem ipsum sacerdotiorum apud Graecos coacervationem haud inusitatam fuisse videtur fugisse. Idem vir doctus Erythris eandem legem, si qui vir sacerdotium emisset, ut feminam institueret sacerdotem, valuisse frustra studet demonstrare[4]. Sane mirum esset, si Erythris feminae sacerdotes non fuissent. Quo autem argumento usus Dittenbergerus omnia Erythraeorum sacerdotia in hoc indice enumerari putet, nescio. Unius quidem deae, quae in hoc titulo non commemoratur, *Ἀθηναίης Πολιάδος* apud Erythraeos cultum et tituli[5] et Pausanias[6] et nummi[7] testantur. Immo vero ex eo ipso, quod ne una quidem mulier pro se ipsa emit sacer-

---

[1] cf. tit. IV v. 7.
[2] cf. tit. I a. II.
[3] cf. l. c. p. 618.
[4] cf. Herm. XVI p. 170.
[5] cf. Le Bas-Wadd. As. min. 38.
[6] cf. VII 5, 4.
[7] cf. Mionnet. méd. gr. III 127. 474 sq.

dotium, ubi Asianarum mulierum condicionem respexerimus[1], usum illum, ut sacerdotibus idem sexus esset ac deis, ad Erythraea illa sacerdotia non pertinuisse colligere licebit.

Ceterum, quoniam non cuilibet apud Graecos facultas fuit sacerdotium administrandi, in Halicarnassensi decreto praescribitur, ut sacerdos inde a tertio genere civis sit legitima[2]. Aesculapii deinde sacerdos integer (ὁλόκλαρος) et iuris honorum particeps (ᾧ δαμοσιοργίας μέτεστι) esse debet. Cuiusmodi condiciones, quamquam tit. Ia et II plane et expresse non adscriptae sunt, tamen in deorum et duodecim et Samothracum sacerdotiis — si quidem publica fuerunt — valuisse nemo negabit[3].

§ 5.

QUAE RATIONES INTERCESSERINT INTER ERYTHRAEORUM SACERDOTIORUM EMPTORES ET PRAEDES.

Satis multa verba de emptoribus sacerdotibusque fecisse mihi videor; proximum est, ut rationes, quae intercesserint inter emptores et praedes, breviter attingam. Ac praedium quidem in uno Erythraeo titulo mentio fit[4]; in quo emptorum et praedium nomina haec legimus plus semel commemorata:

1) Ἀριστῆς Ἀριστεῦ: tria sacerdotia emit a) —, ἐγγυητὴς Θεόπομπος Δημώνακτος v. 54, b) Ἀφροδίτης Πανδήμου, ἐγγυητὴς Ἀλέξανδρος v. 58, c) Διὸς Ἀποτροπαίου κτλ., ἐγγυητὴς Θεόπομπος Δημώνακτος v. 70.

2) Θεόπομπος Δημώνακτος: bis vadimonium facit, cf. 1 a. c.

3) Δημήτριος Ἀπελλίου: a) emptor sacerdotii Ἑστίης Βουλαίης v. 66, b) vadimonium facit Ἑρμησίλεῳ Μέντορος v. 4.

4) Δημήτριος Ἀριστάρχου: emptor sacerdotii Ἀθηνᾶς Νίκης v. 30, b) vadem se dat pro Ἱεροίτᾳ Ἱέρωνος v. 60.

5) Ἑκατώνυμος Χρυσίππου: emptor sacerdotiorum a) Δήμητρος καὶ Δήμητρος Κόρης, ἐγγυητὴς Ἑκατᾶς Γνώτου v. 72,

---

[1] cf. p. 30.
[2] cf. tit. III v. 6 sq.
[3] cf. p. 53 sq.
[4] cf. Anthes p. 40.

b) *Δήμητρος καὶ Κόρης Πυθοχρήστου, ἐγγυητὴς Ἑκατᾶς Γνώτου* v. 90.

6) *Ἑκατᾶς Γνώτου*: cf. 5 a. b.

7) *Ἰατροκλῆς Ἡρακλεώτου*: a) *Ἀριστείδῃ Ἰατροκλείους διασυνέστησε τὴν ἱερωσύνην Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ* v. 38, b) vadimonium facit *Ἀριστείδῃ Ἰατροκλείους* v. 43.

8) *Θεόφρων Δημητρίου*: a) emptor sacerdotii *Ἡρακλέους* v. 87, b) *κύριος Νοσσοῦς* v. 124, c) vadimonium facit *Ἀστύνῳ* v. 125.

9) *Νοσσὼ Σίμου*: a) *ἐπίτροπος Ἀστύνου* v. 123, b) cf. 8 b.

10) *Πυθοκλῆς Ἀκέστευ*: emptor sacerdotiorum, a) *Ἀθηνᾶς Ἀρείας, ἐγγυητὴς Ἱεροίτας Ἱερογένου* v. 32, b) *Ἐνυοῦς καὶ Ἐνυαλίου, ἐγγυητὴς Ἱεροίτας Ἱερογένου* v. 35.

11) *Ἱεροίτας Ἱερογένου*: bis vadimonium facit, cf. 10 a. b.

12) *Καλλίας Καλλίου:* vadimonium facit a) *Μενεκλεῖ Φανοπόλιδος* v. 132, b) *Μητροδώρῳ Διοφάντου* v. 138, c) *Καλλίας Καλλίου νεώτερος:* emptor sacerdotii *Διὸς Ἀποτροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτροπαίας, ἐγγυητὴς Μητρόδωρος Διοφάντου* v. 117.

13) *Μητρόδωρος Διοφάντου:* a) emptor sacerdotii *θεῶν Προκυκλίων* v. 137, cf. 12 b, b) vadimonium facit, cf. 12 c.

14) *Μολίων Διονυσίου*: emptor sacerdotiorum a) *Μητρὸς Μεγάλης, ἐγγυητὴς Φανόπολις Μενεκλείους* v. 84, b) *Ἑρμοῦ Ἀγοραίου, ἐγγυητὴς Ἄρατος Μητροδώρου* v. 93, c) *Ἑρμοῦ Ἀγοραίου, ἐγγυητὴς Φανόπολις Μενεκλείους* v. 102.

15) *Φανόπολις Μενεκλείους:* bis vadimonium facit, cf. 14 a. c.

16) *Σῖμος Ἀπολλωνίου:* a) emptor sacerdotii *Ἀπόλλωνος Ἐναγωνίου, ἐγγυητὴς Βακχύλος Μητροδώρου* v. 101, b) vadimonium facit *Βακχύλῳ Μητροδώρου* v. 108.

17) *Βακχύλος Μητροδώρου*: a) emptor sacerdotii *Διὸς Ἐλευθερίου* v. 108, cf. 16 b, b) vadimonium facit, cf. 16 a.

18) *Καλλίων Φυλάρχου* vadimonium facit: a) *Φυλάρχῳ Αὐτονόμου* v. 135, b) *Φυλάρχῳ Καλλίωνος* v. 140.

Ubi hoc fere modo cognationis ratio repraesentari videtur posse:

[Φύλαρχος Αὐτονόμου]

Καλλίων Φυλάρχου | [Αὐτόνομος Φυλάρχου]
Φύλαρχος Καλλίωνος | Φύλαρχος Αὐτονόμου.

Καλλίων igitur et pro suo ipsius et pro fratris filio spondet.

19) cf. v. 151 sqq.: Ἀρισταγόρη Διονυσοδώρου μετὰ τοῦ παιδὸς Διονυσοδώρου τοῦ Ἀριστομένου κληρονόμος οὖσα τῶν Ἀριστομένου τοῦ Μητροδώρου κατὰ διαθήκην διασυνίστησιν ἱερητείαν, ἣν ἠγόρασεν Ἀριστομένης Μητροδώρου ἐπὶ ἱεροποιοῦ Ἡγησαγόρου μηνὸς Ληναιῶνος τριακάδι, Ἀφροδείτης Πυθοχρήστου, δραχμῶν ρλ' καὶ ἐπωνίου ε', Ἀπολλωνίῳ Ἀριστομένου, ἐγγυητὴς Ἀπολλωνίου Διονυσόδωρος Ἀριστομένου.

Cognationis rationem Rayetus hoc stemmate illustravit:

Μητρόδωρος | Διονυσόδωρος
Ἀριστομένης | Ἀρισταγόρη
Διονυσόδωρος | Ἀπολλώνιος.

Rayetus igitur Apollonium Dionysodori esse fratrem isdem parentibus ortum arbitratur. Eodem vero iure, quo Apollonium, huc addere licet eiusdem Dionysodori fratrem Dionysium illum, cuius v. 142 mentio fit: Εἰρήνης φ', ἐπώνιον ι', Διονύσιος Ἀριστομένου, ἐγγυητὴς Διονυσόδωρος Ἀριστομένου. Sed et Apollonium et Dionysium ex alia matre, non ex Aristagora esse natos inde patet, quod solus Dionysodorus matri suae coheres est verique videtur dissimillimum patrem familias duos filios ex eadem, atque Dionysodorum, matre natos ab hereditate exclusisse. Quorum alteri Aristagora cum Dionysodoro filio ex coniugis testamento sacerdotium Ἀφροδίτης Πυθοχρήστου cedit, alter sibi ipse haud ita multo ante Εἰρήνης emit sacerdotium. Atque utrique fratri vadem se dedit Dionysodorus[1].

Uxorem vero praeter filium institui posse heredem quamquam ab Atheniensium quidem legibus alienum fuit, civitatum Asianarum leges multo maiora tribuisse iura feminis

[1] Eadem ratio est v. 89. 130; pater ipse pro filio spondet v. 105.

quam Atticas constat[1]. Quin etiam tutelam mulieri gerere licuisse e. v. 122 sqq. cernimus: *Διοσκόρων Ἀστύνους Εὐθύνου καὶ ἐπίτροπος Νοσσῶ Σίμου καὶ κύριος Νοσσοῦς Θεόφρων Δημητρίου*. Ut aliud afferam exemplum, Halicarnassi mulieres adeo non coërcitae erant legibus, ut etiam emendi facultas iis concederetur[2].

Sed redeat disputatio eo, unde digressa est. Plerumque igitur fieri solet, si quis sacerdotia emit compluria, ut eodem vade utatur[3]. Emptorum denique alterum pro altero nonnunquam spondere consentaneum est. Sic *Καλλίας Καλλίωνος* pro *Μητροδώρῳ Διοφάντου* versaque vice *Μητρόδωρος Διοφάντου* pro *Καλλίᾳ Καλλίωνος* spondet, cf. n. 12. 13. Eadem ratio est inter *Σίμον Ἀπολλωνίου* et *Βακχύλον Μητροδώρου*, cf. n. 16. 17.

§ 6.

DE SACERDOTUM EMOLUMENTIS PRIVILEGIISQUE.

Ad reditus sacerdotum cognoscendos maximi momenti est titulus Halicarnassensis: Dianae Pergaeae sacerdoti victimarum publice caesarum omnium praeter unum sacrificium, cuius pariter participes fiunt prytanum mulieres[4], perna pernaeque proxima, viscerum pars quarta, pellis; privatim caesarum excepto pelle eadem tribuenda sunt. Reditus ex pellibus ducti, qui vulgo *δερματικόν* nominantur, non semper in sacerdotum arcam proficisci solebant. Veluti apud Athenienses cum sacrificia publica fiebant maiora, dermaticum illud ad rempublicam rediisse constat[5]. Praeter haec emolumenta singulis mensibus sacerdos ex sacro thesauro unam drachmam accipit ad supplicationem singulorum mensium initio pro

---

[1] cf. Rayet l. c. p. 123.
[2] cf. tit. III v. 8. Anthes p. 17.
[3] cf. supra n. 2, 5, 11, 15.
[4] cf. p. 32.
[5] De Atheniensium sacerdotum reditibus cf. Boeckh. Staatsh. II p. 120 sqq. C. I. G. I p. 251. Martha l. c. p. 120 sqq.

urbis salute faciendam. Ex eodem thesauro exetastae ad sacerdotis vestimentum sumptus praebeant oportet. Qui reditus augentur stipibus illis, quae per tres Heraclei mensis dies in certa urbis parte ei colligendae sunt.

Similiter atque Halicarnassensi titulo promulgatum est, duodecim deorum sacerdoti hostiarum pernae pellesque tribuendae sunt[1].

Ceteri tituli ut ad sacerdotum emolumenta cognoscenda nihil fere conferunt, ita ad privilegia illustranda maximi ponderis sunt. Aesculapii quidem sacerdoti permittitur, ut agro publico circum templum sito utatur, quem quidem civitas ipsa nondum usurpaverit. In honorum vero numero illud habendum esse puto, quod sacerdoti praescribitur, ut diebus festis corona ornatus cenarum publicarum particeps fiat[2]. Ac *δεῖπνα* illa *δαμόσια,* quae in titulo commemorantur, non ad cotidianas cenas, ut Athenis[3] hierophantes et daduchus, qui vocantur, in prytaneo publice ali solebant, sed ad epula nisi diebus festis non edita spectare ex arta illa[2] sententiarum coniunctione elucet. Alia porro privilegia velut stipendii vacationem vectigaliumque immunitatem tituli exordium continuisse probabile est.

Ut Aesculapii sacerdoti diebus festis coronam gestare licet, ita mystarum ope Samothracum deorum sacerdos coronandus est, quo die adit sacerdotium[4]. Nam ad hunc ipsum diem verba '*ἐν ᾗ ἱερᾶται ἡμέρᾳ*' pertinere e versu 13 sq.: *ὑπάρχειν δὲ αὐτῷ τὸν στέφανον εἰς τὸ κατ . . .* colligas, praesertim si *εἰς τὸ κατάλοιπον* suppletur, quamquam una littera excedere hoc supplementum spatium in titulo traditum Gomperzius adnotat.

---

[1] cf. tit. Ia v. 4 sqq. *ἐνδασόμενος τῶν θυομένων πάντα τὰ δέρματα καὶ τὰς κωλέας, ὅσα κα τοὶ Ἱερῶται θύωντι τοῖς δώδεκα θεοῖς.*

[2] cf. tit. Ib v. 5 sqq. *στεφανοφορείτω δὲ τὰς ἑρότιας καὶ ἐπὶ τὰ δεῖπνα φοιτήτω τὰ δαμόσια.*

[3] cf. C. I. G. I n. 191.

[4] cf. tit. II v. 7 sqq.

§ 7.

DE SACERDOTUM OFFICIIS.

Si quis omnes qui huc pertinent titulos universe generatimque contuebitur, sacerdotum officia multo copiosius fusiusque descripta et definita esse reditibus perspiciet.

Dianae Pergaeae sacerdoti et publica et privata curanda sunt sacrificia, cf. v. 9: *θύσει τὰ ἱερὰ τὰ δημοτελέα καὶ τὰ ἰδιωτικά.* Atque ex publicis sacrificiis unius tempus accurate definitur, mensis Heraclei diei duodecimi, quo die, nisi fallor, Dianae sacerdotium et constitutum et vendendum propositum est. Quod ipsum sacrificium non sacerdoti, sed prytanum huius mensis mulieribus triginta drachmis publice datis parandum est.

Samothracibus quoque deis similiter ac Dianae Pergaeae sacrificium praebendum videtur esse anniversarium, cf. v. 4 sqq.: *Ἀπατουρεῶνος ἑβδόμῃ παρ[έξει τὸ πέμμ]α σχίξας καὶ ἐγχέει [τὸ ποτὸν τοῖ]ς μύσταις καὶ πομπε[υθήσεται πα]ρ' αὐτοῦ. στεφανωθήσεται κτλ.* Nec veri dissimile est hoc septimo Apatureonis die constitutum esse, ut sacerdotium venale fieret. Praescribitur denique sacerdoti, ut in omnibus mystarum contionibus proximo decessore aliisque ex sodalicia lege adhibitis tura sacrificet.

Duodecim deinde deorum sacerdoti quae officia exsequenda fuerint, tit. Ia v. 7 sqq. doceri videtur: *ποταγόντω δὲ τ[οὶ ἱερεῖς τοὶ] ἑκαστάκι γινόμενοι τὰ ἱερεῖα, ἃ κ[α δέῃ σφά]ζειν, ποτὶ τὸν βωμὸν τῶν θεῶν τῶν δυώδεκα καὶ ποιούντω τὰν θυσίαν.* Sacerdoti igitur certae hostiae ad aram ducendae et caedendae sunt: quod si neglexerit, poenam sibi contrahet. Quamquam haec supplementa fatendum est incerta esse et propter formam suspecta: ut ne id quidem constet, ad sacerdotes haec pertinere.

In Chalcedonio decreto Ib sacerdotis non modo iura, sed etiam officia parum accurate exponuntur. Nisi templum cotidie ornandum esse verrendamque porticum, quae prope Aesculapii templum sita est, nihil fere titulus ipse docet. Quam porticum, ut apud Athenienses[1] in Aesculapii aede factum est, ad aegrotos excipiendos institutam esse arbitror. —

[1] cf. Aristoph. Plut. v. 670.

Ποθόδου vero notionem, quam Laticheffius ad officia sacerdotis rettulit, num rectius de reditibus intellexerit Dittenbergerus, diiudicare non ausim. Quo verbo quaecumque ad cultum spectent officia non comprehendi etsi Dittenbergero concedo, unam tamen certam pompam aut supplicationem in hoc titulo significari non negaverim. Toto sacerdotii pretio ab emptore ad diem soluto '*ἁ ἄνθεσις*' emptoris sumptibus celebratur. *Ἄνθεσις* enim et *ἀνατιθέναι* de sacerdote inaugurando dictum esse Dittenbergerus scite quidem adnotat; at „huius vocabuli usum inde repetendum esse, quod sacerdos sellae in delubro positae imponatur similiter atque in episcoporum inauguratione fieri soleat," adeo non probabile esse puto, ut et propria verbi *ἀνατιθέναι* vi ac notione et Servii [1] testimonio nisus, quin *ἄνθεσις* eo pertineat, quod sacerdos cultui dei sacratur et quasi dedicatur, nullus dubitem. Sacerdos sane non eodem modo quo res aliqua deo traditur, sed per quandam notionis translationem *ἀνατιθέναι* eodem iure de inaugurando sacerdote, quo de servis manumittendis [2] usurpatur. — Quod denique res publica ipsa emptori cavet, ne quis in iure exsequendo eum interpellet, mirum non est, cum praesertim magnum sacerdotii pretium respiciamus, cf. v. 13 sqq.: *ὃς δέ κα εἴπῃ ἢ προαισιμνάσῃ ἢ προθῇ ἢ ἐν δάμῳ ἢ ἄλλει καὶ γ' ὁπειοῦν, ὡς δεῖ ἀφελέσθαι τὸν πριάμενον τὰν ἱερωτείαν, χιλίας δραχμὰς ἀποτεισάτω ἱερὰς τοῦ Ἀσκλαπιοῦ.* — Quo ex loco simul cognoscere licet Aesculapii non minus quam Dianae Pergaeae aedi fuisse aerarium. In Halicarnassensi enim titulo verbis expressis praescribitur, ut sacerdos thesaurum instituat, in quem quicumque sacrificet, ei pro immatura victima unus, pro adulta duo oboli inferendi sint. Sacerdos Dianae Pergaeae num ipsa suis impensis templum aedificandum curaverit, perspici nequit.

Restat, ut solvendi dies breviter perstringam, quorum nisi in titulis Ib et II mentio non fit. Cf. tit. Ib v. 17 sqq.:

---

[1] ad Verg. Aen. I v. 73: sacerdos dicatus est numini, hoc est ad obsequium datus est.

[2] cf. I. G. A. n. 83. 86. 88; Wescher-Foucart, Inscr. Delph. n. 432; Curtius, Anecd. Delph. p. 32.

τᾶς δὲ τιμᾶς καταβαλεῖ τὸ ἥμισσον καὶ ἑκατοστὰν καὶ τριακοστὰν ἐν τῷ Πεταγειτνίῳ μηνὶ πρὸ τᾶς δεκάτας, τὸ δὲ ἥμισσον ἐν τῷ Διονυσίῳ πρὸ τᾶς δεκάτας[1], et II v. 15 sqq.: *ἐπρίατο τὴν ἱερωσύνην Τίμαιος Στράτωνος χρυσῶν ἑπτά, χαλκῶν ἑξήκοντα, οὓς ἔδωκε παραχρῆμα.*

§ 8.

DE PUBLICIS ET PRIVATIS SACERDOTIIS.

Sacerdotia, quae venditata esse scimus, duplicis generis videntur fuisse.

Dianae Pergaeae cultum publicum fuisse tituli praescripta docent: *Ἐπὶ νεωποιοῦ*[2] *Χαρμύλου τοῦ Διαγόρου, μηνὸς Ἡρακλείου, πρυτανείας τῆς μετὰ Μενεκλεῦς τοῦ Φορμίωνος, γραμματεύοντος Διοδότου τοῦ Ἡλιονίκου, ἔδοξε τῇ βουλῇ καὶ τῷ δάμῳ, γνώμη πρυτάνεων.*

Idem de Aesculapii sacerdotio, quamquam praescripta titulo desunt, colligere licet e tit. Ib v. 5—8: *στεφαναφορείτω δὲ τὰς ἑρότιας καὶ ἐπὶ τὰ δεῖπνα φοιτήτω τὰ δαμόσια. χρηείσθω δὲ καὶ τῷ περὶ τὸ ἱερὸν χώρῳ τῷ δαμοσίῳ, ὅτι κα θέλῃ.* Huc adde v. 13—16: *ὃς δέ κα εἴπῃ ἢ προαισιμνάσῃ ἢ προθῇ ἢ ἐν δάμῳ ἢ ἄλλει καὶ χ' ὁπειοῦν, ὡς δεῖ ἀφελέσθαι τὸν πριάμενον τὰν ἱερωτείαν, χιλίας δραχμὰς ἀποτεισάτω ἱερὰς τοῦ Ἀσκλαπιοῦ.*

Erythraea deinde sacerdotia quaecumque in titulo commemorantur, non unius eiusdemque generis fuisse veri simillimum est; sed cum maxima pars nullam omnino ansam det ad rem diligenter cognoscendam, quae publica, quae privata origine ac natura fuerint, difficile est dictu[3]. Quod cum ita

---

[1] cf. Anthes p. 43.

[2] cf. Anthes p. 38.

[3] Nec magis quae gentilicia fuerint sacerdotia, cognoscas. Hoc sane manifestum est, gentilicia sacerdotia — siquidem Erythris fuerunt — civibus ex certis gentibus oriundis, non cuilibet civi sui iuris veniisse. Pretia vero omnis sacerdotiorum generis ad civitatem rediisse negari nequit. Cui enim pro sacerdotiis plus quadraginta vades datos esse putabimus nisi civitati?

sit, de Corybantum cultu paulo fusius disserere satis habeo. Quos Κορύβαντας Θαλείους, Εὐφρονιείους, Ἀνδρείους ab iis, qui haec sacerdotia condidissent, cognomina traxisse Foucartus, cum ad similia quae in Rhodiorum sacris occurrunt exempla provocat, apud Rayetum (p. 128) monet. Ita exstant in marmore quodam Rhodio[1] Ἀγαθοδαιμονιασταὶ Φιλώνειοι, Διονυσιασταὶ Χαιρημόνειοι, quae collegia sine dubio a Philone et Chaeremone instituta et denominata sunt[2]. Ac Θαλείων quidem Κορυβάντων cultus quin a Thalete illo, cuius v. 95 mentio fit, originem traxerit, nemo dubitabit. Qui Thales ipse primus Κορυβάντων Θαλείων sacerdos fuisse videtur. Sed publicum puto factum esse hoc sacerdotium, cum Ἀντίπατρος Ἀγασικλέους Thalete auctore pretium DLI drachmarum solveret. Nam illud 'ἐπὶ Θάλεω' omnino non eadem vi atque 'ἐπὶ Κηφισίωνι' v. 41 intellegendum est[3], sed Thaletis auctoritate interpretemur oportet. Thales igitur privatum Θαλείων Κορυβάντων sacerdotium civitati concessit. Cuius generis sacerdotia publica ab hominibus privatis ita instituta, ut ipsi primi fierent sacerdotes, ab Atheniensium sacris haud aliena fuisse titulus Atticus docet[4]: Ὁ θεὸς ἔχρησεν τῷ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων δοῦναι τὴν οἰκίαν τὴν Δήμωνος καὶ τὸν κῆπον ἱερὸν τῷ Ἀσκληπιῷ, καὶ αὐτὸν Δήμωνα ἱερέα εἶναι κτλ. Demon igitur Aesculapii delubrum civitati ita tradidit, ut ipse sacerdos institueretur.

Sodalicius vero fuit Samothracum deorum cultus, quorum sacris obeundis mystarum sodalitas operam navavit. Samothraces igitur dei a privatis, non a civitate arcessiti esse videntur e Samothrace.

Duodecim denique deorum sacerdotium utrum ad privatum quoddam collegium pertinuerit an publicum fuerit, non satis perspici potest: quamquam ad privatam potius religionem pertinere videtur Nicomacheum a Nicomacho, cuius nomen titulo inscribitur, dedicatum.

---

[1] cf. Ross. inscr. ined. n. 282.

[2] De talium collegiorum indole egit Boeckhius, C. I. G. II n. 2525 b.

[3] cf. Dittenb. S. I. G. n. 370[22].

[4] cf. Dittenb. S. I. G. n. 368.

§ 9.

QUA AETATE SACERDOTII EMPTIO VENDITIO NATA, QUAM LATE PROPAGATA, QUAMOBREM INSTITUTA SIT.

1) Sacerdotia vendendi consuetudinem cum ex omnibus veterum scriptoribus unus[1], qui Augusto demum imperante floruit, memoriae prodiderit et in interpretandis omnibus quae huc pertinent inscriptionibus post Alexandri Magni tempora scriptis tum demum venalia sacerdotia facta esse demonstraverimus[2], non ante Alexandrum consuetudinem illam valuisse contendo. Hoc tantum non clamant Erythraea sacra, quorum plurima tunc ipsum, cum indici adderentur, venalia facta esse negari nequit. Neque ulli alii causae tribui potest, quod tot sacerdotia tam brevi temporis spatio venierunt. Quin etiam exceptis *Ἀπόλλωνος Καυκασέως*[3] *κτλ.* et *Ἀφροδίτης τῆς ἐν Ἐμβάτῳ*[4] sacerdotiis in titulo IV inesse puto nullum, quod non primum venierit. Quam in sententiam vel maxime eo adducimur, quod in utroque quod modo indicavi sacerdotio eius mentio fit, qui antea sacerdotium emerat[5]. Cum enim in ceteris Erythraei tituli sacerdotiis praedecessorum nomina omissa sint, haec omnia primum veniisse necesse fere est concedamus.

2) Sacerdotia vendendi consuetudinem non unius Halicarnassiorum reipublicae propriam fuisse nec tantum in civitatibus Asianis Asiaeque finitimis, sed etiam in insulis quibusdam prope Atticam sitis usitatam fuisse tituli demonstrant. Quae sacerdotii emptio venditio, cum in urbibus et Doriis et Ioniis isdem fere temporibus floruerit neque Graeciam ipsam[6]

---

[1] cf. p. 4.

[2] cf. p. 9.

[3] cf. tit. IV v. 19 sqq.

[4] cf. l. c. v. 40 sq.

[5] cf. v. 17 sq. 41 sq.

[6] Athenienses quidem more illo omnino caruisse constat. Cf. Martha l. c. p. 29, 6.

attigisse videatur, non Dorum aut Ionum propria fuit, sed ex alieno quodam more ab Asianis Graecorum civitatibus imprimis recepto derivata est. Adiumento est huic opinioni meae locus quidam Ciceronis, quem nemo, quantum scio, ad consuetudinem illam rettulit, orationis pro P. Sestio c. 26 § 56: 'Lege tribunicia Matris Magnae Pessinuntius ille sacerdos expulsus et spoliatus sacerdotio est fanumque sanctissimarum atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini atque indigno illa religione, praesertim cum ea[1] sibi ille non colendi, sed violandi causa adpetisset.' Vendendi igitur sacerdotium usus a Pessinuntiorum institutis haud alienus videtur fuisse. Atque quod huic Magnae Matri, cuius cultus Graecorum civitatibus nescio an vendendi sacerdotia exemplo fuerit, in *Ἱερῷ Διὸς Οὐρίου*, ubi duodecim deorum sacerdotium veniisse scimus, illustre publicumque templum fuit[2], id casui tribuendum esse nego. Ad eandem Phrygiae deae cultum Corybantum apud Erythraeos sacerdotia spectant[3]. Multorum denique sacra deorum ab alienis gentibus ac maxime quidem a Phoenicibus mutuatos esse Graecos quis est quin sciat[4]? Neque Erythris eius rei vestigia desunt. Nam Herculis quidem cultum Erythraeos a Phoenicibus recepisse constat.[5] Denique imprimis huc pertinere puto Samothracum deorum, qui Cabiri vocantur, et Dianae Pergaeae cultus, quorum alterum Phoenicum peculiarem fuisse[6], alterum Perge ex Pamphyliae urbe Halicarnassum translatum esse scimus. Cui Dianae Pergaeae cum Pessinuntia illa dea tam multa communia fuerunt, ut utriusque cultus non dubitem quin ex unius eiusdemque gentis religionibus repetendus sit.

---

[1] Codicum lectione 'ea' apte significatur sacerdotium ipsum omnibus et iuribus et officiis comprehensis; 'eam' scribunt Manutius et Lambinus

[2] cf. Müller, G. G. min. II p. 57.

[3] cf. tit. IV v. 95. 97. 105.

[4] cf. Duncker, Gesch. d. Alterth. V p. 42 sqq. 201. 349. sqq.

[5] cf. Lamprecht „de rebus Erythraeorum publicis" p. 56.

[6] cf. Duncker, l. c. I p. 278.

3) Restat, ut quaeramus, quamobrem sacerdotii emptio venditio instituta sit. Ac primum quidem maxime cavendum est, ne Boeckhium secuti hanc Graecorum consuetudinem cum prava illa, quam medii aevi temporibus valuisse inter omnes constat, quodammodo confundamus aut comparemus. Nam Graecorum venditio, quamquam a Dionysio improbatur, tamen ab illo medii aevi abusu eo nomine maxime differt, quod, cum Dionysius emptione sacerdotia quaeri eodem iure ac sorte iudicet, non fraude, sed lege venditata sunt sacerdotia. Praeterea ad pietatem erga deos religionemque comminuendam ut simonia, quae nominatur, maximi, ita minimi apud Graecos fuit ponderis, quod nonnulla sacerdotia venibant. Graecorum enim sacerdotes corpore vitaque integri[1] et cives[2] esse debebant neque scientia iis opus erat dogmatica; qui praeter templa tuenda[3] et celebrandos dies festos nihil curabant, deorumque cultus ne a patrum more discederet, maxime dabant operam. Itaque, sive sorte sive emptione quaerebantur sacerdotia, sacerdotes ipsi nec deteriores nec praestantiores esse videbantur; nec secus Dionysius empta sacra ab illis, quae ad sortem revocabantur, ita discernit, ut sacerdotiorum venditionem φαύλως, sortitionem ἀπεριοσκέπτως institutam esse arbitretur. Quam emptionem venditionem cum inde ab Alexandri demum temporibus valuisse cognoverimus, in civitatibus bellis atque excidiis ad inopiam redactis natam esse manifestum est. Atque ut Asianae civitates vel maxime vexari atque turbari coeptae sunt, ita ibi primum sacerdotiorum venditionem in usu fuisse vidimus. Halicarnassii quidem urbe ab Alexandro Magno diruta vires colligere et revocare studuerunt. Quod ut efficeretur, hanc quoque sacerdotes constituendi rationem institutam esse verisimile est. Sacerdotiorum igitur venditio nihil aliud nisi liturgia quaedam fuisse videtur, qua civitas rebus dubiis civium pecunias ad se revocaret. Cives autem non solum honoris, sed etiam quaestus causa sacerdotia emerunt. Itaque maxime dolendum est, quod non iam erui potest, quanta et

---

[1] cf. Etym. M. p. 176.
[2] cf. Dem. Eubul. § 48. adv. Neaer. § 75. Ross. inscr. gr. III p. 52.
[3] cf. Arist. Pol. VI 5.

qualia sacrificia singulis de quibus agitur deis oblata sint. Hoc certe dubitari nequit, quin sacerdotiorum pretia quodammodo respondeant reditibus, etiamsi qui in sacerdotis condicione inest honos ad emenda sacerdotia magni fuerit momenti.

APPENDICES.

A.

DE DEORUM IN ERYTHRAEO TITULO COGNOMINIBUS.

Dei plus quinquaginta in uno illo Erythraeo titulo enumerantur, quorum multis ea sunt cognomina, quae raris aut nullis exemplis probentur. His interpretandis Rayetus[1] tam bono successu operam dedit, ut pauca iniudicata reliquerit.

1) Ἀβλαβιῶν in Parcarum nomine similem euphemismum agnovit Rayetus, atque is est, quo eaedem deae Athenis Eumenides dicuntur. Nec rari sunt eiusmodi euphemismi: Bechtelius[2] quidem Mytilenaeorum θεὰς Ἐτηφίλας tamquam deas vere amicas significari ita monet, ut similem qui inest in Εὐβουλέως nomine euphemismum respiciat. Verbum ἀβλαβίη uno tantum loco exstat Hom. hymn. in Merc. v. 393: ἐπ' ἀβλαβίῃσι νοοῖο. Haec ἀβλαβίη forma Ionica est pro ἀβλάβεια.

2) Alexander Magnus iam vivus divinis honoribus cultus est. Primus Lysander his honoribus usus videtur esse[3]. Post hunc Thasios Agesilaum 'ναοῖς καὶ ἀποθεώσεσι' coluisse constat. Porro altero ante Christum saeculo Philopoemena in deorum numero habitum esse nonnulli tituli docent. De Alexandri cultu v. Aelian. V. H. II 19; Lucian. Calumn. 17.

---

[1] cf. Revue arch. XXXIII p. 125 sqq.
[2] „Die inschriftl. Denkmäler des aeol. Dial." n. 15 ap. Bezzenb. V.
[3] cf. Duris ap. Plut. Lys. 18.

Alexandro quae ratio intercesserit cum Erythraeis, Paus. II 1, 5 et Plin. N. H. V 116 memorant. Cuius sacerdotium, quod usque ad imperatorum Flaviorum aetatem floruisse e titulo apud Le Bas-Waddington As. min. 57 cernimus, si pretii summa respiciatur,[1] apud Erythraeos multum valuisse Rayetus adnotat. Ubi templum Alexandri situm fuerit, narrat Strabo XIV p. 644: *ὑπέρκειται δὲ τῶν Χαλκιδέων ἄλσος καθιερωμένον Ἀλεξάνδρῳ τῷ Φιλίππου, καὶ ἀγὼν ὑπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἰώνων Ἀλεξάνδρεια καταγγέλλεται, συντελούμενος ἐνταῦθα.* Ex eodem loco apparet in Alexandri honorem Erythris ab Ionibus ludos celebratos esse.

3) *Ἀλέων ποταμός.* Cf. Plin. N. H. V 117: Iuxta eas (Erythras) fuerunt oppida Pteleon, Heleos, Dorion, nunc est Aleon fluvius. XXXI 14: Erythris Aleos amnis pilos gignit in corporibus.

4) *Ἐναγωνίου* cognomen Mercurio vulgo[2] tributum est. De Apolline Enagonio cf. Eusth. Il. p. 1322, 57: *Ἀπόλλωνος δ' ἐνταῦθα* (Il. XXIII 660) *μέμνηται ὁ ποιητὴς διὰ τὸ δοκεῖν ἐναγώνιον εἶναι καὶ αὐτὸν ὁμοίως τῷ Ἑρμῇ.* Praeterea semel Enagonius vocatur *Ἀχελῷος* fluvius; cf. Philostr. Her. p. 678.

5) *Ἀπόλλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυκασίδος* cultus ex Caucasa, qui est Chii insulae portus meridionali in ora maritima situs angustoque freto ab Erythris distans, Erythras translatus est similiter atque Dianae Pergaeae[3] cultus Perge ex urbe quadam Pamphyliae Halicarnassum arcessitus est. De Caucasa v. Herod. V 33. Ab eadem insula *Ἀπόλλωνος ἐγ Κοίλοις* cultum Erythraeos excepisse Rayetus apte monuit. Cf. Herod. VI 26: *Χίων φρουρῇ οὐ προσιεμένῃ μιν συνέβαλε ἐν Κοίλοισι καλεομένοισι τῆς Χίης χώρας.* Ceterum in deorum cultu quod multa Erythraeos cum Chiis communia habuerint, non mirum esse, cum idem de dialecto

---

[1] cf. p. 24.

[2] cf. Gerhard, Mythol. § 272, 4 b; § 275, 4 b.

[3] Diana Pergaea cum alibi tum Lindi in urbe culta est. Cf. Foucart, inscr. inéd. de l'île de Rhodes p. 81 n. 67: *Ἀ]ρτάμιτι Περγαίαι.* Cf. A. Maury, histoire des religions de la Grèce antique, t. III p. 180 sqq.

testetur Herodotus[1] neque desint in titulis vestigia, quibus eius testimonium confirmetur, Dittenbergerus adnotat.

6) *Δημήτηρ ἐγ Κολωναῖς.* Rayetus laudat Strab. XIII p. 589: *Ἀναξιμένης δὲ καὶ ἐν τῇ Ἐρυθραίᾳ φησὶ λέγεσθαι Κολωνάς.* Demetria Erythris celebrata esse e Le Bas-Waddington As. min. n. 53 colligas.

7) *Διόνυσος Βακχεύς*[2] et in titulo quodam Myconi invento[3] et ab Athenaeo,[4] qui ad Andriscum provocat, commemoratur. Saepius *Διονύσου Βάκχου*,[5] raro, quantum scio, *Διονύσου Βακχείου* et *Διονύσου Βακχίου*[6] mentio fit. *Βακχέως* formam ut poesis propriam usurpant Euripides, Sophocles, alii[7].

8) *Ἐνυώ* Martis esse comitem in Homeri Il. V 333. 592, matrem apud Homeri scholiastam aliosque legimus. Pausania[8] teste ei statua erat dedicata Athenis, qua in urbe unum idemque cum Marte templum illa dea habitasse videtur. Cf. C. I. A. III 2: *ἱερεὺς Ἄρεως καὶ Ἐνυοῦς καὶ Διὸς Γελέοντος.* Atque Romae quoque Bellonae erat templum[9], quod Dio Cassius *Ἐνυεῖον* nominat[10].

9) *Ἑστία Τεμενία* aliunde non nota est. *Τεμένιος* deus exstat in titulo Laconico C. I. G. n. 1446: *ἱερέαν κατὰ γένος Καρνείου Οἰκέτα καὶ Καρνείου Δρομαιέος καὶ Ποσειδῶνος Δωματείτα καὶ Ἡρακλέους Γενάρχα καὶ Κόρας καὶ Τεμενίου τῶν ἐν τῷ Ἕλει.* Cicero[11] et Suetonius[12] Apollinem *Τεμενίτην*

---

[1] cf. I 142.

[2] cf. Gerhard, Mythol. § 444, 2ᵃ; § 457, 2ᶜ. *Βακχεύς* Dionysi epitheton exstat etiam in Anonymi Laurentiani Deorum Epithetis, quae Guilelmus Studemund edidit in Anecdotorum Variorum volumine I.

[3] cf. Dittenb. S. I. G. n. 373.

[4] cf. 378 b. c.

[5] cf. C. I. G. n. 2919. 3538. 5956. 6388.

[6] cf. C. I. G. 2529 b. 2919. Gerhard, Mythol. § 443, 4; (§ 449, 1; § 457, 2ᶜ).

[7] Eurip. Bacch. v. 145. Ion. v. 218; Soph. Ant. v. 1121; Anth. Plan. 4, 150; Orph. hymn. 45, 2. 52, 1.

[8] cf. I 8, 4

[9] cf. Plut. Sull. 7; Cic. 13.

[10] cf. 42, 26. 50, 4. 69, 15. 71, 33.

[11] cf. Verr. IV 53, 119.

[12] cf. Tib. 74.

commemorant, cuius statua in Syracusanorum Temeno erat posita. De *Τεμένου* loco cf. Steph. Byz.; cuius incola eodem teste *Τεμενίτης* vocatur. Myconi *Ποσειδῶν Τεμενίτης* cultus est[1]. Erythris vero num eiusdem nominis fuerit pagus, nescimus. Adiectivum *τεμένιος* legimus apud Sophoclem[2].

10) *Ζεὺς Ἀποτρόπαιος καὶ Ἀθηνᾶ Ἀποτροπαία.* Plerumque ad calamitatem avertendam Apollo[3] invocatur. Iovi Minervaeque hoc cognomen tributum esse raris locis probatur. De Minerva v. C. I. G. n. 5939. Iovem Apotropaeum memorat Lucian. Alex. c. 4: *Ὦ ἀλεξίκακε Ἡράκλεις καὶ Ζεῦ ἀποτρόπαιε καὶ Διόσκουροι σωτῆρες*[4]. De Graecorum deis averruncis v. Plat. leg. p. 854 b; schol. ad Aristoph. Pl. v. 359. Huc Soph. Ai. versum 186 referendum esse puto: *ἀλλ' ἀπερύκοι καὶ Ζεὺς κακὰν καὶ Φοῖβος Ἀργείων φάτιν.* Hos deos averruncos non solum in cotidianis illis atque usitatis formulis usurpari, sed etiam templis sacerdotiisque honoratos esse et ex hac de qua agitur Erythraea inscriptione et, nisi fallor, e Paus. II 11, 1 apparet: *Πρὸ τοῦ βωμοῦ δὲ αὐτῷ μνῆμα Ἐπωπεῖ κέχωσται καὶ τοῦ τάφου πλησίον εἰσὶν Ἀποτρόπαιοι θεοί· παρὰ τούτοις δρῶσιν, ὅσα Ἕλληνες ἐς ἀποτροπὴν κακῶν νομίζουσιν.*

11) *Ζηνὸς Φημίου καὶ Ἀθηνᾶς Φημίας* nomina nusquam alibi memoriae prodita sunt. Hunc Iovem Phemium Iovi illi Euphemo, qui Hesychii testimonio Lesbi in insula colebatur, vel potius Iovi Euphamio, quem idem Hesychius commemorat, accurate respondere facile concedes, cum *Δία Βουλέα*[5] atque *Εὐβουλέα* unum et eundem esse deum in memoriam revocaveris. Haec numina non minus quam *Δία Βουλέα* aut *Εὐβουλέα*[6] i. e. Ditem patrem per euphemismum dici manifestum est.

---

[1] Dittenb. S. I. G. n. 373.

[2] cf. Trach. v. 754.

[3] cf. Gerhard, Mythol. § 311, 1^d.

[4] *Ἀποτρόπαιος* Iovis epitheton exstat etiam in Anonymi Laurentiani Deorum Epithetis, quae Guilelmus Studemund edidit in Anecdotorum Variorum volumine I.

[5] cf. Dittenb. S. I. G. n. 373 v. 17.

[6] cf. p. 39.

12) Ἥρα Τελεία. Cf. Paus. VIII 22, 2: Ἐν δὲ τῇ Στυμφήλῳ (quae est urbs Arcadiae) τῇ ἀρχαίᾳ Τήμενόν φασιν οἰκῆσαι τὸν Πελασγοῦ καὶ Ἥραν ὑπὸ τοῦ Τημένου τραφῆναι τούτου καὶ αὐτὸν ἱερὰ τῇ θεῷ τρία ἱδρύσασθαι καὶ ἐπικλήσεις τρεῖς ἐπ' αὐτῇ θέσθαι, παρθένῳ μὲν ἔτι οὔσῃ Παιδί, γημαμένην δὲ τῷ Διὶ ἐκάλεσεν αὐτὴν Τελείαν, διενεχθεῖσαν δὲ ἐφ' ὅτῳ δὴ ἐς τὸν Δία καὶ ἐπανήκουσαν ἐς τὴν Στύμφηλον ὠνόμασεν ὁ Τήμενος Χήραν. Τάδε μὲν ὑπὸ Στυμφηλίων λεγόμενα οἶδα ἐς τὴν θεόν. Iunoni Teleae et in Coccyge[1] monte Arcadiae et Plataeis[2] templum fuisse constat. Denique cf. Aristoph. Thesm. v. 976 et scholiastae adnotationem.

13) Πυθόχρηστοι ei dei sunt, quibus sacra institui Apollo Pythius iussit. Cuius generis commemorantur Venus v. 75. 160, Ceres eiusque filia v. 98, Bacchus v. 145, deus, cuius nomen incertum est, v. 2. Haud aliter Athenis Apolline Pythio iubente Aesculapii templum institutum esse videtur.[3]

14) Ἀγαθὴ Τύχη.[4] De Bona Fortuna cf. C. I. G. n. 371. 1950; C. I. A. II n. 162, 20. 741 etc. Huius igitur deae non solum in formula illa notissima mentio fit, sed etiam ara et victimis cum alii tum Athenienses eam coluerunt. De Erythraeorum Bona Fortuna cf. Le Bas-Waddington As. min. n. 55.

---

[1] cf. Müller, H. G. II p. 190.
[2] cf. Paus. IX 2, 5.
[3] cf. Dittenb. S. I. G. n 368.
[4] cf. Gerhard, Mythol. § 156, 2; § 294, 4[a].

B.

TITULI.

I a.

Ν]ικομάχου τοῦ θυ[οσκόου?

— — ὁ πριάμενος τὰν ἱερωτε[ίαν τῶν
θεῶ]ν τῶν δυώδεκα ἱερωτεύσει ἐ[πὶ ζωᾶς
ἐν]δασόμενος τῶν θυομένων πάν[των τ-
ὰ] δέρματα καὶ τὰς κωλέας ὅσα κα τ[οὶ
Ἱε]ρῶται θύωντι τοῖς δυώδεκα θεοῖς ἐν τ[ού-
τωι τῶι Νικομαχείωι· ποταγόντω δὲ τ[οὶ ἱε-
ρεῖς τοὶ] ἑκαστάκι γινόμενοι τὰ ἱερεῖα, ἅ κ[α δέη
ι σφά]ζειν, ποτὶ τὸν βωμὸν τῶν θε[ῶν
τῶν δυώ]δεκα καὶ ποιούντω τὰν θυσίαν·
αἰ δέ κα [μὴ] ποτά[γωντι

I b.

. . . . ειδιδ . .
. . . . στρατείας καὶ αι . . . . .
. . . . αν ἄν κα μὴ αὐτὸς θέ[λῃ . . . .
. . . τοῦ] ἐπικεφαλαίου τέλεος τοῦ ι . . . . . .
. . . . ιον. στε[φ]ανα[φ]ορείτω δὲ τὰς ἐρ[ότ-
ια]ς καὶ ἐπὶ τὰ δεῖπνα φοιτήτω τὰ δ[αμό-
σια]. χρηείσθω δὲ καὶ τῶι περὶ τὸ ἱερὸ[ν χώ-
ρωι] τῶι δαμοσίωι, ὅτι κα θέλῃ, ὅτι κα [μὴ
ἁ πό]λις κατασκευάξῃ· ὠνείσθω δὲ ὅς [κα ᾖι
ὁλ]όκλαρος καὶ ὧι δαμοσιοργίας [μέτε-
στι· ἐ]ξέστω δὲ καὶ [π]αιδὶ ὠνεῖσθαι, ἄ[λλ-
ωι] δὲ μηθενὶ ἐξέστω τὰν ἱερωτεία[ν ἢ ἑα-
υτ]ῶι· ὅς δέ κ[α] εἴπῃ ἢ προαισιμνάσῃ [ἢ πρ-
οθῇ] ἢ ἐν δάμωι ἢ ἄλλει καὶ χ' ὁπειοῦν, [ὡς δεῖ
ἀφε]λέσθαι τὸν πριάμενον τὰν ἱερω[τείαν,
χιλ]ίας δραχμὰς ἀποτεισάτω ἱερὰ[ς τοῦ
Ἀσ]κλαπιοῦ· τᾶς δὲ τιμᾶς καταβαλεῖ [τὸ
ἥμι]σσον καὶ ἑκατοστὰν καὶ τριακο[στὰν

ἐν] τῶι Πεταγειτνίωι μηνὶ πρὸ τᾶς δε[κάτας, τὸ δ]ὲ ἥμισσον ἐν τῶι Διονυσίωι πρὸ [τᾶς δεκάτα]ς. ἐπ[εὶ δ]έ κα τὰν τιμὰν πᾶσαν κα[ταβάλη]ι, ἀντεθησεῖται· τὸ δὲ ἀνάλωμα [τὸ ἐς τὰ]ν ἄνθεσιν παρέξει αὐτὸς ἑαυτῶι. [κοσμεῖν] δὲ τὸν ἱερῆ τὸν ναὸν κατ' ἀμέ[ραν. ἐπιμέ]λεσθαι δὲ αὐτὸν καὶ τᾶς στοιᾶ[ς τᾶς πο]τ τῶι Ἀσκλαπιείωι, ὅπως καθαρ[ὰ ἦι. τᾶ]ς δὲ ποθόδου ἄρξει μεὶς Μαχανε[ύς. τιμ]ὰ ἱερωτείας σὺν ἑκατοστᾶι κ[αὶ τριακο]στᾶι δραχμαὶ πεντακισχίλιαι [. . . . κον]τα ὀκτώ, τέτορες ὀβολοί. ἐπρία[το . . . .]τρις Μηνίου.

II.

. . . . ὁ πριάμενος τὴν ἱερωσύνην τῶ]ν μυστῶν θεῶν τῶν ἐν Σαμοθρά]κηι ἱερήσεται διὰ βίο[υ, καὶ Ἀπατου]ρεῶνος ἑβδόμηι παρ[έξει τὸ πέμμ]α σχίξας καὶ ἐγχέει [τὸ ποτὸν τοῖ]ς μύσταις καὶ πομπε[υθήσεται πα]ρ' αὐτοῦ· στεφανωθήσεται δὲ παρὰ] τῶν μυστῶν φιλοτιμίας ἕνεκε]ν τῆς εἰς ἑαυτούς, ἐν ἧι ἱερᾶται ἡμέραι· συνθύσει δὲ καὶ τοὺς λιβάνους ἐμ πάσαις ταῖς συνόδοις μετὰ τοῦ προϋπάρχοντος ἱερέω(ς) τῶν μυστῶν καὶ οἷς ἐπιβάλλει ἐκ τοῦ νόμου· ὑπάρχειν δὲ αὐτῶι τὸν στέφανον εἰς τὸ κατ . . . . ον· ἐπρίατο τὴν ἱερωσύνην Τίμ[αιος Στράτωνος χρυσῶν ἑπτά, χαλ[κῶν ἑξήκοντα, οὓς ἔδωκε παραχρ[ῆμα.

III.

Ἐπὶ ν]εωποιοῦ Χαρμύ(λ)ου (τ)οῦ Διαγόρου, μηνὸς Ἡρα(κλ)[ε]ίου, πρυτανείας τῆς μετὰ Μενεκλεῦς τοῦ Φορμίωνος,

γρ](α)μματεύοντος Διοδότου τοῦ Ἡλ(ι)ονίκου, ἔ[δ]οξε (τῆι) βουλ]ῆι καὶ τῶι δάμωι, γνώμηι πρυτάνεων· [ὁ] πριάμ(ε)νος τ]ὴν ἱερητείαν τῆς Ἀρτέμιδος τῆς Περ(γα)ίας παρ]έξετα(ι ἱ)έρειαν ἀστὴν ἐξ ἀστῶν ἀμφοτέρων ἐπὶ τ]ρεῖς γενεὰς γεγενημένην καὶ πρὸς πατρὸς καὶ πρὸς μητρός, ἡ δὲ πριαμένη ἱεράσεται ἐπὶ (ζ)ωῆς τῆς αὐτῆ[ς καὶ θύσει τὰ ἱερὰ τὰ δημο[τελέ]α καὶ τὰ ἰδιωτικά, καὶ λήψεται τῶν θυομένων δημοσίαι ἀ(φ') ἑκάστου ἱερείου κωλῆν καὶ τὰ ἐπὶ κωλῆι νεμόμενα καὶ τεταρτημο(ρ)ίδα σπλάγχνων καὶ τὰ δέρματα, τῶν δὲ ἰ(δ)ιωτι(κ)ῶν λήψεται κωλῆν καὶ τὰ ἐπὶ κωλῆι νεμόμενα καὶ τεταρτημορίδα σπλάγχνων. τοὺς δὲ ταμίας διδόναι τοῖς πρυτάνεσιν εἰς τὴν θυσίαν τῆς Ἀρτέμιδος ἐντελε(ῖ)ς δραχμὰς τριάκοντα. παρασκευάζειν δὲ τὴν (θ)υσίαν τὰς γυναῖκας τὰς τῶν πρυτάνεων, λαβούσας τὸ ἐκ (τ)ῆς π(όλ)εως διδόμενον, τῶν πρυτανευόντ(ω)ν τὸμ μῆνα τὸν Ἡράκλειον. τὴν δὲ θυσίαν συντε(λ)είτω μηνὸς Ἡρακλείου δωδεκάτηι. ἔστω δὲ (ἡ ἱ)έρεια ἰσόμοιρος (κα)ὶ ταῖς γυναιξὶν τῶν πρυτάνεων τῶν θυομένων δημοσίαι. ποιείσθω δὲ ἡ ἱέρεια καθ' ἑκάστην νουμηνίαν ἐπικουρίαν ὑπὲρ πόλεως, λαμβάνουσα δραχμὴν παρὰ τῆς πόλεως. ἐν (ὧι δ)ὲ μηνὶ ἡ θυσία σ]υντελεῖται ἡ δημοτελής, ἀγειρέτω πρὸ νήσου κ]α[θ'] ἡμέρας τρεῖς ἐπ' οἰκίαν μὴ πορευομένη. ὁ δὲ ἀγερμὸς ἔστω τῆς ἱερείας, κατ(α)σκευᾶτα(ι) δὲ ἡ ἱέρεια καὶ τὸ ἱερόν, οὗ ἂν βούληται· κατασκευασάτω δὲ καὶ θησαυρὸν τῆι (θ)εῶι, ἐν(β)αλ(λ)έτωσαν δὲ ο[ἱ θύοντ(ε)ς ἐπὶ μὲν τῶ(ι) τελείωι ὀβολοὺς δύο, ἐπὶ δὲ γαλαθ(η)νῶι ὀβολόν· ἀνοιγόντων δὲ οἱ ἐξετασταὶ κατ' ἐνιαυτ(ὸ)ν τὸν θησαυρὸν καὶ δι(δ)ό[ντων τῆ(ι) ἱερείαι εἴς τε τὴν ἐπικουρίαν [καὶ . . . . .]ματισμὸν καὶ εἰς ἱματισμὸν καὶ . . . ο . . .

IV

a

. . . . ογέ[νη]ς [. . . . .
. . . . . Πυθ]οχρήστου ϱ' . . . . .

. . . . . . Ἑρμησίλεως Μέντο[ρος, ἐγγυ-
ητὴς Δημή]τριος Ἀπελλίου. Ἀφροδ[ίτης . . . .
. . . . .] ρλ', ἐπώνιον ε', Ἀ[. . . . .
. . . . . δ]ώρου, ἐγγυητὴς Βακχύλος
. . . . Διοσκόρων νε', ἐπώνι[ον ι'.,
. . . . . . Ἡ]νιόχου, ἐγγυητὴς Μητρᾶς Μ[. . . . .
. . . ἥδ]ε ἐπεπράθη· Ἑστίας Τεμενίας [. . . . .
. . . ἐπ]ώνιον ι', Ἀντίπατρος Ἀπολλοδώ[ρου, ἐγγυ-
ητὴς] Πρηξᾶς Εὐβούλου καὶ ἐπεπράθη . . . .
. . . . . ἐπώνιον ε', Ἡράκλεος Ἀντιπάτρο[υ,
ἐγγυητ]ὴς Ἐπίκουρος Στεφάνου. διασ[υστά-
σεις ἱ]ερητειῶν ἐφ' ἱεροποιοῦ Φανοτίμο[υ
μηνὸς . . . . . .]νος· Δαμασίστρατος Ἑκατωνύμου
Ἑκατων]ύμωι Δαμασιστράτου διασυνέσ-
τησεν ἱ]ερητείαν, ἣν ἐπηγοράκει ἐπὶ Δ . . .
. . . . . . Βάκχωνος ἐφ' ἱεροποιοῦ Πυθοκρίτου,
Ἀπό]λλωνος Καυκασέως καὶ Ἀρτέμιδος Καυ-
κασί]δος καὶ Ἀπόλλωνος Λυκείου καὶ Ἀπόλ-
λω]νος Δηλίου καὶ ποταμοῦ Ἀλέοντος
σ]κε', ἐπώνιον ι', ἐγγυητὴς Ἐπίπτω-
το]ς Καλλιστράτου. ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἑρμο-
κλ]είτου, μηνὸς Ληναιῶνος, αἵδε ἐπεπρά-
θησ]αν ἱερητεῖαι ἐπ' ἐξεταστῶν τῶμ μ[ε-
τὰ Ὑ]ψικλείους καὶ Θευδότου· Ζηνὸς
Φη]μίου καὶ Ἀθηνᾶς Φημίας ρμ', ἐπ[ώ-
νιο]ν ε', Πολυπείθης Φαννοθέμιδος, ἐ[γ-
γυ]ητὴς Κρίτος Θευκρίτου. Ἀθηνᾶς Νίκη[ς
ρ]κ', ἐπώνιον ε', Δημήτριος Ἀριστάρχο[υ,
ἐγγ]υητὴς Τηλέμαχος Ἀθηνογένου. Ἀθ[η-
νᾶς Ἀρεί]ας ο', ἐπώνιον β', Πυθοκλῆς
Ἀκέσ]τευ, ἐγγυητὴς Ἱεροίτας Ἱερογένου.
Ἐνυ]οῦς καὶ Ἐνυαλίου ρκ', ἐπώνιον ε',
Πυθ]οκλῆς Ἀκέστευ, ἐγγυητὴς Ἱεροίτας Ἱερ[ο-
γέ]νου. Διασυστάσεις ἱερητειῶν ἐφ' ἱεροπο[ι-
οῦ] Φανοτίμου, μηνὸς Ἀνθεστηριῶνος
τ]ρίτη ἐξιόντος· Ἰατροκλῆς Ἡρακλεώτου
Ἀρ]ιστείδηι Ἰατροκλείους διασυνέστη-
σε] τὴν ἱερωσύνην Ἀφροδίτης τῆς ἐ[ν

᾿Εμβ]άτωι, ἣν ἐπηγοράκει ἐπὶ Κηφισίωνι [τοῦ δεῖνος] ἐφ᾿ ἱεροποιοῦ Μήτρωνος, ͵βμ΄, ἐπώ]νιον μ΄, ἐγγυητὴς ᾿Ιατροκλῆς ῾Ηρακ]λεώτου. ἱερητεῖαι ἐπιπωληθεῖσ]αι ἐφ᾿ ἱεροποιοῦ ῾Ερμοστράτου, μηνὸ]ς Ποσιδεῶνος ὀγδόῃ ἐξιόντος· Δήμ]ητρος ἐγ Κολωναῖς ἑξα[κοσίων], ἐπώνιον δέκα, Μητρόδωρος τοῦ δεῖνος, ἐ]γγυητὴς [ὁ δεῖνα . . .

b

αἵδε ἐπράθησαν] ἱερ[η]τεῖ[αι ἐφ᾿ ἱεροποιοῦ τοῦ δεῖνος.....] ᾿Αχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων..... ἐπώνιον......]αῖος ᾿Αλκιμάχου, ἐγγυητὴς ὁ δεῖνα.....]θέμιδος. αἵδε ἐπεπράθησα[ν· ....ἐπώνιον α΄, ᾿Αριστ[ῆ]ς ᾿Αριστε[ῦ, ἐγγυητὴς Θεόπομπος] Δ[η]μώ[ν]α[κτ]ος. Γῆς ι΄, ἐπώνιον [α΄, ὁ δεῖνα Φανν]ο[θ]έμιδος, ἐγ[γυη]τὴς ᾿Αναξίπολις ....᾿Αφρ]οδίτης Πανδήμου σ΄, ἐπώνιον [ι΄, ᾿Αριστῆ]ς ᾿Αριστεῦ, ἐγγυητὴς ᾿Αλέξανδρος ....῾Εστί]ας Τεμενίας ρε΄, ἐπώνιον ε΄, ῾Ιεροίτας ῾Ιέρω]νος, ἐγγυητὴς Δημήτριος ᾿Αριστάρχου. ᾿Αθηνᾶς] ᾿Επιμάχου σ΄, ἐπώνιον ι΄, Ξενόφιλος ......, ἐγγυητὴς Φιλιστῆς ῾Ερμώνακτος. αἵδε ἐπεπράθη]σαν ἐφ᾿ ἱεροποιοῦ ᾿Επιγόνου· Δήμητρος ἐγ Κ[ολωναῖς] ͵ατ΄, ἐπώνιον κ΄, Τρέφων Σίμου, ἐγγυητὴς] Ζῆνις Φιλίσκου. ῾Εστίης Βουλαίης ωλ΄, ἐπώ]νιον ι΄, Δημήτριος ᾿Απελλίου, ἐγγυητὴς ᾿Απολλώνιος] Ζωπύρου. ᾿Αβλαβιῶν ν΄, ἐπώνιον ι΄, Φιλίσκος Π]υθίκοντος, ἐγγυητὴς Ζηνόδοτος Μύτωνος. Διὸς ᾿Αποτροπαίου καὶ ᾿Αθηνᾶς ᾿Αποτροπαίας νβ΄, ἐπώνιον Ι-[Ι-, ᾿Αριστῆς ᾿Αριστεῦ, ἐγγυητὴς Θεόπομπος Δημώνακτο[ς. Δήμητρος καὶ Δήμητρος Κόρης ϛ΄, ἐπώνιον ε΄, ῾Εκατώνυμος Χρυσίππου, ἐγγυητὴς ῾Εκατᾶς Γνώτου. Διονύσου π΄, ἐπώνιον β΄, Θεύξενος Θρασυμ[άχου, ἐγγυητὴς Πρύτανις Εἰρηνάδος. ᾿Αφροδίτης Πυθοχρήστου τ΄, ἐπώνιον ι΄, ῾Ηρακλεώτης ῾Η[ρο·

σιῶντος. Ἀχιλλέως, Θέτιδος, Νηρεΐδων, π', ἐπώ[νιον ⊢[⊢], Κ[τη]σικράτης Ἐπιγένου, ἐγγυητὴς Ἀθην[ίων? Ζωπυρίωνος. Ἀπόλλωνος ἐγ Κοίλοις ϑ', ἐπ[ώνιον ι', Πύθερμος Ἀριστάρχου, ἐγγυητὴς Ἡρόδοτος Εὐπαθίδου. Ποσειδῶνος Φυτα⟨ι⟩λμίου ρλϛ', ἐπώνιον [ε'], Ἐπίγονος Ἀστυκράτευ, ἐγγυητὴς Κρ[ατίδημος Παρμενιτάδος. Κόρης Σωτείρης νβ', ἐπώνιον ι', Χάρης Χάρητος. Μητρὸς Μεγάλης νπ', ἐπώνιον ι', Μολίων Διονυσίου, ἐγγυητὴς Φανόπολις Μενεκλείους. αἵδε ἐπεπωλήθησαν ἐ]π' Ἀ[γα]σικλείους· Ἡρακλέους ,αϡκα', Θ]εόφρων Δημητρίου, ἐγγυητὴς Ἑρμήσιος Ἑρμησιάνακτο[ς. Ἀγ]αθῆς Τύχης ρ', [Ἐ]λπήνωρ Ἀπολλωνίου, ἐγγυητὴ]ς Πατρεὺς Ἀπολλωνίου. Δήμητρος καὶ Κόρης Πυ]θοχρήστου σι', Ἑκατώνυμος Χρυσίππου, ἐγγυη]τὴς Ἑκατᾶς Γνώτου. ἥδε ἐπεπράθη ἐπὶ Θευδώρου τοῦ Μ]ήτρωνος. Ἑρμοῦ Ἀγοραίου ,δχι', ἐπώνιον μ', Μολίω[ν Δι]ονυσίου, ἐγγυητὴς Ἄρατος Μητροδώρου. αἵδε ἱερητεῖαι ἐπράθησαν ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου, μηνὸς Ληναιῶνος. Κορυβάντων Εὐφρονιείων καὶ Θαλείων ἐπὶ Θάλεω Ἰσέως ἔτει]σεν Ἀντίπατρος Ἀγασικλείους χα', ἐπώνιον ι', ἐγγυητὴς Ἡρόδοτος Ἀρχέοντος. Τῶν Ἀνδρείων ἠγόρασεν Ἀριστοκλῆς Ἀδε[ιμάντου δραχμῶν ρπ', ἐπώνιον ε', ἐγγυητὴς Σώσιμος Ἀριστοκλείους. αἵδε ἐπεπράθησαν ἐφ' ἱεροποιοῦ Ἀπατουρίου, μηνὸς Ληναιῶνος· Ἀπόλλωνος Ἐναγωνίου σλ', ἐπώνιον ι', Σῖμος Ἀπολλωνίου, ἐγγυητὴς Βακχύλος Μητροδώρου. Ἑρμοῦ Ἀγοραίου ,δχ', ἐπώνιον μ', Μολίων Διονυσίου, ἐγγυητὴς Φανόπολις Μενεκλείους. Ἀπόλλωνος ἐν Σαβηρίδαις ρν', ἐπώνιον ε', Φαναγόρας Ἀπολλοδότου, ἐγγυητὴς Ἀπολλόδοτος Φαναγόρου. Κορυβάντων Θαλείων, Ἀνδρείων ροα', ἐπώνιον [ε', Ἡνίοχος Ἡνιόχου, ἐγγυητὴς Μητρόδωρος Μητροδώρου. Διὸς Ἐλε[υθ]ερίου, εἰ μὲν ἔστιν ἱερεύς, ἐπιπωλεῖται, εἰ δὲ μή ἐστιμ, πωλεῖται, ... , ἐπώνιον κ', Βακχύλος Μητροδώρου, ἐγγυητὴς Σῖμος Ἀπολλωνίου.

αἵδε ἱ]ερητεῖαι ἐπράθησαν ἐφ' ἱεροποιοῦ Ζηνοδότου,
μηνὸς Ληνʼ[αι-
ῶνος· Δι]ὸς Βασιλέως σλʹ, ἐπώνιον ιʹ, Μέδων Μέ[δον]τος,
ἐγ[γυ-
ητὴς Ἱ]ερογένης Ἡροδώρου. Βασιλέως Ἀλεξάν[δρου . . . . .
ἐπώνιον . . .]ΔΔ, Θεοφάνης Ἡροδότου, ἐγγυ[ητὴς . . . . . .
. . . .

c.

. . . . . ω . . . . . .
. . . . . . τος Κτησικράτου. Διὸ[ς
Ἀποτ]ροπαίου καὶ Ἀθηνᾶς Ἀποτ[ρο-
παί]ας ρνʹ, ἐπώνιον εʹ, Καλλίας [Καλ-
λίο]υ νεώτερος, ἐγγυητὴς Μη[τρό-
δ]ωρος Διοφάντου.
αἵδε ἱερητεῖαι ἐπεπράθησαν ἐπὶ [ἱε-
ροποιοῦ Ἡρακλεώτου, μηνὸς Ληνα[ιῶ-
νος· Διοσκόρων Ἀστύνους Εὐθύ[νου
κ]αὶ ἐπίτροπος Νοσσὼ Σίμου καὶ κ[ύριος
Ν]οσσοῦς Θεόφρων Δημητρίου, ΗΗ . . ,
ἐπ]ώνιον ιʹ, ἐγγυητὴς Θεόφρων Δη[μη-
τ]ρίου. ἱερατέαι αἱ πραθεῖσ[αι
καὶ ἐπιπραθεῖσαι ἐπὶ ἱερο[ποιοῦ
Πυθέου· Ἥρας Τελείας φʹ,
ἐπώ(νιον) ιʹ, Διονυσόδωρος Ἀριστομ[ένου,
ἐγγυ(ητὴς) Διονύσιος Ἀριστομέν[ου.
Θεῶν Προκυκλίων υʹ, ἐπώ(νιον)[ιʹ,
Μενεκλῆς Φανοπόλιδος, ἐγγυ(ητὴς) Καλλία[ς
Κ]αλλίου. τῶν ἐπιπραθεισῶν·
Ἥρας Τελείας σναʹ, ἐπώ(νιον) ιʹ,
Φύ]λαρχος Αὐτονόμου, ἐγ(γυητὴς) Καλλίω[ν
Φ]υλάρχου. Θεῶν Προκυκλίων ρεʹ,
ἐ]πώ(νιον) εʹ, Μητρόδωρος Διοφάντου,
ἐγ]γυ(ητὴς) Καλλίας Καλλίου.
Ἀ]ρτέμιδ⟨ω⟩ος Φωσφόρου [ᐁ . . .
ἐπώ(νιον) . . .], Ζωπᾶς Ζωπάδος, ἐγγυ(ητὴς) Καλ[λίων
Φυ]λάρχου. Εἰρήνης φʹ, ἐπώ(νιον) ιʹ,
Διο]νύσιος Ἀριστομένου,

ἐγ]γυ(ητὴς) Διονυσόδωρος Ἀριστομένο[υ.
Ἑρ]μοῦ Πυλίου Ἁρματέως σο', ἐπ[ώ(νιον) ι',
Φύ]λαρχος Καλλίωνος, ἐγγυ(ητὴς) Καλλί[ων
Φ]υλάρχου. Διονύσου Πυθοχρήστου ρε',
ἐπώ(νιον) ε', Ἡγέμων Μητροφάνου, ἐγγ(υητὴς)
Παρμενίσκος Πυθεῦ. Διονύσου
Βακχέως ρ', ἐπώ(νιον) ε', Ἀγασικλῆς
Ζωπύρου, ἐγγυ(ητὴς) Ἀριστοκλῆς Ἀδημᾶ.
Ἀρισταγόρη Διονυσοδώρου με[τὰ τοῦ
παιδὸς Διονυσοδώρου τοῦ Ἀρισ[το-
μένου κληρονόμος οὖσα τ[ῶν
Ἀριστομένου τοῦ Μητροδ[ώ-
⟨εκεν τὴγ γυναικείαν ἤγορα⟩
ρου κατὰ διαθήκην διασυνίσ-
⟨σ⟩τησιν ἱερητείαν, ἣν ἠγόρα-
σεν Ἀριστομένης Μητρο[δώ-
ρ]ου ἐπὶ ἱεροποιοῦ Ἡγησαγόρ[ου,
μηνὸς Ληναιῶνος τριακάδι,
Ἀφροδείτης Πυθοχρήστο[υ,
δ]ραχμῶν ρλ' καὶ ἐπωνίου [ε',
Ἀ]πολλωνίωι Ἀριστομένου,
ἐγ]γυητὴς Ἀπολλωνίου
Δι]ονυσόδωρος Ἀριστομένο[υ.
ἐ]γγύ(α)ι ἱερητειῶν τῶν πραθεισ[ῶν?

V a.

συλε | ευαν . . μενο | ι ειασησειχενπρο |
δουλον . . . . . . οσυνηνδ || επιλιμε . . . . καιτοκ | ουσασοικα
θισταμενοιιερειστ . . ο . . . l | καιτησκαρπειαστονκη . . . . |
ντοεκτησμισθωσεωσλημυσταιαποτον | υπαρατουμεμισθωμενουτην
ιερωσυνην || αφοραντηιβουληκαιοιο . εθαδιυδαβειναυγ | σθαι δοκει
τηιβουληιεπιτελεισθαιτα | ε¯ενημηνπροσαναφορανυποτωνστρατ |
προδεδηλωμενοσ α . . ουθ . πραττων | αικαλοκαγαθιαι διακειται
προστονδηl || καιγενομενοσμεν ιερευστου | ν . . αρχοντοσενιαυτου
καιθυσασ | ω . . ριασπαντωντων κατοικουντωντην | ο . . τουστε
πολιτασκαι . αιοικουσκωιαπ | υντασξενουσ ομοιωσδεκαιτουσελευ ||

δεκαιγραμματευσβουλησκαιδημο | ενιαυτονηρξενκαλοσκαιενδοξο |
‾τωνδημοσιωνγραμματωνκαιτ | ιηγησενδεπαρεαυτουκαιταεικ | ναγρ
αφηντωνχρηματιζομεν || τοντηνεαυτουμεγαλομερειανε | εδημοθοινη
σεντουστεπολιτ | τουσπαρεπιδημουντασξενουσ | θερουσπαιδασεκα
λεσενεπισπ | μη . . ο . γ

V b.

αισυν | ρειαν μει | ργασιασησειχενπρο | δουλ . . . . . ηνιε
ρωσυνηνην || . . . . . επιλιμενι . . . . . . ειταικαιταχ | . ουσασοικαθιστα
μενοιιερεισημιων κα | δικαιτησκαρπειαστωνκηπων . . . . ην | ντοεκ
τησμισθωσεωσδημι . . ταιδετον | . υπαρατουμεμισθωμένου τηνιερω
συνην || . αφορυντηιβουληικαιοιομεθαδιαλαβειν | . σται δοκειτηιβου
ληι . ἐπιτελεισθαιτα | εγενημενηνπροσανα . . . εαννπο | προδεδηλω
μενοσ ακολουθαπραττων | ικαλοκαγαθια διακειταιπροστονδημ ||
. ιρω καιγενομενοσμενιερευστον | . . . . αρχοντοσενιαυτονκαιθυσαστοισ
| . . . ριασπαντωντωνκατοικουντωντην | . . . τουστεπολιτασκαιπαροι
κουσκαιαπ | υντασξενουσ ομοιωσδ . . α . . ουσελευ || . . δεκαιγραμ
ματευσβουλησκαιδημο | . ενιαυτονηρξενκαλωσκαιενδοξω | . . τονδημο
σιωνγραμματωνκαιτ | ορηγησινδεπαρεαυτουκαιτα | ναναγραφηντων
χρηματιζομεν || . ιοντηνεαυτουμεγαλομερειανε | εδημοθοινησεν
τουστεπολιτ | τουσπαρεπιδημουντασξενουσ | τουσπα . . ασεκαλε . . εν
ε . . .

C.

INDEX DEORUM:

I) QUI IN ERYTHRAEO TITULO, II) QUI IN CETERIS TITULIS EXSTANT.

I.

II.

D.

INDEX ERYTHRAEORUM,

QUORUM IN TITULO IV MENTIO FIT.

Corrigenda.

V. 5 p. 14 pro 'ἀκμαῖα aut ἔκκριτα' lege 'ἃ κ[α δέη'.

ARGUMENTUM.

A.

B.

DE

MODORUM TEMPORUMQUE

IN ENUNTIATIS CONDICIONALIBUS LATINIS

PERMUTATIONE

QUAESTIONES SELECTAE

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

HENRICUS BLASE

RHENANUS

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER

MDCCCLXXXV

Darmstadtii typis G. Otto.

Quaestionem de enuntiatis condicionalibus latinis cum multi aggressi sint homines docti, multum abest, ut quisquam ad finem perduxerit. Nam neque enallages doctrina, qua olim ad quasdam syntaxeos formas explicandas grammatici abuti solebant, nostra aetate omnium consensu reicitur, neque dubitatur linguae latinae proprietates ex graeca explicare; quamquam in dies augetur eorum numerus, quibus persuasum est linguas graecam et latinam inde ab antiquissimis temporibus coepisse alteram ab altera adeo secedere, ut syntaxeos diversissima ratio evaderet. Atque multum contulit, ut in errore versarentur grammatici, eorum doctrina, qui Godofredi Hermann umeris innixi scriptorum sermonem logicae quae dicitur doctrinae legibus metiendum esse contenderunt.

Adde quod, cum eandem omnibus temporibus fuisse formarum indolem neque quicquam mutatum esse opinarentur, sic fere plerique olim inquisiverunt in leges grammaticas, ut nullam aut aetatis qua scripsisset auctor aut generis orationis quod amasset rationem haberent.

Verum postquam cognitum est, quantum intercedat discriminis inter syntaxin Plautinam et Ciceronianam, de unius Plauti enuntiatis condicionalibus primus disseruit Rothheimer [1] accurateque singulorum generum exempla congessit. Tamen ne quaestionem absolveret, impedimento fuit, quod Ciceronianae elocutionis sedulo comparandae rationem non habuit. Ac ne is quidem, qui cum hunc tum Ussingium vituperans, quod congestae potius quam digestae variae enuntiatorum formae

[1] Rothheimer, de enuntiatis condicionalibus Plautinis. Diss. Gotting. 1874.

ab illis essent, novissimus de ea re disputavit, Petrus Langen [1] rem confecisse et causas discriminum recte videtur cognovisse.

Quae cum ita sint, nos denuo quaestionem ita instituere conamur, ut Ciceronis elocutione, quae quidem selectis quas Carolus Halm commentariis instruxit orationibus illustretur, diligenter cum Plautina comparata primum quaeramus de vi coniunctivorum in enuntiatis condicionalibus, deinde de eis enuntiatis, quorum in protasi coniunctivus, in apodosi indicativus legitur.

Orationes autem illae Halmianae, si ordinem annorum, quibus a Cicerone habitae sunt, respexeris, hae sunt: oratio pro Sex. Roscio Amerino, in Q. Caecilium, accusationis in Verrem libri IV et V, oratio de imperio Cn. Pompei, in Catilinam orationes quattuor, oratio pro L. Murena, pro P. Sulla, pro Archia poëta, pro P. Sestio, pro Milone, pro Q. Ligario, pro rege Deiotaro, in M. Antonium orationes Philippicae I et II.

CAPUT I.

PRAESENTIS, IMPERFECTI, PERFECTI, PLUSQUAMPERFECTI CONIUNCTIVI QUAM HABEANT VIM IN ENUNTIATIS CONDICIONALIBUS.

§ 1.

In enuntiatis et primario et secundario coniunctivus imperfecti vicies novies apud Plautum legitur (cf. Rothheimer l. c. p. 39 sq.), si a versu Truc. 363 recesseris, quoniam, utrum Ambrosiani an Palatinorum memoria hoc loco probanda sit, adhuc incertum est. Ex illis tria ita comparata sunt, ut coniunctivus vim praeteriti in utroque enuntiato prae se ferat:

---

[1] P. Langen, Beiträge zur Kritik und Erklärung des Plautus. Lipsiae 1880. p. 43 sqq.

1) Aul. 741 *Quid vis fieri? factumst illud: fieri infectum non potest.*
Deos credo voluisse: nam ni vellent, non fieret scio.

2) Aul. 439 *Ibi ubi tibi erat negotium, ad focum si adesses,*
Non fissile auferres caput: merito id tibi factumst.
auferres Goetz; *haberes* codd.

3) Asin. 677 *Furcifer, etiam me delusisti? ::*
Numquam hercle facerem, genua ni tam nequiter fricares.

E perfecto *delusisti* quod antecedit efficitur praeteriti notionem inesse in formis *facerem* et *fricares.* Ac nequis credat voce *numquam* hanc infringi interpretationem, conferatur

Merc. 993 *Si hercle scivissem sive adeo ioculo dixisset mihi*
Se illam amare, numquam facerem ut illam amanti abducerem.

Praeteriti notio in apodosi perspicua est; in protasi utrum notio praeteriti sit intellegenda necne, non satis certo cognoscitur:

Amph. 525 *Ea tibi omnia enarravi: nisi te amarem plurumum,*
Non facerem.

Bacch. 916 *Nam ni illic hodie forte fortuna hic foret,*
Miles Mnesilochum cum uxore opprimeret sua
Atque obtruncaret moechum manufestarium.

Cas. III 2. 25 *Verum autem altrovorsum quom eam mecum rationem puto,*
Si quid eius esset, esset mecum postulatio.

alterovorsum et *quo* in priore versu male A [teste Studemundo]. (apodoseos sententia nostra lingua est haec: *sie hätte sich mit mir darüber auseinandergesetzt*).

Poen. 691 *Quid ita? :: Quia a muscis si mi hospitium quaererem,*
Adveniens irem in carcerem recta via.

Trin. 113 *Mihi commendavit virginem gnatam suam*
Et rem suam omnem et illum corrumptum filium.
Haec, si mi inimicus esset, credo haud crederet.

Trin. 957 *Mihi⟨n⟩ concrederet, ni me ille et ego illum novissem adprobe?*

Hunc versum, cum *novissem* forma imperfecti vicem obtineat, Rothheimerum secutus hoc loco enumeravi.

Sed etiam alios locos si accuratius examinaverimus, in eam suspicionem adducemur, ut vim praeteriti coniunctivo subesse putemus. Velut legimus

Pers. 44 *Quaesivi: nusquam repperi. :: Quaeram equidem, siquis credat.*
:: Nempe habes in mundo. :: Si id domi esset mihi, iam pollicerer.

ab eo BC, *ab eo* D, *habes* Pius et Langen l. c. pag. 129. Cum ex sententiarum conexu tum ex enuntiato *quaeram, si quis credat* facile perspicitur nostra lingua hos versus sic interpretandos esse: *wenn ich das Geld hätte, hätte ich es dir schon längst versprochen.* Hoc autem cum loco conferatur necesse est

Ep. 116 *Si hercle haberem, ⟨pollicerer⟩. :: Nam quid te igitur retulit*
Beneficum esse oratione, si ad rem auxilium emortuomst?

Ut et sententiae et metro satisfacerent, in priore versu Camerarius *non negarem*, Mueller (Plautinische Prosodie p. 257 adn.) *pollicerer* suppleverunt. Goetz vero haec adnotavit: *In* B *STRATIPPOCES post haberem scriptum est a rubricatore, quod lacunae esse signum videtur.* Inde arridet mihi haec versus restitutio:

Si hercle haberem — :: Polliceres. Nam quid te igitur retulit etc.

Nam *polliceres* forma activa, nisi malis *pollicerer* formam ex animo amici dictam Stratippocli tribuere, legitur apud Varr. sat. Men. 41; et fieri poterat, ut librarius extremam partem nominis Stratippoclis litteris POLLICERES male lectis in archetypo vel prope evanidis contineri opinaretur. Plerumque enim Stratippoclis nomen STRA litteris notari solet in Camerarii 'codice vetere', hoc loco praeter consuetudinem plenis litteris perscriptum est, nisi quod littera L neglegentia librarii omissa est.

Quid, quod egregie convenit ad animum turbulentum et cupidum Stratippoclis, quod sententia amici e protasi cognita orationem interrumpit nec perorare eum sinit? Eodem modo v. 128 Epidici servi salutationem intercipiens a poëta fingitur.

Alia est versus Bacch. 635 indoles, qui in libris Palatinis sic fere legitur: *Si mihi est, non pollicear. :: Scio, dares: novi.* At probata Camerarii correctione *sit* pro *est* scribentis et repudiata, quippe quae e proximo versu irrepserit, negationis particula non male sic versum restituisse videtur A. Spengel in libro qui inscribitur: 'T. M. Plautus etc.' p. 160:

Si mihi sit, pollicear. :: Scio, dares: novi.

Ubi cum valde incerta sit metri restitutio, Palatinorum memoria nisus *dares* formam retinere malo quam eidem Spengelio obsequi, qui nuper [1] nec 'veteris codicis' versuum distributione servata et *dares* forma in *des* mutata anapaesticis numeris hunc locum discripsit.

Pistoclerus igitur sincera amicitia ductus captusque infelicis amici condicionis misericordia, quo nondum abiciendam esse spem pecuniae adipiscendae exprimat, coniunctivo praesentis eodemque ad futurum tempus spectante utitur. Inde alter cum et propensum amici in se studium persentiscat et ipse desperet mutuam pecuniam se accepturum esse, respondet: *Scio, dares* = *du hättest es mir gegeben.*

Neque absonum est versus As. 392 et Pseud. 640 comparare. Altero enim loco mercator brevissime rogat, ut cum domino colloqui sibi liceat. Cui servus respondet: *Si sit domi, dicam tibi.* Altero loco Harpax, priusquam, ut dominum evocet servus insidiosus, rogat, longa illius altercatione producitur. Deinde morae impatiens servum his compellat verbis:

Verba multa facimus. erus si tuos domist, quin provocas,
Ut id agam, quod missus huc sum, quicquid est nomen tibi?

---

[1] Spengel, Reformvorschläge zur Metrik der lyrischen Versarten bei Plautus und den übrigen lateinischen Scenikern. Berolini 1882, p. 341.

Respondet servus: *Si intus esset, evocarem* i. e. 'si intus esset, iam dudum eum evocassem'.

Ac nescio an nullum eiusmodi exemplum apud Plautum inveniatur, quin statui possit imperfectum coniunctivi in apodosi aliquo modo spectare ad actionem praeteritam.

Sed his, de quibus modo diximus, exemplis omissis novies (vel decies; cf. Bacch. 486 infra initio paragraphi 2) videmus legi coniunctivum impf. ita, ut perspicua sit praeteriti notio sive in utraque parte enuntiati sive in apodosi. Vicies autem sic leguntur coniunctivi, ut temporis praesentis significatio aut appareat, aut, utrum praesentis an praeteriti vis insit, diiudicari non possit.

§ 2.

Iam ea perlustremus enuntiata condicionalia, quorum in protasi imperfecti, in apodosi plusquamperfecti coniunctivus legitur. Ex his praeteriti notionem in imperfecto prae se ferunt haec:

Bacch. 486 *Quid opust verbis? si opperiri vellem paulisper modo,*
Ut opino illius inspectandi mi esset maior copia,
Plus vidissem, quam deceret, quam me atque illo aequom foret.

v. 487 *ut opino illius* Weise; *ut illi illius* Ritschl; *ut opinor illius* codd. v. 488 *uidissem* Palatini; sed *uiderem* Guyetus (probabiliter, conf. § 1) idque confirmat codicis A lectio Studemundiana UIDEEREM. Deinceps *quam deceret quam me atque illo* codd., *opinor quam me⟨d⟩ atque illo⟨c⟩* Ritschl, *⟨miser⟩, opinor, quam me atque illo* Fleckeisen.

Rud. 590 *Si invitare nos paulisper pergeret,*
Ibidem obdormissemus.

Stich. 742 *Morigerabor, meae deliciae: nam ita me Venus amoena amet,*
Ut ego huc iam dudum simitu exissem vobiscum foras,
Nisi me vobis exornarem.

Persa 172 *Nam equidém te iám sectór quintum húnc annúm, quom intérea, crédo,*
Ovis, si in ludum iret, pótuissét iam fieri ut próbe litterás scirét.

As. 396 *Conveni: sed post non redit? :: Non edepol. quid volebas? ::*
Argenti viginti minas, si adesset, accepisset.

Minus certa res est Men. 238 *Si acum, credo, quaereres,*
Acum invenisses, si appareret, iam diu.

Itaque cum duodecim (vel undecim) omnino apud Plautum huius modi exempla legantur (cf. Rothheimer l. c. p. 40), fere alterius partis coniunctivi praeteriti habent significationem, alterius ad praesens accedere videntur.

§ 3.

Coniunctivus imperfecti ad praeteritum tempus respicit saepius in iis quoque enuntiatis, quorum in protasi coniunctivus plusq., in apodosi coni. impf. positus est. Haec conferas velim exempla:

Curc. 700 *Nam si is valuisset, iam pridem, quoquo posset, mitteret.*

Bacch. 433 *⟨Ibi⟩ librum quom legeres, si unam peccavisses syllabam,*
Fieret corium tam maculosum quamst nutricis pallium.

Mil. 28 *Pol si quidem*
Conisus esses, per corium, per viscera
Perque os elephanti transmineret brachium.

transtineret Ritschl, *transmineret* e codice rescripto A et e vestigiis in Palatinis codd. relictis eruit Studemund in Hermae vol. I p. 293.

Merc. 993 *Si hercle scivissem sive adeo ioculo dixisset mihi*
Se illam amare, numquam facerem, ut illam amanti abducerem.

Capt. 871 *Igitur olim si advenissem, magis tu tum istuc diceres.*

Mil. 719 *Pol si habuissem, satis cepissem miseriarum ⟨e⟩ liberis.*
Continuo excruciarer animi: si ei forte fuisset febris,
Censerem emori: cecidissetue ebrius aut de equo uspiam,
Metuerem ne ibi diffregisset crura aut cervices sibi.

Bacch. 1207 *Hi senes nisi fuissent nihili iam inde ab adulescentia,*
Non hodie hoc tantum flagitium facerent canis capitibus.

Bacch. 1209 *Neque adeo haec faceremus, ni antehac vidissemus fieri,*
Ut apud lenones rivales filiis fierent patres.

Rud. 1259 *Nam illic cum servo siquo congressus foret,*
Et ipsum sese et illum furti astringeret.
Dum praedam habere se censeret, interim
Praeda ipsus esset: praeda praedam duceret.

Cist. II 3, 81 *Nunc intellexi. :: Dis hercle habeo gratiam:*
Nam ni intellexes, numquam, credo, amitteres.

Quem locum recte interpretatus esse videtur Pareus his usus verbis: *Numquam dimisisses me occupatum et alio properantem.*

Eodem nescio an pertineant vv. Ep. 427 sqq.:

Ego si adlegassem aliquem hominem ad hoc negotium
Minus quam hunc doctum minusque ad hanc rem callidum,
Os sublitum esset itaque me albis dentibus
Meus derideret filius meritissumo; et

Trin. 566 *Licitumst, si velles: nunc quom nihil est, non licet. ::*
Quid tecum, Stasime? :: De istoc quod dixti modo:
Si ante voluisses, esses: nunc sero cupis.

Etenim priore loco ex eo quod praecedit plusquamperfecto *sublitum esset* facile conicitur *derideret* quoque ad tempus praeteritum spectare; in Trinummi autem v. 568 *esset*

cum vi praeteriti positum esse verisimile est comparato enuntiato: *licitumst, si velles,* cuius in protasi sine dubio praeteriti significatio inest.

Ceterum si ab his de quibus modo diximus locis recesseris, decies apud Plautum in eiusmodi enuntiatis exstare coniunctivum impf. cum significatione praeteriti statuimus, quindecies (cf. Rothheimer p. 41) sic leguntur coniunctivi, ut aut ad praesens tempus accedant aut, utrum hoc an illud spectent, diiudicari non possit.

Plusquamperfecti denique coniunctivus cum eiusdem temporis coniunctivo consociatus cum fere octies apud Plautum occurrat, septuaginta quattuor omnino inveniuntur enuntiata condicionalia eius generis, quod coniunctivum impf. aut plusq. in utraque parte positum habet. Itaque cum de 74 enuntiatis in 25 inesse imperfectum significatione temporis praeteriti praeditum statuerimus, sequitur, in centum eiusmodi exemplis, si modo legerentur apud Plautum, fere tricies semel nos lecturos esse coniunctivum impf. ad praeteritum tempus spectantem.

§ 4.

Iam vero antequam ad Plautinam elocutionem cum Ciceroniana comparandam pergamus, videndum est, qualis sit illa notio praeteriti coniunctivo imperfecti inhaerens et qua ratione aut differat a reliquis verbi formis, quae actionem praeteritam significant, aut comparari possit cum illis. Ac Draeger quidem (Historische Syntax II p. 693) coniunctivi illius indolem sic assecutus esse sibi visus est, ut, quotiescunque legeretur eiusmodi coniunctivus, repraesentationem quae dicitur fieri statueret temporis praeteriti. At deceptus est vir doctus ille et sibi ipse contrarius, quippe qui et p. 695 Cic. Verr. II 1 § 31 *si voluissem, vererer* his verbis interpretatus sit: *ich musste fürchten* et ad Liv. 33, 5, 2 *ut subiret, ni* etc. adnotaverit, nisi enuntiatum primarium *ut* coniunctionem sequeretur, auctori scribendum fuisse *subibat, ni* pro eo quod est *subiret, ni.* Neque ullo modo cogitari potest tempus praesens in iis enuntiatis, in quibus sive adverbio aliquo sive locutione aliqua ad praeteritum respiciente actio ad praeteritum

refertur. Atque ut omittam versus qui huc pertinere videntur Plautinos, conferantur hi loci e Ciceronis orationibus petiti:

p. Cluent. 29 § 80: *at tum si dicerem, non audirer.* p. Sest. 29 § 63: *atque ille, etiam si alia quapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur: etenim qui superiore anno senatu caruisset, quo si tum veniret, me tamen socium suorum in re publica consiliorum videre posset, is aequo animo . . . in hac urbe esse posset?*

Attamen multum abest, ut omnino repraesentationem illam actionis praeteritae fieri posse negem. Velut repraesentatio haud dubie agnoscenda videtur ad Att. II 21, 4: *et ut Apelles, si Venerem . . . . caeno oblitam videret, magnum, credo, acciperet dolorem, sic ego hunc . . . . non sine magno dolore vidi;* ac fortasse etiam p. Rosc. Am. 36 § 103: *Africanus, qui suo cognomine declarat tertiam partem orbis terrarum se subegisse, tamen, si sua res ageretur, testimonium non diceret; nam illud in talem virum non audeo dicere: si diceret, non crederetur.*

Halmius quidem interpretatus est *diceret = hätte gesagt*, cum fieri aliquid posse in praeterito tempore significaretur; itemque in *diceret, crederetur* formis inesse potentialem qui vocatur praeteriti modum. Tamen equidem minus longe a vero abesse puto repraesentationis voce usus ad locum explicandum. Africani enim imago, quo nemo usquam Ciceronis quidem iudicio exstitit dignior quem imitarentur Romani, tam clara obversatur ante oculos oratoris tamque saepe ab eo eiusdem viri exemplum ad imitandum proponitur, ut, si nostro sermone ille uti potuisset, his, nisi fallor, verbis dicturus fuerit: *Africanus würde* (sc. *wenn er lebte*) *kein Zeugnis abgeben.*

Itaque licet repraesentationis doctrina omnino non utendum esse minime affirmemus, tamen a plurimorum locorum interpretatione eam prohibendam esse censeo.

Neque plus profecit Draeger ad illustrandum illum coniunctivi usum, cum diceret impf. coniunctivum esse positum pro coni. plusq.; quibus verbis nihil nisi grammaticorum veterum de formarum enallage doctrinam videtur recoxisse. Nec tamen defuerunt grammatici, qui propius accederent ad

genuinam coniunctivi significationem cognoscendam. Velut Cortius de loco Sall. Iug. 59, 3 disserens affirmavit coniunctivo significari, quid moris esset. Quod quam falsum sit, quamvis ex ipso illo Iugurthae loco satis appareat, tamen propinquum quodammodo esse coniunctivum indicativo impf. recte sensit vir doctus. Eius sententiam refellens Krueger[1] pluribus exposuit aliquotiens a scriptoribus imperfectum poni, non ut simpliciter condicio in tempus praeteritum reiceretur, quod factum esset coniunctivo plusq. posito, sed ut actionem in praeterito durare indicaretur. Eius vestigia secutus Kuehner[2] docuit coniunctivum impf. sic sociari cum coni. plusq., ut status in praeterito vel actio tum durans significaretur.

Verum ne plane coniunctivi sensum assequerentur homines docti, ea potissimum impedimento fuerunt, quae tum de indicativi impf. natura statui solebant. Nos rectius cum Wetzelio[3] facere videmur, qui Curtio[4] adstipulatus sumpsit imperfecto tempore simpliciter significari, fieri aliquid in tempore praeterito; nec tamen eam ab initio eius formae fuisse vim, ut actionem durantem vel repetitam exprimeret. Atque eadem est genuina coniunctivi temporis notio, quae servata est in iis enuntiatis condicionalibus, in quibus coniunctivus illa praeteriti temporis significatione praeditus cernitur.

§ 5.

Quoniam quantus sit numerus eorum de quibus diximus enuntiatorum condicionalium apud Plautum et quae praeteriti notio inhaereat coniunctivo impf. explicavimus, age videamus, quantum Ciceroniana consuetudo a Plautina distet. Atque in illis orationibus ab Halmio editis 212 enuntiata condicionalia insunt, quorum in utraque parte aut plusquamperfecti coniunctivus aut coni. impf. praesentis significationem redolens

---

[1] G. T. A. Krueger, Untersuchungen aus dem Gebiete der lat. Sprachlehre, fascic. II p. 212 sqq.

[2] Kuehner, Ausf. Gramm. der lat. Spr. II 2 § 215, 2 p. 929.

[3] Wetzel, Beiträge zur Lehre von der consec. temp. p. 20 sqq.

[4] G. Curtius, Das Verbum der griech. Sprache I p. 104 sqq.

legitur. Accuratius autem coniunctivorum in singulis enuntiatis vicissitudines illustrantur hac tabella. Legitur enim

coni.	impf.	in	protasi,	coni.	impf.	in	apodosi	78ies
„	„	„	„,	„	plusq.	„	„	15 „
„	plusq.	„	„,	„	impf.	„	„	52 „
„	„	„	„,	„	plusq.	„	„	67 „
								212ies.

Cum magno sane eiusmodi enuntiatorum numero 25 fere alterius generis exempla conferre licet, quorum aut in utraque parte aut in altera tantum parte coniunctivus impf. cum vi temporis praeteriti positus est. Itaque de centum exemplis nonaginta fere alterius, decem alterius generis sunt. Vel hoc uno calculo cum Plautinorum enuntiatorum enarratione comparato efficitur usum coniunctivi imperfecti notione praeteriti praediti satis late patuisse Plautina aetate, post Plautinam aetatem magis magisque evanuisse.

§ 6.

Verum esse quod contendimus magis etiam apparebit, si naturam eorum locorum, qui imperfectum praeteriti notione praeditum apud Ciceronem exhibent, accuratius perlustraverimus. Ex quibus haec fere seiungenda et inter se comparanda sunt exempla:

Rosc. Am. 34 § 97: *quae necessitas eum tanta premebat, ut, si sua sponte iter Ameriam faceret, id temporis Roma proficisceretur, nullam partem noctis requiesceret?* Verr. V 8 § 18: *Apollonium, hominem locupletissimum, qui, si fugitivi bellum in Sicilia facerent, amplissimas fortunas amitteret, belli fugitivorum nomine indicta causa in vincla coniecit.* Verr. V 12 § 30: *Inter eius modi viros et mulieres adulta aetate filius versabatur, ut eum, etiamsi natura a parentis similitudine abriperet, consuetudo tamen ac disciplina patris similem esse cogeret.* Verr. V 34 § 89: *Erat enim sola illa navis constrata et ita magna, ut propugnaculo ceteris posset esse; quae, si in praedonum pugna versaretur, urbis instar habere inter illos piraticos myoparones videretur.* Lig. 7 § 21: *(Tubero) ita quidam agebat, ita rei publicae sanctissimum nomen opponebat, ut,*

etiamsi aliter s e n t i r e t, *verborum tamen ipsorum pondus sustinere non* p o s s e t. Phil. II 37 § 93: *Ubi est septiens miliens, quod est in tabulis, quae sunt ad Opis? funestae illius quidem pecuniae, sed tamen,* q u a e *nos, si iis, quorum erat, non* r e d d e r e t u r, *a tributis* p o s s e t *vindicare.*

In his enuntiatis, quorum ea est natura, ut apodosis pendeat ex coniunctione consecutiva vel ex pronomine relativo, cui consecutionis vis subest, fieri non potest nisi sensu prorsus mutato, ut pro imperfecto in apodosi substituatur plusquamperfectum. Hoc tum tantum suum habet locum in apodosi, si actio verbi, quod inest in apodosi, pertinet ad tempus antecedens tempori verbi eius enuntiati, cui enuntiatum condicionale subiectum est. Cf. Kuehner l. c. II p. 781 adn. 2 et Wetzel l. c. p. 2 sqq.

Quoniam recte legi imperfectum in apodosi docuimus, eidem formae in protasi plerumque locum esse consentaneum est. Etenim si plusquamperfecto in protasi uteremur, actio verbi quod protasi continetur ad priorem temporis statum referretur quam status est eius verbi quod apodosi continetur. Attamen is nexus duorum eiusmodi enuntiatorum solet esse, ut alterius tempus congruat cum tempore alterius. Contra ubi actio antecedens exprimenda est in protasi, plusqpf. legitur, velut p. Mil. 14 § 38: *potuitne illo die, cum est lata lex de me? cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnovisset,* u t, *etiamsi id Milo* f e c i s s e t, *cuncta civitas eam laudem pro sua* v i n d i c a r e t.

Eadem ratione leguntur impf. coniuntivi in protasi eorum enuntiatorum, quae in apodosi coniunctivum iussivum, qui dicitur, vel potentialem, vel deliberativum exhibent. Conferantur hi loci:

Verr. V 23 § 59: *ne tum quidem . . . Mamertinis navem imperare ausus es: quo tempore in tanta inopia navium tantaque calamitate provinciae, etiamsi precario* e s s e n t r o g a n d i, *tamen ab iis impetraretur.* Verr. V 65 § 168: *Adservasses hominem custodiis Mamertinorum tuorum, vinctum clausum habuisses, dum Panhormo Raecius veniret:* c o g n o s c e r e t *hominem, aliquid de summo supplicio* r e m i t t e r e s: *si* i g n o r a r e t, *tum, si ita tibi* v i d e r e t u r, *hoc iuris in omnes*

constitueres, ut, qui neque tibi notus esset, neque cognitorem locupletem daret, quamvis civis Romanus esset, in crucem tolleretur. Sest. 30 § 64: *Ecquae vox umquam est audita consulum? Quamquam quis audiret, si maxime queri vellent?*

Notio praesentis inest in imperfecto protaseos Sulla 8 § 25: *Ac si, iudices, ceteris patriciis me et vos peregrinos videri oporteret, a Torquato tamen hoc vitium sileretur.*

Coni. plusq. exstat in enuntiato secundario Lig. 9 § 28: *qui in eum locum veneras, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses.*

Tertium genus eorum est enuntiatorum condicionalium, quorum in apodosi plusq. coni., in protasi coni. impf., quales sunt *arbitrarer*, *putarer*, leguntur. Quod non sine causa accidisse videtur. Nam et raro utuntur Romani formis a participio perfecti pass. horum verborum derivatis et plerumque eum sensum in talibus enuntiatis inesse voluerunt, ut actio 'arbitrandi, putandi' non perfecta esse in praeterito diceretur. Iam conferantur hi loci:

Mur. 14 § 32: *quo ille, cum esset, ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse video, numquam esset profectus, si cum mulierculis bellandum arbitraretur. Neque . . . rem publicam liberasset, nisi illud grave bellum et vehemens putaretur.* Verr. V 2 § 5: *a quo illi conatu non tanto opere prohibendi fuissent, si ulla in Sicilia praesidia ad illorum adventum opposita putarentur.* Arch. 7 § 16: *qui profecto, si nihil ad percipiendam colendamque virtutem litteris adiuvarentur, nunquam se ad earum studium contulissent.* Mil. 30 § 82: *Nam quae mihi ipsi tribuenda laus esset, cum tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer?*

Reliquorum exemplorum similis est natura atque eorum, de quibus supra disseruimus, locorum. Nam coniunctivus in eis ita fere ponitur, ut congruat cum temporibus formarum verbi in longiore orationis ambitu vel antecedentium vel sebuentium. Itaque ne substitui quidem plerumque in locum

imperfecti plusquamperfectum potest nisi sententia prorsus mutata. Qua temporum collocatione et varia et concinna oratio efficitur. Id maxime ex locis his qui sequuntur elucebit:

Sest. 29 § 63: *Atque ille, etiamsi alia quapiam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. Etenim qui superiore anno senatu caruisset, quo, si tum veniret, me tamen socium suorum in re publica consiliorum videre posset, is aequo animo tum, me expulso . . . in hac urbe esse posset?* Sest. 38 § 81: *si P. Sestius . . . occisus esset, fuistisne ad arma ituri? . . . an etiam tum quiesceretis, cunctaremini, timeretis . . .? cuius igitur mortem ulcisceremini, si quidem liberi esse et habere rem publicam cogitaretis, de eius virtute vivi quid vos loqui . . oporteat, dubitandum putatis?* Mil. 25 § 68: *Quod si locus Miloni datus esset, probasset profecto tibi ipsi. . . . Quae si non probaret, si tibi ita penitus inhaesisset suspicio . . . ne iste haud dubitans cessisset patria . . .; te, Magne, tamen antestaretur, quod nunc etiam facit.* Mil. 17 § 45: *At quo die! quo, ut ante dixi, fuit insanissima contio, ab ipsius mercennario tribuno plebis concitata: quem diem ille, quam contionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus adproperaret, numquam reliquisset.* Verr. V 51 § 133: *quod certe non fecisset, si suum numerum naves haberent . . .* Sest. 20 § 45: *Etenim si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc, iudices, accidisset, ut multi ex multis locis praedones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent, si id vectores negarent ac mecum simul interire quam me tradere hostibus mallent, iecissem ipse me potius in profundum, ut ceteros conservarem, quam illos . . . in vitae discrimen adducerem.*

Carolus Halm ad hunc locum adnotavit haec:

Das Verhältnis dieser zweiten Protasis, welche (si id negarent) die nähere Bedingung, unter welcher die Folge eingetreten wäre, angiebt, lässt sich im Deutschen durch die Wendung 'im Falle dass' klar machen. Oft auch fahren wir in solchen Fällen in coordinierter Verbindung fort: 'und wenn dann'.

. Quod quamquam recte animadversum est, ne illud quidem neglegendum, imperfectum *negarent* congruere cum imperfecto *minitarentur*, plusq. *iecissem* respondere plusq. *accidisset.* [1]

---

[1] Simile quoddam loquendi genus apud Plautum invenitur. Aliquotiens enim cum apodosi duae protases ita coniunctae sunt, ut altera alteri quodam modo subiecta sit. Quod si evenit, in apodosi ind. futuri legitur, in protasi priore loco ind. futuri, altero loco ind. praesentis. Atque homines docti cum concinnitatem verborum requirerent, nonnumquam librorum scripturam mutaverunt vel metro cogente tempora commutata esse adnotaverunt. Cf. hi loci:

Capt. 683 *Si ego hic peribo, si ille, ut dixit, non redit,*
At erit mi hoc factum mortuo memorabile.

si ille Brix, *ast ille* codd.

Mil. 480 *Erus si veniet, si me quaerit, hic ero, hinc me arcessito.*

quaerit CD, *querit* B; *quaeret* Pylades, Brix, Lorenz.

Pseud. 143 *Nunc adeo hanc edictionem, nisi animum advortetis omnes,*
Nisi somnum socordiamque ex pectore oculisque amovetis,
Ita ego vostra latera loris faciam ut valide varia fiant,

ut valide varia fiant Hermannus; *ut valide varia sint* codd.; *valide varia uti sint* Ritschl. Adnotavit Lorenz metri necessitate coactum poëtam *amovetis* formam in versum arcessivisse.

Pseud. 373 *Nisi mihi hodie attulerit miles quinque quas debet minas,*
Sicut haec est praestituta summa ei argento dies:
Si id non adfert, posse opinor facere me officium meum.

hodie Ritschl et A^{st} (id est A teste Studemundo), omiserunt Palatini. *summa ei* Gruter et A^{st}, *summę* B, *summe* CD. *id non adfert* A^{st}, *is non aderit* Pall.; *me* A^{st}, omiserunt Palatini.

posse opinor facere pro futuro *faciam* dictum est.

Mil. 936 *At egone hoc si ecficiam plane,*
Ut concubinam militis meus hospes habeat hodie
Atque hinc Athenas avehat, ⟨si⟩ hodie hunc dolum dolamus,
Quid tibi ego mittam muneris?

Merc. 458 *Quid? illi quoidam, qui mandavit tibi, si emetur, tum volet:*
Si ego emo illi, qui mandavit, tum ille nolet? nihil agis.

Quibus si adiecerimus unum locum Phil. II 2, 3: *sed neque fecisti nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset*, omnia eiusmodi enuntiata condicionalia, quae in orationibus Halmianis leguntur, enumeravimus.

Sed antequam elocutionem Plautinam cum Ciceroniana comparare pergam, ut accuratius etiam perspiciatur Ciceronis loquendi usus, duorum mihi locorum, quos Draeger attulit l. c. II p. 694 sub littera β, mentio est facienda. Quos si obiter legeris, imperfecti et plusquamperfecti coniunctivi nullo discrimine positi esse videbuntur. Sin diligentius inquisiveris, mira arte singulas formas inter se congruere intelleges. Atque altero quidem loco har. resp. § 47 haec legimus: *An iste nisi prius se dedisset eis, quorum animos a vestra auctoritate seiunctos esse arbitrabatur, nisi eos in caelum suis laudibus praeclarus auctor extolleret, nisi exercitum C. Caesaris . . . signis infestis in curiam se immissurum minitaretur, nisi se Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso auctore, quae faciebat, facere clamaret, nisi consules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur, confirmaret, tam crudelis mei, tam sceleratus rei publicae vexator esse potuisset?*

Plusquamperfecto *dedisset* respondet *potuisset.* Inserti sunt quattuor impf. coniunctivi, quibus ea quae principali protasi continetur sententia pluribus verbis explicatur. Accuratissime autem redolent coniunctivorum formae earum formarum naturam, quas legeremus, si sine condicione auctor id quod sentiebat elocutus esset. Sunt hi indicativi: *dedit* — *extollebat* — *minitabatur* — *clamabat* — *confirmabat* — non *potuit.*

Eandem prae se fert speciem locus orationis de domo sua ad pont. § 129: *Quod si tibi tum in illo rei publicae naufragio omnia in mentem venire potuissent aut si tuus scriptor in illo incendio civitatis non syngraphas cum Byzantiis exsulibus et cum legatis Brogitari faceret, sed vacuo animo tibi ista non scita, sed portenta conscriberet, esses omnia, si minus re, at verbis legitimis consecutus. Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum* etc.

His quoque coniunctivis in promptu est significari indi-

cativi formas, quae, si condicione careret enuntiatum, scribendae essent; quae sunt: non *potuerunt* — *faciebat* — *scribebat* — non *es consecutus*.

Atque homines docti, qui in librorum commentariis de eiusmodi coniunctivis egerunt, in eam maxime sententiam disputaverunt, significari illis fieri aliquid posse in praeterito. Qua interpretatione qui utuntur, etiamsi prope absunt a vera coniunctivi vi percipienda, tamen non omni ex parte probandi sunt. Nam eorundem ea sententia videtur esse, ut et coniunctivo impf. cum notione praesentis posito et coni. plusq. significari aliquid fieri non posse censeant.

Nec tamen sufficere hanc interpretationem ad coniunctivi impf. et plusq. indolem penitus cognoscendam infra fusius explicabimus; verum id primum tenendum est, nulla nisi temporis notione coniunctivos inter se discerni, et esse propinquam eorum notionem ei notioni, quae inest in eorundem temporum indicativis.

§ 7.

Magnum igitur intercedere discrimen inter elocutionem Ciceronianam et Plautinam demonstratum est. Ciceronem enim vidimus eiusmodi imperfectis raro usum esse et id latiore tamquam sententiarum conexu coactum. At Plautum simili causa aut numquam aut raro adductum esse, ut praeterita imperfecti coni. notione uteretur, facile ex versibus quos supra attulimus cognoscitur. Atque quam late pateat ea quam diximus differentia sermonis Plautini et Ciceroniani, magis etiam apparebit, si eorum enuntiatorum condicionalium, quorum in utraque parte aut praes. coniunctivus legitur aut perf. coni., numerum comparaverimus. Eius modi enim enuntiatorum e fabulis Plautinis fere 170 enumerantur (cf. Rothheimer p. 36 sqq.), non plus viginti ex orationum Ciceronianarum delectu Halmiano.

Omnia vero exempla, quae coniunctivum quemvis in utroque enuntiato praebent, si colligas, apud Plautum 244, apud Ciceronem in orationibus quas supra diximus 255 effi-

ciuntur. Sequitur ut de centenis exemplis Plautinis 70, de centenis Ciceronianis 8 praebeant coniunctivum aut praes. aut perf. Neque minus mirum, quantum differat coniunctivi plusquamperfecti usus in utroque enuntiato positi apud utrumque scriptorem. Nam cum inter 244 exempla Plautina quae supra commemoravimus 8 eiusmodi occurrant, inter 255 Ciceroniana 67, efficitur in centenis enuntiatis a Plauto ter, a Cicerone vicies sexies plusq. coni. utrimque usurpari.

§ 8.

Comparanda praeterea ea sunt enuntiata condicionalia, quorum in apodosi indicativus praeteriti, in protasi coniunctivus aut imperfecti aut plusquamperfecti legitur. Cum praeteriti igitur significatione coni. impf. apud Plautum occurrit his locis:

Trin. 566 *Licitumst, si velles . .*

Curc. 449 *Quia enim in cavea si forent*
Conclusi ⟨illi⟩ itidem ut pulli gallinacei,
Ita non potuere uno anno circumirier.

Cas. II 8, 4 *Volui Chalinum, si domi esset, mittere.*

Pseud. 285 *Fuit occasio, si vellet, iam pridem argentum ut daret.*

Bacch. 563 *Qui? tibi non erat meretricum aliarum Athenis copia,*
Quibuscum haberes rem, nisi cum illa, quam ego mandassem tibi,
Occiperes tute ⟨ipse⟩ amare et mi ires consultum male?

Stich. 512 *Et magis par fuerat me vobis dare cenam advenientibus,*
Quam me ad illum promittere, nisi nollem ei advorsarier.

Mil. 53 *Ni hebes machaera foret, uno ictu occideras.*
occideras A; *occideres* Pall.

Persa 595 *Vide sis, ego ille doctus leno paene in foveam decidi,*
Ni hic adesses.

Most. 458 *Quomodo pultare potui, si non tangerem?*

In his quae exscripsi exemplis perspicua est coni. imperf. notio praeteriti. Ac nescio an prope ea significatio absit a reliquis tribus locis:

Bacch. 818 *Hunc si ullus deus amaret, plus annis decem,*
Plus iam viginti mortuom esse oportuit.

Mil. 803 *Non potuit reperire, si ipsi Soli quaerundas dares,*
Lepidiores duas ad hanc rem . . .

Pseud. 792 *Nam ego si iuratus pessumum hominem quaererem,*
Peiorem hau potui, quam hunc quem duco ducere.

Adiciendi sunt huic numero exemplorum duo loci e Milite Glorioso petiti. V. enim 1356 in libris sic circumfertur:

Et si ita sententia esset, tibi servire malui
Multo quam alii libertus esse.

Quae verba cum idoneo sensu carere opinarentur homines docti, pro *malui* scribere *mavelim* voluerunt deteriorum librorum auctoritatem secuti. Sed si, ut prioris dimetri metrum expleatur, aut cum Brixio conieceris *et si ita* ⟨*tua*⟩, aut cum Lachmanno ad Lucr. p. 249 verborum ordine mutato scripseris *et ita si*, non erit quod amplius mutetur. Hanc enim sententiam inesse mihi concedes: *Wenn du die Bestimmung getroffen hättest* (sc. *dass ich dein Sclave bleiben sollte, du hast mich leider freigegeben), ich hätte lieber dein Sclave als eines anderen Freigelassener sein mögen.*

Altero loco Mil. 1207

nam si possem ullo modo
Impetrare, ut abiret nec te abduceret, operam dedi.

Brix adnotavit *si* esse = '*ob*' collato v. Men. 146 Quam interpretationem falsam esse inde efficitur, quod nusquam ea vis in coniunctione *si* inest, nisi ipsa enuntiatum principale sequitur. Quod nisi fieret, primo conspectu, quae notio insit in coniunctione, vix percipi posset. Verum hoc loco duas inter se commixtas esse loquendi rationes statuendum est. Quarum altera quidem haec est: *operam dedi, ut abiret;* altera haec: *si possem impetrare, ut abiret,*

impetravissem. His igitur verbis interpretandum esse locum nostro sermone puto: *Denn wenn ich auf irgend eine Art ihn hätte bestimmen können wegzugehen — Mühe genug habe ich mir gegeben.*

Itaque his additis locis coniunctivus impf. 14ies legitur in eiusmodi enuntiatis. Praeteriti autem vis si non in omnibus, at in undecim enuntiatis perspicitur. Plusquamperfecti coni. vero quinquies apud Plautum cum indicativo praet. consociatur (cf. Rothheimer p. 47).

Contra in Halmianae sylloges orationibus coni. plusq. in protasi duodecies legitur, coni. impf. praeteriti vi praeditus octies; quater de actione praesenti usurpatur. Praeterea si enuntiatorum numerum compares, quorum in apodosi ind. praes., in protasi coni. aut praesentis aut perfecti exstat, eandem inter haec quoque enuntiata intercedere differentiam atque inter ea, de quibus uberius supra diximus, nullo negotio cognoscitur. Apud Plautum enim nonaginta fere eius generis exempla occurrunt (cf. Rothheimer p. 43 sqq.), in orationibus ab Halmio editis viginti quinque.

§ 9.

Ac ne ea quidem enuntiata prorsus neglegenda sunt, in quibus coniunctivus impf. nude positus est, sive coniunctivi aut iussivi quem vocant aut deliberativi prae se fert speciem, sive condicionalis notio cogitationi subicitur. Ac nescio an nullum usquam eius generis enuntiatum apud Plautum occurrat ad praesentis temporis notionem accedens; verum praeteriti vis omnibus locis videtur posse cognosci. Nam et Gepperti coniectura Poen. 359 *non aequos in me esses* repudianda est prae Ambrosiani scriptura: *non aequos in me es;* neque librorum memoria nituntur ii qui Truc. 501 vel *me maleficio vinceres?* vel *ego malficio vincerem?* restituendum esse arbitrati sunt.

Praeteriti vero significationem his qui sequuntur locis agnoscas:

Capt. 704 *cur es ausus mentiri mihi? ::*
Quia vera obessent illi, quoi operam dabam.

Cas. V 2, 30 *Sed quom cogito, non habuit gladium, nam esset frigidus.*

Trin. 954 *An ille tam esset stultus qui mi mille nummum crederet?*

Poen. 1137 *Tua pietas plane nobis auxilio fuit,*
Quom tu huc advenisti hodie in ipso tempore:
Namque hodie earum mutarentur nomina,
Facerentque indignum genere quaestum corpore.

i. e. 'nisi advenisses, nomina mutata essent.'

Bacch. 312 *Quin in eapse aede Dianai conditumst,*
Ibidem publicitus servant.:: Occidistis me,
Nimio id privatim servaretur rectius.

Praeteriti inesse notionem manifestum est, si genere verbi activo *servares* eum qui loquitur usum esse fingis.

Persa 710 *Cras ires potius, hodie hic cenares. vale.*

Quamquam *cras* adverbium enuntiato additum est, tamen, cum is qui compellatur discedere iam coeperit, praeteriti vis inest = *Besser wärest du morgen gegangen.*

Men. 160 *Eu, edepol ne tu, ut ego opinor, esses agitator probus.*

Adnotavit ad hunc locum Brix: *esses du würdest sein (wenn du in den Fall kämest), dagegen Mil. 1112 ad equas fuisti scitus admissarius = 'du wärest gewesen', ähnlich Curc. 110 canem esse hanc quidem magis par fuit: sagax nasum habet.*

At mihi et ipsis illis locis et versu Mil. 911 *bonus vates poteras esse* comparatis veri esse similius videtur Plautum praeteriti vi uti maluisse in eiusmodi enuntiatis, ut nobis interpretari liceat: *du wärest gewesen.*

Neque Pseud. 491 sqq. a Lorenzio accurate ad codicum memoriam conformati sunt, cum scriberet:

Quor non rescivi? :: Eloquar:
Quia nolebam ex me morem progigni malum,
Erum ut ⟨*suos*⟩ *servos criminaret apud erum.*
SI. Iuberen hunc praecipitem in pistrinum trahi?

suos in v. 493 addidit Mueller, Beiträge zur Plaut. Pr. p. 41. Simonis nota ante v. 494 in C, non in BD legitur.

Pro *iuberen*, quod Bothe coniecit (*iuberen tu* Ritschl), in Palatinis exstat *Luberes.*

Itaque nescio an sic potius genuina loci sententia restituenda sit, ut cum BD codicibus et Scaligero v. 494 Pseudolo continuetur atque in versu 493 ante *servos* particula *si* suppleatur:

Quia nolebam ex me morem progigni malum,
Erum ut ⟨si⟩ servos criminaret apud erum,
Iuberes hunc praecipitem in pistrinum trahi.

Cum Most. autem versu 183:

Quid ais, scelesta? quomodo adiurasti? ita ego istam amarem?

(*amarim* Ritschl Guietum secutus) recte Ussingium contulisse censeo vv. Hor. sat. II 2, 124:

Post hoc ludus erat culpa potare magistra,
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto.

Itaque ut altero loco *surgeret* perfecto *venerata est* subicitur, ita altero loco *amarem* perfecto *adiurasti.*

Restat ut dicam de vv. Cas. V 1, 11 et Bacch. 496. Atque illo quidem loco, ubi vel *arbitrarer esse* vel *arbitro esse* ex Veteris lectione, quae est *arbitrare esse,* ab editoribus effectum est, propter metrum incertum, quid scribendum sit, in medio relinquimus. Similis est alter locus, qui in A[st] sic memoriae proditus est:

Mélius múlto mé quoque úna sí cum hóc relíqueris;

in Palatinis vero sic:

Mélius ésset mé quoque úna sí cum illó relínquerés.

Quaecunque huius loci genuina forma fuit, certe Ambrosianae lectioni *reliqueris* Palatina *relinqueres* praeferenda est.

§ 10.

Quae disputavimus accuratius consideranti dubium non erit, quin et maximum in enuntiatis condicionalibus intercedat discrimen inter elocutionem Plautinam et Ciceronianam, et coniunctivus imperfecti praeteriti notionem, quam ab origine ei insitam fuisse verisimile est, Plautina aetate servaverit.

Atque si reputaveris, quanto plura numero apud Plautum sint eius generis enuntiata quae aut praesentis perfective coniunctivos aut imperfecti coniunctivos cum praeteriti vi positos exhibeant, et quanto parcior sit usus coniunctivi plusquamperfecti et imperfecti ad praesentis notionem appropinquantis — contra quam frequens apud Ciceronem sit harum formarum usus, illarum quam parcus: in eam sententiam adduceris, ut coniunctivum imperfecti in praesentis coniunctivi locum, plusquamperfecti coni. in locum imperfecti significatione praeteriti insignis irrepsisse putes. Atque singularis ille temporum in enuntt. condd. apud Plautum usus etsi non plane fugit editores, tamen falsa eius plerumque utebantur interpretatione, cum Plautum metri necessitate coactum ita scripsisse dicerent. Sed eo argumento qui utitur, idem, si magnum eius modi enuntiatorum numerum perlustraverit, concedat necesse est insulsissimum fuisse scriptorem et omnis artis expertem eum quem et verborum et numerorum artificem fuisse aequales consenserint.

Neque tamen Rothheimer, cum quaereret, quibus coniunctivis praesentis, quid fieri posset, exprimeretur, quibus, quid fieri non posset, rei satisfecit, neque Langen quaestionem absolvit, qui eius rei causam indagasse sibi visus est his verbis l. c. p. 52 sq.:

Nicht genau dagegen hat Plautus als Bezeichnung der Nichtwirklichkeit Impf. und Plusq. Conj. festgehalten, oder vielmehr, um mich richtiger auszudrücken, die lat. Sprache hatte zur Zeit des Plautus die Scheidung der Gegensätze zu der Annahme der Wirklichkeit in Annahme der Möglichkeit und unbedingten Nichtwirklichkeit noch nicht vollständig durchgeführt, sondern war teilweise auf der ersten Stufe stehen geblieben, auf welcher die Annahme der Wirklichkeit der Bedingung durch den Indicativ, der Nichtwirklichkeit, gleichviel ob die Verwirklichung als möglich oder nicht möglich gedacht war, durch den Conjunctiv des betreffenden Tempus ausgedrückt wurde.

Sed iam supra ostendimus errasse eos, qui indicativo aliquid re vera fieri, coniunctivo fieri aut posse aut non posse significari docerent. Eandem de indicativo sententiam protulit

Aken[1] collatis Platonis Symp. 217 B; εἰ ψεύδομαι, ἐξέλεγχε et iis exemplis, in quibus εἰ δὲ μή indicativum sequitur, velut Dem. 44, 57. Eadem interpretatione Draeger usus (II § 548) comparavit Sall. Cat. 52, 32: *verum parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiae, si famae suae umquam pepercit.*

Nec magis ea est propria coniunctivi vis, ut fieri aliquid aut posse aut non posse indicet. Immo utrumque earum rerum pondere efficitur, quae ne res conficiatur impedimento sunt. Et quo maiora imminent obstacula, quominus ea fiat actio, quae cum condicione ponitur, eo minus eam confici verisimile est. Recte igitur Etzler (Spracherörterungen p. 113):

Von Möglichkeit, inquit, *oder Unmöglichkeit kann zuvörderst keine Rede sein, alles was die Sprache als bedinglich aufstellt, wird als möglich gedacht, wäre es auch an und für sich noch so ungereimt und widersprechend.*

Iam vero quaerendum est, quibus causis facta sit illa quam supra commemoravimus coniunctivorum permutatio et qua ratione acciderit, ut eae formae, quibus irrealitatem, si hoc verbo uti licet, indicari vulgo docent, hac potissimum in verborum conexu indole praeditae sint.

§ 11.

Omnium temporum coniunctivi in lingua latina olim eandem temporis speciem prae se ferebant, quae eiusdem temporis indicativi propria erat. Itaque *si habeam, dem* idem fere erat atque 'si forte fit, ut habeam' = *wenn ich etwa habe (hätte) jetzt oder in Zukunft.* Quodsi forma *si habuerim* usurpabatur, perfectio sive in praesenti sive in futuro tempore valens exprimebatur. Contra *si haberem* nihil aliud significare poterat, nisi 'si forte fiebat, ut haberem'; item *si habuissem* nihil aliud nisi 'si forte factum, id est perfectum erat, ut haberem' = *wenn ich habend gewesen wäre.*

Attamen iam Plautina aetate tempora verborum ita mutata sunt, ut coniunctivus imperfecti etiam de praesenti

---

[1] Aken, Die Grundzüge der Lehre von Tempus und Modus im Griechischen. Rostochii 1861. p. 143, 2.

tempore usurparetur et coniunctivus plusquamperfecti omnino praeteritas actiones exprimere posset, sive perfectas sive non perfectas. Haec autem plusquamperfecti usus commutatio duabus tamquam viis progressa esse mihi videtur. Primum enim enuntiata talia quale illud est: *si fecerit, dem* modo hoc significare poterant: *si forte ita res sese habet, ut fecerit, tum ego do*, vel *si res ita se haberet* (re vera autem non ita se habet) *ut fecisset, vel faceret, tum ego darem*; modo futuri quoque notio immisceri potest, ita ut verba *si fecerit, dem* significent: *si fors feret, ut fecerit, tum ego dabo.* Iam vero in longiore orationis ambitu saepissime et debebat dubium esse et dubium erat, utra illarum significationum ab eo qui verba faciebat expressa esset. Sicubi igitur neque ex eis quae praecedebant verbis neque ex eis quae sequebantur, de utra coniunctivi perfecti temporis condicione ageretur, cognosci poterat, et tamen ei qui loquebatur id exprimendum videbatur, de futuro tempore nullo modo cogitandum esse, aut tale necessario adverbium addere debebat quale est *nunc* (cf. Amph. 155 *quid faciam, nunc si tres viri me in carcerem conpegerint*), aut plusquamperfecti coniunctivo uti, quippe qua forma omnis ad futurum tempus relatio excluderetur. Plusquamperfecti autem coniunctivo in eiusmodi enuntiatis saepissime locus esse poterat, quoniam plurimae ex eis actionibus quae in praesentia perfectae sunt etiam eo modo significari possunt, ut dicantur in praeterito tempore fieri. Quomodo hae formae inter se mixtae sint, cum ex aliis versibus cognosci potest, tum ex Stichi Plautinae v. 510 sq.:

Vocem ego te ad me ad cenam, frater tuos ni dixisset mihi,
Te apud se cenaturum esse hodie, quom me ad se ad cenam vocat.

Ubi Plauto scribere licuit *vocem . . . ni dixerit,* si in eis quae praecesserunt vel *frater dixit* vel *frater dixerat* vel similis aliqua locutio exstabat. Re vera nihil eiusmodi eis quae praecedunt expressum est. Sed etiamsi nihil eiusmodi praecederet, tamen Plauto licuit scribere: *vocem . . . ni dixerit*, dummodo ad *dixerit* aut *antea* aut similem aliquam

temporis notionem adderet. Itaque cum neque in praecedentibus verbis quicquam quod ad temporis notionem definiendam idoneum sit legatur, neque ullum temporis adverbium ad dicendi verbum adiectum sit, forma *dixerit* nimis anceps videri debuit; nam si *dixerit* scripsisset Plautus, hanc ex illo enuntiato elicere sententiam poteras: *vocem ego te ad cenam, ni forte fiet, ut frater meus dixerit.* Propter has quas exposui causas Plautus plusquamperfecto *dixisset* uti maluit, quae forma formis *dixit* vel *dixerat* respondet, ut 'ne quid ambigui in oratione inesset. *Vocem* autem coniunctivum praesentis, non *vocarem* tribuit Plautus ei quae verba facit personae, quia haec de tempore quodam cogitat, quod tamquam ante ipsam situm est, non post ipsam.

Altera autem via, qua plusquamperfecti coniunctivi usus commutaretur, ea mihi fuisse videtur, ut coniunctivus plusquamperfecti sensim vices coniunctivi imperfecti ageret, postquam hic coepit ad condicionem in praesentia valentem significandam usurpari. Nam etiam in eis qui huc pertinent casibus saepe ambiguitas necessario nascebatur, quam ut evitarent, coniunctivo plusquamperfecti maluerunt Romani uti quam coniunctivo imperfecti.

Denique potentissima illa linguarum dominatrix, quam ἀναλογίαν vocabant Graeci, et ipsa aliquam partem eius temporum commutationis suscepit perfecitque.

Nec dissimiliter coniunctivi imperfecti usus ita sensim mutationem passus est, ut haec forma ad praesentis significationem delaberetur. Etenim verba *si habeam, dem* et hoc significare poterant: 'si forte fit, ut nunc habeam (sive re vera fit sive non fit)' et hoc: 'si forte fit, ut futuro tempore habeam'. Sicubi haec quam posteriore loco posui significatio futuri temporis excludenda videbatur, aut ita dici poterat, ut exempli gratia fit in Asinariae Plautinae v. 188 sq.:

Si ecastor nunc habeas, quod des, alia verba praehibeas.
Nunc quia nil habes, maledictis te eam ductare postulas;

aut ita, ut in eiusdem poëtae Curculionis v. 164 factum esse videtur, ubi haec leguntur verba:

Adsum: nam si absim, haud recusem, quin mihi male sit, mel meum.

Haec quae exscripsimus enuntiata condicionalia eas ipsas continent condiciones, quae in illis quibus vulgo utimur de grammatica latina libris 'irreales' appellari solent.

Si neque ea, quae in Asinariae versibus conspicitur, oratione neque ea, quae in Curculionis loco, uti volebant, ad aliud remedium recurrebant Romani, ut exprimerent nimia imminere obstacula, quominus fieret ea actio, quae enuntiati condicionalis verbo exprimitur. Utebantur igitur tempore imperfecti praeteriti i. e. coniunctivo impf. *si haberem*, pro quo dicere licuit etiam *si habeam.* Forma *haberem* ea cogitatio omnino excludebatur, quasi futuro tempore dandi actio umquam effici posset. Itaque postquam per longum temporis spatium Romani coniunctivo imperfecti in eiusmodi enuntiatis uti soliti sunt, sensim pedetemptimque desierunt artum illum conexum sentire, quo coniunctivus impf. cum praeterito olim cohaerebat.

Nec tamen eo progressus esse Plautus videtur, ut coniunctivo impf. etiam ad eas condiciones significandas uteretur, sub quibus pronuntiantur actiones, quae ut futuro tempore efficiantur fieri potest. Apud Plautum igitur *darem* idem quidem atque *dem* significare potest, nec tamen usquam significat *daturus sim.* Atque haec ipsa maxima intercedit differentia inter Plautinum loquendi usum et Ciceronianum.

Inde illud explicandum est, quod apud Plautum unum illud *si sapias*, *abeas* legitur, non *si saperes, abires;* item *vocem te ad cenam, ni etc.*, quoniam is qui loquitur id ubique tempus spectat quod ipsi instat, id est id tempus quod nostra lingua locutione *ich würde* reddere solemus. Inde illud quoque expeditur, quod Truc. 363 in codicum Palatinorum BCD lectione *velim, si fieri possit* acquiescendum est, quoniam ea quae in illis quae praecedunt Diniarchus interrogaverat *nempe tu eris hodie mecum, mea Phronesium?* de futuro tempore agi luce clarius apparet; repudianda igitur est codicis rescripti Ambrosiani A lectio *vellem, si fieri posset,* quae lectio ut Ciceroniano loquendi usui optime accommodata est, ita Plautinae linguae indoli vehementer repugnat. Idem

loquendi genus, quod Truculento Plautinae Palatinorum codicum memoria innixi modo restituimus, redit

Cist. I 1, 118 *Quando ita tibi lubet, vale atque salve! :: Si possim, velim.*

et Stich. 486 *Vin ad te ad cenam veniam? :: Si possit, velim.*

Conferantur praeterea vv. Truc. 376 et Bacch. 179.

§ 12.

Quoniam multis locis modo *si habeam, dem* scribere demonstravi Plauto licuisse modo *si haberem, darem*, ne id quidem nimis mirum est, quod aliquotiens talia admisit, quale est *si habeam, darem,* neglecta scilicet temporum analogia. Hoc pacto facile explicantur verba Plauti in Truc. v. 830:

Nam vinum, si fabulari possit, se defenderet;

et Aul. v. 523:

Conpellarem ego illum, ni metuam, ne desinat;

(id est: 'dudum ego illum allocutus essem, nisi metuerem' secundum usum loquendi Ciceronianum.) Quibus locis simillimus est versus Poen. 1251 sq., ubi in A quidem traditum est:

primum si id fieri possit (sic an *posset* incertum),
Ne indigna indignis dei darent, id ego evenisset vellem;

in codicibus Palatinis vero hoc:

primum si id fieri possit,
Ne indigna indignis di darent, id ego *e v e n i r e v e l l e m.*

Verba *evenire vellem* significant *voluissem ut fieret; possit* autem generaliter atque in universum dictum est nec ratione habita temporis praeteriti. Ceterum cum tempore Plautino in forma *vellem* praeteriti significatio sine dubio late patuerit, Palatinorum lectio *evenire* mihi genuina esse videtur nec comprobanda Ambrosiani forma *evenisset*, quam Rothheimer (l. c. p. 49) vix recte Palatinorum memoriae praetulit. Ambrosiani lectio *evenisset vellem* ita orta videtur, ut is qui Ambrosianam quam vocamus recensionem conficiebat, praeteriti actionem non satis distincte exprimi forma *vellet* arbitraretur

et propterea forma *evenisset* pro *evenire* substituta praeteriti notionem corroborare conaretur.

Unus exstat apud Plautum locus, quem nullo modo cum ea quam pluribus exposui ratione consociari posse confiteor. Legimus enim in Capt. v. 711 sqq. haec:

Nam cogitato, si quis hoc gnato tuo
Tuos servos faxit, qualem haberes gratiam?
Emitteresne necne eum servom manu?
Essetne apud te is servos acceptissumus?

Ex sententiarum conexu apparet servum qui verba facit de casu loqui velle, qui in praeterito tempore locum habere potuerit; nam idem servus v. 709 haec interrogaverat: *sed malene id factum arbitrare?* id est: 'arbitrarisne actionem illam faciendi malam fuisse'? Itaque in verbis inde a v. 711 haec oportet insit sententia: 'si quis hoc gnato tuo fecisset, nonne gratus ei fuisses'? Itaque aut fallor aut pro *faxit* flagitatur *faceret* vel, si quid cum Fleckeiseno audendum est, *faxet*, quam tamen formam alibi nusquam occurrere concedendum est.

Ab hoc uno Captivorum loco si recesseris, cetera omnia ad eam quam supra exposui sententiam apte quadrant, nisi quod prima specie quidem contradicere videntur Asin. v. 589 sq.:

Nimis vellem habere perticam. :: Quoi rei? :: Qui verberarem
Asinos, si forte occeperint clamare hinc ex crumina.

Nec tamen corruptelam in his versibus delitescere puto, sed videtur mihi Plautus ex una loquendi ratione repente ad alteram transiluisse; nam formae *verberarem* nihil respondere potest nisi *occepissem* forma, formae *occeperint* nihil nisi *verberem*.

Atque duas loquendi rationes inter se commixtas esse etiam Rud. 744 opinor, ubi haec leguntur: *Iam tanta esset, si vivit, scio.* In animo enim eius qui verba facit hae duae sententiae formae simul versantur atque commiscentur: *si viveret, tanta esset* et *si vivit, tanta est.* Nec vero probo, quod Fleckeisen et Langen corruptelam in hoc versu latere

putaverunt; immo suo iure Dombart[1] hominis audaculi esse censet, si quis invitis libris manu scriptis ex sermone familiari singulares locutiones expellere velit, quarum proprietas variarum structurarum mixtione quadam constet, qua facile affectibus moti homines in vulgari eloquio utuntur.

Ad hoc genus structurae mixtae etiam Capt. v. 417 sq. pertinent, ubi in libris Palatinis haec fere memoriae prodita sunt:

Nox diem adimat: nam si servos meus esses, nihilo setius
Mihi obsequiosus semper fuisti. :: Di vostram fidem.

Prioris septenarii trochaici numeri a Bentleio simpliciter ita restituti sunt, ut *mi* pro *meus* subderet; alterius metrum verbis hoc pacto transpositis correxit Bothe: *obsequiosus mihi fuisti semper.* Maiora in priore septenario moliti sunt Fleckeisen et Brix, cum *quasi servos meus sis* emendarent. Bentleiana eiusdem versus emendatio simili qui in Bacch. v. 160 legitur loco defenditur: *Tibi ego an tu mihi servos es?* Sententia igitur: 'si tu servus meus fuisses, non magis obsequiosus esse potuisses' ita abrumpitur in altera enuntiati parte, ut substituatur haec: 'item ut servi obsequiosi esse solent, tu obsequiosus fuisti'. Itaque hoc quoque loco verbi *esses* vis ad praeteritum tempus referenda est.

Denique de Cist. IV 2, 15 sqq. verba facienda sunt. Quorum versuum hanc constituit formam A. Spengel (Reformvorschläge p. 366):

Nunc vestigia hic, si qua sunt, noscitabo.
Nam si nemo ⟨hómo⟩ hac praeteriit, postquam intro abii,
Cistella hic i a c e r e t. quid hic? perii, opinor.

Pro *iaceret* Langen l. c. Hermanno obsecutus *iacet* substituit. Eam quae tradita est formam *iaceret* Umpfenbach *sollte liegen* interpretatur, Lorenz ad Pseud. 286 *hätte hier*

[1] Blätter f. Bayr. Gymn. XVII p. 335.

liegen müssen vel *würde noch hier liegen.* Quoniam coniunctivi imperfecti significatio ad praesens referenda a Plautina loquendi consuetudine abhorret, consentaneum est eam comprobandam esse interpretationem, quam Lorenz primo loco protulit. Qui vir doctus apte comparat

Pseud. 286 *si amabas, invenires mutuom:*
et Truc. 748 *Si volebas participari, auferres dimidium domum.*[1]

§ 13.

Quodsi quis quaerat, inde a quo fere anno usus ille Plautinus commutatus esse videatur, secundum quem coni.

---

[1] Simile quoddam condicionalium sententiarum discrimen atque illud est, quod inter varia dicendi genera apud Plautum intercedere demonstravimus, in lingua graeca quoque olim exstitisse constat. Cf. quae Gerth (Grammatisch-Kritisches zur griechischen Moduslehre. Progr. Dresdae 1878) de eis enuntiatis condicionalibus graecis, quae irrealia vulgo dicuntur, p. 7, 5 disseruit: *Ganz ähnlich steht es nun mit denjenigen Bedingungssätzen, die eine in der Gegenwart nicht erfüllte Voraussetzung enthalten. Auch hier handelt es sich um eine abgeschlossene, nicht mehr zu ändernde Thatsache, die in der Vergangenheit anders gestaltet werden musste, wenn der gegenwärtige Zustand der der Forderung entsprechende sein sollte. Ein Satz wie* εἴ σε τὰ δίκαια ποιοῦντα ἑώρων, ἐπῄνουν ἄν, *den wir mit der Veränderung der Protasis:* ὤφελες τὰ δίκαια ποιεῖν *auf die vorige Form zurückführen können, ist wörtlich zu übersetzen: 'gesetzt ich sah dich gerecht handeln, dann lobte ich dich — jetzt ist es mit dem Lobe vorbei'. Wo dieses Zurückgreifen auf die Vergangenheit nicht möglich ist, sind Präterita undenkbar. Der Satz z. B. 'wollte ich dir den Gefallen thun, so würdest du mich später selbst tadeln', wird, mag der Sprechende auch noch so fest von der Irrealität der Voraussetzung überzeugt sein, doch nur durch Optative ausgedrückt:* εἰ τοῦτο χαρισοίμην σοι, αὐτὸς ἂν ὕστερόν μοι μέμψαιο.

Quodsi recte ea disputata sunt, quae supra de locis Plautinis interpretandis explicandisque exposuimus, apparet coniunctivi imperfecti apud Plautum similem esse condicionem et simile munus atque indicativi imperfecti graeci in enuntiato ab εἰ particula incipiente nude positi, in apodosi cum ἄν particula coniuncti. Etenim illa quoque forma apud Plautum tum tantum locum habet, ubi fieri potest, ut aut ad praeteritum tempus respiciat is qui loquitur, aut de praesenti quidem tempore agatur, nec tamen ullo modo de tempore futuro.

impf. in enuntt. condd. cum praeterito tempore aliquatenus cohaerebat, is velim meminerit, quam proxima cognatione Plautinum loquendi genus cum vulgari Romanorum eloquio cognatum sit. Sane Terentius, qui vulgari eloquio fere repudiato nobilissimorum sermonem in comoediis imitari et exprimere maluit, in condicionalium quoque enuntiatorum usu ad Ciceronianam consuetudinem propius accessit. Neque igitur Cicero aut primus aut tamquam unus ex primis eam normam in coniunctivo imperfecti usurpando secutus est, de qua supra pluribus dixi. Unum afferam exemplum ex Terentii fabulis petitum, quo satis mihi videor demonstrare posse, quam recte Terentium ad Ciceronis loquendi consuetudinem propius accedere contenderim. Legimus enim in Adelph v. 104 sqq.:

	tu nunc tibi
tempus praeteritum	*Id laudi ducis, quod tum fecisti inopia?* *Iniuriumst; nam si esset unde id fieret,*
tempus praesens	*Faceremus. et tu illum tuom, si esses homo,* *Sineres nunc facere, dum per aetatem licet,*
tempus futurum	*Potius quam, . . .* *Alieniore aetate post faceret tamen.*

§ 14.

Inde a Terentii aetate haec temporum verbi in enuntiatis condicionalibus mutatio celeriter ita latius patere coepit, ut ex Ciceronis scriptis sescenta expiscari possis exempla, ubi coni. impf. in enuntt. condd. ad futurum tempus spectat. Quae cum ita sint, vix mirum illud est, quod in epistulis Ciceronianis, quae familiarem sermonem magis redolent quam cetera Ciceronis scripta, pauca leguntur exempla coniunctivi impf. in enuntt. condd. ita positi, ut ad praeteritum respiciatur tempus. Atque adeo pauciora sunt haec exempla, quae

ex Ciceronis epistulis collegi, quam secundum ea exspectes, quae supra de coniunctivi impf. usu in orationibus Ciceronianis disserui.

Itaque primo a. Chr. n. saeculo in sermone familiari statuendum est pauca tantum vestigia priscae illius consuetudinis superfuisse, ex qua in Plautinis fabulis artus coniunctivi impf. cum praeterito tempore conexus observabatur. Iam vero omnia proferam, quae ex Ciceronianis epistulis excerpsi, exempla coniunctivi impf. ad praeteritum tempus respicientis:

ad Att. II 1, 6: *sed ita res erat instituta, ut, si inter nos esset aliqua forte dissensio, maximas in re publica discordias versari esset necesse.* IX 1, 4: *nam Scipio vel in Syriam proficiscitur sorte vel cum genero honeste vel Caesarem fugit iratum, Marcelli quidem, nisi gladium Caesaris timuissent, manerent.* XVI 5, 2: *Quintus fuit mecum dies complures, et, si ego cuperem, ille vel plures fuisset.* ad Fam. XV 4, 6: *cumque magnum bellum in Cappadocia concitaretur, si sacerdos armis se, quod facturus putabatur, defenderet, ... perfeci, ut e regno ille discederet.*

Cum indicativo praet. ille coniunctivus consociatus est his locis:

ad Fam. V 20, 9: *Quod si mihi expensa ista HS. centum tulisses, tamen, quae tua est suavitas quique in me amor, nolles a me hoc tempore aestimationem accipere; nam numeratum si cuperem, non erat.* VII 3, 3: *certe nihil fuit praeterea, si te victori nolles aut non auderes committere.* ad Att. IX 3, 2: *Sed, si Postumum audire velles, persecuturus erat Gnaeum* (sc. Caesar). XIII 45, 2: *Quod nisi me Torquati causa teneret, satis erat dierum, ut Puteolos excurrere possem.* VI 9, 3: *quid erat dubitatione dignum, si esset quidquam, cur placeret fratrem et talem fratrem relinqui?* VI 3, 2: *Necdum tamen ego Quintum conveneram, ut iam, si id placeret, scirem, possetne ab eo impetrari, nec tamen, si posset, quid vellem, habebam.* ad Fam. VI 4, 1: *Novi, quod ad te scriberem, nihil erat, et tamen, si quid esset, sciebam et a tuis certiorem fieri solere.*

§ 15.

Atque adeo evidentius apparebit id quod supra proposuimus, pauca tantum vestigia illius imperfecti usus primo a. Chr. n. saeculo exstitisse in sermone vulgari, si et Petronianae et Apuleianae elocutionis rationem habuerimus. Nam apud Petronium, ut omittam potentialem quem vocant coniunctivi usum, qualis cum aliis tum *putarem, crederem* formis constat, nullum imperfecti coni. ad praeteritum respicientis vestigium cernitur. Verum latius in dies patuisse coniunctivi impf. ad praesens vel futurum tempus respicientis usum cognoscas comparans Petron. 8 p. 10, 7 ed. Buecheler[3]: *si scires, inquit, quae mihi acciderunt* cum eiusdem generis enuntiatis Plautinis et Ciceronianis, in quibus praesentis coniunctivus *si scias* usurpari solet.

Neque in libris Apuleianis, si a potentiali illo quem supra diximus coniunctivi usu recesseris, ullum imperfecti cum notione praeteriti positi vestigium reperitur praeter Met. 7, 26: *d i c e r e m quod sciebam, si loquendi copia s u p p e d i t a r e t.* Nec tamen mihi videtur hoc exemplum referendum esse ad plurima illa, quae supra ex Plauto et Cicerone congessimus, sed vestigium potius esse illius depravationis et corruptionis, quam inde a medio fere secundo p. Chr. n. saeculo in linguam latinam obrepsisse notum est. Illi igitur eiusdem Metamorphoseon libri loco hunc comparaverim, quo nullo discrimine perfecti et plusquamperfecti coniunctivi inter se commixti leguntur.

CAPUT II.

DE EIS ENUNTIATIS CONDICIONALIBUS, QUORUM IN PROTASI CONIUNCTIVUS, IN APODOSI INDICATIVUS POSITUS EST.

§ 1.

Non acquievit lingua latina in eis coniunctivis, de quibus modo pluribus disseruimus, permutandis; sed indicativum quoque imperfecti inde a Ciceronis aetate cum indicativo praesentis permutare coepit. Quae permutatio profecta est ab eis enuntiatis condicionalibus, quorum in protasi aut imperfecti aut plusquamperfecti coniunctivus, in apodosi indicativus imperfecti eiusmodi verbi, quale est *posse* vel *debere,* positum erat. Deinde tum quoque illam permutationem passae sunt formae, quales sunt *poteram debebam*, cum non expressis verbis adscripta, sed subaudienda tantum erat condicio. Itaque *poteram* usurpari coeptum est pro eo quod est *ich könnte, debebam* pro eo quod est *ich müsste.* Atque satis notum est, postquam pervulgato hoc usu lingua latina pluribus tamquam ramis diffusa est, inde ortum esse linguae francogallicae condicionalem quem dicunt modum loquendi. Consentiunt igitur homines docti verbi formas tales, qualis est *j'aimerais* = *ich würde lieben* in lingua francogallica, referendas esse ad genuinam locutionem *amare habebam.* De hac temporum commutatione disputans Foth[1] his verbis causam eius et originem assequi conatus est:

Das Impf. in solchen Sätzen beruht meiner Meinung nach darauf, dass der die Bedingung enthaltende Nebensatz, mag er nun in Worten ausgedrückt oder hinzugedacht werden, einen Coni. Impf. enthielt, und hiermit würde sich ein Präsens des Indicativs im Hauptsatze nicht gut vertragen haben. Eine gewisse Attraction also und weil man überhaupt gewöhnt war,

[1] Foth, Die Verschiebung lateinischer Tempora in den romanischen Sprachen, in Boehmeri 'Romanische Studien' fascic. VIII Argentorati 1876, p. 265 sq.

im Bedingungssatze das Impf. zu setzen, machte es auch hier nötig, wo es dann aus den oben angeführten Gründen im Indicativ stehen musste.

Maxime autem ab hoc distat Tobler[1] eandem rem sic interpretans:

Der Römer geht in seinem feinen Sinn (für die Sache, nicht für die Person) so weit, die Möglichkeit und Notwendigkeit gleichsam als ewige, alles menschliche Thun prädestinierende Ordnung aufzufassen, welche zwar für den Menschen bestimmt ist, aber so, dass ihm nichts übrig bleibt, als in dieselbe am rechten Orte sich einzufügen. Wo dies nicht geschieht, da entsteht auch von der Gegenwart aus die Ansicht, als sei eine vielleicht schon lange vor dem Moment des Handelns bestandene Gelegenheit oder Pflicht versäumt worden; daher das Impf.

At nonnulla obstant, ne Tobleri sententiam amplectamur. Nam idem iudicavisse videtur et sentiri semper in eiusmodi enuntiatis imperfecti praeteriti notionem et omnibus saeculis eundem fuisse eorum quae diximus verborum usum. Sed quamvis ut praeteriti significationem in eis quae huc pertinent enuntiatis indagarent maxime operam dederint, tamen nihil eos profecisse cum Fothio concedendum est, tum ex ipsis exemplis a Fothio l. c. p. 264 et a Draegero l. c. I p. 297 congestis apparet.

In Plautinis vero fabulis nullum eiusmodi exemplum occurrit. Neque id mirum; nam qui fieri potuit, ut iam illis temporibus altera indicativi permutatio exsisteret, si verum est quod supra demonstrasse mihi videor, vel ipsum coniunctivum imperfecti Plautina aetate initium tantum permutationis passum esse et obtinuisse in universum eam quae ab origine ei insita fuerit vim praeteriti? Verum aut fallor aut tum demum altera illa commutatio nasci poterat, cum coniunctivi impf. in enuntt. condd. perfecta erat mutatio in vulgari eloquio, quod Ciceronis fere aetate factum esse supra coniecimus.

Itaque Foth attractionis quadam vi factam esse illam mutationem recte statuisse mihi videtur. Etenim si actionis ad praesens tempus respicientis mentio fiebat, nulla alia olim

---

[1] Zeitschrift für Völkerpsychologie II p. 47 sq.

in eiusmodi enuntiatis utebantur consuetudine loquendi Romani nisi ea quae est: *si velim, possum.* Inde gliscente illa coniunctivi impf. mutatione postquam in coni. praesentis locum sensim irrepsit coni. impf., si *vellem* dixisset in protasi is qui loquebatur, non iam conveniebat ad protasin ea quae in apodosi usurpanda erat forma *possum.* Itaque aut evitanda fuit Romanis illa loquendi ratio aut alia verbi forma usurpanda. Iam vero, cum eiusdem generis verbi formas in utraque enuntiati parte collocare studerent, adiuvabantur Romani ipsa eorum enuntiatorum, in quibus sive *posse* sive *debere* verbum inerat, indole ea, ut plerumque eadem res et fieri posse (debere) et fieri potuisse (debuisse) dici posset. Imperfecti igitur indicativo cum uti consuescerent, paulatim in indicativo quoque genuina illa praeteriti significatio in eiusmodi enuntiatis amissa est.

Re vera autem abhorruisse Romanos ab eiusmodi enuntiatis, quale esset *si vellem, possum*, inde efficitur, quod nullum eius generis exemplum exstare videtur praeter locum Petronii 45 p. 30, 6 ed. Buecheler[3]: *non mehercules patria melior dici potest, si homines haberet.*

Iam vero si ad futurum tempus spectaret protasis *si vellem*, initio fieri non poterat, ut *poteram* forma uterentur Romani; sed coniuntivo *possem* uti maluerunt (cf. Tobler l. c. p. 47). Procedentibus autem temporibus in eam quoque notionem abierunt formae indicativi imperfecti, ut aliquid futuro tempore fieri significarent, unde condicionalis illius linguae francogallicae modi usus profectus est.

§ 2.

Nunc quaerendum est, qua ratione acciderit, ut indicativo talium verborum, qualia sunt *posse debere*, in apodosi eorum enuntiatorum, quorum in protasi coniunctivus positus erat, saepe uterentur. Atque errare eos, qui indicativum usurpari statuerint, si re vera aliquid fieri posse verbo *posse* exprimeretur, cum ex eis, quae supra fusius de irrealibus quae dicuntur enuntt. condd. disputavimus, cognoscitur, tum ex hac exemplorum enumeratione ex Ciceronis scriptis petita. In ora-

itionibus enim ab Halmio editis cum imperfecti vel plusq. con unctivo in protasi quater consociatur in apodosi praeteritum-verbi *possum* atque id cum negatione ubique coniunctum, sive ipsa negationis particula adscripta est, sive interrogationis, qua negatio continetur, formam induit apodosis. Decies autem exstat in eiusmodi enuntiatorum apodosi *possem (liceret)*, novies *potuisset (licuisset)*; atque eae ipsae formae plerumque cum negatione coniunctae sunt.

At si praesentis vel perfecti coniunctivus in protasi legitur, in apodosi indicativo praes. verbi *possum* locus esse solet. Septies enim ea forma legitur in orationibus quas supra commemoravimus, semel coniunctivus positus est ita ut relativo subiectus sit in Caec. § 29: *Nec ea dico, quae si dicam, tamen infirmare non possis.*

Inde apparet, quam longe a vero absint ei quibus vulgo utimur auctores grammatici, quippe qui de praeterito verbi *posse* in eiusmodi enuntiatorum apodosi necessario ponendo praecipiant, praesentis indicativi in apodosi collocandi nullam faciant mentionem.

Iam si verbum, quale est *debere*, in apodosi legitur, novies occurrit indic. praeteriti cum coniunctivo aut impf. aut plusq. protaseos consociatus, quinquies coniunctivus impf. in apodosi exstat.

Praesentis vero aut coniunctivi aut indicativi in apodosi positi pauciora sunt exempla, quam quae inter se comparare operae pretium sit.

Longe ab hac consuetudine discedit Plauti loquendi ratio. Legimus enim apud eum indicativum perf. verbi *posse* ter consociatum cum coni. impf. protaseos, semel cum coni. praes. Nusquam *posset* in apodosi occurrit, uno tantum loco *potuisset:*

Pers. 173 *Ovis si in ludum iret, potuisset iam fieri ut probe litteras sciret.*

Contra magnus est numerus eorum enuntiatorum condicionalium, quorum in protasi coni. aut praes. aut perf., in apodosi verbi *posse* indicativus aut praesentis aut futuri primi legitur. Haec sunt exempla:

Fragm. Cist. ap. Prisc. I p. 114 H. *Adhinnire equolam possum ego hanc, si detur sola soli.*

Hoc fragmentum in codicis rescripti Ambrosiani reliquiis (p. 309 vers. 4) dispexit Guilelmus Studemund; A[st] prorsus consentit cum Prisciani lectione.

Most. 351 *Nec Salus nobis saluti iam esse, si cupiat, potest.*

Mil. 764 *Haud centensumam*
Partem dixi atque, otium ⟨mihi⟩ si sit, possum expromere.

Poen. 351 *Sei sapias, curam hanc facere conpendi potes.*

Curc. 246 *Potin coniecturam facere, si narrem tibi?*

Trin. 414 *Non tibi illud adparere, si sumas, potest.*

Bacch. 479 *Nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem*
Manus ferat ad papillas?

manus ferat ad papillas codd. et Ritschl; *ad papillas manus ferat* Brix et Fleckeisen.

As. 164 *Solus si ductem, referre gratiam numquam potes.*

Curc. 268 *Siquidem incubare qui periurarint velint,*
Locus non praeberi potis est in Capitolio.

Poen. 864 *illum ut perdant facere possum, si velim.*
possum AB, *possim* CD male.

Persa 40 *Inpudens? quin si egomet totus veneam, vix recipi potis est*
Quod tu me rogas.

Cas. II 5, 6 *Quin si tu nolis . . .,*
Una libella liber possum fieri.

Aul. 558 *Quae mi interbibere sola si vino scatat,*
Corinthiensem fontem Pirenam potest.

scatat Gulielmius et Lambinus, *scatet* BDJ. Tertiae coniugationis forma, quae versu requiritur, apud Plautum non videtur exstare nisi hoc loco. In Persae enim v. 177 secundae coniugationis forma legitur: *Amas pol misera: id tuus scatet animus.* Verum Lucretio illam usitatam fuisse adnotavit Ussing.

As. 153 *Unum quodque istorum verbum nummis Philippis aureis*

Non potest auferre hinc a me, si quis emptor venerit.

Trin. 85 *si id non feceris,*
Atque id tamen mihi lubeat suspicarier:
Qui tu id prohibere me potes ne suspicer?

Amph. 450 *Quadrigus si nunc inscendas Iovis,*
Atque hinc fugias, ita vix poteris effugere infortunium.

Epid. 610 *Si undecim deos praeter sese secum adducat Iuppiter,*
Ita non omnes ex cruciatu poterunt eximere Epidicum.

Huc accedit v. Rud. 566, quo loco teste Studemundo ABCD indicativum praebent:

Vel ego amare utramvis possum, si probe adpotus siem.

Ac nescio an in Bacch. quoque v. 179 indicativus restituendus sit, cum praesertim Pseud. 94 sq., Amph. 592, Aul. 733 contuleris; in libris haec leguntur:

Mirumst me, ut redeam, te opere tanto quaesere,
Qui abire hinc nullo pacto possim, si velim.

Quotiescunque enim *possim* legitur in apodosi, non simplex eius notio est ea, quam nos coniunctivo *ich könnte* exprimimus, sed addendum est praeterea alterum verbum auxiliare quale est *sollen*, ut coniunctivi vim assequamur.

Possim igitur idem est atque *ich sollte können.* Quae forma apud Plautum ter in apodosi enuntt. condd. legitur:

Merc. 518 *Possin tu, sei usus venerit, subtemen tenue nere?*

As. 878 *Possis, si forte adcubantem tuom virum conspexeris,*
Cum corona amplexum amicam, si videas, cognoscere?

Men. 163 *Ecquid tu de odore possis, si quid forte olfeceris,*
Facere coniecturam?

Quibus cum locis conferantur hi versus, in quibus *possim* sine condicione positum est:

Pseud. 236 *Non possum. :: Fac possis. :: Quonam pacto animum vincere possim?*

Recte Holtze, Synt. priscc. scrr. latt. II p. 140, adnotavit *possim* interpretandum esse *sollte ich können?*
Pseud. 290 *Egon patri surrupere possim quicquam tam cauto seni?* [1]

Conf. etiam Most. 14 sq. — Most. 984 vero codicum ABCD lectio *potest* servanda est (conf. e. g. Capt. 132, Truc. 678), quamquam versum persanare nequeo. Ac nescio an Capt. 120 pro librorum BEJ lectione *possis* scribendum sit *potis es* (conf. e. g. Asin. 164. 886; Cas. II 8, 68 etc.).

Iam quaerenti mihi, qua ratione Cicero *possim* coniunctivo usus sit, quoniam in orationum sylloge Halmiana nullum eius in enuntt. condd. positi exemplum inveni, strictim tangendi sunt loci a. Draegero l. c. I^2 § 298 collecti. Quibus perlustratis statui videtur posse, non longe discessisse Ciceronem a Plautina loquendi ratione. Nam et in enuntiato interrogativo legitur *qui possim* et adverbio aliquo, qualia sunt *forsitan aliquomodo,* apposito et in apodosi eorum enuntiatorum, quorum in protasi concessio expressa est. Etiam Brut. 83, 287: *imitari neque possim, si velim, nec velim fortasse, si possim,* quo loco ita coniunctivus positus videtur esse, ut, quid intersit inter ipsum et indicativum haud facile cognoscas, adverbium *fortasse* aliquantum valuisse ad coniunctivum scribendum consentaneum est. Itaque apud Ciceronem quoque ea saepe in forma *possim* notio videtur inesse, quam nos reddere solemus verbo auxiliari *sollen* addito.

Quae cum ita sint, suo iure Brix ad Mil. 764 ipsis verbis id quod Lorenz ad eundem locum contendit reiciens adnotavit, in sermone cotidiano verba vel locutiones, qualia sunt *possum decet longumst parumst,* indicativo modo poni solere in apodosi enuntiatorum condicionalium. Verum, si praesens tempus respicias, addendum est non modo vulgaris eloquii id proprium fuisse, sed etiam Ciceronianae consuetudinis.

Atque ea potissimum de causa indicativo eius generis verborum usos esse Latinos contendit Foth l. c. p. 263, quod

---

[1] Versus Mil. 684 hanc fere formam e codice Ambrosiano elicuit Studemund: *Nám bona uxor suáve duc(tu)st. Sí sit usquam géntium,*
Ubi ea possit inveniri?

ea verba per se aliquo modo fieri aliquid exprimunt, quod et ipsum coniunctivo exprimitur, ita ut eadem re bis exprimenda facile supersedere possent.

Iam id monere velim eos, qui haec legent, et in his, quae modo ex Plauto congessimus exemplis et in eis, quae infra afferemus, esse nonnulla, quae ad aliud quoque genus interpretationis quadrare videantur. Velut Cas. II 5, 6 nihil obstat, quominus *si* particulam pro *etiamsi* positam esse sumamus.

§ 3.

Iam vero colligenda sunt ea enuntt. condd. Plautina, quibus indicativus aut talis verbi quale est *debere* aut verborum et huius et verbi *posse* similium consociatur cum coni. perf. vel praes. in protasi posito. Sunt autem haec:

Truc. 461 *oportet;*

Curc. 265 *Nihil est mirandum;*

Amph. 891 *Faciundumst mihi illud, fieri quod illaec postulat,*
Si me illam amantem ad sese studeam recipere.

Versum 892 spurium esse Langen l. c. p. 48 contendit. Nam nec verbum *studere* cum acc. c. infinitivo componi posse et coniunctivo ipso negari eum, in quo totius fabulae summa posita esse videatur, Iovis scilicet erga Alcmenam amorem. Verum neque illud mihi persuasit vir doctus et falsa coniunctivi *studeam* interpretatione constrictus videtur, qui verba *si studeam* hoc fere pacto vertenda esse putaverit: *wenn ich mich bestrebte* vel *wenn ich mich bestreben würde.* At alia est hoc loco coniunctivi vis ad futurum potius spectans, ut his verbis patrio sermone interpretandus sit versus: *wenn ich mich bemühen will, dass jene mich bei sich aufnimmt, so muss ich thun, was sie fordert.*

Bacch. 128 *Qui si decem habeas linguas, mutum esse addecet.*
Idem verbum redit Stich. 27 et 47. Ad exemplum verbi *possum* constituta est apodosis v. Truc. 877: *non est locus* = non potis est.

Eadem loquendi ratio agnoscenda est in his quae sequuntur exemplis, sive ad verbum *posse* sive ad *debere* vel *decere* accedit apodoseos vis:

Capt. 906 *Nam si alia memorem, . . . morast.*
Aul. 254 *Neque . . . facio neque, si cupiam, copiast.*
Poen. 921 *nunc si eadem hic iterum iterem, inscitiast.*
Men. 760 *quas si autumem omnis, nimis longus sermost.*
Bacch. 1045 *Si plus perdundum sit, perisse satius est.*
Merc. 497 *Meliust, sanus ⟨si⟩ sis.*

§ 4.

Altera est causa indicativi in apodosi enuntt. condd. positi, quae continetur proxima illa cognatione, quae olim coniunctivis praes. et perf. cum temporibus futuri intercessit. Quas formas partim ab eadem origine profectas quoniam ita sensim in diversas partes discessisse constat, ut indicativo futuri aliquid futurum esse certius quam coniunctivo significaretur, cum illud nihil miri habet, si indicativus futuri cuiusvis verbi positus est in apodosi eius enuntiati, cuius in protasi coni. praes. vel. perf. legitur, tum hoc suam habet explicationem, quod indicativus praesentis verborum modalium in apodosi cum indicativo futuri in protasi posito consociatur.

Itaque illius generis enuntiatorum minime mutanda est forma, dummodo certa librorum lectione nitantur. Velut
As. 699 *Vehes pol me hodie, si quidem hoc argentum ferre speres.*

speras scribendum esse censuerunt Mueller 'Nachträge' p. 121 et Goetz-Loewe. At non repudiari *siquidem* coniunctione coniunctivum in fabulis Plautinis, ex eis exemplis facile cognoveris, quae Brix ad Mil. Gl. v. 28 congessit. Similiter
Curc. 186 *Irascere, si te edentem hic a cibo abigat.*

irascare Lambino auctore edidit Goetz. Nec magis mutanda erat codicum scriptura in his exemplis:
Trin. 939 *si animum advortes, eloquar.*

advortas Camerarius.

Most. 912 sqq. *⟨si⟩ hercle nunc ferat*
Sex talenta magna argenti pro istis praesentaria,
Numquam accipiam. :: Si hercle accipere cupies, ego numquam sinam.

cupias Camerarius. *accipiem* formae, quae legitur in libris Palatinis, patrocinatur Bergk 'Beitraege zur lat. Gramm.' I p. 97.

Verum quanta cum varietate in protasi eius generis enuntiatorum apud Plautum et ind. praes. et coni. praes. et ind. fut. legantur, ex locis subscriptis cognoscitur:

Persa 827 *Malum ego vobis dabo, ni abitis.*

Bacch. 1172 *Ni abeas, . . . malum tibi magnum dabo iam.*

Mil. 450 *Nisi voluntate ibis, rapiam te domum.*

§ 5.

Sequitur tertia causa indicativi in apodosi eius modi enuntiatorum positi: quod cum interiectionis quadam vi non raro positus est. Huc pertinent

Truc. 234 *Nugae sunt, nisi modo quom dederit, dare iam lubeat denuo*

et Rud. 1020 *Numqui minus,*
Si veniat nunc dominus quoiust, ego, qui in spectavi procul
Te hunc habere, fur sum quam tu? :: Nihilo. :: Mane, mastigia:
Quo argumento socius non sum et fur sum? facdum ex te sciam.

Quo loco indicativi *sum* (in versu 1023) repetitione firmatur codicum scriptura, refutantur ei, qui *sim* pro *sum* in v. 1022 substituendum esse opinati sunt.

Ad hoc genus pertinent etiam *parumst* et *quid refert* locutiones, nisi forte mavis eas ad eam significationem accedere, quae inest in verbis *posse* vel *debere*. Altera autem locutio exstat

Trin. 1186 *Nam si pro peccatis centum ducat uxoris, parumst;*

et prope indic. futuri positum

Pers. 559 sq.: *Haec unde aberunt, ea urbs moenita muro sat erit simplici;*
Vbi [ea] aderunt, centumplex murus rebus seruandis parumst.

conf. de his versibus Studemund in 'Festgruss der philologischen Gesellschaft zu Würzburg' 1868 pag. 75.

De Merc. v. 692 aliam speciem prae se ferente infra agetur.

Altera locutio *quid refert* legitur

Cas. III 1, 15 *Quid me amare refert, nisi sim doctus . . .?*

et in his locis, in quibus, utrum indicativus futuri II. an coniunctivus perfecti exstet, discerni non potest:

Curc. 555 *quid refert me fecisse regibus,*
Ut mi oboedirent, si hic me hodie umbraticus deriserit?

Amph. 741 *Vae capiti tuo. :: Tua istuc refert, si curaveris.*

Pseud. 100 *Nisi tu illi lacrumis fleveris argenteis,*
Quod tu istis lacrumis te probare postulas,
Non pluris refert, quam si imbrem in cribrum legas.

Iam de Pseud. v. 937 sq. breviter dicendum est. Quos cum trochaicos esse voluisset Ritschl, Studemund (de cant. Plautin. p. 69) anapaestico metro cognovit discribendos esse. Itaque Spengel (Reformvorschlaege p. 403) sic recte videtur locum conformasse:

Tantúm tibi boni di inmórtales duint quántum tu⟨te⟩ tibi óptes.
Nam si éxoptem quantúm dignu's tantúm dent, minus nihiló sit.

sit A[a], *est* Palatini invito metro.

Rudentis vero v. 1311 a Flekeiseno sic editus:

Quid refert, qui periit tamen, si nunc hoc fabulemur,

iudicio eiusdem Spengelii (T. M. Plautus p. 16) codicum vestigia secuti sic potius scribendus est:

Quid refert, qui periit tamen? sine hoc, aliud fabulemur.[1]

---

[1] Operae pretium est ea quoque enuntt. condd. obiter tangere, quorum in protasi indicativus futuri sive primi sive secundi, in apodosi indicativus praesentis exstat. Nam illud enuntiatorum condd. genus, quorum protasi indicativus praesentis, apodosi indicativus futuri continetur, neque interpretatione egere arbitror et sescenties a Plauto usurpatum esse ex locis a Rothheimero p. 21 sqq. congestis cognoscitur. Ad illud autem genus qui pertinent locos a Rothheimero p. 29 et 31 collectos si accuratius inspexeris, aut pluribus verbis explicari futurum in apodosi aut cum interiectionis quadam vi poni indicativum praesentis intelleges, ita ut artus temporum conexus esse desinat. Atque ad alterum genus spectant hae apodoseos formae:

§ 6.

Prope distat ab eo, quem supra commemoravimus, coniunctivi praes. in protasi, ind. futuri in apodosi usu ea significatio 2. pers. sing. coni. praes. vel perfecti, quam nos indefinito pronomine *'man'* reddere solemus. Neque exempla eius consuetudinis afferre opus est et eandem prae se ferunt speciem haec exempla, in quibus *si* coniunctionem pronomen indefinitum sequitur:

Amph. 336 *Non edepol nunc ubi terrarum sim scio, si quis roget.*

Stich. 171 *Nunc si ridiculum quaerat hominem quispiam, Venalis ego sum.*

§ 7.

Suum quoque locum habet indicativus in apodosi tum, cum in protasi *si* pro *etiamsi* positum est. Haec enim est in eiusmodi enuntiatis orationis vis: 'Quamvis eveniat id quod in protasi dico, tamen condicioni non subiectum est id quod in apodosi pronuntio'. Unum afferam ex magno exemplorum numero (cf. Rothheimer p. 6) Cist. I 1, 29:

---

a) *possum, opinor, facere*; *me ductare non potes* etc.
b) *potandus est;*
c) *hau causast quin*; *quid causaest quin* etc.;
d) *haud dehortor* (sc. ne faciatis), *hau periclumst, ne effringantur* = non effringentur, *impero ut, sum auctor ut.*

Ad alterum genus hae locutiones spectant: *Quid agimus, quid refert, flagitiumst, rex sum, salvae sunt, macto illum infortunio, non hercle ego is sum, numquam edepol ieiunium ieiunumst aeque.* Ac nescio an eodem pertineat Rud. 1353:

Si . . . reddiderit vidulum, non . . . debeo triobulum.

Mixtae denique videntur esse variae structurae Merc. 526:

Eam sei curabeis, perbonast: tondetur[1] *nimium scite.*

Responderet protasi apodosis *tondebitur*; quae interrumpitur eo iudicio, quod *perbonast* voce continetur; propterea in *tondendi* quoque verbo ind. praes. legitur.

---

[1] Non audeo sumere, collata rustica illa forma *tundunt* pro *tondent, tondetur* esse tertiae coniugationis futurum. Apud Plautum quidem bis excepto hoc loco tales eius verbi formae leguntur: *detondebo* Bacch. 242 et *attondeat* Epid. 312.

Si idem istud nos faciamus, si idem imitamur,
Ita tamen vix vivimus cum invidia summa.

Et fieri poterat, ut duae ex eis quas diximus causae indicativi in apodosi positi ad unum idemque enuntiatum pertinerent; velut et cum maiore vi pronuntiata est apodosis et *si* pro *etiamsi* dictum in protasi

As. 933 *Nilne te pudet? :: Pol si aliud nil sit, tui me, uxor, pudet.*

Pseud. 289 *Egon patri surrupere possim quicquam, tam cauto seni?*
Atque adeo, si facere possim, pietas prohibet.

§ 8.

Similiter tum ponitur indicativus in apodosi, cum ad vocularum *si modo* notionem accedit particula *si* (cf. Rothheimer p. 6 sq.). Huc pertinent

Stich. 112 *Scio ut oportet esse: si sint ita ut ego aequom censeo.*

Poen. 550 *Omnia istaec scimus iam nos, si hi spectatores sciant.*

Capt. 850 *Scis bene esse, si sit unde.*

Huc arcessendus est etiam v. Curc. 299: *Recte hic monstrat, si inperare possit;* quem locum commode his verbis interpretatus est Ribbeck:[1] *Seine Weisung ist ganz zutreffend, wenn er nur zu kommandieren hätte.* Quamquam Langen l. c. p. 49 negavit *si modo* particulae notionem omnino inesse posse in *si* particula, tamen agnoscenda est ea notio in exemplis supra allatis et in enuntiatis apodosi carentibus velut *si scias*, et ad eandem notionem accedit particula *si* in eiusmodi enuntiatis, quale est notissimum illud: *O mihi praeteritos referat si Iuppiter annos.* Neque plus effecit Langen eo, quod in additamentis contra Ribbeckium disputavit, exspectari *liceat* pro *possit*, cum ex ipsis parasiti verbis eum *posse* imperare appareat. At imperium non est

---

[1] Verhandlg. der kgl. Sächs. Ges. d. W. phil. hist. Kl. 31. Bd. p. 87 sq.

imperium, si nemo est, qui imperatum exsequatur. Itaque re vera non potest imperare parasitus ille Plautinus.

§ 9.

Transeo nunc ad id genus enuntiatorum, quod coniunctivum in protasi ita positum exhibet, ut verbo auxiliari velut '*sollen, brauchen*' nobis interpretandus sit. Huc pertinet Merc. v. 692 sq:

Parumnest malae rei quod amat Demipho,
Ni sumptuosus insuper etiam siet?

Quorum versuum prioris metrum ut restituerent, multa temptaverunt homines docti. Sed neque *sit* pro *est* scribendo, neque pronomine aliquo velut *hoc* vel *id* inter *parumne* et *est* inserendo verum eos assecutos esse intellexit Ussing. Nam et indicativo pronuntiata ubique legitur ea locutio et artissime cum verbo auxiliari coniuncta. Itaque, ut versus sanetur, mihi prisca illa genetivi forma videtur revocanda esse:

Parumnést maläï réï quód amat Démiphó.

Quae forma egregie 'convenit ad ἦθος verborum Lysimachi. Vertendum autem est: *Ist's nicht genug, dass . . ., muss er auch noch ein Verschwender sein?*

Eiusdem generis sunt:

Bacch. 479 *Nullon pacto res mandata potest agi, nisi identidem*
Manus ferat ad papillas . . .

Bacch. 447 *hocine hic pacto potest*
Inhibere imperium magister, si ipsus primus vapulet?

i. e. *wenn er selbst Schläge aushalten muss.*

Parum(n)est, si a Plauto recedas, in eiusdem generis enuntiato legitur apud Pacuvium 277 (p. 112 R. T.)

Parumst, quod te aetas male habet, ni etiam hunc ad malam
Aetatem adiungas cruciatum reticentia?

et apud Terentium Phorm. 546:

Sed parumnest, quod omnibus nunc nobis suscenset senex,

Ni instigemus etiam, ut nullus locus relinquatur preci?

Coniunctivus imperfecti hoc sensu positus occurrit Bacch. 563:

Qui? tibi non meretricum aliarum erat Athenis copia,
Quibuscum haberes rem, nisi cum illa, quam ego mandassem tibi,
Occiperes tute ipse amare et mi ires consultum male?

Praeterea comparari possunt Pseud. 285 *fuit occasio, si vellet* et Trin. 565 *licitumst, si velles* i. d. *du brauchtest nur zu wollen,* nisi ex apodoseos verbo ad verbi *posse* notionem prope accedente structura interpretanda est. Similis est condicio v. Merc. 430:

At ego si velim, iam dantur septem et viginti minae.

Nam aut interpretandum est *ich brauche nur zu wollen,* aut nullo fere discrimine a *volo* distare coniunctivum statuendum est. Hoc modo *velim* legitur As. 766 *comburas, si velis*; Rud. 834 *adeat, si velit,* quamvis ipse Labrax iam dixerit se velle adire; Trin. 210 *culpent, quem velint*; Cist. I 1, 60 *et quid tibist et quid velis.*

§ 10.

Restat, ut de eo genere dicam, quod variarum structurarum mixtione constat. Huc spectant

Poen. 322 *nam vigilante Venere si veniant eae,*
Ita sunt turpes, credo ecastor, Venere ipsam e fano fugent

(inter protasin et veram apodosin *e fano fugent* interiecta sunt verba *ita sunt turpes*)

et Epid. 730 *Invitus do hanc veniam tibi,*
Nisi necessitate cogar

(miscentur duae sententiae, quarum altera est: 'invitus do, sed cogor', altera: 'nisi cogar, non dem').

Iam vero, ut absolvam hanc quaestionem, ex eis de quibus supra egimus versibus huc spectant Mil. 1207, As. 589 sq., Rud. 744, Capt. 417, quibus addendus est locus Curc. 226 sqq:

Adferre argentum credo. nam si non ferat,
Tormento non retineri potuit ferreo,
Quin reciperet se huc esum ad praesepem suam.

Protasi responderet apodosis qualis est: 'se recipere non potest'; sed abrumpitur ea cogitatio altera illa, quae apodosi continetur: 'retineri non potuit.'

§ 11.

His expositis breviter deinceps dicendum est de praeteriti indicativis qui leguntur in apodosi eorum enuntt. condd., quorum in protasi coniunctivus exstat. Sunt autem hi:

non potuere Curc. 449; *non potuit* Mil. 803; *quomodo potui* Most. 458; *licitumst* Trin. 566; *fuit ubi negotiosus essem* Truc. 140 (i. e. 'negotiosus esse potui'); *fuit occasio* Pseud. 285; *volui mittere* (= 'misissem') Cas. II 8, 4; *voluit indipisci* Stich. 563; (cf. Cic. Phil. II 76 *volui, si possem* et 88 *qui te, si sanus esses, salvum voluerunt*); his adnumerandus est v. Mil. 1356, quem supra commemoravimus, cuius in apodosi *malui* legitur; praeterea *oportuit* Bacch. 118; *ego eram dicturus* Cist. I 3, 4; *par fuerat* Stich. 512; *paene decidi* Persa 595; *quid propius fuit, quam ut perirem* Mil. 475.

Si pro *etiamsi* positum est

Merc. 694 *Decem si ad se vocasset summatis viros,*
Nimium obsonavit

et Pseud. 433 *Sed si sint ea vera, ut nunc mos est maxume,*
Quid mirum fecit?

Reliquum est ut pauca dicamus de v. Mil. 53, cuius ex Ambrosiano haec forma eruta est a Studemundo:

Ni hebes machaera foret, uno ictu occideras.

At Palatini *occideres* (sic B², *occideris* B¹CD) formam praebent neque, utra lectio praeferenda sit, satis perspicuum

est. Neque enim ulla similitudo est huic loco cum altero exemplo Plautino, cuius in protasi coni. impf., in apodosi ind. plusquamperfecti *par fuerat* legitur: Stich. 512. Verum illorum potius enuntiatorum condicio similis est, quorum apodosis cum interiectionis quadam vi pronuntiatur. Itaque talia comparari possunt exempla, qualia inde a Ciceronis aetate saepius apud scriptores occurrunt hoc modo conformata: *Praeclare viceramus, nisi spoliatum, . . . Lepidus recepisset Antonium* Cic. ad fam. XII, 10, 3; et: *Perierat alter filius, si carnifici conviva non placuisset* Sen. de ira II 33, 6. Cuius generis exempla congesta sunt a Draegero l. c. II p. 696 sq. et a Fothio l. c. p. 274 sq.

CORRIGENDA.

p. 6 lin. 12 lege: *abeo* BC,
p. 7 lin. ultima lege: p. 344.
p. 14 lin. paenultima dele *(Tubero)*
p. 16 lin. ultima lege: quentium.
p. 22 non recte dixi coniunctionem *si* = '*ob*' nusquam legi nisi ita, ut ipsa enuntiatum principale sequatur: conf. Cas. III 2, 10. 12.
p. 27 lin. 1 lege: Symp. 217 B: *εἰ*
p. 36 lin. 14 lege: *iratum. Marcelli*
p. 36 lin. ultima lege: *te a tuis*
p. 42 lin. 28 lege: *sola, si*
p. 43 lin. 22/23 lege: exprimi-mus,
p. 44 lin. 7 lege: Capt. 118
p. 44 lin. 13 lege: I² p. 298
p. 45 lin. 6 ab ultima lege: Stich. 28 et 46.
p. 47 lin. 14/15 lege: *in-spectavi*
p. 49 lin. ultima lege: *attondeant* Epid. 311.
p. 51 non recte Ussingio credidi *parum hoc est* dici non potuisse; sane posteriore tempore hanc locutionem in usu fuisse docet Landgraf ad Cic. Rosc. Am. p. 230 sq.
p. 52 lin. 5 lege: *non erat meretricum aliarum Athenis*
p. 52 lin. 23 lege I 1, 59 *et quid tibist et quid velis.*

DE TEMPORUM ET MODORUM USU AMMIANEO.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE WILHELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

SCRIPSIT

HENRICUS EHRISMANN

ALSATA.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXVI.

Darmstadtii typis G. Otto.

PARENTIBVS SACRVM

Inter scriptores christianae fidei non addictos, qui post saeculum II sermone pedestri utebantur, facile princeps est Ammianus Antiochensis, quem sub finem saeculi IV Romae cum omnium plausu rerum gestarum libros ab ipso conscriptos recitasse constat. Quoniam magnopere recedit Ammiani usus loquendi cum universus tum temporum et modorum, verbi syntaxin accuratius perscrutatus sum, praesertim cum nemo, quae ad eam rem pertinent, plane exposuerit. Ipse autem nimis multa ex schedis meis depromere nolui, quoniam quas leges in temporum et modorum usu secuti sint ceteri saeculorum IV et V scriptores Romani, nondum satis exploratum est. Ad syntaxeos Ammianeae usum perquirendum imprimis accesserunt — ut omittam Hauptium, Langenum, Hertzium, Gardthausenum, qui potissimum in Ammiano via critica emendando eminuerunt —

1) Kallenbergus (Quaestiones grammaticae A. diss. inaug. Halensis 1868), qui de usu infinitivi optime disputavit.

2) Hassensteinus (De syntaxi A. M. diss. Regimontana 1877).

3) Dederichsus (Quaestiones Ammianeae grammaticae et criticae; diss. Monasteriensis 1878), qui nonnullas partes syntaxeos verbi attigit.

De Hassensteini commentatione iam Dederichsus recte udicavit, cum diceret (pag. 2): *„qui cum in totam materiam syntacticam inquisiverit, ut nonnulla et ea quidem, quae in altera parte prolata sunt, non tam absolute accurateque explicaret quam in priore dissertationis parte factum est.“* Qua re adductus est Dederichsus, ut nonnulla ab Hassensteino brevius disputata retractaret, atque imprimis condicionales

sententias accurate perquireret; nec dubium est, quin, si simili modo in totum temporum ac modorum usum inquisivisset, omnibus numeris absolutum de his rebus commentarium in lucem editurus fuerit. Quae cum ita sint, equidem syntaxin verbi ab Hassensteino nimis breviter tractatam retractandam suscepi.

Luce clarius apparebit Ammianum non modo, ut hominem natione Graecum et militem Romanum et structuras Graecas adhibuisse et usum linguae vulgaris secutum esse atque inter se permiscuisse, sed etiam modo optimorum scriptorum genus dicendi esse imitatum modo peculiares sibi normas ac saepe absurdas ineptasque licentias constituisse aut a grammatico quodam, cuius opera litteris latinis imbutus esset, constitutas accepisse.

Iam primo libro de temporum usu disseram, atque in priore huius libri parte de temporum, quibus res semel gestae exprimuntur, usu disputabo, in altera parte ceterorum temporum rationem exponam. Altero libro de modorum usu dicam.

LIBER PRIOR.

DE TEMPORUM USU.

CAPUT I.

DE TEMPORUM, QUIBUS RES SEMEL GESTAE EXPRIMUNTUR, USU.

§ 1. INDICATIVUS.

Res gestas ita enarrat Ammianus, ut non omnibus locis eodem utatur tempore. Memorantur enim actiones semel praeteritae ope quattuor formarum:

1) perfecti indicativi,
2) praesentis indicativi,
3) plusquamperfecti indicativi,
4) imperfecti indicativi.

Ex his quattuor temporibus nihil novi inest in indicativo perfecti eodem, quo Graeci aoristo utebantur, modo usurpati

neque in indicativo praesentis quod dicitur historici. Contra ab usu aureae latinitatis Ammianus in usurpandis indicativis imperfecti et plusquamperfecti recedit. Maxime autem illud est memoria dignum, quod haud levis apud Ammianum intercedit differentia inter quattuor illa tempora secundum verbi quod vocatur genus. Etenim ubi passiva aliqua forma usurpatur, saepius praesente vel imperfecto usus est quam perfecto.

a) PERFECTUM AORISTON.

Perfectum a rerum scriptoribus praecipue ponitur, cum res gestas narrant; quamobrem perfectum historicum appellatur. Differt autem ab imperfecto eo, quod hoc actiones praeteritas tamquam tales, quae fiant, durent, repetantur, ad aliam actionem referantur, perfectum tamquam tales, quae factae sint, animo proponit. Perfectum igitur imprimis inservit ad eas res exponendas, quae aut cito perfectae aut ita comparatae sunt, ut duraverint necne, nihil intersit. Saepissime autem perfectum et praesens historicum promiscue ab Ammiano poni infra sub b) exponam. Nunc nonnulla afferam exempla, ubi perfectum et imperfectum inter se ita coniuncta sunt, ut diversa horum temporum vis scite observetur:

18. 2, 1 *haerebat anxius qua vi . . . terras eorum invaderet repentinus, seditque tandem . . . id temptare quod utile probavit eventus;* 20. 9, 3 *Perculsus tamen ardenter cunctatione stringebatur ambigua . . . haesitansque diu . . . flexus est quorundam sententia . . . et iter orientem versus edixit.* 31. 1, 1; 31. 10, 12; 23. 5, 8 *quo omine velut certiore iam spe status prosperioris elatus exultantius incedebat, sed incerto fatu fortunae aliorsum prorupit eventus.*

Iam de singulari quodam huius temporis usu mihi dicendum est. Saepe enim perfectum historicum collocatum legimus, ubi rectius plusquamperfectum ponendum erat. Quod Ammianus de industria fecisse videtur, ut res praeteritas, quae ante alias easque perfectas actae sunt, tamquam per repraesentationem mutato tempore animo nostro proponeret omissa recta temporum ratione. Quapropter eadem fere intercedit differentia inter perfectum historicum et plusquam-

perfectum atque inter praesens historicum et perfectum historicum. Quod iam exemplis probabimus:

16. 12, 15, sqq. *addiderat autem fiduciam nostris consideratio gemina recordantibus quod anno nuper emenso Romanis . . . nec visus est quisquam laris sui defensor nec obvius stetit sed . . . aegre vixere barbari longius amendati, quodque . . . nec resistere ausi nec apparere pacem impetraverunt suppliciter obsecrantes . . .* (16) *postea vero pace data discesserat imperator et . . . gentes iam concordabant et turpissimus ducis . . . digressus ferociam . . . auxit in maius.*

Ubique plusquamperfectum exspectatur, cum res, quae perfecto exprimuntur, ante eas factae sint, quae pracedentibus paragraphis narrantur — ut verbis „*anno nuper emenso*“ indicatur — eaedemque ei, qui narrat, quasi plusquamperfectae sint. Videtur autem Ammianus animum in tempora illa praeterita tamquam remittens cum militibus sentire et agere. Itaque facile intellegitur scriptorem perfectum per repraesentationem quandam pro plusquampefecto, cum tempora mutaret, usurpasse. Quod eo clarius aparet, cum § 16 *discesserat* scriptum legamus, quamquam actiones, quae verbis *visus est, stetit, vixere, impetraverunt* enuntiantur, illud *discesserat* praecedunt.

Cf. praeterea 17. 12, 18, 19 *armavit, vicerunt, confugerunt;* 21. 4, 2 *miserat, tradidit, mandavitque;* 22. 13, 3 *statuit, cessit, adhaesere, potuit;* 16. 12, 5, 6 *superavit, vastavit, persultavit, accessit, abiere;* 23. 1, 6; 23, 5, 11 *oblati sunt, discessit.*

b) PRAESENS Q. D. HISTORICUM.

Praesens quod dicitur historicum pro vero perfecto usurpatur, si actiones praeteritae animo eius qui loquitur et animo eius qui audit tamquam praesentes repraesentantur. Ammianus praesens historicum in deliciis habet ac praesertim ita, ut aut series quaedam praesentium exstet, aut — quod saepius fit — perfectum excipiat praesens historicum aut inverso ordine illud ab hoc excipiatur. Atque plerumque quidem praesentis historici forma passiva usus est, cum formam compositam perfecti passivi consulto evitaret. Quod quam verum

sit, intelleges, si numerum praesentium activorum et passivorum per singulos libros sparsorum consideraveris. Veluti in libro XV tredecim praesentia passivi, contra tria pr. activi; in libro XVIII 18/3; in libro XXV 16/3; in libro XXVII 9 praes act. nullum leguntur. Videtur autem scriptori perfectum passivum tamquam vulgaris forma odio fuisse; atque ob eandem causam imperfecto saepe pro perfecto passivi et nonnunquam pro plusquamperfecto utitur:

17. 5, 2 *ideoque . . . pacis amplectitur nomen et condiciones proposuit graves, . . . litteras ad Constantium dedit;* 19. 2, 2 *quinquiens ordine multiplicato scutorum cingitur civitas, ac . . . globi turmarum impleverunt cuncta . . . et . . . loca . . . incedentes ordines occuparunt;* 19. 9, 7 *matrimonium alterius splendidae virginis adfectavit. et . . . ad Persarum vastatorium globum . . . confugit susceptusque aventer, . . . Tamsapori . . . traditur;* 20. 4, 14 *nocte vero coeptante in apertum erupere discidium . . . ad tela convertuntur et manus fremituque ingenti omnes petiverant palatium;* 20. 6, 3 *quieti diem integrum dedit et . . . lucis exordio, signo per flammeum erecto vexillum circumvaditur civitas;* 18. 5, 6 *suscipitur, ferebatur, praedicabat;* 14. 11, 32 *eadem* (scil. *fortuna*) *Mancinum post imperium dedit Numantinis, . . . substravitque feritati Carthaginis Regulum, istius iniquitate Pompeius . . . in Aegypto trucidatur.* 20, 11, 4 *Edessam venit, ibique dum . . . abundantes copias operitur, diu moratus . . egreditur;* 23. 5, 8 *stetit, offertur;* 27. 2, 1 *mittitur . . . accingitur . . . venit . . . exstinxit;* 16. 8, 5, 6 *iubetur . . . respiravit . . . confitetur . . . damnavere;* 27. 8, 3 *disponitur . . . et . . . ire tendebat;* 27. 12, 16 *remittitur . . . oravit;* 17. 4, 14 *intepuit . . . defertur;* 17. 4, 15 *restabat erectio . . . innectuntur . . . locatur . . . superponitur . . . infigitur;* 18. 8, 8 *diffundimur . . . miscemur.*

Haud raro fit, ut, ubi plura verba generis passivi inter se coniuncta sunt, unum perfecti, cetera praesentis historici forma exprimantur; quo usu illud, quod supra dixi, Ammianum formas compositas passivi non adamasse confirmari videtur: 25. 10, 9, 10 *committitur . . . iungitur . . . mittitur . . . mandatum est . . . iubentur;* 20. 4, 3 *Et super auxiliariis*

quidem . . . ocius proficisci Lupicinus conventus est solus, . . . de Scutariis autem . . . excerpere quemque promptissimum et ipse perducere Sintula iubetur; 16. 12, 7 *Iamque solis radiis rutilantibus . . . pedestres copiae . . . educuntur earumque lateri equestres iunctae sunt turmae;* 21. 3, 3 *adgreditur inconsulte Germanos . . . ipse concidit omnium primus, cuius interitu . . . certamen committitur obstinatum et . . . disiecti sunt nostri;* 21. 6, 5 *Habita est . . . Florentii ratio . . . et Anatolio . . . mittitur . . ., cumque Tauro . . . suscepit insignia magistratus;* 21. 12, 4 *conveniens visum est ad deditionem allicere defensores . . ., et . . . ex conloquio re infecta disceditur;* 18. 10, 2 *petit . . . prodidere . . . obtulere . . . eruitur et productae sunt.*

Praesens historicum raro in enuntiationibus secundariis occurrit, excepta temporali coniunctione *dum*, de cuius usu vide infra pag. 47 sqq.

Primum in sententiis relativis verbum aliquod praesente historico efficitur: 19. 1, 8 *numerosas gentes ad arma . . . concitarunt, quarum concursu . . . atrox committitur pugna;* 31. 11, 2 *didicit . . . barbaros . . . revertisse, qui . . . festinant;* 31. 5, 9 *periere . . . praeter ducem . . . qui . . . petit;* 18. 6, 16 *invenimus militem, qui . . . pandit rerum integram fidem docetque;* 15. 8, 18; 31. 8, 9.

Deinde, si libros manuscriptos sequimur, coniunctionem temporalem *cum* quattuor locis praesens historicum indicativi excipit. Sed plus quam verisimile esse hos locos in codicibus corruptos circumferri, quam brevissime potero, ostendam. Iam singulos locos inspiciamus: 20. 2, 1 *quae cum ita geruntur . . ., magistrum reversum . . . obtrectatores excipiunt.*

Codex V scripturam depravatam g e n r e n t u r praebet, quae certe ex archetypo male descripta est pro g e r e r e n t u r. Manus autem secunda eiusdem libri pro nihilo est putanda, quae cum g e n r e n t u r verbum latinum non esse intellexisset, supra litteram *e* paenultimae syllabae *u* scripsit, scilicet emendandi causa. Quamobrem ceteri qui ex Vaticano fluxerunt codices g e r u n t u r praebent. Quae lectio non solum Ammiani usui repugnat, sed etiam minus quadrat in sententiam. Ammianus enim coniunctionem *c u m* ex praesente historico

pendentem ubique cum imperfecto vel plusquamperfecto coniunctivi ad actionem praeteritam exprimendam construit (cf. pag. 40). Atque si indicativum praetulisset, sine dubio aptius imperfectum, non praesens posuisset (cf. infra).

30. 5, 17 *cumque locus adgestis ruderibus neglectus purgatur, lapsam forem . . . multitudo removere non potuit.* In codice V est purgatus; Gelenius, cum in libro Hersfeldensi eandem verbi formam repperisset, emendavit locum purgaretur scribendo. Sed purgatus tenendum est ac contextui copula esset inserenda; quae nescio an neglegentia librarii codicis Hersfeldensis interciderit. Paulo probabilior emendatio illa esse videtur, quam C. W. F. Muellerus (in annal. philol. 1873 pag. 364) proposuit: vult enim *cum* in *dum* mutari; quod necesse est fiat, cum purgatus perperam pro purgatur exaratum esse censeat. Quidquid tamen emendaveris, sane cum . . . purgatur tollendum est, quandoquidem neque traditum est neque cum sententia reliquae orationis congruit.

Similem in modum hi duo loci, quibus cum construitur cum praesente historico indicativi, emendandi sunt: 25. 4, 23 *sciant . . . Constantinum ardores Parthicos succendisse, cum Metrodori mendaciis avidius adquiescit* (germanice: so lange er); 29. 1, 26 *eodem die . . . evenerat triste, quod Salia, . . . cum de vinculis educitur audiendus et calceo inserit pedem . . . animam . . . efflavit.* Quos locos si accuratius inspexeris, ita redintegrandos esse putabis, ut pro cum scribatur dum. Ac primum quidem sententiarum conexus dum efflagitat. Deinde Ammiani usus loquendi dissuadet, ut priore loco cum, quippe quod in oratione positum sit obliqua, coniungatur cum indicativo. Hunc enim usum apud Ammianum semel legimus (23. 6, 7, 8 cf. infra), contra dum in oratione obliqua modo cum indicativo, modo cum coniunctivo coniunctum est (cf. 31. 13, 14; 15. 5, 16). Itaque *dum . . . adquiescit* et *dum . . . educitur* scribemus, si syntaxi quandam constantiam perpoliendo vindicare volemus.

c) DE IMPERFECTI ET PERFECTI ET PLUSQUAMPERFECTI CONFUSIONE.

Etiamsi non negaveris scriptores illos antiquiores, quibus imitandis Ammianus operam navat, vim et usum temporum actionis praeteritae non semel neglexisse, tamen artissimis finibus haec licentia circumscripta est (cf. C. Fothium 'Die Verschiebung der lateinischen Tempora in den romanischen Sprachen' in Boehmeri 'Romanische Studien' VIII pag. 307). Ammianus autem quamvis dictioni politae atque eleganti in universum diligenter studeat, cum illis, quibus ipse vigebat, temporibus sermo latinus atrociter corruptus esset atque pristinae temporum et modorum usus normae confusae iacerent, hanc temporum et modorum confusionem non prorsus evitare poterat. Itaque imperfectum et perfectum et plusquamperfectum non raro promiscue neque ulla intercedente sententiae differentia ab eo ponuntur, sive indicativum modum sive coniunctivum requirat periodus.

α. DE PLUSQUAMPERFECTO PRO PERFECTO USURPATO.

De hoc usu iam Hassensteinus (pag. 51) pauca verba ita fecit, ut nonnullis exemplis additis contentus esset. Equidem paene omnes, qui mihi occurrerunt, locos congeram. Sed id prius monendum est, hanc plusquamperfecti commutationem nusquam in genere passivo fieri. Est enim omnino plusquamperfecti passivi et indicativi et coniunctivi perrarus usus.

14. 7, 11, 12 *subiratus abscessit nec in conspectum eius postea venit . . . hinc ille commotus . . . praefecti custodiam protectoribus mandaverat fidis;* 20. 4, 14 *nocte vero coeptante in apertum erupere discidium . . . ad tela convertuntur et manus fremituque ingenti omnes petiverant palatium;* 16. 8, 8; 19. 9, 5 *evasit exoptatum mulieri nuntium ferens, quae hoc cognito per Tamsaporem ducem supplicaverat regi . . .;* 19. 1, 6; 20. 11, 11, 12 *Decimo itaque postquam pugnari coeptum est die . . . transferri placuerat molem arietis magnam . . . quae subito visa . . . clausorum hebetaverat mentes . . . ni . . . opponenda . . . praeparassent. nec temeritas post haec cessaverat nec consilium;* 16. 5, 12; 22. 8 19 *Residuae* (Amazones) . . . *ad pacatiorem sedem transiere*

Thermodontis, quarum progenies longe deinde propagata per numerosam subolem manu firmissima ad loca reverterat genitalia; 27. 8, 10 *quo monitu ut rediere plerique, incentivo percitus . . . Civilem . . . ad se poposcerat mitti;* 19. 2, 1 *placuerat;* 29. 4, 7 *in Macriani locum . . . Fraomarium ordinavit, quem paulo postea . . . Alamannorum praefecerat numero;* 19. 6, 12 *iusserat;* 20. 2, 2 *dederat;* 22. 16, 11 *iusserat*; 14. 5. 6; 24. 1, 11; 24. 4, 17; 24. 4, 29; 24. 7, 4; 17. 1, 2; 19. 2, 14 *tandemque nox finem caedibus fecit et satias aerumnarum indutias partibus dederat longiores;* 20. 4, 4 *Conticuit hisque adquieverat Iulianus;* 21. 12, 16 *turbatis consuluit rebus, moxque Agilonem . . . miserat, ut . . . solveretur obsidium;* 27. 12, 5 *commisit Armeniam . . . isdemque mandarat;* 14. 11, 1 *Caesarem convellere . . . cogitabat, eique deliberanti . . . qua vi . . . id fieret . . . acciri . . . eundem placuerat Gallum* (Caesarem); 15. 5, 30 *occulta scrutabamur . . . sederatque . . . ut . . .*; 19. 1, 6 *eruendae urbis apparatu nisibus magnis instabat, et . . . leni summatum petitione placatus postridie quoque super deditione moneri decreverat defensores;* 23. 1, 2 *templum . . . instaurare sumptibus cogitabat immodicis, negotiumque maturandum Alypio dederat Antiochensi.*

Nonnunquam perfectum et plusquamperfectum ita sese excipiunt, ut sensu utriusque temporis mutato plusquamperfectum tempus pro perfecto, perfectum pro plusquamperfecto intellegendum sit. Itaque fit tamquam quoddam hysteron proteron temporum:

20. 9, 5 *in locum Florentii praefectum praetorio Nebridium tum quaestorem eiusdem Caesaris promoverat . . . Gumoarium enim successorem Lupicini, antequam sciretur huius modi quicquam, magistrum provexit armorum.* Pro *promoverat* Ammianus *promovit* et pro *provexit* scribere debebat *provexerat*; quod multo clarius apparebit, si totum Ammiani locum accurate perlegeris. 27. 7, 1 *vix dies intercessere pauci, cum Mamertinum . . . Avitianus . . . peculatus detulerat reum.* Inverso temporum ordine scribendum erat: *vix intercesserant, cum detulit.* 28. 6, 29 *Romanus ad comitatum profectus secum Caecilium duxit, cognitores accusa-*

turum ut inclinatos in provinciae partem: isque Merobaudis favore susceptus, necessarios sibi plures petierat exhiberi; 16. 5, 12 *aditus a parentibus virginis raptae, eum qui violarat convictum relegari decrevit. hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, responderat hactenus . . .*

β. DE IMPERFECTO PRO PERFECTO USURPATO.

Permultis locis imperfectum legitur, ubi perfectum exspectes. Atque equidem, cum saepissime imperfectum passivi pro formis compositis perfecti positum sit, suspicor Ammianum consulto perfectum passivi evitasse, quod iam supra observavi, ubi de praesente historico verba feci. Quod qua de causa factum esse videatur, breviter exponam. In linguis Romanicis, quas dicimus, praesens et imperfectum passivi e temporum commutatione perfecti et plusquamperfecti orta esse constat:

amatus sum, je suis aimé, io sono amato;
amatus eram, j'étais aimé, io era amato;

quam temporum commutationem Ammiani aetate iam floruisse et litteris et monumentis probatum est. Formae igitur compositae perfecti et plusquamperfecti tamquam vulgares habebantur, imperfectum vero, cum tamquam forma docta et elegantior videretur, Ammianus ceteris temporibus ad praeteritum significandum idoneis, ni fallor, praetulit.

Altera huius singularis usus causa in ratione quadam rhetorica posita esse videtur. Quod neque incredibile est neque mirum, si reputamus Ammianum, ut ex epistulis Libanii amici apparet, historias suas vel totas vel partem coram auditorum corona recitasse. Persaepe in uno eodemque enuntiato perfectum ab imperfecto vel inverso ordine hoc ab illo mirum in modum excipitur ita, ut facile in opinionem adducamur Ammianum hanc variationem dedita opera appetivisse. Rerum gestarum narratio saepius interrumpitur atque ad descriptionem rerum transitur, cum rectius oratio perfectum historicum poscat. Nonnusquam, ubi perfectum exspectes, imperfecto actionem ita incohatam esse significatur, ut sententia quaedam conativa in imperfecto inesse videatur.

1. Atque passivi quidem imperfectum his locis legitur, ubi perfectum exspectes:

14. 2, 13, 14, 15 *circumstetere ... hoc munimentum ... et cum . . . nec procederet ullum obsidionale commentum, maesti excedunt . . . maiora viribus adgressuri.* (14) *Proinde concepta rabie saeviore . . . amplificatis viribus ardore incohibili in excidium urbium matris Seleuciae efferebantur ...* (15) *horum adventum praedocti . . . rectores . . . armatos omnes . . . eduxere. Efferebantur in excidium* perverse de impetu semel facto dicitur. Verbi formas '*latus sum, elatus sum*' apud Ammianum mihi occurrisse non memini. 14. 5, 6 *infudit et ferebatur;* 14. 10, 4 *unde Rufinus ea tempestate praefectus praetorio ad discrimen trusus est ultimum. ire enim ipse compellebatur ad militem, quem exagitabat inopia.* Non saepe compellebatur Rufinus, sed semel iussus est ab imperatore ad exercitum ire. 16. 12, 36 *ad pugnandum utrimque magnis concursum est viribus; propilabantur missilia et . . . Germani . . . involavere;* 16. 12, 37 *erigebantur crassi pulveris nubes variique fuere discursus nunc resistentibus nunc cedentibus nostris;* 16. 12, 43 *Sed postquam comminus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis. Cornuti enim . . . barritum ciere.* Dubitari non potest, quin Ammianus consulto evitaverit *ventum est, pugnatum est.* Similis est hic locus: 25. 8, 1 *caedebantur ut pecora vel longius amendati sunt venumdandi;* 16. 12, 45; 17. 10, 9 *ad colloquium tandem accitus a Caesare ... condicione difficili premebatur;* 17. 1, 5 *quo ita disposito solis primo exortu visis per montium vertices barbaris ad celsiora ducebatur alacrior miles;* 17. 13, 12 *ducebantur, venere, cernebantur;* 17. 13, 8 *Iamque vergente in vesperum die cum moras rumpere lux moneret excedens, erectis vexillis in eos igneo miles impetu ferebatur;* 18. 6, 12 *sectabantur;* 18. 7, 11 *sequebantur;* 19. 8, 4 *oppletae sunt, pandebantur, truncabantur;* 19. 8, 9 *ferebamur;* 19. 9, 2 *ducebantur;* 19. 11, 10 *ferebatur;* 20. 7, 6 *pugnabatur . . . nec visae sunt;* 20. 9, 6 *exclamabatur;* 20. 11, 6 *docebatur;* 20. 11, 7 *parabantur;* 21. 7, 6 *docebatur*; 21. 9, 2 *ferebatur;* 21. 12, 5 *ferebantur;* 22. 2, 4 *effundebatur;* 23. 1, 5 *terrebatur;* 27. 2, 8 *sequebatur;* 24. 1, 10 *ducebatur;* 27. 3, 1 *audiebatur;* 31. 10, 13 *nitebantur;* 31. 15, 3 *certa-*

batur; 20. 7, 12 *vetabantur;* 31. 5, 8 *urebatur;* 19. 12, 13 *extinguebantur;* 24. 1, 6 *obsidebatur;* 24. 1, 8 ***hortabatur.***

2. Multo autem rarius activi imperfectum vices agit perfecti:

23. 3, 5 *cuius atrocitate mali perculsus ilico . . . triginta milia lectorum militum eidem commisit Procopio iuncto . . . Sebastiano . . ., isdemque praecepit, ut intra Tigridem interim agerent vigilanter omnia servaturi . . .* ***mandabatque*** *eis ut . . . regi sociarentur Arsaci;* 17. 13, 13 *hos, cum ad loca venisset avidus barbarici sanguinis miles, disiectis culmis levibus* ***obtruncabat*** *nec quemquam casa vel trabibus compacta firmissimis periculo mortis extraxit;* 20. 7, 7 *cum magnus terror circumsisteret muros Persaeque paria formidarent, Christianae legis antistes exire se velle gestibus* ***ostendebat*** *et nutu . . . usque ad tentoria regis accessit;* 23. 2, 3.

§ 2. CONIUNCTIVUS.

PRAESENS CONIUNCTIVI ET PERFECTUM PER REPRAESENTATIONEM POSITA.

Ut repraesentationem perfecti indicativi per praesens historicum ab Ammiano coli vidimus, ita praeteritorum coniunctivi temporum repraesentatio quaedam eidem in deliciis est. Fit autem haec repraesentatio, si pro imperfecto vel plusquamperfecto coniunctivi praesens vel perfectum tum recipiuntur, cum proprie ac vere imperfectum vel plusquamperfectum coniunctivi significationem praesentis vel perfecti habent: id est temporum iusta consecutio neglegitur, quo alacrior atque vivacior fiat oratio. Quam repraesentationem a Caesare potissimum in litteras Romanas introductam esse constat. Livius et Tacitus Caesarem non modo magnopere imitati sunt sed etiam latius hunc usum patere voluerunt; poetae prisci comici et Cicero nunquam atque nusquam usurpaverunt, raro Sallustius.[1]

---

[1] De hoc usu imprimis disputaverunt: 1) **Guil. Studemundus**, praeceptor meus, in Analectis Livianis pag. 28, 29; 2) **A. Draegerus** in 'Untersuchungen über den Sprachgebrauch der römischen Historiker' I

Mirum sane est quam late hic usus apud Ammianum pateat. Sed iam rem ita exponamus, ut singula enuntiationum genera perlustremus.

I. Enuntiationes finales: *ut*, *ne*. 14. 11, 26 *pinnas autem ideo illi* (i. e. Nemesi) *fabulosa vetustas aptavit, ut adesse velocitate volucri cunctis existimetur;* 14. 6, 23 *excogitatum est adminiculum . . ., nequi . . . amicum . . . videat;* 20. 4, 15 *resistebat . . . obsecrans, ne . . . agatur . . . neve . . . excitaret;* (eandem coniunctivi temporum historicorum varietatem habes in 25. 1, 12; 22. 4, 2; 14. 6, 13; 28. 4. 13: ampliora leguntur pag. 40); 25. 3, 16 *munus autem id mihi delatum optime scio, ne difficultatibus subcumberem . . ., neve me proiciam . . . aut prosternam;* 21. 9, 8 *ut desinas pavere porrexi;* 25. 8, 12 *iussum est . . . remeare . . . ut . . . consilia quaerantur;* 27. 11, 5 *fuit . . . blandiens . . . ut noceat;* 27. 12, 7 *ordinarunt . . . vallumque . . . adgredi . . ., ut lateant id temptantes polliciti se provisuros;* 29. 5, 48 *visus est Firmus . . . hortari, ut dedant*; 29. 5, 1 *disseri placuit, ne . . . confundatur.*

II. Enuntiationes consecutivae: *ut*, *ut non*. 14. 6, 23 *additumque est . . . remedium aliud satis validum, ut famulos . . . non ante recipiant domum quam lavacro purgaverint corpus.* 22. 8, 15 *stetere . . . ut . . . credant;* 22. 16, 23 *et nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, quae . . . latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat;* 23. 5, 5 *quoniam nulla vis humana vel virtus meruisse umquam potuit, ut quod praescripsit fatalis ordo non fiat;* 23. 5, 20 *ita oppressit . . ., ut suadere nobis laboret . . ., ut . . . credamus;* 22. 4, 2 *namque fatendum est, pleramque eorum* (palatinorum) *partem vitiorum omnium seminarium . . . aluisse ita, ut rem publicam infecerint cupiditatibus pravis, plusque exemplis quam peccandi licentia laederent multos.* In ultimo quod protuli exemplo perfectum coniunctivi ponitur. Falsus igitur est Draegerus (Syntax. I [1878] pag. 270), cum hunc

---

pag. 2—18, imprimis 11, 12; 3) Prockschius in programate gymnasii, Bautzen. 1870 pag. 31 sq.; 4) A. Draegerus in 'Hist. Syntax der lat. Spr.' § 133; 5) Kuehnastus in 'Die Hauptpunkte der Liv. Syntax' pag. 216 sqq. et adnot. 102.

usum ab Ammiano abiudicaret, neque probabiles causas afferre videtur, cur Ammianus Liviana repraesentatione vitata a perfecto coniunctivi in enuntiatis consecutivis abstinuerit.[1] De temporum varietate *infecerint, laederent* cf. pag. 16 sq., deinde pag. 40.

Accedit mirum quoddam apud Ammianum repraesentationis genus in enuntiationibus consecutivis et finalibus. In usurpando enim verbo *posse* certam et tamquam absurdam rationem sequitur:

1. In enuntiatis consecutivis affirmativis *possit* per repraesentationem pro *posset* legitur; in negativis autem sententiis recte imperfectum ponitur, uno excepto loco (cf. 17. 13, 23):

possit: 19. 2, 13 *exurgebant enim ruentium . . . clamores, ut . . . consistere . . . vix quisquam possit*; 21. 12, 8 *ut possint forari cuniculi inveniebatur . . . habilis locus;* 25. 1, 12 *erant . . . ita . . . tectae, ut . . . convenirent, humanorumque vultuum simulacra ita capitibus . . . apta, ut . . . corporibus . . . tela possint haerere;* 19. 1, 5 *portis obequitabat . . ., qui dum se prope confidentius inserit, ut etiam vultus eius possit . . . cognosci, . . . corruisset, ni . . . evasisset.*

posset: 19. 5, 4 *turris fuit . . ., sub qua hiabant rupes abscisae, ut despici . . . non posset;* 21. 15, 2 *urente calore . . . ut ne tangi quidem corpus eius posset, . . . deflebat exitium;* 21. 16, 6 *castus, ut nec amaro ministro saltem . . . posset redargui;* 27. 2, 6 *eo usque negotium venerat, ut nec acta nuntiaturus quisquam posset superesse nostrorum;* 18. 8, 12 *stetimus ita conferti, ut . . . cadavera . . . reperire ruendi spatium nusquam possent;* 17. 12, 7 *nostros adgredi cogitarunt, ut nec expedire tela nec . . . declinare, . . . nec . . . verti possent in fugam;* 27. 11, 6 *ita implacabilis . . . ut . . . nec exorari posset, nec ad ignoscendum . . . inclinari.*

Leni emendatione, ut aequabilitatem recuperemus, *possent* pro *possint* legendum esse 17. 13, 23 puto: *sedes alias*

---

[1] Cf. etiam Studemundum in 'Analectis Livianis' pag. 29.

suscipere sunt adsensi tranquillas . . ., ut nec bellis vexari nec mutari seditionibus possent.

2. Eandem fere rationem Ammianus in enuntiationibus finalibus observat, sed minus constanter. Enuntiationes positivae omnes (una excepta 28. 1, 50) *possint* pro *possent* praebent, contra enuntiationes negativae maiorem partem recte construuntur: quinquies enim *posset,* ter *possit* exstat.

a) *possit* in enuntiatis affirmativis: 16. 11, 13 *non levaturus . . . electus est, sed ut possit per bella deleri;* 18. 2, 2 *miserat . ., ut . . . scitari possit*; 18. 6, 3 *ireturque . . .*, *ut occupari possint provinciae*; 18. 9, 1 *Hanc civitatem . . . ut accolae suffugium possint habere . . . turribus circumdedit*; 19. 7, 5 *noctis spatium maius consumptum est, ut excogitari possit*; 20. 4, 2 *misit . . . hac specie iussos adcelerare, ut adesse possint*; 20. 5. 2 *quasi lituis, verbis, ut intellegi possit, simplicibus incendebat*; 20. 11, 12 *ut possint facile qui essent agnosci . . . fundebantur*; 21. 7, 7 *ut . . . possit antevenire . . . egressus, petit;* 21. 16, 16 *addictus* (erat) . . . *quid ille aiat aut neget, ut adsentiri possint, observantibus*; 22. 6, 1 *Aegyptii venere . . ., genus hominum controversum . . . ut levari debito possit*; 24. 7, 5 *ut possint custodiri discretae sunt*; 29. 2. 8 *quid . . . conlocaret, ut proficere possit facilius . . . praemonebat*; 30. 6, 1 *pacem . . . obsecrantes, quam ut adipisci sine obstaculo possint, et tirocinium . . . pollicebantur.* Codex V *possit* praebet. Gardthausenus falso *possent* scribit; ex iis, quae supra exposui, apparet *possint* legendum esse.

Ut in sententiis consecutivis unicum illud *'ut non — possit'* (17. 13, 23) mutavimus ac *posset* scripsimus, ita aequum est ad constantiam servandam pro unico *'ut — posset'* (28. 1, 50) in enuntiato finali corrigi *possit.* Itaque hoc modo oratio redintegranda est: 28. 1, 50 *mulier vero ut continendae vitae spem firmam . . . possit habere . . ., vim in domo Aginati perpessam adseveravit.*

b) *possit* in propositionibus negativis: 19. 8, 7 *ne labi possit . . . habenam . . . sinistra manu . . . inligavit*; 24. 2, 5 *ne possint emittere coegerunt*; 30. 7, 6 *Rhenum . . . castris munivit, . . . ne latere . . . hostis . . . possit.* Contra *posset:*

14. 11, 14 *venere tamen aliqui . . . eundem ne commovere se posset . . . custodituri*; 17. 13, 30 *Limigantes . . . migrare conpulimus . . ., ne in perniciem nostrorum se commovere possent*; 20. 11, 15 *retinuere* (arietem) . . . *ne . . . ferire muros . . . posset*; 30. 1, 20 *inmittitur barbarus . . . confossurus iuvenem, ⟨ne⟩ exilire posset etiam tum praepeditum.*

Cum *possit* mira quadam constantia usurpari videatur, manifestum est Ammianum huic peculiari usui operam dedisse neque neglegentia licentiave librariorum has formas in contextum irrepsisse. Cetera, quae huc pertinent, vide pag. 40.

3. In reliquis sententiis ubique recte *posset* invenitur.[1]

III. Repraesentatio in enuntiatis e verbis timendi pendentibus nonnusquam occurrit: 19. 6, 4 *gladiis portas caedebant, . . . admodum anxii, ne . . . sine ullo specioso facinore deleantur, aut . . . nihil egisse . . . memorentur*; 31. 3, 6 *veriti ne . . . index procul agentes absterreat, Athanaricum . . . petivere*; 25. 2, 4 *horroreque perfusus est, ne ita aperte minax Martis apparuerit sidus.*

IV. Enuntiationes temporales. In his raro exstat repraesentatio: 30. 7, 10 *Efficacia pari Valentinum . . . antequam negotium effervescat, oppressit*; 14. 6, 23.

V. Enuntiationes interrogativae obliquae. In his sententiis repraesentatio et per praesens et per perfectum effecta saepissime in usu erat.

Praesens: 14. 7, 18 *qui sint hi magna quaerebatur industria*; 15. 8, 16 *qui futurus sit colligebant*; 18. 5, 1

---

[1] 14. 2, 13 codices possit praebent: *cum . . . nec cuniculis quicquam geri possit, nec procedebat* (Gardthausenus *procederet*) *ullum obsidionale commentum, . . . excedunt.* Gardthausenus contra codices *posset nec procederet* scripsit, ut orationis aequabilitatem restitueret. Sed iniuria locum correxit vir doctus. Nam ut omittam possit, quippe quod ex historico praesente pendens recte scriptum sit, Ammianus — si *procederet* teneremus — variationem temporum e praesente historico pendentium non fugit, id quod multa probant exempla: 18. 7, 10; 24. 4, 22; 28. 1, 24; 31. 10, 3. Sed Ammianus *procedebat* habet, quod omnino servandum est. *Cum* causale et cum indicativo et cum coniunctivo construitur. Ammianum autem audacter saepe modos verbi variasse iam Hauptius (op. II pag. 496) breviter monuit. Ceterum hac de re infra pluribus disseram.

circa ratiocinia versabatur, qui vel quarum virium milites ubi agant vel procinctus tempore quo sint venturi describens, itidem . . . copiae . . . an abunde suppetant . . . percontans; 18. 7, 10 *dicere quid sentiat iussus orditur*; 18. 8, 5 *cum quid agi oporteat cunctaremur, occiduntur quidam*; 20. 8, 3 *litteras dedit, quid actum sit quidve fieri oporteat deinceps monens*; 21. 16, 16 *addictus . . . plaudentibus et quid ille aiat aut neget . . . observantibus*; 22. 4, 10 *omnes . . ., data quo velint eundi potestate, proiecit*; 27. 12, 8 *biduumque ad deliberandum, quid capessere debeant, sibi concedi clausos petisse adseverantes, in desidiam obsessores traduxerunt*; 29. 1, 25 *inter ambigentes iudices, quid prius quaeri debeat quidve posterius, dicere audacter exorsus, multa hominum milia . . . fundebat*; 29. 2, 19 *cum consilium . . . anceps, quid inter ultionem et scelus statui debeat, haesitaret, . . . missa est.*

Perfectum: 14. 7, 19 *scrutabatur, an quaedam altiora meditantis iam Galli secreta susceperint scripta*; 14. 10, 4 *ire . . . compellebatur ad militem . . . ut . . . monstraret, quam ob causam annonae convectio sit impedita*; 15. 5, 14 *scisse quid actum sit . . . contendens abiit*; 16. 5, 13 *quid egerint . . . quaerens, . . . mitigabat*; 16. 10, 6 *stupebat, qua celeritate omne hominum genus confluxerit Romam*; 16. 12, 59 *nec enim potuit celare qui fuerit*; 18. 6, 12 *cum . . . interrogassent, quisnam provectus sit index, . . . sectabantur*; 20. 8, 3 *litteras dedit, quid actum sit, quidve fieri oporteat . . . monens*; 25. 8, 13 *cuius iram metuebant . . ., recolentes quae adsidue pertulerit funera*; 29. 1, 33 *interrogati an . . . ea praescierint, quae sustinerent: versus illos notissimos ediderunt.*

VI. Enuntiationes secundariae orationis obliquae.

1) Accusativus cum infinitivo. In his enuntiatis rarus praesentis usus est: 17. 3, 5 *rescripsit gratandum esse si provincialis . . . saltem sollemnia praebeat*; 17. 10, 4 *et eam* (sc. pacem) . . . *sub hac meruit lege, ut . . . quotiens sit* (= futurum esset) *necesse, militibus alimenta praeberet.* Contra perfectum saepe pro plusquamperfecto usurpatur, praesertim cum futurum II tamquam coniunctivus intellegendum sit. Quod cum paene nusquam fiat nisi in condicionalibus senten-

tiis, suspicio nascitur Ammianum consulto perfecti coniunctivum posuisse. Qui si plusquamperfecto usus esset, haud multum aberat, quin sententia irrealem indueret sensum: quod ut evitaret, inepte perfecti coniunctivum omni temporum consecutione neglecta praetulit: 17. 3, 4 *ob quae praefecto praetorio ferri non posse clamante se repente factum infidum, cui Augustus summam commiserit rerum, Iulianus eum . . . docuit*; 28. 2, 9 *id conmeruisse saevo iudicatus arbitrio, quod evaserit solus*; 16. 12, 60 *flagitium arbitrati . . . pro rege non mori, si ita tulerit casus, tradidere se vinciendos*; 17. 1, 8 *stetit ... doctus ... plurimos, ubi habile visum fuerit, erupturos*; 17. 1, 13 *reges venerunt ... iurantes ... fruges portaturos umeris, si defuisse sibi docuerint defensores*; 21. 5, 10 *iuravere ... omnes pro eo casus, quoad vitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos*; 23. 3, 2 *dicitur ... Procopio mandasse arripere ... principatum, si se interisse didicerit*; 24. 4, 21 *nuntiatur imperatori ... milites ... ima penetrasse fundamentorum, iam, si ipse disposuerit, evasuros*; 17. 1, 4 *inposuit milites ea re, ut . . . quicquid invenire potuerint ferro violarent*; 19. 9, 4 *exorans, ut auditis quae contigerint, veniret secum beate victurus*; 19. 9, 5; 14. 3, 1 *quotiens copia dederit*; 23. 2, 1 *si ... adegerit necessitas*; 19. 11, 6; 25. 9. 5; 29. 1, 6; 14. 7, 9 *cum venerit*; 24. 2, 1 *cum occupaverint*.

2) In enuntiationibus, quae a coniunctione *quod* locum accusativi cum infinitivo q. d. tenente incipiunt, coniunctivus perfecti ubique pro plusquamperfecto in usu est. Locos congessi infra, ubi de usu particulae *quod* copiosius egi.

CAPUT II.

DE RELIQUORUM TEMPORUM USU.

§ 1. PRAESENS.

DE PRAESENTIS INDICATIVO.

Praesentis temporis usus apud Ammianum in universum non differt ab illo, quem antiquiores scriptores observabant. Consentaneum igitur est nusquam plura praesentia occurrere quam in orationibus, quas multas contextui historiarum suarum Ammianus inseruit rerum scriptores qui ante eum fuerunt imitatus. Per praesentis autem formas — ut res notas breviter tangam — pronuntiantur actiones, quae tum fiunt agunturve, cum orator loquitur, id est res eo quo oratio habita est tempore nondum perfectae. Itaque non solum de uno temporis puncto dicitur praesens, sed etiam, ut Ciceronis verbis utar: 'in tempore et quae praeterierunt considerantur et item quae instent in praesentia et cum maxime fiant, quae consequantur'. Loci igitur communes, quorum Ammianus non parcus est, cum quovis tempore valeant, per praesens tempus exprimuntur. Ex sescentis unum proferam exemplum, quod oratione ab imperatore Constantio in contione apud milites habita continetur: 14. 10, 14 *postremo id reputantes quod non ille hostis vincitur solus, qui cadit in acie..., sed multo tutius etiam tuba tacente sub iugum mittitur voluntarius qui sentit expertus nec fortitudinem in rebellis nec lenitatem in supplices animos abesse.*

Porro in describendis locis ac populorum moribus saepe praesenti tempore utitur Ammianus, ubi rerum gestarum ordinem narrationisque progressus spectantibus imperfectum aptius poni videatur (Praesens consuetudinis). Quod ubi facit Ammianus, morum et locorum descriptionem ad illa, quibus res gestae sunt, tempora accommodare neglexisse videtur atque illud significare voluisse, suis quoque temporibus et mores et locos, quos describit, non mutatos neque diversos esse ab iis temporibus, quibus res, quas narrat, gererentur. Cuius rei

nonnulla exempla afferam: 19. 11, 4 *Imperator . . . margines barbaros observabat . . . Pannonias furtim vastandas invadere hiemis durissimo cogitantes, cum nec dum solutae vernis caloribus nives amnem undique pervium faciunt nostrique pruinis subdivales moras difficile tolerabant.* Apparet scriptorem, cum diceret *faciunt*, significare voluisse et tum cum res narratae fierent, et tum cum eos describeret, Rhenum hiemis tempore glacie densa obtectum undique transiri potuisse. In altera autem enuntiatione imperfectum recte positum est, cum non de actione in praesenti repetita agatur, sed res praeterito tempore acta exponatur. Similia sunt exempla haec: 18. 8, 5 *humum vultu paene contingens salutavit patronum appellans et dominum, manus post terga conectens, quod apud Assyrios supplicis indicat formam*; 18. 8, 9 *unde quidam praecipites pulsi . . . haeserunt, ubi vadosus est amnis*; 19. 7, 8 *Rex enim Persarum, qui nunquam adesse certaminibus cogitur, . . . proeliatoris militis ritu prosiluit*; 20. 4, 20; 20. 11, 15; 21. 13, 4; 22. 2, 3; 31. 10, 4; 14. 2, 5; 18. 5, 4; 14. 2, 7; 14. 3, 1; 16. 10, 5; 16. 12, 48; 18. 5, 3; 22. 6, 5; alia.

Denique nonnunquam fit, ut tempus praesens occurrat, cum futurum exspectaveris; quo artificio rhetorico non secus atque apud scriptores aureae aetatis augetur quodammodo orationis vigor. Vix enim assentior Hassensteino (pag. 49) opinanti Ammianum plebeium sermonem in hac re secutum esse; quamquam iam apud priscos poetas latinos eandem neglegentiam deprehendimus. Immo locis, quos statim proferam, demonstrari videtur temporis commutatione sermonem a scriptore concitatiorem consulto factum esse. 16. 12, 11 *quae si dederit quisquam commode transiri posse . . . quid nos agimus?* (= agemus); 19. 12, 17 *Et inquisitum in haec negotia fortius nemo, qui quidem recte sapiat, reprehendit* (certe reprehendet); 21. 5, 5 *si fortuna coeptis adfuerit, altius adfecto maiora* (= statim adfectabo). — De infinitivo praesentis loco futurius urpato cf. huius commentationis finem.

§ 2. IMPERFECTUM.

DE IMPERFECTI INDICATIVO.

In imperfecto usurpando Ammianus saepissime cum optimae latinitatis scriptoribus consentit. Constat in imperfecto inesse notionem diuturnitatis et perpetuitatis; qua de causa ad illas res enarrandas atque describendas hoc tempore utimur, quas durasse aut saepe repetitas esse dicimus. Ex hac diuturnitatis notione sequitur, ut imperfectum imprimis accommodatum sit ad mores, instituta, loca describenda, quippe quorum status et condicio durare soleant. 17. 4, 10 *singulae litterae singulis nominibus serviebant et verbis; non numquam significabant integros sensus.*

Deinde imperfectum relativam significationem ita habet, ut potissimum causas rerum gestarum et temporum condiciones exprimat, quippe quae iam tum valuerint et duraverint, cum illae res geri coeptae sunt. 21. 1, 1—4 *Intercluso hac bellorum difficili sorte Constantio,... Iulianus... formidandis in futura consiliis dies inpendebat et noctes.* Narrat deinde Ammianus Iulianum diu ambigentem fuisse, utrum cum Constantio pacem faceret, an eum copiis aggrederetur, tum causas enumerat, cur tam diu dubitaverit: '*quae sollicite reputans utrumque formidabat, et amicum cruentum et in aerumnis civilibus saepe victorem.*'

Saepe imperfectum collocatum videmus, ubi scriptor et ipse in rebus narrandis quasi moratur et lectoris animum in iis ita versari et subsistere vult, ut eas illi quasi picturam ante oculos ponat. Quo fit, ut Ammianus eas actiones, quarum imaginem sibi ipse effingit, in quibus ipse mente et cogitatione versatur, per imperfectum enuntiet. 17. 10, 6 *et ira quisque percitus armatorum urebat agros, pecora diripiebat et homines, resistentesque sine ulla parsimonia contruncabat*; 21. 12, 13 *Et quidam elatis super capita scutis ut pugnaturi levius, alii vehentes umeris ut antea scalas ferventique impetu procurrentes, pectora multiformium telorum ictibus exponebant. alii ferratas portarum obices effringendas adorti, ultro ignibus petebantur, vel saxis muralibus oppetebant. quidam*

fossam fidentius transire conati, repentinis eorum adsultibus, qui erumpebant clanculo per posticas, ruebant incaute ⟨vel⟩ saucii discedebant; 31. 10, 14; 20. 11, 21; 18. 8, 9. Constat alios scriptores permultos pro hoc imperfecto Ammianeo infinitivo q. d. historico uti non inepte ad describenda facta et res, quae quasi in pictura eodem temporis momento agi et fieri videntur vel quae celeriter alia aliam excipiunt, maxime idoneo. Qui usus cum apud Sallustium latissime pateat, mirum est quod Ammianus, quem quidem Sallustii vestigia maximopere secutum esse Hertzius, Wirzius (in Philol. vol. 36), alii docuerunt, non plus quam semel ac fortasse ne semel quidem infinitivo historico uti videtur. Locus enim ille unicus, quo infinitivus historicus traditus est, non integer esse mihi videtur: 29. 3, 7 *Claudium et Sallustium ... accusabat quidam . . . cumque nihil quaestiones reperirent adsiduae, mandare magistris equitum auditoribus princeps, ut agerent ⟨Claudium⟩ in exilium et Sallustium pronuntiarent capitis reum.* Sane mirum sit, si Ammianus hoc ipso loco orationem nova inducta atque inusitata repraesentationis forma concitatiorem reddere voluerit, cum res, quae narratur, hoc artificium certe non posceret. Accedit quod sententiarum conexus ususque temporum non infinitivum historicum sed perfectum hist. commendare videtur similiter ac proxima paragrapho *respondit* scriptum est. Cum autem *mandare* et codice V et Gelenii auctoritate nitatur, infinitivum quidem servandum esse censeo, sed perfectum verbi cuiusdam, ex quo *mandare* pendeat, ut *constituit* vel *decrevit* vel *animum induxit*, in textum inserendum.

Imprimis autem imperfectum suum habet locum in enuntiatis secundariis, ubi imperfectum aliquam rem exprimit, quae ad illam alteram primaria sententia enuntiatam ita refertur, ut eam aut fuisse aut durasse indicetur, cum illa altera incideret. Huc pertinent primum sententiae relativae, veluti: 17. 12, 10 *eoque ad precandum admissa multitudo, cuius ora formido muta claudebat, ... omnes manus ... precibus dederunt*; 18. 8, 5 *sublata tiara, quam capiti summo ferebat.*

Deinde eae enuntiationes secundariae, quae quasi ad-

verbiorum vi et significatione praeditae rerum gestarum tempora, causas, condiciones, concessiones etc. indicant, imperfectum recipiunt: 17. 10, 3 *et quia vultus incessusque supplicem indicabat, susceptus . . . pacem . . . oravit*; 17. 13, 18 *ibi victoriam repperit, ubi nec caute posse consistere nec audere aliquid credebatur*; 21. 5, 13 *Iulianus, ut poscebat negotii magnitudo, . . . se fortunae conmisit ambiguae.*

Porro imperfectum quod dicitur de conatu, cuius significationem incohativam e notione actionis praeterito tempore nondum perfectae ortam esse constat, ab Ammiano singulari studio colitur atque adamatur. Qui cum alibi tum priusquam orationes ab imperatoribus habitas reddat, imperfecto uti solet, quo indicetur imperatorem animos militum ad rem gloriose gerendam incendere vel illis aliquid commendare voluisse. 16. 12, 29 *his et similibus notos pariter et ignotos ad faciendum fortiter accendebat*; 20. 5, 2 *verbis, ut intellegi possit, simplicibus incendebat*; 26. 2, 5 *cogitata nullis interpellantibus absolvebat*; 27. 6, 5 *oratione contionaria destinatum imperatorem exercitui commendabat.* Praeterea haec in promptu habeo exempla: 14. 10, 2 *emendabat*; 14. 10, 6 *vetabantur*; 15. 2, 1 *arcessebatur*; 15. 5, 8 *vexabat*; 15. 7, 2 *incessebat*; 15. 8, 2 *infatuabant*; 16. 2, 2 *flectebant*; 17. 11, 1 *vertebant*; 18. 6, 11 *repetebam*; 19. 11, 5 *explorabat*; 20. 7, 8 *suadebant*; 22. 3, 5 *trahebantur*; 23. 1, 7 *suadebant*; 27. 1, 1 *persultabant.* Ceterum imperfectum de conatu saepius pro perfecto historico usurpari videtur: de quo usu pag. 14 sqq. disputavi.

Denique ut praesens historicum passivi locum perfecti passivi saepissime tenet, ita imperfectum passivi in usu est pro plusquamperfecto passivi, quod omnino ab Ammiano vitatur. 19. 12, 12 *Alexandriam unde oriebatur, innoxius abire permissus est*; 31. 15, 11 *animadversum est a nostris isdem telis barbaros uti, quibus petebantur*; 15. 5, 16 *sed Laniogaiso vetante . . . docenteque Francos, unde oriebatur, interfecturos eum.* Uno loco imperfectum activum pro plusquamperfecto legitur (cf. Hassensteinum pag. 50): 18. 10, 4 *lenitudinem profecto in tempore simulans, ut omnes, quos antehac diritate crudelitateque terrebat, sponte sua . . . venirent.*

DE IMPERFECTI CONIUNCTIVO.

A. Imperfectum coniunctivi pro plusquamperfecto, praecipue in condicionalibus enuntiatis irrealibus, nonnunquam quasi per repraesentationem usurpatur ita, ut vel in primaria vel in condicionali vel in utraque sententia temporis commutatio fiat. Quam commutationem iam inde a Plauti aetate optimi scriptores non raro admiserunt vulgarem secuti sermonem. Vulgus enim, cum inde a remotissimis temporibus differentiam, quae inter imperfectum et plusquamperfectum intercedit, non penitus intellexisset, modo imperfectum pro plusquamperfecto collocari, modo hoc pro illo passum est, atque ita quidem, ut prioribus temporibus illud, postea hoc commutationis genus praevaluerit idemque in Romanicas quas dicimus linguas transierit. Ammianus exempla utriusque usus praebet (cf. pag. 14 sq.): saepe illo, haud raro hoc utitur.

a. In primaria sententia: 29. 1, 17 *alter . . . in cubiculo iacens confoderetur, ni tulisset suppetias filius adulescens*; 24. 4, 24 *cum se ultro offerret, si miles fuisset memorabilis conscius facti.*

b. In secundaria sententia: 22. 10, 6 *Et aestimabatur . . . vetus illa Iustitia . . . imperante eo* (Iuliano) *reversa ad terras, ni quaedam suo ageret, non legum arbitrio erransque aliquotiens obnubilaret gloriarum multiplices cursus*; 15. 1, 4 *namque etiamsi mundorum infinitates Democriti* (Constantius) *regeret, . . . id reputasset*; 16. 7, 5 *quem si Constans imperator . . . audiret honesta suadentem et recta, nulla . . . peccasset*; 25. 4, 19 *ni ostenderet*; 31. 10, 19 *si regeret*; 17. 13, 3.

c. In utraque sententia: 15. 6, 3 *Unde apparebat quod, si praesumere fortunae superioris insignia conaretur, auri tam grave pondus largiretur ut suum.* Pro imperfectis plusquamperfecta Ammiano erant scribenda, cum Silvanus non largiturus pecuniam esset sed iam dudum largitus. 25. 10, 5 *cuius* (Iuliani) . . . *cineres siqui tunc iuste consuleret, non Cydnus videre deberet . . . sed . . . praeterlambere liberis.*

Commutatio imperfecti et plusquamperfecti rarius in ceteris praeter condicionalia enuntiatorum generibus occurrit: 14. 1, 6 *relaturi quae audirent*; 29. 3, 7 *cumque nihil*

quaestiones reperirent adsiduae, mandare ⟨constituit⟩ magistris . . . ut agerent.

B. Imperfectum coniunctivi saepe futuri coniunctivi locum obtinet, cum Ammianus coniugationem periphrasticam q. d. et activam et passivam coniunctivi futuri evitet. In oratione obliqua saepe *si* nec raro *quod* (tam causalis quam altera illa, quae accusativi cum infinitivo munere fungitur) coniunctiones cum imperfecto coniunctivi coniunguntur, ubi futuro I vel II suus esset locus, si oratio recta esset.

Praeterea accidit, ut, ubi duae enuntiationes rei futurae sensum exprimentes inter se coordinatae sunt, altera futuro indicativi altera imperfecto coniunctivi insignis sit, quam modorum varietatem non tantum non evitari ab Ammiano sed vehementer appeti infra demonstrabo (cf. p. 43 sq.).

1) *si*: 24. 4, 6 *periculosum fore existimans, si gradiens prorsus a tergo relinqueret quos timeret*; 17. 13, 3 *abnuere parati, si iuberentur*; 15. 5, 7 *se . . . scire quod, si mitteretur, . . . turbabit*; 25. 4, 12; 27. 7, 10 *eumque adfirmans, nisi rediret, . . . novas res . . . moliturum.*

2) *quod*: 21. 10, 2 *firmata spe venturorum, quod . . . ut sidus salutare susciperetur*; 22. 6, 3 *pollicitus quod ipse quoque protinus veniret cuncta eorum negotia finiturus*; 19. 1, 4; 23. 1, 7; 14. 11, 7 *ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quod Constantius . . . nec satisfactionem suscipiet aliquam nec erratis ignoscet, sed . . ., si cepisset incautum, morte multaret.*[1]

---

[1] Si in enuntiatis a coniunctione *quod* pendentibus nonnulla verba coordinata exstant, quorum altero praesentis, altero futuri notio exprimenda sit, Ammianus non semper utrobique coniunctivi imperfectum ponit, sed ad praesens tempus indicandum imperfecto coniunctivi, ad futurum indicativi futuro utitur: 21. 7, 3 *cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quod adversam partem metueret offensam et properabit . . . commendari Constantio*; 14. 11, 11 *qui eum . . . pellexit . . . replicando quod . . . eum videre frater cuperet, . . . participemque eum suae maiestatis adsciscet* (cf. pag. 45). Tamen coniunctivi imperfectum usurpatur in locis similibus ei, quem supra (14. 11, 7) protuli: *sed . . ., si cepisset incautum, morte multaret*, ubi propter *si cepisset* dubitare non licet, quin in verbo *multaret* futuri notio insit.

Hassensteinus, qui eandem rem breviter tetigit duobusque exemplis illustravit (19. 1, 4; 23. 1, 7), de illo usu haec scribit: '*Coniunctivus imperfecti pro participio futuri cum* essem *iuncto sequitur ex praesentis usu pro tempore futuro adhibiti.* At perraro praesens pro futuro usurpatur. Hassensteinus ipse unum profert exemplum (16. 12, 11) verbi finiti ex tribus, quae ex Ammiano colligi possunt. Itaque usus quidam Ammiani proprius ex hac re agnosci non potest. Immo causa in eo sita est, quod, ut supra dixi, Ammianus omnino a constructione periphrastica valde abhorret (cf. pag. 37 sq.).

§ 3. PERFECTUM.

Perfecti notio, si grammaticos sequimur, duplex est, quippe qui perfectum logicum vel praesens atque perfectum historicum discernant. De hoc paginis 7 sqq. quae mihi necessaria visa sunt exposui. Iam de illo, cum ab Ammiano plerumque recte usurpetur, pauca dicam:

I. Perfecto logico actio indicatur, quae eo quo loquimur tempore perfecta est et transacta, neque interest utrum res, de qua est sermo, in praesenti tempore duret necne. 21. 16, 5 *In vita parca et sobria edendi potandique moderatione valetudinem ita retinuit firmam, ut raros colligeret morbos, sed eos non procul a vitae periculis: id enim evenire corporibus a lascivia dimotis et luxu, diuturna experimenta et probationes medendi monstrarunt*; 21. 8, 3 *Id enim et Alexander Magnus et deinde alii plures negotio ita poscente periti fecere ductores*; 21. 1, 13 *sufficiet dici, quod et grammaticus locutus interdum est barbare, et absurde cecinit musicus et ignoravit remedium medicus.*

II. Nonnunquam perfectum liberiore quodam modo pro imperfecto Ammianus ponit, ac maxime ita, ut ubi multa verba, quae per tempus imperfectum exprimenda erant, cumulantur, aut variandi causa aut neglegentia quadam in uno alterove verbo perfectum interposuisse videatur. 19. 5, 4 *In summoto loco partis meridianae murorum . . . turris fuit in sublimitatem exurgens, sub qua hiabant rupes abscisae.* Muro-

rum conformatio urbis Amidae describitur; itaque cum turris nondum deleta esset, perperam *fuit* Ammiani calamo excidit pro *erat*. Similis locus est 27. 6, 3 *qui licet asper esset et formidatus, tolerabilior tamen fuit et praeferendus . . . ante dicto* (Rustio Iuliano); 14. 5, 2 *fecit*; 16. 5, 5 *Iulianus vero . . ., quotiens voluit, evigilavit et . . . exsurgens . . . occulte Mercurio supplicabat*; 15. 9, 8 *et bardi quidem fortia virorum . . . facta . . . cantitarunt, euhages . . . sublimia naturae pandere conabantur*; 15. 11, 6 *regebantur . . . Galliae . . . potestate in partes divisa quattuor, quarum Narbonensis una Viennensem intra se continebat . . .: altera Aquitanis praeerat . . .: superiorem . . . Germaniam Belgasque duae iurisdictiones . . . rexere*; 21. 6, 6 *parabantur nihilo minus externorum atque civilium instrumenta bellorum et augebatur turmarum equestrium numerus parique studio supplementa legionibus scripta sunt . . . omnisque ordo . . . vexabatur*; 31. 6, 7 *Incendiorum magnitudine cuncta flagrabant, . . . raptae sunt matres . . . et puberes . . . tracti sunt.*

III. Quod autem sescenties perfectum pro plusquamperfecto positum est, id vitio vix aliter vertas, nisi ita, ut Ammianum vel vulgarem vel potius Graecum quendam patrii sermonis usum in latinam linguam transtulisse putes. Constat enim Graecos in rerum gestarum narratione aoristo uti solere, ubi Romani scriptores plusquamperfecto utantur. Imprimis in sententiis secundariis ac potissimum in enuntiatis relativis et causalibus, quae a coniunctionibus *quod, quia* incipiunt, haec temporum commutatio suum habet locum. Primum ea exempla proferam, ex quibus perfectum in enuntiationibus primariis non recte pro plusquamperfecto poni elucet: 20. 9, 8 *magistrum enim officiorum iam pridem ipse Anatolium ordinavit*; 14. 2, 9; 21. 11, 2; 27. 3, 3; 27. 5, 3. Iam ex sescentis, quae in schedis collecta habeo, exemplis pauca perscribam, ubi perfectum perverse pro plusquamperfecto in enuntiatis secundariis legitur:

A. Sententiae relativae. 14. 3, 4 *suorum indicio proditus, qui . . . ad praesidia descivere Romana, . . . tabescebat*; 14. 11, 19 *qui praefuit*; 14. 11, 24 *et non diu postea ambo cruciabili morte absumpti sunt, qui eum . . . ad usque plagas*

perduxere letales; 15. 1, 2 *felicitatemque imperatoris extollebant in caelum, cuius nutu . . . licet diversis temporibus duo exauctorati sunt principes*; 15. 5, 6 *se . . . haec, quae ipse pollicitus est, impleturum*; 15. 5, 8 *dissidens a mandatis, quae proficiscenti sunt data, . . . remansit*; 15. 5, 32 *quibus inretitus est*; 15. 6, 4 *qui electus est*; 16. 3, 3 *scindebatur in multiplices curas, ut milites, qui a solitis descivere praesidiis, reducerentur*; 16. 11, 8 *Isdem diebus exercituum adventu perterriti barbari, qui domicilia fixere cis Rhenum, partim difficiles vias . . . clausere*; 16. 12, 58 *Rex Chonodomarius . . . properabat ad castra, quae prope Tribuncos . . . fixit intrepidus*; 17. 2, 1 *munimentis duobus, quae olim exinanita sunt, occupatis*; 17. 12, 5; 17. 13, 13 *consurrectum est in perniciem eorum, qui deseruere proelia*; 18. 10, 2 *se cunctosque prodidere, qui ad praesidia confugerunt*; 19. 11, 1 *posthabitis locis quae eis anno praeterito utiliter sunt destinata*; 19. 11, 16 *mors tamen eminuit inter alios Cellae . . ., qui . . . primus omnium in medios Sarmatarum globos se iniecit*; 19. 11, 15 *nostri quoque licet rari videbantur exanimes, quos impetus conculcaverat vehemens aut . . . lateraque nudantes intecta ordo fatalis absumpsit*; 20. 9, 6 *replicatoque volumine edicti, quod missum est*; 21. 1, 2 *quem prodidere*; 22. 1, 2; 23. 5, 16 *qui conspiravere*; 27. 1, 1; 24. 6, 2; 24. 6, 16; 24. 7, 2; 24. 7, 5; 25. 8, 1; 28. 1, 9 *qui rem detulerunt*; 28. 1, 10 *quae perpetravere*; 28. 2, 10 *quos sumpserunt*; 31. 1, 2 *post multa enim, quae vates auguresque praedixere veridice, resultabant canes.* Item ubi '*ut mandatum* (vel *praeceptum) est*' legitur, saepissime plusquamperfectum est intellegendum: 14. 11, 16; 19. 12, 7; 24. 1, 6; 24. 5, 5.

B. Sententiae causales. 27. 4, 1 *arma concussit in Gothos ratione iusta permotus, quod auxilia misere Procopio*; 27. 7, 5 *et Diodori* (eminuit mors) . . . *ob id necati, quod questus est comes*; 29. 3, 7 *accusabat, quod locuti sunt*; 31. 13, 16 *eos maerore adflixit, . . . quod Romanae rei rectorem non cepere superstitem*; 17. 2, 1 *quod . . . sunt arbitrati*; 17. 9, 7 *quod adpetitus est*; 22. 3, 5 *quod excepit*; 22. 11, 9 *quod evertit*; 23. 5, 6 *ea re supplicio capitali damnarat, quod . . . alimentorum augmentum exhibere pollicitus casu impediente*

frustratus est; 24. 5, 4 *exustus est* . . . *eo quod* . . . *dimicavit* . . . *et* . . . *proruperat*; 24. 7, 5.

IV. Perfectum cum futuro II paucis locis ab Ammiano commutatur; quod ita fit, ut nullum artificium rhetoricum agnoscendum sit: 21. 6, 2 *si quid admisit huius modi*, . . . *punietur*.

V. De coniunctionibus temporalibus *postquam, ubi, cum primum*, quae cum perfecto coniungi solent, cf. infra.

§ 4. PLUSQUAMPERFECTUM.

DE PLUSQUAMPERFECTI INDICATIVO.

Plusquamperfecti indicativi, quo Ammianus in universum recte utitur, exempla afferre supersedeo. Nec tamen desunt vestigia atque indicia eius quo Ammianus viguerit temporis. Nonnunquam enim ille plusquamperfectum ibi ponit, ubi perfecto suus erat locus: cf. pag. 12 sqq. Idem haud raro plusquamperfectum imperfecti munere fungi sivit; exempla collegit Hassensteinus pag. 51.

DE PLUSQUAMPERFECTI CONIUNCTIVO.

A. Ex verbi temporibus, quae ea, qua in Romanicas q. d. linguas transibant, aetate sinceram veramque significationem et vim cum altera mutaverant, plusquamperfectum coniunctivi facile principem occupat locum, cum in formis, quas etiam nunc singulae linguae Romanicae habent, conservetur. Plusquamperfecti enim formae in linguis Romanicis imperfecti coniunctivi tenent locum, cum illis temporibus, quibus linguae Romanicae formari coeptae sunt, plusquamperfectum coniunctivi in vulgari usu simul imperfecti locum teneret ac tamquam tempus actionis praeteritae coniunctivi esset *κατ' ἐξοχήν*. De qua temporis commutatione Fothius,[1] ut iam supra dixi, acute disputavit. Quae commutatio quod apud Ammianum saepe legitur, vix mirum videtur, praesertim cum in ceteris quoque temporibus praeteritis et indicativi et

[1] vide pag. 12.

coniunctivi differentiae illae, quae olim inter singula intercesserunt tempora, saepe prorsus neglegantur. **Monendum** tamen est hoc plusquamperfectum coniunctivi **nusquam** nisi in secundariis sententiis mihi occurrisse, praecipue **in** condicionalibus, bis in relativis, semel in temporali.

a. Enuntiata condicionalia.

α. Imperfectum his locis, e quibus paucos iam Dederichsus pag. 11 congessit, exspectatur: 14. 11, 8 *ultimaque ni vigilasset opperiens, principem locum si copia patuisset adfectabat*; 20. 4. 18 *si perseverasset*; 20. 11, 16 *ni vigilasset*; 28. 1, 15 *si fuisset necesse*; 16. 1, 1 *si adfuisset*; 27. 10, 9 *nisi se defendissent*; 17. 1, 3 *ni excessissent*; 17. 10, 4 *si non ostendisset*; 30. 1, 16 *ora exacuere letalia cum primum potuissent, . . . nocituri.*

β. Addo singularem Ammiani sententiam ad taedium usque repetitam, de cuius praedicato dubitari potest, utrum recte plusquamperfectum sit positum necne. Optime enim imperfectum cum sententiarum conexu congruit: 15. 10, 10 *ut . . . si fors copiam tulisset . . decerneret*[1]; 16. 9, 3 *uti si copiam fors dedisset, suaderet*; 16. 11, 9 *misit, facinus memorabile ⟨si⟩ iuvisset fors patraturos*; 16. 12, 45 *si iuvisset fors* = 18. 8, 1 = 19. 3. 1; 27. 10, 10 *si fors ita tulisset* = 25. 3, 10; 31. 7, 6 *si fors copiam attulisset*; 19. 6, 7 *si prosperior iuvisset eventus*; 30. 5. 11 *si qua fors secundasset*; 31. 10, 11 *si . . . fors adfuisset*; 27. 9, 6 *si patuisset facultas.*

Denique monendum est in huius generis sententiis plusquamperfectum coniunctivi passivi non usurpari atque dedita opera vitari[2] — qui Ammiani mos est — propter longiorem passivi formam, locum autem eius tenet imperfectum passivi subiunctivi: 19. 9, 5 *supplicaverat regi ut, si daretur facultas, antequam . . . excederet finibus, in potestatem suam iuberet* (rex) *propitius maritum adscisci.*

---

[1] Recte Tacitus simili modo scripsit: Hist. II 44, 20 *hos certe nondum victos, et, si ita ferret, honestius in acie perituros*; Ann. III 15 *sociam se cuiuscunque fortunae et, si ita ferret, comitem exitii* (sc. fore) *promittebat.*

[2] Plusquamperfectum passivi apud Ammianum omnino vix decies quinquies exstat.

b. Enuntiata relativa. 19. 3, 2 *quibus Sabinianus renitebatur ut noxiis, palam quidem litteras imperiales praetendens, intacto ubique milite quicquid geri potuisset impleri debere aperte iubentes.* Ubi pro *potuisset* exspectes *posset.* 29. 2, 2 *nanctus enim copiam nominandi sine fortunarum distantia quos voluisset . . . multos intra casses lugubres includebat.* Contra recte imperfectum exstat: 20. 7, 8 *data copia dicendi quae vellet* et 16. 7, 3 *iussusque loqui quae vellet.*

c. Enuntiatum temporale. 20. 4, 22 *non antea discesserunt quam adsciti in consistorium fulgentem eum augusto habitu conspexissent.* Hoc uno loco antequam cum plusquamperfecto coniunctum est, ceteris locis simillimis recte cum imperfecto: 24. 2, 15 *non ante discessit, quam telorum congerie, quae superiaciebantur, se iam cerneret obruendum*; 20. 7, 16 *non ante discessit quam labefactata murorum parte reparata . . . armatos ibi locaret.*

B. Plusquamperfectum coniunctivi in enuntiatis secundariis saepissime exprimit coniunctivum futuri vel primi vel exacti: 16. 12, 45 *quo cognito opitulatum... Batavi venere... formidabilis manus, extremae necessitatis articulo circumventos, si iuvisset fors, ereptura*; 30. 5, 11 *arma parabat et alimenta, si qua fors secundasset, pervasurus oportune Quados*; 18. 8, 1 *iuvisset*; 17. 10, 9; 19. 3, 1; 27. 10, 10; 19. 6, 7; 31. 10, 11; 31. 7, 6; 21. 13, 1; 27. 9, 6; 17. 1, 3; 16. 2, 2; 30. 5, 2; 14. 1, 9; 14. 11, 8; 15. 10, 10; 16. 1, 1; 16. 9, 3; 16. 11, 9; 25. 3, 10; 20. 4, 8; 20. 4, 18; 27. 10, 9; 25. 4, 17; 25. 6, 1; 14. 1, 5, 6.

§ 5. FUTURA.

DE FUTURI I. INDICATIVO.

Futuri primi q. d. usus Ammianeus a vera temporis ratione non videtur discrepuisse, nisi quod ubi ex verbo *conveniendi* infinitivus verbi declarandi pendet, aliquotiens futurum *conveniet* pro praesente ponitur, etsi iam in praesente verbi *conveniendi* notio futuri inest: 21. 16, 1 *Bonorum igitur*

vitiorumque eius differentia vere servata, praecipua prima conveniet expediri; item 22. 14, 7; 22. 15, 3; 22. 15, 28; 23. 6, 32. Contra 21. 6, 1, ut par est, praesens positum est: *Replicare nunc convenit tempori et narrare.*

DE FUTURI I. CONIUNCTIVO.

Perraro coniugatione periphrastica Ammianus utitur, quippe qui verborum formas cum verbo substantivo compositas omnino evitaverit. Saepissime coniunctivus praesentis vel imperfecti locum obtinet coniunctivi futuri. Nec raro modorum convenientia neglecta indicativus usurpatur: 17. 10, 4 *quotiens sit* (= foret) *necesse... alimenta praeberet*; 21. 7, 3 *hunc enim obsequio celeri cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quod adversam partem metueret offensam, et properabit... commendari Constantio*; 17. 2, 2 *quorsum . . . erumperet*; 14. 11, 11.

DE FUTURI II. INDICATIVO.

De futuro exacto vel secundo q. d. pauca dicam, cum in universum recte ab Ammiano usurpetur ac ne temporis quidem commutatio ita fiat, ut pro futuro I occurrat. Futurum II autem, quoniam est tempus relativum, saepe in enuntiatis secundariis collocatum legimus, cum in sententia primaria futurum I exstet: scilicet ut significetur altera actione — quae per sententiam secundariam enuntiatur — perfecta et absoluta alteram — quae sententia primaria continetur — esse futuram. Quod vero nusquam futuro II passivi usus est Ammianus, non mirabimur, qui quam sedulo formas compositas passivi evitaverit, identidem monuimus. 14. 7, 11 *Si cessaveris... auferri iubebo*; 14. 6, 12 *si... salutatum introieris, primitus... susceperis*; 16. 12, 10 *si arbitrium adfuerit vestrum, . . . paucis absolvam.* Futurum II in utroque enuntiato (et primario et secundario) positum in Ammiani libris mihi non occurrit.

DE FUTURI II. CONIUNCTIVO.

Coniugatio periphrastica coniunctivi futuri II cum omnino ab Ammiano respuatur, aut imperfectum aut perfectum

aut plusquamperfectum coniunctivi vices agunt futuri II coniunctivi. De hoc usu supra satis disputavi pag. 22 sq. 29. 35.

§ 6. APPENDIX.

1. DE CONIUGATIONE PERIPHRASTICA.

Coniugationis periphrasticae q. d. formae apud Ammianum non admodum frequentes sunt.

Activum. 1. Participium praesentis cum copula *esse* Ammianus non coniunxit.

2. Participium futuri, quod saepissime apud eum occurrit, raro cum formis verbi *esse* coniungitur. Quam structuram adeo evitare videtur Ammianus, ut, ubi scriptorem aliquem exscribit vel imitatur, pro coniugatione periphrastica futuri vel solum participium futuri vel aliam aliquam constructionem usurpet:

cfr. Cic. Brut. 84, 289 *cum Demosthenes dicturus esset;*	Amm. 30. 4, 5 *Demosthenes quo dicturo;*
Cic. ad Att. II 21 *quorsus eruptura sit.*	Amm. 17. 2, 2 *quorsum erumperet.*

Quae duo exempla sufficient ad singularem Ammiani rationem dicendi patefaciendam.

Coniugatio periphrastica nusquam fere nisi in sententiis interrogativis obliquis exstare videtur: 15. 8, 16 *qui futurus sit colligebant*; 18. 5, 1 *qui sint venturi describens.*

Passivum. 1. Formas, quas dicunt imprimis Livianas, id est participium perfecti passivi vel deponentis cum *fuit, fuerat, fuerit, fuisset, fuisse* coniunctum, Ammianus nonnunquam usurpavit, ita tamen ut peculiarem singularemque ex more suo sequeretur rationem. Ac primum quidem nusquam indicativus legitur, sed coniunctivus et infinitivus, quinquies *fuisse,* septies *fuisset*, undecies *fuerit.* Deinde hae formae non in primariis sententiis ponuntur, sed tamquam e certis quibusdam coniunctionibus pendent; sunt autem hae,

de quibus modo dixi, particulae *cum* et *si*, sensu temporali et condicionali usurpatae. Quod si fit, semper tertia persona ac plerumque singularis numeri exstat. Postremum illud est, quod e viginti tribus exemplis, quae e libris omnibus collegi, tertia pars formam periphrasticam verbi *veniendi* praebet. Neque tamen hic usus per omnes libros aequabiliter valet, sed in prioribus et in postremis partim rarus est partim nullus, in mediis frequens: augetur exemplorum numerus usque ad librum 22, deinde rursus ita minuitur, ut libri 30 et 31 has formas Livianas non iam habeant: in libro 14 nusquam occurrit, 15 bis, 16 nusquam, 17 bis, 18 bis, 19 nusquam, 20 bis, 21 semel, 22 quater, 23 ter, 24 semel, 25 bis, 26 semel, 27 nusquam, 28 bis, 29 semel, 30. 31 nusquam. Hanc miram consuetudinem ad studia Ammiani Liviana referendam esse coniecerim. Quod utrum vero an falso sim suspicatus, videant alii. Iam exempla nonnulla proferam: 15. 5, 28 *aegre ferebat Silvanus . . . se et Ursicinum . . . ita fuisse despectos*; 25. 8, 15 *adeo enim atroci tabuimus fame, ut, si usquam modius unus farinae fuisset repertus . . . aureis decem mutaretur*; 22. 8, 43 *Cum autem ad alium portuosum ambitum fuerit ventum . . . Peuce prominet insula*; 15. 11, 1 *fuisse . . . divisae*; 17. 13, 11 *meriti fuisse*; 22. 8, 15 *fuisse diremptos*; 25. 9, 9 *fuisse delatas*; 18. 2, 15 *cum ventum fuisset*; 18. 6, 15 *fuisset praevisum*; 20. 9, 6 *ventum fuisset*; 20. 11, 19 *ventum fuisset*; 17. 1, 8 *ubi . . . visum fuerit*; 21. 13, 15 *si ventum fuerit*; 22. 11, 11 *si . . . temptatum fuerit*; 22. 8, 35 *si fuerint . . . delati*; 22. 8, 43 *cum . . . fuerit ventum*; 23. 4, 6 *cum . . . ventum fuerit*; 23. 4, 9 *si fuerit discussum*; 23. 5, 21 *cum . . . fuerit ventum*; 24. 3, 13 *si . . . inlita fuerit*; 28. 4, 32 *si . . . ventum fuerit*; 29. 1, 6 *nisi prospectum fuerit.*

2. Formae passivae participii futuri, quae vulgo gerundivum appellatur, non desunt exempla: cf. 30. 6, 4 *et quoniam . . . laxanda erat necessario vena, nullus inveniri potuit medicus,*

2. DE CONSECUTIONE TEMPORUM.

Consecutionem temporum Ammianeam fieri non potest ut separatam perscrutemur atque exponamus a modorum usu, cum praesertim usus temporum et modorum in enuntiatis secundariis tam arte inter se cohaereant, ut hoc neglecto alter recte intellegi nequeat. Quapropter malui in libro proximo rem continua oratione pertractare, eis tamen omissis, quae iam supra pag. 16—22 disputavi, ubi de coniunctivi repraesentatione disserui. Ibi igitur singula sententiarum genera percurram et quem modorum et temporum usum Ammianus secutus sit ostendam.

Priusquam autem ad rem ipsam accedo, nonnulla, quae facile hic absolvi possunt, breviter exponam. Ammianus in universum eam temporum convenientiam observat, quam aureae aetatis scriptorum auctoritas statuit et confirmavit; non raro tamen Graeci sermonis usum orationi immiscet, saepe vulgarem, interdum etiam proprias sibi leges constituit. Concordant plerumque inter se praesentia et futura enuntiationis primariae cum praesentibus et perfectis coniunctivi, tempora autem vere praeterita cum imperfectis et plusquamperfectis coniunctivi. Saepe vero per repraesentationem vel praesentia vel perfecta coniunctivi pro imperfectis vel plusquamperfectis occurrunt. Quam repraesentationem fieri praecipue in enuntiatis finalibus, consecutivis, interrogativis obliquis, rarius in reliquis iam supra pag. 16 exposui.

Tribus tantum locis coniunctivus imperfecti foede irrepsit pro coniunctivo praesentis:

1) 28. 4, 13 *Poscuntur etiam in conviviis aliquotiens trutinae, ut adpositi pisces . . . ponderentur . . . quorum magnitudo saepius praedicata non sine taedio praesentium . . . laudatur . . . maxime cum haec eadem numerantes notarii triginta prope adsistant cum . . . tabulis, ut deesse solus magister ludi litterarii videretur*; 2) 25. 3, 17 *nec me . . . gravis flagitii recordatio stringit vel cum in umbra . . . amendarer vel post principatum susceptum*; 3) 26. 4, 6 *Persarum rex manus Armeniis iniectabat . . . iniuste causando quod . . . nihil obstare debebit quo minus ea recuperaret.* Altero loco (25. 3, 17) *amendabar* rectius dixisset Ammianus; sed cum

subiunctivum praeferret, omni consecutione neglecta imperfectum subiunctivi pro indicativo scripsit. Tertio loco (26. 4, 6) *recuperaret* minus offendit, quippe quod in oratione obliqua positum sit.

Praesens historicum, quod proprie perfecti vice fungitur, duplicem praebet consecutionem temporum et perfecti et praesentis, ita tamen ut rarius praesentis convenientia ponatur: quater fere in enuntiatis finalibus, singula exempla in interrogativa obliqua, in consecutiva, in temporali sententia inveniuntur.

a. Exempla, in quibus convenientia perfecti observatur: 18. 2, 12 *decurrere iubentur per flumen adeo tacite, ut etiam remi suspenderentur*; 18. 7, 3 *mittuntur . . . compulsuri . . . campos . . . incendi, ne pabulorum suppeteret copia*; 18. 7, 9 *cum . . . venissent, . . . quid agerent, diu cunctati, . . . cognoscunt Euphratem . . . evagari.*

b. Exempla, in quibus convenientia praesentis observatur: 31. 4, 5 *mittuntur . . . qui . . . transferant*; 24. 4, 22 *murorum invaduntur . . . frontes ut . . . nec . . . audiretur . . . nec . . . emergat*; 31. 10, 3 *interrogantes . . . quid ageretur . . ., docet . . . signa moturum, ut . . . repellantur*; 28. 1, 24 *ne . . . acervi crescerent aerumnarum . . . legati mittuntur . . . oraturi, ne delictis supplicia sint grandiora, neve senator quisquam . . . exponeretur*; 14. 2, 13; 14. 6, 13.

En luculentissima exempla, quibus doceamur Ammianum temporum variationi enixe operam dedisse, nec fere usquam illam praesentis convenientiam adscivisse nisi in eis periodis, quibus altera sententia ex eodem praesente historico pendens coniunctivum imperfecti i. e. convenientiam perfecti praebeat: inde sequitur, ut praesens historicum coniunctivi in sententiis e praesente historico pendentibus ad solam variationem efficiendam in altera sententia usurpetur, cum altera sententia cum imperfecto construatur.[1]

---

[1] Perfecti convenientiam Ammianus etiam in enuntiatis, quae ex praesente historico coniunctivi enuntiati secundarii pendent, sequi videtur; atque imprimis ex possit, ubi hoc pro posset usurpatur (de quo singulari usu supra disputavi pag. 20 sqq.), nusquam alterum praesens historicum coniunctivi pendet, sed semper imperfectum: 18.

LIBER ALTER.

DE MODORUM USU.

§ 1.

a. DE INDICATIVO.

1. Verborum quae sunt *possum, licet, debeo, decet, convenit, oportet* a Cicerone ceterisque scriptoribus optimis saepe indicativus modus usurpatur, cum in lingua germanica coniunctivus ponatur. Ammianus autem non nimis accurate illam dicendi consuetudinem sequitur ac nescio qua de causa huius verbi semper coniunctivum, illius indicativum ponit: 31. 7, 2 *qui cum ad loca venissent, ubi particulatim . . . multitudo minui deberet hostilis, . . . legiones . . . opposuere . . . barbaris*; 15. 1, 3 *quod . . . deberet*; 26. 9, 10 *si rebellem* (prodidissent) . . . *amplas . . . oportuerat deferri mercedes*; 20. 8, 18 *quarum* (litterarum) *seriem nec scrutari licuit nec si licuisset proferre decebat in publicum*; 15. 4, 2 *et navigari ab ortu* (Nilus) *poterat, . . . ni ruenti curreret similis potius quam fluenti*; 17. 1, 14; 17. 7, 8; 30. 7, 7; 30. 7, 11; 14. 6, 20; 22. 4, 2; 22. 8, 14; 27. 3, 15.

2. Item adverbium quod est *paene* modo cum indicativo modo cum coniunctivo coniungitur: a) cum indicativo: 30. 7, 7 *prope Solicinium locum, ubi insidiis paene perierat circumventus, ad exitium ultimum delere potuit universos*; 30. 7, 8 *Saxonas . . . delatosque tunc ad terrestres tractus, quorum spoliis paene redierant locupletes, malefido . . . commento peremit*; 29. 1, 4 *qui dum ibi moratur . . . interim . . . paene perierat fraudibus.*

b) cum coniunctivo: 16. 2, 10 *paene delessent*; 29. 6, 14; 17. 4, 4.

Prope semel cum verbo finito positum est, atque id quidem cum coniunctivo potentiali: 19. 12, 13 *cuius ex nutu*

2, 2 *miserat regem . . ., ut . . . scitari possit quid molirentur*; 19. 7, 5 *noctis spatium maius consumptum est, ut excogitari possit quid exitio ita atroci obiectaretur*; 20. 11, 12 *ut possint facile qui essent agnosci, nudantes galeis capita . . . fundebantur.*

prope dixerim pendebat . . . omnium salus. — Itaque iniuria Dederichsus (pag. 14) haec scripsit: *Adverbia quae sunt paene et prope apud Livium et Tacitum causa indicativi adhibendi sunt. . . Hac in re Ammianus recedit ab illorum scribendi modo, cum solo coniunctivo usus sit.* Immo adverbium *paene* apud Ammianum ter cum indicativo, ter cum coniunctivo construitur; de adverbio *prope*, quia semel cum coniunctivo potentiali consociatum exstat, dici nequit, utrum Ammianus, si saepius id usurpasset, coniunctivum an indicativum positurus fuerit.

3. Recte Hassensteinus (pag. 45) disputavit de generalibus q. d. pronominibus, quae sive duplicatione sive addito *-cunque* formantur, cum diceret haec ab Ammiano saepissime cum indicativo, minus frequenter cum coniunctivo coniungi. Sed propriam causam, cur coniunctivus adhibeatur ab Ammiano, vir doctus non exposuit; qua de re infra dicam.

b. DE CONIUNCTIVO.

1. Coniunctivus potentialis, et qui praesentis et qui praeteriti vulgo vocatur, ab Ammiano frequenter usurpatur, quorum ille rarius coniunctivi praesente, plerumque perfecto, hic imperfecto exprimitur.

α. coniunctivus praesentis: 28. 4, 27 *cum adiguntur ut reddant* (mutuum datum), *ita cothurnatos et turgidos* (videbis), *ut Heraclidas . . . putes*; 28. 4, 22 *pereunt, ut . . . putes . . .*; 29. 2, 13 est unicum exemplum coniunctivi praesentis pot. in enuntiato primario positi: *nolim dicere.*

β. coniunctivus perfecti in sententiis primariis positus exstat: 20. 8, 15 *hoc . . . firmaverim*; 20. 8, 7 *sed bona tua venia dixerim*; 21. 13, 12 *ausim dicere*; 31. 2, 9 *facile dixeris*; 19. 12, 13 *prope dixerim.* In sententiis secundariis: 14. 6, 20 *quocumque oculos flexeris*; 29. 1, 22 *quae etiam si recta fuisse concesserit quisquam, erat tamen ipsa nimietas odiosa*; 14. 8, 8 *civitas cui non certaverit alia*; 28. 1, 57 *ut ita dixerim* = 20. 8, 9 = 20. 11, 3 = 17. 3, 3.

Si verba in coniunctivo potentiali posita accuratius consideraverimus, maximam partem verba declarandi et imprimis verbum dicendi usurpata videbimus.

γ. coniunctivus potentialis q. d. praeteriti in sententiis primariis locum non habet. 15. 2, 9 *nec defuere deinceps ex his ermergentia casibus, quae dispiceres secundis avibus contigisse*; 16. 10, 8 *et incedebat hinc inde ordo . . . armatorum . . . sparsique . . . equites . . . limbis ferreis cincti, ut Praxitelis manu polita crederes simulacra, non viros*; 17. 4, 15 *digestisque ad perpendiculum altis trabibus, ut machinarum cerneres nemus, innectuntur vasti funes.*

2. Optativi vim coniunctivus saepe habet. Ammianus antiquiorum scriptorum mori congruens coniunctione, quae est *utinam*, votum loquentis aut nunquam aut nondum expleri posse indicat: 28. 1, 1 *quas* (clades) *obliterasset utinam iuge silentium*; 21. 13, 12 *utinam . . . fuisset*; 29. 2, 13 *utinam . . . loqueretur.*

Contra praesente vel perfecto coniunctivi exprimitur fieri posse, ut is, qui loquitur, rem optatam assequatur: 17. 13, 32 *integra omnium patrimonia nostri labores et fortitudo servarint.*

3. Coniunctivi adhortativi et concessivi exempla plura proferre supersedeo, cum hic usus satis late apud Ammianum pateat: 15. 11, 18; 16. 12, 12; 16. 12, 31, 32, 33; etc.

c. DE INDICATIVI ET CONIUNCTIVI PERMIXTIONE ET COMMUTATIONE.

Ut temporum ita modorum commutatione Ammianus persaepe utitur. Qui quamquam plerumque optimorum scriptorum consuetudinem sequitur, tamen modo Graeco usui vel vulgari indulget, modo singulares et absurdas ipse sibi constituisse videtur leges, quas mira constantia observat. Quam rem gravissimam homines docti, qui usque adhuc ad syntaxim verbi tractandam accesserunt, non satis intellexerunt. Sed priusquam modorum usum et commutationem in singulis minorum sententiarum generibus pertractem, exempla proferam nonnulla, quibus in uno eodemque verborum ambitu et coniunctivus et indicativus modi coordinatione iuncti exstant, cum utrobique aut indicativus aut coniunctivus exspectetur. Manifestum est Ammianum in hoc usu cupiditati

variandi indulsisse. Tamen certos fines admittit et normam quandam in summa licentia observat, neque in omnibus sententiarum generibus modos variat. Plerumque obviam fit haec modorum confusio in iis sententiis, quae e coniunctionibus modo coniunctivum modo indicativum regentibus pendent: imprimus *cum* et *quod*; praeterea nonnullae sententiae relativae et paucae sententiae alius generis modum variant.

a. *cum*.

19. 6, 13 *Cum inter caesorum cadavera optimates invenirentur et satrapae, clamoresque dissoni fortunam aliam alibi cum lacrimis indicabant, luctus ubique et indignatio regum audiebatur*; 25. 9, 5 *moenia permixta sunt lamentis . . . et . . . una vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona . . ., orbataque mater . . . pelleretur et turba flebilis . . . lacrimabat*; 22. 1, 2 *cum . . . timeret . . . eratque* (sic Hauptius acute pro *atque,* cf. Op. II 496); 14. 2, 13 *cum . . . nec . . . possit nec procedebat . . .*; 31. 14, 6 *cum vellet . . . destinatisque mandabat*; 25. 3, 19 *timidus est et ignavus, qui cum non oportet mori desiderat et qui refugiat, cum sit oportunum*; 17. 5, 13 *est enim absonum et insipiens cum gestarum rerum ordine placatae sint aurae invidiae, . . . cum deletis tyrannis totus orbis Romanus nobis obtemperat, ea prodere, quae . . . servavimus.* Iam Hauptius (Op. II 496) ab Ammiano modorum variationem appeti perspexit, cum diceret: *suspendit Ammianus ex* cum *coniunctione primum coniunctivum, deinde indicativum,* et tria exempla huius usus addidit. Sed parum constanter sibi Hauptius iudicavit, cum (Op. II 379, 380) Ammiani contextum (17. 5, 13) ita restituere vellet, ut propter sequens *cum optemperat* scribendum esse censeret *cum placatae sunt* neque hunc errorem postea (pag. 496) corrigeret. Immo retinendum est *cum placatae sint*, cum haec lectio et codice confirmetur et ad usum loquendi supra expositum quadret.

b. *quod*.

21. 16, 7 *quod . . . nec . . . est visus, nec . . . gustaverit, . . . praetermitto*; 21. 7, 3 *hunc . . . cuncta consideratione gemina efficere posse sperabat, quod adversam partem metueret offensam, et properabit nanctus hanc oportunitatem*; 14. 11, 7 *ad*

hoc unum mentem sollicitam dirigebat, quod Constantius . . . nec satisfactionem suscipiet aliquam nec erratis ignoscet, sed . . . si cepisset incautum, morte multaret (si ceperit, multabit: quod postea factum est); 24. 7, 5 *poterit, faterentur*; 14. 11, 11 *qui eum . . . pellexit . . . saepius replicando quod . . . eum videre frater cuperet patruelis, . . . participemque eum suae maiestatis adsciscet.* Gardthausenus *adscisceret* recipit secundum C. F. W. Muelleri emendationem. Sed puto Ammianum *adsciscet* scripsisse. Codex V locum leviter corruptum praebet: *adsciso et.* Littera *o* sine dubio aut ex *c* neglegenter exarata originem duxit aut perperam pro *c* descripta est. Modorum variatio (*cuperet, adsciscet*) nihil habet quod offendat. Deinde *adsciscet* cum sententia prorsus congruit. (De hoc usu ampliora leguntur p. 29 adnot.)

c. aliae enuntiationes.

14. 10, 1, 2 *Haec dum oriens diu perferret, . . . Constantius . . . Valentiam petit . . .* (2) *dumque ibi moratur . . . Herculanus advenit*; 25. 3, 10 *et quamvis offundebatur oculis altitudo pulveris et aestus calescens officeret alacritati membrorum, tamen . . . ruebat in ferrum*; 25. 3, 15 *perdoctus, quantum corpore sit beatior animus et contemplans, quotiens condicio melior a deteriore secernitur.*

d. De modis orationis obliquae recte Hassensteinus (pag. 37) haec docuit: *Graecum usum sequentes Livius, Tacitus, Iustinus, saepissime Ammianus in enuntiatis minoribus orationis obliquae indicativum ponunt pro coniunctivo, etiamsi ex loquentis non scribentis sensu ea emanare intellegendum est.* Saepe modi sententiarum minorum variantur; unum cito exemplum: 15. 5, 7 *testabatur enim id se procul dubio scire quod, siqui mitteretur externus, suopte ingenio Silvanus . . . conposita forte turbabit.*

§ 2.

DE MODORUM USU IN SENTENTIIS SECUNDARIIS.

Indicativus ut in sententiis primariis ita in secundariis legitur, si is qui loquitur absolute indicare vult rem

de qua agitur vel factam esse vel fieri vel futuram esse. Coniunctivo autem proprie actio quaedam exprimitur, quae utrum fiat necne, e condicione aliqua pendet. Sed iam ante Ciceronis aetatem genuina illa coniunctivi vis vitiari coepta est. Coniunctivo enim in certis quibusdam enuntiationibus ita quoque utebantur scriptores, ut hoc artificio indicarent sententiam alteri sententiae grammatice esse subiunctam. Itaque e coniunctivo tamquam subiunctivus modus natus est: veluti in sententiis mere temporalibus, causalibus, mere consecutivis ac praecipue in oratione obliqua. Sed neque aequabiliter neque omnes constanter scriptores aureae aetatis subiunctivum in his sententiis usurpaverunt, cum ne omnes quidem coniunctiones temporales subiunctivo insignes esse vellent. Cfr. e. g. de coniunctionis *cum* usu et fatis Luebbertum (Gramm. Stud. II), velut in Plauti Aululariae versu 178 legitur *Praesagibat mi animus frustra me ire, quom exibam domo*; contra Cicero (de div. I 31, 65) eiusdem septenarii hanc citat formam: *Praesagibat animus frustra me ire, cum exirem domo.* Cum 'subiunctivi' usus sensim pedetemptimque apud posteriores latius serpserit, Ammianus Cicerone constantius subiunctivum coluit, si quidem non solum temporales coniunctiones paene omnes sed etiam saepe causales, concessivas, alias cum coniunctivo construxit. Nonnunquam tamen propriam secutus rationem usum coniunctivi restrinxit ac saepe proprias sibi constituit leges, veluti in usu coniunctionum *quamquam*, *licet*, *quamlibet*, *quod*, aliarum. Quam rem neque Dederichsus neque Hassensteinus satis perspexerunt.

In eis quae sequuntur primum de usu earum coniunctionum disseram, quae cum utroque modo (et indicativo et coniunctivo) coniunguntur, deinde de eis, quae cum solo indicativo, denique de eis, quae cum coniunctivo construuntur.

I. DE CONIUNCTIONIBUS CUM INDICATIVO ET CONIUNCTIVO CONSTRUCTIS.

A. SENTENTIAE TEMPORALES.

I. *Dum.* Saepissime *dum*, non secus atque apud optimos fit scriptores, cum praesentis historici indicativo con-

iungitur, si actio enuntiati primarii praeterito quidem tempore facta est, sed tum fieri coepta est, cum actio sententiae secundariae iam fiebat atque durabat ita, ut utraque actio tum simul fieret. Significat autem: *eodem tempore quo*: 16. 9, 4 *dum . . . haec scripta mittuntur, . . tempus interstitit longum*; 15. 5, 17; 7, 1; 8, 7; 16. 2, 8; 10, 1; 11, 14; 12, 38; 30. 1, 15; 24. 4, 7; 5, 9; 25. 3, 2; 3, 4; 3, 14 et 15; 4, 12; 5, 3; 6, 1; 7, 1 et 7; 8, 4 et 5; 9, 8; sescenties alibi.

Ab hoc usu optimorum scriptorum Ammianus non raro descivit, cum construeret *dum*

1) cum imperfecti indicativo: 19. 11, 12 *stipatores tamen pauci dum . . . conabantur arcere, . . . interierunt*; 27. 10, 14 *haud parva mole certatum est, dum . . . res gerebatur*; 31. 5, 6 *dum . . . vino marcebat et somno, . . . satellites omnes . . . occidit*; 17. 3, 1 *dum . . . credebat*; 28. 1, 13 *dum studebat*; 28. 1, 34 *dum supererat*; 31. 12, 8 *dum . . . parabantur*; 30. 5, 3 *dum sperabatur.*

2) semel cum perfecti indicativo: 30. 3, 7 *periit autem in Francia postea, quam dum internecive vastando perrupit avidius, oppetit.* Puto levi emendatione potius *perrumpit* legendum esse.

3) semel cum plusquamperfecti indicativo: 27. 11, 1 *Per haec tempora Vulcatio Rufino absoluto vita, dum administrarat* ('starb während seiner Verwaltung'). Rectius certe legemus *administrabat.*

4) a. saepe cum imperfecti subiunctivo (in enuntiato primario autem vel praesens historicum vel imperfectum — semel adeo plusquamperfectum 18. 6, 10 — legitur).

b. Quin etiam cum eodem tempore (imperf. subiunct.) iuncta *dum* particula apud Ammianum significat *per idem tempus, quo* ('so lange als'). Hassensteinus (pag. 44, 45) utraque significatione non distincta exempla permixta protulit. Etsi perdifficile multis locis sit internoscere, utra significatio praevaleat, duo illa genera discernere conabor.

a. *Dum* significat 'während', ubi optimi scriptores praesens historicum ponunt: 14. 10, 1 et 2 *Haec dum oriens diu perferret . . . Constantius . . . Valentiam petit . . . dumque ibi moratur . . . Herculanus advenit*; 17. 13, 27 *persultabat*

Illyricum furor hostilis ... dum Italos tueremur et Gallos; 18. 6, 9 *dum . . . perurgerentur ... ignes . . . perlucebant*; 18. 6, 10 *quem mater dum . . . fugeret ... reliquerat solum* (pro *dum fugeret* potius *cum fugeret* legendum est, ut sententiarum conexui satis fiat); 18. 8, 11 *dum... conarer ... petebam*; 20. 6, 1 *Haec dum per Gallias agerentur . . ., rex ille Persarum,... dum ageret cum exercitu procul, Constantius . . . adoritur Singaram*; 20. 11, 12 *dum instrueretur... defensabatur*; 22. 11, 9 *dum . . . praeesset ... detondebat*; 24. 4, 21 *dumque haec luce agerentur . . . nuntiatur imperatori*; 24. 5, 5 *dum . . . tres . . . cohortes . . . decertarent, . . . proruptores . . . iumenta . . . intercipiunt et obtruncant*; 28. 2, 4 *dum operaretur.*

b. *Dum* idem est atque 'so lange als': 18. 3, 6 *ea re multis exosus quod . . ., dum domesticos protectores sub Gallo regeret Caesare, proditor erat*; 19. 12, 2 *nec furtis abstinuit, innocentibus exitialis causas adfingens, dum in calamitosis stipendiis versaretur*; 22. 9, 1 *haec quoque adiciens, quod, dum teneret imperium solus nec motibus internis est concitus*; 22. 9, 9 *dum esset*; 27. 4, 10 *dum . . . vigeret*; 28. 1, 7 *dum superesset ille..., tractabilis erat*; 29, 1, 11 *dum . . . agitaretur*; 30. 7, 5 *dum esset*; 31. 7, 15 *dum... excitaret*; 31. 10, 18 *dum . . . inserperet.*[1]

Ubi causalem vim habeat, particulam *dum* construi cum coniunctivo iam Hassensteinus pag. 45 recte monuit atque exemplis illustravit: 15. 2, 9; 30. 5, 17; quibus addo 17. 13, 23 *et qui animas amittere potius quam cogi solum vertere putabantur, dum licentem amentiam libertatem existimarent . . . sedes alias suscipere sunt adsensi.*

Singulare illud est, quod adeo adversativam significationem duobus locis praebet particula *dum* idque cum 'subiunctivo' coniuncta; quod cum longe recedat ab usu, quem ceteroqui in litteris Romanis deprehendimus, facile fieri potest, ut *dum* ex *cum* corruptum sit. Sunt loci hi: 28. 4, 9 *et*

[1] *Dum* particulam ('so lange als') ter sequitur indicativus: 16. 12, 13 *ad dimicandum eos, dum adesse potuit, incitabat*; 14. 6, 3 *victura, dum erunt homines, Roma*; 31. 13, 8 *qui, dum multitudo tolerabatur hostilis, fixis corporibus steterant inconcussi.*

haec admittunt hi, quorum apud maiores censoria nota senator adflictus est, ausus, ***dum*** (an scribendum *cum*?) *adhuc non deceret praesente communi filia, coniugem osculari*; 29. 1, 18 *nocentes innocentesque maligna insectatione volucriter perurgebat, ut, dum* (scribendum *cum*?) *adhuc dubitaretur de crimine, imperatore non dubitante de poena, damnatos se quidam prius discerent quam suspectos.*

Postremo agam de particula *dum* 'usque ad id tempus quo' significante. Quae undecies cum coniunctivo, ter cum indicativo coniungitur.

Coniunctivi exempla sunt haec: 17. 4, 13 *iacere diu perpessus est, dum translationi pararentur utilia*; 18. 8, 6 *simul haec dicens . . . abscessit non aversus, sed dum evanesceret verecunde retrogradiens*; 15. 8, 10 *stansque imperator inmobilis dum silerent, residua fidentius explicavit*; 21. 7, 7 *operiens dum . . . indicarent*; 21. 13, 2; 22. 9, 17; 22. 14, 1; 24. 4, 25; 24. 7, 7; 25. 8, 3; 29. 4, 7.

Indicativi haec: 1) 14. 11, 5 *vicarius eius, dum redit, Prosper missus est comes.* 2) Uno loco Ammianus *usque dum* (= *dum*) utitur: 31. 2, 15 *ideoque plaga omnis orienti aestivo obiecta, usque dum venitur ad Seras, inhabitabilis mansit.* 3) Tertio loco exspectes pro *dum* particulam *quam* ad praecedentem *ante* pertinentem: 17. 10, 8 *non ante absolvit, dum omnes rediere captivi* (non ante absolvit = retinuit).

II. Mirum est Ammianum particulae *donec* usum prorsus respuisse, cum constet Tacito omnium antiquorum scriptorum maxime eam in deliciis fuisse. Sallustium igitur et Caesarem, qui ea nusquam utuntur, imitatus videtur esse.

III. De usu coniunctionis *quoad* cum Dederichsus (pag. 25) parum plene egerit, rem retractabo. Coniunctionis *quoad* tres significationes apud Ammianum exstant. Primum significat 'per idem tempus, quo', deinde 'eodem tempore, quo', denique 'usque ad id tempus, quo'. Prima et altera significatio quinqies decies, tertia semel obviam fit. Memorabile autem est *quoad* illud cum nullis aliis praedicatis coniungi quam undecies cum verbo *vivendi*, ter cum verbo, quod est *posse*, bis cum *esse*. Cum ceteris autem

verbis plerumque *dum* coniunctio consociatur. Primae et alteri significationi ubi inservit, coniunctio *quoad* cum indicativo construitur, duo loci soli coniunctivum perfecti potentialem exhibent. Significationis tertiae 'bis dass' unum exstat exemplum, quod, cum oratio obliqua sit, coniunctivo efficitur. Quam ob rem ambiguum est, utrum Ammianus, si saepius in particula *quoad* hunc sensum inesse voluisset, coniunctivum an indicativum positurus fuerit. Iam locos congeram, quotquot omnino exstant:

Quoad significat 'so lange als, während': a) sequente indicativo: 16. 10, 18 *insidiabatur Eusebia, ipsa quoad vixerat sterilis.* Eodem modo sexies *vixerat* pro vivebat vel vixit exstat: 15. 1, 2; 16. 12, 25; 17. 4, 3; 21. 16, 7; 26. 9, 11; 30. 1, 2. Recte *vixit* legitur 27. 11, 2.

Posse: 16. 11, 14 *quoad potuit*; 17. 2, 1 *quoad fieri poterat*; 21. 16, 15 *quoad stare poterunt.*

Esse: 25. 4, 14 = 20. 8, 5 *quoad fuit* (locus 18. 6, 9 ab Dederichso falso citatur);

b) sequente coniunctivo potentiali: 14. 4, 5 *quoad vixerint, late palantur.* De hoc loco Dederichsus haec dixit: *futurum II pro praesente legitur ... usu satis miro, quare nescio an melius sit perfectum vixerunt.* Equidem non intellego, cur *vixerint* futurum II sit, cum id tempus hoc loco idoneo careat sensu. *Vixerint* est coniunctivus perfecti potentialem vim habens, itaque sensum praesentis praebet. Servandum igitur est *vixerint*, quod optime sensui accommodatum est, neque *vixerunt*, quod Dederichsus proposuit, recipiendum. — Ea, quae Dederichsus dixit, nescio an melius ad hunc locum a Dederichso allatum quadrent: 16. 7, 3 *apparitoremque fidum auctori suo quoad vixerit fore . . . spondebat.* Hoc loco *vixerit* aut futurum II pro futuro I positum videri potest aut perfectum coniunctivi, sive potentialis sive pro 'victurus esset' positi.

Quoad 'bis dass' significans semel exstat in oratione obliqua: 21. 5, 10 *iuravere ... omnes ... casus, quoad vitam profuderint, si id necessitas exegerit, perlaturos* (*profuderint* pro *profudissent* scriptum est, cf. p. 21 sq.).

IV. Coniunctio temporalis *ubi* plerumque recte cum perfecto indicativi construitur ad significandam actionem, quae semel accidit. Sed nonnunquam ab optimorum scriptorum usu longe regressus Ammianus eam cum quibuslibet temporibus praeteritis et indicativi et coniunctivi iunxit.

1. Imperfectum indicativi: 21. 12, 8 *ubi parum vis procedebat Marte aperto temptata, ad instrumenta obsidionalium artium transtulerunt*; 31. 13, 3 *verum ubi effusi... barbari iumenta conterebant et viros et neque... poterat... et ... adimebat: nostri... obtruncabant*; 14. 5, 4 *ubi... dicebatur*; 26. 7, 8 *ubi . . . factio firmiter videbatur esse conposita, restabat ut abundans cogeretur militum manus.*

2. Imperfectum coniunctivi: 19. 4, 1 *Sed in civitate ubi . . . cadaverum multitudo humandi officia superaret, pestilentia . . . accessit*; 21. 12, 17 *et ubi... celsiore fiducia repugnarent, flumen laboribus avertitur*; 24. 4, 16 *ubi . . . iam moenia perurgerent,... funditores ... eos longius propulsabant*; 24. 5, 9 *ubi ... exercitus... festinaret, eruptores ... reverterunt*; 28. 5, 13 *quod ubi negari... sentirent... discesserunt.*

3. Plusquamperfectum indicativi: 19. 2, 6 *vixque ubi Grumbates hastam... coniecerat..., armis exercitus concrepans involat*; 27. 2, 9 *revertens, ubi nullum reppererat, didicit regem . . . captum.*

4. Plusquamperfectum coniunctivi: 14. 2, 20 *haec ubi latius fama vulgasset missaeque relationes adsiduae Gallum Caesarem permovissent, . . . iussus comes... properabat*; 19. 1, 7 *quem ubi venientem... contemplator peritissimus advertisset, contorta ballista filium . . . perfodit*; 30. 5, 2 *ubi fors copiam dedisset . . . e statione proxima reprimebat barbaricos adpetitus.*[1]

V. De coniunctione *postquam* semel cum coniunctivo constructa cf. infra pag. 69 sq.

VI. Coniunctionibus *antequam* et *priusquam* Ammianus non saepe usus est; *priusquam* ni fallor semel (19, 2, 12)

---

[1] *Ubi* cum perfecti coniunctivo structum de re semel facta non exstat. De particula *ubi* actionem repetitam significante vide in ea parte, in qua de coniunctionibus iterativis agitur (p. 53 sqq.)

legitur. Cum coniunctivo conexas has coniunctiones praeter unum locum usquequaque invenies: 22. 15, 26: *antequam finibus suis excedunt, proeliis superatos... vorant.* Exempla coniunctivi sunt haec: Praesens 23. 4, 3 *ut antequam telum cernatur, dolor letale vulnus agnoscat*; 30. 7, 10 *antequam negotium effervescat, oppressit* (cf. pag. 20). Perfectum habes: 14. 6, 23 *additumque est ... ut famulos ... non ante recipiant domum quam lavacro purgaverint corpus*; 28. 4, 24 *nec lavari arbitrantur, ... antequam ... didicerint*; 31. 2, 5 *tunica . . . non ante deponitur aut mutatur quam diuturna carie in pannulos defluxerit.* Imperfectum: 19. 2, 12 *ac priusquam lux occiperet, ... copiae ... ferebantur*; 21. 12, 1; 20. 7, 16 *non ante discessit quam ... cerneret.* Semel male plusquamperfectum pro imperfecto collocatum est: 20. 4, 22 *non antea discesserunt quam . . . fulgentem eum augusto habitu conspexissent* (cf. p. 35).

VII. Usum coniunctionis temporalis *cum*, ubi de re semel facta agitur, et Dederichsus et Hassensteinus explanare supersederunt. Coniunctio *cum* sive mere temporalis est, sive simul causalem vim habet, plerumque cum imperfecto vel plusquamperfecto coniunctivi iungitur, ubi de actione semel facta agitur. Atque tam late patet hic usus, ut etiam particulam compositam *cum primum* imperfectum coniunctivi sequatur: 19. 1, 2 *cumque primum aurora fulgeret, universa ... armis stellantibus coruscabant.* Similiter: 19. 1, 7 *Ideoque cum prima lux advenisset, rex . . . tendebat ad moenia*; 23. 2, 2 *proinde cum primam consultae rationes copiam praebuissent, . . . transire iussit Euphraten.*

Admodum pauci sunt loci, si frequentissimum usum particulae *cum* spectes, qui a lege de coniunctivo supra exposito discordent. Sunt autem hi:

1. *cum* particula conectitur cum praesentis historici indicativo: 29. 1, 26; 25. 4, 23; 30. 5, 17; 20. 2, 1. De quo usu iam pag. 10. 11 disputavi. Neque vero usquam praesentis historici coniunctivus legitur.

2. cum indicativo imperfecti: 30. 4, 5 *Florebant . . . tribunalia, cum oratores . . . ingenio fide copiis ornamentisque dicendi pluribus eminebant, ut Demosthenes*;

26. 8, 3 *discedere iam parabat, cum inter haec clausi . . . portis egressi, . . . properabant ardenter circumventuri Valentem.* Habemus hoc loco *cum* q. d. 'inversum', quod ab optimis scriptoribus cum perfecti indicativo consociatur. Alterum exemplum particulae *cum* q. d. 'inversi' vide infra. Duobus his qui sequuntur locis imperfectum coniunctivi indicativo varietatis causa adiungitur: 19. 6, 13 *cum inter caesorum cadavera optimates invenirentur et satrapae clamores dissoni fortunam . . . indicabant, luctus ubique . . . audiebatur*; 25. 9, 5 *una vox cunctorum erat gementium, cum laceraret crines matrona . . . orbataque mater . . . pelleretur, et turba flebilis . . . lacrimabat.* Ubi cum imperfecti indicativi procul a *cum* remoti sint, Ammianus coniunctivi, quem ponere debebat, fere oblitus videtur esse.

3. Perfectum indicativi tribus locis legitur: 16. 12, 20 *quos cum . . . conspexere ductores, steterunt*; 19. 7, 4 *cumque propinquantes ad coniectum venere telorum . . . pedites . . . laxarunt aciem*; 23. 6, 7, 8 *Satisque constat hanc gentem . . . aerumnis maximis inminutam primo per Cyrum . . .* (8) *deinde cum Dareus posteaque Xerxes Graeciam . . . adgressi cunctis paene copiis . . . consumptis vix ipsi tutum invenere discessum.* Scribendum erat *invenissent* utpote in oratione obliqua; sed in tanto verborum ambitu hoc facile excusabis.

4. Perfecti coniunctivus item ter vice fungitur plusquamperfecti: 14. 7, 9 *mandabat . . . ut cum in Syriam venerit, Gallum . . . dehortaretur*; 23. 2, 6 *ubi cum introierit . . . portas, . . . sinistra porticus subito lapsa, . . . quinquaginta milites . . . conlisit*; 24. 2, 1 *Sed hactenus responderunt, quod cum interiora occupaverint . . . Romani, se quoque . . . victoribus accessuros* (cf. pag. 22).

5. Plusquamperfecti indicativus semel locum perfecti indicativi post *cum* 'inversum' obtinet: 27. 7, 1 *vix dies intercessere pauci, cum Mamertinum . . . Avitianus . . . peculatus detulerat reum* (= vix intercesserant, cum detulit).

VIII. Sententiae iterativae.

Sententiae iterativae sunt vel condicionales (*si*) vel temporales (*cum, si, ubi, quoties, ut*) vel relativae (*qui, quicunque*).

Iam particula *si* apud Ammianum modo sensum et temporalem et condicionalem, modo mere temporalem habet, ita ut frequentior eius usus quam ceterarum particularum temporalium sit. Particula *cum* secundum locum obtinet, tertium coniunctio *ubi.* Hanc particulam Ammianus vitat. Qui etiamsi scriptores optimae aetatis exscribat, pro particula *ubi* usitatiorem *si* substituit, atque etiam in tempore et modo eligendis suae ipsius proprietati indulget. Ad hanc rem demonstrandam unum citabo Livii locum, quem ab Ammiano receptum Michaelis *de Ammiani Marcellini studiis Ciceronianis* Vrastisl. 1874 (pag. 4) indicavit. Livius XXVII 49, 1 *id, ubi saevire beluae ac ruere in suos coeperant magister . . . adigebat.* Contra Ammianus ex suo more scribit: 25. 1, 14 *et magistri si ferociens animal vires exsuperasset regentis . . . vertebram ictu maximo terebrabant.* De sententiis condicionalibus iterativis tam plene disputat Dederichsus (pag. 8. 9), ut nihil habeam quod addam. In his igitur iterativis Graecum modum sequitur Ammianus. Ubi enim Graeci coniunctivo vel praesentis vel aoristi addita particula *ἄν* utuntur, ibi Ammianus plerumque coniunctivum perfecti, rarius praesentis ponit; ubi apud illos optativus aut praesentis aut aoristi in usu est, ibi hic imperfecti vel plusquamperfecti coniunctivo utitur. Qui usus cum inde a Livii aetate e Graecorum imitatione in litteras romanas transfluxisset, ab Ammiano, ut erat natione Graecus, praecipue colebatur. Rarissimae igitur sunt exceptiones in sententiis iterativis condicionalibus, neque ulla occurrit in sententiis quae particula *si* introducuntur. Quam ob rem Dederichsus recte apud Ammianum hanc legem valere contendit, quae non solum in condicionalibus sententiis iterativis sed etiam in temporalibus valet:

A. *In generalis notionis et iteratae actionis enuntiatis, quae omnibus valent temporibus, eam secutus legem Ammianus, ut semper in protasi praesentis aut perfecti coniunctivum, in apodosi autem indicativum praesentis aut futuri aut imperativi adhiberet, excepto uno loco* (16. 7, 9) *quo coniunctivus, et in protasi et in apodosi legitur.* Cui legi hoc addam, quod ad usum particularum *cum* et *ubi* pertinet: particulam *cum* non-

nunquam praesentis indicativo, rarissime praesentis coniunctivo, semel perfecti indicativo adiungi. Plerumque autem fit, ut in descriptionibus rerum naturae, quae res certis quibusdam intervallis ac condicionibus repetuntur, coniunctiones *cum* et *si* vel altera alteram excipiant, vel si coniunctio *cum* plus quam semel ponitur, praesens indicativi alternet cum perfecti coniunctivo, vel particula *si* modo cum perfecti modo cum praesentis coniunctivo iungatur, cuius varietatis exempla hos tres locos longiores excito: 1) 20. 3, 2—11: (2) *cum revocatur, cum reperitur,* (3) *cum opponitur,* (4) *cum venerint, si praestrinxerint,* (5) *si inhaeserint,* (6) *si formaverit,* (7) *cum disparatur,* (8) *si non posssit,* (9) *cum concurrerit,* (10) *cum gerit, cum migraverit, cum coeperit et pervenerit,* (11) *cum steterit.* Similiter 2) 14. 6, 12—14: (12) *si introieris,* (13) *cum feceris, si dederis et defueris,* (14) *cum coeperint, si placuerit.* 3) 27. 11, 2 *erat . . . timidus ad audaces, contra timidus celsior, ut videretur cum sibi fideret, de cothurno strepere tragico et ubi paveret, omni humilior socco.*

Coniunctio *ubi* raro obviam fit neque cum praesentis coniunctivo neque indicativo conexa legitur.

Nunc ad ea, quae contendi, probanda exempla dabo:

1. Particulam *si* omitto, quoniam Dederichsus hanc bene pertractavit.

2. *Cum.* a. Praesentis indicativus: 15. 8, 15 *nam contra cum hastis clipei feriuntur, irae documentum est et doloris*; 20. 3, 2 *revocatur, reperitur,* (3) *opponitur,* (7) *disparatur,* (10) *gerit*; 21. 1, 11 *aperiunt tunc quoque ventura cum aestuant hominum corda sed locuntur divina*; 21. 1, 12 *tum fixa sunt* (somnia) ... *cum* ... *ocularis pupilla neutrubi inclinata rectissime cernit*; 24. 3, 8 *quod cum vere atque ex animo dicitur, solet armorum crepitu leni monstrari*; 25. 3, 19 *timidus est et ignavus, qui cum non oportet, mori desiderat* . . .; 27. 9, 5 *quod saepe contingit, cum . . . non nulli sortis iniquitate plectuntur innoxii*; 30. 4, 20 *quam* (ferociam) *tunc effutiunt cum commissarum sibi causarum infirmitatem rationibus validis convallare non possunt.*

b. Praesentis coniunctivum perraro legimus:

25. 3, 19 . . . *est* . . . *ignavus,* . . . *qui refugiat, cum sit oportunum* (sc. *mori*).

c. Perfecti indicativus: 28. 4, 10 *Ex his quidam cum salutari pectoribus oppositis coeperunt, osculanda capita . . . obliquantes, adulatoribus offerunt genua suavianda,* ubi *coeperint* scribendum esse censeo, cum hic locus unus perfecti indicativum exhibeat (cf. paulo infra).

d. Perfecti coniunctivus: 14. 2, 7 *cum edita montium petere coeperint grassatores, loci iniquitati milites cedunt*; 14. 6, 13 *cum eadem postridie feceris, ut incognitus haerebis*; 14. 6, 14 *cum coeperint*; 20. 3, 4 *cum venerint,* (9) *et cum ad idem signum aequis partibus soli concurrerit* (luna) *obscuratur; . . .* (10) *cum migraverit; . . . cum autem sole longo coeperit interstitio summoveri et ad quartum pervenerit signum, radiis eius ad se conversis maius concipit lumen.* . . . (11) *e regione vero cum normaliter steterit contra, lumine pleno fulgebit*; 21. 1, 11 *sol enim . . . nostras mentes . . . cum eas incenderit vehementius, futuri conscias reddit*; 22. 14, 8 *cumque . . .* (bos) *inductus in thalamum esse coeperit sacer, . . . signa rerum futurarum dicitur demonstrare.*

Similiter: 22. 15, 12 *coeperit* — 8, 42 *placuerit,* — 8, 43 *fuerit ventum* — 15, 22 *coeperit,* — 23. 4, 3 *venerit* — 4, 6 *ventum fuerit* — 5, 21 *fuerit ventum* — 6, 11 *patuerit* — 6, 16 *coeperit,* — 25. 2, 6 *cohaeserit,* — 30. 4, 15 *dederint* — 4, 16 *venerint,* sescenta alia.

Particulam *cum* saepissime cum verbo *coeperit* iunctam legi non mirabimur, si peculiaris usus particulae *quoad* aliarumque meminerimus.

Atque hi quidem loci maxime eam sententiam comprobant, quam supra, ubi de temporum usu disserui, protuli: Ammianum formas compositas passivi atque imprimis coniunctivi praeter certas quasdam formas Livianas omnino vitare, cf. pag. 37 sq. Videmus enim particulam *cum* esse coniunctam vel cum perfecti coniunctivo activi vel cum praesentis indicativo passivi ad effugiendum coniunctivum perfecti passivi in *-um sit* exeuntem, quam formam in his sententiis exstare vix puto.

3. *Ubi.* 14. 2, 7 *ubi autem in planitie potuerint reperiri,*

. . . *pecudum ritu inertium trucidantur*; 18. 7, 5 *at ubi solis radiis exarserit tempus, . . .* (leones) *agitantur*; 22. 15, 20 *audax tamen crocodilus monstrum fugacibus; ubi audacem senserit, timidissimum.*

4. *ut, quotienscumque* cum perfecto vel praesenti iuncta non inveniuntur.

5. Enuntiationes relativae (*quisquis, quicunque, qui*) iterativam vim praebentes cum perfecti coniunctivo construuntur: 23. 4, 5 *muro saxeo huius modi moles imposita disiectat quidquid invenerit subter concussione violenta*; 23. 4, 12 *conseruntur autem eius frontalibus . . . cuspides . . . ponderibus ferreis graves, . . . ut quicquid petierit aculeis exsertis abrumpat*; 23. 6, 17 *In his pagis hiatus quoque conspicitur terrae, unde halitus letalis exsurgens quodcumque animal proxime steterit odore gravi consumit.*

B. Alteram legem Dederichsus hanc fere statuit: *In eis enuntiatis condicionalibus* (nec non in temporalibus, relativis), *quae pertinent ad res praeterito tempore vere factas et iteratam habent significationem, imperfectum vel plusquamperfectum coniunctivi adhibetur. In apodosi plerumque imperfectum invenitur.* Cui haec addenda sunt: primum, particulam *cum* nusquam cum plusquamperfecto construi; deinde coniunctione *ubi* bis cum imperfecti coniunctivo, semel cum indicativo usum esse Ammianum; denique particulam *ut* semel cum indicativo, nunquam cum coniunctivo conexam inveniri.

Exempla sunt haec:

1. De *si* cf. Dederichsus pag. 9. 10, Hassensteinus p. 43.

2. *Cum*: Imperfecti coniunctivus: 14. 2, 2 *quos cum in somnum sentirent effusos . . . eisdem sensim nihil opinantibus adsistebant*; 21. 16, 6 *somno contentus exiguo, cum id posceret tempus et ratio*; 27. 4, 9; 27. 11, 2; 27. 12, 14 *Sapor inmensum quantum astutus et, cum sibi conduceret, humilis aut elatus.*

3. *Ubi*: Imperfecti coniunctivus: 27. 11, 2 *erat . . . ubi paveret, omni humilior socco.*

Plusquamperfecti coniunctivus: 25. 4, 5 *ubi vero exigua dormiendi quiete recreasset corpus laboribus induratum, expergefactus explorabat . . . vigiliarum vices et stationum.*

Imperfecti indicativus: 27. 7, 8 *ubi debitorum aliquem . . . nihil reddere posse dicebatur, interfici debere pronuntiabat.*

4. *Quotienscumque*: 16. 10, 18 *venenum bibere per fraudem inlexit, ut quotienscumque concepisset, inmaturum abiceret partum.*

5. *Ut*: 26. 10, 11 *nam ut quisque ea tempestate ob quamlibet voluerat causam, . . . ut familiaris suscipiebatur et fidus.*

6. Enuntiationum relativarum modus est modo indicativus, modo coniunctivus:

Indicativus: 14. 4, 1 *ultro citroque discursantes quicquid inveniri poterat momento temporis parvi vastabant*; 22. 11, 7 *quicquid poterant in eius perniciem . . . concitabant.*

Coniunctivus: 14. 1, 5 *sed quicquid Caesaris implacabilitati sedisset, id velut fas . . . confestim urgebatur impleri*; 14. 5, 2 *quicquid increpuisset, ad salutis suae dispendium existimans factum . . . insontium caedibus fecit* (pro 'faciebat') *victoriam luctuosam.* (3) *siquis enim . . . rumore tenus esset insimulatus fovisse partes hostiles, capite . . . damnabatur*; 16. 10, 8; 16. 12, 33; 17. 3, 2 *Cumque Florentius . . . quicquid in capitatione deesset, . . . se supplere firmaret . . . hoc sinere fieri memorabat*; 19. 3, 2 *intacto ubique milite quicquid geri potuisset* (= posset) *impleri debere aperte iubentes*; 24. 4, 16.

B. SENTENTIAE CAUSALES.

1. Recte Hassensteinus scripsit: '*Coniunctionem cum nonnullis locis, quibus causalem habet sensum, tamen sequitur indicativus*'. Cf. 19. 11, 4 *barbaros observabat . . . invadere hiemis durissimo cogitantes, cum necdum solutae nives amnem undique pervium faciunt nostrique pruinis subdivales moras difficile tolerabunt*; 27. 2, 11 *quae superfluum est explicare, cum neque operae pretium aliquod eorum habuere proventus, nec historiam producere per minutias ignobiles decet*; 24. 4 10; 31. 15, 1.

In eodem verborum ambitu *cum* et coniunctivum et indicativum regit hoc loco: 14. 2, 13 *cum neque adclivitas*

ipsa sine discrimine adiri letali . . . possit nec procedebat ullum obsidionale commentum maesti excedunt.

2. Particula *quod* modo e verbis affectuum pendet, modo praecedenti adverbio *ideo* vel *ea re* respondet; quae correlatio ubi fit, omnibus locis indicativus — plerumque imperfecti — exstat: *ideo quod*: 16. 4, 1; 30. 7, 6; 30. 6, 5; *hac ratione quod*: 16. 1, 5; *ea re quod*: 16. 7, 4; 17. 9, 6; 18. 3, 6; 19. 2, 10; 20. 11, 13; 21. 13, 16; 31. 10, 13; 23. 4, 7; 5, 6; 6, 20; 26. 6, 17; 10, 8; 27. 3, 4; 29. 3, 4; 6, 19; 30. 7, 2; *ex eo quod*: 23. 4, 7.

Ubi autem *quod* verba affectuum sequitur, Ammianus similem temporis et modi usum sequitur atque ille est, quem sibi proposuit in sententiis, quae a particula *quod* incipiunt et locum accusativi cum infinitivo tenent. Plerumque *quod* cum indicativo coniungitur. Neque tamen desunt loci, quibus coniunctivum legamus, si in enuntiatione primaria tempus praeteritum exstat, qua in re Graecum usum Ammianus manifesto ita imitatur, ut coniunctivum optativo respondentem faciat. Accedit quod consecutio temporum vulgo observata prorsus neglegitur: Imperfectum enim vel plusquamperfectum coniunctivi ponitur, si in oratione directa imperfectum vel plusquamperfectum indicativi scribi oportuit, perfectum coniunctivi pro perfecto indicativi orationis directae usurpatur.

Exempla haec habes:

Indicativus: 14. 2, 1 *hac... indignitate perciti...*, *quod . . . obiecti sunt.*

Coniunctivus imperfecti: 14. 10, 3 *saeviebat hoc inritatior, quod nec subsidia vivendi suppeterent*; 15. 3, 6 *maerebantque docti quidam, quod apud Atalanteos nati non essent*; 20. 4, 13 *maesti, quod eos fortuna quaedam inclemens . . . dispararet.*

Coniunctivus perfecti: 14. 7, 14 *iratus nimirum quod . . . praefectum . . . iusserim custodiri*; 16. 5, 12 *hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte multatus, responderat*; 21. 13, 7 *solacio uno sustentabatur, quod intestinos semper superaverit motus*; 28. 2, 9 *id conmeruisse saevo iudicatus arbitrio, quod evaserit solus*; 22. 4, 6.

3. Ad particulas causales *quia, quoniam* quae pertinent, infra afferam pag. 70.

C. SENTENTIAE CONCESSIVAE VEL ADVERSATIVAE.

De particulis concessivis Dederichsus pag. 25 et Hassensteinus pag. 42 pauca disputaverunt. Rem amplius ac planius ita retractabimus, ut quas leges singulares Ammianus sibi finxerit, ostendamus.

1. *Cum* modo cum indicativo, modo cum coniunctivo construitur.

Coniunctivus sequitur: 14. 1, 8 *abrupte mariti fortunas trudebat in exitium praeceps, cum eum potius lenitate feminea ad veritatis viam reducere . . . deberet*; 14. 7, 18; 14. 9, 5; 15. 5, 18; 20. 8, 6; 30. 9, 1.

Indicativus: 21. 1, 4 *ambitioso diademate utebatur . . . cum inter exordia principatus vili corona circumdatus erat*; 26. 3, 5 *isque . . . cum vitae pudere debet et culpae, non abolendae incubuit maculae*; 30. 8, 3 *ut nullum . . . eriperet morte . . ., cum id etiam principes interdum fecere saevissimi*; 29. 1, 22 *nullam esse crudeliorem sententiam ea, quae est, cum parcere videtur, asperior.*

Ammianus *cum* coniunctionem primum coniunctivum, deinde indicativum, vel inverso ordine hunc deinde illum sequi vult: cf. 17. 5, 13 *est enim absonum et insipiens cum . . . placatae sint aurae invidiae, . . . cum . . . totus orbis Romanus nobis obtemperat ea prodere, quae . . . diu servavimus*; 31. 14, 6 *illud quoque ferri non poterat quod, cum legibus lites . . . committere videri se vellet, destinatisque velut lectis indicibus negotia spectanda mandabat, nihil agi contra libidinem suam patiebatur.*

2. *Quamquam.* Omnia enuntiata ex particula *quamquam* pendentia collegi, collecta has mihi praebuerunt leges, quas Ammianus aut sciens aut nesciens observavit:

I. Enuntiatum concessivum modo ante sententiam primariam modo post ponitur. Quodsi praecedit, apodosis omnibus locis praeter duos a particula *tamen* incipit.

II. Sin autem sententia maior praecedit, particula *tamen* deest.

III. In enuntiatione secundaria indicativus temporis

praeteriti usurpatur, si enuntiatum primarium praecedit. Cf. 16, 4, 4 *Caesar providebat..., ut... labori quies succederet, ... ad recreandas ... vires, quamquam ... terrae saepe vastitatae exigua quaedam victui congrua suggerebant*; 16. 12, 46 *ferratae ... arundines fundebantur, quamquam etiam comminus mucro feriebat contra mucronem*; 19. 9, 3 *Uxor ... maerebat..., quamquam sperabat*; 31. 13, 19 *nec ulla ... ita ad internecionem res legitur gesta, quamquam Romani aliquotiens... iniquitati cesserunt ad tempus.*

IV. Si sententia concessiva sententiae primariae praecedit, hanc rationem Ammianus videtur observasse:

a) Si in apodosi imperfectum positum est, in protasi imperfecti coniunctivum invenies: 15. 5, 8 *Et quamquam utilia moneret ..., ventis tamen loquebatur incassum*; 5, 23 *et quamquam... obiceremur..., tamen... mirabamur*; 22. 1, 2 *et quamquam haec laetifica sciret, ... tamen ... se continebat*; 22, 14, 3 *et quamquam ... indignaretur, tacens tamen ... sollemnia celebrabat*; 21. 12, 14 *et quamquam ... antistarent, ... tamen ... miles ... suburbana omnia circumibat.*

Deest particula *tamen* his duobus locis: 24. 6, 6 *et ... miles quamquam... vexaretur... stabat immobilis*; 28. 1, 19 *quamquam incurvus sub eculeo staret, pertinaci negabat instantia.*

In exceptionum numero ponendi sunt hi duo loci, qui indicativum in protasi praebent: 22. 5, 1 *Et quamquam ... inclinatior erat erga numinum cultum ..., multa metuens tamen agitabat quaedam*; 25. 2, 4 *Et quamquam ad momentum haesit stupore defixus, omni tamen superiòr metu ventura decretis caelestibus commendabat.*

b) At ubi perfectum in apodosi positum est, indicativus in protasi legitur: 20. 8, 4 *quamquam eum haec dudum conperisse opinabatur, ... tamen ... scripsit;* 27. 7, 4 *Et quamquam Valentinianus ... impetus truces retinere non numquam ... nitebatur, ... ⟨aliquamdiu⟩ licentius erupit ad perniciem plurimorum*; 29. 5, 39 *quamquam igitur ... imminebant, ... tamen ... flexit*; 20. 7, 10 *Et q. q. dabant ... tamen cessavere*; 22. 3, 10 *Et q. q. haec ... eius dis-*

plicuere fautoribus, sequentia tamen severitatis recto vigore sunt gesta.

c) Ubi in apodosi praesens usurpatur, in sententia concessiva aut praesentis coniunctivum aut temporis praeteriti indicativum collocatum videmus:

α. Praesentis coniunctivus: 20. 3, 7 *et q. q. hoc . . . semper eveniat, non semper deficit tamen*; 29. 2, 24 *et q. q. sint multa et varia . . . pauca tamen dici sufficiet.* Eadem lex valet, si sententia concessiva primariam sequitur: 26. 10, 14 *quae leviora quibusdam videntur, quamquam sit aspera.*

β. Temporis praeteriti indicativus: 22. 10, 2 *et quamquam in disceptando aliquotiens erat intempestivus, . . ., tamen nulla eius definitio litis a vero dissonans reperitur*; 22. 16, 17 *et q. q. veteres . . . floruere conplures, tamen ne nunc quidem in eadem urbe doctrinae variae silent*; 23. 6, 54 *et q. q. pleraque sunt ibi deserta soli aquarum penuria, quaedam tamen habent oppida.*

Certe nulla particula apud Ammianum invenitur, quae sine ullo sententiae discrimine usum tam varium, tam mire discrepantem a consuetis syntaxeos legibus praebeat. Habemus denuo exemplum manifestum absurdae cuiusdam proprietatis Ammianeae. Sane persuadere mihi non possum Ammianum nescientem atque invitum leges, quas constitui, tam mira constantia observasse.

3. Simili nec tamen aeque abstrusa ratione particulam *licet* adhibet, qua nulla particula concessiva frequentius apud eum nobis occurrit. Sententia secundaria plerumque primariam praecedit a coniunctione *tamen* incipientem. Ammianus eam legem observat, ut praeter duos locos coniunctivum in protasi ponat, si in apodosi praesens vel futurum exstat; sed tempus praeteritum modo indicativus modo coniunctivus sequitur:

I. a. In protasi praesens (perfectum) coniunctivi, in apodosi praesens indicativi:

14. 6, 6 *et olim licet otiosae sint tribus . . ., per omnes tamen quotquot sunt partes terrarum, ut domina suscipitur*

(Roma); 14. 8, 6; 15. 10, 8; 18. 1, 3; 22. 9, 10; 16, 12; 16, 18; 23. 6, 47; 6, 84; 31. 14, 3; 25. 4, 16.

A regula recedunt: 20. 3, 3 *ac licet . . . conveniunt, tamen sol . . . obducitur*; 28. 5, 7 *ac licet iustus quidam arbiter rerum factum incusabit perfidum . . ., pensato tamen negotio non feret indigne.*

II. b. Protasis et apodosis imperfecti indicativum praebent: 16. 10, 11 *quae licet adfectabat, erant tamen haec . . . patientiae non mediocris indicia*; 15. 7, 1; 19. 9, 9; 20. 11, 9; 11, 14; 21. 12, 12; 24. 1, 4.

c. Protasis imperfecti coniunctivum praebet, apodosis imperfecti indicativum: 15. 5, 33 *licet enim . . . obligatum gratia retineret Constantium, ut dubium tamen et mutabilem verebatur*; 15. 7, 10; 18. 8, 13; 19. 11, 9; 21. 14, 1; 23. 1, 2; 27. 7, 8.

d. Protasis perfecti indicativum, apodosis imperfecti indicativum: 26. 2, 4 *licet existimarunt — tamen erat*; 27. 11, 2 *licet potuit — erat tamen.*

e. Protasis imperfecti coniunctivum, apodosis perfectum: 14. 11, 6 *quae licet ambigeret metuens saepe cruentum, spe tamen quod eum lenire poterit . . . absumpta est vi febrium repentina*; 24. 2, 15; 25. 8, 14; 26. 8, 14; 29. 2, 5.

f. Protasis et apodosis perfecti indicativum exhibent: 18. 4, 5 *iuvat veterem laudare Domitianum, qui licet . . . memoriam nominis sui inexpiabili detestatione perfudit, tamen receptissima inclaruit lege*; 20. 6, 9 *licet . . . locavit — tamen fuit*; 30. 7, 11.

III. g. Condicionalis sensus inest in imperfecti coniunctivo: 28. 1, 2 *ac licet ab hoc textu cruento . . . iustus me retraheret metus . . . tamen . . . carptim ut quaeque memoria digna sunt explanabo.*

4. Particularum *tametsi*, et *quamvis* usum Dederichsus (p. 24. 25) bene explanavit: *Tametsi*, quod bis legitur, nisi cum coniunctivo non coniungitur: 22. 14, 1 et 25. 3, 17. *Quamvis* indicativo et coniunctivo imperfecti adiunctum occurrit: 24. 2, 5; 25. 3, 10; 31. 3, 2.

5. *Etsi* coniunctionem semel sequitur indicativus: 20.

2, 4 *etsi me... despicit imperator, negotii tamen est magnitudo, ut . . .*

6. *Etiamsi*: a. cum coniunctivo potentiali: 14. 2, 6 *etiam si . . . ad vertices venerint summos,... consternuntur*; 29. 2, 24 *ratio enim eadem est ubique recte secusve gestorum, etiam si magnitudo sit dissimilis rerum.* b. cum indicativo in oratione obliqua: 17. 11, 2 *legimus in veteres . . . duces vitia criminaque, etiam si inveniri non poterant, finxisse malignitatem.*

7. *quamlibet* ter legitur: cum indicativo, ubi in apodosi futurum, cum coniunctivo, ubi in sententia primaria praeteritum tempus praebetur: 28. 1, 43 *Et quamlibet tempestivum est, . . . tamen . . . inmorabimur*; 29. 5, 44 *quamlibet facto in hostem impetu . . . aperuerit viam . . ., tamen . . . revertit ad . . . castellum*; 28. 2, 12 *et quamlibet coniurati multorum opes attriverint, oestroque concepti furoris exagitati caedes edidere luctificas, sanguinis nihilo minus avidi quam praedarum,* quem locum foede depravatum — Cod. V: *adtribuerint* [lacuna 8 litt.] *troque*; Gelenius: *adtribuerentur tamen oestro* — sic redintegrandum esse censeo: *et quamlibet coniurati multorum opes attribuerint sibi, tamen oestro concepti furoris exagitati caedes edidere luctificas, sanguinis nihilo minus avidi quam praedarum.* Praedicatum, quod est *attribuere*, cum et in codice Vaticano et apud Gelenium servatum sit, omnino retinendum est. Deest autem dativus ad verbum *attribuendi* pertinens, qui nullo alio loco nisi in lacuna, quae post *attribuere* exstat, latere potest. Facile conieceris hunc dativum *sibi* fuisse. Quod vocabulum in illo vetusto libro, ex quo archetypus codicis Vaticani et Gelenianae editionis descriptus est, vel iam deerat vel ita corruptum erat, ut a librario archetypi dispici non posset. Collato 29. 5, 44, ubi *quamlibet* cum coniunctivo constructum exstat, in hanc coniecturam facile ducimur, ut *attribuerint* cum codice Vaticano scribamus neglecta Gelenii lectione *attribuerentur* apto sensu carente. Manifestum enim est Gelenium, cum imperfecti coniunctivum in verborum contextum insereret, rectam temporum convenientiam restituere voluisse. Cum Gelenio autem *tamen oestro* legendum est deleto *que*, quod idoneo

sensu destitutum est. Post vocabulum *praedurum* verborum ambitum puncto concludas oportet, siquidem coniunctione *sed* a Gelenio recte tradita Ammianus orationem ita abrumpit, ut a generali re ad certa quaedam exempla transeat.[1]

D. SENTENTIAE INTERROGATIVAE OBLIQUAE.

Ammianum in usu modorum consuetudinem dicendi Graecorum secutum esse cum in enuntiationibus interrogativis indirectis tum in iis sententiis, ubi *quod* particula accusativi loco cum infinitivo posita est, Kallenbergus breviter exposuit.

Ac primum quidem de sententiis interrogativis indirectis mihi dicendum est. Etsi Kallenbergo concedendum est Ammianum in sententiis interrogativis coniunctivum ponere solere, ubi antecedat tempus praeteritum, tamen non recte vir doctus contendit indicativum saepius usurpari praecedente praesenti vel futuro. Immo, si rem accuratius pervestigaveris, indicativus non minus saepe tempus praeteritum quam praesens sequitur. Itaque si praeteritum tempus in enuntiatione primaria exstat, coniunctivus in enuntiatione interrogativa plerumque collocatur, sed indicativus locum habere potest, sive tempus praesens sive praeteritum usurpatur in sententia primaria.

I a. Indicativus, ubi in enuntiato primario tempus praesens vel futurum exstat: 14. 6, 2 *mirari posse... existimo...*, *quam ob rem... narratur*; 14. 6, 14 *tractatur an... conveniet*; 14. 10, 13 *ut . . . ostendam qua ex causa omnes vos simul adesse volui*; 14. 10, 15 *vos quid suadetis opperior*; 16. 12, 10 *quid . . . censeo . . ., paucis absolvam*; 16. 12, 18 *experieris, quid miles . . . efficiet*; 19. 4, 1 *quae genera morborum unde oriri solent breviter explicabo*; 14, 6, 22; 20. 8, 17; 5, 4; 7, 1; 21. 6, 1; 23. 6, 42; 25. 3, 10; 3, 15; 4, 8; 26. 7, 15; 29. 2, 15; 31. 2, 10; 10, 18.

I b. Indicativus, ubi in enuntiato primario tempus praeteritum exstat: 14. 7, 14 *iratus . . . quod . . . praefectum,*

---

[1] Ammiano magnopere placuisse *licet* adiectivo vel participio praefixum iam Hassensteinus pag. 34 demonstravit. Item Dederichsus de simili usu coniunctionis *quamvis* nonnulla monuit pag. 25.

quid rerum ordo postulat ignorare dissimulantem . . . iusserim custodiri; 14. 11, 21 *conpulsuri eum . . . docere, quam ob causam quemque . . . necatorum iusserat trucidari*; 16. 11, 12 *quae utrum ut vanus gerebat . . ., an mandatu principis confidenter nefanda multa temptabat, . . . latuit*; 18. 3, 5 *supervixit, penitus quid erat gestum ignorans*; 20. 11, 5 *flebat . . . reputans, qualis miseranda civitas pertulerat clades*; 21. 5, 1 *coniectans, quantas . . . excitaverat moles, . . . existimavit*; 26. 1, 1; 26. 5, 9 *ignorabat utrum Valente superstite an exstincto memoratus imperium adfectarat*; 27. 5, 1 *est missus cogniturus . . ., quam ob causam . . . dederat*; 28. 6, 9 *verbis, quae perpessi sunt, ostenderunt*; 28. 6, 17; 29. 1, 32 *quaerentibus nobis, qui praesenti succedet imperio, . . . exclamavit*; 29. 4, 2; 31. 15, 9 *quid acturi venerant, . . . confessi.* Conf. etiam 14. 11, 15.

II. De enuntiatis interrogativis, in quibus coniunctivus exstat, iam supra dixi pag. 20 sq.

E. SENTENTIAE A PARTICULA *quod* LOCUM ACCUSATIVI CUM INFINITIVO TENENTE INCIPIENTES.

Accusativus cum infinitivo q. d. apud posteriores scriptores paulatim vulgari usu particulae *quod* superatur. Cuius coniunctionis usus apud Ammianum iam late patet, quippe qui simili graecae linguae usu (ὅτι) commotus sit, ut hanc particulam praeferret; hoc autem proprium habet, ut plerumque (80 %) particula *quod* participium vel infinitivum sequatur, multo rarius (20 %) verba finita. In libris 15. 19. 25. 26. 27. 29. 31 *quod* nusquam e verbo finito, sed ubique vel e participio vel ex infinitivo pendens mihi occurrit. Cui usui singulari adeo studet Ammianus, ut, dum scriptorem antiquiorem exscribit, non dubitet locos ad suam mutare normam, i. e. pro accusativo cum infinitivo particulam *quod* substituere. Ita Ammianus Ciceronis locum Tusc. 1. 17, 40 *num igitur dubitabimus sicut pleraque — quamquam hoc quidem minime; persuadent enim mathematici — terram . . . obtinere,* hoc modo mutat: 15. 1, 4 *audiens quod — ut docent mathematici . . . — ambitus terrae . . . obtinet.* Quo artificio cum uteretur Ammianus, simul id po-

tissimum appetivisse videtur, ut orationem suam participiorum atque infinitivorum mole cumulatam et periodis perplexis atque confusis abundantem aliquo modo perspicuam redderet. Idem non raro in eodem verborum ambitu primum accusativum cum infinitivo, deinde particulam *quod* vel inverso ordine primum particulam *quod*, deinde accusativum cum infinitivo, ut similitudinem, satietatis matrem, vitaret, usurpavit: 18. 6, 16 *docetque quod . . . ad Persas abierat profugus, exindeque . . . speculatorem se missum ad nostra, saepe veros nuntios reportasse. at nunc se . . . redire.* 30. 1, 17 *eum callere fingentes: addentesque quod . . . excitabit*; 30. 6, 2 *nihil . . . delictum adseverantes . . ., sed per . . . latrones . . . evenisse . . ., etiam id quoque addendo, . . . quod . . . accendit*; 29. 2, 9 *fratres . . . agitasse . . . detulit, addens . . ., quod . . . indumenta parata sint*; 28. 6, 19; 25. 4, 2 *illud advertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem . . . id adiecisse, quod gauderet*; 25. 3, 15 *contemplans . . . laetandum esse . . . advertens quod . . . persolverunt*; 24. 6, 5 *signum sibi datum nostros, quod margines iam tenerent, . . . erexisse proclamans*; 24. 1, 10 *adfirmans . . . se . . . praedixisse, quod centenario iam contiguus sepelietur in solo Romano*; 22. 2, 1 *defunctum Constantium nuntiantes, addentesque quod . . . fecerit*; 15. 5, 7; 14. 11, 22 *valuit loqui, quod plerosque . . . iugulaverit Constantina, ignorans . . . Alexandrum Magnum . . . matri . . . respondisse.* Conf. etiam 16. 8, 4.

Cum plerique eiusdem aetatis scriptores c o n i u n c t i v o utantur, Ammianus multo saepius (75 %) i n d i c a t i v u m quam c o n i u n c t i v u m usurpat. Atque particulam *quod* nusquam coniunctivo adiungi posse, nisi tempus praeteritum antecedat, iam Kallenbergus perspexit; sed cum nonnulla exempla, quibus *quod* cum indicativo iungitur, non attulerit, ego ad unum omnia congeram: **14.** 7, 5; 10, 12; 11, 10; 11, 11 (cf. pag. 45); 11, 6; 10, 14; 7, 11; 7, 12; 11, 7; **15.** 5, 7; 5, 6; 1, 4; **16.** 8, 4; 12, 15; 9, 4; 5, 1; **17.** 5, 8; 4, 12; **18.** 6, 16; 6, 2; **19.** 11, 7; 9, 5; 12, 10; **20.** 8, 10; 2, 4; 5, 5; **7.** 9; 9, 6; **21.** 6, 2; 13, 15; 1, 13; 5, 8; **22.** 15, 7; 11, 6; 8, 37; 3, 8; **23.** 5, 21; 5, 11; 6, 74; 6, 21; 5, 11; 6, 24; **24.** 7, 5; 1, 10; **25.** 4, 3; 10, 6; 3, 16; 3,

15; 26. 7, 9; 8, 13; 1, 1; 27. 6, 7; 28. 4, 21; 6, 19; 29. 4, 1; 2, 17; 5, 24; 3, 9; 2, 12; 30. 1, 22; 5, 17; 8, 8; 1, 23; 8, 2; 31. 14, 8; 3, 8; 9, 1.

In temporum usu hanc normam observavit Ammianus: Imperfecti coniunctivo tum utitur, cum in oratione directa praesens vel futurum I vel perfectum logicum exspectatur (rarissime praesentis coniunctivus per repraesentationem positus mihi occurrit, veluti 30. 2, 4), sed perfecti coniunctivo — omni temporum convenientia omissa — tum, cum in directa oratione tempus praeteritum ponendum erat. Excipiendae tamen sunt ex hac regula sententiae condicionalem vim irrealem habentes, quae ab Ammiano recte cum imperfecti coniunctivo construuntur.

I. Imperfecti coniunctivus: 25. 4, 2 *advertens, quod apud Platonem legitur, Sophoclem . . . id adiecisse, quod gauderet . . . amorem . . . effugisse* (= gaudeo amorem effugisse); 24. 6, 5 *signum sibi datum nostros, quod margines iam tenerent, . . . erexisse proclamans*; 22. 6, 3 *pollicitus quod ipse quoque protinus veniret*; 14. 11, 11 *vultu adsimulato saepius replicando quod . . . eum videre frater cuperet . . . participemque eum suae maiestatis adsciscet* (cf. pag. 29 et 45); 14. 11, 7 *ad hoc unum mentem sollicitam dirigebat* (= hoc unum mente sollicita recogitabat), *quod Constantius . . . suscipiet . . . nec ignoscet, sed . . . si cepisset incautum, morte multaret* (si ceperit, multabit); 24. 8, 6 *arbitrabantur . . . duces adventare iam nostros rumoribus percitos, quod . . . oppugnaret*; 21. 10, 2; 20. 7, 7; 19. 11, 13; 17. 1, 12; 21. 7, 3; 20. 9, 9; 29. 6, 3; 24. 7, 3; 24. 7, 5; 20. 4, 8; etc.

II. Perfecti coniunctivus. 22. 2, 1 *addentesque, quod eum voce suprema successorem suae fecerit potestatis*; 21. 14, 2 *confessus est . . ., quod . . . secretum aliquid videre desierit*; 28. 6, 19 *se quoque mox referre firmavit, quod . . . donativum militis omne in quaestus averterit proprios*; 29. 2, 9 *Eusebium et Hypatium . . . detulit, addens . . ., quod Eusebio etiam principalia indumenta parata sint*; 14. 11, 22.

III. Imperfecti coniunctivus cum condicionali vi irreali: 20. 8, 22 *cuius* (i. e. Florenti praefecti) *post abitum bene Iulianus cogitans . . . scirique*

volens, quod praesenti quoque pepercisset, caritates eius . . . ad orientem redire tutius inperavit.

F. SENTENTIAE CONDICIONALES.

De sententiarum condicionalium usu cum Dederichsus egregie egerit, hanc rem retractare nolo.

II. DE CONIUNCTIONIBUS CUM SOLO INDICATIVO CONSTRUCTIS.

Rarae sunt apud Ammianum eae sententiae secundariae coniunctionibus introductae, in quibus modus coniunctivus indicativi locum omnino nusquam usurpavit. Quattuor particulae solae indicativum merum servarunt: *postquam, quamdiu; quoniam, quia.* Ex his *quamdiu* et *quia* semper cum indicativo coniunguntur, *postquam* et *quoniam* singulis tantum locis cum coniunctivo.

A. SENTENTIAE TEMPORALES.

1. *Postquam* particulam plerumque perfecti indicativus sequitur: 16. 10, 20 *quibus percitus tricensimo postquam ingressus est die . . . ab urbe profectus . . . in Illyricum festinavit.* Poterat hoc loco plusquamperfecto uti Ammianus, quem differentiam illam, quae inter perfectum et plusquamperfectum intercedit, non satis curasse docuimus. Sane is quidem *postquam* cum plusquamperfecto iungit, ubi perfectum commendatur usu Liviano ac Tacitino. Nec dissimiliter Ammianus perfecto usus est hoc quoque loco: 20. 11, 11 *decimo itaque postquam pugnari coeptum est die, . . . transferri placuerat molem arietis magnam* (= postquam pugnari coeptum erat, placuit); conf. etiam: 18. 7, 1 *Postquam reges . . . transiere laetissimi, . . . quievimus*; 16. 12, 43 *sed postquam comminus ventum est, pugnabatur paribus diu momentis.*

Duobis locis *postquam* cum plusquamperfecti indicativo construitur: 14. 2, 12 *postquam abierat timor, vicos opulentos adorti . . . digressi sunt*; 17. 12, 16 *ingerebat autem se post haec maximus numerus catervarum . . ., suspendi a iugulis suis gladios obsecrantium, postquam Araharium inpune conpererant abscessisse.*

Unicus ille locus, quo plusquamperfecti coniunctivus

legitur, 30. 7, 11, attractione modi explicandus videtur: *illud elucere clarius potuit, si Macrianum... vivum capere potuisset, ... postquam eum evasisse Burgundios ... didicisset.*

2. *Quamdiu* aut 'per idem tempus quo' significat aut 'usque ad id tempus quo', cuius usus Draegero (Synt. II p. 589) unum tantum exemplum innotuit ex Lamprid. Heliogab. 29, 7 *iubebat, ut semper id comesset, quamdiu tamen melius inveniret.* Addendi igitur sunt hi duo loci Ammiani: 25. 3, 11 *concursus itaque armatorum et cadentium gemitus, ... audiebatur, quamdiu ... nox diremit certamina iam tenebrosa*; 26. 10, 14 *nec modus ullus exitialibus malis inpositus, quamdiu principem et proximos opum satietas cepit et caedis.*

3. *Ut* particulae perraro eadem est vis, quae particulis *ubi primum* et *cum primum*: 20. 11, 24 *ut vero certaminibus finem vespera dedit incedens..., imperator... statuit inmorari.*

B. SENTENTIAE CAUSALES.

Particulae causales *quia* et *quoniam* Ammiano maxime in deliciis sunt.

Quoniam semel cum coniunctivo iungitur: 16. 12, 29 *et quoniam adloqui pariter omnes nec longitudo spatiorum extenta nec in unum coactae multitudinis permitteret crebritas, ... cautior sui hostium tela praetervolans ... ignotos ad faciendum fortiter accendebat.* Dederichsus de hoc loco ita disputat: *codex Vaticanus hoc loco praebet 'permitterent'; mea autem sententia restituendus est indicativus, qui plus quadraginta locis exhibetur.* At coniunctivum servandum esse censeo, cum sententia condicionalis sit: 'quoniam nec longitudo spatiorum nec crebritas multitudinis omnes adloqui permitteret, si voluisset — at noluit, immo vitavit — accendere conatus est'. Formam *permitteret*, ut saepe, pro plusquamperfecti coniunctivo scripsit Ammianus vulgari modo.

III. DE CONIUNCTIONIBUS CUM SOLO CONIUNCTIVO CONSTRUCTIS.

Cum coniunctivo solo construuntur coniunctiones hae:

1) finales: *ut*, *ne*. De repraesentatione, quae in finalibus sententiis fit, supra disputavi (pag. 17).

Particula *quominus* non nisi semel mihi occurrit: 26. 4, 6 *nihil obstare debebit quominus ea recuperaret.*

2) consecutivae: *ut, ut non.* De quarum particularum usu pag. 17 sq. ea, quae necessaria sunt, exposui.

Particulae *quin* perrarus est usus. Bis e locutione *non multum abest* pendet: 18. 6, 11 et 29. 6, 7; semel idem significat ac 'qui non': 22. 8, 14 *nulla celeritate pinnarum eripi poterat quin interiret.*

Verba dubitandi alium usum sequuntur: aut enim cum accusativo cum infinitivo (21. 13, 14 *nec enim dubium . . . ferrum . . . esse vertendum*) coniunguntur, aut tale aliquid habes, quale illud est, quod correlatione quodammodo excusatur: 14. 6, 21 *Illud . . . non dubitatur, quod . . . retentabant.*

3) De coniunctionum modalium usu copiose egit Dederichsus pag. 22. 23. 24. Sunt autem hae: *ut, velut, tamquam, quasi, ac si.* Quarum aliae nusquam (*ut, velut*), aliae perraro cum verbis finitis, omnes fere ubique cum participiis iunctae usurpantur.

4) De sententiis relativis. Sententiae relativae, quae finalem vel consecutivam vel restrictivam vel condicionalem vim habent, plerumque cum coniunctivo non secus ab Ammiano construuntur quam ab aureae latinitatis cultoribus:

a) Sententiae finales: 14. 9, 1 *occultis Constantium litteris edocebat inplorans subsidia, quorum metu tumor notissimus Caesaris exhalaret*; 20. 11, 17 *paratis qui restinguerent*; 21. 8, 3 *misit . . ., alios . . ., quo diffusi per varia opinionem numeri praeberent immensi*; 21. 10, 5 *revertitur . . ., quo inpraepedite cuncta disponeret*; 29. 2, 3 *inmittebantur confestim, qui . . . subderent*; 31. 4, 5 *mittuntur diversi, qui . . . transferant*; 31. 7, 3 *ubi* (= ut ibi) *barbaros . . . consumeret fames.*

b) Sententiae consecutivae: Coniunctivus exstat: 31. 15, 9 *nulla erat suspicio quae vetaret*; 28. 3, 1 *nihilque gregariis imperans, cuius non ipse primitias alacri capesseret mente*; 31. 2, 22 *nec quicquam est quod elatius iactent*; 21. 7, 1 *nullo post terga relicto quem formidaret*; 21. 3, 4; 20. 11, 20; 17. 11, 5; 17. 10, 9.

Rarius occurrit indicativus: 22. 16, 23 *et nulla tormentorum vis inveniri adhuc potuit, quae obdurato . . . latroni invito elicere potuit, ut nomen proprium dicat*; 27. 5, 3 *cum . . . nullum inveniret, quem superare poterat.*

Alternant coniunctivus et indicativus: 25. 3, 19 *timidus est et ignavus, qui cum non oportet, mori desiderat, et qui refugiat cum sit oportunum.*

c) Sententiae causales. Coniunctivus exstat in oratione indirecta: 17. 3, 5 (*quae . . . possent*).

Contra indicativus: 29. 2, 18 *O praeclara informatio doctrinarum . . ., quae vel vitiosas naturas saepe excoluisti!* Cicero, ex quo Ammianus hunc locum hausit, coniunctivo usus est: Cic. ad Quintum fratrem 1. 2, 7 *ea . . . adhibita doctrina est, quae vel vitiosissimam naturam excolere possit.*

d) Sententiae restrictivae. Coniunctivus exstat: 19. 12, 17 *nemo, qui quidem recte sapiat, reprehendit*; 17. 7, 11 *eas partes soli convibrant, quas subrepserint umidi.*

e) Sententiae condicionales. 31. 2, 22 *iudicatur ibi beatus qui in proelio profuderit animam* (fere = 23, 6, 44); 22, 15, 15 *crocodilus . . . quicquid contigerit pertinaciter petens.*

§ 3.

DE MODO IMPERATIVO.

Imperativo utitur Ammianus in allocutionibus ita, ut saepe vis adhortativa praevaleat. Neque ulla intercedit differentia inter formas imperativi praesentis et futuri q. d. Immo variantur ac mutantur simplices imperativi formae longioribus in *-to* cadentibus atque hae illis. Quibus imperativis cum non raro intermisceantur coniunctivi praesentis adhortativi, efficitur hanc formarum varietatem ab Ammiano dedita opera appetitam esse. Tenendum tamen est nullam aliam personam imperativi q. d. futuri usurpari nisi alteram singularis numeri. Exempla sunt haec: 20. 8, 11, 12 *Gestorum hic textus est, quem mente quaeso accipito placida. nec . . . existimes, vel admittas . . ., sed . . . adverte . . . et suscipito . . .; ignosce*; 15. 8, 13 *adesto . . . et . . . suscipe . . . et . . . consiste*; 16.

10, 16 *iubeto*; 22. 9, 11 *iube*; 17. 5, 11 *accipe*; 14. 10, 13 = 21. 13, 10 = 26. 2, 7 = 27. 6, 7 *accipite.*

Passivi formae nullae occurrunt nisi in deponentibus q. d. verbis: 21. 5, 6 *sequimini*; 22. 10, 5 *prosequere.*

§ 4.

I. DE INFINITIVO.

De infinitivo Ammianeo cum Hassensteinus nonnulla adnotavit, tum Kallenbergus egregiam commentationem in lucem edidit. Hoc unum addam, infinitivum futuri passivi in *-tum iri* nusquam exstare, sed pro eo gerundivum poni. Gerundivum enim vel participium futuri passivi (cf. Langenus Philol. 29 pag. 469 sqq.; Hassensteinus pag. 47) nonnullis locis necessitatis sensu abiecto non secus atque simplex futurum intellegendum est: 18. 5, 2 *cum omnibus se prospiceret undique periculis opprimendum* (= oppressum iri). Locos Ammianeos singulos enumerare supersedeo, praesertim cum a Langeno diligenter collecti sint. Ex his, quae exposuimus, apparet non recte Madvigium (in Adversariorum Criticorum volumine III Hauniae 1884 pag. 255 sq.) apud Ammianum 17. 5, 6 restituisse infinitivum futuri *iri acceptum.*

Infinitivus praesentis passivi nonnunquam locum futuri occupat: 14. 11, 19 *praestitutum erat eum vita et imperio spoliari*; 20. 7, 8.

II. DE SUPINO.

Supinum duodecies in toto Ammiano exstat. Usurpantur autem tres formae: septies dativus in *-u*, quater accusativus in *-um*, semel ablativus in *-o*. Ac certa quaedam verba sunt, in quibus Ammianus singulis supini formis utitur:

1. Accusativus: 22. 2, 3 = 29. 1, 18 = 19. 3, 3 = 23. 6, 40 *ereptum ire.*

2. Dativus: 31. 10, 18 *incredibile dictu*; 28. 1, 15 *narratu . . . digna*; 27. 7, 8 *dictu dirum et factu*; 31. 8, 7 *facta dictu visuque praedira*; 14. 11, 4 *optimum factu.*

3. Ablativus (more Plautino): 31. 12, 5 *quid facto opus esset.*

Dimittere hunc libellum non possum, quin pie recolam memoriam Guilelmi Studemundi praeceptoris mei carissimi, olim Argentoratensis nunc Vratislaviensis, qui in scholis Argentorati habitis cum alias permultas tum hanc, quam ego in hac commentatione tractavi, quaestionem ut institueremus, nos adhortabatur et ad strenue laborandum exemplo suo inflammabat. Nec dubito, quin, si diutius eius consiliis uti mihi licuisset, hic tironis libellus et correctior et perfectior multo evasurus fuerit.

PSEUDO-HEPHAESTION DE METRIS.

AD SUMMOS IN PHILOSOPHIA HONORES

AB AMPLISSIMO

PHILOSOPHORUM ORDINE

ACADEMIAE GUILELMAE ARGENTINENSIS

RITE IMPETRANDOS

EDIDIT

COMMENTARIIS INSTRUXIT

HENRICUS ZUR JACOBSMUEHLEN

BREMENSIS.

ARGENTORATI

APUD CAROLUM I. TRUEBNER.

MDCCCLXXXVI.

Darmstadtii typis G. Otto.

Praeter scriptores de re metrica latinos, quos in Henrici Keilii Grammaticorum Latinorum editione consului, et varios de re metrica tractatus, qui in Christiani Walzii Rhetoribus Graecis insunt, hae potissimum mihi inspiciendae et examinandae erant scriptorum de re metrica graecorum editiones:

Anecdota Chisiana de re metrica, ed. Guilelmus Mangelsdorf in programmate gymnasii Carolsruhensis a. 1876. Eorundem Anecdotorum Chisianorum paragraphum 1 primus integram edidit Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I, Berolini 1886, pag. 205—209).

Anonymi Ambrosiani de re metrica, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 211 sqq. (ex parte = Analecta Grammatica ed. Henricus Keil Halis 1848 pag. 3 sqq. = ed. Augustus Nauck in Lexici Vindobonensis editione, Petropoli 1867, pag. 258 sqq.).

Anonymi liber de metris Pindari carminum Olympiorum et Pythii primi, ed. Franciscus de Furia in Appendice ad Draconem Stratonicensem, Lipsiae 1814, pag. 52, 20—70, 12.

Anonymi varii de re metrica, ed. Guilelmus Studemund in annali philologo a. 1885 pag. 751—757 et in Anecdotorum Variorum vol. I.

Anonymi varii de re metrica, ed. Gustavus Vhlig in Dionysii Thracis art. gramm. (Lipsiae 1883) in prolegomenis et pag. 117, 3—124 ('supplementum tertium').

Anonymi varii de re metrica, in Scholiis ad Dionysium Thracem occurrentes, ed. Immanuel Bekker in Anecdot. Graec. (Berolini 1816) vol. II.

Anonymi tractatus de versibus anacreonteis, ed. Du Cangius in Glossario ad scriptores mediae et infimae aetatis, a. 1638 pag. 727 sq.

Anonymi tractatus de metro iambico, ex codice Hilferdingii ed. Nauck in Mélanges Gréco-Romains tom. II pag. 510.

Anonymi tractatus de hiatu in versu iambico, ed. F. G. Schneidewin in Philologi Gottingensis vol. X pag. 350 sq. (= ed. Augustus Nauck in Lexici Vindobonensis editione, Petropoli 1867, pag. 268 sqq.).

Aristidis Quintiliani de musica (libri I capita 20—29), ed. Albertus Iahn vol. I (Berolini 1882) pag. 28—37.

Dionysii qui fertur de pedibus tractatus, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 160—163 (conf. ibidem in Addendis et Corrigendis).

(Pseudo-)Draconis liber de metris poeticis, ed. Godofredus Hermann, Lipsiae 1812.

Georgii Choerobosci Exegesis in Hephaestionis Enchiridion, ed. Guilelmus Hoerschelmann in Studemundi Anecdotorum Variorum vol. I pag. 31—96.

Heliae Monachi liber de metris cum appendicibus, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 167—184.

Hephaestionis enchiridion de metris, ed. Rudolphus Westphal in Scriptorum Metricorum Graecorum vol. I, Lipsiae 1866 (= Hephaestionis Alexandrini Enchiridion, iterum ed. Thomas Gaisford, Oxonii 1855).

Pseudo-Herodiani tractatus de hexametri εἴδεσιν, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 185—188.

Ioannis Botaniatae carmen de metro iambico, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 199 sqq.

Isaaci Monachi liber de metris poeticis, ed. Ludovicus Bachmann in Anecdot. Graec. vol. II (Lipsiae 1828) pag. 167—196.

Michaelis Pselli carmen de metro iambico, ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 198 sq.

(Pseudo-)Moschopuli tractatus de metris, ed. Franciscus Nicolaus Titze in „Manuelis Moschopuli Cretensis opusc. gramm." (Lipsiae et Pragae 1822) pag. 43—50.

(Pseudo-)Plutarchi de metris capita duo, ed. Daniel Wyttenbach in Plutarchi Moralium editionis Oxoniensis tomo V (a. 1800) pag. 1283—1288.

Scholia Hephaestionea Ambrosiana (i. e. Scholiorum Hephaestioneorum A pars prior), ed. Guilelmus Studemund in Anecdotorum Variorum vol. I pag. 118—152.

[Reliqua 'scholia Hephaestionea A' exstant in Hephaestionis Alexandrini Enchiridii editionibus Gaisfordiana altera et in Westphaliana, de quibus conf. supra].

Scholia Hephaestionea B, ed. Guilelmus Hoerschelmann in programmate universitatis Dorpatensis a. 1882.

Tractatus Harleianus de metris, ed. Thomas Gaisford in Hephaestionis Alexandrini Enchiridii editionis alterius tomo I pag. 317—334.

Trichae de novem metris libelli, ed. Franciscus de Furia in Appendice ad Draconem Stratonicensem, Lipsiae 1814 (= ed. Rudolphus Westphal in Scriptorum Metricorum Graecorum vol. I pag. 251—302).

Ioannis Tzetzae διδασκαλία σαφεστάτη περὶ τῶν ἐν τοῖς στίχοις μέτρων ἁπάντων, ed. I. A. Cramer in Anecd. Graec. Oxoniens. vol. III (a. 1836) pag. 302—333.

Isaaci Tzetzae carmen de metris Pindaricis, ed. I. A. Cramer in Anecd. Graec. Paris. vol. I (Oxonii 1839) pag. 59—162.

Scriptorum de re metrica Graecorum studium cum post renatas in Italia litteras ab hominibus doctis adeo neglectum iaceret, ut perpauci illorum librorum notitiam tenerent, primus Rudolphus Westphal in libro de re metrica ingeniose conscripto (vol. I^2 pag. 196 sqq.) diligenter inquisivit, singuli scriptores metrici quo vinculo inter se cohaererent[1]. Qui quamquam partem tantum veri dispexit, ut par est in disciplina nova tractanda, id tamen effecit, ut duo viri de doctrina metrica optime meriti scriptores de re metrica Graecos in bibliothecis latentes sedulo investigarent et describerent. Nam Guilelmus Studemund, praeceptor meus, perquisitis bibliothecis Italicis in annali philologo a. 1867 pag. 609 sqq. et a. 1885 pag. 748 sqq. necnon in Anecdotis Chisianis (a Guilelmo Mangelsdorf Carolsruhae a. 1876 editis) et in Anecdotorum Variorum volumine I (a. 1886) largos atque inexspectatos effudit thesauros ad illam materiam locupletandam scriptorumque de re metrica historiam contexendam; et Guilelmus Hoerschelmann in Museo Rhenano XXXVI (a. 1881) pag. 260 sqq. et in programmate Dorpatensi a. 1882 commentarios in Hephaestionis Enchiridion conscriptos nova luce illustravit.

Inter ea, quae Studemund in lucem protraxit, scripta metrica inedita, dum historiam scriptorum de re metrica perlustro, prae ceteris me allicuit congeries illa metrici argumenti sub Hephaestionis nomine non paucis codicibus tradita, quorum nullus saeculo XV antiquior esse videtur; conf. quae de hac re Studemund breviter rettulit in annali philologo a. 1867 pag. 611—614. Precibus igitur a Studemundo petivi, ut mihi libri Pseudo-Hephaestionei aestimandi facultatem daret;

---

[1] Conf. etiam Augustum Rossbach in programmatis universitatis Vratislaviensis a. 1857 et 1858.

neque id negavit vir doctissimus, sed etiam comiter permisit roganti mihi, ut hunc librum, si tanti videretur, publici iuris facerem, omnibus eis copiis, quas ad hunc scriptorem edendum congesserat, pro lubitu meo usus. Atque initio quidem ipse vix minus dubitavi quam Studemund, num Pseudo-Hephaestion dignus esset qui totus typis exprimeretur. Sed cum scriptorum Byzantinorum opuscula metrica perlustrassem, quamquam multa Pseudo-Hephaestionis praecepta cum illorum inficeta doctrina artissime cohaerere intellexi, non pauca tamen hoc libro contineri mihi visa sunt, quae apud reliquos de re metrica scriptores frustra quaerantur. Quare totum Pseudo-Haephaestionem apparatu critico Studemundiano instructum edere constitui. Omnes, de quibus infra agam, codices ab ipso Studemundo excussi sunt, nisi ubi contrarium adnotavero.

Codices Pseudo-Hephaestionis, cum non omnes congeriem sub Hephaestionis nomine traditam totam contineant, discedunt in varias classes; sunt autem octo hae:

I. Codices, in quibus totus exstat Pseudo-Hephaestion:

1. M = Monacensis 536 (63) chartaceus 8^0 saec. XV—XVI miscellanens; conf. de hoc codice Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 613 nota 3. Continet fol. 110^r—132^v med. (i. e. usque ad codicis finem) *ἡφαιστίονος περὶ μέτρου,* quem titulum sequitur tota ea, quam nunc editurus sum, congeries.

2. P = Parisinus 2008 saec. XV—XVI. Continet fol. 141^r—168^r: *ʽἡφαιστίωνος περὶ μέτρων',* sequente tota ea congerie, quam continet codex M. Ceterum conf. Meloti Catalogum codicum mss. bibliothecae Regiae tom. II, Parisiis 1740, pag. 431. Codicem P anno 1880 contulit a Studemundo rogatus vir mea laude superior Guilelmus Hoerschelmann.

II. Codex, in quo discerptus exstare videtur totus Pseudo-Hephaestion, est

1. Baroccianus 72 saec. XV exeuntis, de quo conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 104. Continet enim is

codex fol. 44r—46v et 70—71 et 187r—204v Pseudo-Hephaestionis paragraphos 1—33, 37, 44—45; §§ 34—36 et 38—43 utrum omissae sint an inter diversi argumenti libellos dispersae item atque reliquae Pseudo-Hephaestionis paragraphi, e Coxii descriptione, quam secutus est Studemund l. c., non satis apparet; cum § 35 conferendus fortasse est is, qui in fol. 72r legitur, tractatus de carminum generibus variis.

2. Fortasse huc pertinet etiam codex

Q = Matritensis 40 sic descriptus in Ioannis Iriarte catalogo, cui inscribitur 'Regiae bibliothecae Matritensis codd. gr. mss.', anno Matriti 1769 vol. I pag. 145: 'Membraneus partim, partim chartaceus, folii minoris forma, foliis 128 duplici manu, altera quidem antiquiore, saeculi nimirum XIV in membranis densioribus prae vetustate fuscis, hic detritis illic laceris, erasae prioris scripturae vestigia passim exhibentibus; altera vero in crassioribus chartis recentiore, saeculi XV. Fragmentorum opusculorumque grammaticorum farraginem complectens'. Conf. praeterea Guilelmum Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 612. Continet hic codex fol. 56—67: *Ἡφαιστίονος γραμματικοῦ ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων*, inc.: *Εἰ μέλλοιμεν ἐμμελῶς*, des.: *καὶ τῶν κατὰ τὰς συλλαβὰς παθῶν εἴρηται.* (Perperam de huius operis fine se rettulisse confitetur Iriarte in catalogo pag. 381; conf. quae inde descripta ad codicem Matritensem 95 infra adnotavi pag. 13). Quod addit Iriarte (l. c. pag. 147) 'Opusculum typis non semel editum', id per errorem sine dubio dixit, deceptus scilicet Hephaestionis, qui in inscriptione commemoratur, nomine.

Ea, quae foliis 61v—63r extr. continentur, a viro doctissimo Carolo Galland Matriti anno 1883 descripta perlegere mihi licuit, nec tamen inveni, quae ad Pseudo-Hephaestionem pertinerent, praeter ea quae exstant in fol. 61v et 62r capita *περὶ σχημάτων* et *περὶ παθῶν* cum Ps.-Heph. §§ 16 et 17 congruentia; sed desiderantur ea verba, quae apud Pseudo-Hephaestionem et Pseudo-Plutarchum leguntur in fine huius capitis: *Περὶ μὲν οὖν τομῶν* e. q. s. Sequitur caput *Περὶ τομῶν ἑτέρως* ad verbum congruens cum iis, quae in Anec-

dotis Chisianis pag. 18 § 9 leguntur, et alia quae huc non pertinent.

Quae foliis 56—61r et 63v—67v continentur utrum ad Pseudo-Hephaestionem pertineant necne, dubito, cum eorum argumenta Iriarte non exscripserit. Id quidem valde probabile duco, Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1 totam in fol. 56 sqq. exstare, cum tota exstet in omnibus fere codicibus, qui huius paragraphi initium contineant.

Id quod sequitur in fol. 68r—69v opusculum anonymi *Περὶ μέτρων πάλιν* descripsit idem Carolus Galland comiterque ut inspicerem mihi permisit. Continet fol. 68r—68v init. schemata pedum disyllaborum, trisyllaborum, tetrasyllaborum, exemplis non additis; inc.: *Πόδες εἰσὶ δισύλλαβοι δ̄· πυῤῥίχιος ἐκ δύο βραχείων* (sic): *ἴαμβος ἐκ* etc., des.: *δισπόνδειος ἐκ δύο σπονδείων*; — fol. 68v—69r commentationes de nominibus pedum disyllaborum et plerorumque ex trisyllabis; inc. ***Πυῤ-ῥίχιος*** *ἐκλήθη ὁ καὶ δίβραχυς ἀπὸ τοῦ πύῤῥυν*, des.: *μολοσσὸς ἀπὸ μολοσσοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ πύρρου καὶ ἀνδρομάχης*; — fol. 69r ***Αἱ*** *διαφοραὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ*; inc.: *διαφοραὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου εἰσὶν ἑπτά*, des.: *ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα*; — fol. 69r —69v ***Εἴδη*** *τῶν στίχων*, inc.: *Εἴδη τῶν στίχων ἤτοι πάθη εἰσὶν δέκατέσσαρα*; inc.: *Ἰσόχρονος ὁ τὰ μεγέθη*; des.: *ἐπεὶ φάγες ἀνδρόμεα κρέα.* Quae omnia, quamquam praeter ea, quae de pedum nominibus proferuntur, non valde discrepant cum Pseudo-Hephaestionis paragraphis 2, 20, 1b, 29, 28, tamen nimis diverso ordine leguntur in hoc codice, quam ut pro parte aliqua libri Pseudo-Hephaestionei habenda sint.

Sequitur (teste Iriarte l. c.) fol. 70r: ***Περὶ*** *συντάξεως τῶν ῥημάτων*, ordine alphabetico, incerti auctoris.

Alter libellus de metris ad verbum congruens cum Ps.-Heph. §§ 4b—11b neglegentissime scriptus exstat in eiusdem codicis foliis 41r—43r; huius libelli a Gallando transcripti scripturae discrepantias littera Q insignitas verbis Pseudo-Hephaestionis subscripsi. Iota subscripta modo addita modo omissa non adnotavi. — Quae sequitur in fol. 43v commentatio de catalexi et de metris iambico, trochaico, dactylico, anapaestico excerpta est ex Hephaestionis Enchiridii capitibus IV—VIII, paucis frustulis e scholiis Hephaestioneis A additis. — Quae

sequuntur inde a fol. 44r usque ad fol. 45v, qualia sint, cognoscere non potui, cum haec Gallandus non descripserit; ea enim verba, in quae hic tractatus teste Iriarte (l. c. pag. 145) exit: *ἕρμης δὲ ψυχὰς κοίλης νηὸς ἐξεκαλεῖτο* (ω 1; Hom.: *κυλλήνιος*), apud reliquos de re metrica scriptores non leguntur. — Sequitur fol. 46r Constantini Lascaris ad discipulos suos brevis quaedam epistula, cui continuo subiectus est libellus *Περὶ τρόπων καὶ σχημάτων ποιητικῶν.*

III. Codices, qui paragraphos 1—44 continent:

1. T = Mutinensis III B 11 chartaceus miscellaneus saec. XV cum alia[1] continet (conf. Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 613) tum Pseudo-Hephaestionis paragraphos 1—44 hoc titulo insignitos: *ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων.* Cum codex T, cuius textus proxime accedit ad codicis P lectiones, innumeris mendis inquinatus sit, Studemund scripturae discrepantiam ex T non enotavit nisi ad plurimarum ex 44 illis Pseudo-Hephaestionis paragraphis initia et exitus. Hanc scripturae discrepantiam ego T littera usus in apparatu critico adscripsi. Pseudo-Hephaestionis paragraphos 1—44 in T sequuntur breves regulae metrici argumenti et Pythagorae *χρυσᾶ ἔπη.*

Praeterea Studemund hunc mihi indicavit Pseudo-Hephaestionis codicem, quem ipse non vidit:

2. Cod. XVIII 67 F in bibliotheca Lugduno-Batava (olim Meermannianus), descriptus sub num. 104 ab Iacobo Geel in 'Catalogo librorum mss., qui inde ab anno 1741 bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt' (Lugduni Batavorum 1852), chartaceus miscellaneus anno 1573 scriptus; continet fol. 57r—85r post inscriptionem *ἡφαιστίονος περὶ μέτρου* Pseudo-Hephaestionis paragraphos 1—44.

IV. Codex, quo §§ 28—45 tantum continentur, est

E = Parisinus suppl. graec. 543 chartaceus saeculi XVIII, de quo conf. Henricum Omont 'Inventaire

---

[1] In his est Dionysii orbis descriptio cum paraphrasi illa, quae in Caroli Muelleri Geographis Graecis Minoribus vol. II pag. 409 sqq. legitur (inc. *Τὰ περὶ τὴν γῆν καὶ τὸν μέγαν πόντον*). Aeliani Varia Historia in T incipit a verbis *φάλαγγες τὰ θηρία*, quae nescio an aliquo modo spectent ad Aelian. I c. 2.

sommaire des manuscrits du Supplément Grec de la bibliothèque nationale' pag. 60: '543. Anonymi de metris, e cod. Reg. 3336 ⟨id est Parisino 2008 (nobis P); non recte codex E ex ipso P transcriptus esse dicitur⟩: „Εἴδη τοίνυν τῶν ἡρωϊκῶν..." (1); — Anonymi de conscribendis epistolis, e cod. Reg. 3327 ⟨id est Parisino 2830⟩: „Ὁ τῆς τῶν λόγων ἡδονῆς..." (11); — Anonymi de verbis, e cod. Reg. 3244 ⟨id est Parisino 2600⟩: „Τῶν ῥημάτων τὰ εἰς σωματικήν..." (14); — Isaaci Argyri de metris poeticis, e cod. Reg. 3239 ⟨id est Parisino 2758⟩ [Bachmann, Anecdota II] (28)'.

Continet is codex (pag. 1—20) Pseudo-Hephaestionis paragraphos 28—45. Iota subscripta modo neglecta sunt, modo addita. Neque has minutias neque accentus gravis cum acuto confusionem ex E enotavi. Codicem E contulit Guilelmus Hoerschelmann.

Hunc ipsum codicem descripsit et nonnulla ex eo edidit Ludovicus Bachmann in Anecdotorum Graecorum vol. II pag. III sq. et 316 et 448; errori enim Bachmanni tribuendum esse, quod hunc codicem 'suppl. graec. 122' pro 'suppl. graec. 543' nuncupavit, testes Studemundo fuerunt, dum Parisiis a. 1884 et 1885 degunt, et Guilelmus Abraham et Gottholdus Gundermann.

V. Codices paragraphum 1 continentes adiectis congeriebus variis metricis Byzantinis:

1. R = Vaticanus 1405 (ex libris Fulvii Ursini) chartaceus formae quartae minoris, posteriore saeculi XV parte scriptus, miscellaneus foliorum 420, continet permulta grammatici potissimum et rhetorici argumenti. Post tractatum anonymi de soloecismo leguntur inde a folii 229[r] versu 8 hi trimetri tamquam libri inscriptio rubro picti:

Διοργάνωσις ἀκριβὴς ποδῶν Πόθου: —
Διοργάνωσις τῶν μετρουμένων ποδῶν: —

Hos duos trimetros statim sequitur Pseudo-Hephaestionis § 1 (usque ad fol. 232[r] med.). Figura geometrica, qualis in Pseudo-Hephaestione legitur, a codicis R scriba omissa est. Sequitur in R congeries tractatuum metrici argumenti, quae ad antiquiorem quendam fontem, quam Pseudo-Hephaestionis paragraphorum 2—45 fons est, referenda videtur esse: περὶ

μέτρον ποδῶν (= Pseudo-Hephaest. § 20), *περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου, περὶ τοῦ ἐλεγειακοῦ μέτρου, περὶ τοῦ ἀνακρεοντείου, περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου, ἔτι περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου*, quae capita omnia e Studemundi schedis, cum comiter id mihi permisisset, infra in Appendice edidi; inscripsi 'Anonymus Romanus'. Accuratissime, ut solet vir egregius, contulit eas partes Pseudo-Hephaestionis, quae in R exstant, a Studemundo rogatus Augustus Mau.

2. Z = Mutinensis II F 4 chartaceus saeculi XV vel potius XVI cum alia continet, de quibus rettulit Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 612 sq.[1], tum post Choerobosci librum rhetoricum in fine mutilum Pseudo-Hephaestionis paragraphum primam solam, cui alia manus saeculi XVI hunc titulum praefixit: *περὶ πόδων* (sic) *καὶ μέτρων*. Perpaucas ex Z lectiones ad hanc § 1 pertinentes excerpsit Studemund, quas suo loco ego in apparatu critico commemoravi.

Hanc § 1 in Z excipiunt eadem manu scripta varia capita ad eas disciplinae metricae partes, quae Byzantinis in deliciis erant, pertinentia, de quibus haec pauca in schedas suas, dum Mutinae degit, anno 1865 congessit Studemund: *περὶ μέτρου ἡρωϊκοῦ* (inc.: *ὁ* [sic] *μέτρον ἡρωϊκόν ἐστιν ἑξάμετρον, ἔχει δὲ καὶ ἑπτὰ τινὰς διαφοράς*, des.: *ὡς τὸ τρῶες δ'ἐρίγησαν, ἐπεὶ ἴδον αἰόλον ὄφιν* ⟨Hom. M 208⟩. — *περὶ δακτύλου καὶ ἠτέρων* [sic] *μέτρων* (inc.: *δάκτυλος ἐκ μακρᾶς καὶ δύο βραχειῶν, ἀνάπαιστος ἐκ δύο βραχειῶν*). — *περὶ μέτρου ποδὸς* (inc.: *Τί ἐστι μέτρον, ποδῶν συνθήκη. καὶ τί ἐστι πούς, μετρικὸν σύστημα συλλαβῶν*, des.: *ἵνα μὴ περιττοσυλλαβοῦντες ἡμεῖς νομιζώμεθα*). — *ἔτι περὶ μέτρου ἡρωϊκοῦ* (inc.: *Ποῖον ἐστὶ τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ᾧ καὶ ὅμηρος ἐχρήσατο*, des.: *τὰς ἐπὶ τροίας πράξεις διεξιών*). — *περὶ ἐλεγείου* (inc.: *Τὸ ἐλεγεῖον μέτρον πεντάμετρόν ἐστιν. πέντε γὰρ ἔχει χώρας*, des.: *ἀμπλακίην*, quo vocabulo Studemund in patriam reversus intellexit effici clausulam pentametri illius: *πνεύματος ἐνθάπτει νάμασιν ἀμ-*

---

[1] Pag. 612 lin. 45 typographi errore *παποιημένον* scriptum est pro *πεποιημένον* in eis, quae pertinent ad Georgii Choerobosci libri a Walzio in Rhet. Graec. VIII pag. 802--812, 9 editi fragmentum.

πλακίην Ioannis Damasceni [ed. Lequien-Migne tom. III pag. 825]). — *περὶ ἀνακρεοντίου* (inc.: *Τὰ ἀνακρεόντια ἐπιδέχονται μὲν αὐτῶν οἱ οἶκοι, ἀνάπαιστον,* des.: *ὅτι ἀνακρέων τὶς πρῶτος τούτῳ ἐχρήσατο* [conf. Ps.-Heph. § 8]). — *περὶ ἰαμβικοῦ* (inc.: *τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἑξάμετρον καὶ τρίμετρον καλεῖται. τρίμετρον μὲν,* des.: *ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει* ⟨Hom. Δ 442⟩ [conf. e. g. 'Scholia Hephaestionea B' pag. 18 ed. Hoerschelmann]. — *ἔτι περὶ δακτυλικοῦ μέτρου* (inc.: *Τὸ δακτυλικὸν μέτρον ἐπιδέχεται πόδας β̄, τὸν δάκτυλον,* des.: *ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα βουκολικὴ, ἢ τὰ βουκολικὰ συνεγράφησαν* [conf. Ps.-Heph. § 10]. Sequuntur in Z varia quae ad rem metricam non pertinent; ac primum quidem definitiones vocabulorum, quae sunt *φράσις ἔκφρασις ἀντίφρασις μετάφρασις παράφρασις καὶ περίφρασις διαφέρει κτλ.* (des.: *καὶ βίη ἠρακλείη, ἀντὶ τοῦ ἠρακλῆς*).[1]

3. Metricam congeriem cum Pseudo-Hephaestionis paragraphis 2—45 partim congruentem paragrapho primae subiectam exhibet

codex Vaticanus 15 chartaceus saeculi XV miscellaneus (de quo conf. Studemund in annal. philol. anno 1867 pag. 614); continet enim fol. 232r — fol. 239 Pseudo-Hephaestionis (titulus hic est: *ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων*) paragraphos 1—11. (Quod Studemund l. c. dixit inesse nonnulla capita ex scholiis Hephaestioneis B desumpta, id ita intellegendum est, ut argumentum aliquot earum, quae codice Vaticano continentur, paragraphorum Pseudo-Hephaestionis cum 'scholiis Hephaestioneis B' arta cognatione cohaereat).

4. Eodem pertinere videtur codex Laurentianus LV 7 chartaceus formae quartae minoris saec. XV miscellaneus, conf. Studemund l. c. pag. 613 sq. Continet is codex fol. 319r *Ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων* (inc. *Εἰ μέλλοιμεν*), sequentibus aliquot tractatibus metricis, qui qua cognatione cum Pseudo-Hephaestionis libro cohaereant ex iis, quae Studemund de hoc codice adnotavit, cognosci non potest.

---

[1] Initium puerilis illius, quae in codicis Z fine legitur, tractatus de poetis (conf. Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 612 lin. 51 sqq.) congruit cum Tzetzae prolegomenis ad Lycophron. pag. 247 ed. M. C. G. Mueller.

(Desinunt hi tractatus fol. 321[r] sic: *γίνεται δὲ ἡ συνίζησις ὡς εἴρηται, φωνήεντος ἐπιφερομένου, οὐκέτι δὲ συμφώνου*).

5. Nescio denique an eodem referendus sit codex Matritensis 95 chartaceus 4⁰ Constantini Lascaris manu exaratus. Continet teste Iriarte (l. c. pag. 380): fol. 192—202: *Ἡφαιστίωνος γραμματικοῦ ἐγχειρίδιον περὶ μέτρων*, inc.: *Εἰ μέλλοιμεν ἐμμελῶς καὶ εὐρύθμως τὸν τοῦ νοὸς ἄγγελον ὅς ἐστιν ὁ προφορικὸς λόγος*, des.: *ποιὸν δέ ἐστι το μικτὸν· τὸ ἐκ διαφόρων εἰδῶν συγκείμενον*. Addit Iriarte l. c.: 'Is liber codice XL etiam continetur' ⟨conf. supra pag. 7 sq.⟩, 'sed multis locis diversus... Alium ibi huiusce operis finem indicavimus, rati opusculum proxime sequens, *Ἔτι περὶ μέτρων* inscriptum ⟨inc. fol. 63[r] inf.⟩, ad Hephaestionem pertinere; illud vero, satis quidem prolixum, incipit: *Δεῖ γινώσκειν ὅτι τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ὃ καὶ δακτυλικὸν καλεῖται*, desinit: *περὶ μὲν οὖν τοῦ μέτρου καὶ τῶν κατὰ τὰς συλλαβὰς παθῶν εἴρηται*. Caeterum finem utrobique certum statuere nobis haud licuit, quippe quibus nullum huius grammatici exemplar excusum videre contigerit. Iam vero id Enchiridion plurimis Constantini Lascaris sive interscriptis sive adscriptis notis et animadversionibus, tum alias adiunctis, alias subiectis scholiis auctariisque illustratur.' Interiectis foliis prope duobus vacuis sequitur (fol. 205) Harpocrationis *συναγωγὴ τῶν ἀνθηρῶν λέξεων τῶν δέκα ῥητόρων*. Et hoc codice et codice XL contineri Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1 conicio. Quod autem dicit Iriarte, codicis XCV tractatum multis locis a codice XL diversum esse, id suspicari licet ad eas tantum referendum esse congeries metricas, quae in utroque codice paragrapho 1 subiunctae videntur esse; has enim varias esse in variis codicibus docent codices Vaticanus 15 et 1126 et Mutinensis II F 4 et Marcianus XI 14, quibus omnibus Pseudo-Hephaestionis § 1 tota continetur, sed additis tractatibus metricis in omnibus diversis.

VI. Codex paragraphi 1 partem tantum continens, sed sequentibus paragraphis 2—11, est

Ambrosianus J 224 ord. inf., quem Studemund obiter inspexit anno 1864. Constat is codex ex compluribus minoribus codicibus bibliopegi opera in unum corpus coniunctis. Ea,

quae in eo exstat, Pseudo-Hephaestionis particula insignis est verborum contextu paulo liberius formato. Primus quaternio chartaceus formae octavae a ceteris huius voluminis codicibus segregandus est. Continet hic quaternio in folio 1 diagramma paragraphi Pseudo-Hephaestioneae 1ᵃ; in folio 1ᵛ haec: *σκόπει οὖν ὁ φιλομαθής, οἵαν τὴν ἑρμηνείαν κέκτηται τὸ διάγραμμα. τὰ μὲν τετράγωνα □ τὰς λεγομένας χώρας σημαίνουσι. τὰ δὲ ἐντὸς τούτων, ἡμικύκλια, ∪, τῶν ποδῶν τὰς βραχείας συλλαβάς. αἱ δὲ κατ' εὐθεῖαν γραμμαὶ —, τὰς μακράς. οἶσθα δὲ δήπου ἐν ταῖς προσῳδίαις τὰ σχήματα τῶν τοιούτων σημαντικά. τὰ μὲν οὖν μέσα τέσσαρα τετράγωνα □ □ □ □ τοὺς δισυλλάβους πόδας ἀπολαμβάνουσι. τόν τε πυρρίχιον οἷον λόγος ∪∪, τὸν σπονδεῖον* etc. (= Ps.-Heph. § 1ᵃ). Pseudo-Hephaestionis paragrapho 2 praecedunt haec verba: *ὅρα ἔτι σαφέστερον περὶ ποδῶν καὶ μέτρων.* Ipsa § 2 sic incipit: *Πούς ἐστι μετρικῶν σύστημα συλλαβῶν· ὁ μὲν ἁπλοῦς ἐκ δύο ἢ τριῶν, ὁ δε* (sic) *σύνθετος ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε ἢ ἕξ. καὶ ἄλλως. πούς ἐστι σύνθεσις συλλαβῶν ποιόν τε καὶ ποσόν* etc. Pseudo-Hephaestionis § 6 sic incipit: *περὶ ἰαμβικοῦ μέτρου πάλιν σαφέστερον ὅρα. τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἑξάμετρόν ἐστι. διαιρεῖται δὲ εἰς μέρη δύο. καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ καλεῖται κωμικόν τε καὶ τραγικόν. ᾧ καὶ τῶν παλαιῶν οἱ πολλοὶ κατεχρήσαντο* etc. Eiusdem § 11 sic incipit: *ὅρα περὶ δακτυλικοῦ μέτρου σαφέστερον. τὸ δακτυλικὸν μέτρον πόδας ἐπιδέχεται δύο αὐτόν τε τὸν δάκτυλον οἷον σήμερον καὶ τοῦ δακτύλου τὴν συναίρεσιν. λέγω δὴ τὸν σπονδεῖον οἷον αἴας* etc. Earum, quae praeterea in hoc codice insunt, paragraphorum de metro elegiaco, de novem illis quae dicuntur *εἴδη στίχων* (*ἰσόχρονος*, *λαγαρός* etc.), de poematum et poetarum divisione etc., initia Studemund propter temporis angustias non exscripsit, nec magis adnotavit, quo ea metrica pertineant, quae praeter Pseudo-Hephaestionis particulas in illo quaternione codicis Ambrosiani exstant (fol. 5 denuo enumerantur pedes metrici; sequuntur metra, quibus insignia sunt *ἐγκωμιολογικὰ* etc. etc.).

VII. Codices unam paragraphum 1 continentes:

1. V = Venetus Marcianus class. XI cod. 14 membranaceus formae octavae saec. XV miscellaneus cum alia[1]

[1] In his Eustathii de Hysmines et Hysminiae amoribus libros XI, initio mutilos (inde a pag. 163, 15 ed. Hercher = pag. 5, 5 sqq. ed.

continet Caesaris Strategi Lacedaemonii[1] manu Florentiae nitide scripta, quae enumeravit Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 613, tum fol. 231r—236r (quod folium codicis ultimum est) Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1 (inc.: *Εἰ μέλλοιμεν*, des.: *ὅ ἐστιν ἡ μονάς*) hoc titulo insignitam: *ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων.* Hunc codicem totum contulit Studemund.

2. Vaticanus 1126 saeculo XV ineunte scriptus miscellaneus, de quo conf. Studemund l. c. pag. 614. Continet fol. 1—7r Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1 totam hoc titulo insignitam: *Περὶ τῶν μέτρων τῶν στίχων.* Diagramma in hoc codice bis (fol. 2v, et ita, ut exempla pedum metricorum singulis binisve vocabulis effecta omittantur, fol. 7r) pictum est. Ceterae Pseudo-Hephaestionis paragraphi in hoc codice non exstant.

3. S = Parisinus suppl. graec. 139 membranaceus 8° min. saeculi XV; conf. Henricum Omont 'Inventaire sommaire' etc. pag. 17 sq. Inest (fol. 150r): 'Anonymi de metris et versibus', i. e. Pseudo-Hephaestionis § 1 tota, praemisso hoc titulo: *περὶ τῶν μέτρων τῶν στίχων.* Inc.: *Εἰ μέλλοιμεν ἐμμελῶς*, des. ⟨fol. 157v⟩: *ὅ ἐστιν ἡ μονάς.* Sed post ultima verba *ἡ μονάς* iterum diagramma depictum est. Desunt in S (itemque in codice D) omnia iota subscripta. Codex S male habitus et ex parte lectu difficilis est. Contulit hunc codicem a Studemundo rogatus Guilelmus Hoerschelmann.

4. D = Darmstadiensis, quo cum alia metrica tum genuinum Hephaestionis enchiridium contineri constat. Continet fol. 247r—248v: *Ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων*, sequente Pseudo-Hephaestionis tota paragrapho 1. Codicem D contulit a Studemundo rogatus Guilelmus Hoerschelmann.

Hilberg). Eam, quae fol. 205r—213r in V legitur, Dionysii Halicarnassensis de compositione verborum libri epitomen eandem esse atque illam, quam e Germanicis exemplis edidit Fridericus Hanow (Lipsiae 1868), docent ultima verba *διὰ ταύτας γινόμενα τὰς αἰτίας* (= pag. XXVIII, 19 ed. Hanow). — Eadem epitome Dionysii legitur e. g. in codice Oxoniensi miscell. 160 fol. 256 sqq. et in Veneto Marciano 444.

[1] Conf. de hoc scriba Victorem Gardthausen 'Griechische Palaeographie' (Lipsiae 1879) pag. 316 inf.

VIII. Codices, quibus una § 1 eaque mutila continetur:

1. A = Ambrosianus H 22 ord. sup. chartaceus formae octavae, miscellaneus, saeculo XV scriptus. Continet fol. 145^v—146^v *ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων* et post hunc titulum Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1^a mutilam; desiderantur enim quae post diagramma exstant apud Pseudo-Hephaestionem; conf. quae de hoc codice adnotavit Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 614 et Anecd. Var. I pag. 103.

2. B = Ambrosianus A 115 ord. sup. chartaceus saec. XV—XVI miscellaneus, ex bibliotheca Octaviani Ferrarii (conf. Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 614 nota 8). Continet praeter alia, quae propriis numeris numerata sunt, in tribus foliis, quae nobis fol. 1^r—3^r sunt, *Ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων* sequente priore parte paragraphi 1^a usque ad verba *ἀλλὰ ταῦταμὲν οὕτως*.

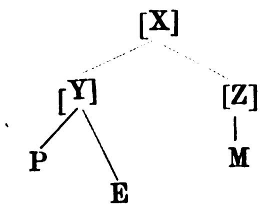
Scripturae discrepantiae a me additae sunt e codicibus MPQTERZVSDAB; sed e codicibus T et Z, cum singularum paragraphorum initia tantum et exitus Studemund descripserit, ad haec sola lectiones addere potui; e codice Q autem ad initium tantum paragraphi 1 et ad paragraphos 4^b—11^c (has enim paragraphos solas ex Q transcripsit Carolus Galland, cuius apographo uti mihi licuit).

Minime corruptelis foedatus est — in ea quidem quam continet Pseudo-Hephaestionis parte, paragrapho scilicet prima — codex R, artissima cognatione coniunctus cum codicibus DS; quos qui exaraverunt, archetypum minus accurate secuti sunt; S liberrime saepius archetypo usus est.

Ab his tribus codicibus reliqui, quos totos collatos habui ad § 1, codices PMBVA longius recedunt, ita tamen, ut codices PMBV artius inter se cohaereant; posteriore enim loco, quam in codice A, et fere eodem in PMBV diagramma illud exstat, quod in codice S priore, quam in codice A, loco servatum, in codice R plane omissum est; adde quod in explicando diagrammate (conf. infra § 1^a sub [179]) pro eo,

quod ceteri codices exhibent, προέρχονται in PMBV legitur περιέρχονται et similia permulta.

Ad eundem atque codices PM archetypum referendus denique est codex E, paragraphos 28—45 tantum continens, qui artissime quidem cum codice P, paullo minus arte cum codice M cognatus est. Ex eodem archetypo deperdito (X) per duos alios codices nobis non servatos (Y et Z) ita derivati esse videntur codices PME, ut e codice Y descripti sint et P et E, e codice Z unus codex M, sicut demonstratur hoc stemmate:

Iota subscripta in plurimis codicibus plane omissa, in nonnullis modo addita modo omissa in apparatu critico non enotavi. In encliticorum accentibus scribendis vel omittendis, ne apparatum criticum nimis onerarem, codicum scripturam plerumque secutus sum; neque adnotavi accentus — quod saepius fit — graves positos pro acutis vel hos pro illis, neque magis minutias in numerorum scriptura discrepantes.

Interrogationis signum ? in apparatu critico significat 'ut videtur'. His uncinis ⟨ ⟩ insignivi, quae codicum contextui inserenda, his [ ], quae delenda mihi videbantur esse.

Pseudo-Hephaestionis verba, dum codicem M transcribit, quo facilius cum aliis codicibus conferre posset, in paragraphos divisit Studemund; quarum numeros, ut simul legentium commodo inservirem, servavi.

Constat maximam partem paragraphorum Pseudo-Hephaestionis 2—45 aut ad verbum transcriptam esse aut originem ducere ex eis, qui olim editi sunt, scriptoribus de re metrica Byzantinis. Neque verisimile est paucarum illarum paragraphorum, quarum fons ex eis, qui typis vulgati sunt,

de re metrica scriptoribus derivari nequit, auctorem esse ipsum congeriei Pseudo-Hephaestioneae scriptorem, cum praeter ea capita, quae eodem ordine sese excipientia ex aliorum libris transcripta sunt, nulla ratione huius congeriei materia distributa sit, sed potius casu quodam e variis de re metrica libris vel librorum particulis consuta esse videatur. Gravissimum igitur est, ut quaeramus, quibus haec congeries efficiatur elementis, et quo vinculo singula inter se conexa esse videantur.

Atque primum quidem variis de causis a ceteris segreganda est paragraphus prima. Nam cum reliquis paragraphis omnibus propria praecepta metrici argumenti contineantur, hac una de metri et pedis origine naturaque more philosophorum agitur, singuli pedes quomodo inter se cohaereant figura geometrica explicatur, numerorum qui τέλειοι a Graecis vocantur mentio fit, denique de origine nominum singulorum pedum agitur. Tota paragraphi 1 materia diligentius composita et pertractata est quam in paragraphis inde a secunda. Adde quod nusquam ad hanc primam paragraphum in ceteris paragraphis revocantur lectores. In una enim paragrapho, ubi fieri id videtur verbis ὡς ἐν τῷ περὶ ὀνομάτων εἴπομεν (§ 24; eadem leguntur in schol. Heph. B pag. 25, 28; conf. etiam Bekkeri Anecdota Graeca II pag. 859, 14 sqq.) de prorsus aliis rebus agitur atque in § 1ᵇ, quae sic quidem incipit: ὥρα δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων εἰπεῖν, nec tamen quicquam nisi pedum nomina in § 1ᵇ explicantur, in § 24 autem quomodo syllabis pedes disyllabi, trisyllabi etc. efficiantur edocemur. Ac ne uno quidem verbo in fine paragraphi 1ᵇ aut in initio paragraphi 2 transitus efficitur a commentatione de pedum nominibus (§ 1ᵇ) ad illud quod primo aspectu arte cum antecedente coniunctum videtur esse caput singulorum pedum schemata et exempla continens (§ 2). Accedit, quod et alium pedum ordinem § 2 exhibet atque § 1ᵇ et plane diversum est orationis genus primae paragraphi a sermone reliquarum omnium; veluti in §§ 2—45 ne semel quidem ad novum quoddam caput verbis ὥρα δὲ καὶ vel ὅρα δὲ καὶ vel similibus oratio traducitur, quae verba saepe leguntur in paragrapho prima, conf. § 1ᵃ: ὅρα δὲ καὶ ὅτι φυσικῇ τινι τάξει;

§ 1[b] initium: ὥρα δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων εἰπεῖν; § 1[a] σκόπει δὲ καὶ ἑτέραν τινὰ γλαφυρότητα, similia; neque magis invenies in posteriore congeriei parte talem verborum constructionem qualis est haec: εἰ μὴ ἐκαλεῖτο πούς καὶ διὰ τοῦτο ᾐσχύνετο καινοτομῆσαι τὴν φύσιν, τάχ' ἂν μίαν μόνην συλλαβὴν ἐπεφέρετο (§ 1[a]) vel haec: περαιτέρω δὲ προελθεῖν ἀδύνατον, ὥστε καὶ διὰ τοῦτο εἴη ἂν τὸ μὴ προελθεῖν εἰς πλείους τὸν πόδα συλλαβάς (ibid.); multo enim ieiunius oratio composita est in §§ 2 - 45.

Gravissima denique causa ea est, quod multi quibus § 1 tradita est codices reliquas paragraphos aut omittunt aut pro iis addunt plane alias congeries metricas.

Quae cum ita sint, segregare sine dubio paragraphum primam a §§ 2—45 oportet; paragraphos autem 2—45, quamquam non pro unius hominis docti opere consilio et ratione perfecto habendae sunt, sed e diversissimis elementis constant, tamen, quoniam in aliquot codicibus consociatae sunt et similem continent materiam, tamquam alteram libri Pseudo-Hephaestionei partem priori opponere liceat.

DE PARTE PRIORE.

Qui cum totius paragraphi 1 argumento et verborum forma accurate consentiret librum editum inveni nullum. Vnus Isaacus Monachus et diagramma Pseudo-Hephaestionis repetit et sententias eius non nimis dissimiliter expressas servat. Pseudo-Draconi enim, praeter paragraphum 1[b], qua de pedum nominibus agitur, cum hac priore libri parte una illa sententia communis est, pedem ideo minorem duabus syllabis esse non posse, quod humanum corpus duobus pedibus innitatur (conf. Ps.-Heph. § 1[a] init.). Tamen — levis ut sit congruentia illa — Draconis de metris libellus omnium praeter Isaacum maxime consentit cum paragrapho Pseudo-Hephaestionea 1; neque cuiquam id mirum videbitur memoria tenenti, quam arta inter se cognatione cohaereant Isaaci et Pseudo-Draconis

libri (conf. Rudolphum Westphal 'Metrik der Griechen' vol. I² pag. 198); id potius mirari licebit, tam paullum illos hoc loco congruere.

Minus etiam quam Draco cum priore libri Pseudo-Hephaestionei parte consentit, qui tertius his adnumerandus est, Triclinius sive 'tractatus Harleianus'; exstat enim praeter pedum disyllaborum et trisyllaborum nomina, quae adeo diverso ordine ab eo traduntur, nihil apud eum, quod cum paragrapho 1 congruat praeter unam illam sententiam: *προῆλθε δὲ τὸ μέτρον ἐκ θεοῦ, μέτρῳ τά τε οὐράνια καὶ ἐπίγεια κεκοσμηκότος* (pag. 321, 26—27); quam sententiam iam Alexandrinos de re metrica scriptores ab antiquioribus de rhythmo scriptoribus, hos autem Platonis scriptis traditam accepisse docet Rudolphus Westphal l. c. pag. 107. Quo fit, ut horum neuter ad eundem fontem referendus esse videatur atque Pseudo-Hephaestion.

Isaacus Monachus cum multo minus integram huius tractatus formam exhibeat quam Pseudo-Hephaestion, hoc ipsum Isaacum usum esse suspiceris, praesertim cum et apud hunc et apud illum sequatur caput de pedibus (Ps.-Heph. § 2, Isaac. p. 174). Nec tamen certa huius suspicionis documenta investigare potui; cum enim modo ad verbum fere cum Pseudo-Hephaestione Isaacus consentiat, modo in brevius contracta verba praebeat, interdum liberius rem tractat vel additamentis auget. Maxime autem his ipsis additamentis probatur integriorem huius paragraphi formam a Pseudo-Hephaestione servatam esse. Cum enim caput *περὶ τῶν ὀνομάτων* apud Pseudo-Hephaestionem (§ 1ᵇ) sic incipiat: *ὥρα δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων εἰπεῖν καὶ ὅθεν οὕτως ἐκλήθησαν*, novum titulum Isaacus inseruit hunc: *Περὶ τῆς τῶν ποδῶν ποιότητός τε καὶ κλήσεως*, post titulum autem, loco quam minime idoneo verba ex fonte suo, ut opinor, descripta: *Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως* (pag. 174, 25)! Deinceps Isaacus pergit: *ὡς* ⟨scribendum *ὥρα?*⟩ *δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων εἰπεῖν*, „*ἀλλὰ δὴ καὶ περὶ τῆς ποιότητος ἑκάστου*“, quae verba particulis *ἀλλὰ δὴ* inepte cum antecedentibus coniuncta mihi videntur esse; ab ipso autem Isaaco additas esse *ποιότητας* illas i. e. schemata quantitatum inde apparet, quod in iambi descriptione (pag.

175, 5) syllabarum schema suo loco inserere oblitus, post 'ἴαμβος' item atque Pseudo-Hephaestion et sine dubio item atque auctor, quem exscripsit, haec addit: ἀπὸ Ἰάμβης τινὸς γυναικός, στίχον ἐξ ἰάμβων e. q. s. ad verbum cum § 1[b] congruentia; tum demum meminit schematis omissi et post 'σκάφην' addit: σύγκειται δὲ ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς.

Neque magis credibile est in libris antiquiorum scriptorum hunc tractatum exstitisse, cum neque in Hephaestionis Enchiridio neque in scholiis ad illud conscriptis neque apud scriptores de re metrica Latinos ulla eius vestigia reperiamus. Videtur igitur posteriore quidem tempore sed ante Isaaci aetatem ab homine quodam docto et philosophiae et mathematices haud imperito conscriptus esse. Sed quisnam fuerit ille homo ut perspicerem, frustra enixus sum. Cogitavi de Pediasimo illo librorum musicorum et geometricorum auctore, Iustinianae primae et Bulgariae tabulario, qui sub Andronico III. Palaeologo (1328—1341) eo munere functus esse dicitur (conf. Friedlein 'die Geometrie des Pediasimus [Programm der Studienanstalt Ansbach 1866]' pag. 4), quoniam in codice R haec Pseudo-Hephaestioni praecedunt:

Διοργάνωσις ἀκριβὴς ποδῶν Πόθου: —
Διοργάνωσις τῶν μετρουμένων ποδῶν: —

Quorum trimetrorum iambicorum priore significari celeberrimum Ioannis Pediasimi carmen, quod vulgo inscribitur 'περὶ γυναικὸς κακῆς καὶ ἀγαθῆς sive Πόθος' intellexit iam vir doctus nescio quis, qui saeculo fere XVII in codicis R folio primo ad indicem eorum, quae codice R continentur, haec adscripsit: 'πόθου Ioannis Pediasimi?' Et profecto paragraphi Pseudo-Hephaestioneae 1 materia mathematica optime convenit homini mathematicis studiis dedito, qui libros et musicos et geometricos scripserit. Attamen si recesseris a quibusdam artis vocabulis sollemnibus, perpauca sunt in genuinis Pediasimi scriptis, quae Pseudo-Hephaestionis dicendi generi respondeant; conf. Pediasim. de geometria (pag. 13, 11 ed. Hanow): καὶ ἐχρῆν μὲν πρότερον ἀπὸ τοῦ τριγώνου ποιήσασθαι τὴν ἀρχὴν cum Pseud.-Heph. § 1[a]: ἔδει δὲ πᾶν τὸ τῶν ποδῶν ἄθροισμα...... ἐγκολπώσασθαι. Reliqua autem plurima, veluti ea, quibus ad

nova commentationis suae capita orationem traducere solet, verba cum iis, quae apud Pseudo-Hephaestionem leguntur, minus congruunt quam ut de uno utriusque libri auctore cogitandum esse videatur. Conf. e. g. ea quae initio capitis 27 geometriae Pediasimi leguntur: *Μετὰ τὸ τοῦ ἰσοπλεύρου θεώρημα τὰ ὀρθογώνια τῶν χωρίων ζητοῦμεν*; et capitis 28: *Μετὰ τὴν τῶν ἰσοπλεύρων καὶ ὀρθογωνίων τριγώνων ζήτησιν . . . . . διαλάβωμεν* etc.; quae plane diversa sunt ab eis, quibus Pseudo-Hephaestion uti solet: *Ὅρα δὲ καί, σκόπει δέ,* similibus.

Pseudo-Hephaestionis verba haec sunt:

⟨§ 1ᵃ.⟩

Ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων.[1]

Εἰ μέλλοιμεν[2] *ἐμμελῶς*[3] *καὶ εὐρύθμως*[4] *τὸν τοῦ νοὸς*[5] *ἄγγελον, ὅς ἐστιν*[6] *ὁ προφορικὸς*[7] *λόγος, παραδιδόναι γραφῇ, ἀλλὰ μὴ πλήττειν τὸν ἀέρα διὰ κενῆς*[8], *τὸ ὅσον εἰς*[9] *ἄμουσον, μέτροις*[10] *ἄξιον χρῆσθαι*[11] *ἡμᾶς*[12]. *μέτρῳ*[13] *γὰρ καὶ*[14] *τὸν θεὸν ὁρῶμεν*[15] *στοιχειῶσαι τὸ*[16] *πᾶν καὶ μεθύστερον*[17] *τοὺς σοφοὺς ποιητὰς μέτρῳ στοιχήσαντας*[18] *καὶ*[19] *διὰ*[20] *τὴν τῶν λόγων ἐμμέλειαν.* [21]*ὧν ἁπάντων καὶ πηγὴ καὶ ἀρχὴ ὁ σοφώτατος Ὅμηρος. ἐμμέλεια μὲν οὖν, ὥσπερ*[22] *ἔφην, μέτρῳ κατορθωθήσεται, μέτρον δὲ*[23] *ποσί, πους δὲ συλλαβῇ*[24] *ἢ συλλαβαῖς, γράμμασι*[25] *δὲ*[26] *συλλαβή*[27], *καὶ μέχρι τοῦ γράμματος ἡ ἀνάλυσις. γράμματα δέ*

[1] *Ἡφαιστίωνος περὶ μέτρων* PVADT, *Ηφαιστίωνος περὶ μέτρων* B, om. RSZ, *ἡφαιστίονος περὶ μέτρου* M || [2] *μέλοιμεν* T || [3] *ἐμμελλῶς* M || [4] *εὐρίθμως* T, *εὐρυθμως* R || [5] *νός* M || [6] *ἔστιν* BV || [7] *προφορικ̇* S || [8] *διακενῆς* PBVADS || [9] *εἰς* om. A || [10] *τροις* praecedente lacuna sex litterarum A || [11] *χρᾶσθαι* PMVS || [12] *χρῆσθαι ἡμᾶς*] *ἡμᾶς χρῆσθαι* D || [13] *μέτρα* A. Verba *μέτρῳ γὰρ καὶ τὸν θεὸν ὁρῶμεν στοιχειῶσαι τὸ πᾶν* ex eodem fonte videntur fluxisse atque ea quae leguntur in tractatu Harleiano pag. 321, 26 et 27 et in tractatu, quem edidit Studemund Anecd. Var. I pag. 161, 3 sqq. || [14] *καὶ* om. PMBV || [15] *καὶ τὸν θεὸν ὁρῶμεν*] *ὁρῶμεν καὶ τὸν θεὸν* S || [16] *το* V || [17] *μεθ' ὕστερον* VA || [18] *στοιχίσαντας* an *στοιχήσαντας* incertum S; *στοιχίσαντας* PMBVA || [19] *καὶ* om. RDS || [20] *δια* V || [21] incipit fol. 150ᵛ S || [22] *ὅπερ* DS || [23] *δὲ* om. A || [24] *συλλαβὴ* B || [25] *γράμματι* VARS || [26] *δέ* om. R, *δὲ ἡ* BVA || [27] *συλλαβῇ* P, *συλλαβὴ* ex *συλλαβῇ* factum D, *συλλαβῆς* M.

εἰσιν[28] κδ΄[29], ἅπερ εὖ πως[30] κιρνώμενα[31] τὰς συλλαβὰς ἀποτελοῦσιν[32]. ἐκ δὲ συλλαβῶν πάλιν τὸ ἐλάχιστον δύο πούς[33] γίνεται, [34]κατὰ ἀναλογίαν, οἶμαι[35], τῶν τοῦ ἀνθρώπου ποδῶν, τοῦ λογικοῦ ζώου[34]· ὥσπερ γὰρ δι' ἐκείνων τὸ ὅλον σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ἐπιστηρίζεται, οὕτω καὶ διὰ τούτων[36] ἡ τοιάδε συνθήκη[37] τοῦ ὅλου ἢ[38] λόγου ἢ[39] στίχου συνίσταται. τῶν τοῦ ἀνθρώπου δὲ[40] ποδῶν καὶ οὐκ ἄλλου ζώου· ἐπεὶ[41] ἔδει τοὺς λογικοὺς πόδας λογικοῦ ζώου ἐξομοιωθῆναι[42] ποσί. καὶ κατ'[43] ἄλλον δὲ τρόπον· ἐπειδὴ εἰ μὴ ἐκαλεῖτο πούς[44] καὶ διὰ τοῦτο[45] ᾐσχύνετο[46] καινοτομῆσαι τὴν φύσιν, [47]τάχ' ἂν μίαν[48] μόνην[49] συλλαβὴν[50] ἐπεφέρετο[51] [52]διὰ τὸ μὴ[53] δύνασθαι προκόπτειν εἰς[54] πλείονας[55], ὅπερ μονάδος[56] ἴδιον. [57]νῦν δὲ τοῦτο [58]οὐκ ἐγένετο δι' ἣν προεῖπον αἰτίαν, ἐπειδήπερ οὐχ[59] εὕρηται [60]ζῶον ἕνα κεκτημένον πόδα. ἀπὸ μὲν οὖν[61] τῆς δυάδος[62] καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς μονάδος ἤρξατο διὰ[63] τὸν τρόπον, ὃν εἶπον. προκόπτει[64] δὲ καὶ ἔμπροσθεν, ἐπεὶ[65] μήθ'[66] ἡ λέξις μήτε μὴν ὁ προφορικὸς λόγος μέχρι δισυλλαβίας[67] ἵσταται, καταντᾷ δὲ[68] μέχρι τετρασυλλαβίας. εἰ μὲν καὶ[69] δι' ἑτέραν [70]γλαφυροτέραν[71] ἔννοιαν, ὕστερον[72] εἰρήσεται. νῦν δὲ τοῦτο λελέχθω, ὅτι κατὰ[73] ἀναλογίαν τῶν τεσσάρων στοιχείων· κἀν[74] ἐκείνοις γὰρ πάντα τὰ ὁρώμενα ὑφίσταται[75], ὥσπερ κἀνταῦθα πᾶς λόγος προφορικός. ἢ[76] διὰ τὸ τετράγωνον[76a] καὶ

[28] *δὲ εἰσὶν* BADS, *δὲ εἰσιν* V || [29] *εἰκοσιτέσσαρα* BVA || [30] *πώς* om. PMBV || [31] *κρινώμενα* B; *κιρνώμενα* ex *κρινώμενα*? correctum S[1]. — Pro verbis *εὖ πως κιρνώμενα* in V legitur *ἐγκιρνώμενα* || [32] *ἀποτελοῦσι* R || [33] *ποῦ* B, *ποῦς* V || [34] Verba *κατὰ ἀναλογίαν* usque ad verba *λογικοῦ ζώου* (*ἐξομοιωθῆναι ποσίν*) praeter Isaacum, de quo infra dicam, exstant etiam apud Pseudo-Draconem pag. 133, 4—10 || [35] *οἶμαι* om. S || [36] *διατούτων* P, *δια τούτων* S || [37] *συνθήμη* A || [38] *ὅλου ἢ* om. S || [39] *ἢ* om. B || [40] *δὲ* om. V || [41] *ἐπειδὴ* S || [42] *ἐξόμοιωθῆναι* V, *ἐξοιμοιωθῆναι*? M || [43] *κατὰ* RD || [44] *ποῦς* V || [45] *διατοῦτο* libri praeter MR || [46] *ἠσχύοετο* D || [47] incipit fol. 151[r] S || [48] *μίαν* om. S || [49] *μο^ν* (sic) B || [50] *μόνην συλλαβὴν*] *συλλαβὴν μόνον* V || [51] *ἀπεφέρετο* RD || [52] incipit fol. 110[v] M || [53] *μὴ* S, om. PMBVARD || [54] *εἰς*] *τοὺς* V || [55] *πλείονα* R || [56] *μονά*(inc. fol. 229[v])*δος* R || [57] incipit fol. 146[r] A || [58] incipit fol. 232[r] V || [59] *οὐχ'* V || [60] incipit fol. 141[v] P || [61] *οὖν* om. S; *οὖν* in D supra lineam scriptum est || [62] *διάδος* A || [63] *διὰ* om. D || [64] *προκόπτειν* A, *προκύπτει* aut S aut D || [65] *ἐπει* MB, *ἐπεί* D || [66] *μηθ'*? M || [67] *δυσυλλαβίας* V, primum *ι* ex *ε* factum in D || [68] *δὲ καὶ* S || [69] *μὲν καὶ* RDS, *μὴ καὶ* PMBV, *καὶ μὴ* A || [70] incipit fol. 1[v] B || [71] *γλαφυρωτέραν* DS || [72] *ὕστερον* RDS, *ὡς ὕστερον* PMBVA || [73] *κατ'* R || [74] *κἂν* MBAD || [75] *συνίσταται* S || [76] *ἢ*] *καὶ*? S || [76a] *τετράγωνον* litteris *τε* supra lineam scriptis D; *τετράγωνος* M.

ἑδραῖον[77] *τοῦ ἀριθμοῦ καὶ οἱονεὶ βεβηκός· ὀφείλουσι γὰρ καὶ οὗτοι* [78]*οἱ λογικοὶ πόδες στερεοὶ*[79] *εἶναι καὶ βεβηκότες, ὥσπερ καὶ οἱ τῶν ζώων· ὥσπερ γὰρ*[80] *ἐν ἐκείνοις τὸ ὅλον σῶμα τοῦ ζώου*[81] *βαστάζεται, καὶ ἐν τούτοις τὸν αὐτὸν τρόπον ἅπας*[82] *λόγος ἐπιστηρίζεται*[83]. *ἢ ὅτι τὰ*[84] *πλείονα τῶν χερσαίων ζώων τέσσαρας πόδας ἔχουσιν*[85]. *ἢ*[86] *μάλιστα, δι' ὃν*[87] *ἄνωθεν*[88] *ὑπεσχόμεθα*[89] *λόγον εἰπεῖν· ἐπεὶ γὰρ τέσσαρες ἐν ἀριθμοῖς τέλειοι*[90] *εὑρίσκονται, ἤγουν ὁ ἐν μονάσιν ϛʹ*[91]*, ὁ ἐν δεκάσιν*[92] *κηʹ, ὁ*[93] *ἐν ἑκατοντάσι ⟨υϙϛʹ⟩, καὶ ὁ ἐν*[94] *χιλιοντάσιν*[95] *⟨͵ηρκηʹ⟩, καὶ*[96] *οἱ ἑξῆς*[96a]. *καὶ αὖθις ἡ ὑπερβολὴ καὶ ἔλλειψις κακίαι τυγχάνουσι, τὸ δὲ μέσον ἀρετή. ἔδει δὲ πᾶν τὸ*[97] *τῶν ποδῶν ἄθροισμα τήν τε*[98] *ὑπερβολὴν καὶ τὴν ἔλλειψιν διαδρᾶσαι*[99]*, τὸ δὲ*[100] *τέλειον* [101]*ἐγκολπώσασθαι εὖ ποιοῦν. οὕτω δὴ καὶ*[102] *συνέδραμε κἀκ*[103] *τῆς μέχρι τέσσαρα προκοπῆς, τόν*[104] *τε* [105]*ἕκτον*[106] *τέλειον διὰ τὸ βραχὺ* [107]*παραλεῖψαν, τοὺς δὲ*[108] *ἑτέρους δύο*[109] *τελείους διὰ πλῆθους μέγεθος, τὸν*[110] *κηʹ καὶ τέλειον καὶ μέσον καὶ μηδὲ*[111] *σύγχυσιν*[111a] [112]*ἐμποιοῦντα τῷ λόγῳ*[113] *ἠγάπησεν. Εἰσὶ μὲν γὰρ δισύλλαβοι τέσσαρες*[114]*, ὡς κατωτέρω καὶ*[115] *ἐν διαγράμματι φανή-*

[77] *ἐδραῖον* BV || [78] incipit fol. 151ᵛ S || [79] *στεραιοὶ* A, *στερροὶ* DS || [80] *γὰρ*] *καὶ* S || [81] *σῶμα τοῦ ζώου*] *τοῦ ζώου σῶμα* S || [82] *πᾶς* S, *καὶ πως* R, *καὶ πᾶς* D || [83] Ad hanc sententiam et ad eas, quae praecedunt, cum alia conferenda sunt, tum Dionysii qui fertur de pedibus tractatus initium et initium tractatus Pseudo-Moschopuli de pedibus pag. 49 sq , qui paulo correctius in multis legi videtur codicibus: veluti teste Studemundo in Veneto Marciano class. XI 1 membranaceo formae quartae minimae saeculi XIV palimpsesto (sub cuius contextu antiquior scriptura sacri argumenti saec. XI–XII latet) miscellaneo fol. 26ʳ med. — fol. 26ᵛ med. nec non in Veneto Marciano class. XI 15 chartaceo saec. XIV–XV fol. 97ᵛ || [84] *τὰ*] *τῶν* R || [85] *ἔχουσι* R, *ἔχει* S || [86] *ἢ* om. R || [87] *ὦ* V || [88] *ἄνωθεν* hic omissum post *εἰπεῖν* legitur in S || [89] *ὑπεσχόμην* S || [90] *τέλιοι* M; *τέλοι ὅι οἱ* (sic) B || [91] *ἕκτος* PMBVARD; *ἕξ* S || [92] *μονάσιν* MBV || [93] *ὁ*] *καὶ ὁ* S || [94] verba *ὁ ἐν* om. S || [95] *χιλιοντάσι* A || [96] *καὶ* A, om. PMBVRDS || [96a] *ἐξῆς* R || [97] *πᾶν τὸ*] *τὸ πᾶν* RDS || [98] *τε* om. S || [99] *διαδράσον* A || [100] *τὸ δὲ*] *τὸ, τὲ* R; *τό τε* D; *τό, τε* S || [101] incipit fol. 232ʳ V || [102] *καὶ* om. D || [103] *κἀκ* om. A, *καὶ* D; pro verbis *κἀκ τῆς* M habet (initio folii 111ʳ) *Καὐτῆς δὲ* || [104] *τὸν* D || [105] incipit fol. 152ʳ S || [106] *ϛʹʹ* PMD || [107] incipit fol. 142ʳ P || [108] *τοὺς δὲ*] *τούς τε* PDS, *τοὺς τε* BMV, *τοὺς τὲ* R || [109] *δύο*] *δι' ὅ* M; *δύο* (sic) *δύο* A || [110] *τοῦ* S || [111] *μὴδὲ* vel *μὴ δὲ* PMBVADS || [111a] *σύγχησιν*? M || [112] ante *ἐμποιοῦντα* in D scriptum fuerat *ποιοῦντα*, sed postea deletum || [113] *τὸν λόγον* (superscr. *ῶ*, *ω*) M || [114] *τέσσαρες*] *δ̄* R, *δʹ* DS || [115] *καὶ*] *τὸ* M.

σεται. ἐκ τῶν[116] τεσσάρων[116a] δὲ δισυλλάβων ὀκτὼ[117] γεννῶνται[118] τρισύλλαβοι, ἢ βραχεῖαν[119] ἢ μακρὰν συλλαβὴν ἐν τῷ τέλει προσλαμβανομένων[120]. δὶς[121] τέσσαρα ὀκτώ[121a]. καὶ αὖθις ἐκ τῶν ὀκτὼ[121a] τὸν ὅμοιον τρόπον ἕτεροι τετρασύλλαβοι δεκαέξ[122], καὶ συνάγονται ὁμοῦ δ′[123], η′, ις′ οἱ πάντες κη′, ὅς[123a] ἐστι δεύτερος τέλειος. τάχα δέ[124], ὥσπερ οἱ πόδες τὴν μὲν μονάδα παρῃτήσαντο, [125]ἀπὸ δυάδος δὲ ἤρξαντο, οὕτω καὶ τὸ τούτων ἄθροισμα [126]τὸν μὲν πρῶτον τέλειον παρῃτήσατο[125], ὅς[127] ἐστιν ὁ ἕκτος[128], τῷ δὲ δευτέρῳ προσέμεινεν,[129] ὅς ἐστιν ὁ[130] κη′. ἣν[131] καὶ ἄλλας αἰτίας δοῦναι[131a], ἀλλ' ἀρκοῦσι καὶ αὗται πρὸς[132] μικρὰν[133] παράστασιν.

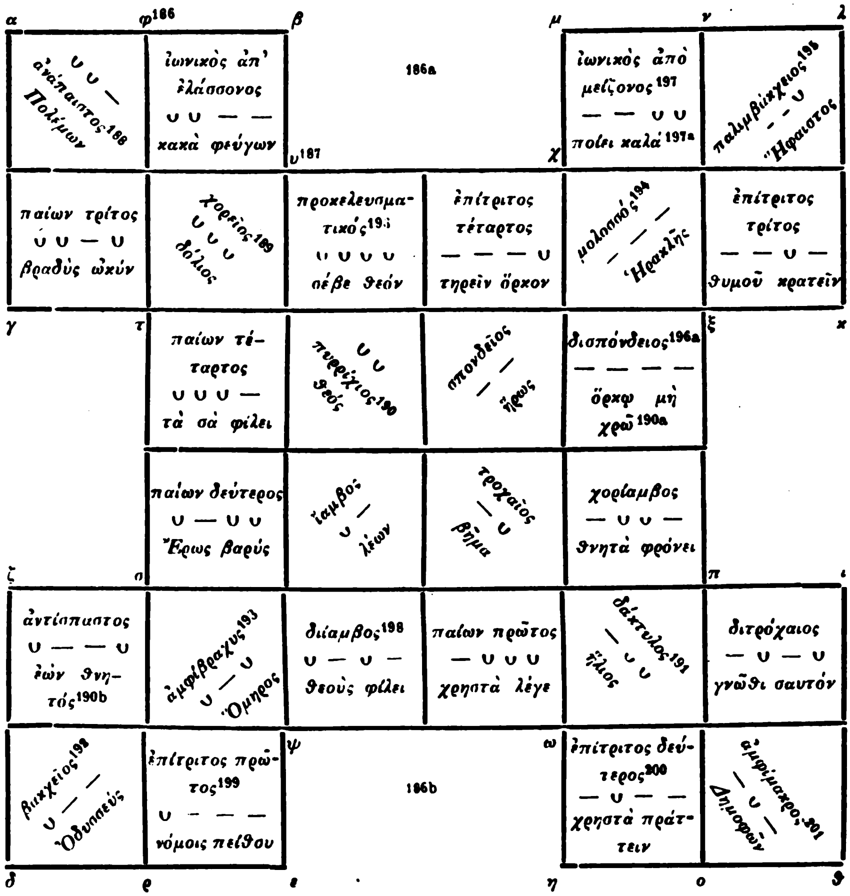
Νῦν δὲ καιρὸς ἐκθεῖναι καὶ[134] τὸ διάγραμμα, καὶ ἄλλως μὲν ἔχον[135] τινὰ γλαφυρότητα, ἣ[136] μετὰ[137] ταῦτα εἰρήσεται, μάλιστα δὲ καὶ[138] διὰ[139] τὸ εὐσύνοπτον τῆς τῶν ποδῶν[140] προκοπῆς χρήσιμον ὄν. ἔχει δὲ[141] οὕτως.[142] [143]Σκόπει[144] μὲν[145] τὸ διάγραμμα, οἵαν τὴν ἑρμηνείαν[146] κέκτηται[147]. [148]τὰ μὲν τετράγωνα τὰς λεγομένας χώρας τοῦ μέτρου σημαίνουσι[149], τὰ δὲ ἐντὸς[150] τούτων[151] ἡμικύκλια τὰς βραχείας[152] τῶν[153] ποδῶν συλλαβάς, αἱ δὲ κατ' εὐθεῖαν μικραὶ γραμμαὶ τὰς μακράς. οἶδα[154] δὲ δήπου καὶ ἐν ταῖς προσῳδίαις τὰ σχήματα ταῦτα[155] τῶν τοιούτων σημαντικά. Τὰ μὲν οὖν μέσα τέσσαρα[155a] τετράγωνα τοὺς δισυλλάβους [156]πόδας ἀπολαμβάνουσι[157]· τόν τε πυρρίχιον καὶ σπονδεῖον καὶ τὸν[158] ἴαμβον καὶ τροχαῖον, τὰς δύο ταύτας συλ-

[116] τῶν om. S || [116a] δ̄ D || [117] η̄ D || [118] γενῶνται V || [119] βραχεῖαν PMB || [120] προσλαμβα(inc. fol. 230 r)νομένων R, προσλαμβάνων MBV, προσλαμβάνοντες S || [121] δὶς γὰρ S || [121a] η̄ PM || [122] ις̄ MRD, η̄ P || [123] δὶς M || [123a] ὅ R || [124] δέ] γὰρ S || [125] verba ἀπὸ δυάδος — παρῃτήσατο om. AS; ceterum παρῃτήσαντο D || [126] incipit fol. 2r B || [127] ὅ AR || [128] ς″ P, ς̄′ M, ς′ R || [129] omnia verba quae deinceps (post προσέμειναν) sequuntur usque ad βεβαμμέναι πεφύκασι (p. 26 v. 2) omittit R || [130] ὁ om. M. Post ὁ haec verba add. S: ἕξ. τῷ δὲ δευτέρῳ (incipit fol. 152 v) προσέμειναν, ὅς ἐστιν ὁ || [131] ἢν MV || [131a] ἐκδοῦναι S || [132] πρὸς γοῦν DS || [133] μικρὰν τὴν DS || [134] καὶ om. V || [135] ἔχων A, ἔχοντα D || [136] ἢ PMBVA || [137] μετα PVADS || [138] καὶ om. DS || [139] διὰ om. PMBV || [140] ποδῶν DS, πολλῶν PMBVA || [141] δὲ] γὰρ S || [142] post οὕτως caput fit in PMBVA; in PMBVAD hoc loco desideratur diagramma, quod in uno codice S hoc loco sequitur, totum reliquum paginae spatium explens || [143] incipit fol. 146v A || [144] κόπει S || [145] μὲν] δὲ ADS || [146] ἑρμήνειαν D || [147] ἔχει PMBV || [148] incipit fol. 247v D || [149] σημαίνουσι ex σημαίνουσιν correctum A; σημαίνουσιν potius quam σημαίνουσι? S || [150] ἐκτὸς D || [151] τούτου A || [152] βαχείας M || [153] ωτ⌒ P || [154] οἶσθα S (non male) || [155] ταῦτα omittit A || [155a] δ̄ D || [156] incipit fol. 142v P || [157] ὑπολαμβάνουσι MB; ὑπολαμβανουσι V || [158] τὸν om. A.

λαβάς, αἵτινες καὶ ἑτέρῳ χρώματι παρὰ τοὺς τρισυλλάβους[159] βεβαμμέναι[160] πεφύκασι[161].

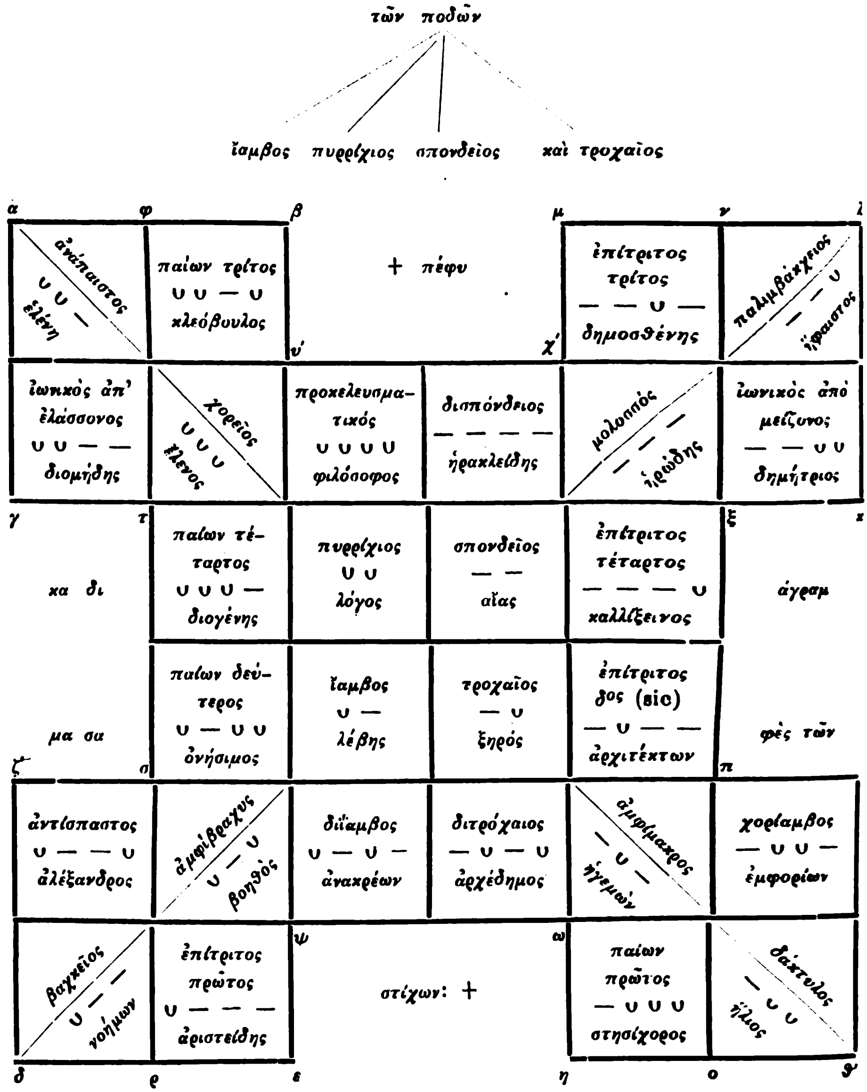
Τούτων[162] οὖν[163] τῶν δισυλλάβων ποδῶν ἕκαστος[164] δύο τρισυλλάβους[165] γεννᾷ. καὶ εἰσὶν ἐν τῷ διαγράμματι οἱ[166] ἐξ[167] ἑκάστου[168] ἄκρου[169] τῶν τετραγώνων ἐξερχόμενοι[170] δύο ῥόμβοι, ἐν οἷς εἰσὶν[171] οἱ[172] τρισύλλαβοι. καὶ ἀπὸ μὲν[173] τοῦ πυρριχίου οἱ δύο ῥόμβοι[174] γεννῶνται οἱ ἐμφέροντες[175] τόν τε χορεῖον καὶ ἀνάπαιστον, ἀπὸ δὲ τοῦ σπονδείου οἱ ἕτεροι δύο οἱ ἐμφέροντες τόν τε μολοσσὸν[176] καὶ τὸν παλιμβάκχειον[177], πάλιν ἀπὸ μὲν[178] τοῦ ἰάμβου οἱ τὸν ἀμφίβραχυν[179] καὶ βακχεῖον ἐμφέροντες[180], ἀπὸ δὲ τοῦ τροχαίου οἱ τὸν δάκτυλον καὶ τὸν[181] ἀμφίμακρον[182] ἐμφερόμενοι[183]· οὕτω μὲν οὖν, ὡς καὶ ἡ ὄψις.[184]

[159] δισυλλάβους S. Verba αἵτινες — τρισυλλάβους om. A || [160] βεβαμέναι PMVA, βαμέναι B || [161] πεφύκασιν D || [162] οὕτως D || [163] οὖν] δὴ A || [164] ἕκαστοι M || [165] τρισυλλαβους R || [166] οἱ] οἷον R || [167] ἐξ BV || [168] εκάστου V; ἑκατέρου RD || [169] ἄκρου om. R || [170] incipit fol. 153v S || [171] εἰσιν A; εἰσι S || [172] οἱ om. S || [173] οὖν add. R || [174] ῥόμβοι V || [175] ἐμφέροντες] φέροντες RD || [176] μολοσσον R || [177] παλιβάκχειον D || [178] μὲν om. MA || [179] ἀμφίβαχυν M || [180] ἐκφέροντες PMBVA || [181] τὸν om. AS || [182] ἀμφιμακρὸν V || [183] ἐκφερόμενοι PMBV || [184] In R diagramma deest nullo relicto spatio. In codd. PMBVD posteriore demum loco hoc diagramma sequitur (vide infra, adnot. 217, 225, 227, 228). In codice S hoc diagramma bis pictum est: fol. 152v (conf. supra adnot. 142) et (in non paucis minutiis, quas ego silentio praetereo, discrepans) fol. 157v (post § 1b absolutam). — Diagrammata codicum PMBVS non differunt a codice A nisi eo, quod exempla verborum in A a posteriore manu (A²) addita (πολέμων et κακὰ φεύγων etc.; haec exempla ab A² ex tractatu aliquo simili eius qui legitur in codice Berolinensi 'Ms. graec. Quart. 9' fol. 44 addita esse perspexit Studemund Anecd. Var. I pag. 294 adn. 4) in illis plane desunt et quod in S etiam **intra** diagrammatis corpus aliquot litterae singulares additae sunt (has ego non recepi); M praeterea nomina saepe falsa exhibet; nomina et schemata quattuor disyllaborum in PS non diagonaliter scripta sunt ut in A, sed ad libellam directa et ea, quae sinistra diagrammatis parte continentur trisyllaborum (ἀνάπαιστος etc.) non inversa scriptura, ut in A, sed ita, ut infra depinxi; litterae denique singulares angulis adscriptae, omissae in A, exstant in PMBVDS. Differentias orthographicas plerasque omitto. Eiusdem formae diagramma sed alio ordine pedes dispositos continens aliisque instructos exemplis exstat in codicis Palatini 132 saec. XVI folio 120v, qui codex foliis 89—144v extr. Hephaestionis ἐγχειρίδιον cum scholiis continet, ad verbum congruens cum editione principe Hephaestionis Iuntina (Florentiae a. 1526); quae quamquam diagrammatis lineis omissis certo tantum ordine pedes disposuit, tamen, cum exempla eadem sint, verisimile est idem diagramma quod in codice Palatino 132 etiam in eo codice exstitisse, ex quo Hephaestionis Enchiridion primum editum est.

[186] υ S (fol. 152ᵛ) || [186a] S (et fol. 152ᵛ et fol. 157ᵛ) hic addit verba διάγραμμα μετρικὸν || [186b] S (fol. 152ᵛ) hic denuo addit verba διάγραμμα μετρικὸν || [187] υ P, φ S (fol. 152ᵛ) || [188] ἀνάπαιστον MAS. — Omnia exempla pedum a posteriore manu (A²) addita A || [189] χορεῖον AS, χωρεῖος MB || [190] πυρρίχιον PBAS; πυρρίχυος M || [190a] ορκωμὴ θρῶ? A² || [190b] θνητὸν? A² || [191] δάκτυλον AS || [192] βακχεῖον MAS || [193] ἀμφίβραχυν PBAS || [194] μολοσσὸν MBVAS || [195] παλιμβάκχειον BAS || [196] προκελευσματικόν MV || [196a] διισπόνδεῖος (sic) A || [197] μείζωνος BV || [197a] κακὰ? A² || [198] δίαμβος PVAS || [199] ᾶ P || [200] β' P || [201] ἀμφίμακρον AS. — Post hoc diagramma in A in proximo folio sequitur Homeri Batrachomyomachia cum scholiis.

Longius ab hac specie distat diagramma in codice D, ubi haec fere (nam minutias in describendo hoc diagrammate non curavit Hoerschelmannus) est eius forma:

Ἐκ τῶν τεσσάρων[201] δισυλλάβων οἱ ὀκτὼ τρισύλλαβοι προέρχονται[202], οἵτινες μέσον τέμνουσι τὰ τετράγωνα[203] αὐτά, ἅπερ ῥόμβους λέγομεν[204], οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ' ἐπείπερ οἱ τρισύλλαβοι τὸν τρία[205] ἀριθμὸν ἐμφέρουσιν, ὁ δὲ τρία τρίγωνον [206]πρῶτον[207]. καὶ ἐκ τῆς[208] τομῆς δὲ τοῦ[209] ῥόμβου καὶ[210] τοῦ[211] τετραγώνου δύο[212] τρίγωνα ὀρθογώνια γίνονται. [213]πάλιν δὲ[214] ἀπ' αὐτῶν τῶν τρισυλλάβων ποδῶν οἱ δεκαὲξ[215] τετρασύλλαβοι[216] [217]γίνονται[213] οἱ[218] καὶ αὐτοὶ[219] τῷ προτέρῳ βάμματι[220] ἐντὸς[221] κεκοσμημένοι[222], ὡς καὶ ἡ ὄψις ὁμολογεῖ. καὶ εἰσὶν οὗτοι οἱ[223] ἐξ ἑκατέρων τῶν ἐντὸς πλαγιῶν[224] τῶν εἰρημένων[225] [226]ῥόμβων[227] ἀναγεγραμμένοι[228] ἐντὸς τετραγώνων πόδες, οἷον ἐκ μὲν τῶν[229] τοῦ[230] μολοσσοῦ ἐνδοτέρων γραμμῶν ὁ τέταρτος[231] ἐπίτριτος καὶ ὁ δισπόνδειος, ἐκ δὲ τῶν τοῦ παλιμβακχείου[232] ὁ ἀπὸ μείζονος[233] ἰωνικὸς καὶ ὁ τρίτος[234] ἐπίτριτος, καὶ αὖθις ἐκ μὲν τῶν[235] τοῦ χορείου[236] ὁ προκελευσματικὸς[237] καὶ [238]ὁ τέταρτος[239] παίων, ἐκ δὲ τῶν τοῦ ἀναπαίστου [240]ὁ ἀπ' ἐλάσσονος[241] ἰωνικὸς καὶ ὁ τρίτος[234] παίων, πάλιν δὲ[242] ἐκ μὲν τοῦ δακτύλου[243] ὁ χορείαμβος[244] καὶ ὁ πρῶτος παίων, ἐκ δὲ τοῦ ἀμφιμάκρου ὁ διτρόχαιος καὶ ὁ δεύτερος[245] [246]ἐπίτριτος, καὶ αὖθις ἐκ μὲν τοῦ ἀμφιβράχεος[247] ὁ δεύτερος παίων καὶ ὁ διΐαμβος[248], ἐκ δὲ[249] τοῦ βακχείου[250]

[201] δ̄ D || [202] περιέρχονται PMBV || [203] τράγωνα B || [204] ἐλέγομεν S (non male) || [205] τρία om. V; τρί B; τρίτον M || [206] incipit fol. 154ʳ S || [207] τρίγωνος πρῶτος codd. omnes || [208] τῆς om. S || [209] τοῦ om. S || [210] καὶ om. D || [211] τοῦ om. RS (non male) || [212] β̄ D || [213] Verba πάλιν δὲ — γίνονται om. S || [214] δὲ] ὁ R || [215] οἱ δεκαὲξ] οἱ ἕξ R, οἱ ς̄ D, δεκαὲξ PMBVS || [216] τετρασύλαβοι D || [217] incipit fol. 233ᵛ V, in cuius initio diagramma illud exstat || [218] οἳ PVS || [219] αὐτοὶ] ἐντὸς D || [220] βάματι PMBV || [221] ἐντὸς om. D || [222] κεκοσμιμένοι V || [223] ὁ V || [224] πλαγιῶν B, πλαγίων S || [225] incipit fol. 3ʳ B, in cuius initio diagramma illud exstat || [226] incipit fol. 234ʳ V || [227] ῥόμ(incipit fol. 143ʳ P, in cuius initio diagramma illud exstat)βων P || [228] ἀναγεγραμ(incipit fol. 112ʳ M, in cuius initio diagramma illud exstat)μένοι M || [229] τῶν om. M || [230] τοῦ om. B || [231] δ̄ος S || [232] παλιβακχείου D || [233] μείζωνος MV || [234] γος D || [235] τῶν om. S || [236] χωρίου MV || [237] προκελευσμα(inc. fol. 230ᵛ)τικὸς R || [238] incipit fol. 143ᵛ P || [239] δ̄ος DS || [240] incipit fol. 112ᵛ M || [241] ἀπελάσσονος V, ἀπ' ἐλάσσωνος M || [242] δὲ om. RD; δὲ μὲν VM, sed in M δὲ supra lineam a M¹ || [243] δακτυλικοῦ R || [244] χορίαμβος D || [245] βος D || [246] incipit fol. 154ᵛ S || [247] ἀμφιβράχεος an ἀμφιβραχέος incertum M || [248] δίαμβος PBS || [249] δὲ om. S || [250] βραχείου MBV.

ὁ[251] ἀντίσπαστος καὶ ὁ πρῶτος ἐπίτριτος. Εἰσὶν οὖν οἱ[252] ἐκ τῶν τρισυλλάβων ὀκτὼ[253] προερχόμενοι πόδες καταχρηστικῶς[254] λεγόμενοι τετρασύλλαβοι δεκαέξ[255]. ἕκαστος γὰρ τῶν ὀκτὼ[256] πρὸς τῷ[257] τέλει[258] βραχεῖαν ἢ μακρὰν συλλαβὴν προσλαμβάνων δύο τετρασυλλάβους γεννᾷ. [259]καὶ συμβαίνει τοὺς πάντας[260] ις'[261] ἐκ τῶν ὀκτὼ[262] γίνεσθαι. τέσσαρες[263] δὲ[264] καὶ ὀκτὼ[265] καὶ δεκαὲξ[266] πληροῦσι τὸν δεύτερον τέλειον ἀριθμόν, ὅς[267] ἐστιν[268] ὁ εἰκοσιοκτώ[269]. ἄλλον δὲ πληρῶσαι[270] οὐκ ἂν ἠδυνήθησαν. Ταῦτα μὲν οὖν γίνεται τόνδε τὸν τρόπον.

Χρήσιμον δὲ εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν δισυλλάβων ποδῶν, διὰ[271] τί[272] μὴ[273] καὶ περαιτέρω [274]τῶν τεσσάρων[275] προύκοψαν[276]. καὶ φαμέν, ὅτι περαιτέρω[274] προελθεῖν τῇ φύσει ἀδύνατον ἦν[277]· δύο γάρ εἰσιν[278] αἱ συλλαβαί, [279]δύο[280] δὲ καὶ οἱ χρόνοι, ὁ μακρὸς καὶ ὁ[281] βραχύς, δὶς δὲ[282] τὰ δύο τέσσαρα[283]. καὶ σαφέστερον δὲ σκόπησον τάδε[284]· αἱ δύο[280] συλλαβαὶ ἢ[285] καὶ ἀμφότεραι βραχεῖαι εἰσὶ καὶ ποιοῦσι τὸν πυρρίχιον, ἢ καὶ ἀμφότεραι μακραὶ καὶ ποιοῦσι τὸν σπονδεῖον· καὶ πάλιν ἐκ τῆς ἀμφοτέρων τῶν χρόνων[286] κοινωνίας ἢ ἡ πρώτη συλλαβή ἐστι[287] βραχεῖα[288] καὶ ἡ[289] δευτέρα[290] μακρὰ καὶ γίνεται ἴαμβος, ἢ[291] ἡ πρώτη [292]μακρὰ [293]καὶ ἡ δευτέρα[294] βραχεῖα καὶ γίνεται

[251] ὁ] δὲ ὁ S | [252] οἱ] καὶ S; καὶ οἱ RD | [253] η̄ D | [254] καταχρηστικὸς V [255] ι̅ς̅ MDS | [256] η̄ MD | [257] τὸ MBV | [258] τέλ B, τέλος MV | [259] Pro iis quae sequuntur usque ad verba τὰς πέντε χώρας (vide infra sub [324]) in S haec verba leguntur (nihil emendavi): ὡσαύτως καὶ ἕκαστος τῶν δισυλλάβων πρὸς τῷ τέλει λαμβάνων βραχεῖαν ἢ μακρὰν συλλαβὴν. γεννᾷ δύο τρισυλλάβους καὶ ὁ μὲν πυρρίχιος προσλαβὼν βραχεῖαν συλλαβὴν ἐν τῷ τέλει γεννᾷ τὸν χορεῖον. μακρὰν δὲ γεννᾷ τὸν ἀνάπαιστον. ὡσαύτως καὶ ὁ σπονδεῖος λαβὼν μακρὰν. γεννᾷ τὸν μολοσσὸν. βραχεῖαν δὲ, γεννᾷ τὸν παλιμβάκχειον. ὁ δὲ τροχαῖος προσλαβὼν βραχεῖαν γεννᾷ τὸν δάκτυλον μακρὰν δὲ τὸν ἀμφί desinit fol. 154v; excidisse videtur folium aliquod | [260] πάντα B | [261] δεκαὲξ R | [262] η̄ MD | [263] τέτταρες RD | [264] δὲ om. D | [265] η̄ D | [266] ι̅ς̅ MD | [267] ὅς B | [268] ἐστὶν B | [269] εἰκοσιοκτὼ M; κ̅η̅ VRD | [270] πληροῦσαι M | [271] δια PBVR | [272] τὸ D | [273] μὴ ex καὶ correxit R¹ | [273] μὴ D sed μ ex correctura | [274] verba τῶν τεσσάρων — ὅτι περαιτέρω habent RD, om. reliqui | [275] ωνι δ D | [276] προέκυψαν an προέκοψαν incertum D | [277] ἦν om. R | [278] γὰρ εἰσὶν MBVD | [279] incipit fol. 234v V | [280] β D | [281] ὁ supra lineam in D | [282] δι̃ D | [283] δύο τέσσαρα] β δ̃ D | [284] τῆδε RD (non male) | [285] εἰ M | [286] χρόνον D | [287] ἐστὶ RD | [288] βραχεῖα P | [289] καὶ ἡ] ἡ δὲ RD | [290] βα D | [291] ἢ] καὶ R | [292] incipit fol. 144r P | [293] incipit fol. 3v B | [294] βα D, δεύτερα R.

τροχαῖος. περαιτέρω δὲ προελθεῖν ἀδύνατον, ὥστε[295] καὶ διὰ[296] τοῦτο εἴη ἂν τὸ μὴ προελθεῖν εἰς πλείους [297]τὸν πόδα συλλαβὰς[298] ἢ μόνον εἰς[299] τέσσαρας. Ἀλλὰ ταῦτα[300] μὲν οὕτως.

[301]Ὅρα δὲ καὶ ὅτι φυσικῇ τινι[302] τάξει καὶ οὐχ ἡμετέρᾳ καὶ αἱ ἓξ[303] χῶραι[304] ἐνθεωροῦνται[305] τῷ[306] διαγράμματι, ἃς ἔφαμεν ἔχειν τὸν στίχον καὶ τὸν ἡρωϊκὸν [307]καὶ τὸν ἰαμβικόν. ἓξ γὰρ χώρας ἐμφέρει τὸ[308] εφ[309] παραλληλόγραμμον[310], ἃ στοιχεῖα ὅρια τούτου καθεστήκασιν. ὡσαύτως[311] καὶ τὸ μο, οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ τὸ αθ διαγωνίως καταγόμενον[312], καὶ τὸ λδ. ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἶεν ἂν[313] δεῖγμα[314] τοῦ τελείου στίχου. ἐπεὶ δέ εἰσι[314a] καὶ στίχων οἳ καὶ οὐ[315] μέχρι πέντε[316] χωρῶν[317] καταβαίνουσιν, ἀλλὰ καὶ μέχρι δύο, ὅρα καὶ[318] τούτων τὰ διαγράμματα φύσει[319] προκόπτοντα[320]. τὰ μὲν γὰρ[321] υρ καὶ χο[322] παραλληλόγραμμα τὰς πέντε[323] χώρας [324]τῶν στίχων[325] ἐμφαίνουσι[326], τὰ δὲ βσ καὶ μπ τὰς [327]τέσσαρας[328], καὶ αὖθις τὰ μὲν [329]τψ καὶ ξω τὰς[327] τρεῖς, τὰ δὲ σε καὶ ζρ τὰς δύο[330]. εἰ δέ τις ἰσχυρίζεται[331] καὶ μέχρι μονοποδίας τὰς χώρας καταβιβάζεσθαι, εἰσὶ καὶ τούτων ἐνταῦθα[332] παραδείγματα· τὰ γὰρ φυ[333], νχ[334], οω, καὶ ψρ[335] τετράγωνα τὴν μίαν χώραν ἐμφαίνουσιν[336].

Σκόπει δὲ[337] καὶ ἑτέραν τινὰ γλαφυρότητα. τὸ τυ[338] τετράγωνον νικᾶται μονάδι ὑπὸ τοῦ σψ τετραγώνου, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ μέρει τὸ ἐναντίον τὸ πω τετράγωνον δυάδι[339] ὑπὸ τοῦ χξ. ὃ[340] δὲ πρότερον ἐπάνθανε[341] τὸ τυ[342] τετράγωνον[343] ὑπὸ τοῦ σψ τετραγώνου μόνον ὑπὸ μόνου μονάδι νικώμενον, τοῦτο αὖθις

[295] ὡστε D | [296] δια PVD | [297] incipit fol. 113ʳ M | [298] συλλαβὼς M | [299] εἰς om. RD | [300] ταῦτα (sic) M | [301] Ea quae inde ab Ὅρα δὲ sequuntur, cum codice B non contulit Studemund | [302] φυσικῆ τινὶ PD, φυσικὴ τινὶ MV | [303] αἱ ἓξ R, ἐξ Z, ϛ PMV, αἱ D | [304] χώραι V | [305] ἐνθεωροῦνται ex θεωροῦνται correctum M | [306] τὸ M | [307] incipit fol. 231ʳ R | [308] το M | [309] εω D | [310] παραλληγόγραμμον M | [311] καθεστήκασι. ὡς δ' αὔτως R | [312] καταγόμενον an καταγώμενον incertum D | [313] ἂν om. MV | [314] δείγματα RD (concinnius) | [314a] δὲ εἰσὶ PMVD | [315] οὐ om. RD | [316] ε D | [317] πέντε χωρῶν] χωρῶν πέντε R | [318] καὶ om. MV | [319] φυσει R | [320] προκύπτοντα PMVRD | [321] γὰρ om. V | [322] υυ καὶ χρ libri, correxit Studemund | [323] ε P, ε MD | [324] incipit fol. 155ʳ S | [325] στοίχων M | [326] ἐμφαίνουσιν V, ἐμφαίνοντα S | [327] verba τέσσαρας — τὰς in marg. addit R¹ | [328] δ D | [329] incipit fol. 235ʳ V | [330] β D | [331] ἰσχυρίζει R | [332] ἐνταῦθα τὰ DS | [333] υφ S | [334] γχ? MD | [335] ψς R, ρψ S | [336] ἐμφαίνουσι PMRD | [337] δὲ om. S | [338] τφ S | [339] διάδι V | [340] ὃ PMV | [341] ἐπάν(incipit fol. 144ᵛ)θανε P | [342] τυ om. R; τφ S | [343] τετράγωνον om. S.

πανθάνουσι[344] *τὰ σψ, πω τετράγωνα ὑπὸ τῶν*[345] *υτ*[346], *χξ*[346a] *τετραγώνων* —[347] *τὰ δύο ὑπὸ*[348] *τῶν δύο*[349] — *μονάδι*[350] *νικώμενα*[351], *ἐπειδήπερ τὸ μὲν τυ*[352] *τετράγωνον καὶ ἀμφοτέρων τῶν σψ, πω*[353] *τετραγώνων μονάδι*[354] *ἐλείπετο, τὸ δὲ χξ καὶ ἀμφοτέρων δυάδι*[355] *περιεγένετο*[356]. *μεταδίδωσι*[357] *γοῦν τοῦτο μονάδος μιᾶς τῇ ἐλλείψει*[358] *τοῦ υτ*[359] *τετραγώνου. καὶ μετ' ἐκεῖνον πάλιν τῶν λοιπῶν δύο μονάδι κρατεῖ. Καὶ*[360] *ταῦτα μὲν περὶ τούτων. τῷ*[361] *δὲ ἐξετάζοντι καὶ πλείω τινὰ εὑρεθήσεται.*[362]

[344] *πυνθάνασι* (vix *πανθάνουσι*) P | [345] *τοῦ* S | [346] *υτ* RD, *νυτ* PMV, om. S | [346a] *ξβχα* D | [347] incipit fol. 113v M | [348] *ὑπ'* S | [349] *δύο* om. M | [350] *τῶν δύο μονάδι*] *αὐτοῦ δυάδι* S | [351] *νι*(incipit fol. 155v)*κώμενα* S | [352] *τε* (fortasse *τω*) S | [353] *π ὡς* D | [354] *μονάδι* supra lineam in D | [355] *διάδι* V | [356] *περιἐγένετο* V | [357] *μετὰ δίδωσι* M | [358] *ἐλλήψει* MV | [359] *φτ* S | [360] *καὶ* om. RDS | [361] *τῶν* PMV | [362] Hic habet D (fol. 248r) diagramma illud (conf. nos supra pag. 28).

Ad hanc paragraphum totam ea prope accedunt, quae leguntur apud Isaacum Monachum pag. 169—174; diagramma additum est pag. 244; conf. quae supra de hac re dicta sunt pag. 19 sq. Minus quidem accurate quam ea quae praecedunt posterior huius tractatus pars inde a verbis *Ὅρα δὲ καὶ ὅτι φυσικῇ τινι τάξει* (pag. 31, 4 sqq.) usque ad finem cum Isaaci verbis (pag. 173, 8—174, 24) consentit; haec enim non plane intellexisse videtur Isaacus et hanc ob causam liberius retractasse. Inscripsit Isaacus libello suo '*περὶ μέτρων ποιητικῶν*' isque incipit a verbo *μέλλοντες*. Sunt etiam quae ad verbum congruant, veluti ea quae apud Isaacum pag. 170, 13—20 leguntur; inde a *τοῦ λογικοῦ ζώου* usque ad *λογικοῦ ζώου ἐξομοιωθῆναι ποσίν* (quae eadem isdem verbis exstant apud Pseudo-Draconem); et paulo liberius ea verba, quae leguntur apud Isaacum pag. 172, 9—28, in Pseudo-Hephaestionis contextu pag. 29, 6 sqq. exstant: *πάλιν δὲ ἀπ' αὐτῶν τῶν τρισυλλάβων* e. q. s. usque ad verba *καὶ ὁ πρῶτος ἐπίτριτος* (pag. 30, 1). Diagramma praeterea apud Isaacum idem exstare atque in § 1a supra monui; omissa autem sunt, si Bachmannianae editioni fides habenda est, ab Isaaco pedum nomina et exempla.

⟨§ 1^{b}.⟩[1]

[2]Ὥρα[3] δὲ καὶ περὶ τῶν ὀνομάτων τούτων[4] εἰπεῖν καὶ[5] ὅθεν οὕτως[6] ἐκλήθησαν. Ἔστω δὲ πρῶτος ὁ πυρρίχιος, ὃς δοκεῖ ἀπὸ τῆς πυρρίχης, ἐνόπλου ὀρχήσεως, γεγενῆσθαι· [7]ταύτην δὲ τὴν πυρρίχην Πύρριχός τις[8] Λάκων ἐξεῦρεν[9] ἐν Λακεδαίμονι. ὁ δὲ σπονδεῖος[10], ὅτι ἐν[11] σπονδαῖς[12], ὅ ἐστι διαλλαγαῖς[13], τοιούτοις ἐχρῶντο μέτροις. ὁ δὲ[14] ἴαμβος ἀπὸ[15] Ἰάμβης[16] τινὸς γυναικὸς στίχον [17]ἐκ τοιούτων[18] ποδῶν συγκείμενον ἐκφωνησάσης[19]· φέρεται δὲ ὁ στίχος

ἄνθρωπ'[20], ἄπελθε, μὴ τάραττε τὴν σκάφην (Hippon.).

καὶ [21]ὁ τροχαῖος ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν τρεχόντων· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι ἀπὸ μακρᾶς[22] ὁδοῦ εἰς μικρὸν καταντῶσιν[23], οὕτω καὶ οὗτος ὁ ποὺς ἀπὸ μακρᾶς συλλαβῆς ἀρχόμενος εἰς βραχεῖαν[24] κατέληξεν. Οὕτως ἔχουσι τὰ τῶν δισυλλάβων ποδῶν ὀνόματα.

[25]Πάλιν δὲ ἐκ τῶν τρισυλλάβων χορεῖος μὲν[26] ἐκλήθη[27] ἀπὸ τοῦ ἐν χοροῖς ᾄδεσθαι τὸ[28] παλαιόν, ἢ ἀπὸ τοῦ χεῖσθαι, ὅ ἐστιν ἐξέρχεσθαι, ῥᾷον[29] διὰ[30] τοῦ στόματος· τὰ γὰρ βραχύτερα ῥᾷον ἐξέρχονται. [31]μολοσσὸς δὲ ἀπὸ τοῦ ἐν Μολοσσοῖς τοῖς τοῦ Ἀπόλλωνος[32] μαντείοις ᾄδεσθαι, ἢ ἀπὸ τοῦ μολεῖν ἐν αὐτῷ ὄσσαν[33] καὶ φωνὴν[34] ἰσχυροτέραν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς

1 Inc. fol. 248^{r} D | 2 In D in folii 248^{r} capite diagramma illud depictum est | 3 ὤρα RS, ὅρα PMVD | 4 τόνων V | 5 καὶ om. S | 6 οὕτως om. S; τούτων PMV | 7 incipit fol. 235^{v} V | 8 πύρριχος τὶς PVD, πύρριχος τίς S; ceterum conf. Christophorum Brusskern 'de rerum inventarum scriptoribus graecis' (Bonnae 1864) pag. 5. 11 sq. 35 sq. | 9 λάκων ἐξεῦρεν] litterae ων ἐξ exstinctae in S | 10 σπονδεῖος] exstinctum in S; incipit fol. 231^{v} R | 11 ἐν ταῖς RD | 12 σποδαῖς P | 13 διαλλαγαῖς] litterae λαγαῖς fere exstinctae in S | 14 δὲ om. codd. omnes praeter S (an praeter D potius?) | 15 ἀπὸ τῆς D | 16 ἰάμβου Z | 17 incipit fol. 156^{r} S; folii 155^{v} inferior pars ad sinistram in S adeo attrita est, ut nonnulla verba plane evanuerint. Sed vacua spatia et lineae vel puncta singula docent prorsus eadem ibi scripta fuisse, quae in PMVRD. Quae non aperte ut exstincta adnotavi, si clara luce inspiciuntur, adhuc cognosci possunt | 18 τοιούτων om. PMV | 19 φωνησάσης R | 20 ὔθρωπ' P; ἀνὴρ S | 21 incipit fol. 248^{v} D | 22 μικρᾶς R | 23 καταντῶσιν] post litteras κα spatium quattuor litterarum inque eo parva macula atramento effecta in P | 24 βραχεῖαν P | 25 incipit fol. 145^{r} P | 26 χορεῖος μὲν RS, χορεῖος D, χορεῖος δὲ PMV | 27 in D supra primam vocabuli ἐκλήθη litteram aliquid additum est, quod hodie legi nequit | 28 το PM, το ex τὸ factum D | 29 ῥάδιον R | 30 γρ διά ἀπὸ (sic) S^{1} | 31 incipit fol. 114^{r} M | 32 ἀπόλλωνοις (sic) P | 33 ὄσσαν M | 34 φωνην R.

[35]μακροτέροις πλέον ἐκτείνομεν τὴν φωνήν. βακχεῖος παρὰ τὸ[36] ταῖς βάκχαις, ὅ ἐστιν[37] ἱερείαις τοῦ Διονύσου[38], τοιούτους πόδας ᾄδεσθαι. παλιμβάκχειος[39] ὁ ἐναντίος τῷ βακχείῳ. δάκτυλος[40] ἀπὸ[41] μεταφορᾶς[42] τῶν δακτύλων, ἐπειδὴ κἀκεῖνοι τὸ μὲν [43]πρῶτον ἄρθρον μέγα, τὰ δὲ[44] ἑξῆς δύο βραχύτερα πεπλουτίκασιν[45]· οἷον λώϊον[46]. ἀνάπαιστος[47] ὁ ἀναπαίων καὶ ἐναντιούμενος τῷ δακτύλῳ· οἷον Πολέμων[48]. ἀμφίμακρος δὲ καὶ ἀμφίβραχυς[49], ὅ,τι[50] σημαίνει[51] καὶ ἡ ὄψις παριστᾷ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν[52] τρισυλλάβων[53] ὀκτὼ[54] ποδῶν[55].

Χρεὼν δὲ[56] ἑξῆς εἰπεῖν καὶ περὶ τῶν τετρασυλλάβων. κἀκείνων γὰρ ὁ μὲν[57] προκελευσματικὸς ἀπὸ τοῦ προκαλεῖν ὠνομάσθη· αἱ κλητικαὶ[58] γὰρ τῶν εὐθειῶν ἐνιαχοῦ[59] βραχύτεραι. ὁ δὲ δισπόνδειος[60] ἀπὸ τοῦ ἐκ δύο σπονδείων συγκεῖσθαι. ὡσαύτως καὶ ὁ διτρόχαιος καὶ ὁ διΐαμβος[61] καὶ ὁ χορείαμβος[62], τροχίαμβός[63] τις[64] ὤν. καὶ ὁ[65] ἀντίσπαστος [66]ἀπὸ τοῦ ἀντισπᾶν καὶ ἐναντιοῦσθαι τούτῳ. οἱ δὲ ἰωνικοί, ὁ[67] ἀπὸ μείζονος[68] [69]λέγω καὶ[70] ὁ[71] ἀπ' ἐλάσσονος, παρὰ τὸ ἐξ[72] ἐκείνων εὑρῆσθαι πρώτως[73], λέγω δὴ τῶν Ἰώνων. καὶ οἱ τέσσαρες παίωνες[74] παρὰ τὸ[75] εἰς τὸν Παίωνα[76] Ἀπόλλωνα

[35] incipit fol. 156ᵛ S | [36] τὸ om. R | [37] ὅ ἐστιν] ταῖς S | [38] διονύσσου S | [39] αλιμβάκχειος P, παλινβάκχειος MV | [40] δάκτυλος] δάκτυλος ὁ εναντίος litteris novem ultimis deletis R | [41] ἀπὸ] δὲ ἀπὸ S | [42] μετὰ φορᾶς M | [43] incipit fol. 236ʳ V | [44] δ' S | [45] πεπλουτίκασιν ex πεπλωτίκασιν? correctum R, πεπλουτήκασιν DS; πεπλουτίκασιν, sed ι ex η facto V | [46] οἷον λώϊον om. RDS | [47] νάπαιστος P | [48] οἷον πολέμων om. DS | [49] ἀμφιβραχυς R | [50] ὅτι codices | [51] σημαίνει in versus fine est in P et lacuna 14 litterarum in initio proximi; σημαίνει cum lacuna 8 litterarum in versus fine in MV; σημαί^ν S sine lacuna, σημαίνει RD sine lacuna | [52] post τῶν P add. δακτύλων, sed prima iam manus hoc verbum delevit | [53] δισυλλάβων PMD, δυσυλλάβων V | [54] η̅ D, om. R | [55] ποδῶν M, ποδῶν ὀκτὼ ὑπαρχόντων R | [56] δὲ] δὲ καὶ M | [57] μὲν om. PMV | [58] συγκλητικαὶ PMV | [59] τῶν εὐθειῶν ἐνιαχοῦ] ἐνι(incipit novus versus)άχουσι τῶν εὐθειῶν S | [60] σπόνδειος MV; δισπόν(incipit fol. 157ʳ S)δειος S | [61] δίιμβος M | [62] χορειάμβος M; χορίαμβος an χορείαμβος incertum D | [63] τροχίαμβος P, τριχίαμβος MVD, τροχείαμβος S | [64] τὶς PMVD; τίς S | [65] ὁ om. R | [66] incipit fol. 145ᵛ P | [67] ὁ om. MV | [68] μείζωνος PMV | [69] incipit fol. 232ʳ R | [70] καὶ om. PMV | [71] ὁ om. S | [72] ἐξ V | [73] πρῶτος V | [74] παίονες PMVRD | [75] παρὰ τὸ] παρὰ τοῖς MV; ἀπὸ τοῦ S | [76] παιόνα PV.

ᾄδεσθαι, ἢ ὅτι παίουσι καὶ ἐναντιοῦνται τοῖς ἐπιτρίτοις, ὅθεν[77] καὶ ὤφειλον[78] μᾶλλον [79]παίοντες καλεῖσθαι. ἀλλὰ μετεβλήθη ἡ μετοχὴ εἰς ὄνομα, ὡς καὶ[80] ὁ Αἴθων, [81]καὶ ὁ Ἀπόλλων, καὶ ὁ Αἴσων[81], καὶ τὰ ὅσα[82] ὅμοια. καὶ οἱ τέσσαρες ἐπίτριτοι ἀπὸ τῆς ἐπιτρίτου[83] ἀριθμητικῆς ἀναλογίας. ἑπτάχρονος μὲν[84] γάρ[85] ἐστιν ὁ παρὼν πούς[86], [87]τετρασύλλαβος δέ. καὶ διῃρημένων[88] τῶν[89] συλλαβῶν εἰς δύο καὶ δύο συμβαίνει τοὺς τέσσαρας χρόνους πρὸς τοὺς τρεῖς τὸν ἐπίτριτον λόγον ἔχειν. ἐπίτριτος δέ ἐστιν[90] ἀριθμὸς ὁ τὸ ὅλον ἔχων τοῦ[91] [92]πρὸς ὃν ὁ λόγος ἀριθμοῦ καὶ τὸ τρίτον ἐκείνου μόριον, ὡς ὁ τέσσαρα[93], ἔχων[92] ὅλον τὸν τρία καὶ τὸ τρίτον ἐκείνου μόριον, ὅ[94] ἐστιν ἡ μονάς.[95]

77 ὅθεν] οἵτινες R | 78 ὄφειλον PMV | 79 incipit fol. 114ᵛ M | 80 καὶ om. PMV | 81 καὶ ὁ ἀπόλλων καὶ ὁ αἴθων S, καὶ ὁ αἴσων καὶ ὁ ἀπόλλων R | 82 ὅσα om. RD | 83 ἐπὶ τρίτου D | 84 μὲν S, μὲν PMVD, μὲν in margine additum est a R¹ | 85 γὰρ om. PMV | 86 πούς ex ποῦς factum R | 87 incipit fol. 157ᵛ S | 88 διαιρουμένων RDS | 89 τῷ R | 90 δέ ἐστιν] δὲ ἐστὶν S | 91 τοῦ om. MV | 92 verba πρὸς ὃν ὁ λόγος — ἔχων om. V | 93 δ^{ος} S, τέταρτος RD | 94 ὁ T | 95 Finis huius tractatus fit in codd. V et S; sed in S iterum descriptum est diagramma.

De materia paragraphi 1ᵇ conf. Studemundum in Anecd. Var. I pag. 222.

DE PARTE ALTERA.

Alteram huius congeriei partem, qua paragraphi 2—45 comprehenduntur, e variis libris nulla certa ratione consutam esse eo docemur, quod non solum de eadem materia saepius variis locis agitur, veluti de pedibus in §§ 2 et 20 et alio modo in § 24, de illis quae appellantur εἴδη στίχων §§ 3 et 14 et 28, de metro heroico §§ 4 et 21 et 43 etc., sed etiam isdem saepe verbis: conf. inter se §§ 2 et 20, 3 et 14ᵇ, 4ᵃ et 21, 4ᶜ et 21 extr. et 36 extr., 7ᵇ et 23, 8ᵇ et 22ᵃ, 11ᵃ et 25, 11ᵇ et 26.

Atque quinque videntur esse libri, quibus metrica haec congeries efficitur; sunt autem hi:

Liber I: §§ 2—8^{b}
cum Appendice: §§ 9—12.
Liber II: §§ 13—17
cum Appendice: §§ 18—19.
Liber III: §§ 20—23.
Liber IV: §§ 24—27.
Liber V: §§ 40—43, 28—33
cum appendicibus: §§ 34. 35. 36—38. 39. 44. 45.

LIBER I (§§ 2—8).

Nucleus huius libri constat paragraphis de pedibus (§ 2) et de quattuor illis metris Byzantinorum aetate usitatissimis, quae *τὰ πολιτευόμενα* appellantur Ps.-Heph. § 31 ^{b}, heroico scilicet et iambico et elegiaco et anacreonteo. Heroico autem metro praemissus est tractatus de novem *εἴδεσι στίχων* (§ 3), insertus inter §§ 4^{a} et 4^{c} tractatus de synizesi, quae fit in eo metro, (§ 4^{b}), subiunctae septem eiusdem *διαφοραί* (§ 5). Metro elegiaco duo exempla addita sunt ex Ioanne Damasceno saeculi VIII scriptore.

Quattuor illis metris caput *περὶ ποδῶν* praepositum legitur in compluribus libris de re metrica, veluti in codicis Veneti Marciani 483 foliis 64^{r} — 65^{v} (conf. Studemund 'Anecd. Var.' I pag. 89 sq. et annal. philol. a. 1885 pag. 753 sqq.) et in codicis Parisini 1773 foliis 98^{r}—100^{r} (conf. Studemund l. c. pag. 160) et in codice R (i. e. Vaticano 1405, conf. supra pag. 10 sq.) et imprimis in Appendicibus metricis ad Dionysii Thracis artem grammaticam additis (conf. Dionysii Thracis editionem, quam curavit Gustavus Uhlig, pag. 117 sqq. et pag. XIV sqq.). Ex Appendice Dionysiana una pars libri Pseudo-Hephaestionei primi descripta videtur esse, paragraphi scilicet 4^{a+c},

6^a, 7^b; altera (§§ 6^b et 8) cum scriptorum Byzantinorum et maxime Heliae Monachi libris ad eundem fontem redire; potuit quidem Pseudo-Hephaestion etiam paragraphos 4^{a+c}, 6^a, 7^b non ex ipsa Appendice Dionysiana ducere, sed e scholiis Hephaestioneis B, in quibus §§ 4^{a+c} et 6^a eadem forma exstant, § 7^b cum tractatu Harleiano optime congruens olim exstitisse videtur; conf. quae de hac materia leguntur in Anecdotis Chisianis § 6 pag. 12; sed cum accuratius Pseudo-Hephaestionis verba cum Appendice Dionysiana consentiant, nihil videtur obstare, quominus inde ea descripta esse censeamus. Atque ex illa et e scriptorum Byzantinorum libris quo modo Pseudo-Hephaestionis liber I conscriptus sit, clarissime apparet § 6, qua de eadem materia (de metro iambico) bis agitur; prior enim pars (§ 6^a) ex Appendice Dionysiana, altera (§ 6^b) ex eodem fonte atque Heliae Monachi tractatus de metris descripta est; neque conatus est auctor diversa haec elementa in unum confundere, sed qualia ea acceperat talia descripsit et iuxta posuit.

Ex paragraphis huic libro insertis paragraphus 3 suo loco mota videtur esse a scriptore; nam certe metri heroici εἴδη non *ante* caput de metro heroico scripta legere consuevimus, sed *posteriore* loco, veluti in Pseudo-Hephaestionis libro II et in Heliae et Isaaci et Pseudo-Plutarchi libris; sine ulla autem ratione capiti de pedibus εἴδη illa subiuncta videntur esse. Inter paragraphos 4^a et 4^c, quae in reliquis de re metrica libris omnibus continuo sese excipiunt, caput de synizesi quam ob causam scriptor inseruerit ignoro, item, e quo fonte id hauserit[1]. Quod metro heroico additae sunt septem eius διαφοραί (§ 5), haud male factum videtur; hoc loco εἴδη quoque scribenda erant; neque inepte metro elegiaco duo illa exempla addita sunt (§ 7^c).

Sed videamus singulas LIBRI PRIMI paragraphos.

---

[1] conf. quae infra ad § 4^b adnotavi.

⟨§ 2.⟩

Περὶ ποδῶν.

Πούς ἐστι μετρικὸν σύστημα συλλαβῶν[1], *ὁ μὲν ἁπλοῦς ἐκ δύο ἢ τριῶν, ὁ δὲ σύνθετος ἀπὸ τεσσάρων μέχρι*[2] *ἕξ. ἁπλοῖ μὲν οὖν εἰσὶ*[3] *πόδες δώδεκα, ὧν δισύλλαβοι μὲν τέσσαρες, τρισύλλαβοι δὲ ὀκτώ, τετρασύλλαβοι δὲ ιϛ', πεντασύλλαβοι λβ', ἑξασύλλαβοι ξδ'.*

Καὶ δισύλλαβοι μὲν οἵδε· σπονδεῖος ἐκ δύο μακρῶν — — *τετράχρονος, οἷον ἥρως· πυρρίχιος ἐκ δύο βραχειῶν* υ υ *δίχρονος, οἷον λόγος· τροχαῖος ἐκ μακρᾶς καὶ βραχείας τρίχρονος* — υ, *οἷον* [4]*δῆμος· ἴαμβος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς τρίχρονος* υ —, *οἷον Σόλων.*

Τρισύλλαβοι δὲ ὀκτώ· δάκτυλος ἐκ μακρᾶς καὶ δύο βραχειῶν — υ υ *τετράχρονος, οἷον Ἥλιος· ἀνάπαιστος ἐκ δύο βραχειῶν καὶ μακρᾶς* υ υ — ⟨*τετράχρονος*⟩, *οἷον Πολέμων· ἀμφίμακρος ἐκ μακρᾶς καὶ βραχείας*[5] *καὶ μακρᾶς πεντάχρονος* [6]— υ —, *οἷον ἡγεμών· ἀμφίβραχυς ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς καὶ βραχείας* υ — υ *τετράχρονος, οἷον Βοηθός· βακχεῖος ἐκ βραχείας καὶ δύο μακρῶν* υ — — *πεντάχρονος, οἷον Νοήμων· παλιμβάκχειος*[7] *ἐκ δύο μακρῶν καὶ βραχείας* — — υ *πεντάχρονος, οἷον Ἥφαιστος· χορεῖος ἐκ τριῶν βραχειῶν*[8] *τρίχρονος* υ υ υ, *οἷον Ἕλενος*[9]*· μολοττὸς ἐκ τριῶν μακρῶν* — — — *ἑξάχρονος*[10], *οἷον Ἡρώδης.*

Τετρασύλλαβοι δεκαέξ· προκελευσματικὸς ἐκ τεσσάρων βραχειῶν τετράχρονος υ υ υ υ[11], *οἷον θεολόγος· παίων πρῶτος ἐκ μακρᾶς καὶ τριῶν βραχειῶν* — υ υ υ *πεντάχρονος, οἷον Ἡρόδοτος· παίων δεύτερος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς καὶ δύο βραχειῶν* υ — υ υ *πεντάχρονος, οἷον Ὀνήσιμος· παίων τρίτος ἐκ δύο βραχειῶν* [12]*καὶ μακρᾶς*[12] *καὶ βραχείας* υ υ — υ *πεντάχρονος, οἷον Θεόδωρος· παίων τέταρτος ἐκ τριῶν βραχειῶν καὶ μακρᾶς* υ υ υ — *πεντάχρονος, οἷον Θεοφάνης· ἰωνικὸς ἀπὸ μείζονος ἐκ δύο μακρῶν καὶ δύο βραχειῶν* — — υ υ *ἑξάχρονος*[13], *οἷον*

[1] *συλλαβών* M | [2] *μέχρι*] *ἢ* PM, *καὶ* T | [3] *εἰσι* M | [4] incipit fol. 146ʳ P | [5] *βραχεῖας* M | [6] incipit fol. 115ʳ M | [7] *παλινβάκχειος* M | [8] *βραχέων* PM | [9] *ἕλενος* PM | [10] *ἐξάχρονος* M | [11] υυυυ M, υυυ P | [12] *καὶ μακρᾶς* supra lineam in P | [13] *ἐξάχρονος* M.

Δημήτριος· ἰωνικὸς ἀπ' ἐλάσσονος ἐκ δύο βραχειῶν καὶ δύο μακρῶν ∪ ∪ — — [14]*ἑξάχρονος, οἷον Κλεομήδης· χορείαμβος ἐκ μακρᾶς καὶ δύο βραχειῶν καὶ μακρᾶς* — ∪ ∪ — *ἑξάχρονος*[15], *οἷον Εὐφορίων· ἀντίσπαστος ἐκ βραχείας καὶ δύο μακρῶν καὶ βραχείας ἑξάχρονος* ∪ — — ∪, *οἷον ἀήττητος· διΐαμβος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς καὶ βραχείας καὶ μακρᾶς* ∪ — ∪ — [16]*ἑξάχρονος, οἷον Ἀνακρέων· διτρόχαιος ἐκ μακρᾶς καὶ βραχείας καὶ μακρᾶς καὶ βραχείας* — ∪ — ∪ *ἑξάχρονος, οἷον Ἀρχέδημος*[17]· *ἐπίτριτος πρῶτος ἐκ βραχείας καὶ τριῶν μακρῶν* ∪ — — — *ἑπτάχρονος, οἷον Ἀριστείδης· ἐπίτριτος δεύτερος. ἐκ μακρᾶς καὶ βραχείας καὶ δύο μακρῶν* — ∪ — — *ἑπτάχρονος, οἷον Εὐρυμήδης· ἐπίτριτος τρίτος ἐκ δύο μακρῶν καὶ βραχείας καὶ μακρᾶς* — — ∪ —[18] *ἑπτάχρονος, οἷον Δημοσθένης· ἐπίτριτος τέταρτος ἐκ τριῶν μακρῶν καὶ βραχείας* — — — ∪ *ἑπτάχρονος, οἷον Καλλίξεινος· δισπόνδειος*[19] *ἐκ τεσσάρων μακρῶν* — — — — *ὀκτάχρονος*[20], *οἷον*[21] *Ἡρακλείδης.*

[14] incipit fol. 146ᵛ P | [15] *ὀκτάχρονος* PM | [16] incipit fol. 115ᵛ M | [17] *Ἀρχέδημος*] *ἀρχέμηδος* PM; illud legitur et § 20 et apud reliquos de re metrica scriptores praeter codd. Monacensem 310 et Leidensem descriptos a Gustavo Uhlig in editione Dionysii Thracis (supplem. III) pag. 121 | [18] — — ∪ — in margine habet M (et P?) | [19] *δεισπόνδειος* T | [20] *ηχρονος* PT, *ηχρόνος* M | [21] *οἷον* T.

Primam paragraphum hic de pedibus tractatus excipit apud Isaacum pag. 177, 33—179, 26, ita tamen ut prima verba *πούς ἐστι* e. q. s. usque ad *ἀπὸ τεσσάρων* paullum mutata in paragraphum antecedentem Isaacus transtulerit, ubi leguntur pag. 170, 5 sqq., ea autem, quae sequuntur usque ad *δισύλλαβοι μὲν οἷδε*, omiserit; praeterea alio ordine singulos pedes explicat et alia exempla epitriti quarti et dispondei affert atque Pseudo-Hephaestion.

Accuratissime autem § 2 consentit et cum ipsius Pseudo-Hephaestionis § 20 — si recesseris a nonnullis pedum exemplis et paucis verbis in § 20 omissis — et cum Appendice Dionysiana (Uhligii Supplemento III[1], ad quod Uhligius adnotavit etiam codicis Chisiani, ex quo Anecdota de re metrica

[1] Ex codice Parisino 1983, quem Uhligius l. c. excussit, derivatum esse tractatum de pedibus metricis, qui legitur in codicis Veneti Marciani CCCCLXXXIII foliis 64ʳ et 64ᵛ, dixit Studemund Anecd. Var. I pag. 89 et annal. philol. a. 1885 pag. 752 sqq.

[§ 17] edidit Mangelsdorf, lectiones), praeter exempla trochaei, amphibracheos, chorei, proceleusmatici, paeonis quarti, ionici a minore, antispasti [1].

Neque valde discrepat Anonymi tractatus de pedibus insertus scholiis ad Hermogenem 'περὶ ἰδεῶν', quem edidit Walz 'Rhetores Graeci' vol. VII pag. 988_{23}—989_{23}; in hoc proceleusmatici tantum et paeonis 1. et 2. et ionici a minore exempla discrepant, sed paeones tertius et quartus et choriambus omissi sunt, et pedes disyllabi post trisyllabos leguntur. Maxime autem id mirabile est, quod statim iteratur idem tractatus pag. 989_{24}—990_{16}, hoc uno mutato, quod pedum tetrasyllaborum octo omissi sunt.

Praeterea conferas Pseudo-Moschopuli tractatum de pedibus pag. 49 sq., ubi tamen diverso ordine pedes tractantur, neque exempla omnia eadem sunt atque Pseudo-Hephaestionis; Pseudo-Moschopulus praeterea in capitis initio de ποδῶν nominis origine nonnulla praemittit, ad Aristotelem (de animalium incessu cap. 5) provocans; eundem tractatum in codicis Veneti Marciani class. XI 1 membranacei fol. 26^r med. — fol. 26^v med. invenit Studemund, eundemque, nisi memoria me fallit, exstare etiam in Veneto Marciano class XI 15 mihi narravit.

Pedum nomina et exempla maximam partem eadem atque Pseudo-Hephaestionis exstant etiam in tractatu Harleiano pag. 317 sq., sed schemata syllabarum disyllabis tantum pedibus addita sunt et pedum ordo diversus est.

Vetustissimus denique de pedibus tractatus is est, qui legitur in Dionysii Halicarnassensis libro de compositione verborum c. XVII (ed. Schaefer pag. 218—228), sed de disyllabis tantum et trisyllabis sermo fit et alio atque apud Pseudo-Hephaestionem ordine pedes enarrantur; additae praeterea sunt de singulorum pedum natura commentationes philosophicae et rhetoricae, neque singula vocabula pedum explicationibus ut exempla adiunguntur, sed toti versus, veluti pyrrhichio hic versus: λέγε δέ συ κατὰ πόδα νεόχυτα μέλεα

---

[1] Nec longe distat tractatus ille, quem ex codice Laurentiano LVI 16 edidit Studemund Anecd. Var. I pag. 167 sq.

(pro *νεόχυτα* in Dionysii Thracis epitome ed. Hanow [1866] legitur *νεόλυτα*).

E simili quodam fonte atque illi, de quibus dixi, scriptorum Graecorum libri etiam ei, qui apud scriptores de re metrica Latinos exstant, tractatus de pedibus derivati videntur esse. Ad Pseudo-Hephaestionis formam proxime accedit [Caesii Bassi] breviatio pedum (conf. Keilii Gramm. Lat. vol. VI pag. 307); minus accurate cum ea congruit Diomedis pedum descriptio (conf. Keil l. c. vol. I pag. 465 de pedibus disyllabis et trisyllabis, pag. 480 sq. de tetrasyllabis); alio enim ordine pedes ab eo tractantur, atque disyllaborum et trisyllaborum exempla omissa sunt.

⟨§ 3.⟩

Εἴδη δὲ στίχων εἰσὶν θ'·

ἰσόχρονον τὸ τὰ μεγέθη τῶν συλλαβῶν καὶ τοὺς πόδας ἀπὸ πρώτου μέχρις ἐσχάτου τοὺς αὐτοὺς ἔχον, οἷον

τὼ δ'[1] *ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην ἀλλήλοιιν*[2] (φ 15).

ἀπηρτισμένον τὸ τὴν δόξαν πᾶσαν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, οἷον

ὣς εἰπὼν πυλέων ἐξέσσυτο[3] *φαίδιμος Ἕκτωρ* (*Η* 1).

ἀκέφαλον[4] *τὸ ἀπὸ βραχείας ἀρχόμενον, οἷον*

ἐπεὶ οὖν[5] *νῆάς*[6] *τε καὶ Ἑλλήσποντον*[7] *ἵκοντο* (*Ψ* 2).

[8]*λαγαρὸν τὸ κατὰ τὴν μέσην συμφωνίαν τὴν σύνθεσιν μὴ σῶζον, ὡς τὸ*

Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν[9] *ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης* (*Ξ* 1).

μείουρον[10] *τὸ τὴν παρατέλευτον*[11] *βραχεῖαν*[12] *ἔχον, οἷον*

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον[13] *αἰόλον*[14] *ὄφιν* (*Μ* 208).

τραχὺ τὸ τὸν ῥυθμὸν τῶν φθόγγων συνιστῶν, ὡς τὸ

τριχθά τε[15] *καὶ τετραχθὰ*[16] *διατρυφὲν*[17] *ἔκπεσε χειρός* (*Γ* 363).

[1] *τώδ'* PM | [2] *ἀλλήλοιν* M | [3] *ἐξέ . . . το* cum lacuna 2—3 litterarum P, *ἐξέ . . . . . το* cum lacuna 8 litterarum M | [4] *κέφαλον* omissa prima littera P | [5] *οὖν* PM, *δὴ* Homerus; conf. quae Studemund adnotavit Anecd. Var. I pag. 190 adn. 38 | [6] *νῆας* P | [7] *ἑλλήσποντο* P | [8] inc. fol. 147r P | [9] *ἔλαθεν* ex *ἔλαβεν* correctum M | [10] *είουρον* P | [11] *παρατέλευτόν* M | [12] *βραχεῖαν* PM | [13] *ἴδιον* M | [14] *αἴολον* PM | [15] *τριχθὰ δὲ* PM | [16] *τετ ͞ὰχθα* P | [17] *διατριφθὲν* PM.

[18]*μαλακοειδὲς*[19] *τὸ μὴ βιαίως ἀλλ' ὁμαλῶς προσπίπτον*[20] *ταῖς ἀκοαῖς, ⟨οἷον⟩*

αἵματι δ' οἱ[21] *δεύοντο κόμαι χαρίτεσσιν*[22] *ὁμοῖαι* (*P* 51).

κακόφωνον τὸ πολλὰ φωνήεντα ἔχον, οἷον

φήῃ[23] *ἀθηρηλοιγὸν ἔχειν ἀνὰ φαιδίμῳ*[24] *ὤμῳ* (*λ* 127).

λογοειδὲς[25] *τὸ κατὰ σύνθεσιν, ὡς τὸ*

ἵππους δὲ ξανθοὺς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα (*Λ* 680).

[18] inc. fol. 116ʳ M | [19] *αλακοειδὲς* P, *μαλακοειδὴς* M | [20] *προς πίπτον* P | [21] *δε οἱ* P | [22] *χάριτεσσιν* M | [23] *φΗC* P, *φ* cum lacuna unius vel duarum litterarum M | [24] *ἀναφαιδίμω* PM | [25] *ογοειδὲς* P.

Paragraphus 3 fere ad verbum desumpta est ex congerie illa tractatuum metrici argumenti, quae in celeberrimo codice Parisino 1983 saec. X—XI eiusque sequacibus praemissa est corpori rhetorum Graecorum; conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 186 et annal. philol. a. 1885 pag. 754 sq.

Ceterum *εἴδη* tractantur etiam apud Pseudo-Hephaestionem § 14 et § 28ᵃ.

⟨§ 4ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου.

Τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ἑξάμετρόν[1] *ἐστιν. ἓξ γὰρ χώρας ἔχει· τὰς μὲν πέντε συγκειμένας ἔκ*[2] *τε δακτύλου καὶ σπονδείου. ἐνίοτε δὲ καὶ παλιμβάκχειον καὶ ἀμφίμακρον δέχεται, καθαροὺς μέντοι καὶ ἐν τάξει δακτύλου*[3] *κειμένους. καθαροὶ δὲ εἰσίν*[4]*, ὅταν ἀπαρτίζωνται εἰς μέρος λόγου καὶ τὴν ἐπιφερομένην συλλαβὴν ἔχωσιν ἀπὸ φωνήεντος ⟨ἀρχομένην⟩, οἷος ἐστὶν*[5] *ὁ παλιμβάκχειος, ὡς τὸ*

πλάγχθη[6]*, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν* (*α* 2)·

ἀπήρτισται γὰρ εἰς μέρος λόγου τὸ πλάγχθη[7]*, καὶ ⟨ἡ ἑξῆς⟩ ἄρχεται ἀπὸ φωνήεντος τοῦ ε. ἀμφίμακρος δέ, ὡς τὸ*

οὔ τί[8] *μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσι* (*Γ* 164)·

καὶ γὰρ ἐνταῦθα εἰς μέρος λόγου ἀπήρτισται ἡ μοι συλλαβή, καὶ ἡ ἑξῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς αι διφθόγγου. ἡ δὲ ἕκτη χώρα σπονδεῖον[9] *δέχεται, ἐνίοτε δὲ καὶ τροχαῖον· ἐπὶ παντὸς γὰρ μέτρου ἀδιάφορος ἐστὶν ἡ τελευταία τοῦ ποδὸς συλλαβή.*

[1] *ἐξάμετρόν* T | [2] *ἐκ* PM | [3] *δακτύλους* M | [4] *δέ εἰσιν* P | [5] *ἐστιν* M | [6] *πλάχθη* PM | [7] *λόγου τὰ πλάχθη* PM | [8] *τι* PM | [9] inc. P fol. 147ᵛ.

Paragraphum 4ª cum § 4ᶜ artissime coniungendam, paragraphum 4ᵇ autem aliunde insertam esse ea re probatur, quod in plerisque libris de re metrica paragraphum 4ª statim excipit paragraphus 4ᶜ.

Intra Pseudo-Hephaestionis congeriem adeo isdem verbis repetuntur paragraphi 4^{a+c} paragraphis 21^{a+b}, ut vocabula ἡ ἑξῆς omissa in media paragrapho 4ª etiam in § 21ª desiderentur. Duo illa exempla Homerica paragraphi 4ª etiam in paragraphi 43ª initio leguntur, quae ceteroqui non nimis congruit cum § 4ª. Praeterea ex initio paragraphi 4ª et paragrapho 4ᶜ constat paragraphus 36, in qua reliqua paragraphi 4ª pars casu quodam excidisse videtur. — Ceterum artissima cognatione §§ 4^{a+c} cognatae sunt cum eis de metro heroico tractatibus, quos enumeravit Studemund Anecd. Var. I pag. 155 ad § 2ª, et cum scholiorum Hephaestioneorum B pag. 19, 6—21; minus arta cognatione cum codicis Veneti Marciani 483 (ex Parisino 1983 derivati) fol. 64ᵛ et 65ʳ (conf. Studemund l. c. pag. 89 sqq.) et cum Pseudo-Moschopulo pag. 45, qui copiosius rem tractat, omisso exemplo *πλάγχθη ἐπεὶ Τροίης* e. q. s., et cum Isaaci Monachi pag. 182, 15 sqq., qui paragraphum 4ᶜ praemittit paragrapho 4ª.

⟨§ 4ᵇ.⟩

Ἔχει δὲ καὶ συνιζήσεις τὸ τοιοῦτον μέτρον δύο. συνίζησις δὲ λέγεται, ὅταν τρεῖς μακραὶ συλλαβαὶ εἰς δύο μακρὰς[1] *ἀπαρτισθῶσιν, ἢ βραχεῖα καὶ δύο μακραὶ εἰς δύο πάλιν μακράς.* [2]*καὶ πρώτη μέν ἐστιν*[3]*, ὅταν ἡ πρώτη συλλαβή ἐστι βραχεῖα*[4] *καὶ αἱ ἐφεξῆς*[5] *δύο μακραί, καὶ συναιρεῖται ἡ βραχεῖα μετὰ τῆς μακρᾶς εἰς μίαν μακράν, καὶ γίνονται αἱ τρεῖς συλλαβαὶ δύο. ἢ ὅταν προηγοῦνται αἱ δύο μακραὶ καὶ μετ᾽ αὐτάς ἐστι*[6] *βραχεῖα*[7]. *δευτέρα δέ, ὅταν ὦσι τρεῖς συλλαβαὶ μακραὶ καὶ συναιρεθῶσιν εἰς δύο.*

[1] *μακρᾶς* MQ | [2] incipit fol. 116ᵛ M | [3] *πρῶτο μεν ἐστίν* Q | [4] *συλλαβὴ ἐστὶ βραχεία* PM, *συλλαβὴ ἐστὶ βραχεία* Q | [5] *αἱ ἐφεξῆς*] *ἑξῆς* Q | [6] *μεταυτὰς ἐστὶ* PM, *μετ᾽ αὐτὰς ἐστὶ* Q | [7] *βραχεία* PMQ.

Insipidae huius paragraphi doctrinae fons ex iis, qui adhuc editi sunt, de synizesi tractatibus cognosci non potest. Tres syllabas collaqueari posse nullo eorum docemur praeter

unum Heliodorum in Choerobosci Exegesi pag. 55, 13 sqq.; eo autem Heliodori doctrina cum Pseudo-Hephaestionis praeceptis discrepat, quod ille dicit: *τρεῖς εἰς μίαν συνεκφωνοῦνται συλλαβαί*, hic in duas eas collaqueari vult.

⟨§ 4ᶜ.⟩

Ἡρωϊκὸν δὲ μέτρον καλεῖται, ἐπειδήπερ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς τούτῳ τῷ μέτρῳ ἐχρήσατο τὰς τῶν ἡρώων πράξεις διεξιών[1].

[1] *διεξιῶν* Q.

De hac paragrapho conf. quae supra ad § 4ᵃ adnotata sunt.

⟨§ 5.⟩

Τούτου δὲ τοῦ μέτρου διαφοραί εἰσιν[1] *ἑπτά·*
κατενόπλιον, ὡς τὸ
ὣς φάτο[2] *δακρυχέων*[3], *τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ* (*Α* 357).
περιοδικόν, ὡς τὸ
οὐλομένην, ἣ μυρί'[4] *Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκε*[5] (*Α* 2).
Σαπφικόν, ὡς τὸ
ἄλλοι μὲν ῥα[6] *θεοί τε*[6a] *καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταί*[7] (*Β* 2).
βουκολικόν, ὡς τὸ
ἐξ ἐπιδιφριάδος[8] *πυμάτης*[9] *ἱμᾶσι*[10] *δέδεντο*[11] (*Κ* 475).
ὑπόρρυθμον[12], *ὡς τὸ*
ὕβριος εἵνεκα τῆσδε, συ[13] *δ' ἴσχεο, πείθεο δ' ἡμῖν* (*Α* 214).
τέλειον[14], *ὡς τὸ*
πρὸς δέ με τὸν[15] *δύστηνον ἔτι φρονέοντ'*[16] *ἐλέησον* (*Χ* 59).
πολιτικόν, ὡς τὸ[17]
ἵππους δὲ ξανθὰς [18]*ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα*[19] (*Λ* 680).
Ἐν τούτοις καὶ τὸ[20]

[1] *διαφοραὶ εἰσὶν* Q | [2] *ὡς φάτο* Q, *φᾶτο* PM | [3] *δάκρυ χέων* P, *δάκρυχέων* Q | [4] *ἦ μύρι'* M, *ἦ μυρι'* Q | [5] *ἀχαιοῖς* (cum accentu acuto supra primum iota statim deleto) *ἄλγε' ἔθηκεν* Q | [6] *ξά* M, *ῥα* Q | [6a] *τε* om. Q | [7] *ἱπποκορισταὶ* P, *ἱπποκοριστaί* M | [8] *ἐξεπιδιφριάδες* PMQ | [9] *πιμάτοις* Q | [10] *ἱμάσι* PM, *ἵμασι* Q | [11] *δέδοντο* PM | [12] *Ὑπόριθμον* Q | [13] *συ* Q | [14] *έλειον* omissa prima littera P | [15] *δέ με τὸν*] *δ' ἐμετὸν* Q | [16] *φρονέων* PM, *φρονέωντα* Q | [17] *το* T | [18] incipit fol. 148ʳ P | [19] *ρ̄ καὶ ν̄* PMT | [20] verba *ἐν τούτοις καὶ τὸ* om. Q; post *τὸ* lacunam 20 litterarum habet P, lacunam 16 litterarum M, nullam lacunam T.

κλιμακωτόν[21], ὡς τὸ

ὦ μάκαρ Ἀτρείδη, μοιρηγενές, ὀλβιόδαιμον (*Γ* 182).

[21] κλιμακοτόν M.

De materia paragraphi 5 conf. quae ad § 13 et ad § 29 adnotavi. In plurimis tractatibus de *διαφοραῖς* septem genera tractantur; octavum, cuius in § 5 mentio fit, genus (*κλιμακωτόν*) occurrit apud Isaacum Monachum pag. 183, 29 sqq., Pseudo-Draconem pag. 140, 16 sqq., Tractatum Harleianum pag. 327, 7 sqq. Apparet paragrapho 5 contineri excerptum ex tractatu oratione uberiore conscripto.

⟨§ 6ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου.

Τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἐστι μὲν ἑξάμετρον[1] τὸ[2] αὐτό· διαιρεῖται δὲ[3] εἰς δύο. καὶ τὸ μὲν αὐτοῦ καλεῖται[4] κωμικόν τε καὶ τραγικόν, ᾧ[5] καὶ τῶν παλαιῶν οἱ πολλοὶ κατεχρήσαντο. δέχεται δὲ[6] τοῦτο ἐν μὲν τῇ πρώτῃ[7] καὶ τρίτῃ καὶ πέμπτῃ βάσει[8] πόδας ε', λέγω δὴ δάκτυλον, σπονδεῖον, [9]χορεῖον, ἀνάπαιστον καὶ τὸν ὁμώνυμον[10] ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ καὶ τετάρτῃ τοὺς ἀπὸ βραχείας ἀρχομένους, τουτέστι[11] χορεῖον, ἀνάπαιστον καὶ ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ[12] ἴαμβον ἢ πυρρίχιον.

[1] ἑξάμετρον T | [2] τὸ PMT, καὶ Q | [3] δὲ PMT, om. Q | [4] καλεῖτε PT | [5] ὧ T | [6] δὲ] μέτρον (?) δὲ καὶ Q | [7] ᾱ χώρα Q | [8] βάσει om. Q | [9] incipit fol. 117ʳ M | [10] verba τὸν ὁμώνυμον om. Q | [11] τοῦτέστι Q | [12] ϛ̄' PM, ϛ̄ Q; quae sequuntur in paragraphi 6ᵃ exitu et paragraphi 6ᵇ initio usque ad verbum ἕξ om. Q propter homoeoteleuton.

Et in § 6ᵃ et in § 6ᵇ de vetustiore tantum metri iambici genere agitur, quamquam in § 6ᵇ 'antiqui usus' mentio non fit; praecepta enim eadem sunt atque in § 6ᵃ, ubi de genere comico et tragico agitur; hunc antiquiorem usum *διαφορὰν ἀρχαιοτέραν* appellat Pseudo-Hephaestionis paragraphus 40 (initio).

Ad verbum fere consentit § 6ᵃ cum plurimis ex eis tractatibus de metro iambico, quos Studemund enumeravit Anecd. Var. I pag. 242.

⟨§ 6^b.⟩

Εἰσὶ γοῦν τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου πόδες ἕξ· χορεῖος σπονδεῖος δάκτυλος ἀνάπαιστος πυρρίχιος[1] *καὶ ἴαμβος. μετρεῖται δὲ ὁ ἴαμβος κατὰ διποδίαν, ὅθεν καὶ τρίμετρος λέγεται.* [2]*δέχεται δέ τοι πόδας ἐν μὲν ταῖς περιτταῖς χώραις, ἤγουν πρώτῃ καὶ*[3] *τρίτῃ καὶ*[4] *πέμπτῃ, πάντας*[5] *ἀδιαφόρως χωρὶς τοῦ*[6] *πυρριχίου*[7]*, ἐν δὲ ταῖς ἀρτίαις χώραις, ἤγουν δευτέρᾳ καὶ τετάρτῃ, τοὺς ἀπὸ βραχείας ἀρχομένους καὶ μόνον χωρὶς τοῦ πυρριχίου*[8]*, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ χώρᾳ*[9] *δέχεται πυρρίχιον*[10] *ἢ ἴαμβον διὰ τὴν ἀδιαφορίαν*[11].

[1] *πυῤῥίχιος* Q | [2] incipit fol. 41^v Q | [3] *καὶ* M, om. PQ | [4] *καὶ* PM, om. Q | [5] *πάντας* Q, *πάντων* PM | [6] *τῶν* Q | [7] *πυῤῥιχίου* Q | [8] *πυρριχείου* Q | [9] *χῶρα* Q | [10] *πυῤῥίχιον* Q | [11] *ἀδιφορίαν* M.

Paragraphum 6^b fere ad verbum consentire cum tractatu ex codice Ambrosiano Q 5 ord. sup. (§ 1^b) edito adnotavit Studemund ad Anecd. Var. I pag. 154.

⟨§ 7^a.⟩

Περὶ τοῦ ἐλεγείου μέτρου.[1]

Διὰ[2] *τί λέγεται*[3] *ἐλεγεῖον*[4]*; διότι ἔλεγοι ἐλέγοντο οἱ θρῆνοι παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς. συντίθεται δὲ ἡ λέξις παρὰ τὸ*[5] *ε̄, ὃ σημαίνει τὸν ἀνεκφώνητον στεναγμόν,* [6]*καὶ τὸ*[7] *λέγω· οἱ γὰρ θρηνεῖν ἀρχόμενοι*[8] *πρῶτον ἀφασίᾳ κατεχόμενοι στεναγμοῖς καταχρῶνται*[9]*. σημείωσαι δέ, ὅτι*[10] *τὸ ε̄ τὸ*[11] *ψιλὸν δηλωτικόν ἐστι*[12] *⟨τοῦ ἀνεκφωνήτου στεναγμοῦ⟩, τὸ δὲ αι̅*[13] *δίφθογγον*[14] *τοῦ στεναγμοῦ τοῦ*[15] *ἐκπεφωνημένου*[16]*. καὶ διεστάλη ἡ γραφή, ἵνα διδαχθῇ δι' αὐτῆς*[17] *ἡ τούτων διαφορά.*

[1] *μέτρου* om. Q | [2] *Δια* P | [3] *λέγεται* repetitum, sed statim deletum est in T | [4] *ἐλεγείον* Q | [5] *παρὰ τὸ*] *περὶ τοῦ* PMQ | [6] incipit fol. 148^v P | [7] *τοῦ* Q | [8] *ἀρχώμενοι* Q | [9] *κατεχρῶνται* Q | [10] *ὅτι* PQ, om. M | [11] *τὸ* PQ, om. M | [12] *ἐστὶν* Q | [13] *τὸ δὲ ᾱι* Q, *τὸ δὲ τὸ* PM | [14] *διφθόγγου* Q | [15] *τοῦ* PQ, om. M | [16] *ἐκπεφωνουμένου* PM | [17] *αὐτῆς* Q.

Paragrapho 7^b praemissa explicatio nominis *ἐλεγείου* ab ea, quae in § 7^a exstat, non nimis recedens legitur etiam in tractatu Harleiano pag. 324 sq. Conf. etiam Heliam Monachum cap. III § 1, Pseudo-Moschopulum pag. 48 med.; Isaacum Monachum pag. 186, 22 sqq. (qui *ἀπὸ τοῦ ἒλ' ου καὶ γόου* nomen derivat), Pseudo-Draconem pag. 161, 28 sqq.

⟨§ 7ᵇ.⟩

Τὸ δὲ ἐλεγεῖον μέτρον ἐστι[1] πεντάμετρον. πέντε γὰρ ἔχει χώρας. τὰς μὲν οὖν δύο συγκειμένας[2] ἔκ τε δακτύλου καὶ σπονδείου. ἐνίοτε δὲ καὶ[3] ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον [4]ἐπιδέχεται[4a] ἡ πρώτη [5]καὶ ἡ δευτέρα μόνον[6,4], καθαροὺς μέντοι καὶ ἐν τάξει δακτύλου κειμένους. καθαροὶ δέ εἰσιν[7], ὅταν[8] ἀπαρτίζωνται εἰς μέρος λόγου καὶ ⟨εἰς⟩ φωνῆεν ἢ εἰς συλλαβὴν καθαρὰν λήξωσι[9] καὶ τὴν ἑξῆς ἔχωσιν[10] ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένην, οἷον ἐπὶ μὲν τοῦ ἀμφιμάκρου, ὡς τὸ

οὔ τι μοι αἰτίη[11] ἐσσί[12] (Γ 164),

ἐπὶ δὲ τοῦ παλιμβακχείου[13], ὡς τὸ

πλάγχθη[14], ἐπεί[15] (α 2).

ἡ δὲ τρίτη χώρα[16] σπονδεῖον μόνον ἐπιδέχεται, ἡ δὲ τετάρτη μόνον ἀνάπαιστον, ἡ δὲ πέμπτη ἀνάπαιστον ἢ καὶ χορεῖον μόνον· ἐπὶ παντὸς γὰρ μέτρου ἀδιάφορος ἐστὶν ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή.

Ἔστι δὲ καὶ οὕτω μετρῆσαι· τὸν πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον πόδα χρὴ δάκτυλον ἢ σπονδεῖον ἐπιζητεῖν, ἢ[17], καθὼς προείρηται, [18]ἀμφίμακρον ἢ παλιμβάκχειον[19] θεραπευόμενον[20] [21]καὶ καθαρῶς ἐν τάξει δακτύλου κείμενον[21], καὶ μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν δύο τούτων ποδῶν χρὴ [22]συλλαβὴν μακρὰν ἐπιζητεῖν ἀπαρτιζομένην εἰς μέρος λόγου· καὶ μετὰ τὴν συλλαβὴν ἄλλους[23] δύο πόδας ἀπὸ δακτύλου[24] κειμένους. καὶ μετὰ τούτους τοὺς δύο πόδας χρεὼν αὖθις ἐπιζητεῖν συλλαβὴν εἰς τὸ πέρας τοῦ ἐλεγειακοῦ στίχου[25] ἢ μακρὰν ἢ βραχεῖαν[26], [27]ἐπειδή που, καθὼς προείρηται, ἐπὶ παντὸς μέτρου ἀδιάφορος ἐστὶν[28] ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή[27].

[1] ἐστὶ Q | [2] συγκείμενα Q | [3] καὶ PQ, om. M | [4] verba ἐπιδέχεται — μόνον om. Q | [4a] ·ἐπιδέχεται (sic) δε PM | [5] incipit fol. 117ᵛ M | [6] post μόνον verba ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον repetuntur in PM | [7] δὲ εἰσὶν Q | [8] ὁτὰν Q | [9] λήξωσιν Q | [10] ἔχουσιν MQ | [11] αἴτιοι Q | [12] ἔσαι Q | [13] παλιμβάκχου Q | [14] πλάχθη PM, πλαχθη Q | [15] ἐπιτροίης Q | [16] χῶρα M | [17] καὶ Q | [18] incipit fol. 42ʳ Q | [19] παλινβάκχειον Q | [20] θεραπευόμενος Q | [21] verba καὶ καθαρῶς — κείμενον om. M | [22] incipit fol. 149ʳ P | [23] ἄλλον Q | [24] δακτύλου μόνον Q | [25] στοίχου M | [26] βραχέαν Q | [27] pro verbis ἐπειδή που — στίχου συλλαβή Q nihil habet nisi unum verbum ἀδιαφόρως | [28] ἐστιν M.

Paragraphus 7ᵇ modo tota, modo ex parte isdem fere verbis concepta saepius legitur in ipso Pseudo-Hephaestionis

contextu; tota quidem iteratur paragrapho 23, prior paragraphi pars usque ad ea quae in media paragrapho leguntur verba *ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή* cum paragraphi 32 initio congruit, omissis tamen verbis *καθαροὺς μέντοι* e. q. s. usque ad *πλάγχθη ἐπεί*; initium denique usque ad verbum *παλιμβάκχειον* (ubi primum id verbum occurrit) cum § 38ᵃ.

Saepissime etiam in aliis de re metrica libris haec materia tractatur, e quorum numero ad Pseudo-Hephaestionis verba proxime accedunt ei tractatus, quos indicavit Studemund Anecd. Var. I pag. 156 (§ 3ᵃ). Apud Pseudo-Moschopulum (pag. 48 sq.) desiderantur duo illa exempla *οὔ τι μοι* e. q. s. et *πλάγχθη ἐπεί* et ultima paragraphi verba inde a verbis *ἐπειδή που* et ea, quae leguntur in quarti pedis descriptione post *ἡ δὲ τετάρτη* verba *μόνον ἀνάπαιστον, ἡ δὲ πέμπτη*; facile id quidem effici potuit ea re, quod a priore verbo *ἀνάπαιστον* ad id, quod statim sequitur, amanuensis oculi aberrabant.

⟨§ 7ᶜ.⟩

Δεῖγμα δὲ τούτου τὸ[1]

υἷα[2] *θεοῦ, μερόπων οὕνεκα*[3] *τικτόμενον*

[4]*καὶ τὸ*

ἀλλ', ἄνα, ῥητῆρας[5] *ῥύεο τῶνδε*[6] *πόνων*[4] (Ioannes Damascenus ed. Lequien-Migne III pag. 820).

[1] *τὸ* om. Q | [2] *ὗια* PM | [3] *εἵνεκα* Q | [4] verba *καὶ τὸ — πόνων* om. Q | [5] *ἄνα ῥυτῆρας* PT, *ἀναῤῥυτῆρας* M | [6] *ῥύεο τῶν δὲ* T.

Quae in § 7ᶜ adduntur duo exempla, eorum prius exstat in Studemundi Anecd. Var. pag. 241, 24 et 245, 9, et prius et posterius ibidem pag. 196 § 9.

⟨§ 8ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ ἀνακρεοντίου μέτρου[1].

Διὰ τί[2] *καλεῖται*[3] *ἀνακρεόντιον; ὅτι Ἀνακρέων τις*[4] *πρῶτος* [5]*τούτῳ ἐχρήσατο.*

[1] *μέτρου* PMT, om. Q | [2] *Διὰ τὶ* PQ, *Διατὶ* T | [3] *λέγεται* Q | [4] *τὶς* P, *τί;* MT, *τὶς* Q | [5] incipit fol. 118ʳ M.

Eandem anacreontii nominis explicationem habet Isaacus pag. 191, 25 sq. cum Pseudo-Dracone pag. 167, 12 sq.

⟨§ 8b.⟩

Ἐπιδέχονται δὲ αὐτῶν οἱ οἶκοι[1] *ἀνάπαιστον καὶ δύο ἰάμβους καὶ μίαν περιττὴν συλλαβὴν ἢ μακρὰν ἢ βραχεῖαν*[2], *οἷον*

ἀπὸ τοῦ λίθου τὸ ῥεῖθρον[3] (Bergk, Poetae lyr. III⁴ 337. Conf. etiam Anecd. Chisian. pag. 13).

Τὸ[4] *δὲ τούτων κουκούλιον*[5] *δέχεται τοὺς*[6] *ἐξ ἐλάττονος καὶ μείζονος, εἴτουν πυρρίχιον*[7] *καὶ σπονδεῖον, οἷον*

ἀρετῆς[8] *εὐστεφάνου*[9] *ἄνθεα*[10] *δρέψας* (conf. Anecd. Chisian. pag. 14).

Οὗτος ἐστὶν ὁ στίχος τοῦ Ἀνακρέοντος· ἡ πρώτη χώρα ἐξ ἀναπαίστου, ἡ[11] *δευτέρα καὶ τρίτη ἐξ ἰάμβου, ἡ τετάρτη μονοσύλλαβος*[12] *ἀδιάφορος, οἷον*

ἀπὸ τῆς φίλης ἐρήμου (Sophron. V 1).

Τοῦ δὲ κουκουλίου[13] *αὐτοῦ ἡ πρώτη καὶ τρίτη καὶ πέμπτη χώρα ἐκ πυρριχίου*[14], *ἡ*[11] *δευτέρα καὶ τετάρτη ἐκ σπονδείου*[15], *ἡ δὲ ἕκτη καὶ αὐτὴ ἢ ἐκ σπονδείου ἢ τροχαίου, οἷον*

Ζαχαρίου μεγάλου[16] *πάγκλυτε*[17] *κοῦρε* (Sophron. V 17).

[1] *οἱ οἶκοι* PM, litterae *ι οἰκ* foramine haustae perierunt in Q | [2] *βραχείαν* PMQ | [3] *ῥεῦμα* Q | [4] *ὁ* omissa prima littera Q | [5] *κουκούλλιον* Q | [6] *τοῦ* Q | [7] *πυρρίχειον* Q | [8] *ἀρετὴς* Q | [9] *ἐστεφάνου* PM | [10] *ἔνθεα* M | [11] *ἡ δὲ* Q | [12] *μονοσύλλαβος καὶ* Q | [13] *κουκουλλίου* Q | [14] *χῶρα ἐκ πυῤῥιχείου* Q | [15] *σπονδεῖου* Q | [16] *μεγάλι* M | [17] *πάγηλυτε*? M.

Materia paragraphi 8b modo isdem verbis modo alia orationis forma tractata in multis exstat scriptoribus de re metrica: conf. Studemund in Anecd. Var. I pag. 157 sq., pag. 176 sq., pag. 241 sq., pag. 90 et in annal. philol. a. 1885 pag. 755 sq. (de codice Veneto Marciano CCCCLXXXIII, qui ex codice Parisino 1983 [de quo conf. Crameri Anecd. Paris. I 385] derivatus est) et Vhligii Prolegomena ad Dionys. Thrac. pag. XV sq. et vastam, quam Ioannes Baptista Pitra coacervavit, farraginem in Analect. Sacr. tom. I (Parisiis 1876) pag. LXXXVI sqq. Ab ipso Pseudo-Hephaestione materia paragraphi 8b isdem fere verbis repetitur § 22a; forma diversa et aliis instructa exemplis § 33b. De eadem quidem materia, sed forma prorsus diversa agitur in tractatu Harleiano (pag. 333). Pseudo-Moschopulus denique (pag. 49) nihil nisi initium paragraphi 8b praebet usque ad verba *λίθου τὸ ῥεῖθρον*.

LIBRI I APPENDIX (§§ 9—12).

Paragraphis 2—8 quasi unum tractatuum de re metrica corpus efficientibus subiunxit scriptor appendicem e variis fontibus perverso ordine consutam. Agitur enim paucis de catalexi (§ 9), deinde de caesuris (§ 10), tum de metro dactylico eiusque *πάθεσι* (§§ 11[a et b]), postremo de synizesi.

⟨§ 9.⟩

[1]*Ἰστέον, ὅτι, ἐὰν ἀναπαύηται*[2] *τὸ κῶλον*[3] *εἰς τέλειον πόδα, ἀκατάληκτον λέγεται, εἰ δ' ἐλλείπει*[4], *καταληκτικὸν*[5] [6]*ὀνομάζεται.*

[1] *σημείωσαι* in margine addit M | [2] *ἀναπάβηται* M | [3] *κόλον* Q | [4] *εἰ δὲ ἐλλείπει* Q, *εἰ δ' ἐλλείπῃ* PM | [5] *κατάληκτον* Q | [6] incipit fol. 149ᵛ P.

Paragraphum 9 desumptam esse ex Castore rhetore (ed. Walz Rhet. Graec. III pag. 713, 10—12) docuit me Studemund, qui libri Castoris partem in codicis Veneti Marciani CCCCLXXXIII corpus scriptionum de re metrica adscitam esse demonstravit Anecd. Var. I pag. 90; conf. etiam Studemundum in annal. philol. a. 1885 pag. 757 sq.

⟨§ 10.⟩

Τομαὶ δέ[1] *εἰσι*[2] *ε'*[3]· *πενθημιμερές, ἑφθημιμερές*[4], *τρίτη τροχαϊκή, καὶ τετάρτη, καὶ βουκολική*[5].

Καὶ πενθημιμερὲς[6] *μέν ἐστιν*[7], *ὅταν μετὰ δύο πόδας εὑρεθῇ συλλαβὴ ἀπαρτίζουσα εἰς μέρος λόγου, οἷον*

μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος[8] (*Α* 1).

ἑφθημιμερὲς[9] *δέ ἐστιν, ὅταν*[10] *μετὰ τρεῖς πόδας εὑρεθῇ συλλαβὴ*[11] *ἀπαρτίζουσα εἰς μέρος λόγου, οἷον*

τὸν[12] *δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς*
(*Α* 84 = *Ι* 307 = 606 = 643 = *Λ* 607 = *Τ* 145 = 198 = *Φ* 222 = *Ψ* 93).

[1] *δέ* om. Q | [2] *εἰσὶν* Q | [3] *ε'* scripsi, *δ'* PMQ | [4] *ἐφθημιμερὲς* PQ, *ἐφθημιμερές* M | [5] *τροχαϊκή: καὶ δ̄ βοκολική* Q | [6] *πενθημιμερὴς* PM, posterius *η* ex *ε* factum in M | [7] *μὲν ἐστὶν* Q | [8] *ἀχιλλῆος* Q | [9] *εφθημιμερὲς* P, *ἐφθημιμερὲς* ex *ἐφθιμιμερὲς* factum M, *Εφθημιμερὴς* Q | [10] *δὲ ἐστὶν ὅτὰν* Q | [11] *συλλαβῇ* Q | [12] *τόν* P.

τρίτη τροχαϊκή ἐστιν, ὅταν[13] *ὁ δεύτερος ποὺς εὑρεθῇ τροχαῖος καὶ ἀπαρτίζῃ*[14] *εἰς μέρος λόγου τέλειον*[15], *οἷον*

πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς Ἄϊδι[16] *προΐαψεν*[17] (*A* 3).

[18]*τετάρτη τροχαϊκή, ὅταν*[19] *ὁ τρίτος ποὺς εὑρεθῇ*[20] *τροχαῖος εἰς τέλειον μέρος λόγου ἀπαρτίζων, οἷον*

Τρώων ῥῆξε[21] *φάλαγγα, φόως δ' ἑτάροισιν ἔθηκε* (*Z* 6).

βουκολικὴ δέ[22], *ὅταν*[19] *μετὰ τέσσαρας πόδας εὑρεθῇ συλλαβὴ ἀπαρτίζουσα εἰς μέρος λόγου*[23] *τέλειον, οἷον*

Ζεὺς[24] *μέν*[25] *που τό γε*[26] *οἶδε καὶ ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι* (*Γ* 308).

Ἔστι δὲ καὶ[27] *ἑτέρα*[28] *βουκολική, ᾗ τὰ βουκολικὰ συνεγράφησαν.*

[13] *τροχαϊκὴ ἐστὶν ὁτὰν* Q | [14] *ἀπαρτίζει* PMQ | [15] *τελείου* Q | [16] *ἀΐδι?* PM | [17] *προΐαψε* Q | [18] incipit fol. 118^v M | [19] *ὁτὰν* Q | [20] *εὑρεθὴ* Q | [21] *Τρώων ῥῆξε*] *ἔρρηξα* PM, praecedente in P lacuna 18 litterarum, in M lacuna 14 litterarum; *τρώων ρῆξε* Q | [22] *βουκολικὴ δέ*] *πέμπτη βουκολικὴ* Q | [23] *λόγου* PQ, *μέρους* M | [24] *ζεὺς* ex *ζεῦς* factum M | [25] *ἐν*, littera *μ* foramine hausta, Q | [26] *γε*] *γ'* PMQ | [27] *καὶ* om. Q | [28] *ἑτέρα* T.

Ex multis, qui supersunt, de hexametri caesuris tractatibus graecis (inter hos praecipue digna sunt quae respiciantur ea, quae in Aristidis Quintiliani liberti libri I capite 24 leguntur) et latinis proxime accedere ad Pseudo-Hephaestionis paragraphum 10 intellexit Studemund tractatum illum, quem edidit Anecd. Var. I pag. 159 (§ 2) et Anecdotorum Chisianorum paragraphum 8. In his tribus tractatibus ad caesurum *τρίτην τροχαϊκήν* illustrandam ineptum exemplum Homericum citatur, quod non debebat cum aptiore exemplo commutare Mangelsdorf (Anecd. Chis. pag. 15 sq.). Ceterum conf. Pseudo-Hephaestionis § 15 et § 30.

⟨§ 11ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ δακτυλικοῦ μέτρου[1].

Τὸ δακτυλικὸν μέτρον ἐπιδέχεται πόδας δύο, τὸν[2] *δάκτυλον καὶ τὴν συναίρεσιν τοῦ δακτύλου, λέγω δὴ τὸν σπονδεῖον. δοκεῖ δὲ ἐπὶ*[3] *τέλει τὸν τροχαῖον ἐπιδέχεσθαι*[4], *τό δὲ*[5] *οὐχ*[6] *οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἔστιν ὁ τροχαῖος δάκτυλος ἐλλείπων μιᾷ συλλαβῇ, τῇ τελευταίᾳ.*[7]

[1] Post hunc titulum Q addit: *Ἔτι περὶ τοῦ δακτυλικοῦ* | [2] *τὸ* Q [3] *δὲ ἐπὶ*] *δ' ἐπὶ* Q | [4] *ἐπιδέχεται* Q | [5] *δ'* Q | [6] *οὐχ'* M | [7] *τελευταῖα* Q.

Accurate haec paragraphus, quacum aliquo modo comparari possunt ea, quae Marius Victorinus pag. 71, 14 sqq. tradit, cum nullo eorum, qui editi sunt, tractatuum metricorum consentit, praeter ipsum Pseudo-Hephaestionis paragraphi 25 initium; eorum enim, quae in Hephaestionis Enchiridio leguntur (cap. VII initio), sententia quidem cum § 11ᵃ congruit, sed verba discrepant, neque inest nova illa doctrina de natura trochaei in sexto hexametri pede positi.

⟨§ 11ᵇ.⟩

[1]*Πάθη δὲ αὐτοῦ*[2] *τρία μὲν κατὰ τὸ μέγεθος, τρία δὲ κατ' ἔλλειψιν*[3]. *Κατὰ μέγεθος*[4] *τό τε*[5] *λεγόμενον μακροκέφαλον καὶ τὸ προκοίλιον*[6] *καὶ τὸ μακροσκελές.*

Καὶ μακροκέφαλον μέν, ὅταν[7] *πλεονάζῃ*[8] *συλλαβὴ*[9] *κατ' ἀρχὴν*[10] *καὶ συναίρεσις γίνηται*[11] *δύο συλλαβῶν εἰς μίαν, ὡς ἐν τῷ*

χρυσέῳ[12] *ἀνὰ σκήπτρῳ*[13] (*Α* 15 = *Α* 374).

προκοίλιον, ὅταν[14] *τὸ αὐτὸ τοῦτο κατὰ τὸ μέσον πάθῃ, ὡς ἐν τῷ*

ὦ[15] *Ἀχιλεῦ*[16], *Πηλέως υἱέ* (*Π* 21 = *Τ* 216 = *λ* 478).

μακροσκελὲς δέ, ὅταν[7] *συλλαβὴ κατὰ τὸ τέλος πλεονάζῃ*[17], *ὡς ἐν τῷ*

ἀλλ' ὅτε[18] *Σούνιον ἱρὸν*[19] *ἀφικόμεθ'*[20] *ἄκρον Ἀθηνέων*[21] (*γ* 278).

Τὰ δὲ κατ' ἔλλειψιν, ὡς τὸ λεγόμενον ἀκέφαλον, λαγαρὸν καὶ τὸ[22] *μείουρον.*

ἀκέφαλον μὲν τὸ ἐλλεῖπον[23] *χρόνῳ κατὰ τὴν ἀρχήν, ὡς ἐν τούτῳ·*

ἐπειδὴ[24] *νῆάς*[25] *τε καὶ Ἑλλήσποντον*[26] *ἵκοντο*[27] (*Ψ* 2).

[28]*λαγαρὸν δὲ τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ κατὰ τὸ μέσον, ὡς ἐν τῷ*

βῆν εἰς[29] *Αἰόλου κλυτὰ*[30] *δώματα*[31] (*Κ* 60).

1 Ante *Πάθη* **Q exhibet hunc titulum:** *Πάθη τῶν μέτρων* | **2** *αὐτοῦ*] *τούτου γίνεται* **Q** | **3 post** *ἔλλειψιν* **titulus in Q legitur hic:** *Κατὰ μέγεθος πάθη·* | **4** *μέ$^{\eta}$θος* **Q** | **5** *τό τε*] *τότε* **Q** | **6** *προ*(**inc. fol. 150ʳ**)*κοίλιον* **P** | **7** *ὁτὰν* **Q** | **8** *πλεονάζει* **M** | **9** *συλλαβὴν* **Q** | **10** *ἀρχην* **Q** | **11** *γίνεται* **PMQ** | **12** *χρυσέων* **M** | **13** *ἀνὰ σκήπτρῳ*] *ἀνασκήπτρω* **Q** | **14** *ὅταν*] *ὁτὰν κατὰ* **Q** | **15** *ὦ* **om. Q** | **16** *ἀχιλλεῦ* **PMQ** | **17** *πλεονάζει* **Q** | **18** *ἄλλοτε* **PM** | **19** *ἱερὸν* **PMQ, hoc vocabulum supra lineam in P** | **20** *ἀφικόμεθα* **Q** | **21** *ἀθηναίων* **PMQ** | **22** *τὸ* **om. Q** | **23** *ἐλλεῖπον* **Q** | **24** *ἐπειδῆ* **P,** *ἐπειδὴ* **ex** *ἐπειδῆ* **factum M,** *ἐπειδη* **Q** | **25** *νῆας* **PMQ** | **26** *ἑλλήσπονται* **M,** *ἑλλήσποντο* **Q** | **27** *ἵκοντο* **Q** | **28 incipit fol. 119ʳ M;** | **29** *βηνεῖς* **PM,** *βῆν' εἰς* **Q** | **30** *κλυτα* **Q** | **31 post** *δώματα* **Q addit versus clausulam hanc:** *τὸν δ' ἐκίχανον.*

τὸ γὰρ ō οὐ δύναται μακρὰν ποιεῖν[32] τὴν συλλαβήν, ἐπειδὴ μὴ ἀπήρτισται[33] εἰς μέρος λόγου.
[34]τὸ δὲ ἐλλεῖπον χρόνῳ[35] κατὰ τὸ τέλος μείουρον λέγεται[34], ὡς ἐν τῷ

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως[36] ἴδον αἰόλον[37] ὄφιν (*M* 208).

[32] ποιεῖ Q | [33] ἀπαρτίσται an ἀπαρτίσθαι incertum Q | [34] pro verbis τὸ δὲ ἐλλεῖπον — λέγεται haec habet Q: *Μείουρον· τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ κατὰ τὸ τέλος* | [35] χρόνον M | [36] ὅπως Q | [37] αἴολον PMQ.

Ad verbum fere eadem est § 11ᵇ atque § 26; praeterea posteriora tria πάθη describuntur paragrapho 17 (= Pseudo-Plutarchi cap. II). Praeter ceteros, quibus de hac materia agitur, tractatus proxime ad paragraphi 11ᵇ verba accedit Pseudo-Draco pag. 137 sq.; nec longe distant quae leguntur in codicis Veneti Marciani CCCCLXXXIII fol. 153ʳ (conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 190 sq.), quamquam exempla in hoc codice diversa afferuntur; similia, sed copiosius exposita exstant apud Anonymum Ambrosianum (ed. Studemund Anecd. Var. I pag. 213 sq.). Qui restant de πάθεσι tractatus ea re inter se artius cohaerent, quod 'προκέφαλον' πάθος pro 'μακροκέφαλον' in illis legitur; sunt autem potissimum hi: Heliae Monachi Appendicis I caput II, scholia Hephaestionea B (pag. 22 sq.), Heliae Monachi Appendix II, Pseudo-Moschopulus pag. 47 sq., omnes ita, ut alio ordine rem tractent atque Pseudo-Hephaestion.

⟨§ 11ᶜ.⟩

Ἔστι καὶ[1] ἕτερον εἶδος μέτρου τετρασύλλαβον[2], προκοίλιον καλούμενον. προκοίλιον δὲ ὠνόμασται διὰ τὸ πρὸ τοῦ σώματος φέρειν κοιλίαν, ὥσπερ δὴ καὶ τινὲς τῶν ἀνθρώπων. συνέστηκε[3] δὲ ἐκ ποδῶν δύο δισυλλάβων[4], οἷον[5] σπονδείου[6] καὶ ἰάμβου.

Ὀφείλει οὖν ἔχειν[7] ἀεὶ τὰς τρεῖς χώρας ἢ σπονδείους ἢ ἐξ ἰάμβων[8], τὴν τετάρτην δέ, εἰ μὲν ὦσιν οἱ τρεῖς[9] σπονδεῖοι, ἔχειν ἐξ ἰάμβου, εἰ δὲ εἰσὶν[10] ἐξ ἰάμβων, ἔχειν ἐκ σπονδείου.

[1] καὶ] δὲ Q | [2] sic (non ὀκτασύλλαβον) PMQ | [3] συνέστηκα Q | [4] συλλαβῶν Q | [5] ἤγουν Q (concinnius) | [6] σπονδείον Q | [7] ἔχει Q | [8] ἰάμβων Q | [9] τρεὶς Q | [10] εἰσιν Q.

Haec mira *μέτρου προκαλίου* explicatio a dactylicis versibus prorsus aliena ex fonte aliquo Byzantino a scholiis Hephaestioneis diversissimo adscita videtur esse. De versibus — —, — —, — —, ∪ — et ∪ —, ∪ —, ∪ —, — — nihil traditum inveni apud ceteros qui innotuerunt de re metrica scriptores. Vtrum ratio quaedam intercedat inter hanc doctrinam et Methodii versus, qui saeculo p. Chr. n. quarto ineunte scripsit (conf. Guilelmus Meyer 'Anfang und Ursprung der lateinischen und griechischen rythmischen Dichtung' Monachii 1884 pag. 45 sqq.) necne, peritioribus diiudicandum relinquo.

⟨§ 12.⟩

[1]*Περὶ συνιζήσεως.*

Συνίζησις ἐστὶ δύο συλλαβῶν εἰς μίαν συλλαβὴν ἕνωσις[2] *μηδενὸς συμφώνου ἀναμεταξὺ αὐτῶν παρεμπίπτοντος. συνίζησις δὲ γίνεται κατὰ τρόπους ἕξ·*

ἢ γὰρ τὰ[3] *δύο μακρὰ εἰς ἓν μακρὸν συνιζάνεις, ὡς τὸ*
ἢ οὐχ ἅλις[4] *ὅττι γυναῖκας* (*Ε* 349)·
ἢ τὰ δύο βραχέα ἀνθ' ἑνὸς μακροῦ παραλαμβάνεται, ὡς τὸ
πλέον[5] *ἐπὶ οἴνοπα πόντον* (*α* 183)·
ἢ τὸ μακρὸν καὶ βραχὺ εἰς ἓν μακρόν, ὡς τὸ
ληϊάδεω Ἀχιλῆος (*Α* 1)·
ἢ τὸ βραχὺ καὶ μακρὸν εἰς βραχύ[6], *ὡς τὸ*
δενδρέῳ ἐ. φεζόμε. νοι[7] *ὄπα. λειριό. εσσαν ἱ. εἷσι*[8] (*Γ* 152)·
τὸ γὰρ δ ρ έ ῳ βραχὺ ὂν καὶ μακρὸν ἀνθ' ἑνὸς βραχέος παραλαμβάνεται. ἢ οὕτω μετρήσεις[9] *καὶ δέξῃ· τὸ δεν μακρόν, τὸ δρε*[10] *βραχύ, τὸ ω καὶ ε ἀνθ' ἑνὸς βραχέος·*
ἢ δύο βραχεῖαι [11]*εἰς μίαν βραχεῖαν, ὡς ἐν τῷ*
ἀλλὰ τεὸν οὔποτε θυμὸν[12] *ἐνὶ*[13] *στήθεσσιν ἔπειθον*
(Praxilla frg. 1)·
ἢ δύο βραχεῖαι εἰς μίαν μακράν, ὡς τὸ
νέα μέν μοι κατέαξε Ποσειδάων[14] *ἐνοσίχθων* (*ι* 283).

[1] incipit fol. 150 v P | [2] *ἔνωσις* T | [3] *τὸ* M | [4] *οὐχάλις* PM | [5] *πλέων* Homerus | [6] *εἰς βραχὺ* P, om. M | [7] *δενδρέω. ε. φεζό. μενοι* PM | [8] *ἰ. εἰσ.* PM | [9] *μετρίως* ? M | [10] *δὲ* PM | [11] incipit fol. 119v M | [12] *οὔ ποτεθυμον* P, *οὔ πωτε θυμὸν* M | [13] *ἐνι* PM | [14] *ποσειδῶν* PM,

ἔστι δὲ ὅπου καὶ κοινὴ καὶ βραχεῖα[15] ἀντὶ[16] βραχείας καὶ κοινῆς παραλαμβάνεται, ὡς ἐν τῷ

δενδρέῳ ἐφεζόμενοι[17] ὄπα λειριόεσσαν ἱεῖσιν[18] (Γ 152).

Διαφέρει δὲ συνίζησις συναλοιφῆς, ὅτι ἡ μὲν συναλοιφὴ κατὰ συναίρεσιν γίνεται, ἡ δὲ συνίζησις λέγεται μὲν ἐντελῶς, κατὰ κρᾶσιν δὲ λαμβάνεται. Γίνεται δὲ ἡ συνίζησις, ὡς εἴρηται, φωνήεντος ἐπιφερομένου[19], οὐκέτι δὲ συμφώνου.[20]

[15] βραχεία PM | [16] ἀντι M | [17] ἐφιζόμενοι P, ἐφιζομένοι cum accentu acuto supra prius ο deleto M | [18] ἱεῖσιν PM | [19] φωνείεντος ἐπὶ φερομένου T | [20] οὐκέτι δὲ συμφώνου PT, om. M | [20] In συμφώνου exit codicis P fol. 150v, folia 151 et 152 in P scriptura vacua sunt.

Paragraphus 12 ex duabus partibus consuta esse videtur. Quarum prior inde ab initio pertinet usque ad quartum synizesis genus (des.: τὸ ῶ καὶ ε ἀνθ' ἑνὸς βραχέος); haec prior pars tamquam integer tractatus exstat in codice Veneto Marciano CCCCLXXXIII (ed. Studemund Anecd. Var. I pag. 191 § 5c). Materia ex Hephaestionis Enchiridii capite II neglegenter (conf. πλέον in secundo synizesis genere pro πλέων perperam positum) deprompta est.

Posterior pars derivata esse videtur ex tractatu aliquo, qui et ipse Hephaestionei enchiridii capite II usus erat, non nimis dissimili eius, quem Studemund edidit Anecd. Var. I pag. 244 num. 8b).

Ceterum de synizesi agitur apud Pseudo-Hephaestionem § 31a et § 4b.

LIBER II (§§ 13—17).

Nihil aliud est hic liber II quam anonymus ille tractatus de metris, qui falso sub Plutarchi nomine circumfertur, quia in codice Parisino 1955 saec. XII, ex quo codice hunc tractatum edidit Villoison, intra genuina Plutarchi scripta legitur (conf. Studemund in annal. philol. a. 1867 pag. 615 sq.)[1]. Quod quo clarius appareat, e. g. paragrapho 13 Plutarchi, qui

[1] Perversissima de hoc tractatu tradit Nicolai 'Griechische Litteraturgeschichte' II² 643.

dicitur, lectiones secundum editionem Wyttenbachianam tom. V (Oxonii 1800) pag. 1283 sqq. addidi, litteris Ps. insignitas.

Etiam sub Tryphonis nomine haec congeries tradita est aliquot codicibus, veluti Barocciano 72[1] (fol. 194), de quo conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 104 adnot. Utrum ab ipso auctore libello hic titulus praefixus (conf. quae de tractatibus grammaticis Tryphoni falso adscriptis dixit K. Wessely in 'Wiener Studien' VII 81) an ad similem errorem referendus sit atque ille, de quo modo dixi 'Plutarchi de metris', ex iis, quae Fabricius affert, cognosci non potest.

Videtur liber II initio mutilus esse; continentur enim hodie eo libro heroici metri *διαφοραί, εἴδη, τομαί, σχήματα, πάθη* (conf. quae de his disseruit Rud. Westphal 'Metrik der Griechen' I² 109 sqq.), sed desideratur ipsa versus heroici descriptio. Quam si praefixeris reliquis huius libri paragraphis, efficietur liber perfectus atque integer de metro heroico et omnibus eius figuris. Videtur igitur prima huius libri paragraphus casu quodam periisse in eo archetypo, ad quem omnia, quae nos novimus, huius tractatus exemplaria referenda sunt.

Singulae paragraphi hae sunt:

⟨§ 13.⟩

[1]*Περὶ ἡρωϊκοῦ μέτρου*[2].

Τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου διαφοραὶ εἰσὶν[3] *ζ'· κατενόπλιον, περιοδικόν,*[4] *Σαπφικόν, βουκολικόν*[5], *ἀπόρυθμον*[6], *τέλειον, πολιτικόν. κατενόπλιον ἐστὶ*[7] *δύο δάκτυλοι καὶ σπονδεῖος* [8]*καὶ πάλιν δύο δάκτυλοι καὶ σπονδεῖος*[8], *οἷον*

ὣς[9] *φάτο δάκρυ χέων, τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ* (*A* 357).[10]

[1] incipit fol. 153ʳ P | [2] *περὶ διαφορῶν τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου* Ps. | [3] *διάφοραὶ εἰσιν* T, *διαφοραί εἰσιν* Ps. | [4] *περιόδικὸν* T | [5] *βουλικὸν* T | [6] sic PMT, *Ὑπόρυθμον* Ps. | [7] *Κατενόπλιόν ἐστι* Ps. | [8] verba *καὶ πάλιν δύο δάκτυλοι καὶ σπονδεῖος* om. Ps. | [9] *ὡς* M | [10] pro hoc exemplo Ps. habet: *Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληιάδεω Ἀχιλῆος*; veri simillimum est exemplum, quod habet Ps., substitutum esse, cum idoneum exemplum (*ὣς φάτο* e. q. s.) casu quodum excidisset, item atque *περιοδικόν* genus cum eius exemplo (vide sub [11]).

[1] Male hunc codicem numero 71 insignivit Fabricius in Bibliotheca Graeca ed. Harles VI pag. 351 med.

[11]*περιοδικὸν* δὲ δάκτυλος καὶ σπονδεῖος, οἷον

οὐλομένην, ἣ μυρί' Ἀχαιοῖς ἄλγε'[12] ἔθηκε (*Α* 2).[11]

Σαπφικὸν δὲ[13] τὸ ἄρχον ἀπὸ σπονδείου καὶ λῆγον εἰς σπονδεῖον, οἷον

ἄλλοι μὲν ῥα[14] θεοί τε καὶ ἀνέρες ἱπποκορυσταί[15] (*Β* 1).

βουκολικὸν δέ ἐστι[16] τὸ μετὰ τρεῖς πόδας ἀπαρτίζον[17] μέρος[18] λόγου, οἷον

ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης[19] ἱμᾶσι[20] δέδεντο[21] (*Κ* 475).

ἀπόρυθμον ἐστὶ[22] τὸ καθ' ἕκαστον πόδα [23]ἀπαρτίζον μέρος λόγου[23], οἷον

ὕβριος εἵνεκα τῆσδε, σὺ δ' ἴσχεο, πείθεο δ' ἡμῖν (*Α* 241).

τέλειον ἐστὶ[24] τὸ ἔχον ὅλα τὰ[25] μέρη τοῦ λόγου, οἷον[26]

πρὸς δέ με[27] [28]τὸν δύστηνον ἔτι φρονέοντ' ἐλέησον (*Χ* 59).

πολιτικόν ἐστι[29] τὸ ἄνευ πάθους ἢ τρόπου[30] γενόμενον[31], οἷον

ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα (*Λ* 680).

[11] verba *περιοδικὸν* — *ἔθηκε* om. Ps. | [12] *ἄλγ'* PM | [13] *Σαπφικόν ἐστιν, οἷον* Ps. | [14] *μέν ῥα* Ps. | [15] *ἱπποκορισταὶ* P, *ἱπποκορισταί* M | [16] *Βουκολικόν ἐστι* Ps. | [17] *ἀπαρτιζόμενον* PM | [18] *εἰς μέρος* Ps. | [19] *ποιμάστης* PM | [20] *ἱμάσσι* PM | [21] *δέδοντο* M | [22] *Ὑπόρυθμόν ἐστι* Ps. | [23] *εἰς μέρος λόγου ἀπαρτίζον* Ps. | [24] *Τέλειόν ἐστι* Ps. | [25] *ὅλα τὰ*] *τὰ ὀκτὼ* Ps. | [26] *οἷον* om. Ps. | [27] *δ' ἐμὲ* Ps. | [28] incipit fol. 120r M | [29] *ἐστί* M, *Πολιτικὸν δέ ἐστι* Ps. | [30] *τροπῆς* Ps. | [31] *γινόμενον* Ps.

Materia, quae § 13 tractatur, apud plurimos de re metrica scriptores occurrit, conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 245 sq. Ex his scriptoribus proxime ad paragraphi 13 verborum formam praeter Pseudo-Plutarchum (cap. I) accedunt hi: tractatus codicis Ambrosiani C 222 ord. inf., quem edidit Studemund l. c., et interpolatio Heliae Monachi cap. II § 4, et Anecdotorum Chisianorum § 16a. Confer praeterea Pseudo-Hephaestionis § 5 et § 29. Omnes tractatus *περὶ διαφορῶν*, exceptis Isaaco pag. 183 et Pseudo-Dracone pag. 140, genus *βουκολικόν* inepto exemplo Homerico illustrant.

⟨§ 14.⟩

Στίχος ἐστὶ τάξεως δεκτικῆς ἔμμετρον μέγεθος.

Εἴδη δὲ στίχων εἰσὶν ἐννέα· ἰσόχρονος, ἀπηρτισμένος,

ἀκέφαλος, μείουρος, λαγαρός[1], *τραχύς, μαλακοειδής, κακόφωνος, λογοειδής*[2].

ἰσόχρονος ἐστὶν ὁ καὶ τὰ μεγέθη τῶν συλλαβῶν καὶ τοὺς πόδας ἀπὸ πρώτου μέχρι ἐσχάτου τοὺς αὐτοὺς ἔχων, οἷον

τὼ δ'[3] *ἐν Μεσσήνῃ*[4] *ξυμβλήτην*[5] *ἀλλήλοιιν*[6] (φ 15).

ἀπηρτισμένος ἐστὶν ὁ[7] *τὴν δόξαν πᾶσαν ἔχων ἐν ἑαυτῷ, οἷον*

ὣς εἰπὼν πυλέων ἐξέσσυτο φαίδιμος Ἕκτωρ (Η 1).

[8]*ἀκέφαλος ἐστὶν ὁ ἀπὸ βραχείας ἀρχόμενος, οἷον*

ἐπειδὴ νῆάς τε καὶ Ἑλλήσποντον[9] *ἵκοντο*[10] (Ψ 2).

λαγαρός ἐστιν ὁ κατὰ τὴν μέσην συμφωνίαν τὴν σύνθεσιν[11] *μὴ σώζων, οἷον*

Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν[12] *ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης* (Ξ 1).

μείουρος ἐστὶν ὁ τὴν παρατέλευτον βραχεῖαν[13] *ἔχων, οἷον*

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν[14], *ὅπως ἴδον αἰόλον*[15] *ὄφιν* (Μ 208).

τραχύς ἐστιν ὁ τὸν[16] *ῥυθμὸν τῶν φθόγγων συνιστάς, οἷον*

τριχθά τε καὶ τετραχθὰ διατρυφὲν[17] *ἔκπεσε χειρός*[18] (Γ 363).

μαλακοειδής[19] *ἐστιν*[20] *ὁ μαλακῶς*[21] *καὶ μὴ*[22] *βιαίως προσπίπτων ταῖς ἀκοαῖς, ⟨οἷον⟩*

αἵματί[23] *οἱ δεύοντο κόμαι χαρίτεσσιν*[24] *ὁμοῖαι* (Ρ 51).

κακόφωνος[25] *ἐστίν, ἐν ᾧ πολλὰ φωνήεντα ἐστί⟨ν, οἷον⟩*[26]

φήγη ἀθηρηλοιγὸν[27] *ἔχειν ἀνὰ*[28] *φαιδίμῳ ὤμῳ* (λ 128).

λογοειδής ἐστιν[29] *ὁ ἐν συνθέσει, οἷον*[30]

ἵππους[31] *δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα*[32] (Λ 680).

[1] pro ordine in PM aeque atque in Pseudo-Plutarchi capite I et in tractatu codicis Ambrosiani C 222 ord. inf. (fol. 81ᵛ; conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 186. 242 sq.), in quibus tamen *λαγαρὸς* post *μείουρον* tractatur, tradito hunc potius ordinem verborum exspectes: *ἰσόχρονος, ἀπηρτισμένος, ἀκέφαλος, λαγαρός, μείουρος* | [2] *λολοειδής* M | [3] *τοῦδ'* PM | [4] *μεσσηνὴ* PM | [5] *ξυβλήτ* P, *ξυβλητ'* M | [6] *ἀλλήλοιην* PM | [7] *ὁ* ex *ὅ* correctum M | [8] incipit fol. 153ᵛ P | [9] *ἐλλίσποντο* PM | [10] *ἵκοντο* P | [11] sic PM | [12] *οὐκέλαθεν* PM | [13] *βραχείαν* PM | [14] *ἐρρήγησαν* P, *ἐρήγησαν* M (ϑ supra) | [15] *αἴολον* PM | [16] *τὸν* ex *τῶν* correctum et in P et in M | [17] *διατρυφὲν* (sic) PM | [18] *χηρὸς* P | [19] *μαλακος ειδής* cum accento acuto supra prius ς deleto M | [20] *ἐστι* M | [21] *μαλακῶς* M, *ὁμαλῶς* P | [22] *μὴ* M, *οὐ* P | [23] *αἵματι* PM | [24] *χαρίτεσιν* PM | [25] *ακόφωνος* omissa prima littera P | [26] pro *ἐστίν οἷον* P nihil habet nisi *ἐστί*, at M post *ἐστί* spatium vacuum quattuor litterarum relinquit | [27] *φί καθηρὶ λοιγὸν* P, *φί καθηρίλοιγὸν* M | [28] *ἀνα* PM | [29] *λογοειδὴς ἐστὶν* M | [30] *οἷον* T | [31] *ἵππους* T | [32] *ξανθὰς ρ̄ κ̀ ν̄* P; *ξανθὰς, ρ̄ καὶ ν̄* T.

Pseudo-Plutarchus ad *ἀκέφαλον εἶδος* alterum exemplum Homericum addit (*ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ'*

ἰόντα). Primum huius paragrapraphi enuntiatum, quale et in Ps.-Heph. et in Pseudo-Plutarchi capite I et in interpolatione apud Heliam (§ 5) et [diremptum a capite de *εἴδεσιν*] apud Pseudo-Draconem pag. 133, 25 sq. legitur, ex longiore quae olim fuerat forma in breviorem contractum esse intelleges, si Pseudo-Herodiani initium contuleris; conf. Studemundi Anecd. Var. I pag. 186. Ceterum conf. quae supra ad § 3 adnotavi.

⟨§ 15.⟩

[1]Περὶ τῶν ἐν τοῖς στίχοις τομῶν καὶ σχημάτων καὶ παθῶν.

Τομαὶ τῶν στίχων[2] εἰσὶ τέσσαρες· πενθημιμερής, ἑφθημιμερής[3], τρίτη τροχαϊκή, τετάρτη βουκολική.

πενθημιμερὴς οὖν ἐστίν[4], ὅταν μετὰ τοὺς πρώτους δύο πόδας τοῦ στίχου συλλαβὴ ἀπαρτίζῃ[5] εἰς μέρος λόγου, ὡς ἐν τῷ

μῆνιν ἄειδε, θεά (*Α* 1).[6]

ἑφθημιμερὴς[7] δέ ἐστιν[8], ὅταν μετὰ τοὺς πρώτους τρεῖς πόδας τοῦ στίχου συλλαβὴ ἀπαρτίζῃ[9] εἰς μέρος λόγου, ὡς ἐν τῷ

πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχάς (*Α* 3).[10]

τρίτη δὲ τροχαϊκή ἐστιν, ὅταν ὁ τρίτος πούς, τροχαῖος ὤν, ἀπαρτίζῃ[11] εἰς μέρος λόγου, ὡς ἐν τῷ

ἡρώων, αὐτοὺς δέ[12] (*Α* 4).

τετάρτη δὲ βουκολική ἐστιν, ὅταν ὁ τέταρτος πούς, δάκτυλος ὤν, ἀπαρτίζῃ εἰς μέρος λόγου, ὡς ἐν τῷ

οὕνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμησ'[13] ἀρητῆρα (*Α* 11).

[14]βουκολικὴ δὲ κέκληται, παρ' ὅσον οἱ τὰ βουκολικὰ ποιήματα γράψαντες ταύτῃ κέχρηνται τῇ τομῇ[15].

[1] incipit fol. 120v M | [2] *στοιχείων* M | [3] *ἐφθημιμερὴς* PMT | [4] *ἐστιν* P | [5] *ἀπαρτίζει* PM | [6] *μῆνιν ἄειδε θεά* scripsi; *πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς* PM; vide infra sub [10] | [7] *ἐφθημιμερὴς* PM | [8] *ἐστι* M | [9] *ἀπαρτίζει* PM | [10] *πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχάς* scripsi; *μῆνιν ἄειδε θεά* PM | [11] *ἀπαρτίζει* (η supra) (sic) M | [12] *αὐτούς δε* PM | [13] *ἠτίμασ'* PM | [14] incipit fol. 154r P | [15] *τομῇ* scripsi; *φωνῇ* PM.

Praeter Pseudo-Plutarchum, qui unus etiam titulum illum exhibet ad §§ 15—17 pertinentem *Περὶ τῶν ἐν στίχοις τομῶν καὶ σχημάτων καὶ παθῶν*, nullus ex multis illis, qui

supersunt, tractatibus de hexametri caesuris accurate cum § 15 congruit; proxime ab hac abest Heliae Monachi cap. II § 2. Ceterum conf. quae ad Pseudo-Hephaestionis § 10 et § 30 adnotavi.

⟨§ 16.⟩

[1]*Σχήματα τῶν στίχων εἰσὶ ταῦτα τὰ τρία·*[2] *μονόσχημον*[3], *πεντάσχημον*[4], *δεκάσχημον*[5].

μονόσχημοι[6] *μὲν οὖν εἰσίν, ὅσοι ἢ ἀπὸ*[7] *δακτύλων μόνων ἢ ἀπὸ σπονδείων μόνων*[8] *σύγκεινται. συμβαίνει γὰρ τὸ ὅλον σχῆμα τοῦ στίχου ἓν καὶ τὸ αὐτὸ εἶναι, τοῦ αὐτοῦ ποδὸς* [8a]*διοδεύοντος τὸν ὅλον στίχον.* [9]*καὶ ἔστι μονόσχημος οὗτος·*[9]

λυσόμενός[10] *τε θύγατρα φέρων τ' ἀπερείσι' ἄποινα*[11] (*A* 13).

πεντάσχημοι δέ εἰσιν[12], *ὅσοι ἔχουσιν*[13] *ἕνα*[14] *μὲν σπονδεῖον, τοὺς δὲ λοιποὺς δακτύλους, ἢ τὸ*[15] *ἀνάπαλιν ἕνα*[14] *μὲν δάκτυλον, τοὺς δὲ λοιποὺς σπονδείους. διοδεύων γὰρ ὁ εἷς*[16] *ποὺς ὁ διάφορος*[17] *τὰς πέντε χώρας, πέντε ἀποτελεῖ σχήματα, ὡς τὸ*[18]

Ἀτρείδης. ὁ[19] *γὰρ ἦλθε θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν* (*A* 12).

δεκάσχημοι δέ εἰσιν[20], *ὅσοι ἔχουσι δύο μὲν σπονδείους, τοὺς δὲ λοιποὺς δακτύλους,* [21]*ἢ τὸ ἀνάπαλιν δύο μὲν δακτύλους, τοὺς δὲ λοιποὺς σπονδείους*[21]. *οἱ γὰρ δύο πόδες, διοδεύοντες*[22] *τὰς πέντε χώρας, δέκα ἀποτελοῦσι*[23] *σχήματα, ὡς οὗτος*[24]·

ἔνθ'[25] *ἄλλοι μὲν πάντες ἐπευφήμησαν*[26] *Ἀχαιοί*[27] (*A* 22).

[1] Q (fol. 61ᵛ; conf. supra pag. 7) hunc praemittit titulum: *Περὶ σχημάτων* | [2] *εἰσὶ ταῦτα τὰ τρία*] *εἰσὶν λβ* Q | [3] *ονόσχημον* omissa prima littera P, *ὀνόσχημον* T, *μονόσχημον καὶ μονόσχημον* Q | [4] *πεντάστιχον* M; *πεντάσχημον καὶ πεντάσχημον* Q | [5] *δεκάσχημον καὶ δεκάσχημον* Q | [6] *στίχοι* addit Q | [7] *ἀπὸ* PQ, *ἀπὸ τῶν* M | [8] *μόνον* PM, om. Q | [8a] inc. fol. 62ʳ Q | [9] *καὶ ἔστι μονόσχημος οὗτος*] *οἷον* Q | [10] *λυσσόμενός* PMQ | [11] *ἀπερεισιά ποινα* P, *ἀπερείσιά πεινα* (sic) M | [12] *δὲ εἰσὶν* Q | [13] *ἔχουσι* PM | [14] *ἕνα* Q | [15] *τὸ* om. Q | [16] *εἷς* Q | [17] *διά*(inc. fol. 121ʳ)*φορος* M | [18] *ὡς τὸ* M, *ὡς αὐτὸς* P; *οἷον* Q | [19] *ὅ* PM | [20] *Δεκασχήμους δὲ εἰσὶν* Q | [21] haec verba habet Q, om. PM | [22] *διοδεύοτες* Q | [23] *ἀποτελοῦσι* Q, *ἀποτελεῖ* PM | [24] *ὡς οὗτος* PM, *οἷον* Q | [25] *ἐνθ'* Q | [26] *ἐπεφήμησα* Q | [27] *ἀχαίοι* Q.

De § 16 (= Pseudo-Plutarchi cap. II) conf. quae adnotavit Studemund ad Anecd. Var. I pag. 216, 13 sqq.

⟨§ 17.⟩

[1]*Πάθη τῶν στίχων εἰσὶ*[2] *τρία· ἀκέφαλος*[3] *μεσόκλαστος, μείουρος*[4].

[1] Q hunc praemittit titulum: *Περὶ παθῶν* | [2] *εἰσὶν* Q | [3] *ακέφαλος* PM, *ἀκέφαλον* Q | [4] *μεσόκλαστον· μείουρον* Q.

ἀκέφαλοι μὲν οὖν εἰσίν[5], ὅσοι ἀπὸ βραχείας ἄρχονται συλλαβῆς, ὡς οὗτος[6]·

[7]ἐπειδὴ νῆάς[8] τε καὶ Ἑλλήσποντον ἵκοντο[9] (Ψ 2)

καὶ[7]

ἐπειδὴ[10] Διὸς υἱὸν[11] ἀφίκετο[12] (φ 25)·

τὸ γὰρ ἡρωϊκὸν μέτρον ἀεὶ ἀπὸ μακρᾶς[13] βούλεται ἄρχεσθαι[14]. *μεσόκλαστοι* δέ εἰσιν[15], ὅσοι κατὰ τὸ μέσον πάθος τι[16] ἔχουσιν, ὡς οὗτος[17]·

βῆν[18] εἰς Αἰόλου[19] κλυτὰ δώματα (κ 60)·

ἐνταῦθα γὰρ ὁ δεύτερος πούς[20] τροχαῖος ἐστίν.[21] *μείουροι* μέν εἰσιν[22] οἱ τὴν οὐράν, τουτέστι[23] τὸ τέλος, μεμειωμένον, [24]ὅπερ ἐστὶν[25] ἐλλεῖπον, ἔχοντες, ὡς οὗτος[26]·

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν[27], ἐπεὶ[28] ἴδον αἰόλον[29] ὄφιν (Μ 208)·

[30]ὁ γὰρ τελευταῖος πυρρίχιος ἐστίν[30]. — Οἱ δὲ μηδὲν τῶν παθῶν τούτων ἔχοντες στίχοι *ἀπαθεῖς* καλοῦνται. — [31]Περὶ μὲν οὖν τομῶν καὶ παθῶν καὶ[32] σχημάτων τῶν ἐν τοῖς στίχοις ἀρκείσθω ταῦτα.[31]

[5] εἰσιν Q | [6] ὡς οὗτος] οἷον Q | [7] haec verba om. Q | [8] νῆας PM | [9] ἑλλήσποντο ἵκοντο P, ἑλλήσποντοι ἤκοντο M | [10] ἐπεὶ δὴ Q | [11] υἱὸν ex υἱὸς correctum M | [12] ἀφίκοντο Q | [13] μακρᾶς M | [14] βούλεται ἄρχεσθαι Q, ἄρχεσθαι P, ἄρχεται M | [15] δέ εἰσιν] μὲν εἰσὶν Q | [16] τὶ PM, τί Q | [17] ὡς οὗτος] οἷον Q | [18] βῆ δ', ita ut δ ex ει factum sit, M | [19] pro litteris βῆν εἰς Αἰ lacunam habet P | [20] πούς M | [21] τροχαιός ἐστιν P, τροχαῖος ἐστὶ Q | [22] μέν εἰσιν] δὲ εἰσὶν Q | [23] τουτέστι Q | [24] incipit fol. 154v P | [25] ὅπέρ ἐστιν PM | [26] pro verbis ὅπερ ἐστὶν — ὡς οὗτος Q haec habet: ἔχοντες ἤγουν ἐλλεῖπον οἷον | [27] ἐρρήγησαν Q | [28] ἐπεὶ PM, ὅπως Q; conf. Studemund Anecd. Var. I ad pag. 189 adnot. 17 | [29] αἴολον PMQ | [30] Ἐνταῦθα γὰρ ὁ τελευταῖος πούς πυρρίχιος ἐστὶν ἀοίκειος Q | [31] haec omnia om. Q | [32] καὶ M, om. P.

Aeque atque in paragraphi 17 fine sententia illa in Pseudo-Plutarchi capitis II exitu legitur, qua sine dubio libri finis significatur: *Περὶ μὲν οὖν τομῶν καὶ σχημάτων καὶ παθῶν* (sic, rectius quam Ps.-Heph.) *ἀρκεῖ ταῦτα*. A paragraphis 11b et 26 praeter omissa tria priora *πάθη* et duas illas sententias in fine additas ea re imprimis differt § 17, quod *λαγαρόν* quod in illis vocatur *πάθος*, in hac est *μεσόκλαστος*, et quod bina exempla ad singula *πάθη* in § 17 afferuntur.

LIBRI II APPENDIX (§§ 18, 19.)

Artissimo vinculo cum libro II haec Appendix cohaeret, cum, quae illo libro scriptor exposuerat, ea his paragraphis amplius explicentur et suppleantur; subiungitur enim iis paragrapho 18 versus Homericus exempli loco; *κακόμετροι* denique *στίχοι*, quorum mentio nondum facta erat, in § 19 tractantur. Quare valde dubitavi, num omnino a libro II seiungi possent hae paragraphi; sed cum eam formam, qua in Plutarchi codicibus ille liber traditur, intactam relinquere mallem, appendicis loco eas addidi.

⟨§ 18ᵃ.⟩

Προκείσθω δὲ ἡμῖν τεχνολογίας χάριν ὁ στίχος οὗτος·

ὣς[1] *ἔφατ' εὐχόμενος, τοῦ δ' ἔκλυε Φοῖβος Ἀπόλλων* (*Α* 43 = *Α* 457 = *Π* 527).

στίχος ἡρωϊκός· ἀπαθής· μεγέθει[2] *ἑξάμετρος*[3]*· ἀποθέσει καταληκτικὸς εἰς τροχαῖον· τομὰς δεχόμενος δύο, πενθημιμερῆ καὶ τετάρτην*[4] *βουκολικήν· χσήματι*[5] *πεντάσχημος, ἔχει γὰρ ἕνα μόνον σπονδεῖον,* [6]*τοὺς δὲ λοιποὺς δακτύλους· ὀκτάκωλος, ὀκτὼ γὰρ ἔχει μέρη*[7] *λόγου. Ὧς ἔφατ' δάκτυλος, ἐκ μακρᾶς καὶ δύο βραχειῶν*[8] *τετράχρονος· καὶ ἔστιν ἡ μὲν πρώτη τοῦ ποδὸς συλλαβὴ φύσει μακρά, ἔχει γὰρ τὸ ω φύσει μακρόν· αἱ δὲ ἑξῆς τοῦ ποδὸς συλλαβαὶ ἄμφω βραχεῖαι, ἡ μὲν γὰρ ἔχει τὸ ε φωνῆεν φύσει βραχύ, ἡ δὲ τὸ ᾰ δίχρονον νυνὶ συνεσταλμένον. εὔχομε*[9] *δάκτυλος ὁμοίως, ἐκ μακρᾶς φύσει τῆς ευ καὶ δύο βραχειῶν*[10]*. νος τοῦ*[11] *σπονδεῖος ἐκ δύο μακρῶν, τῆς μὲν πρώτης θέσει, τῆς δὲ δευτέρας φύσει, τετράχρονος. δ' ἔκλυε δάκτυλος, ἐκ μακρᾶς θέσει καὶ δύο βραχειῶν*[12]*, ⟨τετράχρονος⟩. Φοῖβος Ἀ*[13] *δάκτυλος, ἐκ μακρᾶς φύσει καὶ δύο βραχειῶν*[14]*, τετράχρονος. πόλλων σπονδεῖος, ἐκ δύο μακρῶν, τῆς μὲν πρώτης θέσει, τῆς δὲ ⟨δευτέρας⟩ φύσει, τετράχρονος*[15].

1 *ὡς* PM | 2 *μεγέθη* PMT | 3 *ἐξάμετρος* M, *εξάμετρος* T | 4 *τεταρ* (with *τ'* above) P, *τετάρτη* M | 5 *βουκολικὸν· σχήματα* P, *βουκολικὸν· σχήματα* M | 6 incipit fol. 121ᵛ M | 7 *μέρει* M | 8 *βραχείων* PM | 9 *εὔχομε* P, *εὔχομε* M | 10 *βραχείων* PM | 11 *νόστου* M, *νόστου* P | 12 *βραχείων* PM | 13 *φοιβοσα* PM | 14 *βραχείων* PM | 15 *τετράχρωνος* T.

Horum similia apud reliquos de re metrica scriptores non exstant; quae utrum a Pseudo-Hephaestione ei libro, qui sub Plutarchi nomine fertur, subiuncta an ab hoc omissa sit, discernere non audeo. Verbose quidem explicatur versus ille exempli loco allatus sed sine vitio, praeter illud, quod dicitur catalecticus esse in trochaeum, cum re vera exeat in spondeum.

⟨§ 18ᵇ.⟩

[1]*Ὁ στίχος σύγκειται ἐκ μέτρου, κώλου, τάξεως, ῥυθμοῦ, βάσεως, τόνου, χρόνου, ἄρσεως, θέσεως, πάθους, μερισμοῦ, τῷ γένει μονοειδής, τῷ εἴδει δακτυλικός, ἁπλοῦς καὶ οὐχ*[2] *ὁμοιόπους, τῷ μεγέθει ἑξάμετρος, τῇ ἀποθέσει* [3]*καταληκτικός, εἰς τετρασυλλαβίαν διῃρημένος, εἰς μὲν κατὰ*[4] *κῶλα εἰς τρία, εἰς δὲ κατὰ*[4] *πόδας εἰς ἕξ*[5].

1 *σημείωσαι* M in margine | 2 *οὐχ'* PM | 3 incipit fol. 155ʳ P | 4 *κατα*? P | 5 *εξ* P.

Initio quidem huius paragraphi pauca de communi omnium versuum natura proferuntur; qua re factum esse videtur, ut Pseudo-Draco pag. 133 totam hanc paragraphum subiungeret paragrapho 14ᵃ, ubi de eadem materia agitur (conf. supra l. c.); stultissime autem id eum fecisse reliquo paragraphi 18ᵇ contextu perlecto facile cognoscitur; inde enim a *τῷ γένει μονοειδής* verba paragraphi 18ᵇ ad eundem unum versum Homericum pertinent, de quo agitur § 18ᵃ, neque — id quod vult Pseudo-Draco – referri possunt ad versum quemlibet.

Alia huius materiae vestigia non inveni.

⟨§ 19.⟩

Κακόμετρον ἐστίν, ὅ[1] *κατὰ πόδα ἢ διποδίαν ἢ κατὰ περίοδον ἀπαρτίζει τοῖς μέρεσι τοῦ λόγου. τὸ γὰρ καθαρὸν ἡρωϊκὸν ἐπικόπτειν*[2] *θέλει τὴν λέξιν ἐν τοῖς μέρεσι τῶν χωρῶν ἄνευ τῶν τομῶν. ἔστιν*[3] *οὖν*[4] *κατὰ πόδα κακόμετρα·*

ὕβριος[5] *εἵνεκα τῆσδε· σὺ δ' ἴσχεο, πείθεο δ' ἡμῖν* (*Α* 214),

[6]*κατὰ*[7] *διποδίαν δέ·*

ἔσπετε[8] *νῦν μοι, Μοῦσαι, Ὀλύμπια*[9] *δώματ' ἔχουσαι* (*Β* 484 = *Λ* 218 = *Ξ* 508 = *Π* 112),

κατὰ περίοδον·

1 *κακόμετρον ἐστίν, ὅ* scripsi, *κακόμετροι εἰσίν, ὅ* PM | 2 *ἐπικώπτειν* P | 3 *ἔστι* M | 4 *οὖν* M, *οὖν τὰ* P | 5 *ὕβρεις* M | 6 incipit fol. 122ʳ M | 7 *κατα* P | 8 *ἔπετε* PM | 9 *ὀλυμπια* M.

ἔνθ' οὔτ' Ἰδομενεὺς[10] τλῆ μίμνειν[11] οὔτ'[12] Ἀγαμέμνων (Θ 78).

γίνεται δὲ κακόμετρα, ὅσα ἐν τῇ ε' χώρᾳ μάλιστα σπονδεῖον ἔχει·

ἀμφὶ[13] δ' ἄρ'[14] αἰγείρων[15] ὑδατοτροφέων ⟨ἦν⟩ ἄλσος (ρ 208).

τὸ δὲ ἄριστον ἡρώων ἐστὶν οὕτως, ἐὰν ἔχῃ τὸν τρίτον δακτυλικὸν τεμνόμενον τῷ τροχαίῳ[16], οἷον[17]

ἄνδρα μοι ἔννεπε[18], Μοῦσα, πολύτροπον (α 1).

[10] ἔνθου πειδομενεύς PM | [11] τλημιάνειν PM | [12] οὐδ' PM | [13] ἄμφι PM | [14] δ' ἄρ P | [15] ἐγείρων PM | [16] τροχαῖω T | [17] οἶον T | [18] ἔνεπε T.

§ 19 similem continet doctrinam eius, quae inest in § 27. Ea, quae de caesura post tertii pedis trochaeum intercedente docentur, non secus atque cetera praecepta pleraque, aliquam Nonnianorum poetarum disciplinae memoriam videntur redolere. Apud eos, qui dudum editi sunt, scriptores de re metrica similem doctrinam nusquam deprehendi, nisi quod aliquo modo conferri possunt ea, quae Marius Victorinus pag. 70, 15 sqq. [ed. Keil] tradit (de quibus conf. Rudolphum Westphal 'Theorie der musischen Künste der Hellenen' I, 1885, pag. 278). Versus Homericus *A* 214 in tractatibus, quibus hexametri *διαφοραί* explicantur, redit (*ἀπόρυθμος*), conf. etiam Marium Victorinum pag. 71, 25—27, etc. De hexametris post tertium pedem absolutum incisis conf. Arthurum Ludwich 'Aristarchs Homerische Textkritik' vol. II pag. 357.

LIBER III (§§ 20–23).

Paragraphis 20—23 liber efficitur imperfectus et perverso ordine traditus, ceterum libri I similis. Tractantur enim utroque libro — si recesseris a metro iambico in lib. III omisso — quattuor illa metra *πολιτευόμενα* praefixo capite de pedibus. Praeter *μέτρου ἀνακλωμένου* descriptionem, quae omissa est in lib. I, omnia quae libro III continentur isdem fere verbis leguntur in libro I (conf. inter se §§ 20 et 2, 21^{a+b} et 4^{a+c}, 22^{a} et 8^{b}, 23 et 7^{b}); una intercedit differentia haec, quod metrum elegiacum a n t e anacreontium tractatur in libro I (non secus atque in libello illo cum §§ 21—23 arte cognato, quem

Studemund Anecd. Var. I pag. 153 sqq. edidit, etc.), post illud in libro III. Disiectae praeterea atque inter diversi argumenti tractatus dispersae §§ 20—23 omnes leguntur in Anecdotis Chisianis (§§ 17. 2. 7. 6).

Singulae paragraphi hae sunt:

⟨§ 20.⟩

Περὶ[1] *ποδῶν.*

Πούς ἐστι[2] *μετρικὸν*[3] *σύστημα συλλαβῶν, ὁ μὲν ἁπλοῦς*[4] *ἐκ δύο ἢ τριῶν, ὁ δὲ σύνθετος ἀπὸ τεσσάρων μέχρι*[5] *ἕξ. — Πόδες εἰσὶν ἁπλοῖ μὲν*[6] *δυοκαίδεκα*[7]*, ὧν δισύλλαβοι μὲν*[8] *τέσσαρες*[9]*, τρισύλλαβοι δὲ ὀκτώ*[10]*· τετρασύλλαβοι δὲ*[11] *ἑκκαίδεκα*[12]*, πεντασύλλαβοι δὲ τριάκοντα δύο*[13]*, ἑξασύλλαβοι δὲ ἑξήκοντα τέσσαρες*[14].

Καὶ δισύλλαβοι μὲν οἵδε· σπονδεῖος ἐκ δύο μακρῶν — —[15] *τετράχρονος, οἷον ἥρως*[16]*. πυρρίχιος ἐκ δύο βραχειῶν*[17] ∪∪ *δίχρονος, οἷον λόγος. τροχαῖος ἐκ μακρᾶς*[18] —[19] *καὶ βραχείας*[20] ∪[21] *τρίχρονος,* [22]*οἷον δῆμος. ἴαμβος ἐκ βραχείας καὶ μακρᾶς* ∪ — *τρίχρονος*[22]*, οἷον Σόλων*[23].

Τρισύλλαβοι δὲ ὀκτώ· δάκτυλος ἐκ μακρᾶς —[24] *καὶ δύο* ∪∪[25] *τετράχρονος*[26]*, οἷον ἥλιος. ἀνάπαιστος ἐκ δύο* ∪∪[27] *καὶ* —[28] *τετράχρονος*[29]*, οἷον Πολέμων. ἀμφίμακρος ἐκ* — *καὶ* ∪[30] *καὶ μακρᾶς* —[31] *πεντάχρονος*[32]*, οἷον ἡγεμών. ἀμφίβραχυς ἐκ βραχείας*[33] *καὶ* —[34] *καὶ* ∪[35] *τετράχρονος*[36]*, οἷον Βοηθός.* [37]*βακχεῖος*[38] *ἐκ* ∪[39] *καὶ δύο* — —[40] *πεντάχρονος*[41]*, οἷον Νοήμων. παλιμβάκχειος ἐκ δύο μακρῶν καὶ* ∪[42]*, πεντάχρονος*[41]*, οἷον Ἥφαιστος*[43].

[1] *Περὶ*] *Περὶ μέτρου* R | [2] *Πούς ἐστὶ* R | [3] *μερικὸν* PMT | [4] *ἁπλοὺς* M, *ἀπλοῦς* T | [5] *μέχρι*] *ἢ* R | [6] *πόδες εἰσὶν ἁπλοῖ μὲν*] *συνθήκη δέ ἐστι, μέτρον ποδῶν. πόδες ἁπλοῖ μέν εἰσι* R | [7] *δύο καὶ δεκα* M, *ιβ* R | [8] *μὲν* om. R | [9] *δ^ες* P | [10] post *ὀκτώ.* add. R: *σύνθετοι δὲ, δώδεκα.* | [11] *μὲν* R | [12] *δεκαέξ* P, *ις* R | [13] *τριάκοντα δύο*] *λβ· καὶ* R | [14] *ἑξασύλλαβοι, ξδ* R | [15] *μακρῶν* — — (— — supra lineam) habent PM; = R | [16] *ἥρως* R, *ἥρων* PM | [17] *βραχέων* M, om. PR | [18] *μακροῦ* PM | [19] — MR, om. P | [20] *βραχέου* M, om. PR | [21] ∪̄ P, ύ R | [22] verba *οἷον δῆμος — τρίχρονος* om. PM | [23] *πόλων* PM | [24] *μακρᾶς* — R, *μακρᾶς* P, — M | [25] ∪̄∪̄ P | [26] *δίχρονος* PM | [27] ∪∪] *βραχειῶν* R | [28] — M, *μακρᾶς* PR | [29] *τετράχρονος* om. R, *δίχρονος* PM | [30] — *καὶ* ∪̄ PM, ≃ *καὶ* ύ R | [31] *μακρᾶς* — R, ∪̄ P, ∪̄ cum lacuna sex litterarum M | [32] *έχρονος* P | [33] *βραχέος* PM | [34] *μακρᾶς* R, ∪ PM | [35] ∪̄ M, ύ R | [36] *δίχρονος* PM | [37] incipit fol. 155ᵛ P | [38] *βακ*(inc. fol. 232ᵛ) *χεῖος* R | [39] ∪̄ PM, ύ R | [40] — — M, *μακρῶν* R, *μακρῶν* — — P | [41] *έχρονος* P | [42] *δύο μακρῶν καὶ* ύ R, *δύο* — — *καὶ* ∪̄ PM — [43] *ὕφαιστος* PM.

χορεῖος[44] ἐκ τριῶν ∪∪∪[45] τρίχρονος, οἷον Ἕλενος.[46] *μολοττὸς* ἐκ τριῶν — — —[47] ἑξάχρονος, οἷον Ἡρώδης.

[48]*Τετρασύλλαβοι* δὲ ἑκκαίδεκα[49]· *προκελευσματικὸς* ἐκ τεσσάρων βραχειῶν ∪∪∪∪[50] τετράχρονος[51], οἷον φιλόσοφος. *παίων πρῶτος* ἐκ μακρᾶς[52] καὶ τριῶν βραχειῶν[53] πεντάχρονος[54], οἷον[55] Στησίχορος. *παίων δεύτερος* ἐκ βραχείας[56] καὶ μακρᾶς[57] καὶ δύο ∪∪[58] πεντάχρονος[59], οἷον Ὀνήσιμος. *παίων τρίτος*[60] ἐκ δύο ∪∪[61] καὶ[62] μακρᾶς[63] καὶ ∪[64] πεντάχρονος[65], οἷον Κλεόβουλος[66]. *παίων τέταρτος*[67] ἐκ τριῶν[60] βραχειῶν[68] ∪∪∪[69] καὶ —[70] πεντάχρονος[65], οἷον Ἐπιγένης[71]. *ἰωνικὸς ἀπὸ μείζονος* ἐκ δύο — —[72] καὶ δύο βραχειῶν[68] ∪∪[73] ἑξάχρονος, οἷον Δημήτριος. *ἰωνικὸς ἀπ'*[74] *ἐλάσσονος* ἐκ δύο ∪∪ καὶ δύο — —[75] ἑξάχρονος[76], οἷον Διομήδης. *χορίαμβος*[77] ἐκ μακρᾶς[78] καὶ δύο ∪∪[79] καὶ —[70] ἑξάχρονος[80], οἷον Εὐφορίων[81]. *ἀντίσπαστος* ἐκ ∪[82] καὶ δύο μακρῶν[83] καὶ ∪[84] ἑξάχρονος[85], οἷον Ἀλέξανδρος. *διΐαμβος*[86] ἐκ βραχείας[87] καὶ [88]μακρᾶς καὶ βραχείας[88] καὶ μακρᾶς[89] ἑξάχρονος[90], οἷον Ἀνακρέων. *διτρόχαιος* ἐκ —[70] καὶ ∪[91] καὶ —[70] καὶ ∪[91] ἑξάχρονος[92], οἷον[93] Ἀρχέδημος[94]. *ἐπίτριτος πρῶτος* ἐκ ∪[95] καὶ τριῶν — — —[96] ἑπτάχρονος, οἷον Ἀριστείδης. *ἐπίτριτος δεύτερος* ἐκ —[97] καὶ ∪[98] καὶ δύο — — ἑπτάχρονος[99], οἷον

[44] *χωρεῖος* PM | [45] ∪̄∪∪̄ PM | [46] *ἕλενος* PM | [47] — — — M, ultima linea ex ∪ facta; ☰ R | [48] incipit fol. 122ᵛ M | [49] *δεκαὲξ* R, ιϛ P | [50] *βραχειῶν* P, ∪̄∪∪̄∪̄ M | [51] *δίχρονος* M | [52] — M, ⏗ R | [53] *βραχειῶν* P, ∪̄∪̄∪̄ M, ∪∪∪ R | [54] *ε'χρονος* P | [55] *οἷον* supra lineam in P | [56] *βραχείας* R, ∪̄ PM | [57] ⏗ P, — M | [58] *βραχέων* P, ∪̄∪̄ M | [59] ἑ$\overset{ρ}{χ}$ P | [60] γ' P | [61] ∪̄∪̄ PM | [62] *καὶ* om. R | [63] — M, ⏗ R | [64] ∪̄ PM, ∪́ R | [65] ἑ$\overset{ρ}{χ}$ P | [66] *Θεόδωρος* R | [67] δ' P | [68] *βραχειῶν* om. PM | [69] ∪̄∪̄∪̄ M | [70] ⏗ R | [71] *ἐπιγενὴς* P, *ἐπιγενής* M, *Θεοφάνης* R | [72] ⩦ R | [73] ∪∪ om. R | [74] *ἀπὸ* PM | [75] ∪∪ *καὶ* β — — P, ∪̄∪̄ *καὶ* β (hoc supra lineam) — — M, *βραχειῶν καὶ δύο* ⩦ R | [76] *ἑξάχρονος* R; ϛ'$\overset{ρ}{χ}$ P | [77] *χορείαμβος* R, *χωρίαμβος* PM | [78] *μακρᾶς* R, *μακροῦ* P, ⏗ M | [79] ∪̄∪̄ PM | [80] ϛ$\overset{ρ}{χ}$ P | [81] *ἐφευρίων* M | [82] ∪̄ PM, ∪́ R [83] — — PM | [84] ∪̄ PM, ∪́ R | [85] P post *ἑξάχρονος* addit: *οἷον εὐφορίων. ἀντίσπαστος ἐκ βραχέος* ∪. *καὶ δύο* — — *καὶ* ∪̄ ϛ$\overset{ρ}{χ}$ | [86] *διϊάμβος* M | [87] *βραχέος* P, ∪̄ M | [88] — *καὶ* ∪̄ PM | [89] *μακρὰς* M, — P | [90] ϛ'$\overset{ρ}{χ}$ P | [91] *βραχείας* R, ∪̄ PM | [92] ϛ'$\overset{ρ}{χ}$ P | [93] *οἷον* MR, om. P | [94] *ἀρχέμηδος* R (conf. supra § 2 sub [17]) | [95] *βραχείας* ∪́ R, *βραχείας* P, ∪ M | [96] — — — M, *μακρῶν* PR | [97] — M, *μακρᾶς* R, *μακροῦ* P | [98] *βραχείας* R, ∪̄ PM | [99] — — ζ$\overset{ρ}{χ}$ P, *μακρῶν ἑπτάχρονος* R.

Εὐρυμήδης. ἐπίτριτος τρίτος[100] *ἐκ* [101]*δύο* — — *καὶ*[101] *βραχείας*[102] *καὶ μακρᾶς*[103] *ἑπτάχρονος*[104], *οἷον Δημοσθένης. ἐπίτριτος τέταρτος*[105] *ἐκ τριῶν μακρῶν*[106] *καὶ βραχείας*[107] *ἑπτάχρονος*[108], *οἷον Καλλίξεινος*[109]. *δισπόνδειος ἐκ τεσσάρων*[110] — — — —[111] *ὀκτάχρονος, οἷον Ἡρακλείδης*[112].

[100] *γ́* P | [101] *δυο μακρῶν* (*καὶ* om.) R | [102] $\overline{\cup}$ PM | [103] — PM | [104] *ζχ* (*ιρ* supra) P | [105] *δ* P | [106] — — — M | [107] $\overline{\cup}$ PM | [108] *ζχ* (*ιρ* supra) P | [109] *καλλίξενος* R | [110] $\overline{δ}'$ (sic fere) P | [111] — — — — M. *μακρῶν* $\overline{\overline{=}}$ R, *μακρῶν* P | [112] *οἷον ἡρακλήδεις* T; post *ἡρακλείδης* capite facto sic pergit R, prima littera rubro picta: *σημείωσαι ὅτι καὶ οἱ πεντασύλλαβοι καὶ οἱ ἑξασύλλαβοι πόδες ἔχουσιν ἴδια ἑαυτοῖς ὀνόματα. ἀλλ' ἐπεὶ μὴ χρῶνται τούτοις οἱ νῦν τεχνικοὶ, περιττὸν ἡγησάμην τὸ περὶ τούτων γράφειν ἁπλῶς*: —. (Conf. de pedum pentasyllaborum et hexasyllaborum nominibus Studemund in Anecd. Var. I pag. 232—237. 295—298).

Eadem est haec paragraphus atque § 2; conf. quae ad illam de hac materia adnotavi.

⟨§ 21ª.⟩

Περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου.

Τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ἑξάμετρον[1] *ἐστίν. ἓξ γὰρ ἔχει χώρας, τὰς μὲν πέντε*[2] *συγκειμένας*[3] *ἔκ τε δακτύλου καὶ σπονδείου. ἐνίοτε καὶ παλιμβάκχειον καὶ ἀμφίμακρον δέχεται, καθαροὺς* [4]*μέντοι καὶ ἐν τάξει δακτύλου κειμένους. καθαροὶ δέ εἰσιν, ὅσοι ἀπαρτίζουσιν εἰς μέρος λόγου καὶ τὴν ἐπι*[5]*φερομένην συλλαβὴν ἀρχομένην ἔχουσιν*[6] *ἀπὸ φωνήεντος. οἷος ἐστὶ παλιμβάκχειος, ὡς τὸ*

πλάγχθη, ἐπεὶ[7] *Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν* (*α* 2)·

ἀπήρτισται γὰρ εἰς μέρος λόγου τὸ πλάγχθη[8] *καὶ* ⟨*ἡ ἑξῆς*⟩ *ἄρχεται ἀπὸ φωνήεντος τοῦ*[9] *ε*[10]. *ἀμφίμακρος δέ, ὡς τὸ*

οὔτι μοι αἰτίη ἐσσί, θεοί[11] *νύ μοι αἴτιοί εἰσι* (*Γ* 164)·

καὶ γὰρ ἐνταῦθα εἰς μέρος λόγου ἀπήρτισται ἡ μοι συλλαβὴ καὶ ἡ ἑξῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς αι διφθόγγου. ἡ δὲ ἕκτη χώρα σπονδεῖον δέχεται ἢ τροχαῖον[12]· *ἐπὶ παντὸς γὰρ*[13] *μέτρου ἀδιάφορος ἐστὶν ἡ τελευταία συλλαβή.*

[1] *ἑξάμετρον* T | [2] $\overline{ε}$ supra lineam P | [3] *ἐγκειμένας* PM, *κειμένας* T | [4] incipit fol. 156r P | [5] ab *φερομένην* incipit fol 123r M | [6] *ἔχωσιν* PM | [7] *ἐπεὶ* P, *ἐπεὶ καὶ* M | [8] *πάγχθη* M | [9] *τοῦ* P, om. M | [10] *ε* P, $\overline{ε}$ M | [11] *θεοὶ* P | [12] *τροπαῖον* M | [13] *γὰρ* P, om M.

⟨§ 21ᵇ.⟩

Ἡρωϊκὸν δὲ καλεῖται τὸ μέτρον, ἐπείπερ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς τὰς τῶν ἡρώων πράξεις διεξιὼν[1] τούτῳ κέχρηται τῷ μέτρῳ.

[1] διέξιὼν T.

Quae de his paragraphis dicenda sunt, supra adnotavi ad § 4ᵃ.

⟨§ 22ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ ἀνακρεοντίου μέτρου[1].

Τὰ ἀνακρεόντια, ἐπιδέχονται μὲν αὐτῶν οἱ οἶκοι[2] ἀνάπαιστον καὶ δύο ἰάμβους καὶ μίαν περιττὴν συλλαβήν, οἷον

ἀπὸ τοῦ λίθου τὸ ῥεῖθρον (conf. Bergk, Poet. lyr. III⁴ 337 sub ⁶²⁾).

Τὸ δὲ τούτων κουκούλιον γίνεται ἐξ ἐλάττονος καὶ μείζονος, τουτέστιν ἀπὸ πυρριχίου καὶ σπονδείου, οἷον

ἀρετῆς[3] εὐστεφάνου ἄνθεα[4] δρέψας
ἁγίων[5] περσιδάμου κόσμον ἀεὶ ὢν[6] (conf. Anecd. Chis. pag. 14; Vhligii praef. ad Dionys. Thrac. pag. XV).

Ἔστιν ὁ στίχος τοῦ Ἀνακρέοντος οὗτος· ἡ πρώτη χώρα ἀνάπαιστον, ἡ δευτέρα ἴαμβον, ἡ τρίτη ἴαμβον, ἡ δὲ τετάρτη ἀδιάφορος, οἷον

ἀπὸ τῆς[7] φίλης ἐρήμου (Sophronius V 1).

καὶ τὸ κουκούλιον αὐτοῦ· ἡ πρώτη καὶ τρίτη καὶ πέμπτη χώρα πυρρίχιον, ἡ δὲ δευτέρα καὶ τετάρτη καὶ ἕκτη σπονδεῖον, οἷον

Ζαχαρίου[8] μεγάλου πάγκλυτε κοῦρε[9] (Sophron. V 17; Cf. ad hunc versum Uhlig l. c. p. XVI).

[1] μέτρου M, om. PT | [2] οἶκοι PMT | [3] ἀρετῆς P, ἄρης M | [4] εὐστεφάνου ἄνθεα M | [5] δρέψας· ἁγίων PM | [6] scribendumne ἀείδω ? | [7] ἀπὸ τῆς PM | [8] ζαχαρίου PM | [9] παγκλυτέως κοῦραι PM.

⟨§ 22ᵇ.⟩

[1]Ἑτέρα μέθοδος τοῖς ἀνακρέουσιν ἀεὶ συναπτομένη· ὅτι[2] μέτρον ἀνακλώμενον καλεῖται. ⟨Ὁ⟩ [3]τοῖς ἀνακρέουσιν ἀεὶ συντασσόμενος ἀνακλώμενος ἐξ ἑνὸς τῶν τετρασυλλάβων ποδὸς τὴν σύστασιν ἔχει. οὗτος γοῦν ἰωνικὸς ἀπ' ἐλάττονος[4] λέγεται τρι-

[1] incipit fol. 123ᵛ M | [2] ὅτι M, ὅταν P; an ὅπερ scribendum? cf. Anecd. Chis. pag. 14 | [3] incipit fol. 156ᵛ P | [4] γοῦν ἰωνικὸς ἀπελάττονος P, γοῦν ὁ ἰωνικὸς ἀπελάττωνος M.

ποδιζόμενος. τομὴ δὲ αὐτοῦ μία, ἡ ἑφθημιμερής[5]. οὗτος ὁ στίχος γίνεται ἐξ ἰωνικοῦ ἀπ' ἐλάσσονος τριποδιζόμενος, οἷον

ἀρετῆς[6] ἔργα φέρει ἔμπονος ἥβη[7] (cf. Anecd. Chis. pag. 15).

Στίχος[8] ἕτερος[9]· καὶ οὗτος ὁ στίχος ἔσθ' ὅτε[10] καὶ ἀπὸ χοριάμβου[11] καὶ ἰωνικοῦ ἀπ' ἐλάσσονος[12], καὶ ἐν τῇ συμπληρώσει τὸν παίωνα τρίτον δεχόμενος, καθάπερ τοῖς ἀρχαιοτέροις δοκεῖ, οἷον

χριστιανῶν μακάρων ἔλθετε παῖδες (cf. Anecd. Chis. l. c.).

ἐνταῦθα γὰρ ἡ μὲν πρώτη χώρα ἔχει χορίαμβον[13], ἡ δὲ δευτέρα ἰωνικὸν ἀπ' ἐλάσσονος, καὶ ἡ τρίτη τὸν ⟨τρίτον⟩ παίωνα, ἐπειδὴ καὶ τρεῖς χώρας ἔχει τετρασυλλάβους, ἐὰν δὲ δισυλλάβους, ἕξ. δέχεται δὲ δισυλλάβους ἐν μὲν τῇ πρώτῃ χώρᾳ τροχαῖον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ πυρρίχιον, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ σπονδεῖον, ἐν δὲ τῇ πέμπτῃ πάλιν[14] πυρρίχιον, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ πάλιν τροχαῖον.

5 ἐφθημιμερὴς P, ἐφθημιμερής M | 6 ἀρετῆς PM | 7 ἐμπονοσηβη PM | 8 ἔτι (χ') P, ἔτι (χ) T in margine | 9 ετερ (sic fere) P, ἑτέρ (sic fere) T | 10 ὅτε T | 11 χωριάμβου PMT | 12 ἀπελάσσονος PM | 13 χωρίαμβον PM | 14 πάλλιν M.

De materia paragraphi 22 conf. quae supra ad § 8[b] adnotavi.

⟨§ 23.⟩

Περὶ τοῦ ἐλεγείου μέτρου[1].

Τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον πεντάμετρον ἐστί[2]. πέντε γὰρ ἔχει χώρας· τὰς μὲν οὖν τρεῖς συγκειμένας ἀπὸ δακτύλου καὶ σπονδείου· ἐνίοτε δὲ καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον δέχεται ἡ πρώτη καὶ δευτέρα μόνον[3], καθαροὺς μέντοι καὶ ἐν τάξει κειμένους δακτύλου[4]. καθαροὶ δέ εἰσιν, ὅταν[5] ἀπαρτίζωνται[6] εἰς μέρος λόγου καὶ εἰς φωνῆεν ἢ εἰς[7] συλλαβὴν καθαρὰν[8] λήγωσι καὶ τὴν ἑξῆς συλλαβὴν ἔχωσιν ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένην, οἷον ἐπὶ μὲν τοῦ ἀμφιμάκρου, ὡς τὸ

οὔτι μοι αἰτίη ἐσσί[9] (Γ 164),

ἐπὶ δὲ τοῦ[10] παλιμβακχείου, ὡς τὸ

πλάγχθη, ἐπεὶ[11] Τροίης (α 2)·

ἡ δὲ τρίτη χώρα σπονδεῖον μόνον[12] δέχεται, ⟨ἡ δὲ τετάρτη ἀνά-

1 μέτρου M, om. PT | 2 ἐστὶν T | 3 μόνον P, μό M | 4 δακτύλους PM | 5 ὅταν M et P (?) | 6 ἀπαρ(inc. fol. 124r)τίζωνται M | 7 εἰσ'? P | 8 καθαρὰν P, om. M | 9 ἐσσὶν P, εἰσίν M | 10 του? M | 11 ἐπὶ M | 12 μόνον P, μᾶλλον M.

παιστον μόνον,⟩[13] *ἡ δὲ πέμπτη ἀνάπαιστον ἢ χορεῖον*[14] *μόνον*[15] *ἐπὶ παντὸς γὰρ*[16] *μέτρου ἀδιάφορός ἐστιν ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή.*

Ἔστι δὲ καὶ οὕτως μετρῆσαι· τὸν πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον πόδα χρὴ δάκτυλον ἢ σπονδεῖον ἐπιζητεῖν, ἤ, καθὼς προείρηται, ἀμφίμακρον ἢ παλιμβάκχειον[17]*, θεραπευομένους καὶ καθαροὺς ἐν τάξει δακτύλου*[18] *κειμένους· καὶ μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν*[19] *τῶν δύο τούτων ποδῶν χρὴ συλλαβὴν μακρὰν ἐπιζητεῖν ἀπαρτιζομένην εἰς μέρος λόγου, καὶ μετὰ τὴν συλλαβὴν ἄλλους πόδας ⟨δύο⟩ ἀπὸ δακτύλου μόνον κειμένους· καὶ μετὰ τούτους τοὺς δύο πόδας ἐπιζητεῖν χρεὼν*[20] *συλλαβὴν αὖθις εἰς τὸ πέρας τοῦ ἐλεγειακοῦ*[21] *στίχου*[22] *ἢ μακρὰν ἢ βραχεῖαν*[23]*, ἐπειδή που, καθώσπερ εἴρηται, καὶ ἐπὶ παντὸς μέτρου ἀδιάφορός ἐστιν ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή.*

[13] ⟨ ⟩ addidi, conf. § 7 b | [14] *χωρεῖον* (x) PM | [15] *μόνον*] incipit fol. 157 r P | [16] *γὰρ* P, om. M | [17] *παλιμβάχειον* (sic) M | [18] *δακτυλικοῦ* PM et Anecd. Chisian. § 2 ut videtur | [19] *ἀπαρτισμένον* M | [20] *χρεὸν* PM | [21] *ἐλεγειακοῦ* P, *ἐλεγείου* M | [22] *στοιχείου* P, *στειχείου* M | [23] *βραχείαν* PM.

Ad verbum fere haec paragraphus congruit cum § 7ᵇ; conf. quae ad illam adnotata sunt.

LIBER IV (§§ 24—27).

Liber IV, quo post brevem de pedibus tractatum (§ 24) de dactylico metro agitur, bonae doctrinae reliquias continet. Quem librum ne cum multo recentiore libro V, quo de reliquis metri heroici figuris et de ceteris metris Byzantinis agitur, coniungamus, praeter alias imprimis ea causa prohibet, quod a § 28ᵃ sine dubio novi libri initium statuendum est; conf. quae in libri V exordio de hac re dixi.

Libri IV igitur paragraphi hae sunt:

⟨§ 24.⟩

Τοῦτο περὶ ποδῶν.[1]

Αἱ[2] δύο συλλαβαί, μακρά τε καὶ βραχεῖα[3], ἀλλήλαις συμπλεκόμεναι τοὺς τέσσαρας δισυλλάβους[4] ἀποτελοῦσι[5]· πᾶν γὰρ διφυὲς[6] ἑτέρῳ διφυεῖ συμπλεκόμενον τέσσαρα σχήματα ἀποτελεῖ, ὡς ἐν τῷ περὶ ὀνομάτων εἴπομεν. εἶτα πάλιν ἑκατέρα τούτων[7] ἑκάστῃ τῶν δισυλλάβων προστιθεμένη[8] δεκαέξ[9]. [10]τῷ αὐτῷ λόγῳ οἱ δεκαέξ[9] λβ' καὶ οἱ λβ' ἑξηκοντατέσσαρας[11]. οὔτε δὲ ἧττον[12] δισυλλάβου δύναται εἶναι πούς· σύνθεσις γάρ ἐστι συλλαβῶν· οὔτε μείζων[13] ἑξασυλλάβου[14] ὁ σύνθετος.

[1] τοῦτο περὶ ποδῶν PT, om. M | [2] αἱ T | [3] βραχεία PMT | [4] τοὺς τέσσαρας δισυλλάβους 'scholia Hephaestionea B' pag. 25, 27, τὰς τετρασυλλάβους PMT | [5] ἀπὸ τελοῦσι T | [6] διφυεὶ PM | [7] ἑκάτερα ταυτὸν PM | [8] προτιθεμένη PMT | [9] ιϛ M | [10] incipit fol. 124 v M | [11] ἑξηκοντατέσσαρες PM | [12] ἧττον PM; cf. Studemund Anecd. Var. I pag. 160 adn. 10 | [13] μείζονα PMT | [14] ἑξάσυλλάβου T.

De § 24 (cuius prior pars ex 'scholiis Hephaestioneis B' adscita est a Pseudo-Dracone pag. 133, 19 sqq.) conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 160.

⟨§ 25.⟩

Περὶ δακτυλικοῦ μέτρου.

Τὸ δακτυλικὸν μέτρον πόδας ἐπιδέχεται δύο· αὐτόν τε τὸν δάκτυλον[1] καὶ τοῦ δακτύλου τὴν συναίρεσιν, λέγω δὲ τὸν σπονδεῖον. δοκεῖ δὲ ἐπὶ[2] τέλει τὸν τροχαῖον ἐπιδέχεσθαι[3]· τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει[4], ἀλλ' ἔστιν ὁ τροχαῖος δάκτυλος ἐλλείπων[5] μιᾷ συλλαβῇ, τῇ τελευταίᾳ. ἐπεὶ γὰρ πᾶν μέτρον [6]ἐπιγράφεσθαι βούλεται καὶ τοῦ ἑξῆς ἀποκεκόφθαι[7] καὶ συντεταγμένου αὐτῷ μέτρου, διὰ[8] τοῦτο καὶ χαίρει μιᾷ συλλαβῇ ἐλλείποντος. τὰ γοῦν παρὰ τῇ[9] Σαπφοῖ[10] ἐν τῷ πρώτῳ κώλῳ[11] ἑνδεκασύλλαβά ἐστιν ἀντὶ δωδεκασυλλάβων, ὅτι χαίρει τὸ μέτρον τὸν τελευταῖον πόδα ὀλιγοσύλλαβον ἔχειν. ἐπεὶ οὖν[12] καὶ τὸ δακτυλικὸν μέτρον κατα-

[1] δακτυλικὸν M | [2] ἐπι M | [3] ἐπιδέχεσθαι ex ἐπιδέχασθαι correxit M¹ | [4] τὸ δὲ οὐχ οὕτως ἔχει scripsi; τὸν δὲ οὐχ (οὐχ' M) οὕτως ἔχειν PM | [5] ἐλλεῖπον PM | [6] incipit fol. 157r P | [7] ἀποκεκκόφθαι P, ἀπὸ κεκκόφθαι M | [8] δια P | [9] τῇ ex τὴν factum M | [10] σφποῖ M | [11] κύκλῳ M | [12] οὖν P, om. M.

μετρεῖται τῷ δακτύλῳ, ἐλλείπειν[13] *δὲ βούλεται μιᾷ συλλαβῇ κατὰ τὸ τέλος, εἰς τὸν τροχαῖον ἀπέληξεν*[14] *ἀντὶ*[15] *δακτύλου.*

[13] *ἐλλείπειν* scripsi; *ἀλλ' εἰπεῖν* PM | [14] *ἀπέδειξεν* M | [15] *ἀντι* M.

Ad § 25 conf. ea, quae ad § 11[a] adnotavi; copiosius in § 25 doctrina illa de natura trochaei in sexta hexametri sede positi exponitur. Exemplo autem utitur scriptor primi versus strophae Sapphicae, quem eum sic dimensum esse apparet: — ∪ — $\overline{\cup}$ | — ∪ ∪ — | ∪ — ∪; ita enim fit, ut tertia Sapphici versus dipodia catalectica esse id est una syllaba privata esse videatur.

⟨§ 26.⟩

Πάθη δὲ αὐτοῦ γίνεται τρία μὲν κατὰ[1] *τὸ μέγεθος, τρία δὲ κατ' ἔλλειψιν*[2].

Κατὰ μέγεθος μὲν τὸ λεγόμενον μακροκέφαλον καὶ τὸ προκοίλιον[3] *καὶ τὸ μακροσκελές*[4].

Καὶ μακροκέφαλον μέν, ὅτε πλεονάζει συλλαβὴ κατ' ἀρχὴν[5] *καὶ συναίρεσις γίνεται δύο συλλαβῶν εἰς μίαν, ὡς ἐν τῷ*

χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ (*Α* 15 = *Α* 374)·

ἔστι[6] *γὰρ χρῦσω ᾱ*[7].

προκοίλιον[8] *δέ, ὅταν τὸ αὐτὸ τοῦτο κατὰ τὸ μέσον πάθῃ,* [9]*ὡς ἐν τῷ*

ὦ[10] *Ἀχιλεῦ*[11], *Πηλέως υἱέ* (*Π* 21 = *Τ* 216 = *λ* 478)·

ἔστι[12] *γὰρ ὁ τρίτος πους λῶσῦ.*

μακροσκελὲς[13] *δέ, ὅταν συλλαβὴ κατὰ τὸ τέλος πλεονάζῃ, ὡς ἐν τῷ*

ἀλλ' ὅτε[14] *Σούνιον ἱρὸν*[15] *ἀφικόμεθ'*[16] *ἄκρον Ἀθηνέων*[17] (*γ* 278)·

ἀνάγκη δέ ἐστι τὸν τελευταῖον πόδα ἀντὶ τρισυλλάβου δισύλλαβον[18] *εἶναι.*

Τὰ δὲ κατ' ἔλλειψιν.

Ἔστι[19] *γὰρ ἀκέφαλον τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ κατ' ἀρχήν*[20], *ὡς ἐν τούτῳ*

[1] *κατα* T | [2] *ἔλειψιν* T | [3] *προκέλλιον* P, *προκέλλιον* altero iota ex ει facto M | [4] *μασκελὲς* (sic; *κρο* superscr.) P | [5] *καταρχὴν* P | [6] *ἐστί* P | [7] *α* P | [8] *προκύλιον* PMT | [9] incipit fol. 125[r] M | [10] *ὦ* P, om. M | [11] *ἀχιλλεῦ* P, *αχιλλεῦ* M | [12] *ἐστί* P | [13] *ακροσκελεὺς* P, *ἀκροσκελὲς* M | [14] *ἄλλοτε* PM | [15] *νιρὸν* P, *γιρὸν* M | [16] *ἀφηκοίμεθ'* P, *ἀφηκόμεθ'* M | [17] *ἀθηναίων* PM | [18] *δισυλλάβου* PM | [19] *ἐστί* P | [20] *καταρχὴν* P.

ἐπειδὴ νῆάς[21] τε καὶ Ἑλλήσποντον[22] ἵκοντο[23] (Ψ 2).
λαγαρὸν[24] δὲ τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ κατὰ τὸ μέσον, ὡς ἐν τῷ
βῆν εἰς Αἰόλου[25] κλυτὰ δώματα (Κ 60)·
ὁ[26] γὰρ δεύτερος πους αιο ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ τροχαῖος. ὅτι[27] γὰρ τὸ ο συλλαβὴν οὐ δύναται μακρὰν[28] ποιεῖν, δῆλον, ὅτι[29] μὴ ἀπήρτισεν εἰς μέρος λόγου.
τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ [30]κατὰ τὸ τέλος μείουρον λέγεται, ὡς ἐν τῷ
Τρῶες δ' ἐρρίγησαν[31], ὅπως ἴδον αἰόλον[32] ὄφιν (Μ 208).

[21] νῆαί P, νῆας M | [22] ἑλλήσποντο PM | [23] ἴκοντο P, οἴκοντο M | [24] λάγαρον P | [25] βηνεῖσαι ὅλου PM | [26] ὁ scripsi; ὅταν PM | [27] ὅτι scripsi; ὅταν PM; conf. § 11ᵇ: ἐπειδὴ μὴ | [28] μακρὸν PM | [29] δηλονότι PM | [30] incipit fol. 158ʳ P | [31] ἐρρειγησαν P, ἐρρήγησαν M | [32] αἴολον PM.

Eadem fere est haec paragraphus atque § 11ᵇ; conf. quae ad hanc adnotavi. Ceterum conf. etiam Eustathium ad Homer. pag. 641, 29 sqq.

⟨§ 27.⟩

Χαίρει δὲ μάλιστα τὸ αὐτὸ μέτρον τῷ συνδέσμῳ τῶν ποδῶν, ὅταν πους μηδεὶς[1] εἰς μέρος λόγου ἀπαρτίζῃ, ἀλλὰ συνδεδεμένοι πως εἰσὶν ἀλλήλοις, ὡς[2] ἐν τῷ
Ἰλιόθεν[3] ⟨με⟩ φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσε (ι 39).
παραιτεῖται δὲ τὴν κατὰ πόδα τομήν[4], ὡς ἐν τῷ
ὕβριος εἵνεκα τῆσδε, σὺ δ' ἴσχεο[5], πείθεο δ' ἡμῖν (Α 214)·
καθ' ἕκαστον γὰρ πόδα[6] καὶ μέρος λόγου ἀπήρτισται.
παραιτεῖται δὲ καὶ τὴν δίχα τομήν, ὡς
ἔνθ' οὔτ'[7] Ἰδομενεὺς[8] τλῆ μίμνειν[9] οὔτ'[10] Ἀγαμέμνων (Θ 78)·
ἀπήρτισε γὰρ εἰς μέρος λόγου κατὰ τὸν τρίτον πόδα.
καὶ τὴν εἰς τριχῇ[11] διαίρεσιν δέ, ὡς ἐν τῷ
ἥρως[12], μή[13] μοι τοὔνεκ' ἀμύμονα νείκεε[14] κούρην (η 303)·
ῥυθμικὰ γὰρ τὰ τοιαῦτα ἢ μετρικά. τὴν δὲ [15]κατὰ τὸν τέταρτον

[1] πους μηδεὶς Studemund, ἢ ἀπὸ μηδὲν PM | [2] ὡς P, om. M | [3] ἠλιόθεν PM | [4] τομῶν M | [5] ἴσχεο M, littera ι ex ει? correcta | [6] post πόδα M addidit sed expunxit τομῶν | [7] ἐνθαύτ' P, ἐνθαυτ' M | [8] ἴδομεν εἰς PM | [9] τλημίμνην P, τλη μίμνην M | [10] οὔ τ' PM | [11] τριχῇ PM | [12] ἥρως PM | [13] μὴ PM | [14] εἴη ε ε P, εἴη M | [15] ante κατὰ M repetit verba τὴν δὲ, quae initium efficiunt folii 125ᵛ in M.

πόδα τομὴν οὐκ ἀποστρέφεται, ὅταν πλείω μέρη λόγου στίχῳ[16] *συνδέδεται. τούτῳ τῷ μέτρῳ συμπίπτει καὶ τὰ βουκολικὰ καλούμενα, ἐὰν εἰς τέταρτον πόδα δακτυλικὸν ἀπαρτίζηται. παραιτεῖται δὲ καὶ πέμπτον εἶναι σπονδεῖον, ὅτι πᾶν μέτρον παραλήγεσθαι βούλεται τῷ οἰκείῳ ποδί, οὗ καὶ ἐπώνυμόν ἐστι, μάλιστα, ὅταν ἀπαρτίζηται μέρος λόγου ἐν αὐτῷ, ὡς*[17] *ἐν ἐκείνῳ*

ἦεν ἀνήνασθαι[18], *χαλεπὴ* [19]*δ' ἔχε*[19] *δήμου φῆμις*[20] (ξ 239)· *καὶ γὰρ τῇ ἀκοῇ αὐτόθεν προσπίπτει τὸ κεχηνὸς τοῦ ἔπους, εἰ*[21] *καὶ σπονδεῖός ἐστιν, ἀλλ' ἧττον*[22] *λυπεῖ*[23], *ὅταν τῷ ἑξῆς*[24] *συνῆπται*[25] *ποδί.*[26]

[16] *στίχος* PM | [17] *ὥστε* PM | [18] *ἢ ἐνανήσασθαι* PM | [19] *δέχε* P, *δέχη* M | [20] *φήμης* PM | [21] *εἴ* M | [22] *ἧτον* T | [23] *ἐλύπει* PT, *ἐλύπει* ex *ἐλλύπει* factum M | [24] *ὅταν τῶ ἑξῆς* T | [25] *σύνηπται* P | [26] explicit fol. 158ʳ P; scriptura vacuae in P relictae sunt 5 paginae; in T caput fit a § 28.

Ad § 27 conf. ea quae ad § 19 adnotavi.

LIBER V (§§ 40—43, 28—33).

Post § 27 in P scriptura vacuae relictae sunt quinque paginae (fol. 158ᵛ—160ᵛ); in summo folio 161ʳ incipit § 28ᵃ; apparet igitur congeriem illam metrici argumenti, quae exit in paragraphum 27, prorsus seiungendam esse ab eis quae sequuntur; accedit, quod codex recentissimus E ab ipsa § 28 incipit.

Quid de §§ 28—43 iudicandum sit, docet tractatus Harleiani comparatio. Quae enim in hoc inde a pag. 323, 1 et inde a pag. 318, 27 leguntur, modo ad verbum modo ad sententiam redeunt in his Pseudo-Hephaestionis paragraphis:

tract.	Harl.	323, 1—26	=	Ps.-Heph.		§ 40
„	„	323, 27—32 fere	=	Ps.-Heph.		§ 42
„	„	323, 33 — 324, 30	=	„	„	§ 43
„	„	324, 31—325, 15 fere	=	„	„	§ 32
„	„	325, 16 — 327, 6	=	„	„	§§ 28 + 29
„	„	318, 27 — 319, 15	=	„	„	§ 30
„	„	320, 12 — 321, 9	=	„	„	§ 31.

Ex eodem libro hodie deperdito et tractatum Harleianum et Pseudo-Hephaestionem hausisse apparet. Modo hic modo

ille fontis, quo uterque utebatur, verba accuratius servavit. Is, qui tractatum Harleianum composuit, ordinem materiae liberius mutavit; veluti metri heroici descriptioni (pag. 323, 33 — 324, 30) continuo subiunxit ea, quae de metro elegiaco dicenda erant (324, 31 — 325, 15), tum demum metri heroici εἴδη (325, 16 — 326, 26) et διαφοράς (326, 27 — 327, 13) exposuit; nec non ea, quae de caesuris dicenda erant, ei parti operis sui, qua τὰ τῷ μέτρῳ παρεπόμενα explicantur, inseruit (pag. 318, 26 — 319, 15), nec denuo commemoravit in ea operis sui parte, quae incipit a pag. 323; denique tractatum de metro anacreonteo (333, 16—27) liberrime mutatum in ea operis parte collocavit, qua ἀρχαιότερα (de quibus infra dicam) metra explicantur.

Sed genuinum ordinem ab ipso Pseudo-Hephaestione servatum esse Guilelmus Studemund, dum perlustrat Pseudo-Hephaestionis codices, in quibus materia metrica perversissime discerpta est, feliciter perspexit: paragraphos enim 28—39 videri olim in deperdito vel alicubi delitescente Pseudo-Hephaestionis codicum archetypo post §§ 40—43 demum exaratas fuisse, inversum autem esse bibliopegi errore ordinem archetypi foliorum ita, ut quattuor folia, quibus §§ 28—39 continebantur, ante duo folia, in quibus §§ 40—43 exaratae erant, collocarentur; itaque factum esse, ut hodie in omnibus eis, quibus nobis uti licet, Pseudo-Hephaestionis codicibus paragraphi 28—39 perperam praecedant paragraphis 40—43. Ac fortasse ne illud quidem casui tribuendum est, quod in codice P a paragrapho 28ᵃ novum folium (fol. 161ʳ) incipit et post absolutam paragraphum 43 folium (fol. 166ᵛ) ita terminatur, ut a paragrapho 44 novum folium (fol. 167ʳ) incipiat; quamquam in P non in ipso paragraphorum 39 et 40 confinio novum folium (fol. 165ʳ) incipit, sed paulo ante (scilicet sub paragraphi 38 finem; § 39 brevissima est).

Qui materiae ordo genuinus fuerit, facile intellegitur, postquam Studemundo contigit pristinum ordinem felici illa coniectura restituere. Permultis enim indiciis patet quattuor illa metra Byzantinis maxime familiaria, de quibus agitur, hoc olim ordine sese excepisse: 1) iambicum, 2) heroicum, 3) elegiacum, 4) anacreonteum. Hunc ordinem habes e. g. in scholiis Hephae-

stioneis B' pag. 18—21, 13[1]; in 'Anecdotorum Chisianorum' codice optimo Vaticano 14 (conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 101); in Helia Monacho (ibid. pag. 170—177); in codice Monacensi 310 saeculi X apud Vhligium Proleg. in Dionys. Thrac. pag. XIV 19—XVI 1; in libello, quem edidit Studemund l. c. pag. 153—158; etc.[2] Hunc quattuor metrorum ordinem ab eo metrorum ordine derivandum videri, quem Hephaestion in enchiridii capitibus inde a capite V tenuit, docuit nos Studemund in scholis: Apud Hephaestionem enim hoc sese ordine excipiunt metra: iambicum, [trochaicum], dactylicum, [anapaesticum, choriambicum, antispasticum, ionicum a maiori,] ionicum a minori, [paeonicum]. Omissis igitur eis, quae uncinis saepsi, ea quae restant metra, quoniam heroicum et elegiacum ad 'dactylicum' non multo secus pertinent atque anacreonteum ad 'ionicum a minori' (quamquam anacreonteum 'ionici a minori' speciem esse non satis senserunt grammaticastri Byzantini) efficitur is, quem supra dedi, ordo quattuor metrorum Byzantinis familiarium.

Itaque, cum etiam in Tractatu Harleiano, quem ex eodem, quo Pseudo-Hephaestionis paragraphos 40—43, 28—33, fonte fluxisse apparet, metrum iambicum (Tract. Harl. pag. 323, 1 sqq.) praecedat metro heroico, hoc sese ordine in Pseudo-Hephaestionis archetypo materiae metricae partes excepisse concludendum est, ut initium faceret metrum iambicum (§ 40), sequeretur (§ 41) ratio, cur praeter hoc iambicum metrum de solis metris heroico, elegiaco (cum 'epico'), anacreonteo dicendum esset, adiecta (§ 42) de pedum metricorum in variis versibus vicissitudinibus admonitione, tum omnia (conf. § 31[b]: *τὸν περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ λόγον ἀπηρτισμένον ἅπαντα*) ea explicarentur, quae pertinent ad metrum heroicum (§ 43 de heroici metri pedibus, § 28 de eiusdem *εἴδεσιν*, § 29 de eiusdem *διαφοραῖς*, § 30 de eiusdem caesuris, § 31 de synizesi quae in eodem fit), deinde ageretur de metro elegiaco (§ 32), denique de metro anacronteo (§ 33).

---

[1] Ea, quae in 'scholiis Hephaestioneis B' pag. 21, 14 — 25, 18 sequuntur, continent tamquam supplementum eorum, quae de heroico metro circumferebantur.

[2] Conf. quae Studemund l. c. pag. 153 adnot. 2 dixit.

Hunc ordinem a Studemundo recte restitutum esse his orationis indiciis comprobatur:

1) In § 32 (de metro elegiaco) haec leguntur: *ἐνίοτε δὲ δέχεται ἡ πρώτη καὶ δευτέρα μόνον καὶ ἀμφίμακρον ἢ παλιμβάκχειον, καθαροὺς μέντοι, καθὼς εἴπομεν,* quibuscum accurate consentiunt ea quae exstant in tractatu Harleiano pag. 325, 3—5: ...... *καθαροὺς μέντοι, ὥσπερ εἴρηται.* His verbis relegatur lector ad ea, quae in § 43[a] (de metro heroico) docentur: *ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον, πλὴν καθαρὰν ἔχοντας τὴν κατάληξιν κ. τ. λ.* (= Tract. Harl. pag. 324, 5 sqq.). Itaque paragraphus 32 olim post § 43 lecta sit necesse est.

2) Iambici metri expositio (§ 40 extr.) in haec verba exit: *περὶ μὲν τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου τοσαῦτα,* § 41 autem ab his verbis incipit: *ῥητέον δὲ*[1] *περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ καὶ ἐλεγειακοῦ καὶ ἀνακρεοντίου καὶ τοῦ ἐπικοῦ* (hoc 'epico' metro nihil efficitur nisi species metri elegiaci [conf. Tract. Harl. pag. 325, 12—15], quam in § 32 explicare Pseudo-Hephaestion, si codicibus nostris fides habenda est, errore omisit) *ὡς ἀναγκαίων ὄντων.* Itaque post absolutam de metro iambico doctrinam (§ 40) necessario agendum sibi esse auctor dicit de heroico, elegiaco, anacreonteo; in § 43 autem de solo heroico agitur et ne de hoc quidem plene, sed absolvitur de metro heroico doctrina ita demum, ut paragrapho 43 subiungamus ea, quae de metro heroico docentur paragraphis 28 – 31; de elegiaco autem metro agitur § 32, de anacreonteo § 33.

Hausta est haec congeries, quae in eis, de quibus dixi, Pseudo-Hephaestionis paragraphis et similiter in tractatu Harleiano legitur, ex libro quodam Byzantino, quo non tantum ea, quae *πολιτευόμενα* (iambicum, heroicum, elegiacum, anacreonteum) Pseudo-Hephaestion (§ 31[b]) appellat, sed etiam *ἀρχαιότερα* metra explicata erant; nam haec *ἀρχαιότερα* quoque ut describeret propositum sibi esse auctor aperte profitetur § 31[b]. Quod propositum eum exsecutum esse veri est simillimum. Etenim § 33 (de metro anacreonteo), quae paragraphus ultima est huius de qua agitur congeriei

---

[1] Adicienda fortasse est particula *καί*.

(§§ 40—43, 28—33), nulla finitur clausula eius modi, cuius modi clausulae multae exstant in paragraphis praecedentibus (conf. § 40 extr.: *περὶ μὲν τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου τοσαῦτα*; § 42 extr.: *ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα τεθεωρήκαμεν, φέρε καὶ περὶ τῶν μέτρων* [id est de eis quae restant metris tribus: heroico, elegiaco, anacreonteo] *εἴπωμεν*; § 28ª extr.: *περὶ δὲ συνιζήσεως ἤτοι συνεκφωνήσεως ῥηθήσεταί σοι πλατύτερον* [quibus verbis ea adnuntiantur, quae § 31ª explicantur]; § 28ᵇ extr.: *καὶ περὶ τούτων μὲν ἅλις*; § 29 extr.: *τοσαῦτα καὶ περὶ μέτρων διαφορᾶς*; § 30 extr.: *κείσθωσαν ἐν τούτοις καὶ τὰ περὶ τομῶν. ἑξῆς δὲ ἄξιον εἰπεῖν περὶ συνιζήσεως, ὡς ἡ ὑπόσχεσις* [conf. § 28ª extr.]; § 31ᵇ tota; § 32 extr.: *τοιοῦτον εὕρομεν τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον*). Itaque suspicari possis in fine paragraphi 33 eiusmodi clausulam excidisse. Sed accedit aliud. In § 31ᵇ extr. enim auctor ipse dixit: *φέρε λοιπὸν εἴπωμεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων μέτρων τῶν πολιτευομένων* (id est, quoniam de iambico et heroico iam actum est, de elegiaco et de anacreonteo; ac revera de his duobus agitur §§ 32 et 33), *καὶ μετέπειτα* (id est post § 33) *ληψώμεθα περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων* (id est de eis, quae restant, metris ex novem illis, de quibus Hephaestion in enchiridio egit; sive de trochaico, anapaestico, choriambico, antispastico, ionico a maiori, ionico a minori [praeter versum *ἀνακλώμενον* sive anacreonteum], paeonico). Revera huic promisso non satis fit in Pseudo-Hephaestionis codicibus; verum in Tractatu Harleiano, qui ex eodem fonte hausit, *ἀρχαιότερα* illa metra revera enarrantur inde a pag. 327, 14[1]. Itaque maiorem labem traxisse atque mutilatus esse videtur is codex, ex quo ei, quibus nobis uti licet, Pseudo-Hephaestionis libri manuscripti derivati sunt. Cf. etiam § 41.

---

[1] Versus, quibus Tractatus Harleianus *μέτρα ἀρχαιότερα* illustrat, maximam partem ex Pindari epiniciis deprompti sunt. Ipsa metra *ἀρχαιότερα* hoc sese ordine in Tract. Harl. excipiunt: anapaesticum (327, 14 sqq.) cum proceleusmatico (328, 1 sqq.), trochaicum (328, 14 sqq.), choriambicum (329, 13 sqq.), antispasticum (330, 4 sqq.), ionicum a maiori (331, 1 sqq.), ionicum a minori (331, 30 sqq.), paeonicum (332, 24 sqq.); adnexus est tractatus de anacreonteo, in quo et ipso duo exempla Pindarica praeter exempla cum Pseudo-Hephaestionis paragrapho 33ᵇ consentientia citantur (333, 16—27), et praeterea tractatus de metris asynartetis (333, 28 — 334, 6).

Eis quae sequuntur paragraphis 34—39, non secus atque §§ 44. 45, appendices efficiuntur varii generis de re metrica. In §§ 34—39 inesse misella excerpta apparet. Nam, ut hoc uno utar exemplo, quis unquam proprio capite id unum docuit, quod docetur § 34, metrum choliambicum atque adeo, si dis placet, tragicum in sexta sede aut spondeum aut trochaeum adsciscere? Quae sequuntur §§ 35—39 non maioris sunt pretii quam § 34: nam aut recentissimam continent doctrinam (§§ 35. 39) aut rerum notissimarum frustula (§§ 36—38).

De §§ 44. 45 suo loco dixi.

Vt codicum Pseudo-Hephaestioneorum memoria accurate conservetur, paragraphis eos quidem numeros tribuam, quibus appareat, quo sese ordine in codicibus nobis servatis excipiant; verborum tamen contextum ita dedi, ut paragraphos 40—43 ante § 28 collocarem.

⟨§ 40.⟩

Περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου.

Τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἔστι μὲν ἑξάμετρον[1], *ἔχει δὲ διαφορὰς δύο, τήν τε ἀρχαιοτέραν καὶ τὴν*[2] *μεταγενεστέραν. ἐκαλεῖτο δὲ τὸ μὲν ἀρχαιότερον*[3] *κωμικόν τε καὶ τραγικόν· ᾧ καὶ τῶν παλαιῶν οἱ πολλοὶ κατεχρήσαντο. τὸ δὲ νεώτερον καθαρόν τε καὶ τρίμετρον. τρίμετρον δὲ καλεῖται, ὅτι τρία μέτρα δέχεται, ἤγουν*[4] *τρεῖς πόδας καθ' ὑπαλλαγήν, ἤγουν*[4] *ἴαμβον, σπονδεῖον καὶ πυρρίχιον*[5]*· τοῦτο δὲ ὀλίγοι τῶν ἀρχαιοτέρων ἐχρήσαντο.*

Δέχεται οὖν τὸ μὲν ἀρχαῖον ἐν μὲν τῇ πρώτῃ[6] *καὶ τρίτῃ*[7] *καὶ πέμπτῃ*[8] *χώρᾳ πόδας ε'· δάκτυλον, σπονδεῖον, χορεῖον*[9], *ἀνάπαιστον* [10]*καὶ τὸν ὁμώνυμον ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ καὶ τετάρτῃ τοὺς ἀπὸ βραχείας ἀρχομένους, ἀνάπαιστον, χορεῖον*[11] *καὶ ἴαμβον, ἡ δὲ ἕκτη*[12] *ἔστι*[13] *μὲν ἀδιάφορος, ὡς ἐπὶ παντὸς μέτρου, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· δέχεται ἢ ἴαμβον ἢ πυρρίχιον*[14].

[1] ἑξάμετρον PMT | [2] τήν PET, om. M | [3] ἀρχαιότεραν (ov supra) (sic) M | [4] ἤτοι E | [5] πυῤῥίχιον E | [6] α' PE | [7] γ' PE | [8] ε' E, item P supra lineam | [9] χωρεῖον PME | [10] incipit pag. 13 E | [11] χωρεῖον PME | [12] ἕκτη ex ἐστὶ correctum E; ἔστι P et M in contextu, γρά(φεται) ἕκτη M in margine | [13] ἔστιν M | [14] πυῤῥίχιον E.

Τὸ δὲ νεώτερον[15] *δέχεται ἐν μὲν τῇ πρώτῃ καὶ τρίτῃ*[16] *καὶ πέμπτῃ*[17] *ἴαμβον καὶ σπονδεῖον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ καὶ τετάρτῃ*[18] *ἴαμβον μόνον, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ*[19] *ἴαμβον ἢ πυρρίχιον*[20].

Τὸ τοίνυν ἀρχαῖον [21]*λέγεται κωμικὸν καὶ τραγικόν· μετὰ* [22]*γὰρ τῶν δισυλλάβων ποδῶν*[23] *δέχεται καὶ τοὺς ἄνωθεν ἀναριθμηθέντας τρισυλλάβους. ἡ δὲ διαφορὰ τῆς χρήσεως ποιεῖ τὴν διαφορὰν τοῦ τε κωμικοῦ καὶ τοῦ τραγικοῦ. ἴδιον γὰρ τοῦ μὲν τραγικοῦ τὸ ἕνα δέχεσθαι τῶν τρισυλλάβων, τοῦ δὲ κωμικοῦ τὸ τρεῖς καὶ πλείονας τρισυλλάβους προσλαμβάνειν.*

Ἄλλοι δὲ διαιροῦσι τὸ ἰαμβικὸν μέτρον οὕτως· εἰς τὸ κωμικόν, τὸ τραγικόν, τὸ σατυρικόν, τὸ Ἱππωνάκτειον[24] *τὸ καὶ χωλόν, τὸ τοῦ Ἀνανίου τὸ καὶ ἰσχυορρωγικόν*[25], *καὶ εἰς τὸ κοινόν.*

Καὶ [26]*τοῦ μὲν τραγικοῦ καὶ* [27]*κωμικοῦ γνωρίσματα, ἅπερ εἴπομεν ἄνωθεν. τοῦ δὲ σατυρικοῦ*[27] *τὸ μετὰ δισυλλάβων*[28] *καὶ β´ τῶν τρισυλλάβων προσλαμβάνειν. τοῦ δὲ Ἱππωνακτείου*[29] *καὶ Ἀνανίου*[30] *γνωρίσματα*[31], *τοῦ μὲν Ἱππωνακτείου*[29] *τὸ ἐν τῇ ἕκτῃ χώρᾳ δέχεσθαι καὶ τοὺς ἐκ μακρῶν δισυλλάβων, ἤγουν*[32] *σπονδείους ἢ τροχαίους, διὸ καὶ χωλαίνειν*[33] *δοκεῖ κατὰ τὴν βάσιν, ὑπερκατάληκτον ταύτην ἔχων· τοῦ δὲ Ἀνανίου, ὅπερ καὶ ἰσχυορρωγικὸν*[34] *λέγεται, τὸ ἀπὸ τοῦ τετάρτου ποδὸς μέχρι τέλους πέντε συλλαβὰς ἔχειν καὶ ταύτας μακράς. διὸ καὶ ἰσχυορρωγικὸν*[35] *ὁ στίχος οὗτος λέγεται, διὰ τὸ μὴ κατὰ τὸ τέλος τοῦ στίχου πάσχειν τὴν χώλανσιν*[36] *κατὰ τὸν τοῦ Ἱππώνακτος*[37], *ἀλλ' ἀνωτέρω ἀπὸ τῆς τετάρτης χώρας. τοῦ δὲ κοινοῦ τὸ γνώρισμα δῆλον. — Περὶ μὲν τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου τοσαῦτα.*

[15] *νεότερον* M | [16] *α´ καὶ γ´* PE | [17] *ε´* PE | [18] *β´ καὶ δ´* PE | [19] *ς´* E | [20] *πυῤῥίχιον* E | [21] incipit fol. 130ʳ M | [22] incipit fol. 165ᵛ P | [23] *πυδῶν* PE, om. M | [24] *ὑπονάκτειον* ME, *ὑ***πονάκτειον* P | [25] *ἰσχυοῤῥωγικόν* E | [26] incipit pag. 14 E | [27] pro verbis *κωμικοῦ — σατυρικοῦ* in M nihil legitur nisi *σώματι* | [28] *δ´ συλλαβῶν* E | [29] *ὑπονακτίου* PME | [30] *ἀνανίου* supra lineam habet P | [31] *γνωρίσματα*] *ν* ex *ρ* factum in M | [32] *ἤτοι* E | [33] *χολαίνειν* PME | [34] *ἰσχυοῤῥωγικόν* E | [35] *ἰσχυῤῥγικὸν* (sic) E | [36] *χώλαυσιν* an *χώλαισιν* M | [37] *ὑπόνακτος* PME.

Haec paragraphus accuratissime consentit cum tractatu Harleiano pag. 323, 1—26. Qui paragrapho 40 continentur *χαρακτῆρες*, eorum quattuor (*τραγικόν, κωμικόν, σατυρικόν, κοινόν*) eodem vocabulo *χαρακτῆρες* insigniti et simili forma cum alibi tractantur tum in 'scholiis Hephaestioneis B' pag. 18, 1—6, 24—26 et in tractatu codicis Ambrosiani Q 5 ord. sup. § 1ᶜ

(ed. Studemund Anecd. Var. I pag. 154 sq.) et in Anecdotis Chisianis § 12 I et III[a], ita tamen, ut exemplis Euripideis illustrentur. Ceterum conf. etiam Studemundi Anecd. Var. I pag. 195 sq. (§ 10). Metra *ἀρχαῖον* et *νεώτερον* tantum isdem fere verbis atque in § 40 a Pseudo-Moschopulo pag. 43 sq. describuntur, sed reliquarum specierum apud eum mentio nulla fit; *ἀρχαῖον* denique tractatur in § 6[a] et 37[a], ubi de ea re dixi in adnotatione.

⟨§ 41.⟩

[1]*Ῥητέον δὲ περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ*[2] *καὶ ἐλεγειακοῦ*[3] [4]*καὶ*[5] *ἀνακρεοντίου καὶ τοῦ ἐπικοῦ*[6] *ὡς ἀναγκαίων ὄντων. περὶ δέ γε τοῦ τροχαϊκοῦ, τοῦ ἀναπαιστικοῦ, ⟨τοῦ χοριαμβικοῦ, τοῦ ἀντισπαστικοῦ,⟩*[7] *τοῦ ἰωνικοῦ ἀπὸ μείζονος* [8]*τοῦ τε ἰωνικοῦ ἀπὸ ἐλάσσονος*[9] *καὶ τοῦ παιωνικοῦ λέγω*[10] *οὐ τοῦ παρόντος καιροῦ, ἢ ῥηθήσεται ἐν ἑτέροις. τοῦτο δὲ γίνεται ὡς*[11] *ἀναγκαῖον.*

[1] incipit fol. 130[v] M | [2] M addidit sed statim expunxit *μέτρ* | [3] *ἐλεγείου* M | [4] incipit fol. 166[r] P | [5] *καὶ τοῦ* M | [6] *ἐπικοῦ* vocabulo significari elegiaci versus speciem in Tractatu Harleiano pag. 325, 12—15 explicatam et ab Helia Monacho pag. 175 foedo exemplo versiculi *μή μου λήθην σὺ ποίει μὴ λῷστε* illustratam docuit me Studemund. [Minus huc pertinet Philippi pentameter ex decem syllabis longis constans in Anth. Pal. XIII 1, 5; cf. Buecheler et Wolters in Mus. Rhen. XXXVIII pag. 111 med.] | [7] haec verba propter doctrinam ab Hephaestione in enchiridio tractatam addidit Studemund | [8] incipit pag. 15 E | [9] *ἐλάττονος* E. Verba *τοῦ τε ἰωνικοῦ ἀπὸ ἐλάσσονος* om. M | [10] an *λέγειν* scribendum? | [11] *ὡς* om. M.

⟨§ 42.⟩

Ὅτι ἕκαστον τῶν μέτρων καλεῖται μὲν τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, οἷον τὸ ἰαμβικόν, τὸ τροχαϊκόν, τὸ ἀντισπαστικὸν[1] *καὶ τὰ λοιπά, ἅπερ ἐκ τῶν ὀνομάτων τῶν πολλῶν ὀνομάζονται. οὐ μὴν καὶ διόλου διὰ τοῦ ἰάμβου ἢ τροχαίου συναπαρτίζεται ἢ τοῦ ἀντισπάστου*[2]*, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων ποδῶν· τέως οὖν ἀναγκαιότερον καὶ πρότερον διὰ τοῦ μέτρου, ⟨ἐξ⟩ οὗ ὀνομάζεται. ὅθεν καί, εἰ δυνατὸν δι' αὐτοῦ καὶ μόνου*[3] *συντελεσθῆναι, τοῦτο κάλλιστον*[4]*, οἷον*[5] *τὸ ἰαμβικὸν δι' ὅλων ἰάμβων, τὸ δακτυλικὸν δι' ὅλων δακτύλων καὶ τὰ λοιπά. ἡ δὲ ἐπιπλοκὴ βιάζει*[6] *συμπαραλαμβάνεσθαι καὶ ἑτέρους πόδας, καλεῖται δὲ ὅμως ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου*[7] *ὀνόματος*

[1] an *ἀναπαιστικὸν* voluit scriptor? | [2] an *ἀναπαίστου* voluit scriptor? | [3] *μόνου* an *μόνον* incertum M | [4] *κάλιστον* E | [5] *οἷον* PM, *ὅτι* E | [6] *βιάζῃ* M | [7] *κυριοτέρου* PM.

τοῦ πλεονάζοντος. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα τεθεωρήκαμεν[8], *φέρε καὶ περὶ τῶν μέτρων*[9] *εἴπωμεν.*

[8] *θεωρήκαμεν* PMET | [9] *περὶ τῶν μέτρων*, id est de eis quae restant metris tribus (heroico, elegiaco, anacreonteo).

§ 42 similis est eorum, quae leguntur in tract. Harl. pag. 323, 27—32. Ad ea, quae de epiploce proferuntur in § 42, conf. quae ad § 45 adnotavi.

⟨§ 43ᵃ.⟩

Περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ δακτυλικοῦ μέτρου.

[1]*Τὸ ἡρωϊκὸν τοίνυν μέτρον, τὸ καὶ*[2] *δακτυλικόν, σύγκειται διὰ χωρῶν ἕξ*[3]. *δέχεται δὲ πόδας τούτους· δάκτυλον, σπονδεῖον*[4], *τροχαῖον*[5], *ἔστι δ' ὅτε καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον, πλὴν καθαρὰν ἔχοντας τὴν κατάληξιν, ὡς τὸ*

οὔτι μοι αἰτίη[6] *ἐσσί* (*Γ* 164)

καὶ τὸ

πλάγχθη[7], *ἐπεί* (*α* 2)·

οὕτω γὰρ κείμενοι ὁ ἀμφίμακρος[8] *καὶ ὁ παλιμβάκχειος ὡς δάκτυλοι*[9] *καταλογίζονται, καὶ διὰ ⟨τὸ⟩ τὴν τελευταίαν συλλαβὴν εἶναι κοινήν, καταπεραιοῦσαν εἰς μέρος λόγου, ἀμεσολάβητον*[10] *συμφώνῳ, καὶ τὴν ἑξῆς ἔχουσαν ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένην.*

Τούτων ὄντων τῶν ποδῶν, ἐξ ὧν[11] *τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον συνίσταται, τὰ μὲν κάλλιστον*[12] *ἐστὶ συνθεῖναι δι' ὅλων δακτύλων, ὥσπερ καὶ τὰ ἄλλα μέτρα διὰ τῶν οἰκειοτάτων ποδῶν·* [13]*καὶ ἔστιν εὑρεῖν τοιούτως ἔχοντας στίχους*[13]. *δέχεται δὲ καὶ τοὺς ἄλλους, οὓς εἴπομεν, οὕτως δέ· ἤγουν εἰς μὲν τὰς πέντε*[14] *χώρας δάκτυλον καὶ σπονδεῖον καὶ τὸν ἀμφίμακρον καὶ τὸν παλιμβάκχειον ἀδιαφόρως καὶ ὡς τύχει, τὸν δὲ τροχαῖον ἐν τῇ ἕκτῃ*[15], *ἵνα βεβηκὼς εἴη ὁ στίχος. ἐν δὲ τοῖς μέσοις τόποις οὐδέποτε δέχεται τὸν τροχαῖον, ἵνα μὴ χωλὸς γένηται ὁ στίχος. εἰ δέ ἐστι*[16] *δυνατὸν*[17] *θεραπευθῆναι αὐτὸν διὰ τῆς συλλαβῆς τῆς κοινῆς*[18], *τίθεται.*

[1] incipit pag. 16 E | [2] *καὶ* PET, om. M | [3] $\overline{\varsigma}$ PE, *ϛὰσ* (sic) T | [4] *δάκτυλον, σπονδεῖον*] *δ'.σπ.* PET; *δ'. σπ́.* M | [5] *τροχ'* E, *τρ* with *χ* above T | [6] *ἐτίη* PM, *ἐτί* with *γ* E | [7] *πάγχθι* PME | [8] *ἀμφι*(inc. fol. 131ʳ)*μακρος* M | [9] *δάκτυλος* M | [10] *ἀμεσόλάβητον* M | [11] *ἐξ ων* PE, *ἐξῶν* M | [12] *κάλιστόν* E | [13] verba *καὶ ἔστιν — στίχους* om. M | [14] *έ* P, $\overline{\varepsilon}$ ME | [15] *ϛ'* PE | [16] *δὲ ἔστι* PM, *δὲ ἐστι* E | [17] *δυνατον?* M | [18] *τῆς συλλαβῆς τῆς κοινῆς* M, *τῆς συλλαβῆς τῆς κοινῆς* (with *β'* and *α'* above) (sic) P, *τῆς κοινῆς συλλαβῆς* E.

Artissime § 43ª cohaeret cum tractatu Harleiano pag. 323, 33 — 324, 22, quamquam inserta est in tract. Harl. fabula illa notissima de origine nominis *ἡρωϊκόν*. Ceterum conf. quae ad § 4ª adnotavi.

⟨§ 43ᵇ.⟩

Εὕρηνται[1] *δὲ καὶ τούτου διαφοραὶ τρεῖς*[2]*· μία*[3] *μέν, ἣν*[4] *εἴπομεν, ἑτέρα δὲ ἡ τοῦ αἰολικοῦ λεγομένη, καὶ ἡ τοῦ λογαοιδικοῦ*[5]. *Καὶ τοῦ μὲν αἰολικοῦ*[6] *γνώρισμα τὸ φέρειν*[7] *τὸν*[8] *πρῶτον πόδα ἴαμβον ἢ πυρρίχιον*[9] *ἢ σπονδεῖον ἢ τροχαῖον ἢ ἀνάπαιστον ἢ χορεῖον, τοὺς δὲ ἑξῆς*[10] *πάντας πλὴν τοῦ τελευταίου δακτύλους, τὸν δὲ τελευταῖον τροχαῖον ἢ*[11] *δάκτυλον*[12] *ἢ σπονδεῖον.*[13]

1 *εὕρηνται* P | 2 *γ̃* PE | 3 *μίαν* PM | 4 *ἦν* M, *ἥν* E | 5 *λογαδικοῦ* PME | 6 post *αἰολικοῦ* in M repetuntur haec verba: *λεγομένη καὶ ἡ τοῦ λογαδικοῦ· καὶ τοῦ μὲν αἰολικοῦ* | 7 *φερειν?* M | 8 *τὸν* PE, om. M | 9 *πυῤῥίχιον* E | 10 *ἐξῆς* T | 11 *ἥ* T | 12 *δακτυ* P. Verba *ἢ δάκτυλον* ad acatalectum versum pertinent, verba *τροχαῖον* et *ἢ σπονδεῖον* ad catalecticum | 13 desideratur *λογαοιδικοῦ* explicatio.

Paragraphum 43ª excipit § 43ᵇ in uno tractatu Harleiano pag. 324, 22—28; a § 43ª seiuncta legitur paragraphi 43ᵇ materia copiosius tractata in scholiis Hephaestioneis B pag. 12, 24 sqq. Ex scholiorum praeceptis apparet primae illius speciei, quae a Pseudo-Hephaestione paucis verbis absolvitur his: *μία μέν* (*διαφορά*), *ἣν* (in § 43ª) *εἴπομεν*, nomen esse *τὸ κοινόν*. Accuratius autem neque tractatus Harleianus neque scholia Hephaestionea B consentiunt cum Pseudo-Hephaestionis verbis, praesertim cum et inepta immixta sint in § 43ᵇ (conf. verba *ἢ ἀνάπαιστον ἢ χορεῖον*) et ordo rerum imprudenter mutatus (conf. quae in adnotatione 12 diximus) et in fine mutila sit § 43ᵇ.

⟨§ 28ª.⟩

[1]*Περὶ εἰδῶν*[2] *τοῦ ἡρωϊκοῦ*[3] *μέτρου.*

Εἴδη τοίνυν τῶν ἡρωϊκῶν στίχων εἰσὶ ιδ'· ἰσόχρονος, ἀπηρτισμένος, ἀκέφαλος, λαγαρός, μείουρος, τραχύς, μαλακοειδής, κακόφωνος, λογοειδής, προκέφαλος, σφηκίας, δολιχόουρος, προκοίλιος

1 incipit fol. 161ʳ P | 1 incipit pag. 1 E | 2 *εἰδῶν* T | 3 *ἡρωϊκοῦ* T.

καὶ μακροσκελής[4]. ταῦτα εἰσὶ[5] κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους[6] τὰ εἴδη τῶν στίχων. ἔστι[7] δὲ ἄλλη τις[8] τεχνολογία ἐν τούτοις.

Ἰσόχρονος οὖν ἐστιν ὁ τὰ μεγέθη τῶν συλλαβῶν καὶ τοὺς πόδας ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ ἐσχάτου τοὺς αὐτοὺς ἔχων·

τὼ[9] δ' ἐν Μεσσήνῃ ξυμβλήτην[10] ἀλλήλοισιν[11] (φ 15)·

πάντες γὰρ οἱ πόδες πάρεξ[12] τοῦ τελευταίου, ἀδιάφορος γὰρ οὗτος, ἴσοι τυγχάνουσι τοῖς[13] μεγέθεσι τῶν συλλαβῶν·

τὼ[14] δ' ἐν. ⟨Μεσσή.⟩ νῃ ξυμ.[15] βλήτην[16]. ἀλλή. λοισιν.[17]

ἀπηρτισμένος[18] ἐστὶν[19] ὁ τὴν πᾶσαν ἔννοιαν [20]περιλαμβάνων ἐν ἑαυτῷ, τῶν ἄλλων στίχων μὴ[21] τῷ ἰδίῳ μέτρῳ[22] περιοριζόντων τὴν ἔννοιαν, ἀλλὰ καὶ ἐπιπλεκομένων τῇ τῆς ἐννοίας περιλήψει· ἔστι δὲ τούτου παράδειγμα τὸ

ὣς[23] εἰπὼν πυλέων[24] [25]ἐξέσσυτο φαίδιμος Ἕκτωρ (Η 1).

ἀκέφαλος ἐστὶν[26] ὁ ἀπὸ βραχείας ἀρχόμενος·

ἐπειδὴ νῆάς[27] τε καὶ Ἑλλήσποντον[28] ἵκοντο (Ψ 2)

καὶ τὸ

ὃς[29] ᾔδη[30] τά τ' ἐόντα[31] τά τ' ἐσσόμενα[32] πρό τ' ἐόντα (Α 70).

λαγαρός[33] ἐστιν[34] ὁ κατὰ τὸ[35] μέσον τοῦ στίχου[36] τὴν ὀφειλομένην[37] σύνθεσιν μὴ σώζων, οἷον

Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν[38] ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης (Ξ 1).

[39]μείουρος ἐστὶν ὁ κατὰ τὸ τέλος τὴν σύνθεσιν[40] μὴ σώζων, τὴν παρατελευταίαν συλλαβὴν βραχεῖαν[41] ἔχων, οἷον

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν[42], ἐπεὶ[43] ἴδον αἰόλον[44] ὄφιν (Μ 208)·

[4] μακροσκελης P, μακροσκέλης M, μακροσκέλης E | [5] ταῦτα εἰσι M, ταῦτά εἰσι E | [6] ἀρχαιοτέρους] diphthongus αι ex alia littera correcta ab M[1]. Ceterum cum ἀρχαιοτέρους appellet, videtur Pseudo-Herodianum (ed. Studemund Anecd. Var. I p. 186—188) intellexisse Pseudo-Hephaestion | [7] ἐστί P, ἐστὶ E | [8] τὶς PE, τίς M | [9] τῶ PME | [10] ξυμβλήτοιν PME | [11] ἀλλήλοισι PME, ἀλλήλοιιν Homerus | [12] παρεξ E | [13] ταῖς PME | [14] τώ PE, τῶ M | [15] νηξυμ fere E | [16] βλήτοιν PME | [17] Post λοισιν PME repetunt verba πάντες γὰρ οἱ πόδες ἄνευ (pro eo, quod supra legitur, πάρεξ) τοῦ τελευταίου | [18] ἀπηρτισμένός E | [19] ἐστιν E | [20] incipit fol. 126ʳ M | [21] μη M | [22] μέτρῳ scripsi, στίχω μέτρω ME, στίχω με^{τρ} P | [23] ὡς PME | [24] πυλάων PME | [25] incipit pag. 2 E | [26] ἐστὶν PE, om. M | [27] νῆας PME | [28] ἑλλήσποντο PME | [29] ὅς ex ὧς factum M | [30] ᾔδει PME | [31] τάτε ὄντα PM | [32] ἐσόμενα PME | [33] λαγαρός] littera λ rubro scripta est in M in rasura, ubi prius fuit λ atramento scriptum | [34] λαγαρὸς δὲ ἐστίν E | [35] τὸ om. PM | [36] τῶν στίχων M | [37] ὀφειλομένην E | [38] δ' οὐκέλαθεν PME | [39] incipit fol. 161ᵛ P | [40] τὸ τέλος τὴν σύνθεσιν scripsi, τὴν σύνθεσιν τὸ τέλος PME | [41] βραχείαν PME | [42] ἐρρίγησαν E | [43] conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 189 adnot. 17 | [44] αἰο λον PME.

ὁ γὰρ ἐν τέλει πους ἀπὸ βραχείας ἀρξάμενος μειοῦσθαι ποιεῖ τὸ τέλος τοῦ στίχου.

τραχύς ἐστιν ὁ τὴν φράσιν τραχύνων δια τῆς τῶν φωνῶν[45] συνθήκης, οἷον

> [46]τριχθά ⟨τε καὶ⟩ τετραχθὰ[46] διατρυφὲν ἔκπεσε[47] χειρός (*Γ* 363).

μαλακοειδής[48] ἐστιν ὁ λείως καὶ ὁμαλῶς ἐμπίπτων ταῖς ἀκοαῖς, οἷον

> αἵματί[49] οἱ δεύοντο κόμαι χαρίτεσσιν[50] ὁμοῖαι[51] (*P* 51).

κακόφωνός[52] ἐστιν[53], ᾧ πολλὰ φωνήεντα πρόσεστιν, οἷον

> φήῃ[54] ἀθηρηλοιγὸν[55] ἔχειν ἀνὰ φαιδίμῳ[56] ὤμῳ (λ 128).

λογοειδής[57] ἐστιν ὁ τῇ συνθέσει πεζότερος, οἷον

> ἵππους τε ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα (*Λ* 680).

προκέφαλός[58] ἐστιν ὁ ἔχων πλέον τῆς τετραχρονίας, [59]οἷον

> ᾗ[60] οὐχ ἅλις, ὅττι[61] γυναῖκας ἀνάλκιδας[62] ἠπεροπεύεις (*E* 349).

σφηκίας[63] ὁ ἐσφηκωμένος κατὰ τὸ μέσον, οἷον

> ἢ λάθετ', [64]ἢ οὐκ ἐνόησεν, ἀάσατο δὲ μέγα θυμῷ[65] (*I* 537).

δολιχόουρος ὁ δολιχὴν ὑπὲρ τὸ προσῆκον ἔχων[66] τὴν οὐρὰν ἤγουν τὴν ἕκτην χώραν, οἷον

> Κάστορά[67] θ' ἱππόδαμον καὶ πὺξ[68] ἀγαθὸν Πολυδεύκεα (*Γ* 237 = λ 300).

προκοίλιος[69] δέ ἐστιν, οἷον ὁ

> Πατρόκλου ποθέων ἀνδροτῆτά[70] ⟨τε⟩ καὶ μένος ἠύ (*Ω* 6).

ἡ γὰρ δρο[71] συλλαβὴ πλεονάζει τοῦ στίχου καὶ ἐντίθησιν[72] ὄγκον, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν προγαστόρων[73].

[45] φωνώντων PE | [46] τριχθὰ τετραχθὰ PM, τριχθάτετραχθὰ E | [47] διατρυφθὲν ἔπεσε PME | [48] μαλακοειδής M, μαλακοειδὴς rubricator codicis P, μαλακός P[1]E | [49] αἵματι PME | [50] χαρίτεσιν PME | [51] ὅμοιαι PME | [52] κακόφονος M | [53] ἐστὶν M | [54] θῆρ' PME | [55] ἀθηραλοιγον PM, ἄθηρα λοιγὸν E | [56] ἀνα φαιδίμω PM, ἀναφαιδίμω E | [57] λογοειδής verbum scripsit sed induxit E et προκέφαλος correxit in marg.; sequuntur in E ea verba, quae ad προκέφαλον pertinent (i. e. ἐστιν — ἠπεροπεύεις), tum demum verba λογοειδὴς et quae huc pertinent (i. e. ἐστιν — πεντήκοντα) | [58] προκέφαλος E | [59] incipit pag. 3 E | [60] ἡ̃ E | [61] ἅλις ὅτι PME | [62] ἀναίκιδας E | [63] σφηκίας ἐστιν E | [64] incipit fol. 126ᵛ M | [65] ἢ λάθετ' ἠκενόησαν ἀάσατο δὲ μέγα θυμῶ M, ἢ λάθετ' ἠκενόησαν ἀάσατο δὲ μ̄ γ θυμῶ fere P, ἢ λάθετ' ἤκενόησαν ἀάσατο δὲ μέγα θυμῶ E[1], ἢ λάθετ' ἢ οὐκ ἐνόησεν ἀάσατο δὲ (sequitur vocabulum penitus deletum) μέγα θυμῷ E[2] in marg. | [66] ἔχων correctum ex ἔχον M, ἔχων E | [67] κάστορα PE, κάστορα litteris στ ex κο factis M | [68] πῦξ PM, πῡξ E | [69] προκοίλιος E | [70] ἀνδροτῆτα PME | [71] δρὸ PME | [72] ἐντίθεσιν? M | [73] προγαστόρων scripsi (an προγάστρων voluit scriptor?), προγάστρω$^{\nu}$ P, προγάστρωνα M, προγάστρων E.

μακροσκελής δέ ἐστιν, οἷον

Κύκλωψ, τῆ, πίε οἶνον, ἐπεὶ φάγες ἀνδρόμεα κρέα (ι 347)· *πλείονα γὰρ συλλαβὴν ἔχει*[74] *ἐν τῷ τελευταίῳ ποδὶ διὰ τὴν συνίζησιν*[75]. *περὶ δὲ συνιζήσεως*[76] *ἤτοι συνεκφωνήσεως ῥηθήσεταί*[77] *σοι πλατύτερον* (conf. infra § 31ª).

[74] incipit fol. 162ʳ P | [75] *συνήζησιν* PE, *συνήζησιν* ex *συνήξησιν* factum M | [76] *συνηζήσεως* PME | [77] *ξυθήσεταί* PM.

Materia paragraphi 28ª, quae consentit cum Tractatu Harleiano pag. 325, 16 — 326, 21, consuta esse videtur ex Pseudo-Herodiano et ex tractatu aliquo, in quo pro eo genere, quod apud Pseudo-Herodianum *σφηκίας* vocatur, substitutum erat nomen *προκοίλιος*, et pro eo genere, quod apud Pseudo-Herodianum *δολιχόουρος* vocatur, substitutum erat nomen *μακροσκελής*. Inde factum est, ut quattuordecim *εἴδη* pro duodecim efficerentur.

Ceterum confer quae supra ad § 3 et ad § 14 adnotavi.

⟨§ 28ᵇ.⟩

Τοῦ δὲ λαγαροῦ[1] *καὶ σφηκίου παράδειγμα τὸ*[2]

Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης (Ξ 1).

θεραπεύεται δὲ καὶ τοῦτο διὰ τῆς κοινῆς συλλαβῆς· [3]*κοινὴ γάρ ἐστι τὸ θεν συλλαβὴ καὶ καταλογίζεται*[4] *ἀντὶ*[5] *μακρᾶς. τῶν δὲ κατὰ τὸ τέλος παθόντων ὁ μὲν λέγεται δολιχόουρος καὶ μακροσκελής, διώνυμος, ὁ δ' ἐναντίος αὐτοῦ μείουρος. τοῦ δὲ οὖν δολιχοούρου*[6] *τοῦ καὶ μακροσκελοῦς*[7] *παραδείγματα ταῦτα, οἷον*

Κύκλωψ, τῆ, πίε οἶνον, ἐπεὶ φάγες ἀνδρόμεα κρέα (ι 347)

καὶ τὸ

Κάστορά[8] *θ' ἱππόδαμον καὶ πὺξ*[9] *ἀγαθὸν Πολυδεύκεα*[10] (Γ 237 = λ 300).

θεραπεύονται δὲ[11] *ἀμφότεροι διὰ τῆς συνιζήσεως*[12]. — *Καὶ περὶ τούτων μὲν ἅλις.*

[1] *λογαροῦ* PME | [2] *σφηκίον* (cum accentu acuto supra *η* deleto) *παράδειγμα, τὸν* M | [3] incipit pag. 4 E | [4] *κατά λογίζεται* M | [5] *ἀντι* M | [6] *δολιχόουρου* M | [7] *μακρο^{σ}κελοῦς* M | [8] *Κάστορά*] *νέστορα* PME | [9] *πὺξ*] *τὸ ποιεῖ* PME | [10] *πολυδεύκεια* M | [11] *δὲ* PM, *δὲ καὶ* E | [12] *συνηζήσεως* PME.

§ 28ᵇ consentit cum tractatu Harleiano pag. 326, 22—26, ubi de eadem materia cum § 28ª arte coniuncta agitur, nullis tamen additis exemplis.

⟨§ 29.⟩

Περὶ διαφορᾶς τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου[1].

Λέγεται γὰρ τὸ μὲν κατενόπλιον, τὸ δὲ περιοδικόν[2], βουκολικόν, [3]Σαπφικόν, ἀπόρυθμον[4], τέλειον καὶ πολιτικόν. Ἔστι δὲ κατενόπλιον[5] μὲν τὸ ἔχον[6] δύο δακτύλους καὶ ἕνα σπονδεῖον, οἷον[7]

ὥς[8] φάτο δακρυχέων, τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ (Α 357),

περιοδικὸν δὲ[9] τὸ ἕνα ἔχον[10] δάκτυλον καὶ ἕνα σπονδεῖον, ὡς τὸ

οὐλομένην, ἣ μυρί'[11] Ἀχαιοῖς ἄλγε' ἔθηκεν[12] (Α 2),

βουκολικὸν δὲ τὸ μετὰ τρεῖς πόδας ἀπαρτίζον[13] [14]εἰς μέρος λόγου, οἷον

ἐξ ἐπιδιφριάδος[15] πυμάτης[16] ἱμᾶσι[17] δέδεντο[18] (Κ 475),

[19]Σαπφικὸν δὲ τὸ ἀρχόμενον ἀπὸ σπονδείου καὶ λῆγον εἰς σπονδεῖον, οἷον

ἄλλοι μέν ῥα[20] θεοί[21] τε καὶ ἀνέρες[22] ἱπποκορυσταί[23] (Β 1),

ἀπόρυθμον[24] δὲ τὸ καθ' ἕκαστον[25] πόδα[26] ἀπαρτίζον εἰς μέρος λόγου, οἷον

ὕβριος εἵνεκα τῆσδε, σὺ δ' ἴσχεο, ⟨πείθεο⟩ δ' ἡμῖν (Α 214),

τέλειον δὲ τὸ ἔχον πάντα τὰ μέρη τοῦ λόγου, οἷον

πρὸς δέ με τὸν δύστηνον ἔτι[27] φρονέοντ' ἐλέησον (Χ 59),

[περὶ πολιτικοῦ·] πολιτικὸν δὲ τὸ ἄνευ πάθους ἢ τρόπου[28], οἷον

ἵππους τε[29] ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα (Λ 680). —

[30]Τοσαῦτα καὶ περὶ μέτρων διαφορᾶς.[30]

[1] μετροῦ? M | [2] περιόδιχὸν T | [3] incipit fol. 127ʳ M | [4] ἀπόρυθμον PME, quod in ὑπόρρυθμον corrigere nolui | [5] κατενώπλιον M | [6] ἔχων M | [7] οἷον] prius ο ex ω factum in M | [8] ὡς PME | [9] δὲ PE, om. M | [10] ἔχων PM | [11] ἢ μυρίαν? P | [12] ἔθηκε ME | [13] ἀπαρτίζων PM | [14] incipit pag. 5 E | [15] ἐπιδιφριδιάδος E | [16] πυμάτοις PME | [17] ἱμάσι PME | [18] δέδενων (sic) E. Ceterum hoc hexametro (*K* 475) perperam tamquam exemplo usum esse scriptorem apparet | [19] incipit fol. 162ᵛ P | [20] μὲν ῥὰ PE, μέν ῥὰ M | [21] θεοὶ E | [22] ἀνέρες] ν ex ρ factum in M | [23] ἱπποκοριστaί PM, ἱπποκοριστaὶ E | [24] ὑπόρρυθμον scribendum erat, ἀπόρυθμον (ρ superscr.) (sic) P, ἀπόρρυθμόν M, ἀπόρυθμον E | [25] καθέκαστον PME | [26] πὸδα E | [27] ἐτὶ E | [28] τρὸ (π superscr.) P, τροπων M | [29] δὲ τε P | [30] verba τοσαῦτα καὶ περὶ μέτρων διαφορᾶς in PME non hoc loco leguntur, sed post verba inscriptionis quae statim sequitur περὶ τομῶν μέτρων.

De materia paragraphi 29 conf. quae ad § 5 et ad § 13 adnotavi. Proxime ad paragraphi 29 formam accedunt Tractatus Harleianus pag. 326, 27 — 327, 6 et scholia Hephaestionea B pag. 25 et Isaacus Monachus pag. 183; in his omnibus aeque atque in § 29 genus *βουκολικόν* perperam ante genus *Σαπφικόν* collocatum est.

⟨§ 30.⟩

Περὶ τομῶν μέτρων.[1]

Τομαὶ δὲ τοῦ τε ἡρωϊκοῦ καὶ παντὸς λοιποῦ μέτρου τέσσαρες[2]*· πενθημιμερής*[3]*, ἑφθημιμερής*[4]*, τρίτη*[5] *τροχαϊκὴ καὶ τετάρτη βουκολική*[6]*. καὶ ἔστι πενθημιμερὴς*[7] *τομή, ὅταν μετὰ δύο πόδας εὑρεθῇ συλλαβὴ ἀπαρτίζουσα εἰς μέρος λόγου, ὡς τὸ*

μῆνιν ἄειδε, θεά (*Α* 1)

καὶ τὸ

Ἀτρείδη[8]*, ποῖον* (*Δ* 350)·

[9]*ἔχει γὰρ τῶν πέντε τὸ ἥμισυ, ἤγουν*[10] *δύο* [11]*⟨πόδας καὶ μίαν συλλαβήν.*

ἑφθημιμερής, ὅταν μετὰ τρεῖς πόδας εὑρεθῇ συλλαβὴ ἀπαρτίζουσα εἰς⟩ μέρος[11] *λόγου, οἷον*

τὸν[12] *δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη* (*Α* 84, 130, saepius)

καὶ τὸ

Ἀτρείδη, ποῖόν[13] *σε ἔπος* (*Δ* 350),

ἐπειδὴ τῶν ἑπτὰ [14]*τὸ ἥμισυ ἔχει, ἤγουν τρεῖς πόδας καὶ μίαν συλλαβήν.*

τρίτη τροχαϊκή, ὅταν μετὰ δύο πόδας εἰς μέρος λόγου τροχαῖος ἀπαρτίζῃ[15]*, οἷον*

Ἀτρείδη, ποῖόν[16] *σε* (*Δ* 350).

τετάρτη βουκολική, ὅταν μετὰ τοὺς τέσσαρας[17] *πόδας ἀπαρτίζηται*[18] *ὁ στίχος εἰς μίαν συλλαβήν, οἷον*

Ζεὺς μέν[19] *⟨που⟩ τό γε οἶδε καὶ ἀθάνατοι* (*Γ* 308).

[1] Conf. quae diximus in ultima adnotatione ad paragraphum proxime praecedentem | [2] *δ'* PM | [3] *πενθημερής* (supra *μι*) P | [4] *ἐφθημιμερὴς* P, *ἐφθημιμερής* M | [5] *τρὶτη* E | [6] *βουκολικῆ* M | [7] *πένθημιμερὶς* E | [8] *ἀτείδη* M | [9] incipit pag. 6 E | [10] *ἤγουν* scripsi, *ἢ ὡς* PME | [11] pro ⟨*πόδας — μέρος* PME nihil habent nisi *μέρη*; locum lacunosum ad sententiam supplevi | [12] *τόν* E | [13] *ποῖον* PME | [14] incipit fol. 127ᵛ M | [15] *ἀπαρτίζει* PME | [16] *ποὶον* PME | [17] *τέσσαρας* ex *τεσσάρους* factum M | [18] *ἀπαρτίζεται* PME | [19] *μὲν* PME

[20]*ἕτεροι δὲ προστιθέασι*[21] *καὶ τετάρτην τροχαϊκήν· ἔστι δὲ αὕτη, ὅταν ὁ τέταρτος ποὺς εὑρεθῇ τροχαῖος καὶ λήγων*[22] *εἰς μέρος λόγου, οἷον*

Τρώων ῥῆξε φάλαγγα, φόως[23] *δ' ἑτάροισιν*[24] (Z 6). —

Κείσθωσαν ἐν τούτοις καὶ τὰ περὶ τομῶν. ἑξῆς[25] *δὲ*[26] *ἄξιον εἰπεῖν*[27] *περὶ συνιζήσεως*[28], *ὡς ἡ ὑπόσχεσις*[29] (conf. supra § 28ᵃ extr.).

[20] incipit fol. 163ʳ P | [21] *προστιθέασι* PE, om. M | [22] *λῆγον* M | [23] *φάος* PME | [24] *ἑτάροισι* PM, *ἑτέροισι* E | [25] *ἐξῆς* T | [26] *δ'* E | [27] *εἰπὸν* (sic) T | [28] *συνηζήσεως* PMET | [29] *ὑπόσχησις* T.

Derivata sine dubio est haec paragraphus e fonte aliquo orto e permixtis duobus de caesuris tractatibus, quos edidit Studemund Anecd. Var. I pag. 158, 159. Fundamenta enim huius paragraphi posita esse videntur in eo tractatu cum Ps.-Heph. § 10 artissime cohaerente, cui § 2 superscripsit Studemund (l. c.), exempla autem ea, quae efficiuntur versu *Ἀτρείδη ποῖόν σε* etc., addita sunt e Studemundi § 1. Accuratissime § 30 (praeter clausulam illam *κείσθωσαν* etc., quam unus Ps.-Heph. habet) consentit cum tractatu Harl. pag. 318, 27 — 319, 15; nec longe distant ea, quae proferunt Isaacus Monachus pag. 186 et Ps.-Draco pag. 126, a quibus tamen caesura quarta trochaica ante bucolicam tractatur; si recesseris a caesura quarta trochaica omissa et ab uno exemplo *Ἀτρείδη ποῖόν σε* etc. ad omnes caesuras illustrandas allato, ad Pseudo-Hephaestionis verba prope accedit etiam supplementum III ad Dionysium Thracem (ed. Uhlig pag. 123 sq.).

⟨§ 31ᵃ.⟩

Περὶ συνιζήσεως[1].

Συνίζησις[2] *τοίνυν καὶ συνεκφώνησις*[3] *καταλογισμός*[4] *ἐστιν ἐν ποδισμῷ*[5] *δύο συλλαβῶν εἰς μίαν, οὕτως δέ, ὥστε εἶναι ταύτας ἀμεσολαβήτους συμφώνῳ*[6], *ἵνα δύνωνται*[7] *συνεκφωνηθῆναι· εἰ δὲ*

[1] *συνηζήσεως* PMET | [2] *συνίζησις* ex *συνήζησις* correctum E, *Σύνηζησις* (sic) P, *σύνηζησις* ex *σύνησις* correctum M, *συνήζησις* T | [3] *συνεκφώνησις*] *ἡ ἐκφώνησις* PMET | [4] *κατὰ λογισμός* T | [5] *ἐν ποδισμῷ* tract. Harlei. pag. 320; *ἐμποδισμῷ* PET, *ἐμποδισμῷ* an *ἐκποδισμῷ* incertum M | [6] *συμφώνῳ* tract. Harlei., *φωνήεντι* PME | [7] *δύνωνται* tract. Harl., *δύνηται* PME.

μή, οὐκ ἔστι δυνατόν. καὶ εὕρηται ἐν θεραπείᾳ τῆς στενοχωρίας[8] *τοῦ μέτρου. γίνεται δὲ ἢ δύο μακρῶν συλλαβῶν καταλογιζομένων ἀντὶ*[9] *μιᾶς μακρᾶς, ὡς τὸ*

ἢ[10] *οὐχ ἅλις* (*E* 349),

τὸ γὰρ η[11] *καὶ ου ἀντὶ*[12] *μιᾶς λογίζονται*[13] *ἐν τῷ ποδισμῷ, καὶ τὸ*

βουκόλ', ἐπεὶ οὔτε κακῷ οὔτ'[14] *ἄφρονι φωτὶ ἔοικας* (*υ* 227).

ἢ δύο βραχειῶν εἰς μίαν βραχεῖαν[15], *ὡς τὸ*

ἀλλὰ τεὸν οὔποτε θυμὸν ἐνὶ[16] *στήθεσσιν*[17] *ἔπειθον* (Praxill. fr. 1).

ἢ μακρᾶς καὶ βραχείας εἰς μίαν μακράν, ὡς τὸ

μῆνιν ἄειδε, θεά, Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος[18] (*Α* 1)·

τὸ γαρ ληι[19] *μακρὸν καὶ βραχὺ ἀντὶ ἑνὸς* [20]*μακροῦ παρείληπται. ἢ βραχείας καὶ μακρᾶς ἀντὶ*[9] *μιᾶς μακρᾶς*[21], *ὡς τὸ*

ὑμῖν μὲν[22] *θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια*[23] *δώματ' ἔχοντες* (*Α* 18),

καὶ παρὰ τῷ Ἡσιόδῳ[24]

ὥρη γάρ τ' ὀλίγη πέλεται νεικέων τ' ἀγορέων τε (Op. 30).

ἔστι δ' ὅτε καὶ ἡ μακρὰ ⟨*καὶ βραχεῖα,*⟩[25] *καὶ βραχεῖα καὶ μακρὰ λογίζονται ἀντὶ*[26] *μιᾶς βραχείας, πλὴν οὐ τῆς μακρᾶς μενούσης μακρᾶς, ἀλλὰ βραχείας λογιζομένης διὰ τὴν κοινὴν συλλαβήν, ὡς εἶναι τὴν συνίζησιν*[27] ⟨*ἐν*⟩ *τῷ καταλογισμῷ*[28] *ἐκ δύο βραχειῶν*[29] *καὶ μιᾶς μακρᾶς, ὡς τὸ*

δενδρέῳ ἐφεζόμενοι ὄπα[30] *λειριόεσσαν*[31] *ἱεῖσι* (*Γ* 152)

καὶ τὸ

[32]*χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ*[33], *καὶ ἐλίσσετο πάντας Ἀχαιούς*[34] (*Α* 15, 374)·

τὸ γὰρ δενδρέῳ τὸ ῳ καὶ τὸ[35] *χρυσέῳ τὸ ῳ, κοιναὶ τυγχάνοντα*[36] *συλλαβαί, ὡς βραχέα*[37] *λογίζονται, πλὴν τῷ φαινομένῳ*[38]

[8] *στενοχω*(inc. pag. 7)*ρίας* E | [9] *ἀντι* M | [10] *ἢ* E | [11] *ἢ* PME | [12] *ἀντι* ME | [13] *λογί•ζονται* vel *λογί••ζονται* M (in rasura ζ vel ξ fuisse videtur) | [14] *οὔτε* PME | [15] *βραχεῖαν* scripsi; *μακρὰν* PM, *μακράν* E | [16] *ἐνὶ* P | [17] *στήθεσιν* PME | [18] *ἀχιλλῆος* PE | [19] *λῆι* PME | [20] incipit fol. 128r M | [21] *μακρὰς* M | [22] *μὲν*] *δὲ* PE, om. M | [23] *ὀλυμ'πια* (sic) PE, *ὀλυμπία* M | [24] *Ἡσιόδῳ*] *ο* ex *ω* factum in M | [25] ⟨*καὶ βραχεῖα*⟩ addidi cum tract. Harlei. pag. 320, 27 | [26] *ἀντί* P, *ἀντι* M | [27] *συνήζησιν* PME | [28] *κατὰλογισμῷ* M | [29] *βραχείων* E | [30] *ὅπλα* PM, *ἄπλα* E | [31] *ληριόεσσαν* PME | [32] incipit pag. 8 E | [33] *ἀνασκήπτρω* M, *ἀνάσκήπτρω* E | [34] *ἀχαιοῦς* M | [35] *τὸ* PM; *τὸ* an *τοῦ* incertum E | [36] *τυγχάνοντες* PME | [37] *βαχέα* PM | [38] *φαινωμένω* PM.

μακρά εἰσι. καὶ ἡ συνίζησις[39] *ἀπὸ τοῦ προφανοῦς λέγεται ἀπὸ μακροῦ καὶ βραχέος εἰς μίαν βραχεῖαν*[40]. *εἰ δὲ θέλεις*[41], *τὰ αὐτὰ*[42] *ταῦτα*[43] *ἐκ βραχέος*[44] *καὶ μακροῦ εἰς μίαν βραχεῖαν*[45]. *εἰ μὲν γὰρ*[46] *τὸ ω προθήσεις*[47] *καὶ δευτέραν*[48] *λογίσῃ συλλαβὴν ἐν μὲν τῷ ἐφεζόμενοι*[49] *τὸ* $\overline{ε}$[50], *ἐν δὲ τῷ ἀνὰ σκήπτρῳ*[51] *τὸ* $\overline{α}$[52], *ἔσται ἡ συνίζησις*[53] *ἀπὸ μακροῦ καὶ βραχέος εἰς μίαν βραχεῖαν*[54].

[39] *συνήζησις* PE, *συνήζησις* littera ab exitu tertia correctione effecta M | [40] *βραχείαν* PM | [41] *θέλει* M | [42] *τὰ αὐτὰ* E, supra lineam P, om. M | [43] post *ταῦτα* lacuna est 9 vel 10 litterarum in P, 14 litterarum in M, nulla lacuna in E | [44] *βραχείας* PME | [45] *βραχείαν* PME | [46] *γὰρ σ'* PE, om. M | [47] *προθήσεις* tract. Harl. pag. 321, 4, *προσθη* P, *προσθήσει* M, *προσθήσης* E | [48] *δευτέρον* P, *δεύτερον* M | [49] *ἐφεζομενοι?* M | [50] *ε'* PME | [51] *ἀνασκήπτρω* M | [52] *α'* PME | [53] *συνήζησις* PME | [54] *βραχείαν* PME.

Proxime ad paragraphi 31ᵃ formam accedit unus tractatus Harleianus pag. 320, 12 — 321, 9; quae enim ab eo in fine adduntur verba *εἰ δὲ προτάξεις ἐν τῷ δενδρέῳ τὴν* $\overline{δρε}$ *συλλαβὴν καὶ ἐν τῷ χρυσέῳ τὴν* $\overline{σε}$, *ἔσται ἀπὸ βραχέος καὶ μακροῦ εἰς μίαν βραχεῖαν*, ea etiam in § 31ᵃ — breviore quidem forma et mutato loco — ante verba *εἰ μὲν γὰρ τὸ* $\overline{ω}$ sic tradita sunt: *εἰ δὲ θέλεις τὰ αὐτὰ ταῦτα ἐκ βραχείας καὶ μακροῦ εἰς μίαν βραχείαν.*

⟨§ 31ᵇ.⟩

Ἔχεις δὲ καὶ τὰ περὶ συνιζήσεως[1]· *μᾶλλον δὲ τὸν περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ λόγον*[2] *ἀπηρτισμένον ἅπαντα, πλὴν ὅσον περὶ τῶν παρεπομένων τούτῳ τε καὶ παντὶ μέτρῳ, οἷον γένους, εἴδους, συντάξεως, τομῆς*[3], *μεγέθους, σχέσεως, ἀποθέσεως, παρήκαμεν εἰπεῖν ἐν τῷ παρόντι διὰ τὴν πολυλογίαν. φέρε λοιπὸν εἴπωμεν*[4] [5]*καὶ περὶ τῶν ἄλλων μέτρων τῶν πολιτευομένων*[6] *καὶ μετέπειτα ληψώμεθα*[7] *περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων.*

[1] *συνηζήσεως* PME | [2] *λόγου* PME | [3] De caesuris hexametri dixerat scriptor supra § 30 | [4] *εἴπομεν* PM | [5] incipit fol. 128ᵛ M | [6] conf. quae de adiectivi *πολιτικός* (= *δημώδης*) significatione docet A. Mullach 'Grammatik der griechischen Vulgarsprache' pag. 72 | [7] *ληψώ*(inc. pag. 9) *μεθα* E.

⟨§ 32.⟩

Περὶ τοῦ ἐλεγειακοῦ.

Τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον[1] *διπλοῦν ἐστι.*

τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ ἐστὶ πεντάμετρον. πέντε γὰρ δέχεται χώρας· τὰς μὲν τρεῖς, ἤγουν[2] *πρώτην καὶ*[3] *δευτέραν καὶ τρίτην*[4], *συγκειμένας* [5]*ἐκ δακτύλου καὶ σπονδείου· ἐνίοτε δὲ δέχεται ἡ πρώτη καὶ δευτέρα μόνον καὶ ἀμφίμακρον ἢ παλιμβάκχειον, καθαροὺς μέντοι, καθὼς εἴπομεν· ἡ δὲ τρίτη σπονδεῖον μόνον, ἡ δὲ τετάρτη ἀνάπαιστον μόνον, ἡ δὲ πέμπτη ἀνάπαιστον καὶ χορεῖον, ἡ δὲ ἕκτη*[6] *ἀδιάφορος.*

τὸ δέ ἐστι τοιοῦτον· ἡ πρώτη καὶ δευτέρα χώρα τοῦ πρώτου[7] *πενθημιμεροῦς δέχεται δάκτυλον καὶ*[8] *σπονδεῖον, ἢ σπονδεῖον καὶ δάκτυλον, ἢ δύο δακτύλους, ἢ δύο σπονδείους. καὶ μετὰ*[9] *τούτους*[10] *ἐστὶ*[11] *συλλαβὴ μακρὰ καταπεραιοῦσα εἰς μέρος λόγου, ὡς τὸ*

Τιβερίου θυγάτηρ (Anth. Graec. Append. 102, 2)[12]

καὶ τὸ

[13]*ὡς ἀγαθὸν*[13] *τελέθει* (ibid. v. 4)[12].

πολλάκις δέχεται ἡ πρώτη καὶ δευτέρα καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον καὶ περιττὴν συλλαβήν[14].

[15]*τὸ ἕτερον πενθημιμερὲς*[16] *δέχεται δύο πόδας δακτύλους, εἶτα συλλαβὴν μακρὰν ἢ βραχεῖαν*[17], *ἀδιαφορεῖ γάρ.*

Τοιοῦτον εὕρομεν[18] *τὸ ἐλεγειακὸν μέτρον.*[19]

[1] *μέτρον* (sic) M et P (?) | [2] *ἤτοι* E, *ἦος* T | [3] *καὶ* M, om. PET | [4] *τρίτη* T | [5] incipit fol. 164ʳ P | [6] *ἔστη*? P | [7] post *πρώτου* M addidit *πάθους*, sed statim delevit | [8] *καὶ*] *ἢ* PME | [9] *μετα* P | [10] *τούτους* scripsi, *τούτοις* PME | [11] *ἐστί* an *ἔστι* incertum P, *ἔστε* E | [12] hunc locum indicavit mihi Studemund | [13] *ὡς ἀγαθὸν* Studemund, *τ* cum lacuna quinque litterarum P, *τ* cum lacuna octo litterarum M, neque *τ* litteram neque lacunam habet E | [14] *συλλαβήν*] *β* correctione effectum in M | [15] incipit pag. 10 E | [16] *πενθιμημερὲς* P, *πενθιμημερές* ME | [17] *βραχείαν* PME | [18] *εὔρομεν* T | [19] Desunt ea, quae *περὶ τοῦ ἐπικοῦ* (de qua specie elegiaci versus conf. quae ad § 41 sub num. 6 adnotata sunt) se additurum esse auctor in § 41 promiserat; non deest haec *τοῦ ἐπικοῦ* explicatio in Tractatu Harleiano (pag. 325, 12—15).

A paragraphi 32 verborum forma non longe distat Tractatus Harleianus pag. 325, 1 sqq. Deest tamen in hoc exemplum illud *Τιβερίου θυγάτηρ* e. q. s., quem versum referendum esse ad res circa annum 600 p. Chr. n. gestas docet Zonaras 'historiarum epitome' l. XIV c. 14 (vol. III Dind.);

desumptus enim est ex epigrammate scripto in sepulcro Constantinae, uxoris Mauricii imperatoris, qui mortuus est mense Octobri anni p. Chr. n. 602 (conf. Hertzberg 'Geschichte Griechenlands seit dem Absterben des antiken Lebens' vol. I, 1876, pag. 134. 143); integra initii huius epigrammatis verba haec sunt (conf. Anthologia Palatina, ed. Jacobs, Lipsiae 1814, Appendix 102, 1—4):

Ἅδ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα, καὶ ἀμφοτέρων βασιλήων
Τιβερίου θυγάτηρ, Μαυρικίου δὲ δάμαρ,
ἡ πολύπαις βασίλεια, καὶ ἡ δείξασα λοχείῃ,
ὡς ἀγαθὸν τελέθει καὶ πολυκοιρανίη, e. q. s.

Praeter Zonaram huius epitaphii memoriam olim latius propagatam esse docuit me Studemund, cum me relegaret ad codicem Parisinum suppl. graec. 690 membranaceum saec. XI, in cuius folio 108 (teste Henrico Omont 'Inventaire sommaire etc.' pag. 80) legitur 'Epitaphium imp. Mauricii: *Ἅδ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα κτλ.*', et ad codicem Universitatis Cantabrigiensis Dd XI 54 chartaceum saec. XV, cuius in folio primo teste catalogo (A Catalogue of the manuscripts preserved in the library of the University of Cambridge) vol. I (1856) pag. 448 sq. exstat 'Mauricii Imperatoris Epitaphium' [is, qui Catalogum confecit, haec addit: 'The Greek title has become illegible the only word, that can be deciphered, is the first, *ἀσύμφορον·*

ὁ Μαυρίκιος ὁ βασιλεὺς μαχέσασθαι,

and concludes with the epitaph in elegiacs, written by his wife Constantina, of which the first line is:

Ἅδ' ἐγὼ ἡ τριτάλαινα καὶ ἀμφοτέρων βασιλήων'],

et ad codicem Laurentianum V 10 saec. XIV fol. 195r (conf. Bandinii catalogum vol. I pag. 28 sq. [num. LXXXII]) et ad codicem quendam Vindobonensem saec. XIII conscriptum (conf. Petri Lambecii comment. de bibl. Caes. vol. VII pag. 318 [ed. Kollarius]), in quibus idem epitaphium legitur.

Ceterum paragraphi 32 verba libere efficta esse ex eis tractatibus, quorum exemplum praebent § 7 et ei qui huius similes sunt (conf. quae ad § 7b adnotavi), in propatulo est.

⟨§ 33ᵃ.⟩

Περὶ ἀνακρεοντίου[1] *μέτρου.*

Τὸ δὲ[2] *ἀνακρεόντιον ἔστι τοιοῦτον· ἑφθημιμερὴς*[3] *μὲν*[4] *ἐστιν*[5] *αὐτὴ ἡ τομή.*

[1] ἀνακρεοντίου T | [2] δὲ PMT, om. E | [3] ἑφθημιμερής T, ἑφθιμιμερὴς PME | [4] μέν ex μὲν factum M | [5] ἐστι PMET.

A § 33ᵇ hanc sententiam seiunxi, quia nullus eam tradit scriptor de re metrica praeter Pseudo-Hephaęstionem.

⟨§ 33ᵇ.⟩

Δέχεται δὲ ἐν τοῖς οἴκοις αὐτοῦ ἀνάπαιστον καὶ δύο ἰάμβους καὶ μίαν περιττὴν συλλαβήν·

ὁ νόος[1] *θέλει γεραίρειν,*

ὁ λόγος θέλει καθυμνεῖν (Bergk, poet. lyr. III⁴ pag. 388).

Τὸ δὲ τούτου [2]*κουκούλιον*[3] *γίνεται ἐξ ἐλάττονος καὶ μείζονος, ἢ ἀπὸ πυρριχίου*[4] *καὶ σπονδείου· ἡ γὰρ πρώτη καὶ τρίτη καὶ πέμπτη χώρα πυρρίχιον*[5] *δέχεται, ἡ δὲ δευτέρα καὶ ἡ τετάρτη καὶ ἡ ἕκτη σπονδεῖον, οἷον*

Ἀλέξανδρος τῷ[6] *πάλαι*[7] *πατρὶ Φιλίππῳ*

[8]*βαρυθυμῶν*[9] *ἐδόκει τοὔνεκ'*[10] *ἀγώνων.*

[1] νόμος E | [2] incipit fol. 129ʳ M | [3] κουκούλιον M et E² in marg., κούλιον E¹, κούλιον praecedente lacuna unius litterae P | [4] πυρριχίου scripsi, βραχείου PME | [5] πυῤῥίχιον E | [6] τῶ PME, τὸ emendare nolui | [7] πάλιν M | [8] incipit fol. 164ᵛ P | [9] βαρυθμῶν M | [10] τοὔνεκ' PMET.

Referenda quidem est haec paragraphus ad eundem fontem, e quo derivati sunt ceteri, quos ad § 8ᵇ enumeravi, tractatus; sed diversis exemplis materia in § 33ᵇ illustratur et in unam contrahuntur duae illae metri Anacreontei descriptiones, quae in ceteris tractatibus leguntur. Duo versiculi, qui priore loco excitantur, etiam in tract. Harleiano p. 333, 26 sq. afferuntur ad illustrandum metrum Anacreonteum; barbari illi, qui in extrema § 33ᵇ leguntur, versus (*Ἀλέξανδρος τῷ* e. q. s.) unde desumpti sint, ignoro.

APPENDICES.

I. §§ 34. 35. 36—38. 39.

De his paragraphis supra (pag. 79) egi in praefatione libro V praemissa. Ipsa verba haec sunt:

⟨§ 34.⟩

Ἰστέον, ὅτι τὸ χωλιαμβικὸν[1] καὶ τὸ τραγικὸν ἐπιδέχονται ἐν τῇ ἕκτῃ χώρᾳ ἢ σπονδεῖον ἢ τροχαῖον.

[1] χωλιάμβικὸν T.

Corruptum est vocabulum τραγικόν. Quo etsi Byzantinorum aetate significari potuit metrum quodlibet, quo carmina vel cantilenae componerentur (conf. Sophokles 'Greek Lexicon of the Roman and Byzantine periods' [ed. Boston.] s. v. τραγῴδημα; Du Cange 'Glossarium mediae et infimae Graecitatis' a. 1688 s. v. τραγῴδημα), tamen nihil ea re lucramur; spondeus enim vel trochaeus ut in sexta sede ponatur, praeter metrum choliambicum in nullo iambici metri genere fieri potest.

⟨§ 35.⟩

Τὸ μὲν πολιτικὸν μέτρον λήγει εἰς ιε΄ συλλαβάς. τὸ ἰαμβικὸν εἰς ιβ΄. τὸ ἡρωϊκὸν εἰς δ΄ τάξεις· εἰς ιε΄[1], εἰς ιϛ΄, [2]εἰς ιζ΄ καὶ εἰς ιη΄[3]· ὁ ἔχων τὰς ιη΄ σπανίως εὑρίσκεται ἐν τῷ ἡρωϊκῷ μέτρῳ. τὸ ἐλεγεῖον μέτρον λήγει εἰς τάξεις[4] δύο· εἰς ιγ΄ καὶ εἰς ιδ΄.

[1] post ιε΄ E addit καὶ | [2] incipit pag. 11 E | [3] ιη΄ M ita ut littera ι in rasura sit | [4] τάξεις ex τάξις factum M.

Recentis originis indicia haec doctrina de syllabarum numeris in metris politico, iambico, heroico, elegiaco prae se fert. Versus enim politici tales, quales hoc loco una cum versibus iambicis dodecasyllabis et heroicis et elegiacis commemorantur e 15 syllabis constantes, vix ante saeculum p. Chr. n. nonum in multorum poetarum deliciis videntur fuisse; sane, si ab Apollinarii Alexandrini hymnis saeculo IV, ut vulgo credunt (conf. Guilelmum Christ 'Metrik'[2] pag. 375), compositis recesseris, non multos invenies antiquiores eis versibus, qui leguntur in Anacreonteorum carminis IV 10—19 ed. Hanssen (Lipsiae 1884): μᾶλλον ποίει Διὸς γόνον Βάκχον εὔιον ἡμιν, etc.

Quod praescribit auctor, ut duodenarum syllabarum sint versus iambici, id ad eos tantum Byzantinorum ἰάμβους pertinet, quos ἀτέχνους Ioannes Tzetzes appellat, conf. Gustavum Hart in supplement. ad annal. philol. vol. XII (a. 1881) pag. 66 sqq.; conf. praeterea, quae de hac re affert Struve in libri, cui inscribitur 'Friedemann und Seebode, Miscellanea critica' vol. II part. IV pag. 637 sqq.

Alia huius materiae vestigia apud reliquos de re metrica scriptores non exstant.

⟨§ 36.⟩

Ἔτι πρὸς τούτοις[1] *τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ἑξάμετρόν*[2] *ἐστιν. ἓξ γὰρ χώρας ἔχει· τὰς*[3] *μὲν οὖν πέντε ἐκ*[4] *τε δακτύλου καὶ σπονδείου· ἐνίοτε δὲ καὶ παλιμβάκχειον καὶ ἀμφίμακρον*[5].

Ἡρωϊκὸν δὲ καλεῖται τὸ μέτρον, διότι ὁ σοφὸς Ὅμηρος τὰς τῶν ἡρώων πράξεις διεξιὼν τοῦτο τὸ μέτρον[6] *ἐχρήσατο.*

[1] πρὸς τούτοις PM, om. E | [2] ἑξάμετρόν PM | [3] τοὺς PME | [4] ἐκ E | [5] Desideratur δέχεται et deinceps sexti pedis descriptio | [6] Ubi in his recentissimae originis paragraphis χρῆσθαι verbum testibus codicibus cum accusativo pro dativo coniunctum est, nihil mutare satius duxi. Cf. de hac re Du Cange, Glossarium mediae et infimae Graecitatis, a. 1688: 'χρᾶσθαι pro χρῆσθαι et cum accusativo non semel usurpat Moschion, de morbis mulierum.' Conf. praeterea Mullachii Gramm. der griech. Vulgarsprache pag. 69.

Paragraphis 36—38 continentur excerpta ex notissimis tractatibus: veluti, si a primis verbis ἔτι πρὸς τούτοις recesseris, § 36 ad verbum excerpta est ex eo tractatu, cuius exemplum habes § 4ª et § 4ᶜ; conf. quae ad has paragraphos adnotavi.

⟨§ 37ª.⟩

Τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἑξάμετρόν[1] *ἐστι*[2]. *διαιρεῖται δὲ εἰς δύο· τὸ μὲν αὐτοῦ καλεῖται κωμικόν, τὸ δὲ τραγικόν. δέχεται δὲ ἐν τῇ πρώτῃ καὶ τρίτῃ καὶ πέμπτῃ βάσει πόδας ε΄, λέγω δὴ δάκτυλον, σπονδεῖον, ⟨χορεῖον⟩ καὶ ἀνάπαιστον ⟨καὶ τὸν ὁμώνυμον ἴαμβον.................⟩*[3]*· δεῖ γὰρ αὐτὸν πάντως*[4] *εἶναι δισύλλαβον καὶ τὴν πρὸ*[5] *τέλους ἔχειν βραχεῖαν*[6].

[1] ἑξάμετρον PM, ἑξάμετρον T | [2] ἐστὶ PT, ἐστί M | [3] ante verba δεῖ γὰρ e. q. s. intercidisse ea, quae de trimetri iambici pedibus secundo quartoque, et initium eorum, quae de pede sexto dicenda erant, apparet collatis similibus illis tractatibus de metro iambico, de quibus dixi supra in adnotatione ad § 6ª. Nihil enim continetur paragrapho 37ª nisi misellum fragmentum illorum tractatuum pleniorum | [4] πάντα E | [5] προ M | [6] βραχεῖαν P, βραχεῖαν ita ut litterae βρα supra lineam exstent M, βραχεῖαν ex βραχεῖαν factum? E.

⟨§ 37ᵇ⟩.

Ἰαμβικὸν δὲ ἐκλήθη τοῦτο τὸ μέτρον, ὅτι οἱ ὑβρίζοντες τινὰς καὶ λοιδορεῖν βουλόμενοι τοῦτο τὸ μέτρον ἐχρῶντο. ἢ παρὰ

Ἰάμβης[1] *κόρης, ἥτις αἰσχρῶς ὑβρισθεῖσα ἀγχόνῃ τὸν*[2] *βίον κατέλυσεν*[3].

[1] *ἴαμβης* E | [2] *ἀγχόνητον* T | [3] *κατέλισεν* M.

Eadem de iambici metri nominis origine fabula saepius occurrit in scriptorum Byzantinorum libris. Ad § 37^b proxime accedunt Anecdota Chisiana § 4^a; ceterum conf. Studemund Anecd. Var. I pag. 239. 153 sq., etc.

⟨§ 38^a.⟩

[1]*Τὸ ἐλεγεῖον* [2]*μέτρον πεντάμετρον ἐστί*[3]. *συνέζευκται δὲ ἐν τοῖς ἡρωϊκοῖς μέτροις ἔκ τε* [4]*σπονδείου*[5] *καὶ δακτύλου*[6], *ἐνίοτε δὲ καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον*[7].

[1] incipit fol. 129^v M | [2] incipit pag. 12 E | [3] *πεντάμετρόν ἐστι* E | [4] incipit fol. 165^r P | [5] *σπονδίου* T | [6] *δάκτυλος* T | [7] *παλιμβάκχειον*] *κ* supra lineam in M. Post *παλιμβάκχειον* desideratur *δέχεται*.

En miserum frustulum, quo efficiebatur olim initium tractatus cuiusdam de metro elegiaco similis § 7^b, ubi reliquos, quibus de hac materia agitur, locos indicavi.

⟨§ 38^b.⟩

Ἐλεγεῖον δὲ ἐκλήθη διὰ τὸ τὰς γυναῖκας λιγυρᾷ[1] *τῇ φωνῇ κλαίειν. ἐχρῶντο*[2] *δὲ τοῦτο τὸ μέτρον*[3] *ἐν τάφοις λεγόμενον.*

[1] *λυγηρᾶ* PME | [2] *ἐχρῶτο* E | [3] *με* (supra: *τρι*) P, *μέτρω* M, *μὲτρον* E.

Ad § 38^b conf. e. g. tractatum Harleianum pag. 324, 31 sqq.

⟨§ 39.⟩

Τὸ δὲ λυρικὸν μέτρον ἐστὶν ὑπὸ[1] *φωνῆς εὐήχου καὶ ψαλτικὸν ποίημα περιεχούσης*[2].

[1] *ἀπο* (supra: *ὑ*) P, *ἡ ἀπὸ* E | [2] *περιεχούσης* T.

Hoc, quo de hymnorum ecclesiae christianae metro agi videtur, frustulum unde derivatum sit, nescio.

II. §§ 44. 45.

Nullo sententiarum vinculo paragraphi 44 et 45 inter se cohaerent. Paragraphi 44 origo quidem a Nicanore gram-

matico celeberrimo repetenda est, ea autem forma, qua hodie legitur, ab homine christiano § 44 induta est. Paragraphi 45 materiam tractatus Harleianus (pag. 318) non inepte praemisit singulorum metrorum descriptioni.

Editae sunt hae paragraphi a Ludovico Bachmann in Anecdotorum Graecorum vol. II pag. 316 et 448 ex ipso codice E (conf. supra pag. 10). Adscripsi ad quindecim primos paragraphi 44 versus lectionis discrepantiam etiam ex codice Barocciano 72 (nobis O; de quo conf. supra pag. 6 seq.) testibus Coxio (in Catalogo pag. 124) et Bekkero (Anecd. pag. 1167).

⟨§ 44.⟩

[1]*Περὶ στιγμῆς*[2].

Στιγμαί[3] *εἰσιν*[4] *ὀκτὼ*[5] *κατὰ Νικάνορα*[6]· *ὑπερτελεία*[7], *τελεία, ὑποτελεία, ἄνω πρώτη*[8], *ἄνω δευτέρα, ἀνυπόκριτος,* [9]*ἐνυπόκριτος καὶ ὑποστιγμή. ὀκτὼ*[5] *δέ*[10], *καὶ οὐ πλείους, δι' ἣν αἰτίαν ἐροῦμεν. τὸ τῆς φωνῆς διανάπαυμα ἢ ἀποκαταστατικὸν*[11] *ὅλης ἐννοίας, καὶ καλεῖται ὑπερτελεία, ὡς τὸ*

ὃ ⟨καὶ ἄλλῳ τινὶ τῶν⟩[12] *πρὸ ἡμῶν πεφιλοσόφηται* [13]*κάλλιστά*[14] *τε καὶ ὑψηλότατα*[15]

(Gregor. Nazianz. Or. XXXVIII cap. 8).

ἢ ἀποκαταστατικὸν[16] *μερικῆς ἐννοίας ἐντελοῦς*[17] *κατὰ λέξιν*[18], *καὶ ποιεῖ τελείαν, ὡς τὸ*

Χριστὸς γεννᾶται (ibid. cap. 1).

ἢ ἀποκαταστατικὸν[16] *μὲν μερικῆς ἐννοίας, οὐκ ἐντελοῦς δὲ κατὰ*[19] *λέξιν, καὶ καλεῖται ὑποτελεία*[20], *ὡς τὸ*

Χριστὸς ἐκ παρθένου[21] (ibid.)·

προσυπακούεται γὰρ ἄνωθεν τὸ 'γεννᾶται'.

ἢ συμπληρωτικὸν μὲν μερικῆς ἐννοίας, ἐντελοῦς κατὰ λέξιν[18], *ἔχει*

[1] incipit fol. 167r P | [2] O addit *καὶ ταῦτα* | [3] *στιγμαὶ* O | [4] *εἰσίν* PM, *εἰσὶν* T | [5] *ὀκτῶ* T | [6] *νικάνωρα* PMET, *τὸν νικάνορα* O | [7] *ὑπὲρ τελεία* T | [8] *πρώτη* T | [9] incipit fol. 131v M | [10] *δέ εἰσι* O | [11] *ἀποστατικὸν* PME | [12] ⟨ ⟩ habet O, om. PME et Moschopulus et Iosephus | [13] incipit pag. 18 E | [11] *καλλιστά* P, *καλλίστα* M, *κάλιστά* E | [15] *ὑψηλό* (superscr. *τ τι*) P, *ὑψιλότατε* M, *ὕψηλότατα* E | [16] *ἀπὸ κατιστατικὸν* M | [17] *ἐννοίας* hoc loco denuo addunt PME, non O | [18] *καταλέξιν* M | [19] *κατα* P | [20] *καλεῖται ὑποτελεία* PMO; *ποιεῖ τέλειαν* E in contextu, *ὑποτελεία* E^2 in margine.

δὲ ἐπαγόμενον σύνδεσμον μετ' αὐτό, καὶ διὰ τοῦτο[22] οὐ τελείας στιγμῆς τυγχάνει, καὶ δέχεται τὴν ἄ ν ω π ρ ώ τ η ν καλουμένην στιγμήν, οἷον τὸ

μὴ ὅτι τοῖς δι' ἀγάπην τι[23] [24]⟨πεποιηκόσιν ἢ⟩ πεπονθόσι[24] (Gregor. Nazianz. Or. I cap. 1).

ἐπιφέρεται γὰρ ὁ εἰ[25] σύνδεσμος.

ἢ συμπληρωτικὸν[26] μερικῆς[27] ἐννοίας, οὐκ ἐντελοῦς δὲ κατὰ[28] λέξιν, καὶ μετὰ τοῦτο ὡσαύτως ἐπάγεται σύνδεσμός τις καὶ δέχεται τὴν ἄ ν ω δ ε υ τ έ ρ α ν, ὡς τὸ

ἀναστάσεως ἡμέρα (ibid.)·

τὸ γὰρ 'ἐστὶν'[29] ἔξωθεν ὑπακούεται καὶ σύνδεσμον ἔχει ἐπαγόμενον. ἢ τὴν ἔννοιαν ἔτι[30] ἐπηρμένην ἔχει καὶ ὅσον οὐκ ἤδη προκόψουσαν καὶ διαδεξομένην ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ[31] ἢ τὴν ἐνυπόκριτον ἢ τὴν ὑποστιγμήν, καὶ καλεῖται [32]ἀ ν υ π ό κ ρ ι τ ο ς, ὡς ⟨τὸ⟩

ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς ⟨ἐφ' ὧν⟩[33] ἐθυσίαζες (Gregor. Nazianz. Or. XXXVIII cap. 14.

[34]ἢ ἤθους τινὸς ἀπομιμητικὸν σφοδρότητα[35], ἢ ἄλλου τινός, καὶ καλεῖται ἐ ν υ π ό κ ρ ι τ ο ς, ὡς τὸ

τοῦτο[36] ἐγκαλεῖς θεῷ (ibid.).

[37]ἢ τὴν ἀπόδοσιν[38] τῆς ἐννοίας ἐπιστᾶσαν[39] σημαῖνον, καὶ καλεῖται ὑ π ο σ τ ι γ μ ή, ὡς τὸ

ταῦτα ἐπειδὴ μείζονος ἐδεῖτο τοῦ βοηθήματος, μείζονος καὶ τυγχάνει (ibid. cap. 13).

Στιγμὴ καλεῖται

ἡ μὲν ὑπερτελεία[40]	ἡ δὲ ὑποστιγμή
ἡ δὲ τελεία[41]	ἡ δὲ ἐνυπόκριτος
ἡ δὲ ὑποτελεία[42]	ἡ δὲ ἀνυπόκριτος
ἄνω πρώτη	ἄνω δευτέρα.

21 παρθένου cum accentu acuto supra α deleto M | 22 διατοῦτο P | 23 τί PME | 24 πεποιηκόσιν ἢ πεπονθόσιν Moschopulus; πεποιηκόσιν Iosephus; πεπονθόσι PME | 25 εἴ E, εἶ PM | 26 συμπληρωτικὸν scripsi; συμπληρωματικὸν PME | 27 μερικοῦ PM | 28 κατα M | 29 γὰρ ἐστὶν] γάρ ἔστιν PM, γάρ ἐστιν E | 30 ὅτι M | 31 ἐπιτοπολὺ E | 32 incipit pag. 19 E | 33 ἐφ ὧν Moschopulus et Iosephus, om. PME | 34 incipit fol. 167ᵛ P | 35 σφοδρότατα PME | 36 τοῦτο PME et Moschopulus et Iosephus; ταῦτα Gregorius | 37 incipit fol. 132ʳ M | 38 ἀπόδωσιν PM | 39 ἐπιστάσαν E | 40 ὑπερτε (λ' supra) P, ὑπερτέλεια (λ' supra) E | 41 τε (κν supra) P | 42 ὑπο (υ supra) ? P, ὑποκ (cum linea vermiculata a littera κ ad litteram υ ascendente, quam imitari propter typographum non potui) E.

Excepta tabula illa (*Στιγμὴ καλεῖται* e. q. s.), quae in fine paragraphi 44 legitur, cum hac paragrapho plerumque congruunt *Ἰωσὴφ τοῦ Ῥακενδύτου 'σύνοψις ῥητορικῆς'* c. XVII (ed. Walz Rhet. Graec. III pag. 564 sq.) et Moschopulus pag. 42 sq. (ed. Titze). Conf. etiam Carolum Ernestum Augustum Schmidt 'Beiträge zur Geschichte der Grammatik des Griechischen und des Lateinischen' Halis 1859 pag. 522 seqq.

⟨§ 45.⟩

Μέτρον ἐστὶ[1] *ποδῶν ἢ βάσεων σύνταξις, αἰσθήσει τῆς ἀκοῆς παραλαμβανόμενον.*

Παρέπεται δὲ τῷ μέτρῳ ἑπτά· γένος, εἶδος, σύνταξις, τομή, μέγεθος, σχέσις καὶ ἀπόθεσις.

Γένος οὖν μέτρου[2] *φαμὲν τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἀντιπαθῶν ἐπιπλοκήν, ὡς δακτυλικοῦ πρὸς τὸν ἀνάπαιστον. ἐπιπλοκὴν γὰρ λέγομεν τὴν εἰς ἄλληλα*[3] *συγγένειαν τῶν μέτρων ἢ τῶν μετρικῶν εἰδῶν.* [4]*εἴδη δὲ ἐπιπλοκῆς τρία· δυαδικὸν*[6] *τρίσημον*[7]*, ὡς τροχαϊκὸν καὶ ἰαμβικόν*[8]*· δυαδικὸν*[9] *τετράσημον*[10]*, ὡς δακτυλικὸν καὶ τὸ ἀναπαιστικόν*[11]*· τετραδικὸν ἑξάσημον*[12]*,* [13]*ὡς τὸ ἀντισπαστικόν, χοριαμβικόν*[14].

Εἶδος δὲ μέτρου μετρικὴ ποιότης, [15]*καθ' ἣν εἰς τὸ αὐτὸ τυγχάνει, οἷον τροχαϊκόν, ἀναπαιστικόν. εἴδη μέτρου η'· τροχαϊκόν, ἰαμβικόν, δακτυλικόν, ἀναπαιστικόν, χοριαμβικόν*[16]*, ἰωνικὸν ἀπὸ μείζονος, ἰωνικὸν ἀπ' ἐλάσσονος*[17]*, παιωνικόν*[18].

Σύνταξις δὲ μέτρου ἐστὶ[19] *σύνοδος ποδῶν, καθ' ἣν*[20] *ἴσμεν*[21]*, πότερον*[22] *ἁπλοῦν ἐστιν*[23] *ἢ σύνθετον*[24]*. ἁπλοῦν μὲν οὖν, ἑνὸς ποδός, ἐστὶν*[25] *ἐπὶ στίχων, οὐκ ἐπὶ ποιημάτων,* ⟨*οἷον*⟩

Ἀτρείδης[26]*· τὼ δ' αὖτ'*[27] *ἐκ δίφρου*[28] *γουναζέσθην* (*Λ* 130; (conf. Anecd. Chisian. pag. 23 sub [20])·

[1] *ἐστὶν* M | [2] *μέτρον* PM | [3] post *ἄλληλα* in M repetita, sed statim expuncta sunt verba *τῶν ἀντιπαθῶν ἐπιπλοκὴν· ὡς* | [4] incipit pag. 20 E | [5] *εἴδη* ME | [6] *δυαδικὸν* an *διαδικὸν* incertum E | [7] *τρίσιμον* PM, *τρίσημον* ex *τρίσιμον* correctum? E | [8] *ἰαμβικὸν* P | [9] *διαδικὸν* E | [10] *τετράσιμον* PME | [11] *ἀνάπαιστον* PME | [12] *ἑξάσιμον* PME | [13] incipit fol. 132v M | [14] *χωριαμβικὸν* PE, *χωριαμβικόν* M | [15] incipit fol. 168r P | [16] *χωριαμβικὸν* PE, *χωριαμβικόν* littera *κ* ex *α* correcta M | [17] *ἀπὸ ἐλάσσονος* PE, *ἀπ' αἰλάσσονος* M | [18] *παιωνικόν* scripsi secutus Anecdota Chisiana, tract. Harleianum, Pseudo-Draconem; *παρ' αἰολικὸν* P, *παρ' αἰολικόν* ME | [19] *ἔστι* P, *εἰσί* vel potius *εἰστί* M | [20] *ἣν* P | [21] *ἴσμὲν* (sic) E | [22] *πρότερον* PME | [23] *ἐστὶν* M | [24] *σύνετον* E | [25] *ἔστιν* PME | [26] *ἀτρίδης* M | [27] *τὼ δ' αὖτ'* Homerus; *δ' ἄρα τούτω* PME | [28] *δίφρου* Homerus, *δίφρων* PME.

σύνθετον τὸ ἐκ διαφόρων, οἷον

Ἴλιον[29] *ἐκπέρσαντες*[30], *εὖ ναιόμενον πτολίεθρον*[31] (conf. *B* 133 et *Φ* 433 [32] et Anecd. Chis. l. c. sub [21]).

Τομὴ δέ ἐστιν εὐπρεπὴς ἀπαρτισμὸς λέξεως ἐν μέσῳ στίχων ἀνανεούμενος.[33]

[29] *Ἴλιον* PM | [30] *ἐκπεράσαντες* PME | [31] *πτολίαιθρον* M | [32] Homerus *B* 133 incipit ab his verbis: *Ἰλίου ἐκπέρσαι εὖ ναιόμενον*, *Φ* 433 ab his: *Ἰλίου ἐκπέρσαντες ἐυκτίμενον* | [33] sic abrumpitur hic tractatus imperfectus (desunt genera *τομῆς* et descriptio *μεγέθους*, *σχέσεως*, *ἀποθέσεως*; conf. Anecd. Chis. pag. 20; tract. Harl. p. 318) in PME; in M in versu proximo manus recentissima addidit *τέ* (sic). Nihil post hunc tractatum exstat in MP.

Reliquos, quibus de hac materia agitur, tractatus enumeravit Mangelsdorf Anecd. Chisian. pag. 20 sqq. Idem de epiploce amplius dixit l. c. pag. 21; conf. etiam Rudolphum Westphal 'Theorie der musischen Künste der Hellenen' I, 1885, pag. 212 sqq. Ad tractatus a Mangelsdorfio enumeratos adde tractatum illum, quem Studemund (Anecd. Var. I pag. 97 sq.) edidit ad fidem codicum Vaticani 14 et Veneti Marciani 483. Conf. praeterea quae Studemund adnotavit ibid. pag. 229 ad versus 2—3. In fine paragraphi 45 nonnulla desiderari collatis tractatibus illis similibus apparet.

MANTISSA.

ANONYMUS ROMANUS.

Dixi supra (pag. 10 sq. et 21) de codice R (id est Vaticano 1405 saec. XV). Propter auctoritatem, quam codex R habet in recensenda Pseudo-Hephaestionis paragraphis 1 et 20, ea huius codicis capita, quae illam paragraphum sequuntur (i. e. capita de metro heroico et de eius *πάθεσιν*; de metro elegiaco; de metro anacreontio; de metro iambico), infra edam ad fidem apographi, quod Studemundi in usum con-

fecit Augustus Mau. Post ultimum horum capitum in codicis R folio 234^v sequitur: *ὑπόθεσις τῆς ἡσιόδου ἀσπίδος* etc.

Quae ad hunc tractatum adnotanda erant, cum ad singulas Pseudo-Hephaestionis paragraphos, quae huic libello respondent, iam adscripserim, satis habui ad illas hoc loco relegare. Hic igitur in R est Anonymus Romanus:

⟨§ 1.⟩

Haec eadem est paragraphus atque Pseudo-Hephaestionis § 1, cui scripturae discrepantias codicis R subscripsi (supra p. 22—35).

⟨§ 2.⟩

Haec eadem est paragraphus atque Pseudo-Hephaestionis § 20, cui lectiones codicis R subscripsi aeque atque pauca illa, quae R addit, verba (supra p. 65—67).

⟨§ 3^a.⟩[1]

[2]*Περὶ τοῦ ἡρωϊκοῦ μέτρου.*

Τὸ ἡρωϊκὸν μέτρον ἑξάμετρόν ἐστιν. ἓξ γὰρ χώρας ἔχει· τὰς μὲν πέντε συγκειμένας ἔκ τε δακτύλου καὶ σπονδείου· ἐνίοτε δὲ καὶ παλιμβάκχειον καὶ ἀμφίμακρον δέχεται, καθαροὺς μέντοι καὶ ἐν τάξει δακτύλου κειμένους. καθαροὶ δέ εἰσιν, ὅταν ἀπαρτίζωνται εἰς μέρος λόγου καὶ τὴν ἐπιφερομένην συλλαβὴν ἔχωσιν ἀπὸ φωνήεντος· οἷος ἐστὶν ὁ παλιμβάκχειος, ὡς τὸ

πλάγχθη[3], *ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσεν* (α 2)·

ἀπήρτισται γὰρ εἰς μέρος λόγου τὸ πλάγχθη καὶ ἄρχεται ἀπὸ φωνήεντος τοῦ ε̄. ἀμφίμακρος δέ, ὡς τὸ

οὔτι μοι αἰτίη[4] *ἐσσί, θεοί νύ μοι αἴτιοί εἰσι*[5] (Γ 164)·

καὶ γὰρ ἐνταῦθα εἰς μέρος λόγου ἀπήρτισται ἡ μοι συλλαβὴ καὶ ἡ ἑξῆς ἄρχεται ἀπὸ τῆς αι διφθόγγου. δέχεται ἐνίοτε καὶ χορεῖον τὸν[6] *καὶ τρίβραχυν, καθαρὸν μέντοι καὶ αὐτόν, ὡς τὸ*

Νέστορα δ' οὐκ ἔλαθεν ἰαχὴ πίνοντά περ ἔμπης (Ξ 1).

ἡ δὲ ἕκτη χώρα καὶ σπονδεῖον δέχεται καὶ τροχαῖον· ἐπὶ παντὸς γὰρ μέτρου ἀδιάφορός ἐστιν[7] *ἡ τελευταία*[8] *τοῦ ποδὸς συλλαβή. Ἡρωϊκὸν δὲ μέτρον καλεῖται, ἐπειδήπερ Ὅμηρος ὁ ποιητὴς τούτῳ τῷ μέτρῳ ἐχρήσατο τὰς τῶν ἡρώων ⟨πράξεις⟩ διεξιών.*

[1] Haec paragraphus simillima est Pseudo-Hephaestionis paragraphorum 4^{a+c}; cf. quae ibi de hac materia adnotavi | [2] incipit fol. 233^r R | [3] *πλάχθη* R | [4] *αἰτίος* R | [5] *εἴσι* R | [6] *χορεῖον τὸν*] *χορίαμβον* R | [7] *ἐστὶν* R | [8] *τελευταῖα* R.

⟨§ 3b.⟩[1]

Πάθη δὲ γίνεται αὐτοῦ τρία μὲν κατὰ μέγεθος, τρία δὲ κατ' ἔλλειψιν. κατὰ πλεονασμὸν μὲν τό τε λεγόμενον μακροκέφαλον καὶ τὸ προκοίλιον καὶ τὸ μακροσκελές.

Καὶ *μακροκέφαλον* μέν, ὅταν πλεονάζῃ συλλαβὴ κατ' ἀρχὴν καὶ συναίρεσις γίνηται δύο συλλαβῶν εἰς μίαν συλλαβήν, ὡς ἐν τῷ

χρυσέῳ ἀνὰ σκήπτρῳ (*Α* 15 = 374)·

προκοίλιον δέ, ὅταν τὸ αὐτὸ τοῦτο πάθῃ κατὰ τὸ μέσον, ὡς ἐν τῷ

ὦ Ἀχιλεῦ[2], Πηλέως υἱέ (*Π* 21 = *Τ* 216 = λ 478)·

μακροσκελὲς δέ, ὅταν πλεονάζῃ κατὰ τὸ τέλος συλλαβή, ὡς τὸ

ἀλλ' ὅτε Σούνιον ἱρὸν[3] ἀφικόμεθ' ἄκρον Ἀθηνέων[4] (γ 278).

Κατ' ἔλλειψιν δέ, ὡς τὸ λεγόμενον ἀκέφαλον[5] τό τε λαγαρὸν καὶ τὸ μείουρον.

ἀκέφαλον[5] μὲν το ἐλλεῖπον χρόνῳ κατὰ τὴν ἀρχήν, ὡς ἐν τούτῳ

ἐπειδὴ νῆάς[6] τε καὶ Ἑλλήσποντον ἵκοντο (*Ψ* 2)·

[7]*λαγαρὸν* δὲ τὸ ἐλλεῖπον χρόνῳ κατὰ τὸ μέσον, ὡς ἐν τῷ

βῆν εἰς[8] Αἰόλου κλυτὰ δώματα (κ 60)·

τὸ γὰρ ου[9] δύναται μακρὰν τὴν συλλαβὴν ποιεῖν, ἐπειδὴ μὴ ἀπήρτισται εἰς μέρος λόγου.

μείουρος δὲ ὁ ἐλλείπων χρόνῳ κατὰ τὸ τέλος, ὡς τὸ

Τρῶες δ' ἐρρίγησαν, ὅπως ἴδον αἰόλον[10] ὄφιν (*Μ* 208).

[1] Conf. de hac materia Pseudo-Heph. § 11b | [2] ἀχιλλεῦ R | [3] ἱερὸν R | [4] ἀθηναίων R | [5] ἀκεφάλαιον R | [6] νῆας R | [7] incipit fol. 233v R | [8] βῆν εἰς] βινεῖς R | [9] οὐ R | [10] αἴολον R.

⟨§ 4.⟩[1]

Περὶ τοῦ ἐλεγείου μέτρου.[2]

Τὸ ἐλεγεῖον μέτρον πεντάμετρον ἐστί. πέντε γὰρ ἔχει χώρας· τὰς μὲν δύο συγκειμένας ἔκ τε δακτύλου καὶ σπονδείου· ἐνίοτε δὲ

[1] Congruit cum hoc capite Pseudo-Hephaestionis § 7b. | [2] Margini in R rubro haec adscripta sunt a R[1] (simillima Pseudo-Hephaestionis paragraphi 7a): *τοῦτο τὸ μέτρον λέγεται ἐλεγεῖον, ἐπειδὴ ἔλεγοι ἐλέγοντο οἱ θρῆνοι παρὰ τοῖς Ἀττικοῖς. συντίθεται δὲ ἡ λέξις παρὰ τὸ ε̄ τὸ ἀνεκφώνητον στεναγμὸν* (sic), *καὶ τὸ λέγω. οἱ γὰρ θρηνεῖν ἀρχόμενοι πρῶτον ἀφασίᾳ κατεχόμενοι στεναγμοῖς χρῶνται. σημείωσαι ὅτι τὸ ε̄ ψιλὸν δηλωτικόν ἐστι τοῦ ἀνεκφωνήτου στεναγμοῦ, τὸ δὲ δίφθογγον αι̅ τοῦ ἐκπεφωνημένου. διὸ καὶ διεστάλη ἡ γραφή, ἵνα δι' αὐτῆς ἡ τούτων διαφορὰ διδαχθῇ.*

καὶ ἀμφίμακρον καὶ παλιμβάκχειον δέχεται ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μόνον, καθαροὺς μέντοι καὶ ἐν τάξει δακτύλου κειμένους. καθαροὶ δὲ εἰσίν, ὅταν ἀπαρτίζωνται εἰς μέρος λόγου καὶ τὴν ἑξῆς ἔχωσιν ἀπὸ φωνήεντος ἀρχομένην, οἷον ἐπὶ μὲν τοῦ ἀμφιμάκρου, ὡς τὸ

οὔτι μοι αἰτίη ἐσσί, θεοὶ νύ μοι αἴτιοι εἰσίν (Γ 164)·

ἐπὶ[3] δὲ τοῦ παλιμβακχείου, ὡς τὸ

πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης (α 2).

ἡ δὲ τρίτη χώρα σπονδεῖον μόνον ἐπιδέχεται, ἡ δὲ τετάρτη μόνον ἀνάπαιστον, ἡ δὲ πέμπτη ἀνάπαιστον ἢ[4] καὶ χορεῖον μόνον· ἐπὶ παντὸς γὰρ μέτρου ἀδιάφορός ἐστιν ἡ τελευταία τοῦ στίχου συλλαβή.

Ἔστι[5] δὲ καὶ οὕτως μετρῆσαι· τὸν πρῶτον καὶ τὸν δεύτερον πόδα χρὴ δάκτυλον ἢ σπονδεῖον ἐπιζητεῖν, ἤ, καθὼς προείρηται, ἀμφίμακρον ἢ παλιμβάκχειον θεραπευόμενον καὶ καθαρῶς ἐν τάξει δακτύλου κείμενον· καὶ μετὰ τὸν ἀπαρτισμὸν τῶν δύο τούτων ποδῶν χρὴ συλλαβὴν μακρὰν ἐπιζητεῖν ἀπαρτιζομένην εἰς μέρος λόγου, καὶ μετὰ τὴν συλλαβὴν ἄλλους δύο πόδας ἀπὸ δακτύλου μόνον κειμένους· καὶ μετὰ τούτους τοὺς δύο πόδας χρεὼν αὖθις ἐπιζητεῖν συλλαβὴν εἰς τὸ πέρας τοῦ ἐλεγειακοῦ στίχου ἢ μακρὰν ἢ βραχεῖαν· ἀδιάφορος[6] γάρ ἐστιν ἡ τελευταία[7] τοῦ στίχου συλλαβή, καθὼς προείρηται.

[3] ἐπεὶ R | [4] ἤ R | [5] Ἔτι R | [6] ἀδι(inc. fol. 234ʳ)άφορος R | [7] τελευταῖα R.

⟨§ 5.⟩[1]

Περὶ τοῦ ἀνακρεοντείου.[2]

Τὰ ἀνακρεόντεια, ἐπιδέχονται μὲν αὐτῶν οἱ οἶκοι ἀνάπαιστον καὶ δύο ἰάμβους καὶ μίαν περιττὴν συλλαβήν, [ἤ] οἷον

ἀπὸ τοῦ λίθου τὸ ῥεῖθρον (Bergk, poetae lyr. III⁴ 337).

Τὸ δὲ τούτων κουκούλιον δέχεται τοὺς ἐξ ἐλάττονος καὶ μείζονος, εἴτουν πυρρίχιον καὶ σπονδεῖον, οἷον

ἀρετῆς εὐστεφάνου ἄνθεα δρέψας (cf. Anecd. Chis. pag. 14).

[1] Eadem fere est haec paragraphus atque Pseudo-Heph. § 8ᵇ | [1] Ex § 5 scripturae discrepantiam codicis R (i. e. Vaticani 1405) non prorsus accurate excerpsit Pitra Anal. Sacr. tom. I pag. LXXXVII | [2] In margine leguntur a R¹ rubro scripta haec verba, quae non nimis a Pseudo-Hephaestionis paragrapho 8ᵃ discrepant: ἀνακρεόντειον λέγεται τὸ μέτρον τοῦτο, ἐπειδὴ Ἀνακρέων τις πρῶτος τούτῳ τῷ μέτρῳ ἐχρήσατο.

Οὗτος ἐστὶν ὁ στίχος τοῦ Ἀνακρέοντος· ἡ πρώτη χώρα ἐξ ἀναπαίστου, ἡ δευτέρα καὶ τρίτη ἐξ ἰάμβου, ἡ τετάρτη μονοσύλλαβος καὶ ἀδιάφορος, οἷον

ἀπὸ τῆς φίλης ἐρήμου (Sophron. V 1).

Τοῦ δὲ κουκουλίου αὐτοῦ ἡ πρώτη καὶ τρίτη καὶ πέμπτη χώρα ἐκ πυρριχίου, ἡ δευτέρα καὶ τετάρτη ἐκ σπονδείου, ἡ δὲ ἕκτη καὶ αὐτὴ ἢ ἐκ σπονδείου ἢ ἐκ τροχαίου, οἷον

Ζαχαρίου μεγάλου πάγκλυτε κοῦρε (Sophron. V 17).

⟨§ 6^b.⟩[1]

Περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου.[2]

Τὸ ἰαμβικὸν μέτρον ἔστι μὲν ἑξάμετρον τὸ αὐτὸ καὶ τρίμετρον. ἑξάμετρον μέν, διότι ἓξ χώρας ἔχει, τρίμετρον δέ, ὅτι οἱ παλαιοὶ κατὰ τετρασυλλάβους καὶ πεντασυλλάβους καὶ ἑξασυλλάβους πόδας ἐμέτρουν. δέχεται οὖν[3] *ἐν μὲν τῇ πρώτῃ καὶ τρίτῃ βάσει καὶ πέμπτῃ πόδας πέντε· δάκτυλον, χορεῖον, ἀνάπαιστον, σπονδεῖον καὶ τὸν ὁμώνυμον ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ καὶ τετάρτῃ τοὺς ἀπὸ βραχείας ἀρχομένους, τουτέστι χορεῖον, ἀνάπαιστον, ἴαμβον, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ ἴαμβον ἢ πυρρίχιον.*

[1] Ex eis, quibus de iambico metro agitur, Pseudo-Hephaestionis paragraphis una § 6^a propius ad hanc paragraphum Anonymi Romani accedit; accedunt praeterea multi ex eis tractatibus, quos enumeravit Studemund Anecd. Var. I pag. 239 | [2] In margine a R¹ rubro scripta est haec de iambi nominis origine commentatio, quae desumpta esse videtur e scholiis Hephaestioneis B pag. 18, 11 sqq. vel ex uno eorum tractatuum, qui cum scholiis Hephaestioneis B arte cognati sunt (conf. Studemund l. c.): *ὠνόμασται τοῦτο τὸ μέτρον ἰαμβικὸν ἀπό τινος γυναικὸς ὑβριστρίας Ἰάμβης καλουμένης τοιούτῳ μέτρῳ χρησαμένης. λέγουσι δὲ καὶ διὰ τοῦτο συντεθῆναι τὸν ἴαμβον ἀπὸ βραχείας καὶ μακρᾶς, διὰ τὸ καὶ τὴν ὕβριν ἀπὸ βραχείας μὲν ἄρχεσθαι αἰτίας, ὑβριστικὸν γὰρ τὸ τοιοῦτον μέτρον, εἰς μέγα δὲ καταλήγειν κακόν, ὡς καὶ Ὅμηρος φησὶ περὶ αὐτῆς·*

ἥ (*ἡ* R) *τ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα*
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει (*Δ* 442 seq.).

[3] *οὖν* ex *μὲν*? factum R¹.

⟨§ 6^b.⟩[1]

Ἔτι περὶ τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου.

Τοῦ ἰαμβικοῦ μέτρου πόδες εἰσὶν ϛ'· χορεῖος, σπονδεῖος, δάκτυλος, ἀνάπαιστος, πυρρίχιος, ⟨ἴαμβος⟩. μετρεῖται δὲ ὁ ἴαμβος κατὰ διποδίας, διὸ καὶ τρίμετρος λέγεται. δέχεται δέ τοι πόδας

[1] Conf. Pseudo-Hephaestionis paragraphum 6^b.

ἐν μὲν ταῖς περιτταῖς χώραις ἤγουν πρώτῃ καὶ τρίτῃ καὶ πέμπτῃ πάντως ἀδιαφόρως χωρὶς τοῦ πυρριχίου, ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ χώρᾳ δέχεται ⟨πυρρίχιον⟩ [2] ἢ ἴαμβον διὰ τὴν ἀδιαφορίαν.

τέλος τῶν μέτρων.[3]

[2] incipit fol. 234v R | [3] Sequitur in R: *ὑπόθεσις τῆς ἡσιόδου ἀσπίδος* et deinceps Hesiodi Scutum.

CORRIGENDA ET ADDENDA.

pag. 7 vers. 11 lege Matriti anno 1769
„ 8, 31 lege Heph. §§ 4^b — 11^c
„ 16, 17 lege *ταῦτα μὲν*

Pag. 16 codicem B (id est Ambrosianum A 115 ord. sup.) perperam dixi nihil continere, metrici argumenti quod sit, nisi unam Pseudo-Hephaestionis paragraphum 1 eamque mutilam. Revera metrica illa in codice B viginti folia occupant; sed quoniam parum bonae notae est codex B, Studemund non contulit nisi paragraphi primae initium usque ad ea verba, quae ego pag. 31 in adnotatione 301 significavi.

pag. 24, 8 Ad ea, quae cum alibi tum hic de eis numeris traduntur, qui *τέλειοι* vocabantur, conf. etiam Iamblichi librum de vita Pythagorica cap. 28 (= pag. 111, 10 sqq. ed. Nauck, Petropoli 1884).
„ 27 vers. 8 (ab ultimo) lege denuo addit verba
„ 28 in quadriangulo infimo ad sinistram lege *βακχεῖος*
„ 31, 28 lege ξξ Z, ϛ″ PMV,
„ 35, 1 lege *ᾄδεσθαι,*

Pag. 40 med. recte rettuli de codice Veneto Marciano class. XI 15. Haec enim nuper de hoc codice ad me scribere voluit Studemund: „Codex Venetus Marcianus XI 15 chartaceus saec. XIV—XV miscellaneus in folio 97^v, quod olim vacuum relictum erat, eundem habet tractatum, qui legitur in Pseudo-Moschopulo ed. Titze pag. 49 inf. — pag. 50; incipit (sine inscriptione) *πόδες λέγονται, ἐφ' ὧν βαίνει τὰ ζῶα· καὶ δι' ὧν βαδίζει· ἐοίκασι δὲ, ἀπὸ τοῦ πέδου εἰληφέναι τὸ ὄνομα ὡς φησὶν ὁ ἀριστοτέλης· καὶ ἀπὸ τούτου πόδες οἱ μετρικοὶ· ἐπεὶ ἐπ' αὐτῶν ἡ ἁρμονία βαίνει τοῦ λόγου. Εἰσὶ δὲ οὗτοι πάντες ὀκτὼ πρὸς τοῖς εἴκοσι.* sequuntur deinceps nomina pedum disyllaborum trisyllaborum tetrasyllaborum additis solis syllabarum schematis, omissis exemplis."

pag. 41 in initio versus ultimi lege *τραχθα* P |
„ 42, 5 lege (*λ* 128).
„ 44, 23 lege *σὺ*
„ 47, 30 lege *ἀμφίμακρον*
„ 51, 11 lege *Ἔστι*

pag. 51, 24 lege caesuram
„ 54, 33 in fine lege *ἰ. εἶσι*
„ 57, 11 lege (*Δ* 214).
„ 58, 16 lege (*Γ* 363).
„ 60, 23 lege *Περὶ*
„ 61, 24 lege *δὲ εἰσὶν* Q |
„ 62, 18 lege *σχήματι* [5]
„ 65, 14 lege *βραχειῶν* [17]
„ 65, 24 dele virgulam ante *πεντάχρονος*
„ 82, 18 in fine lege *εἶναι*
„ 82, 33 in fine lege *ἐτίν*
„ 84, 40 in fine lege *αἴολον* PME.

INDEX.